Тем, что эта книга дошла до Вас, мы обязаны в первую очередь библиотекарям, которые долгие годы бережно хранили её. Сотрудники Google оцифровали её в рамках проекта, цель которого – сделать книги со всего мира доступными через Интернет.

Эта книга находится в общественном достоянии. В общих чертах, юридически, книга передаётся в общественное достояние, когда истекает срок действия имущественных авторских прав на неё, а также если правообладатель сам передал её в общественное достояние или не заявил на неё авторских прав. Такие книги – это ключ к прошлому, к сокровищам нашей истории и культуры, и к знаниям, которые зачастую нигде больше не найдёшь.

В этой цифровой копии мы оставили без изменений все рукописные пометки, которые были в оригинальном издании. Пускай они будут напоминанием о всех тех руках, через которые прошла эта книга – автора, издателя, библиотекаря и предыдущих читателей – чтобы наконец попасть в Ваши.

Правила пользования
Мы гордимся нашим сотрудничеством с библиотеками, в рамках которого мы оцифровываем книги в общественном достоянии и делаем их доступными для всех. Эти книги принадлежат всему человечеству, а мы – лишь их хранители. Тем не менее, оцифровка книг и поддержка этого проекта стоят немало, и поэтому, чтобы и в дальнейшем предоставлять этот ресурс, мы предприняли некоторые меры, чтобы предотвратить коммерческое использование этих книг. Одна из них – это технические ограничения на автоматические запросы.

Мы также просим Вас:

- **Не использовать файлы в коммерческих целях.** Мы разработали программу Поиска по книгам Google для всех пользователей, поэтому, пожалуйста, используйте эти файлы только в личных, некоммерческих целях.
- **Не отправлять автоматические запросы.** Не отправляйте в систему Google автоматические запросы любого рода. Если Вам требуется доступ к большим объёмам текстов для исследований в области машинного перевода, оптического распознавания текста, или в других похожих целях, свяжитесь с нами. Для этих целей мы настоятельно рекомендуем использовать исключительно материалы в общественном достоянии.
- **Не удалять логотипы и другие атрибуты Google из файлов.** Изображения в каждом файле помечены логотипами Google для того, чтобы рассказать читателям о нашем проекте и помочь им найти дополнительные материалы. Не удаляйте их.
- **Соблюдать законы Вашей и других стран.** В конечном итоге, именно Вы несёте полную ответственность за Ваши действия – поэтому, пожалуйста, убедитесь, что Вы не нарушаете соответствующие законы Вашей или других стран. Имейте в виду, что даже если книга более не находится под защитой авторских прав в США, то это ещё совсем не значит, что её можно распространять в других странах. К сожалению, законодательство в сфере интеллектуальной собственности очень разнообразно, и не существует универсального способа определить, как разрешено использовать книгу в конкретной стране. Не рассчитывайте на то, что если книга появилась в поиске по книгам Google, то её можно использовать где и как угодно. Наказание за нарушение авторских прав может оказаться очень серьёзным.

О программе
Наша миссия – организовать информацию во всём мире и сделать её доступной и полезной для всех. Поиск по книгам Google помогает пользователям найти книги со всего света, а авторам и издателям – новых читателей. Чтобы произвести поиск по этой книге в полнотекстовом режиме, откройте страницу http://books.google.com.

Google

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het "watermerk" van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via http://books.google.com

ENTENKABINET
DER
S UNIVERSITEIT
LEIDEN.
. B. MCMXXX.
RB : XIV. D 4
A 6
C 26
12568
E
2
Digitized by Google

Hermina Heysterman

Anno 1750.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

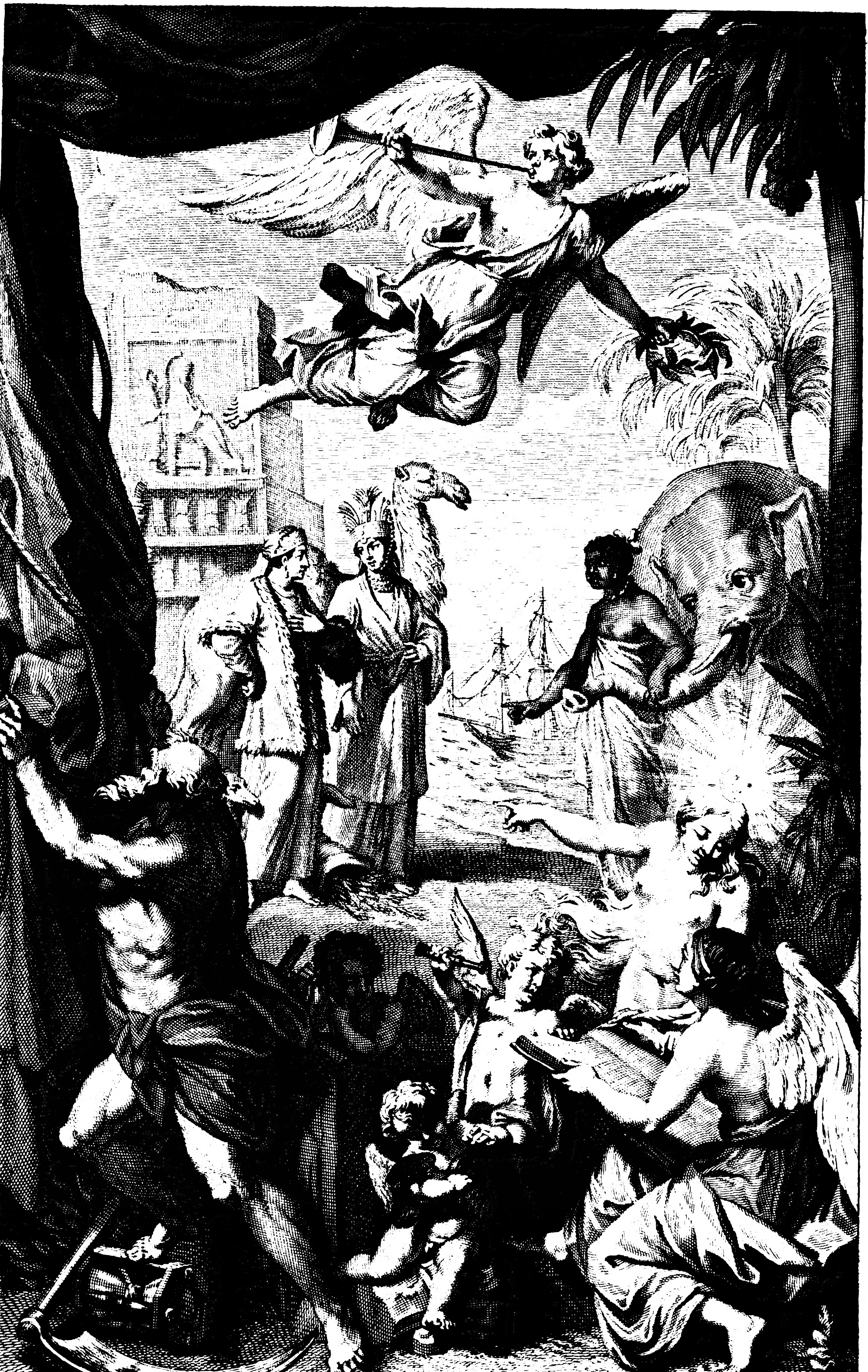

B. Picart delineavit ano 1711.

Digitized by Google

Digitized by Google

CORNELIS DE BRUINS

REIZEN

OVER

MOSKOVIE,

DOOR

PERSIE

EN

INDIE:

Verrykt met

Driehondert konſtplaten,

Vertoonende

De beroemſte lantſchappen en ſteden, ook de byzondere dragten, beeſten, gewaſſen en planten, die daer gevonden worden:

Voor al

DERZELVER OUDHEDEN,

En wel voornamentlyk heel uitvoerig, die van het heerlyke en van oudts de geheele werrelt door beſaemde

HOF VAN PERSEPOLIS,

By de Perſianen TCHILMINAR genaemt.

Alles door den Auteur zelf met groote naeukeurigheit na 't leven afgetekent, en noit voor dezen in 't ligt gebragt.

KABINET
van PRENTEN enz.
te LEIDEN.
NG.

t'AMSTERDAM,

Gedrukt voor den Auteur,

Door WILLEM EN DAVID GOEREE, 1711.

Digitized by Google

Digitized by Google

Orbis Idumei clarus tepidique Canopi
Hospes Apelleae non levis artis honos,
BRUYNIUS hic ille est: quem quo sua saecula norint,
Ingenio melius pictus ab ipse suo est.

Janus Broukhusius.

Godfr: Kneller Eques Pinxit. G. Valck Schulp:

AEN DEN

DOORLUCHTIGSTEN VORST
EN HEERE
DEN
HEERE
ANTON ULRICH,
HARTOG VAN BRUNSWYK EN LUNENBURG, &c. &c. &c.

Doorluchtigste Vorst, Genadigste Heer,

DE hooge wysheit Uwer Hoogvorstelyke Doorluchtigheit en pryswaerdige kennis van alle vermaerde overblyfselen der Outheden is niet alleen door hare recht Vorstelyke en zeer voortreffelyke schriften

Digitized by Google

aen de geheele werrelt bekent, maer inzonderheit my door Hare byzondere genade en gunſt gebleken, en by monde betekent: wanneer ik na het afleggen van beide myne reizen in myn vaderlant wedergekeert meer dan eens de onverwachte eere genoten heb van Haer genadigh bezoek t'ontfangen, en my daer in te verheugen. Hier door beſpeurt hebbende den ongemeenen yver Uwer Hoogvorſtelyke Doorluchtigheit in het naeukeurig onderzoeken myner tekeningen en aenmerkingen op de reize genomen, en de zucht tot eenige oirſpronkelyke ſtukken, die Zy waerdig geacht heeft geplaetſt te worden in Haer alom beroemt kabinet; heb ik my verſtout deze bladen Haer op te dragen en toe te wyden. En wat Vorſt kon ik gevoegelyker toeeigenen de beſchryvinge dezer tweede Reize, met zoo zware koſten, moeite, en arbeit ten einde gebragt en in het licht gegeven, zynde, niemant te na geſproken, my geen Vorſt bekent, die met gezonder en uitmuntender oordeel, de zaken van dezen aert op haren prys weet te ſchatten, en te onderſcheiden? Inderdaet ik heb my laten voorſtaen dat ik der goedtkeuringe, die Uw Hoogvorſtelyke Doorluchtigheit over dit gering werk gedaen heeft, zou te kort doen, indien ik by anderen eenigh oordeel zocht over een boek, dat alleen van kenners wil op de proef geſtelt worden. Wat my aengaet, ik twyffele geenſzins of Uw Hoogvorſtelyke Doorluchtigheit zal alles wat ik uit de genadigſte gunſt zyner Czaarſe Majeſteit over Moskovie, een lant voor dezen zoo zeer niet bekent, heb onderzogt en aengetekent, niet alleen onderzoeken, om de naeuwe verbinteniſſe van het doorluchtig Huis Uwer Hoogvorſtelyke Doorluchtigheit met dat van zyne Czaarſe Majeſteit, maer ook in mynen arbeit be-

Digitized by Google

behagen vinden. Met het zelve vertrouwen ſtel ik de Outheden van Perſie, hier breedelyk verhandelt, en de overige aenmerkingen der Indiën aen Haer doordringend oordeel, aen welks onpartydigheit en regtvaerdigheit ik reden heb van niet te twyffelen. My is derhalven niets overigh dan te bidden dat Uwe Hoogvorſtelyke Doorluchtigheit dit werk onder Hare genadige beſcherminge neme, het welk Haer met de uiterſte eerbiedigheit wort opgedragen van,

Doorluchtigſte Vorſt, Genadigſte Heer,

Uw Hoogvorſtelyke Doorluchtigheits

Ootmoedigſten en onderdanigſten
dienaer

CORNELIS DE BRUIN.

Digitized by Google

AEN DEN LEZER.

MYN meening is niet u met een lange voorreden op te houden tot aenpryzinge van dit boek, dat zyne waerde niet van buiten, maer van binnen ontfangen moet, als hebbende u voor oogen te ſtellen zaken, die van my onderzocht en ondervonden geen grooter aenbeveling kunnen erlangen, dan met zich zelve naektelyk te vertoonen. Want van geene andere maek ik hier gewagh, my niet hebbende laten gelegen leggen aen het geen anderen gezien, of ongezien, uit een ongegrondt verhael der Reisbeſchryveren hebben te boek geſlagen. Onder welke ſchoon gevonden worden mannen, die te achten zyn om hunne waerdigheit, of geleertheit, of naeukeurigheit in het doorgronden veeler zaken, hun in het reizen ontmoet, zal men echter bevinden datze of uit onagtſaemheit veele dingen voorbygegaen, of door quaedt begrip verkeerdelyk aengetekent hebben, of door gebrek van bequame gelegenheit onbequaem zyn geweeſt tot navorſchen van alles.

Want wat Ruslant aengaet, ſchoon Sigismundus, Vryheer van Herberſtein, Adam Olearius, de Graef van Carlisle, Gezant van Karel den II. Koning van Engelant aen den Czaer van Moskovie, Alliſon in zyne Reize naer Ruslant, en anderen eenige gedenkwaerdige dingen aen de werrelt hebben medegedeelt, echter is'er niets grondigs van hun verbeelt, omdat voorheen noit aen eenigh vremdeling geoorloft is geweeſt de minſte ſchets van ſteden of geweſten onder dat gebiet behoorende te maken. Waerom wy van geluk te ſpreken hebben, die de eerſte geweeſt zyn, aen wie zyn Czaerſche Majeſteit toegeſtaen heeft alles af te tekenen wat in zyn Ryk gevonden wert. Van welke gunſt wy ons in der daet niet ſpaerzaem bedient hebben, het geen u blyken zal uit de afbeeldingen van een groot getal der merkwaerdigſte ſteden, gezichten van lantſtreken, gebouwen, kleedingen, en meer andere dingen. Hier by komt nogh de beſchryving der zeden van dien lantaert, en meenigvuldige veranderingen onder het gebiet van dezen tegenwoordigen Monarch voorgevallen, en andere byzonderheden, die niet hebben kunnen komen tot kenniſſe der voorgaende Schryveren.

En niet anders is het gelegen met Perſie, en het van outs befaemde Hof van Perſepolis, waer van wel veelen zich onderwonden hebben te ſchryven; maer de meeſte van hun hebben de doorluchtige overblyffels, die daer te vinden zyn, of niet, of half, of in het voorbygaen maer en ter loops gezien en aengetekent, en daer uit geſmeedt een verhael, dat meer zweemt naer eenige verdichte hiſtorie of Roman, dan naer eene waeragtige ontdekking van zaken, aen het weten van welke zelfs den allergeleerdſte vernuften veel gelegen was. Waer door zy oirzaek zyn geweeſt van vele dwalingen en verkeerde verbeeldingen, door de lezeren opgevat. Pietro della Valle en Don Garzias de Silva Figueroa, Gezant des Konings van Spanje aen Schah Abbaes den I, Koning van Perſie, zyn wel de voornaemſte der genen, die iets met waerheit hebben kunnen melden van deze aenmerkelyke gedenktekenen der outheit. Als men evenwel de Reisbeſchryvinge des eerſten, en de gedenkſchriften van het gezantſchap des laetſten inziet, zal men licht beſpeuren, dat zy op deze plaetſen zich weinigh hebbende opgehouden dus geenen tydt gehadt hebben om alle de ſtukken van het dus genoemde Chilmenar grondelyk te onderzoeken. Hier uit is het gebeurt, dat ze als in de vlucht geſchoten hebben, en dus in hunne verbeeldingen geweldig verbyſtert zyn geweeſt. Niettemin had de geleerde Heer Iſaak Voſſius voor dezen voorgenomen uit de Verhaelboeken van Don Garzias de Silva eenigh onderzoek over Perſepolis uit de oude Schryveren te doen, en dat met het tegenwoordige Chilmenar overeen te brengen; van welk voornemen hy gewagh maekt in zyne aenmerkingen over Pomponius Mela. Maer de doot hem overvallende is naer allen ſchyn oirzaek geweeſt van het niet volbrengen zyner beloften. Over het beſtaen der voornoemde Schryveren zullen wy ons niet verder uit laten, nochte de waerde of onwaerde huns arbeits in de weegſchael leggen, opdat wy niet ſchynen met eens anders werk te verkleenen het onze te willen verheffen, of eenigh meerder aenzien of luiſter daer aen te geven; hier in geruſt zynde dat by de ſtukken blyken

Digitized by Google

ken zal hoe verre zy het wit, dat zy beoogden, hebben misgeschoten, en hoe veel nader wy het rechte oogmerk bereikt hebben. Het zy genoegh dat wy tot hunne verschoninge zeggen, dat de behoorlyke tydt, die hier toe vereisch wert, van hun niet aengewend is, het zy hunne onagtsaemheit, of onbequame gelegenheit voortgebragt hebben de ydele verbeeldingen, waer door zy zich zelfs en de werrelt misleit hebben.

Ons inzicht is heel anders geweest. Want gelyk het onderzoeken dezer outheden het voornaemste oogmerk dezer tweede reize geweest is: zoo hebben wy ons der moejelykheden, en gevaren, die daer aen vast waren, met een doorstaende gedult getroost, nochte ons ontzien eenigen arbeit, moeite, en tydt, om tot onzen wensch te geraken, en allen lezeren, geleerden en ongeleerden voldoening te geven zoo veel in onze magt is geweest, met een onveranderlyk en onverzetbaer besluit van noit af te wyken van het richtsnoer der waerheit, zonder welke alle arbeit ydel en vruchteloos is. Van de zware kosten aen het toereeden dezes werx gehangen wil ik niet reppen, dewyl uit het beschouwen der naeukeurige konstplaten, die daer in voorkomen, niet bezwaerlyk te begrypen is, dat van ons hier toe groot gelt gespilt is. Want geen licht hebbende geschept uit de plaetsen der oude Schryveren, die van Persepolis en zyne overblyfselen gewagen, hebben wy deze afteekeningen alleen op het geleide van een omzichtigh en naeukeurigh oogh in dien staet gebragt, dat wy u de volkomenste verzekering kunnen geven van hare geheele overeenkomst met de stukken, naer welke zy afgebeelt zyn.

Evenwel hebben wy ons zelven zoo verre niet gevleit, dat wy geloofden niet eenige misslagen te hebben kunnen begaen. Dat zy verre. In tegendeel hebben wy tot onze gerustheit dezen arbeit vertoont aen mannen ervaren in de outheden, en hun gevoelen daer over verzocht. En wy hebben het geluk gehadt van te verstaen hun algemeen genoegen over het beschouwen der aentekeningen en afbeeldingen van zaken, die voor het grootste gedeelte meer dan tweeduizent jaren langh verduistert, zich nu bloot stellen voor het oogh van alle weetgierigen. Deze zelve vrienden, welker zedigheit my verbiet hunne namen te melden, hebben ook op onze bede alle deze printen vergeleken met de oude Schryveren, met welke zy daegelyx omgaen, Herodoot, Xenofon, Diodorus Siculus, Strabo, en andere, en daer uit bevonden dat ons ontwerp geheel overeenkomt met de beschryvinge van het aloude paleis van Persepolis, die in hunne aentekeningen te vinden is. Ja dat meer is, verwondert en vernoegt zynde over het geen zy met hunne oogen zagen, hebben zy, om dezen arbeit te verryken en op te hemelen, niet alleen hunne gedagten over de verbeeldingen, gelegenheit, en omtrek dezer outheden op het papier gestelt, maer ook daer bygevoegt eene wytloopige beschryvinge der Koningen, nevens die van den Godtsdienst en zeden der oude Persianen, voor zoo veel die betrekkelyk was tot de beschryvinge van Persepolis; opdat daer uit eenigermaten de overeenkomst onzer aentekeningen met de gedenkschriften der ouden mogt begrepen worden.

Dogh omdat in het uitgeven van boeken niet wel te ontgaen is de afgunst en bedilzucht veeler menschen, gewoon dingen te berispen, die ze zelfs niet weten uit te voeren, hebben wy, als zulk tegenstreven wel voorziende, de oirspronkelyke rotsen zelfs met hunne beelden en karakteren voor een gedeelte uitgehouwen en met ons gevoert. Zoodat het vensterstuk in deze verbeeldingen op het getal van 137 aengewezen nu nogh te Wolffenbuttel te vinden is in het Kabinet zyner Hoogvorstelyke Doorluchtigheit, den Heere Anton Ulrich, Hartogh van Brunswyk en Lunenburgh: gelyk het geheele beelt, dat vertoont wort door het getal van 142, bewaert wort by den Edelen Grootagtbaren Heere Nikolaes Witsen, Burgermeester en Raedt der magtige Koopstadt Amsterdam; zynde het overige by my zelf te beschouwen.

Tot meerder voldoening van uwe nieusgierigheit hebben wy ook in dit werk gevlyt eene Lyst van alle de Koningen van Persie, die dat lant geregeert hebben sedert de verwoesting van Persepolis tot dezen tegenwoordigen tydt toe, naer den toestant hunner geslachten, en orde van vervolging in de regeeringe; waer aen wy niet twyffelen of gy zult stoffe tot vergenoeging vinden.

In

Digitized by Google

AEN DEN LEZER.

In het beschryven der zaken van Indie zyn wy met voordagt spaerzaem geweest, omdat ze beter bekent, en van anderen in 't breede beschreven zyn. Het geen wy evenwel daer zynde zelfs hebben gezien en aengemerkt, is met de zelve naeukeurigheit, die wy in het doorkruissen van andere gewesten gebruikt hebben, aengetekent en afgebeelt.

Dit zoo zynde, als het in der daet is, zyn wy echter zoo zeer niet geraekt van liefde tot ons eigen werk, dat wy ons vast zouden laten voorstaen voldoening aen alle de werrelt te geven. Geenszins. Het is ons alleen genoegh de goedtkeuringe gewonnen te hebben van voorname verstanden, en, gelyk het oude zeggen is,

Principibus placuisse viris.

Vint evenwel iemant eenige gebrekkelykheit hier en daer, die van ons niet magh bespeurt zyn, wy zullen ons verheugen, als wy zien dat die van anderen verbetert wort.

COR-

Digitized by Google

Digitized by Google

NETTE
KOERSWYSING VAN
AMSTERDAM
NAER
MOSKOW
EN
ASTRAKAN,
EN VAN DAER NAER
SPAHAN
EN
GAMRON
EN WEDEROM NAER
AMSTERDAM
Beteekenisse van
Groote Steeden
Kleinder Steeden
Dorpen
Rustplaatsen op 't Landt
Karwanserazes
Forten
Reysweg ter Zee
Reysweg ter Landt
Bergen en Boomen
Rivieren
Land-scheyding
NOVA ZEMBLA
WITTE ZEE
DE NOORD ZE
DE OOSTZEE
FINNISCHE ZEE
DE SWARTE ZEE
CASPISCHE ZEE
MIDDELLANDSCHE ZEE
Stokholm
Amsterdam
Warsovia
Moskow
Astrakan
Constantinopel
Cyprus
Candia
Rhodus
Jerusalem
Kayro
SICILIA
SARDINIA
Corsica
Malta
DUYTSLAND
POLEN
UKRANIA
HUNGARIEN
BULGARIEN
NATOLIA
ROMANIA
MACEDONIA
ALBANIA
DALMATIA
GRIEKEN
KLEIN TARTARIEN
CIRCASSE TARTAREN
TURKOMANIEN
PROVINTIE
FARSISTAN
WOEST ARABIEN
ARABIEN
EUROPA
ASIA
AFRICA

Digitized by Google

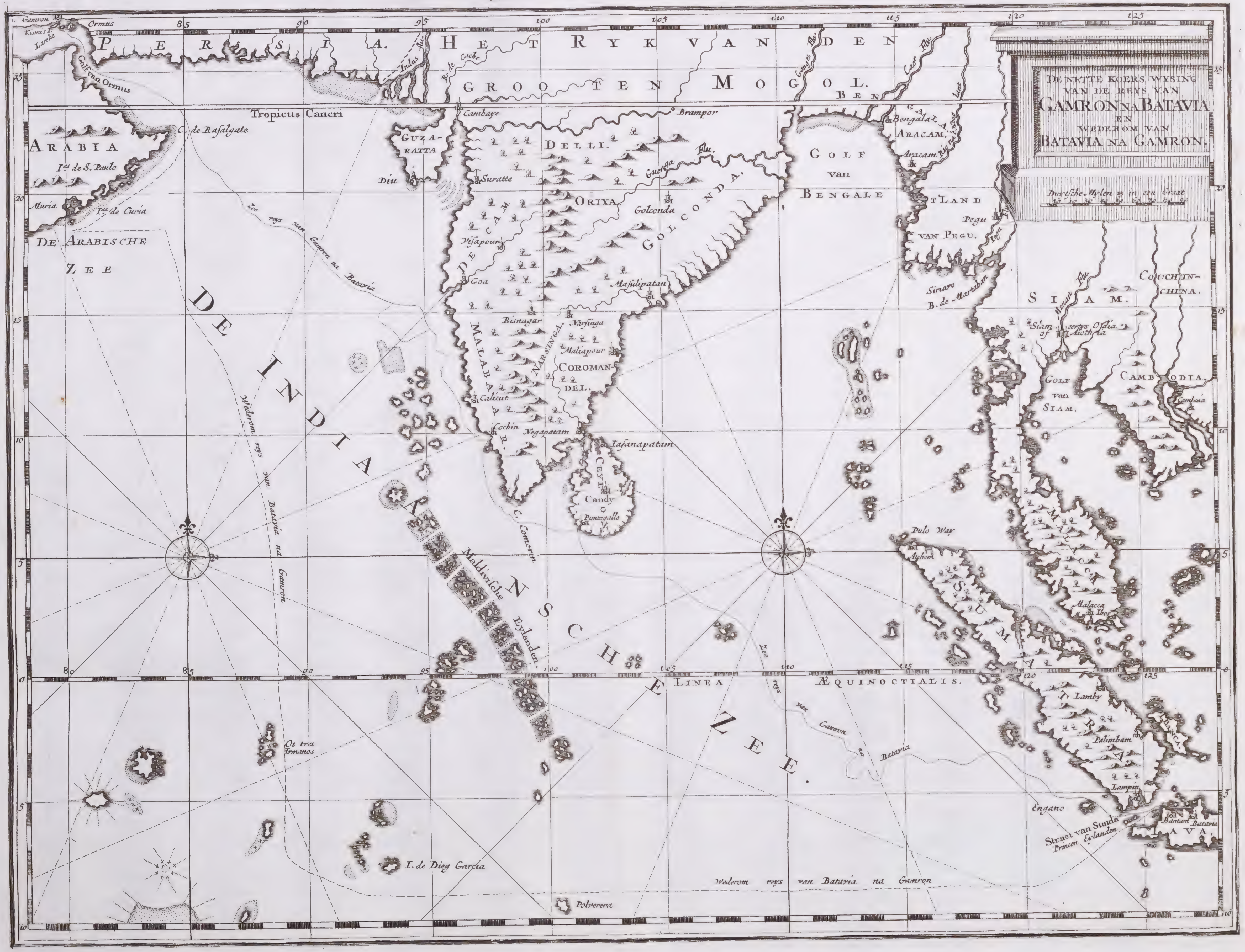
De nette koers wysing
van de reys van
Gamron na Batavia
en
wederom van
Batavia na Gamron.
Duitsche Mylen 15 in een Graat
Persia.
Het Ryk van den Grooten Mogol.
Ormus
Gulf van Ormus
Tropicus Cancri
C. de Rasalgate
Arabia
Ist de S. Paulo
Ist de Curia
De Arabische Zee
Guzaratta
Diu
Cambaye
Brampor
Delli.
Suratte
Orixa
Golconda
Golconda.
Visapour
Goa
Masulipatan
Bisnagar
Narsinga
Maliapour
Coromandel.
Malabar
Calicut
Cochin
Negapatam
Iafanapatam
Ceylon
Candy
Punte Gallo
C. Comorin
Golf van Bengale
Bengala
Aracam
't Land van Pegu
Pegu
Siriam
B. de Martaban
Siam.
Couchinchina.
Golf van Siam.
Cambodia.
Cambaia
Malacca
Pulo Way
Achem
Sumatra
Lamby
Palimbam
Lampin
Engano
Straet van Sunda
Princen Eylanden
Bantam
Batavia
Java.
De Indiaansche Zee.
Maldivische Eylanden
Linea Æquinoctialis.
Os tres Irmanos
I. de Dieg Garcia
Polvorera
Zee reys van Gamron na Batavia
Wederom reys van Batavia na Gamron

CORNELIS DE BRUINS REIZEN

Door

MOSKOVIE, en PERSIE naar INDIE, de MALABAERSE KUST, het Eilant CEILON, BATAVIE, BANTEM enz

---

HET EERSTE HOOFTSTUK.

Neiging des Schryvers tot een tweede Reize. Vertrek uit 's Gravenhage. Komſt tot Archangel.

Inleiding.

IK hebbe in den aenvang myns werx allereerſt te denken op ſchuldige dankzegginge aen de Goddelyke goetheit, op wiens geleide ik deze tweede reis gelukkig begonnen, en ten einde gebracht heb. Waer aen ik dagelyx met geen minder vermaek dan aen mynen eerſten togt gedenke: waer van ik de beſchryvinge mynen lantgenoten heb medegedeelt, gelyk die ook daer na in de Franſche tael het licht gezien heeft, met zoo veel genoegen van allerhande ſoort van menſchen, dat het ſpoedig vertieren der Afdruxels my weder eenen trek heeft ingegeven, om ook deze Reize te boek te ſlaen, en den lezer geen minder vermaek en nuttigheit by te zetten, dan hy in de eerſte genoten heeft.

Na dat ik dan mynen togt van negentien jaren geheel naer mynen wenſch had afgelegt, was ik, in myn Vaderlant wedergekeert, zoo weinigh magtig my te ontſlaen van den grooten luſt tot het bezien van vremde Landen, Volkeren, en Zeden, dat ik wel haeſt een beſluit nam van my te quyten van myne belofte, in de

De Schryver neemt voor een tweede reize aan te vangen.

voorrede van myn eerſte Werk aen den Lezer gedaen, en eene nieuwe reize over Moskovie naer Perſie en Indie aen te vangen. Een voornemen van zulk een gewicht kon niet anders dan mishagen aen myne voornaamſte vrienden, die bekommert over den uitſlag my voor oogen ſtelden alle de ongemakken en gevaren, die op zulke togten onvermydelyk zyn. Myn yver echter, geſterkt door de goede uitkomſt van myn eerſte omzwerven, zag licht hier over heen, en deed my de gevaren, hoe groot ze ook mogten zyn, kleen achten, en hope ſcheppen van een gelukkig einde. Hier by quam dat ik, nu tot ryper jaren gekomen, begreep wat ik in jonger tydt beter had kunnen aenleggen en aanmerken: gelyk ook myne ondervinding daar na, en het verkeeren met luiden van letteren, en minnaers van zeltzame zinlykheden, my gedachten deed ſcheppen van dingen te kunnen aen den dagh brengen, die grooter opmerking waerdigh waren. Want door den zelven trek aengezet, begaf ik my niet alleen tot het bezichtigen veeler Kabinetten, maer leerde ook door myne eige drift en onderrechting van de bezitters der zelve, veele fraeye dingen, alom geacht, zodanig opzetten, dat men ze konde voor bedervinge bewaren, of in krachtig nat, gemeenlyk *Spiritus* genoemt, ingelegt medevoeren, of overzenden. Dus trachtte ik te geraken aen veel gevogelte, beeſten, en viſſchen, en die op dezelve wyze te behandelen en te bewaren. Dezelve luſt ſtrekte zich uit tot veelerhande zeegoet, ook bloemen, planten, kruiden, en vruchten met hunne bladeren, naer het leven met koleuren op doek, of met waterverw op papier te brengen. Dit alles echter was maer cieraet en bywerk: zynde myn voornaemſte oogwit de overblyfſelen der Outheden, door my te beſchouwen, te onderzoeken, en de behoorlyke aenmerkingen daer over te maken: en ondertuſſchen myn gezicht en aendacht te laten gaen over de voornaemſte dragten en kleedingen, zeden,

Digitized by Google

Godsdienst, staetkunde, regering, aert, en eigenschap der volkeren, ook de manieren en gebruik ontrent de geboorte, trouw, en begravinge der menschen, in die vremde gewesten woonende, en landen en steden met zulk eene naeukeurigheit te doorreizen, dat ik, als voorheen, eene beschryvinge daer van, met de waerheit geheel en al overeenkomende, konde maken, en, als het spreekwoort zegt, door myne eige oogen zien.

Vertrek uit 's Gravenhage.

Ik vertrok dan wel gemoet wederom uit 's Gravenhage, myne geboorteplaets, in den jare 1701. op den 28. van July des avonts naer Amsterdam. In welke stadt vertoeft hebbende tot den 30sten der zelve maent, vertrok ik met de gemeene kaeg naer Texel, daer ik den laetsten der maent ten vier uren na den middagh aenquam. Hier vernam ik dat het Oorlogschip, genaemt Oudenaerden, waar op Kapitein Roemer Vlack bevel voerde, om de Moskovische schepen te geleiden, dien zelven morgen ten negen uren was in zee geloopen, nevens vyf of zes Koopvaerdyschepen, gereedt naer Archangel te zeilen. Het vaertuigh, waer mede ik gezint was over te steken, nogh niet in Texel zynde, was ik genootzaekt te vertoeven tot den eersten van Augustus: op welken dagh ik my eindelyk des morgens ten tien uren aen boort begaf. Ik bevont dit schip te zyn een schoone Fluit, genaemt St. Jan Baptista, gewapent met agt stukken kanon, en bemant met agtien personen, hebbende tot Schipper Gerrit Buis van Sardam. Wy laveerden met een W.Z.W. wint ten Westen naar Texel, nadien ik met de kaeg weder te rug gezeilt was, om my aen boort te doen zetten, rakende kort voor den middag daer ten anker. Van daer zeilden wy den 2den der maent des morgens ten negen uren, en geraekten een uur na den middagh in zee. Toen verliet ons de Loots, dien ik met eenige brieven belaedde om myne vrienden kennisse te geven, hoe verre ik met de reis gevordert was. Hier op zetten wy den koers N. W. ten Noorden aen tot den avont, wanneer wy N. N. West aengingen: vertoonende zich voor onze oogen ontrent tien schepen, waer van eenige naer Hollant, andere naer het Oosten wilden. Des middernachts kregen wy stilte, die bleef duren tot den morgen, den derden der maant; tot dat by den middagh een luchtje uit den W. Z. Westen begon te waejen. Den vierden met het begin der Dagwacht leiden wy het met een styve koelte N. ten Westen aen, met buijig weder, en kregen weder eenige schepen in 't gezicht, die het op verscheide oorden gemunt hadden. Den vyfden was de wint N. N. ten Westen, wanneer wy verscheide schepen ontmoetten, en daer onder eenige Groenlandsvaerders, die ons verslag van hunne reize en vangst deden: gelyk wy de volgende dagen nogh andere eerst in 't gezicht, en daer na by ons kregen. Den agtsten liep de wint westelyk, waer op by schoon weder alle zeilen werden bygezet. Dogh de wint Z. Z. Oost draejende, zeilden wy N. Oost aen, en kregen met het vallen van den avont de uiterste eilanden van Noorwegen in 't oog, zoo nogtans dat de betrokke lucht en regen ons belette het lant te beschouwen. Den negenden bevonden wy ons te zyn op 61 graden hoogte, blyvende de lucht betrokken, en by wylen met regen doormengt, gelyk de volgende dagen. In deze zee dus omzwervende werden wy eenige zeer groote Visschen gewaar, gemeenlyk Hillen genoemt, zynde scherp van kop, en spits van bek. Naderhant zagen wy ook verscheide andere, genoemt Potskoppen om hunne dikke koppen, om ons schip zwemmen. Deze dieren zyn wel tienmael grooter dan de Bruinvisschen, en wel zoo langh als een sloep, en veel dikker nogh naer gelang der lengte. Men vintze alleen hier om de Noort. Met gedurige verandering van wint en weder, dan met vlakke, dan met holle zee, lichtte de 16 dagh der maent met stilte en heldre lucht zoodanigh op, dat wy ontrent zeven uren des morgens, het lant in 't gezicht kregen: te weten, de buitenste klippen of gebergten der Noordkust, aengetekent in de kaert Loeffoert. Dit gebergte is tamelyk hoog, maer in verscheide deelen afgezondert en gescheiden, gelyk de print N°. 1. aenwyst. Wat verder voortgevaren, tekende ik ook het overige eilant met den anderen uitersten hoek, by welken zich nogh eenige kleene klipjes vertoonden, mede gerekent als vast aan het zelve eilant, gelegen naar gissing 2 of 3 uren van ons af: als te zien is in N°. 2. Wy zeilden met andere schepen, by geval ontmoet, in stilte voort, by wylen weder ziende een soort van Visschen, die wel zoo langh waren als een half schip, ook dik naer de lengte, en overzwaer van kop: onder welke aen eenige te zien is zekere verbeelding van trappen, zoo wy onderricht werden van menschen, die hen doot gezien hadden. In d'Oostzee vertoonden zich ook zekere Vogels, onze Eenden of Duikers niet ongelyk, dogh kleener en spitser van bek, boven op het lyf zwart, en onder wit van koleur. Dezen nacht, en den volgenden dagh, den 17 der maent, was het zeer mistigh en regenachtig weder, wanneer ten 8 uren ons een schip op zy quam, den 30 July van Hamburg afgevaren, en geschikt naer Archangel. Het weder bleef even mistigh en benydde ons het gezicht des lants. Ten leste helderde het

Gebergte der Noordkust.

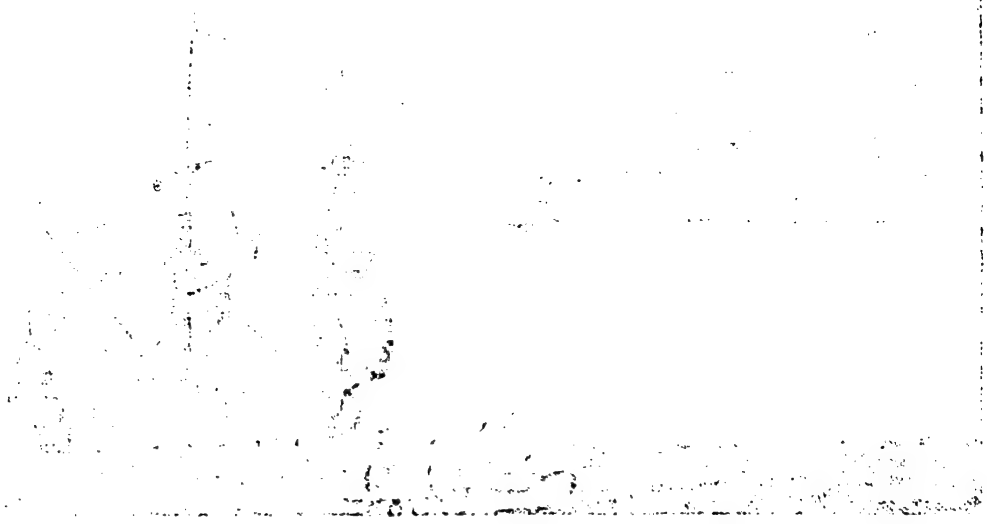

Digitized by Google

'T GEBERGTE GENAEMT LOEFFOERT. №. 1

'T GEBERGTE GENAEMT LOEFFOERT. 2

Digitized by Google

E GENAEMT LOEFFOERT.

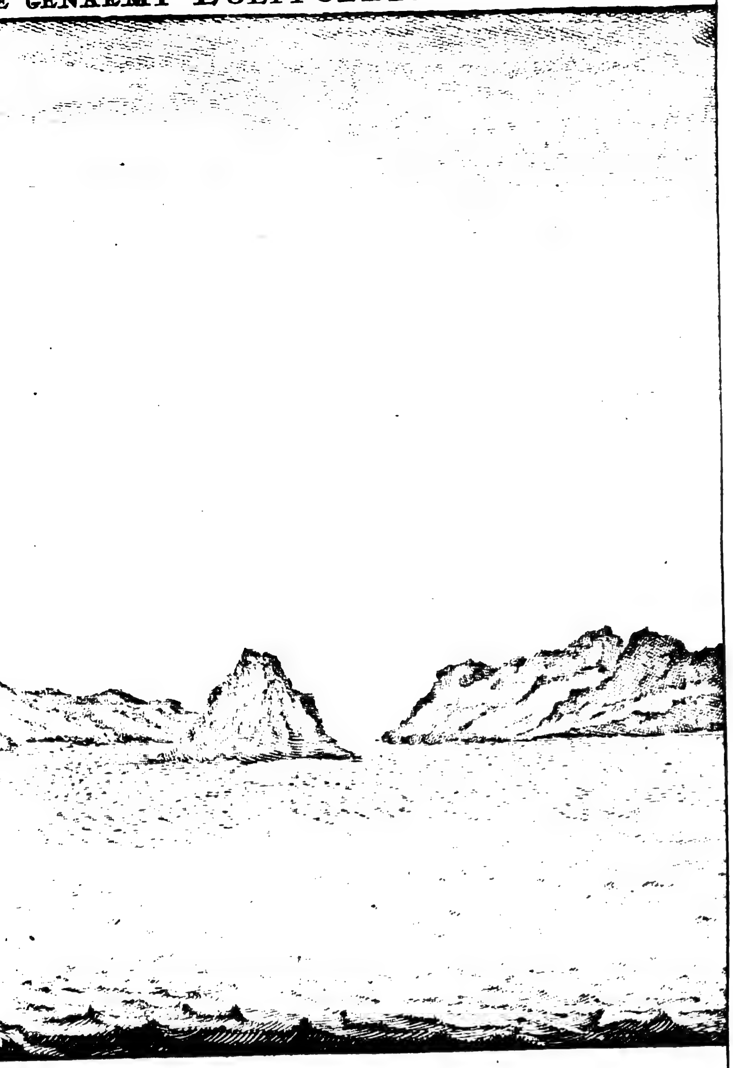

E GENAEMT LOEFFOERT.

Digitized by Google

Digitized by Google

het op, en bracht het lant ons onder d'oogen. In ſtilte voortgevaren bereikten wy de hoogte van 70 graden, 36 min., en bevonden ons te zyn by het lant van Loppe, en een hoog en ſteenachtig gebergte O. ten Zuiden van ons. Onder 't zelve lagh een Frans ſchip; waer van de ſchipper met zyn ſloep aen ons boort quam. Hy verſtont niet dan Franſch, en geen van ons volk buiten my een woort daer van: zoodat ik hun te dienen had voor tolk, wilden wy met den François in geſprek komen. Hy was, zeide hy, vyf maenden te voren vertrokken van Bajoene naer Groenlant, en van daer wedergekeert, bragt 9 viſſchen met zich, waer van hy'er eenen 4 of 5 uren van hier had bekomen, hopende ontrent deze kuſt nogh eenige op te doen, wes hy ons vraegde, of wy'er geene vernomen hadden. Hy wert van onzen Schipper beleefdelyk ontfangen, en aen het praten geraekt, verhaelde, dat een der Viſſchen, nu gevangen, in plaets van baerden tanden had, die vyf duimen langh waren, en uitgemaekt had 32 vaten ſpek, en 7½ vaten zout: welk zout achter op zynen nek zat. Hy voegde daer by dat zulks meermalen bevonden was, en dit zout te Bajoene gerafineert, en dan naer onze en andere landen verzonden wert. Het was, zeide hy, voor de vrouwen een bequaem middel om het aengezicht te waſſchen, dat 'er zulks van ophelderde, als ofze een nieuwe jeugt kregen. Het wiert ook als een geneesmiddel gebruikt, en was, verhaelde hy, in voorige tyden zoo gemeen of bekent niet; waerom'er toen veel gelt mede gewonnen was. Wyders roemde hy dat zyne lantsluiden de eerſte waren geweeſt, die den togt op Groenlant ondernomen hadden. Wy zagen nogh 7 Schepen hier ontrent, en wendden het met den avont zeewaert in. Telkens veranderde het weder, en hielt ons zoo gaende tot den 20. der maent; wanneer wy des morgens ten agt uren het Eilant Loppe Z. Ooſt naer giſſing 6 of 7 uren van ons hadden leggen; zonder dat wy het echter door de betrokke lucht konden bekennen; blyvende het weder, hoewel het zomwylen eenige hope van opheldering gaf, gedurigh donker en miſtigh: zoodat wy ook op den 24 der maant, op den morgen, zoo verre niet van ons konden zien, als het ſchip lang was. Op den 25 vonden wy de hoogte van 72 graden, 23 min., kregen met den avont ſtilte, en des nachts weder een ſterken miſt. Gedurende welke duiſternis een groote Valk op ons ſchip quam vliegen, die door eenen van 't ſcheepsvolk met de hant gegrepen, echter niet aen het eeten te krygen was. De miſt en regen bleef al duren: zoodat men den 27 geene de minſte kenniſſe van het

Vremde Walviſch. *Zout der Walviſſchen.* *Het Eilant Loppe.* *Een Valk gevangen.*

lant nogh konde hebben. Maer den dagh daer aen klaerde het weder op, zoodat wy toen lant zagen. Even benoorden de Lambasku geraekt hadden wy ſchoon weder, en eenen goeden Z. Z. Weſten wint: waer over wy met reden verheugt waren, nadien wy met miſtigh weder niet zouden hebben durven zeilen, om het gevaer, dat we liepen van het lant niet te kunnen myden. Dus hadden wy de zee moeten houden. Dit lant, hier ter rechter zyde leggende, was de Lapſe kuſt, ſtaende onder het gebiet van den Czaer van Moskovie, gemeenlyk genoemt de vaſte kuſt van Laplant. Deze ſtreek beſtaet in een niet al te hoogh gebergte, dat langs de zee heen, overal byna van gelyke hoogte is, meeſt rosagtigh in 't aenzien en onvruchtbaer. De ſneeu vertoont zich in 't gebergte op vele plaetſen, en zet zich in holen te zamen, daer ze zonder te ſmelten blyft leggen. Toen kregen wy groote ſtilte, zoodat wy weinigh vorderende het anker den 29 lieten vallen, om niet agter uit te dryven: dat we evenwel na weinig tydts weder ophaelden om het opkomen van een kleene koelte uit den Ooſten, welke toenemende wy nader by het lant heen zeilden Z. ten Ooſten aen. Wy hadden toen meer dan een ſchip in 't gezicht, en geraekten eindelyk den 30 der maent in de witte zee, zoo genoemt, om dat het water witter is dan de Oceaen, die groenachtigh, en dicht aen Ruſlant bruinachtigh is, door den loop van verſcheide rivieren, die daer in vloejen. Het verhevene hier voorbygezeilt zynde, kregen wy veel vlakker lant beneven ons, ten deele met kreupelboſch bezet, gerekent ontrent op een goed uur afſtants. Ten agt uren bevonden wy ons benevens het Kruiſſeneilant, dat zeer ſteenagtigh is, leggende ter rechte zyde dicht by de vaſte kuſt, bezet met verſcheide kruiſſen, die men verder opkomende al meer en meer in 't gezicht krygt. Dus voortvarende verlieten wy deze kuſt, en kregen dus Ruslant vaſt in 't gezicht, zynde onze koers genomen Z. W. ten Zuiden: waer door wy den graeuwen hoek, verre van 't lant uitſtekende, ten Ooſten van ons kregen. Ontrent den avont zagen wy 17 ſchepen onder het lant ten anker leggen, en daer op aenzeilende raekten wy een uur voor middernacht by haer, nevens twee Engelſche ſchepen, leggende op drie vadem water voor de rivier van Archangel: zynde naer de gemeene rekening tien uren van de Stadt. Des morgens den 31 der maent bevonden wy ons met 21 ſchepen by een te zyn, waer onder 11 Hollantſche, 8 Engelſche, en 2 van Hamburgh. Hier verſtonden wy dat de ſchepen twee dagen voor ons uit Texel gezeilt, hier ter plaetſe mede waren komen ankeren. Het was

Kuſt van Laplant. *Kruiſſeneilant.* *Ruſlant.*

Digitized by Google

zeer schoon weder: zoodat wy de lootsen verwachtten om aenstonts binnen gebragt te worden. Maer vergeefs: waarom een der Hamburgers besloot zonder loots binnen te zeilen: dat hem qualyk bequam, vermits hy aanstonts aen den gront stiet, en daer op bleef zitten, aen de flinker zyde der rivier. Het was geen wonder, dewyl de Russen, zoo als wy hier verstonden, alle bakens hadden wechgenomen tegen den overlast der Zweden, die voor eenige weken met eenige schepen hier voor de rivier geweest waren, en grooten schrik veroirzaekt hadden. De Engelschen over dit marren ook ongeduldigh wordende, bestonden in den morgenstont ook den togt naer binnen met zes schepen te wagen, waer van het eene, en, naer wy konden bemerken, ook het tweede vast aan den grond raekten; dat de overige deed te rug keeren. Maer na den middagh zeilden alle de Engelsche schepen, nu van Lootzen verzien, naer de rivier, gevolgt van een onzer kleenste schepen, dat het zonder loots waegde, en echter gelukkigh over de ondiepten rakende, binnen weinig tyds onder het Hooilant ten anker quam: daer het schoone weder, dat nogh duurde, ook veel toe deed. Het lant vertoont zich hier aen wederzyden, strekkende zich uit met een bogt innewaert naer de rivier, gelyk het van 't schip getekent zynde, zich vertoont op N°. 3 alom met laeg geboomte bezet. Den 2 der volgende maant bequamen wy alle, uitgezeit een Engelsch schip, lootzen, waer mede wy ten elf uren met eenen Zuidelyken wint onder zeil raekten, leggende Oostwaert aen. Wy voeren verscheide streken door, daer wy niet boven 15 of 16 voeten waters peilden, en quamen ontrent 3 uren alle ten anker benevens het Hooilant, gelegen ontrent 6 uren van Archangel, daer wy het hooi nogh met stapels op een zagen leggen. Hier quamen ook de Engelsche en andere schepen ten anker, dewyl het geene der zelve vryftont naer de Stadt te zeilen: moetende de schippers zich yder in persoon, derwaerts vervoegen. Dit deed my besluiten, my mede te voegen by den afvarenden hoop, en in de sloep te treden. Het was ontrent 5 uren, toen wy van boort roeiden, met voornemen om den kortsten wegh tussen de Eilanden door te kiezen. Maer wy werden het spoor wel haest byster, doolende zoodanigh, dat wy aen eene goede uitkomst begonnen te wanhopen. In deze verlegenheit eenen Rus met zyn schuitje vindende, besloten wy hem als wegwyzer aen te nemen, mits het vallen van den nagt, die vast met groote duisternis op handen schoot. Want wy hadden nu, zoo ik geloove, het kompas wel driemael rond gezworven, niet tegenstaende dat wy vier schippers in de schuit hadden. Eindelyk het vier van 't Eilant in 't oogh krygende troffen wy een Rus vaertuig, by geval daer ten anker leggende, aen. Het was reeds middernacht, en de regen overviel ons: zoodat wy goet vonden in het vaertuig te treden, en in het zelve den dagh af te wachten, dewyl'er toch geen kans was om aen lant te geraken, van wegen de groote duisternis en ondiepten. Anderzins ware onze meening geweest aen lant te gaen, en een goet vier in 't bosch aen te steken. De dageraet aengekomen zynde roeiden wy weder voort, en bragten het ten zes uren tot Nove Dwinko, gelegen drie uren van de Stadt. Verder op te roejen stont ons niet vry, eer wy daer toe verlof verkregen hadden van den Bevelhebber, die in de plaets gebood. Zy bestaet in weinig huizen, hoewel men daer nu bezigh is met opwerpen eener schanse tegen alle vyandelyke aenvallen. Waer toe ook dient het vervaerdigen van drie Branders, nevens een zware groote keten, hebbende de dikte van eenen arm, die dienen zal om den toegang, die 90 vademen breet is, af te sluiten. Tot welk wapenen en weeren de Zweeden sedert hunnen aenval gelegenheit gegeven hebben. Terwyl ik te wachten had naer het gezeide verlof, hadt ik tydt om het gezicht dezer plaetse af te tekenen, gelyk hier nevens te zien is, en te bespeuren, dat alle de huizen wat van de rivier afleggen. De Bevelhebber quam eindelyk te voorschyn, beschonk ons met een schaeltje brandewyns, en gaf ons het begeerde verlof. Dus weder voortroejende quamen wy den 3^den der maent, 3 uren voor den middagh, t'Archangel. Aen lant getreden nam ik myn verblyf ten huize van eenen Nederlander, genaemt Adolf Bouwhuizen, en verstont uit hem dat de Zweeden daer onlangs waren geweest met drie Oorlogschepen, een Fluit, twee Galjooten, en een Snaeu, met voornemen om het dorp Moetjega, tien uren van hier gelegen, te verwoesten. En het ware gelukt, zoo niet zeker Rus, genaemt Koereptien, dien zy voor Stierman gebruikten, hun zulx ontraden had, bybrengende, dat, indienze het bestonden, hun aenslagh op Archangel zou verydelt worden. Zy luisterden naer dezen raedt, en van gedachten verandert quamen nu, als vrienden, met Engelsche vlaggen ten anker voor de rivier, die zy, na het innemen van nogh eenen anderen Rus, die hun voor tolk zou dienen, met twee Galjooten, en een Snaeu opzeilden, en den 15 van Juny 1701. na den middagh ontrent 7 uren onder Nove Dwinko quamen. Maer niet kleen was hun verbaestheit, alsze zich aanstonts voelden begroeten

Hooilant.

Nove Dwinko.

Komst t'Archangel.

Digitized by Google

RIVIER VAN ARCHANGEL. 3

TENTEN DER SAMOJEDEN. 4

Digitized by Google

Digitized by Google

NOVE DWINKO.

ten met kanon, datze daer niet gemeent hadden te zullen vinden. Waerom zy gedwongen waren het eene Galjoot en de Snaeu te verlaten, en met de Sloepen de vlucht te nemen naer het ander Galjoot, dat eerst aen den gront vast gezeten hebbende nu weder vlot geraekt was. Hier mede begaven zy zich naer hunne schepen, die voor de rivier lagen, zynde het reeds middernagt, toenze van Nove Dwinko vertrokken, maer by dezen tydt des jaers zoo licht, of het helder dagh ware geweest. Toen koelden zy hunnen moedt aen den Viertoorn: dien zy nevens twee dorpen in brant staken: waer van het eene genoemt wort *Koeja*, zeven uren van de Stadt, en aen dezelve zyde gelegen: het ander *Pellietse*, leggende aen d'andere zyde der witte zee. Eenige dagen daer ontrent gekruist hebbende vertrokken zy eindelyk. Waer over de Russen verheugt zich vergrepen aen den wyn, waer van zy eenen goeden voorraedt vonden, en door onvoorzichtig schieten van vreugde over hunne verwinning, den brant joegen in een ton met buspoeder, dat het schip voor een gedeelte deed opspringen: zoodat'er vier Russen gedoot, en twintig gequetst werden. De Zweden, voor zoo veel men heeft kunnen te weten komen, verloren'er maer een eenigh man, die doot geschoten van 't Schip in de rivier, en dus in handen der Russen viel.

Ongeluk door buspoeder.

Op den vierden der maent quamen verscheide van onze Schepen voor de Stadt ten anker, en het laetste op den zesten daer aen: nadat voor af onderzocht was, ofze eenige verbode waren in hadden. Het Engelsch Schip, daer we van gesproken hebben, dat geenen Loots in hebbende voor de rivier bleef leggen, en nu mede binnen wilde zeilen, raekte vast aen den gront, daer het bleef zitten. Den volgenden dagh stak de wint zoo heftig op, dat'er geene vaertuigen konden bykomen, om het goedt daer uit te lichten. Dit weder duurde met zulk eene hevigheit, dat het schip op den 6 der maent, na den middagh schielyk quam te barsten, zoodat'er binnen een half uur tydts meer dan zeven voet waters in stont, en het volk genoegh te doen had, om hun lyf en goedt met eenig touwerk en andere kleenigheden door middel van een vaertuig dat'er by quam, te bergen: blyvende evenwel alle de Koopmanschap, die meest in tabak bestont, daer in. Dit Schip was zoo schoon, als hier oit was gezien, 300 lasten groot, en bequaem tot voeren van 40 stukken kanon, schoon het'er nu maer 18 op had, en bemant was met 30 personen. Door dit ongeval raekte het in korten tyt zodanig onder water, dat'er de zee over heen spoelde. Het was genaemt de *Resolution*, en gevoert by Kapitein Brains. Deze ramp trof dit kostelyk schip: en geen minder ongeluk zou het Hamburger gehadt hebben, dat den laetsten van Augustus op den gront zeilde, zoo het niet door het aenhouden van het goedt weder, waer door men gelegenheit had van het meeste goet daer uit te lichten, was vlot geraekt. Andersins hadden wy het voor onze oogen zien vergaen. Want het zat vast op een gevaerlyker plaets dan het Engelsche. Van zulk gevaer waren wy bevryt, die, nadat wy zagen dat het nu vlot was, gelukkig naer binnen zeilden.

Zwaer onweder.

Digitized by Google

II. HOOFTSTUK.

Beschryving der Samojeden of Samojuten. Hun aert, gelegenheit, en manier van leven.

HET was de elfde der maent, toen my zeker vrient met zich de rivier deed oproejen, om te geraken op zyn lustplaets, 2 of 3 uren van de Stadt afgelegen. Eer wy daer aen quamen, traden wy aen den waterkant uit, om in het Bosch te gaen bezichtigen een volk, dat den naem draegt van Samojeden, dat in de tale der Russen zoo veel betekent als *Menscheneters*, of *zichzelfeters*. Dit is een slagh van menschen byna geheel wilt, die in deze gewesten langs de zee in groote menigte worden gezien, en zich uitstrekken tot heel in Siberie, of Sibirie, als anderen zeggen. Dit volk, een gezelschap van zeven of agt mannen, en ontrent zoo veele vrouwen, onthielt zich in 5 verscheide tenten, hebbende by zich 6 of 7 honden, die yder aen een paeltje byzonder vastgebonden, op onze aenkomst een groot geraes maekten. De bezigheden dezer menschen bestonden in het maken van riemen, gieters, stoeltjes, en andere diergelyke dingen, die ze gemeenlyk in de Stadt, en aen de Schepen te koop brengen. Het hout, daer toe noodigh, halenze naer hun welgevallen uit de bosschen, arbeidende hier aen de vrouwen zoo wel als de mannen. Wat hun gestalte aengaet, zy zyn gemeenlyk kleen van persoon, inzonderheit de vrouwen, die ook zeer kleene voeten hebben. Alle zynze bruin en geel van koleur, onaengenaem van wezen, hebbende de oogen meest langwerpigh, en de wangen uitpuilende. Zy hebben hun eige tael, dogh gebruiken ook die der Russen. De kleeding der mannen en vrouwen is al op eene manier, gemaekt van Reevellen. De bovenrok komt van den hals tot aen de knie. Het haer of bont dragenze buiten, dat de vrouwen van verscheide koleuren dragen: die daer nogh tot sieraet aenhechten eenige reepen van root en blaeu laken. Andere versieren het nogh wel met lapjes van de gemelde stoffen. Het haer hangt hun alle wilt om 't hooft, en is geheel zwart. Zy snyden het nu en dan met vlokken af. De vrouwen hebben eenige vlechten haers, waer aen ze tot sieraet ronde stukken van koper hangen, nevens een reepje van root laken, dragende een bonte muts op het hooft, die van binnen wit, en van buiten zwart is. Zommige hebben het haer wilt om 't hooft hangen, gelyk de mannen, zoodat men haer naeulyx daer van kan onderscheiden, te meer ook omdat de mannen zelden baerden hebben: eenige maer alleen een weinigh boven den mont, en de meeste niets, dat misschien bykomt door het eten hunner misselyke spyze. Zy dragen alle mede een onderkleet, gemaekt als een borstrok, en broeken van de zelve stoffe. Aen de beenen hebbenze laerzen, meest al wit, behalven dat die der vrouwen met zwarte reepjes zyn. Het garen, datze gebruiken, makenze van zenuwen der beesten. In de plaets van neusdoeken bedienenze zich van het schrapsel van Berkenhout, dat heel in malkander krult. Dit hebbenze altyt by zich, niet alleen om hun zweet af te vagen, maer ook zich daer mede te reinigen, alsze hun gevoeg gedaen hebben, zoodat onder hen nog eenige plaets voor de zinlykheit schynt overgelaten. Hunne tenten zyn gemaekt van basten van boomen, met lange reepen aen een genaeit, die tot onder op den gront komen, en alle tocht buiten sluiten, zoodat'er geen wint in spelen kan. Boven zynze open voor het uitgaen van den rook, en ontrent die opening geheel zwart, daer ze anders geel en rosagtigh van verwe zyn. Zy ondersteunenze met stokken, die boven uitsteken. Voor den ingang, die ontrent vier voeten hoogh is, hangt een groote lap van dezelve basten, die ze oplichten, wanneerze in-, en uitgaen. In het midden dezer tenten stokenze vier. Zy houden het lyf meest al by gestorve beesten, als Ossen, Schapen, Paerden, en andere doode krengen, die zy op de wegen vinden, of van anderen tot een gift ontfangen, nevens het gedarmte en verdere ingewanden van alle zoodanige beesten. Dit alles koken zy, en nuttigen het zonder zout of broot. Terwyl ik daer was, hing'er een groote ketel, geladen met deze lekkernyen, over 't vier, zonder dat iemant zich roerde om het schuim, dat onder 't koken dik en bol wert opgeworpen, daer af te scheppen. In de tent lag aen alle kanten een gedeelte van raeu paerdevleesch, een afzichtige voorraedt. Alles bezichtigt hebbende, maekte ik'er een ontwerp van, gelyk hier op N°. 4. te zien is. Terwyl ik daer mede bezigh was, quamen mannen en vrouwen daer een gezicht af nemen met redelyk goedt oordeel: en het scheen of ze'er gevallen in hadden. In eene der tenten lag een kint van agt weken in een

Samojeden.

wieg

Digitized by Google

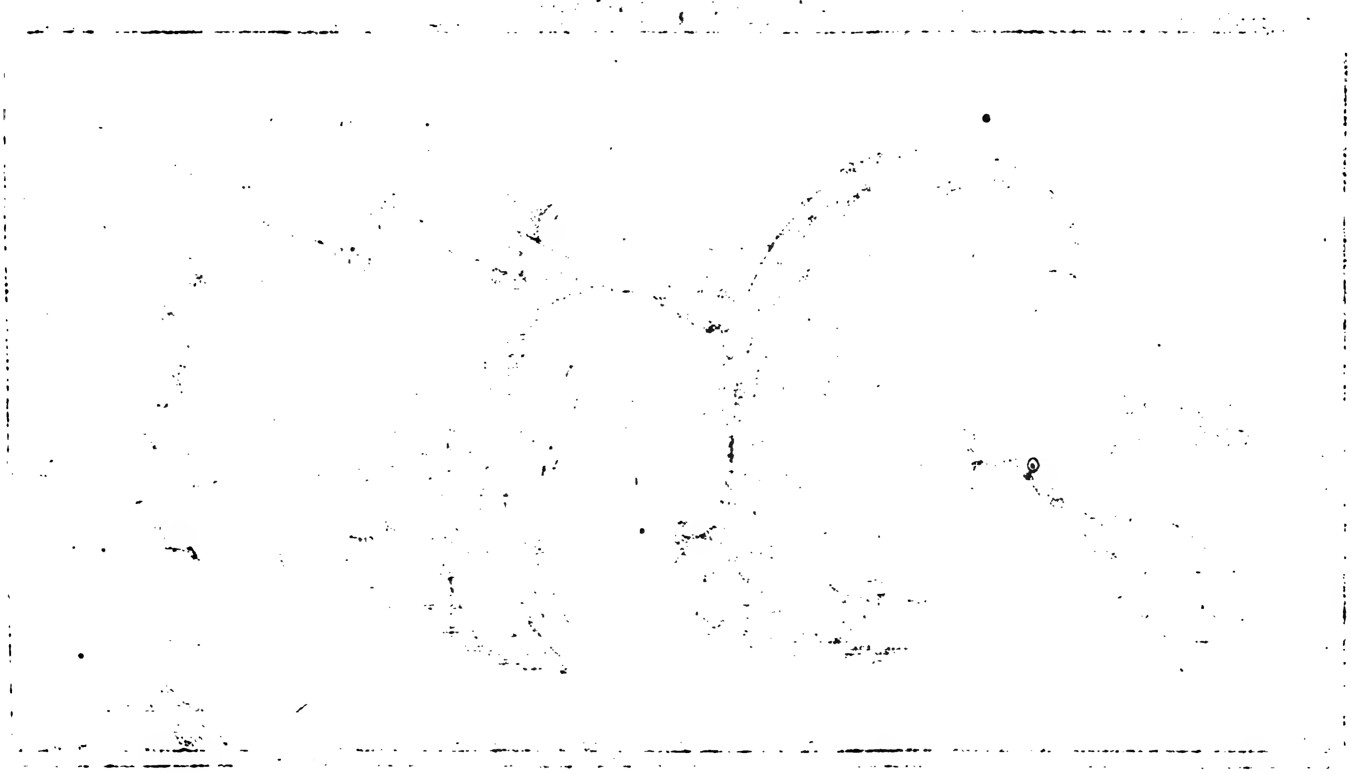

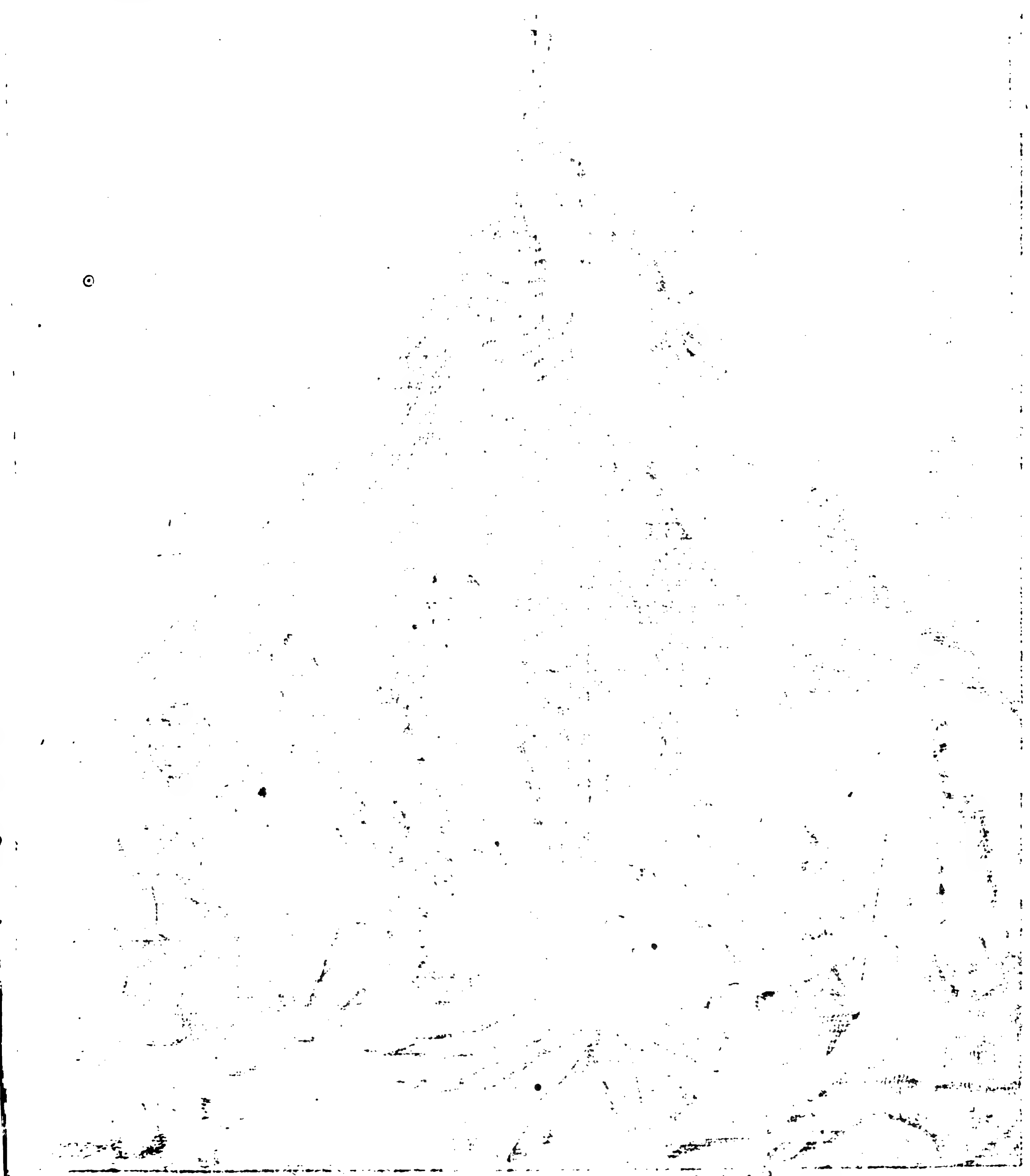

Digitized by Google

GEVLAMDE RAPEN. 5

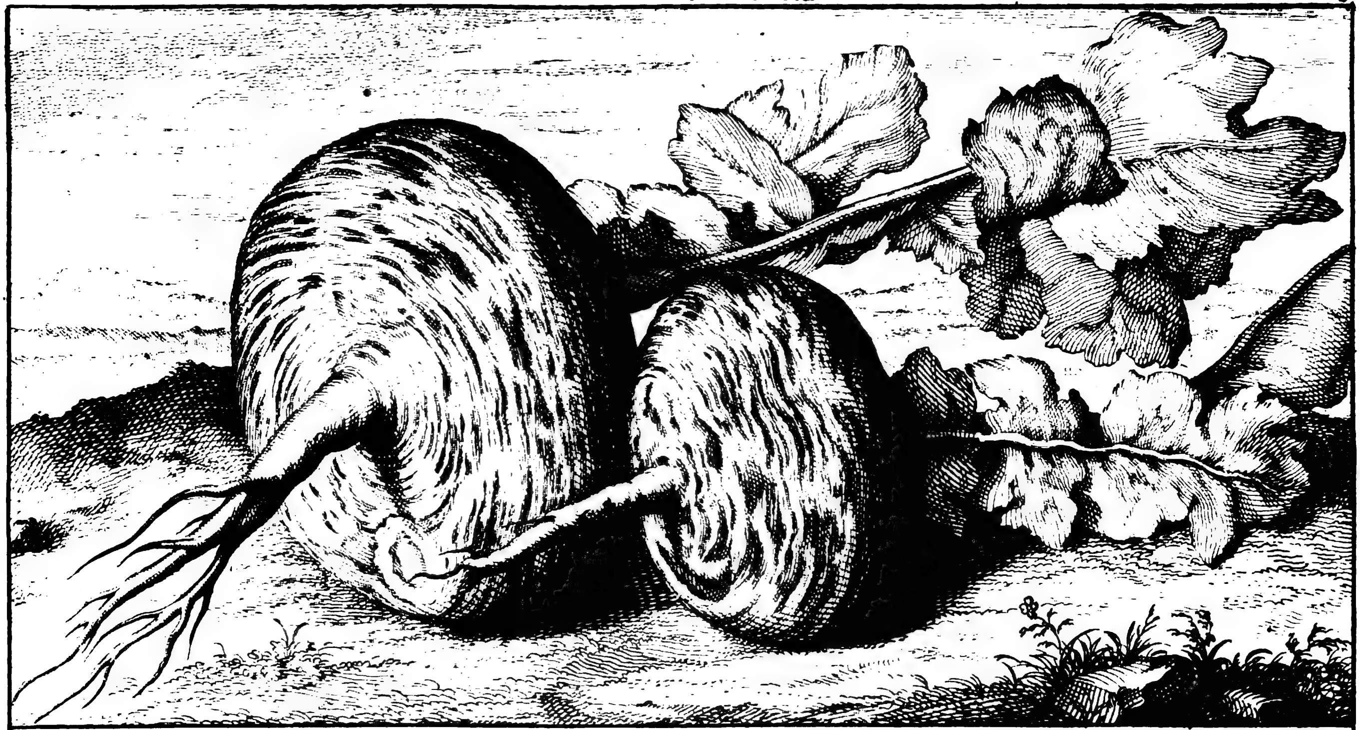

SAMOJEEDSE TENT VAN BINNEN TE ZIEN. 6

Digitized by Google

wieg of krebbe, zwemende wel naer het dexel van een doos, van geelagtigh hout. Boven het hoofteinde was een halve hoep, hangende aen twee touwen, die boven aen een der houten vast waren. Rondom was een graeuwe doek tentswyze boven met een opening. Van ter zyden slaenze de wieg op, om het kint daer uit te nemen, en weder in te leggen. Het is mede in dezelve soort van doeken gewonden, die op drie plaetzen met een toutje vast gebonden worden, by de borst, by de middel, en by de voeten. 't Hooft en een weinig van den hals latenze bloot. Hoe afschuwelyk deze menschen waren, zoo was nogtans dit jonge wicht niet onaengenaem van wezen, en tamelyk blank. Myn ontwerp hier geheel te voltrekken leedt de tydt niet, nochte de gelegenheit, te meer om dat eenige vrouwen met hare kinderen in 't bosch geweken waren. Waerom ik besloot het opmaken uit te stellen, tot dat ik wedergekeert zoude zyn. Wy vorderden dan onzen wegh, en quamen op de lustplaets, daer wy wezen mosten, aen.

Terwyl ik daer was, bracht men my des morgens verscheide soorten van gekoleurde Rapen, die'er schoon uitzagen. Eenige waren purper blaeu, gelyk by ons de blaeuwe pruimen: eenige graeu of wit geelachtigh, doorgaens getekent met byzondere schoone streepen, zoo rood als vermiljoen, andere weder als schoone lak, zoo aengenaem voor 't oogh, als een Anjelier wezen kan. Ik tekende eenige met waterverf op papier, en eenige zond ik gepakt in een doosje met droogh zant naer het Vaderlant, aen eenen vrient, minnaer van zulke zeltzaemheden. Myne aftekeningen bracht ik daerna t'Archangel: maer zy quamen yder ongelooffelyk voor, totdat men de Rapen tot overtuiginge daer by bracht. Zoo weinigh was daer van dien lantaert opgelet. Wy geven'er u de afbeelding van op N°. 5.

Zeltzame rapen

Den 13 der maent begaf ik my weder naer de Samojeden, die ik verlaten had. Daer gekomen tekende ik eene hunner tenten van binnen, die aen beide de zyden open geslagen was, om des te beter daer in te kunnen zien. Dus nedergezeten had ik eenen myner vrienden ter slinker, en drie vrouwen ter rechter zyde nevens my, waer van eene het wiegje naer myn behagen vast hielt, in tegenwoordigheit van eenen der mannen, gelyk wy dat op N°. 6. vertoonen.

Tenten der Samojeden.

In deze tenten leggen aen beide de zyden gemeenlyk eenige Reevellen, waer op zy zitten en slapen, zoodat uit dit broejen, gevoegt by het ongehavent handelen der spyze, die gemeenlyk al bedorven is, een geweldige stank ontstaet. Waer door zeker vrient, die benevens my zat, toen ik het kint in de wieg tekende, zoo misselyk en ontstelt werd, dat het bloet hem uit de neuze sprongh, en hy van benaeutheit de tent ruimen most; hoewel wy ons hier tegen al gewapent hadden, en met voordacht den tabak en brandewyn daer toe gebruikten. Het was evenwel geen wonder: want de menschen zelfs hebben alle een zeer stinkenden reuk over zich: dat men, als men tot hen nadert, aenstonds gewaar wort. Waer van ik voor het naeste denk, dat hun dagelyxe spys, zoo slordig toebereit, en ingeslokt, de oorzaak is.

Stank van dit volk.

Ik bereidde my zelf om uit zulk een onaengename verblyfplaets te scheiden, en verzogt op hen, dat ze met eene der voornaemste vrouwen, die op het sierlyxt naer hunne wyze gekleet was, wilden by my komen t'Archangel, om zich te laten schilderen. Zy beloofden my dat, en volvoerden hunne belofte, na weinigh dagen tyds. Ik voltrok ook de schildery, en geef u hier de verbeelding daer af op N°. 7. Daer in ziet men hoe hunne kleederen van Reevellen gemaekt zyn, vertoonende het bont daer van doorgaens gesiert met breede witte, graeuwe, en zwarte streepen. Dit vroutje was niet anders opgetoit, dan of het een bruit ware geweest. Van het hooft tot de voeten was alles even keurlyk en net, om op het behaegelyxte in de schildery voor te komen. Zy lette ook stip op myn wenken, en stont gestadigh uit zich zelve in dusdanig een fatsoen, hebbende zulk een gevallen in het werk, dat een ander, daer by zynde, jalouzy hier uit opvatte, en klaegde dat ik haer weigerde te schilderen. Maer ik vergenoegde my met de moeite tot deze aengewend, en gericht om ze in myne herberge te krygen, daer ik van voornemen was den man ook af te beelden. Ik deed dit paer volx hier toe eenige dagen by my blyven. Om de schildery bevalligst uit te werken, dacht my dat zyne winterkleederen best dienen zouden. Waerom ik hem dezen dos liefst deed aentrekken. De opperrok was geheel van bont, vereenigt met den muts, dien hy op 't hooft had, en op de wyze van een hemt most aen- en uittrekken, zoodat men van zyn lichaem niets kon zien, dan alleen de trony. Want hantschoenen van gelyke stoffe waren al mede aen de mouwen van den rok vast. Waerom hy, als het gezicht ook ware bedekt geweest, veel eer de gelykenis van eenen beer dan mensch zou gehadt hebben. De laerzen waren met een reepje onder de knie vast gegespt. Dit gewaedt is zoo warm, dat hy, om dat de stoof in myn kamer tamelyk heet gestookt was, meer dan eens zynen rok most uittrekken, en buiten gaen om zich wat te verkoelen.

Hy schildert een Samojeedsse vrou.

Zinlyk toisel.

Hy schildert eenen Samojeed.

Zyn gewaet.

Hy

Digitized by Google

EEN SAMOJEED.

Schandelyk voedzel.

Hy ſtaet hier afgetekent op No. 8. met eenen darm in de hant, ten teken dat zy zulk voedſel gebruiken. Eenige andere darmen ziet men nevens hem leggen by een gevilt paertshooft. Want juiſt op dien dagh was hem een paert, dat op ſterven lagh, vereert, daer hy vol blyſchap mede naer zyn woonplaets in 't boſch gereden was, na dat hy het gedoot en gevilt, en my den kop om af te ſchilderen gelaten had: dat hy noode genoegh deed, dewyl zulke paerdekoppen by dit volk meer in waerde gehouden worden, dan by ons de beſte kalfskoppen. Dit paert was ontrent 30 jaren out, dogh vry vet. En hy ſprak daer zoo ſmakelyk van, als men in 't Vaderlant van eenen ſchoonen Os doet. Ik ſchilderde daer by een van zyn Rheebeeſten, en onder op den gront zyn boogh en pylen, die naer 's lants wyze met het ſcherp uit den koker ſteken, die gehecht aen een reepje, waer aen een plat beentje is, dat voor een geſp verſtrekt, hun nevens den boogh op den rug hangt, komende het reepje over de linker ſchouder voor over 't lyf. Voor op den gront ziet men de ſpys leggen van deze Rheedieren, die witte mos is; waer

Digitized by Google

Digitized by Google

SAMOJEEDSE VROUW

Digitized by Google

SAMOJEEDSE VROUW

SAMOJEEDSE MAN.

Digitized by Google

7

Digitized by Google

Digitized by Google

SAMOJEEDSE SLE

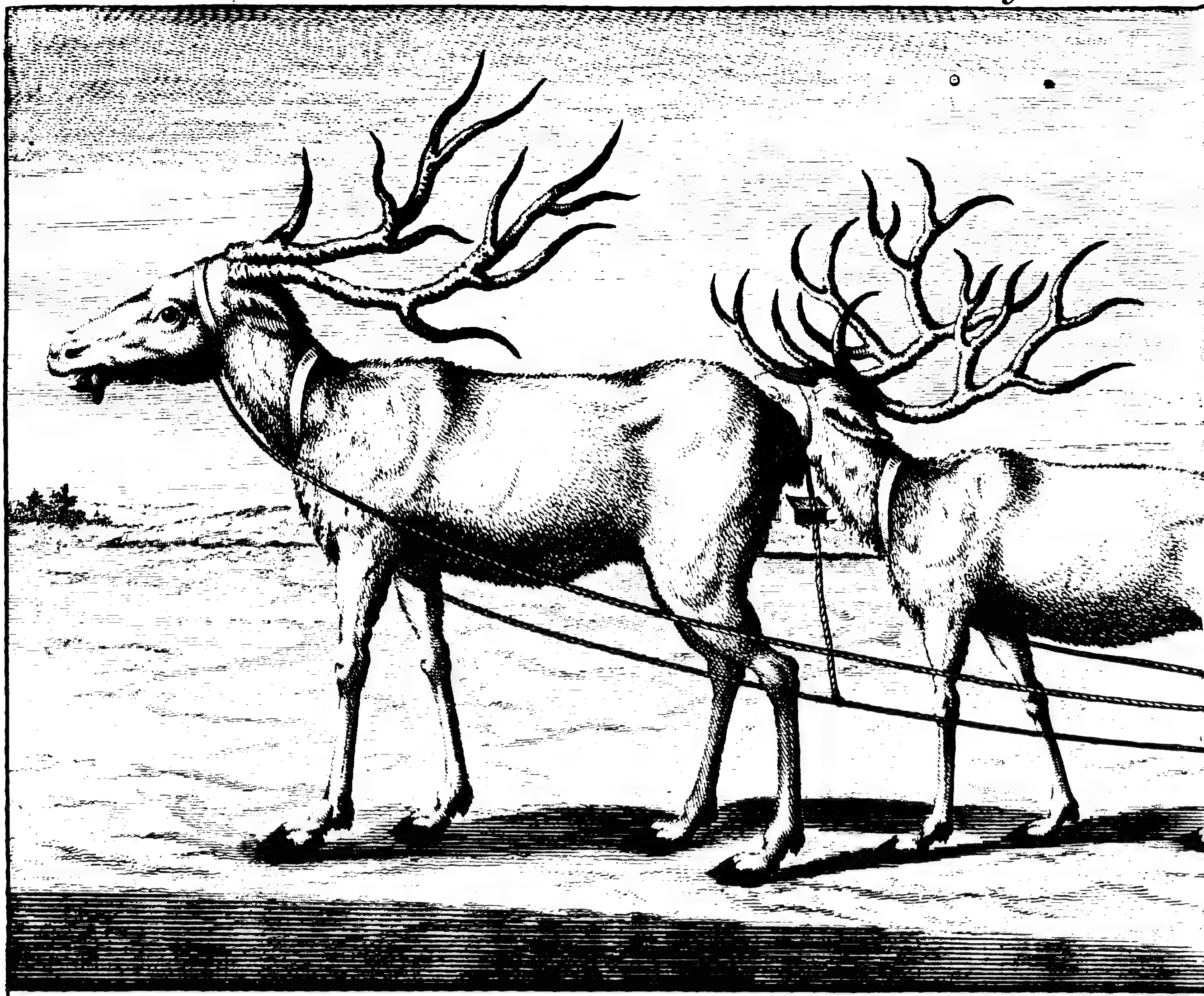

SCHEEPSBOUWERY O

Digitized by Google

SAMOJEEDSE SLEDE MET HARE RENDIEREN.

SCHEEPSBOUWERY OF WERF BUITEN ARCHANGEL.

Digitized by Google

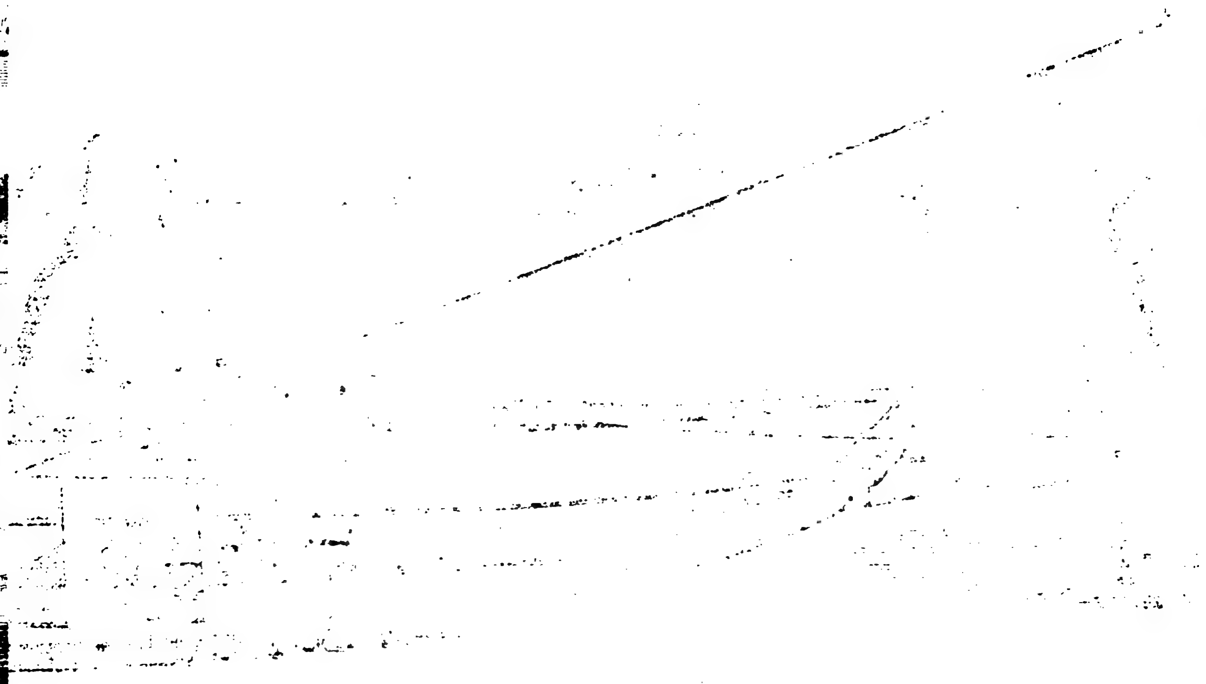

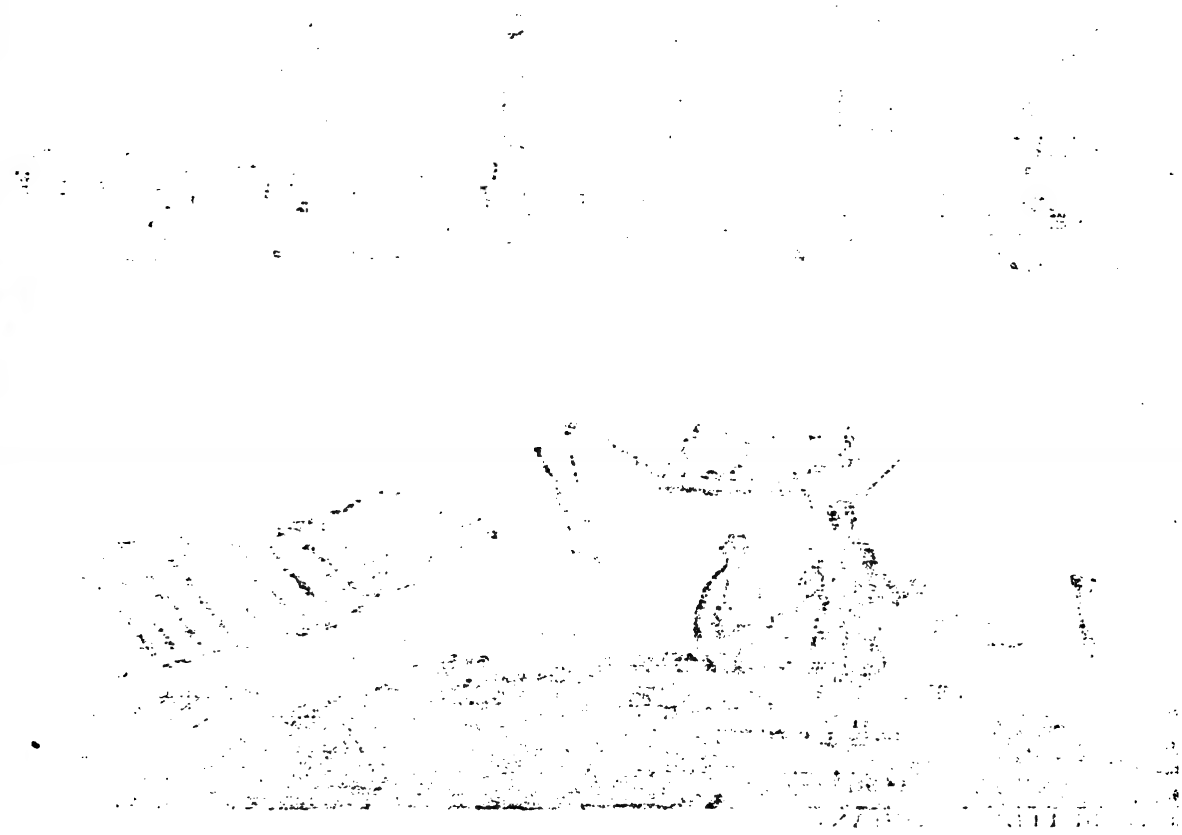

Digitized by Google

waer van wy in het vervolg spreken zullen. Ik tekende ook zyn troni in't byzonder, en grooter dan al het andere, om des te beter de wezentlyke hoedanigheid af te beelden, gelyk hier nevens te zien is.

Dewyl ik myn kamer beneden op den gront hadt, deed ik den geschilderden met zyne rendieren en slede binnen ryden, en tekende voorts alles af, om te vertoonen, op welk eene wyze de beesten daer voor gespannen en gement worden.

Sleden der Samojeden. Deze sleden zyn gemeenlyk 8 Rynlantsche voeten lang, breet 3 en 4 duim, gaende na voren opwaerts, even als onze schaetsen. Hy zat achter op de sleede met de beenen onder zich, of liet het eene buiten de slede afhangen. Voor zich had hy een plankje, dat boven ront of ovael liep: ook achter zich een diergelyk, maer wat hooger, houdende in zyne slinkerhant eenen langen stok met een knop voor aen, dienende om de beesten daer mede voort te stooten. Aen beide de zyden waren voor aen de sleede twee houtjes, die gelyk een katrol draeiden, waer over de riem of toom liep, die tusschen de pooten der beesten komt, tot onder aen den hals, daer die aen een breeder riem om den hals loopende vast is. Hier mede wort de sleede voortgetrokken, hebbende de beesten nogh een riem boven om 't hooft, daer nogh een andere, die tot den toom dient, aen vast is, dien de voerman in zyn rechte hant heeft. Maer om dit gespan en het loopen der dieren beter te begrypen, deed ik de Samojeden 2 sleden inspannen, en voor elke sleede 2 dieren zetten. Dus reed ik met hun de rivier over en weder over, daer ik toen met voordacht uitstapte om alles naeukeuriger aen te merken. Toen maekte ik ook een kleene schets hier af, en bevont, dat het geen in myn kamer gemaekt was, door de Samojeden niet naer behooren was gestelt. Deze verbeelding wort u vertoont op N°. 9.

Schrik der paerden voor de Rendieren. Alle paerden, gelyk ik op de rivier bemerkte, het zy ze voor sleden loopen, of niet, begeven zich schichtigh op de vlucht, zoodra ze deze rendieren met de Samojeden in 't gezicht krygen, dat meenigmael zelf in de Stadt gebeurt: zoodat hier uit blykt dat de paerden een afschrik hebben van deze dieren en menschen.

Snelheit der Rendieren. Deze rendieren loopen zoo gezwind, datze de paerden in snelheit overtreffen. Noit zienze naer gebaende wegen, loopende overal maer recht toe, naer de streek, daer hun voerman begeert te wezen; en stekende, wanneerze eenen snellen vaert hebben, het hooft zoo voor uit, dat de horens hun op het bovenlyf komen. Van zweeten wetenze niet: maer moede wordende hangt hun de tong ter zyden uit den mont; en verder verhit zynde hygenze als de honden. Tot het vangen van deze dieren gebruikt dit volk drie soorten van pylen. De eerste is gemaekt op de gemeene wyze voor met een punt: de tweede heeft twee punten: en de derde is voor scherp, hebbende de gedaente van een beitel, gelyk aen de verbeeldingen te zien is. Deze pylen noemenze, als de Russen, *Streli*; gelyk ze een pyl *Sterla*, en eenen boogh *Loeck* noemen. Alsze uitgaen om Inkhorens te schieten, hebbenze nogh eene andere soort van pylen, gemeenlyk genaemt *Tomaer*. Deze zyn voor stomp, en naer de gedaente van een peer gemaekt uit been, of hoorn, of ook uit hout, om deze beesten te dooden zonder hun vel of bont te beschadigen, dat om zyne waerde in zyn geheel dient te blyven.

(Margin: Hoeze gevangen worden. — Pylen der Samojeden.)

Jagt op de Rendieren. Schaetsen. Deze jagt geschiet in den wintertydt, wanneerze onder hunne voeten binden zekere soort van houte schaetsen, die wel vyf voeten lang zyn, en eenen halven breet. In het midden is een riemtje, dat over 't voorste van den voet sluit, en van daer strekt een ander, dat de hiel van agter vast hout. Met dit tuig spoeden zy over de sneeu en heuvels met groote gezwintheit, zettende zonder ophouden dan den eenen, dan den anderen voet voort. Deze schaetsen zyn onder bekleed met vellen van Rheepoten, zynde het haer onder gestelt, dat het naer achter stryken kan. Zoo dat het, als ze tegens hoogten opkomen, zich te rug zet, waer door ze een steun hebben om niet achter uit te raken. In d'eene hant voerenze eenen herdersstaf, waer aen voor een schopje is, waermede zy de sneeu naer de Rheen werpen, als zy die in 't gezicht krygen, om hen te jagen naer den kant, daerze de strikken, om hen te belagen, gespannen hebben, wanneerze te verre zyn, om hen te beschieten. Aen 't ander einde van den stok is een rond hoepeltje van ontrent vier duim in zyn diameter, van binnen met toutjes ruitswyze bevlochten: waer van ze zich bedienen om zich by wylen te stutten en op te houden. Want de punt van den stok, die een weinigh door 't hoepeltje komt, steekt in de sneeu, en het hoepje stuit daer op. Wanneerze nu die beesten hebben gedreven naer de strikken, rakenze daer vast als in een fuik. Dan loopenze toe, en schietenze alle, die niet ontvluchten, of los spartelen, doot. Zy verkoopen de vellen, of gebruiken die, als gezegt is, voor kleeding, en eten het vleesch. Voorts generen zy zich met het voorttelen der tam gemaekte. Die verkoopenze ten deele, en ten deele gebruikenze hen des winters voor hunne sleden. Als een der wilde mannetjes met een tam wyfje komt te spelen, doodenze het jong dat'er van

komt, omdat hun jongen, drie of vier dagen out geworden, zich aenstonts in de wildernissen begeven. De tamme zyn een heel andere soort. Die blyven in de bossen loopen ontrent de hutten. Zoodatze, als ze die hebben willen, hen met roepen weten tot zich te lokken, wanneerze hun eenen strik toewerpen, waer in ze verstrikt en gevat worden. Zy zoeken hun eige spys, die witte mos is, die in de moerassen groeit. Dit aes wetenze te vinden, al legt de sneeu des winters een piek hoog, die ze dan met hunne pooten zoo verre weech krabben totdat ze der spyze magtigh worden: waer by ze wel meest alleen leven, hoewelze somtyts hoi en gras eten by gebrek van hun gewoonlyk voedsel. Deze beesten zyn de harten niet ongelyk, hoewel in alle deelen wel zoo zwaer, dogh korter van pooten, gelyk de afbeelding daer van aenwyst. Zy vallen meest witachtigh van koleur, hoewel'er graeuwe onder loopen. Onder aen de pooten zit een hoornagtige stoffe, zwart van koleur. Hunne horens vallen alle jaren af, dieze in het voorjaer met nieuwe verwisselen. Om de horens zit een velagtige ruigte, die tegens het aenkomen des winters daer af valt. Deze beesten leven gemeenlyk maer agt of negen jaren. Behalven deze jagt, die te lant geschiet, stellenze'er ook een aen te water, om de Robben of Zee-honden te belagen, die zich in de maenden Maert en April in de witte Zee onthouden, daer ze, gelyk het gemeen gevoelen is, van Nova Sembla naer toe komen om voort te teelen. Zy spelen boven op het ys. Welken standt de Samojeden, in vremt gewaedt toegetakelt, zoodat ze niets minder dan een mensch gelyken, waernemen, om hen dus onverwacht te verschalken; 't geen op deze wyze toegaet. De Samojeden begeven zich over 't ys, dat by wylen een half uur van 't lant in zee vast legt, ter plaetse daer deze dieren zich onthouden. Zy hebben eenen stok aen het ende beslagen met een harpoen, en ontrent twaelf vademen langh. Hier mede gewapent onderkruipenze op hunnen buik deze beesten; terwylze met spelen bezigh zyn: maer houden zich stil, zoodra zy merken dat de dieren eenige beweging gewaer worden. Als ze weder aen 't spelen zyn, kruipenze weder zachtelyk voort, totdat ze zoo verre gevordert zyn, dat ze hen kunnen bereiken. Dan schietenze plotselyk toe en treffen de dieren: die zich gewond voelende met de harpoen, daer een lyn aen vast is, naer het water keeren. Zy de harpoen dus in 't lyf hebbende viert de Samojeed de lyn, die om zyn lyf vast is, totdat het beest door de wond overmeestert eindelyk in handen van den vanger raekt, die de lyn allengs weder naer zich haelt. 'T gebeurt ook wel dat het beest, zoodra het door het byten van het zout water voelt dat het gewond is, van zelf naer boven komt, en dus aenstonts doot geslagen wort. Het doode beest gebruikenze voor spyze: het vel voor kleeding: en de traen, die'er af komt, verkoopenze. In deze zeejagt is zomtyts wel gebeurt, dat de Zeehont zoo snel met de harpoen voortging, dat de jager geen tydt had om zich van de lyn, die hy om 't lyf had, 't ontslaen, en genootzaekt was zich door het geweldig trekken van 't beest in zee te laten slepen, en dus elendig verdronk. Diergelyk bedrogh stellenze ook in 't werk op de Rheejagt. Want bekleedt met Rheevellen, waerdoor ze by die dieren onkenbaer zyn, voegen zy zich tussen de tamme Rheen in, en naderen dus de wilde, om hen te schieten, houdende zich altoos onder den wint, dewyl deze beesten ongemeen sterk van reuk zynde, hen anders zouden gewaer worden. En op deze wyze bereikenze hun oogwit, en gaen met de vangst stryken.

Spys der Rendieren. *Beschryving der Rendieren.* *Water-jagt.* *Gevaer in deze jagt.*

Alle deze dingen vernam ik uit de huisvrou van den Samojeed, die haren man vergezelschapte, terwyl ik bezig was met hem te schilderen. Zy was eene der fraeiste en aerdigste, die onder dit volk te vinden waren. Ik zocht ook haer gunst te winnen, om te gemakkelyker te vernemen naer al wat ik van deze natie weten wilde. Hier toe deed my grooten dienst een goede bak, gevult met brandewyn, drank, waer aen de vrouwen hier te lande zich zoo wel als de mannen zoo vol zuipen, datze in 't gaen waggelen en overhoop tuimelen. Dit gebeurde deze vrou ook, dewyl geen schaemte haer dat verbiet, dat den man geweldigh tot lachen verwekte. Zy rees egter weder op, en begon toen bitterlyk te weenen, en eenen vloedt van tranen te storten. Te weten in deze dronkenschap, (want dat verhaelde my de Juffrouw in 't huis, daer ik schilderde) quam haer te binnen dat ze kinderloos was, hebbende vier kinderen, die ze ter werrelt gebragt had, verloren; gelyk dronke luiden dikwyls op het een of ander voorwerp vallen, daarze op blyven malen. Met haer op zekeren dagh in gesprek geraekt zynde, verhaeldeze my de gewoonte van de kinderen te begraven, dat zeltsaem toe gaet. Als kinderen, die nogh geen vleesch geproeft hebben (want dat gevenze hun niet, voordat ze een jaer out zyn, maer voeden hen zoo lang met de borst,) komen te sterven, windenze hen in doeken, en hangen hen in 't bosch aen een boom. Hunne zeden zyn voorts zeer vremt en verschillende van die van andere volkeren, waerom ik alle moeite aenwendde om'er zoo veel bericht van te kry-

Zeden der Samojeden.

Digitized by Google

krygen, als my mogelyk was. Als'er een kint geboren is, gevenze het aenstonts eenen naem naer den eersten, die by geval in hun tent komt, mensch of beest. Of gaenze uit, ze vernoemen het kint naer het eerste dat hun buiten de tent ontmoet, mensch, beest, of vogel: ook wel naer het geenze eerst in 't oogh krygen, een rivier, een boom, of iets anders, daer het gezicht op valt. De kinderen, die sterven, nadatze den ouderdom van een jaer bereikt hebben, leggenze tusschen eenige planken, en begraven hen zoo in d'aerde.

Hunne huwlyken. Indien deze menschen zich willen begeven in 't huwelyk, zienze naer eene vrou om, en handelen by maniere van koop met haer naeste bloetverwanten niet anders, dan wy gewoon zyn te doen, als wy een paert of os koopen. Dus geven zy voor een vrou twee, drie, of vier Rheen: welke beesten in 't gemeen geschat worden op 15 of 20 gulden. Zy betalen deze somme ook wel in gelt naer de voorwaerden, waer op de koop gesloten is. Op deze wyze nemenze zoo veele vrouwen, als zy onderhouden kunnen, hoewel men'er vint, die maer eene vrou begeren. Gebeurt het dat de aengenome vrou hun niet behaegt, ze brengenze den vrienden, van wien ze gekogt is, weder t'huis, die ook gehouden zyn haer weder naer zich te nemen, mits dat de man alleenlyk mist de waerde, die hy daer voor betaelt heeft. Maer andere Samojeden, die zich langs de zee en in Sibirie onthouden, trouwen wel op gelyke wyze, maer verkoopen, als men my verhaelt heeft, hunne vrouwen, als ze hun niet langer aenstaen. Sterft onder hen de Vader of Moeder, zy begraven hen niet, maer houden hun gebeente altydt by zich. Ook heb ik uit ooggetuigen, dat ze hen tot hooge jaren gekomen, en uit dien hoofde onbequaem geworden tot den arbeit, in 't water verdrinken. Zyn'er mannen gestorven, zy graven een kuil in d'aerde, en leggen hen daer in, in hunne volle kleeding, zoo als zy die by hun leven gedragen hebben, en stoppen den kuil met aerde toe. Benevens hen hangenze aen eenen boom den boog, en pylkoker, ook een byl, een ketel, en al wat de overledenen in hun leven mogen gebruikt hebben. Op die wyze begravenze ook de vrouwen, zonder iet verder daer by te doen.

Aldus kennisse gekregen hebbende van deze zeden en gewoonte, werd ik begerig te weten hoe het met hunnen godsdienst stondt. Waerom ik verzelt van myne vrienden aen eenen Samojeed op zekeren dagh een goeden teug brandewyns gaf om hem met wat meerder openhartigheit te doen praten. Want dit volk is anderzins ingetogen en spaerzaem van woorden. My quam te binnen dat de heilige schrift getuigt, dat de heidenen, schoon de wet niet kennende, echter door de natuur de dingen der wet deden; en ik besloot hier uit dat deze menschen ook eenige verlichtinge in hun geweten hadden. Hier over dan gevraegt, antwoordde hy, dat hy nevens zyne lantsluiden geloofde dat'er een Hemel en Godt was, by hen genoemt *Heyba*, dat zoo veel is als Godtheit: datze vast stelden dat'er niets grooter nochte magtiger dan Godt was, en dat alles van hem afhing: Dat Adam de gemeene vader aller menschen is, van Godt geschapen of afkomstigh: dat Adam in den hemel is, maer zyn nazaet noch in den hemel noch in de helle: dat alle die goet zullen gedaen hebben komen zullen in eene plaets verhevener dan de hel, nochte van pynen weten, en in tegendeel eene hemelsche vreugde genieten. Zy dienen ook hunne afgoden, bewyzen eerbiedigheid aen de Zon en Maen, en andere hemeltekenen, ook aen het een of ander beest, ofte vogel, na het hun in den zin komt, op hope van eenigen zegen daer door te ontfangen. Voor hunne afgoden stellen ze ook zeker yzer, waer aen ze verscheide stokjes hangen, ontrent zoo dik als het hecht van een mes, en een vinger lang, wezende puntigh aen het eene einde: waermede zy een menschen hooft willen verbeelden. Want ze steken daer eenige putjes in, die quansuis voor oogen, neus, en mont verstrekken. Deze houtjes bewindenze met een reepje Rheevel, en hangen daer een beere-of wolvetant, of andere snuistery, aen. Onder hen is iemant, dienze den naem geven van *Sjaman* of *Koediesnick*, houdende hem voor hunnen Priester, of liever Toveraer, en geloovende dat hy hun alle geluk en ongeluk kan voorzeggen: of zy uitgaende met een goeden vangst zullen wederkeeren: of iemant ziek zynde zal sterven of weder gezont worden, of wat des meer van dien aert is. Alsze uit hem begeeren te verstaen wat hun nakende is, komt hy by hen. Gekomen bindenze hem een strik van touw om den hals, en verstikken hem zoodanigh dat hy als doot ter aerde valt. Een goede wyl dus gelegen hebbende, begint hy zich weder te bewegen, en eindelyk geheel te bekomen. Wanneer hy zyne voorzeggingen in't werk stelt, loopt hem het bloet uit de wangen, dat ophout, als hy van hun scheit, en weder loopt, als hy by anderen komt, dien hy wat voorzeggen wil; gelyk my bevestigt is van luiden, die dat dikwyls gezien hebben. Deze toveraers hebben op hunne kleederen veele platte stukken yzer, ook ringen van dezelve stoffe, waer mede zy in het aenkomen een groot geraes verwekken. Die hier ontrent woonen

Godtsdienst der Samojeden.

Samojeedse Priester of Tooveraer.

Digitized by Google

nen hebben zulx niet, maer dragen voor hun aengezicht een net van yzerdraet, waer aen allerhande tanden van beesten hangen. Als zulk een *Koediesnick* gestorven is, bouwenze eene stellaedje van balken, die boven en rondom gesloten is, om bevryt te zyn van de wilde dieren. Hier leggen zy hem op gekleedt in zyn beste kleederen, en benevens hem zynen boogh, pylkoker, byl, en wat des meer is, bindende daerenboven aen de stellaedje een of twee Rheedieren, zoo hy die by zyn leven gehadt heeft, die ze dus van honger laten sterven, ten zy ze los raken: want dan zynze vry. De kennisse, die ik schepte uit luiden, die in deze streken bedreven waren, wert my nader bevestigt door een Russisch koopman, genaemt *Michael Ostatiof*, hierom in myne herberge door my verzogt: omdat ik wist dat hy by winter en zomer door Sibirie naer China gereist, en veertien jaren daer mede doorgebragt had. Hy was nu een man 60 jaren out, dogh gezont van kennis en oordeel. Dees verhaelde my dat de Samojeden zich wyt en zyt verspreiden tot aen de voornaemste rivieren in Sibirie, als Oby, Jienesee, Leena, en Amoer, die alle in den grooten Oceaen vloejen, zynde de laetst gemelde stroom de uiterste grens van den Czaer van Moskovie naer de zyde van China. Verder naer dien kant onthouden zy zich niet. Tusschen de rivieren Leena en Amoer vint men ook de Jakoeten, die een soort van Tarters zyn, ook de Lamoetkie, die zich generen met Rheebeesten, gelyk de Samojeden, wordende gerekent ontrent 30000 in getal te wezen: een fors en strytbaer volk. Digter naer den zeekant vint men nogh eene andere natie, die ze *Jaekogerie* of *Joegra* noemen. Deze zyn den Samojeden in gewaed en maniere van leven gansch gelyk, en woonen in de wildernissen. Zy slaen, even als de honden, het gedarmte en ingewanden van alle beesten raeuw te lyf. Elke natie onder deze volkeren heeft haere byzondere tael. Na deze is'er nogh een vierde soort van menschen genaemt *Korakie*, voerende dien naem naer de lantstreek, daerze zich onthouden, en levende mede op de wyze der Samojeden. Hier by komt nogh een ander geslacht, genaemt *'t Soegtsie*. Deze menschen snyden hunne wangen open, en steken in de opening platte stukken van Walrusbeenen, latende de wonden op deze wyze toegroejen, om het teken tot sieraedt te dragen. De mannen wassen zich met het water hunner vrouwen, gelyk de vrouwen zich met het water hunner mannen. Men hout dit volk voor zeer snoode menschen, en hun gaet na, datze wonder ervaren zyn in de toverkunst. Zy geven dat ook zelfs voor, en voeren uit dien hoofde, als hun vader gestorven is, zyn gebeente altyt met zich, om daer mede eenige tovery aen te rechten. Voorts dienenze den duivel. Het wonderlyxte in hunne zeden is, dat zy den reizigers of vremdelingen aenstonts hun vrouwen of dogters aenbieden tot gebruik, het welk by hen een soort van hoffelykheit is, die ze meenen aen onbekende menschen schuldigh te zyn. Zoo veel verschillen de uitheemsche zeden van die van Europe. De Rus, uit wien ik alle deze dingen verstont, verhaelde my mede, dat 5 of 6 weken reizens van de streek, daer dit volk woont, naer den zeekant, nogh een zeste soort is, genaemt *Lasatie-Soegtsie*, dat zoo veel zeggen wil, als leggende Soegtsie: om datze den ganschen winter leggen of zitten in hunne tenten, die van walrushuiden gemaekt zyn. Welke beesten zy zoo raeu als ze zyn voor spyze nuttigen. In deze tenten, heel diep onder de sneeu verborgen, houdenze ontrent vyf maenden huis. Waeromze voorraet van spys, hier toe gedroogt, by zich hebben. Als de winter uit is, komenze weder te voorschyn. Men verhaelde my dat de hier zynde Samojeden voor eenige jaren veel beesten van de Russen met een scherp yzertje, als een els, wisten te steken onder de korte ribben, of in d'ooren; waer door ze dan aen 't quynen raekten en wechstorven. Welk stuk zy in 't werk stelden, om de gestorvene dieren in hun magt te krygen. Toen dit ruchtbaer wert, zyn 'er veele gevangen, veele ook aen de beenen, andere weder aen de ribben opgehangen ten spiegel van anderen. Des niet tegenstaende steldenze deze kunst in den voorleden winter weder in 't werk. Men vatte hen by den kop, en slootze in naeuwe hechtenis. Zy wilden echter uit te breken, en zich te bergen, latende alleen een kint achter, dat de Lantvoogt voor zich heeft behouden, en op de wyze der Russen laten doopen.

Jakoeten.

Andere wilde natien.

Wondere en verre gaende beleeftheit.

Nieu eilant.

Onder de verdere berichten, die ik hier zynde ontfing, was ook, dat voor zeven jaren een eilant, leggende aen de slinke zyde van China, gevonden, en onder de gehoorzaemheit van den Czaer van Moskovie gebragt was: schoon het wel een jaer reizens van Moskou af legt. Men bevond dat het vrugtbaer was in het voortbrengen van sabels en andere pelteryen, wezende nogh onbekent of'er ook andere rykdommen te vinden zyn. De menschen, die het bewoonen, zyn niet anders dan waer van ik zoo even gemelt heb.

Zwaer onweder.

Terwyl ik hier was, viel'er den 18 der maent September ontrent den avont een zwaer onweder, waerdoor veele daken van de huizen werden wechgerukt. Ik had dien dagh het middaghmael gehouden by den heer Houtman, van geen

quaet

Digitized by Google

quaet droomende. Maer zoo als ik by geval alleen aen d'eene zyde van zyn woning wilde uittreden, vielen ſchielyk eenige ſtukken en lange planken nevens my van boven neder, waer op ik aenſtonts, zonder beſchadigt te zyn, de hertredt in huis nam. Niemant had in huis iets vernomen, zoodat yder met verbaeſtheid uit my dit geval verſtondt. Maer zy naer boven geſtegen, vonden wel haeſt de waerheit der zake, en het dak voor het grootſte gedeelte open leggen: zoodat ze zich verheugden dat ik'er zoo af gekomen was.

Ruſſiſche Dragonders.

Op den 25 dezer maent ontrent den middagh quamen hier van Moskow in vier vaertuigen 500 Ruſſiſche Dragonders aen. Het was zondagh: waer door mannen en vrouwen, by die gelegenheit gedekt met hun beſte gewaet, zich aenſtonts naer den waterkant begaven; dat geen onaengenaem gezicht gaf.

Vertrek der ſchepen naer 't Vaderlant.

Den 14 October vertrokken onze laetſte ſchepen naer het Vaderlant, geraken-de alle gelukkigh in zee: uitgezondert dat het ſchip de witte Arent by 't Hooilant aen den gront bleef zitten. Waerom men genootzaekt was de helft der ladinge daer uit te lichten. Het welk met alle naerſtigheit in 't werk geſtelt zynde, wert het weder vlot, dat naer allen ſchyn niet zou gebeurt zyn, ware het geen heel goet weder geweeſt. Dus geredt quam het, als de andere, mede den 19 der maent in zee.

III. HOOFTSTUK.

Beschryving van Archangel. Overvloet van levensmiddelen. Inkomst der tollen enz.

Scheep-bouwery van den Czaer.

EEN half uur van de stadt Archangel ten N. Westen heeft de Czaer eene scheepbouwery, die zich van den gemeenen wegh voor 't oogh aengenaem opdoet. De op-en afkomende schepen varen daer voorby: gelyk'er ook veele op anker lagen, om de overige van Archangel af te wachten, en dan te gelyk naer 't Vaderlant te varen, toen ik de verbeelding daer van op papier bragt, die zich met N°. 10 vertoont; zynde de scheepbouwery aengewezen door de letter A. Aen den uitersten hoek des lants ziet men een schip leggen in de Rivier, meest al volmaekt, uitgezeit het bovenwerk. Het dorpje daer by gelegen heet *Strambol*, hier aengewezen met de letter B.

Archangel.

Wat de stadt Archangel belangt, zy is gelegen in het N. Westerdeel van Moskovie, ten Noortoosten van de rivier Dwina, zoo als die na zes uren tydts van daer in de witte zee loopt. Zy strekt zich langs de rivier ontrent 3 vierde deelen van een uur gaens. In de breette haelt zy niet boven het vierde deel van een uur. Het voornaemste gebou, dat men hier vint, is de *Palaet* of het Hof. Het is geheel van steen, in drie deelen afgescheiden, in welker eerste van de rivier komende aen de slinke hant alle de overzeesche of buitenlantsche koopluiden hunne goederen hebben, ook eenige vertrekken tot wooninge, vermits zommigen, die gemeenlyk jaerlyx van Moskow komen, hun verblyf daer nemen, totdat de leste schepen weder naer het Vaderlant zyn vertrokken. Dit doen ook de koopluiden, die jaerlyx uit het Vaderlant herwaert aenkomen. Kort na het vertrek der leste schepen, die gemeenlyk in October van hier zeilen, begeven zy zich in andere wooningen, tot dat de tydt gekomen is van op te trekken naer Moskow, dat in de maenden November en December geschiet, als de wegen bequaem zyn om met sleden over de sneeu te ryden, en het sterk genoeg gevrozen heeft om te raken over de rivieren, die telkens over te trekken zyn.

Het Hof.

In het gemelde *Palaet* treedt men door een groote poort, wanneer men zich bevint in een groote vierkante opening. Ter regter en slinker zyde van de poort ingetreden zynde, heeft men gelyx den gront de pakhuizen voor de goederen. Boven dezelve loopt een lange galery, die men van wederzyden met twee verscheide trappen opgaet. Hier langs zyn de vertrekken, waer in, als gezegt is, yder zyn wooning heeft. In de tweede party door een diergelyke poort komende, ziet men weder zulk een *Palaet*: aen welx einde het Raethuis is, dat in eenige vertrekken bestaet. Om daer in te komen gaet men eenige trappen opwaerts, wanneer men zich vint op een lange galery, aen welker slinke zyde de plaets van het gerecht, of het Gerechthuis is; onder het welk een poort is, waer door men in de stadt komt. In deze *Palaet* word mede recht gedaen, uitgezeit aen den genen, die met de doot gestraft worden. Want dat geschiet aen verscheide oorden naer voorschrift van het vonnis, daer over uitgesproken. In dit Hof worden alle goederen aen zyne Majesteit behoorende bewaert, waer toe houte, ook eenige steene pakhuizen zyn opgerecht: waer van dan ook by avontuur de koopluiden zich insgelyx bedienen. Als men door de derde poort is, vertoont zich weder zulk een Palaet, waer in de goederen der Russische koopluiden leggen, die daer mede hun verblyf houden, zonder evenwel dat gemak te hebben, dat onze koopluiden genieten. De wegh voor deze *Palaet* is tamelyk breet, strekkende zich uit tot aen de rivier. Tegens den zomertydt, wanneer de schepen hier staen te komen, worden twee groote bruggen van balken gemaekt, tot een goedt stuk wegs in de rivier, om gemakkelyk de goederen te lossen en te laden; dat door verscheide soort van vaertuigen geschiedt, waer van de voornaemste pauzen of afgestroopte balken zyn. Wat het kooren aengaet, dat wort meest door groote barken aen de schepen gebragt.

Gerechthuis.

Kasteel des Gouverneurs.

Het Kasteel, waer in de Gouverneur woont, is vry groot, hebbende in zich eene meenigte winkels, waer in de Russen, die hier ter jaermarkt komen, veele goederen te koop hebben. Het is met een houten muur omringt, strekkende zich de eene zyde daer van naer de rivier.

Gebouwen.

Wat de gebouwen aengaet, alle de huizen zyn van hout, of om beter te zeggen, van balken, die in groote zwaerte aen een gezet zyn; dat van buiten aengezien den beschouwer vremt voorkomt. Dog van binnen zyn de voornaemste huizen, byzonder die der overzeesche Koopluiden, verzien met goede vertrekken, welker wanden

Digitized by Google

ARCHANGEL.

Digitized by Google

Digitized by Google

wanden effen en vlak zyn, ook wel sierlyk beschoten met dunne plankjes, nadien de balken ten halve tot de bouwing genomen worden. Zoodat de vlakke zyde altydt binnen, en de ruwe buiten is. Yder kamer heeft gemeenlyk haer eigen kachel, of oven, waer in men stookt van buiten het vertrek. De meeste ovens zyn zeer groot, en zoo gemaekt, dat het geenen misstant aen de kamers geeft, maer veel eer tot sieraet strekt, alsze fraei gemaekt zyn. Onder die van de overzeesche natie (want dit is hier als een spreekwoort) telt men alle de genen, die uit Christenryk gereist zich hier onthouden; en zoo rein en zinlyk huishouden, als de beste in ons vaderlant doen, sierende hunne vertrekken met schilderyen, en anderen keurlyken huisraedt.

Ovens.

Straten.

De straeten zyn alom met balken belegt, maer meest al verbroken, en zoo gevaerlyk om te betreden, dat men wel voor zich te zien heeft, zoo men geen ongeval door het vallen wil krygen. Overal in de stadt legt het zoodanigh overhoop van verbroke huizen en balken, dat het eenen schyn geeft eener verwoestinge, of puinhoopen door brant veroirzaekt. Maer des winters zyn alle wegen effen en gladt door de sneeu, die alles even zeer bedekt hout.

Kerken.

Men heeft hier twee kerken, eene voor die van den Hervormden, en eene voor die van den Luterschen godtsdienst. In beide wort des zondags tweemalen gepredikt. Zy staen dicht by een aen de zyde der rivier. Benevens de Kerk woont de Predikant. Tusschen zyn woning en de Kerk legt het Kerkhof, daer alle die komen te overlyden naer de wyze onzer landen begraven worden. By wintertydt wort om de groote koude in de Kerken geen dienst geoeffent, maer in een byzonder vertrek, gebout aen 't huis van den Predikant, dat warm gestookt wort, om het 'er te kunnen harden.

Gezicht der Stadt.

Het gezicht der stadt tekende ik van de rivier in een van onze schepen, die daer ten anker lagen; gelyk ik de verbeelding daer van geef op N°. 11. Al wat kennelyk is, wort daer in syffer aengewezen, als 1. *Oespinje Bogeroedisza*, of Kerk van de Rusting van Maria. 2. de Lutersche Kerk. 3. De Gereformeerde Kerk. 4. Het Duitsche Hof. 5. Ret Regthuis en Wapenhuis van den Grootvorst. 6. Het Russische Hof. 7. Het huis van den Goost aen de rivier staende. 8. De Hooftkerk. 9. Het Kasteel. Belangende het opperbewint aldaer, de Gouverneur bezat dat voor dezen onbepaelt in alle dingen. Maer de wyze van regeren is in den voorleden jare verandert, en men is getreden tot het kiezen van vier Burgermeesteren: waer van 'er een hier ter plaetse is: een te Kolmegra, en twee voor d' omleggende plaetsen. Zoodat het gebiet des Gouverneurs zich nu niet verder uitstrekt dan over de Krygsmagt; nemende de Burgermeesters het bewint der burgerlyke zaeken waer. Alle jaaren komt hier een Goost of Tollenaer, tegens den tydt dat de handel gedreven wort, om de inkomsten van zyne Majesteit uit den Koophandel gade te slaen, en voorts alles in te koopen dat het Hof mogte van nooden hebben. Behalven dezen Goost zyn'er nogh vier andere personen, die hem voor Assistenten of Bystanders verstrekken, en alles in zyn afwezen waernemen. Men noemt eenige van hen *Gostieny-Sotni*, willende zoo veel zeggen als ondergekoorenen. Uit deze kiest men ook eenen Goost. Voorts worden nogh eenige luiden, welker getal niet bepaelt is, uit het gemeene volk aengestelt, zoo wel in de Dorpen als Steden. Deze zyn gehouden zonder soldye alles op het gebodt der Goosten en hunne afhangelingen een rond jaer waer te nemen: voor zoo veel het betreft de tollen of inkomsten van zyne Majesteit. Zy worden allerwegen gestelt, ook wel des noot zynde verzien van soldaten om alle sluikeryen te weren, en de sluikers met kracht tegen te gaen. Dus hun jaer uitgedient hebbende, worden'er weder anderen in hun plaets gestelt.

Overvloedt van levensmiddelen.

Wat de levensmiddelen hier aengaet, van alles is volop: Gevogelte in groote meenigte, en voor kleenen prys te krygen. Gemeenlyk koopt men een koppel patryzen voor vier stuivers. Van deze patryzen vint men tweederhande soorten. De eene soort, die zich meest op de boomen onthoudt, is vry goet, en van verwe zoo als die in onze landen. Die van de tweede soort zyn, dat iemant wonder magh toeschynen, in den wintertydt geheel wit, wordende van de Russen genoemt *Koeroptie*. Men vint'er ook twee soorten van *Tetters*, vogels, die in grootte met onze Kalkoenen wel overeenkomen, en schoon van koleur zyn. De mannetjes zyn meest al zwart, en schoon donker blaeu. De wyfjes wat kleener, en graeu gespikkelt. Beide hebbenze eenen schoonen rooden kring om d'oogen. Overvloedigh zyn'er ook de Hazen, waer van men'er een voor vier stuivers krygen kan. Zy zyn by wintertydt alle wit: de Konynen in tegenteel pekswart, en wel te bekomen. De Houtsnippen koopt men voor twee of drie stuivers. Veel Entvogels zyn'er, en onder die een soort gemeenlyk genaemt *Gagares*. Zy vliegen zeer hoogh en snel, en maken in het vliegen een geraes, dat heel zweemt naer een menschelyke stem. Met geen minder gezwindheit zwemmenze: maer loopen kunnenze niet, om dat de pooten hun

hun achter uit het lyf komen.

Visschryke Rivieren. De Rivieren zyn uittermaten visryk. Baers is'er meenigvuldigh: zoo dat men twintig menschen daar op onthalen kan voor twintigh stuivers. Daer onder is een soort, die wel kleener, maer smakelyker en zoeter valt, genaemt *Karoetse*. Welke soort ik niet meen dat in ons lant gevonden wort: waerom ik de moeite nam om 'er eenige van te leggen in *Spiritus*, om ze te kunnen bewaren. Zy zyn van gedaente de Voren heel gelyk, bruin van kleur en eenigzins glinsterende van schobben. Men heeft'er ook veel wils van Snoek en Quabben, een soort van visch als by ons de Puitael, maer byzonder smakelyk. Daer ontbreekt ook geen Spiering, noch Pos, noch Voren, noch Bot, noch Molenaer, noch Grondelingh. Dan is'er nogh een visch dienze *Garus* noemen, bruin van verwe, dogh lieffelyk om te eten, hebbende de groote van Schelvisch. Alle deze visschen worden ontrent vier uren van de Stadt gevangen in zekeren inham van de Rivier of staende water. Ik behoeve niet te melden van den Zalm, die yder weet dat van hier naer onze en vremde landen gezouten en gerookt alom wort verzonden. Maer daer is ook witte Zalm, dien de Russen noemen *Meclma*. Ik bequam'er hier eenen gedroogt. Hy geleek wel eenen Roch, uitgezeit dat men achter uit het lyf twee pooten zagh, by de Russen genoemt *Passciskaet*. In dezen visch vint men twee muisjes, die zy *miski* noemen, ook eenige traen, die de Russen voor een geneesmiddel gebruiken. Deze visch wort gevangen onder de kust der Lappen: waerom hy niet dan gedroogt te bekomen is.

Vleesch. Vleesch is'er rykelyk te bekomen. Het schoonste ossevleesch wort verkogt voor eenen stuiver het pont. Een Lam ontrent tien weken out voor 15 stuivers. Een Kalf van den zelven ouderdom voor 30 of 40 stuivers, naer de gelegenheit des tydts. Kalkoenen heeft yder gemeenlyk op zynen eigen hof. Men koopt vier of vyf hoenderen, of een gans voor 6 of 8 stuivers. De drank is goedt bier: tot het verkoopen en brouwen van 't welke gemeenlyk iemant met voorregt door den Vorst begunstigt is; mits dat hy daer voor jaerlyx een somme gelts betaelt. Evenwel magh yder huisgezin voor zich zelf, zoo veel het van nooden heeft daer van bereiden: alsze maer van ontrent 1½ mudde mout betalen de somme van 50 stuivers. Hoewel'er eenigen zyn, die zoo begunstigt zyn, datze daer niets voor betalen.

Wyn en Brandewyn. De Wyn komt'er van over zee, gelyk de Fransche Brandewyn. Deze drank is zeer duur om de zware tollen daerze mede belast is. In dit lant wordt veel Brandewyn van kooren gestookt, die goedt en voor eenen redelyken prys te bekomen is. Zoo dat ook veelen der over zee woonende natien dien gebruiken.

Inkomsten der Tollen. Wat de inkomsten der Tollen aengaet, die de Czaar jaerlyx van deze stadt zou trekken, daer van is voor dezen geschreven datze wel zouden beloopen een somme van drie hondert duizent roebels. Maer die rekening is verre mis. Want onderzoek hier op gedaen hebbende heb ik bevonden dat deze inkomsten in vorige tyden bedragen hebben alleen de somme van 180 of 190 duizent roebels; zynde yder roebel ontrent gerekent tegen vyf Hollantsche guldens. Van onze Schepen quamen daer gemeenlyk jaerlyx dartig of vyf-en dartig. Dan in dit jaer zyn'er ongemeen veel geweest, makende ontrent het getal uit van 50, gelyk van de Engelschen ontrent 33. Zoo dat, als men rekent de Hamburgers, Deenen, en Breemers, men een getal zal vinden van 103 Koopvaerdyschepen. De reden hier van is dat verscheide Koopmanschappen in tyden van vrede door de Russische koopluiden wierden verhandelt en verzonden op Riga, Nerva, Revel, ook Koningsbergen en Dantzik. Het welk nu voor het grootste gedeelte wegens den oorlogh met de Zweden is verhindert, en de Koopmanschap op Archangel gebragt. Waer door het is komen te gebeuren dat zyn Majesteit in dit jaer voor tollen van Koopmanschappen, als men rekent van het aenkomen der vroeg-tot het vertrek der naschepen, en het afvaardigen der zelve, heeft gehadt, 130 duizent roebels, dat een somme uitmaekt van 260 duizent ryxdalers. In deze soort van gelt moet volgens verdragh de halve tol worden betaelt, de andere helft in goude dukaten. Want zoo men den ganschen tol in dukaten wilde betalen, men zouze weigeren aen te neemen: in ryxdalers wel; het geen verstaen moet worden van den buitenlantsen handel. De voornaemste Koopmanschappen, die hier gebragt worden, zyn goude en zyde Stoffen, Lakens, Saeien, en wat des meer is; ook goude, zilvere, en andere Kanten, Goutdraet, Indigo, en andere verwen. Om weder te komen tot den Tol, die de Koopmanschappen bezwaert, men heeft voor dezen, te weten van het jaer 1667 af tot 1699 toe, voor yder oxhooft wyns moeten betalen twintig Ryxdalers. Maer terwyl ik dit schyf is het in 't derde jaer, dat men met vyf Ryxdalers heeft kunnen volstaen Van Brandewyn betaelt men 36 Ryxdalers voor yder oxhooft, 40 voor een pyp Spaenschen wyn, die 2 oxhoofden hout. Koopmanschappen.

Van Ruslant wort naer andere gewesten

ten verzonden, Potas, Weedas, Jugten, Hennip, Talk, Elantshuiden, en veele ſoorten van Pelteryen: alle welke waaren dit lant voortbrengt. My is ook verhaelt dat uit de Rivieren Kola, Warſigha, Wusma, en Solia binnen 's lands een ſoort van Moſſelen gevonden wort, waar in men tamelyk veel Parelen vint. Onder deze zyn'er, die het ſtuk 25 gulden waerdigh zyn, en ontrent de plaets Ombacy, die men het ſtuk op eens zoo veel ſtelt.

Dit is het geen ik hier aan te merken had. Het geen my van den tydt overſchoot, werd doorgebragt in gezelſchappen, aengeſtelt door de Heeren *Chriſtoffel Brants*, en *Jean Lup*, die zich pynden om my vermaek aan te doen. Daer wert geſpeelt, gedanſt, gegeten en gedronken tot laet in den nacht, om vreugde te wekken; waer toe de Heer Brants veel bybracht, om dat hy een kenner en oeffenaer van de Muzyk was, en kunſtigh op de Klavecimbel ſpeelde. In dit genoegen eindigde ik myn verblyf in deze Stadt.

Digitized by Google

IV. HOOFTSTUK.

Optogt van Archangel. Manier van reizen by wintertyt in Ruslant. Beschryving van Wologda, en het Trooytse Klooster. Aenkomst te Moskow.

Vertrek uit Archangel.

OP den 21 December drie uuren na middernagt vertrok ik met den heer Abraham Kinsius uit Archangel. Deze heer had by zich twee soldaten, hem toegevoegt, verzien daarenboven van *Podwoden*, dat is vrygeleide van paerden, waer voor echter de voerluiden een zekere somme voor zich trekken. Hy had by zich zes sleeden, waar by ik de myne voegde, latende myn goedt opkomen onder de pakkaedje van den heer Brants. Als men deze reize doen zal, moet men de Sleden daer toe t'Archangel koopen, dewyl de voerluiden maer hunne paerden leveren. Deze sleden zyn zodanigh gemaekt dat 'er een mensch bequamelyk in leggen kan. Hier toe neemt men zyn eigen beddegoet mede, en verzorgt zich wel van bonte en andere dekens tot afkeeren der groote koude. Het agterste der slede wort overtrokken met matten, voorts bekleet met laken of jugt. Dan spreit men nogh een pels of dekkleet over de geheele slede, dat ook met laken of jugt bekleet wort, om vry te zyn van sneeu en regen. In deze rusting legt men op zyn bedt zonder de minste koude te gevoelen. Aldus gingen wy dagh en nacht voort, wordende elke slede van twee paerden getrokken, die alle 15 wurst (vyf wurst rekent men in een uur) voor versche verwisselt worden. Als de Russen zeggen *Wersta*, heeft men een wurst, tegenwoordigh gerekent 100 vademen lengte, zynde yder vadem drie Russische *Arsiene*, makende ruim drie Hollantse ellen uit. Alle 24 uren quamen wy maar eens uit de slede, om wat te nuttigen, gelyk dat op deze reize gebruikelyk is. Verscheide dorpen doorgetrokken zynde quamen wy den 23. der maent, 3 uren na den middagh in de Stadt Kolmogora aan, die men rekent gelegen te zyn 50 wurst van Archangel.

Manier van reizen.

Kolmogora.

De rivier Dwina.

Deze Stadt is vry groot, gelegen aan de Z. Westzyde der Rivier Dwina, eene der grootste en voornaemste Rivieren van geheel Ruslant. Zy neemt haren oirsprong uit het Zuider gedeelte van 't lantschap Wologda: en na eenen langen loop met verscheide vloeden vermeerdert lost zy zich door twee monden of uitgangen een weinigh beneden de Stadt Archangel in de Witte Zee, gelyk voorheen gezegt is. Dewyl de Heer Kinsius kennis had aen den Aertsbisschop der Stadt, wiens eertitel in de Russische tael is *Vladika*, betekenende zoo veel als een geestelyk persoon, die het bewint heeft over een Bisdom, gingen wy hem begroeten. Hy ontfing ons met groote beleeftheit, beschonk ons met kaneelwater, met schoonen rooden Franschen Wyn, en met kostelyk bier; dat hier te lande in gebruik is op de wyze als wy verhaelt hebben. Voorts zette hy ons voor een schotel met Egiptische Dadels, en andere ververschingen. Hy was een man van in de vyftigh jaren, genaamt *Affonassy*. Hy bewoonde zyn eigen Hof, dat tamelyk groot, en aan het Klooster gebout is. Nadat wy twee volle uren met hem met groot genoegen in gesprek waren geweest, dewyl hy een man van goet oordeel en kunstlievende was, geleidde hy ons naer beneden in een vertrek, dat vol geweer lagh. Hier onder waren twee kleene stukken geschut, door hem zelf van koper gegoten; nevens nog twee yzere, genomen uit een der Zweedsche Scheepjes, op de Rivier van Archangel leggende, gelyk voorheen is gezegt. Toen wy nu gereet stonden om te vertrekken, en hem voor het goet onthael bedankten, stonden vier geestelyke personen gereet, hebbende d'een vyf brooden, en zynde d'andere beladen met gedroogde visschen, en andere spyzen, waer mede wy beschonken, en dus in onze herberge gebragt werden. Wy trokken daer weder van daen ten tien uren des avonts met versche paerden, die wy in den nacht te voren met groote moeite gekregen hadden: om dat kort voor ons veel Reizigers, ook als wy met Podwoden verzien, hier door getrokken waren, en schaersheit onder de Paerden gebragt hadden.

Beleeftheit des Aertsbisschops van Kolmogora.

Den 23 der maent daegde het weder uittermaten schoon op, wanneer wy door veele boschachtige plaetsen trokken, bezet voor het grootste gedeelte met Sparreboomen, waer van twee soorten zyn, Greine en Vurenhoute. Uit de laatstgemelde spruiten van onder den stam tot boven toe de takken in groote meenigte uit. Maar d'andere zyn boven maar alleen verzien met eene kroon van takken. Men vint'er ook Elze-en Berkeboomen. Na het afleggen van 25 wurst trokken wy door het Dorp Stoepena: 15 wurst daar Stoepena.

van

Digitized by Google

Rakoela. van daan door Rakoela: 20 wurst verder Prielock. door Oessie op Prielock, gelegen nogh 15 wurst daar van daan, daar wy het middagmaal namen, en ten 5 uren weder Nicola. voorttrokken op Nicola, 18 wurst van Kalje. daar. Toen op Kalje weder 18 wurst: Saske. van daar op 't Saske, noch eens 18 wurst. Welke plaats de laatste is, die onder 't gebiet van Archangel staat. Nogh 18 Briesnik. wurst voortgetogen op Briesnik kregen wy hier de eerste versche paerden in het Waegse gebiet, dus genoemt, naar de provintie, en de rivier de Waeg, die men verscheide malen moet overtrekken, op Oestwagen. Oestwagen, 30 wurst van daar, alwaar wy ons met spys en drank verfristen. In dit dorp, gelegen aan den mont der rivier, vertoefden wy tot 4 uren na den middagh, en vervolgden toen onze reis. Den 24 Kietse. der maant reden wy op het dorp Kietse, 15 wurst van daar, trekkende meest al over de rivier. Nogh 15 wurst voortge- Waermine. togen quamen wy te Waermine na den middernacht aan, en raakten 15 wurst Sollottielewa. verder getrokken door Sollottielewa. Den 25 quamen wy na het afleggen van 20 Schenkerske. wurst te Schenkerske, de hooftstadt van het Waegsche gebiet, gelegen aan de rivier de Waeg. Van daar trokken wy Oestpadinga. 15 wurst verder naar Oestpadinga, een dorp, genoemt naar de rivier Padinga, aan welker mont het is gelegen. Hier namen wy de spyze, en trokken voorts Oestpoci. op Oestpoci, na het bereizen van 15 wurst. Dit dorp wil zoo veel zeggen als *Pocimont*. Want *Oest* betekent in de tale der Russen *mont*. De streek der rivier, die ons dien- Boldersske. de, strekte 20 wurst tot Bolderske, daar wy op middernacht aanquamen. Den 26 reisden wy nogh 30 wurst: en quamen te Paeylowa. Paeylowa: van daar weder 30 tot Soaser- Soaserje. je. Toen na het nemen des montkosts Niesovie. op Niesovie, een weg van 24 wurst. Toen Wakomina. nogh 18 wurst naar Wakomina. Tusschen deze twee laatst genoemde dorpen trekt men door een groot dorp, ge- Virghowaesje. naamt Virghowaesje; daar alle weken een marktdagh is van verscheide goederen, die daar te koop komen. Wy- Soelowits. ders geraakten wy tot Soelowits, dat ook genoemt wort Velickoydwoor, gelegen 18 wurst van daar wy laatst vertrokken waren: daar wy in 't midden van den nagt aanquamen. Nogh 15 wurst reisdenwe, en quamen den 27 der maant Soloti. te Soloti aan, van waar wy togen op Je- Jegringa. gringa, gereist hebbende 25 wurst, en Ratina. toen nog 12 tot Ratina. Weder 15 op Sensuma. Sensuma, een dorp gelegen aan de rivier Sensuma; en den 28 nogh 15 wurst op Fielenska. Fielenska, daar men door het groote bosch Komenaf ryt, dat wel 20 wurst breet is. Na het eten reden wy nogh 25 wurst tot Dwienitse. Dwienitse, gelegen aan de rivier Dwienitse. Hier verstonden wy dat weinigh dagen te voren drie Russische Koopluiden, mede van Archangel komende, door 26 roovers waren overvallen, die hun alles hadden afgenomen. Een der roovers ontnam den voornaamsten der drie, aan wien ik kennis had, een zilver kruis, dat hy naar de gewoonte van dezen lantaart op de borst had hangen; schoon d'andere roovers dit tegenspraken, als hebbende alle groote agting voor het kruis. Zelf deze schelm droeg'er een, dat hy zich van den hals af, en om des Koopmans hals deed, daar by voegende: *Nu zyn wy broeders, hebbende onze kruissen met elkander verwisselt.* Dit hoorende werden wy geslingert door verscheide gedachten, en na veel overlegs besloten echter naar geen gezelschap, dat van Archangel komen mogt, te wachten, maar zonder toeven voort te reizen, houdende tegen allen aanval ons geweer gereet. Dus quamenwe zonder eenige ontmoetinge te hebben den 29 der maant te Rabanga, nadat wy 25 Rabanga. wurst hadden afgelegt. Deze plaats legt aan de rivier Soegue. Van daar reisden wy nogh 25 wurst, en quamen ten 3 uren na den middagh tot Wologda Wologda. aan: eene Stadt, die zich, als men van dezen kant komt, schoon opdoet. Wy stegen af voor de woninge van den heer Wouter Ewouts de Jongh, Hollantsch Koopman, dien ik ook t'Archangel gekent had. Nadat wy hier met alle beleeftheit ontfangen waren, reed ik des anderen daags door de Stadt, om die te bezichtigen. De Hooftkerk, genaamt Kerken te Wologda. Saboor, bevont ik zeer fraai, gebout door den zelven Italiaanschen boumeester, die het Slot binnen Moskow gesticht had. Boven deze Kerk ziet men vyf koepels, alle met blek belegt. Deze worden van de Russen genoemt *Glasa*, dat betekent, *hoofden die op een Kerk staan*, of *op de Kerk staande hoofden*; boven welke hooge kruissen uitsteken. Buiten deze Kerk zyn'er nog een en twintigh Kerken van steen gebout, waar van de meeste koepels ook met blek belegt zyn, dat beschenen van de Zon een zeer aangenaam gezicht geeft, te meer ook omdat alle de kruissen, die op yder koepel staan, vergult zyn. Dan zyn'er nogh 43 Kerken van hout, drie Monnikekloosters, en een Vrouweklooster, waar van het voornaamste is de Steenekerk, die in het midden daar van staat, en in 't ronde met gemeene houte huisjes bezet is, waar in de Nonnen woonen, staende op een afgezonderde plaats, daar men door een kleene deur binnen gaat. Deze gebouwen bezien hebbende begaf ik my naar de winkelplaatsen en markten, daar alles Markten. te koop gebragt wort. Ik merkte aan dat alle soorten van waaren hier elk op byzondere plaatsen wierden verkocht, als

 Vleesch,

Digitized by Google

Vleesch, Hoi, Hout, Huiden, Talk, en wat des meer is. Van daar reed ik door een groote poort van een vervallen gebou, dat noit op gemaakt is. Het begon gesticht te worden van Czaar Yvan Vassieliewits, die 'er zich van meende te bedienen tot versterking van een Slot: dogh het een en 't ander bleef onvoltrokken uit vreeze voor de Tartaren, die hem uit Moskow deeden vertrekken. Toen reed ik voort langs de rivier Wologda, die als midden door de Stadt loopt. De andere zyde aan den westkant is van minder belang, dragende, schoon zy onder Wologda behoort, den naam van Dosresene; daar ook een andere Gouverneur is. De lengte der Stadt is een goedt uur gaens, de breette geen quartier uurs, hoewel hier wat meer, daar wat minder. Hier is de doortogt van alle de Koopmanschappen, die van Archangel opkomen, en die verder uit het lant verzonden worden. Waer toe tegenwoordigh 3 of 4 huizen van Koopmanschap zyn voor onzen lantaart. De Stadt is gelegen op 59 graden 15 minuten aan de oostzyde der rivier, die daar tamelyk breet is.

Op den 30 der maant des avonts ten 10 uren vertrokken wy weder van hier, en quamen des anderen daags ten 6 uren in den morgen tot het dorp Greelnewits, na het afleggen van 40 wurst reizens, daar wy aan de paerden voeder verschaften, die dat wel noodigh hadden, omdat ze ons nogh 20 wurst verder mosten voeren. Dezen dagh bestont ons gezelschap wel in 50 sleden, nadien veele reizigers van Archangel, zoo die voor als die na ons vertrokken waren, daar waren aengekomen. Wy reisden echter niet alle te gelyk voort, maar alleen met een gezelschap van 20 sleden tot Moskow toe. Na het afleggen van zoo veel wurst quamen wy ten een uur na den middag te Obnorskoy-jam, hebbende alvorens eenen soldaet voor uit gezonden om versche paerden te bezorgen; die zonder toeven werden ingespannen. Dus reden wy 30 wurst en quamen tot Teleeffie: toen nogh 30 wurst, en quamen op Oegherkoy-jam: 7 wurst verder tot Danielofskoy, een schoon en groot vlek, daar eenige Koophandel gedreven wort. Men heeft'er ook een groote fokkery van paerden: waer onder wel twee duizent die den Czaar toekomen. Hier bleven wy tot 4 uren na middernacht, en quamen wyders in het dorp Wochschera, 23 wurst gelegen van de laetstgenoemde plaets. Toen was het de eerste dagh van het jaer 1702. Verder voortgetrokken zynde door het dorp Twerietsche, quamen wy na 30 wurst reizens aan de Stadt Jereslauw, eene der voornaemste van gansch Ruslant. Tusschen deze Stadt en het laetst gemelde

Greelnewits. *Obnorskoy-jam.* *Teleeffie* *Oegherkoy-jam.* *Danielofskoy.* *Wochschera.* *Jereslauw.*

dorp loopt de rivier Wolga, die daar zeer breet is. Wy togen over dezen stroom nevens de Stadt heen tot aan de rivier Kotris, die haren loop ten zuiden dicht by de Stadt heeft, en ten oosten in de Wolga vloeit. Hier vond ik eene groote meenigte van steene Kerken, waar van ik in 't vervolg spreken zal, dewyl ik daar te rug komende die alle heb afgeschetst. Getrokken over de rivier Kotris traden wy de voorstadt in, genaamt Troepenoe, daar wy ten 4 uren afstegen om den montkost te nemen, en ons van versche paerden te verzien. Wy trokken van daer ten 10 uren, en vorderden zoo wel dat wy den volgenden morgen ten 7 uren ons bevonden te zyn in het dorp Nicola, hebbende dus eenen weg van 55 wurst afgelegt. Nogh 6 wurst voortgereden trokken wy verder op door de stadt Rostof, gelegen ter rechterhant, daer de Metropolyt zyn hof hout. Deze stadt is vol steene Kerken, die haer een geweldigh sieraet byzetten. Zy legt aen de rechterzyde van het Rostoffe meer: dat aen d'oostzyde voorby de stadt vloeit, daer wy overtogen. Men ziet'er om heen veele dorpjes. De meeste menschen generen zich hier met planten van knoflook en ajuin. Een half uur hier van daen legt het klooster Peuter Zarewits, dat met eenige huizen omzet is. Wy trokken nu verder voort, en quamen na 38 wurst ten een uur na den middagh in het dorp Waske, daer wy den maeltydt namen. Toen nogh 20 wurst voortgetrokken naderden wy tot Pereslaw Soleeskoy, de hooftstadt der Provincie Pereslaw, zynde een gemeene stadt, gelegen ten westen aen het Preslawse meer, of staande zee. Het was 9 uren, toen wy daer quamen, en middernagt, toen wy'er weder van daen trokken. Wy hadden 30 wurst afgedaen, toen wy den 3 der maent, ten 6 uren in den morgenstont quamen aen het dorp Tierieberewa. Hier mosten wy gedurig ryden berg op berg af, dogh niet zeer hoogh 30 wurst verre tot op Trooytse, daer wy ten een uur na den middag binnen het dorp quamen, en tot 6 uren bleven. In dien tydt bezichtigde ik het Trooytse Klooster, daar wy ontrent het dorp komende voorby getrokken waren. Het is omringt met eenen hoogen schoonen steenen muur, gelyk het geheele Klooster van steen is opgebout. Op de hoeken des muurs, die vierkant is, staen fraeie groote ronde torens, en tusschen yder van die nogh een vierkante. Aen de voorzyde zyn 2 vierkante torens, die wel de fraeiste zyn, nevens welke de gemeene wegh loopt. Als men aenkomt den wegh op naer Moskow, heeft men het ter rechter zyde. Het legt een goet vierde deel van een uur van het dorp. Van voren heeft

De rivieren Wolga, en Kotris. *Nicola.* *Rostof.* *Waske.* *Pereslaw Soleeskoy.* *Tierieberewa.* *Trooytse.* *Aenzienlyk Klooster.*

Digitized by Google

heeft het 3 poorten. De middelste, daer ik op myn verzoek wert doorgeleit, had twee bogen of voltens, en daer onder een kleen vertrekje, daer verscheide soldaten de wagt hielden, gelyk eenige ook aen de voorpoort buiten het Klooster. Deze poort doorgetreden zynde ziet men in het midden de voornaemste Kerk alleen staen, afgescheiden van alle d'andere gebouwen. Als men het gezicht wend naer de rechterzyde, vertoont zich het vertrek zyner Czaarse Majesteit, zeer sierlyk gebout, en van buiten aen te zien geheel koninglyk. Men gaet'er in langs twee verscheide trappen, dewyl het zich vry breet langs die geheele zyde uitstrekt. Het heeft verscheide verdiepingen, maer van binnen die bevalligheit niet, die de sierlykheit van buiten schynt te beloven. Recht tegen over dit vertrek ziet men een groot gebouw, waer in de Geestelyken hun maeltyt houden, zoo gemaekt dat het echter het andere evenaert, zynde alle de vensters daer van versiert met kleene kolommen, en de steenen aen het gebouw met verscheide koleuren beschildert. De gemelde Kerk staat tusschen beide deze gebouwen. Dan zyn'er nogh vier voorname Kerken, en vyf van minder omtrek. Van buiten heeft dit gebou de verbeelding van een Kasteel of Sterkte, daar in de Archimander of Abt het opperste gezagh voert. Gemeenlyk is 'er een getal van twee of drie hondert Monnikken in, waer van'er twee of drie my overal, daar ik wezen wilde om myne nieusgierigheit te voldoen, beleefdelyk geleidden. Dit Klooster heeft veel rykdom, trekkende zyn inkomsten van 36 duizent boeren, die 'er onder behooren, nogh het begraeffenisgelt voor lyken van groote heeren, die daer begraven worden, het genot van de Zielmissen komende, andere erffenissen, en diergelyke winsten.

Het dorp is vry lang. Aan de rechterzyde ziet men een meenigte van Smits winkels, daar palen voor gestelt zyn, om de paerden te beslaan. Van hier eindelyk weder voortgetogen quamen wy na het afleggen van 30 wurst aen het dorp Bratoffiena, daer de goederen der Koopluiden worden bezichtigt en verzegelt, tot dat ze die vertoont hebben aan den Tol tot Moskow: waar door men genootzaakt is zich hier op te houden; zoodat het 3 uren in den middernacht wiert, eerwe weder vertrokken; moetende nogh 30 wurst voortreizen, eerwe het konden brengen tot Moskow. Wy quamen daer eindelyk des morgens ten 8 uren op den 4 der maent, en begaven ons in de Duitsche *Slabode* of Duitsche Vryheit, daer de meeste Koopluiden hunne wooningen hebben, schoon 'er ook eenigen in de stadt Moskow hun verblyf hebben. Ik begaf my aenstonts ten huize van Signr. Willem Gurtsen, tot wien my de voornoemde heer Brants den wegh van toegangh gebaent had. Deze woonde mede op deze plaets, zoodat hy ook dezen avont van Archangel gekomen zich in zyne gewoone woonstede ter ruste begaf. Des morgens daer aen wert hy bezogt van zyne Czaarse Majesteit, bestuwt van eenigen der voornaemste Ryxheeren, daer aengekomen met agt sleden, waer onder die van zyn Majesteit de slechtste in 't uiterlyk aenzien was. Het bezoek duurde twee volle uren, en gaf my dus goede gelegenheit van dien grooten Monarch voor d'eerste mael te zien.

Bratoffie na.

Komst te Moskow.

Digitized by Google

V. HOOFTSTUK.

De Schryver verschynt voor zyn Czaarsche Majesteit. Waterwyding der Russen. Vierwerk in Moskow aangesteken.

Bezoek des Czaars.

SEDERT het jaer 1649 heeft de Czaar van Moskovie zich aengewent kort voor het feest van drie Koningen, binnen de Stadt Moskow, en in de Duitsche Slabode een bezoek te geven aen zyne voornaemste vrienden, zoo wel luiden van overzee afkomstigh, als Heeren van Russie, en hen te vergasten onder de benaminge van te gaen slawaeien: op dien tydt verzelt van eenige Kneesen of Prinsen, en andere Grooten, zyne gunstelingen. Hier van wert nu in den jare 1702. een begin gemaekt op den 3 January, ouden styl. De eerste aenkomst was by den heer Brants, waer na toe zich vervoegden des morgens ten 9 uren wel ontrent 300 persónen, ten deele daer door sleden, ten deele te paert gevoert. Hier toe waren de tafels te voren al in goede orde bereit, en vooraf gevult met veele lekkernyen, en koude spyzen, die kort daer na voor warme verwisselt werden. Men was vrolyk, en dronk lustigh om: tot dat zyn Majesteit ten 2 uren weder met al haer gezelschap vertrok, en zich begaf naer het huis van den heer Lups, daer het onthael niet minder was, en dien zelven avont nogh eenige andere heeren ging begroeten. Vervolgens schikte men zich tot de rust, waer toe verscheide huizen in tydts vervaerdigt waren. Den volgenden dag kreeg na verscheide bezoeken de Heer Resident vander Hulst ook zyn beurt. Deze Heer had reedts bestelt dat ik ten zynen huize komen zoude, en alreede met zyn Majesteit over my gesproken, volgens de aenbeveling aen hem gedaen door den Edelen Grootagtbaren Heere Nikolaes Witsen, Burgermeester en Raedt der Stadt Amsterdam. Ik werd geplaetst in een byzonder vertrek, of de gelegenheit zoo gunstigh mogt zyn, dat ik voor den Vorst quame te verschynen. Midd'lerwyl trad by geval Knees Troebetskooy in myn vertrek, die my niet kennende, en voor eenen vremdeling nemende, my in de Italiaensche tale toesprak, vragende of ik die verstond. Op het zeggen van ja scheen hy verheugt te zyn, en onderhielt my een wyl tydts met veel genoegen over het gewest van Italie, daer hy mede geweest was, en andere landen by my doorwandelt. Eindelyk van my scheidende begaf hy zich naer zyne Majesteit, die hy van myne tegenwoordigheit aenstonts kennisse gaf. Zonder toeven quam de Vorst hier op met zyn gezelschap aen myn kamerdeur kloppen, en trat vervolgens binnen. Ik hier van niet verwittigt was eenighzins ontzet, maer hernam den moedt, en sprak zyn Majesteit met vrymoedige eerbiedenisse aen, dat haer vremt scheen voor te komen, vragende in 't Hollantsch: *Hoe weet gy wie ik ben? en hoe komt gy my te kennen?* Ik antwoordde dat ik te Londen gezien had eene Schildery zyner Majesteit naer het leven gedaen door den Ridder Godfrey Kneller, welke beeltenis my nogh zeer wel in myn geheugen lagh. Het scheen of dit antwoort maer tamelyk wiert aengenomen: waerom ik daer by voegde dat ik het geluk hadde gehadt van zyne Majesteit te zien voorbygaen over het Hof naer den heer Brants. Welk zeggen meer ingang scheen te nemen by den Vorst, die hier op my vraegde wat Stadt myn geboorteplaets was, wie myne ouders, en ofze nogh in 't leven waren, en of ik nogh broeders en zusters in de werrelt had. Toen ik hier op geantwoort had, sprak zyn Majesteit van de eerste reize, door my gedaen, in wat jaer ik die begonnen, en wanneer geeindigt had, en op welk een wys ik heen en weder te rug gereist had. Voorts redeneerde hy in 't byzonder over Egipten, en de rivier den Nyl, ook over de Stadt Cayro, haere grootte, hoedanigh zy gebout was, en hoe het gelegen was met de meenigte der afgeslotene wyken van out Cayro, met Alexandrie, en andere plaetsen, voegende daer by dat hy wel wist dat'er nogh een plaets was genaemt Alexandrette: daer ik op antwoordde dat de laetst genoemde plaets als een haven was van Aleppo, en hoe verre zy daer van afgelegen was. Dit sprak de Vorst altemael uit in 't Hollantsch, en begeerde dat ik in die tael met hem zou blyven spreken, betuigende my zeer wel te kunnen verstaen. Waer van hy ook goet bewys gaf, dewyl hy al wat ik gezegt had met zulk eene naeukeurigheit weder vertelde aen de Russische Heeren, die in zyn gevolg waren, dat de Resident en andere Hollantsche Heeren daer tegenwoordigh zich des niet genoegh konden verwonderen. Toen geboot hy my eenigh gesprek te houden in de Italiaensche tale met den voornoemden Knees of Prins Troebetskooy, die dezelve tamelyk wel verstondt. Waer op hy met zyn gezelschap weder naer binnen tradt. Drie goede uren by den

Gesprek des Schryvers met den Czaer.

den heere Resident met het uiterste genoegen gebleven zynde vertrok hy weder met zyn gansche gezelschap, om de overige van zyn toegedane vrienden in de Slabode een bezoek te geven, dat dezen avont een einde nam: dewyl het feest der Waterwyding op handen was, die des anderen daegs zynde Zondagh, en 's Maendaghs den 6 January O. Styl stont te geschieden. Op welken dagh des morgens juist hier aenquam de zoon van den Generaal Veltmaerschalk Bories Petrowits Seremetof, brengende geheel onverwacht aen zyn Czaersche Majesteit, die toen in de Kerk was, de tyding van het slaen der Zweden door de Russen in Lyflant, 5 of 6 uren van de Stadt Deript; in welken slagh hy meldde dat 4000 Zweden op de plaets gebleven waren, en eenige honderden gevangen, waer onder verscheide officieren. Deze zoon van Seremetof was zelf in den slagh geweest, en daerom uitdrukkelyk van zynen vader herwaert aen gezonden om deze tyding te bootschappen, die geen kleene vreugde veroirzaekte. Dit feest nu, daer ik van spreke, wort gehouden voor de Openbaring van Christus, op welken tydt ik het toedragen der zake gezien hebbe.

Feest der water-wyding.

Binnen de hooftstadt Moskow op de rivier Jousa dicht naer de zyde van het slot was gehakt een vierkante byt, die ik bevond 13 van myne voeten van den eenen tot den anderen hoek breet te zyn, dat in het geheele vierkant 52 voeten beslaet. Om deze byt was een werk gemaekt sierlyk van hout opgestelt, hebbende op yder hoek een houte kolom, ondersteunende een soort van Kornis. Hier boven vertoonden zich vier boogswyze beschilderde Paneelen, of houte borden, staende boven op yder hoek een der vier Evangelisten verbeelt, en daer boven over twee houten in manier als halve hoepels gelegt, op welker midden een hoog Kruis stondt. Op deze bovenborden zagh men van binnen verscheide verbeeldingen geschildert met Apostelen en diergelyke figuren. Het beste was ten Oosten van de rivier daer Christus van St. Jan gedoopt wert in de Jordaen, zynde aen de regter zyde vier staende Engelen verbeelt, zonder eenige verdere beeltenissen. Van buiten waren de borden beschildert elk met 5 Engele hoofden, drie onder en twee boven met vleugelen. Ten Westen van 't zelve water waren vier trappen, op welker einde een groot gewigt van loot gelegt was, om ze neder in het water te doen komen. Op deze trappen ging de Patriarch, of de man, die de plechtigheden verrichtte, tot het water, dat daer 8 voeten diep is. Rontom het water lagen groote roode kleeden op den gront gespreit, zynde buiten om heen een vierkant hek gestelt, breet van den eenen tot den anderen hoek 45 schreden: dat in den omtrek 180 schreden uitmaekt; hebbende het hek nogh twee asschutsels in manier van Balusters, die 4 schreden van elkander afstaen, en 4 voeten hoog zyn, alle in 't ront met root stof bekleet. Ten Westen van het water of byt zag men op een verheve plaets met planken belegt drie altaren met schoone kleeden overtogen. Om hier te genaken waren vier poorten gestelt, te weten tusschen elken hoek in het midden een, waer van de voornaemste stont naer de Zuidzyde van het slot, mede beschildert met eenige geestelyke verbeeldingen, dogh van kleene kunst. Alles bezichtigt hebbende vervoegde ik my op de hoogte by het slot of Kasteel tusschen de twee poorten by die genaemt is *Tayniemskie*, of heimelyke poort, daer de ommegang voorby most. Het was ontrent 11 uren toen de Processie begon voort te trekken. Zy quam uit de Kerk genaemt *Saboor*, zoo veel als, Vergaderplaets der heiligen, zynde de voornaemste Kerk in Moskow binnen het slot. De Processie bestont geheel in geestelyke personen, uitgenomen dat 'er eenige in gemeene kleeding voor uitgingen, dragende verscheide vanen aen lange stokken. De geestelyken waren altemael in hun misgewaet, dat kostelyk was. De gemeenste, Papen en Monnikken, wel 200 in getal, gingen voor aen. Voor hen gingen veele zangers, zoo mannen als jongens, in gemeene kleederen, yder met een boekje in de hant. Aen beide de zyden gingen veele soldaten gewapent met musketten, ook veele voetloopers met stokken om den doortogt ruim te maken, waer in zeer goede orde gehouden wert. Na deze Priesters volgden alle, die Bisschoppelyke kleederen droegen, waer van het getal ontrent op 300 uitquam. De voornaemste waren Metropoliten, of Kardinalen, waer van 'er twaelf in getal zyn, hebbende een kleeding aen, gemeenlyk *Sackosse* genoemt. Toen vier Aertsbisschoppen, drie Bisschoppen, en veel Archimandriten, die opperhoofden zyn van een Klooster. Toen nu ontrent 200 dezer laetstgemelde waren voortgetrokken, zagmen al wat in de Processie door de Priesters wert omgedragen: te weten, eenen langen stok lantaerenswyze gemaekt, het welk betekent het licht van Godts woort, ter eere of luister der Beelden. Op twee diergelyke stokken zag men twee van de vergulde Cherubyns, in hun tael genoemt *Lepiedi*. Toen twee kruissen: toen een geschildert beelt van Christus, levens groote bykans, tot ontrent het halve lyf. Hier op volgde een zeer groot boek. Ook wierden'er ontrent 20 kostelyke mutsen van gout en zil-

ver,

Digitized by Google

ver, met edele gesteenten bezet, in deze Processie omgedragen: elk van een persoon. Na het verrichten der plechtigheden hadden eenigen der voornaemsten deze mutsen op hunne hoofden. De muts, die de Metropolyt op had, was van gout, met paerlen en edel gesteente bezet. Zy noemen haer *Mietre*, dat een hooftdexel van de opperste Geestelykheit betekent. Achter dit groote boek quam de Metropolyt, die de plaets van den Patriarch bekleedde, houdende een groot gouden Kruis met edel gesteente bezet in beide zyne handen, en telkens tegen zyn voorhooft aen, wordende hem van wederzyden door eenen Priester gestadigh de armen onderfteunt. In dezen rang quamenze tot het water. Alwaer hunne ceremonien verricht hebbende, daer ze een goet half uur mede doorbragten, tradt de Metropolyt tot het water. Hier dompelde hy driemael het Kruis in, en sprak, gelyk de Patriarch gewoon is, de volgende woorden, SPACI GOSPODI LUDI TWOYA, I BLAGOSLOWI DOSTOANIA TWOYA. Dat is: GODT BEWARE UW VOLK, EN ZEGENE UW ERFDEEL. Toen keerdenze weder naer het Slot: dogh de 200 Priesters, die in het heentrekken voorgingen, quamen niet in dezelve orde weder te rug, maer meest van een gescheiden, en van elkander verstroit. Die hun Misgewaet aen hadden hielden hun orde wel. Onder dit alles zagh ik, hoe een tamelyk groote tobbe of ketel, die niet wel te bekennen was, om dat'er een doek over heen lagh, gedragen wiert door twee slegt gekleede persoonen; volgende daer agter nogh een diergelyke, nevens een tinne kan vol water: welk water na de heiliging daer in gedaen zynde in het Hof gebragt wert, om daer mede de huizen en beelden te besprengen. De processie was niet zoo haest in het slot gekomen, of ik werd gewaer, dat al wat om het gemelde water gestelt was, haestigh wechgenomen, en naer het Slot gevoert wert. Middlerwyl stak een der Russen eenen langen grooten bezem in het gemelde water, en begon de omstanders daer mede te besprengen, die ik niet zien kon dat'er zeer mede verkuist waren; hoewel my schier dagt dat dit sprengen uit boertery geschiedde. Het was 2 uren in den middag, toen dit werk een einde nam, zynde de toevloejing van menschen zoo ongemeen groot, dat die alleen wel beschouwens waerdigh was. Waer van het gezigt, als men op de rivier is, zich fraei opdoet, om dat het Slot op een hoogte legt, waer op men het volk met duizenden, zoo mannen als vrouwen, boven op de muren zynde, zien kan. Toen wy weder om naer huis te keeren in de poort van het Slot gekomen waren, ontstont'er zulk een gedrang, dat wy genoegh te doen hadden om ons voor ongemak te bevryden. Zoodat ons deze nieusgierigheit duur zou hebben kunnen staen, te meer ook omdat het niet zeer vermakelyk is zoo veel tydts gestadigh in de koude sneeu te staen.

Deze feesthouding is voor dezen veel heerlyker uitgebreit, vermits hunne Majesteiten zelfs met al de Grooten van het Ryk de staetsie bywoonden. Maer hier in, gelyk in meer andere zaken, is zulk een verandering gemaekt door den tegenwoordigen Czaar, dat het niet te zeggen is. Maer wy zullen hier na breder daer van spreken.

Den 9 der maent begon het te dojen en te regenen, zoodat'er veel sneeu wech smolt, zynde dit wintersaizoen zoo slap, als in veele jaren niet geweest was.

Vreugde over de zege op de Zweden behaelt.

Den 11 daer aen volgende was'er groote vreugde over de verwinning door zyn Majesteits Wapenen op de Zweden behaelt, daer wy zoo even van gesproken hebben. Daer wert een Vierwerk vertoont benevens het Slot op de basaer, die byzonder laeg en tamelyk breet is: in welker midden het Vierwerk staende zich uitstrekte van het eene einde der plaets tot het ander. Naer de zyde van het Slot was opgeslagen een lange houte logie met glaze vensteren, waer in zyn Majesteit een maeltyt gaf aen de voornaemste Heeren van het Hof, en de buitenlantsche Gezanten daer tegenwoordigh, als den Heer Afgezant van Deenemarken, den Heer Resident, en verscheide Officieren, nevens eenigen van onze en andere overzeesche Koopluiden. Voor de Logie waren drie ryen takken als jonge boomen in den gront gezet tot beschaduwing ofte sieraedt. De maeltyt begon ten twee uren na den middagh, en 't Vierwerk ontrent ten 6 uren aengesteken, en ten 9 uren verteert. De verbeelding bestont uit drie groote hooge en breede schutten van planken, daer verscheide beeltenissen op stonden, die tegens de planken waren aengespykert, en met een bruine koleur overschildert. De tekening of omtrek van het Vierwerk was van eenen nieuwen vond, noit van my dus gezien. Op het middelste zag men ter rechter zyde den Tydt, wel tweemael zoo groot als 't leven, houdende in de rechterhant eenen zantlooper, in de slinke eenen palmtak, die van de Fortuin aen d'andere zyde staende ook met de hant wert gevat, met dit byschrift in Russische letteren: GODT ZY DAER VOOR GEDANKT. Op het ander ter slinke zyde naer de logie zyner Majesteit was afgebeelt de stam van eenen Boom, daer een Bever aen stont te byten met deze

woor-

Digitized by Google

woorden : AENHOUDENDE ZAL HY HEM UITROEJEN. Op het derde ter andere zyde zag men den ſtam van eenen boom, waer uit een nieuwe tak voortquam : en daer benevens een ſtille zee, waer agter boven een halve zon te voorſchyn quam, die aengeſteken zynde rosagtigh van koleur was, waer boven deze ſpreuk ſtont : DE HOOP VERNIEUT. Tuſſchen deze tafels ſtonden kleine vierkante vierwerken, die geſtadigh brandden, hebbende elk mede hunne byſchriften. Het tweede, dat eerſt wiert aengeſteken door zyn Majeſteit zelve, daer ik by geval byſtondt, was een kruis met vier balken. Het derde was een wynrank, het vierde een vogelkooi, ook met byſchriften getekent. In alle de laetſt gemelde werden lichten gezet, waer door men de verbeeldingen konde zien : op zulk een wyze als men in ons Nederlant gewoon was. Op het midden dezer plaets zagh men eenen grooten Neptunus, zittende op eenen dolfyn. Aen zyn zyde waeren veele ſoorten van vierwerken op den gront, rontom met palen bezet, waer aen een meenigte van vierpylen hing, die aengeſteken hunne werking behoorlyk deden. Eenige ſtortten eenen gulden regen, andere lichtjes. Terwyl het vierwerk ſtont aengeſteken te worden, traden uit de gemelde logie verſcheide geeſtelyke perſonen, en andere Heeren, die zyne Majeſteit verzelden. Zy traden binnen een overdekte plaets, in het midden van dezen toeſtel opgeſlagen, om daer eenige ceremonien te verrichten. Boven de poort der logie ſtaken verſcheide vanen, daer vele ſoldaten de wacht hielden. De toeloop der menſchen van alle kanten toegevloeit was onbeſchryffelyk. Aen het einde dezer plaets ſtond een toren, waer in zyn Majeſteits zuſter was met vele Mevrouwen om een gezicht van dit alles te hebben. Een der voornaemſte torens daer ontrent was rondom met lichten bezet van boven tot beneden, blyvende yder der gemelde groote tafelen meer dan het vierde deel van een uur in zyn licht branden. Ondertuſſchen hoorde men het balderen uit verſcheide groote ſtukken kanon; gelyk ook voor den middagh geſchiet was. Met het eindigen der vierwerken was de tafel weder bereit. Toen was het tydt voor my om daer van daen te ſcheiden, en my naer de Slabode te begeven : alwaer gekomen zynde hoorde ik ten 10 uren 90 ſchoten agter een uit grof kanon: waer op eenigen tydt daerna nog andere volgden. Aenmerkelyk was, dat in zulken geweldigen drang van menſchen zulke naeuwe orde gehouden was door de ſoldaten en opwachters, dat ik niet weet dat iemant eenigh ongemak is overgekomen. Alleen ontſtont even voor het ſcheiden van 't gezelſchap, dat kort na middernagt was, eenige onluſt tuſſchen de Franſche officiers, waer door de degens onder een groot rumoer voor de logie zyner Majeſteit uit de ſchede raekten. Maer daer wert wel haeſt raedt in geſchaft : want men zag weinigh dagen daerna in de Duitſche Slabode dicht by de Hollantſche Kerk een pael opgerecht, aen welkers bovenſte eind een byl en degen gehecht werden, en daer aengeſlagen drie plakkaten, een in de Ruſſiſche, een in de Latynſche, en een in de Hoogduitſche taal: waer by bekent gemaekt wert dat al wie zoude beſtaen met den degen te ſtryden, of een tweegevecht aen te gaen, met de byl zou geſtraft worden zonder genade. Scherpe orde.

VI. Hooftstuk.

Zware Rechtspleging binnen Moskow. Prachtige huwlyxstaetsie van zeker gunsteling der Czaerse Majesteit. Verschyning des Schryvers voor de Czarietse.

Halsstraf. DEN 19 der maent stont 'er binnen Moskow een openbare straf te geschieden over zekere vrouwe van in de 50 jaren, die haren eigen man om 't leven gebragt had. Hier over wertze verwezen om levende in de aerde gedolven te worden tot aen de schouders toe. Ik begaf 'er my na toe, en vond haer dus half begraven staen, maer zeer fris en wel gedaen. Zy had om het hooft en hals gewonden eenen witten doek, dien zy wat deed los maken, omdat hy'er wat te benaeut viel. Drie of vier soldaten bewaekten haer, die van wegen het gerecht gelast waren wel zorge te dragen, dat van niemant haer eenige spys of drank wierde toegebragt tot verlenging van haer leven. Die wilden, worpen op den gront voor den kuil, waer in zy bedolven stont, eenige kopykkes of stuivers. Waer voor zy met het buigen van 't hooft telkens dankbaerheit bewees. Zulk gelt wort gemeenlyk besteedt tot het koopen van eenige waskaersjes, aen te steken ter eere van den eenen of anderen heiligh, dien zy aenroepen, ten deele ook tot een kist voor hare begraving. Ik weet niet of de wachters zulke misdadigen niet somtyts onder de hant toelaten spyze te nuttigen, en een gedeelte der gegeve penningen naer zich stryken, dewyl zommige lang in 't leven blyven. Wat deze belangt, zy sterf den tweeden dagh nadat ik haer gezien had. Op den zelven dagh was nogh zeker man, ik weet niet om welk een misdaet, levendigh verbrant. Maer van de rechtsplegingen, hier te lande in gebruik, zullen wy hier na breeder spreken. Nu vervolg ik myn verhael naer orde des tydts.

Troustaetsie. Op den 26 stont de troustaetsie te geschieden van zekeren gunsteling des Czaers, genaemt Fielaet Prienewits Souskie, een Russischen edelman, en Kneesna Maria Surjovena Schorkofskaja, welker broeder in even groote waerdigheit als de bruidegom by den Czaer leefde, genaemt Knees Eedder Surewits Schorkofskaja. Tot deze bruiloft werden door last zyner Majesteit genoodigt de voornaemste Heeren en Mevrouwen van het Ryk, nevens de vremde Gezanten, en de meeste van onze en andere overzeesche Heeren en Vrouwen. Men gaf last aen alle de bruilofts-gasten, zoo wel vrouwen als mannen, dat ze zich in deze staetsie zouden hebben te kleeden volgens de oude manier van dit lant, d'een kostelyker dan d'ander, naer het bevel gegeven wert. Men hielt de bruiloft binnen de Duitsche Slabode, in het paleis van den heer Generael la Fort, onlangs overleden. Dit hof is een groot gebou van steen, daer men om zyne breette langs eenen wederzydschen trap ingaet. Het is geheel op zyn Italiaensch gesticht, verzien van deftige vertrekken, en een overschoone zael met fraeje tapyten behangen, waer in de bruiloft gehouden wert. Tot het vermeerderen der pragt was daer vooraf gebragt een meenigte van zilverwerk, en op een daer toe geschikte plaets ten toon gestelt. Men zag'er twee groote Luipaerts van enkel zilver, yder met een zilvere keten om den hals, waer aen ze gebonden waren, houdende de voorste pooten op een zilver schilt. Nogh was'er een werreltkloot van de zelve stoffe vry groot, staende op de schouderen van eenen zilveren Atlas, nevens groote zilvere kruiken, en andere vaten, waer van een gedeelte behoorde tot de schatkamer zyner Majesteit. De plaets om by een te komen tot het plegen der staetsie was geschikt binnen Moskow dicht by het Slot in twee voorname gebouwen, die tegens elkander overstonden. Met den morgenstont begaven zich de Czaer en alle de genoodigden daer na toe. In het eene gebou traden de mannen, in het andere de vrouwen. Het was ontrent tien uren, toen men van daer trok naer het Slot, in welx midden ik my geplaetst had om den trein te zien, en al den toestel te beschouwen, die om het schoone weder van dien dagh te aenzienelyker was. Vooraen reedt de Czaer, gezeten op een schoon zwart paert, en gekleet in kostelyke goude stof. De opperrok was met eenige figuren van verscheide koleuren doorwerkt. Op het hooft had hy een hooge ronde bonte muts, aen de beenen geele laerzen. Het paert was uittermaten kostelyk gemonteert, zynde het achterlyf bedekt met een zware goude schabrak. Onder aen beide de voorste pooten had het eenen zilveren ring vier vingeren breet. De deftigheit van zyn Majesteits persoon, die byzonder wel te paert zit, deed niet weinigh tot de heerlykheit van dit schouspel. En men zou inderdaet niets grooter nogh koninglyker kunnen bezichtigen. Aen de slinke zyde reedt

Digitized by Google

reedt de heer Alexander Danielewits die Menſikof, mede gezeten op een zeer koſtelyk paert, dat nevens zynen meeſter, die in goude kleederen blonk, dapper uitgeſtreken was, hebbende ook zilvere ringen aen de voorſte pooten. Toen quamen de voornaemſte Kneeſen: en na hen yder in zynen rang by paeren, alle te paerde, met diergelyke kleederen verzien, ten getale van 24 paren. Zyn Majeſteit dus in het ſlot gekomen zynde zette zich daer om de volgenden in goede orde af te wachten, waer mede het vierde deel van een uur geſpilt wert: terwyl hy zyn paert in 't wachten eenige karbetten deed maken. Hy was hier dicht by de poort Ewarits of Hofſpoort, daer de vertrekkamers zyner Majeſteit zyn. Boven welke zich in een groote opening onthielden de Princeſſe zuſter zyner Majeſteit, en de Czarietſe of Keizerin met hare drie jonge Princeſſen, nagelatene kinderen van den laetſt overleden Czaer, broeder zyner tegenwoordige Majeſteit. Wanneer de Vorſt die poort ſtont door te ryden, groetten hem alle de Princeſſen met groote eerbiedeniſſe, waer op de Monarch met gelyken eerbiet antwoorde. Toen de heeren dus paer aen paer aengereden quamen, zagmen eenige brandende lichten naderen, waer by vele dienaers te voet gingen. Hier op volgden nogh 60 paren te paert, op dezelve wyze gekleedt, alle voorname perſonen. Toen volgden de Gooſten, onze Reſident, en de overzeeſche koopluiden, welker kleedinge en mutſen geheel van de vorige verſchilden. Alle evenwel haddenze geele laerzen aen, maer gemeene platte mutſen. In 't gemeen waren ze zoo koſtelyk niet uitgeruſt. Zy beſloegen 17 paren: zoo dat de gemelde perſonen ſamen uitmaekten een getal van 204 menſchen, waer van het grootſte gedeelte heerlyk in den dos was. Veele paerden hadden zilvere toomen, eenige ook zilvere ketens, ontrent twee vingers breet, en tamelyk dik, die van boven het hooft tot beneden den toom af hingen, zynde voor aen den zadel vaſt. Welke tuigen een aengenaem geluit voor d'ooren maekten. Andere weder hadden 'er van blek, plat, en als een keten geſchakelt. Vervolgens quamen 5 ſleden. In drie zaten yder een der Duitſche Doktoren. In d'andere twee yder een der outſte koopluiden onzer natie. Toen naderde een zeer groote wagen, met root laken bekleedt, geſchikt tot het voeren der twee Keizerinnen, gelyk de Ruſſen haer noemen. Want alſze van zyne Majeſteit gekoren worden om duſdanige zaken by te woonen, noemt men haer Vrouwen van ſtaet; welken eernaem zy afleggen, zoodra zy dien dienſt hebben waergenomen. De eerſte der zelve, gemalin van Knees Fudder Seurſewits Romodanoski, die in zyn Majeſteits afwezen Moskouw regeert, was uit onpaſſelykheit t'huis gebleven. Waerom de andere, gemalin van Ivanawits Boeterlien, alleen de ceremonien waernam. Deze had een wit vilten hoetje, ſuikerbroots wyze met een ſmal rantje op haer hoofd, hebbende twee ſtaetjuffrouwen voor zich zitten, die achter uit reeden. Deze wagen wert getrokken van 12 witte paerden, waer benevens aen beide de kanten gingen veel dienaers in het root gekleet. Hier op volgden 25 andere wagens van kleener ſoort, met dezelve ſtoffe overtrokken, yder beſpannen met twee witte paerden. In eenen der zelve zat de Bruit, in den anderen Ruſſiſche Mevrouwen. Tuſſchen deze wagens zag men leggen op een kleen ſlecht ſleetje, getrokken door een ongezien leelyk paert, aen wiens ſtaert het vaſt was, een kleen manneken, even zoo behaegelyk om aen te ſchouwen, als het paert en de ſlede, en gekleet in een Joodſch gewaet. Dit ſlepen bracht my in gedachten of deze perſoon wel geraekt mogt wezen; waer in ik my niet bedroogh. Want gelyk hy daer zeer wel bekent was, zoo onderrechtte men my dat hy niet wel ter been was. Hy was van Joodſche afkomſt, dogh had zich tot het Chriſtelyk geloove bekeert. Om iets, dat hy bedreven had, wert hy gedwongen in dit ſchouſpel deze rol te ſpelen. Toen volgden nogh 7 ſleden met de Jufferen onzer natie, en daer achter eenige ledige wagens, waer mede de ſtaetſie beſloten wert. Men reed duſdanigh voort door het ſlot, en een gedeelte der ſtadt tot aen de kerk Bogojaſtenja, of Chriſtus verklaring, daer de trouw geſchiedde, die door zyne Majeſteit zelve, en velen van dit ſtatigh gezelſchap wert bygewoont. Myn gezicht in alles voldaen hebbende reed ik naer myn herbergh om my te ſpyzigen. Waerna ik my weder vervoegde op eene goede plaets in de Slabode, om al den ſleep te zien ryden naer het huis daer de bruiloft ſtont gehouden te worden. Het was 3 uren na den middagh, eer het gantſche gezelſchap gekomen was op de beſtemde plaets, makende ontrent uit een getal van 500 perſonen, zoo mannen als vrouwen yder in een byzonder vertrek; daer d'een den ander niet zien kon. De Princes zuſter zyner Majeſteit en de Czarietſe met hare drie jonge Princeſſen zaten benevens eenige Mevrouwen van 't Hof, aen eene byzondere tafel: ook de bruit met verſcheide Mevrouwen. De zoo genoemde Keizerin zat alleen op een plaets, die met eenen verheven trap opging. Alle de andere vrouwen, zoo Ruſſiſche als Duitſche, in een ander vertrek. De Muſikanten werden gezet op een verhevene plaets, en lieten zich onder de vreugt hooren. Na-

dat men met den maeltydt, die Koninglyk was, eenige uren in alle vrolykheit had doorgebragt, werden de nieu gehuwde naer hunne legerplaets geleit, die eenige schreden achter het huis op de rivier de Jouse was. Dit was een opgeslagen houte speelhuisje, waer in men tot dien einde een soort van een ledekant simpel en slegt genoegh bestelt hadt. Het grootste gedeelte van 't gezelschap scheidde tussen 10 en 12 uren, blyvende al de meenigte binnen de Slabode slapen in de daer toe vooraf bestelde huizen, op welker voorpoorten met wit kryt geschreven stondt, wie daar zyn verblyf te nemen hadt: op dat men volgens last des Czaers den volgenden dag weder gevoegelyk zou by een komen in het huis, daer de bruiloft gehouden wert voor de Russische Heeren, om van daer te ryden naer het hof van den Generael Major Menesius, nu nogh bewoont van zyne weduwe. In dit groot koninglyk steenen gebou, staende op de groote straet der Slabode, had de genoemde Keizerin haere nachtrust gehouden, en de bruit was voor den morgenstont ook derwaerts gereden. Het was ontrent tien uren wanneer zyn Majesteit daer heen trok, latende de overzeesche natie achter, die na een uur toevens in goede orde quam aentrekken tot voor het huis van den Heer Lups, die zelf aen de voorpoorte, met eenigen onzer natie verzelt, den trein bleef opwachten. Hier hielt de Czaer stal, gelyk ook de volgende heeren. De Heer Lups onthaelde zyne Majesteit met eenige verversching van drank, die de Vorst te paert zittende aennam.

Aerdig voorval. Nu kan ik niet voorbygaen een voorval, dat veel tot de vreugt deed. De bruidegom was gezeten op eenen zeer schoonen hengst: een der andere Grooten op een deftige merry, die beide hier toe bestelt waren, omdat men wist datze togtigh waren. De hengst besprong wel haest de merry, waer van de ruiter zich schielyk ontsloeg, dogh de bruigom bleef in zyn volle postuur op den bespringer zitten, totdat die zyn werk gedaen had met gewenschte uitkomst. Waer op onder ons alle een geweldigh lacchen ontstont. Dit was ook aengevangen in het uitryden uit het bruiloftshuis, dogh zonder zoo goeden uitslagh. Weder voortrydende zag ik den Czaersen prins op een der laetste paerden zitten, welk een voetknecht by den toom leidde. Hy was verzelt van veele edele Jongelingen, kinderen van voorname Heeren. Toen quam de bruitswagen met de twee paerden, waer van gezegt is. Toen de groote wagen met 12 paerden, waer in, gelyk gezegt is, de zoo genaemde Keizerin was. Vervolgens verscheide andere wagens met Russische Jufferen. Wanneer men aen het Bruiloftshuis gekomen was, daer ik my haestigh door behulp van eenen anderen wegh had vervoegt, zag men zyn Majesteit en andere heeren daer in ryden, begevende zich de bruit ter slinke zyde van 't paleis in een afgescheiden huis, de woonplaats namentlyk van den Generael la Fort, wiens weduwe nu nog daer haer verblyf hout. De groote wagen hield, om plaets te maken, stil, kunnende om zyne hoogte niet wel door de voorpoort komen: nochte de paerden draejen door de smalte van den wegh. Middlerwyl steeg de jonge Czaerse Prins van zyn paert, en bleef by den wagen staen, tot dat die binnen reed. Dogh door de hoogte scheurde het bovenwelfsel, en bleef aan de poort vast. Toen ging de jonge Prins het Hof over naer het Paleis, tredende de Keizerin toen ook uit den wagen, en den trap ter rechter zyde op. Derwaerts begaven zich nu ook de overzeesche Heeren en Jonkvrouwen. Het was nu ontrent weder op den zelven tydt, als te voren, toen deze tweede byeenkomst een einde nam. Op den laetsten, dat is derden dagh, was vastgestelt dat elk zou verschynen in Duitsche kleederen. Waer op dan alle mannen en vrouwen van gewaed veranderden, uitgezeit eenige weinige Russische Mevrouwen, die haer gewaed behielden. Hier op ging elk in 't byzonder in het Bruiloftshuis, zonder daer weder, als op den vorigen dagh, uit te gaen. Toen werden ook de mannen en vrouwen te gelyk aengezet aen eene en zelve tafel, even als in ons lant de wyze is, en na den maeltydt lustigh gedanst en gesprongen tot veel genoegen zyner Majesteit, en van alle de genoodigden. Dus nam deze Bruiloft, die ik, om de ongewoonheit der zake, wel in het breede heb willen beschryven, met groot genoegen een einde ontrent middernacht.

Op den 2 van February, zynde zondagh, na den middagh, ten 3 uren zag men hier in sleden eenigen der Zweedse gevangenen, waer van wy gesproken hebben, inbrengen.

Op den vierden der maent wert ik met een slede afgehaelt om te komen by zyne Majesteit in het hof van den Heer Alexander Danielewits die Mensikof, groot gunsteling van den Vorst; voerende dit hof den naem van Semeunostkie naer het dorp daer dicht by gelegen, ontrent een half uur van de Slabode. Hier komende vond ik zyne Majesteit bezig met het beproeven eeniger brantspuiten, nu eerst uit Hollant aengekomen, die goedt bevonden werden. De Vorst hier op binnen willende treden deed my tot hem naderen. En my aensprekende, *Gy hebt*, zeide hy, *veel in de werrelt gezien. Maer of gy ott* Ontmoeting des

hebt

Schryvers by den Czaer. *hebt gezien, dat ik u vertoonen zal, weet ik niet.* Hier op gebood hy zekeren armen Rus, hier toe ontboden, zynen rok te openen. Ik schrikte op het gezicht. Want aen zyn lichaem zag men een uitwas in de gedaente van eenen darm, ontrent een hant breet lang, en vier vingeren in de rondte dik, staende drie vingers breet recht boven den navel. Deze elendige looft hier uit alle spyzen, die hy nuttigt; dat nu reets 9 jaren geduurt heeft. Dit ongeval had hy gekregen door de quetsuur van een mes, waer door de weg, dien de spys nemen moet, zodanigh geraekt was, dat daer noit sedert heelen aen geweest is. Het was een man van 35 jaren. Ik betuigde den Vorst myne verwondering, en dat ik iets diergelyks wel noit gezien had, maer eenen man kende, die alle de spyze, als die verteert was, weder door den mont loozen most. De Vorst hoorde ook dit exempel met verwondering aen, en om my dit ongeval des armen mans nader te ontdekken, deed met de hant de verteerde spyze daer uit drukken. Hier werd ik met drank ververscht: en na een gesprek van twee uren vertrok zyn Majesteit. Toen naderde my de Heer Alexander, en gaf my te kennen dat zyn Vorst, wetende dat ik bedreven was in de schilderkunst, begeerde dat ik de drie jonge Princessen zoude schilderen, nagelate dogters van zynen Broeder Czaer Ivan Alexewits, die, zoo lang hy in 't leven was, met den tegenwoordigen Czaer regeerde, en in den jare 1696 den 29 January der werrelt overleed. Dit was, zeide hy, wel de voornaemste reden, waerom ik te hove gehaelt was. Hier toe wel genegen zynde reed ik met den gemelden heer, om de Princessen voor af eens te gaen bezien, naer het hof der Keizerinne, hare moeder, een uur van Moskou gelegen, een vermakelyke lustplaets zyner Majesteit, genaemt Ismeilhoff. Voor de Keizerinne gebragt wert ik aenstonts van hare Majesteit gevraegt of ik de Russische tael verstont. Waer op de Heer Alexander het woort nemende haer te kennen gaf, dat ik daer in onbedreven was, en verder eenigh gesprek met haer hielt. Hier op deed de Vorstin een zilver schaeltje met brandewyn vullen, nam het in haer hand, en gaf het voort den heer Alexander over. Hy ledigde het, en gaf het weder aen de staetjuffer. Het wert ten tweeden mael gevult, en my op de zelve wyze door de Keizerin toegereikt. Ik ledigde het op myn beurt. Waer op wy elk uit de hant der Keizerin een glas wyns ontfingen, en na weinig tyts ook van elke der drie jonge Princessen daer tegenwoordigh. Hier op wert 'er een groot glas met bier gevult en der Vorstinne weder overgegeven, die het den heer Alexander in handen gaf. Hy dronk daer een weinigh uit, en reikte het aen de staetjuffer weder over. Deze schonk het weder vol, en gaf het aen de Vorstinne, uit welker handen ik het weder ontfing, en daer even den mont aen gezet hebbende, de schenkster weder overgaf. Want naer de zeden van dit hof zou het uitdrinken van een bierglas, dat op het laetst gegeven wort, luttel hoffelyk zyn. Toen voerde ik met den heer Alexander eenige redenen wegens het maken der schilderyen, dewyl hy de Hollantse tael redelyk wel verstont, en maekte my gereedt om afscheit te nemen. Hier op gaf ons de Keizerin hare rechterhant te kussen, en na haer ook alle drie de Princessen, dat de grootste eerbewyzing is, die men hier kan ontfangen. Van daer vertrokken keerde ik den zelven avont in myne herberg. Na eenige dagen wert in het gemelde hof van den heer Alexander de bruiloft gehouden van zekeren bedienden van den Czaer, die zelf tegenwoordigh was, nevens den Czaersen Prins, oom zyner Majesteit, met veele voorname Russische Heeren en vrouwen, ook veele Engelsche en Hollantse Koopluiden, en Duitse Juffers. De tafel was gestelt in de groote zael, loopende met eenen krommen elleboogh. Aen de eene zyde zat zyne Majesteit met de Russische Heeren: alle de Mevrouwen tegen elkander over. In het midden der zale zaten aen eene ronde tafel de Czaerse Prins, de Heer Alexander, de Engelsche en Hollantsche Koopluiden, waer onder ik ook gerekent wert. Na dat wy destigh onthaelt waeren, werden de tafels wechgenomen, en lustigh op de Poolsche wyze gedanst, zittende de speelluiden aen een zyde, die zich zeer vermakelyk lieten hooren.

Vremde quael.

De Schryver verschynt voor de Keizerinne.

Bruiloftvreugt.

Dezen zelven nacht trok de heer Alexander voor eenige dagen naer buiten tot verrichtinge eeniger zaken. Den elfden der maent begaf zich ook de heer Pauwel Heins, Envoye van den Koning van Deenmarken weder naer huis, van meening met het voorjaer weder te keeren; waerom hy zyne Gemalinne hierliet. Op den 5 van Maert had ik het geluk van ter maeltydt te zyn by zyne Majesteit op Probrosensko, de gewoone verblyfplaets van dien vorst. Hy voerde my na den middagh met zich naer het Hof der Keizerinne, om de Afbeeldingen der drie Princessen, door my middlerwyl begonnen, te bezichtigen. Ondertusschen had hy veel gesprek met de Keizerinne over de reizen door my gedaen. Den 11 der maent begaf hy zich met eenige grooten naer het huis van den heer Brants, en bezagh daer in myn kamer de schilderyen, die ik t' Archangel gemaekt had, waer over hy zeer veel genoegen nam. Onder

Moskovische Princessen geschildert.

het

het praten geviel dat zyne Majeſteit ſprak van eenige ſtukken kanon, waer op men meende dat het wapen ſtont der Republyk van Genua, verbeeldende, als dat van Venetie, eenen leeu, die met den voorſten poot een boek hout. Maer deze ſtukken door ouderdom geſleten zynde, was het wapen daer op zoo verduiſtert dat men twyffelen mogt of het een leeu of eenigh ander dier ware. Den Vorſt beving hier op een luſt om'er een gezicht af te gaen nemen, en daer toe het gantſche gezelſchap met zich te voeren. Waer toe de byeenkomſt beſtelt wert op het Hof van den heer Alexander. Zoodra zyne Majeſteit daer verſcheenen was, wert yder van het gezelſchap, beſtaende meeſt in eenige voorname overzeeſche koopluiden, daer hy veel van hiel, door zynen laſt, van den heer Alexander beſchonken met eenen gouden gedenkpenning, waer op de Vorſt verbeelt was, dragende eenen lauwerkrans op 't hooft: ſtaende in den rand, in Ruſſiſche Karakters getekent: PETER ALEXEWITS, GROOT CZAER VAN GEHEEL RUSLANT. Aen de andere zyden ſtonden twee Arenden met het jaergetal 1702 den 1 February.

Nadat wy hier alle prachtig waren onthaelt, reden wy naer het hof zyner Majeſteit te Probroſensko: ſchoon het zoo zeer niet wort gerekent voor een hof, als wel voor de woonplaets van den Kapitein, die nogh van zyne Majeſteit geen hooger Karakter gekregen had: gelyk zyne Majeſteit zelve hier ontrent geen hoger titel voeren wil.

Het legt een groot half uur van de ſtadt, niet wyt van 't hof van den heer Alexander. Hier was dan de Artilleryplaets van het lyfregement zyner Majeſteit; daer wy de drie ſtukken, daer van geſproken is, bezagen, en, hoe afgeſleten zy waren, genoeg bemerkten dat'er een leeu op ſtondt. Zy waren kort en naer het fatſoen van mortieren gemaekt. Dogh ik kon, wat moeite ik ook aenwendde, niet recht te weten komen, hoe de Ruſſen in vorige tijden daer aen gekomen waren.

Digitized by Google

VII. HOOFTSTUK.

Koninglyke maeltyden van zyne Majesteit buiten Moskow gehouden in groot gezelschap van Heeren en Mevrouwen, en door den Schryver bygewoont. Byzonderheden wegens de Keizerinne. Vermaeknemen zyner Majesteit op de Moskowse beek. Pascha by de Russen geviert. Vertrek zyner Majesteit naer Archangel.

TERWYL wy de gezeide stukken geschut bezichtigden, was'er orde gestelt tot ryden naer buiten, naer een dorp van den heer Alexander, genaemt Alexcejeskie, by Lemuenesskie, 12 wurst van Moskow gelegen, daer de gemelde heer een deftigh lusthuis by de rivier Jouse had doen bouwen. Het is een zeer vermakelyke oort, verzien van overschoone Vyvers, krielende van de voornaemste Visschen. Onder al het gene my verwonderens waerdigh voorquam, was de Stal wel voornamentlyk, deftig en ruim, van hout, even als het huis, opgebout. Ik telde daer in ontrent vyftigh paerden, van welke eenige by uitnementheit schoon waren. Op onze aenkomst vonden wy hier reets een gezelschap van Duitsche Jufferen, die op zyn Majesteits begeren zich hier naer toe begeven hadden, om het genot eeniger vrolyke maeltyden te hebben. Het gezelschap der mannen bestont in den Heer Resident, drie Engelsche Heeren, en andere luiden van onze Natie, die tien sterk waren, behalven dat'er eenige weinige Russische Heeren by waren De vrouwen waren 13. in getal, en onder haer maer eene jonge Russische Jonkvrou, die de zuster was van den heer Alexander. Wy werden daer wel ontfangen, en dien avont zeer deftigh met vleesch en vis gespyst. Hier toe waren in een ruime Zael twee tafels aengerecht, eene lange, gestelt aen de zyde der Zael, waer aen zyn Majesteit zat met verscheide Heeren, en aen de overzyde al de Jufferschap benevens elkander; en eene ronde, die in 't midden gestelt was. Hier aen zaten de Engelsche, en meeste Duitsche, of liever Hollantse Heeren. Den avont doorgebragt hebbende begaf zich elk naer zyn rustplaets; uitgezeit dat de overzeesche vrienden alle binnen een en zelve vertrek nogh eenige uren vrolyk waren, zynde de Russische Heeren, gelyk ook de Juffrouwen, in andere vertrekken. Den volgenden dagh was het onthael weder Koninglyk, en vloeide over van alle vleeschen vischgerechten. Om de vreugt te wekken waren de Speelluiden geplaetst aen de eene zyde der Zael, die zich ondertusschen vermakelyk lieten hooren met Violen, Bassen, Trompetten, Schuiftrompetten, Kornetten, Fluiten, en wat meer gebruikelyk is, even als in onze landen. De maeltydt geeindigt, en de tafels wechgenomen zynde, wert'er lustigh gedanst op de Poolsche wyze tot groot genoegen zyner Majesteit, die lustig vrolyk was; dat aenleiding gaf tot aenrechten van verscheide aerdigheden en kluchten, waer by de drank niet vergeten wert, totdat het eindelyk laet geworden zynde, yder zich ter ruste begaf, om den volgenden dagh de vreugt te hervatten. Het geschiedde ook met het zelve vermaek en genoegen, zonder dat ik weet dat'er iemant overladen van den drank was. Weinigh uren daerna reden wy wel vernoegt van daer, en yder begaf zich naer zyne eige woonstede.

Vreugdemaeltydt.

Middlerwylen wert my vergunt de afbeeldingen der drie Princessen, die ik zoo groot als het leven op doek gebragt had, in myn herberg te voeren, en die verder op te maken. Ook had de Czaer my verscheide malen bevolen die op het spoedigste ten einde te brengen, dewyl ze mosten verzonden worden, zonder dat ik evenwel wist waer heen. Ik rustе dan niet voor dat de Schilderyen voltrokken waren, zynde de Princessen volgens den gegeven last geschildert in Duitsche kleeding, dieze, alsze in het openbaer te voorschyn komen, gewoon zyn te dragen; uitgezeit dat het hooftsieraedt aen myne keure gelaten wert, dat ik dan op zyn antyks afmaelde.

Afbeelding der Keizerinne.

Om nu eene afbeeldinge te geven van de Czarietse of Keizerinne, genaemt Paraskowya Feodorofna, zy is wat zwaerlyvigh, dat haer echter niet misstaet om de goede talie des lichaems. Men magh zeggen datze fraei is, goedaerdigh van inborst en vriendelyk van wezen, waer mede ook haer bedryf overeenkomt. Zy is ontrent dertig jaren out, en in blakende gunst by zyne Majesteit, wiens zoon de Prins Alexey Petrowitz meenigmael by haer komt om eenig vermaek te nemen met de jonge Princessen. De oudste van de-

Digitized by Google

En der Moskovische Princessen.

deze is genaemt Katharina Iwanoffna, zynde 12 jaren out. De tweede Anna Iwanoffna, 10; en de jongste Paraskowya Iwanoffna, 8 jaren. Alle zynze zeer wel gemaekt. De middelste is blont, schoon en blank van verwe. De andere twee fraeie bruinetten. Inzonderheit munt de jongste uit in vrolykheit van wezen en inborst, beleeftheit en minzaemheit; met welke twee deugden de andere ook rykelyk begaeft zyn. De heusheden, die ik hier zynde om myn werk ten einde te brengen genoot, waren ongemeen. Des morgens wert my dagh op dagh drank nevens andere ververschingen aengeboden. Des middags werd ik'er veeltyts ter tafel genoodigt, wordende niet tegenstaende de vastendagen altydt zoo wel vleesch als visch opgedist, dat my vremt voorquam. Door den dagh ook volop van Wyn en Bier, als my des gelustte. Zoodat ik niet kan gelooven dat een byzonder persoon in eenige Landen, byzonder in Hoven van zoo groote Personaedjen, dergelyke beleeftheden zoude ontmoeten. Waerom ik my aen dit Hof hier voor in alle deelen verplicht vind. Dien tydt nam ik daerom te meer waer om aen zyne Majesteit aen te bieden een exemplaer myner Reisbeschryvinge, dat ik tot dien einde fraei gebonden met my genomen had: hebbende reeds zoo veel berichts ontfangen, dat my geen twyffel overschoot, of het zoude den Vorst aengenaem zyn, die het van my op Probrosensko ontfing.

De Schryver schenkt zyne Reisbeschryving aen den Czaer.

Vermaek op de Moskowse beek.

Den 29. Maert nam hy zyn vermaek met eenige sloepen op de Moskowse beek, varende tegen stroom tot 3. of 4. wurst van de brug af by het Slot. Van waer hy wederkerende door de gemelde brug met byzondere snelheit den stroom quam afzakken, tot 3. of 4. wurst naer beneden. Toen keerde hy weder naer de brug: daer hy door den heer Alexander ontfangen, en nevens eenige Engelsche Heeren en luiden van onze Natie onthaelt wert. Hier wert weder boven Vasten boven al Vleesch en Visch aengedist ter keure der gasten, dien volkome vryheit vergunt wert van te kiezen wat hun beliefde. Maer de Vorst zelf en alle die by hem aenzaten namen het Vleesch voor hun spys.

Ongemeen hoog water.

Nu ging de maent April in met zulk een dooiend weder, dat men in weinig dagen geen ys meer vernam: wassende het water door deze schielyke ontlating, die dagh en nagt duurde, tot zulk een hoogte, als by menschen geheugen noit was gezien. Dit was oirzaek dat eenige molens aen de rivier Jouse gelegen veel schade leden, en verscheide Vyvers en Landeryen achter de huizen in de laegte door het water overstroomt werden. De wegen ook, gelyk gemeenlyk na het Wintersaizoen de sneeu aen 't smelten rakende dit ongemak veroirzaekt, waren zoo gestelt, inzonderheit in de Duitsche Slabode, dat de Paerden tot den buik toe door 't slyk gingen. Het welk de Vorst vernemende liet hy de Slabode zuiveren, en middelen in 't werk stellen, waer door al het slyk en vuiligheit wert wechgeweert.

Wakkerheit van den Czaer in geval van brant.

Den 5 dezer maent ontrent 6 uren in den morgenstont ontstont'er brant in de Slabode in een huis van eenen onzer lantsluiden. De Vorst was zonder toeven daer aenstonts in persoon tegenwoordigh, en gaf de noodige orde om het vier te doen blussen: gelyk zyne Majesteit voor gewoonte heeft altyt tegenwoordigh te zyn ter plaetse daer brant ontstaet: waerom altydt gestadige wacht by de hant is, om alle uren van den nagt, als zulk onheil voorkomt, daer van kennisse te geven.

Paeschfeest.

Op dezen dagh wert hier geviert het Feest van Pascha niet zonder groote vreugde der Russen, niet alleen om den gewenschten tydt van Christus opstandinge, maer ook omdat de lange vastentydt dan een einde neemt. In den nagt, die voor dit Feest gaet, hoort men gestadigh het luiden der klokken: gelyk ook op den Feestdag zelf, en ook den dagh die daer aen volgt. Dan beginnenze aen elkander Paescheiers uit te deelen, en houden dat wel veertien dagen aen een gaende. Dit is algemeen by grooten en kleenen, ouden en jongen: dragende yder geverfde eiers by zich om ze anderen te geven. Men ziet ook op de straten en wegen veele Eierkramers zitten, die dezelve gekookt en beschildert verkoopen. Gemeenlyk zynze als een blaeuwe pruim: eenige ook sierlyk van groene en witte verwe verheven opgemaekt. Men vint'er ook zoo fraei gemaekt en beschildert, dat'er wel twee of drie Ryxdalers voor worden betaelt. Op eenige staen deze woorden: CHRISTOS WOS CHREST; dat betekent, CHRISTUS IS OPGESTAEN. Deze eiers worden by voorname luiden in hunne huizen met voordagt gereet gehouden, om die over te geven aen die hen komen begroeten. Zy kussen elkander voor den mont, en die het ei overgeeft, voegt'er deze woorden by: CHRISTOS WOS CHREST: CHRISTUS IS OPGESTAEN. Waer op hy, die het ei ontfangt, antwoort: WOISTINO WOS CHREST. dat is: HY IS WAERLYK OPGESTAEN. Luiden van minderen rang geven op de straten, als zy elkander ontmoeten, deze eiers over op de wyze als gezegt is: en niemant weigert oit die aen te nemen, of hy hoogh of laeg van staet, man of vrou is. Ook brengen alle de dienstboden van het

Digitized by Google

het huis zoodanige eiers in de kamer, daer hun volk is, om hier door een praesnik of feestpenning te erlangen: gelyk men my gemeenlyk twaelf of veertien daer van bragt, en daer onder eenige, die van het vrouvolk sierlyk toegemaekt waren. In vorige tyden maekte men vry veel werk van deze eiergiften: maer tegenwoordigh, gelyk het met vele dingen gaet, heeft het zoo veel aenziens niet meer. Hoewel by het leven van dezen Czaer nogh in gebruik is geweest dat de voornaemste Russische Heeren, en overzeesche Koopluiden, hem een gelukkig Paeschfeest gingen toewenschen. Waer voor yder dan zulk een geverft ei uit handen zyner Majesteit ontfing. Nu is dat geheel in ongebruik.

Vermaek op de Moskowse rivier.

Den negenden dezer maent nam de Vorst weder zyn vermaek in zich op de Moskowse rivier te laten roejen, waer toe eenige sloepen vervaerdigt waren. Alle de roejers zoo van zyne Majesteit, als van zyne zuster de Princesse, waren bekleet met een wit hemde, naer onze wyze gemaekt, en van voren met kant bezet: hebbende alle de overzeesche Koopluiden des daegs te voren bevel ontfangen van een paer dezer hemden te bezorgen. Op elke sloep stonden twee kleene masten, waer aen de zeilen, als de wint diende, eenige malen werden opgehaelt. Nu geschiedde dit in 't afkomen van de rivier, te weten van de Lustplaets van den Generael Veltmaerschalk Bories Petrowits Seremetof, gelegen een weinig buiten Moskow, aen de gemelde rivier, tegen over de beroemde plaets zyner Majesteit, die den naem voert van *Worobjowegoro*. Deze Veltoverste had zyne Majesteit en het aenwezende gezelschap den vorigen dagh reets ontfangen en onthaelt: de Vorst ook daer eene nachtruste genomen. Het gezelschap bestont uit den Czaersen Prins, de zuster zyner Majesteit, verzelt van drie of vier Russische Mevrouwen, veele voorname Grooten van het Ryk, Staetdienaeren en anderen; den heer Resident, en eenige overzeesche Koopluiden. Waer by nogh quamen vyftien of zestien Duitsche Jonkvrouwen. Voor dit Lusthuis lagen alle de sloepen gereet, die ontrent veertigh in getal waren, elk bemant met tien of twaelf roejers. Zyne Majesteit met al het gezelschap daer in getreden zynde quam met uitnemende snelheit de rivier afzakken, en de brug voorby varen. Van daer voer men voort naer Kolomnensko, een groote Lustplaets zyner Majesteit, te water 20, dogh te lant maer 7 wurst van Moskow afgelegen. Men quam daer aen des avonts ontrent 7 uren, en vont'er een avontmael koningklyk aengerecht: gelyk ook de volgende dagh het onthael hervat wert, niet zonder het gespeel der muzikanten. Dog men scheidde ten drie uren na den middagh, en reet in Karossen en Kalessen, ook te paert, weder te rugh. Den dagh daer aen onthaelde de Heer Brants den Vorst in gezelschap van den Hollantsen Resident, en andere Hollantse en Engelsche Heeren. De vreugde was daer overvloedigh: zoo dat zyne Majesteit eerst ten 11, en de laetste vrienden ten 2 uren na middernagt van daer gingen.

Den 19 der maent ontfing ik last van zyne Majesteit om de drie afbeeldingen, nu voltrokken, te brengen op het Hof by de Keizerinne, om van haer bezichtigt te worden. Ik ging dan derwaert met den zwager van den heer Alexander. De Vorstin was wat onpasselyk, en hielt het bedde, zoodat ik voor het ledekant de stukken vertoonde. Zy haer genoegen daer aen gezien hebbende gaf my met dankzegging met eige hant een vereering van gout, en gunde my de eere van haer de hant te kussen. Zy vraegde my of ik nogh eenigen tydt dagt te blyven, op dat de Princessen nogh eens door my mogten geschildert worden. Waer op als ik geantwoort had, gaf eene der Princessen ons een gulden schaeltie met brandewyn over. Toen een glas wyns: en daer mede kregen wy ons afscheit. De Schilderyen bragt ik toen naer het Hof van den heer Alexander, daer ik ze oprolde, om te kunnen verzonden worden. Dezen nagt vertrok zyn Majesteit naer Archangel, verzelt van de navolgende personen: den heer Alexander: den Patriarch Mekite Moysewits Sotof, groot Zegelbewaerder: den heer Fedder Alexewits Gollowin, eersten Minister van Staet: den heer Gabriel Ivanowits Gollofkiem: Knees Gregori Grigoiewits Ronodanofskie: Bojaer: Knees Juerje Juerjewits Troebetskoy: en den Stolnik, of tafeldienaer zyner Majesteit.

Zuivering der wegen.

Ondertussen werden alle toebereidselen gemaekt om de wegen in de Slabode te zuiveren, waer aen men den 26 der maent begon te arbeiden. Het slyk wert vast aen de zyden der straten gelegt, om naderhant wech gevoert te worden. Waer toe twee mannen van de Duitse natien tot opzieners werden verkoren: die het werk zoodanig bevorderden, dat het grootste gedeelte deze week zoo verre gezuivert was, dat men de straten betreden kon.

Hoog water.

Den 3. Mei verstont men door brieven van Archangel dat daer met den ysgang zulk hoogh water geweest was, als by geene geheugenisse van menschen gezien was: waer door veel schade veroirzaekt was. De meeste huizen by het Fort Novo Dwinke werden wechgespoelt. De werf van zyn Majesteits Scheepbouwery liep zodanigh onder, dat al het hout vlot wert, en wechdreef. Een Schip op stapel

Digitized by Google

pel ſtaende wert rontom gedraeit. Ook eenige vaertuigen voor de Stadt leggende raekten tot op de brug voor de Palaet der Koopluiden. Daerenboven nam het water zynen gang tot op eenige Hoven binnen de Stadt.

Den volgenden dagh begon men de aerde van de Slabode wech te voeren, hebbende een yder vryheit van die op zyne eige koſten van daer te halen, en naer zyne hoven te brengen, om het lant te hoogen, of elders aen te leggen. Om het werk dezer zuivering ook nogh meer aen te zetten wert een byeenkomſt aengelegt by de Duitſche natie in de Slabode op het Heerenlogement, een huis zeer vermakelyk om zyn uitzicht, en den fraeien tuin, die daer achter is. Hier verkoor men nogh twee andere perſonen by de twee voorgaende, om mede tot opzieners te ſtrekken van het begonnen werk, en het bewint te hebben over alles dat hier ontrent gedaen diende. Deze verkiezing geſchiedde met meerderheit van ſtemmen, zynde op een byzonder briefje geſchreven de naem van den perſoon, dien yder daer toe verkiezen wilde. By deze werden nogh verkoren agt perſonen, die tot byſtanders zouden ſtrekken, en des noodt zynde, de anderen de helpende hant bieden, met volmagt van alles uit te voeren, dat hun oorbaer zoude toeſchynen.

Op den 9 der maent, feeſtdagh van S. Nikolaes, verſtonden wy uit brieven van den 28 der voorlede maent uit het vaderlant afgezonden, de doot van den doorluchtigen Vorſt Willem den derden, Koning van Engelant, na eene ziekte van vier dagen der werrelt overleden: een tyding, die groote ontſtelteniſſe baerde onder de overzeeſche luiden, byzonderlyk onze lantgenooten, die de deugden des weergaloozen Konings kenden en waerdeerden. Waerom zy ook alle den rou voor den tydt van zes weken hier over aennamen.

Den 19 der maent kregen wy weder brieven uit het vaderlant, en daer mede bericht, hoe daer een groote watervloet was geweeſt, waer door eenige plaetſen ondergelopen, en veel menſchen verdronken waren. Met eenen, hoe Keizersweert door de Bontgenooten belegert was.

Den 21 wert hier geviert de feeſtdagh Wolla-diemerskaia Bogarodieſſa: aen welke Stadt men hier vertelt dat de beeltenis der maegt Maria zou vertoont zyn. Welke gedachtenis daerom hier geviert wert op elke plaets, in een daer toe geſtelde Kerk. Dit geſchiet altyt op donderdagh voor Pinxteren, by de Ruſſen genaemt Secmick. Op dien dagh vervoegen zich zekere Prieſterlyke perſonen naer den kuil of put, waer in de menſchen geworpen zyn, die op de wegen of elders vermoort zyn: ook die door het Gerecht zyn ter doot gebracht, waer van wy te voren reets iets gezegt hebben. Deze putten (want daer zyn'er ontrent Moskow 3 of 4) worden alle jaren met aerde gevult, en weder nieuwe toegeſtelt; dat nu om den feeſtdagh den vorigen dagh geſchiet was. Op dezen dagh wert de moeder der Keizerinne, die des daegs te voren geſtorven was, begraven. Want hier te lande laet men de afgeſtorvene maer luttel tydts boven aerde ſtaen, waer van wy hier na breeder ſpreken zullen. Deze begraeffenis geſchiedde geheel ſimpel en zonder eenige ſtaetſie. Dezen morgen ontſtont'er weder brant binnen Moskow, en duurde tot tien uren; gelyk ook den derden Juny brant ontſtont in een dorp buiten de ſtadt, den 14 ook weder binnen Moskow. Ondertuſſchen vertrokken eenige Koopluiden van hier naer Archangel.

Feeſt ter gedagteniſſe van Maria.

VIII.

Digitized by Google

VIII. Hoofdstuk.

Beschryving der Gewassen, Aerdvruchten, Lusthoven, Vyvers, en andere dingen, waer in de Russen vermaek scheppen. Russische Heremiten gevangen.

Ondertusschen vermaekte ik my somwylen buiten op het lant met goedt gezelschap. Waer mede ik in de maent van July het bosch doorwandelende zekere soorten van bessen vond. Waer van de eerste genaemt Costenitsa smakelyk voorkomen door hare amperheit; waerom aenzienlyke luiden die met honigh of suiker gebruiken, gelyk wy met de aerdbezien gewoon zyn te leven. Hier van wetenze een soort van Limonade toe te bereiden, zoo wel om te eten, als om te drinken: wordende de zieken ook bedient met koeldranken hier van gemaekt. Buiten Moskow vintmen ze meenighvuldigh in de bosschen, en al veel door geheel Ruslant, te weten onder het geboomte, dewylze best in de schaduw groejen willen. Dit woort *Costenitsa* betekent een steenbes: dewyl in elk een steentje gevonden wert. Aen yder steeltje vint men 3 of 4 takjes, waer aen de bessen hangende wel een getal van 20 uitmaken, zoo als hier nevens met de letter

Aengename Bezien.

A. BESSEN COSTENITSA EN B. BESSEN BRUSNITSA.

A wort aengewezen. Het loof is des winters en zomers groen: de bessen worden ryp in de gemelde maent. De tweede soort, genaemt Brusnitsa, valt wat grooter. Elke bes is aen een byzonder steeltje vast, als by ons de Aelbessen. Twintigh of dertigh vint men'er aen een takje; groejende deze soort ontrent een span hoogh boven den gront, dogh de eerst genoemde wel de helft hooger. Van deze vruchten wort jaerlyx een ongeloofselyke meenigte binnen Moskow gebragt, wanneer de Duitschen zoo wel als de Russen zich daer van verzien. De laetste zeker vullen daer mede heele vaten, daer ze dan kout water op gieten, en die zoo laten staen tot het aenstaende wintersaizoen. Dan tappenze dit water af voor hunnen drank, en vullenze met nieu water vervolgens weder aen. Deze drank

is zeer verkoelende en aengenaem, byzonder zoo men daer wat honigh of suiker by mengt. De bessen zelve etenze ook met wat honigh tot ververſching. De Duitsers perssen daer ook het sap uit, dat ze met honig en suiker tot eene behoorlyke dikte opkoken, en nuttigen het by gebraet; daer het wonder wel by voegt. Zy doen het ook wel in kleene vaetjes, en gieten daer op het sap van andere reets uitgeperste bessen, en zetten het by andere lekkernyen en ververschingen hunne vrienden voor. Het blat is ontrent als de palm, gelyk op de letter B. gezien kan worden, en des winters zoo wel als des zomers groen. Dit lant geeft van nature veele gewassen in grooten overvloedt. Men ziet'er gemeene witte kool, by de Russen genoemt *Kapoese*, die ze in groote meenigte inleggen, en die de gemeene luiden twee malen des daegs eten: ook komkommers, of *Ougortsie*, die ze uit de hant eten, even als wy de appels en peren. Ze leggen die ook in: en aenzienlyke luiden zelfs zetten ze iemant voor als iets aengenaems, en hebbenze daerom het geheele jaer door in voorraedt. Veel *Siasnok* of knoflook is'er ook, die in veel gebruik is by dezen lantaert, zoodat iemant hun over wegh ontmoetende de reuk daer van verveelt. Daer is ook *Green* of peperwortel, die ze veel eten by visch en vleesch, en waer van ze goede saussen weten te maken. Knollen zyn'er van veelerhande soorten: roode kool, door de overzeesche natien voor eenige jaren daer gebragt, nu mede overvloedig; gelyk de bloemkool. Men vint ook Aspersies en Artichokken, maer niet dan by de overzeesche natie. Zoo is het ook gelegen met de Artichokken onder de aerde. Van ons hebbenze ook gekregen geele, witte, en roode wortels, of peen, en karoten, die ze overvloedigh hebben voortgezet, nevens salade, waer van de Russen voordezen niets hebben geweten. Dogh nu makenze daer werk van. Zoo is het ook met de sellery. Ontrent Moskow zyn veel aerdbezien, inzonderheit van de kleenste soort. De groote etenze meest uit de hant. Daer zyn ook Frambosen, Meloenen ook in groote meenigte, byzonder groot, hoewel niet zoo smakelyk als in Italie. Want zy zyn wateragtigh, en komen meer overeen met onze kommers. Men vint'er veel water, dogh weinigh zaet in. Wat aengaet de Boomgewassen, men heeft'er veele Hazenooten, maer Okkernoten geene. Appels zyn'er van verscheide soorten, zoete en zure, die zich wel laten eten, en'er wonderlyk wel uit zien. Ik zag'er een soort van appelen zoo helder en doorschynende, dat men de korlen daer klaer in zien kon. Peeren zyn maer gemeen, meest al kleen, en van weinigh verschot. Men heeft'er pruimen, kerssen ook, maer slecht, uitgezeit die men vint in de hoven der Duitsche koopluiden, daer ook Aelbessen genoegh te vinden zyn. Deze hebben hunne tuinen beplant met bloemen, en houdenze net en in orde. Anders vint men de tuinen in 't gemeen wilt, en zonder eenige schikking of verdeeling, daer men geen onderscheit in weet. Zy maken ook geen werk van fonteinen of andere fraejigheden van dien aert; waer toe ze anders door overvloed van hun water goede gelegenheit zouden hebben, om met kleene kosten iets fraeis uit te werken. Evenwel bevint men, dat sedert de wederkomst van den Grootvorst uit onze landen al veel verandering hier en daer is voorgevallen, zoo in het bouwen van huizen als tuinen. Vooral heeft Knees Daniele Gregorits Serkaskie dicht aen zyn dorp, genaemt Sietjove, en 13 wurst ontrent gelegen van Moskow, een tuin doen maken geheel op onze manier, dien ik vry fraei en groot bevonden heb. Ook had hy hier toe met voordacht eenen hovenier, zich der kunst verstaende, met zich uit Hollant overgebracht. Deze tuin, reets veel toegenomen in goede schikking en sieraden, is wel de voornaemste, die hier te zien is. Veele aenmerkens waerdige dingen ziet men hier niet: waerom de buitenplaetsen hun grootste aenzien trekken van de Vyvers, die dikwyls twee, of drie, of ook wel meer by de Lusthuizen gevonden worden. Daer zyn'er eenige zeer groot en aenzienlyk, en vol kostelyke visschen, die daer in voor het gebruik gehouden worden. Want wanneer zy bezoek van vrienden ontfangen, werpenze in hun byzyn terstont het net uit, en vangen zoo veel visch, datze raedt weten om daer mede 20 of 30, ja meerder schotels te stofferen, gelyk dikwyls van my gezien is.

Margin notes: Aerd-vrugten. — Boom-gewassen. — Gelegenheit der tuinen hier te lande. — Visch-ryke Vyvers.

My verquikt nogh de geheugenis van eenen dagh van vermaek, dat wy gingen nemen met een zoet gezelschap van Juffrouwen op het dorp Fackeloof, gelegen 15 wurst van Moskow, toebehorende aen den heer Stresenof, een wel gegoedt man, die my en het vordere gezelschap, dat meest uit Hollantsche Juffrouwen bestondt, met veel beleeftheit ontfing: waer in hem niet toegaf zyn schoone en minzame gemalin, die vrolyk van aert veel toebragt om ons te vermaken. Het huis vonden wy wel gebout, en verzien van veele goede vertrekken. De keuken inzonderheit was zinnelyk en fraei gemaekt op de Hollantse wyze. Waer in onze Juffrouwen zelf eenige schotels met visch naer haere eige zinlykheit gingen toebereiden: schoon wy ons genoegh van koude spyzen zelfs verzien hadden, die wy mede brag-

Digitized by Google

bragten. De schotels met visch, bereit op de wyze der Russen, waren ontrent twintigh in getal, waer onder eenige met soppen, die vry smakelyk waren. De maeltyt geeindigt zynde bragt men ons in een vertrek, waer in verscheide schoppen, of schommels, boven aen de balken vast gehegt waren. Op deze touwen gingen wy d'een voor, d'ander na zitten, wordende zoo van elkander in de hoogte gestooten. Een soort van spel, dat hier zeer gemeen is. By wylen ging de vrou van den huize zelve daer op zitten, doende hare twee jongste en fraeiste Staetjuffers het tou in de handen nemen, en zachtelyk heen en weder bewegen. Dus zittende namze somtydts ook haer kleenste kint op haren schoot, zingende zonder ophouden met hare staetjufferen eenige aengename gezangen met zulk eene zedigheit en bevalligheit, dat het gezicht daer van zoo aengenaem als het gehoor was. In het einde badtze ons dit zoo voor lief te willen nemen, betuigende dat het haer leet was, datze voor dien tydt by gebrek van Muzikanten ons niet meerder vermaken kon. Waer voor wy haer bedankt hebbende geleid werden tot aen den vyver, waer in aenstonts het net geworpen wert, opdat wy niet zonder verschen visch zouden te rug keeren. Zoo dat wy wel vernoegt van daer scheidden en in onze koetsen stapten om voort te ryden.

Benevens dit dorp vond ik eenen grooten boom, die zyne takken wonder verre had uitgespreit. Hy was byzonder schoon van gedaente, en onder aen den stam drie en eenen halven vadem dik. Het was een Espenboom, dien de Russen *Asina* noemen.

De luiden der overzeesche natie hebben achter hunne woningen of Lustplaetsen gemeenlyk eenen tuin, waer inze met veel moeite veele soorten van goede vruchtboomen aenqueken, nevens vele soorten van bloemen, uit onze landen overgebracht. De bloemperken of bedden ziet men alom bezet met plankjes, in de plaets van palm. Het lant zelf brengt weinigh bloemen voort, zynde die men in de bosschen vint van kleene waerdye. Zoo dat den Russen, alsze by onzen lantaert komen, altydt dienst geschiet met eenen ruiker van bloemen, dien ze gretigh met zich naer huis nemen. Eenige evenwel der voornaemste Russen hebben zelfs zodanige tuinen, en queken de bloemen naer hun vermogen aen.

Zeden der Russen. Wat aengaet de zeden van deze menschen: zy hebben voor gewoonte, alsze by elkander komen, en in een kamer of stove treden, niemant toe te spreken, maer terstont om te zien naer den eenen of den anderen geschilderden Heiligh, gelyk men die daer altoos in de vertrekken geplaetst vint. Hier voor doenze drie eerbiedenissen met buiginge des lichaems, en het slaen eeniger kruissen, onder 't spreken van deze woorden: *Gospodi Pomilui*, betekenende: *Heer ontferm u over my*; of ook wel: *Mier esdom Zjeiewoesonon*, zoo veel als, *Vrede zy dezen huize, en den levendigen daer binnen*, kruissende zich op gelyke wyze. Dan doenze hunne groetenisse en spreken de luiden van den huize toe. Alsze by iemant van andere natie komen, doenze het zelve, ziende altoos eerst naer de eene of de andere schildery, waer voor ze eerst een *Poklon* of eerbiedenis maken, om Godt eerst de eere te geven. Hun meeste vermaek is met Valken op alle vogels, en met Winthonden op hazen jagt te maken; waer ontrent een zekere regel beraemt is met voorschrift hoe veel honden yder naer zynen staet houden magh. Buiten dit hebbenze weinigh keur van vermaeklykheden. Hun gemeene speeltuigen zyn een Citer met vier snaren, de Keteltrom, Zakpyp, en Jagthoorn, daerze op blazen. Voorts nemen ze groot vermaek in het hanteren van gekken, en mismaekte menschen, of in dronkaerts, die geheel door den drank vervallen zyn. Alsze in gezelschap by een komen, gaenze des morgens ontrent 10 uren eten, en scheiden ontrent ten een uur na den middagh. Dan gaenze naer huis om te slapen, zoo wel des winters als des zomers. Hunne manier van schryven is dusdanigh. Zy nemen het papier alleen in de slinke hant, en leggen het op hunne knie, en schryven dus dat ze te schryven hebben. Hoewel eenigen al beginnen onze schryfwyze te volgen, waer van reedts blyk is in hunne Kansseleryen. Zy naejen ook geheel anders als wy, stekende den ring of vingerhoedt aen den voorsten vinger, en halende den draet met den zelven en den duim naer zich toe, niet van zich af, gelyk wy. Hier toe gebruikenze ook hunne voeten, dieze, omdat ze gemeenlyk bloot zyn, daer toe gereet hebben. Zy weten de stoffe, die ze te bewerken hebben, te vatten tusschen de twee voorste teenen, gelyk wy die onder de knie leggen, of anders vast steken. Dogh daer zyn'er ook die anders doen, gelyk ik dikwyls op verscheide plaetsen gezien heb.

Hunne manier van schryven, En najen.

Russische Heremiten. In het begin der maent July reed ik met zekeren vrient naer Probrosensko, om te gaen bezichtigen drie Russische Heremiten, die voor vier of vyf dagen daer in de gevangenis gezet waren. Zy hadden zich onthouden ontrent Asof aen een kleen riviertje, dat in den Donau stroomt. Het gezicht dezer luiden quam my vremt en misselyk voor, voor zoo veel hun gedaente en toestel aenging. De outste mogt een man zyn van 70 jaren, de twee andere

Digitized by Google

re wat meer dan vyftigh. De eerst gemelde had op die plaets in de spelonk van een rots 40 jaren doorgebragt, dogh was middlerwylen door de Tartaren eens wech gevoert, en aen de Turken verkogt. Na weinigh verloop van tydt ontkomen zynde begaf hy zich andermael naer de gemelde kluis, daer hy zich tot nu toe had onthouden. Hun misdaet, meent men, zou hier in bestaen, datze zyn afgeweken van den Russischen godtsdienst; dat zy echter ontkennen, verlangende maer ondervraegt te worden, en schynende getroost te zyn al het leet te verdragen, dat hun door pynigen of ombrengen mogt worden aengedaen, met betuiginge dat zy dat gaerne om Christus willen lyden. Geen van drien kon lezen of schryven. Hun kleeding was een pye rok. Het haer hing hun wilt om 't hooft tot op den middel van het lichaem, zynde door lankheit van tydt, dewyl het noit gekamt wort, als staerten van tou in een verwart. Het hing hun zoo over het aengezicht, dat men hen niet konde bekennen, alsze het niet met de hant wech streken. Op de borst haddenze een groot yzer kruis, ontrent vier ponden zwaer, hangen aen twee yzere banden, die over de schouders tot achter op het lyf aen eenen diergelyken bant waren vast gehecht, die om den middel quam, en aen het onderste van 't kruis voor op de borst vast was. Voor dezen outsten hadden de twee andere zulk eene eerbiedigheit, dat zy hem, zoo dikwyls hy op stond, gelyk hy voor ons deed, altydt met de armen ondersteunden. In dezen kerker mostenze blyven zitten tot dat zyne Majesteit wedergekeert zoude zyn. Echter zatenze ongesloten by een, onder de opene lucht, alleen met eenige matten in een hoekje van elkander afgescheiden. De andere gevangenen, die daer zyn, hebben meest alle aen beide de beenen eenen yzeren ring, die aen een korte keten gehecht is: zoodatze de voeten weinigh kunnen voort zetten. Daeren boven is yder van hun een wachter toegevoegt, om het uitbreken voor te komen: wordende echter gestadigh buiten ook wacht gehouden. Deze kerker is heel hoogh met balken opgehaelt, en boven open (hoewel'er van binnen verscheide overdekte plaetsen zyn) voorts kleen en vierkant in zyn begrip. Kort hierna willende het bezoek, dat ik aen deze Heremiten gegeven had, hervatten, verstondt ik datze in een huis daer ontrent staende waren overgebracht, om daer te blyven tot nader orde. Welke gunst hun door voorspraek gedaen was.

In 't ende dezer maent kregen wy tyding van een nieuwe verwinning, door de troepen zyner Majesteit op nieu op de Zweden behaelt. Kort hier na ontbood my de Keizerin, om andermael de drie Princessen, waer van wy gemelt hebben, af te schilderen in haer volle grootte en het zelve gewaedt. Van dezen last had ik gaerne bevryt geweest, waarom ik met veel beleeftheit bad hier van ontslagen te mogen zyn, onder voorwending van het voortzetten myner aengevange reize. Dogh merkende dat dit weigeren onaengenaem was, vond ik my uit verscheide inzichten bewogen, om der Vorstinne dit in te willigen, en zette my vervolgens tot het werk.

Verwinning op de Zweden behaelt.

De Princessen andermael geschildert.

Den vyfden der maent Juny vertrokken meest alle de overige Koopluiden van hier naer Archangel, die wy, gelyk wy de andere gedaen hadden, uitgelei deden, volgens het gemeen gebruik, tot op 10 wurst van de stadt, aen een dorp, in 't velt gelegen by de rivier Jouse, daer eenige tenten werden opgestelt, om een wyle tyds by elkander te blyven in het gezelschap van verscheide Juffrouwen. Toen een goeden dronk gedaen zynde op het geluk der reize, trokken zy voort, en wy in Karossen en Chaisen, eenige ook te paert, weder naer de stadt.

Kort hier aen op zekeren dagh in den tuin achter onze woonplaets wandelende, dat ik dikwyls deed om my te vermaken met een roer, en naer watersnippen en entvogels in den vyver, of de rivier Jouse te schieten, werd ik eenen kraenvogel gewaer, die boven my heen quam vliegen. Zoo dra ik hem vernam, deed ik een kogel op het roer loopen, dewyl deze vogels om hunne grootte niet wel met gemeenen hagel doodelyk kunnen gequest worden, en trof het geluk dat ik hem zoo wel raekte dat hy voor my plots in den vyver nederviel. Deze ontmoeting was al vremt. Want men verneemt deze vogels hier zelden, voor al zoo dicht aen de hoven, hoewel veelen hen uit vermaek op hunne hoven houden. Maer zy worden daer van elders gebracht. De vogel geplukt zynde wert aen het spit gesteken. Maer daer van proevende bevonden wy dat hy vischachtigh van smaek was.

Kraenvogel geschoten en gegeten.

Digitized by Google

Digitized by Google

Mo

Digitized by Google

Digitized by Google

IX. Hoofdstuk.

Beschryving van Moskow. Meenigte van Kerken en Kloosters, benevens andere byzonderheden.

Nu is het tydt dat ik eenige nadere aftekeningen en beschryvingen van het gebiet zyner Czaersche Majesteit in het licht breng. Zeker deze Vorst heeft my (dat noit anderen vergunt is) begenadigt met de gunst van hier in alle vryheit te mogen gebruiken, hebbende my met eigen monde gezegt, dat ik al wat ik in zyn Ryk mogt beschouwen, dat naer waerheit mogte beschryven, en der gedenkenisse bevelen.

Hier op maek ik een aenvang van de Stadt Moskow, die ik in deze dagen ging aftekenen op een byzonder groot gebou zyner Majesteit, genaemt Worobjowa, groots en onbekrompen opgetimmert van hout, met twee verdiepingen, hebbende onder 124 vertrekken, en even zoo veel, meen ik, boven, in het ronde bezet met eenen houten muur. Het legt op eenen bergh tegen over het *Dewitse Monastir*, of Jufferenklooster, aen ginse zyde der rivier Mosqua, ontrent 3 wurst ten westen van de Stadt Moskow. Hier was ik eenige dagen te voren wel onthaelt geweest in het gezelschap veeler Heeren en Jufferen, door den zwager van den heer Alexander, hier boven genoemt. Zyne Majesteit zelve had my aenbevolen deze plaets tot het uitvoeren van myn voornemen te verkiezen, als oordeelende die de beste te zyn, die bedacht konde worden: het welk ik ook na het bezichtigen van andere oorden zoodanigh bevonden heb. In dezen zomer onthielt zich juist de zuster zyner Majesteit op dit huis, om het vermaek van 't lant te genieten. Waerom ik de hulpe van doen had van den zwager van den heer Alexander, die my derwaert voerde om zulx volgens last zyner Majesteit aen de Princesse bekent te maken. Zy gaf tot antwoort dat ik komen konde, als ik het zoude goet vinden, mits dat ik maer een eenigh persoon tot mynen dienst medebragt. Ik reed dan eenige dagen achter een daer heen, en volbracht de afbeeldinge uit een der bovenste vertrekken in waterverf op papier: gelyk door N°. 12 vertoont wort. Van deze hoogte deed zich een fraei gezicht op, dewyl men alles bescheidentlyk, zoo dat binnen als buiten de Stadt was, kon beschouwen. Ik heb alles onderscheidentlyk met het syffergetal aengewezen. N°. 1 is het *Nove Dewitsche Monastir*, of het Nieuwe Jufferen Klooster. N°. 2. behelst een plaets, van een regement Soldaten bezet. 3. *Worotruki*, of de Portiers plaets. 4. De plaets genaemt *Suschowa*. 5. Het Klooster genaemt, *Nowinskoy Monastir*. 6. *Sawinskoy Monastir*, een Klooster genaemt naer St. Sawin. 7. De Kerk *Nicolay-na Khipach*, toegewyd aen St. Nicolaes, en daerom zoo genoemt. 8. de Kerk van *Blagoweischenja*, of Verkondiging van Maria. 9. *Dewits Monastir Strathnoi*, of het lydende Jufferklooster. 10. *Ultretenskoia Bachna*, de toren der Ustretense poort. 11. *Potrosschey Monastir*, of St. Pieters Klooster. 12. Het Slot of Kasteel. 13. *Troitska Baschna*. Dus worr de Toren genaemt van de Kerk buiten het Slot. 14. De Kerk *Saboor*; dat zoo veel zeggen wil als, de Voornaemste Kerk van de Stadt, waer in de meeste Reliquien besloten zyn. 15. *Iwan Welick*, of de hooge Toren in het Slot. 16. *'Tzerkof Philatowa*, of de schoone Kerk, door Philatowa gebout. 17. De Kerk genaemt *Wassoasenja Boroschak*. 18. *Kodaschewa*, de plaets der Linnewevers harer Majesteit, nevens de Kerk. 19. De St. Nicolaes Kerk. 20. *Glym-Borock*, of de Elias Kerk. 21. *Tuganni*, een Kerk genaemt naer de plaets. 22. *Anduonof Monastir*, of het Klooster toegewydt aen Andronius. 23. Het schoone Klooster genaemt *Spas-novoy*, of de Nieuwe Heilant. 24. De Kloosterhof van het Krutitsche Klooster. 25. *Donsko Monastir*, of het Klooster van de Donsche Moeder Godts. 26. *Spasa-novoi Monastir*, of het Nieuwe Klooster, onzen Heilant toegewydt. 27. Het Klooster van Andreas. 28. Daniels Klooster, dat ze noemen *Danilofski Monastir*. 29. De rivier Mosqua. 30. *Worobjowa Gora*, of Musschenbergh.

Men heeft van deze Stadt Moskow voorheenen te boek gestelt datze wel eens zoo groot zou geweest zyn als nu. Maer ik heb na veel onderzoek het tegendeel verstaen, ja dat ze noit zoo groot als nu geweest is, noch zoodanige gebouwen van steen gehad heeft, die nog dagelyx in getal toenemen. Zy legt op $55\frac{1}{2}$ graden Noorder breette, of Pools hoogte. Men noemt haer ook *Mosko*, ook wel *Muskow*, en *Moscua*. Zy legt in 't zuiderdeel, en binnen in Ruslant of Moskovie, aen 't riviertje Moscua, waer van zy haren naem ontleent. De grootte der Stadt

Misslagh der Schryveren ontrent deze Stadt.

Grootte

Digitized by Google

der Stadt. Stadt heb ik bevonden te zyn drie goede uren gaens, te verstaen buiten om den aerden wal. Dan neem ik het begin voor de Potrosse Warate of Potrosse Poort: waer naer de straet ook zoo genaemt wort, die zich uitstrekt tot den rooden muur of Kitai. Toen ging ik voorby de Mesuitsche Poort, die mede zulk eene straet heeft. Aen den aerden wal heeft men deze twee Poorten van steen gebout. De derde wort genaemt de *Ustresense Bralon*, dat eigentlyk maer de wegh is, die naer de Stadts poort, zoo genaemt, leid: omdat daer geene poort aen den aerden wal is, en maer een afscheiding van den aerden wal. De vierde wort genaemt *Petrosse*; daer mede zulk een straet naer de Stadt loopt. De vyfde, *'T Werkske*, daer ook zulk een straet is. De zeste, *Mekitse*, met een even gelyke straet. De zevende, *Arbatse*. De agtste, *Preszikhterske*, voor dezen genaemt 't Zortelse, mede met een straet. De negende *Dresweische*, eveneens gelegen. De tiende, *Kakuetske*, die over de rivier Negliene gelegen is. De elfde eveneens. De twaelfde *Tagan se* of *Janse* al op eene wys.

Poorten der Stadt.

Dezen omtrek genomen hebbende begaf ik my den volgenden dagh om den muur der Stadt, genaemt *Beloy Gorod*, en bevond den omkring anderhalf uur gaens. Tusschen de reedsgemelde poorten der Stadt heeft men aen den muur gebout twee torens, en tusschen eenige der poorten drie, die vierkant zyn, dogh gemaekt zonder sterkten om geschut daer in te gebruiken: staende vier hondert schreden van elkander af, uitgenomen op eene plaets, daer deze muur met geene torens is bezet; dat tusschen twee poorten is. Ook heeft zyn Majesteit eenen tuin gemaekt ter plaetse, daer men den muur niet kan omgaen. Waerom men aen die zyde de Stadt moet ingaen, te weten aen 't Noorden. Moskow wort dus gedeelt in vier deelen, waer van het eerste is het Slot of Kasteel, genaemd Kremlgorod. Het legt aen de rivier Moscua, die ten westen van het Slot loopt, en in de rivier Occa valt by de Stadt Colomna, gerekent 36 uren van Moskow: vallende de Occa in de rivier Wolga, by de Stadt Nisen Novogorod, 100 uren van Moskow. Het Slot is omtrokken met eenen hoogen sterken steenen muur, en met veele torens verzien: gelyk wy het aengename gezicht daer van, van de zyde der rivier ontrent de groote Brug gete- Muur.

Slot.

KASTEEL VAN MOSKOW.

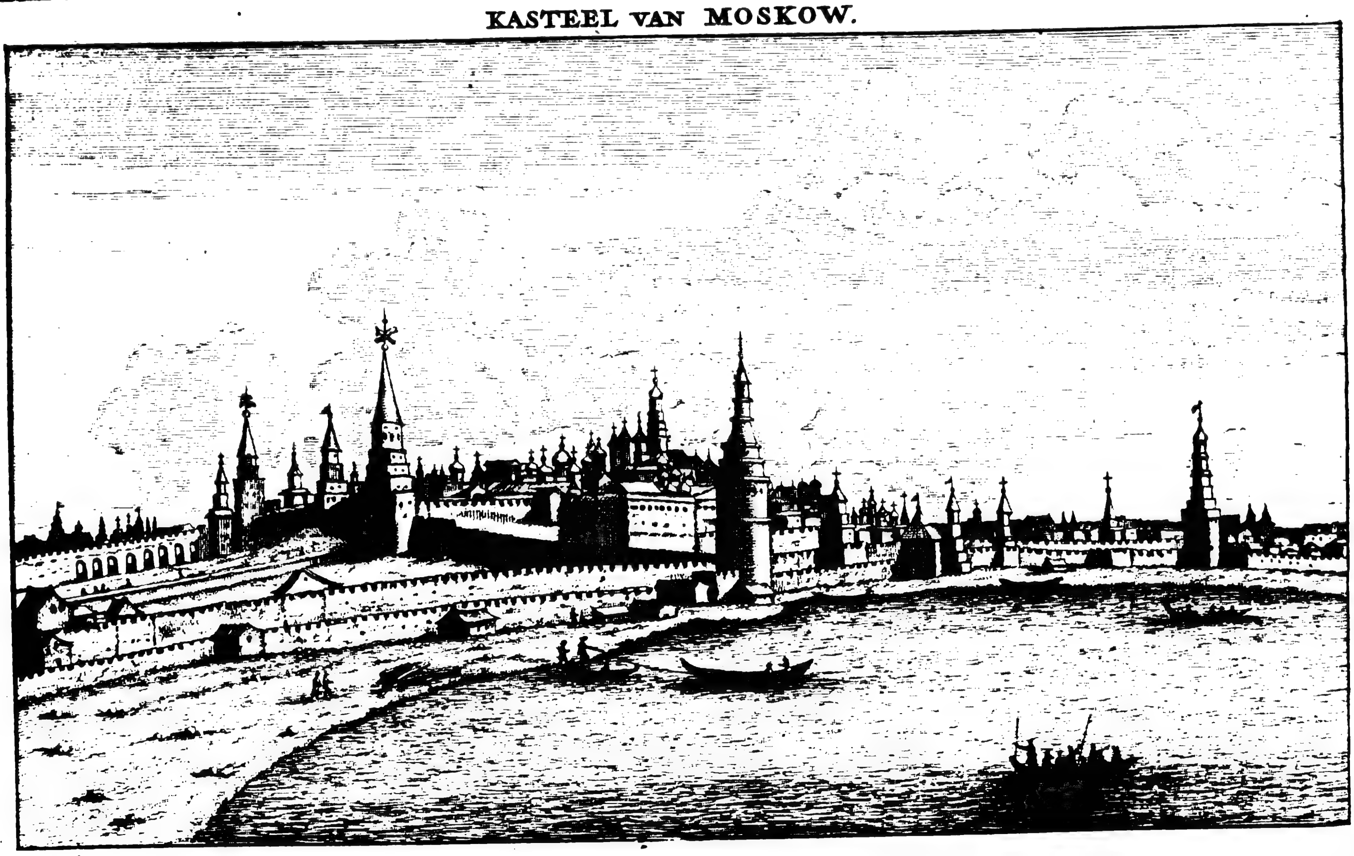

kent hier nevens verbeelden. Het heeft vyf poorten, als de *Spakae*, waer aen de Uurwyzer wort gezien: de *Nikolske Demkamennon Morlu*: de *Triswatske*, en de *Tay-*

Digitized by Google

Taynuski, loopende daer om heen een drooge gracht, tot aen de rivier. In het Slot is geen geschut. Zoodat, als'er vreugdetekenen met schieten zullen gedaen worden, het geschut uit de magazynen moet gehaelt worden. Dan zet men dat op de *Basaar* of markt voor het Slot, waer op het Hof van den Czaer is, groot en van zware steenen opgebout, dogh ten deele vry donker. Dogh zyne Majesteit onthout zich daer noit. In het zelve is ook de woonplaets van den Patriarch, ook alle de Kanselaryen of Rechthuizen, by de Russen genaemt *Prikaes*: nevens eenige, dogh weinige voorname Heerenhuizen: die de Vorst tegenwoordigh aen zich zelven heeft begonnen te nemen, zoodat'er maer een overgebleven is. Ontrent op het midden der plaets, die ruim, en in 't ronde met gebouwen bezet is, staet een Toorn genaemt *Ivan Welike*, zoo veel als *Groot Jan*, waer op die groote klok staet, die in 't jaer 1701. door den brant is nedergestort en gebarsten. Men geeft voor dat deze klok zwaer zou zyn 336 sentenaers, dat is 8000 poet, yder poet gerekent zynde 33 pond Hollants, dat te samen uitkomt op 266666. ponden. Zy is gegoten ten tyde van den Grootvorst Gudenou. Om te komen ter plaetse daerze gehangen heeft, treet men 108 trappen opwaerts, tusschen twee torens, daerze neder gevallen zynde nogh staet. Zy is van eene uitnemende grootte, onder om den buitenrand met Russische karakters beschreven. Aen d'eene zyde ziet men in basreleve verbeelt drie hoofden. Van daer nogh 31 trappen opwaerts gaende ziet men 8 klokken, die in de venstergaten des muurs hangen. Weder hooger geklommen met eenen houten trap van 20 treden, en nogh eenen van 10, vint men op de zelve wyze 9 klokken hangen, de eene kleener dan de andere, en eenige twee by een. Van dezen toren beschout men de Stadt in eene schoone gedaente, nevens vele steene Kerken, die zich in groote meenigte vertoonen. De koepels en spitsen der toornen van eenige zyn vergult, waer op de Zon schynende eenen schoonen glans verwekt. Boven alle munt de Kerk Saboor uit. Veele groote steene gebouwen zyn'er. Tegenwoordigh wort ook binnen het Slot een nieu Arsenael gemaekt, en voor de Nikoolse poort een groote houte logie opgeslagen, om Toneelspelen daer in te vertoonen: tot welk een einde in dit jaer eenige Toneelspelers reeds van Dantzik zyn aengekomen, die in dezen winter al eenige proeven hunner kunst gegeven hebben in het Paleis van den overleden Generael la Fort. Nu zien ook de Russen dit volk die kunst af, om ook in hunne tael spelen te vertoonen; waer van ze reeds een kleen begin gemaekt hebben, dat evenwel, als men denken magh, niet veel om 't lyf heeft. Maer deze lantaert is redelyk goedt van begrip, en begerig om, als de apen, na te doen het geen hun voorgedaen wort, hoe gebrekkelyk het ook wezen magh. Wyst men hun een goede manier aen, die veel van de hunne verschilt, bekennen zy wel dat die beter, maer met een dat hun doen ook goedt is.

(Zware klok. — Verscheide Klokken. — De Kerk Saboor. — Nieu Arsenael. — Toneelspelers. — Van de Russen nagevolgt. — Aert der Russen.)

Dus afgehandelt hebbende het eerste gedeelte der Stadt, staet ons te spreken van het tweede, het welk het slot bedekt ontrent een vierde deel naer de zyde der Stadt. Het wort genoemt *Kietay Gorod*, en legt wel meest in het midden der algemeene Stadt, omtrokken met eenen hoogen steenen muur, dien ze noemen *Krasnajastenna*, of Rooden muur, om dat hy wel eer van zulk eene koleur geweest is; zynde naderhant, toen de Vorstin Sofia Alexesna nevens hare minderjarige broederen het Ryk beheerschte, wit gemaekt, zoo als men hem nu nogh ziet. Binnen dezen muur staet recht voor het Slot de voornaemste Kerk, te weten die van *St. Troytsa*, of de Heilige Drieenigheit, gebout door een Italiaensch boumeester. Hier by is de voornaemste markt of handelplaets, die dagelykx van menschen krielt. In den zelven omkring zyn ook meest alle de voornaemste Heerenhuizen, ook de Gasthoven, waer in de goederen der koopluiden zyn, gelyk ook de voornaemste winkels, die in de straten hunne bestelde plaetsen hebben, elk in zyn soort, zynde ook eenige gestelt onder overdekte plaetsen, als die der laken-en stoffenhandelaers, goutwerkers, zydekoopers, bontwerkers, en andere diergelyke. Men vint'er ook het Gasthof der overzeesche koopluiden, die daer magazynen hebben tot berging hunner goederen, daerze dagelyx heen ryden om hunnen handel te dryven. Op dezelve wyze onthouden zich de hantwerkers, en verkoopers van allerhande waren in byzondere straten daer toe geschikt.

(Tweede deel der Stadt. — Roode muur. — Voornaeme Kerk. — Markt. — Gasthof der koopluiden.)

Het derde gedeelte der Stadt voert den naem van *Beloy Gorod*, of witten muur. Deze en de *Kitay Gorod* bedekken geheel het Slot tot aen de rivier Moscua, zynde met even gelyken muur omringt. Hier door loopt het riviertje Neglina, aen welx eene zyde het geschuthuis staet, aen d'andere de grootste kabak, of Brandewynshuis.

(Derde deel der Stadt. — Het riviertje Neglina.)

Het vierde deel begrepen in den aerden wal heet *Skorodum*, dat zoo veel zeggen wil als, *Haest bedagt*. Welke naem hier uit ontstaen is, omdat deze wal binnen zeer korten tydt haestigh wert opgeworpen, byzonderlyk over de rivieren Moscua en Negliene, om zich te verzetten te-

(Vierde deel der Stadt.)

Digitized by Google

tegen den inval der Tartaren ten tyde van Czaer Fedor Ivanowits, die in den jare 1584. de regering van dit Ryk aenvaerdde. Hy was een zoon van Czaer Ivan Wessielewits, die met den titel van Czaer begeerde vereert te zyn, toen hy de Koningryken Kasiernof, Castan, Astrakan, en Sibirie onder zyn gewelt gebragt had. Het woort van *Czaer* nu betekent in de Slavonische sprake eigentlyk *Koning*: zoo dat veelen hier in missen, die meenen dat het *Keizer* betekent. Want de Slavonische tael drukt het woort *Keizer* uit door *Zesar*, of *Kezar*, en het woort *Koning* door *Karolie*. De Duitschen vooral begaen dezen misslagh, die door het woort *Czarietse* verstaen *Keizerin*, daer het niet anders betekent dan *Koningin*.

Eerste Czaer van Moskovie.

In dit laetste begrip dan leggen de meeste Slaboden, of woningen der soldaten, te weten der Strelsen; waer van eenige voor dezen woonden binnen den rooden en witten muur, die de Vorst sedert eenigen tydt daer van daen gedreven en verplaetst heeft om hunne meenigvuldige opstanden en wederspannigheden.

Huizen en kamers ter markt gebragt.

Terwyl wy hier van woningen spreken, moet ik zeggen dat my in deze Stadt vremt voorquam het maexel van huizen, die geheel voltoit hier op de markt te koop gebragt worden. Niet alleen ook geheele huizen, maer ook byzondere kamers en vertrekken, die van balken of halve boomen los aen een gezet zyn, en uit een genomen en vervoert kunnen worden ter plaetse, daer menze begeert te hebben: wanneerze binnen eenen korten tydt weder samen gevoegt worden. Zulke huizen komen, nadat ze groot of kleen zyn, te staen op 100, ook wel op 200 roebels, elke roebel gerekent op vyf gulden Hollantsch gelt. Zoo ook byzondere kamers, elke naer gelang, op minder prys.

Wat verder buiten den aerden wal is, bestaet in meenigte van dorpen, voorsteden, en kloosters, die rondom de Stadt leggen, waer van eenige zeer dicht betimmert en volkryk zyn. Verscheide zyn'er ook dicht aen den wal begrepen. Een half uur daer van daen is de Duitsche Slabode, en wat verder veelerhande dorpen.

Meenigte van Kerken en Kloosteren.

De Kerken en Kloosters in de Stadt Moskow, op het hof van den Czaer, binnen het Slot, in de andere verdeelingen der Stadt, ook buiten den aerden wal, dog digt aen de Stadt palende, zyn zoo meenigvuldigh, dat men kan tellen 679 zoo Kerken, als Kloosters en Kapellen. Deze Kerken zyn rond en appelwyze gebout, niet, als eenigen voorgeven, naer de gedaente des hemels, die als een gewelf zich opdoet: maer omdat het zingen der papen een aengenamer geluit zou geven. Anderen meenen ook dat dit volk eenige godtsdienstige kracht toeschryft aen de klokken: dogh daer is niet aen. Zy worden alleen gewydt, en op groote feestdagen by het plegen des godtsdiensts veel gebruikt.

Gedaente der Kerken.

Kloosters.

De Kloosters binnen en ontrent Moskow hebben verscheide benamingen. Binnen het Slot zyn'er twee, een voor de mannen, genaemt *'t Zudoff Monastir*, of Klooster der mirakelen; waer in de Czarietsen en Princessen, dogh niet de Czaren, begraven worden; gelyk wy hierna daer breeder van spreken zullen. Het ander wort genoemt *Wosnesenskoi Monastir*, of Klooster van Christus hemelvaert, waer in de vrouwen zich onthouden. Buiten den aerden wal dicht by de Stadt heeft men groote en ryke Kloosters, als *Spaskoi Monastir*, of het Klooster des Zaligmakers, *Simonofskoi Monastir*, dat toegewydt is aen zekeren Heiligh, genaemt Andronius: *Donskoi Monastir*, toegewydt aen de moeder van Christus, waer van men mirakelen vertelt, die door haer zouden gedaen zyn op de rivier Don: *Danilof Monastir*, of Daniels Klooster: *Dewitse Monastir*, of het groot Juffren Klooster: *Novinskoi Monastir*, of 't Novinse Klooster: *Slatoustenskoi Monastir*, of 't Klooster van Chrysostomus: *Iwanofskoi Monastir*, of Klooster van St. Jan: *Rosihestrumskoi Monastir*, of Klooster van Christus geboorte: *Warsonofskoi Monastir*, aen zekeren Heiligh van dien naem toegewydt: *Satzatoi Monastir*, of Klooster der ontfangenisse: *Moisefskoi Monastir*, of het Klooster van Mozes: *Strasnoi*, het verschriklyke: *Sdwisenkoi*, dus genoemt naer de plaets: *Stretenskoi Monastir*, of het Klooster der ontmoetinge: *Mikolaefskoi Monastir*, of het Klooster van St. Nikolaes; waer by nogh twee andere zyn van den zelven naem; zoodat'er in 't geheel 22 Kloosters zyn. De Stadt zelve is doorgaens al meest met balken, of bruggen van balken belegt, omdat de wegen in den zomertydt by nat weder niet te gebruiken zyn door den zwaren modder. De winkelhouders, omdat zy zoo veel in getal zyn, moeten zich behelpen met een kleene plaets, die zy des avonts sluiten, wanneerze zich naer hunne wooningen begeven. De Stadt is verzien van vele lange en tamelyk breede straten. In dezelve zyn vele *Prikaesen*, of Kanseleryen, waer van de voornaemste is de Possolse, waer in alle de vremde Staetdienaers zyn aengetekent. Hier aen volgt de Rosred, waer in opgetekent zyn al de Russische Adel, Gouverneurs, en andere Ministers. Dan de Dworets, waer in kennis gehouden wort van al het gene dat behoort tot de hofhouding zyner Majesteit. Dan de Poncsne, waer in boek gehouden wort

Straten. Kanseleryen.

van

Digitized by Google

van alle de lantgoederen van geheel Rusland. Dan volgt de Streltse Prikaes, waer in voordezen register gehouden is van alle de *Strelsen* of soldaten, maer die sedert den laetsten oproer merkelyk verminderst is. Alle deze Prikaesen zyn van steen gebout, en bestaen uit verscheide vertrekken, daer een meenigte van schryveren zich in onthout. Eenige dezer vertrekken zyn ook slecht, en zwemende naer gevangenissen, waer voor ze ook wel gebruikt worden, zynde daer afgeslotene plaetsen toe geschikt, waer in men misdadigen gekluistert hout. Anderen, om schulden gevangen, doorwandelen de Prikaes, maer gesloten in yzers. De voornaemste schryvers zitten in afgezonderde vertrekken. Andere in eenige Prikaesen aen een lange tafel, met root stof overtrokken, waer mede de vertrekken ook bekleedt zyn. In de Inosense Prikaes heeft men de rol van alle uitlantsche Beampten. In de Kasansche d'Woores zyn de Koningryken Kasan, Astrakan, en de daer aen gehechte landen geregistreert. Daer is ook een nieuwe Prikaes opgerecht voor de Admiraliteit, genaemt de Ruschewne, waer in al het geweer is opgetekent. Men heeft'er d'Apoteck, de goude en zilvere Palaet, waer in men de namen heeft der gout-en zilversmeden, die in zyne Majesteits dienst zynde hier uit betaelt worden: de Bolschaia Kaesna, daer register gehouden wordt van de meeste inkomsten des lants. In de Soednoy Wolodinerskoi, en Sudnoi Moskofskoi moeten al de Adel, Kanseliers, en Schryvers te recht staen. In de Petsutnoi Prikaes moet de Inkomst der Zegelen betaelt worden, en staet daer aengetekent. Van de Monasteersche Prikaes hangen alle Kloosters af. In de Patriarchse worden behandelt alle de geheiligde zaken, huwelyken, erffenissen, ook geschillen bygelegt tusschen echte luiden, en wat verder de onlusten over overspel en andere diergelyke dingen aengaet. In de Jamskoy staen alle de voerluiden bekent, die in dienst zyner Majesteit 't geheele jaer door op gegevene orde ryden moeten. Terwyl ik daer was, waren deze 18 Prikaesen alle in het Slot: buiten het welke nogh veele andere zyn: te weten de Puschkarische, waer in men het getal vint van alle de stukken geschut: de Sibiersche, daer het lant van Sibirie van afhangt; de Rosboina, waer in alle dootslagers ondervraegt worden, en ettelyke andere. In deze Prikaesen zit gemeenlyk een der voornaemste gunstelingen, of eerste Ryxdienaren, die zyne Majesteit uit genegenheit of tot belooning hunner verdiensten tot dezen trap van aenzien verheven heeft, en by opkomende gelegenheden verder begunstigt. Want hier zittende worden

Apoteck.

zy gemaekt tot *Bojaren* of Ryxraden, welker ampt niet beter kan vergeleken worden, dan met dat der Grooten van Spanje, of der Pairs in Vrankryk. Men vint onder deze luiden ook *Okolnitschen*, die zich altydt moeten laten vinden by den Vorst, als hy staet uit te gaen: ook *Doemnie d'Worens*, of adelyke Raetsluiden: ook *Doemnie Diaek* of Raedtsekretarissen. Nogh zyn'er *Stolinki* of Bedienden van zyn Majesteits tafel: *D'worene* of Hofbedienden: *Schilsi* een soort van bedienden wat minder van rang. Luiden ook van den voornaemsten adel, of die eenigzins vermaegschapt zyn aen de Czarietse, worden verheven tot *Spalnicken*, of Edelluiden der betkamer. Dan volgen Hofmeesters, Voorsnyders, Mondschenkers, en zoo voort. En sedert zyn Majesteit uit de Nederlanden weder in zyn Ryk gekeert is, heeft zy aengestelt de Ridderschap van St. Andries, den Apostel, en tot dezen tydt toe vier heeren met die orde beschonken, te weten Feudor Alexewits Golowin Bojaer, eersten Staetdienaer en Amirael: Stetman, opperveltheer der Kosakken: den heer van Prinsen, buitengewoonen Gezant des Konings van Pruissen; en den Generael Veltmaerschalk Boris Petrowits Seremetof. Welke alle beschonken zyn met een St. Andries kruis, daer zyn beelt op staet, rykelyk met edele gesteenten bezet. Ontrent al de pracht van dit Hof staet wel aen te merken, dat deze Vorst zoo volstrekt een Monarch is van zyne landen, dat ik niet weet of zyns gelyk gevonden wort, voerende alles uit naer zyn welbehagen en goetdunken, hebbende het leven en dood van alle zyne onderdanen, van den minsten tot den meesten, in zyne handen, en, dat meest te verwonderen is, magt om de zaken van den Godtsdienst te regelen, en daer eenige verandering in te brengen; een zaek, daer gekroonde hoofden zich ontzien in te steken, wetende hoe gevaerlyk het is aen den geestelyken staf te blaffen.

Amptenaers van den Czaer.

Ridderorde van St. Andries.

De Czaer een volkomen Monarch.

Gelyk wy daer even hebben aengeroert op welk eene wyze de deugden en verdiensten van luiden, die zich in oorlogh en vrede, of ontrent de zaken des Ryx, wel gequeten hebben, beloont worden: zoo zal niet qualyk voegen hier aen te hechten de straffen, die de ondeugden volgen. Die zware misdaden bedreven hebben worden levendigh verbrant. Hier toe stellenze een vierkant huisje, van hout opgetimmert, op de plaets daer het recht staet te geschieden, en beleggen het van binnen en buiten in het ronde met stroo. Het vonnis gelezen zynde wort de misdadige daer in gezet, en het stroo aengesteken, zoo dat hy door den opkomenden damp aenstonts verstikt, en voorts verbrant wort. Het onthoofden geschiedt

Belooningen en straffen.

Branden.

Onthalzen.

Digitized by Google

op den gront, wordende de schuldige met het hooft op eenen balk gelegt, en dus met de byl onthalst. Anderen worden gehangen aen galgen: anderen levendigh in d'aerde begraven. Deze zettenze tot de schouders in eenen kuil, dienze vast toestoppen met aerde, en laten hen dus staen tot datze sterven; waer van we hier voor een voorbeelt hebben aengeroert, en meer zouden kunnen bybrengen, dewyl 'er in myn verblyf in dat gewest meer zyn voorgevallen. Dogh deze uitvoeringen der straffen geschieden hier met zoo weinigh omslagh, dat men, als aen d'eene zyde der Stadt recht gedaen wort, het aen d'andere zyde niet eens weet. Die de doot niet hebben verdient, worden gestraft met de *Knoet*, zynde een lange zweep, of ledere riem, die zeer hart is. Hier mede worden zy fel op den naekten rugh geslagen met zulk een gewelt, dat ze van weinigh slagen kunnen sterven. Het gaet gemeenlyk dus toe. Als iemant deze straf ontfangen zal, neemt de scherprechter eenen der toezieneren, dien hy oordeelt bequaem en sterk genoegh te zyn. Dezen doet hy den schuldigen op zynen rug nemen met de armen over zyn schouders, zoodat de handen op zyn borst komen. Middlerwylen worden hem de voeten met een tou vast gebonden. Dan vat een der dienaers van den beul hem by het haer, en geeft hem zoo veel slagen, als 'er toe gestelt zyn. Sterk slaende ontbloot hy aenstonts het vleesch van de huit. De minste straf is, het slaen met stokken. Dien dit te beurt valt, wort nedergelegt op den gront. Dan gaet hem een man op het hooft, en een ander op de voeten zitten, tot dat de straf is doorgestaen. Met het pynigen levenze als wy met het wippen. Maer de lyder dus hangende wort geslagen met de Knoet: ook wel met een gloeient yzer gestreken over de striemen der slagen. Als de pyniging zwaer zal zyn, scheren zy hem de kruin, en laten koude druppelen waters daer op vallen. Onmagtige of quaetwillige Schuldenaers stellenze voor de Prikaes, en slaen hen eenige reizen driemael met een stokje aen de zyde van het been. Die 100 roebels of 500 gulden schuldigh is, moet alle dagen deze slagen uitstaen, een geheele maent lang. Die meer of minder schuldigh is, wort naer de grootheit of kleinheit der schult gestraft. Als hy na verloop van dezen tydt nogh niet betaelt, dan wort alles wat hy heeft geschat, en aen de Schulteisschèren overgegeven. Dogh zoo zy hier niet mede te vrede zyn, wort de Schuldenaer aen den Schulteisscher als lyfeigen met vrou en kinderen, zoo hy die heeft, overgegeven, om dus met dienen zyne schult te minderen. Voor dezen dienst worden alle jaren afgerekent 5 roebels voor eenen man: en de helft minder voor eene vrou, dewyl men hen spyzen en kleeden moet. En dit blyft duren tot dat de schult geheel voldaen is.

Hangen. Delven. Slaen. Pynigen. Straffe der Schuldenaren.

Men hout het hier voor dat de Stadt Moskow zoude leggen in het midden, en als in den schoot des lants, en allerwegen ontrent 120 Duitse mylen van de grenzen. Dus wort zy gerekent te leggen 86 mylen van de Poolse grenzen, en van het Ryk van Persie, of de Stadt Tarku, die onder het gebiet van den Czaer is, en aen geene zyde der Caspische zee legt, ontrent 460 mylen, elke myl gerekent voor een goet uur. Van Moskow tot de uiterste grensplaets zyner Czaerse Majesteit in Sibirie, of aen de rivier Argoem, die het gebiet van den Czaer, en dat van den Cham in China van een scheit, wort gemeenlyk gerekent te zyn een lengte van 7600 wurst, uitmakende 1320 mylen; gelyk van daer tot de Hooftstadt Peking in China 2500 wurst; het welk ik hebbe uit den mont en de aentekeningen van den Heer Everhart Ysbrants, die als Gezant zyner Czaerse Majesteit derwaert getogen is. Wat Ruslant of Moskovie in zyn geheel aengaet, het wort in de Latynsche tael genaemt *Russia nigra*, of anders *Russia rubra*, by ons, zwart of rood Ruslant, ook wel kleen Ruslant. Het is gelegen in het Zuiderdeel van het Koningryk Polen tussen de Lantschappen Polesie, Volhynie, Podolie, Transsilvanie of Zevenbergen, Hungarie, en opper- of kleen Polen, zynde het Noordelykste deel ten Oosten, dat het grootste lantschap is van geheel Europa, gelegen tusschen de Noortzee, de Yszee, de rivier Jank, de Kaspische zee, een gedeelte van de rivier Wolga, het Crimisch of Przecops Tartarie, de rivier Boristhenes, het groot Hartogdom van Lithuanie, de lantschappen Lyflant, Esthonie en Ingrie, 't Koningryk Zweden, en het Zweedsch Laplant. De voornaemste steden zyn Moskow, Wolodimer, Novogorod, Smolensko, Casan, Bulgarie, Astrakan, Wologda, Pleskow, Resan, Serostaw, Perostauw, Archangel, en St. Nikolaes. Dit Ryk van Ruslant begon beheerscht te worden in den jare 1545 van den Grootvorst Iwan Wasieliwits, die in het jaer 1584 der werrelt overleed. In het zelve jaer volgde hem in 't gebiet zyn zoon Fedor Iwanowits, die in 't jaer 1598 uit het leven scheidde. In het zelve jaer vestte zich Boris Godunof op den troon, dogh storf schielyk in het jaer 1605. Zyn zoon Fedor Boniowits Godunof quam in zyn plaets, dog regeerde maer drie maenden, dewyl hy in 't jaer 1606 om 't leven gebragt wert door den valschen Demetrius.

Gelegenheit van Moskovie. Steden van Moskovie. Regering van Ruslant. Grootvorsten van Moskovie.

Deze

Digitized by Google

Deze beklom toen den troon, maer wert, na een jaer regerens, van de Russen van kant geholpen: die in den jare 1610 Wassili Iwanowits Schuisk tot hunnen Grootvorst verkoren. Deze zat twee jaren, na welken tydt de Russen hem aen de Polen overleverden. In den jare 1631 bequam Michaela Fedowits uit den huize van Romanof de opperheerschappy, en bezat het ryk 32 jaren lang, en storf in 't jaer 1645. Zyn zoon Alexei Michailowits volgde zynen Vader in 't zelve jaer in 't gebiet, dat hy door de doot verliet op den 29 van January in 't jaer 1676. Toen volgde Fedor Alexewits, en ging den wegh van alle vleesch den 27 April in het jaer 1682. Weinig tydts hierna verkoren de Russen Peter Alexewits in de plaets van zynen overleden broeder. Dog in 't zelve jaer kroonden de oproerige Strelsen Iwan Alexewits, den broeder van Peter, en zetten hem nevens zynen broeder in 't gebiet. Dogh Iwan scheidde uit het leven den 29 January des jaers 1696.

Patriarchen. Tot den jare 1700 heeft men hier niet meer dan 11 Patriarchen geteld: te weten Joff den eersten, Germogen den tweeden, Ignatius den derden (hoewel deze niet gedacht wort, omdat hy Roomsgezint was onder den valschen Demetrius) Philaret den vierden: Josaff den vyfden: Josiff den zesten: Nikon den zevenden: Josaff den agtsten: Pesterim den negenden: Joakim den tienden; Advan den elfden, die in den jaare 1700 overleed, zonder dat'er op dezen tydt, terwyl ik dit schryve, nogh een navolger verkoren is.

Ryxraden. In den jare 1689. had men in Moskow uit de byzondere geslachten dit getal van Bojaren of Ryxraden. Teweeten uit het geslagt der Zerkassen 2: uit Galitheus 3: uit Odoefskoy 1: uit Prosorefskoy 3: uit Sollikowen 5: uit Wrusorey 3: uit Schermetowen 3: uit Dolgoruki 1: uit Bonodanofski 1: uit Trokurof 1: uit Repum 1: uit Wolmskoy 1: uit Koslofskoy 1: uit Beratenskoy 1: uit Tzerbatof 1: uit Golowin 2: uit Scheyn 1: uit Bakurlino 2: uit Punskin 1: uit Chilkoff 1: uit Stueschnoff 1: uit Sabakim 1: uit Miloslafskoi 2: uit Nariulkuns 2: uit Sokoffmus 1: uit Juschkoff 1: uit Matunskin een; zynde te samen 44 Bojaren. Deze dienen den Vorst met hunnen raedt, en behartigen de zaken des Ryx.

Krygsmagt van den Czaer. De Krygsmagt, die de Czaer gemeenlyk onderhout, bestaet in 46 of 50 duizent Soldaten, en eenige Regementen Ruiters en Lansiers, die uit den Vorstelyken schat betaelt worden, genietende jaerlyx hunne soldye in gelt, koorn, en verdere nootlykheden. By 't opkomen van oorlogh wort de gansche Adel van Ruslant opontboden, die een aenmerkelyke Krygsmagt uitmaekt. Want men schat deze meenigte wel op twee hondert duizent man, dewyl zommige dezer Edelluiden wel tien, andere wel twintig personen met zich brengen, andere ook van minder vermogen ten minsten twee of drie.

Inkomsten van Ruslant. De voornaemste inkomsten van geheel Ruslant, die wy ten deele hebben aengeroert, bestaen in Pelteryen, Koorn, Jugten, Potas, Wydas, Hennip, Matten, Borstels, Teer, Talk, en zoo voort. Daerenboven heeft het groote inkomsten uit de Kabakken, dat huizen zyn, die den Vorst toebehooren. Hier in wort verkogt Brandewyn, Bier, en Mede. De tollen geven ook veel. Nogh wort over Archangel ingescheept, en naer andere landen verzonden Kavejaer en Karlock: welk laetste de blaes is van de Steur, die in groote meenigte t'Astrakan, en andere plaetsen, in de rivier Wolga wort gevangen. Zy dient meest tot zuivering van den wyn, is ook een schoone lym, en wort veel gebruikt in verweryen.

Korten en langen der dagen naer rekening der Russen. Het zal niet ongevoegelyk zyn hier aen te hechten het verkorten der dagen en nachten, zoo als de Russen hunne rekening daer ontrent maken. By hen dan heeft den 8 September de dagh 12 uren, en even zoo veel de nacht. Den 24 der zelve maent heeft de dagh 11 uren, de nacht 13. Den 10 Octob. de dagh 10: de nacht 14 uren. Den 26 dito de dagh 9: de nacht 15. Den 11 Novemb. de dagh 8: de nacht 16. Den 27 der zelve maent de dagh 7, de nacht 17. Den 12 Decemb. beginnen de dagen toe te nemen. Want den 1 Januar. heeft men 8 uren dagh, en 16 uren nacht. Den 17 January heeft de dagh 9, de nacht 15 uren. Den 2 February heeft de dagh 10, de nacht 14 uren. Den 18 der zelve maent heeft de dagh 11, de nacht 13 uren. Den 6 Maert de dagh 12, de nacht even veel. Den 22 der zelve maent de dagh 13, de nacht 11. Den 7 April de dagh 14, de nacht 10. Den 23 dier maent de dagh 15, de nacht 9. Den 9 Mei de dagh 16, de nacht 8. Den 25 Mei de dagh 17, de nacht 7. Den 12 July beginnen de dagen af te nemen. Dan is het op den 6 July 16 uren dagh, en 8 uren nacht. Den 22 der zelve maent 15 uren dagh, 9 uren nacht. Den eersten Aug. heeft de dagh 14, de nacht 10 uren. gelyk den 23 Augustus de dagh 13, en de nacht 11 uren.

Digitized by Google

X. HOOFTSTUK.

Veranderingen in de zeden des lants. Eerpoorten binnen Moskow. Triomfante intrede van den Czaer wegens de verovering van Notenburg enz.

Veranderingen in het Ryk ingevoert.

Hervorming in de kleederen.

ALLENGS heeft de tydt veele veranderingen in dit Ryk ingevoert, die ook vermenigvuldigt zyn sedert de Czaer uit onze landen is wedergekeert. Welker manieren hem schynen byzonder wel gevallen te hebben. Want aenstonts maekte hy eene hervorming in de dragten der kleederen, zoo wel mannelyke, als vrouwelyke: byzonder voor zoo veel betreft de genen, die van het Hof afhangen, en daer eenige bedieningen waernemen, zonder dat iemant daer van uitgezondert is der voorname heeren, of hunne kinderen. In der daet de Russische Koopluiden, en anderen, die eenigh aenzien hebben, zyn op zulk een wyze uitgedost, dat men hen naeulyx van onze lantsluiden kan onderscheiden. Ook quam in dit jaer een gebodt uit, dat geen Russen de stadts poorten zouden hebben door te gaen, ten zyze aengedaen waren met eenen Poolschen rok, of met een kleedt en kousen en schoenen naer onze wyze uitgestreken. En dit hadden vooral waer te nemen de bedienden der overzeesche natien, zooze van de wacht niet wilden genomen zyn van de sleden, daerze agter op stonden. Welk gebeurende raektenze niet vry zonder betalen van losgelt, hoewel dit de boeren of lantluiden niet aenging. Deze verandering dus ingevoert zal allengs uitwisschen het geheugen der oude dragten. Waerom ik hier in willende voorzien de oude Jufferlyke dragt van dit lant op doek in perfiel heb afgeschildert, om des te gemakkelyker te kunnen toonen het sieraedt aen het agterhooft; waer van de verbeelding op N°. 13 wort aengewezen; gelyk de gansche figuur op N°. 14.

Men moet aenmerken, dat het haer hier bloot leggende een jonge dochter verbeelt, dewyl de getroude vrouwen dat bedekt dragen, omdat het schande zou zyn, zoo ze het lieten zien. Deze hebben een bonte muts op het hooft, die boven plat is, onder rond, en rondom puntagtigh kroonswyze, heel bezet met juweelen, gelyk ook boven. Achter isze wat langer met twee spitse punten. Zy noemenze *Tryoegh*.

Het hooftsieraet van de maegt, die wy hier verbeelden, is kroonswyze, bezet met paerlen en edele gesteenten, genaemt *Perewaske*. Hier voor nemen eenige een lint, genoemt *Sweetske*. Datze om den hals hebben noemenze *Osarelje*, en de ooringen *Sergi*. Onder aen de vlechten van 't haer hangenze groote quasten, en boven aen tot sierſel een fraei lint, gelyk hier ten deele vertoont wort; waerom ik het beelt in perfiel of op zyde geschildert heb. Den bovenrok met bont gevoedert noemense *Soebe*. Den onderrok *Telagrea*, of *Serrataen*: het hemde *Roebacht*. Hier van zyn de mouwen zoo wyt en vol ploien, dat daer 16 of 17 ellen linnen toe behooren. De armsiersels, die tot aen de hant komen, worden *Sarokavie* genaemt: de kousen *'t Zoelki*, die gemeenlyk los en ongebonden hangen. De muilen, genoemt *Basmakje*, zyn gemeenlyk root of geel van koleur, en hebben byzonder hooge en smalle hielen.

Baerden afgeschoren.

De Russen genootzaekt deze verandering van gewaedt te ondergaen zyn nogh daerenboven gehouden hunne baerden te laten afscheren, behalven de knevels, hoewel alle Hofbedienden, en veel anderen die ook laten wechnemen. Om dit te doen stant grypen zyn in dit jaer verscheide persoonen aengestelt, die gelast zyn alle de Russen, die ze met baerden vinden, aen te grypen, en hun zonder onderscheit die aenstonts af te snyden. Deze zaek viel zommigen van hun zoo hart, dat ze den wagters de oogen uitstaken, en het verlies hunner baerden met gelt afkochten. Maer deze uitvlucht was ydel: dewyl zy niet langer vry waren, dan tot dat ze weder in de handen van anderen vielen, die met den zelven last verzien waren. Dit gebeurde aen de voornaemste heeren van hooger hant, zoo door den Vorst zelf, als hy by iemant ter maeltydt was, als by andere dergelyke toevallen. Het is met geen woorden te zeggen wat smart dit veroirzaekte aen veelen van dezen lantaert, die niet dan met droefheit scheidden van hunnen baert, dien ze zoo veele jaren gedragen hadden, als een zeker merkteken van aenzien en eerwaerdigheit. Ja veele zouden sommen gelts gespilt hebben, had het hun vry gestaen dit verlies af te koopen.

By de vrouwen is de verandering zoo groot niet, als men de luiden van aenzien uitzondert. Want onder die ziet men de Juffrouwen gesiert met fontanjes, en voorts op onze wyze gekleedt.

Om

Digitized by Google

Digitized by Google

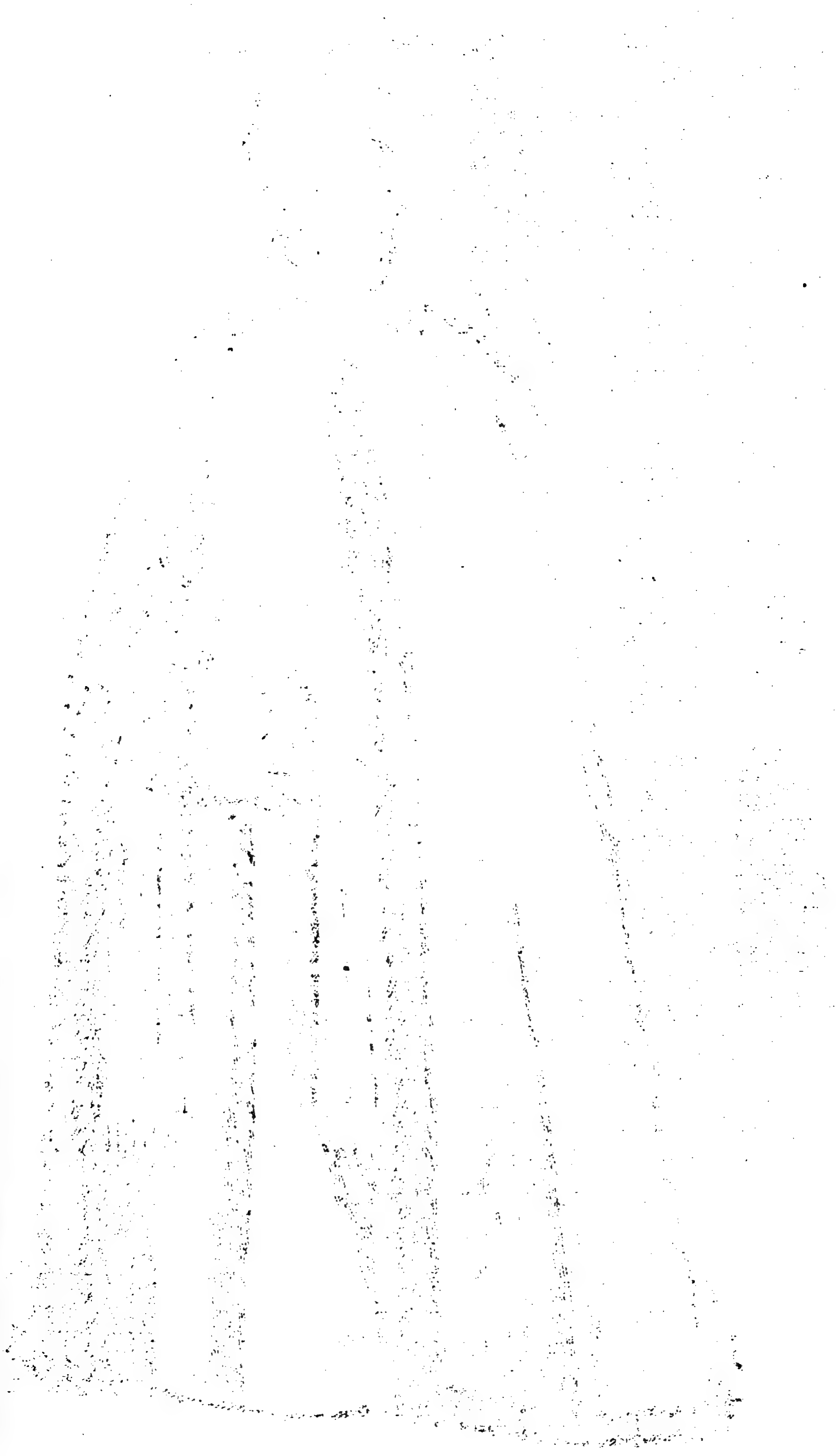

Digitized by Google

Om deze verwisseling van dragten uit te werken heeft men in den beginne over zee moeten halen hoeden, schoenen en wat des meer noodigh was. Maer dewyl dit van veel moeite en omslag was, vielen de Russen zelfs aen 't werk, en maekten hoeden op onze wyze, in 't eerst wel slecht, maer naderhant beter, toen uit onze landen hoedemakers ontboden waren om het hen te leeren. Want dat deze lantaert leerzaem is, en gaeu in na te doen wat hun voorgedaen wort, hebben wy al voor dezen gemelt.

Orde tegen de bedelaers.

Goede orde wert in dit jaer ook gestelt tegen de bedelaers, die, zoo wel mannen als vrouwen, met zulk een meenigte de straten vulden, dat men, als men aen de winkels binnen Moskou iets te koopen had, daer geheel van omcingelt was: waer by dit ongemak quam, dat veele lantloopers daer onder gemengt niet te goet waren om iemants beurs te beloeren, en hem die afhandigh te maken. Van welke zonde het gewisse der Russen zich niet zeer bezwaert vint. Zyne Majesteit heeft derhalven wysselyk een verbodt doen uytgaen, dat geene arme luiden zich zullen hebben op de straten te vertoonen om aelmoessen te vorderen, begerende wel uitdrukkelyk dat iemant, die hun iets mogt komen te geven, tot boete zal verbeuren vyf roebels, of 25 gulden. Hier toe is tot onderhout der armen by elke Kerk, zoo binnen als buiten Moskow, een Godtshuis opgerecht tot wooninge voor de arme menschen: waer toe zyne Majesteit eene jaerlyxe inkomste geeft. Zoo dat men nu van deze ongemakken vry is, die groot plagten te zyn, voornamentlyk ontrent de Kerken, van waer de bedelaers de menschen, die hunnen Godtsdienst gepleegt hadden, vervolgden geheele straten lang, zonder hen te verlaten, voor dat ze iets ontfangen hadden. Nu is het wel waerschynlyk dat veelen, om het wonen in de Godtshuizen te ontgaen, zich tot werken begeven hebben, dat anders den arme luiden gemeenlyk tegen de borst is, dewyl onder hen de bedelarye voor geen schande gerekent wort. Hoewel men 'er vint, die wel werken zouden, als hun daer toe bequame gelegenheit gegeven wiert. Dit doet my denken aen dit volgende voorval.

Godtshuis voor de armen.

Voorval van eenen bedelenden jongen.

Aen het zelve huis, waer in ik tegenwoordigh myne herberg hebbe, quam een jongen een aelmoes bidden van eenen Heer, daer ook geherbergt. Dees vraegde hem, waerom hy zyn kost op geene andere wyze zogt te winnen, het zy met te gaen werken, of den goeden luiden te dienen. Hier op antwoordde hy, dat hy niet bequaem was tot werken, dewyl hy het niet geleert had: en wat dienen belangde, dat hy geen huur kon krygen, dewyl hem niemant begeerde. De Koopman eenig goets in het gelaet van den jongen bespeurende vraegde hem, of hy wel by hem zoude willen woonen, en vlytigh oppassen, maer vorderde hem met een af, of hy in zulk een geval hem eenige borge konde stellen. Want dit is by het huren van dienstboden hier zoo in gebruik, dewyl men anders, zooze ontrou mogten komen te pleegen, daer geen recht op kan krygen; hoewel veelen dit verzuimen, en naer geen borge talen. De jongen gaf hem tot antwoort, dat hy niemant had, maer Godt tot zyn getuige en borge riep, dat hy hem getrou en eerlyk dienen zoude. De Koopman liet zich hier mede genoegen, en nam hem op dien voet in zynen dienst aen. Inderdaet hy queet zich in alle deelen van zynen plicht, en nam den dienst trouhartig waer. Ondertusschen gebeurde het dat hy zoo verre in gemeenzaemheit quam met zekere dienstmaegt van den huize, dat hy met haer te bedt rackte. Waer uit volgde dat zy weinigh tydts daerna tekenen gewaer wordende van bezwangert te zyn hem haren noot klaegde. Hy wert ook aengemaent van anderen haer, die hy dus onteert had, ten huwlyk te nemen. Hier toe had hy (want ze was redelyk bejaert) niet veel ooren. Weshalven hy geperst wert op het houden der beloften aen haer gedaen. Men vraegde hem ook of hy zulk een stuk by zyne gegeve borge wel zoude kunnen verantwoorden. Dus geperst antwoordde hy, dat hy dat bezwaerlyk zou kunnen doen, en gaf vervolgens zyn woort dat hy haer trouwen zou. Hy deed het ook, en begon aenstonts met het gene hy middlerwyl had overgewonnen eenigen handel van koopmanschap aen te slaen. Waer in het geluk hem zoodanigh begunstigde, dat hy tegenwoordigh, terwyl ik dit schryve, een voornaem winkelier van Lakenen en Stoffen binnen Moskow is, en gehouden word voor eenen man, die meer als dertigh duizent gulden bezit. Hy leeft met dezelve vrou in goede eendragt: maer dewylze nu al zestigh jaren bereikt heeft, en de kinderen gestorven zyn, wilde hy haer wel, als ze daer toe verstaen kon, in een Klooster steken, behoudens dat hy haer daer onderhout verschaffen zoude, en trouwen een andere vrou, om weder kinderen te verwekken; dat naer de wetten der Russen yder vry staet. Maer tot nogh toe zyn ze hier in met elkander niet overeen gekomen.

Verandering in de Kanseleryen.

De veranderingen, waer van we gesproken hebben, betreffen ook de Kanseleryen, waer in alle de geschriften nu op onze wyze ingestelt worden. Hier aen laet zich de Vorst veel gelegen leggen,

gen,

Digitized by Google

gen, gelyk aen alle andere dingen. Want niets geschiet buiten zyn bestier of kennis, wordende alle Ryxzaken, van wat natuur die ook mogen zyn, voor hem gebragt. Tegenwoordigh is door zyn vlyt versterkt Novogorod, nevens Plescow, Asof, Smolenske, Kieof, en Archangel. Hier toe is veel gelt gespilt: dogh des niet tegenstaende wort door de goede orde en voorzorge in de schatkist des Ryx gevonden een schat van ontrent drie hondert duizent Roebels, zoo als zyn Majesteit met eigen monde my verklaert heeft, dat naderhant anderen my ook bevestigt hebben: zynde dit zoo net bevonden na dat alle kosten betaelt waren, die gehangen zyn aen sterkten van oorloge, Scheepsbouweryen, en wat des meer is. Waer ontrent egter dient aengemerkt dat de onkosten behoorende tot de Scheepsbouwery vervallen zyn uit het gemeen, hebbende elke tien duizent boeren de onkosten moeten opbrengen, die tot het maken van een Schip met alle zyn toebehooren vereischt worden. Deze boeren staen ten deele onder zyne Majesteit, ten deele onder byzondere Heeren, Edellieden, en Kloosters, waer van 'er eenige een groote meenigte hebben, waer onder het Trooytse Klooster uitsteekt, als reets gezegt is.

Placetsen gesterkt.

Schatten des Ryx.

Onkosten tot den Scheepsbou uit het gemeen opgebragt.

Hier uit is genoegh te bemerken dat de onderdanen van dezen Vorst bidden mogen om zyn lang leven en gelukkige regeringe, op dat ze door hem meer en meer begrip mogen krygen van veele goede zaken. Alles zeker laet zich in dezen wel aenzien, te meer om dat de Ryxprins, nu omtrent 14 jaren out, het voorbeelt zyns Vaders volgt, toonende reets in deze jeugt een goet oordeel, zynde voorts opmerkende, vraegende, en van goeden inborst. De Vorst draegt ook goede zorge voor hem, en laet hem in de Latynsche en Duitsche tale wel onderregten.

Begaeftheden van den Ryxprins.

Op den 14 der maent September werden hier binnen gebragt ontrent 800 Zweedse gevangens, bestaende in mannen, vrouwen, en kinderen. Eenige van deze werden als Slaven voor 3 of 4 gulden verkogt, dogh sloegen na weinigh dagen op tot 25 of 30 gulden: het geen veele der overzeesche natie bewoog tot het koopen van eenige mannen, vrouwen, en kinderen: zeker tot hun geluk, dewyl het wel meest geschiedde om deze arme menschen te verlossen, en in dienst te houden tor den tydt van vrede, en hen dan weder in vryheit te stellen. Veele werden ook gekocht door de Russen, en de allerongelukkigste door de Tartaren, die hen verder wechvoerden, dat waerlyk droevig om te zien was.

Zweedse gevangens ingebragt

Den 20 der zelve maent quam hier tyding dat zyn Majesteit den 13 na drie stormen de sterkte Notenburgh met verdragh had ingenomen: waer over den 23 hier het *Te Deum* in de Kerken gezongen wert.

Notenburgh ingenomen.

In het einde der maent viel hier de eerste sneeu, en met het begin van October begon het te vriezen, maer kort daer aen viel'er weder regen, gelyk 'er te voren overvloedt van water gevallen was.

In dit jaer quamen zoo veele schepen t'Archangel, dat men het getal daer van berekende op 154 Koopvaerdyschepen, te weten van de Engelschen 66, nevens vier Convojers: ook even zoo veel van de Hollanders, nevens drie Convojers. Hoewel onder de Engelschen veele kleene scheepjes waren van geen groot belang. De rest bestont in 16 Hamburgers, 4 Deenen en twee Bremers.

Schepen t'Archangel aengekomen.

In het midden van November was de rivier de Jouse achter onze wooning met ys bezet, zoodat eenigen van de Duitse natie, ook verscheide Russen op schaetsen daer over reeden, dewyl'er geen sneeu gevallen was. Ik nam ook deze gelegenheit waer, liet een hantsleetje op de wyze van ons lant vervaerdigen, zette een jonge Juffrou daer in, en reed daer mede over de rivier; het welk men hier nogh noit gezien had. Dit was de tweede reize in den tydt van 32 jaren, dat ik schaetsen aen myn voeten gehad had. Maer ik bevond dat men eens een ding wel geleert hebbende dat zoo licht niet vergeet. Dogh dit vermaek duurde niet lang, dewyl het den volgenden nacht weder sneeude.

Het gebeurde in dezen tydt dat den 24 der maent binnen het Slot de Polsolske Prikaes of Kanselery afbrandde, dat veel verlegenheit maekte.

Kanselery afgebrant.

December ging nu in: en men kreeg bericht dat zyn Majesteit was aengekomen tot de Stadt Peschik, gelegen 90 wurst van Moskow, daer hy eenige dagen bleef. van daer trok hy naer het lanthuis van den Heere Lofkreilis, zynen oom; het welk 30 wurst gerekent wort te leggen van Moskow. Men noemt het Salnikof. Van daer naderde de Vorst tot op 7 wurst van Moskow. Dit is de plaets van Knees Mighalo Sakoliets, Serkaskie, Gouverneur van Sibirie, die haer den naem heeft gegeven van Nikoolskie.

Nu begon men orde te stellen tot den mars voor de bestemde Intrede zyner Majesteit, en alles wert daer toe vervaerdigt. De meeste Koopluiden der overzeesche natie ontfingen last tot het beschikken van een grooter getal paerden, en daer by eenen dienaer op de Duitse wyze gekleedt. Deze paerden waren geschikt om het geschut van de Zweden verovert binnen te slepen. Nu vertrokken den volgenden dagh de Gezanten, onze Resident, de En-

Toebereidsels tot de intrede des Czaers.

Engelsche Consul, en eenige weinige koopluiden, om zyne Majesteit te gaen verwellekomen op de laetst genoemde plaets, en quamen den vierden der maent des morgens weder hier. Wy verstonden dat dezen dagh de triomfante intrede zoude geschieden. Ondertusschen waren'er kleederen, gemaekt op de Duitsche wyze, vervaerdigt voor ontrent 800 man. Men zag twee eerpoorten van hout binnen de stadt opgeregt in de Meesnietse straet: de eerste binnen den rooden muur regt tegen over het Griexe klooster ontrent het Drukhof, daer ook het hof is van den Veltmaerschalk Seremeetof; de tweede binnen den witten muur by de Kanselary der Amiraliteit, ontrent 400 schreden van de andere. Om dezen toestel te bezichtigen was'er een groote meenigte van menschen op de been, zoo wel binnen, als buiten de stadt. Ik reed'er eerst door heen, ook een goedt stuk wegs naer buiten, om het begin te kunnen gadeslaen. Hier gekomen, zag ik dat de meenigte eenigen tydt stant hielt, om alles in goede orde te stellen, en dat dit meest door zyn Majesteit zelve gedaen wert. Wy vonden den Vorst van het paert afgestegen, en toetredende verwelkomden hem vrymoediglyk. Hy bedankte ons, en omarmde en kuste my voorts, wel in zynen schik zynde, naer het scheen, dat ik nogh in zyn lant, en hier ter plaetse gekomen was om deze staetsie te beschouwen. Vervolgens vatte hy my by de hant, zeggende, *Kom, ik zal u ook eenige zeevlaggen doen zien.* Het welk geschiet zynde, *Ga nu verder heen*, zeide hy, *en teken alles aen naer uw begeerte.* Terwyl ik hier mede bezigh was, quam zeker Russisch heer met eenige dienaren aengereden, die my ziende een papier in handen hebben, toetradt, en zich daer meester van maekte, roepende met eenen een der Duitsche officieren, om uit hem te verstaen, wat ik hier mede uitrechtte. Dezen antwoordde ik, dat ik'er anmeê deed het geen my behaegde, en de orde volgde van zyne Majesteit. Op welk zeggen hy my aenstonts het papier weder overgaf. Waer op ik myne nieusgierigheit voldeed, 't geen buiten de gunst zyner Majesteit my niet mogelyk ware geweest.

Eerpoorten opgerecht.

De Schryver verwelkomt den Czaer.

Triomfante intrede.

De inkomst nu droegh zich toe op de volgende wyze. Vooraen trok het eerste regement, zynde de lyfwacht van den Vorst, bestaende in 800 mannen onder den Oversten of Kolonel de Ridder, een Duitscher van geboorte. De helft van dit volk, dat voor aen trok, was gekleet in roode kleederen, op onze wyze gemaekt, de andere helft in gewoone Russische kleedinge, dewyl'er geen tydt was geweest om zoo veel kleederen gereet te krygen. Tusschen deze gingen de gevangene Zweedse soldaten en boeren drie aen drie benevens elkander, verdeelt in zeven partyen, bestaende yder party in 80 of 84 personen, zoo datse te samen een getal van ontrent 580 uitmaekten, en gaende tussen drie compagnien soldaten. Hier aen volgden twee schoone hantpaerden. Toen een compagnie Granadiers met groene rokken, gevoedert met roodt op de Duitse wyze, uitgezeit datze in de plaets van hoeden, hooge groote zwarte beere mutsen op hadden. Deze waren de eerste van de lyfwacht der Granadiers. Hier aen volgden zes Helbaerdiers: vyf Hobooblazers, die lustigh op speelden: 6 officiers, en na hen het regement van zyn Majesteit van Probrosenske: waer van ook ontrent 400 mannen in 't nieu op de Duitsche wyze gekleet waren in 't groen, gevoedert met roodt, hebbende alle om den rant der hoeden eenen witten boort. Voor dit regement ging de Czaer met den heer Alexander. Men zag'er by negen dwarsfluiters, en ettelyke schoone hantpaerden. Toen volgde het Regement of een gedeelte van Semenoskie, behoorende mede tot de lyfwagt, gekleedt in 't blaeu, met roodt gevoedert. Na het zelve quamen de Vanen van de Zweden verovert: als vooreerst twee Standaerden: toen een zeer groote vlagh, door vier soldaten gedragen. Deze had gestaen op het Kasteel Notenburgh. Toen vyf zeevlaggen, gevolgt van 25 vaendels, elk door 2 soldaten gedragen. Eenige hier van waren blaeu, groen, geel, en root: en daer onder negen, die geel en blaeu waren. In verscheide zag men twee goude Leeuwen in 't midden met een Kroon daer boven. Achter deze werden gevoert 40 stukken kanon: waer van eenige van vier, andere van zes paerden getrokken werden, die alle van eene kleur waren. Toen 4 groote mortieren: vervolgens 15 metale, zoo groote, als kleene veltstukken: hier agter nogh een andere mortier. Toen 14 groote lange metale stukken, waer van eenige van 6, andere van 8 gelyke paerden getrokken werden. Toen quam een houte kas met keukengereetschap: toen tien sleden met hantgeweer: drie trommels: een slede met Smitsgereetschap, en daer onder een groote blaesbalgh: een met gewicht. Na dit alles quamen de gevangene officiers ontrent 40 in getal, die yder tusschen twee soldaten gingen. Daer agter quamen eenige sleden met zieken en gequetsten, die eindelyk van eenige Russische soldaten gevolgt werden. Terwyl men dus voorttrok, wert het een uur na den middagh, als al de trein binnen de Stadt quam. Als men door de Twerskie poort aen de Noortzyde der Stadt voortgetrokken was tot aen de eerste triomfpoort, trok het

Digitized by Google

eerste regement daer door. Dogh zyn Majesteit hielt daer een groot vierde deel van een uur stil, als wordende daer van de Geestelykheit, tot dien einde daer gekomen, met een verversching van drank onthaelt. Deze poort was, vermits de straet tamelyk breet is, met drie bogen, de grootste in 't midden, en de kleenste ter wederzyden aen de huizen vastgehecht. De gansche poort was met tapisseryen zodanigh behangen, dat men geen houtwerk zien kon. Van voren boven aen de poort op een Balkon stonden 8 kleene jongens, twee aen twee verdeelt, in sierlyk gewaedt, die hunne stemmen in muzyk lieten hooren. De poort was met vele Schilderyen behangen, waer onder eenige zinnebeelden waren, nevens geschrift, dat daer toe behoorde. Boven de poort stondt een groote Arent, en een meenigte vaendels. Aen beide de zyden der straet voor de poort was het ook al met tapyten en schilderyen op dezelve wyze behangen. Daer boven ook waren balkonnen, en daer op veel speelluiden met een orgel en allerhande speeltuig, die een aengenaem geluit verwekten. Veele vaendels sierden ook beide de zyden. Ontrent deze poort was de gront met veele groene takken wederzyds bezet, ook de straet met groente bestroit. Aen de achterzyde zaten verscheide heeren. Een stuk wegs door deze poort zynde getrokken, zag men de Princesse, zuster zyner Majesteit, de Czarietse met de drie jonge Princessen nevens eenige Russische en Duitsche Juffrouwen, die zich daer onthielden in de woninge van den heer Jakof Wassieliof Feuderof, om te beter alles te kunnen bezichtigen. Zyn Majesteit groette de Vorstinnen al voorttrekkende door de tweede poort, die op dezelve wyze gesiert en verzien was. De stadt dus door getrokken, en de Meesnietse poort doorgegaen zynde, trok men voort door de Duitse Slabode. Als men gekomen was tot voor het hof van den Hollantsen Resident, bood die zyne Majesteit wyn aen, die dit afslaende stant hielt, en een dronk biers eischte. Het was by de hant, en my gebeurde d'eer dat ik het den Vorst zelf toereikte, die zeer weinigh gedronken hebbende, weder voorttrok naer Probrosensko. Nu gingh het reets naer den avont: en zyn Majesteit buiten de Slabode gekomen, zette zich te paerde. Dus nam deze staetsie een einde. Om welke te zien zulk een meenigte volx in de stadt Moskow by een gevloeit was, dat het naeulyx te gelooven is; zynde alles toegegaen met ongemeene blyschap, en zonder dat 'er eenigh ongeluk, voor zoo veel ik heb kunnen gewaer worden, gebeurt is; daer nogtans de huizen en stellaedjen met menschen gepropt waren.

XI. HOOFTSTUK.

Inwydinge van Ismeelhof. Veele geschenken daer gebragt. Een Frans Chirurgyn moortdadigh doorstoken. Pragtige Troustaetsie. Gewoonte ontrent de Geboorte, Begravinge, en Bruiloft; ook der overzeesche natien.

OP den 12den der maent quam de Vorst onverwagt des morgens ten tien uren ter maeltydt by den heer Lups, die den vorigen dagh weder van Archangel hier was aengekomen. Ik gequam op het hof, zonder dat ik ergens van wist, om den heer Lups te begroeten. Maer zyn Majesteit my vernemende, geboot my binnen te treden, alleen verzelt van twee Russische Heeren. Ik boodt zyne Majesteit een papier aen, my verschoonende over myne onbequaemheit in de Poëzy, maer echter betuigende dat ik niet had kunnen nalaten eenig bewys van vreugde in geschrift te stellen over de gelukkige overwinning van zyne Majesteit op de sterkte Notenburgh behaelt. De Vorst het minlyk aenvaerdende geboot my aen te zitten, en den Heer Lups te verhalen wat ik ontrent de inkomst gezien had. Dit naer zyn genoegen verricht zynde, gingen'er eenige niet van de kleenste wynglazen om, die geledigt werden op de nieulyx verkrege zege, en het goedt vervolg daer van. Waer op de Vorst ten twee uren weder vertrok.

De schryver wenscht den Czaer geluk met zyne overwinning.

Den 19den kreeg ik last van de Keizerinne, om de drie afbeeltzels der jonge Princessen, die ik levens grootte geschildert had, even als te voren, des morgens te brengen op Ismeelhof. Daer komende reed de karos met zes paerden, van Moskow gekomen, dicht voor my, waer in de drie Princessen zaten, die aen de voorpoort uittraden. Hier stondt de broeder

Digitized by Google

der der Keizerinne met eenige Priesteren
gereedt om de Princessen in processie te
geleiden naer het hof, dat dezen zomer
eerst nieu gemaekt was, dewyl het vori-
ge door den tydt geheel vervallen was.
Want het was bestemt dit hof dezen dagh
in te wyden, en dan daer binnen te trek-
ken. Ik my hebbende doen aenmelden,
wert geboden in het eerste vertrek te ver-
toeven, waer in ik veele Juffers van het
hof vond. De vloer was geheel bestroit
met hooi. Aen de regte zyde stondt een
groote lange tafel, geheel met groote en
kleene brooden bedekt, op welker eenige
een hant vol zout lagh: op andere een
zilver zoutvat met zout gevult. Want in
dit lant brengt het gebruik mede dat vrien-
den en bekenden van luiden, die in eene
nieuwe woning trekken, het huis met
dit zout als inwyden, en dat eenige da-
gen achter een vervolgen. Dat een te-
ken wil zyn van overvloedt, dien ze hier
mede wenschen: opdat de inwoners noit
aen eenige nootwendigheden mogen ge-
brek hebben. Vertrekkenze ook uit een
huis, zoo latenze wel hooi op den gront,
en een broot in het zelve, tot eenen ze-
genwensch voor die'er staen in te trekken.
Boven de deuren en vensters van dit ver-
trek, waren de wanden versiert met ze-
ventien verscheide schilderyen, op de
Griexe wyze gemaekt, die alle hunne
voorname Heiligen verbeeldden, die ze
gemeenlyk in het eerste vertrek stellen;
howel men in andere binnenkamers ook
diergelyke schilderyen ziet opgehangen.
In het tweede vertrek, dat open stondt,
was de broeder der Keizerinne, en ver-
scheide Heeren en Priesters, die alle voor
eenige boeken staende zich door heilige
gezangen lieten hooren. De Keizerin
was met eenige edele vrouwen in een der-
de vertrek, gedurende deze godtsdienstig-
heit, daer een half uur rykelyk mede door-
liep. Toen bragt men my door eenen an-
deren weg in een ruime zael, om de Kei-
zerin daer af te wachten, die kort daer
aen inkomende, van my met wenschen
van veel geluk en zegen begroet wert:
welke zegenwenschen de tolk, die gesta-
digh by my was, haer ontvoude. Hier
op nam deze Vorstin my by de hant, zeg-
gende: *Ik wil u eenige andere vertrekken la-
ten zien*; dat zy voortbragt met eene min-
lykheid, die men in zoo groot een perso-
naedje niet wachten zoude. Toen ge-
boodt zy eene der Staetjufferen een gou-
den schaeltje met brandewyn te vullen,
en gaf my dat met haer eige hant over om
te drinken, en deed my met een de gena-
de van my hare hant te laten kussen, en die
der Princessen daer tegenwoordigh. Toen
gaf zy my myn afscheit, en last om na drie
dagen weder te keeren. Waer op ik ver-
trok.

Inwyding van het Hof.

De schryver wenscht de Keizerinne geluk met het nieuwe Hof.

De Kersdagen waren ondertusschen op
handen. Waerom ik goet vont een schil-
dery van Christus geboorte, door my zelf
gemaekt, met my te nemen, in plaets
van broot en zout; ook eenige paternos-
ters, die ik van Jeruzalem gebragt had.
Ik boodt deze dingen hare Majesteit aen,
zeggende dat ik de vryheit nam van die
als een offer te brengen in plaets van broot
en zout. Ik leverde met een eenige pa-
ternosters over voor de jonge Princessen.
De Vorstin betuigde dat alles haer aenge-
naem was, bedankte my, en reikte my
eene vereeringe toe; my vorders bevelen-
de zelf by de Princessen te gaen, en haer
de paternosters in eige handen over te ge-
ven. Welken last ik terstont nakomende
de Princessen in een ander vertrek over
maeltydt vond. Myne geschenken over-
gegeven hebbende, keerde ik weder naer
de Keizerin: waer by eene der Princessen
zich kort daer aen ook vervoegende my
een schaeltje brandewyns, en kort daer na
een groot glas wyns overgaf. Waer na
ik met dankzegginge myn afscheit nam.
Op den 25sten der maent hielden de Rus-
sen naer hunne gewoonte het Kersfeest:
en van toen af aen maekte zyn Majesteit
een begin van zyne genegene vrienden te
gaen begroeten, gelyk ik daer van in het
voorleden jaer gemelt heb.

Geschenken door den schryver overgegeven.

Tot het einde van dit jaer bleef al het
zelve weder, vermengt met veel regen,
dat de wegen zoo slecht maekte, dat koop-
luiden en andere reizigers van Archangel
en andere plaetsen herwaert aenkomende,
vyf of zes dagen langer dan naer gewoon-
te mosten op wegh zyn; zoo dat men in
veele jaren hier zulk eenen slappen winter
niet gezien had. Maer dit veranderde in
het begin van January des volgenden jaers:
en de lucht ophelderende sloeg het met
bittere koude aen 't vriezen. Den eersten
van January in dit jaer 1703 was het hier
druk met toereeden van een vreugdevier,
dat men aensteken zou om d'overwinning
van Notenburgh. Deze toestel wert ge-
maekt over de Moskowse rivier, even ag-
ter het Slot in een vlakte, genaemt zyn
Majesteits hooivelt: waer van men het
hooi gebruikt op zekeren dagh in 't jaer,
volgens een out gebruik, om de Kerken
te bestroien. Dit vuurwerk verschilde
van het bovengemelde niet, als in het on-
derscheit der zinnebeelden.

Vierwerk over de overwinning van Notenburgh.

Den volgenden dagh quam zyn Maje-
steit by den Heer Brants, in gezelschap
van ontrent 200 personen, die alle nevens
den Vorst in de voorzael onthaelt werden
onder het geschal van trompetten en ke-
teltrommen. Onder andere dingen wert
hier vertoont een zwaert van byzondere
grootte. Het was lang ruim 5½ voet Ryn-
lantse maet, breet in de scheede 3½ duim,
gemaekt naer eene goede proportie. Het
woegh

De Czaer bezoekt den Heer Brants.

Een ongemeen zwaert.

Digitized by Google

woegh over de 30 ponden. Toen de eigenaer het op myn verzoek uittrok, zagen wy dat het wederzyts gevlamt was, weinigh op en nedergaende. Door de grootte van het gevest was de kling tamelyk licht, en bequaem om te gebruiken. Wanneer men het in de schede zynde boven aen het gevest met eene hant vatte, zoodat de punt op den gront quam, had een man van goede kragt genoeg te doen, als hy het zoo van den gront om hoogh wilde lichten. Dit deden wy met ons drien om den eigenaer niet toe te geven. Deze was een zoon van den laetsten Gouverneur van Astrakan, genaemt Petrofske, die door de Strelitsen is omgebragt, en van den toorn geworpen. Toen dit gebeurde was deze een kint van weinig jaren. Zy hingen hem echter aen de voeten op, dogh ontbonden hem na den tydt van tweemael vierentwintigh uren. Men vont hem levende: maer zyne voeten waren hier door meest bedorven en wech; evenwel nogh zoo niet of hy kan nogh gaen in gemakkelyke schoenen, mits dat hy een kruk gebruikt tot steunsel onder zynen arm.

Vremde mishandeling en verlossing.

Komst van den Patriarch.

Met het vallen van den avont quam de geen, die de plaets van Patriarch bekleedt, aengedaen met eenen godtsdienstigen mantel, al zingende onder den klank van een bel naer binnen; dat een teken is van vertrekken. Waer op zyn Majesteit met al het gezelschap wechging, en de bezoeken, die nogh te doen stonden, voorts afleidde. Den zesten der maent vierde men den feestdagh der drie Koningen, even als in den voorleden jare. Maer het getal der Priesteren was nu minder. Ook werden'er nu maer weinige van de voorgemelde mutsen omgedragen; waer uit te gissen staet dat'er ook al vermindering komen zal in deze plechtigheden. Den 20sten der zelve maent gaf zyn Majesteit last dat des morgens ten 9 uren op Ismeelhoff zouden komen meest alle de voornaemste Russische Heeren en Mevrouwen, en andere personen, die alle ontrent een getal van 300 menschen uitmaekten. Hier by voegden zich ook de Gezanten, de meeste overzeesche Koopluiden, nevens hunne vrouwen; zoo dat'er bykans 500 personen by een waren, die daer stonden onthaelt te worden. Maer daer was wel uitdrukkelyk by gelast, dat yder gedenken zoude eenige vereering aen de Czarietse mede te brengen, om hare Majesteit by de gelukwensching aen te bieden. Deze geschenken bestonden meest in eenige fraejigheden sierlyk van gout of zilver gemaekt, fraei gemunt gelt, en diergelyke zinlykheden: die elk oordeelde best te zullen behagen. Voor het overleveren werden alle de giften nevens de namen der gevers aengetekent, en toen overgegeven aen eene der jonge Princessen daer toe gestelt, die dan de eere deed aen deze aenbieders van hen ter hantkus toe te laten. De meeste Russische Heeren en Vrouwen vertrokken weder ten eersten. De overige bleven daer eten. Men danste en bedreef veele vrolykheden nae den maeltydt, en het was byna middernagt, eer men scheidde.

Feestdagh der drie Koningen geviert.

Geschenken voor de Czarietse.

Beklaeglyk ongeval.

Op den zelven nacht viel op de Bruiloft van den kapitein Staets iets beklaegelyx voor. Teweten twee Chirurgyns dansten met hunne bruiden: waerop twee officiers in de kamer gekomen zynde, de bruiden van hunne bruidegoms wilden aftrekken, om zelfs daer mede te danssen. Hier over rees geschil. Waer over d'een officier, genaemt Bodon, en in dienst der Czaerse Majesteit, den eenen Chirurgyn, genaemt Garree, eenen François van geboorte, moortdadigh doorstak, zoodat hy zonder geweer zynde aenstons nederviel en den geest gaf. Jan Hovy, de andere Chirurgyn, wert mede van den anderen officier, eenen kapitein, genaemt Saks, in het lyf gequetst. Maer hy dit voelende hielt de hant op de wonde, en week ter kamer uit, trachtende zich over het hof door de vlucht te redden. Maer vervolgt wordende van den kapitein, keerde weder naer de bruiloftkamer, daer hy by den dooden neder, en in zwym viel: totdat een zyner vrienden hem het bloet uit de wond zuigende, hem deed bekomen. Weinig tydts te voren hadden deze krygsluiden al moeite gezocht: maer de Chirurgyns de een eenen degen, de ander eenen stoel grypende, hadden hen gedwongen de kamer te ruimen. Waer over zy verbolgen ten tweedemale quamen indringen, en dit stuk bedreven in 't aenzien van 't volle gezelschap. Wat verslagenheit dit veroirzaeckte, is licht te begrypen. Het stuk bedreven zynde, gingenze door, maer werden twee dagen daerna gevat, en in den kerker gesmeten. De overste ondertusschen hier zittende ging zynen dienaer met schoone woorden en beloften aen, hy zoude zeggen den doodslagh bedreven te hebben: waer voor hy hem aen een vendel helpen, en vergiffenis van 't feit zou doen hebben. D'onnoozele mensch laet zich bewegen, en bekent den moort: maer gefoltert ontkende dien weder, en meldde den dootslager; dogh te laet. Wat hier sedert op volgde, zal ik te zyner tydt zeggen.

Moorders gevangen.

Toebereiding tot eene reis naer Veronis.

In dezen tydt nam zyne Majesteit voor zich te begeven naer Veronis met eenige Russische en Duitse Heeren, dien reets gelast was zich tot die reize vaerdigh te maken. Den zelven last ontfing ik ook den 25 dezer maent, die my des avonts uit den naem zyner Majesteit andermael door den Heer Kinsius herhaelt wert.

want

Digitized by Google

want de Vorst begeerde dat ik die plaets, de daer leggende schepen, en wat'er meer aenmerkelyk is, zoude bezichtigen, eer ik uit het Ryk vertrok. Ik nam den last aen, en stelde orde op myne zaken, om op den behoorlyken tydt gereet te kunnen zyn.

Middlerwylen naderde de tydt van de trouftaetsie van den Bojaer Iwan Feudorowits Golowin, of Joan Theodorus zoon Golowin, wiens vader is Feudor Alexewits Golowin, eerste Staetdienaer; en Mevrouwe Boreesowits Seremeet'of dochter van Boris Theodorus zoon Seremeet'of, die tegenwoordigh Veltmaerschalk van den Czaer, in verscheide gezantschappen gebruikt was geweest, onder andere ook aen het hof te Weenen in Oostenryk, daer hy uitnement bemint was. Hy was ook vereert met de Ridderorde van Malta.

Ongemeene Troustaetsie.

My lust deze Troustaetsie, als iets ongemeens, en betreffende de voornaemsten des Ryx, te beschryven, zoo alsze geschiet is den 28sten der maent. De bruiloft stont gehouden te worden ten huize van den Bojaer Feudor Alexewits Golowin: wiens hof met byzondere pracht toegestelt was. Het was een gebou van hout, vry kunstigh gemaekt, met schoone vertrekken, zoo onder als boven, leggende op een hoogte weinig buiten de Duitse Slabode, aen geene zyde der rivier Jouse. In de opperzael, die vry groot was, stonden eenige tafels in goede orde, en daer nevens menigte van Musikanten, gereedt om de vreugde te vermeerderen. Hier benevens was in een ander vertrek een tafel bereit voor de zuster zyner Majesteit, de Czarietse, en de drie Princessen, nevens het gevolg der Hofjufferen, en veele Russische Heeren en Vrouwen, die zich afgezondert hielden. Veel volx vervoegde zich hier na toe. Ontrent elf uren liet de Bruidegom zich vinden beneden in de gehoorzael, staende alleen aen de slinke zyde, om van alle de Heeren de gelukwenschingen te ontfangen: terwyl vast aen yder gedistilleerde wateren werden aengeboden. Het was naeulyx middagh, of daer quam last, dat men den Bruidegom, onder het steken der trompetten, en het geluit der keteltrommen, die voor het hof stonden, naer de trouplaets zou geleiden. Deze was een kleene kapel, weinigh schreden van het hof afgescheiden, en evenwel daer aen behoorende. Het is naeulyx te zeggen wat pracht hier vertoont wert. Zyne Czaerse Majesteit was zelve hier Maerschalk, en hierom overal tegenwoordigh. Zoo dra de Bruidegom in de kapelle gebragt was, wert'er gezonden om de Bruit af te halen uit het huis van den overleden heer Adolf Houtman, staende in de Duitse Slabode regt over de Hollantse Kerk; voor den Veltmaerschalk, vader der Bruit, voor eenigen tydt ingeruimt op uitdrukkelyke orde zyner Majesteit. Hier wert de Bruit, den vorigen avont uit Moskow gehaelt, ingebracht. Toen vervoegden zich ook derwaert alle de genoodigde Russische en Duitse vrouwen, om de Bruit naer het bruilofthuis te geleiden. Deze afhaling ging dus toe. Vooruit reedt een keteltromslager gezeten op een wit paert. Hem volgden vyf trompetters op even zulke paerden, eerst drie, en daer achter twee. Toen quamen 16 schafmeesters, gekoren uit Russische en Duitse Heeren, elk op een schoon paert gezeten. Hier op verscheen zyn Czaerse Majesteit, zittende alleen in een schoone Hollantse karos, van zes appelgraeuwe paerden getrokken. Hier achter volgden vyf ledige karossen, elk met 6 paerden; ook een kales met even zoo veel paerden, geschikt om de Bruit en de andere Jufferschap af te halen. Middlerwyl quamen de Princes, zyn Majesteits zuster, en de Czarietse met de drie jonge Princessen, yder in een koets, maer zonder wielen op de wyze van eene slede, door zes paerden getrokken, benevens een meenigte van Hofjufferen. Nu was ontrent ruim een half uur verstreken, wanneer men het voorgenoemde gezelschap zag te rug keeren. De Bruit en d'andere Juffers besloegen nu de ledige karossen. Toen men aen het bruilofthuis gekomen was, stonden daer twee Heeren als gevaders om de Bruit te ontfangen. Hier toe waren verkoren een Russisch Heer, en de Envoye van Polen, genaemt Konigzegg: die beide de Bruit by de hant nemende haer ter kapelle inleidden, en nevens den Bruidegom stelden. Hier op volgden de Princes, zuster zyner Majesteit, de jonge Princessen, en vele Hofjuffers, die aen den ingang der kapelle bleven staen: gelyk aen beide de zyden der kapelle eenige Russische en Duitse Juffers. De kapel zelve was kleen: zoodat'er maer tien of twaelf personen bequamelyk binnen konden zyn. Deze waren, zyn Majesteit, de Czaerse Prins, de Bruidegom en Bruit, de twee Gevaders, en twee of drie Russische Heeren. Ik genegen alles naeukeurigh af te zien, begaf my mede daer binnen, en ging staen achter den Bruidegom, die, gelyk de Bruit, sierlyk op onze wyze gekleedt was. De Bruit was gedost in kostelyk wit satyn, met gout doorwerkt. Het gansche hooftgestel was geheel met diamanten en gesteenten bezet; hangende agter onder de fontanje een lange vlecht los haer: gelyk onder de Duitse natie hier lang in gebruik is geweest. Boven op het agterhooft hadze een kroontje met edele gesteenten bezet. Toen namen de plechtigheden eenen aenvang. De Priester

quam ſtaen voor den Bruidegom en Bruit, en begon uit een boek, dat hy in de handen hadt, te lezen. Na weinigh tydts ſtak de Bruidegom eenen ring aen de hant der Bruit. Toen kreeg de Prieſter twee gladde en vergulde kroonen voor den dagh, waer van hy de eene den Bruidegom te kuſſen gaf, en toen voorts op zyn hooft zette. Dit zelve verrichtte hy aen de Bruit. Nadat hy weder een weinigh gelezen had, gaven de Bruidegom en Bruit elkander de rechte hant, en gingen zoo driemael rondom. Toen bragt de Prieſter een glas met rooden wyn, waer uit hy eerſt den Bruidegom, en vervolgens de Bruit deed drinken. Deze een weinigh daer uit gedronken hebbende, gaf het den Prieſter weder over, die het aen die hem bedienden overgaf. Zyne Majeſteit ondertuſſchen met eenen grooten Maerſchalkſtaf in de hant heen en weder wandelende, en ziende dat de Prieſter zyn lezen ſtont te vervolgen, geboot hem zyn werk te verkorten. Waer op een korte poos daerna de zegen gegeven zynde aen de nieu gehuwden, zyn Majeſteit den Bruidegom gelaſte zyne Bruit een kus te geven. Zy ſcheen'er daer ter plaetſe eenige zwarigheit in te maken: maer de Vorſt het andermael gebiedende, liet zy het zich wel gevallen. Hier op ſcheidde men, en vertrok op de voorige wyze naer het bruiloſthuis. Terwyl de ceremonien verricht werden, zag men de Czarietſe en veele Hofjuffers in de venſteren van 't paleis, dat regt over de kapel was, leggen. Maer na weinig tydts begaf men zich nu ter tafel. De Bruidegom was gezeten onder de mannen, de Bruit onder de vrouwen aen de algemeene tafel in de bruiloſtzael. Drie dagen duurde de vreugt, en wert de tydt doorgebragt met danſen en andere tekenen van vrolykheit. Den laetſten dagh werden de ſchafmeeſters onthaelt. Het is aenmerkens waerdigh hoe zeer de trouſtaetſie tegenwoordigh verſchilt van het overout gebruik. Maer het is onnoodig dit te toonen, dewyl dat van anderen genoegh gedaen is.

De manieren der trou, die uit dit voorbeelt genoegh af te meten zyn, afgeſchetſt zynde, zal het niet ongevoegelyk zyn hier aen te hechten de zeden, die by dit volk in zwang gaen ontrent de geboorte en het afſterven der menſchen.

Zeden der Ruſſen ontrent de geboorte,

Zoodra een kint geboren is, wort de Prieſter ontboden om het te reinigen. Deze reiniging ſtrekt zich ook uit over alle, die daer tegenwoordigh zyn, die hy alle by hunne namen noemt, en den zegen over hen uitſpreekt. Eer de Prieſter daer is, komt'er niemant binnen. Als hy gekomen is, wort aenſtonts een naem aen 't kint gegeven, naer den naem van dien heiligh, wiens gedagtenis agt dagen voor de geboorte des kints geviert is, of agt dagen daer aen ſtaet geviert te worden. Men geeft ook op den zelven tydt aen 't kint het nagtmael volgens hunne ceremonien, eerze het doopen, inzonderheit by luiden van aenzien. Indien het kint gezont en ſterk genoegh bevonden wort, wort de doop vyf of zes weken uitgeſtelt. Is het een zoon, wort de moeder na vyf weken gereinigt, wanneerze ter kerke komt. Is't een dochter, wort zy na 6 weken gezuivert. Dan nemenze eenen gevader tot het kint, ook eene gemoeder. En die ze daer eens toe gekoren hebben, nemenze altydt weder. Waer ontrent nogh ſtaet aen te merken, dat zulk een gevader en gemoeder elkander niet mogen trouwen; datze uitrekken tot in het derde lit toe.

en doot.

Als'er een lyk is by voorname luiden, gaen alle bekende vrienden mede tot de uitvaert, mannen en vrouwen, zoo wel ongenoodigde als genoodigde. Het doode lichaem wort op een baer van 4 of 6 mannen gedragen. De kiſt is overdekt met een koſtelyk kleedt, waer van het dexel, met een ſlechter kleedt bedekt, voor het lyk gedragen wort. Ondertuſſchen maken eenige der naeſt beſtaende vrouwen een groot misbaer op de Griexe wyze, waer van ik in myn vorige Reize geſproken heb. De Prieſters ook heffen het gebruikelyk lykliet aen. Dit alles geſchiet onder de gemeene luiden met minderen omſlagh.

Zeden der overzeeſche natie.

De zeden der overzeeſche natie ontrent deze dingen verſchillen weder. Als'er een kint geboren wort, ziet men geene andere ceremonien, als die in onze landen gebruikelyk zyn. En zoo gaet het ook met de trou. Maer ontrent de bruiloften toonenze een groote rykelykheit. Als'er een ſtaet gehouden te worden, worden alle de vrienden, die men daer by wil hebben, door twee opperſchaffers genoodigt: die, zoo het in den winter voorvalt, gezeten zyn in een ſierlyke ſlede, door twee ſchoone paerden getrokken, die met eenige linten opgepronkt voor den dagh komen. Deze hebben twee voorryders, en twee dienaers achter op de ſlede ſtaen. Het getal der genoodigden beloopt wel op 100 of 150, en meer, naer de geſtelteniſſe der bruiloft, of het bykomen van eenige Ruſſiſche Heeren en Vrouwen, daer mede verzogt. De opperſte van die de bruiloft bedienen, is de Maerſchalk, die omgaet met eenen grooten ſtaf van bevel, boven aen met lint beſtrikt. Deze ſtelt met de opperſchaffers, die gemeenlyk twee in getal zyn, alle de gezontheden in. Nogh zyn'er 4 of 6, of ook wel 8 onderſchaffers. Deze bereiden het bruiloſthuis, behangen het met tapiſſeryen, en verzien het met andere noot-

za-

Digitized by Google

zakelykheden, hier vereischt. Zy passen ook nevens den opperschaffer de bruiloftgasten op, te kennen aen een sierlyk teken, dat zy aen den regter arm dragen. Welk kenteken by den oppersten wat rykelyker is, dan by die aen hem volgen. De Juffers der Bruit binden hun dit teken aen den arm. Deze Juffers worden met groote staetsie in de bruiloftzael gebragt onder het opklinken der snaren en fluiten. Ter eere van den Bruidegom en Bruit verkiestmen aen wederzyden twee Gevaders, twee Gemoeders, en twee Gezusters: die op dezelve wyze onder het gespeel binnen geleit worden. Dan gaet yder zitten ter tafel op de plaets, hem toegeschikt. De Voorsnyder wort tusschen beide de Juffers der Bruit geplaetst, recht tegen over de Bruit; terwyl deze Juffers hem een sierlyk kenteken aen den arm binden. De Bruidegom zit tusschen de Vaders en Gebroeders: de Bruit tusschen de Moeders en Zusters. De maeltydt geeindigt zynde, worden in een ander vertrek onthaelt de Maerschalk, de Schaffers, en Voorsnyder. Dan beginnen de dansseryen, die door den Maerschalk worden aengevangen. Dees neemt de Bruit op, en verzoekt andere Juffrouwen tot danssen met de Opperschaffers. Deze hun werk gedaen hebbende, danssen de Gevaders en Moeders, met de Gebroeders en Zusters. Dan danst de Bruidegom en Bruit, benevens twee of drie andere Heeren en Juffers. Hier op volgen de Juffers der Bruit met den Voorsnyder, en andere Heeren. Dit verricht zynde, wort gemeenlyk door den Maerschalk uitgeroepen, VRYHEIT; waer mede hy te kennen geeft dat danssen kan die lust heeft. Waer op de andere Bruiloftgasten met danssen voortgaen. Deze bruiloften duren gemeenlyk drie dagen, op welker lesten de Maerschalk met de Opper-en Onderschaffers benevens den Voorsnyder door de Juffers der Bruit onthaelt worden. 'T gebeurt ook wel dat de Vorst zelf op zodanige bruiloften komende, zich tot Gevader laet aenstellen.

Begravinge.

Hunne begravingen gaen dus toe. Zy laten den overledenen eenige dagen boven d'aerde staen. Des daegs voor de begravinge noodigen zy eerst het Opperhooft der natie: dan meest alle de Koopluiden en anderen, zoo die binnen de stadt, als in de Slabode wonen. Deze noodiging wort verricht door twee personen van dezelve natie, daer toe uitgekoren, of van het sterfhuis verzogt, hebbende lange roumantels met zwart floers of lampers op de hoeden. De byeenkomst geschiet gemeenlyk ten twee uren na den middagh. Dogh by wintertydt wort het wel avont, eer het lyk ter aerde bestelt wort. Des zomers geschiet het ook al vry laet. Men verkiest by deze roustaetsi 14 of 16 Treurders, 10 of 12 dragers, alle getroude personen: die in 't zwart gekleet zich in 't sterfhuis laten vinden met zwarte roumantels, die de Kerk met voordagt daer toe heeft. De Treurders vervoegen zich ter rechter zyde van het voornaemste vertrek, gelyk ook de naest bestaende bloetvrienden van manlyk oir, die binnen komende van yder gegroet worden. De dragers krygen een roubant om den hoet, en over de schouders en het lyf, ook wel daerenboven een paer witte hantschoenen. Gemeenlyk zyn'er twee vertrekken geschikt tot het zetten van eene tafel met allerhande verversingen: terwyl gedurig aen yder wyn, koutschael van bier, suiker, en citroenen, zoo ze te bekomen zyn, nevens geroost broot, dat smakelyk is, aengeboden wort. Eer het lyk wort uitgedragen, wort aen yder drager een gedachtenis ter hant gestelt, die gemeenlyk in een zilvere lepel bestaet, waer in de naem des gestorvenen gesneden staet. Zulk een gedagtenis wort ook wel gegeven aen den Predikant en Schoolmeester; ook wel aen de Treurders. Als'er een jonge dogter overleden is, wort'er een goude ring in de plaets van lepels gegeven, daer ook haer naem in gesneden staet. Als de tydt van uittreden nadert, slaen de dragers de kist toe. Dan begint de Schoolmeester met zyne Scholieren, yder met een boek in de hant, een gezang aen te heffen: hoewel die van den hervormden Godtsdienst dit maer alleen op het Kerkhof plegen. Dan vertrekt men met het lyk volgens onze manier naer het Kerkhof; zonder dat'er namen afgelezen worden. Vooraen gaen de jonge Scholieren, gevolgt van hunnen meester. Dan komt de Predikant, en na hem de Aensprekers. Hier agter het lyk. Vervolgens de Bloetverwanten en Treurders, gevolgt van de Koopluiden, Officieren, en wat des meer is, niet gepaert in rang, als by ons, maer 4 of 5 by een naer hun believen. Als men op het Kerkhof gekomen, en het lyk in den kuil gezet is, hoort men weder eenige lykzangen. Dan doet de Predikant een lykrede naer het gemeen gebruik, en bedankt alle de vrienden voor de eere, aen den overledenen bewezen. Dan smyten de dragers, yder met een schop in de hant, de aerde over de kist, tot dat de kuil byna vol is. Hierna worden de vrienden weder in het sterfhuis verzogt. Maer meestentydt gaet daer niemant in buiten de dragers, en weinige anderen, die weder met drank en tabak onthaelt worden. Somtyts wort'er een lykpredikaetsie in de Kerk gedaen, daer de vrouwen dan ook toe genoodigt worden. Dan ziet men de vrou van den overleden, en eeni-

ge

Digitized by Google

ge andere der naeste vrienden, geheel met floers behangen. Deze toonen dikwyls eenige tekens van rou op het midden der straet. Waer op somtyts een roumael volgt. By zomertydt geschiet deze staetsie met karossen, en te paert, dewyl men de wegen dan te voet niet gebruiken kan. De kisten werden voor dezen geheel uit eike boomen gemaekt; dat nu verboden is, begerende zyne Majesteit niet dat de eike bossen hier door zullen vernielt worden. Derhalven maekt men ze nu van planken uit ander hout.

Het getal der Gereformeerden bestaet hier ontrent in 200 personen. Maer de Luterssen zyn vry sterker, waerom ze ook twee Kerken in de Slabode hebben: de Gereformeerden maer een. Voor weinigh jaren zyn hier ook aengekomen twee Duitse Jesuiten. Deze Vaders onderwyzen vele kinderen van voorname luiden in de Latynse sprake.

XII. Hooftstuk.

Vertrek zyner Czaerse Majesteit naer Veronis met gezelschap, waer onder de Schryver. Eenige aenmerkelykheden op den wegh. Aenkomst te Veronis.

Reis naer Veronis.

NU is het tydt onze reis naer Veronis voort te zetten, op welke de Vorst tot zyn gezelschap besloten had mede te nemen de Russische Heeren, Iwan Alexewits Moesin Poeskin, opperstcn opziener van alle de Kloosters in Ruslant, te voren geweest Gouverneur van Astrakan, in welk ampt hy zich loffelyk gequeten had: Alexe Petrowits Ismeelhoff: Knees Gregori Gregoriwits Gagarin: Iwan Andrewits Tolstoy, Gouverneur van Asof: Ivan Davidewits, Gouverneur van Kolomna: Alexander Wassilewits Kieken, Spysmeester en Kamerheer zyner Majesteit: Narieske, een zoon van den oom zyner Majesteit; en verscheide andere voorname Heeren en gunstelingen, die na ons te Veronis aenquamen. Deze eere genoten ook de Heer Konigzegg, Extraordinaris Envoye der kroon Polen: de Heer Keizerling, Envoye des Konings van Pruissen: de Heer Bellosseur, afgezonden van den Heer Ogienskie, een voornaem Krygsoversten en vrient des Konings van Polen: eenige Officiers in dienst zyner Majesteit, en hier onder de zoon van den beroemden Generael la Fort. Uit de Koopluiden drie personen, de Heer Henrik Steils, een braef man, en wel gezien by den Vorst: Thomas Heel, en Abraham Kinsius, waer van de twee eerste Engelse waren, de laetste een Hollander, alle zyner Majesteit zeer toegedaen: zynde de laetste dezelve, met wien ik van Archangel was opgekomen. Zyn Majesteit begeerde dan dat ik met deze drie Heeren vooraf zou vertrekken op den laetsten dagh der maent January, zullende zelve den aenstaenden nacht met het ander gezelschap volgen. Hier toe hadden wy nu reets onze sleden overal onder met yzer laten beslaen om de schaersheit der sneeu op de wegen, om het ongemak der reize des te beter te verduren. Zyn Majesteit had ons Podwoden verschaft, te weten voor elke slede drie paerden, uitmakende 6 sleden met de bediendcn, en die daer toe hooren. Ontrent drie uren na den middagh begaven we ons daer in, en vertrokken uit de Duitse Slabode, zynde op alle 20 wurst versche paerden voor ons gereedt. Deze wegh is tot Veronis toe op yder wurst afbepaelt: zoodat op elke pael met Russische en Duitse letteren geteken staet het jaer, 1701, waer in ze gestelt zyn. Tusschen deze palen, die tamelyk hoogh, en root geverft zyn, zyn aen beide de zyde van den wegh 19 of 20 jonge boomen geplant, waer onder zommige 3 of 4 by een, staende als in schanskorven, gevlogten van takken van boomen, om hen voor ongemak te bevryden, en het uitgaen te beletten. Deze palen zyn 552 in getal, makende te samen 121 mylen, 5 wurst gerekent in een myl. Op alle dezelve kan men zien, hoe verre men van Moskow, Veronis, en andere oorden, die bezyden leggen, is. De jonge boomen, wilde men die tellen, zouden wel uitmaken een getal van twee hondert duizent. Dit werk is van groote nutbaerheit, dewyl de wegen anderzins bezwaerlyk zouden te onderkennen zyn, te meer dewyl ze des winters geheel met sneeu bedekt leggen, en de reizen langs die wegen zoo wel des nagts als des daegs voortgaen. Twee uren gereden hebbende, hadden we 25 wurst afgelegt, en waren gekomen tot Sgelina, van waer we aenstonts met versche paerden voorttrokken op Kreesfof, dat 20 wurst is, van daer op het vlek Oeljamina, weder 20 wurst, zynde het toen ontrent 8 uren. Daer gekomen, traden we in een huis,

Digitized by Google

huis, dat zyne Majesteit toebehoort, wel opgetimmert van hout, maer in verscheide vertrekken bestaende, hebbende ook voor den ingang een fraeie Savare of vyfkantigen trap, van vyf treden opwaerts. Hier kregen wy ververssing van bier, en vonden de kamers warm gestookt, omdat men zyne Majesteit te gemoet zagh, die tot gerief der reizigers den geheelen wegh over op alle 20 wurst dusdanige huizen heeft doen bouwen. Na twee uren vertoevens trokken wy weder voort onder het vallen van wat sneeu, hoewel het vogtigh weder bleef, vindende de paerden overal gereedt, en op alle de dorpjes vieren aengestoken, en de boeren voor hunne huizen staende met brandende stroobossen, tot bewys van vreügde over het verwachte doortrekken zyner majesteit; dat in den nagt geen onvermakelyk gezicht gaf. Toen hadden wy nogh 30 wurst af te doen, eerwe aen de stadt Kolomna quamen. Daer wy eenige uren voor den morgenstond aengekomen zynde bleven vertoeven tot dat de Vorst aenquam in een verblyfplaets, hier toe ons aengewezen. Des morgens ontrent 9 uren quam zyn Majesteit aen met het gansche gezelschap: terwyl ik de stadt van binnen en van buiten vast was gaen bezichtigen. Waer in ik een aenvang nam van de poort, die wy waren ingekomen, genaemt *Pjaet-nietske*, of Vrydaegse, ook wel de poort van den vyfden dagh der weke, tot de andere, genaemt *Koffi*: want meer zyn 'er niet.

Gelegenheit van Kolomna.

De stadt is met eenen braven steenen muur omtrokken, van ontrent 6 vademen in de hoogte, en 2 in de dikte, beslaende een half uur in zynen omkring, met veele toorens, eenige ront, eenige vierkant, bezet; d'een 200 schreden van den anderen, maer niet gemaeckt om 'er geschut in te gebruiken. Aen de achterpoort loopt een riviertje, genaemt *Kolommenske*, waer naer de Stadt genoemt is. Van de rivier Mosqua had ik hier ook te spreken, maer dewyl wy die daerna te water overtrokken, zal ik dat uitstellen, en nu het gezicht der stadt vervolgen. Aen de gemelde zyde is de muur geheel gebroken, en een gedeelte daer van legt nedergestort. Deze poort nadert men, van beneden eenen hoogen berg opgaende; teweten van buiten, dewyl aen die zyde het lant in de laegte legt aen geene zyde der gemelde rivier. Voor d'andere poort is de voorstadt, daer de goederen verkogt worden: gelyk ik daer dezen zelven morgen eenige hondert boeren binnen de stadts poort hunne waren zagh te koop brengen. De stadt legt byna in de rondte: en aen de hooge zyde des lants loopt 'er een drooge gracht om, daer de muur zeer hoogh is. Het voornaemste, dat hier te zien is, is de Kerk Usplenja, of Afscheiding van Godts Moeder, fraei van steen gebout, en tamelyk groot. Hier by mogh men voegen het Aersbisschoppelyk hof, zynde wat 'er verder is van zeer weinigh belang. Myne nieusgierigheit voldaen hebbende begaf ik my naer het huis van den Gouverneur Ivan Davidewids, daer ik zyne Majesteit nevens het gansche gezelschap reeds aen tafel gezeten vond. Als ik den Vorst naderde om den plicht der groetenisse af te leggen, wendde hy zich om en kuste my. Nadat ik verhaelt had, wat ik ondertusschen had uitgerecht, geboot hy my aen te zitten. Nadatmen wel gegeten en gedronken hadt, vertrokken wy alle ten twee uren na den middagh naer de plaets van den heer Alexander Wasielewits Kiecken, 5 wurst van deze stadt afgelegen: daerwe op onze aenkomst met drank, en voor den avont met een heerlyk mael onthaelt werden. Deze plaets is een fraei gebou van hout, verzien van goede groote vertrekken hebbende twee verdiepingen, en een aengenaem uitzicht over het lant, dat in het schoone weder, dat wy nu hadden, zich fraei vertoonde. Wy scheidden hier van daen ten 5 uren. Des morgens ten negen uren quamen wy aen het meertje *Ivan* of *Jan* genaemt, by het dorp Ivanofra, dat men rekent hondert en dertigh wurst af te leggen van de lustplaets des Heeren Kiecken, boven gemelt.

Het meertje Ivan.

Uit dit meertje heeft de vermaerde rivier Don of Tanais haren oorsprong, daer uit voortschietende met een lange goot of kanael, waer van het water zeer klaer en goedt van smaek is, gelyk zyn Czaerse Majesteit en wy alle op de proef bevonden.

De rivier Don.

Dit meertje Ivan zelf, dat men eer een poel mogt noemen, is anders vry moerassigh of drabbigh. De eene helft van zyn water loopt dezen, en de andere dien wegh, dat opmerkens waerdigh is. Hier is de plaets, daer in den jare 1702 hunne Czaerse Majesteiten hebben een aenvang doen maken eener aenmerkelyke doorgravinge, om door middel van die uit de rivier den Don tot in de Oostzee te kunnen varen.

Groote doorgraving.

De omstreek van dit gansche lant is toen, gelyk ook nu, van hunne Czaerse Majesteiten zelfs in persoon alom bezichtigt en opgenomen. Deze doorgraving begint van den vliet Don, en staet te gaen door het kleene meer Ivan tot aen het riviertje Schata met een diep kanael: vallende deze rivier in den vliet Upa, die zich dan weder in den Occastroom uitstort, gelyk deze in de Wolga; zoo dat men het oogwit van uit deze rivier in de oostzee te komen zal kunnen bereiken. Deze werken worden door middel van schutsluizen, die 80 schreden

in de lengte, en 14 in de breette hebben, voltoit onder het oppergezagh en bewint van den Vorst Gogarin, eenen Heer, wiens deugden en bequaemheden en yver voor den welstant van het Czaerse Hof alom bekent zyn. Zyn Czaerse Majesteit doende ons voeren op ysleden, die ons over de bevroze wateren der gegravene kanalen bragten, gaf ons een gezicht van het werk, dat nu voltrokken was, bestaende in zeven Schutsluizen, van graeuwen levendigen steen opgemaekt. Hier zagh ik ook eenen Moddermolen naer de Hollantse wys gevormt, waer door, nadat zyn Majesteit het ys had doen opbreken, voor ons gezicht veengront wert opgehaelt. Dit veen laet de Vorst te lande brengen, en daer turf van maken, gelyk hy in Hollant gezien had. Hier toe zyn eenige schuren opgeslagen, en verscheide daer van reets met turf gevult. Wy beproefden dezen turf door aenleggen van een vier, en bevonden dat hy zeer goedt was.

Zware schutsluizen.

Turf in deze gewesten gemaekt.

Nadat wy hier van zyne Majesteit op het middaghmael wel onthaelt waren, vertrokken wy weder ten 3 uren van daer, om nog 30 wurst voort te trekken tot aen de plaets van den Heer la Fort. Waer van het dorp van den wegh afgelegen zynde, hielden drie onzer voerluiden, in de plaets van het voorrydende gezelschap te volgen, den rechten wegh: zoodat wy 5 wurst verder geraekt, aen een huis zyner Majesteit quamen, daer wy, ik en twee Fransche officiers, met den avont in traden. Hier bleven wy tot tien uren, om het gezelschap in te wachten. Maer dat niet vernemende, reden wy voort, meest al door step of woestyn, zynde daer niet als hier en daer wat krepelbosch. Den derden der maent des morgens ten 9 uren quamenwe op de plaets van den Heer Alexander Danielewits die Mensikof, gelegen 110 wurst van de plaets van den Heer la Fort. Dit is een zeer lustigh en sierlyk gebou, getimmert op de wyze van een lusthuis. Boven op het zelve is fanaels wyze een fraei speelhuis met een afhangend dak daer boven. Van buiten is het sierlyk met verscheide koleuren beschildert. Het heeft vele goede en bequame vertrekken, die tamelyk hoogh van verdieping zyn. Om'er in te komen moet men gaen door de poort van het fort, dewyl het met eenen gemeenen aerden wal omtrokken, dogh kleen in zyn begrip is. Hier aen zyn verscheide contrescharpen, wel gerangeert, en met geschut verzien. Aen d'eene zyde heeft men het gebergte, aen d'andere een moeras, of staende meer. Toen ik hier aenquam vraegde zyn Majesteit, waer ik geweest was. Ik antwoordde, daar my de Hemel en Voerman gebragt hadden, dewyl ik der sprake en wegen onkundigh was. Dit verwekte den Vorst tot lachen, die myn antwoort aen de Russische Heeren uitleidde, en my echter eenen kloeken beker vol wyn tot straffe deed ledigen, en ons alle vorder zeer wel onthaelde, wordende, onder het drinken der gezontheden, de stukken op den wal telkens los gebrant. Na den maeltydt werden wy door den Vorst om den wal geleid, en op yder contrescharp met verscheiden drank beschonken. Toen werden de sleden vervaerdigt om ons te voeren over de bevroze moeras, om alles wel te bezichtigen. De Vorst deed my by zich in de slede zitten, zonder den drank te vergeten, die mede gevoert, en op verscheide plaetsen gebruikt wert. Dit verricht zynde, keerdenwe weder naer het Slot, daer de glazen op nieu rustig omgingen, zoodat de wyn zyn kracht begon te toonen. Middlerwylen wert aen deze plaets, die nogh geenen naem had, door zyn Majesteit de naem van Oranjenburgh gegeven. Het dorp van den Heer Alexander, daer by gelegen, heet *Slabootke*. Wy scheidden van deze vermakelyke plaets des avonts ten 9 uren. Den 4 der maent veel wegs afgelegt hebbende, namen wy het mael ontrent ten 10 uren. Toen spoeiden wy langsaem, omdat'er gansch geen sneeu in die streken gevallen was. De Vorst echter reet door met veel gevolg, en hielt eerst stant in het dorp Stoepena, daer 10 schepen gebout leggen. Des nagts zetten wy het weder door, en quamen den 5 der maent, ten een uur in den morgenstont aen de stadt Veronis, zynde 190 wurst van dit nieuw Oranjenburg. Vermits het gezelschap dezen nacht van elkander was geraekt, quam het in verscheide partyen hier binnen. De jonge Heer la Fort en ik waren de eerste, en geene plaets gestelt zynde daer wy konden ingaen, besloten te ryden naer het Hof van den Schout by nacht Rees. Maer hier gekomen, verstonden wy dat hy nu al sedert drie weken het bedde had moeten houden wegens eenen zwaren val met zynen wagen, waer door hy inwendigh beschadigt was. Wy gingen hem zien vroegh in den morgenstondt, met betuiging van de smart, die wy in zyn ongeluk gevoelden. Hy ontfing ons zeer beleefdelyk, te gelyk verzoekende dat wy zyn huis en tafel wilden voor lief nemen. Een uur na den middagh quam zyn Majesteit aen, waerop aenstonts meenigte stukken kanon, zoo in zyn Majesteits hof, als op de schepen, hoewelze in 't ys vast lagen, afgeschoten werden. Dit was naeulyx geschiet of zyn Majesteit quam regelrecht by den Schout by nacht, en beklaegde zyn ongeluk. Toen begaf hy zich naer het hof van den Heere Feudor

Oranjenburg.

Mas-

Mafhewits Apraxim, die hier het ampt van Admiraliteitsheer bekleedt, en het oppergezagh heeft. Wy werden alle gelaſt te volgen. Wy volgden en werden op een groot mael onthaelt, terwyl het geſchut verſcheide malen los ging, en telkens 50 ſchoten ſlaekte. Dus quam deze dagh ten einde. Ondertuſſchen was in het hof of kaſteel zyner Majeſteit plaets vervaerdigt voor alle de Duitſe Heeren, en laſt gegeven, om hen aldaer dagelyx naer hun believen met vleeſch te onthalen. De drank wert ook rykelyk beſtelt, en de tafel door den Envoye Konigſegg beſtiert. De Heeren Steils, Kinſius, en Heel onthielden zich in een afzonderlyke wooning by zekeren vrient, en de Heer la Fort en ik by den Schout by nacht, gaende evenwel, als het ons luſte, in het hof ter maeltydt. Zyn Majeſteit onthielt zich in een byzonder huis, ſtaende op de werf, met de Ruſſiſche Heeren. Den zeſten der maent bezagen wy de ſchepen, in welker eenige wy beſchonken, en des middags weder van den Heer Feudor Mafhewits onthaelt werden, gelyk ook den volgenden dagh: waer mede alle deze gaſteryen een einde namen, dewyl op den 8 der maent de groote vaſten der Ruſſen zyn begin had te nemen. Ik verzogt dan den 9 daer aen verlof van den Vorſt tot bezichtigen en af te tekenen van al wat my noodigh dagt; dat hy my gewilligh toeſtondt, voegende daer by: *Wy hebben gegeten, gedronken, vrolyk geweeſt, en daerna wat uitgeruſt. Nu is het tydt aen den arbeit te gaen.*

XIII. Hooftstuk.

Beſchryving van Veronis. Optogt naer de rivier Don. Wederkomſt te Moskow. Vertrek zyner Majeſteit naer Sleutelenburgh.

Gelegenheit der ſtadt Veronis.

De Stadt Veronis legt op 52½ graden, op de hoogte van het gebergte, zynde met eenen houten muur omringt, maer verdeelt in drie partyen. De muren zyn door ouderdom vry vervallen en verrot. In d'eene party der ſtadt woonen alle de voornaemſte Ruſſiſche Koopluiden, welke plaets genaemt wort *Jakatof*. In de ſtadt heeft men een groote lynbaen, en een weinigh buiten dezelve de Kruitkelders onder d'aerde. In 't afhangen van 't gebergte ziet men veele huizen beneden langs de rivier gebout, makende een ſtreek wel van 400 ſchreden. De voornaemſte worden bewoont van den Amirael Golowin: den Admiraliteitsheer Apraxim: den Bojaer Lofkrielowits: den Heer Alexander Danielowits, en andere voorname Ruſſiſche Heeren. Deze huizen ſtaen meeſt alle voor het Slot. Waer aen volgen de woningen van den Schout by nacht en andere Zeeofficieren. Achter dezelve zyn nogh ſtraten van dezelve lengte, waer in zich onthouden de luiden, die aen den ſcheepsbou arbeiden, en andere. De ſtadt legt ten weſten van de rivier Veronis, met wie ze in naem overeenkomt. Het Hof of Slot is aen gins zyde van de rivier, waer over een lange brug legt om daer in te komen; wordende het zelve rondom door de oude rivier beſpoelt. Het gebou is vierkant, hebbende op elken hoek eenen toren, tamelyk groot en verzien van ruime vertrekken, doende zich van buiten zeer ſierlyk op. De nieuwe rivier is door de afwatering der zantbergen zoodanig verſtopt, dat ze onbevaerbaer is: zoodat de ſchepen weder de oude rivier moeten doorvaren. 'T voornaemſte Magazyn (want zoo noemenze 't) is het Hof zelf, waer in men over de 150 ſtukken kanon ziet: waer van'er veele op den gront leggen, dienende om verzonden te worden, daer het de nootzakelykheit vereiſchen zal. Het is met paliſſaden op vele plaetſen bezet, ook met ſoldaten tamelyk wel verzien, waer van'er ook een goedt getal om de ſtadt legt tegen den inval der Tartaren, daer men al vrees voor gehadt heeft. Nevens het Hof is de Scheepsbouwery: wordende nu niet meer op alle plaetſen, gelyk voordezen, maer alleen op de werf aen de ſchepen gebout. Het Ammonitihuis legt aen d'andere zyde van 't Hof, een groot gebou met drie verdiepingen, de twee onderſte van ſteen, de bovenſte van hout. Het is verzien van vele vertrekken, daer alle nootlykheden tot de ſchepen in geborgen worden, maer zoo, dat alle de ſoorten in een byzonder vertrek zyn. Men vint'er ook kleederen, en wat het ſcheepsvolk verder noodig heeft. Hier nevens ſtaet ook een Zeilmakers huis. Men rekent dat'er zoo binnen, als dicht om de ſtadt tien duizent menſchen zyn. In de vlakte wort men

Slot van Veronis. — Scheepsbouwery. — Getal der menſchen in en om de ſtadt.

Digitized by Google

men twee of drie Dorpjes gewaer.

Op den 10 der maent ging ik afzien waer zich de stadt wel best zou voordoen om afgetekent te worden. De keur viel op het hoogste van 't gebergte aen de Z. westzyde, ontrent 2 wursten van de stadt. Hier begon ik een begin myner tekening te maken, maer most'er wel haest uitscheiden om de groote koude en harden wint, dewyl het op dien barren hoek niet te harden was. My luste des daegs daer aen het werk te hervatten. Des ging ik 's morgens met voordagt te voet daer heen, opdat ik warm zou zyn, als ik daer quam. Ik nam mynen dienaer met my nevens drie matroozen van den Schout by nacht, om bevryt te zyn voor de aenkomst der Russen, die de nieusgierigheit of eenigh ander inzicht naer my toe mogt dryven. Ik beval hen ook met zich te nemen eene groote mat, eenige stokken, een schop, en byl, om een gat in den gront gemaekt hebbende, des te bequamer te mogen zitten. Dit verricht zynde zette ik de mat agter my, tot afweringe van den wint. Dus zittende kon ik uit de stadt, en van beneden langs de rivier bequamelyk gezien worden. Het liep ook niet lang aen, of veelen hadden het oog op my. Hier door gebeurde het dat twee Engelse scheepsboumeesters, die beneden van de rivier op my staroogden, twee of drie menschen van hun volk naer boven zonden, om kennis van de zaek te nemen. Ik dit gewaer wordende, gaf last aen de matrozen, elk gewapent met een halve piek, dat ze wel zorge zouden dragen, dat niemant my naderde, nochte zeggen wat ik uitvoerde, zoo hun daer naer gevraegt mogt worden, en alleen tot antwoort geven zouden, dat ze het niet wisten. Nu quamen de Russen 50 en meerder sterk vast aen, en verzamelden zich op het gebergte, om hunne nieusgierigheit te voldoen, als niet kunnende begrypen wat'er omging. Dogh als ze naderden, werden ze door de matroozen te rug gedreven, zonder dat ze zich in 't minste daer tegen verzetten. Ontrent den avont weder in myn herberge gekeert, verstont ik uit den Schout by nacht, dat 'er een gerucht verspreit was door de gansche stadt, dat zekere bediende zyner Majesteit, dien niemant noemen konde, levendigh in d'aerde bedolven was boven op het uiterste van 't gebergte. Daer was wel naeukeurigh by vertelt dat hy een groot boek voor zich had. Dit was het papier, daer ik op tekende. Dus tot den middel toe in d'aerde gestelt zynde, mogt niemant den misdadigen naderen, of hy wert door drie soldaten, die de wacht hielden, daer van daen gejaegt. De officiers zelfs vraegden d'een den ander, wat straf het Geregt dien dagh had doen plegen. Den 12 der maent bevonden zy dat de gewaende verwezene van die plaets was geweken, en zy derhalven in hunne meening waren bedrogen geweest. Maer zy vatten weder eenen anderen waen op. Teweten een weinig verder op was een out Kerkhof, daer men my in de vorige dagen ook had gezien, en waer heen ik my nu weder begaf, om het insgelyx af te tekenen. De Russen dan niet langer wetende wat te denken, besloten eindelyk, ik most een Profeet zyn, nieulings van over zee gekomen: om overal omwandelende de oude Kerkhoven te bezoeken, en voor de afgestorvene menschen zielmissen te doen, en andere godsdienstighe- den te plegen. Waerom ik altydt een groot boek by my had. Zy beduidden ook elkander hoe ik meest met eenen graeuwen Ongersen rok gekleet ging, altydt gevolgt van mynen dienaer, die my een soort van eenen blaeuwen mantel nadroegh, en verzelt van drie matroozen van den Schout by nacht. Deze ydele inbeeldingen hadden my by dit volk, dat zich telkens met groote hoopen liet zien, licht het een of ander ongeluk kunnen aenbrengen, ware zyn Majesteit daer niet ontrent geweest; onder wiens tegenwoordigheit nu niets te vreezen was.

Ontmoeting in het aftekenen der stadt.

De afbeelding dan van deze stadt wort met No. 15 aengewezen. De letter A verbeelt het huis zyner Majesteit: B de werf: C de d'Worits of het Hof zyner Majesteit: D de Ambaer of het Magazyn: E het Zeilmakershuis: F Alexander Daniels huis: G Feudor Mashewits huis: H Usplenje Dogoroditza, of de Kerk der inslaping van Godts Moeder: I Cusma Idemjan, de Kerk toegewydt aen Cosmus en Damiaen, twee gebroeders, die in't getal der heiligen gestelt zyn: K de Saboor, of Vergaderkerk der heiligen en beelden: L Petritsa Bogoroditsa, of Vrydagskerk. Welken naem men zegt dat zy gekregen heeft omdat de maegt Maria zich op zekeren vrydagh op eene ongewoone wyze vertoont; en hier door de toewydinge verdient heeft: M de oude rivier: N de nieuwe rivier: O 't gebergte, waer op ik de stadt aftekende. Dewyl my de voorgenoemde oude grafsteden zoo vremt voorquamen, bragt ik die mede op het papier nevens de begraefplaets, die een berg is, heel door den tydt vervallen, en zoo van een gescheiden, dat men het eene deel in het ronde van het andere ziet afgescheiden, zoodat de aerde tusschen beide de deelen in de laegte gevallen legt. Dit Kerkhof dan is nu niet anders dan een afgescheiden bergje. Waer in men van boven tot beneden hier en daer dootshoofden, en verscheide beenderen der verstorvenen ziet uit d'aerde steken, nevens verscheide stukken van verbroke kisten. Boven

Afbeelding der stadt.

Grafsteden.

Kerkhof.

Digitized by Google

VERONIS.

Digitized by Google

OUD KERKHOF. 16

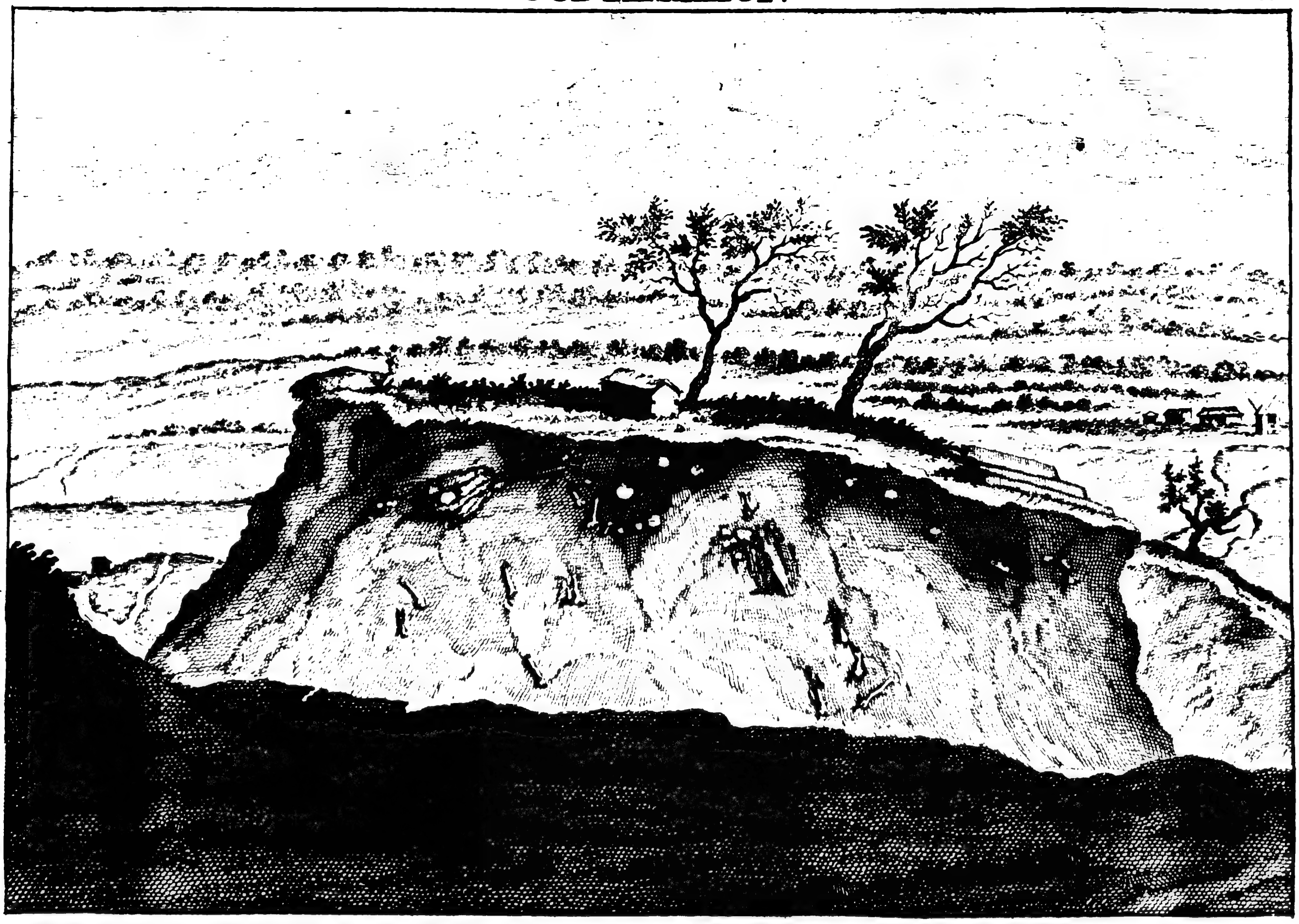

VREMDE MOLEN. 17

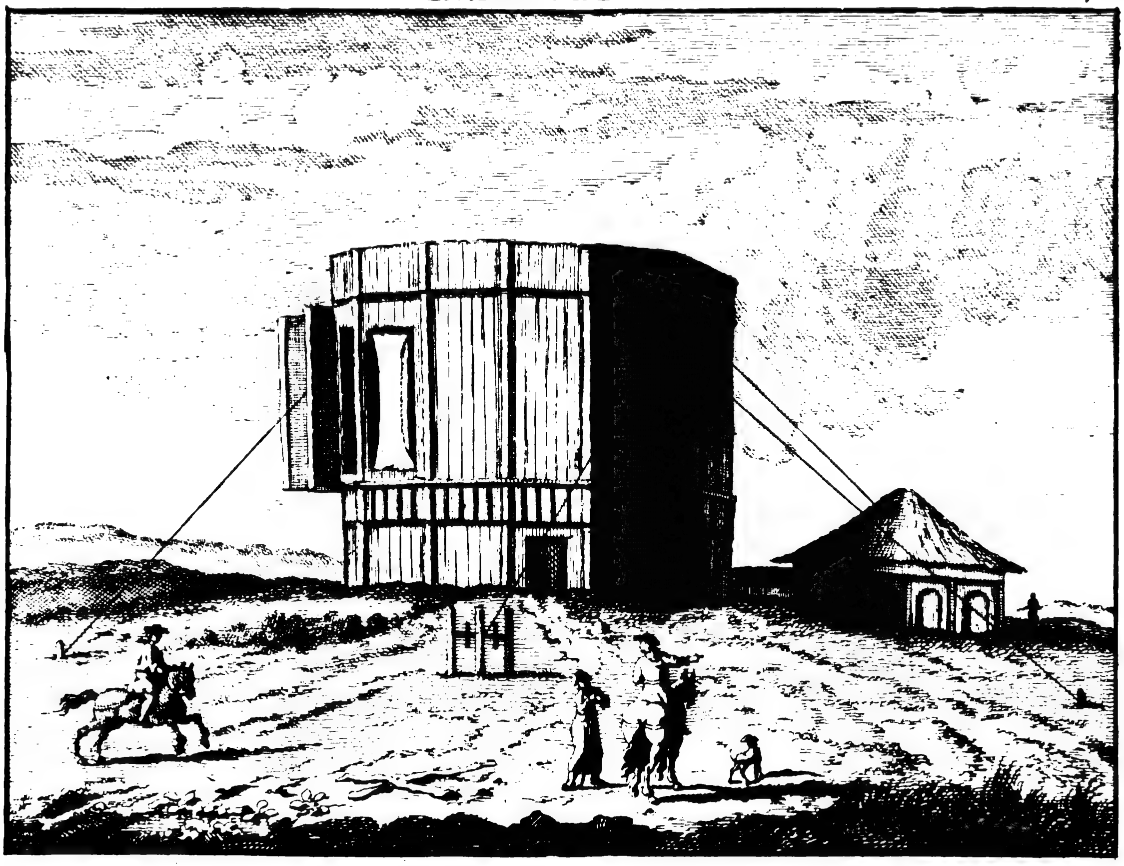

Digitized by Google

ven op ziet men nogh een kist byna in zyn geheel: waer nevens een andere, die verbroken is. Op den zelven berg staen nogh twee boomen, daer ik eenen Rus deed opklouteren, om te zien, of hy de gebeenten uit d'aerde konde krygen. Vergeefs: dewyl ze daer te hart in bevrozen lagen. Deze beenderen boven de zwarte aerde uitstekende, en dus door de lucht gebleekt, vertoonen zich zoo wit als kryt, dat aerdig voorkomt, gelyk op N°. 16 te zien is; zynde de voorgront aen 't Kerkhof vast geweest. Ter slinke zyde om laeg is de doorgang aen deze zyde der rivier: ter rechter zyde in de laegte legt Siesofskie by de rivier, daer eenige molens staen.

Schepen. Wat de schepen aengaet, die hier zyn, men ziet'er 15 in het water, daer onder 4 Oorlogschepen, waer van het grootste 54 stukken voert: 3 Victaeljeschepen: 2 Branders, en 6 Bombardeerschepen. Op het lant staen gereet om af te loopen 5 Hollantse Oorlogschepen, voerende 60 of 64 stukken: 2 Italiaensche Oorlogschepen van 50 of 54 stukken: een Venetiaensche Galeas: 4 Galeien: nogh 17 Galeien op Siesofskie, 2 wurst van de stadt gelegen. Nogh heeft men 5 Oorlogschepen onder handen, 4 Engelse, twee van 74 stukken, en 2 van 60 of 64 stukken. Het vyfde draegt den naem van zyn Majesteits schip, dewyl het onder zyn bestieringe gebout is. Het zal voeren 86 stukken. Nogh wort'er een Pakketboot onder zyn opzicht toegetakelt. Op het lant aen geene zyde der rivier zyn ontrent 200 Barkantyns, meerendeel te Veronis gemaekt. Nogh zyn'er op de rivier de Nyper ontrent de Krim by de 400 groote Barkantyns, en op de rivier Wolga wel 300 vaertuigen, zoo Boejers als Smakken. Te Asof zyn mede 18 Oorlogschepen, een Bombardeerschip en een Jagt. Nogh zyn 'er schepen, waer van het grootste voert 66 stukken: 4 zyn'er van 48 of 50: 5 van 36: 2 van 34, en andere van minder, dogh 't kleenste van 28 stukken.

Dezen dagh had zyn Majesteit het vermaek van met een zeilschuit over het ys te zeilen, als zynde daer toe een bequame vlakte. Den 13 werden ontrent den avont uit twee Bombardeerschepen 20 bomben geschoten, gelyk ook verscheide uit een sloep van 20 riemen. T' huis gekomen zynde, verstont ik uit den Schout by nacht dat zyn Majesteit om my gezonden had. Het welk ik zoo dra niet verstond, of ik begaf my aenstonts naer het schip, waer in de Vorst was: ziende over wegh nogh al eenige bomben schieten. Ik vont den Vorst met het gansche gezelschap vrolyk by den wyn, en verstont welhaest het besluit dat hy genomen had om des morgens den 14 met al het gezelschap naer de rivier den Don, of Tanaïs te vertrekken: een togt van ontrent 12 wurst van Veronis; om de schepen, die daer lagen, te gaen bezien. Wy reden dan ten 3 uren na den middagh van Veronis, meest alle te paerde, weinige ook op wagens. Als we niet verre buiten de stadt gekomen waren, hielt zyn Majesteit zich een weinig op in zeker Kerkje: terwyl wy wat van den wegh astraden, om te gaen bezien zekeren molen, waer van het maexel ons vremt dogh aerdigh voorquam. Hy was gemaekt van eenen Serkassischen meester, die hem een agtkantige gedaente had gegeven, hebbende van binnen vier molens, die alle te gelyk malen. Hy was geheel zonder wieken, of eenigh hulpmiddel van buiten, daer de wint op kon werken. Alleen waren van binnen 7 zeilen op de wyze van een schuitje. Hy wert rontom gesloten met groote deuren of vensters. Dogh als de wint diende, stelde men aen de wintzyde twee of drie deuren op: waer door de wint in de holte der zeilen vatte, en het gevaerte met groote snelheit deet omloopen. Zie hier de afbeelding, die wy daer van gemaekt hebben, op N°. 17.

Reis naer den Tanaïs.

Vremde molen.

Ondertusschen quam zyn Majesteit, in een kales gezeten, vast aen, en preste ons de reize te vorderen, dat met eenigen van het gezelschap zoo ras niet voort wilde. Wy quamen daer evenwel nogh tydigh voor den avont. Aenstonts ging het kanon uit alle schepen los, waer van wy 'er nogh eenige gingen bezichtigen. Men beschonk ons daer rykelyk met wyn: en des avonts onthaelde ons de Heer Ivan Alexewits Moesin Poeskin in zyn huis met een goeden maeltydt. Na het eindigen waer van zommigen hunne nachtrust gingen nemen in de schepen, dewyl daer ter plaetse luttel gemak is, zynde daer nogh geen timmeraedje van huizen aengevangen. Dogh de spraek gaet dat men van meening is daer ter plaetse eene stadt te bouwen. Des anderen daegs gingen wy den arbeit bezien, die aengewend wort tot het dammen van de rivier den Don, en haren loop te verleiden. Tot dit inzicht wort een sluis gemaekt, werwaert men den loop zal heen wenden. Deze rivier, van de aenwooners gemeenlyk Tanaïs of Donetz genoemt, is befaemt door gansch Rullant. Zy loopt door 't Precops of kleen Tartarie Oostelyk af, en na veele kromten zich met eenen grooten bogt niet verre van de rivier Wolga omdraeiende, en aenwassende door het bykomen van verscheide stroomen, voorby de stadt Asof, eertyts Tanais, in 't Meotisch meer, daer zy Europe van Asie afscheit. Hier ontrent vonden wy met verwondering vele stukken van Olifantstanden op den gront leggen, waer van ik een stuk tot gedachtenisse mede nam,

Aenkomst aen den Tanaïs.

Loop der rivier.

Olifantstanden.

nam, myne gedachten al latende gaen, hoe die daer mogten gekomen zyn. Waer over de Vorst zich uitte, zeggende dat Alexander de Groote naer de getuigenisse der Historischryveren deze rivier overgetogen was by het stedeken Kostinke, 8 wurst van daer gelegen: en dat naer allen schyn eenige zyner Olifanten hier gestorven zynde, deze overblyfsels achter gelaten hadden.

Weder-komst naer de schepen. Nu keerden wy weder naer de schepen, daer men ons goede siere deed met gebrande wateren. Zy waren 13 in getal, 11 Oorlog-en 2 Viktaeljeschepen. Onder deze muntte verre uit een der Oorlogschepen door de bestiering zyner Majesteit gemaekt. Want het was zeer wel gebout, en met beeltwerk en andere sieraden opgetoit: zynde de kajuit van binnen heel met notenhout beschoten. Hier by lagh nogh een ander, mede zeer fraei van een Engelsch boumeester gemaekt. De overige waren van geen groot aenzien. Dezen middagh onthaelde ons de gemelde Heer weder op visch. Waer na wy weder op de schepen gingen, daer onder het balderen van 't kanon lustigh gedronken wert.

Ongeluk. In het midden dezer vreugde sliep het ongeluk niet, dat een Russisch matroos trof. Dees uit onvoorzichtigheit zyne hant houdende voor den mont van een stuk geschut, wert zoo jammerlyk gequetst, dat hy los van boven neêr naer beneden tuimelde, met breken naer allen schyn van eenige ribben in zyn lyf. Men meende de zaek stil te houden: maer zyn Majesteit wert het strak gewaer, ging hem zelf bezien, en vernam blyken dat hy het niet lang maken zou.

Wy scheidden hier van daen des avonts ten agt uren in den regen, die duren bleef tot Veronis toe, daer wy ten tien uren weder aenquamen. Den 16 maekten wy alles gereedt om des morgens weder met ons vieren, gelyk wy gekomen waren, weder te trekken naer Moskow, waer toe de Vorst ons verlof had gegeven. De wegen door het natte weder bedorven zynde, waren wy genootzaekt ons te verzien van 8 wagens, welker wielen wy heel met yzer lieten beslaen. Wy quamen dan den 17 des morgens by den Vorst,

Afscheit van Veronis. en namen ons afscheit van hem, die ons ter hantkus toeliet, en ons omarmende behouden reis wenschte, met aenmaning evenwel dat we voor ons scheiden zouden gaen bezichtigen eenige mortieren by de rivier staende, ontrent twee wurst van de stadt; dat wy zonder toeven deden. Tien warenze in getal, hebbende 13 palmen in de rondte, en 8 in de langte. Zy stonden tegens de hoogte van 't gebergte digt by een houte schuur, waer in ze gegoten waren. Op den middagh ontfing ik last om nogh eens by zyn Majesteit te komen, die weder bezigh was met zeilen in een schuit over 't ys, die eens door de schielyke keering omsloegh, dogh aenstonts weder opgestelt wert en voortzeilde. Een half uur daerna beval de Vorst my met hem te gaen, latende al het gezelschap daer. Hy zette zich in een voermans slede, getrokken van twee paerden, waer van het eene in een byt viel: dogh het ander op 't ys blyvende, raekte het ingestorte weder uit het water. Toen deed zyn Majesteit my by zich in de slede komen, zeggende tot my: *Wy zullen naer de sloep ryden, waer uit gy een bombe zult zien schieten, dewyl gy niet tegenwoordig waert, toen de bomben werden afgeschoten.* Hier gekomen, bezagen wy de sloep, en het houtwerk, daer in vastgestelt; in welx midden de mortier stont, die men naer zyn begeren kon draejen en wenden. De Bombardeermeester gereet staende, wert aen het volk, dat in de vlakte stondt, een teken gegeven van wyken. Waer op ik nevens zyn Majesteit uit de schuit getreden zynde, de mortier wert aengestoken. De bombe een goedt stuk wegs heen gevlogen hebbende, gaf nedervallende den slagh. Zy was vier ponden zwaer. De Vorst vraegde my of ik lust hadde om'er meer te zien: maer ik ontging dat met te zeggen dat ik aen een zoo veel had als aen meer. Toen geleidde ik hem tot in de verblyfplaets van den Heer Sleits, en na een weinig vertoevens, naer zyne woning, die digt daer ontrent was, daer ik met alle onderdanigheit afscheit nam. De Vorst omarmde my, en gaf my den gewonen wensch van GODT BEWARE U.

Het was 3 uren na den middagh, als ik weder in myne herberg quam, daer ik na het nuttigen van wat spyze, alles gereet maekte tot de reize. Ik bedankte den Schout by nacht voor alle eere en vrientschap my bewezen, latende hem in een redelyk goeden staet; dat my zeer lief was: want deze Heer is waerlyk een braef man, overal geacht, en van den Vorst zeer bemint.

Tegens den avont begavenwe ons op wegh, vallende des nagts sneeu, en volgende daer op een digte stofregen. Den 18 des morgens ten 10 uren warenwe 58 wurst gevordert. Want we hadden om de slegte wegen voor elken wagen drie paerden, die ons den zelven wegh te rug bragten, dien wy gekomen waren. Reis naer Moskow.

In dezen togt merkten wy aen dat de huizen zyner Majesteit aen de zyde van Veronis meest door Serkassen bewoont worden. Dit zyn zinlyke menschen, die hunne woningen heel rein houden, en lustig en vrolyk leven. De viool en hakkebert is hun dagelyxe hantering. Van de- Leven der Serkassen.

deze speelluiden vint men ook eenige in de huizen van den Vorst tot ontrent de plaets van den Heer Alexander. Als men aenkomt, spelenze aenstonts eens helder op. Zy hebben gemeenlyk Mede en Brandewyn te koop. Vrouwen zyn'er onder, die den vremdelingen wel een gunst doen. Zy hebben een dragt van kleeding, die hun alleen eigen, en heel van die der Russen afgescheiden is: vooral de vrouwen, die haer hemde, daer ze meest in gaen, met een riempje om den middel gorden; daer ze dan gemeenlyk een stuk stof omslaen, dat haer van den middel tot aen de voeten komt, even als een rok. Dit stof is al veel van gestreept goedt. Het hooft is met eenen witten doek omvlogten. Ook is een gedeelte van het onderaengezicht of kin bedekt. Het einde van dezen doek slaenze aerdig ter zyde het hooft in, hangende de einden by wylen eenigzins los. Om het voorhoofT is een overdoek, die geplooit naer boven gaet. Op het hooft naer agter is het plat als een bert, gelyk men de Arabische en Joodsche vrouwen in de Levant toegetakelt ziet. Het hemde is aen den hals twee vingers breet geploit, hoedanigh oulings de lubben gebruikt werden. Maer de lezer zal alles liefst zien in de tekening, die ik van eene der bevalligste in 't kleen maekte, zodanigh als wy haer binnen de stove, of warm vertrek vonden, daer een dienstmaegt stondt bezigh met broot te kneeden, en

SERKASSISCHE VROW.

eenige kinderen op den oven by een zaten naer de gewoonte, die dat volk heeft, en die hier vertoont wort.

Het was 3 uren na den middagh, toen we weder van daer reden in sneeuagtig en vogtig weder: maer na verloop van een uur begon het hart te vriezen met een zeer fellen noordewint. Na het afleggen van 15 wurst quamenwe aen een riviertje, dat door het sterk doien ten deele wel van 't ys verlaten, maer te diep om te doorwanen was. Wy waren wel twee uren bezigh met zoeken of wy een plaets van door te raken vinden konden, maer vergeefs. Wy zonden twee dienaers te paert door het zelve: eenen ook naer een dorp om te vernemen of'er geen plaets om door te komen was, die ons bescheit bragt van neen. Hy durfde zich ten tweede male door het water niet wagen. Des lieten

Digitized by Google

we hem wederkeeren naer het dorp, daer hy geweest was, met last, dat hy ons daer des morgens zou hebben af te wagten. Een onzer dienaren, dien wy, omdat hy op onze leste vertrekplaets dronken was, in een voermans slede hadden doen werpen, bleef agter, zonder dat we de reden daer van ramen konden. In deze verlegenheit liep het volk gevaer van half doot te vriezen. Waerom wy alle de wagens digt aen elkander gezet hebbende om eenigzins bevryt te zyn voor den aenval van den fellen en kouden wint, overleiden wat ons te doen stont. Het was reets negen uren in den avont, en geen uitkomst voor handen. Eindelyk besloten wy, dewyl daer geene huizen ontrent waren, te rug te ryden naer een dorp, van den wegh afgelegen, daer we ten elf uren aenquamen, en ons volk en de paerden ververschten. Middlerwylen was de vermiste knegt des nagts hier mede aengekomen. Gevraegt waer hy gebleven was, antwoordde hy dat de voerman de paerden uit de slede, waer in hy lagh en sliep, gespannen had en daer mede naer huis gereden was. Het welk hy na zyn ontwaken gewaer geworden zynde, genootzaekt was geweest eenen anderen voerman op te zoeken, en met gelt en schoone woorden te bewegen hem voort te brengen; gelyk hem na lang zoeken gelukt was. Des anderen daegs bevont ik dat de as van mynen wagen door onvoorzichtigheit van 't volk gebroken was. Waerom ik besloot om de harde vorst en gevalle sneeu den wagen op het onderste der slede te zetten, en de raders mede te voeren, of het weder mogt komen te veranderen. Een onzer voerluiden was ondertusschen (gelyk hier wel meer gebeurt) verloopen, met agterlaten van zyn paerden, op hoop dat zyn makkers op zoo goedt weerom die wel met de hunne zouden te rug brengen; zoodat wy eenen anderen in zyn plaets mosten nemen. Wy namen ook nogh drie personen met paerden en sleden, eenige groote planken, en lange boomen, om ons te bedienen in het overtrekken der rivier. De zon scheen dezen dagh, maer het was evenwel bitter kout. Wy begaven ons ten 10 uren naer de plaets, daer we des daegs te voren meenden over te raken. Maer daer aen komende, bevonden wy dit water nu zodanigh toegevrozen, dat'er verscheide paerden over liepen, hoewel eenige der zelve daer ook in vielen. Uit voorzichtigheit evenwel hadden we ze uitgespannen, om de wagens des te beter en lichter over 't ys te kunnen krygen. Aen den kant, daer 't riviertje diepst was, bedienden we ons van de planken en balken. Eenige raekten wel door 't ys: maer door de groote vlyt van yder, die de hant aen 't werk sloegh, kregenwe ze alle behouden over. Dus reden we een uur na den middagh weder voort, en na een uur rydens quamen ter plaets, daer versche paerden gereet stonden. Nu warenwe 78 wurst voortgetogen, 2 wurst van het stedeken Romanof. Hier reden we over een brug, die wel anderhalf voet onder water bevrozen lagh, leggende over de rivier Belle Kolodits, dat zoo veel zeggen wil, als *de witte put*. Hier namen wy het mael onder het geluit van Serkassische speeltuigen. Het wert 11 uren in der nagt eer we konden vertrekken, dewyl wy niet eer paerden van den Gouverneur der stadt krygen konden. Ondertusschen werden alle de wielen van de wagens afgenomen, en op de sleden gezet, zoo als ik met de myne gedaen had. Dezen nagt trokken wy door een groot dorp, genaemt *Stoeduncke*, en den 20 der maent quamen we in den morgenstont aen de pael van 136 wurst. Hier versche paerden vindende, reden we zonder vertoeven voort. Nogh 2 wurst afgelegt hebbende, trokken we ter regterhant voorby de stadt Dobry, ontrent een wurst van den wegh afleggende by de rivier Veronis. Op 151 wurst hadden we ter regterhant een lang dorp. Op 154 weder een: waer men trekken moet over eenen hoogen berg, zodanig steil afgaende, dat aen de slinke zyde des bergs een houte baly of schutsel van boven tot beneden gestelt is, om voor ongeluk van vallen bevryt te zyn. Wy trokken nogh door drie dorpen, op welker laetste wy 157 wurst vonden. Weinigh tyts voortgereden hebbende, zagen we den gemeenen wegh zodanigh met bevrozen water bezet, dat'er geen kans was om'er over te komen. Wy werden dan genootzaekt ter zyden af eenen beteren te zoeken, dien we ook vonden. En dus raekten we alle behouden over, uitgezeit de pakkaedjewagen, die vermits de zwaerte door het ys in 't water stortte, en evenwel daer uitgehaelt wert, zonder dat het goedt beschadigt wert. Na het trekken voorby eenige dorpen quamen we eindelyk aen het huis van den Heer Alexander, gerekent 190 wurst van Veronis. Hier hielden wy ons niet op, maer namen de spyze in een bygelegen dorp, zynde nu 6 uren na den middagh, en ontrent 10 uren, eer wy de versche paerden gereet hadden. Den 21 's morgens ten 4 uren hadden we gewonnen 218 wurst, kort daer aen 238, en vervolgens 257; wanneer we van hier, ter regter zyde de stadt Schoppin zagen leggen, die zich tamelyk groot vertoont, en eenige dorpen voor zich heeft. Wy reden, dewyl onze Podwoden hier op hielden, derwaert. Om binnen de stadt te komen, gaet men over een brug, die een wurst lang is, en zich uitstrekt

Groote koude.

Schoppin.

over

over eenen moerassigen poel. De stadt deed zich voor ons slecht op. Aen het einde der eerste straet is het Kasteel, waer in de Gouverneur woont. Het is met eenen houten muur omringt, en heeft niets van buiten of van binnen, dat aenlokkelyk is. Ons wert aenstons huizing aengewezen, waer in we van den Burgermeester uit last van den Gouverneur werden ontfangen, en met ververschingen, Brandewyn, Mede, Bier, Broot, en wat des meer is, verquikt. Wy baden om 30 paerden in plaets van 24, om de wielen der wagens des te bequamer mede te kunnen voeren; en men stondze ons toe. Des begaven we ons een uur voor den avont weder op wegh, en vorderden in den nagt 40 wurst. Toen reden we voort met versche paerden tot op 311 wurst benevens de plaets van den Heer la Fort, daer we in reden op den 22 des morgens ten 7 uren. Want de Heer la Fort had ons brieven medegegeven, waer in gelast wert ons van alles te verzien wat we zouden mogen van doen hebben, zoo wel paerden als andere nootlykheden. Wy lieten alle de wielen daer, om met des te minder paerden beter te kunnen voorttrekken: dewyl de wegen door de vorst en sneeu nu merkelyk gebetert waren. Wy namen ook eenige versche paerden, en begaven ons na een uur verblyvens weder op weg. Dus quamen we tot op 329 wurst, en ten 3 uren na den middagh op 347 wurst tot het dorp Podassincke, daer we ons hart sterkten. Nu sneeude het weder, en de voorige harde wint hielt aen met strenge koude. Ontrent den avont weder versche paerden genomen hebbende trokken we des nagts door verscheide dorpen, ook door de stadt Nikole Saraiske, een tamelyk plaetsje, niet zonder moeite evenwel om de meenigte der boeren, die met hunne sleden de gansche stadt bezet hadden, om van daer met hunne goederen naer Moskow te trekken. In den morgenstondt den 23 tot op 420 wurst gevordert zynde, gingen we aenstonts met versche paerden voort tot het dorp Gorodna, daer wy ten 9 uren aenquamen, op 440 wurst, en een korte poos bleven. Na het afleggen weder van 7 of 8 wurst, bevonden we ons op de rivier Ocka, daer wy een wyl tydts overreden. Deze verlatende, mosten we eenen hoogen berg optrekken langs eenen smallen wegh, die steil opging aen de slinke zyde der rivier. Naer boven voortspoeiende ontmoetten we eenige sleden, waer door wy gedwongen werden stil te houden, tot dat ze voorby waren, 't geen meest al ter zyde den berg af geschieden most, dewyl zy niet nevens ons konden doortrekken. De weg ook, dien ze genootzaekt waren te nemen, was mede slegt genoegh: waer door paerden en sleden groot gevaer liepen van beschadigt te worden wegens de steilten en groote steenen; want de meeste paerden mosten alleen, zonder dat'er de voerluiden konden byblyven, afloopen. Onderwyl rees'er geschil tusschen eenige voerluiden en onze dienaers: en het scheen dat'er slagen gevallen waren, naer allen schyn, omdat d'een voor den anderen niet in tydts uit den wegh was geweken. Verscheide dezer voerluiden dronken zynde, maekten elkander op, en quamen van beneden weer optrekken naer ons toe, zynde ontrent 20 by een. My in myn slede leggende wert dit bekent gemackt. Ik sprong'er zonder dralen uit met twee pistolen, en den degen in de vuist: Kinsius ook met schietgeweer, en Heel met de sabel. Wy traden dus naer de slede van den Heer Steils, die de agterste was, en den eersten aenstoot te lyden hadt. Hy was al uit de slede, maer zonder geweer, staende de Russen nevens hem, die hem al gedreigt hadden te slaen. Maer hy een bezadigt man zynde ging den wegh van zachtheit in, en wenkte zynen knegt dat hy uit den wegh zoude gaen. Want hy oordeelde niet onvoorzichtigh, dat, ware men handgemeen geworden, het om ons leven gewed ware geweest, dewyl'er nogh een groot getal van Russen om laeg stondt, die op het eerste gerucht toegeschoten zouden zyn. Deze dan ziende dat wy naer hen toequamen zonder moeite te zoeken bragten zoo veel te weeg, dat de drie of vier beschonkene na wisseling van weinigh woorden wech gingen, en nu beter koop gaven. De aenvoerders dus geweken zynde, wert alles gestilt: en zy alle trokken naer beneden. In het hooger opkomen bleef ik uit de slede, maer had genoeg te doen met my op den gront te houden door het gewelt van den harden wint; zynde het zoo vinnig kout, dat men naeulyx de handen kon roeren. Ondertusschen komt 'er een voermans slede wel geladen met het paert, dogh zonder voerman, van het opperste des bergs. Het paert niet kunnende wegens den harden wint en gladden wegh den hoek omzwenken om het regte spoor te houden, maer te veel afwykende naer den kant des bergs, stort het plots van deze steilten neder tot heel in de laegte aen de rivier, dat een afgryselyk gezicht gaf. De slede was aen meenigte stukken geslagen: het paert zonder twyffel alle ribben in 't lyf gebroken, hoewel ik het tot myn verwondering den kop nogh zagh oprechten. Maer het kan niet lang in 't leven gebleven zyn. Wy ten lange lesten met veel moeite boven gekomen zynde, vervolgden onzen wegh, en geraekten een uur na den middag aen de stadt Kolomna, nu 456 wurst gevordert zyn-

Kasteel des Gouverneurs.

Groote moeite.

Yslyke val van een paert.

Kolomna.

Digitized by Google

zynde, daer wy buiten in het dorp bleven, totdat we bescheit kregen op den brief van voorschryving zyner Majesteit, dien we aenstonts naer de stadt zonden. Hier op quam zonder wagten de Diack of Sekretaris der stadt aenstonts te voorschyn, die ons zynen dienst wytluftigh aenboot, en in de stadt noodigde, om gelegenheit te mogen hebben van ons te onthalen. Maer wy dit met dankzegging afslaende, zond hy ons ververschingen van brandewyn, mede, bier, en eenige spyze, die wy evenwel te rug zonden, met byvoeging dat we onze eige spyze by ons hadden. Wy hielden met hem een gesprek van ontrent 2 uren, en dronken eens lustigh om. Ten vier uren vertrokken wy weder met versche paerden, en reden tot 9 uren, wanneer wy 25 wurst afgelegt hadden tot het dorp Kosachof, daer wy 2 of 3 uren bleven om de paerden te voederen: dewyl wy hen tot Moskow toe mosten gebruiken. Den 24 des morgens ten 8 uren waren we genadert tot het dorp Ostraweets, nu 46 wurst voortgetogen zynde. De paerden gevoedert hebbende, reden wy ten tien uren weder voort, en quamen dus na zulk een sukkelen op den middagh tot Moskow in de Duitse Slabode, van de laetstgemelde placts 25 wurst afgelegen.

Moort bedreven. Den 27 der maent wert hier op zekeren nagt in de Slabode de Voorzanger en Schoolmeester der Luterscher gemeente, genaemt Joan Frederik Maes van Koningsbergen, buiten schult zeer verraderlyk doorsteken van eenen Duitsen Vendrigh, genaemt Krasso, die op de daet gevat, ook aenstonts bekende dat hy schuldigh was.

Nu dagt ik wat rust te nemen na zulk een tobagtige reize: maer wert in myn meening geweldig bedrogen. Want den 5 Maert overviel my des avonts een ongemeene hitte des lichaems, die my aenquam als een heete koorts. Ik begaf my te bedde, maer bragt eenen slegten nacht door. En met het aenkomen van den dagh uit het bedde tredende, vond ik my zoo verzwakt, dat ik naeulyx over de kamer gaen kon. Hier by had ik eene groote bezetting geladen, en eenen gedurigen hoeft, die my nogh nagt, nogh dagh liet rusten. De brant ondertusschen was zoo groot dat'er geen verkoelen aen was, al dronk ik meer dan hondert reizen in een etmael. Dan gebruikte ik zoete melk, dan dun bier, dan wat gekookt water met tamarinde en suiker; van welken drank ik my ook in Egipten bedient had; verquikkende my ondertusschen by wylen met wat Rynsen wyn tot versterking der mage, en wat my verder dienstig dagt. Dus bragt ik vyf etmael door zonder de minste rust te genieten: waer door ik, byzonder des nagts, zeer ydelhoofdigh wert. Myn vrienden ziende my van dagh tot dagh vervallen, spraken van het gebruiken van eenen Arts. Waer op ik hun toevoegde dat ik de Arts zelf was, die best wist wat my diende, en de beste kennisse hadde van myne gesteltheit: en geloofde door matigheit van leven meer te zullen uitrechten, dan de Artsen, dewyl my best bekent was, waer myn ongemak uit gesproten was: dat ik al een wyl voorzien had. Den zesten nagt geraekte ik eindelyk in rust, die hoe langer hoe beter wert, zoo dat ik wel haest verlichting gevoelde. My tien dagen langh evenwel sober behelpende begon ik allengs wat kragtiger nat en eenige vaste spyze te gebruiken, waer door de hoeft ook begon af te nemen. Ook loosde ik op zekeren avont 70 of 80 druppels bloets uit myn neus, dat my ook verlichting in 't hooft gaf.

De schryver wort ziek.

Hy geneest zich zelven.

Den 11 quam zyn Majesteit hier met al het gezelschap van Veronis: en in zyne tegenwoordigheit en meenigte van omstanders, wert den 13 na den middagh de Overste Bodon, voorhenen gemelt, in de Duitse Slabode, naest de opgerechte pael, daer de byl en 't zwaert aen vast zyn, op een blok gelegt, en met de byl onthalst. De Vendrigh Krasso wert aen de galg gehangen: en aenstonts afgekondigt, en door het aenslaen van een plakkaet bekent gemackt, dat voortaen al die eenen degen zou komen te trekken, met de doot gestraft zou worden.

Bodon gerecht.

Ook Krasso.

Op den 14, zynde zondagh, had de Heer Kasimier Bolus, Envoye van Vrankryk, die als onbekent binnen Moskow gekomen was, ook een stil gehoor by den Czaer, ten huize van den Heer Feudor Alexewits Golowin.

Afgezant van Vrankryk ter gehoor by den Czaer.

Dezen zelven dagh quam zyn Majesteit by den Heer Brants met eenigh gevolgh, en wert daer met koude spyzen en verversingen onthaelt. Welke gelegenheit my d'eerste mael uit myn kamer deed komen, om de laetste eere te hebben van den Vorst te begroeten, en een vrygeleibrief te verzoeken om uit zyne staten te mogen vertrekken. Hy my in zulk eenen vervallen staet ziende, vraegde hoe ik'er zoo ongedaen uit zag, en waer my dit van daen quam. Ik antwoordde dat ik het toeschreef aen het onmatigh drinken op de Veronische reize gepleegt. Waer op hy my toevoegde, dat ik'er het haer van den hont weêr op zetten most. Ondertusschen quam de Resident en andere overzeesche Heeren ook binnen.

De Czaer bezoekt den Heer Brants.

Ik myn afscheit en toezegging van eenen vrygeleibrief te zullen bekomen by den Heer Feudor Alexewits Golowin verkregen hebbende, nam myn afscheit, reikende de Vorst my zyn hant om te kussen toe: en gevende my zynen zegen door de woor-

Afscheit van den Czaer.

woorden GODT BEWARE U.

Het was ontrent 10 uren toen zyn Majesteit vertrok met het gezelschap, gaende nogh by den Heer Lups, en verscheide Engelse Heeren, eer hy naer Sleutelenburgh vertrok, zonder deze reize weder te Probrosensko te komen. Welke reize hy in den morgenstont den 15 voortzette.

Misdadigen gestraft. Dezen dagh werden ook gerecht de twee resterende misdadigen, teweten Kapitein Sax, en de dienaer van Bodon, ter plaetse daer het lyk met het afgehouwen hooft van Bodon nogh op den gront lagh, en Krasso aen de galg hing, zynde daer gedurig wacht by gebleven. Deze twee misdadigen werden dan mede op het blok gelegt, staende de Scherprechter met de byl gereet om hun den slagh te geven. Evenwel daer quam genade. Het leven wert hun geschonken, en de straf van Sax verwisselt in een eeuwige ballingschap door te brengen in Sibirie. Bodons knegt ontfing 30 slagen met de knoet, en wert voorts voor al zyn leven op de galei gebannen. Maer ik verstont kort hier aen dat hy van deze slagen gestorven was.

Ondertusschen wert myn vrygeleibrief door onzen Resident uit last zyner Majesteit van den Heer Golowin verzogt, die daer aenstonts orde in stelde.

Den 21 wert hier de Palmzondagh of het feest van Christus inryding geviert; gelyk den 25 het feest van Mariaes verkondiging, dat de Russen in zeer hooge waerde houden. Den 28 was het Paeschfeest. Wyders viel'er niets aenmerkelyx voor, als dat'er den 30 brant ontstont in Moskow, en den 1 April de rivier Mosqua open was, verdryvende het doiend weder het ys, en makende de wegen slegt. Den 3 der maent was het water hier zoo hoogh, dat men by menschen geheugen daer zulk een voorbeelt niet van gezien heeft. In deze dagen overviel my hier weder de koorts, die my om den anderen dagh aenkomende, egter na drie of vier reizen weder verliet.

XIV. HOOFTSTUK.

Den Schryver wort al wat aenmerkelyk is in de Kerken vertoont. Linnen, dat in 't vier ongeraekt blyft.

NADAT ik van de koorts herstelt was, besloot ik naer Moskow te ryden, om daer te gaen vinden den Heer Ivan Alexewits Moesin Poeskin, dien zyne Majesteit te Veronis bevolen had my te vertoonen wat in de Kerken en elders binnen Moskow gedenkwaerdigs te vinden was. Deze Heer, van wien ik hier voor gemelt heb, ontfing my met veel beleeftheit, zeggende wel te weten wat zyn Majesteits begeren was, en dat ik derhalven maer hadde te schikken van zynen goeden wil. Ik verzogt mynen wensch hoe eer, hoe liever, te mogen erlangen, omdat ik my haestte met het voortzetten myner reize naer Persie, gelyk zyn Excellentie niet onbekent was. Men stelde dan vast dat ik den 10 des morgens vroeg op zyn hof zoude komen, met toezegging dat middlerwyl op alles orde gestelt zou worden. Den dagh gekomen zynde, begaf ik my derwaert, en vont hem gereet om buiten de stadt te ryden. Hy gaf my minnelyk te kennen dat alles gereet was om my te vernoegen, en dat de Heer, dien ik by hem vont, my allerwegen geleiden zou. Wy namen dan onzen eersten wegh naer de Kerk Saboor, als wetende dat daer bewaert wert een schildery gemaekt, zoo men voorgeeft, door den Evangelist Lukas: maer vooral het kleet of rok van Jesus Christus, daer de soldaten het lot over wierpen. Naer het verhael van deze menschen viel dit kleedt te beurt aen eenen Georgiaensen soldaet, die het met zich naer huis genomen hebbende, zyne zuster, die ongehuwt was, daer mede vereerde. Deze hielt het in zulk eene hooge achtinge, dat ze begeerde na haer afsterven daer mede begraven en bedekt te zyn. Zy quam te sterven: zy wert'er in begraven: en op haer graf sproot aenstonts uit de aerde een groote boom. Na verloop van tydt geviel het dat de Persianen gewapender hant vielen in het lant der Georgianen, en het met hunne krygsbenden bemagtigden. De Koning hoorende spreken van zulk een graf deet het openen, het kleet daer uit, en mede nemen naer Persie. Van waer hy naderhant een groot Gezantschap afvaerdigende naer den Grootvorst van Moskovie, dezen Vorst nevens andere geschenken ook met dit zelve kleedt beschonk, als zynde het gewaed van eenen Christen Godt. De Moskoviters raed plegende of dit wel het regte kleedt mogte zyn, vonden goet alle blinden, krepelen, en andere gebrekkelyken by een te zamelen, en hun dit kleet te vertoonen, om, zoo deze menschen van hunne qualen door het aenzien van dit kleet genezen werden, hier Verhael van Christus rok.

uit een bewys te trekken, dat het onverziert was. Men stelde dit in 't werk: de gebrekkelyke werden genezen: en het wert als een hulpmiddel tot deze qualen sedert bewaert, dewyl het noit in gebreke blyft van zyne werkinge te doen. Dit vertelt men hier voor zuivere waerheit: en dewyl men'er véel werx af maekt, heb ik dit voor af willen verhalen.

De Kerk Saboor.

De Kerk is van binnen vierkant, groot van d'eene tot d'andere zyde 96 Rynlantse voeten. In het midden staen vier hooge pilaren, daer het gewelf op rust. De Kerk is vol schilderyen van Heiligen, en andere historien: waer onder eenige niet qualyk gemaekt zyn op de oude Griexe manier. Men ziet'er zelf boven in de koepeltjes, die lantaerens wyze gemaekt, en vyf in getal zyn, waer van een in 't midden, en de andere vier aen de hoeken zyn. Nevens den grooten altaer aen de slinke zyde is de schildery, die St. Lukas zoude geschildert hebben, behelzende een beelt van Maria ter halver lyf, ontrent half levens grootte, en eenen Christus met zyn aengezicht gevoegt aen dat van Maria, als willende haer kussen. Het tafereel is zeer bruin of byna zwart. Het welk ik niet weet of door den tydt, of door den rook der kaerssen, in de Kerkelyke plegtigheden gebruikt, veroirzaekt, of wel dat het eigentlyk zoo geschildert is. Dit wel, dat het zeer kunsteloos is. Men ziet'er ook niets van dan de tronien. De handen met al wat'er aen is zyn wyders vergult. Op het hooft van Maria staet een kostelyke kroon van paerlen en edel gesteente. Zy heeft ook paerlen onder om den hals op het kleedt. Dit stuk staet innewaert als in een nis, waer onder de gedaente van een zitplaets is. Tusschen de twee Kolommen voor den grooten altaer hangt een zeer groote zilvere kroon, even als by ons in de Kerken om de ligten aen te steken gebruikt wort. Zy is voor eenige jaren t'Amsterdam gemaekt. Drie andere kopere kroonen ziet men nogh hangen, elke op hare orde, mede vry groot, onder het midden der Kerk. Veel ander sieraet ziet men in hunne Kerken niet. Langs den altaer heen hingen nogh tien groote zilvere lampen, daer ze geen oly in branden (want dat doen de Russen niet) maer waskaersen, die in pypen gezet worden, die boven in de lampen zyn. Onder aen de kroon hangt gemeenlyk een Struisei. Deze Kerk bezigtigt hebbende, ging ik ook bezien de Kerk van den Patriarch, die boven in des zelfs gebou is. Ze is klein, op de wyze van een koepel gemaekt. Hier voor ziet men een vertrek, waer in ter rechter zyde voor de Kapel een tamelyk groote schildery is, zynde een beelt van Christus zittende in eenen stoel, geheel vergult, behalven de troni en handen; ook een beelt van Maria; en ter slinke zyde een St. Jan de Dooper, knielende onder aen beide de zyden een Apostel. Voor het zelve hangt een zilvere lamp. Tusschen dit stuk en de deur der Kapelle is een verheven bankje, zoo hoog als een trap, waer op de stoel staet van den Patriarch, bekleedt met zwart fulp. Binnen het Kerkje tredende, ziet men de vlakte van den altaer, daer een kleen Koor agter komt, geheel met schilderyen van boven tot onder bezet; zynde yder stuk afzonderlyk beschildert met verbeeldingen van Heiligen, met kleene kolommen, als vensters, van een gescheiden, maer alles vergult. De andere zyden des muurs zyn blaeu geverft. In de hoogte der Koepel ziet men een hooft van Christus verbeelt, zoo groot dat het de geheele koepel beslaet. Rondom ziet men andere verbeeldingen. Tegen over deze Kerk is de Gehoorzael van den Patriarch, al vry groot. Als men inkomt, ziet men aen de slinke zyde des Patriarchs stoel, die geheel vergult is, zynde de zitplaets met groen fluweel bekleet, en de leuningen met goude franjen gesiert. Boven aen den stoel ziet men een kleen Christus beelt geschildert. Rondom dezen stoel is meest een opgang van drie treden. Dit bezichtigt hebbende, wert ik van de Paters naer boven geleid in een vertrek, daer de meeste schatten der oude Patriarchen bewaert worden. Deze plaets staet vol kisten en kassen, die alle voor my geopent werden. In een lange kas lagen 6 mutsen van Patriarchen, elke afzonderlyk, en onder die twee van groote waerdye, en daerom in een byzondere kas. Zy waren rykelyk met groote diamanten, groote paerlen, en andere kostelyke steenen bezet. De andere waren op dezelve wyze wel gesiert, maer niet zoo kostelyk. Nogh was'er een zevende Muts van den Metropolyt, die alleen met paerlen overal bezet was. Nogh toonde men my een kist vol schoone juweelen, bestaende al veel in kruissen, hangende aen goude ketenen, zynde de kruissen met schoone diamanten en andere edele steenen rykelyk bezet. Welke alle van verscheide Patriarchen zyn, die gebruikende in hunne ceremonien, wanneer ze dan 't eene, dan 't ander omhangen, naer gelegenheit der feesten. Men ziet'er ook vele Pojassen, of riemen, die om 't lyf sluiten, alle met edele steenen bezet: ook alle de kammen van de oude Patriarchen gebruikt, meest al groot, en van schiltpadt gemaekt; ook hunne staven boven met gesteenten gesiert: nogh vele kassen met rokken, of bovenvesten der Patriarchen, 79 in getal, gemaekt van goude brokade rykelyk met paerlen en gesteenten bewerkt. In de voornaemste kassen lagen 9 rokken, byzon-

Margin notes: Schildery door St. Lukas gemaekt. — Kerk van den Patriarch.

Digitized by Google

zonder fraei en ryk van gesteenten. In andere, fraeie halskleden, of stolen, die ze over de schouders en borst hangen; zynde repen van ontrent anderhalve palm breet. Onder deze was ook, die de eerste Patriarch Constantyn gedragen heeft in den jare 6176, zoo als de Russen rekenen. Zy was simpel en slegt van zyde stoffe, door ouderdom versleten. Hier van wert veel werx gemaekt: en dezelve tusschen de andere kostelyke kleeden bewaert. In het zelve vertrek stonden vele zilvere vergulde schotels, groote kannen of kruiken en andere vaten. Myn gezicht dus verre voldaen hebbende, stelde ik het bezien van andere Kerken uit tot den volgenden dagh, zynde eenen zondagh. Toen ging ik eerst by den gemelden Heer Moesin Poeskin, hem vragende of mogelyk ware dat men my het kleet van Christus vertoonde. Maer hy antwoordde my dat hy zulx niet in zyn magt had, dewyl de kas met het zegel zyner Majesteit gesloten was, en niet geopent kon worden zonder zyne uitdrukkelyke orde. Welk zoo ik geweten had, zoude ik den Vorst zelf om deze gunst verzogt hebben, dat my nu speet. Men bragt my dan weder in de Kerk Saboor, om het geen'er overigh was te bezichtigen. My wert daer vertoont een groote goude Kelk, dienende tot het Nachtmael, ontrent 2 palmen hoogh; van buiten boven met vier edele gesteenten bezet, en hebbende onder op den voet geamaljeert de verbeelding van Christus lyden. Zulk een groote goude schotel was'er ook, mede geamaljeert, en met vier steenen van gelyke waerde gesiert, ook twee borden, een lepel, en hecht van agaet: een goude spiets om den wyn in den kelk te roeren, nevens een hooge kroon, die op de schotel gestelt wert, geheel met paerlen en gesteenten omzet; nogh twee kleene kelken geheel van Agaet, en rondom met gesteenten bezet. Deze gesteenten vertellen zy dat geweest waren in 't vat, dat de Russische Heilig Antoni, toen hy op den molesteen van Rome was komen afdryven tot Nieugart, door de visschers had laten opvisschen op die voorwaerde dat al wat in 't net quam hem most toebehooren. Toen quam'er een boek voor den dagh, dat op vele feesttyden wort omgedragen, heel groot en met gesteenten bezet, van binnen vol schriftuurlyke verbeeldingen; zynde het geschrift meest al gulde letters. Alle deze dingen worden elk in 't byzonder in roode fluweele kassen bewaert. Men vint hier ook het lichaem van den Metropolyt Petrus in een zilvere kist: op welkers dexel het gantsche lichaem basreleve gedreven is. Van den voorgemelden rok van Christus vertoonde men my hier een kleen stukje in een kasse, daer een glas

Wonderen van den Heiligen Antoni.

voor was; dat ik rosagtigh van koleur bevond. In dergelyk een kist aen de andere zyde der Kerke was het lichaem van den Metropolit Joan; in een andere dat van Philippus. Toen quamen de overblyfsels der Heiligen, de hant van Joannes Satoestewa: de herssenpan met het geheele hooft van Gregori Bogaslovo, en wat des meer is. Ik dit alles opgenomen hebbende, bedankte de Priesters voor de moeite tot mynen dienst aengewend, en vertrok van daer naer de Kerk van Migaile Archangel, of den Aertsengel Michaël, die zeer fraei van binnen, en van boven tot onder met schilderyen versiert is, bykans eveneens als de voorgemelde. In deze Kerk leggen alle de Grootvorsten van Moskovie begraven, staende alle by een, uitgenomen de twee laetste, broeders zyner tegenwoordige Majesteit, die afzonderlyk by een gestelt zyn. Over hunne zarken, die verheven boven den gront staen, leggen kleederen, die uitnemend kostelyk zyn, van root fluweel, en groene fluweele randen. Waer op in Russische karakteren hun geboorte en ouderdom is uitgedrukt, ook de tydt van hun afsterven, zynde op yder derzelve eenige groote kruissen van paerlen afgebeelt. Hier in steekt inzonderheit uit het kleet van den laetst overleden Iwan Alexewits, meest overal met edele gesteenten bezet. Hier van daen ging ik in de Kerk genaemt Blagoweesine of van Mariaes verkondiginge, kleen, en met schilderyen, als de andere, opgetoit. Daer werden my in een bovenvertrek vertoont 36 kassen van zilver, en eenige van gout, in yder van welke verscheide gebeenten van Heiligen bewaert werden. Deze waren al vooraf, eer ik daer quam, op een lange tafel gestelt, en voor my geopent. In de voornaemste was Christus bloet: in een andere een kleen kruis van Christus kruis gemaekt: in een andere de hant van den Evangelist Markus, ziende daer uit als een Mumy. Daer waren ook eenige gebeenten van den Profeet Daniel, en van andere Heiligen, alle naer Mumy gelykende. Nogh verscheide hoofden en andere stukken zeer bruin van koleur. Alles naer myn genoegen gezien hebbende, wilde men my nogh in andere Kerken brengen: maer ik sloeg dat met dankzegging af, als hebbende myne nieusgierigheit t'over voldaen: ook wel te vreden met de gunst die my bewezen was, hoedanige ik niet weet dat oit aen iemant der overzeesche natie voor my is toegestaen geweest.

Overblyfsels der Heiligen.

Kerk van den Aertsengel Michaël.

Kerk van Mariaes verkondiging.

Den 15 der maent reedt ik met den Heer Hans Matthys Poppe naer Knees Bories Alexewits Galietsen, die zich op zyn lantgoedt onthielt, daer hy een fraei lusthuis gebout had, gelegen 5 wurst van Moskow. Langs dezen wegh ryt men

Digitized by Google

voorby het vermakelyk lantgoet van Knees Mighaile Serkaskie, den rykſten Prins, die hier ontrent bekent is, en zoo magtigh dat verſcheide dorpen onder zyn bewint zyn, en zyne heerſchappy zich uitſtrekt wel over de 20000 Boeren. Wy quamen dan by knees Bories, en vonden hem zitten in eenen ſtoel. Na het doen van behoorlyke eerbiedeniſſe bad ik om een vrygeleibrief uit de Kaſanſe Prikaes, dewyl deze Knees zoo veel is als Onder-Koning van Kaſan en Aſtrakan. Want de Heer Poppe had my bericht dat een vrygeleibrief uit de Poſſolſche Prikaes, lichtelyk by den Gouverneur van Kaſan, en inſonderheit van Aſtrakan niet zou aengenomen of erkent worden, en ik dus hinderniſſe ontmoeten in het vervolgen myner voorgenomene reize. Knees Bories ſtemde dit ook, en gaf daerom laſt, uit inzicht voor den Heer Poppe, wiens vrient hy was, dat my des morgens de vereiſchte brief zou verleent worden, nevens voorſchryving aen de Gouverneurs tot Kaſan en Aſtrakan. Waer op wy hem bedankende, afſcheit namen. Deze Knees Bories was voor eenige maenden uit laſt zyner Majeſteit afgezonden geweeſt naer Kaſan, om daer een verſchil by te leggen, dat gerezen was tuſſchen twee der voornaemſte Tarterſche Prinſen, vader en zoon. Teweeten de vader ziende zekere vrouwe by zynen zoon, worp daer zyn oogen op, en nam ze naer zich. De zoon ziende zich dezen buit ontrukt, deed zynen vader den oorlogh aen, komende te velt met 20000 man. De vader wapende inder yl 40000 mannen. En het ſtont geſchapen tot een bloedigh gevecht te komen, was Knees Bories daer niet tuſſchen gekomen om de partyen te bevredigen. Welke zaek naer genoegen bygelegt zynde, beſchonk de Tarterſe Prins, onder andere vereeringen, hem met een geſchenk van een groot ſtuk grof doek of linnen, dat in 't vier geworpen door den brant niet verſlonden wert; waer van de Heer Poppe met een ſtukje begifftigt zynde, my daer een geſchenk van deet. Ik vernam wat het wezen mogt, en verſtont dat het gekomen was uit Katai tuſſchen China en Boggaer. Men geeft voor dat het daer nu nogh gemaekt wort, te weten op Tangoet. Voordezen bragt ik met my uit Ciprus den ſteen Amiantus, die als vlas uitrafelende mede in 't vier niet verteert wort. Hier van wert in vorige tyden ook linnen geſponnen; maer nu wort die wetenſchap voor verloren gehouden, gelyk ik reets in myne voorige reize op de 377 bladtzyde gemelt heb. Men vint ook van zulk onverteerbaer linnen al gewagh by Plinius, ook by de hedenſdaegſe ſchryvers, die de Roomſche outheden, en het gebruik der lampen in de oude Grafſteden op het papier gebragt hebben.

Geſchil tuſſchen de Tartariſche Prinſen.

Zeltſaem linnen.

Den 16 by den Heer Poppe in de ſtadt, daer hy zyn woning had, het middagmael genomen hebbende, reed ik weder naer de Slabode. Over wegh zynde, zag ik dat ergens brant was. Ik begaf my daer heen, om te zien, hoe men hier met het bluſſen daer van in zyn werk ging: maer men doet niet anders dan dat men de nevenſtaende huizen om verre haelt en aen ſtukken hakt.

Manier van brant te leſſchen.

Myne geleibrieven nu vervaerdigt zynde, maekte ik alles gereedt tot de reize, en kreeg tot gezelſchap een Armeniſch Koopman, genaemt Jakob Davied'of, die eenige reizen van Spahan naer Hollant gedaen, en zich t'Amſterdam eenigen tydt onthouden had. Zyn beſluit was den 22 der maent April de reize aen te vangen, en hier toe met een vaertuig de rivier af naer Aſtrakan te trekken. Ondertuſſchen ging ik afſcheit nemen van den Heer Reſident vander Hulſt, dien ik voor veel eere en vrientſchap my bewezen zeer verplicht was: ook van de Heeren Brants en Lups, die my ook veele weldaden bewezen hadden; zonder den Heer Pieter Coyet te vergeten, dien ik veel moeite had aengedaen met vragen en wedervragen over vele zaken, dewyl hy een man was zeer ervaren in de manieren en tale des lants, en derhalven bequaem om my in vele aenmerkens waerdige dingen veel licht te geven, die my moſten te pas komen in de beſchryvinge myner reize. Na hen bedankte ik ook alle andere goede vrienden, en vertrok kort na den middagh. Maer buiten de ſtadt Moskow gekomen, kon ik geen roeiſchuit krygen, die my aen boort van het vaertuig brengen moſt, waer op de Armenier zich reets had ingeſcheept. Ik beſloot dan drie wagens te huren om my te lande te doen brengen naer het dorp Matsko of Moeder, zynde 30 wurſt van Moskow gelegen aen de rivier: werwaerts het vaertuig al voor eenige dagen was vertrokken, om voor het vallen van de rivier bevryt te zyn van de ondiepten, en de zeilen en andere nootwendigheden daer ter plaetſe gereet te maken.

Vertrek van Moſkow.

XV.

Digitized by Google

XV. Hooftstuk.

Vertrek van Moskow. Gelegenheit der rivier Wolga, en de aenleggende steden en plaetsen. Aenkomst tot Astrakan.

IK begaf my dan met de wagens, die ik gehuurt had, op wegh. Tien wurst afgelegt hebbende, trok ik voorby de stadt Kolommenske, gelegen aen myne regter zyde. (Kolommenske.) Zy deet zich fraei op, als leggende op eene hoogte. Daer in is een schoon Klooster nevens eene Kerk, en twee Torens. Aen deze en gene zyde trekt men over de rivier door middel van een houten vlot, dat van balken aen een gehegt op het water legt, waer van zy eenige, als'er vaertuigen doorvaren moeten, van een trekken, die zich daerna weder sluiten. Nogh reed ik voorby verscheide dorpen, waer van eenige vermakelyk op de hoogte gelegen zyn aen de regter zyde der rivier. Het lant dus intrekkende, geraektenwe met den avont in een bosch van kort geboomte, rydende veele uren daer door; zoodat het al laet in den nagt was, als wy aen de plaets Matske aenquamen. Aen de rivier komende, verstonden wy dat de schuitjes met eenige Armeniers nogh niet aengekomen waren, maer daer ontrent vernachten. Wy hier twee huizen vindende besloten stant te houden. En ik myn hart met spys gesterkt hebbende, ging leggen op den gront in een half opene schuur, zoo goedt als de tydt my toeliet. Den 23 des morgens vroegh daegde myn reisgezel op met vier schuitjes, verzelt van nogh drie andere Armeniers, gezint mede naer Spahan te reizen: en berichtte my dat ons vaertuigh, waer in hy veel lakens had, nogh 60 wurst hooger op getrokken was. Waerom wy genootzaekt waren met de schuitjes te volgen. Wy quamen daer aen des avonts ten 10 uren: maer dewyl het nagt was, en alles nogh over hoop lagh, wilden wy met ons goet niet aen boort gaen, maer legerden ons op het lant by een goedt vier. Hier sterkten we ons hart met een brave zode visch, die wy onderwege van de visschers, die ons ontmoet waren, voor drie stuivers gekocht hadden; een geringe prys ten inzichte der zode, die in schone baers en snoek bestont. Nadat ik in het aenkomen naer deze plaets eenige brieven had afgevaerdigt naer myne goede vrienden zoo wel in 't Vaderlant, als te Moskow, geraekten we des morgens ontrent 10 uren den 24 der maent met het vaertuig voort. De Russen geven het den naem van *Stroek*, (Gedaenteder Stroeken.) zynde niet van de grootste soort, maer kunnende evenwel 300 pakken zyde laden, dat ontrent 15 last beloopt. Het maeksel is plat, hebbende maer eene doorgaende holte, eenen mast, en maer een zeil, dat byzonder groot is, en meest te pas komt, als men voor den wint heeft. Als de wint niet diende, wert'er gestadigh met 16 riemen geroeit. Het roer was een lange boom, waer van het onderste einde in 't water komende, wat breet was: het anderlagh een goet stuk wegs over 't schip, daer het op gestelde houten rustte, en zoo door den stierman geregeert wert door hulpe van een tou, dat'er aen vast was, leggende tusschen pennen, om de vastigheit, die men in-en uitneemt. Het getal van 't scheepsvolk was ontrent 23 man: de overige, meest Russen en Armenische Koopluiden met hunne knegten maekten ontrent 52 koppen uit. Tot hier loopt de rivier byzonder krom en bogtigh, zynde al meest van gelyke breette, naer gissing ontrent 40 vademen. Twee uren gevaren hebbende, quamen wy voorby het Klooster Smolenski, (Het Klooster Smolenski.) dat zich fraei opdoet met een Kloktoren daer neven, gelegen by een groot vermakelyk bosch ontrent 100 wurst van Moskow. Wy hadden'er aen beide de zyden het gezicht van tot 4 uren na den middagh, wanneer de opening des lants weder te voorschyn quam met verscheide dorpen. Voor den avont hadden wy het gebergte wederzyts hooger; en de duisternis gevallen zynde, bleven we leggen. Den 25 quamen we ten 9 uren voor de stadt Kolomna, (Kolomna.) leggende ten Z. Westen van de rivier Mosqua. Het is een Bisschoppelyke stadt in 't zuiderdeel van Ruslant ten Oosten der stadt Moskow. Op het lant zittende, zonder dat ik de rivier zien kon, tekende ik haer af van de noortzyde, gelyk op N°. 18 getoont wort. Deze stadt, van welker gelegenheit wy al gesproken hebben op de reize naer Veronis, legt te water gerekent, om de kromte en bogtigheit der rivier, 180 wurst van Moskow. Hier over de rivier ziet men een brug of vlot van balken leggen, die zoo aen een gehecht zyn, dat'er eenige konnen gesloopt worden, om de aenkomende vaertuigen doortogt te geven. Wy bleven hier tot 7 uren na den middagh, terwyl het scheepsvolk het zeil gereet maekte. Met den avont kregen we de rivier Occa, (De rivier Occa.) komende van 't Zuiden, daer de Mosqua invalt. Zy is hier zeer breet,

breet, gelyk ook de Mosqua, die ons tot hier toe smal was voorgekomen. Deze rivier spruit niet verre van de grenzen van 't Crimisch Tartarie, loopende door 't zuiderdeel van Moskovie ten oosten der stadt Moskow door het Hartogdom, en voorby de stadt Nisy Norogorod in de Wolga. Dit is een zeer vermakelyke hoek, leggende aen de rechter zyde het dorp Kiekiena Serophof, waer in twee groote gebouwen zyn, waer van het eene door den Bevelhebber bewoont wort. Aen de slinke zyde is mede een dorpje met een groot gebouw. Dit was nu 10 wurst van Kolomna. Hier was de loop der rivier vry rechter, zoodat wy beter spoedt maekten, en den ganschen nacht door voeren. Des morgens den 26 zagen wy aen de slinke zyde het dorp Dedenawa met een fraeie Kerk, leggende aen de rivier 30 wurst van Kickiena. Aen beide de zyden is een bosch van kleen geboomte; de rivier hout hier dezelve breette. Ten tien uren hadden we weder een dorp aen de rivier, gaende meest zuidwest aen. Na den middagh een groote streek voortgetrokken zynde oost ten zuiden, quamen we ten 2 uren aen het dorp Bilmoet, leggende een weinig van de rivier af. Dezen dagh begon het gebergte zich weder hooger te vertoonen, en gaf een vermakelyker gezicht. De rivier was hier weder bogtiger. Ten 5 uren kregen we ter rechter zyde weder een dorpje, leggende ten deele by de rivier en eenige huizen op het gebergte, gaende al O. N. Oost aen. Het lant en geboomte vertoonde zich hier wonder groen. Kort hier aen trokken wy weder voorby een dorpje, leggende op den uitersten hoek van 't gebergte. Hier tekende ik een gezigt dat vertoont wort op N°. 19. Hier verliet ons het hoogh gebergte, dat wy maer alleen ter regter zyde hadden gehadt. De rivier wert hier ook weder smaller. Des avonts hadden we van wederzyden het lant bergachtig met kort geboomte. Nadat wy des nagts eenige dorpen waren voorby gevaren, vonden wy des morgens den 27 weder aen de rechter zyde een hoogh gebergte, waer op eenige dorpjes ter slinke zyde. Hier zagen wy vele koejen en schapen in 't lant weiden. Ondertusschen quamen dagelyx visschers by ons met kleene schuitjes uit boomen gehouden, die ons voor 3 of 4 stuivers zoo veel baers en snoek verkogten, dat'er genoegh was om 7 of 8 menschen mede te voeden. Nu gingen we oost aen, en hadden ten 8 uren in de rivier ter slinke zyde een lang eilant vol geboomte: ontrent den middagh eenige dorpen, daer wy aen de slinke zyde naer toe wendden. Vervolgens nogh andere dorpen aen de zyde van 't gebergte, ook
Aenzienlyk Klooster. het Bogoslova Monastir, dat een fraei Klooster is, gebout van steen, en leggende zeer vermaeklyk in 't geboomte op den berg: waer benevens een aengename groene vlakte is, die zich tot aen de rivier uitstrekt, en meenigte vee in zich behelst; dat daer loopt grazen. Dit Klooster legt ten N. Westen van de rivier, 20 Wurst van Pereslaw. Wy geven'er u de verbeelding van op N°. 20. Het lant is hier ontrent zeer vruchtbaer: waerom'er vele dorpen dicht by een leggen. Ten 3 uren verliet ons het hooge lant: en een uur daerna trokken wy aen de slinke zyde door eenen inham van de rivier genaemt Prorater; zynde 15 wurst van Pereslaw. Toen ontmoetten wy eenen anderen inham, zoo groot als een rivier, die zich een groot stuk wegs in het lant verspreit. Een uur daer na nogh een derde ter rechter zyde, die het lant in naer 't gebergte vloeit als een groote rivier, en zich wyt en zyt heen strekt. Maer wy konden niet anders bemerken of het was ondergeloopen lant. Hier hernam de rivier weder hare bogten. Ten 6 uren geraekten wy voorby het dorp Fabrenewa op het gebergte, zynde het lant hier al meest onder water, zoodat ook zeer veel groote boomen daer onder zyn, dat zich in 't aenzien vertoont als een kleene Zee. Het lant schynt hier zantagtigh. Op deze streek ontmoetten ons dagelyx vaertuigen van Casan en van elders afkomende, die met groote moeite en hulp van vele menschen met de lyn moeten voortgetrokken worden. Dogh de wint hun dienende, zettenze het zeil ook by. Hier zagen wy veel gevogelte, Eenden, Snippen, Kievitten, en dergelyke; en met den avont quamen wy voor Borofske Monastir, een Klooster, dat ook van steen opgebout op eenen bergh legt, zynde een weinigh van de rivier af daer een dorpje by, gelegen 3 wurst van Pereslaw; by welke stadt wy aen deze zyde den nagt over bleven leggen. Den 28 s'morgens voeren wy daer voorby aen de rechter zyde in dompigh weder, dat ons belette dezelve naer wensch te beschouwen. Zy legt weinigh van de rivier af op eenen bergh, op de hoogte Pereslaw.
van 45 graden 42 minuten, dragende den naem van Pereslaw Resanske naer de Provincie Resaen, waer van zy de hoofstadt is. Wy trokken dus voorby verscheide dorpen, leggende op het gebergte, nevens veel lant, dat onder water lagh, zoo dat het wel wat zweemde naer onze veenen, en my voorquam als de vaert tusschen s'Gravenhage en Leiden. Hier zagen wy ook het groot dorp, dat 8 wurst van Pereslaw legt, en toebehoort aen Tiemasse Ivanits Erfofskie, Gouverneur van Astrakan, waer ontrent wy eenige Russen zagen, die daer drie tenten hadden opgeslagen, naer allen schyn om zich aen

den

Digitized by Google

18

KOLOMNA.

19

GEZICHT OP DE RIVIER.

20

HET KLOOSTER BOGOSLOVA.

GEZICHT OP DE RIVIER.

21

18

20

Digitized by Google

den rivierkant te verlustigen. Wyders waren vele dorpen en geboomte ter rechter en ter flinker zyde, en het lage lant al meest onder water. De rivier vonden wy hier zeer wydt, en ons met het vallen van den avont van 't geboomte omcingelt. Het lant was hier ook zoodanig door 't water overstroomt, dat men het naulyx kon onderkennen of betreden. Het was schoon weder, maer door de stilte zeer heet. Zoodat ik, om my te verlustigen, met de schuit, die daeglyx om hout te halen ging, aen lant voer, om te zien of'er eenigh wilt op te doen was. Dezen avont roeide ons een groote bark, van Moskow afkomende, voorby, toen we nogh 6 wurst van de stadt Resanskie af waren. Daer wy des nagts voorby dryvende, ons volk eenig bier met de roeischuit lieten halen. Den 29 ten 7 uren 10 wurst van de gemelde stadt afzynde, vonden wy het lant aen de flinke zyde eenige vademen van een gescheiden: daer de rivier doorvloejende, in het lant een groot lak gemaekt had, dat met schuiten bevaren wert. Vermits den nevel konden wy hier geene dorpen zien. Een wurst verder werden we weder eenen anderen inham gewaer, daer het gezeide lak of meer in de rondte scheen te eindigen. Hier zagen wy veel paerden en ander vee weiden, en aen geene zyde van het lage lant een hoogh gebergte. Ten 9 uren konden wy aen de flinke zyde geen lant meer bekennen, als staende geheel onder water tot aen het gebergte. Gekomen op eenen hoek, daer het water met eenen inham liep, zagen wy het lant weder, en eenige slechte huizen daer op. Deze plaets voert den naem van *Kiestrus*. Wy zagen'er vele vaertuigen leggen. Ten 11 uren wert het zeil voor de eerste mael opgehaelt met weinigh wint, die uit den Oosten opquam. Ter regter zyde zagen we het Klooster Terigho, en een kleen dorpje daer nevens. Ontrent den middagh het Klooster Solosade, dat een tamelyk groote steene Kerk heeft. Het dorpje legt daer by langs heen op het gebergte. Na den middagh deden we weder een korte streek met het zeil, en zagen meenigte groote boomen met den stam tot aen de takken onder water, waer van wy het bladt niet konden bekennen; maer wy zagen aen de bruinheit der stammen hoe hoogh het water was geweest. Dit gebeurt zoo alle jaren tot de maent van Juny, wanneer het water weder begint te vallen. Na het trekken voorby verscheide dorpen, wederzyts gelegen, en het ontmoeten van eenige vaertuigen, lagen we des nagts stil. Den 30 zagen we met den morgenstont op eenen zantheuvel nogh een kleen dorpje en weinige huizen in de laegte, het lant ook aen beide de zyden met de rivier gelyk, zynde laeg en bosachtigh, waer onder ook eenigh weilant. Ten 10 uren hadden we het dorp Terinske aen de rechterhant, daer we met de kleene schuit aenroeiden om bier te halen, maer vergeefs, dewyl'er niets te bekomen was. Nu waren we nogh 100 wurst van de stadt Kasimof, en op den middagh zagen we een dorp, dat zich op het gebergte wyt uitstrekte langs de rivier, gelyk ten 2 uren weder een, gelegen by den hoek van de hoogte, waer aen vlak lant volgde, dat al veel onder water stondt. Het gezicht, dat ik hier op papier bragt, is te zien op N°. 21.

Hier haelden wy het zeil met eenen N. Oostenwint weder op: maer het duurde niet lang; en men most de handen weder aen de riemen slaen. Als wy weder eenige dorpen voorby waren getogen, vonden wy het lant zodanigh ondergeloopen, dat men niet als water, geboomte, en lucht zien kon. Met den avont haelden we een Stroek van zyn Czaerse Majesteit in, die met ankers geladen naer Asof ging, nevens nogh een kleener vaertuig. Wy gaven elkander eenige eerschoten met musquetten en pistolen. Nogh 30 wurst van Kasiemof af zynde, roeiden we des nagts met 8 riemen, om de helft van 't volk by poozen te laten rusten. Nu verschenen met den eersten dagh van Mei in den morgenstont eenige dorpen wederzyts voor onze oogen, en verder eenige groene vlakten leggende op het gebergte. Ten een uur quamen we voor de stadt Kasiemof, die aen de flinke zyde op en tegen het gebergte aen de rivier legt. Alle de huizen zyn hier van hout, gelyk ook de vier Kerkjes. De stadt zelve is zonder muren, maer tamelyk groot. Alleen ziet men eenen ronden steenen toren, die aen een Turxe Mosquè behoort, dewyl'er nogh eenige Turken woonen, ook Tartaren. Ik begaf my met eenige Armeniers aenstonts naer de stadt om verversching, en vooral bier te halen; maer vruchteloos, dewyl'er niet te halen was in een plaets, die zeer schrael verzien was. Wy roeiden dan weder naer ons vaertuigh, waer mede wy, dewyl dat vast zynen wegh vervolgde, een uur werx hadden, en ondertusschen vele dorpen zagen. Ons volk middlerwylen om hout uitgegaen, vont in 't bosch vele asperges, waer van het een goet gedeelte medebragt. Wy vonden ze wat dun en langh, dogh goet van smaek, en bequaem tot stoven. De grootste zogt ik by een, om ze op onze wyze te kooken, en toe te bereiden. Nogh eenige dorpen, aen de rechter zyde, voorby getogen zynde, kregen wy den wint vry hart uit het Oosten ten Zuiden, dat is, ons vlak tegen, zoodat wy genoegh te doen hadden met van den regter kant der ri-

Kasiemof.

Digitized by Google

rivier af te houden; rakende al eens aen den gront vast, dogh kort daer aen weder vlot. Hier merkte ik aen dat deze vaertuigen by hart weder weinigh naer hun roer luisteren. Want eenigh scheepsvolk ging zitten op den boom, waer mede het gestuit wert, om het door het bybrengen van dit gewicht weder uit het water te lichten, en vervolgens naer de zyde in 't water te doen vallen, om het met te meerder kragt door hulpe der roejers te doen draejen. Ontrent den avont quamen we aen een groot dorp, leggende op en tegen het gebergte aen de rivier. Hier tekende ik een gezigt, dat getoont wort op N°. 22. Des nagts nogh eenige dorpen voorbygetogen zynde, quamen we des morgens den 2 der maent aen de stadt Alaetma, gelegen 60 wurst van Kasiemof. Deze plaets is gelegen boven op het gebergte, en strekt zich verder landewaert uit: zoo dat men ze van de rivier, aen welker slinke zyde zy ten zuiden legt, niet geheel kan te zien komen. Zy is tamelyk groot. Ettelyke huizen daer van staen aen den oever buiten. Agt Kerken zyn'er in. Rontom de stadt zyn verscheide dorpen. Wederzyts is een vermakelyk gezicht van bosch, waer door men verder voortgetogen, eenige dorpen weder ontmoet. Ten 5 uren zagen we ter slinke zyde een vlakke weide, en daer in veel vee. In 't afgaen van 't uitterste des bergs ziet men een dorp, daer een inham van de rivier naer toe schynt te draejen tusschen de vlakten en geboomten heen. Hier was de rivier nogh al vry breet, en al meest op eene wyze, met bosch van wederzyden. Eenige dagen zagen we hier ontrent vele ganzen met groote troepen vliegen. Den 3 voeren we in den morgenstont voorby de stadt Moruma, leggende aen de rivier op en tegen het gebergte, vry groot van beslagh, en verzien met zeven Kerken, van steen gebout, nevens andere van hout opgemaekt. Men geeft voor dat hier het beste broot is van geheel Ruslant. Binnen deze stadt, gelegen 60 wurst van Alaetma, woonen Russen en Tartaren. Men rekent ook dat hier ter plaetse de Mordwinische Tartaren beginnen. Wy trokken al voort voorby vele dorpen, en zagen veel lant onder water. De rivier was hier zeer breet, hebbende wederzyds een dorp, waer van het eene legt op den hoek van 't gebergte, dat daer zyn begin neemt, en eenige uren verre zich uitstrekt, hebbende eenen zand grondt, en zynde zoo steenagtigh, dat'er niet wel van de rivier op te komen is. Hier vertoonde zich een man, die naer ons toekomende, verscheide kruissen sloegh, en zich telkens tot den gront toe nederboogh. Het welk onze Russen ziende, met de kleene schuit daer naer toe roeiden, nemende met zich het geen wy elk gaven om hem te brengen, waer onder verscheide brooden. Want het was een arm man. Wat voortgetogen, vernamen we drie vrouwen met hare kinderen, die ze op den arm hadden, waer aen we insgelyx ons mededogen toonden. Deze menschen van het gebergte eenige vaertuigen in 't oogh krygende, komen aenstonts naer beneden aen de rivier, op hoop van een aelmoes te zullen ontfangen. Aen 't einde van dit gebergte gekomen zynde zagen we twee dorpjes daer bovenop leggen, en kregen toen weder vlak lant voor ons, strekkende zich het gebergte landewaert. Ten 5 uren deeden we door de draejingen der rivier een streek met het zeil met den Noorden wint, die anders een tegenwint is, tot aen een ander gebergte, hoog, zonder geboomte, dogh alzins groen, waer op twee dorpjes lagen. Wy hielden dit aen de rechterhant, en roeiden weder Oost aen recht in den wint op. Ons kort daer aen bevindende nevens een Kabak, roeide ik met eenige luiden daer na toe om bier te bekomen: maer wy vonden dat zeer slegt. En ondertusschen konden we in geen uur ons vaertuigh weder inhalen. Na het varen voorby eenige dorpen, was de wint zoo hart en tegenstrydigh, dat we genootzaekt waren eenige uren stil te leggen. Toen trokken wy door twee rivieren, de eene ter rechter zyde genaemt *Molsna Raka*, d'andere 8 wurst hooger op aen de slinke zyde, genaemt *Clesma*, die van de stadt Wolodimer komt. Den 4 wederzyts een dorp voorby getrokken, vonden we ons ten 10 uren weder by hoogh lant. Nogh ontmoetten we andere dorpen zoo boven als beneden aen de rivier, digt by elkander gelegen; waer van'er een den naem draegt van *Isbulets*, nogh 40 wurst afzynde van de stadt Nisen. Hier ontmoette ons een bark met 10 riemen, die vele vanen op had, en tamelyk wel tegen den stroom oproeide. Het vlakke lant was hier wederzyds met bosch bezet, en het hoogh gebergte strekte zich dieper het lant in. Ten drie uren waren we bezyden het Dudina Monastir, waer by een dorpje op het gebergte legt, genaemt *Podweesne*. Het Klooster legt zeer vermakelyk tegen het gebergte in 't geboomte, zoo dat men daer niet van kan zien als de bovenspitsen. Ten 5 uren vonden we een vlakte zonder geboomte ter slinke hant, daer we twee dorpjes zagen, gelyk ook ter rechter zyde op het gebergte. Hier mosten wy een kleene streek met het zeil doen om de draejing der rivier. Ten 7 u-

Alaetma.

Moruma.

Bedelaers.

Gezicht op de Rivier. 22

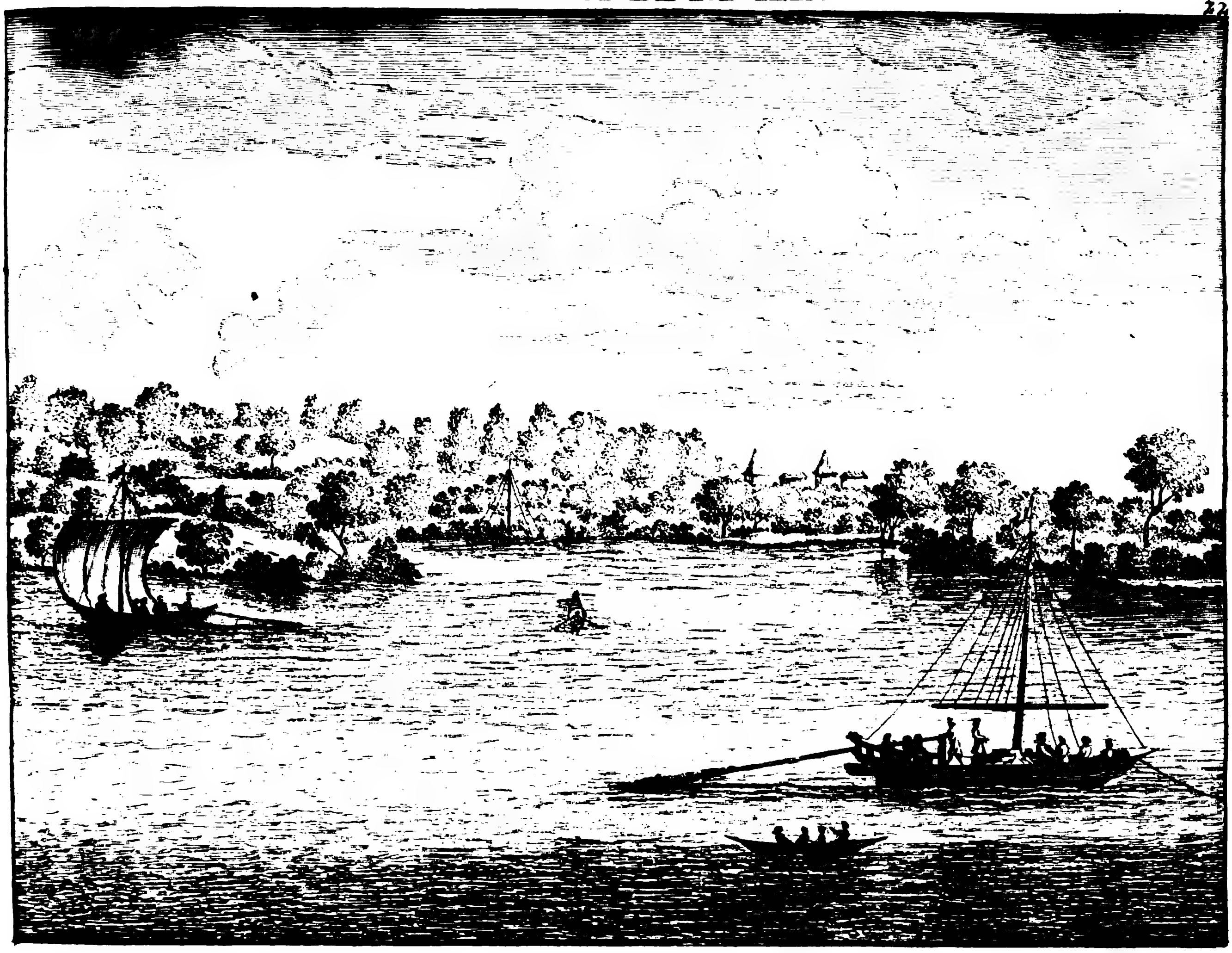

Alaetma. 23

Digitized by Google

7 uren waren we benevens het dorp Allena 15 wurst van Nisen. Met den avont waren we door den harden wint en 't holle water genootzaekt aen de slinke zyde der rivier te blyven: maer gingen den 5 voor den morgenstont weder voort. Vele dorpen dus voorby gevaren zynde, quamen we eindelyk aen de Scheepmakery, die langs de rivier tot aen de voorstadt strekt, daer zich voor eerst een fraei groot Klooster van steen gebout opdeed, zynde met eenen muur omringt. Hier aen volgde een steene Kerk in de laegte leggende met steene en houte huizen omzet, die zich tot aen de rivier uitzetten. Vervolgens zagen we daer tegen het gebergte een groote fraeie steene Kerk, en het gebergte boven alom met huizen gevult.

Nisen. Toen deed zich de stadt op, die de Russen gemeenlyk Niesna, of Nisen, anderen weder Niso en Novogorod, of kleen Novogorod, anderen ook Nisen Nieugarten noemen: dat een kleen lantschap of Hartogdom is met eene groote stadt, waer van het kasteel op een klip legt ter plaetse daer de rivier Occa in de Wolga loopt.

Gelegenheit der stadt. Deze stadt Nisen is met eenen braven steenen muur omtrokken. Om aen de poort te komen gaet men door een lange winkelstraet of basaer: waer in alle waren te koop zyn. Deze poort naer den waterkant heet *Iwanofskie*. Zy is van eenen zwaren dikken steenen muur gebout, en vry diep om door te gaen. Van daer gaet men gestadigh opwaert door een lange straet, die ten deele in houte bruggen bestaet, tot aen de andere poort, genaemt *Diawietrofskie*, waer by de voornaemste Kerk van steen gebout staet, genaemt *Saboor*, waer van de vyf koepels schoon groen verglaeft zyn met fraeie kruissen daer boven. Benevens deze ziet men het Hof van den Metropolit, mede van steen, groot en fraei gebout: waer in een sierlyk Kerkje is met een toren daer boven op; ook nogh een steene en houte Kerk. By deze poort is mede de Prikaes of Kanselery, maer gemaekt van hout, gelyk ook het huis van den Gouverneur. Wyders is'er in de stadt niet veel aen te merken, als zynde kleen van begrip, gevult met houte huizen, en verzien maer met twee poorten. Buiten de poort aen de lantzyde is het heel vermakelyk om het geboomte en de bystaende huizen. Om de muren zyn verscheide zoo ronde als vierkante torens, waer onder een, die zeer groot en hoogh is, zoodat men daer van zeer verre het gezicht kan laten weiden. Aen de lantpoort stonden in de galery van het wagthuis binnen voor de poort vier stukken geschut. Wat de voorstadt aengaet, die is vry groot, inzonderheit naer de zyde der rivier. Men ziet hier mede verscheide steene Kerken, en het gebergte op verscheide plaetsen van een gescheiden, waer op de Kerken en huizen zich vermakelyk vertoonen. Den omkring hier van konden wy niet wel nemen om de hoogten en afdalingen, die ons gezicht telkens stuitten. Op de rivier voor de stadt zagh men een groote meenigte van vaertuigen, gaende en komende van allerhande streken. Aen d'andere zyde der rivier legt een groot dorp, toebehoorende aen Gregori Demitri Strogenòf, verzien met een fraeie steene Kerk, benevens een groot huis ook van steen, waer in hy by wylen zyn verblyf hout. Dezen avont vertrokken van hier de rivier op 48 lange schuiten, yder met 10 rociers, en in hebbende ontrent 40 personen, geschikt om eenige schepen met hout geladen, die in het ys bevrozen gelegen hadden, af te halen. Alle welke schepen behooren aen den gemelden Koopman, die ontrent deze stadt zich onthout, geagt, als we reets gezegt hebben, voor den ryxten van geheel Ruslant, die aen yder man, gebruikt tot het afhalen dezer schuiten, 3 Ryxdalers geeft. Dit vertrek deed zich op als het optrekken van een half leger. Dezen avont begon men de klokken te luiden, dewyl het feest van Christus Hemelvaert des morgens daer aen stont geviert te worden. Middlerwylen deden wy hier voorraedt op, byzonder van brandewyn, die hier voor goet bekent is. Waerom de Armeniers zich gewoon zyn hier van dien drank te verzien, omdat hy hier tot goeden koop verkogt word, wordende voor ontrent 4 stoop betaelt 2 gulden. De eetbare waren zyn hier even wel te krygen. Men koopt hier een lam of gemeen schaep voor 13 of 14 stuivers: twee kleene entvogels voor een stuiver: een schoon hoen voor 3 stuivers: 20 eieren voor een stuiver: 2 tamelyk groote wittebrooden voor een stuiver; en een gemeen bruin broot van 7 of 8 pont gewicht voor een stuiver. Het bier was'er ook goedt, en tot redelyken prys te bekomen. Men rekent deze stadt van Moskow af te zyn 800 wurst: dat is 160 uren; dogh te lande niet boven 100 uren. Zy legt aen de zuitzyde der rivier Occa, die wy, als gezegt is, te Kolomna kregen, en die zich hier vereenigt met de rivier Wolga, voordezen Rha genaemt. Deze stroomen maken door hunne samenkomste een groote wytte, wel van over de 4000 voeten, zoo men hun gelooven zal, die de maet hier van by wintertydt genomen hebben. Deze stadt wort door Russen bewoont, zynde nu daer geene Tartaren. Zy is zeer volkryk, leggende op de hoogte van 56 graden, en 28 minuten. Ik had haer gaerne op de rivier regt willen beschouwen en afteken, maer kon de Russen daer toe met geen gelt bewegen om het feest. Want

Digitized by Google

op zulke dagen bemoeien zy zich nergens mede dan met zich vol en zat te zuipen. In welken staet ik'er ook veel zagh, die op de stract lagen te ronken. Men ziet hier ook met vermaek, op welk een wyze de arme luiden zich op alle dagen, geene uitgezondert, houden aen de Kabak-of brandewynwinkels. In het huis, daer wy den brandewyn kochten, bleef ik daerom met voordagt eenige uren, om de vremde fratsen en gramatsen van deze menschen, als de drank in hun begint te werken, af te zien. Maer dit alles geschiet op de straet, dewyl zy binnen 't huis niet vermogen te komen. Zy blyven voor de deur, daer een toonbank staet, waer op zy hun gelt nederleggen. Dan wort hun de maet, die zy begeren, met een houten lepel toegemeten uit een groote ketel, en in een houten napje overgegeven; zynde de kleenste maet een dinske of halve stuiver. Dus worden ze bereeht door een persoon, die den ganschen dagh genoegh te doen heeft om yder te gerieven; zittende nevens hem een ander, die op het ontfangen van het gelt past. Hier aen zyn de vrouwen zoo wel vast als de mannen, en overladen zich niet minder met dezen drank. In de Bierkabak, daer ze binnen zitten te drinken, zagh ik dezelve figuren. Het was nu de zeste der maent, waer op wy vastgestelt hadden te vertrekken, om het scheepsvolk vast voor uit aen boort te krygen. Niet verre van daer bragten wy den nagt over, en vervolgden des anderen daegs vroegh onze reize. Dus raekten we een lange streek voort langs de stadt en voorstadt, gevende zulk een fraei gezicht, dat ik niet laten konde dat af te tekenen, gelyk het zich vertoont op N°. 24. Nadat wy twee dorpen aen de slinke zyde der rivier, waer van het eene vry groot *Weesna* genaemt is, waren voorby getrokken, vertoonde zich het Klooster Bestjirske aen de regter hant der rivier, dat groot en van steen gebout is, uitgezondert de daken, leggende wederzyts vele huizen, een wurst van de stadt gerekent. Daer dicht ontrent boven op het gebergte ziet men het Kerkje genaemt 't Jassoosni, werwaert zich dezen dagh eenige honderden menschen zoo mannen als vrouwen heen begaven, komende ten deele uit de stadt, ten deele uit de bygelegene dorpen; die eenige tenten opsloegen, om zich te vervrolyken. Wy bleven 3 wurst van de stadt tot des morgens den 7, ten 9 uren. Toen wy nu vele dorpen digt aen, en op het gebergte leggende, waren voorby getrokken, verliet ons het zelve, en vlak lant quam in de plaets. Vervolgens naderden we ontrent den middagh weder andere dorpen en gebergte, ook een eilant vol geboomte in het midden der rivier, wel twee wurst lang. De boomen waren hoogh, en boven alle gelyk, staende de meeste stammen in 't water. Ter regter hant deed zich een dorp voor op het gebergte, en weder een ander beneden aen de rivier. Ten 3 uren week het gebergte, en maekte plaets voor een vlakte met een kleen bosch. Ten 5 uren naderde ons wederzyts een dorp op 't zelve, en nogh een aen de rivier. Ten 6 uren als we by het dorp Tardienits, leggende ter zelve zyde aen de rivier, gekomen waren, wert het zeil bygezet met eenen W. Z. Westenwint, dogh kort daer aen weder gestreken om de slappe koelte. Hier zagen we aen de slinke zyde weder verscheide dorpen, ook een ander eilant in 't midden der rivier zonder geboomte; en voor den avont weder andere dorpen. Wy togen ook voorby de rivier Kersiemie ter slinke, en het groote dorp Mietsjowa ter regter zyde, waer in een brave steene Kerk is. Toen hadden we aen de slinke hant het Klooster Makaria, een groot gebou van steen, met eenen schoonen steenen muur omtrokken; gelykende wel een slot of sterkte, vierkant in zyn begrip, en hebbende op elken hoek eenen toren. Nogh legt'er een toren tusschen de hoektorens in. Het legt vlak aen de rivier. Ik had het gaerne op het papier gebragt: maer de avont was te veel op handen geschoten. Het dorp legt'er benevens, ook een groote Ghan of Karwansera van hout, waer in de goederen der Koopluiden geborgen worden. Want hier is jaerlyx een markt, waer op de meeste Koopluiden van geheel Ruslant verschynen om hunne goederen te verhandelen. Waer toe 15 dagen gestelt zyn zonder meer. Deze markt wort gehouden in de maent van July. Onze Russen met de roeischuit hier aen lant gegaen zynde om vis te halen, verstonden dat veertien dagen geleden, zeker Gouverneur van Moskow komende, hier was overvallen door drie barken, in elke waer van 18 Russische roovers waren. In de Stroek van den Gouverneur was geweers genoegh, dogh ongeladen. De Gouverneur echter en zyn volk zich verdadigende bragten drie van de roovers om; zynde de rest genootzaekt zonder buit te vertrekken. Dit voorval had hem bewogen zich weder naer Moskow te begeven; zynde nogh een van zyn volk in het dorp, daer onze Russen geweest waren, blyven leggen, om zich van zyne wonden, door de rovers ontfangen, te doen genezen.

Russen genegen tot sterken drank.

Wy dit verstaen hebbende, besloten op onze hoede te zyn, en maekten vervolgens al het geweer gereedt, dat wy hadden, en bragten het altemal boven by een. Wy rekenden dat wy 40 schoten zoo met roers als pistolen konden uitmaken. Geenen nacht bragten wy ook over of een der

Rus-

Digitized by Google

24

NIESNA.

SWYATSKI.

25

CASAN.

26

SAMARA.

27

Digitized by Google

24

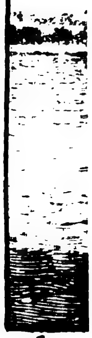

26

Digitized by Google

Russen, en een der Armenische reizigers hielden gewapent de wacht; behalven dat de helft van 't volk by nagt roeide.

Den 8 quamen wy met den morgenstont aen het dorp Bormino, zynde 100 wurst van de stadt af voortgetogen. Vervolgens zagen we verscheide dorpen ter rechter zyde, en verscheide eilanden met geboomte in de rivier. Wederzyts was het lant alles bosch. Ten 8 uren raekten wy voorby het groote dorp Goekina ter rechter zyde, toebehorende aen Feudor Alexewits Golowin. Het strekt zich verre langs de rivier, ook op het gebergte uit, en bestaet, naer men zegt, in 7000 huizen. Hier quamen de boeren naer ons toe roejen met schuitjes om broot aen ons te verkoopen. Voortgaende zagen we verscheide eilanden in de rivier, die hier van groote uitgestrektheit is, dryven. Ten 10 uren trokken we door de rivier Soera, die uit het Zuiden komt, daer het hoogh gebergte een begin neemt. Waer onder langs de rivier een groot dorp legt, genaemt Wassiel; zynde boven op den bergh de stadt Wassieligorod, die men van de rivier niet zien kan, omdat het hoogh gebergte daer voor legt. Maer men berichtte my dat ze kleen, en zonder muren was, en in houte huizen bestont. Men rekent dat ze 120 wurst van Niesna gelegen is. In deze lantstreek woonen veele Czeremisse Tartaren, die zich uitstrekken tot en voorby Casan. Digt hier ontrent lagen nogh twee dorpen; vervolgens de rivier Wetluga ter slinke zyde. Als wy ter rechterhant het Junka Klooster voorby waren, bevonden we ons ten 4 uren benevens de stadt Kusmademianski, gelegen 40 wurst van de laetste stadt. Deze is tamelyk groot, strekkende zich ter rechterzyde langs de rivier, en ten deele op het gebergte, uit. Zy heeft al mede geene muren. Met het wakkeren van den zuidenwint haelden wy nu het zeil op en hadden het lant aen wederzyden gelyk, voor het grootste gedeelte bezet met lindeboomen, en geheel zonder gebergte. Nu keerde de wint weder, en deed ons het zeil stryken. Veele eilanden in de rivier ontmoet hebbende, voeren we des nagts voorby de stadt Sabakzar, leggende ter rechter zyde der rivier 40 wurst van de laetst gemelde stadt af tegens de hoogte. Zy quam my ook vermakelyker en fraeier voor. Hierna kregen wy weder eenige dorpen, ook de stadt Kokschaga, gelegen aen de slinke zyde, 30 wurst van Sabakzar. Des morgens den 9 vonden we hoogh gebergte nevens ons, en voeren een groote Stroek, die naer Casan wilde, en verscheide roeischuiten voorby in stil, dampigh, en warm weder. Op den middagh hadden we het dorp Blowolska nevens ons, ter rechter zyde der rivier; zynde nogh 80 wurst van Casan. Hier ontrent zagen wy ook het dorp Bellawalska, daer ons volk verversching met de roeischuit haelde. Ten 3 uren raekten wy met eenen goeden wint voorby de stadt Swyatski, leggende op eenen bergh, verzien met een Kasteel, en verscheide steene Kerken en Kloosters. De muren en huizen zyn alle van hout. De rivier Swyage van het zuidoosten komende, loopt voorby en rondom de stadt, als om een eilant, en dus in de Wolga. Tegen over de stadt aen dezelve zyde legt op den hoek van het gebergte het dorp Soldaetske Slabode. Tusschen dit en de stadt loopt de rivier in de Wolga: gelyk in de verbeelding daer van hier op N°. 25 wort gezien; leggende een vlak eilant voor de rivier Swyage. Wy hielden het gebergte van de gemelde plaets, en zeilden Z. half Oost aen, en raekten in korten stondt voorby verscheide dorpen aen de zelve zyde. Ten 6 uren vertoonde zich de stadt Casan aen de slinke zyde van ons, in eenen afstant van ontrent 4 wurst. Zy doet zich zeer fraei op door de verscheide Kerken en Kloosters, en den steenen muur, die om 't Kasteel getrokken is. Kort te voren waren we getrokken ter rechter zyde der rivier voorby de scheepmakery of werf, die 6 of 7 wurst daer van daen is gelegen, omdat de rivier daer zoo wyt is. Hier stonden 40 smakken op stapel, en veele andere reets begonnen aen de zyde der stadt. Men geeft voor dat'er 380 van deze vaertuigen gemaekt zullen worden, en een gedeelte daer van naer Astrakan gaen, om de Caspische zee te bevaren, andere naer andere plaetsen. In het doortrekken bragt ik het gezicht dezer stadt Casan, zoo goet als ik kon op het papier, gelyk op N°. 26 te zien is. Zy legt in Asie, in het westerdeel van Tartarie, onder het gebiet van Moskovie aen 't riviertje Casan, by de inwoners *Casanske* genaemt, dat in de Wolga vloeit. Zy is de voornaemste van 't Koningryk of lantschap des zelven naems, gelegen tusschen 't lantschap Bulgarie, en het volk, dat men *Czeremiss* noemt. De stadt zelve is met houte muren omtrokken. Wyders voeren wy ontrent deze stadt veele groote eilanden voorby, leggende als bosschen in de rivier. Nu most men weder roejen, dewyl de wint uit het Westen door de draejing der rivier ons tegen was. Tien wurst opgevaren, hadden we het dorp Nisne Oesson nevens ons, en kort daer aen eenige andere, alle aen de rechter zyde. Aen dit gebergte zyn vele kalkovens, in eenige van welke gebrant wert. Ter slinke zyde stondt veel lant en geboomte onder water. Des morgens den 10 hadden we de rivier Kama, die van de slinke zyde in de Wolga valt; zynde 60 wurst van Casan.

Margin notes: Het dorp Goekina. — Het dorp Wassiel, en de stadt Wassieligorod. — De stadt Kusmademianski. — Sabakzar. — Kokschaga. — Swyatski. — Casan. — Gelegenheit der stadt. — De rivier Kama.

Zy was zeer breet, komende van 't N. Oosten met zulk eene vloejing, dat men veele uren op het water daer van vaert. Men getuigt dat dit water bruin is: maer dat heb ik niet kunnen zien, dit wel, dat het zoo zoet is, dat de Wolga daer smakelyker van wort. Veele dorpen weder voorby zynde, vonden we ons ten 8 uren nevens het dorp dat *Kierietska* genoemt wort, leggende op eenen heuvel benevens de rivier. Op den middagh voeren we ter rechter hant voorby het stedeken Tetoetsie of Tetus, 90 wurst gelegen van Casan op een hoogh gebergte. Het is met eenen houten muur omzet; dogh weinig is'er binnen aen te merken buiten eenige slechte huizen en kerkjes. En in 't voorbyvaren ziet men maer een kleen gedeelte van den muur. Beneden aen de rivier is mede een kleen dorpje, van waer ons volk eenige verversching haelde, ook ys om den drank te koelen; want hier zagen wy het sneeu nogh op 't gebergte leggen. Ten 3 uren na den middagh bedienden we ons van den N. Oostenwint, en Zuid aen zeilende, raekten we ten 5 uren voorby een byzonder lang eilant ter slinke zyde gelegen genaemt *Stariso*, 40 wurst van Tetus. Voor den avont zagen we nogh veele eilanden met geboomte. Nu wert het weder stil, zoodat men weder roejen most door de rivier, die hier wel een uur roejens breet is. Nogh hadden wy het hoogh gebergte ter rechter zyde; daer we voor een gedeelte van den nagt bleven ten anker leggen door den harden ongunstigen wint. Den 11 in den morgenstont roeide ik met eenige Armeniers en Russen naer het lant om verversing te halen: dewyl we hier waren digt by de stadt Simbierska, die aen de rechter zyde over het gebergte legt ontrent 3 wurst van de rivier, wordende gehouden een zeer oude stadt geweest te zyn, die de Groote Tamerlaen zoude verwoest hebben: waer van ik egter geene overblyfsels heb kunnen vernemen. Ook liet de tydt niet toe derwaerts te gaen. Zommigen meenen dat'er andere steden en plaetsen hooger op zouden geweest zyn, waer van eenige overblyfzels zouden te vinden zyn; dogh alles zonder de minste zekerheit. Dit wilde men my evenwel doen geloven, dat'er by Zarietse brokken zouden zyn van een out Kasteel, en een gedeelte van deszelfs muur. Ten minste men stelt vast dat'er oude steden van belang zouden leggen tusschen Casan en Astrakan, waer van eene genoemt zy Achtoeba, gelegen by de rivier Oessa, waer van ik echter mede niets heb kunnen vernemen. Dit alleen, dat tusschen Saratof en Zaritha aen de andere zyde der Wolga de rivier Oessa bekent is, die haren loop in de Wolga neemt, en door 't lant naer Sibirie vloeit. Men weet ook dat de stadt Achtoeba daer mede gelegen heeft, maer dat'er van de puinhoopen niets is overgebleven, dewyl de laetste steenen der vervalle gebouwen wech gevoert zyn om te gebruiken aen den bouw van Astrakan en andere steden. My dan aen lant begeven hebbende, vond ik de voorstadt of het dorp heel groot, leggende ten deele beneden aen de rivier, ten deele tegen en op het gebergte: daer wy op mosten trekken om in de Basaer te komen. Op ons aenkomen ontstont'er brant in de huizen tegens het gebergte, zoodat 'er in korten tyt 5 of 6 in volle vlam stonden, en voor ons vertrek van daer al 20 in een half uur tyts door 't vier verslonden waren; blyvende de brant al duren om den harden wint, waer door de Russen de bystaende huizen zoo spoedigh niet afbreken konden om den brant te stuiten. De eetwaren kregen we hier, gelyk te Niesna, voor eenen kleenen prys. Ik had de stadt wel naeukeurig willen bezichtigen: maer ik kon het niet doen omdat ons vaertuig middlerwyl al voortging. Dogh ik verstont dat zy groot, en met eenen houten muur omtrokken was: dat'er 8 steene Kerken en 3 of 4 steene Kloosters, en over de 10000 huizen in waren, alle bewoont door Russen. Want de Tartaren onthouden zich in de bygelegene dorpen. Hier van daen roejende, vonden we ons vaertuigh zoo verre vooruit, dat wy een uur of twee werk hadden, eer wy daer by konden komen. Hier by quam dat op zekere plaets de rivier geweldigh overal ront draejende was, ook zeer diep, en kragtigh van beweging, waer door groote golven veroirzaekt werden, niet zonder gevaer voor ons die met zulk een kleene schuit daer door mosten arbeiden. Deze stadt wort gerekent te leggen 180 wurst van Casan. Vervolgens zagen we nogh veele eilanden en geboomte in 't water, niet onvermakelyk om te aenschouwen. Zoo was ook het groen gebergte, dat we door het geboomte heen zagen. Een uur na den middagh hadden wy het dorp Singiela ter rechter zyde 30 wurst van de laetst genoemde stadt. 'T zelve is groot, en strekt zich langs de rivier uit. Een weinig verder was weder een ander. Beide worden zy door Russen bewoont. Veele schapen weidden hier ontrent. Aen de slinke zyde was laeg lant zonder boomen. Ten 7 uren openbaerde zich aen de rechterhant het dorp Bektaske; een uur daer na het dorp Nove Devitske-Salo, byzonder groot en dicht betimmert, leggende als tusschen twee bergen, en ten deele daer op, ook tot aen de rivier. Daer in zyn verscheide Kerkjes en een groote toren. Wy roeiden al dicht nevens het gebergte heen, dat groen en aengenaem om te zien was. Des nagts quam een roeischuit

Het stedeken Tetoetsie.

Simbierska.

De rivier Oessa.

Het dorp Singiela.

De dorpen Bektaske, en Nove Devitske-Salo.

schuit

Digitized by Google

schuit met Russen na by ons, roepende, van waer we quamen, en waer we heen wilden, en wat vaertuig wy hadden. Wy gaven hun ten antwoort, dat wy van zyn Majesteit quamen, radende hun, ze zouden van ons afhouden, zoo ze daer niet toe wilden gedwongen worden. Hierop verlieten ons deze menschen, die wy alle voor dieven aenzagen, omdat ze geen kans vonden om buit op ons te halen. Den 12 zagen we met den morgenstont wederzyts veel gebergte, en op het geen ter rechter hant stont, veel sparreboomen, die wy tot nogh toe niet gezien hadden. Hier was de rivier geen wurst breette roejens, maer zeer diep, zynde dit jaer by uitnementheit hoogh geweest, waer door zoo veel lant overstroomt wert, dat zelfs eenige rivieren niet te kennen zyn geweest. De Russen konden my hier van het rechte bescheit niet geven, als zynde hier in zeer onkundigh: en eigene waernemingen aen het lant konde ik niet maken, omdat wy al gedurigh voortgingen. Ten 9 uren kregen wy Z. West van de rivier aen de regter hant een vlakte tusschen het hooge gebergte, en aldaer het dorp Siera Barak, zynde nogh 20 wurst van Samara. Hier haelde 't volk verversing. Vorders was de rivier hier wyder: ook was'er een eilant met geboomte meerendeel onder water. Ten 10 uren zagen wy ter slinke zyde in de vlakte van 't geboomte eenen hoogen ronden bergh, waer op aen twee zyden tot boven toe maer eenigh geboomte stont. Men noemt hem *Sarol Kurgan*. Het byzondere, dat ik hier kon vernemen, was, dat de Russen wisten te vertellen, dat daer een Koning (anderen zeggen een Tartarisch Keizer, genaemt Mammon) zoude begraven zyn: die weleer met 70 Koningen uit Tartarie den Wolgastroom was opgekomen, om geheel Ruslant te overweldigen. Dat deze Vorst hier gestorven zynde, zyne soldaten, die hy in grooten getale met zich gebragt had, in hunne stormhoeden en schilden zoo veel aerde tot zyne grafstede aenbragten, dat deze berg daer uit zoude gerezen zyn. Een kleen uur van dezen berg af, neemt een ander zyn begin, genaemt *Kabia Gora*, of Kabia berg, staende vol geboomte, en strekkende zich tot aen Samara. Ter rechter zyde ziet men het gebergte van boven tot beneden zodanigh met bosch bezet, dat men het naeulyx kan bemerken. Dit bosch bestaet meest in Wilge-en Elzeboomen. Uit het gebergte zelf wort veel zwavel gehaelt, die zoo schoon is, dat men die nergens zoo goet vint. Deze is eerst voor twee jaren ontdekt. Nu werken daer aen over de 4000 personen, zoo Russen, als Czeremissen en Mordwaren, hebbende zyne Majesteit van Moskovie daer opzienders en soldaten gestelt om het werk te bevorderen. Het gebergte legt ten Westen van de rivier. Ten 2 uren na den middagh quamen wy voor de stadt Samara, leggende ter slinke zyde Oostwaert langs de rivier heen, ook tegen en op het gebergte dat laeg en zonder boomen is, gelyk N°. 27 gezien wort, scheidende des zelfs einde met de stadt aen de rivier, en niet, als anderen geschreven hebben, 2 wurst van den oever. Aen het einde der stadt ziet men de rivier Samar, daer de stadt naer genoemt is. Van hier zegt men dat deze stroom na 5 of 6 uren weder in de Wolga valt. Deze stadt is vry groot, geheel van hout, en met slechte huizen bezet. Zy heeft eenen houten muur, waer aen verscheide torens zyn, inzonderheit een groote aen de lantzyde. De stadt beslaet meest het gebergte. De voorstadt daer aen gehecht strekt zich langs de rivier. Men rekent ze 350 wurst gelegen te zyn van Casan. Als men'er voorby vaert, ziet men de poort, en verscheide Kerkjes en Kloosters. Als men 25 wurst van Samara is, ziet men van de rechter zyde mede een rivier, die in de Wolga loopt, genaemt *Askula*, daer de Samar invloeit. Hier verliet ons voor een wyle tyts het gebergte van wederzyden. De stroom was hier weder breeder. Na weinig tydts kregen we het vorige gebergte weder ter rechter hant nevens ons. Ten 6 uren togen we ten Noorden van de rivier voorby een nieu dorpje, *Imatsik* genoemt, tusschen het geboomte, tegen het gebergte aen leggende. Het lant was hier nogh als voren, ter slinke zyde laeg, en vol bosch, al veel onder water. Veele vaertuigen, de rivier op-en afkomende ontmoetten we dezen dagh, zagen ook veele uitermaten groote entvogels, wit en bruin gevlakt. Ten 7 uren week het gebergte weder landewaerts, en veel geboomte ontmoette ons onder water; zoo ook aen de slinke zyde, daer wy de Wolska Wassiele of de rivier Wassiele doortogen. Dit is een kleene rivier, waer by midden in de Wolga een kleen eilant is vol hoogh geboomte. Dit vertoonde zich zeer vremt in 't aenkomen, dogh naderende, bevonden wy het lang en smal, meest al onder water. Ondertusschen kregen we het vorige gebergte weder nevens ons, met minder geboomte bezet, en rosagtigh van koleur. Hier lagh een Stroek van Astrakan, uit welke wy bericht kregen dat'er nogh 14 andere volgden, altemael geschikt om naer Makaria te varen om de jaermarkt, waer van wy gemelt hebben, by te wonen: ook ontmoetten we des nagts eenige der zelve. Ten 10 uren bevonden wy nogh 60 wurst van Samara af te zyn by het dorp Perevleko. Den 13 hadden we de stadt Kaskur ter slin-

Verhael van eenen Tartarischen Vorst.

Schoone zwavel.

Samara.

Gelegenheit der stadt.

De rivier Wassiele.

Kaskur.

slinke zyde ten westen van de rivier leggende 120 wurst van Samara. Zy is kleen van begrip, maer met eenen muur omtrokken, en met torens bezet, alle van hout, gelyk ook de Kerkjes. Het dorp of de voorstadt legt'er benevens: gelyk N°. 28 gezien wort. Ontrent een uur landwaert is nogh een andere stadt, genaemt *Sieseron*, die tamelyk groot is en met verscheide steene Kerken versiert. Het gebergte hier ontrent is dor en zonder geboomte, maer landewaert weder goet. Ten 8 uren waren we op het punt daer van by het dorpje Pansiena in de vlakten. Ontrent deze streek naer Casan loopen de Kalmukse Tartaren zeer veel roven, nemende menschen, beesten, en al wech, wat ze vinden. Een weinig voortgetogen zynde, hadden we de vaert heel krom en bogtigh tusschen veele byzonder groote eilanden vol geboomte heen: en zoo veel water voor onze oogen, dat de rivier Wolga naeulyx te bekennen was. Nu kregen wy het gebergte ter regter zyde nader by ons: dat door de groote droogte dit jaer dor en als door de zon verzengt scheen, daer het anders met hoogh gras bezet is. Hierom verlangen de lantluiden zeer naer regen, dewyl ze weinigh weide voor hun vee kunnen vinden. Ten 4 uren na den middagh hadden wy het dorp Selo ter rechterhant beneden het gebergte ten N. Westen aen de rivier, zynde 60 wurst van Kaskur. Hier ontmoetten we drie der voornoemde Stroeken, waer van eene aen zyne Majesteit behoorde. Hier in waren veele Kasakse vrouwen, die naer Casan gevoert werden. De mannen dezer vrouwen waren in den voorleden jare om hunne roveryen gevangen, en alle opgehangen; waer van ik in 't vervolg spreken zal. Binnen een uur tydts zagen we nogh drie andere dorpjes leggende aen de rivier: ook ter slinke zyde Wolska Wassiele of de rivier Wassiele, waer tegen over aen de rivier legt het dorpje Nove Derevene of 't Nieuwe Dorp, behoorende aen Feudor Alexewits Golowin. Dezen nagt bleven we een wyle tydts op anker leggen, om het volk, vermoeit van het lang roejen, wat rust te gunnen, nadat we nogh 60 wurst voortgevaren waren. Den 14 der maent gingen we een groote streek Z. West aen, hebbende regt in den wint, varende een groote Stroek met potten voorby, die naer Astrakan gebragt werden om ze daer te verkoopen. Ten 11 uren hadden we het dorp Woskresinka ter regter zyde, gelegen op eenen heuvel langs de rivier 65 wurst van Saratof. Hier vonden wy het gebergte steil opgaende, bestaende uit licht graeu zant, en steenagtigh. Hier daegden verscheide vissers op, van wie het volk voor weinig brandewyn (want ze mogen dien voor geen gelt verkoopen,) een meenigte visch bequam, sterletten, baerzen, snoeken, en wat des meer is. Veele akerboomen deden zich hier op. Ten 4 uren kregen we na het deinzen van 't hooge lant, vlakte met bosch, dat ook zoo was aen de slinke hant. Na het trekken voorby verscheide eilanden, kregen we ontrent 6 uren eenen zwaren storm met donder en regen, ryzende de rivier met hare golven als een Zee. Wy zetten het een wyl tydts door, maer vonden ons haest genootzaekt het anker uit te smyten. Dit geschiedde aen de slinke zyde der rivier, daer het schip zoodanigh tegen den kant van verbroke boomen aen stiet, dat onze twee roeischuiten, en wy zelfs groot gevaer liepen. Want deze vaertuigen zyn maer met een kleen anker verzien, dat men met harden wint in 't volle water niet kan uitwerpen, als zynde niet bequaem om het schip te houden. Maer deze storm duurde niet lang, en het weder bedaert zynde, trokken we voort. Des nagts leidden wy het ter zelver zyde aen 't lant, daer we optraden, en goet vier maekten. Hier vonden wy veele Akerboomen, ook wilde Rozeboomen, en verscheide bloemen. Nu waren we nogh 20 wurst van Saratof. Wy keerden na ons wat herstelt te hebben weder in 't vaertuig. Maer we waren daer niet lang geweest, of een der vier Armenische Koopluiden kreeg een zwaer overval, zoo als hy te bedde lagh. Hy lagh uitgestrekt niet anders dan of hy verstikt was. In dezen staet bleef hy 2 of 3 uren, na welken tydt men eenige beweging bespeurde, dogh zonder spraek. Middlerwylen tot de stadt Saratof genadert zynde, leiden wy hem boven op het vaertuig. Waerna hy uit den mont eenig dik bloet loosde, dat ons besluiten deed, dat hy in de keel iets had zitten, dat hem dus benaeude. Wy derhalven niets anders dan de doot te gemoet ziende, zagen in de stadt naer eenen Arts of Wondheeler, maer te vergeefs. Ik den kranken geene hulp kunnende toebrengen, bezagh terwyl de stadt, die ik gelegen vont in 't Zuidooster deel van Ruslant, ten N. Westen aen de rivier Wolga tegen en op het vlak gebergte. De voorstadt strekt zich een half uur langs de rivier. Ik daer een gezicht af nemende, vond ze op de hoogte leggen zonder muren, met verscheide houte torens. Een quartier uurs van de rivier staet een poort, zoo mede eene naer de slinke zyde van de stadt afgescheiden: ook eene ter plaetse, daer men na Moskow te lande vertrekt: staende van de eene tot de andere eenige houte palen. Als men aen de andere zyde aen den regter kant van de rivier aenkomt, vint men een diepte, waer in eenige kool-en moeltuinen zyn. Buiten de laetstgenoemde poort ziet men

Sieseron.

Kalmukse Tartaren.

Het dorp Selo.

Zware ziekte.

Gelegenheit der stadt Saratof.

Digitized by Google

men het vlakke lant, dat zich verre heen ſtrekt, en eenen wegh maekt van harden gront. Van hier gaen alle de Armeniſche, Ruſſiſche, en andere Koopluiden, die te lant van Aſtrakan komen, gemeenlyk naer Moskow. Men ziet'er verſcheide houte Kerken, en voor 't overige niets dat aenmerkenswaerdigh is. Daer wonen niet als Ruſſen in, die al meeſt ſoldaten zyn, waer over een Gouverneur het gebiet heeft. Voor 8 jaren brandde deze plaets heel af, en is ſedert weder hermaekt.

Stroope-ryen der Tartaren.

Hier ontrent ſtroopen de Tartaren meenigvuldigh, en verbreiden zich tot aen de Caſpiſche zee en de rivier Iaika. Men rekent deze ſtadt gelegen te zyn 350 wurſt van Samara, op de hoogte van 52 graden 12 minuten. Wy zagen hier veele vaertuigen leggen met ſoldaten, die naer Aſof en elders ſtonden gevoert te worden. Wy trokken nogh voor den middagh hier van daen, hebbende, op de rivier zynde, weinigh van de ſtadt kunnen beſchouwen dan alleen eenige torens en 't bovenſte der Kerken, dewyl de voorſtadt dat belette.

Doot eens Armeniers.

Rou daer over bedreven.

Lyk-dienſt.

Weder in het vaertuig gekomen zynde vonden we den kranken in den zelven ſtaet leggen tot 3 uren na den middagh, wanneer hy den geeſt gaf. Dit ontzette ons geweldigh, dewyl hy den vorigen nagt aen lant zynde, nogh zoo fris was als iemant van ons. Vooral treurden de Armeniers, die aenſtonts een katoene deken over het lichaem ſpreiden, en om de beenen vaſt bonden. Vervolgens leiden ze een boek op zyn hooft, en een kruis op zyn borſt, en zetten wierook aen het hoofteinde. Toen begonnen'er twee uit een boek te lezen meer dan een uur lang. De dienaers ondertuſſchen vervaerdigden van een nieu ſtuk linnen een laken, hemt, en broek. Hierna roeiden de knegten des overledenen vooruit om een bequame plaets te zoeken, daer men hem begraven mogt. Ondertuſſchen lazen en zongen zy ten tweedemael voor het lyk, dewyl de tydt naderde om het aen lant te brengen, gelyk geſchiedde aen een inham van de rivier of water, dat over 't lant liep. Het lyk ontkleedt zynde wert het hooft gewaſſen, en voorts het geheele lichaem: dat ze een weinig bezyden af op een plank leggende, den nieuwen broek en het hemde aentrokken. Vorders hingen ze hem een kruis om den hals, dat tot op de borſt quam. In de rechterhant gaven ze hem een paternoſter met een waskaersje, in de ſlinke alleen een waskaersje. Op de oogen leiden ze een plaeſter of doekje, ook een voor den mont, en beide de ooren. De armen ſtelden ze kruiswys over elkander. Toen naeiden ze hem in een laken, en bragten hem op eenige ſtokken, als een berry aen een gebonden, leggende een karpet of tapyt over hem heen, als in proceſſie naer het opperſte des berghs, daer het graf beſtelt was. Toen weder aen 't zingen, en lezen uit verſcheide boeken. Tans kuſten alle de Armeniers een voor een zyn voorhooft, en zetten hem met het laken in den gront, werpende yder een hant vol zant op hem, onder 't ſlaen van eenige kruiſſen. Toen volgden nogh eenige andere ceremonien; en men wierp weder een weinig zant, met groot bewys van rou. Eindelyk vulde men het graf met aerde en ſteenen, en ſtelde aen 't hoofteinde een groot houten kruis, nevens drie dwarskruisjes onder elkander gevoegt. Daerna wierp men groote ſteenen op het graf, en ſtroide rontom het zelve eenig buſpoeder. Voor het laetſte wert'er nogh een waskaersje aen het hoofteinde gezet. Deze plegtigheden dus verre verricht zynde, kuſten zy alle hooft voor hooft, den bovenſten ſteen onder het branden van wierook, dat daer op gelegt was. Toen ſtak men het buskruit aen op de wyze van een loopend viertje. Dit gedaen zynde, wert yder een glaesje brandewyns aengeboden. Al het volk van ons vaertuig was tegenwoordigh by deze lykſtaetſie, die zoo droevigh in zyn werk ging, dat op het bitter weenen der Armeniers veele der omſtanders hunne tranen niet konden wederhouden. Duſdanigh was de uitvaert van dezen man, dien wy binnen den tydt van 10 uren gezont en begraven zagen. Van welken tydt drie uren in ceremonien werden doorgebragt. Zyn naem was *Petrus Archangel*, hoorende te Spahan t'huis, daer zyn vrou en kinderen te vergeefs naer hem verlangden.

Deze bergh van den anderen afgeſcheiden, was bezet met Aker-Wilge-en Elzeboomen, ook hier en daer met Rozeboomtjes, die vol knoppen ſtonden. Indien de gront niet zoo zeer verzengt ware geweeſt, zouden wy zekerlyk hier eenige bloemen of kruiden vernomen hebben. In de laegte der aengelegene bergen konden wy wegens het water niet komen. Dit gebergte wort genoemt *Goro Soponofskie*, gelegen 26 wurſt van Saratof. De gelegenheit des zelfs, door my afgetekent, ziet gy op N°. 29. Vervolgens quamen ons veele aengename gezichten voor, zoo van verſcheide bergen, als vlakten, tuſſchen beide gelegen; daer het ſchoone weder veel toe deed. Des nagts lagen we eenigen tydt op anker. Den 16 kregen we voor ons veel ſteil gebergte, waer van veele afgebroke ſtukken op den oever nedergeſtort lagen. By wylen was het veel zandagtigh, zoodat'er duizenden van zwaluwen hunne holen in hadden, daer ze gedurig in-en uitvlogen. Veele eilanden waren hier weder in de rivier. Ook vertoonde zich de bergh *Soloſtogori*, of goude bergh; en ten 3 uren na den middagh

De bergh Goro Soponofski.

Digitized by Google

dagh groener gebergte met geboomte bezet: waer tusschen een kleene rivier, genaemt *Doezinke*, haren loop heeft ten N. Westen naer de Step; dat 25 wurst is van Saroegamis. Hier kregen wy regen, dogh kort daer aen weder zonneschyn. Na eenige uren ontmoetten we een bosch voor 't gebergte, dat ten deele in 't water stondt: daer door storm by hoogh water twee vaertuigen waren in geraekt, die daer nogh ontrent in hun geheel stonden. Hier ontrent vonden we eenige huisjes opgestelt, waer in de visschers zich bezigh hielden. Eer de zon onderging voeren we voorby de stadt Saroegamis, eerst voor vier jaren begonnen gebout te worden, en nu al met meenigte opgemaekte huizen bezet. Zy is vry groot, omtrokken met eenen aerden wal, daer vlytigh aen gearbeit wert. Daer zyn reets over de 4000 huisgezinnen van Moskow komen woonen. De bergh, waer op de stadt legt, is aen de rivier hoogh en steil, en louter rots. Benevens de stadt ter slinke zyde van de rivier ziende, verneemt men de rivier Kamuschinka, die naer 't Westen loopt. Men geeft voor dat zy komt uit de beek Iloba; die in de rivier Don valt, die zich in Pontus ontlast, en Asie en Europe afspaelt. Door deze zelve rivier zegt men dat de Donische Kozakken met booten zich naer de Wolga begeven. Waerom deze lantstreek zeer gevaerlyk is, zynde meenigmael eenigh krygsvolk afgezonden om zulx te beletten. Maer dit werkte zoo weinigh uit, dat men besloot hier een stadt te stichten; waer door hier sedert meer veiligheit geweest is. Aen d'andere zyde der rivier Kamuschinka wort ook een sterkte gemaekt, mede met eenen aerden wal omtrokken, en dagelyx daer aen gearbeit. Evenwel blyft dit werk steken, omdat het meeste arbeitsvolk dagelyx wechstorf door de quade lucht, zoo men meent, van 't lant. Anderzins waren de gedagten zyner Majesteit geweest door middel van een rivier in de Zwarte Zee te komen. Ik bezagh het begonnen werk, en verstont dat men van meening was geweest de stadt te bouwen ter plaetse, daer nu de sterkte gebout wort, maer dat men om de quade lucht van besluit verandert was. Men was ook bezigh geweest met eenen dam te maken van den eenen tot den anderen bergh, om den loop der rivier Kamuschinka in de Wolga te stutten. Tot opschorting of verlaten van dit werk deed ook veel dat men bevond, hoe reeds de gemaekte schutsluizen door zwaer water, dat by wylen in grooten overvloedt uit het gebergte afstort, van hare gront-slagen werden afgedreven en verbroken. Behalven dat de gront onder de oppervlakte der aerde geheel steenigh, ja klipagtigh op vele plaetsen wert bevonden, zoo dat ze niet door te breken was. Welke dingen de aenleider des werx bezeffende, geraden vondt den ondank, hier uit te halen, te ontgaen, en stil ten lande uit te trekken.

De rivier Doezinke.

De stadt Saroegamis.

De rivier Kamuschinka.

Dus verre waren we gekomen met weinigh gebruik van het zeil, door den sterken stroom en hulp der riemen elk etmael ontrent 120 wurst voortgeraekt. Den 17 trokken we met den morgenstont door de rivier Bobloclea, 90 wurst van de laetst genoemde stadt, en ontmoetten een groote Stroek van zyn Majesteit, die van Astrakan quam. Hier tekende ik een gezicht af, dat gy ziet op N°. 30.

Ten 11 uren kregen we eenen zwaren storm uit het gebergte, hebbende twee mannen aen elken riem genoegh te doen dat ze aen de zelve zyde hielden, en niet aen de slinke zyde overvielen. Veel geboomte stont hier voor 't gebergte in 't water: weshalven wy het daer tusschen zetten, en ons met touwen daer aen bonden. Een uur daerna bedaerde het weder. Waerom wy voortgetogen ten een uur aen de slinke zyde kregen het groot eilant *Alinda-Loeka* genaemt. Waer tegen over het gebergte met eenen hoek uitkomt, en eenen engen doortogt maekt. Men rekent dit 60 wurst van Zaritsa. Kort hier na raekten wy door een harden tegenwint aen den gront. En als we weder vlot geraekt waren, verhief de storm zich zoo geweldigh uit den N. Oosten, waer onder veel regen viel, dat we ons verblyf gingen nemen aen 't gebergte by eenigh geboomte, waer aen we het vaertuig met touwen vast bonden, en ons met de schuit aen lant begaven, dewyl de Stroek door de ondiepte daer niet aen kon komen. Het volk viel aenstonts aen het maken van vier, en bezorgen van de keuken. Ondertusschen ging ik op het gebergte om bloemen of kruiden te zoeken; dogh vergeefs. Daer was niet als dor gebergte, dogh 't eene verhevener dan 't andere. Het woei zoo vervaerlyk, dat men naeulyx gaen kon. Des vond ik geraden weder naer beneden te gaen. Langs den oever vond ik een soort van kleene kapellen, zittende op het hooge verdorde gras en kruiden. Ik ving'er eenige van, die op de buitenste zyde blaeu, en op de binnenste gespikkelt graeu, of blaeuagtigh waren: hier onder ook eenige van schoone koleur, die ik uit zinlykheit, omdat ze zoo fraei waren, opzette, en met my voerde.

Het eilant Alinda-Loeka.

Het weder bleef al duren met koude tot 8 uren des avonts, wanneer het begon te bedaren, en de wint tot ons voordeel te waejen. Des zeilden we weder voort, en quamen des nagts ten 2 uren voor de stadt Zaritsa, daer wy bleven tot s'morgens den 18: wanneer wy met het opgaen der zon weder van daer voeren.

De stadt Zaritsa.

De-

Digitized by Google

28 KASKUR.

BERGH GORO SOPONOFSKI. 29

GEZICHT OP DE RIVIER.

30

ZARITSA.

31

Digitized by Google

Digitized by Google

Deze ſtadt legt op een laeg gebergte. Zy is kleen van begrip, en legt, zoo als my toeſcheen, in 't vierkant, hebbende eenen houten muur, met torens verzien. De buitenſtadt ſtrekt zich langs de rivier en ten deele om de ſtadt. De voornaemſte Kerk, die'er in is, is van ſteen, dogh nogh niet geheel voltrokken. De andere, die men naeulyx zien kan, zyn van hout. Ik tekende het gezigt daer van in 't heen zeilen zoodanigh, als het lant zich wederzyts van de rivier opdoet, gelyk op N°. 31 blykt. Zy legt op de hoogte van 48 graden 23 minuten, gerekent 350 wurſt van Saratof. Ontrent deze lantſtreek waſcht in de boſſchen tot Aſtrakan toe veel zoet hout, waer van de ſteel drie of vier voeten hoogh is. Wat voortgetogen zynde, vonden wy het eilant Serpinske ter rechter zyde nevens ons. 'T zelve is 12 wurſt groot. Hier agter is een riviertje of beek, komende uit de rivier Don, en vloejende in de Wolga. Maer dit riviertje verſtond ik dat met geen ſchuitjes te bevaren is. De Ruſſen noemen het *Serpienske*, gelyk het eilant. Kort hier na week het gebergte, en in zyn plaets quam vlak lant met geboomte, even als ter ſlinke zyde. Ten 10 uren waren wy 60 wurſt al voortgetrokken, wanneer het luſtigh uit den Noorden begon te waejen. En wy moſten meeſt Noort aen varen. Ten een uur vertoonden zich weder twee eilanden ter rechter zyde, en kort daer aen verſcheide andere. Middlerwylen week het gebergte meerder landewaert om, ſtrekkende zich tot aen de ſtadt Tzenogar, daer we nogh 40 wurſt af waren. Hier ontrent was de rivier 3 of 4 wurſt breet. Ten 5 uren kregen wy vlak voor den wint, die uit den Noortweſten zoo ſterk opſtak, dat men veel werk had om van 't ſtrant af te houden. Onze eene roeiſchuit ook ſtiet zodanigh tegen het roer, dat ze vol water raekte, waerom wy het tou moſten kappen en die laten zinken: hoewel men dit wel had kunnen voorkomen, dewyl ik'er kort te voren nogh in geweeſt was om mynen Jagthont daer uit te halen, zoodra ik'er water in zagh komen: en hem in de andere ſchuit over te zetten, die beter en grooter was, gelyk ook eenige perſonen des nagts zich daer in bergden, dewyl het vaertuigh vol menſchen was. Nu ging de zon onder, en wy vonden ons voor de ſtadt Tzenogar, gelegen 200 wurſt van Zaritha, zoo veel als wy dezen dagh voortgekomen waren. Hier zynde werden wy gehouden nogh 300 wurſt van Aſtrakan af te zyn: leggende deze ſtadt ter regter zyde aen de rivier op 't gebergte. Het eerſte, dat we hier zagen, was een wachthuis, dat we maer van boven konden zien. Aen d'andere zyde der ſtadt is'er een diergelyk, even als een ſpitſe lantaern van hout te ſamengeſtelt. De ſtadt is kleen, en met eenen houten muur omtrokken, daer verſcheide torens aen zyn. Van binnen is niet ongemeens. Beneden aen de rivier ſtaen 6 of 8 ſlegte oude huizen. Hier wilden de Ruſſen aenwezen, voor zoo veel ik merken kon, om eenigh gelt, dat zy in 't quade weder omgaende hadden verzamelt, aen de armen te geven. Aen de ſtadt komende, dreven we door den harden wint en ſterken ſtroom een groot ſtuk voorby: waerom wy het anker uitwierpen, waer van het tou, als te dun zynde, aenſtonts brak, dat ik al voorſpelt had, zeggende aen de ſchipluiden, wilden zy daer aen zyn, dat ze dan het zeil eerder moſten geſtreken hebben, om voor de ſtadt komende het vaertuigh met de riemen te brengen, daer ze het hebben wilden. Het werk dus verhoetelt zynde, was het volk genootzaekt aen den kant van het ſteile ſtrant in 't water te ſpringen, en het vaertuigh met touwen aen lant te halen, zoo goed als ze konden: toen de ſloep te nemen, en het dus weder naer de ſtadt te roejen, aen welker zyde wy tegen het gebergte bleven leggen. Toen begaf ik my aen lant: maer voor de ſtadts poorte komende, verbood men my den ingang, dewyl het te laet was, als zynde den avond al gevallen. De Strelſe ſoldaten hier leggende, nevens de boeren, ſtieten de poort voor onze oogen toe, maer bragten ons egter broot, bier, melk, en eieren te koop. Toen yder weder te ſcheep gekomen was, wert het anker vruchteloos gezocht om de duiſterniſſe van den nacht, en eerſt des daegs daer aen gevonden. Deze ſtadt wort alleen door ſoldaten bewoont, om de ſtrooperyen der Kalmukſe Tartaren voor te komen, die in 't lant zich by wylen onthouden, en hun vee daer komen hoeden, dewyl daer goede weide is, ja zelf tot ontrent de ſtadt Samara zich vervoegen. Den 19 vertrokken wy des morgens ten zes uren met ſtil weder door hulpe der riemen, dewyl de wint ons tegen was. Hier kregen wy wel haeſt laeg en ſteil gebergte, even als een muur, boven groen, en aen den oever zandigh, nevens een vlakte, gelyk ook aen de ſlinke zyde, met kleen geboomte bezet. De rivier vonden we hier ontrent een wurſt breet. Op den middagh raekten we voorby den bergh Plowooy, die zich maer weinigh tydts aen de rivier vertoonde, ſtrekkende zich weder landewaert in, en leggende 40 wurſt van de laetſt gemelde ſtadt. Ten 5 uren bevonden we het lant weder ter regter zyde een weinigh hooger zonder geboomte, gaende ook ſteil af, roſagtigh zand, en vervolgens eene viſſery, genaemt *Kaſtarskie*, ge-

'T eilant Serpinske.

De ſtadt Tzenogar.

De bergh Plowooy.

gelegen 40 wurst van den bergh Plowooy; daer we schoonen visch bequamen, als voorheen. Hier zagen we verder eenen grooten uitloop van de Wolga, die zich in het lant stuit. Nogh 125 wurst voortgetogen zynde, bleven we des nagts leggen, gaende den 20 met den dagh onder zeil, en kregen ten 8 uren den bergh Jenoarskie aen de rivier leggende, nevens ons. Deze streek wort gerekent halver wegh te zyn tusschen Tzenogar en Astrakan. Eenige wursten nogh voortgeroeit hebbende, haelden wy weder het zeil op met eenen Noorden wint, gaende Oost en O. ten Zuiden aen. Ten 10 uren ontdekten wy een groot eilant in de rivier aen de slinke zyde, met een vlak velt zeer groen, en met kleen geboomte wederzyts bezet. Nu gingen wy naer onzen wensch voort, meest Zuid aen, en geraekten op den middagh ter slinke zyde aen een kleene zantplaets, gelegen 100 wurst van Astrakan. Aen dezen hoek van 't lant draeit het water zoo sterk in de rontte, dat'er veele vaertuigen blyven, zynde hier ontrent 40 vademen diepte. Na verloop van een uur kregen wy den wint uit den Westen, en gingen Zuid aen; daer ons veel ganzen ontmoetten. Ten 4 uren quamen we aen een groot eilant, wel 10 wurst lang. Aen de slinke zyde hier van loopt de rivier zeer breet. Op den hoek van dit eilant legt een wacht van ontrent 30 soldaten, die hun verblyf hebben in drie of vier opgestelde hutten. Hier zyn alle vaertuigen gehouden aen te komen. Terwyl wy ons dan hier ophielden, zeilden 2 vaertuigen aen d'andere zyde der rivier, die zeer breet is, voorby naer Astrakan. Het welk de wachters ziende, hen aenstonts vervolgden met een kleene zeilschuit. Hier vonden we ook twee groote Stroeken ten anker leggen, die den wil hadden naer Casan. Ten 5 uren zeilden we met den zelven wint weder voort, zynde het eilant in een half uur voorby getrokken. De Wolga vint men hier op d'eene plaets breeder, dan op d'andere: het lant nu heuvelachtigh, en dan vlak, somtyts met, somtyts zonder geboomte; strekkende het gebergte, dat daer agter legt, zich uit tot Astrakan. Ter slinke zyde was niet als kleen geboomt of krepelbosch langs de rivier. Ten 7 uren voeren we voorby den bergh Pleckonagora, gelegen 22 wurst van Astrakan. Ten 8 uren vonden we hier een groote Stroek op de droogte verongelukt, en ten deele al verbroken, daer evenwel nogh volk op was. Nu nogh 15 wurst van de stadt zynde, kregen we de Kerk Saboor in 't gezicht, dewylze groot en hoogh is. Nu minderde de wint: en wy in deze stilte onzen wegh vervolgende, quamen een uur voor middernacht 't Astrakan aen: welke stadt 2000 of 400 mylen van Moskow gerekent wort, als men elke myl voor een goedt uur neemt. Want Kasan wort gerekent ruim halver wegh van Moskow af te leggen.

XVI. Hooftstuk.

Beschryving van Astrakan. Gelegenheit der Tuinen. Meenigte van visschen. Levensmanier der Tartaren.

Komst tot Astrakan.

AEN lant getreden zynde, quam ons voor dat alle de goederen, die wy by ons hadden, daer mosten bezichtigt worden, gelyk geschiedde; schoon myn pakkaedje daer van verschoont bleef. Ik begaf my zonder dralen naer den Gouverneur Timase Ivanewits Ursfosfkie, aen wien ik myne twee vrygeleibrieven benevens den brief van voorschryving van Knees Boris Alexewits overgaf. Waer van hy den inhout gelezen hebbende, my met groote beleeftheit ontfing, biedende my huisvesting aen, nevens alles wat ik mogte van doen hebben, zoo langh myn verblyf daer zyn zou. Voor deze vriendelyke aenbieding bedankte ik hem, zeggende die niet te kunnen aennemen; omdat ik liefst bleef by het gezelschap der Armeniers, welker tael ik verstont, en met welke ik gaerne myne reize verder wilde voortzetten. Hy liet zich dit wel gevallen, en gaf aenstonts last tot het halen van myn goedt van de strant, zonder dat het zou onderzogt worden, en liet het vervolgens in myne herbergh brengen, teweten in de Karwansera, daer de Armeniers gewoon zyn hun verblyf te nemen, en waer in de voornoemde Jacob Daviedof en ik te zamen een bequame kamer namen. De middagh was naeulyx voorby, of daer quamen agt of tien personen my geschenken brengen wegens den Gouverneur. Deze bestonden in een vaetje brandewyn, twee flessen met een beter soort van brandewyn, een groote kopere vertinde vaes met rooden wyn, een diergelyke met Mede, een even groote met schoon bier; vier groote broo-

De schryver wel ontfangen van den Gouverneur.

Digitized by Google

brooden, twee ganzen en verſcheide hoenderen. De brengers, dien ik uit erkenteniſſe volgens gewoonte eenige vereering deed, vertrokken zynde, quamen twee ſoldaten met musketten gewapent, laſt hebbende om dagh en nagt voor myn kamerdeur de wacht te houden. Deze werden om de week verwiſſelt. Hier by zond men my eenen Rus, die onze tael wel verſtondt, die dienende voor vendrigh, my daeglyx verzelde, om, waer het mogt te pas komen, my voor tolk te dienen. Nogh zond de Gouverneur my eenen knecht, om my op te paſſen. Want ik had om verſcheide redenen een eenig perſoon van hem geeiſcht, daer ik dienſt van hebben mogt. Terwyl dit geſchiedde ontfing de Gouverneur tyding dat zyn Czaerſche Majeſteit op den eerſten der maent Mei de ſchans ter Nyen, den Zweden toebehorende, ſtormender hant had ingenomen, en daer in gevonden 80 ſtukken kanon, 8 mortiers, en eene bezetting van 3500 weerbare mannen, dien het gerucht liep dat zyn Majeſteit hunne vryheit gegeven had.

Schans ter Nyen verovert door den Czaer.

Dus bezorgt zynde van den Gouverneur begaf ik my tot het bezichtigen van de gelegenheit der ſtadt, waer van ik u de beſchryving hier mede deel. Zy is gelegen aen den ooſtkant der rivier Wolga, zynde voordezen met de aenpalende landen onder den algemeenen naem van Scythie bekent geweeſt. Maer nu noemt men het gene tuſſchen de Wolga, Jaika, en de Kaſpiſche zee gelegen is, Nagaja. Het lant ook wort Aſtrakan genoemt naer de hoofſtadt, zynde voor dezen een Koningryk geweeſt, gelegen in het Aſiatiſch Tartarie by de grenzen van Ruſlant, aen den voornaemſten arm der rivier Wolga, die van daer na eenige uren in de Kaſpiſche zee vloeit. Van welke waerneming des tydts wy in in 't vervolg ſpreken zullen. Zy legt op 46 graden, 22 min. op een eilant genaemt Dolgoi, dat aen de lantzyde door een kleene rivier van 't vaſte lant geſcheiden is. Het eilant is ook niet groot, kunnende dat in weinige uren omgegaen, en de afſcheiding daer van uit de ſtadt van een hoogh gebou gezien worden. Naer 't Ooſten is het beſte lant tot aen Jaika. Ten weſten is een groote vlakke heide, die men zegt dat zich wel 70 mylen of uren verre naer Pontus ſtrekt, gelyk nogh eenige uren verder naer 't Zuiden tot aen de Kaſpiſche Zee. Van deze lantzyde komt het beſte zout, dat door geheel Ruſlant vervoert wort.

Gelegenheit der ſtadt.

Deze ſtadt is omtrokken met een braven ſteenen muur. Haer omkring is wel een uur groot. Zy heeft tien poorten: aen welker eene, genaemt de *Nikoolſke warate*, of Nicolaes poort, ik een begin nam van de ſtadt om te gaen, digt aen de rivier, op of tegens de hoogte, en van daer hooger op naer de *Kraſnie warate* of Roode poort, die op de hoogte der ſtadt, en den uiterſten hoek legt. Van deze gaet men landewaert naer de *Gietnie warate* of Poort van het Koornhuis, die geſloten is, zynde binnen aen dezelve nogh een poort, die in het Kaſteel komt, waer door men in-en uitgaet. Dit koornhuis ſtaende buiten de ſtadts muur is met eenen diergelyken muur omtrokken. Vervolgens gaet men aen de *Motſagoſtkie warate* of Motſagoſtkie poort: by welke een houte poort is, die buiten de ſtadts muren ſtaet, nochte onder de ſtadts poorten gerekent wort. Zy wort genaemt de *Tartariſche warate*, dewyl aen die zyde de Tartaren zich onthouden: waerom in dezelve altydt een wacht van Ruſſen is. Van daer komt men aen de *Reſoltiſnie poort*, en zoo tot de *Wiſneſenske*. Tuſſchen deze twee poorten zyn twee torens op de muren 300 ſchreden van elkander ſtaende. Van daer gaet men weder naar de rivier, en voorby de *Spaskie poort*, die digt aen de rivier ſtaet. Dan volgt de *Iſadniepoort*, buiten welke de viſchmarkt is: daar ook broot, groente, en andere eetwaren verkogt worden. Dan ziet men eenen toren aen den muur, en vorder de *Garenskie poort*. Buiten deze is de Houtkoopery, en de wooninge van alle brootbakkers, die in de ſtadt niet gedult worden. Hier aen volgt de *Kabatskie warate* of kabaks poort, zynde tuſſchen deze twee gemelde mede een tooren aen den muur. Zes dezer poorten komen aen de zyde der rivier; twee behooren 'er aen 't kaſteel, dat mede voor den muur der ſtadt gerekent wort. Dan is 'er (want het kaſteel heeft 'er drie) nogh een derde poort; maar die komt in de ſtadt, en wort genoemt *Prieſtmiskinske* of Reine poort, ſtaende regt over de Baſaer, genaemt *Bolsjaulits* of groote ſtraet: waer in de voornaemſte winkels der Ruſſen en Armeniers zyn. Als men door deze poort in het kaſteel komt, heeft men aen de ſlinke zyde de Kerk Saboor, of Hooftkerk, die voor vyf jaren begonnen is gebout te worden op koſten van den Metropolit Samſon. Deze Prelaet heeft zyn eigen recht over de Geeſtelyken, ook zyn eigen Prikaes of kanſelerye aen zijne woning. Hy is ook Metropolit over Tirk, een ſtadt onder 't gebiet zyner Czaerſe Majeſteit, gelegen aen gins zyde der Kaſpiſche zee, aen 't Serkaſſe gebergte 700 wurſt van Aſtrakan gerekent. Als men in het voorleden jaer het bovenſte werk wilde op den Koepel ſtellen, viel een gedeelte daer van in door de zwakheit der grontveſting. Weshalven men genootzaekt was het werk te veranderen: en nu is men bezigh met het bovenſte daer

Poorten der ſtadt.

De hooftkerk.

Digitized by Google

op te zetten, het welk bestaet in vyf torentjes met Koepels, daer Kruissen op moeten staen. Deze kerk beslaet in den omkring, die vierkant is, 200 schreden, zynde voor 65 schreden breet, en de zyden 47 langh; staende het agterste van het gebou ten deele binnen den muur van 't hof des Metropolits; dat wel het voornaemste gebou dezer stadt is, zynde groot en onbekrompen van steen opgehaelt. Weinigh van daer op het fraeiste der vlakte in 't kasteel heeft de Gouverneur zyn hof: dat ook ruim en groot, maar van hout is opgemaekt, in 't byzonder met zoodanig een muur omtrokken. Het heeft twee poorten, een voor-en achterpoort. Buiten den omtrek van 't hof staet de hofkerk of hofkapel. Tusschen de voorpoort, die altoos met wagt bezet is, en de woning des Gouverneurs is een fraeie vlakte. De omtrek van 't Hof wort genaemt *Iwan Bogasloof*. Binnen in de woning zijn veele vertrekken, luchtig en aengenaem gemaekt, vooral een fraeie groote zael hoogh van verdieping, en hierom omringt van zeer aengename gezigten. De voorpoort van 't kasteel is met wagt bezet, waer aen het wagthuis der soldaten is. Men ziet hier veele stukken geschut. Ter rechterzyde intredende vint men de Kancelerye, van steen gebout, en in verscheide vertrekken bestaende. In het vertrek daer de Gouverneur zit staet een tafel met root stof bekleet.

De Kerk Isdwiesinje. De voornaemste kerk buiten de Saboor is de Isdwiesinje van steen gebout, en met witte kalk bestreken. De Koepel is vergult, gelyk het kruis, dat drie vademen hoog is. De onderkoepel is groen, gelyk ook de onder-en bovenkoepel van den kloktoren. Alle de andere kerken zyn van hout. Zoo zyn ook de kloosters het *Troytsche Monastir* en het *Pettenske*, dat een Jufferenklooster is.

Markt der Tartaren. Op de Basaer of markt der Tartaren wert des morgens alles verkocht, daer Russen en Armeniers dan mede hunnen handel dryven: maer na den middagh niet, dewyl dan de Russische markt aengaet, waer zich de Armeniers ook bevinden. Maer de Indianen doen hunnen handel in hunne woningen binnen de karwansera.

Straten. Wat de stadt verder aengaet, de straten der zelve zyn meerendeel smal, dogh by droogh weder wel te begaen, by nat weder niet, dewyl alle de aerde zoutagtigh zynde dan in slyk verkeert, dat weder opgedroogt door zyne ziltigheit wit uitslaet.

Regeringe. De Regering bestaet in den Ondergouverneur, en drie Burgermeesteren, die niet in 't kasteel, maer in de stadt wonen. De eerste Burgermeester neemt de zaken op het Raedthuis waer: de tweede heeft opzigt over de kabakken, daer Brandewyn, bier, en Mede verkocht wort; en de derde heeft het bewint over de Visseryen zyner Majesteit.

Buiten de stadt ziet men aen gene zyde der rivier een frai steenen Klooster genaemt *Iwanske Monastir*: daerenboven nogh 2 andere Kloosters, nevens vele voorsteden of Slaboden, waer van de voornaemste en grootste is daer de Soldaten in wonen, die daerom de Soldaetse Slabode genoemt wort. Deze legt ten Oosten van de stadt benevens de rivier Koetoeme, die in de Wolga loopt. Een andere wort geheten *Balda*, daer de smakken leggen zijner Majesteit. Deze legt recht tegens over de stadt. Men heeft 'er ook de Casause Slabode, de Siepielewe Slabode, daer alle soorten van menschen wonen, en de Tartarische Slabode, die afzonderlyk staet, en voor het grooste gedeelte van aerde en leem opgebout is; welk leem op de wyze van groote steenen in de zon gedroogt wort. In dusdanige huizen wonen zy by wintertydt. Want des zomers zyn zy in 't velt. In den voorleden jare is deze stadt, tewegen binnen den steenen muur, ontrent half afgebrant, zoodat ze voor een gedeelte nogh over hoop legt, hoewel ondertusschen veele huizen weder opgezet zyn.

Nadat ik de nieusgierigheit myner oogen voldaen had, verzogt ik verlof van den Gouverneur om af te tekenen het geen my wel gevallen zoude, en verkreegh het. Toen begaf ik my met een roeibark op de rivier, om het gezicht der stadt op de beste plaets te verkiezen, maer de sterke stroom was oirzaek dat ik niets kon verrichten. My wert dan door gunst des Gouverneurs een grooter bark gereet gemaekt en met een anker verzien. Maer de opkomende regen maekte myn voornemen weder vruchteloos: totdat het weder na den middagh opgeklaert zynde ik myn werk aenving, en des anderen daegs voltrok. Het gezicht der stadt vertoonde zich van de plaets, daer de smakken lagen, zeer fraei en kennelyk. **De stadt afgetekent.** Waer naer ik myne tekening richtte, gelyk op N°. 32. te zien is, zynde alles door cyffergetalen onderscheiden. Dus verbeelt N°. 1 het *Iwaniske Monastir*, of St. Jans Klooster: 2 *Wiesnissenike*, of het Klooster van Christus Hemelvaert: 3 *Wiesnissenke warate*, of Hemelvaerts poort; zynde de twee gemelde Kloosters buiten de stadt: 4. de Smolenske Kerk. 5. *Spaske monastir*, of het Klooster van Christus verbeelding op den doek. 6. De Kerk *Aresjetwa*: 7. het *Amoosna* of Raethuis: 8 *Dwiesinje 't sirko*, of de Kerk van de bootschap aen Maria; 9 de Kabakspoort: 10 *Kreml* of 't Kasteel, daer zyn muur in de stadt zyn begin neemt:

Digitized by Google

ASTRAKAN.

Digitized by Google

neemt: *Klocknitse* of Klokketoorn: 12. *'t Jiasloent*, of toren van 't uurwerk, die beide aen de Saboor behooren: 13 *Saboor* of de Hooftkerk: 14. het Troytse Klooster: 15 Nikooske poort: 16 't Hof des Gouverneurs: 17 *Iwan Bogasloef*, een Kerk naer eenen Heiligh zoo genoemt: 18 *Woskrissinje 't Sirko*, of Kerk van Christus verbeelding in den doek: 19 de roode Poort, die de uiterste is aen de rivier, die zich naer de Kaspische zee strekt: 20 de Wolga, aen welker gene zyde de smakken leggen regt over de stadt: waer van 'er twee in den gront leggen en verrotten door de quade bestieringe van eenen Meier, Hamburger, die hier de rol van Zeekapitein speelt. Hooger of verder op de rivier lagen nogh 15 smakken, in dit jaer van Casan gekomen. In deze streek, gelyk ook aen d'andere zyde der stadt, ziet men veele galgen, waer van elk gestoffeert is met zes Kozakken, alle door de Russen naekt uitgekleet, die hunne kleederen op de markt verkogt hebben. Deze lichamen zyn door de zon zoo zwart gedroogt als pek, akelig en naer om te aenschouwen. Die digtst by de stadt waren opgehangen, zyn al meest door hunne vrienden van de galge genomen. Deze menschen, benevens eenige overgeloopene Russen van Astrakan, die tegen zyne Czaerse Majesteit rebelleerden, onthielden zich in het lant *Gragan*, genoemt naer de rivier, waer aen het gelegen legt. Zy hadden by zich drie stukken geschut, en twee vendels. Maer 16 dagen belegert zynde geweest, mosten zy zich, hoe dapper zy ook agt dagen lang gevochten hadden, op genade en ongenade overgeven. Welke overgave geschiet is in den voorleden jare den 10 Augustus. De mannen altemael werden langs het Russische gebiet, daer ze meest geroost hadden, ook veele tot Astrakan opgehangen, en dertigh der voornaemsten naer Moskow gezonden, daer ze ten deele onthooft, ten deele gehangen zyn. De vrouwen en kinderen zyn gezonden naer Casan. By deze verovering was tegenwoordigh de Serkasse Vorst Knees Aldrige Chan Bolatuwits met zyne Tartaren 400 in getal, nevens den overste Lieutenant, die als Overste het bevel voerde, genaemt Laurens de Wigne, Zwitser van geboorte, met 1000 Russen, waer by quamen nogh 500 Strelsen, staende onder vier Hooftofficieren; hebbende het regement van de Wigne 14 stukken geschut, en twee mortieren; en de Strelsen 8 stukken geschut. Hoewel deze eerst aenquamen, toen de plaets al verovert was. De Heer de Wigne verhaelde my dat, zoo lang de belegering duurde, ontrent middernagt 400 of 500 Sjackallen of wilde honden zich by een zamelden, en zulk een naer gehuil maekten, dat het niet te begrypen was, maer dat men sedert dat de plaets was overgegeven, geen van die dieren weder vernomen had.

Galgen.

Rebellen gestraft.

Vremt gehuil van honden.

Wat het Krygsvolk aengaet, dat hier is, het regement van gemelden Heer de Wigne bestaet in 1000 mannen, de Officieren uitgezondert, welke zyn 2 Majoors, 5 Kapiteins, 10 Lieutenants, en 10 Vendrigs; wordende de Sergianten en Korporaels onder de gemeenen gerekent. De Moskovische Strelsen bestaen in 600 man, waer van elk hondert door een Kapitein en twee Sergianten gecommandeert wort. Nogh zyn'er drie Regementen elk van 300 man, alle Strelsen in dit gewest geboren. Elk regement wort door eenen Hooftman als Oversten gecommandeert, waer by zyn 3 of 4 Stolnicken, als Kapiteins. Nogh zyn'er 2 regementen te paert, elk van 500 man, alle Russen die hier geboren zyn. Deze worden gecommandeert even als het voetvolk; zoodat het getal der soldaten samen op 3500 man loopt. By het regement van den Heer Wigne zyn 13 stukken geschut, by de andere minder naer gelang der koppen, daer ze uit bestaen.

De levensmiddelen zyn alle hier overvloedigh, als men uitzondert het koorn, dat van Casan en elders hier gebragt wort. Vleesch is'er wel te krygen, ook visch. De voornaemste visschen zyn hier Baloege, die een of twee vademen langh zyn. De grootste soort der Sterletten is ruim een el langh. Deze Sterletten worden voor de beste visschen van geheel Ruslant gehouden; zoodat men in Moskow bywylen 5, 6, ja 7 roebels voor eenen, als hy levendigh is, betaelt, waer van ik getuigenis draeg, daer ik hier eenen levendigen voor 2 of 3 stuivers koopen kan. Men bereit deze visschen als den zalm, en braetze ook wel geheel. Zy zyn zoo aengenaem, dat ik niet weet oit lekkerder vischgerechten geproeft te hebben. Men vint'er twee soorten van. De eene is langer van bek dan d'andere. Daer is veel overeenkomst tusschen dezen visch, en den Steur, gelyk getoont wort op N°. 33. Uit zinlykheit droogde ik'er twee om te bewaren. De Sevroeken zyn als de Steur, dien zy *Assettrine* noemen. Van de Belloege, Assettrine, en Sevroesine wort de meeste Kavejaer gemaekt, en van hier naer andere gewesten verzonden. Dan heeft men hier Soedak, eenen zeer goeden visch, en bequaem om gegeten te worden op die wyze als wy den Kabeljaeu toemaken. Veel Snoek is'er ook, nevens Baers, en dergelyke kleener visschen, eenige gelykende Haring, andere zynde als groote Bleyen. De grootste en slegtste zyn Modiene, die eenen dikken kop hebben. Alle dagen wort'er tweemalen visch ter markt ge-

Overvloedt van levensmiddelen.

Sterletten in groote agtinge.

Soedak.

Digitized by Google

gebragt, des morgens, en des avonts. En al die niet verkogt wort werpen ze voor de zwynen en andere dieren, omdat'er zulk een meenigte alle dagen in dezen vischryken stroom Wolga gevangen wort. Men ziet de gemeene luiden op de markt het broot, dat daer verkogt wort, tegens visch verhandelen, krygende voor een kleen stuk broot, dat'er mede goedt koop is, drie of vier visschen, die eenen voet langh zyn. Wyders is hier alle soort van Braessem en Karper, en de beste levendige Sterlet, ook Sevroek. Ik kogt'er somtyts eenen zoo groot als een gemeenen Kabeljaeu buiten van de visschers voor 5 of 6 stuivers; waer uit men kan afmeeten, hoe het met de slegte soorten gaet. Nogh vond ik hier een soort van kleenen visch, dien de Russen *Vioenie* noemen; zynde drie duim breet, langh, en rond. Men meent dat deze noit grooter worden. Wy vingen die op een afgescheide plaets, daer een kleene loop van een rivier zyn koers hadt, en zich stuitte tegens het lant, als in eenen kleenen put. Hier schepten wy de zelve met een zeef, en kregen'er in korten tydt zoo veel als wy begeerden, van verscheide soorten, veel al als kleene voorentjes. Ik behielt'er eenige in *Spiritus*, daer toe bereit, ook kleene Soedakjes, denkende daer nogh andere kleene soorten by te zullen krygen. Waer toe ik verscheide malen met eenige vrienden ben gaen visschen, dogh vergeefs, gelyk ook de visschers, door my daer toe gelast, ook verlore moeite deden, brengende niet als visschen, die te groot waren om met my te voeren of te verzenden.

Vioenie.

Buiten deze stadt wonen veele Armeniers, bestaende hun getal in ontrent 40 huisgezinnen met vrouwen en kinderen: die binnen, als gezegt is, hunne winkels hebben. De Indianen blyven in de Karwansera, daer ze ook hunnen handel dryven, zynde niet minder in getal, dogh zonder vrouwen.

Deze plaets is vry groot, en met eenen steenen muur omtrokken in het vierkant met verscheide, dogh twee voorname poorten met wagt voorzien, die des avonts op zynen tydt gesloten worden. Hier onthouden zich alle de Armenische Koopluiden, die nu en dan aenkomen, waer onder ik ook was. Eenige Armeniers ook wonen hier, en hebben'er hunne winkels. Elke party heeft zyn Chan of afgezonderde plaets. Die der aenkomelingen is van twee verdiepingen hoogh, hebbende voor de vertrekken een galery. De verblyfplaetsen der Indianen aen de andere poort, zyn alle van hout. Maer dezelve hebben daer tegenwoordigh een magazyn van steen opgerecht om het gevaer van brant, dat de houte gebouwen onderworpen zyn, van binnen breet en diep, beslaende in het vierkant 40 voeten. De Armeniers dit voorbeelt volgende, maken nu ook zulk een gebou, dat wel zoo groot zyn zal. En men ziet de grontleggingen daer van reets een mans lengte hoogh gerezen.

Verblyfplaetsen der Indianen en Armeniers.

Ik had hier nogh maer weinigh dagen geweest, als my de Ondergouverneur Mekiete Iwanits Apochtim liet aenzeggen, dat ik hem zoude komen bezoeken. Dit deed ik den volgenden dagh daer aen, en vond ter goeder geluk daer ter plaetse den Gouverneur met zyn huisgezin en ander gezelschap, waer onder eenige Juffrouwen waren op de Duitsche manier gekleet, en met Duitsch tooisel op het hooft gesiert, die vast gereedt stonden om haer afscheit te nemen. Men wert my in den voorhof gewaer, daer een Karos of twee met paerden stondt. Waer op men my aenstonts verzogt boven te willen komen. Nadat ik daer beleefdelyk ontfangen, en met wyn en bier beschonken was, gaf de Gouverneur te kennen wie ik was, en hoe ik niet alleen hem was aenbevolen van Knees Bories, maer zelf van zyne Czaerse Majesteit. En zich daer op tot my wendende, *Ik verzoek*, zeide hy, *dat gy my daeglyx komt zien, en my afvordert waer mede ik u dienen kan.* Nadat ik hem voor deze aenbieding bedankt had, vertrok hy met zyn gezelschap. Waer op de Ondergouverneur my binnen geleidde nevens mynen reisgezel Jacob Daviedof, en eenige Persische ververschingen deed voorzetten, onderhoudende my met een minzaem en vriendelyk gesprek volgens zyne aengebore vriendelykheit en vrolykheit.

De schryver bezoekt den Ondergouverneur.

My in de volgende dagen verledigende om de buitenplaetsen te bezichtigen, bevond ik dat de meeste tuinen bestonden in wyngaerden, en eenige vruchtboomen, dragende Appels, Peeren, Pruimen en Aprikozen; dogh maer gemeen en niet roemens waerdigh. Echter zyn'er uitnemende Watermeloenen, veel beter geacht dan die in Persie en elders groejen. Ik merkte hier aen dat men de wyngaertranken tot de hoogte van een mans lengte liet opwassen, en in die zelve hoogte hielt met die jaerlyx te snoejen. Ter zyden worden palen gezet, waer op stokken gelegt worden, waer aen de takken vast worden gebonden. De druiven hier aen groejende, zyn alle zwart, ten minste zeer donker blaeu, dogh tamelyk groot, zoo als men my onderregtte, dewyl het nu geen tydt was om'er gezicht of smack van te hebben. De druiven die van de weinige wyngaerden komen, die byzondere luiden, zoo Armeniers als anderen toebehooren, worden al meest verkocht. De andere wyngaerden behooren meest aen den Czaer, tot wiens voordeel de wynen verkogt worden. Zy zyn roodt en niet onsmakelyk. De aerde, waer in de druiven

Tuinen.

Watermeloenen.

Wyngaerden.

Digitized by Google

ven groejen, is zeer zandachtigh. Dogh dewyl daer ontrent water vloeit, zyn alle de tuinen van groote putten verzien, in welke het water door een kanael in den gront wort ontfangen, en dan uit den put door middel van een groot radt, waer aen eenige houte kannen gebonden zyn, die het water scheppen, in een houten goot overgebragt, waer mede het den ganschen tuin door geleid word. Deze raden gaen altemael om, getrokken door een Kameel. De tuinen leggen 2 of 3 wurst van de stadt af, wordende dagelyx nogh al vermeerdert. Dewyl ze als open aen de wegen leggen, heeft men wachthuisjes gemaeckt op verhevene palen, om door goede wacht het stelen voor te komen. Men zeide my dat het al meer dan 100 jaren geleden was, sedert men die wyngaerden had begonnen te planten. En voor de eerste aenleggers daer van worden de Persische Koopluiden gehouden, die ze uit Persie hadden medegebragt.

Kanael.

De schryver bezoekt den Zweedsen afgezant.

Op zekeren dagh beving my de lust van te gaen begroeten den Heer Serochan Beeck. Dees afgezonden van den Koningh van Persie aen de Kroone van Zweden, was tot Moskow drie jaren langh als in verzekering gehouden om den oorlogh, tusschen den Czaer en den Koning van Zweden, wordende hem om deze reden niet toegelaten door Ruslant te trekken. Hy had ontrent 60 personen in zyn gevolgh, en was nu even voor my van Moskow herwaert vertrokken. Hy ontfing my zittende op de Safa volgens de Oosterse wyze met groote beleeftheit, biedende my Kaffee en Kullabnabat aen, welk laetste een witte aengename drank is, van suiker en rozewater. Hy was een wel gemaekt man, vriendelyk van opzicht. Zyn baert was van zyne ooren af met de knevels aen elkander, ontrent een vierde deel van een elle lang benevens de kin, daer 't haer was afgeschoren. Op 't hooft had hy een grooten witten Mandiel of Tulbant. Zyn kleet was een Kaftan of rok, zynde de middel omwonden met een gouden doorwerkten sentuir, of 't Serlasje; ter rechter zyde had hy een schoon Gansjaer. Hy rookte met de Kaljan Tabak op de Persische wyze. Aen beide zyne zyden stont een van zyn volk, waer van die aen de slinke zyde stont, gewapent was met eenen grooten sabel, waer van de greep zich uit eenen rooden zak vertoonde. Onder het praeten verzogt deze Gezant my of ik met hem de reize naer Spahan wilde doen; voor welke aenbieding ik hem bedankte.

Zyne Afbeelding.

Middlerwylen bezogt ik den Heer de Wigne, eenen man van brave hoedanigheden; daerna ook den Kapitein Wagenaer, die my op myne aenkomst had verwelkomt, en met my uit vermaek dikwyls naer buiten gereden was. Met dezen, en weinige anderen, door den Heer de Wigne verzogt, nam ik op zekeren dagh het vermaek van met een vaertuig, eerst nieu gemaekt, de rivier over te steken. Dit had 24 riemen, waer aen 44 soldaten roeiden. Dus voeren wy voort onder het geschal van 10 of 12 spelers, die op fluiten en pypen speelden, en op trommels naer de Duitse wyze den mars sloegen. Wy geraeckten door hulp van 't zeil, dewyl de wint diende, 7 wurst van de stadt tot aen de plaets, daer voordezen de oude stadt gestaen heeft, nu ontrent 120 jaren geleden, maer waer van nu niets meer te zien is. Ik vont daer in d'aerde nogh eenige gebeenten. In dit gebergte heeft men voor 7 jaren salpeter ontdekt, waer op men begon te arbeiden met veel gevolgh, zoodat men nu sterk bezigh is met het te bereiden. Deze plaets legt ten Oosten van de stadt aen de slinke zyde van de rivier, teweten als men van de stadt af komt. Wy begaven ons weder te rugh in zeer schoon weder onder het opklinken der speeltuigen, nemende ondertusschen het vermaek van naer duiven te schieten, en de smakken te bezichtigen, die aen den anderen kant lagen. Voor de stadt komende hadden wy, gelyk in het afvaren, veel bekyk van de menschen. Dus eindigden wy dezen speeltogt met het vallen van den avont.

Salpeter ontdekt.

Den 4 der maent Juny was hier des nagts een zwaer onweder, waer door een groote Stroek met hout geladen voor de stadt zonk. Daer waren 71 menschen op, waer van 29 verdronken.

Den 6 quamen hier 8 vaertuigen uit Persie aen, 4 Russische, en 4 Mahometaensche, van welke voor weinige dagen al eenige Armenische Koopluiden voor af met kleen vaertuig hier binnen gekomen waren.

Terwyl ik hier was, volhardde de Gouverneur in my beleeftheden te bewyzen, zendende my dikwyls geschenken, my in zyn hof met drank en Persische en andere versnaperingen onthalende, en my persende te eischen het geene, waer mede hy my dienst mogt kunnen doen. Van hem dus gedrongen eischte ik echter niets dan bier, dewyl geen bier zoo goet als het zyne ergens voor gelt te bekomen was; waer van hy my dan dagelyx verzagh. Hy begeerde ook, dewyl ik hier nogh eene wyl te verblyven hadt, dat ik hem en zynen zoon zou schilderen; dat ik hem ook niet weigeren kon. Hy ondertusschen bespeurende werwaert myne zinlykheden strekten, zond my al wat hy maer bekomen kon om my dienst te doen; onder andere dingen ook eenen fraejen vogel, dien ik geschoten in de vlerken nogh levendigh ontfingh. Hy geleek eenen Reiger van lyf en pooten, maer niet van kop

Vremde vogel.

Digitized by Google

en bek, die byzonder fraei waren. Hy had een witte kuif, spits opgaende als een pluim. De bek was zwart, wel 8 duimen langh, en 1½ breet, zynde vooraen als twee lepels, op welker einde een geel vlakje was. Waerom ze deze vogels ook Lepelaers noemen. De Russen geven hun den naem van *Colpitje*. Men zegt dat deze zelve soort ook in Persie gevonden, en daer *Goli* genaemt word. Ik sneed den kop daer af, en behielt hem. De gedaente daer van wort gezien op N°. 34, als mede van een soort van Reigers, die de Russen *'t Sepoere* noemen. Deze zyn zeer verscheiden van koleur. Want zommige zyn wit, andere paersagtigh blaeu, als de Paewen, andere graeuw, zommige ook byna zwart. Een staet'er met den hals ingetrokken, in welke gedaente men hen veel ziet. Hy wort vertoont op N°. 35.

Levens-wyze der Tartaren.

Terwyl ik in deze ledigheit hier zynde, goede gelegenheit had van het leven der Tartaren recht te beschouwen, reed ik dikwyls naer de plaetsen van hun verblyf, verzelt van den voorgemelden Kapitein Wagenaer. Dit is drie of vier wurst van de stadt, daer zy zich met verscheide partyen onthouden, in 't gemeen wat van elkander afgescheiden. Want elk huisgezin hout zich by een in tenten, gemaekt op de wyze van een Papegaeis koi, hoewel wat lager van fatsoen. Zy zyn samengestelt van platte houten drie of vier vingeren breet, daerna overtrokken met een vilt van Kamele-en Paerde wol of haer gemaekt. Eenige zyn maer een voet of twee van den gront, en rondom dicht met riet bezet. De aenzienlykste overtrekken dezen opslagh met zeildoek, latende boven een opening, om den rook daer door te loozen, als ze vier stoken. In de tent zetten zy ook eenen stok, die vier of vyf voeten buiten uit komt, aen welken een groote lap van stof is van verscheide koleuren, byzonder boven aen. Deze lap komt buiten over de tent tot by den gront, zynde boven vast aen eenen breeden riem, die ter zyden buiten de tent vast gemaekt wort. Hier mede draejenze de lap naer hun believen, voor zoo veel ze de zon en den wint willen weren. Als de rook over is, en zy by kout weder binnen begeren warm te zyn, leggen ze de lap over de openinge. En dan is het zoo warm in de tent, als in een stoof. Van binnen vint men by de voorname luiden den vloer ook fraei met stoffen of tapyten beleit. Waer by is een voetbank met een optrede, ofte Turxe Safa, die een derde deel van de tent beslaet. Ik zagh by dit volk ook kisten en fraeie koffers, daer ze hunne goederen in bewaren, alles wel fraei en net in orde. Als ze van plaets veranderen, zetten ze de tent op eenen wagen, en nemen het overdexel daer af. De vrouwen en kinderen zitten in den wagen, de mannen ryden daer nevens te paerde. Deze menschen bespeurende dat ik uit enkele nieusgierigheit by hen quam, lieten my toe alles te bezien, dat ze in 't eerst schenen te weigeren, dewyl ze noode iemant toe laten tot de tenten, daer de vrouwen in zyn. In eene van deze zagh ik een welgemaekte jonge bruinet, zittende volkomen opgekleedt, en hebbende een aerdigh hoofttoisel van zilver of vergult koper, rondom van onder tot boven met goude dukaten belegt, voorts met paerlen en andere juwelen behangen. Welk gezicht my zoo fraei voorquam, dat ik voornam het op doek af te schilderen, gelyk ik nader zeggen zal. Ondertusschen zette ik my neder om eenige tenten, zoo als ze by een stonden, af te tekenen. Dit wort u aengewezen op N°. 36, gelyk het fatsoen van eene in het byzonder op N°. 37. met de letter A. Men ziet daer ook den wagen staende op twee groote raderen, overdekt met gekoleurt hout en met stof overtrokken. Hy staet op twee stokken, die voor kruiswys over elkander komen, hebbende aen beide de zyden een langh hout. Als zy de tenten daer op zetten, komen de wielen daer binnen. Siet B. Hun Kerkje, dat een weinigh aen een zyde staet, wyst C. De gemeene tenten zyn met vilten van paerdehaer bekleet, gelyk ook de lap die boven de opening is. Vorders zyn ze van binnen slecht. Deze luiden generen zich met het verkoopen van hun vee, waer voor zy alom goede weide zoeken. Het werk der vrouwen is kleederen en wat des meer is, op de wyze der Russen te naejen, brengende haer voltrokken werk in de stadt ter markt. Andere spinnen met een drajent houtje, gelyk by ons en elders de gewoonte is. Zy bereiden ook wol tot de vilten der tenten, die gesponnen zynde, zy zelve afweven, om daer ook stoffen en andere dingen van te maken. Hun brandstoffe is koedrek, die zy tot ronde platte stukken maken, en laten droogen, gelyk by ons met den turf gehandelt wort. Men ziet deze stukken op hoopjes allerwegen by de tenten leggen. Wel gedroogt zynde, voerenze die met zich. Terwyl ik bezigh was met dit alles af te tekenen, quamen ze meest alle dat zien, en schepten'er vermaek in, gelyk ook in het beschouwen myner kleederen, die hun zoo vreemt, als my de hunne voorquamen. Hier door genoot ik des te meerder vryheit. Hun leven is ontrent als dat der Arabieren, waer in ze zoo vernoegt zyn, als anderen, die in paleizen of kostelyke huizen woonen. My te binnen brengende de oude Oosterse wyze van leven kan ik niet anders denken of Abraham en anderen hebben op dezelve wyze geleeft.

En

Digitized by Google

Sterlet Visch. 33

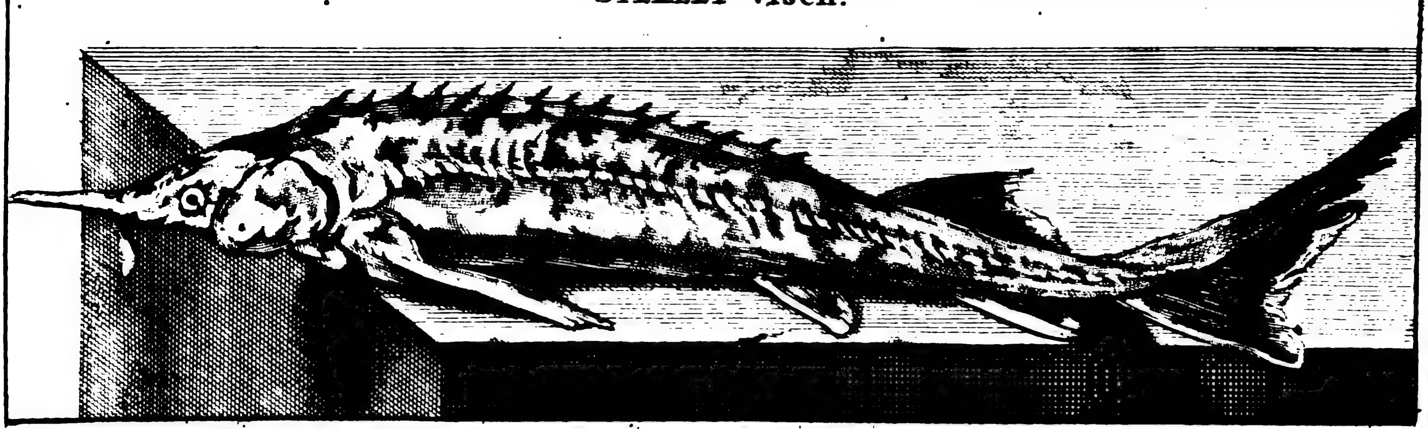

Kop van den vogel Lepelaer. 34

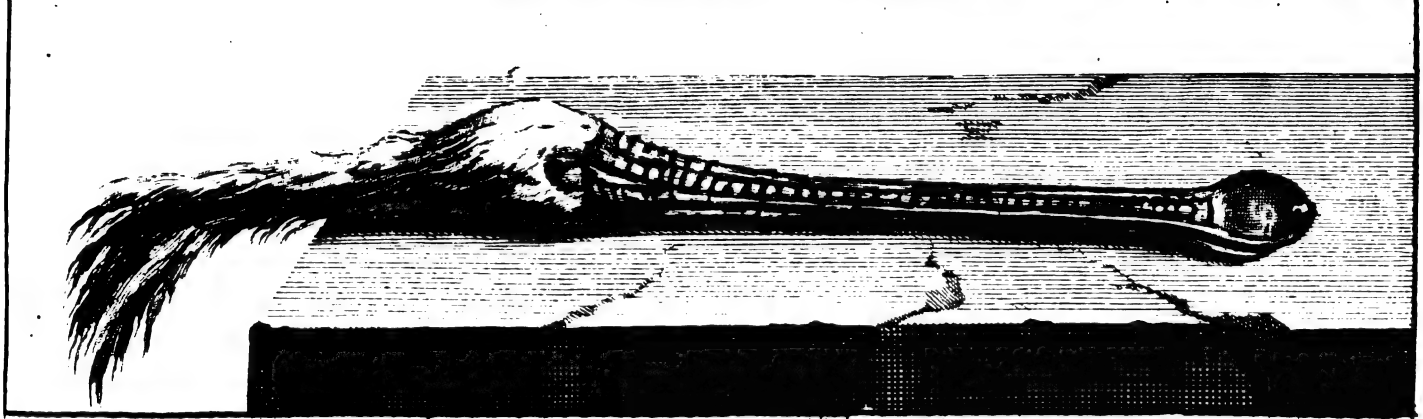

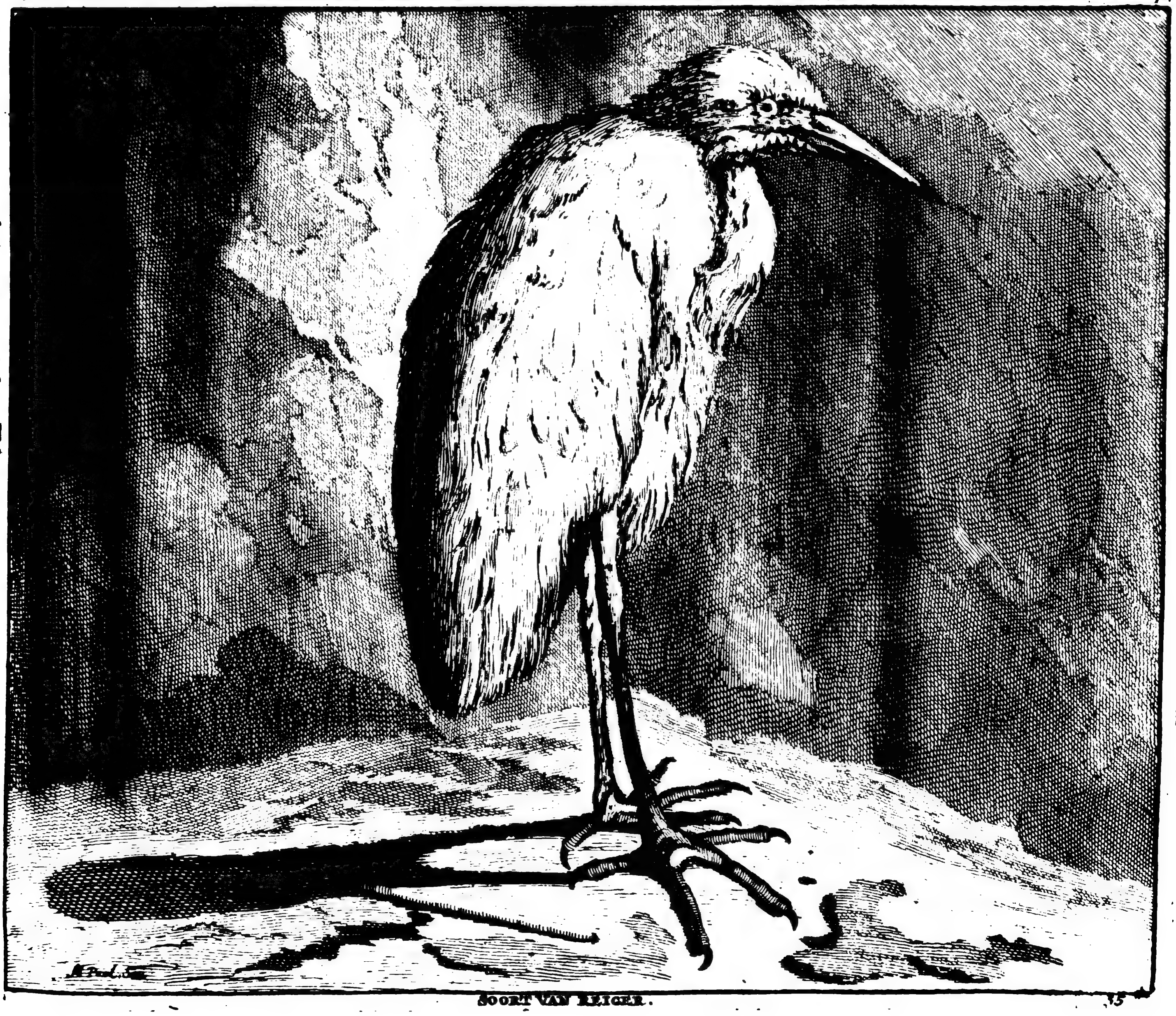

Soort van Reiger. 35

Digitized by Google

Digitized by Google

TARTAISCHE TENTEN. 36

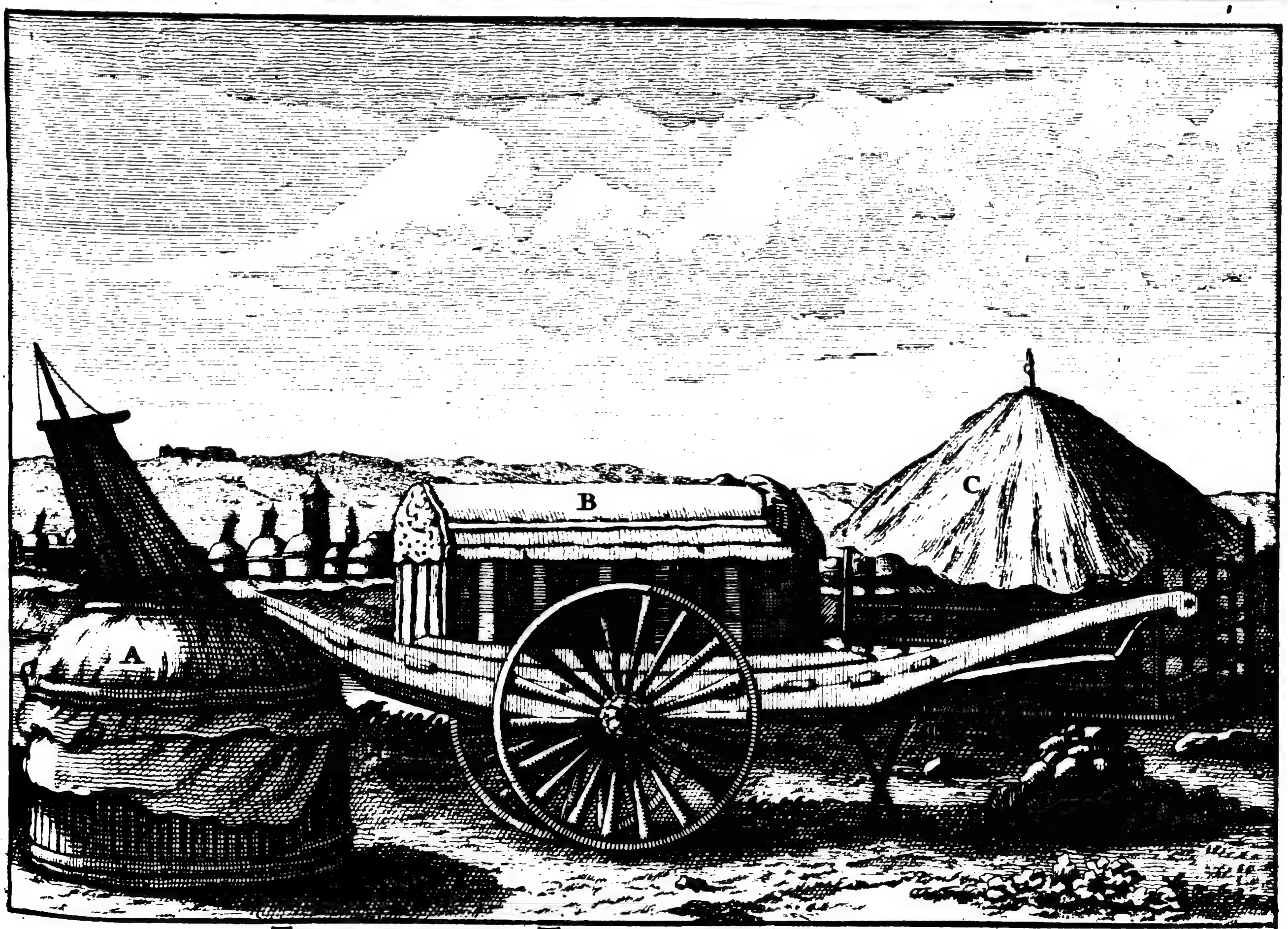

TARTARISCHE TENTWAGEN EN KERCK. 37

Digitized by Google

Digitized by Google

En als men aen zulk eene levensmaniere gewoon is, schikt men zich daer zoo naer, dat men niets meer begeert.

Dragt der vrouwen.

Om nu van de dragt dezer vrouwen in het byzonder te spreken, die ik met hulpe des Gouverneurs bequamelyk in zyn hof afschilderde, dat ik by de tenten zoo net niet zou hebben kunnen doen, staet ons te zeggen, dat deze Juffrouwen uitgaende een fraeje oppervest omhangen, en daer over een wit linnen kleet, waer mede zy ook haer aengezicht bedekken. Zy lichtten op myn verzoek deze twee opperdexels af, en vertoonden toen om het hooft eenen fraejen witten doek, dien zy op een geestige wyze om den hals werpen. Waer door men dan het hooftgestel maer doorschynende ziet. Ik liet haer dit dan ook wechnemen, en schilderde haer zonder dat oppergewaedt, dewyl het

TARTARISCHE VROUW.

voornaemste sieraet daer door bedekt wort: teweten in de Kaftan, of zoo als ze gemeenlyk in de tenten zyn. Het hooftsieraet, gelyk wy gezegt hebben, is met goude dukaten belegt, loopende spits op als een Myter. Veele paerlen zyn hier by, waer van eenige snoeren neerhangen. Een gekoleurde doek achter aen de muts vast zynde, komt ook om den hals geslingert, hangende ten deele ook over het voorlyf

Digitized by Google

nederwaert. Over den schouder en om't lyf zynze met zilver behangen. Aen een keten van dezelve stoffe hangen platte zilvere doozen, waer in hare gebedeboekjes zyn en andere zilvere snuisteryen. Het hair hangt in eenen zwarten breeden bant, en onder het zelve zyn twee groote zyde quasten, die laegh nederkomen, gelyk alles op de voorgaende bladzyde kan gezien worden. De afbeelding dezer Jonkvrou behelst eene der voornaemste Tartarinnen, hebbende drie maegden in haren dienst, nevens het geleide van eenen Tartaer, die by den Gouverneur bekent is.

Deze Tartaren, die hier hun verblyf houden, worden van de Russen *Jurtsge Tartaren* genoemt, als hier ter plaetse geboren. Deze geven aen zyne Czaerse Majesteit geen schatting, maer zyn gehouden op zyn bevel ten oorlogh te trekken, in 't gemeen maer met eenige honderden. Dogh als de noodt dringt, zyn ze bequaem om 20000 mannen te velt te brengen. De Tartaren, die men hier 't Astrakan Indianen noemt, hebben op zekeren tydt van 't jaer een vremde manier van het haer van hunne hoofden te scheren over zich. Want ze hakken het overgeblevene haer in den gront met een scherp mes op het hooft zodanigh overal, dat het bloet hun langs de wangen loopt. Als dit gebeuren zal, komt de Priester, of dien zy daer voor gebruiken, gevende hun allen den eersten hak. Ziet'er een by geval, dat iemant niet wel gehakt is, zoo hervatten ze het onder elkander onder een geroep van *Sukstmakse*, *Suksemakse*, of anders *Basson Baksou*, al dansende en springende. Dit houden ze als voor een wyze van offeren aen hunnen gemelden Afgodt Suksemakse. Deze plechtigheit was weinigh tyts voor myne aenkomst buiten de stadt by het Koornhuis geschiedt. Die dit doen, zyn Indiaenen, waer van eenige ook wonen in de Tartarische Slabode. De Nagayse Tartaren onthouden zich in tenten ontrent de stadt Tirck. De Crimische blyven noit hier, maer komen nu en dan over om hunne paerden en vee te verhandelen.

Schceren van het hooft-haer.

Den 20 dezer maent Juny rechtte de Gouverneur een groot gastmael aen, waer op ik met de voornaemste Russische Officieren en Armenische Koopluiden genoodigt was. Voor den maeltydt traden we in een vertrek, daer de Gemalin des Gouverneurs, en die van haren zoon aen de flinke zyde stonden, verzelt van veele dienstmaegden. Aen de rechter zyde stont een tafel met allerhande versnaperingen, die by den morgendrank voegen. Strax wert ons elk een schaeltje brandewyns door de hant der gemelde Mevrouwe overgegeven, zynde dit een eerbewyzing, die hier in gebruik is. Toen traden we in de zael, daer de tafel bereit stont, en geladen was met visch om den tydt van den vasten. Na het genieten van dit onthael werden we des avonts met de Karos aen onze herberge gebragt.

Maeltydt by den Gouverneur aengerecht.

Op den 29 was het feest van St. Pieter, de naemdagh zyner Majesteit. Waer op de Gouverneur weder een groot gastmael aenrechtte, daer alle voorname Heeren nevens den Patriarch verschenen. Ik sloegh deze reize die noodiging beleefdelyk af, als zynde niet wel te passe. Zonder welk ongemak ik anders met den Gouverneur en zyn gevolgh des morgens voor den noen in de Kerk Saboor de kerkplechtigheden zoude hebben bygewoont, waer toe ik reedts eenige dagen te voren verzogt was. Op deze byeenkomst geschiedde zeer groote vreugt, wordende het geschut om de stadt onder den maeltyt telkens gelost. Waer toe ook eenige stukken voor het Hof gestelt waren. De vrouwen waren volgens het gebruik in een ander vertrek. Des anderen daegs werden ook onthaelt de onderofficiers en anderen; dat echter niet langh duurde.

Maeltydt op den naem-dagh van den Czaer.

Den 2 der maent July quam hier tyding dat zyn Czaersche Majesteit met zyn leger voortgetogen was tot op 15 wurst van Nerva, hebbende het geen hy in zynen wegh ontmoet had, wech genomen.

Dezen zelven dagh reed ik met den zoon des Gouverneurs, en verscheide Russische Overften, die een valk met zich namen, naer de Step of woestyn. Gegaen zynde tot op 20 wurst van de stadt zagenwe een groote meenigte van vogelen. Dogh nadien'er veel water op het lant was, waren wy genootzaekt daer te verre af te zyn, om ze met het roer te kunnen beschieten. Het eenigste dat ik doen kon was eenen Entvogel te schieten, die juist over my quam vliegen. Onderwyl vermaektenwe ons met visschen met een net in een kleene rivier, en vingen wel haest een goede zode van Baerzen en Snoeken, die aenstons gekookt en gegeten werden. Op dezen wegh zagen we veele Tartaren met hunne tenten, ook in het velt alle de paerden der Heeren, die t' Astrakan hun verblyf hadden. Onder welke paerden wy eenige vonden, die vry goedt waren. Wy spanden 'er eenige voor de chaisen; maer zy waren te wilt, dewylze den ganschen zomer meest los loopen om gras te eten. Want deze lantstreek is verzien van zeer goede weiden. Des zyn ze niet minder wilt, als ze daer af scheiden. In de stadt was aenmerkens waerdigh dat alle de voerluiden byzonder goede paerden hadden, zoodat 'er geen slecht of mager paert gevonden wort. Het welk ik nergens zoo bespeurt heb.

Tartarische paerden.

Nu naderde vast de tydt van myn vertrek: wanneer my toegestaen wert zoo veel plaets te nemen in een der vaertuigen

Digitized by Google

gen, als my wel gevallen zoude. Ik koos dan voor my het grootste vaertuig uit om myn goedt met gemak te bergen. De meeste Armeniers ook bereidden zich tot de reize, nevens eenige Persianen van Moskow, die weder over wilden gaen naer Samachi. Hier was ook de valkmeester van den Cham, die 5 of 6 valken by zich had om in Persie te brengen. Hy was van daer afgezonden met eenen Olifant, dien hy hier voor den Czaer van Moskovie gebragt had aen den Gouverneur, die hem verder onder opzicht van eenige Russen, en de zorge van eenen Georgiaen, die'er op passen most, afzond naer Moskow; dogh vergeefs, dewyl het beest door slappe verzorging onderwege te Zaritsa quam te sterven. Deze valkmeester verzogt my uit naem des Gouverneurs plaets te mogen hebben in de zelve Stroek, waer op ik my stont in te schepen, dewyl het wel de grootste was, en zyne valken ruimte van doen hadden. Om dezen man dan plaets in het schip te bezorgen, begaf ik my des morgens derwaert: maer vond het door de Armeniers zodanigh bezet en beladen, dat 'er geen plaets voor ons overig was. Weshalven ik hier van kennisse gaf aen den Gouverneur, met verzoek van eenige pakken uit het schip te mogen lichten om ruimte te hebben. Dogh hy antwoordde my dat 'er andere vaertuigen genoegh by der hant waren, om goederen in te laden, en was 'er geen plaets genoegh, dat ik 'er vry zoo veel pakken mogt uitnemen, als de plaets vereischen zou, die ik van doen had. Ik bediende my van deze toezegginge, en bezorgde zoo veel plaets, als ik en myne reisgenooten mogten van doen hebben; dewyl ik nu alles naer mynen zin kon krygen. Te regt ook bediende ik my van dit gemak, dewyl ik in het herwaert komen genoegh op de Wolga geleden had

Op dezen zelven dagh ontfing de Heer de Wigne de tyding, dat hy door zyne Czaerse Majesteit tot Oversten was aengestelt. Waer op hy den 11 der maent een gastmael aenrechtte, waer op hy den Gouverneur, en alle voorname officiers, nevens my en andere vrienden deftigh onthaelde onder het balderen van 't geschut, zoo dikwyls als 'er gezontheden gedronken werden, en het gedurigh gespeel van fluiten, pypen, trompetten, en trommels. Van daer scheidende begaf ik my met eenige Armeniers naer een lustigh Speelhuis, leggende aen de rivier, om de frisse lucht te scheppen. In de lusthoven hier aengelegen vond ik de druiven al tamelyk groot, schoon het gewas dit jaer niet overvloedigh was: gelyk ook veel Vruchtboomen geheel zonder vruchten stonden, die de zwarte vliegh, die hier veel schade doet, vernielt en verteert had.

Nu was alles tot de afreize verzorgt, en om het naderen der warmte een muggenet bereit, dat men op de reize zonder ongemak niet missen kan. De Gouverneur zont my voor afscheit nogh tot geschenken: een vaetje met besten en een met gemeenen brandewyn: een met azyn: vier met bier: een grooter met wyn: drie zyden spek: drie gedroogde zyden wit visch; een zak met biscuit, en eenige andere dingen; nadat 'er ook op myn verzoek een kleener vaertuigh of lichter voor af gezonden was, om eenig goedt uit het schip te kunnen nemen, als men ontrent de Kaspische zee zoude gekomen zyn, dewyl dat noodig is om de droogten, die daer voorkomen. Ik nam dan ten 4 uren na den middagh myn afscheit met alle dankzegging van den Gouverneur, die my in myne herbergh gekeert zynde nogh tot overvloedt drie gezegelde botteljes met gedistilleerde wateren toezond. Toen trad ik in een kleene bark, die gereedt lag, verzelt van 5 soldaten, geschikt om my en myn goet aen het vaertuigh te brengen; hebbende myne drie Armenische reisgenooten ook elk de hunne. *Vertrek des schryvers.*

Digitized by Google

XVII. HOOFTSTUK.

Vertrek van Astrakan. Gelegenheit der Wolga verder op. Beschryving der Kaspische Zee. Gelegenheit van Derbent. Aenkomst in Persie.

Vertrek van Astrakan.

ONZE reis ging den 12 der maent July voort. Maer 3 wurst van de stadt voortgeroeit zynde traden wy te lande, gewacht van de Armenische Koopluiden, die tegen onze aenkomst een maeltydt aen de strant bereit hadden; waer wy onder de vreugt van speeltuigen een goed uur doorbragten. Na welken tydt wy afscheit namen, en voortroeiden. In het varen vernamen wy langs de rivier aen de zyde der stadt duizenden van Tartarische tenten, ook meer andere landewaert in. Zeven wurst van de stadt af voortgetogen zynde traden we aen lant om onze nagtrust te nemen, terwyl twee der Soldaten, die my medegegeven waren, de wagt hielden. Ik begaf my hier ter ruste, onverzien van het muggenet, het welk ik niet dagt dat my juist den eersten nagt noodigh zyn zou. Zoodat ik van dit gedierte zoo vreesselyk geplaegt wiert dat ik niet een oogenblik kon rusten, en den morgenstont met verdrietigh verlangen afwachtte. Met het aenbreken van den dagh gingen wy voort langs het vlakke lant, daer zich eenigh geboomte vertoonde, dat in korten tyd zich al meerder en meerder opdeet. Ten 7 uren haddenwe aen de slinke zyde Iwan Oetsoek, of St. Jans Klooster: weinig verder een eilant in de rivier; ook vele groote vogels. Ten elf uren voeren wy voorby eene visschery, die aen beide de zyden, als een groot eilant, van de rivier bespoelt wort. Hier tegen over ziet men een hoogh wachthuis, met soldaten bezet, die agt geven op alle de schepen, die naer boven komen. Het is 45 wurst van Astrakan af. Wat de visschery aengaet, eenige Koopluiden van Niesna hebben die in pacht. Deze laten al den visch inzouten, en derwaert voeren. Waer toe daer een grote stroek gereedt lag; om den visch te laden. De rivier was hier en daer smal, leggende daer in groote eilanden, daer zeer vele branken van de rivier om loopen. Een uur daerna kregen wy eene andere visschery, die rondom groen en met veel hoogh riet bezet stont. Aen 't lant was niets gedenkwaerdigh. Daer groeiden eenige bloemen, en braembezien, en meest al wilgeboomen. Een uur na den middag quamen wy aen het wachthuis, genaemt *Satiere Boegre*, om dat op dit eilant vier kleene bergen leggen. Nu waren wy 60 wurst van Astrakan. Aen den Bevel-hebber dezer plaets had ik eenen brief van den Gouverneur, waer in hem gelast wert my voor eenige dagen van ys te verzien, op dat ik koelen drank mogt hebben. Waer toe ik door zyn beleeftheit geraekte. De rivier vint men hier met palen afgeschut van de eene tot de andere zyde, zynde maer plaets opengelaten voor het doortrekken der vaertuigen, die evenwel mede gesloten wort even als de sluizen. Ten twee uren vervolgdenwe onzen wegh al Zuidwaert aen, daer we te voren al meest ten Oosten voortspoeiden, hebbende nu eenen harden Zuiden wint. Deze streek was alom met hoogh riet bewassen: en aen de slinke zyde zagh men eenigh kleen geboomte. Ten zes uren by onze stroek komende waren we nogh 4 wurst van de Kaspische Zee af. Zoodat ik bevonden heb dat ze tusschen de 80 en 90 wurst van Astrakan af is, dat ontrent uitkomt op 17 uren. Hier zond ik de soldaten met de bark weder te rug beladen met een briefje aen den Gouverneur, waer by ik getuigde, dat zy my wel gedient hadden, en wat verder ter stoffe dienende was. Dezen nagt sliepenwe voor de eerste mael in ons vaertuig onder het muggenet, dewyl 'er zonder dat geen rust te scheppen is. Want dit gedierte woed hier zoo fel, dat 'er menschen by wylen van doot gebeten worden. Aen dit ongeval had ook deel de jagthont, die my van den jongen heer la Fort te Moskow vereert was. Ik had hem, eer ik my tot rusten begaf, in de sloep gezet. Maer gesteken van deze muggen raesde hy zoo byster dat niemant van 't volk rusten konde. Hy zelf wert zoo ongeduldigh, dat hy om deze plaegh t' ontgaen los in de rivier sprong. De wacht het geplomp in 't water hoorende, en duchtende of 'er ook een mensch mogt in gevallen wezen, begaf zich inder yl naer de sloep, en den hont in het water vernemende nam hem daer uit, en zette hem op 't schip, daer hy allengs droogh wordende wel haest van het zelve evel wert aengetast. Zoodat ik genootzaekt was hem by my onder 't muggenet te nemen, daer hy zyne verlossing vernemende zich uitrekte, en gerust te slapen leide.

Visschery.

Felle muggen.

Des

Des morgens den 14 roeiden wy met de sloep ons vaertuig voort. Twee wurst voortgeroeit zynde kregen wy de rivier smal, en wederzyts met hoogh riet bezet. Als wy tot op een wurst aen deze zyde der Kaspische zee gekomen waren, vonden wy onzen Lichter, en bleven daer ter plaetse leggen. De Stuurman ondertussen roeide vast naer de zee, om de ondiepten te peilen, die hy op 5 palmen bevond. Men was dan genootzaekt hooger water uit zee af te wachten, zynde de wint ons tegen uit den Zuiden, dat ons wel quam, dewyl met zulken wint het water uit de zee komende de ondiepten overstroomt. Ten 5 uren roeide de stuurman andermael heen, en bevond het water op 7 palmen, gaende onze streek 8 palmen diep. Hier door had het schyn dat wy in 2 of 3 uren de droogten zouden kunnen overvaren. Ondertussen worpen wy het net uit, en vingen een goede zoode baers, nevens eenige kleene kreeften. Hierna begaf ik my met 3 of 4 personen op wegh, om naer de zee te gaen, met hope van eenigh wilt te zullen schieten. Maer een groot eind wegs afgelegt hebbende waren we gedwongen te rugh te keeren, dewyl 'er geen verder doortogt was tusschen het hooge riet. De gront was ook moerassigh en met water bezet. En aen d'andere zyde ter regter hant kan men niet aen lant komen, dewyl het riet, dat hier ontrent byzonder hoogh is, ten deele in 't water staet. Myne oogen ondertusschen hier ter plaetse overal latende gaen, vond ik van kruiden of bloemen niets, dat aenmerkelyk was. Alleen ving ik eenige kleene kapelletjes, die van buiten schoon root, en van binnen wit waren met graeuwe spikkels. Des avonts ten 9 uren wert al het lichte goet der reizigers uit het schip genomen, en aen lant gezet, gelyk zy zelfs daer uit traden, uitgezondert 2 of 3, die by den Lichter bleven. Wy deden ons roejen naer de Kaspische zee. Waer gekomen zynde vonden wy de rivier zeer smal, en wederzyts om het lant andere kronkelingen, die in de rivier invloejen; dewyl verscheide droogten in het begin dezer zee zyn: die altemael afgebakent zyn met takken van boomen. De nacht gevallen zynde bleven wy hier leggen: en den 15 met den dageraet bragten wy het anker voor uit om ons over de droogten te winden. Dogh na een weinigh vorderen raektenwe vast aen den grondt, daerwe bleven zitten. Toen wert de lichter gehaelt, en wy eenige pakken uit het schip gedaen hebbende, raekten weder vlot; kort daer aen echter weder vast, zoodat wy werk hadden met het anker voor uit te werpen tot ontrent den avont; wanneer de lichter het volk en 't goedt aen lant haelde. Ondertusschen hadden wy eenen gunstigen Noordewint: en in zee komende, zagen we het lant wederzyts als eenen ronden kring, ter rechterzyde wat berghachtigh. Maer zoo verre als men met zyn oogen zien kan is'er noch strant, noch plaets om aen te komen: zynde alles dat in 't water staet, dat met veele bogten in- en uitgaet, met riet bezet. Des morgens den 16 quam de lichter met volk en goedt ons by, met wien wy, als hebbende nogh een droogte over te trekken, voort gingen. Aen de slinke zyde voor de volle zee legt een groot lang eilant, het welk voorbygevaren zynde, quamen we aen de laetste droogte, daer we wel op stieten, maer haest weder los raekten, vindende daer anderhalf vadem water. Toen namen wy het volk en goet uit den Lichter, en vaerdigden hem af, beladen met eenen brief, gericht aen den Gouverneur, waer in ik hem kennis gaf, dat wy in zee geraekt waren.

Ontrent den middagh hadden wy nevens ons de vier bergen, by de Russen genaemt *Krasna sattier boegre*, of, de vier roode bergen. Hier op kregen wy het uiterste des lants, genaemt *Krasna Simble*, of 't roode lant, dewyl het zich roodt opdoet. Dit rekent men 100 wurst van Astrakan. Wy verloren wel haest het lant uit het gezicht: en de wint voor den avont naer het Zuiden draejende, evenwel niet hart doorwaejende, voeren wy tamelyk door stille zee voort, Z. West aen. Zoodat wy in 't kort in de volle zee ten anker raekten op 1½ vadem water, door den tegenwint, die uit den Oosten opquam. Des morgens den 17 voeren wy voort, krygende weinigh in den dagh den wint Noordelyk, die ons voorspoedigh was: zoodat wy het zeil verdubbelden, en onze streek Zuid aen hielden. Na het vallen van eenigen regen quam de zon weder te voorschyn met een brave koelte, die tot den avont bleef duren, waer door de zee tamelyk hol ging. Het gebeurde hier, dat onze stuurman gezint wat te gaen russten, eenen anderen in zyn plaets aen het roer stelde. Dogh dees nam zyn werk zodanigh waer, dat wy weder naer Astrakan zouden gezeilt hebben, zoo ik den misslagh niet was gewaer geworden, en hem te regte geholpen hadt. Want tot alle zekerheit had ik steets myn eigen kompas om alle koersen zoo te lant als te water gade te slaen. Des nagts keerde de wint, en ging leggen: zoodat wy het anker uitsmeten op 8 vademen waters. Den 18 met den morgenstont haelden wy in regenagtigh weder het zeil op, en gingen voort. Na weinigh tydts dreven wy in de stilte voort, wachtende werwaert het de wint wilde zetten, die kort daer aen uit den N. Westen wakker door waeide. Wy hielden onzen koers al Zuid aen, ter-

Roode bergen.

Het roode lant.

Digitized by Google

terwyl het weder vast met zonneschyn opklaerde, en de vorige wint weder begon te waejen, maer met zulk eene heftigheit, dat een gedeelte van ons volk, al den vorigen dagh zeeziek geworden, hevigh aen 't braken raekte, en op den overloop nedergevelt lagh. Onder deze menschen waren zelfs eenige zeeluiden, wel soldaten, maer die evenwel op deze vaertuigen voor matrozen gebruikt worden, en by alle gelegenheden het zeewerk moeten waernemen. Het volk, dat wy op hadden, bestont in 21 Strelsen, en ontrent 50 reizigers, meest al Armeniers. Deze Stroek, voerende twee kleene metale stukken, kon bequamelyk 250 pakken laden: dogh wy hadden die, gelyk te voren gezegt is, om plaets te winnen, vermindert tot 180. Het had drie roers, een achter, en aen beide de zyden nogh een, die niet altoos, maer nu en dan by voorvallende gelegenheden gebruikt worden. Dit slagh van schepen voert maer een groot zeil, als voorheen gezegt is, dat by goeden wint verdubbelt wort. Tot laveren zyn ze onbequaem: ook bedienen ze zich van geen riemen. Dezen namiddagh nam de stuurman, nu weder zelf aen het roer, zyn koers zoo hoogh naer het Oosten, dat het zeil niet langer den wint vatten kon, waerom het, dewyl wy door middel van het roer niet weder op de streek konden komen, gestreken most worden. Wy gebruikten toen ook een tweede roer, om het schip te doen draejen, en haelden het zeil weder op. Welk sukkelen my te binnen bragt dat deze en de Griexe zeeluiden van elkander in de kennisse der zeevaert luttel verschillen. Wy behielden ondertusschen den Noordewint, en denzelven koers, en een groot stuk wegs voortgetogen zynde, bevond ik het water nogh zoet, en bequaem om te drinken, dogh wat verder gekomen zout, ook groen van koleur, en de golven dezer zee kort.

Onbedrevenheit dezer zeeluiden.

Den ganschen nacht op eenen koers dus voortgezeilt zynde in heldren maneschyn, kregen wy des morgens den 19 met het begin des dageraets het Persische lant in 't gezicht ter rechter zyde, zynde het eerste, dat wy zagen, een hoogh gebergte, genaemt *Samgael*, leggende ten Westen. Wy hielden onzen koers nogh Zuidelyk, blyvende naer gissinge een goede uur van 't lant af. Ten 9 uren verdubbelden wy het zeil, hebbende gedurigh het gebergte nevens ons, waer voor men veel bosch in de laegte ziet, en zandigheit aen het strant. Nu begon de wint te minderen, en de zee vervolgens te stillen. kort daer aen liep de wint N. Oost: en wy om den uitersten hoek te boven te komen leiden Z. Oost aen, digt aen 't lant, waer van de uiterste hoek een hooge bergh is met een spitse punt: waer van hier een kleene schets, naer mate van het gezicht, dat 'er van te nemen was, met de letter A verbeelt wort. Deze kust is tot aen Derbent geheel onvry door de Samgalen, die dit gebergte bewonen, en veele strooperyen plegen, zoo dat men zich niet te lant begeven durft. Gebeurt het, dat hier een schip komt te verongelukken, zy plonderen aenstonts al het goedt, zonder iemant daer rekenschap van te geven, dewyl ze hun eigen voogt zyn, en hunnen eigen prins hebben, zonder dat ze voor iemant anders vreezen. Hun geloof is Mahometaens. Ten 3 uren liep de wint Oost, wanneer wy op den hoek van 't gebergte waren daer wy de stadt Derbent in 't gezicht kregen, zynde naer gissing een uur daer af. Hier worpen wy het anker uit, en lagen stil. By welke gelegenheit ik, schoon de stadt niet regt kunnende bekennen, een kleene verbeeldinge daer van op het papier bragt, gelyk hier met de letter B wort aengewezen.

Gezicht van Persie.

De berg Samgael.

Onveilige kust.

Samgalen.

De stadt Derbent.

Des nagts haelden wy met weinigh wint het zeil weder op, en togen zoo verre voort, dat wy met den morgenstont den 20 der maent de stadt voor by raekten. Zy legt ten westen aen de zee. Zy is vry groot, en, naer my gezegt wert, anderhalf uur in haren omkring, strekkende zich uit in de lengte. Komende van boven tot aen de zee bevint men haer met eenen steenen muur omtrokken. Zy is verzien van drie poorten, welker eene gesloten blyft, zonder gebruikt te worden. Het Kasteel is met de stadt vereenigt. Dit heeft ter rechter zyde, als men van de zee ziet, een waterput, waer uit het water als een bron van onder uit den gront komt. Als men van 't gebergte ziet, vint men de stadt wel met kanon verzien, staende voor de wooninge des Chams ontrent 60 Stukken, waer onder veele metale. Zy heeft vermits hare hoogte een fraei gezicht in zee. De meeste steenen van 't Kasteel hebben de lengte van 7½ palm, en de hoogte van 5½, wel te samen gevoegt, volgens 't gebruik der oude gebouwen. Want de Persianen houden dat deze stadt van Alexanders tyden gestaen heeft. Weinigh buiten de stadt ziet men 40 byzondere groote grafsteenen, die elk de lengte van ontrent 15 palmen hebben, en de breette van 2½, leggende, zonder dat 'er eenige verhevenheit is, op den gront. Veele lange steene waterbakken staen 'er by, ook een lange steene tafel, om welke steene zitbanken zyn. Het Derbentsche gebergte bestaet uit louter rots, waer in veel zoete bronnen zyn, gelyk 'er ook veele zyn binnen de Stadt. Men heeft hier een gebruik dat alle, die hier noit geweest zyn, eenig drinkgelt aen het bootsvolk geven.

Gelegenheit der stadt.

Het Kasteel.

Grafsteenen.

By

Digitized by Google

'T GEBERGTE SAMGAEL. A

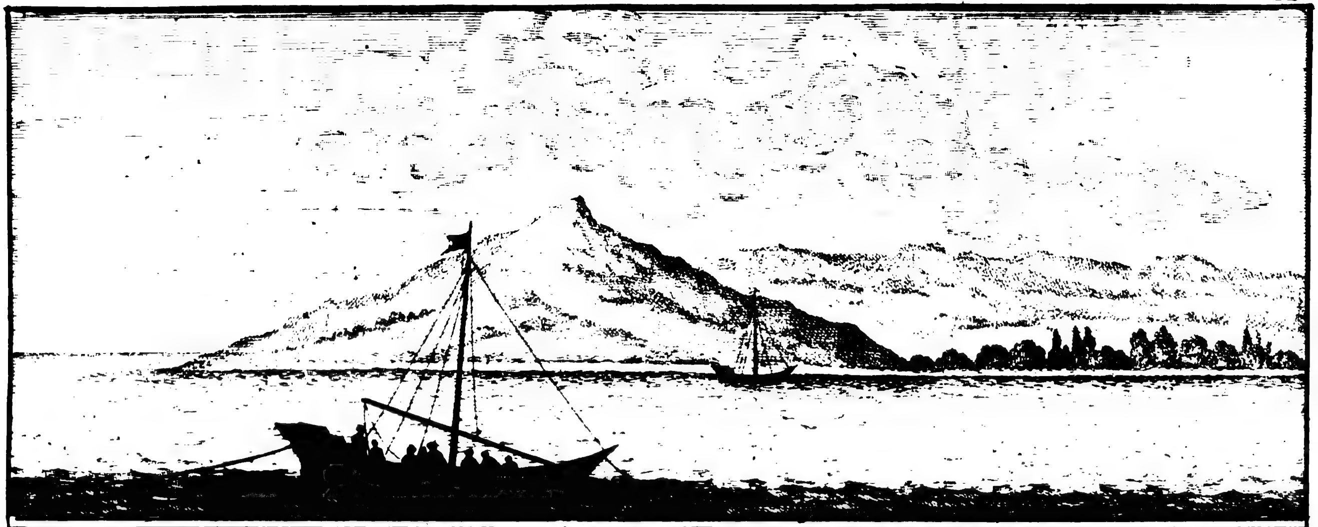

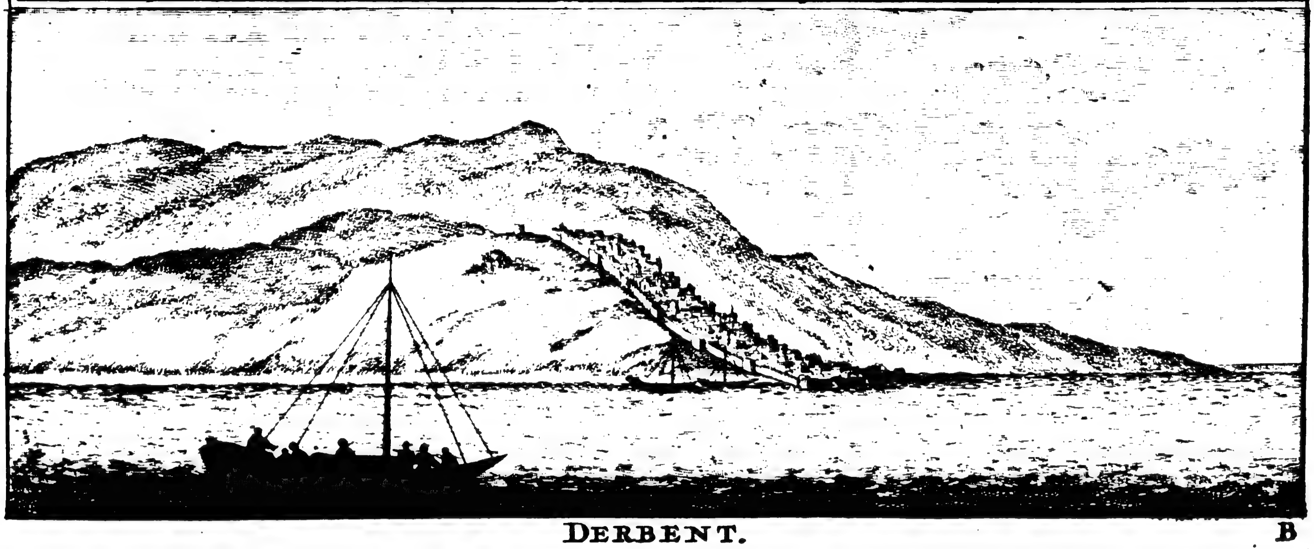

DERBENT. B

By weigering dreigen ze de luiden met een tou op te halen, en in 't water te plompen, waer van op eenige plaetsen exempelen zyn. Dit noemenze *verganzen*. De stadt legt in 't N. Westelyk deel van Asie, en des Ryx van Persie, op de grenzen van 't lantschap Georgie en Zuirie, aen en tusschen de Kaspische zee, en den bergh Caucasus, waer tusschen een naeuwe doortogt is.

Roovers. Maer eenen dagh reizens van Derbent onthouden zich de rovers, genaemt *Koeraloek*. Met deze vereenigen zich de Russische Kosakken, nadat ze hun lant verlaten hebben, en rooven op de Kaspische zee.

Daghestan. Hier aen paelt Daghestan, een kleen lantschap in het lant van Georgie en Zuirie by de Kaspische zee, strekkende zich ontrent 40 mylen uit. De inwoners zyn Tartaren, die onder hunnen eigen Prins staen, tusschen het gebiet van Mosivie en Persie. De voornaemste stadt is Tarku, waer aen een andere volgt, genaemt *Andree*. Dit lantschap wort in geen Kaerten aengetekent: daer men nogtans weet dat het vier verscheide Prinsen heeft, waer van de voornaemste, gelyk wy reets aengeroert hebben, *Samgael* genaemt wort. De tweede heet *Crim Samgael*: de derde *Beki*; de vierde *Caraboedagh Bek* of Prins *Caraboedagh*. Deze stadt Tarku voert ook wel den naem van *Tirck* of *Tarki*, en by de Persianen *Targhoe*. Zy is geheel open, leggende tegen het gebergte aen de Kaspische zee in 't Oosterdeel des lantschaps Georgie, onder het gebiet zyner Czaerse Majesteit. Men rekent hare afgelegenheit ontrent drie daghreizen van Nisawaey.

Tarku. Andree. Gelegenheit der stadt.

Op den middagh begon de wint toe te nemen uit den N. Oosten. En wy onze koers Z. Oost aen nemende verloren de stadt Derbent uit het gezicht. Langs deze strant kregen wy veel geboomte te zien, achter welker vlakte zich het hoogh gebergte vertoont. Een uur na den middagh quam de wint Z. Oost, dat ons tegen was: zoodat wy weder genootzaekt waren het zeil te stryken, en te ankeren ontrent een half uur van de strant, die geheel met bosch bezet stondt, zynde al het geboomte kort, en van gelyke hoogte. De wint des nagts uit den Noorden

N op-

Digitized by Google

opkomende deet ons het zeil weder ophalen. Zoodat wy des morgens op den 21 der maent met aengenaem weder en zonneschyn voortzeilden ontrent een vierde deel van een uur afstandts langs de strant heen. Waer op wy ten 8 uren den hoek van Nisawaey in 't gezicht kregen, daer zich eenigh geboomte van een gescheiden op deed. Wy gingen nu Z. Oost aen, en weinigh voor den middagh leiden het met byzonder schoon weder voor de strant van Nisawaey ten anker op drie vademen waters, daer we nogh 6 andere vaertuigen vonden, waer van eenige voor ons van Astrakan waren vertrokken. Het tou van ons schip wert aen lant gebragt, om het zelve zoo dicht als doenlyk was daer aen te winden. Het was drie uren na den middagh, toen ik met al myn goedt van boort ging, en met vreugde voor de eerste mael myne voeten op den Persiaenschen oever aen lant zette.

De schryver treedt op den Persischen bodem aen lant.

Gelegenheit dezer zee.

Wat aengaet de grootte dezer zee, men rekent hare lengte op 14 of 15 dagen roejens zonder eenige hulp van wint: de breette op 7 of 8 dagen. Naer de plaetsen aen de zee gelegen strekt zy zich meest uit van 't Noorden naer 't Zuiden. Haer breette is van 't Oosten naer 't Westen. Men meent dat haer begin van Astrakan tot Ferabath toe 100 uren wegs beslaet. Haer breette van Chuaresni of Karragan tot aen de grenzen van Cirkassia of Schirwan, wort gerekent op 90 uren. Zy heeft noch ebbe, noch vloedt. En wanneer haer water de strant overloopt, dat geschiedt alleen door den wint, die uit de zee komt. Men gelooft dat zy in het midden zonder grondt is: en dus zou zy ook zyn, naer het verhael, dat men my daer van gedaen heeft, voor de stadt Derbent. Anders heeft men op 30 of 40 vademen waters gront. Het water, gelyk ik reedts gezegt heb, is zout, en de zoetigheit, die men'er van ontmoet, ontstaet alleen uit het inyloejen der rivieren ontrent het lant. Geen gemeenschap altoos heeft zy met andere zeen: maer is rondom met lant en hooge bergen bezet. Men zou naeulyx gelooven hoe veele rivieren daer in loopen: want men rekent die wel 100 in getal te zyn. De voornaemste van deze zyn de Wolga, Cirus, en Araxes, die zich samen vereenigen, en bevorens vermeerdert worden door veele andere, als Bustrouw, Aksay, Koi-su, Kisilosein, Laik, Sems, Nios, Oxus, Arxantes of Tanais, en andere, welker namen op te tellen vervelen zou. Zy wert te voren genoemt de Hyrcanische zee, ook *Mare de Bachu*. De Persianen noemen ze *Kulsum*, en *Astrakan Dengies*, of Astrakanse zee. De Russen, *Mare Gualenskoi* of *Mare Gevalienske*. De Georgianen, *Sgwa*; de Armeniers, *Soof*. Zy wort meest van de Russen bevaren, ook van de Moren of Mahometanen: hoewel nu ook de Czaer van Moskovie veele smakken tot Astrakan heeft gezonden, om die mede te bevaren, onder opzicht van den Kapitein Meyer, van wien ik gesproken heb. Dogh ik heb bevonden dat de Koopluiden hunne goederen liever in de gewoonlyke Russische vaertuigen over laden, dewyl deze Smakken door verzuim voor het grootste gedeelte lek zyn; waer door het niet missen kan of de goederen moeten, byzonder als het hart weder is, nat worden. Anderszins waren ze veel bequamer, en zouden wel tweemalen de reize kunnen doen, tegen dat de Russische vaertuigen die eens zouden doen. Evenwel zouden ze zoo gevoegelyk niet op de Persiaensche strant tot Niesawaey kunnen gezet worden, als de vaertuigen der Russen, die van onderen plat zynde, daer by wylen blyven overwinteren.

Rivieren.

Smakken tot bevaren der zee.

XVIII. Hooftstuk.

Gelegenheit van Nisawaey. Zware stormwint, en schrikkelyke zantstuiving. Optogt naer Samachi, en aenkomst.

Nisawaey.

Op dit Nisawaey vint men noch dorp, noch huizen, en niet anders dan vlakke strant, waer op de aenkomende hun tenten nederslaen, zoo voor zich zelven, als voor hunne goederen. Anderen gaen wat verder van de strant af, naer hun verkiezing of lang verblyf dat goedt vint. De Arabiers komen hier met hunne kameelen en paerden, om de luiden, die ze hier vinden, met hunne goederen op te voeren naer Samachi. En vermits nu veele vaertuigen hier waren aengekomen, gaf dit een ongemeen gewoel. Den 22 des morgens worpen wy het net uit in een rivier, nevens deze plaets loopende, die zich met twee branken ontrent een half uur van elkander gelegen in zee begeeft. Maer wy kregen niet dan eenige weinige steurkrabbetjes: hoewel hier somtyts wel visch gevangen wort

Digitized by Google

wort zoo met den hengel als met het net. Deze rivier heeft den naem van *Nisawaey*, waer van deze lantstreek haren naem draegt. Zy spruit uit het gebergte: dogh hoe wyt van hier, heb ik niet kunnen vernemen.

Den 23 liep de wint Z. Oost: zoodat voor den avont vyf vaertuigen naer Astrakan vertrokken, waer in verscheide Armenische Koopluiden met hunne goederen zich inscheepten, by welke gelegenheit ik met hun brieven afvaerdigde naer myne goede vrienden, die ik te Astrakan en Moskow gelaten hadt.

De menschen ontrent deze kust, die, als gezegt is, de goederen op-en afvoeren, zyn Arabiers en Moren of Turken, die zich des zomers in tenten, en des winters in de dorpen onthouden, die veel al het lant innewaerts leggen.

Den 24 trokken veele Kameelen met goederen op, nevens verscheide Russische Koopluiden, die met ons uit Moskow 't Astrakan waren aengekomen. Dezen zelven dag quam ook by ons een Arabier, dien zyn paert, en rys, die hy te koop bragt, door drie andere by de rivier was afgenomen. Het welk zoo ras niet verstaen was, of tien of twaelf personen haesten zich dien wegh op, om de rovers te achterhalen. Dogh zy keerden vruchteloos weder. Zoodat de arme man zyn paert, en handelwaren missen most.

Arabier berooft.

Ontrent den middagh rees'er een zware storm uit den Z. Oosten, waer door het zant zoo vervaerlyk begon op te stuiven tusschen de zee en den zantheuvel, dat men naeulyx wist, hoe men zich bergen zou. Onze tent was wel groot, en van twee palen ondersteunt, ook met eenige touwen overslagen, en in den gront wel vast gebonden: dogh vreezende dat zy mogt nedergeworpen worden, koos ik liever den zeekant, daer weinig droogh zant om de opspoeling des waters gevonden wert. Het holp evenwel zoo veel niet, of onze tent scheurde van een, en viel daer heen: waerom we ze wel vast over 't goedt heen bonden, en de twee daer leggende Stroeken, zoo veel doenlyk was, op de strant wonden. Het zant zeker vloogh niet anders als wolken over den gront langs de zee heen: waer dicht aen alle menschen zich quamen bergen; eenige achter een gebroken schuit, die op den oever stondt, andere daer binnen. Een schouspel vremt en vervaerlyk om te zien; zynde de meeste luiden half blint door 't vliegen van 't stof. Dit duurde tot aen den avont, wanneer de wint ging leggen, en wy onze tent weder opstelden, het goet heel van uit het zant halende, dat daer onder als begraven lagh. Des morgens den 25 vertrokken eenige Koopluiden, die nu 12 dagen hier gelegen hadden, met stil en schoon weder, naer Samachi. Wat ons belangt, wy mosten den Tolmeester afwachten, niet kunnende vertrekken voor dat de tol der goederen betaelt was, dat op 46 stuivers voor elk pak uitliep. Elk pak nu was van 400 ponden: dat men gemeenlyk rekent te zyn de gewoone lading van een paert. Dezen dagh verhefte zich weder dezelve wint met zulk eene hevigheit, dat byna geen mensch zich aen strant konde houden. Waerom wy ons landewaert over den heuvel begaven, die ontrent 300 schreden van de zee legt, en daer vernachtten. Hier vond ik ook een vaertuig van zyne Majesteit van Moskovie, waer van het volk zich ook een weinigh ter zyden af in 't landt onthielt in eenige opgestelde hutten. Hier onder waren twee Duitschers, een Bootsman, en een Zweedse gevangen. Van deze luiden ontfing ik twee vogels, die zy geschoten hadden, van gedaente als een kleene reiger, dogh zwart, of donker blaeu van koleur, by de Russen genaemt *Karawaeyke*; van welke ik een der hoofden uit zinlykheit bewaerde. Zy my dagelyx komende bezoeken, bragten my ook eenen witten Kraenvogel, die byzonder groot en schoon was.

Storm en zantstuiving.

Tweede storm.

Het quaedt weder duurde den ganschen nacht, en bedaerde eindelyk den 26: wanneer de Tollenaer aenquam, die ons goedt bezichtigt hebbende, ons verlof gaf om te mogen gaen. Waer toe wy tegen den volgenden dagh gereedtschap maekten. De reis ging toen voort: op welke wy ons bedienden van over de hondert kameelen, dogh maer agt of tien paerden, en twee of drie ezels. Onze eerste voortgang was langs den oever, die zoo gestelt was, als daer wy gelegen hadden. Wy trokken Zuidwaert aen, voorby vier riviertjes, Samoetsia, Balballa, Bulboelaetsja, en Mordwa. Hier ontrent vond ik verscheide groote beesten aen strant, geweldigh dik en kleen van kop, die voor Zeehonden gehouden worden. Men vint'er bywylen zoo groot als een paert, met vast styf haer, waer van het vel byzonder dienstigh is tot het bekleeden van koffers. Als deze dieren op hunnen tydt paren zullen, ziet men ze dicht aen de strant met duizenden ontrent Niesawaei. Na dat wy vier uren waren voortgetrokken, sloegen we ons over den zantheuvel neder in 't vlakke velt, een half uur van het dorp Mordouw, dat door Arabieren bewoont wort, die zich in slechte aerde huizen onthouden, gelyk we van de Tartaren verhaelt hebben. *Mordow* betekent moeras; waer naer deze lantstreek genoemt is, omdat ze veel moerassigh water heeft, dat men zegt van het gebergte af te vlieten. Hier door komt het dat'er veel rys

Zeehonden.

 groeit,

Digitized by Google

groeit, waer in zich veel gevogelte onthout.

Den 28 trokken wy weder langs den zeekant heen, tot 2 uren voor den middagh, wanneer wy, hebbende 6 uren voortgereist, in het velt stil hielden. Hier verlieten wy de zee, hebbende het hooge Persische gebergte voor ons op eenen kleenen afstant. Hier vonden we een wel ofte bron, die uit den gront voortquam, voorts eenige slegte dorpjes, die in weinige aerde huizen bestonden, door Moren of Turken, zoo als men die hier noemt, bewoont. Deze vlakte en gebergte deden zich met het schoone weder zeer vermakelyk op. Wy vernamen wat deze streek van de Kaspische zee voortbragt: dogh luttel visch van belang. Eenige karpers zyn'er, maer slecht, ook een soort van visch als haring, en nogh grooter soorten, maer niet goet.

Wy trokken des nagts van den 29 weder voort, en quamen na een groot uur in 't gebergte, dat zeer hoogh en woest is, rotsig, en met weinigh geboomte bezet. In de vlakten vonden we ook op veele plaetsen Keisteenen. Nu den hoogen steenbergh Barma over getrokken zynde sloegen we ons ten 9 uren in den morgenstont op eenen vlakken bergh, rondom van hooge bergen bezet, neder. Wy vonden hier een beek van tamelyk goedt water onder in eene diepe vallei. Op myn aenkomst schoot ik hier eenen overgrooten vogel, zwart, graeu, en wit van koleur, hebbende de vleugels uitgestrekt, een vadem in de lengte beslaende. Het was een roofvogel van gedaente een valk gelyk, hier genaemt *Tjallagan*. De vleugels verschaften my goede schryfpennen.

Groote vremde vogel.

Wy hielden al schoon weder, dogh eenen harden N. Oosten wint. Wy gingen meest ten Zuiden aen, en voorby veele hutten der Arabieren, zoo beneden, als tegen en op het gebergte geplaetst daerze hun vee hadden. Verscheide quamen 'er ons ook in groot getal tegen met vrouwen en kinderen, en vee. Deze wegh is zeer onvry door de meenigte der dieven, die ons wel naerstig de wacht deden houden, durvende niemant van ons uit vrees voor ongeval zich te slapen leggen. Om te toonen dat wy op onze hoeden waren deden wy verscheide schoten. Ondertusschen gebeurde het dat een dezer dieven ons naderde, maer allen schyn om te bespieden, hoe wy gestelt waren. Maer wy betaelden hem zyne nieusgierigheit met stokslagen.

Onveilige wegh.

Op middernagt trokken wy weder van daer, en vonden ons na een uur of een Persiaensche myl reizens, die zy *Versang* noemen, in een gebergte met bosch bezet. Den dagh aenbrekende mostenwe trekken door eenen zeer gevaerlyken wegh, die laeg en smal om af te gaen was, zoodat we onze paerden leiden mosten. In de laegte gekomen trokken we tweemael over de rivier by hen *Atatsiaei* genaemt, dat zoo veel zeggen wil als *Vaders rivier*. Deze vloeit in de Kaspische zee, en besproeit veel lant voor de vruchten. In de hoogte van 't gebergte vonden we eenen moerassigen poel vol water, daer zich veel groot en kleen gevogelte onthielt. Hier vonden wy het eerste goedt water, dat we met smaek proefden. Het vliet uit het gebergte als een kleen kanael, van boven met steen en aerde dicht bedekt: zynde een gedeelte van dezelve rivier, die we den vorigen dagh tweemael waren overgetrokken. Wy trokken 'er ook dezen morgen nogh eens door, dewyl ze meest droogh was, dewyl 'er dit jaer en het vorige weinigh regen gevallen was. Ten 8 uren ontmoettenwe aen de slinke zyde een groote, en meest vervallene steene karwansera, en daer benevens een Kerkhof: daer wy veele graven van Arabieren en Turken zagen. Wy hielden ons verblyf weinigh van daer in een vlakte by loopend water, genietende nogh al schoon weder, maer houdende harden wint. Nu waren wy zoo verre gekomen dat wy nog 4 uren waren van het plaetsje Rasarat, dat in weinige Arabische tenten bestaet. De plaets, daer we verversching haelden, lagh een uur van ons af.

De rivier Atatsiaei.

Ontrent 2 uren na middernagt braken wy weder op, en vonden het gebergte nu op dan nedergaende. Na 4 uren kregen wy steenagtigh gebergte van wederzyden. Hier redenwe meest door de rivier, die de Turken *Ocruetsa* of *de drooge rivier* noemen. Wy vonden den doortogt ook droogh en vol keisteenen, daer de beesten langsaem doorgingen. Deze droogte is hier des winters zoo wel als des zomers. Waerom deze benaming haere eigenschap heeft. Met den morgenstont hoorden wy hier in 't gebergte eenige fasanten of korhoenders. Men heeft'er ook hazen, waer van ik'er een voor de eerste mael op dezen wegh zagh, daer men ook verscheide wellen bespeurt. Op den laetsten der maent leiden wy het ten 8 uren in een groote vlakte neder, meest al met steenen bedekt, en rondom met rotsigh gebergte omringt. Benevens ons vonden wy 10 tenten van Arabieren, die ons melk, verse boter, en eieren verschaften. Het water was hier ook tamelyk goedt. Op onze aenkomst slagtten we een schaep, van Astrakan mede gevoert, welk terwyl gevilt en in stukken gehakt wert, was de pan te vier, zoodat wy in een half uur tydts met smaek het ingewant nuttigden. Onder deze slachting stont een bokje, my

Drooge rivier.

van

Digitized by Google

van den meer gemelden Gouverneur geschonken, geheel en treurde, ziende zich op zulk een erbarmelyke wyze van zyn gezelschap op de reize berooven, weinig wetende dat het haest een dergelyk lot te wachten hadt.

Het was 2 uren na middernagt, als wy weder van daer vertrokken door steenagtige bergen tot ontrent den dageraet, wanneer wy een ander gebergte kregen van zantgront zonder eenigh geboomte, daer we bleven by een fontein of bron, genaemt *Borbeelagh*, waer nevens verscheide Arabiers met hunne tenten stonden. Dit gebergte was zoo hoog niet, en ook vlakker, gemeenlyk met schoon gras verzien, maer nu dor door de droogte, als wy gezegt hebben. Het was nu de eerste dagh van Augustus, en we waren maer drie uren voortgetogen, vermits men by het zomersaisoen maer weinigh wegs met de kamelen kan afleggen, teweten niet meer dan 4, 5, of 6 uren in een etmael; moetende de karavanen zich schikken naer de plaetsen, daerze water vinden. Nu waren wy nog 3 uren van Samachi, behelpende ons over wegh zoo goet als wy konden, en gebruikende kameeldrek by gebrek van hout, dat in dit gebergte niet gevonden wort. Waer op ik weder aen Egipten begon te denken.

Twee uren na middernagt trokken wy voort, en geraekten over de rivier Sahansja, die we ook zonder water en vol keisteenen vonden. Digt aen de stadt komende gingen wy voor by eenige boomtuinen. Aen het tolhuis werden wy weder opgehouden, dewyl onze kamelen mosten getelt worden, daer evenwel niet veel tydts toe vereischt wert. Vroeg in den morgenstont van den tweeden der maent traden wy aen de oostzyde binnen de stadt Samachi, en begaven ons in de Karwansera der Armenische koopluiden, welker een ons dien dagh ter maeltydt onthaelde.

De rivier Sahansja.

Komst te Samachi.

XIX. Hooftstuk.

Vreugdetekens over het ontfangen van een Eerkleedt. Beschryving van Samachi. Overblyffels van een voorname sterkte op den bergh Kata-kulustahan.

Eerkleedt aen den Chan van Samachi gezonden.

De eerste vremdigheit, die wy hier vernamen, was dat dezen zelven avont aen den Chan of Gouverneur der stadt een Eerkleedt van den Koning gezonden wert; waer over vier dagen lang vreugde bedreven wert.

Dierte van eetwaren.

Het was in deze dagen zeer heet weder: zoodat'er groote droogte, en door dezelve ongemeene dierte in de eetwaren was. Want men most 10 stuivers betalen voor een broot, dat men nogh voor 3 jaren, ja 100 voorledene, gekogt had voor 2 stuivers. En dus was het naer gelang met de andere leeftogt ook gelegen, werdende voor een hoen, dat men voor dezen kogt voor 1½ stuiver, of voor eenen stuiver, nu betaelt 5 of 6 stuivers. By windigh weder wort men hier geplaegt van zeer veel stof, daer men anders niet veel noodt van heeft; zoodat'er zeer naer regen verlangt wert.

Tollen.

De goederen, die hier op komen, moeten alle los gedaen worden, om alles tot het geringste stuk te doorzien. Waer toe verscheide persoonen van den Tol in de Karwansera komen. Zy hebben hier toe hun byzonder vertrek in de Karwansera. Maer men betaelt hun daer niets voor, nochte aen iemant buiten de genen, die tot het Tolhuis behooren ten dienste der stadt. Deze nemen voor yder voeder of geladen kameel 50 stuiv.; daer men nogh maer weinig tydts geleden met 20 stuiv. voldoen kon: teweten wat betreft de koopmanschappen, die in Persie gebragt worden. Welke aenvoering wel meest door hulp van paerden geschiedt. Hierom worden de pakken wel tot de helft verkleent; dragende yder paert ontrent 400 ponden, en de kamelen 800 of 900.

Statelyke uitryding des Chans.

Den 5 der maent ontrent 8 uren des morgens reedt de Chan naer buiten, naer een tuin, gelegen een groot vierde deel van een uur ten Oosten der stadt, om het kleedt, daer we van gesproken hebben, aen te trekken. Tot welken optogt groote toestel vervaerdigt was. Waerom ik begerigh een gezigt daer van te hebben my mede derwaert begaf. De staetsie ging dus toe. Voor aen reden eenige weinige persoonen. Daer agter quamen 10 kamelen, die op elke zyde 2 roode zyde vaentjes voerden. Zes der zelve droegen elk 2 keteltrommen, die de Perzen *Tambalpaes* noemen. Vier hier van waren zeer groot, boven wydt in de rondte, en onder spits afgaende op de wyze van een vaes of bloempot. Die op een der kamelen zat speelde by poozen helder op. Aen de zyde van den wegh bleven by wylen 4 bla-

Digitized by Google

zers stilstaen, blazende op groote lange trompetten, die aen 't einde zeer wyt waren, by hen *Karama* genoemt, waer uit ze een groot gebrul maekten, dat myne ooren verveelde. Een stuk wegs van deze speelden 4 andere op een soort van schalmeien, by hen *Karana nafier* genoemt. Achter de kamelen gingen 20 Musquettiers, verscheidentlyk gekleet, d'een in 't groen, de ander in 't purper, d'ander in 't graeu. Hier aen volgden 6 bedienden van den Chan, gaende voor het paert, daer de Chan op zat, dat schoon van gedaente, kastanjebruin van koleur, en kostelyk gemonteert was. Hy zelf was gekleedt met eenen korten bovenrok, hebbende op het hooft een groote Persiaensche muts of Tulbant. Agter hem reden 4 gesnedenen, bruine, en zwarte, Kostelyk gekleet, en gezeten op schoone paerden. Hier aen volgden de voornaemste Heeren, en anderen in grooten getale, alle gezeten op schoone paerden. Hier by waren 9 hantpaerden van den Chan, alle kostelyk uytgedost, en behangen met een kleen trommeltje voor aen de rechter zyde der zael genaemt *Tambelpaes*. Welk speeltuig gebruikelyk is by luiden van aenzien, die daer by wylen met de vingers op spelen. Het was al meest van zilver, zelf dat van den Chan. Voor den tuin stonden ter regter zyde naer 't gebergte veele soldaten, voerende elk een enkele pluim op de mutsen. By deze zag men twee paerden, waer op een man zat, van het hooft tot de voeten aerdigh in eenen rok gesteken van alderhande koleuren, die verheven te samen gevoegt was: zoodat hy eenen aep verbeeldde, en fratsen van eenen aep maekte, zittende nu te paert, en dan weder over end staende. Deze twee luiden waren in deze apekunsten wel bedreven, waeromze veel bekyks hadden. Zy stonden ontrent 20 schreden van elkander af, hebbende eenige Spelers by zich. Toen men aen den tuin gekomen was, stegen alle de heeren van hunne paerden, gelyk ook de Chan aen de voorpoort, die groot en van steen gebout was. In den hof getreden trok hy daer het eerkleedt aen, en quam een half uur daerna weder te voorschyn, en steeg te paert; rydende ondertusschen eenige heeren voor uit om alles weder in rang en orte te stellen. Dit kleedt nu was een kastan of rok tamelyk lang van roode goude stoffe, of brokade. Hier by was een goude muts op de wyze van een kroon, die hy op het hooft droegh. Onder dezen toestel reed een groot getal dienaren te paert om en om, dragende elk een kaljan of Persiaensche Tabakfles ten dienst van hunnen heer in de regterhant. Deze flessen zyn van glas, boven aen met zilver, ook wel met gout, fraei bewerkt.

Bootzemakers.

Eerkleedt.

Andere dienaers hadden een koper keteltje benevens hun paert hangen, waer in gestadigh vier aengehouden wert, om de kaljan hunnen meester op zyn begeren te kunnen aenbieden. Evenwel wert'er by deze staetsie geen tabak gerookt: dogh uit pragt wort zulk een ketel altydt mede gevoert. In dezen hertogt zag men verscheide Heeren elkander najagen, om tegen elkander te werpen met de spriet of stok, by hen *ayner* genoemt, uit vermaek en oeffening. Om al dit werk te bezichtigen was een groote meenigte van volk ter stadt uit getogen zoo te voet, als te paerdt. Het welk niet onvermakelyk om te zien was, te meer, omdat het gezicht hier ontrent door de verscheidenheit der dorpen, tenten der Arabieren, en veele tuinen, opgeheldert wert. Eer de Chan dezen eerrok aentrok, zette hy de goude muts op, die te voren weinige schreden voor uit voor hem heen te paerde gedragen was. Zy was met edele gesteenten bezet, en boven gesloten. Het fatsoen dezer muts wil men dat het wapen is van den Profeet Aly, die zulk eene zou gedragen hebben. De Chan met dezen rok aengedaen zynde nam de muts weder van zyn hooft, en deedze, als wy gezegt hebben, weder voor zich heen dragen. Al dit werk wert binnen den tydt van 2 uren volbragt.

Kostelyke muts.

Eer de avont ons overviel, begon het te regenen, en duurde tot den volgenden dagh ontrent den middagh. Hier door werden de wegen zoo beslykt dat men'er naeulyx met de paerden door kon. Van den 7 der maent evenwel tot den 10 was het schoon weder. Dat evenwel niet belette dat'er des nagts een aertbeving ontstondt, die echter geen schade bybragt. Veele evenwel beducht voor ongeval sliepen naderhant onder d'opene lucht, om bevryt te zyn van het nederstorten der huizen.

Den 11 der maent tekende ik deze stadt aen de Zuidzyde af op eenen bergh, waer van zy zich op het fraeiste vertoont, als op N°. 38 te zien is. Zy legt voor het grootste gedeelte in de lengte. Dogh dewyl'er geene voorname Kerken, toorens, of gebouwen zyn, heb ik niets anders om te kennen kunnen aenwyzen als met de letter A het Hof van den Chan; de Serkasse Karwansera, aen de regter zyde ten Oosten buiten de stadt leggende; met B den berg, waer op een oude vervalle sterkte gezien wort, die met C wort aengewezen. Zy legt in het Noorden ten Westen van de stadt. Dogh ik zal'er hierna breeder van spreken, gelyk van eenen anderen hooger bergh, die daer nevens legt. De stadt zelve legt als tegens het gebergte. Zy beslaet een uur gaens in den omkring. Zy heeft geene mu-

Gelegenheit der stadt.

Digitized by Google

Digitized by Google

muren, zynde voor 35 jaren door aertbevingh verwoest. Van gebouwen, gelyk ik zegge, is'er niets aenmerkelyx. Kerken, die zy *Mu-zjit* of *Ma-zjit* noemen, zyn'er in grooten getale, maer alle kleen, en laeg van gebou zonder eenige torens: zoodat men ze van buiten de stadt niet zien kan. Op twee der zelve zyn kleene koepels. Men treet'er in door een voorhof, en vint'er binnen luttel sieraedt, maer in het ronde een verhevene zitplaets. De huizen zyn altemael slecht, zynde van aerde en steen samengevoegt, en meest zoo laeg, dat men de daken met de hant bereiken kan. Boven zyn ze plat, en geweldigh sober in 't aenzien. De voornaemste evenwel zyn van binnen tamelyk wel met tapyten en diergelyke sieraden opgepronkt. De muren vint men wit beplaeistert, en eenige trekken met koleuren daer op gebragt. De allervoornaemste hebben twee verdiepingen, en zyn boven niet plat, maer verheven. De woning van den Chan legt op eenen bergh, doende zich van buiten slecht, en voor een gedeelte vervallen op. Ik vond hier nogh een puinhoop, en tamelyk groot overblyfsel van een Kerk, waer aen nogh 2 of 3 voltens stonden, op de wyze van koepels, die fraei moeten geweest zyn. Dit vervallen gebou was met klinkklare steenen wel aen een gevoegt, en het outste en beste van alle, die ik daer gezien heb. Door de stadt lagen ook veele puinhoopen. Aen de laegte van den bergh, daer de Chan zyn hof hout, is een groote lange markt, daer alles te koop gebragt wort wat men bedenken kan, inzonderheit vruchten. Hier zyn ook de woningen van alle de koperslagers, en veele soorten van winkels, ook van Koks, daer alle spyze toebereidt te krygen is. Aen het eene einde dezer markt nemen de Basaers eenen aenvang, daer ook alle soorten van winkels zyn, als die van Gout-en Zilversmits, Laerzemakers, Zadelmakers, en wat des meer is. Eenige dezer Bazaren zyn van boven met steene bogen gesloten, andere weder met hout overdekt. Zy beslaen een groot einde der straten, en begrypen ook in zich Tabak-en Koffyhuizen, ook alle de Chans of Karwanseraes, die binnenwaerts springen, waer in men van de straet door een groote poort gaet. Deze zyn ontrent 20 in getal, waer van de Indianen wel de sierlykste bewonen. Alle zyn ze wel van steen opgebout, en ontrent 23 of 24 voeten hoogh. In de onze waren benevens den gront 40 vertrekken, alle in het vierkant gebout. Hier in worden de voornaemste goederen verkogt. Waerom men in de Basaren geen voorname winkels van lakens, en dergelyke vint.

Woning des Chans.

Markt en winkels.

Bazaers.

Samachi.

Deze stadt Samachi wort mede *Sumachia*, ook *Summachia* genaemt, en van de Persianen *Schamachie*. Zy legt op 40 graden 50 minuten. Zy is de hoofstadt van dit lant, dat tegenwoordigh *Schirwan* of *Servan* genaemt wort, hebbende voorheen den naem gevoert van *Medie*, een zeer vermaert Koningryk in Asie gelegen in het Noorder en Noordwester deel van het Koningryk Persie, daer nu het lantschap Servan, het Westerdeel des lantschaps Gilan, en het Noorderdeel van het lantschap Ayrack is, waer voor het nogh by de inwoners bekent staet, strekkende zich uit tot op de grenzen van Hirkanie. Men wil dat deze stadt gebout is door den Persischen Koning Schirwan Sjae. Zy wort gerekent te leggen 24 uren van de Kaspische zee af. De wegh hier door het gebergte is zeer krom en bogtigh. Wy hebben'er 23 of 24 uren over gereden, en 6 dagen op wegh geweest met de Kamelen. Maer te paert kan men het bequamelyk in 3 dagen afleggen. Van Derbent is de reis 40 uren lang, als men over het gebergte op Lahati gaet.

Volstrekte regering des Chans.

De Chan regeert hier als een Koning. Buiten hem is'er alleen een Kalantaer of Burgermeester: dogh die heeft noch gelt, noch iets in handen. Hy maekt wel de lysten van het geene op te brengen is van het lant: maer de penningen worden aen den Chan gebragt. Deze heeft een Kanselery, en daer in zyne Raden. Het wapenhuis is in zyn hof, waer in ook eenige stukken kanon zyn: waer van'er ook twee kleene voor het hof staen, wordende gelost, als de Chan eenige vreugde bedryft. Hy heeft 2500 soldaten, alle te paert, uitgenomen 300, die in dienst zyn voor lyfwachten te voet, en met hun allen, of eenigen uit hun, voor hem gaen, zoo meenigmael hy ter jagt, of elders uitrydt. Deze Chan, nu zynde in het zeste jaer zyner regeringe, was een welgemaekt man, schoon wat mager, dragende groote lange zwarte knevels. Men noemt hem *Allerwerdichan*. Hy voert den titel van *Beglererbegi*, dat zoo veel is, als Chan over de andere Chans. Hy is een Georgiaensch Christen geboren, voorheen Kamerjonker by den Koning van Persie, aen wien zyn vader, een edelman uit helderen huize, hem nogh jong geschonken hadt, naer het gemeen gebruik der Georgianen. Men geeft voor dat hy gesproten is uit het huis van Borgodion, dat out en van voor Christus geboorte bekent is, oirspronkelyk uit Joodschen geslachte, en van Jeruzalem in 't Georgiaensche lant overgekomen.

Zyne afbeelding.

Deze voogdy over Samachi is eene der voornaemste in 't Persiaensche gebiet, als waer uit de Gouverneurs zich in weinigh jaren kunnen verryken, om de groote inkomsten, die ze uit deze gewesten trekken. Want van Gilan komt veel zyde,

ka-

Digitized by Google

Het lant van Samachi. katoen, en saffraen. Het lant is ook vruchtbaer van schoone wynen, zoo witte als roode. Dogh de witte is sterk, en niet te drinken dan met water gemengt. Alle soorten zyn'er ook van goede vruchten, als appels, peeren, kastanjes, alle lekker van smaek, byzonder die groejen op de streken gelegen naer 't lant der Georgianen. Zoodat dit lant zeer vruchtbaer is: hoewel'er volk gebreekt om het zelve te bebouwen. Men vint'er mede een groote meenigte paerden, en dieren, die den mensch tot onderhout strekken, in vollen overvloedt, ossen, schapen, hoenders, veel wilt gevogelte, faisanten, patryzen, hazen, quakkels, leeurikken, en ander slagh van wilt. Dit alles is hier voor eenen geringen prys te bekomen, voornamelyk in den winter. Waer by nogh komt dat het broot hier uitnement goedt is.

Over-vloed van levens-middelen.

Schoone zeehaven. Een schoone zeehaven heeft de Stadt Bachu, daer nu de Persianen een gemeene sterkte hebben opgeworpen. Want de kapitein Meier, van wien wy gesproken hebben, deze haven verzoekende tot vry gebruik zyner Czaerse majesteit bragt hen hier door tot argwaen: dewyl de Moskoviten vryheit genoegh hadden om hier te gaen en te komen, zoodat dit verzoek, dat hem ook ontraden was, van hem niet most gedaen zyn geweest. Dit gewest, zoo verre het strekt tot aen de rivieren Kur en Aras, waer door het van't andere wort afgescheiden, gelyk wy daerna zeggen zullen, was met weinigh volk in bezitting te nemen, en door het opwerpen eeniger sterkten wel te behouden, dewyl dit volk onmagtig is om weer te bieden. En voor niemant quam dit beter gelegen dan den Czaer.

Bachu. De oude stadt Bachu, gelegen in't westerdeel van Persie, in't lantschap Servan, aen de westkust ten zuiden van de Kaspische zee, heeft nogh den ouden muur. Hier uit komt de meeste Nootoly, de witte en bruine, voort; welke laetste door geheel Gilan, en wel 100 uren Persie innewaerts verzonden wort. De witte gaet alom naer alle gewesten. Men verhaelde my dat 2 of 3 uren van de stadt het lant gestadigh brant door den Salpeterigen gront. Ik verstont ook dat de stadt Gansie, 50 uren ontrent van Samachi gelegen, byna viermael zoo groot als deze is, verzien met veel steene gebouwen, meest twee verdiepingen hoog, breede en ruime straten, brave Basaers, schoone karwanseraes, en een destige markt. Dat het gebou van den Gouverneur ruim en groot is: dat'er een groote rivier door de Stadt loopt, dat'er veele tuinen zyn, en overvloedt van goeden wyn en vrugten. Men had'er ook veel Zenaerboomen, Cipressen, en Pynboomen. Zoodat die stadt wel mogt gaen voor eene der beste in gansch Persie. Dit vernam ik uit goede onderregting van eenen der hier zynde Fransche Geestelyken, ook uit eenige Georgianen, die hier by getuigden dat in het lantschap Georgie, nu *Gurgistan* genaemt, verscheide rivieren zyn, die wy niet kennen, als Allasan, die door de Provincie Ghaget loopt, en zyn koers neemt in de rivier Kur: Legwie, die nevens de stadt Gorri loopt, by ons aengetekent *Cori*, en mede in de Kur vloeit; Kisanni, die dicht nevens een groote kerk loopt, genaemt *Schetta*, en mede in de Kur eindigt; Simma, die ook in de Kur vloeit, en aenvang neemt in Turcomania ontrent de stadt Angheltska; Jorri, die aen 't gebergte Serikjes begint, en mede in de Kur vloeit. Deze zyn wel de voornaemste. Want de andere mindere zyn zoo by name niet bekent.

Nootoly.

De stadt Gansie.

Onbekende rivieren.

Om nu myn verlangen naer het weten van dingen, die de Outheit betreffen, te voldoen, dewyl my niet onbekent was dat in dit zoo van outs beroemde Medie, inzonderheit in deze lantstreek, wel eenige overblyfsels, der opmerkinge waerdigh, mosten zyn, begaf ik my op den 13 dezer maent Augustus naer den bergh Kalakulustahan, een half uur N. ten Westen van deze stadt afgelegen. Eer ik den zelven beklom, ging ik neder zitten in de laegte, daer ik een gedeelte van den muur en toorens eener oude vervalle sterkte op den bergh konde beschouwen. Ik zag dan eenige ronde torens, ten deele nogh in wezen, overblyfsels van een muur, en andere grontleggingen, daer van afgescheiden, ook groote overblyfsels van muren naer de laegte ter rechter zyde van den bergh, tusschen de groote steenen der fundamenten, die zich maer weinigh uit den gront, daer de bergh nederwaert loopt, vertoonden. Dusdanige groote brokken waren ook aen de slinke zyde, boven by den toorn, in zonderheit een op het opperste van den bergh. Dit alles bezien hebbende, brogt ik het samen op 't papier, gelyk het met N°. 39 wort aengewezen. Toen ging ik naer boven aen de Noortzyde, daer het moejelyk en gevaerlyk was om op te komen, zoodat ik door de groote hoogte van vermoeitheit meenigmael most rusten. Toen ik boven gekomen was, was het voornaemste dat ik daer vond, een gewelf onder de aerde, waer in men van de Zuidzyde door een grooten boogh van zware groote steenen, gladt te samen gestelt, nederwaert gaet, 7 of 8 schreden, over ingestort zant en puin. Recht over dezen ingang is een andere boogh op dezelve wyze, slaende op den anderen, en nogh in zyn geheel. Deze is vlak open tegen het N. Oosten, daer het ysselyk is om door te zien, om de

De bergh Kalakulustahan.

Onderaertsch gewelf.

Digitized by Google

DE BERGH, KALA-KULUSTAHAN. 39

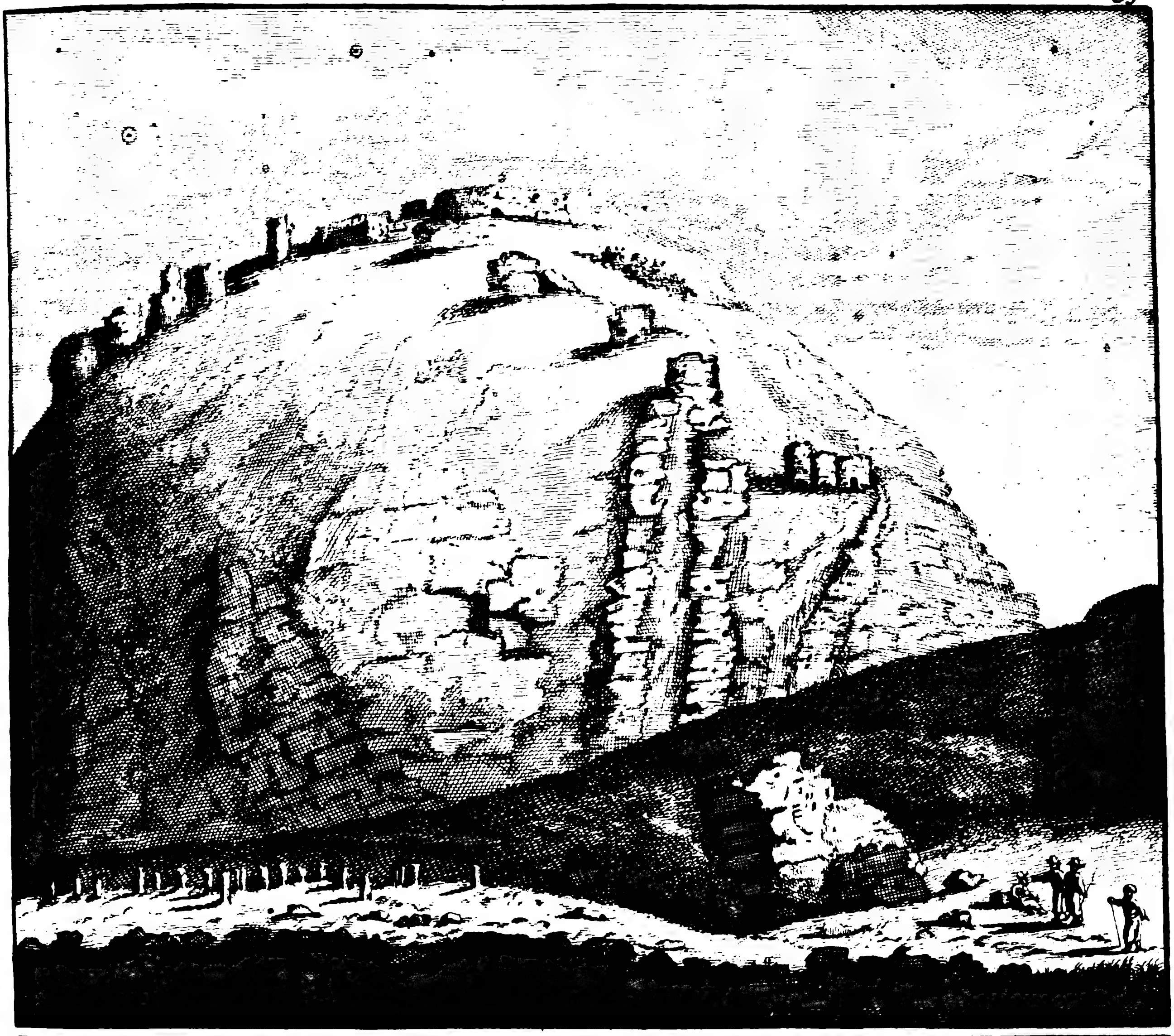

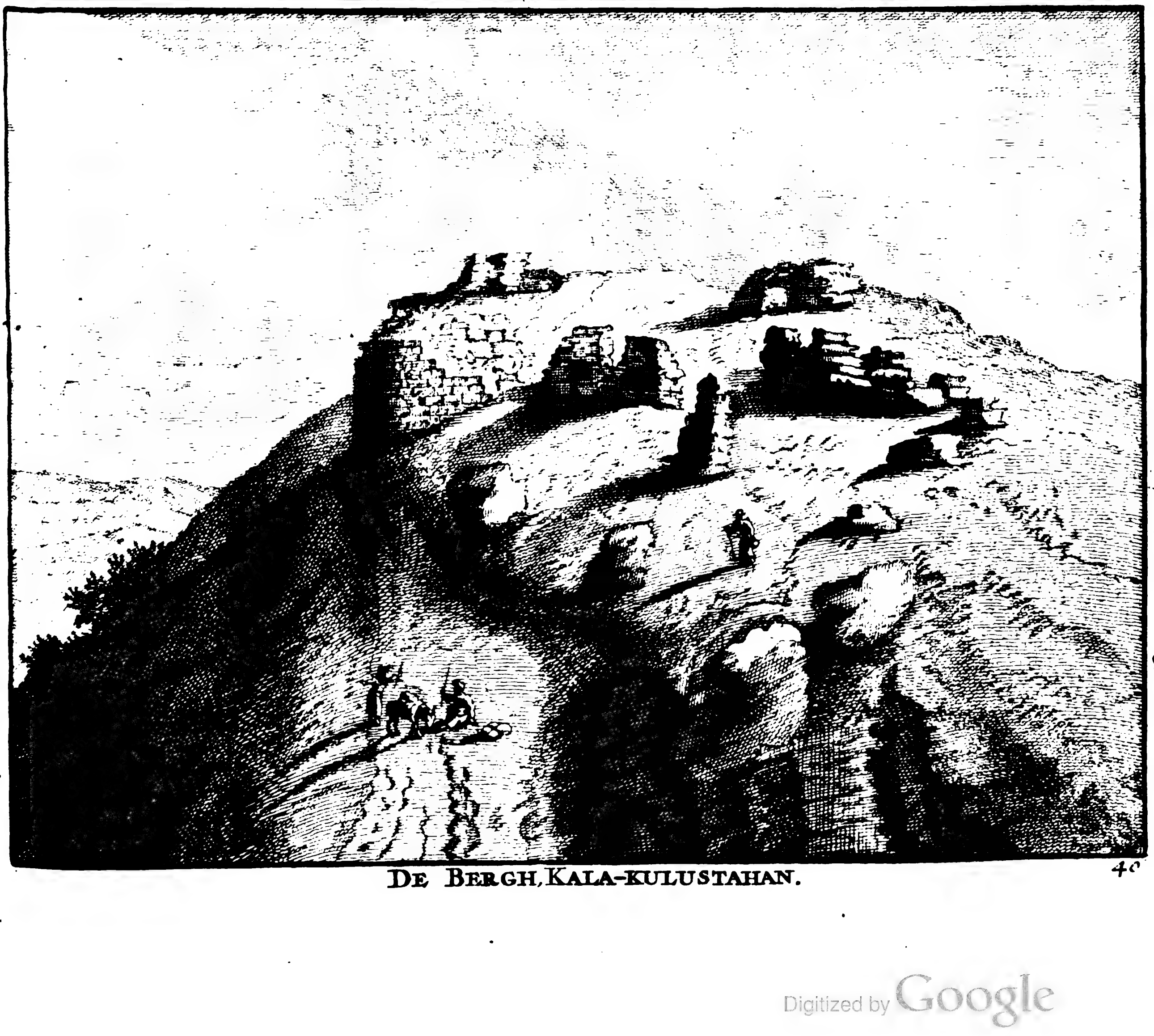

DE BERGH, KALA-KULUSTAHAN. 40

Digitized by Google

Digitized by Google

de hoogten en steilten, naer beneden in de vlakten, tusschen de andere bygelegene bergen. Waerom aen deze zyde des bergs geen muur geweest is om de vervaerlyke steilten, daer niet aen te komen is geweest. Deze twee gemelde bogen zyn het begin van den ingang, staende 44 schreeden van elkander af. Nederwaerts gekomen, ziet men hier ter rechter zyde eenen korten smallen gang met een volte, dogh die strak tegen de rots van het gebergte stuit. Hier nevens is nogh een ingang, maer kleen en aenstonts stuitende, vermits die zyde ten Oosten, en byna aen het einde van het bovenste gebergte is. Hier tegens over ter slinke zyde naer het Westen gaet men door eenen boogh, die als een poort is, maer nu geen mans lengte hoogh, zoodat men bukkende daer door moet gaen in een kleen vertrek. Van het zelve gaet men door eenen korten gang in een diergelyk vertrek, ook op dezelve wyze in een derde, hebbende die alle brave vaste bogen en gewelven. Het muurwerk, daer alles op rust, bevond ik dik te zyn aen den eersten ingang, ten deele 5, ten deele 8 voeten, en vervolgens ook zoo: zynde tusschen yder een korte doorgang, als waren ze van een gescheiden. Om de duisternisse kon ik niet verder zien, dewyl ik in het laetst gemelde veele brokken, en nedergestorte steenen zagh leggen, zoodat de gront niet te bekennen was, en ik my in deze eenzaemheit niet verder begeven dorst, zynde maer in stilheit van een eenigh persoon verzelt, derwaert gegaen. Maer dit alles in myne gedagten overwegende, besloot ik dat het grootste gedeelte onder den bergh heen gaet naer 't Westen en N. Westen, zoo als deze bergh in de lengte gelegen is. Ik bevond ook dat de steenen der onderste gewelven van de gangen, die niet boogswyze, maer vlak zyn, de lengte van de breette der gangen hadden, rustende met de einden wederzyts in de muren. Al wat men hier zoo onder als boven ziet, is met steen en kalk samengehecht, zynde daer ontrent het ciment redelyk dik gebruikt. Evenwel zyn de samenvoegingen zoo digt en net niet aen een, als wel by de ouden, inzonderheit de Romeinen, die daer in uitstaken, plagh te geschieden. Zy betrachtten dit samenvoegen zelf in de steenen der wegen; waer van nogh getuigenis geven de weinige overblyfsels die'er zyn van den ouden Napelschen wegh, by hen *Via Appia* genaemt. Inzonderheit hebben de bouwers van het eenigste wonder der werrelt, dat van de zeven overgebleven is, hier in hun vernuft getoont aen den wegh, dien men van binnen opgaet in de Piramide van Egipten, welker verbeelding ik in myne eerste Reisbeschryving gezegt heb dat ik de eerste gegeven heb. Die zoo uitnemend groote steenen sluiten daer zoo hecht aen een, dat men de samenvoegingen daer van naeulyx bemerken kan, waer by komt, dat ze zoo gladt als een spiegel geslepen zyn. Hoewel ik moet zeggen dat dit werk, waer van wy hier spreken, maer bestaet in ruwe steenen, waer in zy naer allen schyn zoo veel nettigheit niet hebben gezogt te brengen.

Naeukeurigheit der oude Romeinen in het samenvoegen der steenen.

Gelyke nettigheit in Egipten.

Uit deze onderaertsche vertrekken zynde, nam ik de maet van de breette boven van den bergh, en bevond die op zyn smalste te zyn 50 schreden. Dogh naer het Westen of N. Westen wort hy strak breeder, beslaende daer 80 schreden. Hier is ontrent op het midden van den bergh een groote put, waer van de mont of bovenkant rondom zoo gevaerlyk was, dat ik'er niet aen dorst komen, om'er in te zien, dewyl ik daer ingestort zynde, zekerlyk myn Vaderlant noit weder zou gezien hebben. Het is zonder twyffel voorheen een waterput geweest. Verdere opening heb ik niet kunnen vinden. Van dit opperste werk staen de lager muur en torens, daer ze 't naest by een komen, 70 of 80 schreden van elkander af. Dan loopt dezelve muur veel lager om den bergh ten Oosten, naer gissing een half uur, indien men het met gaen konde afmeten. In het afkomen van den bergh hadden wy meer gemak, dewyl wy den rechten wegh vonden, dien wy in het opgaen hadden moeten nemen. Afkomende ontmoetten we nogh verscheide overblyfselen van groote vertrekken tusschen den benedensten muur, en de bovenste vervallene sterkten, waer van eenige nogh de buitenste vlakke steenen hadden, die niet hoogh van den gront waren. Wy konden maer alleen bemerken de grootte der boogen, vertoonende die plaets een groot bestek van een gebouw. Van boven dan vervolgens gekomen zynde tot aen den eersten muur, tekende ik het gezicht by eenen tooren, die nogh ten deele met zyn buitenste steenen staet, nevens eenige andere vervalle overblyfsels, zoodanigh als wy de verbeelding daer van geven op N°. 40. Anderen hebben aengetekent dat deze overblyfsels van hout en steen te samen zouden gevoegt zyn geweest. Maer ik heb daer niets van ondervonden, veel min kunnen bespeuren, dat'er eenigh teken van hout zy geweest, maer wel vaste steenen, met ciment aen een gehecht. Het gemeene geloof is dat deze ongemeene sterkten door Tamerlan zouden verwoest zyn: waer van ik de waerheit niet heb kunnen onderzoeken.

Gevaerlyke put.

Nu weder te rug keerende naer de stadt, zagh ik een weinigh buiten dezelve in het open velt eenen Turk op de koord danssen, die aen de daer staende huizen vast gemaekt was. Al wat hy bedreef bestondt

Turxe koordedanser.

Digitized by Google

meest hier in, dat hy zich liet nedervallen op zyn hinderste, dan met de koord tusschen de beenen, ook op de zyde zich vertoonde, zonder dat de voeten op de koord quamen, waer in hy telkens veranderingen maekte, vallende ook voor op de beenen. Op dansſen of springen op de koord verstond hy zich niet of weinigh. Anders was al wat hy deed vry behendigh. Hy had eenen zeer langen stok in zyne handen. Hy bond ook voor aen elk been twee bloote sabels, waer mede hy zachtjes over de koord voortging. Toen wisselde hy de sabels voor twee platte ronde dingen, even als muilen, die hy onder de voeten bont. Vervolgens ging hy tegens een schuinse koorde op. Om dit spel te aenschouwen, hadden zich duizenden van menschen, zoo mannen als vrouwen en kinderen, naer buiten begeven; zynde de vrouwen geheel met een wit linnen kleedt bedekt, op de Turxe wyze. Terwyl de Kunstenaer bezigh was, ging een van zyne makkers om by de menschen, die naest aen den kring stonden, biddende om een kleene gift voor het gezicht dezer kunsten. Veelen dan opende de beurs, en gaven eenen halven stuiver, anderen ook wat meer, na hun genegenheit groot of kleen was tot deze fraejigheden, die hier zelden gezien worden.

XX. Hoofdstuk.

Gedenkwaerdige oude graven te Jediekombet, op den bergh Pjedrakoes, en te Pyrmaraes. Gruwzame moort gepleegt aen vier Armenieren. Monstering der Persiaensche Ruitery.

Middlerwylen had ik verstaen dat buiten deze stadt eenige oude graven waren. Waerom ik den 14 der maent besloot drie paerden te doen vervaerdigen, om den volgenden dagh my na de plaets, daer ze waren, genaemt *Jediekombet*, of Zeventorens, te begeven. Dit Jediekombet legt drie goede uren van Samachi landewaert in. Ik begaf my dan des morgens daer heen, nemende twee luiden met my, buiten de voetloopers, die de paerden verzelden. Wy gingen al meest ten westen aen naer het gebergte, waer op veele dorpjes gezien worden, al meest door Armenieren bewoont. Aen een van deze quamen wy ten 9 uren. Dit dorp, genaemt *Kirkins*, legt op eenen vrugtbaren bergh, bezet heel en al met wynplantaedjen, waer mede die menschen zich meest generen, hebbende daer een Kapel van groote steenen gebout, waer in een hunner heiligen begraven legt, genaemt *Sabaech Wartapeet*. Deze geven zy voor dat eerst Mahometans zynde, tot hen is overgekomen, en in hunnen godtsdienst zoo verre onderwezen, dat hy eindelyk tot Priester verkoren is. Dogh dat zyne vorige geloofsgenooten hier achter gekomen zynde, hem te Samachi verbrant hebben: dogh dat hy van den dooden opgewekt tot hen wedergekeert is. Aen den wegh, een half uur van dezen bergh hebben zy eenen grooten grafsteen gestelt, waer op eenige karakters staen, die ik gezien heb. Ik vraegde hen de bediedenisse daer van: maer zy zeiden dat ze niets betekenden, en alleen tot sieraedt op den steen stonden. Daerna hebbenze den heiligh op dezen bergh gebragt, daer hy begraven legt, wordende zyn graf in hooge achtinge gehouden. Want op de feestdagen komenze daer kaersſen op ontsteken, en by de grafstede hun maeltydt houden. Ik vond'er ook, dewyl het zondagh was, eenige huisgezinnen, die my vriendelyk ten eten noodigden, terwyl de vrouwen bezigh waren met de spyze te bereiden. Dogh ik ontging dit met dankzegginge, dewyl ik maer gekomen was om myn opzet te volvoeren. Dit dorp bestaet ontrent in 200 huisgezinnen. De Kapel, die daer is, heeft in 't midden een kleen altaertje, en aen de slinke zyde eenen grooten grafsteen, waer op zy de waskaersſen aensteken. De Kapel is omtrokken met eenen kleenen muur, en daer nevens staet een Noteboom, onder wiens schaduwe zy zitten. Hier is ook een Kerkje geweest, dat door aertbeving voor 35 jaren verwoest is, in wiens plaets deze Kapel gezet is.

Jediekombet. — Het dorp Kirkins. — Persiaensche Heiligh. — Zyn grafstede.

Ten half tien reden wy weder van daer over bergen van schoon lant tot aen Jediekombet, daer wy na verloop van een uur aenquamen. Hier vond ik de oude grafsteden, daer ik van gesproken heb, die fraei gebout, en van groote levendige rotssteenen redelyk wel aen een gevoegt zyn. Deze waren nogh al meest in wezen, en gingen spits op. De eerste, die ik bezagh, was de hoogste, en naest aen den bergh gelegen. De muur van den toren was 5 palmen dik, de ingang 6 palmen hoogh, en 3 wydt. Van binnen was hy rondt,

Grafsteden te Jediekombet.

Digitized by Google

41 Graf, te Jedikombet.

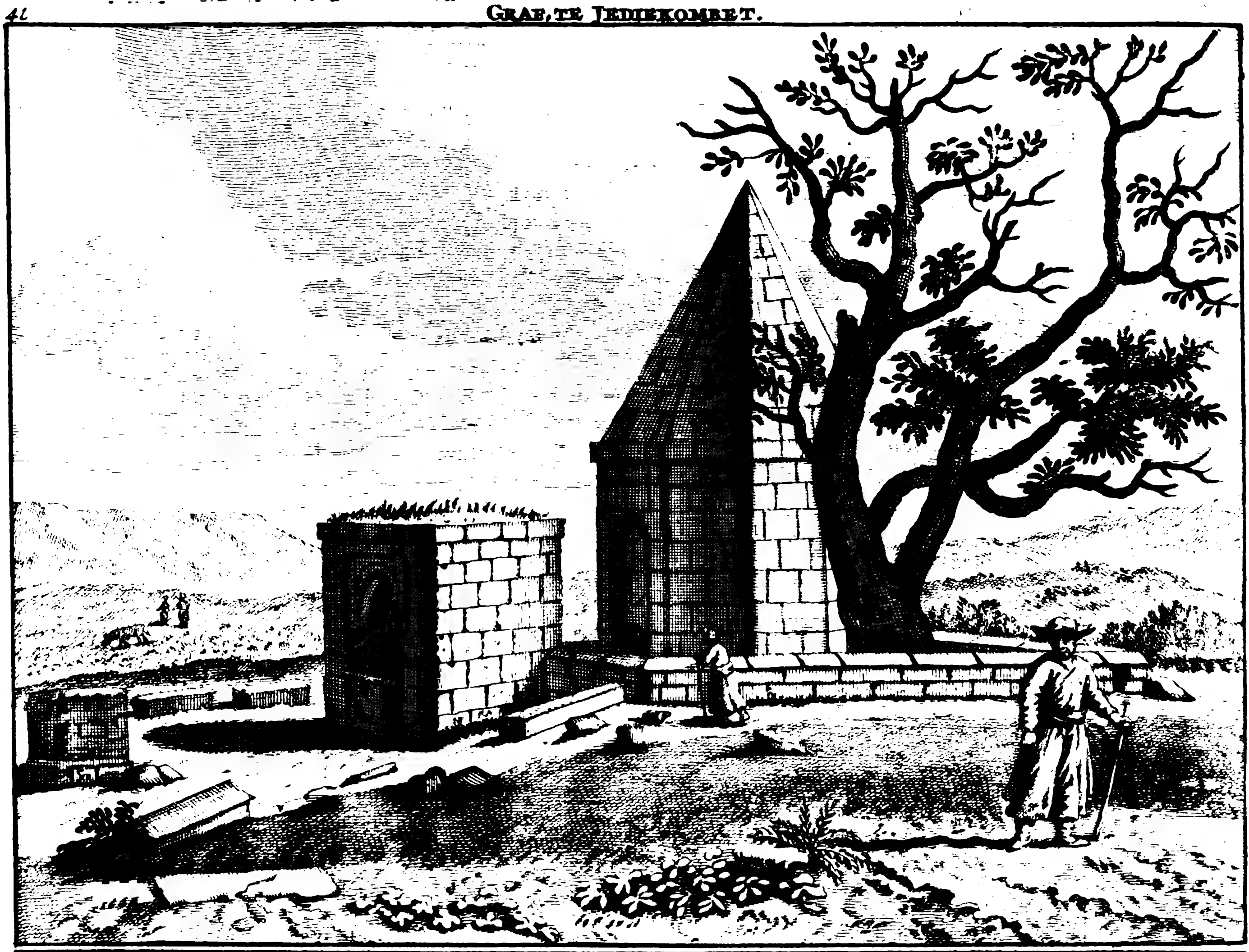

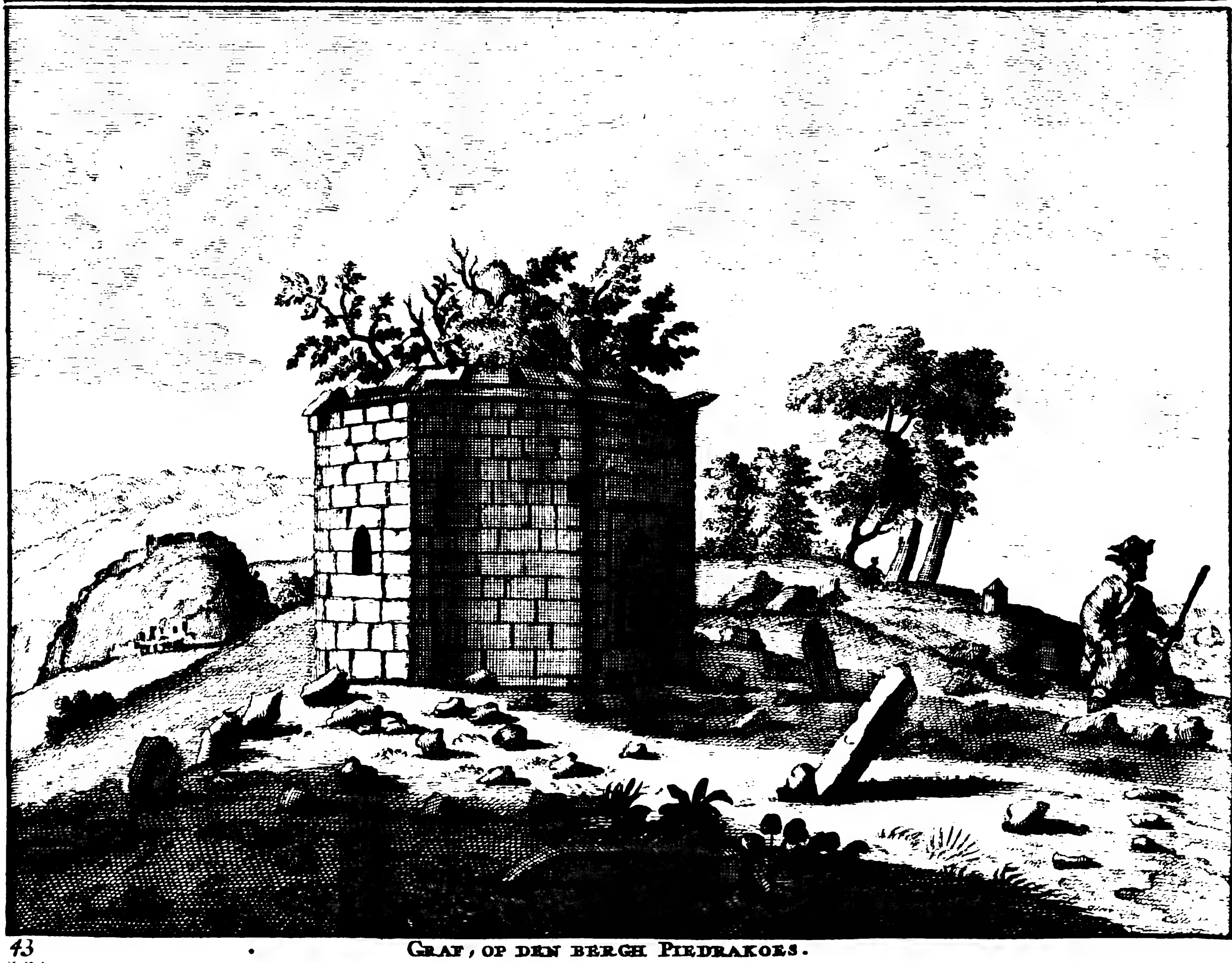

43 Graf, op den bergh Piedrakoes.

Digitized by Google

GRAVEN, TE JEDIEKOMBET. 42

GRAF, OP DEN BERCH PIEDRAKOES. 44

Digitized by Google

Digitized by Google

rondt, hebbende 12 voet in zyn diameter. Deze toren is met eenen fraejen muur omtrokken, hebbende een schoone voorpoort, waer van de breette 14½ Rynlantse voeten uitmaekt, en de diepte 10 tot aen de kleene poort, daer men doorgaet. De muur daer van heeft de dikte van 5 palmen: en de breette van den eenen tot den anderen hoek is 16 schreden in 't vierkant. Zoodat de omtrek 64 schreden bevat. De dikte des muurs heeft 3 palmen, zynde het bovenste daer van als een kemels rugh of half ovaelswyze. Aen de zyde des torens binnen den omtrek staen ter eene zyde 2, en ter andere, 3 fraeje zerken of grafsteenen, boven de aerde, met loofwerk versiert, en verscheide verbeeldingen, die van elkander verschillen, inzonderheit boven op. Deze grafsteenen bevond ik 3 palmen hoogh, 2 breet, en ruim 7 lang, den eenen wat grooter dan d'ander. Toen bezagh ik den tweeden toren. Binnen den muur des zelven vond ik aen de voorpoort een optrede van 3 palmen hoogte, op den grond onder den boogh 8½ wydtte, en 11½ diepte, zynde het gewelf 7 voeten hoog. Binnen dezen muur staen 3 fraeie grafsteenen. De muur is lang 44 voeten, breet 33. De hoogte is als de voornoemde, en op dezelve wyze. Het laetste gebou in de laegte (want de gront is afgaende) was met eenen muur omtrokken van 71 voeten breet, 66 lang, en 9 hoogh. De voorpoort komt 14½ voet van den gront af-of uitspringende, zynde 22 voeten breet. De hoogte des boogs is 11 voeten, wydt beneden 11, en diep 14 voeten. In het midden hier van is een kleene poort, die de breette heeft van 2½ voet, en de hoogte van 5½. Hier door gaet men 3 trappen af in de vlakke opening. Twaelf schreden voortgegaen zynde, komt men aen een gebouw, dat 38 voeten breet, en 18 diep is, waer achter aen de slinke zyde een gebouw is, dat zich 6 voeten verre uitstrekt, en van dezelve breette is, daar ook een toren op staet. Dit gebouw gaet men recht over de voorpoort in door een kleene poort van 4 voet, en 4 duim in de hoogte, en 2½ in de breette. De dikte van dezen muur is 3 voeten met twee trappen nederwaerts in een vierkant vertrek, dat rondom met steene banken is bezet, van ruim 1½ voet hoogte, en ontrent zoo veel in de breette. De grootte van dit vertrek is 10 voeten diep, en 11 breet, met een gewelf van twee mans lengte hoogh. Aen de rechter zyde ten midden van den muur de bank optredende gaet men nogh met eenen trap op door dezelve poort in een donker vertrek met een gewelf, dat lager is, en boogswyze, 13 voeten diep, en 10 breet. Weder hier uitgekomen zynde, gaet men recht over

Aenzienlyke toorn.

de eerst ingetrede kleene poort, door eene die wat kleener is, met twee treden op in een vertrek, dat 10 voeten diep, en even zoo veel breet is. Hier op staet de gemelde toren, die tot aen de spits hol is. Aen de rechter zyde ziet men'er vier venstergaten in, komende twee boven den ander. Hier vond ik eenige waskaersjes tegen den muur gezet, en op den gront een deel verbroke steenen, waer ontrent men geen graf konde bemerken. In dit gebou hielden wy ons middagmael, en koelden den wyn met het water, dat uit een schoone fontein vloeit, die vlak voor dit gebou, en maer weinige schreden daer van daen staet. Deze bron stroomt herwaert van uit het gebergte, en geeft water dat zeer goedt van smaek is. De muur aen deze fontein is mede out, en van het zelve werk. Buiten den omtrek dezer grafsteden, waer van de ouden altoos groot werk gemaekt hebben, gelyk yder weet, ziet men nogh duizenden van grafsteenen in het ronde, eenige der zelve als de reets gemelde, andere van gemeene groote steenen. Dogh op geene van alle konde ik eenige karakters van geschrift bemerken: zynde daer alleen wat sieraetwerk op gehouwen, en boven op eenige verbeeldingen, daer ik geenen naem aen weet te geven. Alleen hadden zommige de verbeelding van een hooge smalle vaes, en diergelyke figuren. Al dit werk heeft myns oordeels meest gestrekt om den grafsteenen wat sieradt by te zetten; gelyk ik zulx meermalen ondervonden heb, ook ontrent de begraefplaetsen der Koningen even buiten Jeruzalem.

Om deze grafsteden duidelyker te kunnen vertoonen, tekende ik eene der zelve in 't byzonder af, teweten die naest aen het gemelde gebou staet, of die de eerste is in de laegte, waer aen men eenen grooten boom ziet, ook eenige jonge boomen door den tydt buiten den toren gegroeit, schoon alle die harde steenen nogh gaef en heel zyn, zonder dat men ergens de minste breuke gewaer wort. Het gezicht van de voorpoort, en eenige daer by staende graven, nevens den Meloentuin, daer by gelegen, verbeelde ik op N°. 41. Toen bragt ik het gansche gezicht samen op papier, zynde het voorste 't gebouw, waer van gesproken is, het volgende van de reets verbeelde, en dus voort ook d'andere, met het gebergte daer achter, daer men in 't geheel negen torens ziet, hoewel het woort *Jedsekombet* zeventoorens betekent. Hoe het zy, de rechte gedaente is op N°. 42 te zien. In de binnenmuren vond ik veele jonge vygeboomen, die eenige grafsteenen zoodanigh bedekten, dat men die naeulyx kon bekennen. Deze grafsteden worden voor zeer out gehouden, en al in wezen te zyn

Vygeboomen.

geweest voor den tydt van den beroemden Tamerlan, door wien het gerucht gaet, gelyk wy gezegt hebben, dat deze sterkte verwoest zou zyn: dogh dat deze graven door achtinge, die hy daer voor had, ongeschonden gebleven zyn.

Verzadigt van het beschouwen dezer oude gedenktekenen, vertrok ik van daer ten 4 uren na den middagh. En eenen anderen wegh naer de stadt nemende, zagh ik dicht by deze plaets ten Noorden een meenigte van steenen. Ik besloot, dewyl dit gansche gebergte eenen schoonen akkergront heeft, en niet steenagtigh is, dat hier eertydts een stadt of sterkte most geweest zyn, schoon'er geene gront-leggingen of keurlyke steenen te bespeuren waren. En myn gevoelen hier over uitende, verstont ik dat'er ontrent deze graven een kleene stadt geweest was. Het kon ook niet anders zyn. Want uit wat inzicht zouden zulke graven zyn in een gebergte, dat zoo verre van eene stadt afgelegen was? By deze steenhoopen zagen wy mede een schoone fontein, en wat verder een andere begraefplaets, daer veele grafsteden stonden. Een derzelve was ongemeen groot, dogh ten deele verbroken. Kort daer aen quamen wy weder in het gebergte opwaerts, en reden nu door het groote dorp Kirkins, een half uur ten Zuiden van de stadt afgelegen. Het wort ten deele van Armenieren, ten deele van Turken bewoont, en legt tegens 't opgaen van 't gebergte. Wy quamen een uur voor den avont daer weder binnen, met eenen zeer harden wint, dien wy 3 uren te voren gekregen hadden. Hier door stoof het zant zoo vervaerlyk, dat men zyn oogen niet wist te bergen; dat den meesten nacht over duurde. Hier na viel 'er regen met zware donderslagen. Waer na het weder opklaerde.

Het dorp Kirkins.

Zantstuiving.

Den 18 der maent begaf ik my op den bergh Pjedrakoes, die wat digter naer de stadt legt dan de bergh Kala-kulustahan, en wat hooger is. Boven op den zelven vint men een open graf, in 't ronde bezet met groote steenen, beslaende wel 16 voeten in de breette, en 18½ in de lengte. Hier staen gemeene grafsteenen op. Ook vint men'er eenen Noteboom, nevens eenen anderen grooten boom, daer kleene bladeren aen zyn. Wat lager is nogh een kleener boom, en 27 schreden van daer een graf, dat in een rond tempeltje bestaet. Het is van buiten 33 schreden in 't ronde, van binnen 10 voeten in zyn diameter. Desselfs muur is 2 voeten en 10 duimen dik, waer aen eenige steenen zyn, die 2 voeten en 2 duimen in de breette hebben, ook 4 voeten en 4 duimen in de lengte. Den ingang gaet men met een treê op van 1 voet, 1 duim, en breet 1 voet, 10 duim, hoog 5 voet, 4 duim. De hoogte van dit graf is 10½ voet buiten de bovenspits. Voor het zelve staen verscheide gemeene grafsteenen. Rondom het graf zyn in den muur veele spykers geslagen met lapjes van verscheide koleuren. Zoo vint men'er ook aen stokjes gebonden op het eerst gemelde graf. Dit geschiedt door de luiden, die deze graven komen bezoeken om van hunne qualen genezen te worden, scheurende deze lapjes uit hunne kleederen tot een offerhande voor den heilig, die daer begraven legt. Een Armenisch dienaer, die by my was, verhaelde dat hy zulk eene offerhande ook gedaen, en daer door beterschap voor zyn quael gevonden hadt. Maer ik sloegh zoo weinigh geloof aen zyn verhael, als aen de historie van den Heiligh, die eerst verbrant, en daerna weder te voorschyn gekomen was.

De berg Pjedrakoes.

Grafstede.

Boomen.

Bygeloof.

Dit tempeltje vond ik aen de Oostzyde geheel verbroken, te weten alleen de buitenste groote steenen. Boven op is het door den tydt met kleen geboomte begroeit. De gedaente daer van ziet men op N°. 43 met den bergh Kala-kulustahan in 't verschiet. Ik tekende het ook van d'andere zyde, daer het, gelyk ik zegge, verbroken is. Waer aen de slinke zyde het eerst gemelde open graf vertoont wort, gelyk in de laegte de stadt in 't verschiet, met het gebergte daer agter, aengewezen op N°. 44. Binnen in het tempeltje, of grafstede, staet een groote grafsteen met loofwerk versiert, en hier by ziet men het venster, den ingang, en de groote grontsteenen, die verbroken zyn, gelyk hier nevens vertoont wort. Veertigh schreden van daer zyn twee plaetsen onder de aerde. De eerste vint men in het inkomen boogswyze van groote steenen gemaekt, die van binnen nogh in hun geheel zyn. De diepte is hier 6½ voeten, de breette 4 voeten en 2 duimen, de hoogte 5 voeten, en 5 duimen. De gront is met steenen belegt. Zeventien schreden hier van daen, is een andere even als een grot, hebbende eenen kleenen ingang, daer men door kruipen moet om'er in te komen; zynde daer maer een kleene holte in de rots van den bergh. Regt over deze holte staet een boom, op wiens stam veele namen gesneden staen. Daer leggen veele grafsteenen. Tusschen deze en het graf op den heuvel heeft men eenen vervallen muur van een vertrek. Deze bergh is rontom vol graven, uitgezondert aen de Z. Westzyde, daer hy op zyn steilste is. Anderen hebben te boek geslagen dat hier een diep gewelf zou zyn onder de aerde met eenige trappen, waer in de dogter eens Konings zoude begraven leggen. Maer ik heb de onwaerheit hier van bevonden. En ik kan niet anders denken of dit zal hun gezegt zyn van die kleene grot, daer

Afbeelding van een out Kerkje.

Misslagh der schryveren.

ze

GRAFSTEEN.

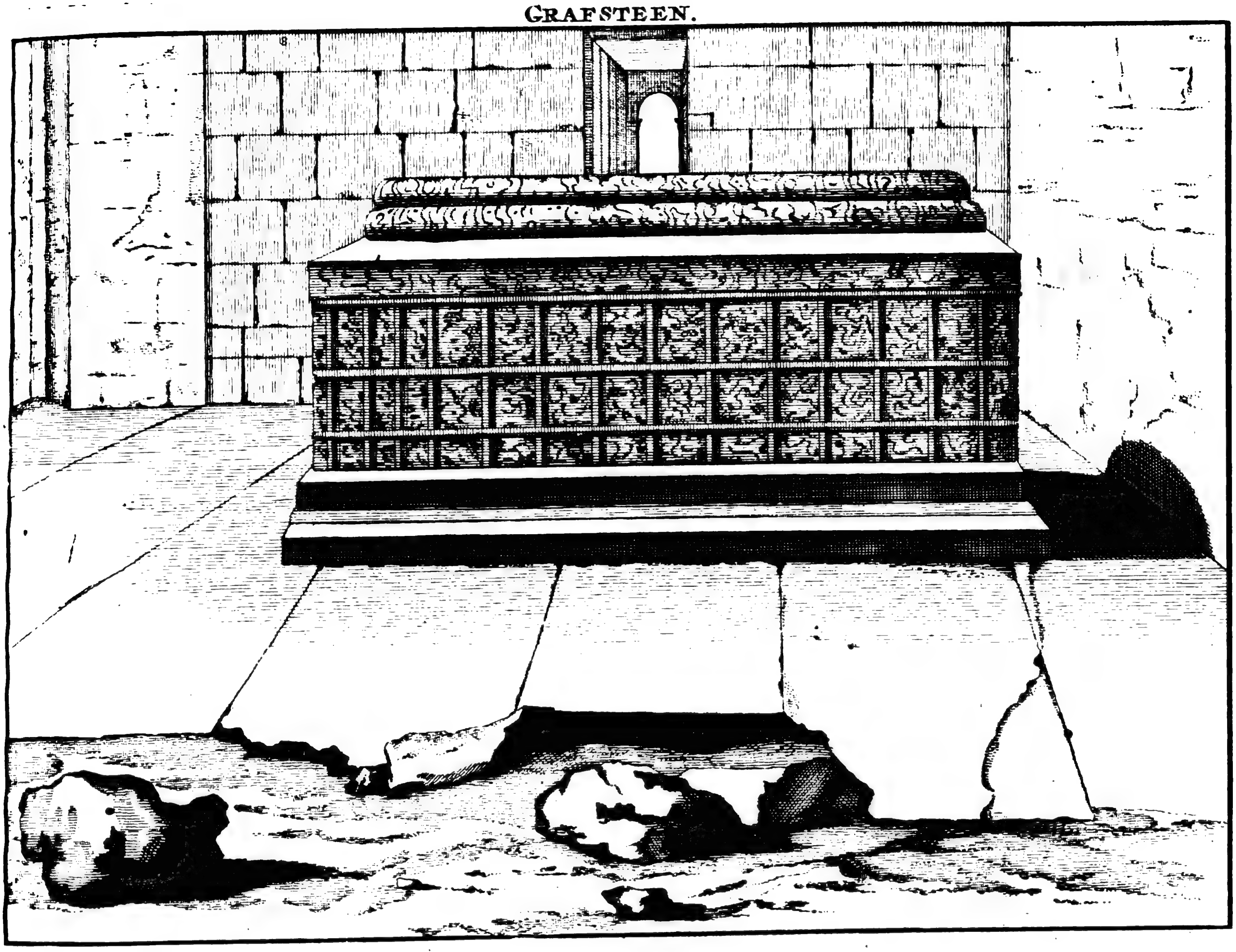

ze zelfs niet in gekropen hebben om de waerheit te onderzoeken. Het gat is ook zoo kleen, dat ik de bovenkleederen uittrok om'er door te komen. En'er door zynde, heb ik bevonden hoe het'er geschapen was. Ik ben van gevoelen dat het voornaemste lichaem, dat daer begraven is, zal zyn in het hooge graf, of tempeltje. Met vragen konde ik geen nadere onderrechtinge bekomen. Dit wist men alleen te zeggen, dat'er lyken begraven leggen van luiden, dien de faem van heiligheit nagaet; om welke reden eenige luiden, maer niet veel in getal, somtyts daer verschynen. Wat nederwaert op den zelven bergh legt een dorpje. Ten N. Oosten ziet men in eene zeer aengename vlakte van schoon boulant, rontom met bergen bezet. Ten N. Westen den bergh Kala-kulustahan met eenige dorpen. De stadt vertoont zich van hier ook zeer fraei, gelyk ook de geheele lantstreek onder aen den bergh. Naer de zyde der stadt is een schoone klare waterfontein van groote steenen samengevoegt. Weinigh nader aen de stadt ook een andere zonder muur, zynde alleen een kanael, dat geheel onder de aerde doorgeleit is, naer het gebergte, en van hier in een ander kanael naer de stadt zyn keer heeft.

Ondertussen maekte ik den 19 der maent myn goedt gereedt, om het des daegs daer aen met de karavane voor af te verzenden, dewyl wy in weinig dagen stonden te volgen. Dit gedaen hebbende deed ik de paerden weder vervaerdigen, om te gaen bezichtigen twee voorname graven in het dorp Pyrmaraes. Ik steegh ten 7 uren te paert, en reedt een groot uur in de laegte, en door Pirshaet, dat maer in 2 of 3 huizen bestaet. Veel geboomte vond ik hier, en daer in eene klaer vlietende fontein. Ik ontmoette ook verscheide waterloopingen in het ryden over kleene steene bruggen. Twee uren van de stadt af vont ik'er eene, die ik voor out aenzagh, zynde van zware steenen, maer geheel verbroken in drie verscheide deelen, waer van eenige al in den gront wech gezakt waren. Zy had 3 bogen gehadt. Benevens de- (Oude waterloopingen.)

Digitized by Google

dezelve liep een zeer helder water. Men vint hier ook verscheide bruggen: maer tegenwoordigh loopt'er geen water door.

Als men in het gebergte komt, toont zich de stadt Samachi zeer fraei met al het omleggende lant en bergen: waer in men vele kerkhoven ziet, en in eenige der zelve vele groote zerksteenen. Het was ontrent den middagh, als ik aen het dorp Pyrmaraes quam. Het is tamelyk groot en bezet met huizen van steen en aerde opgebout, ontrent 4 uren ten Oosten van de stadt afgelegen in een groote vlakte, als men ter slinke zyde aen het gebergte aenkomt. In dit dorp vond ik ten eersten een graf van Seid Ibrahim, eenen heilig, die by dit volk in groote agting is; gebout op de wyze van een slot of sterkte, waer om van buiten een slegte muur loopt. Hier door gereden vond ik ter regter zyde een paerdestal, waer in wy onze paerden deden blyven. Zoo haest ik hier was quam my een dienaer verzoeken, dat ik wilde komen in het vertrek zyns meesters, die opziener van dit graf was, daer byvoegende dat hy even uitgegaen was, maer aenstonts stondt weder te keeren. Hy quam ook te rug, terwyl ik daer eenige spyze nuttigde, ontfing my beleefdelyk, en vraegde van waar ik gekomen was, en welke de reden was die my herwaert gedreven hadt. Als hy myn inzicht gehoort hadt, boodt hy my zeer hoffelyk zynen dienst aen, gereedt om my zelf te geleiden, waer iets gedenkwaerdigs te beschouwen was.

Het dorp Pyrmaraes.

Graf van Seid Ibrahim.

Wat aengaet dit gebou, voor het zelve is een groote opene plaets, aen welker rechterzyde van de voorpoorte de Heer, die dit graf bewaert, een fraei vertrek heeft, dat groot en ruim, en met tapyten belegt is. Van het zelve gaet men eenige schreden ter slinke zyde door de voorpoort van het gebouw, die groot en fraei is, op eenen voorhof. Dan weder door nogh zulk een poort op eenen tweeden voorhof, daer men veele grafsteenen ziet staen, behouwen met Turxe Karakters, en met sieraedtwerk bekleedt. Dan nadert men tot het graf, dat met een houte deur gesloten is. Van daer komt men in een kleen gewelf, daer een kist staet. Van daer weder in een fraei vertrek, dat door drie gaten van boven licht ontfangt; zynde alle de gronden met tapyten, gestreepte kleederen, of matten belegt; om welke niet te bezoedelen men zyne schoenen of muilen moet uittrekken. Aen de voorpoort ter rechter zyde van't eerste gewelf gaet men door een deurtje, daer drie vertrekken zyn; in welker eerste drie kisten staen. In het andere, dat ter regter zyde staet, zyn'er vyf. In het laetste, dat ter slinke zyde staet, vint men het lyk van den genoemden Heilig, geplaetst in 't midden. Zyn kist is met een groen kleedt bedekt. De voorpoorten zyn ontrent 6 mans lengten hoog, en eenige vademen dik. Men gaet'er met 12 trappen opwaert, die alle van eenen steen zyn. Boven is het vlak. De bovenmuur is van een gescheiden, loopende om naer de wyze van een sterkte. Op elken hoek zyn vertrekjes als wachtplaetsjes. Ter rechter zyde beslaet het 40 schreden in de lengte, en 31 in de breette. Boven het graf is een kleene opening, daer een steen op legt. Boven de poort van het graf ziet men in steenen gehouwen veele Arabische karakters: gelyk ook binnen aen de wanden, die wit zyn, eenige karakters in 't zwart getekent staen. Buiten den omtrek van dit gebouw ontrent 20 schreden gaet men onder een gewelf 15 trappen nederwaert; vervolgens nogh 10, die alle aen een verknogt zyn. Dog de laetste zyn zonder gewelf. Dan komt men op den gront van eenen kelder, die 33 schreden in de lengte, en 9 in de breette heeft. 'T gewelf daer van is boogswyze, van het eene tot het andere einde, en ontrent 6 mans lengten hoogh, van schoone loutere steenen fraei bebout, en met kalk overstreken, die door den tydt al meest is afgevallen. Ik geloove dat het tot eenen waterkelder gedient heeft. By veel regen loopt het water daer ook nogh in door een onderaertsch kanael, afgeleit van de bygelegene bergen. Hier toe is in den tweeden trap van boven een gat, daer het doorvloeit. Boven zyn twee gaten, waer door de kelder zyn licht schept. Aen den ingang is een verheven steene muur. Tien schreden van daer staen 20 waterbakken, daer de beesten uit drinken. Deze bakken zyn aen elkander vast, en elke is van een steen, die 3½ voeten lang, en 2½ breet is. Hier boven zyn zeer vele putten met een opening, hoedanige ik hier langs heen en binnen het dorp vondt. Maer de bovenopening van veele was toegestopt. Deze alle moeten tot waterbakken gedient hebben. Want een gedeelte, gelyk men dit ook in vorige tyden in vele steden en plaetsen heeft aengemerkt, is hol onder de aerde, om het water in deze onderaertsche gewelven te bewaren. Ik zag dit in de stadt Alexandrie, ook ontrent de stadt Napels. De oude Meden hebben zich dus van het gebruik des waters bedient. Deze plaets derhalven moet van outs zeer aenzienlyk geweest zyn. De Persianen zagen met vermaek, dat ik alle deze opmerkingen zoo naeukeurigh nam, en aentekende. Ik bedankte den Bewaerder van dit graf beleefdelyk, en verzogt dat hy my iemant wilde mede geven, die my naer het andere graf geleiden

den

Digitized by Google

den mogt. Welk verzoek hy my aenstonts inwilligde. Wy reden dan derwaert over eenen bergh, aen wiens Oostzyde wy af, en te voet naer beneden traden, langs eenen wegh zoo gevaerlyk om de smalte, dat men zich veeltyts aen de rotssteenen most vast houden. Ik bevond dat dit het graf was van Tiribbabba, gebout aen het hangen der rots. Als men daer aenkomt heeft men een plaets daer men met 3 trappen nederwaert opkomt. Zy heeft de breette van het gebou, dat 28 voeten beslaet, en zich uitstrekt tot aen de steilte van den bergh, daer het tegen aen stuit. De voorgevel is sierlyk van groote gladde steenen gebout. Hy heeft twee volten, die 3 palmen diep binnenwaert in den muur gaen. In die aen de slinke zyde is vint men in het midden een groot venster met tralywerk van steen, dat uit een stuk schynt gehouwen te zyn. Hier aen ziet men veele gekoleurde lapjes gebonden. De volte ter rechter zyde is van groote steenen, die de breette hebben van 4 ½ palmen, en ontrent 8 palmen hoogh zyn. Men gaet met 3 trappen op door de poort, die met een houte deur gesloten wort. Van daer komt men in een vierkant kleen vertrek, dat in zyne vier zyden fraeie nissen heeft, en boven een koepeltje. Onder is geen 5 voeten ruimte van d'eene tot d'andere zyde. Als men inkomt, stuit de muur ter regterhant tegen de rots van den bergh. Ter slinke zyde gaet men met eenen hoogen, en 2 lage trappen op in een vertrek, dat 14 voeten diep, en 10 breet is. Het gewelf is boogswyze ontrent 6 mans lengten hoogh, voor zoo veel men gissen kan. Recht over de voorpoort gaet men eenen hoogen en eenen anderen breeden trap opwaert. Dan volgen nogh 13 andere trappen, meest van eenen steen, die de hoogte van eenen voet, en eenen duim hebben. Deze opgang is 2 ½ voeten breet, loopende boven met eenen wenteltrap, waer langs men komt in een vertrek met 8 nissen versiert, hebbende aen den voorgevel een groot venster met een houte tralie, en boven een koepel. De gront is met matten belegt. Drie deuren zyn'er. De rechterzyde heeft twee openingen. In de eene is een diep ingaende nis met steen loofwerk, dat de nis als een venster sluit. Hier nevens is ter slinke zyde een kleene poort, die met twee halve fraei gewerkte deuren gesloten wort, daer men bukkende door moet ingaen, zynde maer ruim vier voeten hoogh, en de helft minder breet. Dan vint men binnen een kleene grot, die de rots is van den bergh, daer dit graf tegen gebout is. In den hoek aen deze rots staet een haf rondt steene hekje, zynde het andere halve rond der rots uit de natuur gegroeit. Hier staet de gemelde Heiligh, of legt liever, zoo zy zeggen, op zyne knien als biddende, naer de wyze van dit volk. Het opperste was met eenen witten linnen doek bedekt, waer onder zy voorgeven dat hy onverandert blyft knielen, aengedaen met eenen graeuwen rok, opdat hy na zyn doot in dezelve aendagtigheit zyn zou, waer in hy altydt by zyn leven geweest was. En dit zoude St. Ibrahim, die zyn leerling geweest is, van Godt verkregen hebben. Dit boven gemelde vertrek is in 't vierkant 14 voeten van d'eene tot d'andere zyde zeer sierlyk gemaekt, met twee kleene kolommen aen beide de zyden der nissen, voor welke een optrede is van ontrent twee voeten. Die aen de voorste venster is, heeft de diepte van ontrent 3 voeten, en die van het graf is wat dieper. De hoogte van 't gewelf is ontrent 3½ mans lengte. Dan gaet men nogh 12 trappen hooger, daer ter slinker zyde een kleen vertrekje is. Aen de rechter zyde zyn 4 of 5 verbroke trappen, daer men in 't opklimmen door een kleene poort kruipt, en zich dan vint op den bovengront, daer de koepel verheven uitstaet, om welken men tusschen de rotsen van den bergh, met drie partyen kan omgaen. Welke ruimte ik bevond te zyn van 2½ voet, ook van 2, ook van 1, te weten naer voren, daer een open is boven den voorgevel. Toen gingen wy vervolgens den bergh af naer beneden, dien wy beter bevonden, dan daer wy eerst afgekomen waren, en gingen op eenen anderen bergh, die daer tegen overlagh, om nogh een graf te bezien. Maer wy vonden niet dan eenen vlakken muur, waer binnen geen graf, nochte iet dergelyk was: hoewel het mede al voor een graf doorgaet. Van buiten is'er ook maer een slechte vierkante muur, van waer men het voorgemelde graf byzonder fraei aenschout; gelyk op de volgende bladzyde te zien is. Aen de zyde, daer ik in 't begin was afgekomen, deden zich verscheide grotten op, die gehouwen waren in den bergh, die onder het gebouw zeer steil naer beneden gaet.

Graf van Tiribbabba.

Het was 4 uren toen ik vertrok van Pyrmaraes, en 8 uren, toen ik te Samachi aenquam. Den volgenden dagh wert ik met de Armeniers onthaelt in eenen hunner tuinen buiten de stadt gelegen, daer de keuken tusschen de boomen gemaekt was. Hier vond ik verscheide soorten van boomen, en daer onder eene soort van Wilgeboomen van uitnemende grootte, ook Quee-en Moerbezieboomen, en andere, die by ons onbekent zyn. Maer hier zullen wy daerna in het byzonder van spreken.

De Armeniers des avonts te rug keerende, gingen naer hunne gewoonte zingende

en

Digitized by Google

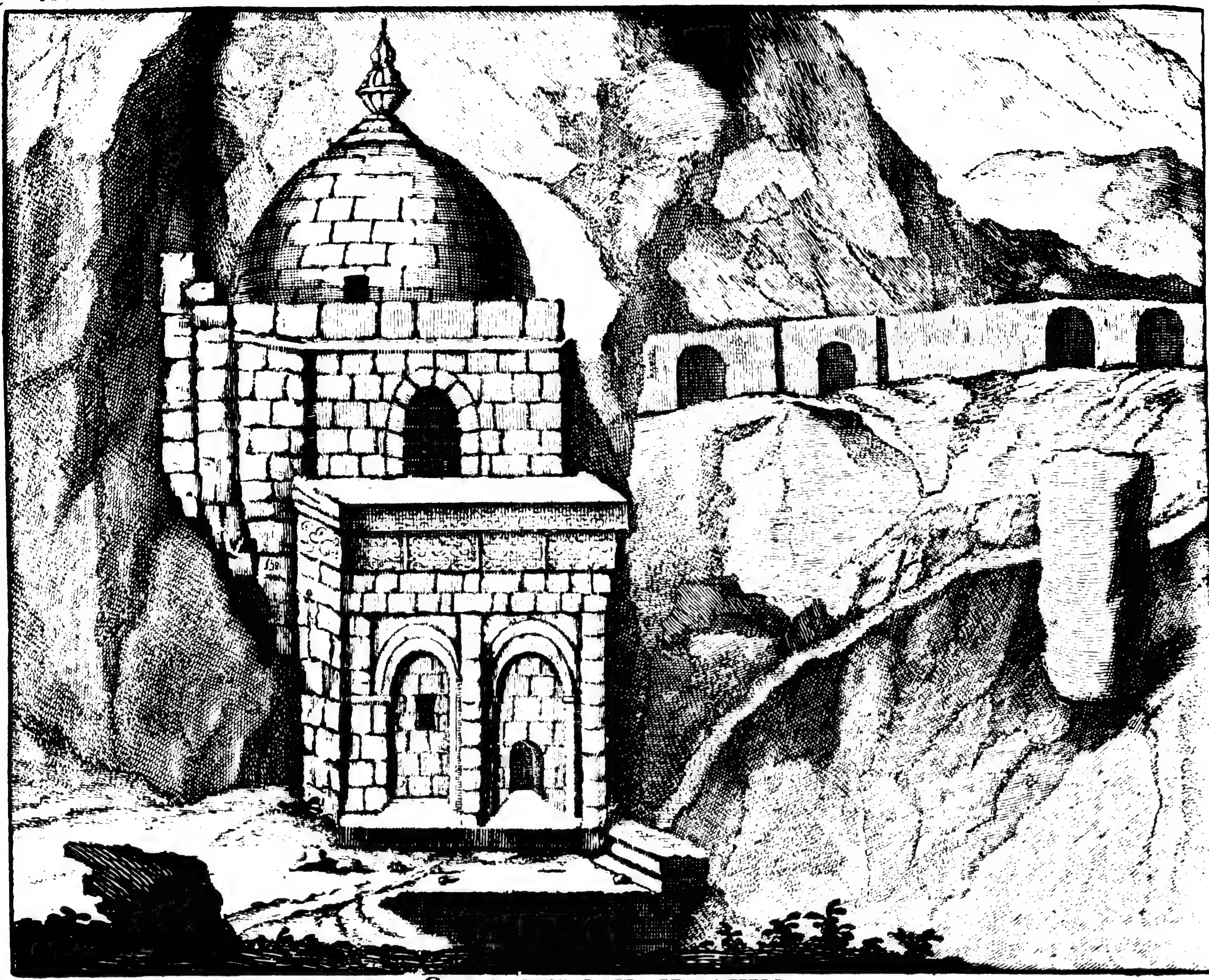

GRAF VAN SEID IBRAHIM.

en ſpelende langs den wegh, ſprekende eenigen hunner vrienden in de Karwanſeraes aen, by welke onder het trommelſlaen eenige drinkſchalen omgingen. Zoodat wy vry laet in den nagt ter ruſte raekten. Het was op dezen tydt dat vier Armeniers, geſtelt tot bewaring der huizen, in hunnen ſlaep van eenige Perſiaenſche dieven jammerlyk vermoort wierden. Over welk ſtuk twee Armeniſche vrouwen in onze Karwanſera by een Perſiaens Heer quamen klagen. Men wiſt de daders toen nogh niet, maer hoopte dat ze door den tydt zouden ontdekt worden, om naer behooren geſtraft te worden.

Monſtering der Ruitery. Op den 26 der maent geſchiedde hier de monſtering der Ruitery binnen het Hof van den Chan, daer een tamelyk breede en lange vlakte is. Deze monſtering was ook des daegs te voren gedaen, en ſtond ook des anderen daegs hervat te worden. Zy geſchiedde telkens met twee of drie hondert perſonen te paert in hunne volle wapenruſting, waer mede zy gewoon zyn ten oorlogh te trekken. Eenige waren gewapent met lanſſen, boogen, pylen, en ſchilden: andere met roers; zommige ook alleen met boogh en pylen. Dogh deze hadden daer by eenen ſtok, met eenen grooten knop of bal boven aen om voor geweer te gebruiken. Onder de opperkleederen haddenze gemalyde zakken, en waren voor aen de armen geharnaſt. Op het hooft haddenze eenen kleenen ſtormhoedt, op de wyze van een muts, daer een gemalyt yzer aen was, dat hun over het gezicht quam. Alle waren zy ſierlyk op de Perſiaenſche wyze gekleedt, en verzien van brave paerden, vooral de Hooftofficiers, die zeer koſtelyk in zilvere en goude ſtoffen pronkten. Eenige hadden 6 of 7 hantpaerden by zich. Ook veele onder de ruitery een hantpaert, nevens een ander paert, daer een knecht op zat, loopende nogh een knecht te voet voor hen. De Chan zat in een verheven zetel nevens deze plaets. Het krygsvolk ſtond telkens met partyen aen 't ander einde, wagtende naer het oplezen zyner namen. Dan quamen de geroepene 2, 3, of 4 te gelyk met een volle galop aen tot voor den Chan, daer ze een weinigh

Digitized by Google

Digitized by Google

nigh stil hielden, gaende, na dat hunne namen opgetekent waren, eenen anderen wegh heen, daer ze stant hielden. Toen de Compagnie gemonstert was, werden de groote trompetten geblazen tot een teken van af te trekken. Dit alles wert verricht in den tydt van twee uren. Het werk was in der daet wel beziens waerdigh. Want zommigen der aenkomenden stelden zich in postuur, en maekten bewegingen met hun geweer, als stonden ze om op den vyant aen te trekken. Waer in veele wel geoeffent waren. Met anderen echter ging het zoo wel niet door hunne eige onbedrevenheit of schult der paerden. Die zich wel gequeten hadden werden met den eenen of anderen prys beloont in het bywezen der voornaemste Heeren, die by den Chan waren, en een groote meenigte van aenschouwers, die op de bovenplaets langs den tuin heen stonden. Wat de besolding dezer krygsluiden betreft, de voornaemste Officiers trekken al veel gelt: zelf yder ruiter jaerlyx vyf of zes hondert gulden. Welke soldye vermeerdert wort, zoo ze zich in den kryg wel gedragen hebben, daer dan nogh wel ten opzichte hunner verdiensten een byzondere vereering bykomt. De zonen dezer ruiteren trekken mede ruiters soldye: hoewel ze des noots by oorlogstyden gehouden zyn eenen persoon op hunne eige kosten in den krygsdienst te zenden. Deze zoonen, waer onder veele van 8 of 10 jaren, zaten mede in deze monstering te paert, hebbende eenen voetknegt nevens zich, die hun plaets verbeeldde.

Soldye der krygsluiden.

XXI. Hoofstuk.

Vertrek van Samachi. Gelegenheit der rivieren Kur en Aras. Manier van het afspinnen der zyde. Aenkomst tot Ardevil.

IK besloot dezen zelven namiddagh naer de Karavane te ryden, om my daer in te onthouden in het velt, tot dat zy zich op reis begeven zoude, dat binnen weinigh dagen stont te geschieden. Myn reisgenoot Jakob Jan de David bleef daer hy was, om eenen anderen wegh te kiezen, en zich op te houden in eenige steden van koophandel, om daer den zynen te dryven. Dogh de twee andere Armeniers bereidden zich om my binnen een dagh of twee te volgen. Gekomen zynde in het geberghte ten Zuiden van de stadt, vond ik daer goedt boulant, ook eenige fonteinen, en huizen. Toen ik een weinigh voorby het dorp Nogdi was, quam ik ter plaetse daer de karavane zich had nedergeslagen, zynde zoo laet dat de zon al aen 't ondergaen was. Des morgens daer aen den berg opwandelende zagh ik een schoone vlakte, die wy door te trekken hadden, en daer ontrent beneden aen 't gebergte twee fonteinen van loopend goedt water. Dezen avond quam een der meesters van de Karavane uit de stadt ons aenzeggen dat wy den volgenden morgen vroegh onze reize zouden voortzetten. Het gebeurde ook zoo. Hier door het geberghte rydende zagh ik in het dorpje Langebus de eerste Granaetappels: ook andere Vruchtboomen en veele druiven hangende aen eenen wyngaert, die eenen korten dikken stam had, staende maer ontrent een el boven den grondt; hoedanige ik nogh niet gezien had. Ik vond ook een bloemgewas, uit wiens wortel eenige branken een vadem lengte langs den gront loopen, en zich verre verspreiden. Dogh het gewas was nogh onryp en groen, als een kleene komkommer. Als deze vrucht ryp is, is ze van buiten paers, van binnen schoon root, en barst in drie bladeren open, zoo dik als laken. Veel groeien'er aen eene plant, waer van ik'er een met my nam, die ik aftekende met waterverf in de tent op de rustplaets, by de Turken *Tjebeer*, anders gemeenlyk *Kou-rack* genaemt. Gy ziet de wezentlyke afbeelding op de letter A. Nogh was'er een andere soort, die roodt was en kleene blaesjes hadt, ook in grooten getale aen eene plant hangende. Deze wast 1½ of 2 voet in de hoogte, en wort genoemt *Doofsjandernage*. De grootte daer van verbeelde ik met de letter B. Het Derbentsche gebergte achter ons hebbende quamen wy in de voorgemelde aengename vlakte, die zoo groot is, dat men ze niet kan overzien. Zy is in de lengte verre uitgestrekt, maer door de groote droogte meest dor. De inwoners noemenze *Kraegh*. Op het uiterste van 't gebergte ziet men eenigzins de rivier Kur, dogh niet duidelyk door den grooten afstant. In deze vlakte leiden wy ons ten 10 uren neder, nadat wy 2½ uur voortgetogen waren. Wy bleven'er ook den volgenden dagh in byzonder schoon weder. Hier ontrent lagen eenige Tur-

P kenKen

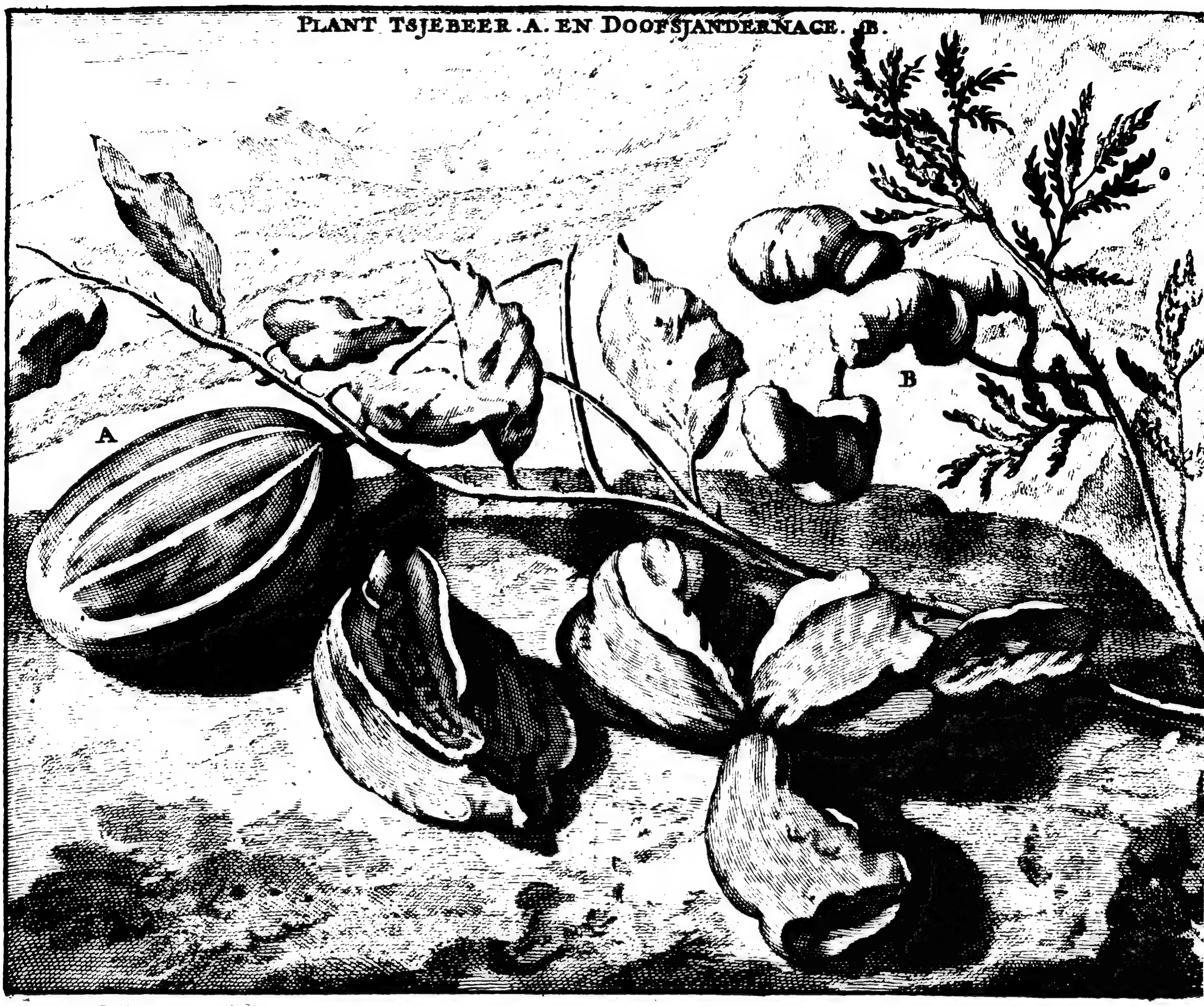

ken in Arabiſche hutten op ſtroohoopen. Deze verſchaften ons melk, meloenen, en andere eetwaren. Maer daer was ganſch geen hout te bekomen: zoodat alles op Kameeldrek gaer moſt gekookt worden, die yder voor zich zelven uitkoos en opzamelde. De paerden en kamelen werden gebragt ter plaetſe, daer het meeſt te eten viel. Zoo doet men gemeenlyk, en haelt hen weder op een uur voor dat men vertrekt. Het ongemakkelykſte was dat'er niet was dan ſlecht troebel water, dat niet te drinken was, of het moſt een uur of twee ſtil ſtaen. Dit geeft groote hinderniſſe by Zomerſche dagen, als de hitte groot is, dewyl men dan dorſtiger valt, en men om de laſtigheit der pakkaedje geenen grooten voorraedt van wyn kan medevoeren. Waerom men van den noodt eene deugt maekt, en zich bedient van dikke melk, hier *Jouwert* genoemt. Deze doet men in eenen linnen zak, door welken al wat dun is uitloopt. Dan mengt men water by het dikke, om voor drank te gebruiken; welke manier de Turken ook over zich hebben. Wil men deze ſpys eten, men hout ze dik, of mengt'er minder water by. Dit voedſel hout men gemakkelyk buiten bedervinge. Als men'er wat ſuiker by doet, ſtrekt het op de reis voor vaderlantſen room. Den dertigſten der maent bragten wy hier ook door tot den ondergang der zonne, wanneer wy weder Zuidwaert aen voorttrokken door deze vlakte, dat den ganſchen nacht duurde. Hier zagen wy een karavane, die zich hier nedergeſlagen hadt, ook eenige Turken met hunne huiſgezinnen zoo in Tartariſche tenten, als in 't open velt. Een uur voor den dageraet kregen wy een dorp aen onze ſlinke zyde. De wegh was in den beginne vol greppen, maer wert allengs vlak. Dus reiſden wy voort by ſtarlicht, en quamen des morgens den laetſten der maent met den dageraet aen het dorp Sgawad ten weſten van de rivier Kur: aen welker oever wy ons neder ſloegen op eenen heuvel. Dit dorp ſpreit zich zeer wyt uit met vele tuinen, al meeſt bezet met witte moerbezieboomen. Veele wa-

Het dorp Sgawad.

Digitized by Google

45 De Rivieren Kur, en Aras.

De Rivieren Kur, en Aras. 46

De Rivieren kur, en Aras. 47

Digitized by Google

Digitized by Google

water-en andere meloenen zyn'er ook. Des daegs daer aen ging ik een goedt half uur Zuidwaert op, om de vereeniging der twee vermaerde rivieren Cirus en Araxes, nu *Kur* en *Aras* genoemt, te bezichtigen. Ter plaets daer deze stroomen samenvloejen bevond ik dat de rivier Aras uit het Zuiden komt, en van Algeron uit het gebergte spruit; gelyk de rivier Kur uit het Noorden van Tilvies, langs welke stadt zy dicht heen stroomt. Zy dan hier als elkander ontmoetende loopen te gelyk N. Oost af. Dogh weinigh voorby het dorp Sgawad draeienze ten Oosten, en storten eindelyk na vele bogten in de Kaspische zee. De koers evenwel, dien zy nenem, kan niet wel om alle de draejingen en kromten, die zy door het lant doen, naeukeurigh beschreven worden. Ik dan zynde op de plaets daer zy zich vereenigen bragt hunne gelegenheit op het papier zoo kennelyk, als my doenlyk was: gelyk N°. 45 toont; daer aen ginse zyde het lant Mogan, en aen deze, Medie of het lantschap genaemt Servan gezien wort. De Aras wort aengewezen door de letter A: Kur door de B: hunne vereeniging door de C. Deze rivieren scheiden het lantschap Medie van het lant Mogan.

De rivieren Kur en Aras.

By het dorp, daer wy ons hadden nedergeslagen, werden alle de goederen met vaertuigen overgebragt, wordende de paerden daer benevens met touwen in het water geleidt, om te kunnen overzwemmen. De kamelen werden ook in den stroom gejaegt, om welken te doorwaden twee dagen heen liepen. Nu was het water gevallen, en daerom de rivier op veele plaetsen van ondiepten droogh, zodat'er ook een groote bank in het midden was. Waer nevens evenwel een groote diepte van water was, daer de kamelen mosten doorzwemmen. Hier wert ook een brugh vervaerdigt van kleene schuiten aen elkander gehecht met een zware yzere keten. Deze was nu nogh niet gereedt, maer om binnen weinige dagen voltrokken te worden: waer toe de schuiten en keten aen strand lagen; welke zy weder wech nemen by hoogh water, wanneer de rivier ook breeder is. Aen den oever dezer rivier zyn 2 of 3 huisjes van riet opgestelt. Hier windenze de zyde af. Ik had de nieusgierigheit om dit werk te gaen bezien, en bevond dat het door een eenigh mensch geschiedde. Ter rechterhant inkomende, vond ik een fornuis, dat van buiten gestookt wert. In dit fornuis stont een groote ketel byna vol water, dat gestadigh byna kokend heet gehouden wert. Hier in lagen de zypoppen in groote meenigte. De afspinner zat op het fornuis nevens den ketel, roerende met een stokje de poppen dikwyls om. In het midden van 't huisje stont een groot radt, van 8 of 9 palmen in zyn diameter, tusschen twee palen gestelt. Dit draeide hy, zoo als hy op het fornuis gezeten was, met zyn voet om, even als by ons het spinnewiel bewogen wort. Voor over het fornuis stonden twee stokjes, boven welke een riet gelegt was, daer twee kleene katrollen om liepen; waer over de zydraden der poppen heen gingen naer het radt. Men zeide my dat dit spinnen op deze wyze door gansch Persie in zwang gaet. Het werk zeker ging gemakkelyk met meenigte van draden te gelyk. De poppen vond ik niet ongemeen groot.

Afwinden der zyde.

De meeste boomen, die ik hier zagh, waren jongh, en hunne stammen kort, om altydt bladeren te hebben aen jonge takken: omdat de wormen geen bladeren van oude boomen eten. Deze tuinen, die met veel Wilge en Elzeboomen bezet zyn, zyn elk in 't byzonder met hoogh riet afgeschut, gelyk ook alle de huizen; sommige ook met aerde dicht gemaekt. Een heele ry langs de rivier was'er van zulke schuttingen. Ik tekende de rivier zoodanigh als zy hier vertoont wort, en het overbrengen van alles over dezelve, waer van N°. 46 u de verbeeldinge geeft. Hier zynde kogten wy onze eetwaren voor eenen kleenen prys: als, een jong hoen voor twee stuivers, een goeden meloen voor eenen stuiver, en andere dingen naer gelangh.

Boomen voor de zywormen.

Tuinen.

Aftekening der rivier.

Kleene prys der levensmiddelen.

Den tweeden der maent quam hier een Karavaen van Ardevil, die 10 dagen op wegh geweest was, gelyk'er des daegs te voren een van Tebries aengekomen was, die voor 14 dagen van daer gegaen was. Ook quamen nu de twee Armenische Koopluiden nevens den Duitser, dien ik by my hadt. Deze was door krankheit des nagts van zyn paert gevallen, en lagh eenige uren in de vlakte van zich zelven. Ik zond des nagts volk te paert om hem op te zoeken, dat evenwel zonder hem te vinden wederkeerde. Zyn paert, daer zyn goedt op lagh, was tot zyn geluk by hem gebleven, en hy van geene rovers aengetroffen. Daerna zond ik weder volk uit by dagh, dat hem toen medebragt. Hy bevond zich nogh zeer zwak, en had nogh gevoel van den val. Egter hoe ziek hy was, hy most met de Karavane voort; dat hem zeer ongemakkelyk viel.

Ongeval eens reizigers.

Deze lantstreek vond ik vlak en groen. Hier wast groente een of twee voeten hoogh. d'Armeniers noemen ze *Poes*, de Turken *Oossiaen*. Dit is goedt voedsel voor de Kamelen, die, als ze dat krygen kunnen, niets anders van doen hebben. Maer de Paerden eten 't niet, dogh de Koejen wel. Op den 3 der maent raekte de rest van het goet met de beesten over: dogh twee Kamelen verdronken. De Paerden zwemmen

Gedaente der lantstreek.

Voedsel voor de Kamelen.

Digitized by Google

men ook wel de rivier over, maer worden door het volk in de booten met touwen vast gehouden. Na den middagh voeren wy mede derwaert, na ons goedt gelegt te hebben aen de rivier op het lant Mogan, daer ik de rivier ook aftekende nevens het lantschap Servan, zoo als het zich op N° 47. vertoont. Het gemelde dorp legt zoodanigh in 't geboomte, dat men de huizen daer van niet kan bekennen. Nu quamen den volgenden dagh de twee andere meesters der Karavanen ook hier aen. Maer ik ging middlerwylen aen deze zyde ook de twee gemelde rivieren bezichtigen, waer toe ik wel een uur over wegh most zyn, dewyl men niet zonder groote moeite aen den Aras kan komen, dewyl 't meeste lant daer ontrent bezet staet met groente, struiken, riet, en struwellen, byster hoogh opgewassen. Hier most ik tot den hals toe door wandelen, dewyl noch ik, noch myn dienaer eenen anderen wegh wist op te sporen. Ook waren wy maer enkel met ons beiden: zoodat wy niemant vragen konden. Evenwel wy geraekten na veel sukkelens digt by de rivier aen eenige vervallc huizen, zonder dat we eenigh mensch vernamen. Hier vonden wy een diepe greppel voor ons: maer te rugh gekeert zynde door de hooge groente eenen anderen doortogt tot aen den kant der rivier, die zoo steil en hoogh was, dat wy ten leste niet verder naderen konden. Hier zagh ik beide de rivieren over elkander, en bevond dat de Aras een weinigh hooger op uit den Z. Westen quam, zynde hier vry smaller dan de rivier Kur, en, voor zoo veel ik gissen kon, niet boven 40 of 45 schreden breet; daer de Kur met de Aras vereenigt zynde, op zyn breetste over de 100 schreden uitmaekt; het welk is ontrent het dorp Sgawad. De hoogte is hier 39 graden 54 minuten. Ik meende op dezen wegh eenigh wilt te vinden, maer zelf zagh ik geen eenen vogel: noch vond iets aen te merken, dan dat hier veel zoethout groeit. De zon was naeulyx onder, toen ik weder by de Karavane quam: met welke ik des anderen daegs voor het ryzen der zonne weder voorttoogh, zynde de Kamelen reets vooraf gezonden. Wy gingen meest Z. West aen, latende de rivier Aras ter rechter zyde. Toen wy nu door eene effene vlakte 3 uren waren voortgetogen, leiden wy ons ten 8 uren neder by een stil staende water, dat ten deele om eenen heuvel liep, die vol geboomte stondt, en zich verder in 't lant uitstrekte. Deze plaets noemenze *Ceslan*, gelegen ontrent een half uur van daer de rivier Aras ter regter hant loopt. In dit stilstaende meer vint men by hoogh water, dat uit de Aras komt, veel visch, ook verscheide schiltpadden, waer onder wy'er vonden die een voet in hun diameter groot waren. Deze vint men daer ook op het lant. Ten 5 uren trokken onze Kamelen weder voort, en het was een weinigh na den ondergang der zonne, toen wy met de Paerden volgden. Wy hadden in onze Karavane, die zeer groot was, 600 Kamelen en 300 Paerden. Zoo sterk verzelt, reden wy met schoon weder by maneschyn den ganschen nacht over een vlak lant, dat vol Jassian staet, een bitter kruit, dat tamelyk hoogh wast. Dit is zoo vergiftigh, dat, zoo'er de beesten den mont aen zetten, zy aenstonts daer van sterven zouden. Waerom daer ontrent goede zorge te houden is. Hier vint men geen water altoos, zoodat wy zonder dat te hebben eenen wegh van 12 uren mosten afleggen: waer over wy tot den opgang der zonne bezig waren. Toen sloegen wy ons neder aen de slinke zyde van eene beek, die van 't Westen uit de rivier Aras komt, en niet verre van hier in 't lant stuit. Zy is voor drie jaren eerst herwaert geleit door den Chan of Gouverneur, die over deze lantstreek het gebiet heeft, en die zich des zomers eenige maenden hier in 't velt, en des winters tot Ardevil ophout. Men rekent de rivier Aras 2 uren van hier te zyn. De beek, waer van ik daer even gesproken heb, is 5 of 6 voeten breedt, en geeft water dat wel goedt om te drinken, maer wat troebel door het zant is: dogh als men 't wat laet zinken, is het klaer en goedt van smaek. Zy loopt nevens eenige huizen en hutten van riet opgemaekt, en voor 3 jaren eerst gezet, genaemt *Anhaer*: zynde anders geene dorpen hier ontrent. Ik vond hier een soort van lange Watermeloenen, van binnen wit van koleur, byzonder zoet en aengenaem van smack, hoedanige my nooit meer voorgekomen zyn. De pitten daer in zyn niet zwart, gelyk d'andere Watermeloenen in 't gemeen zyn, maer schoon kastanjebruin en kleen: waerom ik eenige daer van bewaerde. Ook vond ik hier een vrucht, die zy *Chamama* noemen, of *Vrouweborst*, als zynde ontrent van zulk eene gedaente. Deze is zeer gezont om te eten, en heeft over zich eenen goeden reuk. Zy is als een witte meloen, maer veel vaster, en root van koleur, als een Sineesche appel. Eenige waren ook van dezelve grootte. De Armeniers zeiden my dat deze vrugt te Spahan groeit, en hoogh geacht is, ook tot sieraedt in de handen gedragen wort. Eenige zyn als een zeer kleene meloen, roodt, geel, en groen gevlakt. De pitten zyn kleen en wit. Ik bewaerde die ook, gelyk de vorige. Men gaf my ook eene dezer vruchten, die geheel roodt was. Deze verversschingen zyn hier licht te bekomen. Men koopt'er een of twee voor een stuiver.

Groote schiltpadden.

Vergiftigh kruidt.

Nieuwe beek.

Smakelyke Watermeloenen.

Aengename vrucht.

An-

Andere meloenen gelden ook weinig gelt, maer zy zyn maer tamelyk goedt.

Nu trokken een uur voor den ondergang der zonne de Kamelen van daer, en wy volgden twee uren daer na, gaende naer 't Z. Oosten. Eer een half uur om was togen wy door een riviertje ontrent 5 voeten breet en 1½ diep. In het doorwaden viel hier een paert om, dat met twee zybalen geladen was, die den Indianen, die wy by ons hadden, toebehoorden. Het overige raekte altemael wel over. Vervolgens trokken wy den ganschen nacht door de Mokanische heide of vlakte. Wy raekten op den 7 der maent ten twee uren in den morgenstont in het gebergte, dat meest zandigh maer hart en goedt om te begaen was. De zon was nu een uur opgeweest, als wy ons nedersloegen in een vlakte, die rontom met bergen, alle van eene gedaente, was bezet, by een rivier van schoon klaer water. Deze rivier wort genaemt *Bascharu-'t sjei*, of *Balaru*. Zy komt voort uit het lant van Talis, en loopt in de Kaspische zee. Maer tegenwoordig is'er weinig water, spruitende alleen een wel of twee uit den gront van onder uit het gebergte. Het lant voert hier den naem van de rivier. In veele jaren hebben over deze plaets geene karavanen gereist om de groote meenigte der dieven, die zich in deze streek onthielden. Maer het is nu drie jaren geleden dat de zoon van den Chan den Koningh verzogt, dat hy in zyn vaders plaets het bewint mogt aenvaerden, biedende zyn hooft te pande, zoo hy niet alle de roovers uitroeide. De koning stond hem zyn verzoek toe, en zond hem derwaert. Hy was niet zoo haest gekomen ter plaetse daer dit gespuis zich onthielt, of hy hakte met zyne benden al neder wat hem voorquam, zonder zelfs vrouwen of kinderen te verschoonen. Van dien tydt af wert de wegh weder veiligh, en men begon daer aenstonts weder door te trekken.

Dieven verniels.

Den agtsten der maent begaven wy ons een uur voor den dageraet weder op wegh. Dogh twee kamelen missende lieten eenige luiden op de plaets, die hen met den dagh vonden, en ons volgden. Na 3 uren reizens over eenen goeden wegh tusschen het gebergte, rustten wy in eene vlakte by het dorpje Sjigomoerat. Dit bestaet in tien of 12 huizen van riet opgestelt. Wy hadden dezen morgen hier veel ontmoeting van Persiaensche boeren met hunne vrouwen, kinderen, en vee. Deze menschen onthouden zich des winters in 't gebergte, en des zomers in de vlakte. Eenige van hun bragten ons den vorigen dagh voeder uit het gebergte voor de beesten. Dit gebergte vertoont zich groen. Het is meer zandigh dan rotsigh. Dezen nagt overviel ons een harde regenvlaegh, met donder vermengt. Die over zynde maekten wy ons ten 3 uren voor den dagh gereedt om voort te trekken. Over wegh stortte de regen weder op ons neder. Dogh ik ging echter voort nenens de twee Armeniers in zulk eene duisternisse, dat men geen hant voor zyn gezicht kon bekennen, en d'een den ander gestadigh most toeroepen, om niet van den wegh af te dwalen. Maer het moeielykste dat ons deerde was dat myn paert niet voort kon. Dit was toegekomen door onvoorzichtigheit van ons volk, dat zynen voorsten voet aen den agtersten gebonden had gelaten, zoo als het des nagts gestaen had. Waer door het niet dan op drie beenen kon voortgaen, wat moeite wy ook daer toe aenwendden: weshalven wy begonden te denken dat het krepel geworden was. Terwyl wy hier mede sukkelden, merkten wy dat de resterende karavaene niet volgde. Het welk ons deed besluiten met ons drien te rugh te ryden. Wedergekeert op de rustplaets vonden we alle beesten ongeladen, om den dagh af te wachten. Toen zagen wy eerst wat myn paert schortte, dat my zelf tot lachen verwekte: hoewel wy een groot ongeluk hier door zouden kunnen gekregen hebben, indien het ons op eenen gevaerlyken wegh of eenige steilte wedervaren was. Met het aenbreken van den dagh trokken wy weder voort door het gebergte tot het dorp Barsan, nevens het welk wy in de vlakte ruste hielden, stroomende hier de voorgemelde rivier, rondom bezet met bergen, waer achter zich ook nogh eenige hooger bergen opdeden. Nu waren wy 4 uren voortgetrokken in eenen gedurigen regen. Waerom wy in het dorp ons gemak zochten. Maer wy vonden'er de huizen zoo slecht, dat wy weder naer onze tent gingen. Het dorp bestaet in een tamelyk getal van huizen, en eenigh geboomte. Anders ziet men in dit gebergte geene boomen. Dezen geheelen nacht hadden wy eenen zwaren regen, waer door al ons goedt, dat op den gront lagh, als in het water dreef. Dit weder niet zynde om voort te reizen, begaven wy ons weder naer het dorp. Daer veranderden wy tweemalen van huisvesting, dewyl alle de huizen niet dicht tegen den regen waren. Het is ook niet wonder: want zy ontfangen al het licht door het bovenste gat. Wy droogden dan ons goedt zoo veel ons doenlyk was by kameel-en koedrek, welke tot ronde stukken gevormt is. Zulke agt stukken kogten wy voor eenen stuiver. Deze stukken worden gebruikt, als by ons de turf. Den elfden der maent begon het weder te bedaren. Des zonden wy des avonts de Kamelen vooraf, en volgden 3 uren voor den dagh in redelyk licht weder, hoe-

Het dorp Sjigomoerat.

Persiaensche boeren.

Het dorp Barsan.

Kameel-en Koedrek voor turf gebrant.

Digitized by Google

hoewel men noch maen noch ſtarren vernam. Na een half uur reizens togen wy door een kleene rivier genaemt Barſand, en binnen een uur nogh veertien of vyftienmaelen door dezelve; waerna wy over bergen quamen, die ten deele met ſneeu bedekt lagen. Gelyk'er daer nevens ook andere hooger bergen lagen, niet minder met ſneeu bedekt, dat groote koude maekte. Door de hoogte waren ze ook nevelagtigh, als of het ſtof regende. Buiten dezen regen hadden we anders tot nogh toe lieffelyk weder gehadt. Maer hier traden we als van den zomer in den winter. Des anderen daegs raekten we ten 9 uren door het hoogh gebergte in de vlakte, by het dorp Noeraloe, dat in weinig huizen en Tartariſche tenten beſtaet. Hier kogten wy ſchoone hoenders, die 3 ſtuivers het ſtuk koſtten: 10 eiers voor een ſtuiver. Wy kregen'er ook goede melk en verſche boter. Nogh een goedt half uur voortgetogen zynde, bleven wy tuſſchen de bergen in een ſchoone vlakte benevens het riviertje Siloof: dat zoet en klaer van water was. Wy vonden hier ontrent de bergen veel aengenamer, veele dorpen daer rondom, en zeer fracie gezichten. Op den middagh kregen wy weder lieffelyk weder en zonneſchyn. Waerom wy des middernagts weder voorttogen, meeſt over vlakten in de bergen met eenen helderen maneſchyn. In het voorttrekken ontmoetten wy veele dorpen zoo ontrent den wegh als in het gebergte. Des anderen daegs bleven wy in een heuvelagtige vlakte van hoogh gebergte, zynde dit een dorp gelegen 5 uren van de plaets, daer wy vernacht hadden, en 200 uren van Ardevil. Hier zagen wy de hooge bergen met ſneeu bedekt. Des avonts ontrent 8 uren trokken wy weder van daer met helderen maneſchyn, die haeſt verdween. In wiens plaets een miſt quam, dit tot in den morgenſtondt duurde. Hier door raekten wy van den rechten wegh af, en zworven twee uren om, verdeelt in twee partyen. Vroegh in den morgenſtondt quamen wy tot het dorp *Adſgarneloe*; daer wy over een brugh met zes bogen trokken, onder welke een was, waer onder de rivier *Goeroetsjou* loopt, die zoo veel betekent als *drooge rivier*, omdat zy veeltydts geen water heeft. De Karavaen bleef in het dorp: dogh wy begaven ons naer de ſtadt, daer wy ontrent 10 uren quamen, tredende binnen de Karwanſera der Armeniers, daer we elk een byzondere kamer namen. Den 15 des morgens was het nogh al miſtigh: dogh het weder helderde vroegh op. Waerom ik den volgenden dagh myn goedt uit het dorp liet halen en hier brengen, dewyl wy hier eenigen tydt te blyven hadden.

Het dorp Noeraloe.

Gereede levens-middelen.

Het riviertje Siloof.

Het dorp Adſgarneloe.

Drooge rivier.

XXII. HOOFTSTUK.

Beroemde Mezar, of Begraefplaets van den Koningh Sefi. Beſchryving van Ardevil. Voornaem graf aen het dorp Kelgeran. Vertrek van Ardevil. Aenkomſt te Sangal.

MY luſt, eer ik ſpreeke van de ſtadt Ardevil, voor af te laten gaen de beſchryvinge der beroemde Mezar of Begraefplaets van Sja Sefi, en andere Perſiaenſche koningen, die vervolgens daer begraven zyn. Myn verlangen zeker ſtrekte vooral om dit gebou te gaen bezichtigen, en daerom wil ik mynen lezer ook aenſtonts daer de beſchryving van mededeelen. Van deze zucht gedreven begaf ik my naer deze plaets, gelegen by de Meidoen, dat een tamelyk groote plaets is. Op myn aenkomſt vond ik de voorpoort zeer groot, van voren ſierlyk gemaekt van ſteenen met verſcheide koleuren beſchildert. Boven waſze boogswyze innewaert gaende. De deur des ingangs was van hout. Daer door getreden quam ik in een ſchoone lange galery, aen welker bovenmuren veele niſſen ſierlyk beſchildert zyn met blaeuwe, groene, geele en witte koleuren. Aen het einde van dezen gangh treedt men door een tweede poort, waer van de deur dik met zilver beſlagen is. Dan is men in een ſchoon hoogh vertrek, daer aen de regterzy een groote ruime plaets of zael met een koepel overtogen gezien wort, zonder eenige kolommen tot ſteunſel, even als de kerk genaemt de *Rotonde* te Rome, dogh daer by vergeleken kleener. Deze is belegt met tapyten, en ſtrekt voor de Boekery, ook voor een bidtvertrek. Ter ſlinke zyde der zael regt over den ingangh van dezen koepel is een fraei groot en hoogh vertrek met volten. By het zelve gaet men door een poort, waer van de deur mede met zilver overtrokken is. Dan komt men op een opene plaets, die weinigh breeder dan langh is, in welker midden een boom ſtaet. De muur is ontrent 5 mans lengten hoogh, zynde aen el-

Voorname begraefplaets.

Digitized by Google

elke zyde 3 nissen, alles met schoon blaeu en andere koleuren beschildert, en met bloemen en lofwerk versiert. Op deze opene plaets ziet men aen de rechter zyde vele graven, daer verhevene zerken op leggen, op eenige van welke veel sieraedwerk uitgehouwen is. Aen de slinke zyde zyn ook andere, die met een muurtje gescheiden en afgesloten zyn. Deze zegt men dat graven zyn van voorname personen, uit Koninglyke huizen gesproten. Zy komen tegens de buitenzyde van het graf van Sefi. Ter rechter en slinke zyde dezer plaets is een vertrek ontrent 3 voeten boven den gront verheven: waer van de gewelven koepelswyze gemaekt zyn, en van voren met hout tralywerk gesloten. Ter slinke zyde ziet men aen den hoek der zelve plaets een groote poort, met twee deuren, die men toeslaet. Deze zyn beide van zilver traliwerk dicht overtrokken, hangende daer aen een keten van louter zilver. Hier moet men zyne schoenen of muilen uittrekken, om door te treden over eenen witten marmeren drempel, zonder dien te raken. Voor d'andere plaetsen was mede zulk een drempelsteen. Hier voor was de gront met matten belegt: en verscheide Persianen zaten daer op de steene banken, die aen beide de zyden voor de poort zyn. Deze zyn opzieners van deze plaets: en men is genootzaekt hun eene vereering te doen, eer men verder voortgaen magh. Dunkt hun de gift niet groot genoegh, zy nemen de vryheit van zulx te zeggen, ja daer by te voegen dat zy vyf-of zesmael zoo veel moeten hebben. Maer merken zy dat men besluit weder te keeren, gelyk ik op hunnen eisch myne schoenen aenstonts weder aentrok, zoo slaenze eindelyk den koop toe, uit vreeze van niets te krygen. Door deze poort dan treedt men in de eerste plaets, die zeer kleen is, waer boven een gewelf komt als een halve koepel. Ter rechterhant gaet men in een langwerpigh kostelyk vertrek door een deur met zilver of gout traliwerk gesiert. Dit hing vol zilvere en goude lampen, waer van eenige een elle in de rondte begrepen, zoodat men de meenigte niet tellen kon. De gront was met tapyten belegt. Aen beide de zyden stonden kleene houte stoeltjes, die men toeslaet, daer groote boeken op lagen. Deze plaets is 52 voeten lang, en 34 breet. Achter aen het einde der zelve is de plaets van het graf van Sefi, dat verheven en met drie trappen opgaende is. Hier hing een byzonder groote goude lamp. Daer agter nogh een trap hooger ziet men een traliwerk van louter gout, dat rond gedraeit, en zoo dik is als een goedt hecht van een mes. Buiten de lyst der deur bevond ik dit traliwerk te zyn 6 voet, en 9 duim: de hoogte 9 voet, 10 duim. Hier zyn twee deuren, die men opslaet. Hierdoor treedt men in een kleen rond vertrek, in welx midden het graf van Sefi staet, gemaekt van schoon marmer, en met een gout zyden kleet bedekt. Op elken hoek ziet men een hooge goude vaes. Boven het zelve ziet men veele zilvere, ook eenige goude lampen, gelyk ook in de rondte. Het graf is 9 voeten langh, 4 breet, en 3 hoogh. Hier voor stonden twee andere graven, waer van het eene kleen was, als van een kint: nogh twee ook agter het graf van Sefi: zoodat'er vyf graven in zyn, als dat van den Koning Sefi, den Koning Fedredin, eenen zoon van Sefi, den Koning 'Tzenid, en eenen zoon van Fedredin, genaemt Sultan Aider, dien de Turken het vel over de ooren getrokken hebben. Nogh is'er een graf van eenen zoon van 'Tzenid, en van Koning Aider. De lampen hier hangende, worden alle avonden aengesteken. Zoo mede twee waskaerssen, die alle avonden op groote goude kandelaren gezet worden. Boven dit graf komt een kleene koepel, die van buiten met gout overtrokken is: en daer benevens is ook een tweede fraeie koepel, boven met groen en blaeu verglaesde steenen belegt. Eenigen hebben aengetekent dat geene werreltlyke personen, ja zelf den Koning niet, vry staet door deze goude deur te naderen aen het graf van Sefi, en dat de deur zelve altyt gesloten gehouden wort. Maer het is onwaer, als aen my gebleken is, hoewel ik'er weinigh binnen tradt, als wel wetende in hoe groot eene achtinge zy deze plaets hielden. Ondertusschen was het dit volk overal om gelt te doen: zoodat ik meenende buiten eens vooral wel betaelt te hebben, nogh gehouden was voor elk verscheiden vertrek weder in de beurs te tasten. Voor de rest beantwoordden zy al wat ik vraegde gaerne, en hadden een welgevallen, naer het scheen, in te zien, hoe ik alles naeukeurigh aentekende, waer toe zy my behoorlyken tydt gaven.

Graf-steden.

Graf van Sefi.

Andere graven.

Als men in komt ter slinke zyde van dit schoone vertrek, vint men eenige kleene byzondere vertrekjes, die met houte deuren gesloten worden, waer in ik uit hun verstondt dat andere graven van Koningen en Koninginnen zyn. Want men zegt dat hier begraven leggen Koning Ismaël, een zoon van Aider: Koning Tamar, een zoon van Ismaël: Koning Ismaël de tweede, een zoon van Tamar: Koning Mahumet Chodabende, een zoon van Ismaël; Ismaël Mirsa; Hemsa Mirsa en Koning Abbaes gebroeders, zoonen van Chodabende. Deze begraefplaetsen zyn zonder eenige sieraden.

Graven van verscheide Koningen.

Uit de treffelyke zael van dit gebou tredende, bezagh ik ter rechter zyde een

wei-

Digitized by Google

Keuken. weinigh omgaende de keuken, aen welker ingang ook een groote deur met zilver overtrokken was. De keuken was tamelyk groot, maer slecht, komende gansch niet over een met de zilvere deur. In het midden der zelve stonden twee groote verhevene water putten of bronnen. Voor een gedeelte was rondom de keuken een verheven muur met groote gaten: waer in zeer veele overgroote ketels stonden, en onder elke der zelve een byzonder fornuis. Hier uit worden de luiden, die tot deze plaets behooren, gespyst. Alle avonden ook word aen eenige honderden van armen spyze, die meest in Pelaw bestaet, hier uitgedeelt. Armen gespyst. In een zydevertrek aen de keuken zagh ik ook nogh veele ketels op den gront staen.

Alles hier bezichtigt hebbende begaf ik my weder naer buiten op de Meydoen, en binnen des Konings tuin, welke beide door een muur afgescheiden van elkander af staen aen de zyde des grafs. Hier heeft de Koning Sefi zich langen tydt binnen onthouden in een steenen gebou, dat nu dagelyks meer en meer vervalt. Binnen zyn twee vertrekken, elk met een schoorsteen. Hier zoude hy zich naer hun meening onthouden hebben. Buiten dezelve vint men veele andere vertrekken, benevens een kleene banje, of wasch-badt, dogh alles zonder sierlykheit. De tuin ook is wilt, en zonder eenige orde. Zy is vol vrugtboomen: maer bloemen of kruiden van eenige waerde zyn'er niet te vinden. Zy is tamelyk groot, wordende door bornwater, dat'er doorloopt, op veele plaetsen besproeit. In d'andere tuin is geen huizing. Zy is ook zoo groot niet, en de boomen, die'er in staen, zyn veel hooger. Hier vond ik alles zoo slecht, dat het niets minder dan iets koninglyx verbeeldde.

Middlerwylen naer buiten gereden, om met het werpnet te vissen in een klene rivier, die uit het gebergte komt, vond ik Water-leiding. daer een waterleidinge van aerde opgemaekt, eenige voeten hoogh. Het water loopt daer boven door een goot, en onder door een huis, dat daer toe gestelt is, naer de stadt, om de tuinen der zelve te bevochtigen. Aen de andere zyde van het huis stort het als een waterval in de beek, die door het lant loopt. Wy visten hier, maer vingen niet dan 3 of 4 kleene vischjes, die ik in *Spiritus* leide om ze te bewaren. Des anderen daegs reedt ik een goedt uur buiten aen de Zuidzyde der stadt met inzicht om ze van dien kant op eenen bergh af te tekenen. Want van geene zyde kan men naeulyx daer iets van zien, door de meenigte der boomen, die het gezicht daer van benemen. Maer de hoogte deed ook weinigh voordeel daer toe. Ook vond ik my genootzaekt door den opkomenden regen eenen anderen dagh daer toe te verkiezen. Op dezen wegh bezagh ik een huis, waer in het meel gemalen wert, door middel van water, dat afkomende van het hoogste gebergte, dat ten westen de stadt altoos met sneeu bedekt legt, daer in vloeit door een verheven kanael, daer toe van aerde gemaekt. Dit water stort met eenen val onder 't zelve huis, en verspreid zich door het vlakke lant naer het Zuidoosten, daer op dezelve streek ook d'andere is, daer ik reets van gesproken heb. Deze huizen hebben onder eenen molen, en boven twee Koorenmolen. groote platte ronde steenen, die gestadigh omgaen, leggende op een uitgeholt hout, daer het koren door een houte goot onder den steen loopt, en dus kleen gemalen wort, werpende zich rondom ter zyden uit. Ontrent dezen laetsten loopt de rivier onder door een groote hooge brugh met 5 bogen, waer van het onderste gedeelte met groote steenen bezet is: zynde aen de buitenzyde tusschen de boogh tot sieraedt de verbeelding van een half rondt torentje.

Nu wort het tydt te melden de gelegenheit der stadt, gemeenlyk genaemt *Ardevil*, of *Ardebil*, ook wel *Ardovil*. Gelegenheit der stadt. Zy is gelegen in het Noorderdeel van Persie, in 't Oosterdeel van het lantschap Servan in 't oude Medie, ten Zuiden der Kaspische zee en ten Oosten der stadt Taurus. De gebouwen der zelve zyn beter dan die van Samachi, dogh van dezelve stoffe gemaekt. De Basaren of Winkelstraten zyn ook fraeier en beter overdekt. Evenwel ziet men hier niet veel winkels van goude of andere kostelyke stoffen, nocht edel gesteente, gelyk wy van andere winkels getuigt hebben. Naer het zeggen van anderen zyn deze kostelykheden voor dezen hier ook geweest, maer allengs verdwenen. Men ziet hier vele kerken met koepels overdekt, waer onder de fraeiste en grootste uitmunt, genaemt *Mu-zyd*, *Mu-zhit*, of *Ma-zjit Adine*, of *Zondaghkerk*. Voorname Kerk. Zy legt in de stadt ten Oosten op eenen kleenen berg, door, welke verhevenheit zy zich heel van verre doet zien. Verscheide afgezonderde plaetsen zyn'er in, waer in gebeden wort. De voornaemste is groot en ront, waer boven de koepel komt, die op eenen lagen ronden muur staet, stekende torenswyze uit het gebouw, dat een vlakke muur is. Voor deze kerk ziet men een fontein, waer van het water van het gebergte door een onderaertse goot herwaert loopt ten dienst der genen, die daer komen bidden, hoedanige menschen ik in goeden getale in de vertrekken zagh zitten. De andere Kerken zyn van die waerde niet. Hier zyn ook veel Hamans of Banjes. De voornaemste straten, daer de meeste winkels zyn, zyn maer drie of

vier

Digitized by Google

Digitized by Google

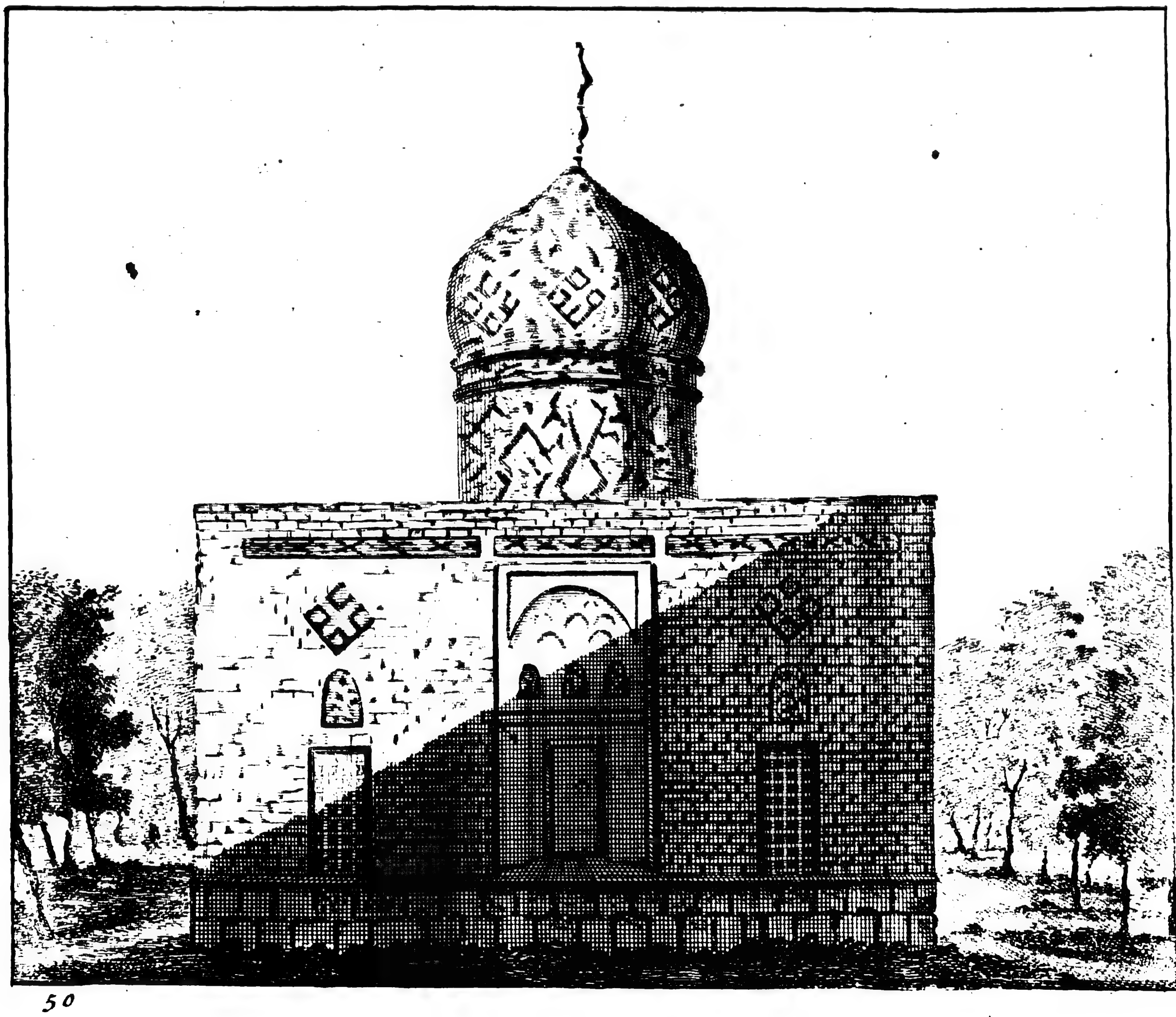

50

Digitized by Google

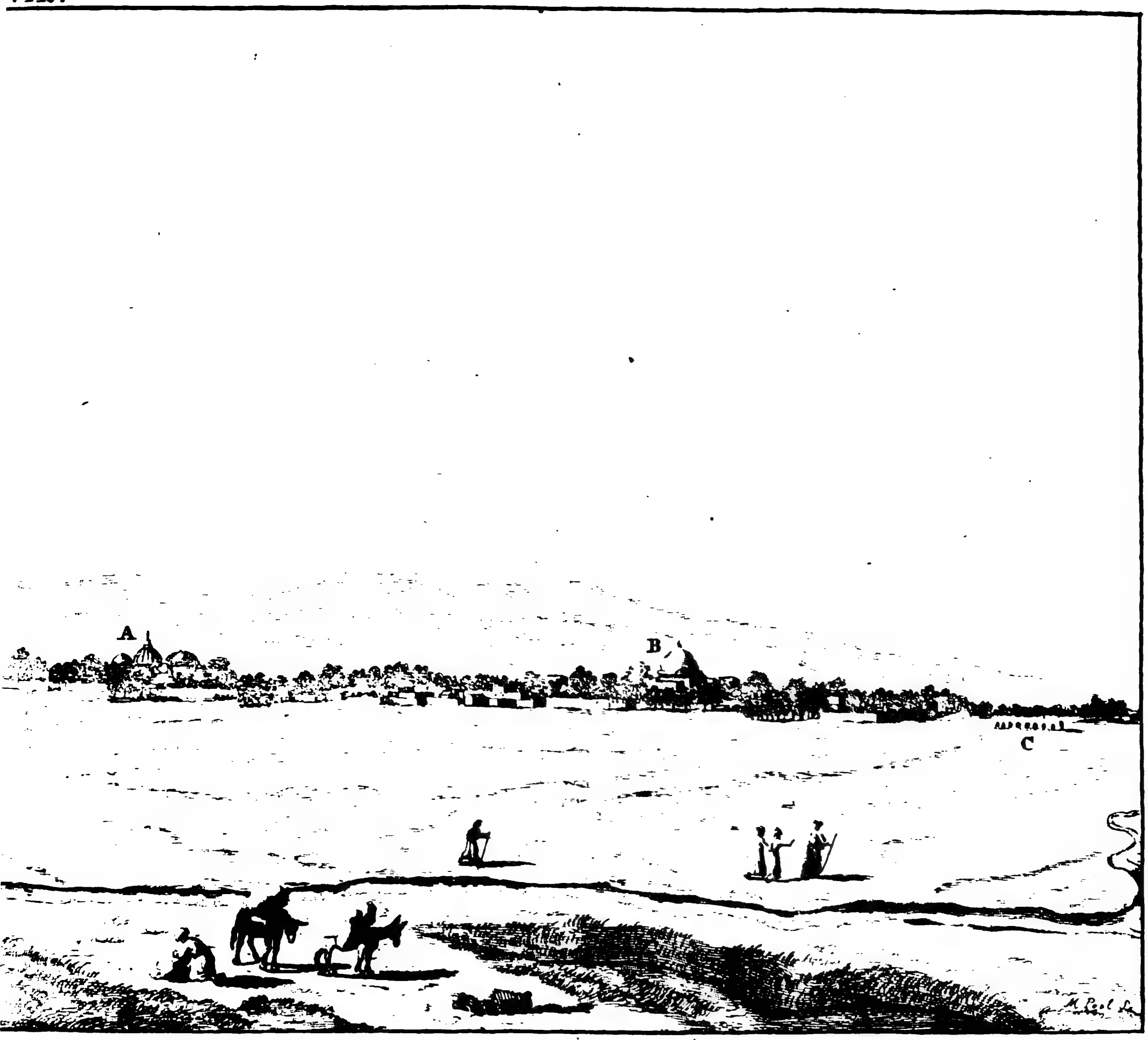

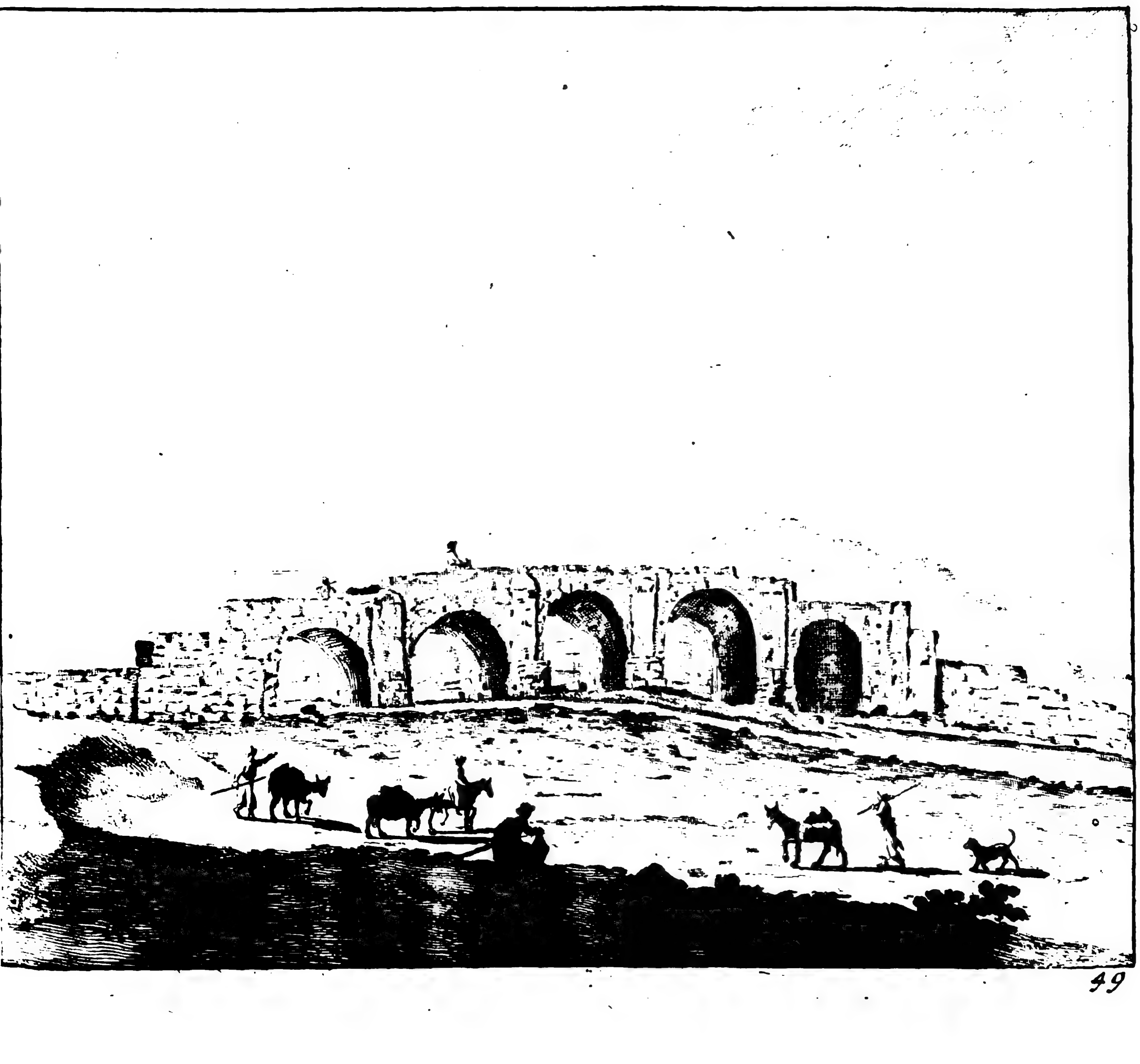

Digitized by Google

Digitized by Google

vier in getal. De overige zyn al meeſt kleen en ſmal. De huizen zyn boven plat, zoodat men van 't eene op 't ander gaet. Meeſt zynze ongezien en ſlordigh. Karwanſeraes zyn'er zoo veel niet, als te Samachi. Drie worden'er bewoont van Indianen, die hier ook niet in grooten getale zyn. Chineſen zyn'er niet, zoodat'er ook minder handel gedreven wort. Aen verſcheide oorden binnen deze ſtadt ziet men veele hooge Elze-en Lindeboomen ſtaen, waer nevens de rivier vloeit. Ook worden tegenwoordigh nogh veele jonge boomen buiten de ſtadt aen de wegen in goede orde geplant: dat mettertydt een aengename ſchaduw geven zal. De voornaemſte plaets is de Meidoen, of plaets daer het graf van Sefi is. Aen de eene en andere zyde ſtaen eenige weinige ſlechte huizen, waer in gemeene luiden arbeiden. Alle de huizen buiten de winkelſtraten hebben meeſt hunnen eigen tuin, verzien van vrugtboomen en andere: waer van eenige vry groot zyn, inzonderheit aen de buitenſte zyden, daer weinige huizen ſtaen: zoodat'er veel ledige plaets is, die echter met boomen beplant is. Dit maekt de ſtadt groot, die rondom met hoeken uitſpringt. De ſtadt is derhalven zoo dicht niet bebout als Samachi, maer veel grooter in haer begrip, leggende in een ronde vlakte, die van d'eene tot d'andere zyde een ſtreek maekt van 3 goede uren. Rondom is zy met hooge bergen beſloten, waer van de hoogſte genoemt wort *Sevalan*, of *Sebelahu*, leggende ten W. N. Weſten, waer op, gelyk wy gezegt hebben, geſtadigh ſneeu gezien wort. Ooſt of ten Z. Ooſten is het Chilaniſche gebergte. Tot Dervies heeft men eenen diergelyken hoogen bergh, genaemt *Sahand*, en by Hamadan eenen derden genaemt *Alvand*, die wel de hoogſte is. Deze worden om hunne gelykheit de drie Broeders genoemt. Ontrent deze ſtadt in het gebergte zyn verſcheide warme baden, die voor gezonde fonteinen gehouden worden. Een is'er twee, andere 3 uren van de ſtadt, andere nogh verder. Toen ik door deze ſtadt gingh, kon ik naeulyx de ſtraten doorgaen om de nieuſgierigheit der menſchen, toeloopende om myne Duitſche kleedinge te zien. Zy hadden my zelf nagevolgt tot aen het graf van Sefi, zoodat men hen met ſtokken van daer moſt dryven: en echter volgden veele tot door den eerſten gangh. By wylen liepen ze my agter aen, tot binnen de Karwanſera, en quamen daer dagelyx, enkel om my te zien. Ja zeker Perſiaen beloofde den opwagter eenen halven gulden, zoo hy hem by my wilde brengen. Het welk als de Armeniers my gezegt hadden, antwoordde ik, dat men in onze landen wel menſchen voor gelt liet zien, maer niet dan wanneer ze iets zeltſaems over zich hadden: het zy dat ze by uitnementheit groot, of kleen waren, of drie beenen of zoo veel armen hadden, of met twee hoofden geboren waren, of iets hadden dat de verwondering der aenſchouweren trekken kon. Ik voegde daer nogh by dat ik den opwachter der Karwanſera eenen heelen gulden geven zoude, als hy de luiden, die dagelyx aen myne kamer quamen, daer van daen kon houden.

De bergen Gebroeders. Warme baden.

Ondertuſſchen bragt ik nu de ſtadt op papier, tekenende haer af van de voorgenoemde plaets by de gemelde brugh, op eenen tamelyk hoogen ronden bergh, die daer benevens legt ten Z. Weſten van de ſtadt. De verbeelding daer van ziet men op N°. 48. Waer in al wat kenbaer is, met letteren aengewezen wordt. Dus betekent A de koepels van het graf van Sefi, waer van'er zich drie vertoonen, kunnende de goude van die zyde niet gezien worden, te meer dewyl zy kleen en lager is. B vertoont de groote Kerk Adine. C een brugh met 8 bogen, leggende over de rivier, die door het lant loopt. Niets anders van deze ſtadt kan men wyders onderkennen, dewyl zy, als wy gezegt hebben, geheel in 't geboomte legt. Ik tekende ook deze brugh met 5 bogen af, gelyk zy met N°. 49. wort aengewezen.

De ſtadt afgetekent.

Den zesden der maent reed ik naer het dorp Kelheran, gelegen een goedt half uur ten Noorden van de ſtadt. Den regten wegh daer naer toe gaet men van het graf van Sefi, ſtaende van daer af een meenigte van hooge elze-en lindeboomen, die aen beide de zyden van een ſmal riviertje ſtaen. In deze ſtreek wonen de meeſte Armeniers, die daer twee Kerken hebben, maer zeer kleen en donker gebout. Als men uit de ſtadt komt, heeft men eenen zeer fraejen en gelyken breeden wegh, beplant van wederzyden met jonge Linde-en Elzeboomen. Hier rydt men voorby des Konings tuin, die met eenen aerden muur omtrokken, en vry groot is; dogh zeer wilt, gelyk wy van de vorige luſthoven gemeldt hebben, en zonder eenige orde. Eenige goede vruchtboomen zyn'er in, als appels, peeren, en kleene pruimen. De bloemen zyn niet noemens waerdigh. Over dezen tuin ſtaet een diergelyke, waer in een vervallen gebou is met verſcheide vertrekken. Als men vorder in het gemelde dorp komt, ziet men daer een ſchoon graf van den Vader van Koningh Sefi, genaemt *Seid Tzeibrail*, nevens nogh twee andere grafſteden, waer in leggen Seid Sala, vader van Tzeibrail, en zyn grootvader Seid Kuddeddin. Dit graf ſtaet in eenen grooten tuin, omtrokken met eenen muur van aerde; waer aen twee groote poorten zyn. Aen de achterſte poort komt men van den groo-

Tuin des Konings.

Koninklyk graf.

Digitized by Google

grooten wegh, zynde de voorste in het dorp. Het graf is in zyn vierkant van kleene steenen tamelyk hoogh opgetrokken: waer boven een lage ronde toren staet met een groote koepel, die groen, en doorgaens met gout ingelegt is, loopende daer blaewe streepen by wyze van loofwerk door. Boven op staen gulde verhevene knoppen. Aen elke zyde van den muur staen 6 vensters. De bovenste is sierlyk gemaekt van dezelve koleur: de onderste is met yzere tralien. Van binnen zyn'er houte vensters. Boven en onder de Cornis zyn drie smalle vakken met verscheide koleuren gesiert. Achter aen in het midden is een deur van hout, waer door men over een hoge treede ingaet. Boven vint men een sieraet half boogswyze, met drie kleene vensteren verzien. Ik vond deze agterbuitenpoort aen den muur gesloten. Voor deze is een fraei overdekt portael van steen gebout. Hier zynde, en geene menschen vernemende tekende ik, ziende door de reten der deur, het zelve graf, gelyk gy het verbeelt ziet op N°. 50. Aen de zyde van het graf binnen het dorp, dat voor het voorste moet gerekent worden, staet een waterput of fontein, gelyk met den grondt, die 16 schreden breedt, en 14 langh is. Dan gaet men 6 trappen op tot voor de deur; daer men zyn schoenen of laerzen moet uitdoen, en over den drempel heen treden, gelyk wy in de beschryvinge van het graf van Sefi gezegt hebben, en naer de gemeene wyze den rechter voet vooruit zetten. Deze grafstede wort van veelen gekust. Als men in het eerste vertrek is, dat boven sierlyk voltenswyze gemaekt, en waer van de grondt met schoone tapyten belegt is, ziet men door een tweede deur, die recht over de eerste komt, het graf, dat boven den grondt in het midden van het vertrek staet, zynde zeer groot, en hebbende een mans lengte hoogte. Het is van houtwerk gemaekt, en met gout tusschen de voegen, gelyk men my onderrechtte, ingelegt. Het was met een zyden kleedt overdekt, hangende boven het zelve eenige goude en zilvere lampen, gelyk voor de deur van het graf twee goude, en twee zilvere. Men gunde my niet verder te genaken dan aen de deur van dit graf. Waer mede ik my ook vergenoegt hield, dewyl ik daer binnen genoegh zien kon.

Onge-makkelyk voorval. Terwyl ik hier bezigh was met alles, zoo veel my mogelyk was, na te sporen, gebeurde het dat de Armenier, dien ik tot mynen leitsman medegenomen hadt, en het volk, dat hier was, eerst aen woorden geraekten, en daerna hantgemeen wierden. Ik vond my hier niet weinigh mede bedremmelt, en spande alle myne kragten in om den twist wech te nemen, dewyl ik voor grooter ongemak bekommert was. Want deze menschen waren in hun eigen dorp, en vervolgens, gelyk men zegt, stout op hunnen grondt: zynde ook van nature fors en boosaerdigh: zoodat ook de Gouverneurs wel 40 jaren langh veel werx met hun gehadt hebben, dewyl ze van geen ontzagh wisten, en tot die stoutheit uitspatten, dat ze zich niet ontzagen het verkoopen hunner waren aen hunne bedienden te weigeren. Waerom men ook eenigen van hun heeft moeten dwingen te verhuizen van hier na Spahan. Dogh de tegenwoordige Chan, gelyk reets gezegt is, heeft het nu zoo verre gebragt, dat de hier nogh zynde zich ook stil houden. Het was zeker hoogh tydt. Want de ongebondenheit dezer ruwe menschen ging in vorige tyden zoo verre, dat zy by den eenen of anderen man een goelyke vrou vindende, zich niet schaemden hun die afhandigh te maken, en die zich daer tegen stelden doot te slaen. De Koopluiden zeker waren binnen de Karwanseraes niet veiligh. Want hen ziende gelt handelen, stoven ze daer binnen, en namen den buit naer zich; om van geen meer andere dartelheden nu te spreken. Groote baldadig-heit.

Lyf-wacht des Chans. Deze Chan heeft onder zich 300 Ruiters, waer van een gedeelte, zoo dikwyls hy uitrydt, by hem is; zonder dat hier eenig meerder getal van voetvolk of soldaten is.

Den 7 den maent wert het goet der Koopluiden afgehaelt en gebragt in het dorp Adsgaerneloe, daer de meester onzer Karavane zyn woning hadt. Dit was wel de voornaemste reden dat wy hier zoo langh blyven mosten, en het schoonste weder laten voorbygaen. Want het was gezegt dat wy den 9 vertrekken zouden. En op dien dagh regende het juist zoo gestadigh dat wy niemant onzer reizigers vernamen. De volgende dagh gaf ons schoon weder: zoo dat nu belooft wiert, de reize den 12 der maent voort te zetten. Op dezen dagh quamen my eenige Armenische Priesters begroeten, en verzoeken iets te willen toebrengen tot het stichten eener Kerke, St. Jan toegewydt, binnen een dorp buiten de Stadt. Ik gaf hun een kleen geschenk, nevens eenen wensch van geluk in hun voornemen.

Den 11 der maent vervaerdigde ik alles tot de reize, die wy des daegs daer aen, na een verblyf van vier weken, eindelyk stonden voort te zetten, en zondt myn goedt vooraf naer buiten. Den dagh gerezen zynde, ontmoette ik verscheide Persianen, die al zingende en vreugde bedryvende door de stadt reden, omdat ze gelukkigh waren wedergekeert van Mecha, daer het graf is van Mahomet, hunnen opperstenProfeet.

Het

Digitized by Google

Het was 3 uren na den middagh, als wy met de Karavane voortgingen, rydende al Zuid aen ontrent 1½ uur door de vlakte, van waer wy in het gebergte quamen, van het welke de ſtadt zich aengenaem opdoet, omringt van een meenigte dorpen, die tegens de bergen aenleggen. Evenwel is de afſtandt te verre, om alles duidelyk te kunnen zien. De geheele Karavane had zich nedergeſlagen by het dorp Sardale 3 uren van de ſtadt. Maer in het gebergte gekomen zynde vonden wy zulken miſt, dat het naeulyx te bekennen was. Hier was ſchoon boulant, en meenigte korenhoopen lagen by een. Het dorp is al vry groot. Wy bleven'er in tot 3 uren na middernagt, en trokken toen het gebergte verder door. Toen de dagh aenbrak, zagen wy de agterſte bergen heel met de kruin in de wolken. Hier vonden wy ook ſchoon lant, en Perſiaenſe boeren, die het met oſſen en buffels beploegden. Na het trekken door verſcheide dorpen quamen wy ten 9 uren aen het dorp Koraming, dat wy ook groot en met veel korenhoopen omzet vonden, op de wyze der andere dorpen, waer van we geſproken hebben.

Het dorp Sardale.

Het dorp Koraming.

Hier hielden wy ſtandt, en gingen leggen in de vlakte, nevens een levendigh riviertje, dat weinigh ſchreden van hier door het lant loopt. Veel duiven zyn hier, ook waterſnippen, en lyſters, waer op ik met het roer jagt maekte, en eenen goeden vangſt deed. Ook ſchoot ik twee jonge Entvogels, die by een zworven, de eenigſte, die ik hier te zien quam. By alle deze dorpen vint men Wilge- Elze-, ook eenige vrugtboomen. Wy bleven nogh al hier om eenige luiden af te wachten, die van de ſtadt ſtonden te komen. Middlerwylen vervaerdigde ik een gezicht op het papier, zoo als wy met de Karavane benevens het dorp lagen, gelyk op N°. 51 verbeelt wort; met voornemen, van ook eenige gezichten van het lant, en eenige dorpen daer in, te vertoonen.

Vogel-jagt.

Gezicht op het papier gebracht.

Dezen avont begon het te miſten. Dogh het weder opklarende, vertrokken we ontrent middernagt, trekkende by Maenlicht over het hoogh gebergte. Wy togen ook by wylen door de laegte, en na het trekken door verſcheide dorpen bragten wy het des morgens den 15 vroegh tot het dorp Fattaba, nadat wy eenen wegh van 4 uren afgelegt hadden. Des anderen daegs vervolgden wy een weinigh voor den morgenſtondt onze reize door het gebergte op eenen ſchoonen wegh, en quamen ten 9 uren by het dorpje Jeries 3 uren afgelegen van het laetſt gemelde. Dezen nacht quamen de twee Armeniers, myne reisgenooten, by ons met eenen der meeſteren van de Karavane. Zy waren om eenige dingen, die ze te verrichten hadden, dus langh in de ſtadt gebleven. Vier uren voor den dagh gingen wy voort, en ſloegen ons met het aenkomen des dageraets van den 17 der maent neder in het gebergte, nadat wy nu drie uren gereiſt hadden over moejelyke rotſen en ſteenigh gebergte. Dezen dagh quamen wy by onze Kamelen, van ons eenige dagen vooraf wech gezonden. Hier vertoonde zich de bergh Taurus, een half uur afſtandts voor ons. De inwoners noemen hem *Caſeluſan*. Hy ſtrekt zich wydt en zydt uit, en neemt naer de verſcheidenheit der plaetſen ook andere namen aen. Dogh hy behout in 't Zuiderdeel van kleen Aſie den naem van *Taurus*, dien eenigen ook voor *Caucaſus* hebben aengetekent. Wy maekten 3 uren na middernagt eenen aenvangh om hem te beklimmen. Eerſt quamen we in een groote laegte, moetende te voet gaen om den ſteilen afgang. Toen gingen wy den bergh op, dien ik zeer ſteil bevondt, en vol akelige ſteenrotſen, hier en daer ook yſſelyke klooven, en vervaerlyke diepten van elkander geſcheiden. De wegh is hier om de ſmalte zeer gevaerlyk: waerom men meeſt te voet met de paerden achter zich moet voortgaen. Men rekent gemeenlyk een goedt uur tot het trekken over dezen bergh: maer wy waren met zulk een groote Karavane meer dan 2 uren hier over bezigh. In het wederafkomen zagh ik vervaerlyke en woeſte gezichten aen de rechter zyde met holen tuſſchen de rotskloven; dat by nacht zeer naer voorkomt. Als men den bergh heel over is, komt men in eene vlakte, die eenige honderden van ſchreden groot is. Deze trekt men ter ſlinke hant door, en weinigh van daer komt men aen eenen tweeden bergh. Want deze berg Taurus is als in twee bergen afgedeelt, tuſſchen welke heel beneden in den gront de rivier Kiſiloſan loopt, die ook *Kurp* genaemt wort. De vloed van dezen ſtroom is zeer ſnel, hebbende verſcheide watervallen, of afſtortingen, die met groot geruiſch tuſſchen de klippen heen bruiſchen. Deze rivier vloeit van het Weſten, en loopt naer het Ooſten, tot dat zy eindelyk in de Kaſpiſche zee ſtort. Om'er over te trekken heeft de Koning Tamas een groote ſteene brugh doen maken, die 10 ſchreden breet, en 150 langh is. Zy is tamelyk hoogh, en heeft 6 bogen, waer van'er drie vry groot zyn. Boven tuſſchen de vier bogen zyn drie gaten, waer onder men nogh ten deele ziet een half rond, toornswyze gemaekt. Deze rivier loopt tegenwoordigh maer door eenen of twee der zelve bogen, hoewel by hoogh water ook door d'andere. Toen wy deze brugh over getrokken waren, zetten wy ons neder om het overige der Karavane af te wagten: de Armeniers meeſt

Het dorp Fattaba.

Het dorp Jeries.

De bergh Taurus.

Yſſelyke gezichten.

De rivier Kiſiloſan.

Aenmerkelyke brugh.

Digitized by Google

meeſt om hier Kaffee te drinken, dogh ik om een gezicht dezer brugh, der rivier, en bergen op het papier af te tekenen; waer toe het licht der maen my gunſtigh was. Myn tekening ving ik aen van de N. Weſtzyde, gelyk te zien is op N°. 52. Toen trokken wy den tweeden bergh op, die hooger, grooter, en moejelyker was, dan d'eerſte. Want van te voet tegens de hoogte op te gaen, en dan weder naer de laegte te dalen, vermoeit zynde, waren wy gedwongen veeltyts adem te ſcheppen: totdat wy een goede ſtreek vindende, weder te paerde ſtegen, en eindelyk de opperſte kruin des bergs bereikten. Men ſtelt gemeenlyk voor het opklimmen anderhalf uur. Maer wy waren'er langer over bezigh, dogh wel te vreden dat wy met een gedeelte der beeſten zonder eenige ſchade te lyden, met den dageraet daer boven op quamen. De reſterende Karavane quam wel 2 uren na ons. Ik bevond hier dat men weinigh weder nederwaert gaet, maer een hoogh lant behout, dat binnen de ſtreek van een half uur goedt en wel bebout is. Wy trokken nogh tot 9 uren by zonneſchyn voort, wanneer wy ons nederſloegen tuſſchen laegh gebergte, by een goedt vlietend water, ontrent het dorp Kaſiebeggidaraſſi, gerekent 4 uren af te leggen van de plaets, daer wy vernacht hadden. Hier werden ons de eerſte druiven te koop gebragt, en tot zulk eenen goeden prys, dat wy voor 4 ſtuivers 7½ pont hadden. Als men over dezen bergh is, krygt men al meeſt ſchoon lant, en eenen goeden wegh. Achter den bergh Taurus vertoont zich een bergh, die veel hooger is, genaemt *Sawalan*, waer op altydt ſneeu legt. Den volgenden dagh bleven wy nogh hier, om ruſt te geven aen de beeſten, die van den moejelyken wegh afgemat waren. Den 20 trokken wy weder voort 3 uren na middernagt. Wy hadden ſchoon weder, maer by nacht koude. Getrokken zynde door een vervallen dorp, en over een of twee tamelyk hooge bergen, ſloegen wy ons ten 7 uren neder by een loopend water, ontrent het dorp Jamkoela, gelegen 3 uren van de laetſte ruſtplaets. Hier zagen wy de eerſte vogels, die ze *Baeker-Kara* noemen. Drie uren na middernagt gingen wy den 21 weder op wegh, en quamen met den dageraet aen het dorp *'t Sargabrand*, daer wy ons, nu 3 uren gereiſt hebbende, nederſloegen. Dit dorp legt in een vlakte, en heeft eenen kleenen tuin, waer in de hoogſte boomen Wilgeboomen zyn. Ter rechter zyde is een tamelyk hooge bergh, op wiens ſpits men verbroke rotsſteenen ziet. Het overige des bergs wort beploegt gelyk het omleggende lant. Veele andere dorpen leggen daer ontrent. Men ziet hier den Taurus in 't verſchiet. Het gezicht tekende ik hier, gelyk het met N°. 53 wort aengewezen. Den 22 trokken wy twee uren na middernagt weder voort langs eenen goeden wegh. Met het aenbreken van den dagh reden wy door een zeer groote vlakte, hebbende ter regte en ſlinke zyde hooge bergen. Ten negen uren hielden wy ſtil, en bleven in de vlakte by het dorp *Nouul*, gelegen 6 uren van de plaets, daer wy onze nagtruſt genomen hadden. Wy gingen al ten Zuiden aen, en kogten weder druiven voor den zelven prys, zoo blaeuwe als witte, wonder goedt van ſmaek. Des nagts den 23 togen wy weder voort meeſt al in vlakte ten deele vol ſteenen en grof zandt. Eenige dorpen ter regterhant voorby getrokken zynde reden wy door de ſtadt Samgael, afſtygende en ons neder leggende aen ginſe zyde. Hier kregen wy volop van Granaetappelen, hoewel ze kleen waren, van appelen ook aengenaem van koleur en ſmaek, nevens druiven en andere vrugten, die ons een aengename ververſching gaven.

Gezicht getekent. — De berg Sawalan. — Het dorp 't Sargabrand. — Het dorp Nouul. — Schoone druiven. — En andere vruchten.

XXIII. Hooftstuk.

Beſchryving van Samgael en verſcheide andere plaetſen op den wegh naer die ſtadt. Komſt tot Kohm.

HIER gekomen zynde moſten we ook nogh blyven den volgenden dagh, omdat de tol voor de goederen betaelt moſt worden, en de tolmeeſters buiten de ſtadt vertoevende niet te voorſchyn quamen. De ſtadt Samgael heeft geheel de gelykenis van een dorp. Eenige huizen ſtaen'er, die tamelyk hoogh, en van aerde wel opgebout zyn, zommige ook van ſteen onder aerde vermengt. Zy heeft een brave hooge Baſaer ofte Winkelplaets, die tamelyk langh en boogſwyze geheel overdekt is; waer in de voornaemſte winkels zyn van lakenen, ſtoffen, katoenen, en andere dingen van die natuur. Buiten deze zyn'er nogh verſcheide andere winkelplaetſen, mede overdekt. Verſcheide kerken zyn'er ook met

Gelegenheit der ſtadt Samgael.

Digitized by Google

Digitized by Google

KARAVANE

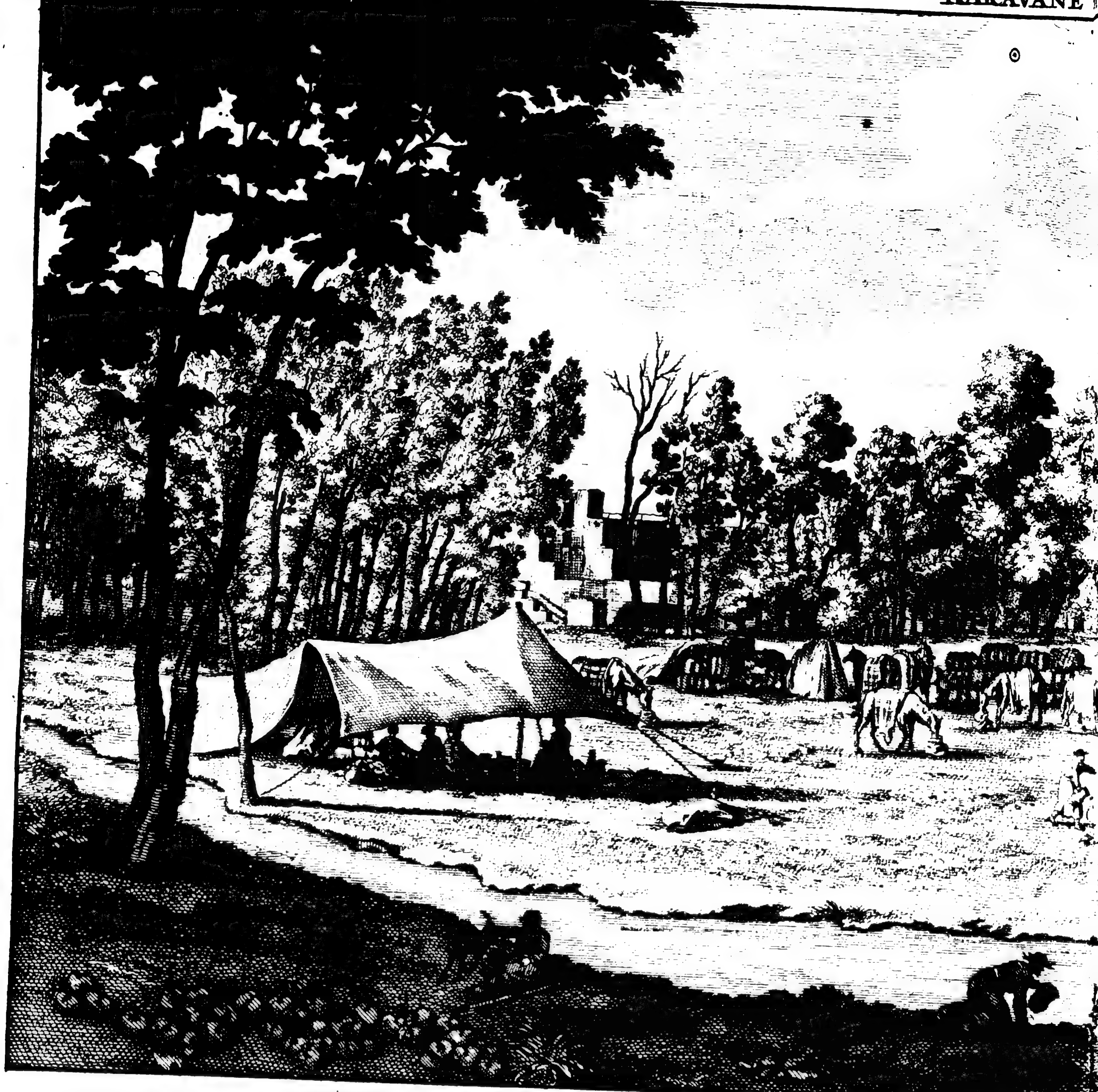

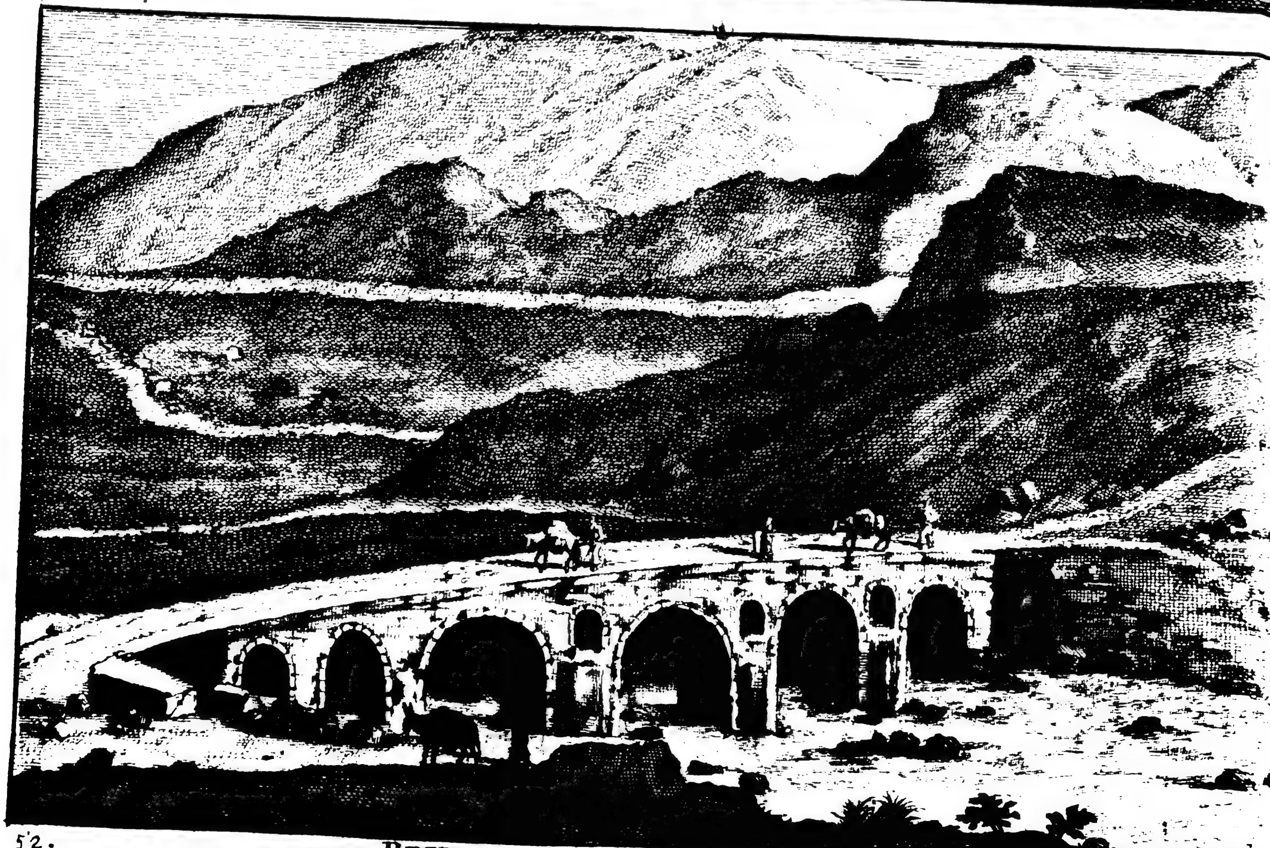

52.

BRUG OVER DE RIVIER KIESILOSAN.

Digitized by Google

KARAVANE BY HET DORP CORAMING. 51

52. BRUG OVER DE RIVIER KIESILOSAN.

HET DORP 'T SARGABRAND. 53

Digitized by Google

54 Samgael.

Gesigt by Samgael. 55

56

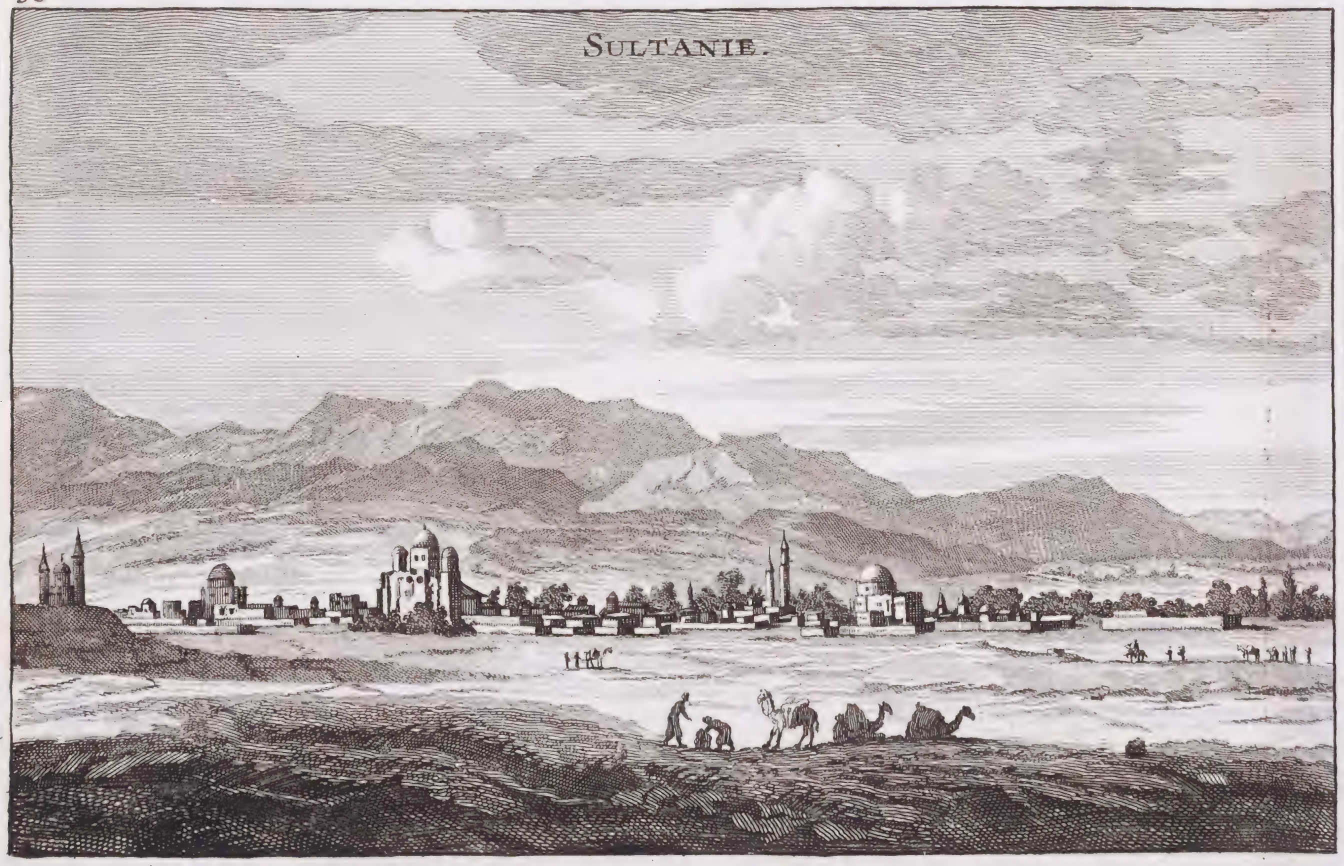

Sultanie.

57

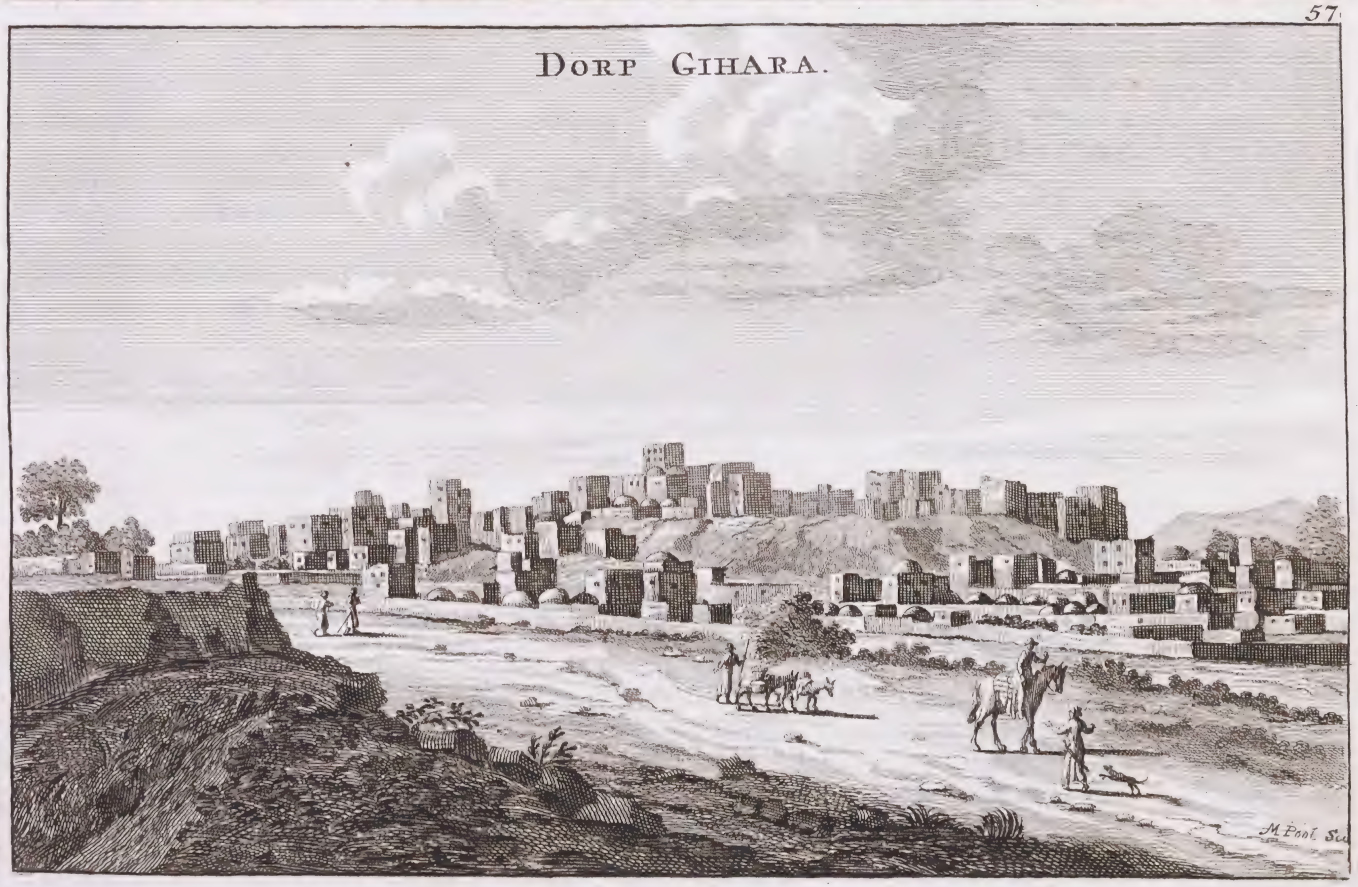

Dorp Gihara.

Digitized by Google

54

56

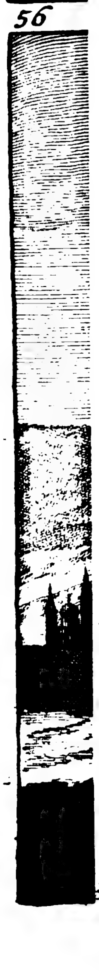

met koepels, waer van de voornaemſte van buiten ſierlyk groen, en uit den blaeuwen verglaeſt is. Een vervalle kerk zagh ik'er, die redelyk hoogh en met een koepel verzien was. Deze was voorheen een Moſque der Turken geweeſt, toen zy hier den meeſter ſpeelden. De ſtadt zelve is kleen in haer begrip, leggende vermakelyk in de vlakte aen de zyde ten Ooſt en N. Weſten met hoogh gebergte bezet. Een half uur van daer aen de Zuidzyde vloeit een ſchoon klaer water, daer wy ons hadden nedergeſlagen, gelyk ook aen de N. Weſtzyde in de laegte, daer men veel vermakelyk geboomte en tuinen meeſt al met afgeſchotene muren ziet. Met deze legt de ſtadt zoodanigh bezet, dat men ze aen de meeſte zyden naeulyx van buiten zien kan. Waerom ik bequaemſt vond een verbeelding daer van te maken aen de N. Ooſtzyde, gelyk N°. 54 die aenwyſt; toonende al wat kenlyk is met letteren. Dus verbeelt de letter A de vervalle kerk der Turken, B de voornaemſte kerk, C een groot vervallen gebouw. Verder heb ik'er niets kunnen vinden dat der aenmerkinge waerdigh was, of eenigh overgebleven gedenkteken der outheit verbeeldde. Dat vremt is, dewyl het een oude ſtadt is. Zy is voordezen in vollen bloei, en zeer neringryk geweeſt, daerna door Tamerlaen verwoeſt, en by verder verloop van tyden door de Turken bedorven. Men heeft'er maer eene Karwanſera: maer zy is zeer groot, en van aerde en leem gebout. Aen de Ooſtzyde naer het gebergte loopt de ſmalle rivier Sangansjaey, naer welke de ſtadt ſchynt genoemt te zyn. Naer dezelve zyde afziende van onze ruſtplaets tekende ik het gezicht, zoo als ik het vertoon op N°. 55. Een Daroega of Schout heeft hier het gebiedt. Wat den tol aengaet, waerom wy hier vertoeven moſten, voor yder laſtpaert, geladen met zyde of laken, moeten 30 ſtuivers betaelt worden. Voor ſlegter ſoort geeft men 15 ſtuivers. Tegen den avondt kregen wy regen, die tot 2 uren voor het ryzen van den dagh bleef duren. Maer het weder op geklaert zynde vertrokken wy den 25, hebbende de Tolmeeſters beſloten te komen ter plaetſe, daer wy blyven zouden. Den wegh hadden wy hier vlak en goedt. Met den dageraet togen wy ter rechter zyde voorby een dorp, dat in 't geboomte legt, kort daerna ook voorby een ander, leggende aen 't gebergte ter zelve zyde, eindelyk nogh voorby 3 andere: tot dat wy ten 9 uren aen het dorp Kurkjandy quamen, daer wy bleven, zynde 3 uren van de ſtadt, ten Z. Ooſten. Ter ſlinke zyde ſtrekt zich hier een arm van den bergh Taurus, uit het Noorden loopende naer het Zuiden, naer het lant Curdeſtan, dat bewoont wort van een volk, genaemt *Curd*, dat zich al in dorpen onthout: hoewel men my zeide dat'er in 't gebergte een kleene, maer ſterke ſtadt was, die genoemt wiert *Keyder Peyamber*. Na eenigen regen, die een gedeelte van den nacht bleef duren, trokken wy den 26 der maent 2 uren voor den dagh weder voort over de vlakte, houdende wederzyts het gebergte. Na het doortrekken van eenige dorpen hadden wy met het aenbreken van den dagh de ſtadt Sultanie ter rechter zyde van ons, 2 uren afgelegen van de plaets, daer wy vernacht hadden, leggende aen den wegh een dorpje, waer langs men dicht heen trekt. De ſtadt legt in de vlakte dicht by het gebergte ten weſten, hebbende aen d'andere zyde ook hooge bergen, en ter rechter den bergh Keyder. Hier reden wy tot myn ongenoegen voorby, dewyl de voerluiden daer niet te doen hadden, en, zooze daer quamen, gehouden waren den tol te betalen. Hier by quam dat de meeſter der Karavane my wys maekte, dat wy weinigh van daer onze ruſtplaets zouden nemen. Waer in hy my leelyk misleidde: want ik verſtont wel haeſt dat de verblyfplaets eenige uren verder zoude genomen worden. Hier over in mynen geeſt moejelykheit hebbende beſloot ik te rug te ryden, en de Karavane te laten voortrekken. Ik deed het ook, en gekeert zynde ſtelde my aen de Ooſtzyde tegens eenen heuvel om de ſtadt af te tekenen, waer van de afbeelding op N°. 56 ſtaet. In deze ſtadt zyn 4 groote kerken, waer van de 3 voornaemſte groene koepels hebben. In de allervoornaemſte is het graf van Sultan Muhammed Chodabende, van wien men gelooft dat de ſtadt geſticht is. Dat naer hun voorgeven nu by de 400 jaren zoude geleden zyn. Men betuigde my dat deze grafſtede groots en wel gebout was, de kapel ook ſierlyk en met zilver en gout opgepronkt, hebbende tot de inkomſt 3 poorten, welker eene voor byzonder fraei en groot gehouden wiert. Het gezicht daer van doet zich van buiten vermakelyk op.

Geboomte rondom de ſtadt.

De ſtadt afgetekent.

Het dorp Kurkjandy.

De ſtadt Sultanie.

De ſtadt afgetekent.

Voornaeme grafſtede.

De ſtadt zelve heeft poorten, noch muren. Alle de huizen zyn van aerde, kalk, en leem gebout. Agt of tien Karwanſeraes zyn'er: Baſaers van weinigh belang, dewyl'er geen handel gedreven wort. Voor de verwoeſting evenwel, door Tamerlaen aengerecht, is het eene der pragtigſte ſteden geweeſt. Het voornaemſte gebou daer in was geweeſt de Koninglyke Reſidentieplaets, die nu geheel vervallen is. Een half uur van de ſtadt ziet men nogh een gedeelte van eenen hoogen ſteenen tooren en poort, die men zegt dat eertyts aen de ſtadt zou behoort hebben. Zy legt op de hoogte van 36 gr. 30 min.

Hoedanigheit der ſtadt.

Ondertuſſchen was de Karavane nu zoo

Digitized by Google

verre voor uit geraekt, dat ik, schoon sterk aenrydende, eenen wegh van twee uren most afleggen, eer ik'er weder by quam. Weinich voor den middagh sloegen wy ons neder by het dorp Thalis, daer ik een meenigte van Baeker-kaeracs zagh, (een gevogelte dat onze patryzen gelyk, maer wat grooter is, van onder ook meest wit, gelyk de vleugels.) Zy vliegen bywylen in grote menigte samen, vry hoogh; en zitten dan weder op den gront by geploegt lant. Ik schoot'er eenen, die byzonder zwaer, en wel gevoedt was: waerom hy ons smakelyk viel in 't eten.

Het dorp Thalis. Vremt gevogelte.

Nu trokken wy 2 uren voor den dagh weder voort, en kregen dus ontrent den morgenstondt wederzyds een ander gebergte, rydende door een schoone vlakte, die ter rechter zyde meest beploegt was, en met verscheide dorpen bezet. Aen d'andere zyde waren'er geene. Nadat wy eenen wegh van vyf uren afgelegt hadden, bleven wy in het dorp Gromdara, dat ik zeer groot bevond. Het was ook vol geboomte en tuinen, loopende de meeste huizen in de laegte, daer een klaer water stroomt. De huizen naer gelang van een dorp in dit lant zyn al vry goedt, en eenige der zelve al tamelyk hoog gebout. Wy trokken 2 uren voor den dagh hier weder van daen over de vlakte meest al Z. Oost aen. De bergen leggen hier wederzyds, als voren, ontrent 1½ uur van elkander. Met het begin van den dagh zagen wy het lant wederzyts bezaeit, nevens vele dorpen, daer we midden door de vlakte voorbyreden. Hier zagh ik hoe de boeren hun lant met kleene plaetsen afscheidden door het hoogen der aerde, om het water daer op te behouden. Benevens den wegh ziet men eenen waterloop, die hun dient, om over het lant te doen vloeien. Nu trokken wy door twee dorpen, die elk een toorn aen de kerk hadden, hoedanige ik tot dezen tydt toe nogh niet gezien had. De toren was beneden zeer dik, en deszelfs punt spits. Boven was een gedeelte daer van groen met geele strepen. Men onderrechtte my, dat het een graf was van eenen der Persiaensche heiligen, daer naderhant een kerk aen gebout was. Ontrent den middagh redenwe ter zyden in de laegte af op een plaets rondom eenen waterloop hebbende, die 5 of 6 voeten breet was, en met twee watervallen sterk afliep van het N. Westen, nemende zynen loop Z. Oost heen door het lant. Hier by leggen twee dorpen, waer van het een genaemt word *Parsaheym*, en 't andere *Touoekhsi*, welk het kleenste is, zynde gelyk een tuin met eenen muur van aerde omtrokken: waer in men treedt door een groote poort. Dan vint men de huizen daer binnen. Het eerst genoemde dorp is groot, en vol tuinen en geboomte. Ook zyn hier ontrent nogh andere lustige en vermakelyke streken. De twee vorige dorpen met die vremde torens, daerwe zoo even van spraken, dragen ook den zelven naem van *Parsaheym*: en worden deze plaetsen alle onder een gerekent, hoewel zy al een goede streek van een leggen. Aen de slinke zyde scheen nu het gebergte te eindigen. Nu bevonden wy dat wy 5 uren voort getrokken, en met een des nagts wel een uur van den rechten wegh afgeraekt waeren. Twee of 3 uren na middernagt gingen wy weder van daer, ten deele over heuvelagtigh lant, hebbende wederzyts verscheide dorpen, die wy voorbytrokken. Met den dagh hadden wy ter slinke zyde weder andere bergen geheel met sneeu bedekt. Wy trokken drie-of viermael door een kleene rivier, in byzonder schoon en warm weder, en quamen in het dorp Gihara, daerwe ons op den middagh nedersloegen. Elke party der Karavane legerde zich binnen den omkring van eenen lagen vervallen muur, hoedanige plaetsen hier veel zyn. Dit dorp is zeer groot, en men rekent dat'er ontrent 500 huizen in zyn. De meeste leggen op eenen heuvel, echter tamelyk hoogh gebout. Zoodat zy van verre eenen schyn geven eener sterkte: maer als men nader komt, ziet men dat het maer gemeene gebouwen zyn, zoo als in dit lant bewoont worden. Veel geboomte en tuinen ziet men'er rondom, nevens een goedt getal huizen, die niet bewoont worden. wy geven'er u de verbeelding af, van de N. Oostzyde opgemaekt, op N°. 57.

Het dorp Gromdara.

De dorpen Parsaheym en Touoekhsi.

Het dorp Gihara.

Goede eetwaren vond ik hier, schoon schapenvleesch, hoenders, goede meloenen, ook schoone Watermeloenen, waer van ik uit de beste de pitten bewaerde. Ik schoot hier eenen Angoertvogel, die schoon en groot was, en heel zweemde naer eenen entvogel. Maer deze vogels vliegen hooger, en gaen regt op even als een haen. Zy onthouden zich veel op 't lant, daer water ontrent is, waer in ze nu en dan zwemmen. Het lichaem is geheel root: de hals tot by het oogh ros geelachtigh: om het oog wit tot aen den bek, die zwart is. De vleugels zyn wit, root, en zwart. Myn hont bragt hem my levendigh. Ik geef u hier de tekening van een dorpje, hier by gelegen, op N°. 58, en den gemelden Angoertvogel op N°. 59.

Goede eetwaren. Angoertvogel.

In deze lantstreek vond ik ook hier en daer katoen staen, het welk my lustte op papier af te tekenen, zoo groot, als men het ziet groejen in veele takjes by een, zynde 3, 4, of vyf knopppen aen elk takje. Zoo als het hier getekent staet, is het in zyne volkomene rypheit, gelyk blykt aen het eene knopje, dat reeds open gebarsten is,

Afbeeldingh van Katoen.

Digitized by Google

Digitized by Google

DORP BY GIHARA.

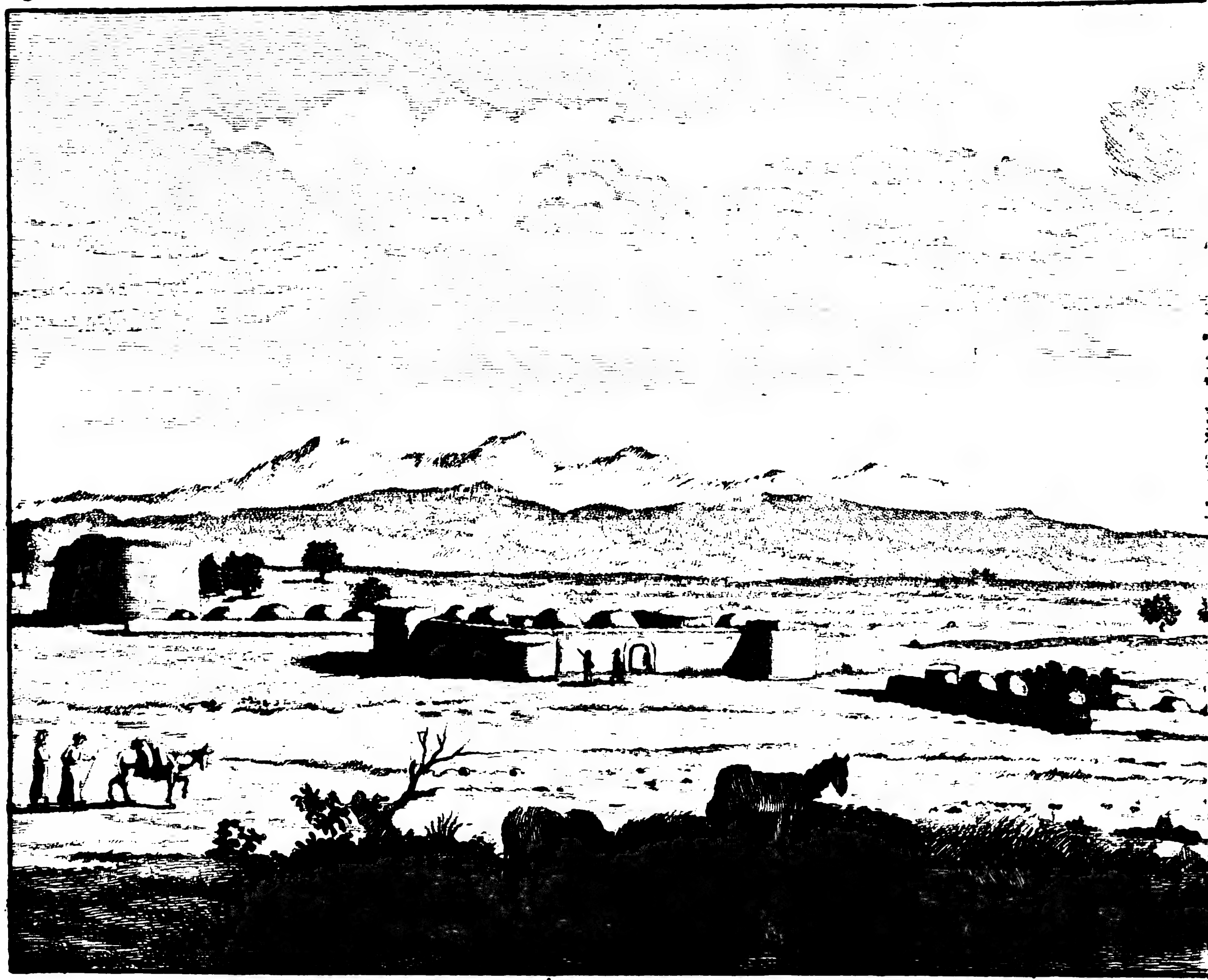

ANGOERT VOGEL.

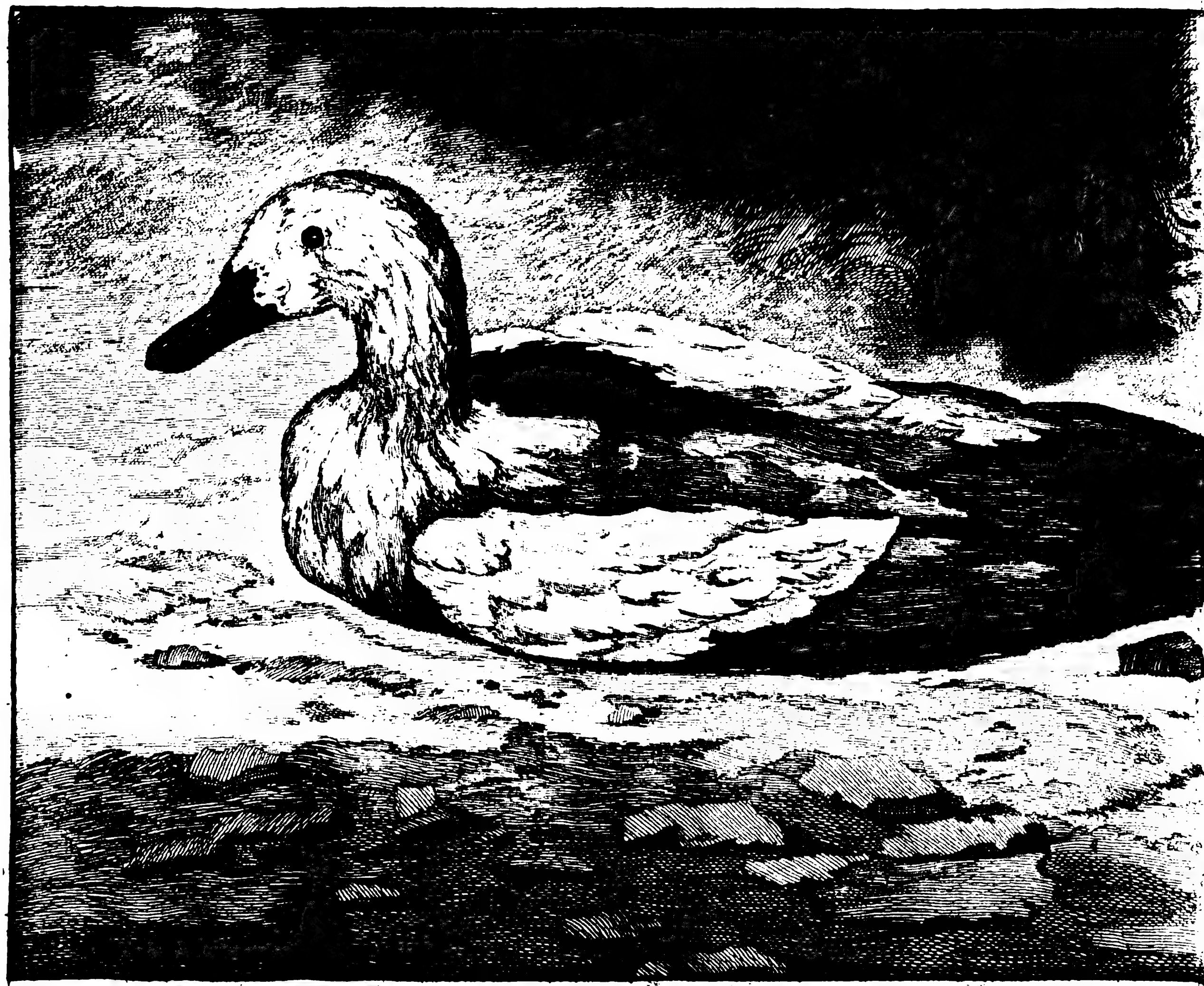

Digitized by Google

DORP BY GIHARA.

ANGOERT VOGEL.

KATOENTAK.

Digitized by Google

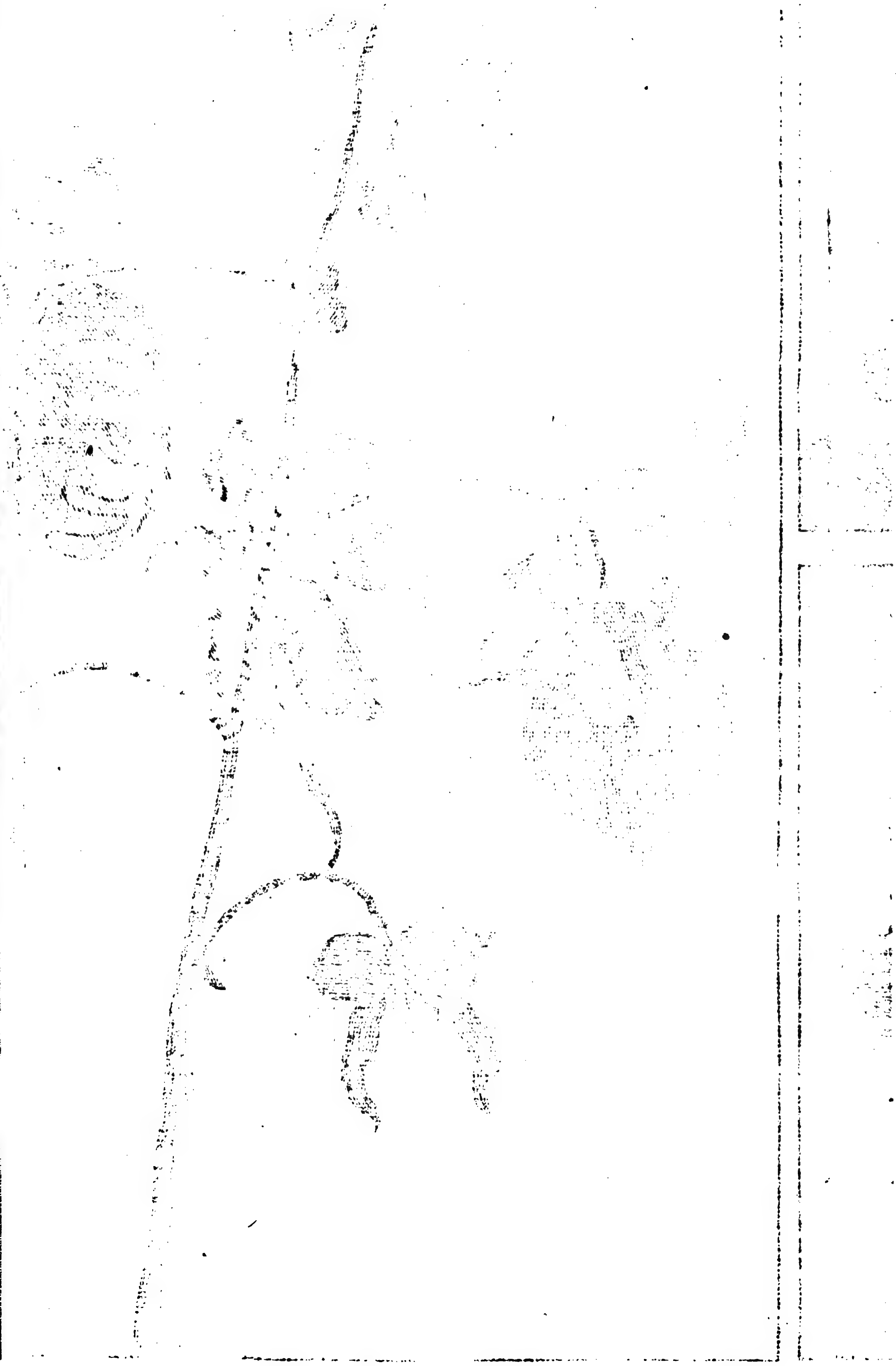

Digitized by Google

is, dat wit van koleur zich opdoet, en vol katoen is. Dit verzamelenze met af te nemen. By wylen valt het van zelfs af, wanneeer zich de knop opent en verdroogt. Als de knoppen nogh in hun geheel en ryp zyn, zynze ontrent purper van koleur, en geven een aengename beschouwing in de velden, omdat de gebarste hunne witheit daer onder vertoonen. Zie hier het fatsoen in grootte daer af op N°. 60.

Den 30 der maent bleven wy mede hier om de beesten te doen rusten. Ontrent den middagh trok hier door een Gezant van Polen, die nu weder te rug uit Spahan quam, daer hy drie maenden was stil geweest. Toen hy hier door trok was ik alleen buiten het dorp, my vermakende met schieten naer eenigh wilt. Eenigen van zyn gevolg my ziende op zyn Duitsch gekleedt riepen my toe. Maer ik denkende dat het Persianen waren ging myns weghs. Waer op 2 of 3 personen te paert op my afquamen, verzoekende in de Italiaensche tale, my te spreken, en daer by voegende datze Franken waren. Hier over verzet staende tradt ik naer hen toe, en in 't spreken met hun, trok de Gezant met zyn gevolgh door. Ik beantwoordde hun vragen, die op nieus en tydingen sloegen, naer myn beste kennisse, zeggende dat ik hun niet veel mede te deelen hadt, dewyl ik reets zes maenden van Moskow geweest was. Zy hadden den vorigen nacht weinigh uren van ons in een ander dorp gelegen. Zy bedankten my door den tolk des Gezants, die my in d'Italiaensche tael aengesproken had, met betuiging, hoe leet hun was, dat ze bezigh met voorttrekken my geene beleeftheit bewyzen konden. Waer op ik met gelyke beleeftheit antwoordde. Dus scheidden wy van elkander, hebbende ik aengenomen hunne vrienden te Spahan te begroeten, gelyk zy beloofden dezen pligt ook te zullen afleggen by de myne te Moskow, daer ze heen trokken. Ik zagh dat hun gevolg bestont in ontrent 30 personen te paert, wordende 4 of 5 standertjes gedragen van eenigen onder hen, dat een sierlyk gezicht gaf. Toen volgden 23 Kamelen met de pakkaedje agter aen.

Zyn gevolgh.

Ten 3 uren na middernagt scheidden wy weder van daer, en door verscheide dorpen getrokken legerden ons met den morgenstondt by het dorp Saksawa, gelegen 4 uren van de leste verblyfsplaets. Dit dorp was wel zoo groot, als daer we des daegs te voren waren, ook vol geboomte. Aen de rechterzyde heeft het een groot vervallen gebouw, aen de slinke een vervalle Karwansera, gelyk in de afbeelding op N°. 61 vertoont wort. Wy waren hier genootzaekt te vertoeven, omdat we niet klaer konden raken met de tollenaers. Dit deedt my den tydt doorbrengen met schieten naer eenige duiven, die ik hier in groote meenigte vond.

Het dorp Saksawa.

Twee uren voor den dageraet trokken wy weder voort, en eenige dorpen doorgetogen zynde, quamen wy met den opgang der Zon aen het dorp Arasangh, dat ter rechter zyde aen eenen heuvel gelegen is, verzien van goede huizen, en veele Zenaerboomen, die groot en fraei voor 't oogh zyn. Dit slagh van boomen had ik nogh niet gezien, en ik zal'er daerna breeder van spreken. Wy trokken het dorp door, en de Karavaen daer nevens. Hier ververschten wy ons met Granaetappelen, waer van wy'er 4 voor eenen stuiver kogten. Het hart hier mede sterkende, reden we verder over kleene bergen, latende de vlakte hier ter slinke zyde van ons, om den wegh te nemen, die naest naer de stadt Kohm loopt. Een weinigh meer ter rechter zyde van het gemelde dorp is de wegh naer Sawa, dat, als men naer Kohm trekt, eenen dagh uit den wegh is: dewyl de Karavanen daer doortrekkende, driemael tol moeten betalen. En als men dezen wegh op Kohm neemt, betaelt men maer eens. Waerom ze gemeenlyk de plaetsen kiezen, die hun voordeeligst zyn.

Het dorp Arasangh.

Zenaerboomen.

Ontrent den middagh rustten wy tusschen de heuvels in een vlakte by het dorp Hangeran, hebbende 5 uren wegs afgelegt. Hier vonden wy uitnement schoon broot, en trokken 3 uren na middernagt vervolgens voort over gebergte, gelyk te voren. Daerna kregen wy vlak lant, en quamen ten 10 uren aen het dorp Sarande, waer nevens wy rust hielden by een schoon loopend water. Hier ontrent zagen wy verscheide dorpen, en kregen voor de eerste mael wyn van Ardevil, dogh met groote moeite, dewyl'er geen vryheit is om dien te verkoopen. De wyn was wit, maer tamelyk goedt van smaek. Wy gaven voor het *Badman*, dat men hier rekent 11 ponden te zyn, 12 stuivers. Ontrent dit dorp ziet men veele groote putten, waer in het water door een onderaertsch kanael naer het dorp geleit wert. Wy togen weder op wegh, meest Oost ten Zuiden aen. Den 4 der maent trokken wy ten 9 uren door het dorp Abbassabaet: van waer wy togen over een vlakte ontrent 1½ uur langh; toen over steenagtigh gebergte; eindelyk weder over een vlakte, waer in twee uren gereden hebbende, bleven wy by het dorp Angelawa, daer we, na 7 uren reizens, een uur na den middagh aenquamen; hoewel het wel 3 uren was, eer de gansche Karavane daer aenquam. Nu waren wy nogh 7 uren van de stadt Kohm. In deze streek vonden wy veele putten, 4 of 5 schreden van elkander afgegraven. De tus-

Het dorp Sarande.

Digitized by Google

tusschenruimte van den gront, die onder ook hol is, verstrekt voor de volten of het gewelf van den waterloop, waer door het water een weinigh onder 't lant heen loopt naer het dorp; hoedanige waterloopen men veel in Persie ziet; en die, als men ze leggen zal, grooten arbeit in hebben. Het dorp zelf vonden wy slecht, en weinigh voorraedt voor ons daer in. Ik zag hier kraejen, groot by uitnementheit, dogh weinigh in getal. Het water was hier zout, omdat de gront hier en in het omleggende lant salpeterachtigh is. Het was nogh vroegh in den nacht, als we onze Kamelen voor af zonden, van welke een geladen met twee pakken laken door de tollenaers van Sawa wech genomen wert, omdat de doortogt daer niet geschiedt was, dewyl deze lantstreek onder het zelve gebiedt behoort. De Kamelen mosten dus weder te rug keeren, en wy hier blyven tot den 6 der maent, wanneer wy een uur voor den dagh te gelyk voorttrokken in groote duisternisse. Waer door het gebeurde dat wy aen een greppel gekomen zynde, die wy niet zien konden, verscheide paerden daer in omvielen, onder welke het myne ook was; waer van ik echter geen ongemak had. Zoo ging het ook met het paert, daer myn goedt op lagh. Deze belemmering over zynde, quamen wy ten 9 uren aen de rivier Sawaesiaey, die haren loop van Sawa heeft. Op zommige plaetsen is zy vry breet om de laegte des lants, daer ze tusschen hoog lant loopt, een groot stuk wegs ter slinke zyde nevens ons naer het Zuiden. Wy hadden den wegh over een zandige vlakte, aen welker regter zyde eenige zantbergen leggen, die zoo rul zyn, dat'er geen mensch of beest kan opkomen zonder gevaer van daer in te verzinken. Agter deze zyn andere hooge bergen, tusschen welke twee streken de wegh van Sawa naer Kohm loopt. Wy hielden op dezen togt goede wacht, dewyl de genen, die onze Kameel hadden wechgenomen, zich lieten verluiden van ons nogh meerder goedt te zullen komen afhalen. Wy wachtten dit af, zynde wel op onze hoede, maer vernamen hen niet. Ten 11 uren vonden wy ons in een steenagtigh gebergte, waer over wy trekkende, rotsen zagen van vremde verbeeldingen, zynde allerhande gedaente daer in te bespeuren. Hierom tekende ik het gezigt daer van, met het gebergte ter regter zyde van de stadt in 't verschiet, gelyk te zien is op N°. 62. Want op eenen der voorste bergen was het niet anders als of men den kop en hals van een beest zagh. En daer nevens doen zich weder andere vremde vertooningen op, hoedanige ik noit gezien heb. Een goedt uur van de stadt afzynde kregen wy verscheide dorpen ter regter zyde naer het gebergte van ons, en zagen de stadt tusschen twee bergen heen, dogh niet kennelyk genoegh door den afstant. Wy trokken door een dorp, daer veel huizen stonden, maer ledigh van menschen, die naer allen schyn met hun vee en tenten in 't velt waren. Aen de stadt komende reden we over een groote steene brugh, waer nevens vele tenten van voorname en gemeene luiden waren opgeslagen, staende daer veele paerden nevens elkander gebonden. Men verhaelde my dat deze menschen, waer onder vele vrouwen waren met hare *Kasuaes*, of draegzetels, naer een der voornaemste graven hunner heiligen trokken, en een bedevaert gingen afleggen. Wy reden de gansche stadt door tot aen het einde der oude muren, dat wel een half uur duurde; waer na wy in het velt, nevens de vervalle muren, en andere oude overblyfsels, gingen nederleggen. Het was nu 3 uren na den middagh: maer daer liepen nogh twee uren heen, eer de geheele Karavane hier was, die niet eerder voort kon geraken omdat, eer men aen de stadt komt, veele zeer smalle bruggen leggen over stroomend water, waer door d'een achter den anderen langsaem moet voortgaen. Wy bleven hier nogh den volgenden dagh, en hadden het genot van zeer schoon en warm weder.

Rotsen afgetekent.

XXIV. HOOFTSTUK.

Beschryving van Kohm, en Casian. Aenkomst te Spahan.

Gelegenheit van Kohm.

Ondertusschen ging ik de stadt van binnen bezichtigen, nadat ik de oude overblyfsels en puinhoopen bezien had, waer van ik in het vervolg breeder gewagen zal. Myne aenmerking verdiende daer allereerst de Muzjid, of Ma-zjit-Matsama, een kerk, die voor de voornaemste der stadt gehouden wort. Hier in legt begraven Fatma-sora, dochter van Mahomet, en gemalin van Alie. Hier by staet een kerk, waer in begraven legt de Koning Abbaas, en andere Persische Koningen; gelyk ook Sjia Suleman, vader van den tegenwoordigh re-

Voorname Kerk.

Grafsteden.

Digitized by Google

61

DORP SAKSAWA.

VREMT GESIGT VAN EEN BERGH.

62

RUINEN VAN DE STADT KOHM.

63

RUINEN VAN DE STADTS MUYR.

64

Digitized by Google

61

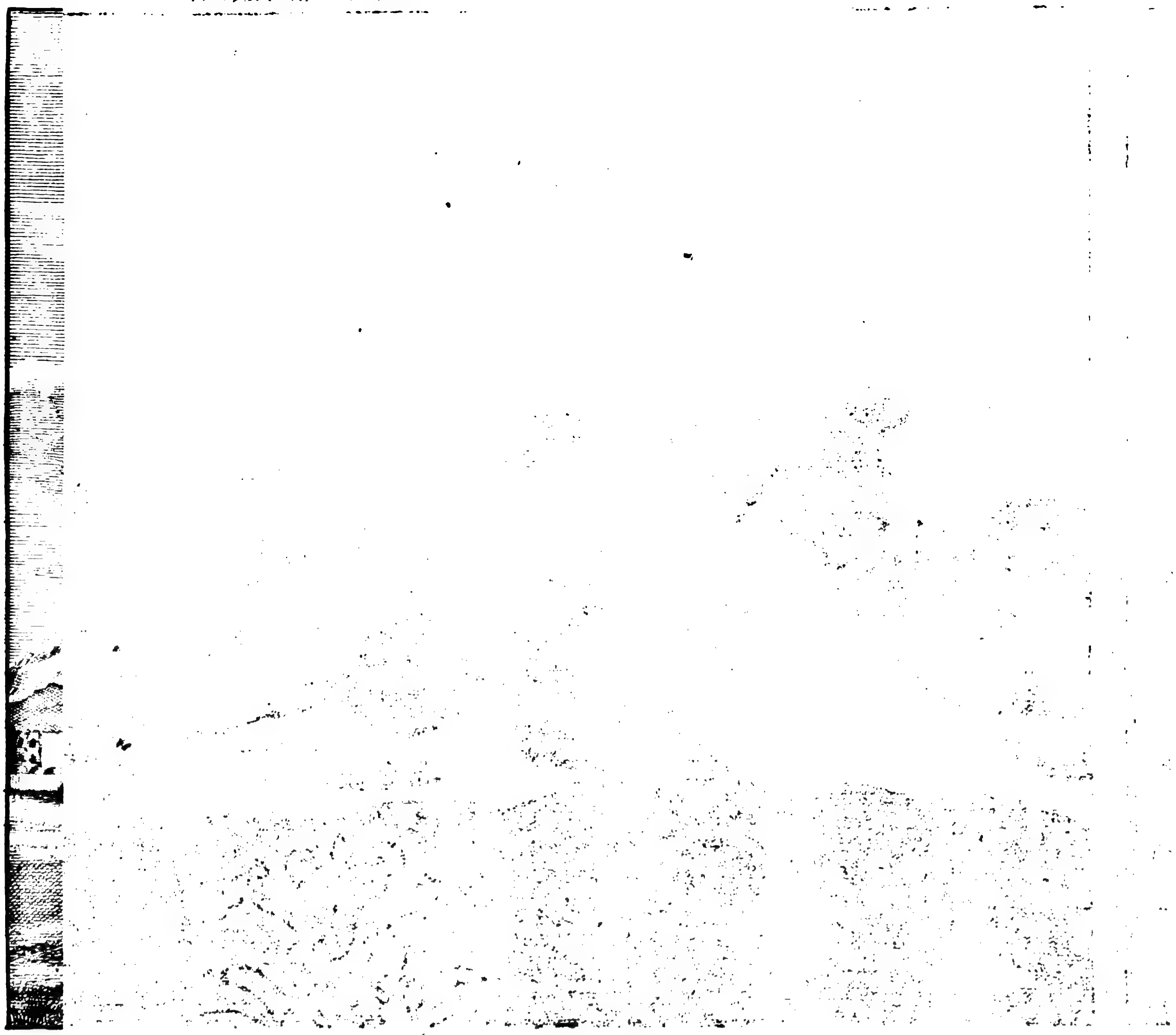

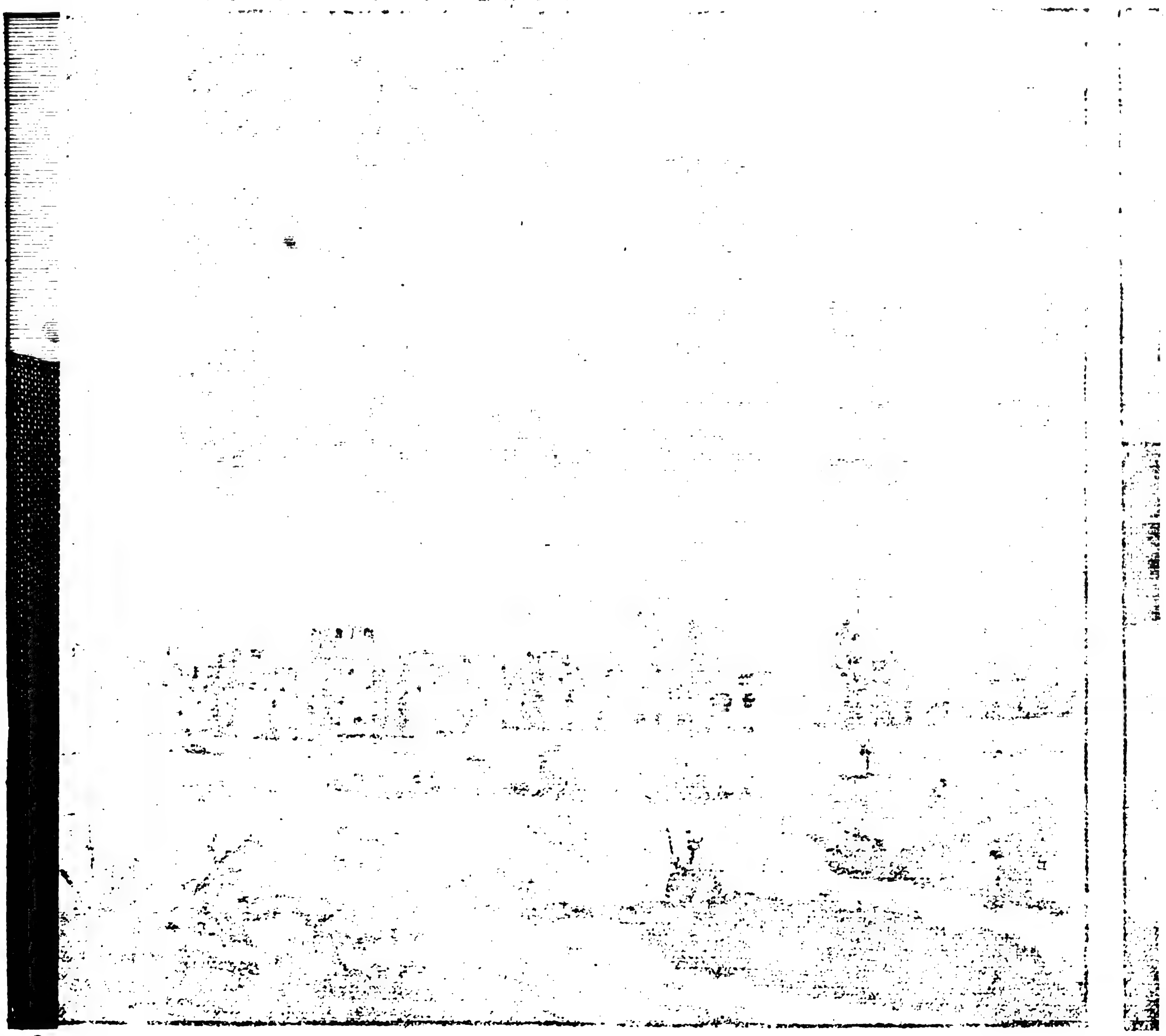

63

Digitized by Google

regerenden Koning Sjac Hossen. Deze kerken zyn beide sierlyk gebout, en hunne koepels groen blaeu verglaest. De stadt verder ingetreden vond ik 4 Kolommen, ontrent 6 mans lengten hoogh, waer van'er twee by een stonden, en tot een gebou of kerk behoorden, rustende op eenen vierkanten muur, die ontrent zoo hoogh van den gront komt, als de Kolommen hoogh zyn. Het voorportael van dezen muur is een byzonder groote volte. De andere twee kolommen zyn van een gescheiden, en meer verbroken. Boven aen de eerste twee ziet men als een Kapiteel, dogh zonder orde. Alleen ziet men daer aen 3 partyen van omloopende ryen of banden. De Kolommen hebben in 't oogh hunne evenredenheit, hoewel boven wat dunte, om onder het Kapiteel eenen kring van groen en gout, dogh verbroken. Zy staen een stuk wegs van de Basaer af, die maer gemeen is, als al het overige dat daer is. En het is geen wonder, dewyl het geen koopstadt is, daer handel omgaet. Aen de brug, die men overkomt, staet een groot gebou, waer in van binnen een zeer fraeje vierkante ruime plaets is, in welker midden een groote fontein staet. Dit gebou is een kerk of gebedeplaets, waer in men zegt dat de zuster van Imaan Risa en Imaan Ainu hammed, die over 750 jaren geleest hebben, begraven legt. Voor dit graf hebben ze groote agtinge, rekenende deze vrouwe voor eene der voornaemste nakomelingen van Mahomet. Men zag'er ook gedurig veel aenzienlyke mannen binnen zitten.

Gedaente der brug. Wat de brug aengaet, ik bevond dat ze 100 schreden langh, en 8 breet was, zynde daer wederzyts een muurtje aengebout van kleene steenen, waer van de brug ook gebout is, ontrent 2 voeten hoogte. Onder zyn 10 bogen, door welker eenige de rivier loopt, die *Kohmsjay* genoemt wort: hoewel ze ook door alle stroomt, naer den aenwas van 't water. Men verhaelt dat in den jare 1031 hier een zware afwatering geweest is, waerdoor 1200 huizen ingestort zyn. Het welk de koning Sjae Abbaas verstaen hebbende met groote kosten eenen dyk gemaekt heeft, ontrent twee mylen langh, om dergelyk eene verwoestinge, door het water veroirzaekt, voor te komen.

De rivier Kohmsiay.

In de stadt zyn 24 wyken, en 2100 huizen, in welke alle een put is. Daer zyn ook 300 *Abenbaars* of waterbakken. De stadt heeft 4 poorten, 4 Basaars, en een Meydaan, ook vele badtstoven, kerken en bidtplaetsjes. Van eenige voorname overblyffelen der outheden ziet men aen deze zyde der stadt niets, zynde geene daer van te vinden dan aen den anderen kant, daer we ons, als gezegt is, met de Karavane hadden nedergeslagen, teweten aen de Zuidzyde binnen den omtrek der oude stadt Kohm, eertyts *Chonana* genaemt, en gerekent te leggen in Medie: welk lant men meent dat zich tot Kasjan heeft uitgestrekt, tot aen eenig gebergte, dat voor de grensplaets gerekent wort, en onder de inwoners voor het lantschap Arak bekent is.

Piramide. Het eerste, dat my hier van deze outheden voorquam, was een soort van een Piramide, dogh rond, staende dicht aen den muur: hoewel men eenige schreden optredende tusschen dezelve en den muur kan doorgaen. Ik bevond dat dit gevaerte 78 schreden in zynen omtrek; en de hoogte van ontrent 8 mans lengten had, verzien van 4 schuinse afloopende muren, daer geen trappen aen zyn; welker ingang ten deele met steenen en puin gestopt is. De dikte des muurs besloegh eenen vadem: de afgang daer van schuins genomen 1½ vadem. Dan loopt het steil naer beneden, ontrent zoo diep onder d'aerde, als hoog boven de aerde. Onder op den gront is het vlak en rond. Men kon 'er door de gaten bequamelyk in zien; maer niet in komen, dat my vremt voorquam, dewyl het met voordagt zoo schynt gemaekt, en niet verbroken is. Waer toe het eigentlyk gesticht is, weet ik niet wel te bezeffen, hoewel ik voor het naeste denk dat het tot een grafstede gebout is. De gelegenheit hier van vertoont zich op N°. 63. Hier nevens staet ter rechter zyde het overblyffel van een Tempeltje, en eenige andere vervalle brokken. Verder naer buiten strekt zich de vervalle muur der stadt nogh een goedt stuk heen. Maer daer aen te veel verval vindende, zoodat'er weinigh kenlyx aen was, begaf ik my een weinigh naer de zyde der stadt, 200 of 300 schreden van de gemelde Piramide, daer ik een gedeelte des ouden muurs met de vervalle torens daer aen vont; zynde nogh tien ronde torens aen deze zyde des muurs, die ontrent 6 of 7 mans lengten hoogh, en vry dik zyn, hoewel boven wat dun oploopende. De verbeelding met het gezicht des lants wert vertoont door N°. 64. Hier ontrent zagh ik nogh een groote vervalle poort, die aen den muur gedient had, zynde van binnen 5 schreden diep, en even wydt. De muur was van dezelve dikte, dat te bespeuren was uit de zyden, die'er nogh aen stonden. Vorders is alles van aerde, leem, en kleene steenen, die in de zon gedroogt zyn, gebout. Wat my aengaet, schoon ik noit oude gebouwen van dusdanigh een stoffe, gezien heb, en my hier door veele twyffelagtige gedagten opquamen, geloof ik egter dat deze de regte overblyfsels der stadt, die'er geweest is, zyn. Want de oude schryvers maken ook gewagh van zulk eene bouwinge, aen een gelascht van aer-

Digitized by Google

aerde brokken, in de zon gedroogt, en andere week gekneede stoffe, die voor kalk gebruikt wert. Daer is ook blyk in de heilige bladen dat de stigters van den toren van Babel zig van zulk eene stoffe hebben bedient, gebruikende de tichelen voor steenen, en het leem voor kalk. De zon ook geeft hier te lande groote hitte, en drooge lucht, waer door de aerde licht droogh en bequaem gemaekt wort, om voor steen te gebruiken. Naer het zich laet aenzien, zou'er ook gekapt stroo tot meerder vastigheit onder gemengt zyn. Men ziet ook hier te lande de bouwing dagelyx op deze zelve wyze geschieden. Want men weet gansch Persie door niet anders dan van aerde in de zon gedroogt, en dezelve stoffe, die tot kalk bereit wort. Dus zyn de huizen alom slegt en licht, en daer door de vergankelykheit onderworpen, vooral veele, die van losse en niet wel gedroogde aerde, met slyk, voor kalk, vermengt, ligt opgeslagen worden. De lantaert ook zet zich niet om ergens de hant aen te houden, of het vervallene te herstellen.

Onagtsaemheit der Persianen.

Dit bezichtigt hebbende, begaf ik my ten N. Westen der stadt in het velt, dewyl daer geene hoogten zyn, en bragt ze op papier, zoo als op N°. 65 te zien is. Daer in vertoont de letter A de Kerk, genoemt *Matsama*: B die der Koningen: C de Brugh: D de Kerk van een groot gebou: E de twee grootste kolommen aen het voornoemde gebou binnen de stadt. Men ziet in de afbeelding hoe de andere kolommen van elkander afgescheiden zyn. De laetste kolommen, die nogh ontrent de Kerk met de koepel zyn, verdienen niet, dat we onze teekeningh daer om verlengen.

De stadt afgetekent.

Den 8 der maent, een uur voor den dagh, verlieten wy deze plaets, trekkende nogh voor een gedeelte voorby den ouden vervallen muur: vervolgens door de vlakte, daer veele dorpen leggen. Een uur van de stadt zynde, zagen wy met den morgenstont twee groote vervalle torens, die nogh ten halve ront waren. Ten 9 uren bleven wy benevens het dorp Langaroet, by een klaer loopend water, 3 uren ten Zuiden van de stadt. Op middernagt reden wy verder voort, en na een uur tydts nevens een out vierkant vervalle gebouw, waer van de muur zeer dik was. Dit, meent men, is een oude sterkte geweest; dogh is nu zodanigh vervallen, dat men niet weet wat men'er van maken zal. Digt by dezelve zagen wy ter slinke zyde van den wegh nogh een andere met verscheide vertrekken. Na een uur rydens ontmoetten wy 10 of 12 wel gewapende Persiaensche reizigers by het gebergte, daer wy een goedt stuk wegs door reden, toen door een dorp, en een weinigh verder benevens eenen schoonen grooten tuin, omtrokken met eenen grooten vierkanten muur, waer aen een ruime voorpoort was aen den wegh ter rechter zyde; stekende boven den muur veel spitse boomen uit. Ten 8 uren vonden wy ons in eene vlakte, die zeer steenagtigh was: ter regter zyde was ander hoogh gebergte, en aen alle kanten lagen dorpen. Ten 9 uren, op den 9 der maent, rustten wy aen het dorp Sinsin, zynde 7 uren af van de plaets, daer wy vernagt hadden. Dit dorp bestaet voor het grootste gedeelte in vervalle gebouwen, en Karwanseraes. Het is tamelyk groot. Veele andere leggen ook hier ontrent, inzonderheit een, dat zich uitstrekt naer het gebergte, en in 't aenkomen fraei opdoet. Twee uren na middernagt togen wy weder op wegh in een goede vlakte, gemakkelyk te beryden om den zantgront. Veele dorpen vonden wy hier om heen, en met den morgenstont veele reizigers, veel geboomte, en ter regter zyde een groote streek bezaeit lant. Met den opgang der zon kregen we Kasian in 't gezigt, daer wy ten 7 uren binnen reden, begevende zich een gedeelte der Karavane in deze, een gedeelte in die Karwanseraes van de voorstadt. Deze zyn zodanigh aen de stadt gehegt, dat men meent daer binnen te zyn. Want daer is niet dan de affscheiding des muurs, die om de stadt loopt. De huizen ook zyn fraei, en alle op eene manier gebout, grooter ook myns oordeels dan die van de stadt, die voor zoo veel dit lant aengaet al vry fraei is, en voor eene der voornaemste steden van gansch Persie gerekent wort. Geene ook had ik nogh gezien, die hier by halen kon. De menschen waren'er ook vry beleefder en hoffelyker, als gelegen naest aen de hofstadt Spahan, te weten ten Noorden der zelve op de hoogte van 35 gr. 51. min. Zy wort ook *Kassian*, ook *Kassan*, en *Kasiaan*, van anderen ook *Kaschan* genaemt. Zy legt aen 't einde of aen de slinke zyde dezer vlakte by het hoogh gebergte. Ik tekende deze af aen de Noortoostzyde in de vlakte op eenen kleenen zantheuvel, daer zy zich 't fraeist opdeed. Ter slinke zyde der stadt legt ook zulk een spitse ronde Piramide, als wy verhaelt hebben dat was by de vervalle gebouwen der stadt Komh. Alles vertoont zich op N°. 66.

Het dorp Sinsin.

Komst te Kasian.

Aftekening dezer stadt.

Een Visier heeft hier het bewint. Welke waerdigheit in Persie minder is dan die van Chan, die weder zwichten moet voor eenen Be. elerbie, die boven de Chans zyn, en hen by wylen naer andere plaetsen verzenden.

Bewintsluiden.

De muur dezer stadt is 5 of 6 mans lengten hoogh, en heeft 7 poorten buiten eene, die *Danlet* genoemt wort. Ontrent ten N. Westen ziet men een zeer schoo-

Digitized by Google

Digitized by Google

65 KOH

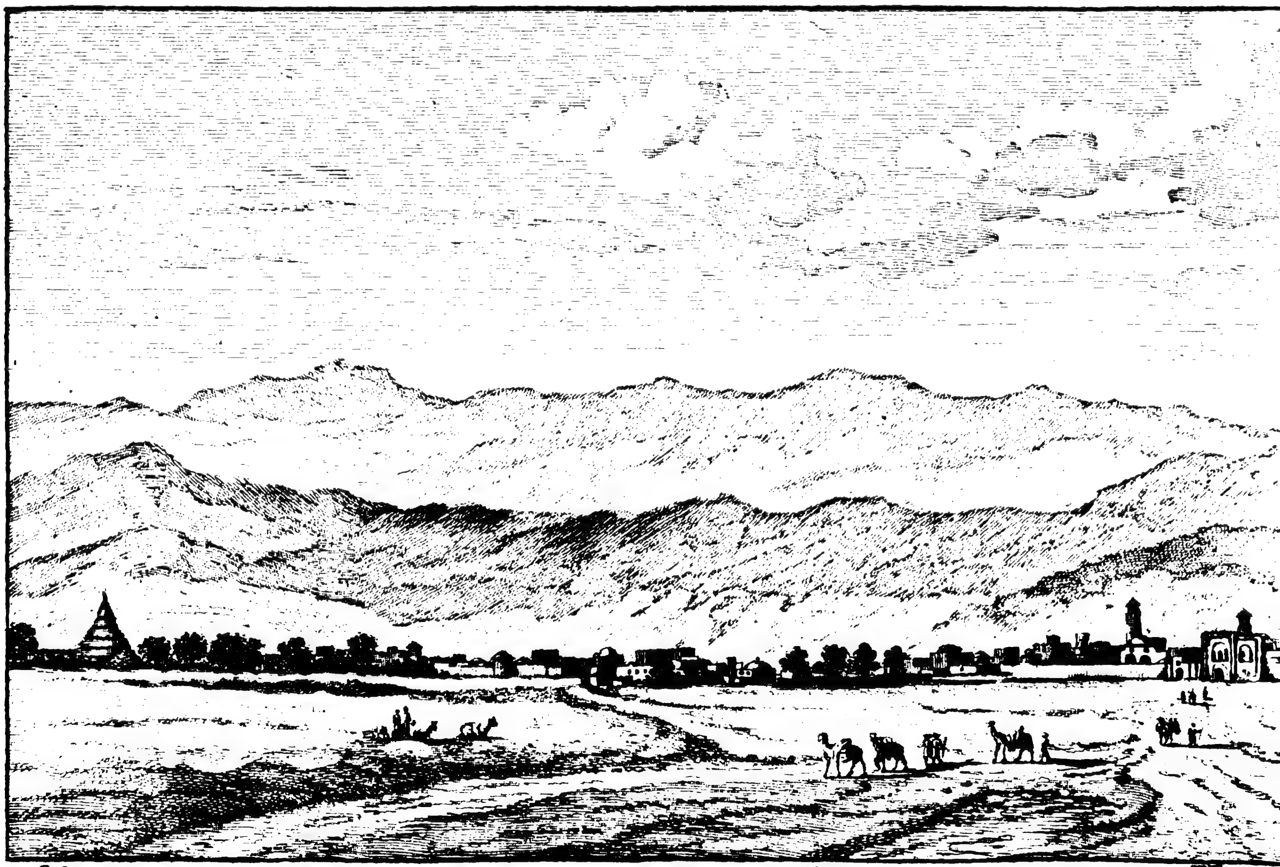

66 KAS

Digitized by Google

M.

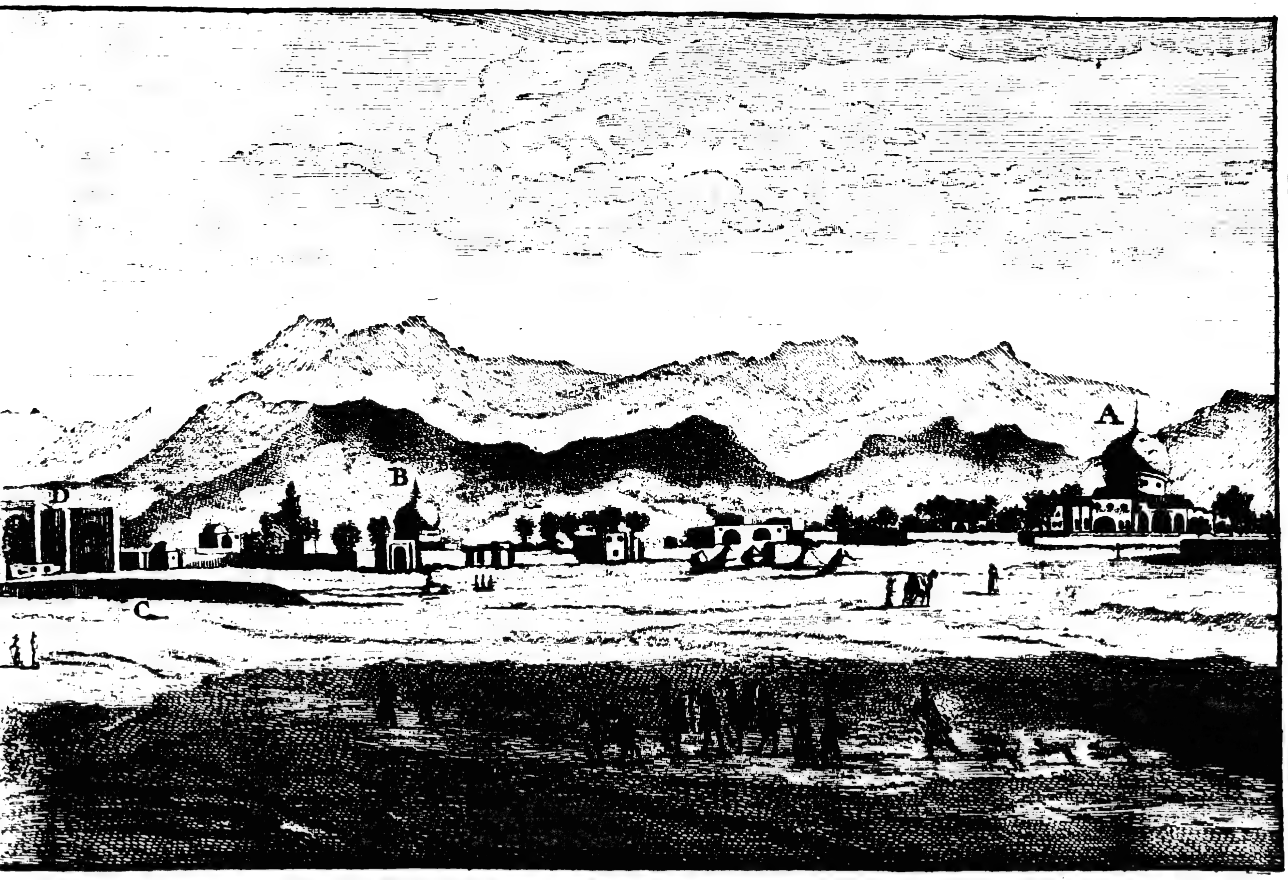

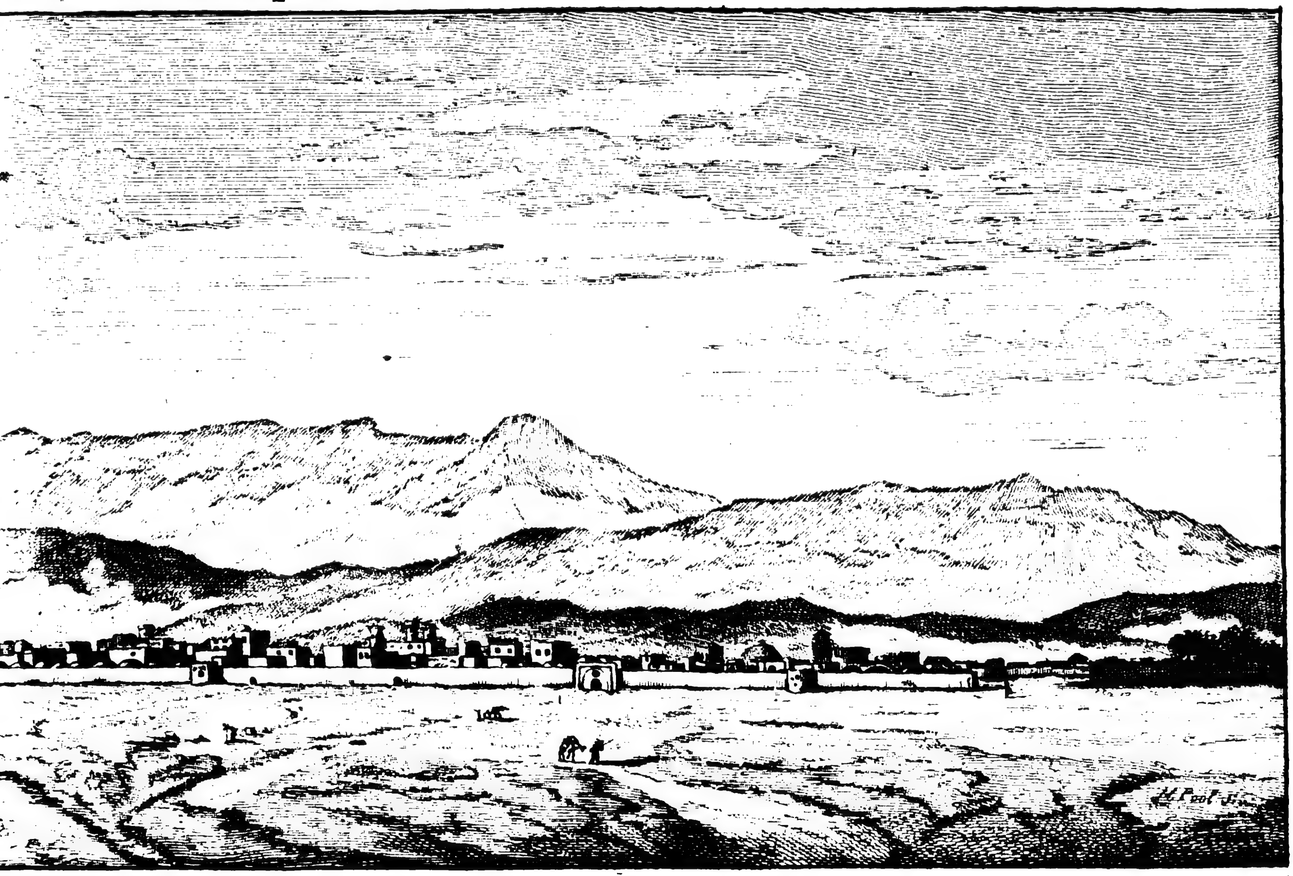

AN.

Digitized by Google

Digitized by Google

ſchoone Meydoen, als een renplaets, waer op twee korte kolommen ſtaen; zynde aen de buitenſte zyde een hooge ſtok, daer iets boven aen gehecht wort, als het Ren- of Steekſpel geſchieden zal. Ik bevond dat de lengte dezer plaets wel 770 ſchreden beſloeg, en de breette wel 100. Ter regter zyde, als men buiten de poort komt, is de Koninglyke tuin, omtrokken met een muur, die de hoogte heeft van ontrent 5 mans lengten, en byzonder groot, ook met veele ſchoone boomen bezet is. Want men vint'er Pyn-en Granaetboomen, ook andere, wel en op orde geplant, ook bloemen van veelerhande ſoorten, loopende door het midden des zelfs een watergoot of kanael. Daer is ook een fraei gebou in. Deze luſthof is geſticht door Abbaes den grooten. Men ziet daer langs heen 4 groote en 2 kleene poorten. Door de eerſte, die digt aen de poort der ſtadt is, gaet men in een uitnemend ſchoon gebou, dienende voor een Karwanſera, en wordende bewoont van Indianen. Deze poort is byzonder fraei en groot, en heeft van buiten eenen boogh. Zy is 36 ſchreden diep, en 7 breet. Het gewelf is boogswyze gemaekt, in welks midden een koepel is, en bovenaen een lantaern op de Italiaenſche wyze. Ter wederzyden is een boogh of volte, waer onder de wooningen gemakkelyk gezien worden. Buiten dezelve zyn bequame zitplaetſen. Als men hier doorgegaen is, komt men in een opene plaets, die 100 ſchreden langh en 80 breet is, daer een gebou om loopt van twee verdiepingen, hebbende 15 bogen aen elke zyde der lengte, en 10 aen de breette; in welke bogen de eene kamer boven d'andere komt. Hier by zyn nogh ettelyke kleene vertrekken, die aen de zydmuren uitſpringen, zoo fraei gemaekt, dat ik noit een dergelyke Karwanſera gezien heb. Als men hier uit, en verder opgaet, vint men een tweede poort met een ſchoone volte van buiten, waer van de deur, die zeer groot is, met yzer beſlagen is. Ik die open vindende, tradt daer binnen, en bezagh den tuin, dien ik, als gezegt is, wel geregelt vond, en met groote en kleene boomen ordentelyk beplant. Vervolgens komt men aen de derde poort, of liever een groot gebou, dat hoogh verheven boven den muur uitſteekt, verzien van veele deuren en venſters, waer onder men doorgaet in den tuin. De vierde poort doorgetreden zynde, vint men een opene plaets, rondom geſchikt voor het zetten van paerden, die alle overdekt ſtaen. De twee kleene poorten daer aen volgende ſtrekken maer tot deuren, om in den tuin te komen. Aen de andere zyde der plaets ziet men mede eenen tuin, wel zoo groot en fraei niet, maer echter met eenen lagen muur omtrokken. Recht over deze Karwanſera, is een nedergangh van 50 tamelyk vlakke trappen, gemaekt van levendige ſteenen. Beneden heeft men een kleene plaets, die naer allen ſchyn tot eenen waterput dient. De zydmuren en het gewelf zyn van kleene ſteenen net zamen geſtelt. De poort hier van de ſtadt intredende, gaet men 80 ſchreden onder een ſchoone volte door, in welker midden een diergelyke koepel is, als de laetſtgemelde is in de Karwanſera. Aen het einde vint men een groote houte deur met yzer beſlagen, daer nogh een kleene deur aen is, die geopent wort, als de groote geſloten is. Hier door treedt men aenſtonts in een Baſaer of winkelſtraet, die fraei uittermaten en met ſierlyke boogen opgetrokken, en wit bepleiſtert is. Tuſſchen elken boogh heeft hier yder zyn winkel. Men vint'er Banketbakkers, Suikerverkoopers, Droogiſten, Paſteibakkers, Goutſmeden, Bontwerkers, Koperſlagers, Koks, die allerhande ſpyzen gekookt en gebraden gereedt hebben, Bakkers, en anderen, die fruit en groente verkoopen, en wat meer te bedenken is. Alles is hier in zoo goede orde en nettigheit dat het naeulyx te zeggen is. Deze ſtraet is zeer langh: zoodat ze loopt door de geheele ſtadt van de poort *Doulet* genaemt, tot de poort *Fien*, ſtaende de Munt in het midden der zelve. Aen de zyde ziet men de andere Baſaers op de zelve manier, uitgezeit eene, die boven alle de andere uitmunt. Deze is ook afgeſcheiden, en met poorten geſloten, zynde ook zelf by dagh altoos een keten geſpannen in den doorgang, waer onder men bukkende moet doorgaen. In deze heeft men de voornaemſte winkels van lakenen, zyde ſtoffen, en andere waren van dien aert. Nogh is'er een andere, waer in de meeſte zydeverweryen zyn. Hier zagh ik wonderlyk ſchoone koleuren van Karmozyn, en andere. Door deze Bazaers kan men, al regent het, droogh gaen de geheele ſtadt door. Men vint'er ook voorname Tabakshuizen, waer in de Perſianen gedurigh tabak zitten te rooken, en kaffee te drinken. Ter wederzyde der Bazaers heeft men de Karwanſeraes. In die treet men door een groote poort met een ſteene volte. Men vint'er eenige, die fraei, en met twee verdiepingen gemaekt zyn, loopende al meeſt rondt met eenen ſteenen opgang van 5 of 6 trappen voor de vertrekken. Men ziet'er zeer veel binnen deze ſtadt, wordende hier de meeſte zydeſtoffen gemaekt, ook met gout en zilver doorwerkt in zulk een meenigte, dat'er op elken dagh zeven pakken zyde, waer van het gewicht komt op 1512 ponden, vervaerdigt worden. De Meydoen hier is kleen. Hier en daer door de ſtadt zyn ook zodanige waterputten, als ik

Koninglyke tuin.

Winkels.

Tabakshuizen.

Karwanſeraes.

Digitized by Google

van den put, die by des Konings tuin is, gezegt heb. Aen de Kerken zyn verscheide tamelyk hooge torens, maer weinige verhevene koepels, ook geene gekoleurt. De zeven poorten der stadt worden genoemt *Mihrick-abaat*, *Fien*, *Thafahaan*, *Daulet*, *Mergi*, *Kahht*, en eene welker naem my onbekent is. *Mergi*, en *Kahht* betekenen sterfte en dierte, omdat die twee plagen in zwang gingen toen deze poorten gebout wierden. Twee dezer poorten blyven gesloten. In de stadt zyn vier Meydoens, waer van de eene genoemt is *Meydain Arabaam*. Hier worden spyzen verkogt. De andere noemen ze *Chodzjah Ammaad*, staende aen die Meydoen een Mesdzjid, voor 80 jaren door den genoemden Chodzjag Ammaad gesticht. De overige Meydoens worden genoemt *Meydani Robonel*, dat is, de *oude Meydoen*, en *Meydani Mier Abdulaziem*.

Kerken.

Poorten.

Het geheele jaer door vint men hier fruit, ook bloemen in alle saizoenen van 't jaer. De vruchten worden hier veel eer ryp, dan op andere plaetsen. Zoodat op de twee maenden der Lente op de Basaers te koop gebragt worden, Meloenen, Druiven, Abrikozen, Moerbezien, Granaten en Komkommers. Men vint ook nergens zoo goede Watermeloenen. Men zegt dat hier ontrent 70 Karizen of waterloopingen zyn, welker water naer de stadt vloeit. Het getal der badtstoven, die hier zyn, wort gerekent op 120. Veele *Abenbaars* of waterputten zyn'er, waer in men met veele trappen naer beneden gaet, gelyk gezegt is. Het getal der molens meent men dat wel 120 halen magh. 3000 huizen zyn'er, verdeelt in drie wyken, die elk 1000 huizen begrypen. Onder Kasjaan zyn 60 dorpen.

Molens. Huizen Dorpen.

In Fien is een Koningshuis, waer van men wil dat de fontein ten tyde van Suleimaan voortgebragt zou zyn. Dit water komt van eenen hoogen bergh, genoemt *Rochi 't Sahil*. Daer zyn 27 molens, waer door dit water in Kasiaan, ten tyde van Abbaas den grooten gesticht, gebragt wort. Het water komende van den bergh Demawend loopt naer de stadt Rei en Thaharaan. Zy geven het den naem van de rivier *Dzadzjeraan*, waer van het overige water zich ontlast in de Kaspische zee. Op den wegh tusschen Kasiaan en Khom kan men den bergh Demawend al zien.

Voorname Fontein.

Wy verlieten op den 13 der maent deze stadt twee uren voor den morgenstont met goet weder, trekkende over eene schoone zandige vlakte, en eenige zantheuvels. Eenige uren voortgetrokken zynde, hadden wy aen de slinke zyde eenen langen lagen zantbergh. Wy gingen al Z. Oost aen, en trokken ten 11 uren door een gemeen dorpje. Een uur na den middagh over verscheide heuvelen gereden hebbende, sloegen we ons neder nevens het dorp Boesabatge, 6 uren van de stadt gelegen. Twee uren na middernagt trokken wy weder voort door de vlakte, houdende nogh al eenen zandigen en goeden wegh. Het gebergte hielden wy ter regterzyde nevens ons. De toppen daer van lagen meest met sneeu bedekt. Met den opgangh der zon quamen wy aen het einde van 't hoogste gebergte, daer wy over een rivier mosten trekken tusschen andere bergen in. Daerna trokken we ook over eenige lage bergen. Aen het einde dezer vlakte zagen wy 5 dorpen by een leggen, verscheide ook in 't gebergte. Nu waren we 7 uren gevordert. Des wy een uur voor den middagh stil hielden aen het dorp Ghor, een uur van het stedeken Nathans. Dit dorp vond ik zeer fraei: zoo dat my de lust beving van het af te tekenen: dewyl eenige huizen byeen op eenen bergh leggende, het gezichte verbeeldden eener sterkte. Ter slinke zyde vint men op eenen bergh een Kerkje, en naer het andere gebergte veele lustige streken. De print van N°. 67 vertoont dit alles.

Het dorp Ghor.

Twee uren voor den opgangh der zon vertrokken wy van daer, over en tusschen bergen, en quamen ten 7 uren in een vlakte, die zeer langh, en een goedt half uur breet was. Hier lagen 5 of 6 dorpen by een. Ook trokken wy voorby 2 schoone tuinen, waer van de laetste wel een half uur in zynen omtrek besloegh. Daer was een goede muur omgetrokken, waer in een aerdige toren stont, dienende voor een duivenhuis, waer van ik hier na breeder spreken zal. Aen den tuin was een groot huis, dat nevens den tuin den Koning toebehoort. Hier aen legt een kleen dorpje, genaemt *Paedsjabath*. Na een half uur rydens in deze vlakte vonden we ons in 't gebergte, waer in men rondom niet als andere bergen ziet, gelyk'er ook om de vlakte bergen leggen, waer van eenige met sneeu bedekt waren. Wy hielden onzen wegh Z. West aen, en bleven op den middagh by de Karwansera *Sardahan*, wanneer we 7 uren afgelegt hadden. Hier mosten we eenigen tol voor onze goederen betalen. Op deze plaets, loopt een schoon water over de rotsbergen, die wy overtrokken, met verscheide watervallen. Dit water vloeit door de laegte, nadat het van de sneeu der bergen is afgestroomt. Deze Karwanseraes, die 2 in getal zyn, bragt ik op het papier, verbeelt door N°. 68. De eene is een groot gebou, geheel van steen. De voorpoort heeft een groote volte, en is 20 schreden diep. Van binnen vint men een open, en rondom volten, daer men zich met een optrede van 3 voeten hoogh in zet. Ook zyn'er eenige dieper vertrekken,

Groote tuin.

Het dorp Paedsjabath.

daer

Digitized by Google

67 DORP GHOR.

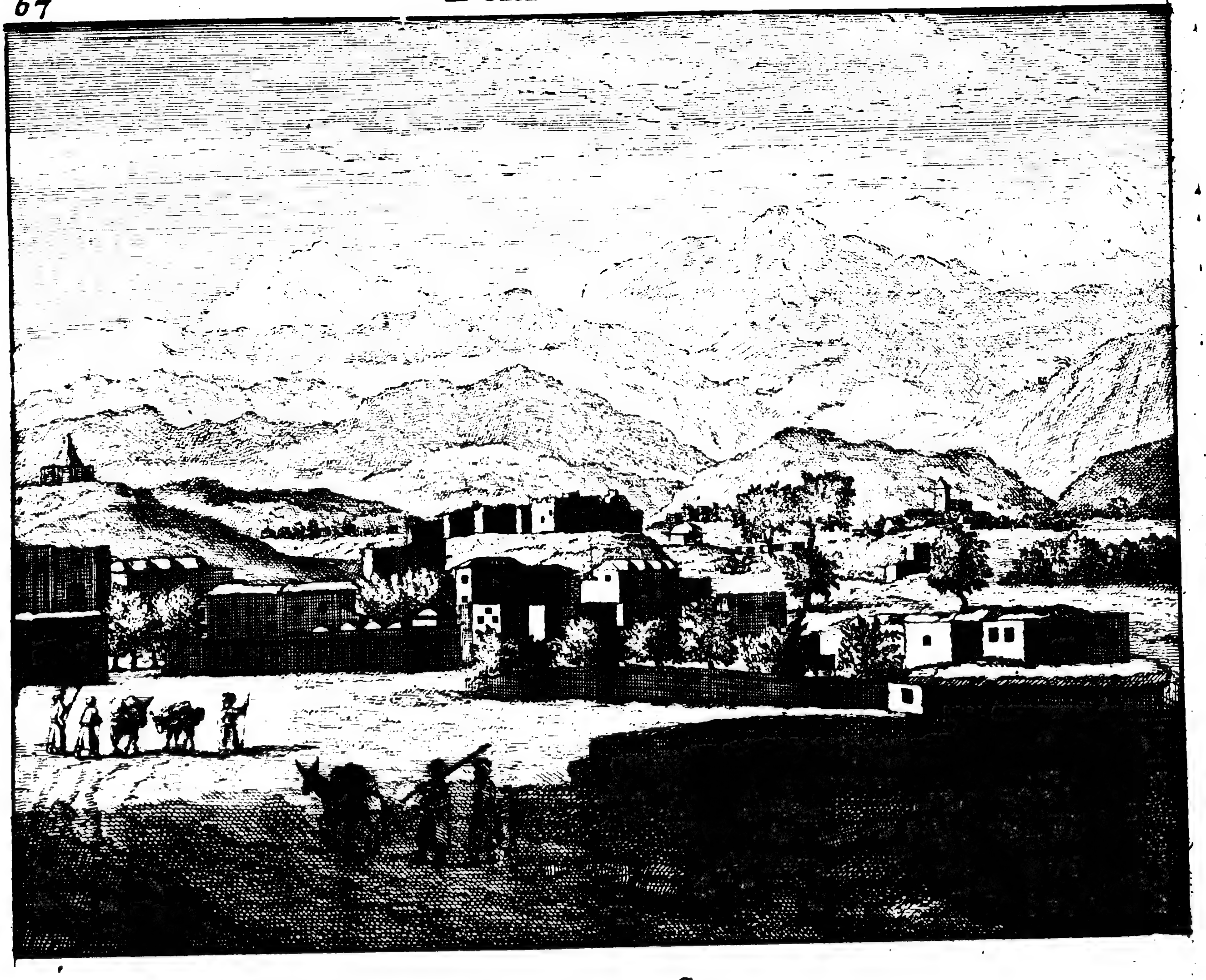

68 DE KARWANSERA SARDAHAN.

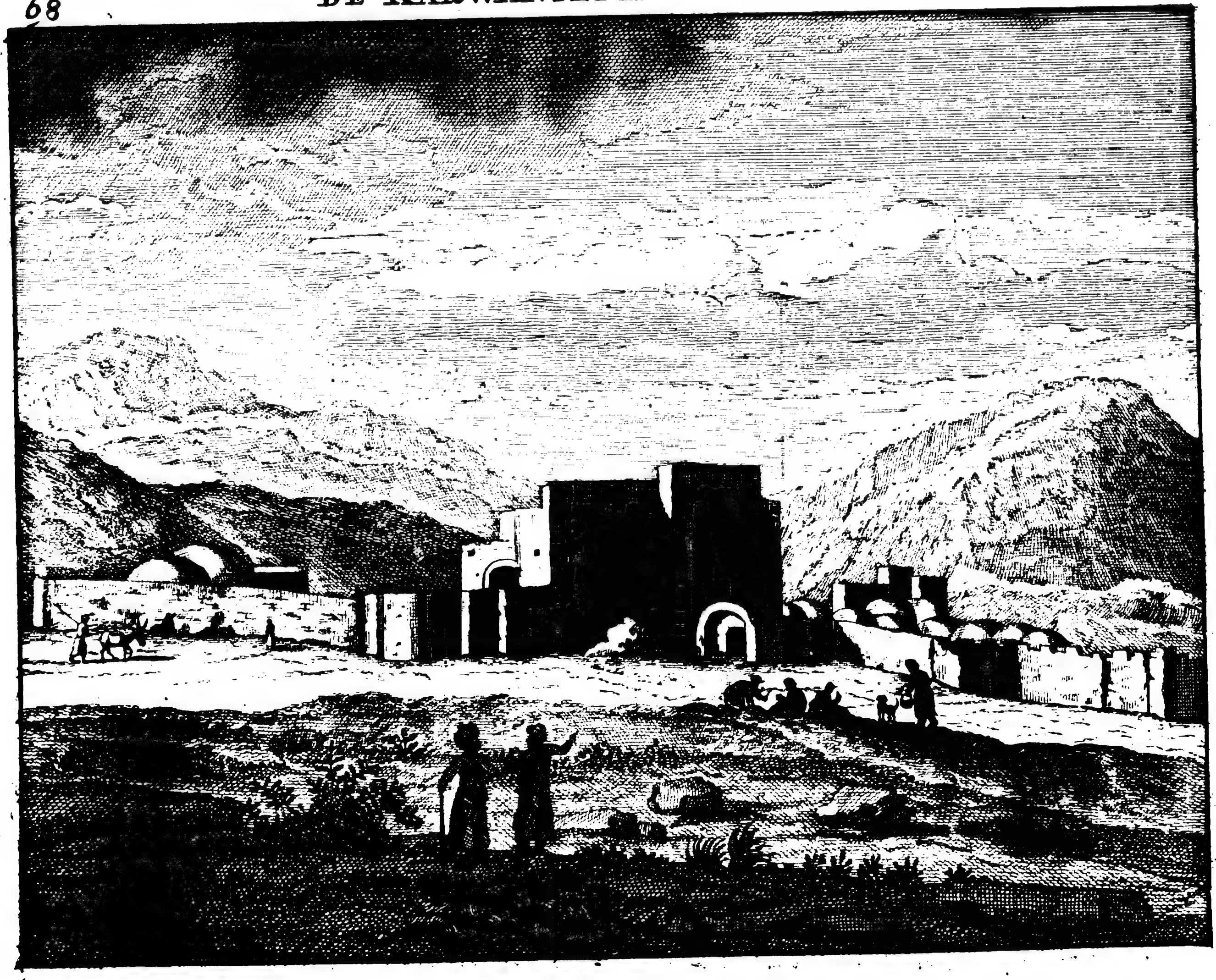

Digitized by Google

Digitized by Google

daer 't goedt in geborgen wort. Benevens de kleene Karwanſera is een overdekte waterwel, of bron, die uit den gront komt.

Een uur na middernacht trokken wy weder voort met heldren maneſchyn in vry kout weder. Twee uren door de bergen gereden hebbende quamen wy weder in een kleene vlakte, die ons weder in 't gebergte bragt. Met den opgang der zon quamen wy weder in een vlakte, die zeer breet was. De lengte was niet over te zien. Het was al zandigh onvruchtbaer lant met vele bergen omzet. Dien nagt trokken wy voorby twee Karwanſeraes, waer van de laetſte wel zoo fraei was, als die van des daegs te voren. Nadat wy'er nogh eene, die vervallen was, voorbygereden waren, leiden wy het neder by het dorp Rieck. Nu waren wy 7 uren gevordert, en zagen verſcheide andere dorpen hier ontrent. Drie uren na middernagt begaven wy ons met ſchoon weder op wegh, en geraekten vervolgens door de vlakte. Waer op kort hier na de wegh ſmal wert, leggende wederzyts het lant opgehoogt, dewyl de wegh een groote ſtreek door bebout lant legt. Nadat wy eenige vervalle dorpen en gemeene Karwanſeraes voorby waren, quamen wy met den opgang der zon aen de voorſtadt van Spahan, daer wy wel een half uur door, en nevens de muren der ſtadt reden. Het was 10 uren, toen ik binnen de ſtadt, en in de Karwanſera geraekte. Ik dankte Godt, dat ik in gezontheit gekomen was ter plaetſe, daer ik zoo langh naer verlangt had, als zynde het voornaemſte oogwit myner reize. Ik toefde dan niet langh, maer maekte my gereedt om den Heer, die wegens onze Ooſtindiſche Maetſchappye hier het bewint heeft, te gaen begroeten. Ik trof dezen Heer, genaemt François Kaſtelein, ter maeltydt aen. Hy ontfing my zeer hoffelyk, en boot my alles aen, wat dienen kon tot het vervullen myner begeerten, en begeerde dat ik eenige uren zou by hem blyven. Hy gaf my ook op myn verzoek eenige zyner dienaren mede, om my aen toegang te helpen by den Heer Eduard Oouwien, Agent wegens de Engelſche Ooſtindiſche Maetſchappye, die my met even gelyke heusheit ontfing. Van daer begaf ik my naer de Karwanſera *Jeddee* genaemt, ſtaende aen de Meydoen of plaets by des Konings hof, en behoorende aen de Koninginne des Konings moeder. In deze zyn alle de goederen der Armeniſche Koopluiden, ook hunne winkels, en die van andere lakenkoopers. Deze Karwanſera is de voornaemſte der ſtadt, en de beſt gelegene: waerom ik begerende daer in te blyven, op het verzoek en aenbeveling van ons Opperhooft, voor wien zy veel inzichten hebben, een goedt vertrek bequam, waer in ik my met veel genoegen onthielt, zoo lang ik in deze ſtadt was. De Koning was toen ter tydt met zyne bywyven buiten de ſtadt, zich op verſcheide plaetſen verluſtigende. Ondertuſſchen beving my een luſt tot het bezichtigen der ſtadt, nevens de plaets genaemt *Iulfa*, daer de Armeniers woonen. Ik bezogt ook eenigen der Europeers, zoo geeſtelyke perſonen als andere, meeſt al Françoiſen, die my alle ook in myn herberg quamen verwellekomen. De Heer Kaſtelein ook verzogt my den volgenden dagh aen zyn tafel, om na den maeltyt ons vermaek buiten de ſtadt te gaen nemen.

Komſt te Spahan.

De ſchryver begroet het Opperhooft der Hollantſche Maetſchappye.

Ook den Engelſchen Agent.

XXV. HOOFTSTUK.

Statelyk uitryden. Zeehagedis, en andere aenmerkelykheden. Graf met ſchuddende torens. Des Konings wederkomſt in de ſtadt. Groote meenigte van volk. Begroetingen op den eerſten dagh van 't Jaer. Schoone wyn. Groote vaſten der Perſianen.

HET weder begunſtigde ons voornemen, en gaf my gelegenheit om het voornaemſte, dat buiten deze ſtadt is, te bezichtigen, als de Chjaer-baeg, de fraeie bruggen en tuinen des Konings, en de begraefplaetſen der Armeniers en Europeers, waer van ik vervolgens in het byzonder zal ſpreken. Ons uitryden geſchiedde naer de wyze des lants met groote ſtatelykheit. Twee tolken reden voor aen, waer op de Heer Kaſtelein volgde, hebbende 12 voetloopers nevens zich. Hier agter quam de *Secunde* of tweede perſoon: toen ik, en vervolgens de anderen agter een, elk in zynen rang: tot het getal van 12 paerden. 't Heele gezelſchap maekte een gevolg uit van 25 of 26 perſonen. En nogh wert by 't leven

Digitized by Google

der gemalinne van dezen Heer de staetsie vry grooter gemaekt. Zy was 5 of 6 maenden voor myn aenkomst in Spahan overleden, en daer met groote staetsie ter aerde bestelt in een groote en pragtige grafstede, overdekt met een gewelf van steen, dat aen 4 zyden openstaet. Zy was genaemt Sara Jacoba Six van Chandelier, uit Franschen bloede gesproten, een vrou van verstant en verdiensten, en hierom van yder geprezen en bemint. Haer Oom de Heer Joan Six van Chandelier had zich eenen naem gemaekt in Hollant door het kunstigh berymen van Davids Psalmen.

Lof van de Gemalin des Opperhoofts.

Tegens den avont te rug keerende vonden wy twee voetknechten aen de Chiaer-Baeg staen met brandende lichten, dat eigentlyk ballen zyn van linnen zamen gerolt, en in oly gesteken, en op lange stokken in een rond yzerwerk gezet; waer onder een rond koper vertint bort komt, even als een schenkbort, daer het vet op druipt. Schoon de avont nogh niet volkomen gevallen was, werden egter deze fakkels, die een groot licht geven, aengesteken, naer het gebruik van luiden van aenzien. Dus reden wy door de stadt naer de wooning der Maetschappye, daer ik na het houden van 't avontmael den Heer Kastelein bedankte voor de eere my bewezen, en weder naer myn herberg keerde, zynde wel vernoegt, omdat ik veele aenmerkenswaerdige dingen gezien had.

Den volgenden dagh ontfing ik van ons Opperhooft een gedroogde zeehagedis, nogh in haer geheel. Zy was zoo groot als een gemeene hagedis, en van dezelve gedaente. Zy wort in de Persische golf gevangen, en by hen genoemt *Seck-am-kaer*. Zy maken'er veel werx van, en ons wys, dat zy heet is tot in den derden graed. Derhalven wort ze gedroogt, en tot poeder gestooten vermengt met andere hartsterkende dingen, Paerlen, Amber, Saffraen, Opium, en wat des meer is. Zy schryven dit geneesmiddel een kragt toe, die dienen zoude tot opwekken der minnelusten in de mannen, maken'er kleene pillen van, en nemen die in. Handel wort hier evenwel weinigh mede gedreven: maer de Koopluiden, en anderen, die aen het Hof iets te bejagen hebben, kopenze op tot een geschenk voor de grooten, welker hulp zy van doen hebben. Zy wort in 't Latyn genoemt *Scincus marinus*. Alle schryvers maken'er gewagh van. Nogh is'er visch genaemt *Sjir-ma-jie*, of melkvisch. Deze was byzonder fraei van koleur: de buik schoon geel tot aen het halve lyf: de vinnen uit den roode: en de rest van 't lyf groenblaeu. Hy had de grootte van eenen gemeenen schelvisch. Ik tekende hem met waterverf in de keuken af, terwyl'er de kok naer wagtte om hem te bereiden voor het middagmael, als zynde vast van vleesch, wit, en byzonder goet van smaek. De afbeelding wort u gewezen door. N°. 69.

Zeehagedis.

Voor geneesmiddel gebruikt.

Melkvisch.

Dezelve heer beschonk my ook met vier klaeutjes van vogeltjes of beesjes, gevonden in een stuk Ambergrys tot Spahan, wegende tusschen de 33 of 34 ponden; De Koning liet dit stuk opkoopen, breken, en smelten, om 'er de form van eenen bal af te maken, die in gout gevat, en met edele gesteenten bezet wert; zullende dienen tot een geschenk naer Mediena aen het graf van Mahomet. Uit deze klaeutjes besluit ik dat d'amber een gom zynde eerst door de zee opgeworpen, en de slymheit of weekheit des zelfs door het gestadigh opwerpen der golven hart wort, zoo als men de amber opgespoelt zynde gemeenlyk vint. Men krygt deze kostelyke gom meest om de Oost, en in andere plaetsen van Indie.

Men bragt my ook eenen vogel, genaemt *Paes-jelek*, hebbende de gelykenis van eenen Entvogel, dogh den kop en bek als van een kraei, over 't lyf geheel zwart, de pooten onder breet met drie verdeelingen, en het lyf lang. Deze vogels zyn onsmakelyk. Gy ziet'er een afbeelding van op N°. 70.

Vremde vogel.

Den 23 der maent reden wy weder uit op de voorgemelde wyze naer het dorp Kaladoen, een goedt uur van de stadt afgelegen ten Z.Westen, om het graf van Abdulla te bezien. Deze wil men dat geweest zy de waterbewaerder van Emoen Osseyn, een der 12 navolgeren, of, zoo zy gelooven, Apostelen van hunnen profeet. Dit graf staet in eenen vierkanten muur van kleene steenen opgetrokken. Het is van graeu marmer, rondom vol van Arabische Karakteren, gelyk ook het bovendexel, dat van gebakken steen is, waer boven, gelyk ook in 't ronde, veele kopere vertinde lampen hangen. Men klimt naer dit graf met 15 trappen, hebbende elk de hoogte van eenen goeden Rynlantschen voet. Dan zyn'er 15 andere diergelyke trappen, die nogh hooger zyn, wanneer men op het vlakke vierkant is, breet aen elke zyde 32 voeten. Op dit gebou staen aen de voorste zyden ten Z.Westen twee Kolommen, op elken hoek een, mede van kleene steenen opgetimmert, en doorgaens met blaeuwe steentjes ingelegt. De voet is aen elke 5 der gemelde voeten breet, hebbende elke Kolom aen de binnen zyde een poortje, waer door men langs eenen wenteltrap naer boven gaet, die ook 15 treden heeft als de vorige. Dogh beide zynze door den tydt verbroken: en ik kon niet anders bespeuren, of ze zyn wel eens zoo hoogh geweest. Deze doorgang is zoo naeu dat een

Het dorp Kaladoen.

Graf van Abdulla.

Digitized by Google

DE VISCH SJIR-MA-JIE, OF MELKVISCH. 69

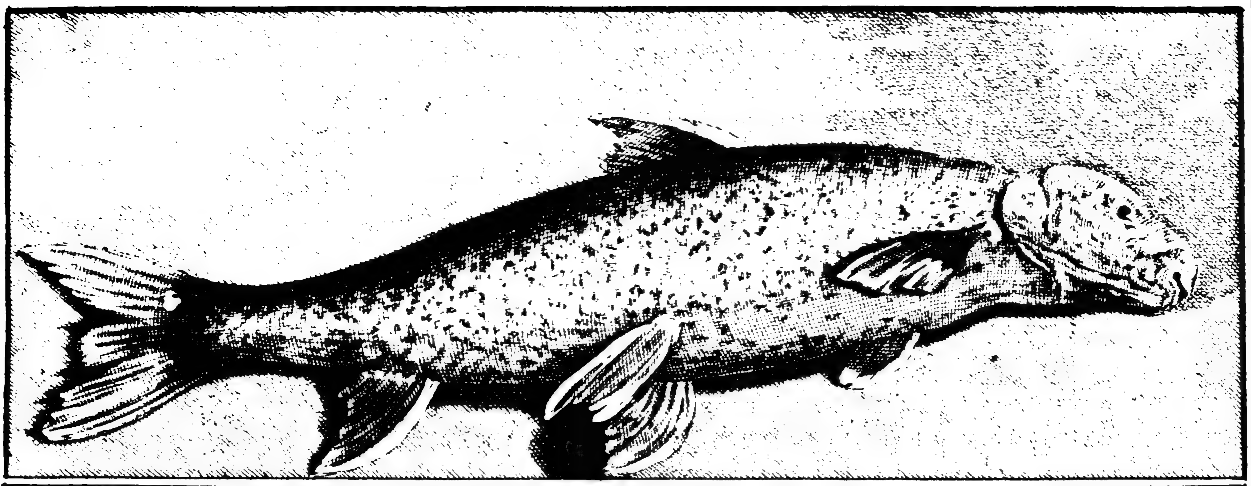

DE VOGEL PAES-JELEK. 70

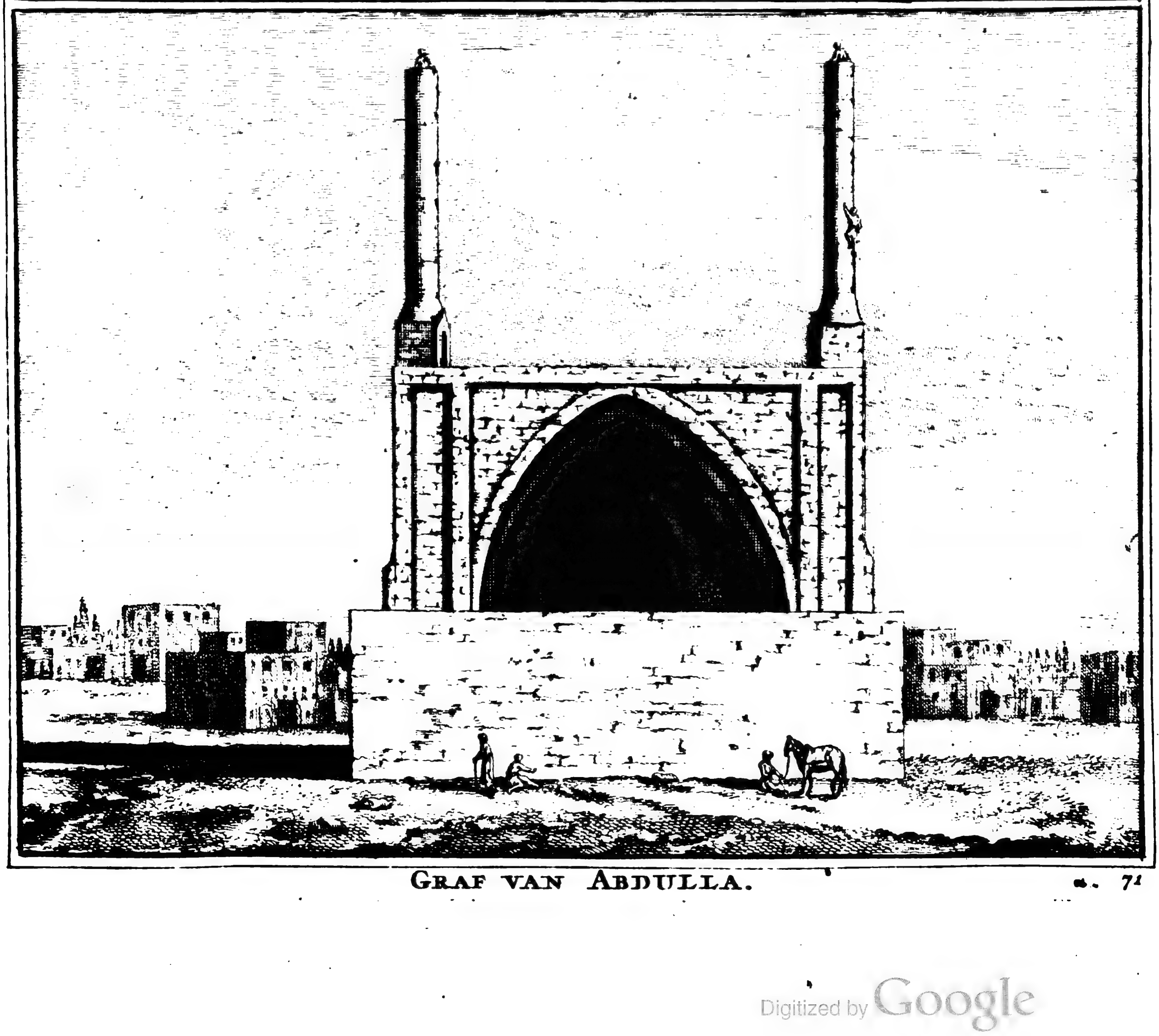

GRAF VAN ABDULLA. 71

Digitized by Google

Digitized by Google

een gemeen persoon werx genoegh heeft om'er op te komen. Die eenen hoedt op zyn hooft hout, kan'er niet door. Ik trok zelf mynen bovenrok uit, en ging tot op de hoogste trappen, zoo dat ik met het halve lyf boven uit de kolom quam. Maer dit was het zeltsaemste. Teweten als twee persoonen, yder op een kolom gaen staen, zoo kan d'een door het schudden van zyn lichaem d'andere ook doen bewegen, dat den genen, die bewogen wort, vreeze aenjaegt. Ik nam'er zelf de proef van, en deed door myne beweging den anderen, die op de andere kolom stondt, schudden en beven. Wat de oirzaek hier van zy, heb ik niet kunnen begrypen, nochte ook onderstaen. Ik tekende dit gebou van beneden, gelyk N°.71. dat aenwyst. Terwyl ik hier mede bezigh was, klouterde een jongen van 12 of 13 jaren, die van voren eenen bult had, dien anderen op den rug dragen, van beneden den gront buiten tegens den muur op tot boven op de kolom, welker bovenkanten hy rondom bewandelde. Op dezelve wyze quam hy weder naer beneden, zonder zich ergens aen vast te houden, als met de vingeren en teenen tusschen de voegen der kleene steenen, daer de kalk hier en daer was uitgevallen. Dit rechtte hy aen enkel om ons te vermaken, waerom wy zynen dienst door eene belooninge erkenden.

Stoutheit van eenen jongen.

Wy keerden kort voor het ondergaen der zonne weder in de stadt, en kregen hier op verandering van weder. Want de vorst begon zoo fel op te steken, dat het water niet alleen op de wegen, maer zelf in myn kamer bevroos, hoewel het by dagh evenwel warm was. Het sneeude ook, maer niet veel.

Den 28 der maent quam zeker Arabier van Aleppo met eenen brief aen ons Opperhooft, dien hy voorgaf van den Bassa te zyn. Dogh hy was in zyn aenbrengen zoo duister, dat wy niet ramen konden hoe het met hem was, gevende zyn gezicht ons te denken, of hy al wel met het hooft bewaert was. Hy scheen een geestelyk persoon te zyn, naer allen schyn uit Turkye gevlugt om de beroerte daer ontstaen. Want weinig dagen voor myn aenkomst in deze stadt, was hier tyding gekomen dat de Turxe Keizer af- en zyn broeder Sultan Achmet in zyn plaets op den troon gezet was; dat ook de eerste Mufti verstoten, van alles berooft, en zyn gansche huis uitgeroit was. Zyn gewaedt was ongemeen net en proper. Hy bragt met zich een arm geschenk, bestaende in een paer geele laerzen, twee of drie kleene slechte neusdoekjes, een hant vol dadels, en twee stukjes watch. De Heer Kastelein liet den brief, die zonder opschrift was, gesloten, en den zelven, als hy den volgenden dagh weder quam, hem weder ter hant stellen, nevens de geschenken, als niet wetende met wien hy te doen hadt.

Den laetsten dagh der maent reden wy weder naer buiten, wanneer ik omzagh naer eene bequame plaets om de stadt in dit saizoen af te tekenen, dewyl dat by den zomer niet te doen is, omdat men'er dan weinigh van zien kan wegens de meenigte der boomen, en tuinen, waer door zy zich byna als een bosch vertoont. Wy gingen voor een gedeelte tegens den bergh opwaert aen, om daer een gebou te bezien, dat tegens het hangen van den rotsbergh gestelt is, maer ten deele vervallen, waer van ik by de afbeeldinge spreken zal. Nu vond ik de waterkanalen en groote fonteinen, niet tegenstaende het water zynen gedurigen loop heeft, vast met ys bezet.

Ondertusschen quam veel volk en pakkaedje te rugh van den Koningh, die des morgens te gemoet gezien wert. Waerom de wegh van de Chiaer-baeg om het stof alom met water begoten wert. De Heer Kastelein hier van bewust deed my hier op met zyn geheele huisgezin geleiden op die plaets buiten de stadt, die ik had uitgekozen om ze af te tekenen, om den Koning, die daer voorby most komen, met zyn gevolg bequamelyk te kunnen zien. Wy reden dan op het sierlykste uitgedost, met kostelyk gemonteerde paerden, waer ontrent men hier zeer prachtigh is, ten 3 uren na den middagh uit de woninge of 't hof der Maetschappye. Wy wachtten aen de Christen graven een groot uur; wanneer wy eindelyk een groote meenigte volk te paerde, ook veele kameelen met pakkaedje geladen zagen vooraf komen. Ook waren'er 6 Olifanten op den wegh, 4 groote, en 2 kleene: waer van'er 2 den Koning tegen gingen, blyvende de 4 andere op de Chiaer-baeg. Een half uur voor het ondergaen der zon quam de Koning met zyne voornaemste Ryxraden, en andere Grooten van 't Hof, verzelt van eenige honderden van menschen. De Koning reedt voor dezen troep, gezeten op een schoon kastanjebruin paert, en toog ons digt voorby, daer wy in rang voor een riviertje te paerde gezeten stonden te wagten. Wy lichtten alle den hoedt, en groetten den Vorst, die zyn gezicht een wyl op ons vestte. Het bruggetje, daer al dit gezelschap over most, was vry smal: waerom de grootste party het riviertje, daer het bruggetje over lagh, doorwaedde, vallende ook eenigen, die op het bruggetje waren, daer in, omdat zy elkander verdrongen. Maer wy het gedrang willende myden, namen den veiligsten wegh door Julfa, en quamen met den avont in het huis van het Opperhooft, die wel in zyn schik was, dat ik al-

Digitized by Google

alles met genoegen gezien hadt. Het is naeulyx te gelooven, hoe veele duizenden van menſchen den Koning, als hy naer buiten rydt, verzellen. Het was niet anders als of'er een leger aenquam, daer nogtans eenige dagen te voren al een groot gedeelte van menſchen binnen de ſtadt gekomen was, en veelen nogh ſtonden te volgen. De kamelen waren ook ontelbaer: zoodat ik'er noit zoo veel by een gezien heb. Op de Chiaer-baeg was by uitnementheit veel volk te paert en te voet. De Koning begaf zich in eenen zyner luſthoven, waer door hy naer het Paleis ging. Een weinigh voor hem zaten twee Luipaerts elk op een paert. Deze dieren waren tot de jagt gebruikt. Men zag'er ook Valken. Den zelven avont quamen ook de vrouwen binnen.

Nu naderde het Paeſchfeeſt, dat wy by den Heer Kaſtelein op den 14 der maent hielden. Den volgenden dagh reden wy zamen op dezelve wyze als te voren weder uit, bezoekende de paters, die hier in drie verſcheide Conventen zyn. Twee dagen daer aen zagen wy in het huis der Maetſchappye een witte kraei, die al ettelyke reizen te voren gezien, maer eer iemant zyn roer gereedt konde hebben, weder wech gevlogen was. Kort daer aen verſtondt ik dat ze voor den Koning gevangen was. In deze dagen wert in de woninge der Maetſchappy een kleene vyver ſchoon gemaekt, waer in veel kleene visjes waren, beſtaende in vierderhande ſoorten, waer van wy dikwyls een waterzootje vingen. De eene ſoort met de grootſte ſchobben was over 't geheele lyf getekent als een netje. De Perſianen noemenze *Ghaerma-ji*, of Ezelſvis. De andere ſoort was ten deele geſpikkelt met kleene ſchobben, hetende *Sjır-ma-ji*, of Melkviſch. De derde was boven uit den groenen, en het lyf onder wit, genaemt *Saraep*; welk woort te kennen geeft dat deze viſch zich gemeenlyk boven 't water hout. De vierde ſoort beſtaet uit kleene aerdigh geſtreepte visjes uit den bruinen, voorts wit, en het geheele lyf over fraei getekent. Van welke ſoort maer een eenigh visje gevonden wert, dat daer al voor 2 jaren in gezien was zoo groot als het nu was. Uit zinlykheit zette ik dit, en eenige van de andere ſoort in *Spiritus*; omdat wy deze ſoorten in ons vaderlant niet hebben. Alle deze visjes zyn zoet en lekker, hoe men ze ook toemaekt, byzonder als men ze fruit.

Viſch gevangen.

Nieujaersdagh geviert.

Den eerſten dagh van het jaer 1704 vierden wy ten huize van den heer Kaſtelein, naer de wyze hier te lande gebruikelyk. Op dien dagh komen de meeſte Europeers en andere bekenden ons Opperhooft hier een gelukkig Nieu jaer wenſchen. Het gezelſchap was wel ontrent 30 perſonen ſterk, en bleef daer ter maeltydt, en wert deſtigh onthaelt des middags en des avonts; tuſſchen beide ook met banket en ververſchingen verquikt. De Engelſche Agent was'er niet tegenwoordigh om eenige onpaſſelykheit hem overgekomen. Maer ik vont'er zyn *Secunde*, en den Hofmeeſter, ook den Vader Antonio Deſtirro, Reſident wegens den Koning van Portugael, eenen man van vele begaeftheden, die de werrelt gezien had, en zich wonder op het welleven verſtont; ook verſcheide voorname Armeniſche Koopluiden. Maer deze feeſt ging nu met meerder ſtilheit toe dan in de vorige jaren, om den rouw, dien zyn Edt. Droegh over zyn afgeſtorvene gemalinne. Anders was men gewoon eenige hondert ſchooten uit 3 of 4 kleene veltſtukken te doen. Met deze evenwel was des morgens het teken tot het vieren van den dagh gegeven: waer op ook eenige ſpeelluiden uit Julfa zich daer heen begaven. In deze vreugde myne oogen overal latende gaen vond ik als iet zeltſaems dat op deze plaets een waſchkaers ſtondt te branden 5 of 6 voeten hoogh, en dik naer gelang, zoodat ik noit dergelyke heb gezien, zynde zeer aerdigh van onder tot boven opgeſiert. Onder dezelve was een groot bert, daer het waſch op droop om geene vloertapyten of iets anders te beſchadigen. Dit branden ſtondt groots en deftigh om de grootte der kaerſſe, die meenig malen kan gebruikt worden, eer ze verteert is. Nadat wy dezen dagh en avont in vrolykheit hadden doorgebragt begon het des nagts te regenen, dat den volgenden dagh zoo ſterk aenhielt, dat de wegen byna niet meer te gebruiken waren, dat ik alleen aenroer omdat dit wat zeltſaems is by dezen tydt des jaers. Maer den zesden, zynde dagh van de drie Koningen, herſtelde zich het weder, en klaerde op. Eenige dagen hierna onthaelde ons de Engelſche Agent op dezelve wyze als de Heer Kaſtelein op Nieujaerſdagh gedaen had. Hier was volle vreugt. Onder het drinken der gezontheden werden in den hof eenige ſtukken kanon luſtigh los gebrant: waer onder zich eenige ſpeelluiden volgens de wyze des lants lieten hooren. Dit volk begon ook te zingen met een geſchal, dat men in ons lant voor een wilt geraes zou keuren. Tegens den avont quam daer ook voor den dagh een Georgiaenſche danſſer, die alle de aerdigheden, die hy geleert had, voortbragt. Het was weinigh te beduiden. Toen wert'er een man aengedragen, die onzigtbaer in een wit laken gerolt was, hebbende om beide zyne armen de kleederen van twee kinderen, waer van het eene een jongsken, het ander een meisken verbeeldde. Hy zelf lagh met het lichaem uitgeſtrekt

Reſident van Portugael.

Groote waskaers.

Maeltyde by den Engelſchen Agent.

Speelen aengerecht.

ſtrekt, als doot, dogh maekte op den klank der ſnaren geeſtige bewegingen met zyne armen, dewyl zyne handen in de windſelen der verbeelde kinderhoofden beſloten waren. De meeſte vertoning, die deze ſchynkinderen maekten, beſtont in vryaedje, en in daerna elkander luſtigh wat af te kloppen.

Hierna bewees my de Heer Kaſtelein alle beleeftheit. Hy zond my 14 groote fleſſen, gevult met witten wyn, waer mede hy my ook verzagh, zoo lang ik my hier onthield, houdende my ook alle middagen ter maeltydt: welken geeindigt zynde ik dan weder naer myne herberge keerde, om den tydt in myne eenigheit wel te beſteden volgens het opzet, dat ik genomen had. Wat dezen wyn aengaet, het is zeker dat'er, in het ganſche Ryk van Perſie, geen gevonden wort, die hier by halen kan. Want in Spahan laet niemant zich veel gelegen zyn aen het toebereiden der wynen, die al meeſt beroert, ſterk, en onſmakelyk gedronken worden. Maer de wynen, die van Zjieraes komen, en den beſten naem hebben, worden helder en klaer bereit; gelyk ik hierna breeder zeggen zal. De andere wynen worden maer geacht by luiden hier te lande, die niet beter weten, of niet beter gewoon zyn, oordeelende den ſterkſten wyn altydt voor den beſten, hy magh zoo troebel zyn, als hy wil. Deze onkunde is ook by de meeſte Europeers, die door verloop van tydt, als van lekkeren wyn geheel ontaert zyn. De wyn, my vereert, was zoo klaer als kriſtal, en niet al te zoet. Ook was'er onder die den ſmaek van Rynſchen wyn hadt, en zoo lieffelyk op de tongh, dat hy voor geenen der beſte Franſche wynen behoefde te wyken. Ook was'er roode, die in ſmaek den Florentynſchen zeer na komt. Als deze wynen bereit zyn, en hunne werking gedaen hebben, (het welk geſchiedt in groote aerde potten, in plaets van vaten of tonnen, even als ik op het eilant Cyprus gezien heb) wordenze afgetapt in groote glaze fleſſen, genaemt *Karbaſſen*, die elk ontrent 8 ſtoop houden, blyvende het drabbige of de moer in de gemelde potten. Zy zoeken hier toe de beſte druiven uit, zonder daer by eenige verrotte of bedorvene te gedoogen, daer anderen profytshalven dit zoo naeu niet nemen, en hier door hunne wynen onſmakelyk maken. Zy willen ook wel wat gezwavelt, en met kardamom verſterkt zyn tegen de bedervinge, waer door ze dan met eenen welriekende worden. Men drinkt die dan, als ze een jaer out zyn: en zyn ze twee jaren out, zy zyn'er niet te arger om. Dus verquikte my deze goede heer, boven wien ik niemant hier naeukeuriger gevonden heb in het toebereiden der ſpyzen.

Schoone wyn.

Terwyl ik hier was kreegen wy met brieven over Aleppo, gedagtekent den 8 November tydingh uit ons vaderlant: wordende gewoonlyk loopers of voetgangers gebruikt om deze brieven derwaert te brengen. Deze zyn alle in dienſt van onze, of van de Engelſche Maetſchappye. Zy gaen ook naer Gamron, en andere plaetſen.

Op dezen dagh nam de Beyram of groote Vaſten by de Perſianen een begin, dien zy een maent of maen langh houden. Zy beſtaet in 29 of 30 dagen: dat is te zeggen, tot dat de nieuwe maen weder by hen gezien wort; op de zelve wyze als de Turken voor gebruik hebben. Zoo lang deze vaſtendagen duren, is hun verboden te eten of te drinken, ook het rooken van tabak, daer ze anders geweldigh op gezet zyn, als zynde hun voornaemſte lekkerny en tydtkorting. Zy maken derhalven van den nacht den dagh op deze wyze. Zoo dra de zon ondergaet, beginnenze te bidden, rookende een half uur daer na tabak. Dan eten ze en drinken ze naer hunnen luſt tot dat de zon weder opgaet. Dit onderſcheiden ze zoo evenwel, dat ze na het rooken van tabak eenige konfituren, vruchten, of andere verſnaperingen nemen, en na middernagt eerſt gekookte ſpyze nuttigen. Dan wort ook (gelyk ze anders gewoon zyn) des middernagts niet geſpeelt, maer gewacht tot 4 of 5 uren in den morgenſtondt: wanneer ze dat zoo veel harder doen, om door dit geluit de werkluiden op te wekken, en als een teken tot den arbeit te geven. Dit teken waerſchuwt ook de menſchen, die van buiten aenkomen, dat ze vryheit hebben van hunne waren, vruchten, groente, en wat des meer is, binnen te mogen brengen, dat anders gewoonlyk na middernagt geſchiet. Het andere gewoonlyke geſpeel geſchiet gemeenlyk een half uur voor den ondergangh der zonne, om te dienen voor een teken aen de Koninglyke wachten van zich te ſtellen ter plaetſe, daer ze moeten oppaſſen. Tuſſchen 8 en 9 uren des avonts moeten alle winkels geſloten zyn, wanneer yder zich naer huis begeeft. Twee uren voor den dagh gaet de Molla of Leeraer op de Kerk of Tooren, en roept het gebet uit. Dit hervat hy op den middagh, ook des avonts even na het ondergaen der zonne. Met het opkomen der zonne, ook met het ondergaen beginnen ze de uren te rekenen. Vorder rekenenze niet net uit hoe laet het in den dagh of nacht is. Is de dagh korter of langer dan de nagt, zy gaen daer in niet dan naer giſſinge te werk.

Perſiaenſche Vaſten.

In deze volgende dagen zagh men hier zwaer ys in de rivier. Dit belette evenwel den dienaer van den heer Kaſtelein niet eenen viſch buiten de ſtadt te vangen,

Digitized by Google

wiens gelyk in grootheit hier zelden gezien wort. Het was een soort van Kerper, wel drie vierde deelen van een el langh. Wy aten hem, en vonden deze spyze zeer smakelyk. Deze visch wort genoemt *Sjir-majie*, of Melkvisch; van hoedanige soort ik reets gesproken heb.

Melkvisch gevangen.

Op den 16 der maent, nadat ik gelegenheit gevonden had om over Aleppo myne vrienden in 't Vaderlant kennisse te geven van myne aenkomst in dit lant, reed ik met het huisgezin des Heeren Kastelein naer Julfa om het feest der Waterwyding by te woonen, die by de Armeniers voor den morgenstondt geschieden zoude. Dit feest noemen ze *'t Gevoortnig*, of *Indooping van het kruis*. Het wort gehouden, even als by de Russen, op den zesten dagh van January, feestdagh der drie Koningen. Wy quamen ontrent den avont te Julfa aen, en begaven ons aenstonts ten huize van Sigr. François Sahid onzen Tolk, die ons met een goedt avontmael onthaelde. Na eenige uren geslapen te hebben, begaven wy ons naer de Kerk, genaemt *Anna-baet* of Bisschoppelyke Kerk, de voornaemste, die de Armeniers hebben, en quamen daer drie uren na middernagt aen; op welken tydt de ceremonien eenen aenvang namen.

Feest der Waterwydinge.

XXVI. HOOFTSTUK.

Kruisdoop. Vyantschap der muilezelen en beeren. De feestdagh Gaddernaebie. *Feest van het Zonnejaer. Prachtige maeltydt des Konings. Spruiten van Rhabarber. Feest van Abrahams offerhande. Meenigte van Schapen binnen Spahan vertiert.*

Plechtigheden des kruisdoops.

HET begin dezer plechtigheden was lezen, zingen, en misse doen. Al dit duurde tot het aenbreken van den dagh. Toen werden eenigen der geestelyken, die alle in 't zwart gekleet waren, uitgezondert de Bisschop, die de ceremonien verrichtte, Bisschoppelyke kleederen ofte rokken omgehangen, alle van gout laken: terwyl de Bisschop een groote breede muts of myter opzette, die boven twee spitse punten hadt, voorts vol paerlen, en met edele gesteenten bezet. Hy hielt een tamelyk groot kruis met gesteente versiert in zyne rechter hant, dat hy met eenen witten doek, met gout doorwerkt, aenvatte, houdende in de slinke eenen diergelyken, die wat gemeener was. Het getal der geestelyken bestont in vier of vyf en twintigh personen. Zy dus uitgestreken traden buiten de Kerk naer eene sierlyke verheve plaets, die voor de Kerk en overdekt is; hangende boven dezelve twee klokken. Hier was gestelt een groot rond koper vat met water gevult: by het welk weder gelezen en gezongen wert, meer dan een uur langh. Waerna de Bisschop het kruis voor een gedeelte drie malen in 't water stak. Dit geschiedt zynde, wert hem een hooge zilvere kop of kan met olie gevult in handen gegeven. Deze olie goot hy in 't water: en hier mede eindigden deze ceremonien. Toen staken de geestelyken in der yl hunne handen in dit water, en bestreken daer mede hunne aenzichten. Dit volgden aenstonts de omstaende Armeniers, zoo veele als daer by konden komen. Andere schepten het water met kannetjes uit het vat, en droegen het voor geheiligt water wech. Deze zelve plechtigheden werden ook in verscheide andere Kerken verricht. Eenigen verrichtten dezelve in een riviertje dicht aen Julfa gelegen. Dus ging het houden van dezen feestdagh in zyn werk, waer van geen aenvang magh genomen worden dan met toestemminge des Konings. Waerom eenige dagen te voren de Kalantaer of Burgermeester der Armeniers zich voor den Koning vertoont, dien hy te verstaen geeft dat deze feestdagh voor handen is. Waer op hy vryheit verkrygt om'er mede voort te gaen. Weinig dagen hier na wort het jaerlyx gelt, dat in 200 goude dukaten bestaet, voor den Koning ingehaelt. Hierom bemoeit zich ook het Hof met den geestelyken te believen, zendende wagters ter plaetse, daer de ceremonien door den Bisschop verricht worden; het welk ook dienstig is om alle wanorde voor te komen, dewyl de toeloop van Persianen en Turken, uit nieusgierigheit toeschiettende, zoo groot is, en het gedrang zoo sterk, dat ook nu de Bisschop het water niet naderen konde, om het kruis daer in te steken, en gehouden was te rug te treden, totdat het gedruisch der aendringende menschen met stokslagen verjaegt was. Aen deze Kerk *Anna-baet*, of Bisschoppelyk klooster, wonen alle de Bisschoppen, die hier 7 in getal zyn. Daer

Kruisdoop.

Gelt voor den Koningh ingezamelt.

Digitized by Google

in zyn ook eenige Priesters. Dit Klooster loopt om de Kerk, en bestaet in kleene vertrekjes, waer in men niets ziet als twee of drie kleene vakken in den muur, daer ze eenige boeken in kunnen leggen. Evenwel is'er een verheven lessenaer, waer voor zy op den gront nederzitten. De wanden zyn wit, en worden wel onderhouden. Zy scheppen licht aen eene zyde door twee of drie kleene glaze vensteren. Men ziet 'er ook een langh vertrek, dienende tot hun *Refentorium*, waer in ze hun maeltydt doen. Aen de zyde staet een predikstoel, waer op iemant eenige kapittels leest, terwyl ze eten. Het Kerkje is van binnen beschildert van boven tot onder op de muren toe. Men ziet'er al meest verbeeldingen van Bybelsche historien, van Armeniers met weinigh kunst gemaekt. De Bisschoppen mogen niet trouwen, de Priesters wel. Twee Patriarchen zyn'er, waer van'er een hier is, en d'ander zich *'t Eetsin-asin* onthout. Dit is een plaets, die in drie Kerken bestaet, gelegen by den bergh Ararat, 3 uren van de stadt *Ervan* of *Erivan*.

In deze dagen namen wy ons vermaek met twee muilezels, en een zwart varken, daer de muilen met zulk een drift op los gingen, dat ze het zouden gedoot hebben, zoo daer in niet ware voorzien geweest. De Heer Kastelein vertelde my, hoe hy op zekeren tydt eenen muil had gehad, nevens eenen grooten beer, daer hy den muil op los liet. De muil viel op hem aen met zulk een gewelt, dat hy hem in den rugh beet, en sterk vasthoudende, van den gront oplichtte, en kort daer aen om 't leven bragt. De muilen zyn hier te lande zoo gebeten op de beeren, dat ze de varkens, die hier wilt en zwart zyn, voor beeren aenzien, en'er aenstonts op aenvallen. Hierom is het de gewoonte dat de Karavanen over wegh eenige beeren vernemende, die de paerden dikwyls verslinden, de muilen daer buiten om zetten, die de beeren in 't aenkomen aenstonts aenvallen en om 't leven brengen. Onlangs was hier ook op de Chjaerbaeg gebeurt dat zeker man eenen grooten beer eenige kunsten liet doen voor het volk. Terwyl dit geschiedde komt'er een Persiaen, gezeten op zynen muil, aengereden; tot zyn groot ongeluk. Want de muil had den reuk van den beer zoo ras niet wech, of hy liep'er als verwoedt op aen. De ruiter in doodelyken angst, riep vergeefs om hulp: maer niemant durfde'er ontrent komen. De muil vervolgde den beer, die gestadigh van d'eene naer d'andere zyde van den wegh vluchtte, zoo dat de man zich niet langer kunnende over ende houden, van den muil viel, zodanigh gewondt, dat hy eenen tydt lang het huis most houden. De beer eindelyk redde zig door een gat in eenen der tuinen, daer de muil hem niet kon volgen. Deze muilen slaen zeer vervaerlyk naer de beeren, zoo wel met de voorste als agterste pooten, en byten niet minder. Dit komt my vremt voor, dewyl ik dit noit elders van de muilen gezien of gehoort hebbe. My gedenkt ook niet gehoort of gelezen te hebben dat ze in vegtplaetsen of schouburgen by de Romeinen of andere volkeren oit tegen eenige dieren gestelt zyn, om te vechten. Het moet dan wezen dat de muilen in andere landen van eenen anderen aert zyn dan hier.

Haet der Muilezelen tegen de Beeren.

Den 29 dezer maent bleven hier alle winkels gesloten: en men zagh weinigh menschen op de straten verschynen, dewyl dit de dagh was, waer op hun groote Profeet Alie gestorven was: van welken dagh zy een groot feest maken.

Gedachtenis van den Profeet Alie.

In het begin van February vermeerderde de warmte des weders zoodanigh, dat veelerhande groente zich uit de aerde quam vertoonen.

In dezen tydt quam de Engelsche Agent een bezoek geven aen ons Opperhooft, by zich hebbende den voornoemden Vader Antonio Destirro, nevens nogh ander gezelschap. Zy werden alle van ons Opperhooft op twee verscheide reizen des avonts, eenige uren na elkander, onthaelt, en scheidden laet in den nacht. Dit gebeurde altemet al eens, dewyl de Agent en ons Opperhooft goede vrientschap onderhielden, en elkander over en wêer vergastten. Dit ging niet toe zonder groote staetsie; want elk bragt een groot getal zyner bedienden met zich, die alle, zoo wel als de meesters, mosten onthaelt worden.

De Persianen den 6 van February de nieuwe Maen vernemende, eindigden aenstonts hunnen vasten, en wekten de vreugde door lustigh op te doen spelen; dat al den nacht over duurde. Op den 7 daer aen volgende, den eersten dagh na den vasten, wert volgens oude gewoonte het feest gehouden onder een gestadigh gespeel. De Koning hout dan naer de jaerlyxe gewoonte eenen zitdagh, en onthaelt de Grooten van zyn Hof, nevens de buitenlantsche Staetdienaers en Gezanten, als ze op dien tydt daer zyn.

Einde van den Persischen Vasten.

De volgende dagh was de feestdagh van Gaddernabie. Dees wort alleen van den Koning geviert, die eenen zitdagh aenstelt om alle de Ryxraden, die voor hem verschynen, te ontfangen. Hunne gemalinnen en dogters begeven zich dan ook binnen 't Paleis, en eenige van deze, daer de Vorst behagen in vint, blyven daer eenige dagen agter een, en roemen hier op, als op eene genade, die hoogh te schatten is. Zy komen des avonts aen het Hof, en verschynen des morgens daer aen voor den Koning. Die dagh wort dan in

Feestdagh van Gaddernabie.

Digitized by Google

in vreugt doorgebragt, en des avonts worden binnen het Paleis veele vierwerken aengesteken.

Geschenken aen den Koningh gegeven. Op den 10 dezer maent ontfangt de Koning jaerlyx veele geschenken, bestaende in fraeijigheden, kunstigh van wasch gemaekt, als huizen, tuinen, en andere dingen meer.

In deze dagen ontstont een harde wint uit den N. Westen, die jaerlyx in dezen tydt eenige dagen achter een blyft waejen. Zy noemen hem *Baad-Biedmusk* of *Bidmuswint* naer den naem van een bloem, die dan uitloopt. Deze bloem vint men aen een soort van wilgeboomen, spruitende uit knoppen, zoo groot als een lange zinknoot. Zy valt fyn en smal, en heeft eenen lieffelyken reuk. Men trekt met water door distilleren de kracht daer uit. Dan heeft men'er eenen zeer aengenamen drank aen, byzonder als men'er wat suiker by doet, op de wyze van serbet of limoenade: hoewel deze drank gezonder, en meer versterkende is. Dit water wort bewaert in flessen het geheele jaer door, om voor drank gebruikt te worden. Men droogt ook dezen bloessem wel, om by linnen te leggen, dat daer door eenen aengenamen geur krygt. De boeren komen'er in groote meenigte mede op de markt. Ik weet niet, dat men zulk slagh van bloemen in ons lant aen de wilgeboomen vint. Daerom tekende ik die af, gelyk op N°. 72 te zien is, met de bladeren daer aen, die in het lest van April eerst uitkomen. De wint, waer by deze bloemen groejen, duurt gemeenlyk tot het laetste dezer maent, wanneer men ook veel schoone en warme dagen krygt. Maer den eersten van Maert kregen wy eenigen regen, en veele dagen daer aen harden wint, ook koude, voorts ongestadigh weder, dat al meest de gansche maent door duurde.

Harde wint.

Vremde bloem.

Aengename drank.

Feest van 't Zonnejaer. Nu stont op vrydagh den 20 der maent, die hun zondagh is, hun feest van 't Zonnejaer gehouden te worden. Hierom bewandelde ik eenige avonden te voren alle de Basaers, welker winkels op dien tydt zeer net en sierlyk toegestelt worden, muntende hier in boven anderen de Banketverkoopers uit. Yder evenwel doet zyn best om sierlyk zyn goedt voor te doen, tot de fruit-en groenverkoopers toe. Al het welke by de kaers des avonts een zeer aengename vertoning geeft. Op dien tydt zyn de koks geweldig in de were met allerhande bereide spyze te venten. Men vint hen in alle straten, wel verzien van allerhande gebrade en gekookte spyze: een gemak, dat ik in geene andere landen oit gevonden hebbe. Daer is ook zulk een toevloedt van menschen, dat ze in deze feestdagen alle de winkels ledigh koopen.

Het feest nam zyn begin op den gemelden dagh, als de zon ondergegaen was. Aenstonts lieten zich des Konings speelluiden hooren. De Koning hout dan ook openbare zittinge, en men ziet alle de Grooten voor hem verschynen. Welke staetsie deze mael in een uur tydts ten einde gebragt wert, wanneer een yder weder van daer scheidde. De Persen noemen dit feest *Nouw-roes*, en zy rekenen het af naer den tydt dat de zon ten 6 uren op, en ten 6 uren onder gaet. Voorts duurde dit gespeel den ganschen nacht, gelyk ook den 21 tot den ondergang der zonne toe.

Op dezen voormiddagh begaf ik my, alleenlyk verzelt van onzen stalmeester, die zelf een Persiaen, en wel bekent was, binnen des Konings Paleis, die alle de voornaemste Heeren van het Hof onthalen zoude. Deze maeltydt begon 2 uren voor den middagh, en eindigde in een half uur tydts. De spys wert opgedragen in goude en zilvere schotelen, die met hooge dexelen besloten yder door een persoon worden aengebragt. Het getal dezer schotelen quam wel op 200 uit, en het getal is wel eens zoo veel, als de maeltyden grooter zyn. Zy zyn meest alle van louteren goude; waer in een gedeelte van de grootsheit der Persiaensche Monarchen bestaet. Op dit gastmael ook hebben de voornaemste Ryxheeren een groote kostelyke muts op het hooft, bezet met paerlen en edele gesteenten. Dit hooftsieraet noemen zy *'Tha-eits-timaer*. Anderen ziet men daer by gesiert met zwarte bosjes van Reigersvederen, die zeer kostelyk zyn. Zoodra zy uit het Koninglyk vertrek scheiden, zetten ze aenstonts deze muts af, en hun gewoonlyke weder op; wordende de eerste door eenen hunner dienaren voor hen gedragen. Zy munten op dezen tydt in kostelykheit van gewaedt uit, hoewel ze anders evenwel genoegh tot pracht genegen zyn. Maer op dit feest ziet men byna niemant, hoe geringh hy ook is, of hy heeft een nieu gewaedt aen. Ontrent de plaets, daer de Koningh zyn mael deedt, zagh ik ook 12 zyner hantpaerden, daer met voordagt gestelt, met zeer kostelyke montering van schabrakken, zadels, en ander tooisel, altemael met gesteenten en paerlen gesiert. De toomen zyn van louter gout. De paerden, die nevens elkander staen, zyn met zyde koorden, en de voeten op den gront vast gebonden. Maer men moet zich wel hoeden van op de koorden te treden. Zeven dezer paerden waren wit van koleur, hun voeten, en een deel van 't lyf en de staert, waren schoon root of oranje geverft. My was niet toegelaten daer by te komen, voor dat ik eenen goeden steekpenningh aen de poortwachters gaf. Benevens de paerden was de gront bespreit met een tapyt, waer op de Heer zat, dien de zorg over deze paer-

Koninglyke maeltydt.

Pracht der Persianen.

BIDMUS BLOESSEM EN BLADEREN. 72

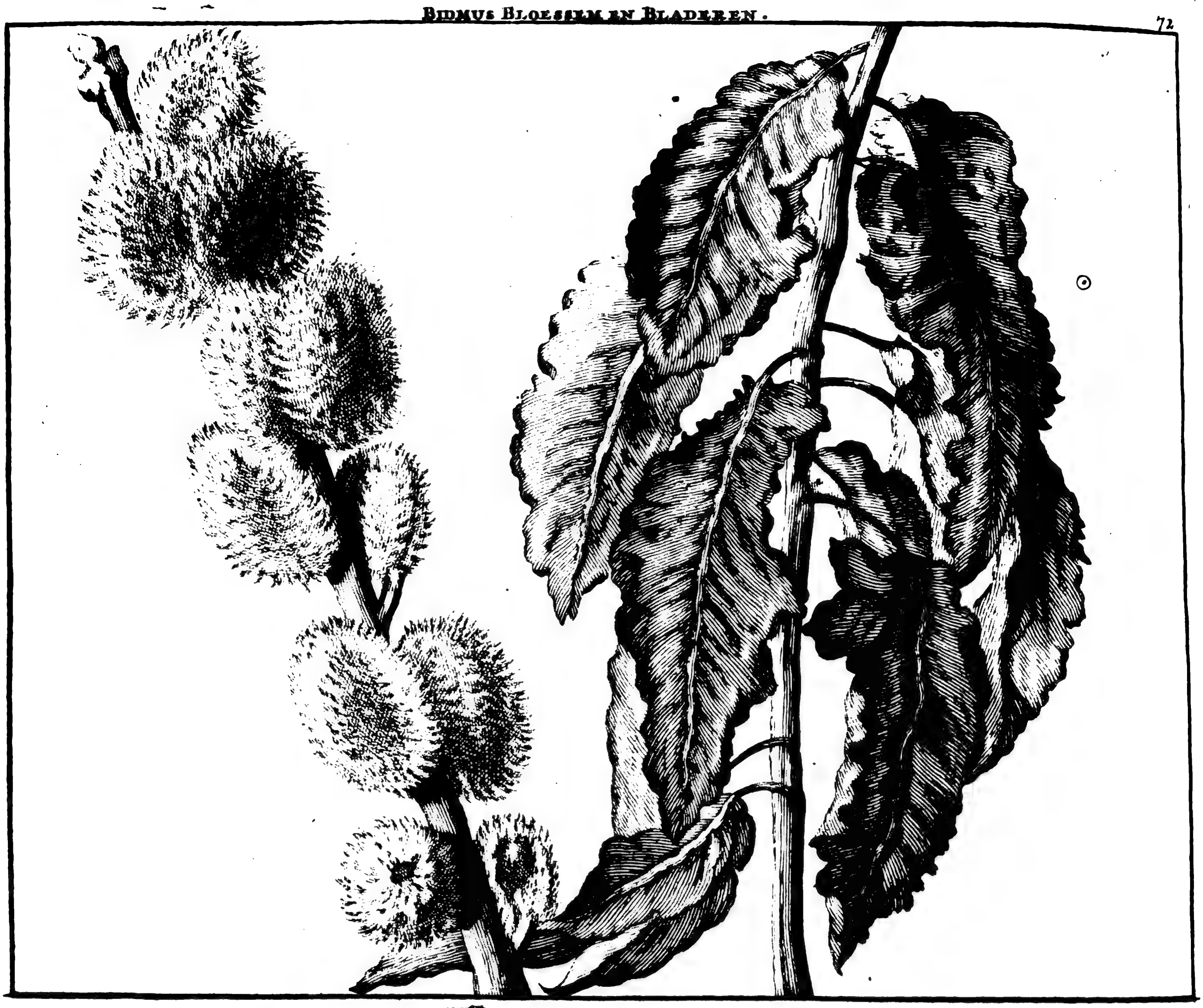

RHABARBER BLADEREN MET STEEL EN WORTEL, EN FOCKIE FOCKIESE. 73.

Digitized by Google

paerden aenbevolen was. Nevens hem lagh een groote goude hamer, waer mede de paerden beslagen worden. Daer stont ook een groot gouden watervat, waer uit de paerden drinken. Voor gelt evenwel kon ik niet geraken ter plaetse, daer de Koning aen tafel was, zoodat ik most te vrede zyn met eene plaets niet verre daer van daen, daer alles digt voor my most voorbygaen. Op dezen zelven tydt worden veele geschenken aen den Koning gebragt, zoo van de Grooten, die aen 't Hof zyn, als van de Bassaes en Stedehouders van andere plaetsen. Deze bestaen in eenige soorten van goederen, zakjes met gout gevult, veelerhande beesten, paerden, kameelen, en muilen. Alle deze geschenken worden elk byzonder gedragen door de burgers, die elk in hun wyk daer toe gereedt moeten staen volgens last des Konings. Op de plaets voor het Hof werden ondertusschen 10 of 12 koppen met hooi gevult op lange stokken omgedragen, tot een teken van overwinning op de vyanden, die ze voorgeven de Aesbeekse Tartaren te zyn, behaelt. Dit quam my voor als een gemaekt werk, wordende de paerden, elk met een zyden kleet bedekt, zonder zadels binnen 't Hof geleid. Het gaf ook een vermakelyk gezicht, toen alle de Heeren weder van daer over de plaets vertrokken in tegenwoordigheit van ontallyke toezieneren, die alom door het Hof zwierden. Deze feest duurde eenige dagen langh, gedurende welke veele beschilderde eiers uitgedeelt werden. Ja zelf is de *Maer-sejel-daer* of *Maerschalk* gehouden jaerlyx eenige der zelve aen den Koning te brengen: die fraei beschildert en met gout en zilver versiert, voor een statelyk geschenk doorgaen.

Zegeteken omgedragen.

Eiergiften.

Paeschfeest gehouden.

Den 23 hielden wy het Paeschfeest by ons Opperhooft: en den volgenden dagh quam de Engelsche Agent de gelukwenschingh by hem afleggen, verzelt met de boven gemelde heeren en vrienden. Zy werden als te voren onthaelt, en scheidden na het genieten van veel vermaek laet in den nacht. Hier op volgden andere bezoeken, die ons den tydt kortten, en de maent, eer wy het gewaer werden, ten einde bragten.

Met het ingaen van April ontfing de Heer Kastelein een vereering van nieuwe Asperges: van welke vrugten ook den volgenden dagh eenige te koop gebragt werden. Voor ontrent 60 of 70, waer onder veele nogh zeer dun waren, dorsten ze ontrent 20 gulden eischen. Want dusdanige vruchten, als ze eerst uitkomen, worden hier uittermaten dier betaelt, en meest al gekogt van luiden, die'er een geschenk van willen doen aen voorname personen, waer aen ze gehouden zyn, of welker gunst zy zoeken te winnen. Wy kregen toen ook in sop van jong Lamsvleesch de spruiten van Rhabarberwortel, die zeer smakelyk en rinsch zyn, en voor bloetkoelende en afdryvende gehouden worden. Deze spruiten worden hier zoo vroegh in 't jaer ook hoogh geacht. De bladeren der zelve zyn gekrult, en groen, geel, en ros van koleur. De steel is wit, dogh wat geelagtigh. Eenige ook zyn geheel schoon root, hebbende de dikte van 2 of 3 duimen in de rondte. Sommige spruiten hebben de hoogte van eenen halven, andere van eenen heelen voet. Van de beste soort wort de steel alleen gegeten. Eenige queken die zodanigh aen, dat ze de uitkomende spruiten bedekken met verhooging van aerde, gelyk men met de Asperges leeft. En dan wordenze te grooter. Ontrent de stadt Laer by het dorp Cama worden'er met voordagt aengequeekt, om daer een geschenk van te doen aen den Koningh, dat de Gouverneur jaerlyx moet onderhouden. De bladeren van deze hebben in den omkring 2 of 3 vademen. De wortel en bladeren zyn als de Rhabarber, maer hier zonder kragt, gelyk in't lant der Usbeeken tusschen China en Moskovie. De Persianen eten den steel dezer jonge spruiten ook raeu met peper en zout, gelyk de Italianen de Finotje en Artisokken, zynde zeer rins en aengenaem. Ook maken zy daer wel een syroop van, die voor verkoelende gehouden wort. Uit zinlykheit schilderde ik dezelve met bladeren en wortel: waer mede bezigh zynde bevond ik dat de grootste bladeren anderhalf voet in de hoogte, en nogh meer in de breette besloegen. De wortel had vier takken, graeu en gespikkelt van koleur. Dit kruit was my van Julfa toegezonden, daer het 19 jaren in d'aerde gestaen had. Hier by was nogh een andere vrucht, die ik daer by schilderde, schoonze later uitkomt. De Persianen noemenze *Badens-joen*, de Europeers *Foekje-fockiese*. Zy is paers van koleur: men vint'er ook die wit is. Meest al is zy grooter dan een gemeene komkommer; ook is'er onder, die wel eens zoo groot is. Zy zyn zeer smakelyk in pottaedje: ook, als ze in de boter gefruit, of op andere wyzen toebereit worden. Als de boomtjes daer van nog jong zyn, wordenze verplant, om des te beter vrucht te geven. De bloessem daer van is wit, paers, en geel. Zy groejen in 't gemeen anderhalf voet boven d'aerde met verscheide takjes, die door de zwaerte der vrucht, nederwaert gebogen worden. Een dezer boomtjes schilderde ik met vrucht, bloessem, en bladeren, gelyk ik de aenwyzing daer van doe op N°.73 daer de bladeren vertoont worden door de letter A, de wortel door B, en de Fockie-fockiese door C.

Spruiten van Rhabarber.

Digitized by Google

Den 7 der maent viel in Julfa zulk een zware regen, als'er in geen jaer gezien was, met zoo veel hagel, dat die drie vingers hoogh op de wegen lagh, hoewel men'er binnen de ſtadt weinigh van gewaer wert. Vervolgens was het in deze geheele maent zeer windigh weder, brengende regen voort met ongeſtadige buien.

Feeſt van Abrahams offerhande.

Ondertuſſchen wert den 15 het feeſt geviert, dat ze noemen *Bairam korban* of offerfeeſt ter gedachteniſſe van Abrahams offerhande. De Heer Kaſtelein ziende dat ik genegen was het zelve te gaen zien, belaſtte zynen ſtalmeeſter nevens twee andere dienaers met my derwaert te ryden. Des daegs te voren hadden de Koninglyke ſpeelluiden met den ondergangh der zonne weder begonnen te ſpelen: dat tot dezen dagh duurde tot den ondergangh der zonne, verpoozende zy elkander (want ze zyn ſterk in getal) met beurten. Ik vervoegde my dan ten zeven uren op de Chjaer-baeg, daer de Koning uit de eerſte poort zyner tuinen ſtont te komen. Het geſchiedde ook na verloop van een groot half uur niet zonder een groot gevolg van edelen, waer van'er ontrent 200 geſiert waren met die koſtelyke mutſen, waer van ik reets geſproken heb. Ik zette my op het midden van den wegh, daer de Koningh voor by moſt, die het gezicht op my wendende my nootzaekte hem eene eerbiedeniſſe te doen met het lichten van mynen hoet. Toen reedt ik ſpoedigh ter zyden af, om den trein nogh eens te beſchouwen. Waer na ik op een volle galop my langs eenen anderen wegh begaf naer de plaets, daer de plechtigheit ſtont te geſchieden. Deze plaets heet *Babaroek*, een kerkhof van de Perſianen, gelegen een goet half uur van de ſtadt. Hier was de toeſtel gereedt. Al dit werk beſtaet in het dooden van een kameel, die als tot een offerhande geſlacht wort. Dit beeſt moet een manneken zyn, en geen letſel aen 't lyf hebben, of het wort voor onzuiver gerekent. De Daroega of Schout dezer ſtadt (ſomtyts verricht dit ook wel de Koningh zelf) brengt het beeſt den eerſten ſteek met een groote lans: waer op zonder toeven alle ſabels en meſſen mede hun werking doen, zynde yder even bezigh om'er een ſtuk van maghtigh te worden. Dit gedaen zynde wort het beeſt aen verſcheide ſtukken gehakt, en onder de wykmeeſters verdeelt, die elk eenigen van hun volk by den werke hebben. Want het gaet'er zoo driftigh toe, dat'er door het grypen naer de ſtukken een groot rumoer, ook wel een gevecht ontſtaet, weerende zich elk tegen zyne tegenſtrevers, alle gewapent met ſabels en groote ſtokken, of het op een vechten uitquam. Toen zeker zeide men my dat'er al eenigen op de plaets doot geblevan waren. Het gedrangh was door de meenigte der paerden zoo ſterk, dat elk genoegh te doen vond, om'er onbeſchadigt uit te geraken. Want ganſche partyen werden verſcheide malen wech gedreven: en de ſtokſlagen vielen'er als regen; dat my in tydts van daer deed vertrekken naer de Chjaer-baeg, om de wederkeerende meenigte te bezichtigen. Toen eindelyk yder zyn deel van het beeſt bekomen had, voerde hy het op zyn paert heen, beſtuwt van twee perſonen. Dus trok men als in triomf voort, loopende de wykluiden voor uit, waer van eenigen hunne bloote ſabels, anderen hunne hooge ſtokken om hoogh hielden, danſende en ſpringende zonder ophouden met een groot geſchreeu: terwyl zommigen onder het ſchreewen en zingen geluit ſloegen op bekkens en tamboerynen. Het eerſte ſtuk van het beeſt wert geſchikt voor den Koningh, en voor hem gedragen op de punt van een lans. Wyders gingen de benden met betuiginge van vreugde in goede orde kort aen elkander voort: tuſſchen beide een troep te paerde van des Konings volk, en hier op de Koning zelf, rydende onder een zonneſcherm, die om het ſteken der zonne boven zyn hooft gedragen wert. Hier op quam het gevolg van alle de groote Heeren, 12 hantpaerden zyner majeſteit, en 4 groote en kleene olifanten. 't Gevolgh en de toevloedt beſtont in meer dan hondert duizent menſchen, zoo te paert als te voet. Veelen zaten'er ook boven op de gebouwen. Onder zoo veele menſchen was ik d'eenigſte Europeer, en derhalven ook de eenigſte, die naer de wyze van ons lant gekleet was. Op de aenkomſt des Konings wert'er zulk een ruimbaen gemaekt met ſtokſlagen, dat'er veelen met hunne paerden in de fonteinen ſtortten, veelen ook zich niet kunnende bergen zoo geſlagen wierden, dat ze daer het gevoelen wel van t'huis brachten. Ik zeker in myne herberge gekeert zynde was zodanigh vermoeit, dat ik naeulyx ſtaen konde. En echter was alles anderhalf uur voor den middagh verricht: behalven dat de partyen der wyken in dezelve ſtaetſie nogh door een gedeelte der ſtadt reden. Zy hadden ook tien dagen al te voren den kameel met doornen en andere dingen behangen door de ſtadt omgeleid, nevens de lans en byl, onder geſtadigh geſpeel en gezangh.

Groote vertiering in ſchapen.

Op dezen dagh werden ontrent vyftigh duizent ſchapen geſlacht en gegeten. Want zelfs de geringſte menſch moet daer deel aen hebben. Zy ook, die eenigh deel van den kameel bekomen hebben, koken dat met het ſchapenvleeſch. Anderen bewaren dit zelve kameelevleeſch 't geheele jaer door als een heiligdom. Iemant

mogt

mogt denken dat wy in ons verhael hier ontrent de maet te buiten gaen, en te breedt opgeven van het getal dezer schapen. Maer ik kan hem verzekeren dat in deze stadt Spahan dagelyx 10 of 12 duizent zoo schapen als bokken vertiert worden. En op dezen dagh is elk verplicht een schaep of een gedeelte daer van voor zich te nemen. Zeker des daegs te voren uitrydende ontmoette my overal zulk een meenigte van schapen, dat ik'er naeulyx door konde geraken. Jonge lammeren vooral, maer 20, 25, of 30 dagen out worden hier in overvloedt gegeten. Dit neemt zyn begin in de maent van November, en duurt tot April of Mei, wel te verstaen by luiden van aenzien en vermogen. Want elk lam kost gemeenlyk 7, 8, of 9 Moroedjes, waer van'er 7 ontrent eenen ryxdaler van ons gelt uitmaken. Deze lammeren wegen ontrent van 6 tot 12 lichte ponden. Dit is de lekkerny der aenzienlyke Persianen, die noit ossevleesch eten. Maer de arme luiden eten dat, en ook wel buffelsvleesch, dat hier nevens andere eetwaren te koop gebragt wort. Het lamsvleesch zeker valt hier zoo zuiver en smakelyk, dat men het, al eet men het alle dagen, noit moede wort.

Uittogt des Konings met zyne bywyven. Op eenen der volgende dagen gingh de Koning met zyne bywyven naer buiten om het vermaek te nemen van de Olifanten te doen zwemmen door de rivier, die door den gevallen regen zeer gezwollen was.

Feest van Aidikadier. Den 23 der maent vierde men hier het feest, genaemt *Aidikadier*, zynde de dagh, waer op Mahomet aen de gemeente zou hebben bekent gemaekt, dat Alie zyn navolger had te wezen, haer belastende hem daer voor te erkennen. Dit zou, volgens hunne aentekeningen, geschiedt zyn in het gelukkigh Arabie by het dorp *Shomkadier*, daer het feest naer genoemt wort, dat alleen by de Persianen gevier wort. Want geen andere Mahometanen willen'er van hooren.

Op dezen tydt zagh men de bladeren aen alle boomen uitspruiten. De maent nam een einde met regen, waer door veele huizen beschadigt, en andere om verre gerukt werden. Het is geen wonder: want het metselwerk dezer gebouwen trekt het water naer zich. Hierom worden ze, omdat ze plat zyn, boven lek; dat niet te helpen is, voor dat het weder droogh weder is.

Het weder klaerde met de aenkomst der Meimaent op: op welker eersten dagh ik met den Heer Kastelein naer buiten reedt, met voornemen om langs de rivier onzen wegh te nemen. Maer wy vonden dezelve zoo hoogh, dat de zydwegh geheel onder water stondt. Waerom wy van koers veranderden, en den wegh namen door het lant, die ons na twee uren rydens bragt aen den Lusthof, genaemt *Goes-jeron*, leggende nevens de rivier *Zenderoe*, ten Oosten van de stadt. Oude lusthof. In dezen zelven tuin, die beplant is met Zenaeren vrugtboomen, hebben verscheide Gezanten der Indische Maetschappye op hun aenkomen en vertrek hun verblyf gehadt. Het gebou bestaet in verscheide vertrekken, die nu ten deele vervallen zyn. Boven op het zelve ziet men fraeie gezichten van 't omleggende lant. In den tuin staen 4 groote Zenaerboomen dicht by een, die een prieel verstrekken, waer in men langs eenige trappen gaet. Deze boomen zyn kort en dik van stam: en twee der zelve hebben 16 voet in de rondte. Men hout ze voor zeer out, en geeft voor dat Tamerlaen daer onder zou gezeten hebben.

Hier meenden wy eenigh gevogelte op te doen: maer het weder veranderde, en de regen overviel ons. Welke opgeklaert zynde, reden wy weder naer Julfa, daer wy tot den avont bleven.

De volgende dagen leverden nogh al ongestadigh en los weder: waer door my de koorts overviel, waer van ik reedts eenige vermaningen gehadt had. Zy was evenwel niet hartnekkigh, en verliet my na eenige herhalingen, dogh liet my de gansche maent zwak.

Digitized by Google

XXVII. Hooftstuk.

Beschryving van Spahan, en van het geene aenmerkenswaerdigst is binnen en buiten dezelve stadt.

Gezicht der stadt van buiten.

EINDELYK tot myne vorige gezontheit herstelt, begaf ik my tot het beschouwen en onderzoeken wat der aenmerkinge waerdigh was in deze stadt. Wat het gezicht van Spahan van buiten betreft, het is nevens de plaetsen en voorsteden daer aen behoorende, byzonder groot, overtreffende hier in alle de steden van my voor deze beschout. Van buiten evenwel ziet men niet dat groote kerken, hooge toorens, of ongemeene gebouwen uitmunten: hoewel ik om alles naeukeurigst aen te merken en af te tekenen, my bediende van het wintersaizoen, omdat men des zomers door de meenigte der boomen nergens bescheit van zien kan. Ook beletten veele boomen, die zelf in den winter groen zyn, grootetelyx het gezicht, hoedanige zyn de Palm-, Pyn-, Zenaerboomen, en Cypressen, waer van de stam byzonder hoogh met klimop bewassen is, dat voor het oogh sierlyk staet. Alle de gebouwen zyn graeu, en boven plat. Van de afscheiding der stadt, schoon met eenen muur omtrokken, kan men niets onderscheiden, dewyl ze daer zoo dicht aen is, als of ze daer mede vereenigt ware; waer uit komt dat de aftekening zwaer te maken is, zynde geene verhevenheden, die zoo verre uitsteken, dat ze van buiten af te malen zyn: hoewel ik de plaets, daer ik de tekening maekte, op eene hoogte, wel een uur van de stadt gelegen, genomen hadde, omdat ik nergens zoo bequaem kon zien als daer. Hier van vertoonde zigh Julfa, hoewel aen d'andere zyde der rivier gelegen, en 't geen onder die stadt behoort, nevens het gene nogh digter aen de stadt strekt, als veele dorpjes, en tuinen, waer van de omtrek een ongelooffelyke grootte begrypt, geheel omringt van bergen. Het naest gelegen gebergte wort genoemt *Koe-soffa*, leggende anderhalf uur ten Zuiden der stadt. In 't hangen van het zelve staet een lusthuis, gebout door Koning Sullemoen, vader van den nu regerenden. Hier in zyn verscheide vertrekken, zeer vermakelyk en bequaem om daer uit over deze lantstreek en de stadt het gezicht te laten weiden. Men ziet'er eene plantaedje van verscheide boomen: ook eenen loop van water, dat van 't gebergte afstortende hier ontfangen wort. Men noemt dit gebou *Tagte Sullemoen*, dat zeggen wil, de *Troon van Sullemoen*. Maer zeer vervallen zynde, wort het tegenwoordigh weder hermaekt. Het gezicht van het zelve is van beneden zoodanigh als het hier op de nevensstaende bladzyde verbeelt wort. De andere bergen leggen vry verder van daer. De vlakte, waer in deze stadt gezien wort, heeft in de lengte van 't Oosten naer 't Westen ontrent 25 uren. Ten Oosten is het, als of'er geen einde aen was, gelyk 't ook gelegen is met den wegh naer Zjie-raes, daer veel vermakelyke dorpen en tuinen leggen. Aen de westzyde ben ik over de 6 uren van de stadt af geweest, wanneer ik het einde nogh naeulyx beoogen kon. De breette der uiterste wederzydsche bergen zal ontrent 6 uren zyn.

De bergh Koe-soffa. Lusthuis des Konings.

Poorten van Spahan.

De stadt heeft 10 poorten, waer van'er geene gesloten, of met eenige wachten verzien worden. Ik was begerig de grootte daer van te weten. Waerom ik eerst ging bezien de poort, die genoemt wort *Hassan-abaet*, genoemt naer een beroemt man, die weleer deze streek bebout heeft. Van dezen kant komt men aen *Derwasjkaroen*, of Poort *Karoen*, betekenende de poort der dooven: omdat deze streek voordezen door zulke luiden bevolkt is. Men laet deze poort ter slinke zyde, en rydt door de Basaers, gelegen een vierde deel van een uur van de eerste poort. Dan komt men na even zoo veel tusschenwytte aen de poort, die geheten wort *Seydach moedjoen* aen d'Oostzyde der stadt, daer een dubbele muur is. De buitenste hier van is zeer laegh, en men vint geene huizen daer buiten, ook niets, buiten eenige graven. Daer na komt men aen de poort *Sjoebarn*, die ten westen legt. Dan vertoont zich op eenen gelyken afstant de poort *Togt-sjie*. Ontrent deze poort ryst uit den gront de gracht, die ten deele om de stadt loopt ten westen van hier tot aen de voorgemelde poort *Karoen*. Vervolgens is een vierde van een uur verder de poort *Daridest*, en op ontrent gelyken afstant de poort *Darwasj-nouw*, of Nieuwe poort. Verder is de poort *Darwasj lamboen*, zoo genoemt naer de streek, leggende ook in gelyken afstant ten Westen. Niet verre van deze komt men aen de poort *Doulet*, of de poort der welvarentheit, die aen de Chjaer-baeg staet. De tiende is de poort *Hadsjie*, staende digt by de keukenpoort van des Konings hof. Toen ik nu na al dit omgaen weder quam aen de eerstgenoemde *Hassan-abaet*, zagh ik

Digitized by Google

Digitized by Google

TROON VAN ZULEMOEN.

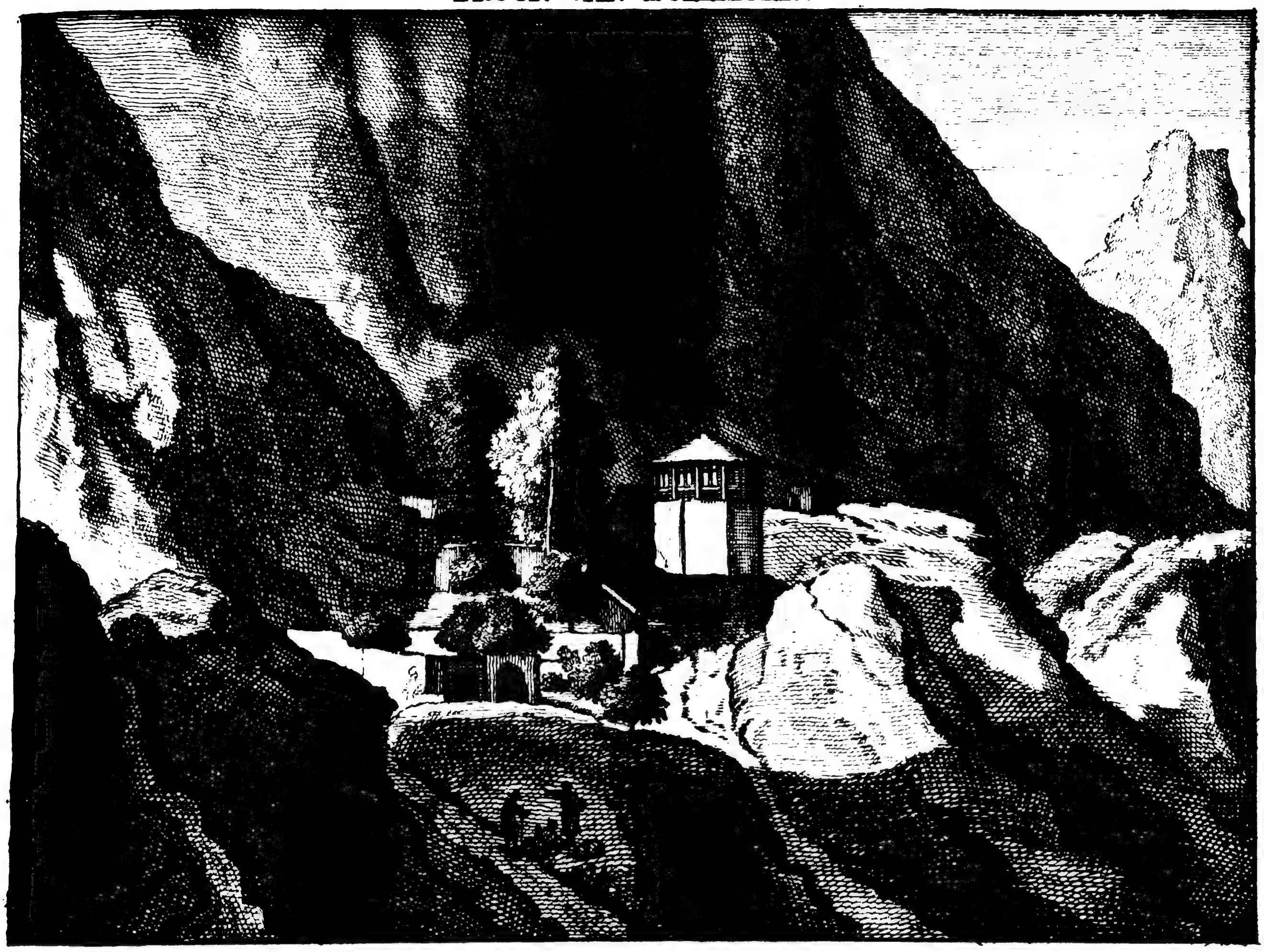

ik op myn uurwerk, dat ik weinigh minder, dan 2½ uur was op den wegh geweeſt. Alle deze poorten zyn van aerde en zonder ſterkten gemaekt. De deuren zyn lomp van hout zamengezet, en met yzere platen beſlagen.

Hooftwyken der ſtadt. De verdeeling dezer ſtadt beſtaet in 22 hooftwyken van binnen: waer van 17 genaemt worden *Mamerh-olla-ſie*, of *Namet-holladers*, de overige 5 *Heyderrie*. Deze twee partyen zyn even als de *Nikolotti* en de *Caſtellani* te Venetien. Deze 17 wyken hebben elke haere byzondere benamingen, als *Bagaet*, ofte wyk der tuinen, dewyl deze ſtreek voordezen in tuinen beſtont, gebout door Abbaas den eerſten: de tweede *Kerron*, 't geen *dooven* betekent, zynde deze geweeſt luiden van aenzien, die wel eer daer gewoont hebben, naer welke deze plaets hare benaminge gekregen heeft: de derde *Daelbettin*, zoo veel als Meloenhuis: de vierde *Sey-id Agmed-joen*, dus genoemt naer eenen hunner Leeraren: de vyfde *Letver*, waer van geene betekenis gezegt kan worden: de zeſte *Baſaer-Agaes* of Ganzemarkt: de zevende *'t Sjaer-ſoy Kotba*, of Kruiſwegh van Kotba: de agtſte *Seltoen-ſensjierie* naer eenen prins van dien naem: de negende *Namo-aſig*, of drie tweedragtige: de tiende *Sjaebare*, waer van geen betekening is: de elfde *Derre Babba-kaſim* of het quartier van Vader Kaſim: de twaelfde *Goude Magſoet-beek*, of Quartier van 't hol van den Heer Magſoet: de dertiende *Golbaer*, of bloemryk: de veertiende *Meydoene-mier* of wyk van de Mey-doen van Mier, genoemt naer eenen hunner Leeraren: de vyftiende *Niema-wort*, waer van ik geen betekenis weet: de zeſtende *Derre-koek* of luſtplaets: de zeventiende is my onbekent: omdat de wykmeeſter, die my beloofde den naem daer van te zullen opgeven, niet weder te voorſchyn quam. De vier volgende zyn *Heyderiers*, waer van de eerſte genaemt is *Maleynouw* of Nieuwe wyk: de tweede *Derredeſt*, of verlate quartier: de derde *Hoeſcyn-ja*, of quartier der Hemniers, of Geeſtelyken: de vierde *Togtsjie*, gezegt Hoenderbewaerder.

De Hooftwyken, die aen dezelve partyen buiten de ſtadt behooren, zyn 4 in getal, als *Abbas Abaet*, geſticht door Abbaas den grooten. Deze is wel de voornaemſte van die buiten de ſtadt zyn, en daer woonen niet dan de aenzienlyxte luiden. Het is ook zoo goet of ze binnen de ſtadt woonden. Zy legt aen de weſt-

Digitized by Google

zyde. De tweede is *Sjems-Abaet*, genoemt naer den bouheer Sjims. De derde is *Bied-abaet*, de vierde *Thie-roen*. De Hooftwyken, die aen de party van *Namet-olla-hie* buiten behooren, zyn twee in getal: *Sjeig-joessus-si benna*, dat is des ouden Josefs metselaer: anders genoemt *Sjeig sebbennaes quartier*: en *Telwaes-kon*. In alle deze Hooftwyken zyn veele andere kleene wyken begrepen, die alle hare byzondere benamingen hebben. Deze twee verschillende partyen zetten elkander den voet altydt dwars. Dat vooral blykt op de tyden der plechtelyke ommegangen, en Treurdagen hunner grootste Heiligen; en in plaetsen, daer ze elkander mogen ontmoeten. Zoodat, dewyl de eene voor de andere niet wyken wil, niet zelden dootslagen hier uit ontstaen, en andere ongemakken, waer van wy by bequamer gelegenheit spreken zullen. Eenigen willen dat blyken zoude uit oude aentekeningen der Persianen dat hier voordezen twee aen een leggende dorpen geweest zyn, waer van het eene behoorde aen de Heyderrie, het ander aen Mamet-olla-hie, en hier door de verdeelde partyen in Spahan deze benamingen behouden hebben. Zoo dat ze van elkander gescheiden altydt hebben willen, de eene boven d'andere, uitmunten. Spahan droegh toen ook den naem van *Hispahan*, ook *Ispahan*, ook wel *Aspahan*, en ging niet hooger door dan voor een dorp, totdat Abbaas de groote het Ryk van Laer en Ormus onder zyn gebiet gebragt hadt. Want toen verliet hy Kasbin en Sultanie, om zyn Hof naer Spahan over te brengen, als vindende die plaets bequaemst tot bevestiging zyns Ryx, dewyl zy zeer wel gelegen was. Van dien tydt af wert ze hervormt van een dorp tot eene stadt, en bequam den luister dat ze wert de hoofstadt van geheel Persie. Zy legt in de provincie van Ayrack of Yerack, een gedeelte van het oude Ryk der Parthen op de hoogte van 32 gr. 45 min.

Kleene wyken.

Persie.

Het lant in 't algemeen is bekent onder den naem van Persie, zynde een groot en vermaert Koningryk in Asie, gelegen tusschen de Caspische zee, het lantschap Zagathay, Tartarie, het Ryk van den grooten Mogol, de Indische zee, den Persischen zeeboezem, woest Arabie, en Turkye.

Het Hof des Konings.

Hofpoorten.

Het Hof des Konings van Persie heeft, gelyk ik ondervonden heb, in zynen omkring 3 vierde deelen van een uur. Het heeft zes poorten, waer van de voornaemste is *Alie Kapie* of poort van Alie. De tweede wort genoemt *Haram Kapesie*, of Poort van 't vrouwenhuis. Deze twee poorten staen aen de *Mey-doen* of de plaets naer 't Noorden. De derde heet *Moerbag Kapesie*, of keukenpoort, omdat de spyzen, en wat tot de tafel behoort daer door binnen gebragt wort. Deze staet ten Oosten. De vierde is *Ghandag Kapesie*. Door deze gaet men in de Tuinen des Konings. Dogh niemant is dat toegelaten dan den Koning, en de Kapaters, of Bewaerders der vrouwen. Deze komt aen de Chjaer-baeg. De vyfde is *Ghajatganna Kapesie*, of kleermakerspoort, dewyl de kleermakers in dienst des Konings zynde daer hunne woning hebben. De zeste poort heeft den naem van *Defter Ghanna Kapesie*, of poort der Sekretarie. Deze twee leste komen weder binnen de stadt ten Noorden. Door de meeste dezer poorten komen de Grooten des Ryx by den Koning, als hy zyn zitplaets in het Hof gekoren heeft: maer wel meest geschiet het door de twee eerst gemelde poorten.

Het kasteel.

Het Kasteel, dat zy *Tabaroek* noemen, heeft ontrent een half uur in zynen omkring, strekkende zich in de lengte ten Oosten binnen de stadt, en naer het Zuiden tegens den wal der stadt. Het heeft eenen hoogen muur van aerde, en is bezet met veele lompe torens, waer uit eenige stukken kanon steken. Dog als ik myn gevoelen zeggen zal, het is te duchten, zoo men ze los brandde, dat ze met al wat'er ontrent was zouden nederstorten. Want de muren zyn zoo dun, en vervallen, dat men op veele plaetsen daer door heen ziet. Ook laet men geene vremdelingen daer binnen komen, misschien omdat het van binnen nogh slegter dan van buiten gestelt is. Echter zyn'er veele woningen in. Wat verder van de stadt dient gezegt te zyn zullen wy zeggen na de verbeelding, die ik u voor af daer van geven zal, op dat het begrip van alles des te gemakkelyker zy. Ik zal dan al wat'er ontrent gelegen is vertoonen, zoo als het zich van de Zuitzyde opdoet, aengewezen met N°. 74, en al wat kenbaer is met cyffergetal aentekenen. Dus is N°. 1. een bergje, leggende afgezondert van de andere: 2 de nieuwe tuin des Konings, uitnement groot, die by myn verblyf hier aengelegt wert: 3 de rivier Zenderoe: 4 het huis met een koepeltje van eenen der voorname Armeniers in Julfa: 5 de Kerk der Dominikanen in Julfa: 6 de St. Jans Kerk der Armeniers: 7 de Bisschoppelyke Kerk der zelve met een torentje: 8 de Kerk van de Mey-doen of markt: 9 de Kerk van Jesus Moeder; zynde deze dingen dus verre in Julfa: 10 de brugh Allawerdi-chan: 11 s'Konings Mu-zjit of Kerk: 12 Mu-zjit Totf-olla, een hunner oude leeraren: 13 Menare Kambrinsie, zynde een hooge steene toren: 14 Kella Menaer, een tooren van beestehoofden: 15 Tabarock, of het kasteel: 16 Hazaarzjeriep, de groote tuin des Konings: 17 en 18 de voornaemste graven der Perzen, ne-

Digitized by Google

Digitized by Google

nevens hun kerkhof, genaemt *Babaroek*: 19 der Christenen kerkhof: 20 de rivier des Konings: 21 de Choroe bergen, voor een gedeelte met sneeu bedekt: 22 't gebergte van Talissia, een dorp daer ontrent dus genaemt.

Mey-doen. Nu volgt de Mey-doen, een der twee voornaemste stukken, die deze stadt versieren. Deze plaets of markt is van het Oosten naer het Westen 710 schreden langh, en van 't Noorden naer het Zuiden 210 breet. Aen de Zuidzyde staet 's Konings Hof. Ten Noorden over het zelve is de *Nachroe-Chone*, of Trommelhuis, waer in de Koninglyke speelluiden zyn, bestaende in twee hooge van elkander afgescheide galeryen, tusschen welke beide het Keizerlyk portael is, dat hoog en deftig van schoone steenen opgebout is, waer door men in de Basaers komt. Op deze poort ziet men afgemaelt den slagh des Konings Abbaas tegen de Usbeeksse Tartaren, in kleene figuren vertoont door eenen schilder van dit lant. Boven het zelve is een uurwerk met klokkenslagh, het eenigste, dat men in geheel Persie heeft. Aen deze zyde is mede *Wagnissa-jaet*, of eenigh speelwerk, gemaekt van eenige houte poppen, die door een loopend radwerk hun beweging doen, niet waerdigh van eenigh Europeer bezien te worden. Weinigh verder naer het Oosten is de *Mu-zjid* of *Ma-zjid Sjig-lotf-olla* of de Kerk *Sjig-lotf-olla*, genaemt naer eenen der Persische Leeraren, dien zy voor heiligh houden. Deze is eene der voornaemste Kerken, gesiert met een schoone groote koepel, die van buiten met groene en blaeuagtige steenen overtrokken, en doorgaens met gout ingelegt is. De bovenspits heeft drie goude knoppen. De voorpoort komt aen de Mey-doen. Men gaet verscheide trappen op om'er in te komen. Deze Kerk heeft binnen van de eene tot d'andere zyde 40 schreden: zoo als ik ze doen meten heb: want niemant van Christelyke natie magh daer in komen. Vorders is ze rond gebout. Aen het einde dezer plaets ten Westen staet *Sjae Ma-zjit*, of de Koninglyke Kerk, die de voornaemste van Spahan is, hebbende ook een koepel, als de voorgaende. Aen deze Kerk zyn twee voorportalen, waer aen ter wederzyde een hooge kolom gehecht staet. Deze komen beide boven de Kerk uit. Alles is van de koleur, die wy genoemt hebben, ingelegt met gout, en zeer aengenaem voor het gezicht. Men ziet'er alom veele witte Persiaensche Karakters. Nogh zyn'er twee kolommen aen de koepel. Deze Kerk begrypt van binnen van d'eene tot d'andere zyde 85 schreden, zynde ook rond gebout, als de voorgaende. In het midden der voorplaets is een fraeie fontein, of waterbak, regt voor den ingangh der Kerk. Deze beide Kerken zetten de Mey-doen een ongemeen sieraet by. De poort *Alie-Kapie* staet 266 schreden van deze leste Kerk af: en rontom deze plaets loopen hooge gebouwen met een doorgaende portael, daer de winkeliers en ambagtsluiden zich generen. Aen de zyde van het Hof wonen zy, die in dienst des Konings zyn, zoo wel ambagtsluiden, als anderen. Zoodat het grootste gedeelte dezer plaets met groote tenten, die voor winkels dienen, bezet is. Hier wort alles verkogt, dog des avonts alles weder wechgepakt tot veiligheit, dat de wagters met hunne honden voorts bewaren en bezorgen. Rontom de gebouwen staen hier al meest veele Olmboomen. Hier is zeer veel gewoel van menschen, zoo van Grooten, die ten hove komen, als gemeene luiden, die in groote meenigte hier toevloeien. Hier onder vertoonen zich dagelyx menschen, die zich nergens op zetten, dan om met ledigh gaen aen den kost te geraken. Deze, wel bespraekt, en vry van mont, spelen voor marktgekken of quakzalvers, schoonze geene geneesmiddelen te koop brengen. Zy vermaken de meenigte alleen met hunne opsnyeryen, en quakken, waer voor ze van de omstanders met een *Kas-begie*, het kleenste koper gelt, beschonken worden. Anderen zyn verzelt van eenen Aep, om zoo veel te meer potsen te kunnen uitrechten. Dit heeft hier al wonderen ingang. Want geen lantaert ter werrelt, die liever de ooren leent aen deze ydelheden, dan de Persianen. Waerom men deze potsemakers ook veel ziet in de tabakwinkels en koffyhuizen, ook in de winkelstraten. Daer loopen'er ook onder, die vertellingen weten te doen van hunne Heiligen, en andere vremde historien voor den dagh brengen. In het midden van deze plaets staet een zeer hooge pael, dienende tot gebruik van het Tornoispel. Dan zettenze op het hoogste spits der zelve eenen gouden kop, of iets van gelyke waerde. Hier rennen ze met eenen vollen loop op aen, en voorbygereden, keeren zich gezwint om, en schieten den pyl, waer op ze aenstonts stil staen. Dit schieten komt niemant toe dan den voornaemste Grooten, en hunne bloetverwanten, waer door men verstaet de personen van den Houwer. Die den prys heeft, neemt hem naer zich, en zet hem op zyn hooft tot een teken van overwinning. Dan beschenkt de Koning hem nogh met eene andere gift, groot of kleen, naer zyne genegenheit zich uitstrekt tot den overwinnaer. Die geschenken zyn gemeenlyk een goude koker met pylen gevult, of iets anders van dezelve waerde. Deze ridderlyke oeffening is niet veel voorgevallen ten tyde van dezen Koning, wiens

Margin notes: Slecht speelwerk. — Koninglyke Kerk. — Marktgekken. — Renspel.

Digitized by Google

wiens zinlykheit tot andere dingen ſtrekt. Heel anders waren zyne Voorouders, die deze pael opgerecht hebben. In hunnen tydt geſchiedde dit ſpel altydt op den dagh van het feeſt *Nou-roes*, of het nieuwe Zonnejaer; eene plechtigheit afgeleid van de oude Perſiſche Koningen; blykende uit de gedenkſchriften, dat het ook geſchiet is ten tyde van Darius. Op dien tyt werden alle tenten van hunne plaets genomen, en de gront wert met oſſen omgeploegt wel 20 dagen te voren. Dan zat de Koning boven op de Talael, boven de poort Alie-kapie. Want hier toe is dit eigentlyk gebout, en vertoont zich hoogh, groots, en aenzienlyk. Als de verwinnaer zynen prys dan vertoont had, volgden aenſtonts andere ſpelen, aengerecht van worſtelaers, koordedanſſers, en anderen: ook gevegten van ſtieren en ſtootrammen. Hier onder mengden zich veele guichelaers: welke leſte deze Koning niet begeert dat zich vertoonen zullen; zynde dit zoo beſchikt door zyne kapaters, die hem vertoont hebben, dat zulk ſchouwſpel niet overeenquam met zyne godtsdienſtigheit. Dit inzicht heeft ook de openbare danſerinnen en andere lichte vrouluiden afgeweert: daer te voren niets gemeener in Perſie was.

Afbeelding der Mey-doen. De lezer beſchouwe nu de verbeelding der Mey-doen op N°. 75. Het eerſte gezicht daer van is getekent aen de Noortzyde op de Nach-roe-Choue of Trommelhuis. Hier in vertoont de letter A de Talael, Alie-kapje, ſtaende op het gebou, dat op de poort van Alie is. B betekent Sjae Mu-zjit, of de Koninglyke kerk. C. Mu-zjit Sjig-lotf-olla. D Wagtis-ſai-aet, of het ſpeelwerk. De tenten ziet men zoo als zy daer ſtaen, gelyk de pael van het Renſpel. Het tweede gezigt hier van op N°. 76. is getekent aen de Ooſtzyde in eene der huizen, daer des Konings Kerk ſtaet. Daer in wyſt de letter A Talael Alie-kapje. B de Kerk Sjig-lotf-olla. C het ſpeelwerk. D het trommelhuis. E *Derre Herrem*, of poort van 't Vrouwenhuis, waer van niet veel te zien is. De pael is te zien in 't midden dezer plaets, die aen deze zyde minder met tenten bezet is, en daerom duidelyker kan onderſcheiden worden, hoe het kanon langs het Hof geſtelt ſtaet. Dit beſtaet in 119 ſtukken, waer van'er voor elke der twee gemelde poorten drie of vier groote geplaetſt zyn. En daer onder munt een boven alle de andere in grootte verre uit. Voor de reſt zyn het al meeſt maer kleene ſlangen: waer van'er hier twee, daer drie op een afuit leggen, groot van raderen, maer al heel vervallen. Langs de zyde, daer deze ſtukken ſtaen, is een waterloop. Alle deze ſtukken zyn ten tyde van Koning Abbaas uit Ormus gebragt, toen het door hulpe der Engelſchen van de Perſianen bemagtigt wert.

Wat het Koninglyk Hof betreft, men komt daer in door de poort *Alie-kapie*, die rykelyk en pragtigh gebout is, en de wytte heeft van 10 ſchreden, en nogh meerder diepte onder een hoogh gewelf. Wederzyds ziet men in de muren veele fraeie niſſen, van ſchoone ſteenen gemaekt. Als men daer voorby is, vint men aen beide de zyden eenen hoogen ſteenen muur: en als men daer tuſſchen doorgaet, komt men aen de wooningen en tuinen. De poort *Derre Herrem* of *Haram Kape-ſie* is ontrent eveneens. Zy wert, toen ik daer was, voor het grootſte gedeelte afgebroken, en van nieus op hermaekt, en van voren ſierlyk vergult. Toen ik voor de eerſte reize het Hof bezichtigde, wanneer de Koningh met de vrouwen buiten de ſtadt was, trad ik door zulk eene galery of wandelwegh tuſſchen de muren door, als gezegt is. Het begin daer van was regt Koningklyk. Toen quam ik in de nieu geboude plaets der vrouwen, die vol ſierlyke, dogh kleene vertrekken was. De buitenmuren waren zeven voltens: daer men eerſt doortreet. De muren der kamers waren van buiten heel wit, dogh beſchildert met gekoleurde bloemen. Aen het einde ter regterhant zagh men een groot en net vertrek, voorts rondom meenigte kamers, nogh niet geheel volmaekt, dogh in korten tydt tot volmaektheit te brengen, dewyl'er geſtadigh aen gewerkt wort. Vervolgens bezagh ik de plaets, genaemt *'Tjel-ſetton*, genoemt de plaets der 40 kolommen. Hier geeft de Koning wel gehoor aen de buitenlantſche Gezanten. Men ziet'er 20 houte kolommen, waer van eenige root, en andere groen beſchildert en vergult zyn. Deze zael was onbekrompen en ruim, de wanden rondom blaeu en anders gekoleurt, ook met bloemen lofwerk beſchildert. Men zag'er ook eenige Europeeſche gedaenten afgemaelt, gekleet op de Spaenſche wyze en anders. Achter aen dit gebou ziet men nogh 8 kolommen, aen elke zyde 4, hoedanige vier nogh zyn in een binnenkamer, die geſloten was. De plaets, daer dit gebou ſtaet, is byzonder groot, en vol Zenaerboomen. Hier tegen over ſtaet een ander kleener gebou, waer agter het gemelde vrouwentimmer komt. Tuſſchen beide deze gebouwen is een ſchoone groote fontein of vyver, waer van de gront met groote ſteenen belegt is. Zoo is ook de wandelwegh van beide de zyden. Ik bevond deze fontein 180 ſchreden langh, en 24 breet te zyn. Van daer ging ik tot op een andere groote plaets, daer ik een byzonder groot en langh gebou vond, en daer in een ongemeen groote zael, waer van de verdieping zeer hoogh was, zich

Digitized by Google

Digitized by Google

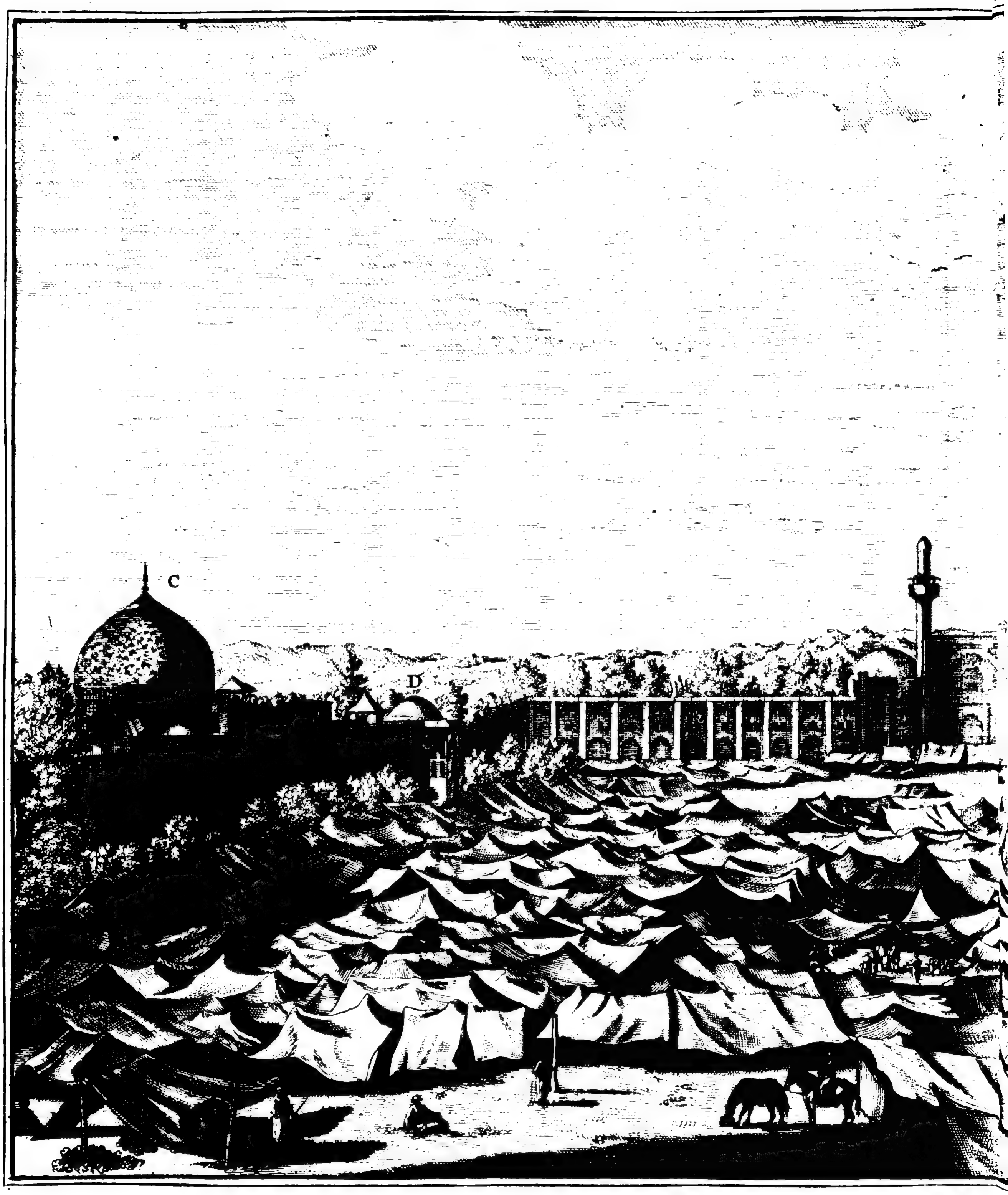

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

DE MEY-DOEN.

Digitized by Google

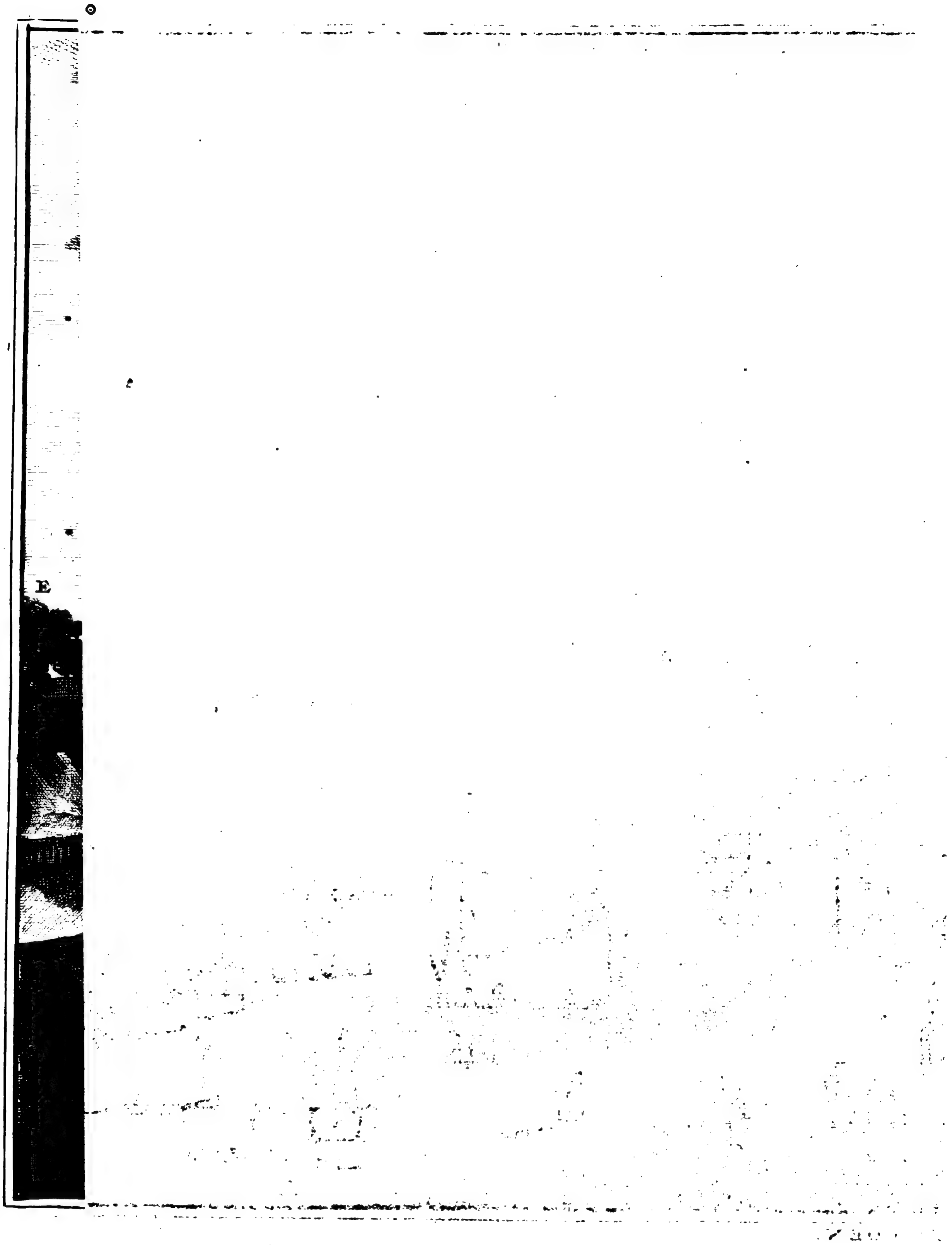

Digitized by Google

zich ſtrekkende tegens de vlakke opening der lucht. Van voren was het beſloten met groote gordynen, die van boven tot onder op den gront hingen. Ik lichtteze op, en zagh toen dat de gansche zael met ſpiegels bezet, en met fraei beſchilderde en vergulde houte kolommen verſiert was. Dit is het pragtigſte gebou, waer in de Koning gehoor geeft aen de vremde Staetdienaren. Voor het zelve ziet men eenige fraeie fonteinen, doorgaens ook eenen waterloop, die het geboomte en de tuinen bevochtigt. Dit geheele hof is verdeelt in veele woningen, en tuinen, alle van elkander afgeſcheiden. Ook zyn'er lange ſteene overdekte galeryen, aen beide de zyden met niſſen geſiert, voor welke eenige zitplaetſen of ſteene banken uitkomen, die ontrent 3 voeten hoogh zyn. Veele andere gebouwen zyn'er ook nogh, buiten de nieuwe wooningen, die voor de vrouwen gemaekt zyn. Voor deze woning betaelt de Koning jaerlyx 300 toman, elke toman gerekent op ontrent 40 gulden. Hier toe moeten ook opbrengen alle de winkels, die rondom en op de Mey-doen ſtaen, nevens alle, die plaets op de Chjaer-baeg hebben. De inkomſten der tuinen hier aen ſtaende trekken de geeſtelyken, die Abbaas de eerſte hun geſchonken heeft.

Pragtigh gebou.

Het vermaek, dat de Koning geniet, beſtaet voor een groot gedeelte in muzyk. Zyne ſpelers op de Nachroe-Chone hebben verſcheide ſoorten van ſpeeltuigen. Een der voornaemſte is de *Karama* of Bazuin, die in gelykheit na aen de trompet komt. Eenige dezer bazuinen hebben aen 't einde, daer men blaeſt, vyf duimen in de rondte, en aen 't ander einde 4 voeten: in de lengte 7 voeten en 6 duimen: zoodat ze dus groot en zwaer zynde moeten ruſten of op den voormuur der ſpeelplaets, of op de knie des blazers, die zynen voet op een bank, of eenige verhevenheit zet. Zy maken een grof en ſterk geluit of liever gebrul. Hierby komen groote trommels, by hen *Koes* genaemt, die 5 voeten en 2 duimen in de hoogte, en 9 voeten, en 9 duimen in de rondte hebben. Maer deze worden alleen in het leger by oorlogſtydt gebruikt. Dan hangenze op een kameel, daer de ſpeler boven op zit, en een ſterk geluit geeft. Zy gebruiken ook dezelve trommels, die wy hebben, by hen genoemt *Hool*. Nogh is'er een ſoort van kleene Keteltrommels, die ze *Nagora* noemen, en trompetten, die den naem hebben van *Naſier*. Ook Schalmeien, by hen *Soorna* genaemt. De klavecimbel is mede by hen in 't gebruik. Maer de ſpelers in het byzonder gebruiken de *Kamon-ſje*, een ſoort van violen. Zy hebben ook de *Tuterk* of fluit, de *Sernoe* of ſchalmei, nevens een groote ſoort van een fluit, geheten *Balla-ban*, die een zoet geluit van zich geeft. Nogh is'er een ſoort van een citer, genaemt *moog-nie*. Maer in veel gebruik is de *Sansh* of Cimbel. Dit is een ſoort van platte kopere bekkens, waer mede zy, door die tegen een te ſlaen, een ſterk geluit verwekken. Eenige van deze bekkens hebben de grootte en het fatſoen van een gemeene ſchotel, hoewel ze wat breeder van rand zyn, en de holte daer van wat hooger is. In elke hand houdenze'er een, en kunnen zich moede werken, als het ſpel wat lang duurt. Zy ſpelen ook op de *'t Saen*, een ſpeeltuigh van vier ſtukken, waer van ze'er in elke hant twee houden, en die aerdigh tegen elkander ſlaen. Deze dingen zyn gemeenlyk van hout gemaekt, half ront, en 4 of 5 duimen lang. De Harders hebben een dwarſfluit: de Dervieſen eenen hoorn, daerze op blazen, genaemt *Sjaeg-neſier*. Deze gebruiken ook een harderſfluitje van korte rietjes aen een gekleeft, met hoedanige Pan de Veegodt gemeenlyk geſchildert wort. Nog is'er de *Daerje*, by de Portugezen bekent onder den naem van *Rabanen*, die d'Italianen *Tambrerini* noemen.

Zinlykheden des tegenwoordigen Koninghs. Speeltuigen. Bazuinen. Trommels. Schalmeien. Violen. Fluiten. Citers. Cimbalen. Brombekkens. Dwarsfluiten. Horens.

Het verder vermaek dezer natie beſtaet in het ryden te paert, in het loopen met de lans en *ſegaey*, by de Perſianen *Ayner* genoemt, zynde een ſtok, dienze elkander op het lyf werpen. Zy ſchieten ook veel met den boogh, en jagen met de valken. Vorders brengenze den tydt meeſt door met tabak te rooken; en ſamen geſprek te houden. Hier onder is het ſchaekſpel veel in gebruik, waer op ze zich meeſterlyk verſtaen. In dezen tydt nemen de Kapaters, of bewaerders der Jufferſchap, veel vermaek met de valkenjagt, dat ze ten tyde der vorige Koningen niet zouden hebben durven denken.

Zinlykheden der Perſianen.

Dus verre het gene de Mey-doen betreft. Nu dienen wy de Chjaer-baeg vervolgens af te handelen: dewyl deze twee ſtukken myns oordeels de grootſte ſieraden zyn der Koninglyke hooftſtadt. Ik moet ook bekennen dat ik noit wederga daer van gezien heb. Waerom ik my zal laten geluſten dit laetſte met zoo veel naeukeurigheit, als my mogelyk is, te beſchryven en te verbeelden.

Chjaer-baeg.

De wegh dan hier na toe begint even buiten de *Daerwaſaey doulet*, of poort der Welvarenheit ten zuyden der ſtadt, gemaekt door *Sjae Abbaas* den grooten. Deze Vorſt belaſtte eenigen zyner voornaemſte Ryxraden elk een gebou te ſtichten voor aen de Koninglyke tuinen, die daer langs heen ſtrekken, en dat op hunne eigene koſten: om dezen wegh hier door op te pronken en luiſter by te zetten. Een van deze Heeren, genaemt *Gemsjie*

Digitized by Google

Alie Chan, stichtte een byzonder groot en hoogh gebou toornswyze aen den zydmuur van eenen der tuinen, die benevens de rivier komt. Anderen volgden ook dezen last, en bezetten dezen wegh dus met schoone steene gebouwen. Aen 't begin van dezen zelven wegh staet ook een huis, waer in de Koning uit zynen tuin kan komen om het gezigt langs den zelven te nemen. Deze vermakelyke wegh heeft twee benamingen, teweten van de stadtspoort tot aen de brug *Chjaer-baeg Pa-ien*, of benedenplaets. Aen ginse zyde der brugh *Chiaer-baeg Ballae*, of bovenplaets.

Als men dan door de gemelde poort daer op gekomen, en 215 schreden voortgetogen is, staen wederzyds twee gebouwen regt tegen over elkander, gelyk ook de volgende gestelt zyn, met groote poorten, waer door men in de tuinen gaet. In den middelwegh vint men hier een groote agtkantige fontein. Nogh 338 schreden verder gekomen zynde vint men twee diergelyke gebouwen, een vierkante fontein ook in 't midden. Nogh 170 schreden verder ziet men wederzyds eenen wegh tusschen de muren der tuinen, waer langs men naer andere oorden gaet. Hier ziet men vele houte tafels, banken, en stoelen gestelt, waer by de Persianen zich dagelyx in grooten getale laten vinden om Tabak te roken, en Kaffee te drinken, byzonder als het tegens den avont gaet. Men ziet'er 6 of zeven fraei gekroonde Olmboomtjes, onder welker schaduwe het vermakelyk te zitten is. De gront gaet hier eenige schreden nederwaert. Gedurigh is hier een groot gekrioel van menschen, die in en uit de stadt komende alle nootlykheden, gelyk aen d'andere oorden, met lastbeesten brengen en halen. Veelen ook wandelen te paerde hier voor by, en keeren te rug: anderen vermaken zich met loopen en andere oeffeningen. Weder 78 schreden voortgeraekt zynde vint men een groote steene poort aen eenen der tuinen: van daer weder na 250 schreden, nogh twee zulke gebouwen, daer ook veel toevloedt is van menschen, die daer tabak komen rooken. Na 135 schreden komt'er een tusschenwegh, en na nogh 140 schreden ziet men twee gebouwen op dezelve wyze, in welker midden een vierkante fontein is. Deze gebouwen worden gebruikt voor Tabak- en Kaffeehuizen. Waerom'er ook om de fontein tafels en houte stoelen gestelt zyn. In deze woningen ziet men vele schilden, bogen, pylen, en andere wapens hangen; zynde in het eene dat van den voornoemden *Mamet-holladers*, en in 't ander de *Heyderye*. Na het vorderen van 135 schreden komt men weder aen twee zydwegen: en nogh 145 voortgetrokken zynde heeft men een voorname zitplaets voor die Tabak willen rooken, nevens een agtkante fontein, daer men een vermakelyk gezicht heeft van eenen wederzydsen wegh, waer tusschen een rivier loopt, staende aen beide de zyden van den wegh vele Zenaerboomen. Vervolgens loopt de wegh 200 schreden verder benevens het huis en tuin des Konings, waer in eenige beesten en vogels gevonden worden. Nogh 80 schreden voortgegaen heeft men de brug *Allawerdie-Chan*, alwaer ik de beneden weg bevonden heb lang te zyn 1751 schreden. Zy is breet 68 schreden, wederzyts beplant met zeer schoone hooge Zenaerboomen, die in den zelven tydt door den Koning Abbaas den grooten gezet zyn; dat nu meer dan 100 jaren geleden is. Aen d'eene zyde bevond ik dat'er 135 stonden, aen de andere 132. De wegh, waer aen deze boomen staen, is 5 schreden breet, en anderhalf voet hooger dan de middelwegh, die zantgront is. Deze zydwegh van den tuinmuur tot aen de boomen is doorgaens met groote klinkers belegt, gelyk ook het waterkanael, dat midden door de Chjaer-baeg loopt. De breette en hoogte is ook dezelve. Ter wederzyden langs de boomen loopt een smalle waterleiding om die te bevogtigen, staende alle de boomen in een nette ry 10 schreden van elkander. Nu volgt de brug, die over de rivier *Zenderoet* legt, genaemt *Alla werdie-Chan*, naer den naem des genen, die het opzicht over het bouwen der zelve gehad heeft. Zy is lang 540 schreden, breet 17. Zy is van loutere groote steenen gebout, vooral het onderwerk, en de grontleggingen, die ik by laeg water beziende bevond dat eenige bogen stonden in den zantgront, die vry vast is. De bogen, daer de rivier by hoog water doorvloeit, zyn 33 in getal: en boven op de brug ter wederzyden van den wegh 93 nissen, waer van eenige toe en andere open zyn, aen beide de einden toornswyze gewerkt. Daer langs boven loopt een lyst van kleene steenen op elkander, zoo evenwel dat'er een opening tusschen door speelt. Op deze brug zynde heeft men aen wederzyden uitnement fraeie gezichten. Als men hier over is, vint men zich, als gezegt is, op de bovenplaets, aen welker begin aen beide de zyden ook lusthuizen zyn. Vierhondert zestien schreden van de brugh legt een hooger wegh, waer van de waterval nederstort in een fontein daer beneden, die 50 schreden in de breette, en 40 in de lengte heeft. Dicht nevens den waterval gaet men met elf trappen opwaert. Deze zyn van groote steenen: dogh eenige der zelve al verbroken. Aen de zyde ziet men 4 bogen, die tegens de hoogte wat innewaert gaen. Tusschen de brug, en

Voorname brug.

deze

Digitized by Google

deze fontein ſtaen aen de ſlinke zyde 23 Wilgeboomen. Nevens den waterval zyn ook groote gebouwen en boomen. Hier gaet men wat ſteil tegens den zantgront van wederzyden op: maer dan krygt men weder eenen vlakken wegh, als te voren. Na eenen wegh van 370 ſchreden komt men weder aen twee luſthuizen. Aen het geene ter ſlinke zyde ſtaet is een wegh, die tuſſchen de muren heen gaet, en met boomen beplant is. Na 110 ſchreden ontmoetmen weder 2 zulke huizen, en na 235 weder twee andere, gelyk ook na 228 weder twee, en van daer 12 ſchreden verder loopen twee wegen tuſſchen de muren. Na 114 ſchreden weder 2 huizen, gelyk ook na 228. Na 117 weder een wegh ter rechterhant, en na 112 ſchreden weder 2 huizen. Dan nogh na het afleggen van 103 ſchreden is het einde van dezen wegh Chjaer-baeg doorgaens van eene breette en gelykheit, ſtuitende aen des Konings grooten tuin, die van den waterval zich uitſtekt tot het einde. Aen elke zyde ſtaen 140 ſchoone Zenaerboomen, tuſſchen welke eenige Moerbezieboomen geplant zyn. Dus heb ik van de brug tot het einde gerekent 2045 ſchreden, en 540, die de lengte der brug uitmaken. De benedenplaets komt op 1751 ſchreden, welk getal in alles uitkomt op 4336 ſchreden. De Romeinen rekenden 1000 ſchreden of paſſen voor een *Milliare* of myl: de Grieken rekenden met ſtadien, waer van elk maekte 125 paſſen. Een gemeene Duitſche myl van 15 in eenen graed, komt op een uur, en overeen met 4000 ſchreden: waer uit te bevatten is hoe het met deze Koninglyke plaets Chjaer-baeg gelegen is, welker einde gesiert wort door des Konings grooten tuin, en een groot en fraei gebou, dat gelyk alle andere van buiten ſierlyk gekoleurt, en met bloem-en loofwerk beſchildert is. Inzonderheit vertoont'er zich een heel groots aen 't inkomen van den tuin. Binnen in den tuin doet zich een aengenaem gezicht op: dewyl door het midden deſzelfs een waterloop van boven nederwaert vloeit met verſcheide kleene waterſtortingen. De tuin is ruim en vol wandelwegen, voorts bezet met meenigte van vrugt-en andere boomen, die een ſchoon gezicht geven. Deze tuin is voor den voornaemſten hier beroemt, dogh echter nogh niet volmaekt, voor zoo veel de ſieraden betreft, die daer konden wezen. Als men aen het einde van den gemelden wegh de regterhant in ſlaet, gaet men tuſſchen de muren der tuinen 280 ſchreden, eer men de lengte daer van kan beginnen. Dan gaet men meeſt recht toe. Dan nogh tuſſchen de muren 505 ſchreden tot by den eeſten duivetooren, die aen des Konings tuin ſtaet, ter halve rondte buiten den muur, waer toe men 50 ſchreden moet omgaen: wanneer men aen de rechterzyde de vlakke opening krygt. Naer het gebergte van dezen tot den tweeden duivetoorn zyn 855 ſchreden: vervolgens tot den derden tooren, die aen het einde van den muur ſtaet, 870. zoodat deze tuin in de lengte van het Noorden naer het Zuiden 2280 ſchreden begrypt. Als men van het einde aen d'Ooſtzyde begint, telt men tot de eerſte twee kleene kolommen, die voor den tuin ſtaen, 565 ſchreden. Tot het gebou aen die zyde van den tuin (gelyk ook in de aftekening der ſtadt kan gezien worden) en de gemelde Duivetoorens zyn 330 ſchreden. Weder tot de twee andere kolommen 210. Van deze weder tot het einde 540. Zoodat ik de breette hier van van 't Ooſten naer 't Weſten bevonden heb 1645 ſchreden. De naem van dezen tuin is *Haſaer-Zjeriep*, dat gezegt is, de Tuin van 1000 Zjeriep; zynde elke Zjeriep tuſſchen de 17 en 18 hondert Hollantſche elle, en 1200 *Geſt* of Konings ellen, wel te verſtaen in 't vierkant.

Voorname tuin.

Duivetorens.

Terwyl wy van deze Duivetorens gewagh maken, is het gevoegelyk te zeggen waer toe zy dienſtigh zyn. Zy ſtrekken dan alleen tot het vergaderen van den drek der duiven, die zich daer in groote meenigte verzamelen en onthouden. Deze drek wort gebruikt tot miſt voor allerhande meloenen: en men verkoopt daer van het Manſia, dat 11⅓ pont is, gemeenlyk voor 8 of 10 ſtuivers. Hier toe werden deze toorens ongemeen hoogh opgetrokken van aerde: zoodat ze ook tot ſieraet van de plaetſen zyn daerze ſtaen. Zy brengen ook hun voordeel aen. Want alle jaren geven zy wel 240 gulden aen inkomſten, voortkomende zoo van miſt, als van jonge duiven, die mede verkogt worden. Hierom ziet men'er zeer veele hier te lande.

Afbeelding der Chjaer-baeg.

Om de Chjaer-baeg nu te gaen afbeelden, dient het eerſte gezicht van de Weſtzyde, getekent van my zittende nevens de rivier *Zenderoe* of *Zajanderoet*, dat zoo veel is als *barende rivier*, omdat ze zoo veele fonteinen of loopende wateren uitwerpt. Zy heeft haren oirſprong uit vier groote fonteinen of wellen, genaemt *Cher-'t Zeſm-Æ*, of oirſprong der fonteinen; welke plaets ontrent 5 dagreizen van Spahan in het gebergte ten Weſten is; hoewel anderen haren oirſprong ſtellen op twee verſcheide plaetſen, waer van de eerſte is drie dagreizen van Spahan aen het dorp Dombina, en de tweede, daer we gezegt hebben. Deze rivier verdwynt weder ontrent drie dagreizen van Spahan ten Ooſten in Gou-honie, dat een moeraſſige vlakte is.

Eerſte aftekening.

Deze eerſte aftekeninge dan wort vertoont

toont op N°. 77. waer in al het kennelyke met syffergetal aengewezen wort. Dus wyst het getal 1. de tuinen aen, die aen beide de zyden van de Chjaer-baeg zyn, nevens den wegh om op de brug te gaen, te weten van het einde des wegs, die beneden is. 2. de brugh Allawerdie-Chan. 3. een gebou gesticht door Koning Sefi voor eenen Dervies, die uit Indie hier ontboden, weigerde te komen. 4. een huisje waer in de verstorvene lichamen gewassen worden. 5. de gebouwen aen de Chjaer-baeg. 6. het gebou van Gem-Sjie. Alie-Chan. 7. eenen Duivetoren. 8. de rivier Zenderoet.

Tweede gezicht. Het tweede gezicht, getekent van my; zittende op de Chjaer-baeg dicht by de brug, aen de zelve zyde, wort verbeelt door N°. 78, en daer in door de letter A aengewezen de Tuin van des Konings gevogelte en beesten: door B de brugh: door C 't huis, daer de verstorvene lichamen gereinigt worden: door D de rivier Zenderoet: door E de Koe-soffa bergen. De verdere huizen zyn de gebouwen aen beide de zyden van de Chjaer-baeg.

Derde Tekening. De derde tekening is van my gemaekt op de brugh, zoo als men den benedenwegh van de Chjaer-baeg ziet: zynde de poort ter rechter zyde van den tuin, waer in de vogels en beesten zyn. Hier in ziet men ook eenen toren om den wint te vangen: vervolgens de fonteinen en gelegenheit van den wegh tot op het gebou, dat nevens de stadts poort staet, die ter slinke zyde komt, zynde ter regter zyde de muur der tuinen van het Koninglyk Paleis. Dit gezicht is op N°. 79.

Vierde afbeelding. De vierde verbeelding geef ik op N°. 80. De tekening hier van is gemaekt op het ander einde der Brugh, en behelst den bovenwegh met de gebouwen van wederzyden, ook den gemelden waterval en fontein, nevens den verderen wegh tot het einde en 't voorgebou van s'Konings grooten tuin.

Vyfde afbeelding. De vyfde verbeelding is aen desselfs einde, gelyk wy het voorgebou van dezen tuin vertoonen door N°. 81. nevens het geen daer by gezien wort, vloejende het waterkanael van digt by desselfs voorpoort heen.

De Zjieraesse Brug. Onder andere byzondere gebouwen munt in fraeiheit uit de brug, die genaemt wort *de Zjiraesse brug*, gelegen een vierde deel van een uur buiten de poort Hassanabaet, ten Zuidoosten van de stadt, voerende ook naer deze poort den naem van *Hassan-abaet*. Zy heeft de lengte van 188 schreden, de breette van 16, te verstaen boven van d'eene zyde des muurs tot d'andere. Zy heeft aen wederzyden 42 nissen, waer van eenige toe, en eenige open zyn. Zy is van vasten steen gebout. Het onderste gewelf vooral bestaet uit zeer groote steenen. Zy heeft 20 bogen, daer de rivier doorstroomt, alsze hoogh is: en nogh 5 andere aen de regter, en 3 ter linkerzyde. Het gebou op het midden der brug heeft gaten van wederzyden, waer door men onder de bovenbrug gaet. Aen de Oostzyde, daer de fraeiste verkiezing was om de tekening te maken, ziet men voor de bogen een ruim vlak padt, dat daer langs heen loopt, zynde 18 voeten breet. Van dit gaet men met 12 trappen nederwaert tot aen de rivier, alsze laeg is, gelyk in het zomersaizoen geschiet, zoodat de paerden daer door waden, zonder datze tot den buik toe nat worden. Dat te wonderlyker is, omdat by wylen deze zelve rivier zoo hoogh is, dat veele huizen en gebouwen daer door wechgespoelt worden, gelyk vooral gebeurde in den jare 1699 in de maent April. Deze trappen zyn in 19 verdeelingen van elkander gescheiden door een kanael, waer door de rivier vloeit. Eenige dezer verdeelingen hebben maer 7 of 8 trappen. Aen d'achterzyde springt het fundament spits tusschen de bogen uit, zonder dat men daer door kan gaen, of men moet die van binnen om het padt omgaen. De hoogte is vry onbekrompen: de breette behelst 18 schreden. Boven op de brug is nogh een sierlyk gebou, waer onder door men op de brug gaet. Het gebou aen 't begin der brug is de voorpoort van 's Konings tuin, leggende naer de zyde der stadt. De wegh aen ginse zyde der brug heeft mede een diergelyke poort aen den tuin, waer van wy in het vervolg spreken zullen. 't Gezicht dezer brug, getekent van de N. Oostzyde wort vertoont op N°. 82. Het syffergetal, wyst de gansche brugh aen: 2. den tuin, genaemt *Bage-naeser*, of Tuin van 't gezicht, omdat hy het gezicht heeft op den anderen, geheten *Sadet-abad*, die door 3. verbeelt wort; 4. toont de rivier Zenderoet. Als men van deze brugh naer het Oosten ziet, is het een lust voor d'oogen, gelyk hier nevens blykt. Hierom is het dat alle dagen voor het vallen van den avont veele Persianen hun vermaek aen deze brug komen nemen, zittende by de waterstortingen op den wegh voor de boogen tabak te rooken, en kaffee te drinken, die daer te krygen is. Veele vrouwen doen het zelve, waer van eenige zich by de rivier nederzetten, en eenige daer ontrent wandelen. Men ziet ook gemeenlyk de Persen met hunne paerden benevens de rivier loopen. De tuin nu geheten *Sadet-abad*, dat is, gebout door den gelukkigen, legt ten Z. Oosten van de stadt, en strekt zich tot aen de gemelde brug ten Westen der zelve, zoo dat hier uit af te nemen is, hoe groot hy wezen moet. In den zelven is ook een groot schoon gebou van steen, dat voor *Haram* of

Lustigh gezicht.

Digitized by Google

DE BRUGH ALLA-WERDIE-CHAN.

Digitized by Google

Digitized by Google

De Brugh Allawerdie-Cham.

De Chyaer-baeg.

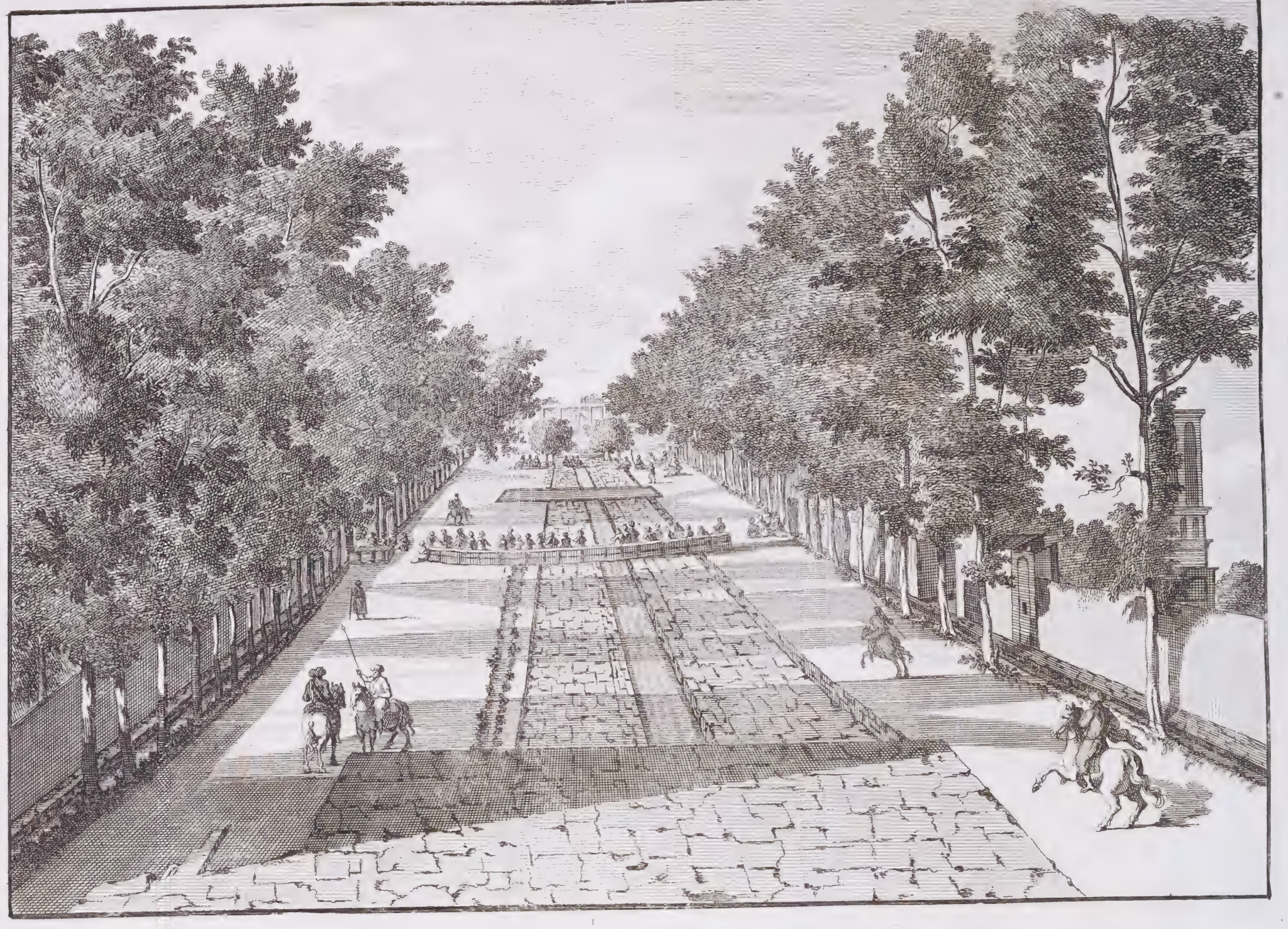

De Chyaer-baeg.

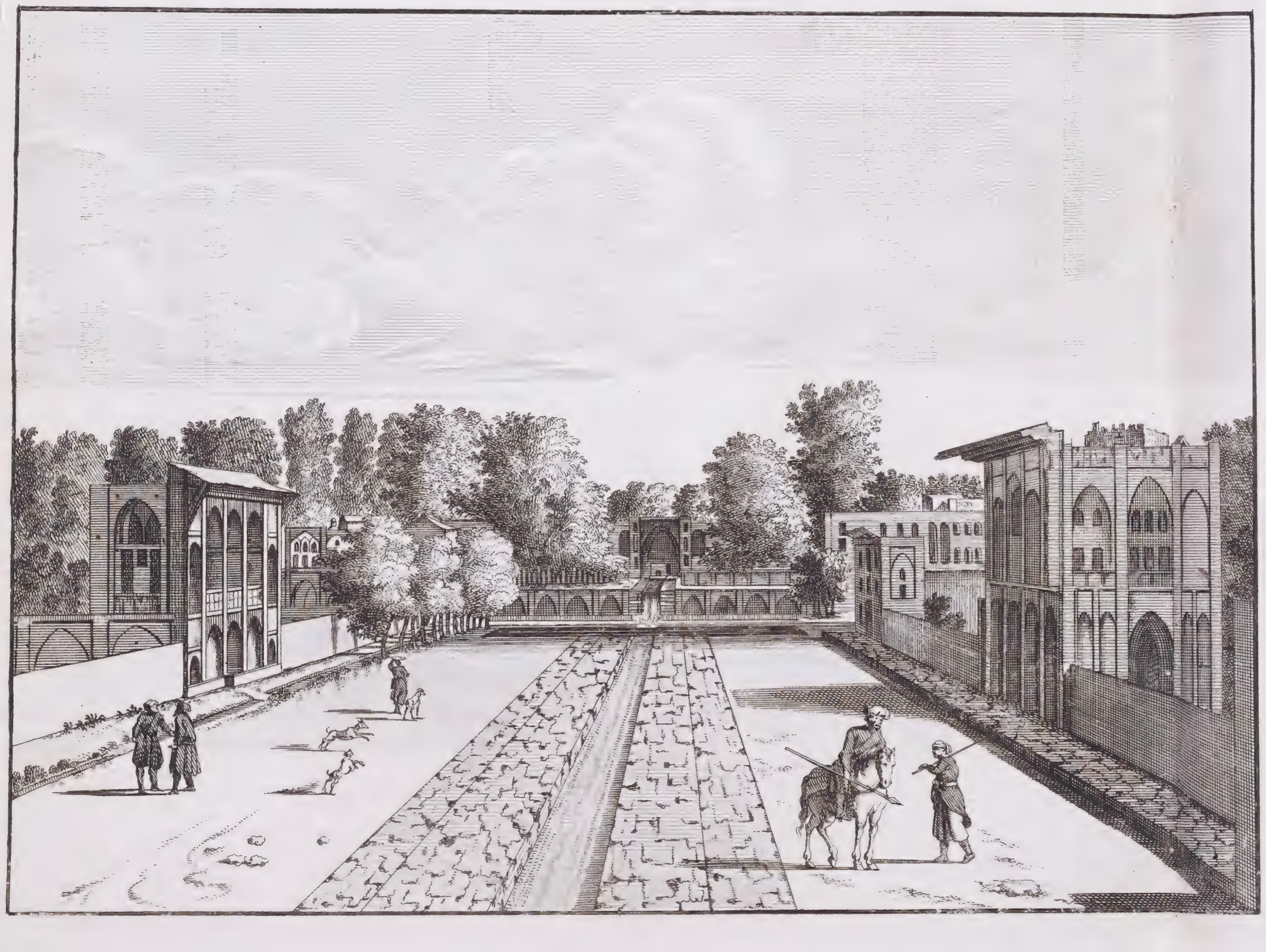

De Chyaer-baeg.

Digitized by Google

78

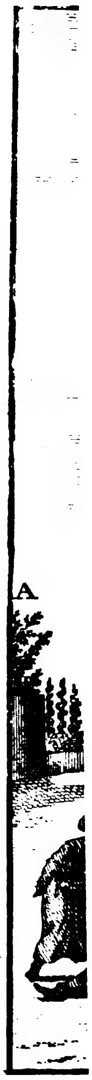

80

Digitized by Google

DE BRUGH HASSAN-ABAET.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

SADET-

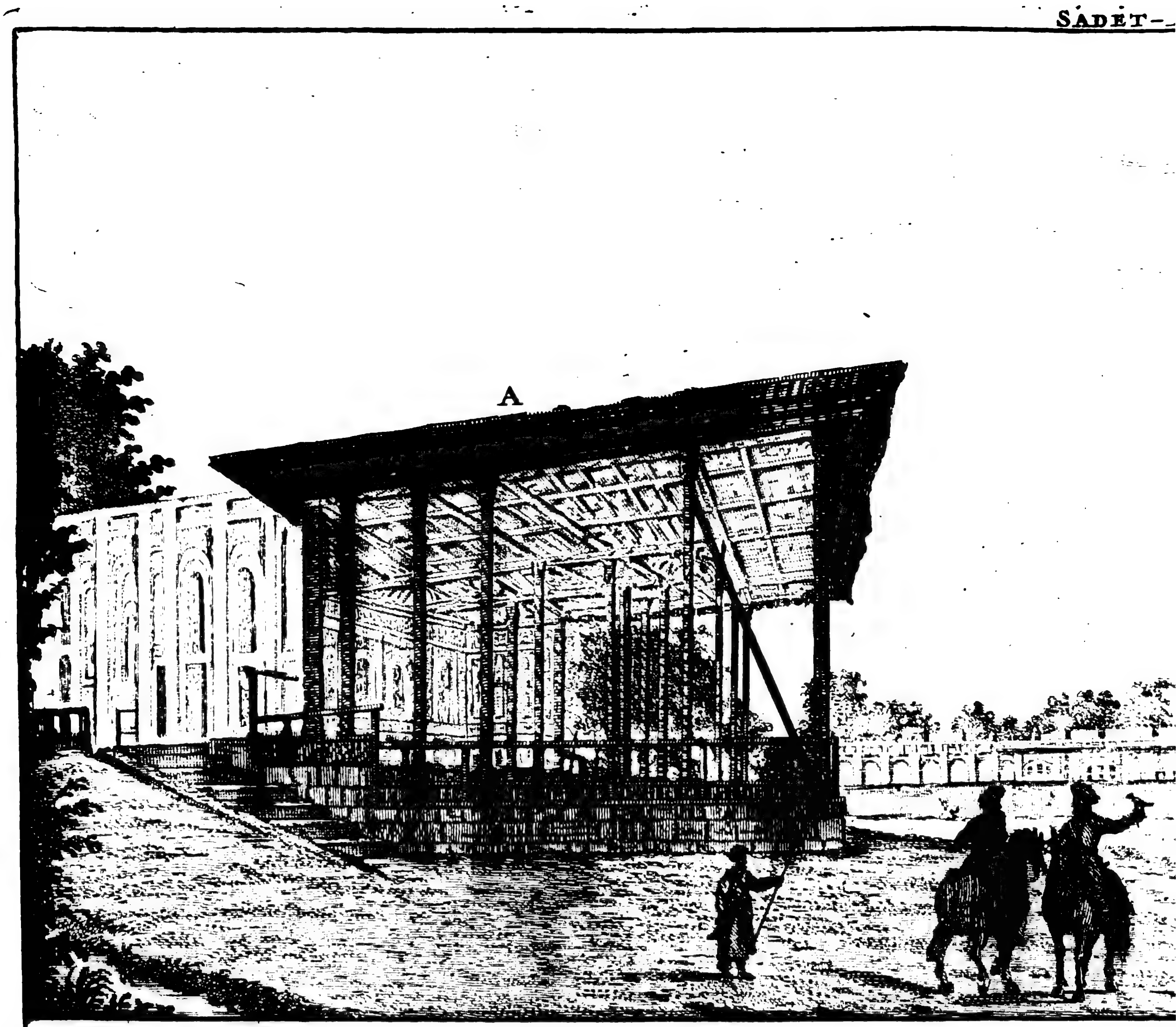

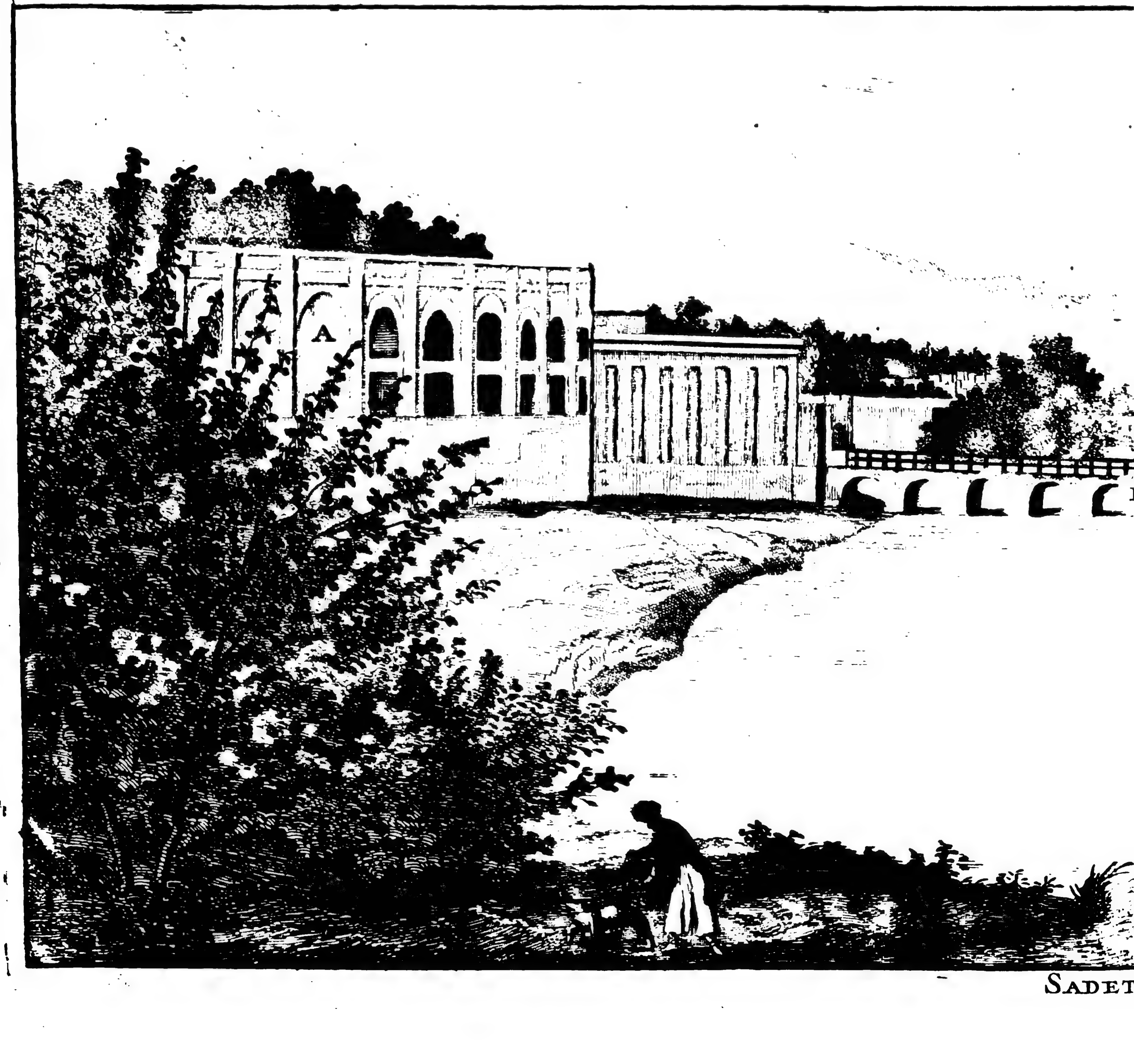

SADET

Digitized by Google

ABAD. 83

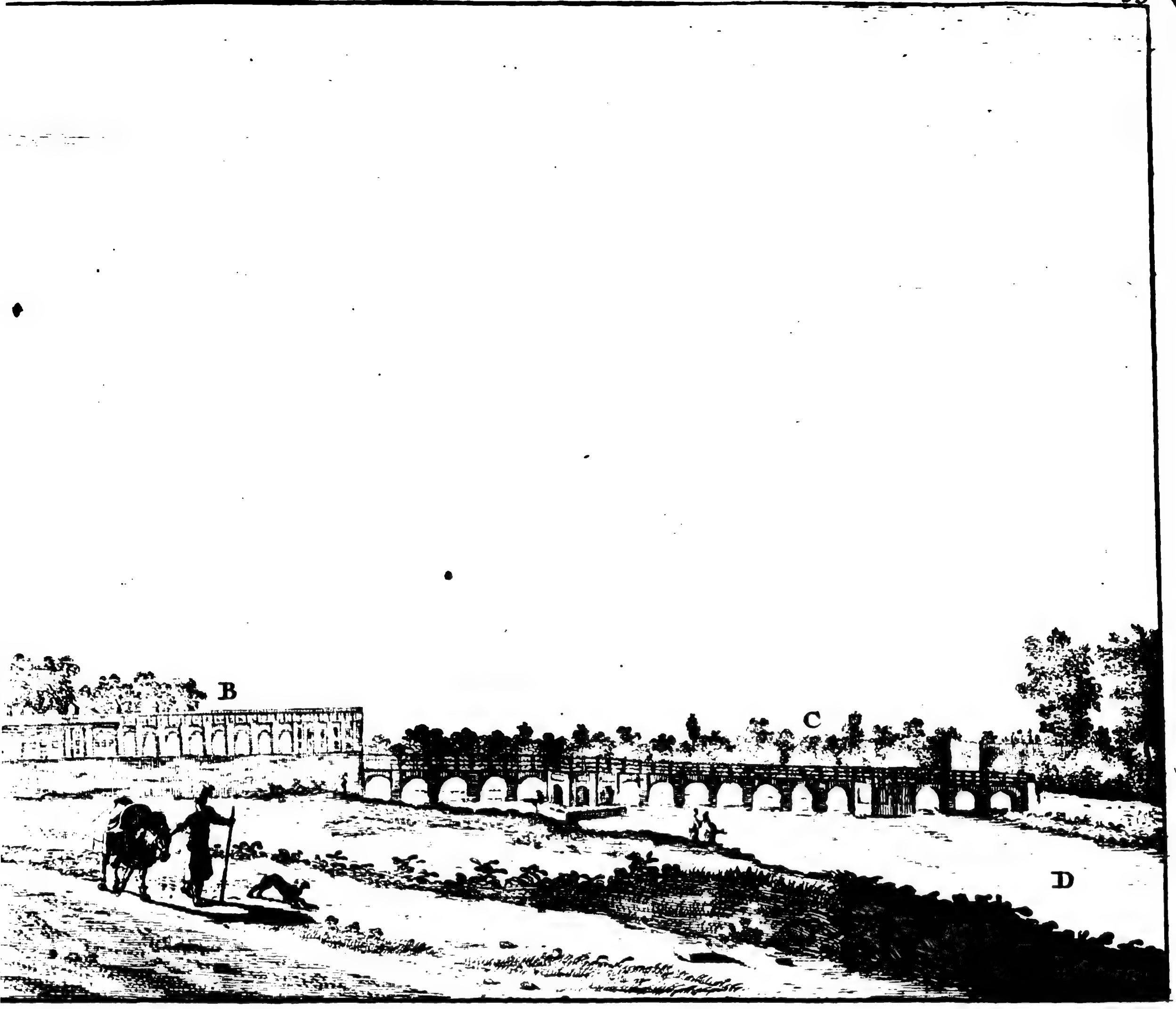

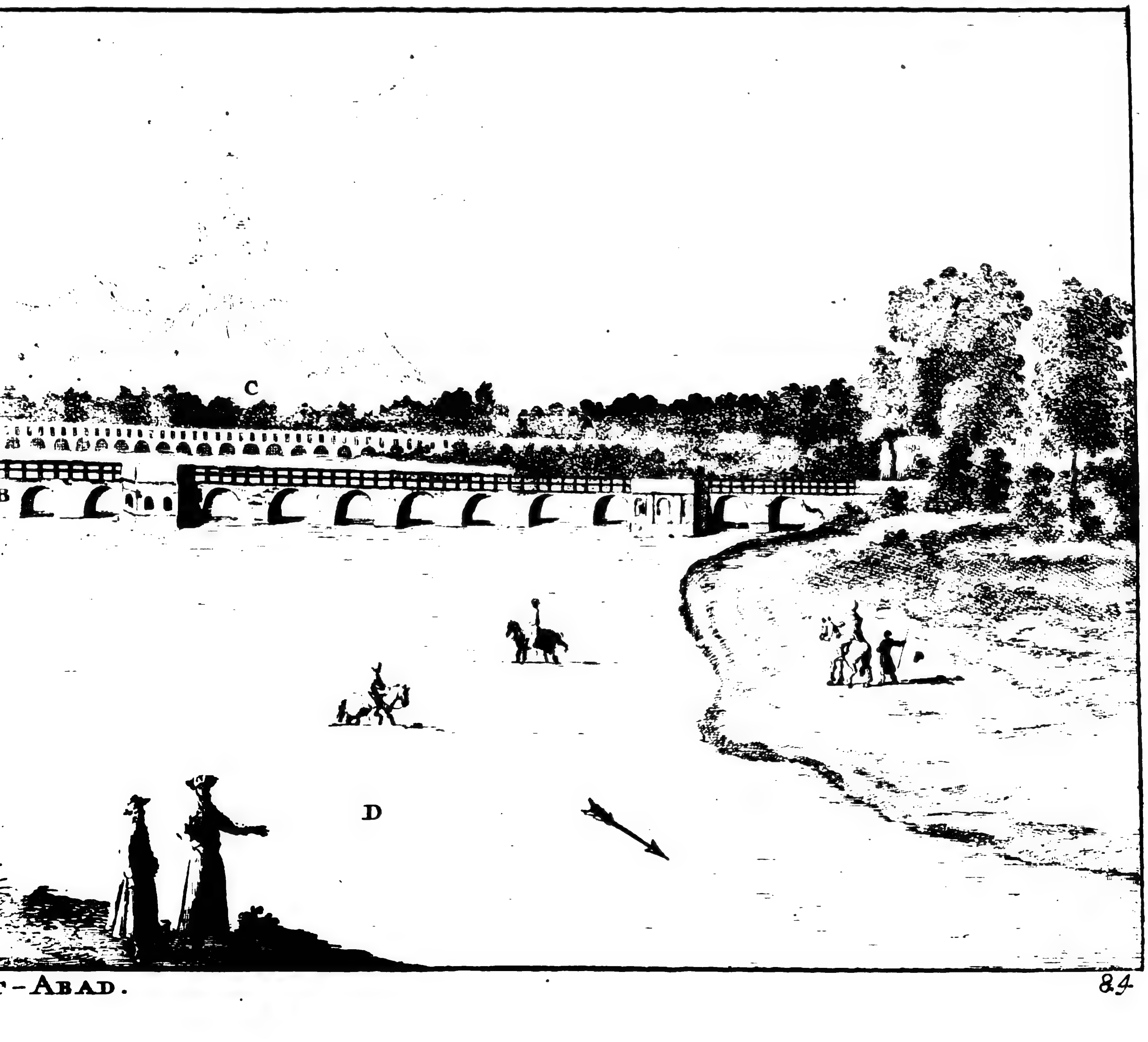

-ABAD. 84

Digitized by Google

Digitized by Google

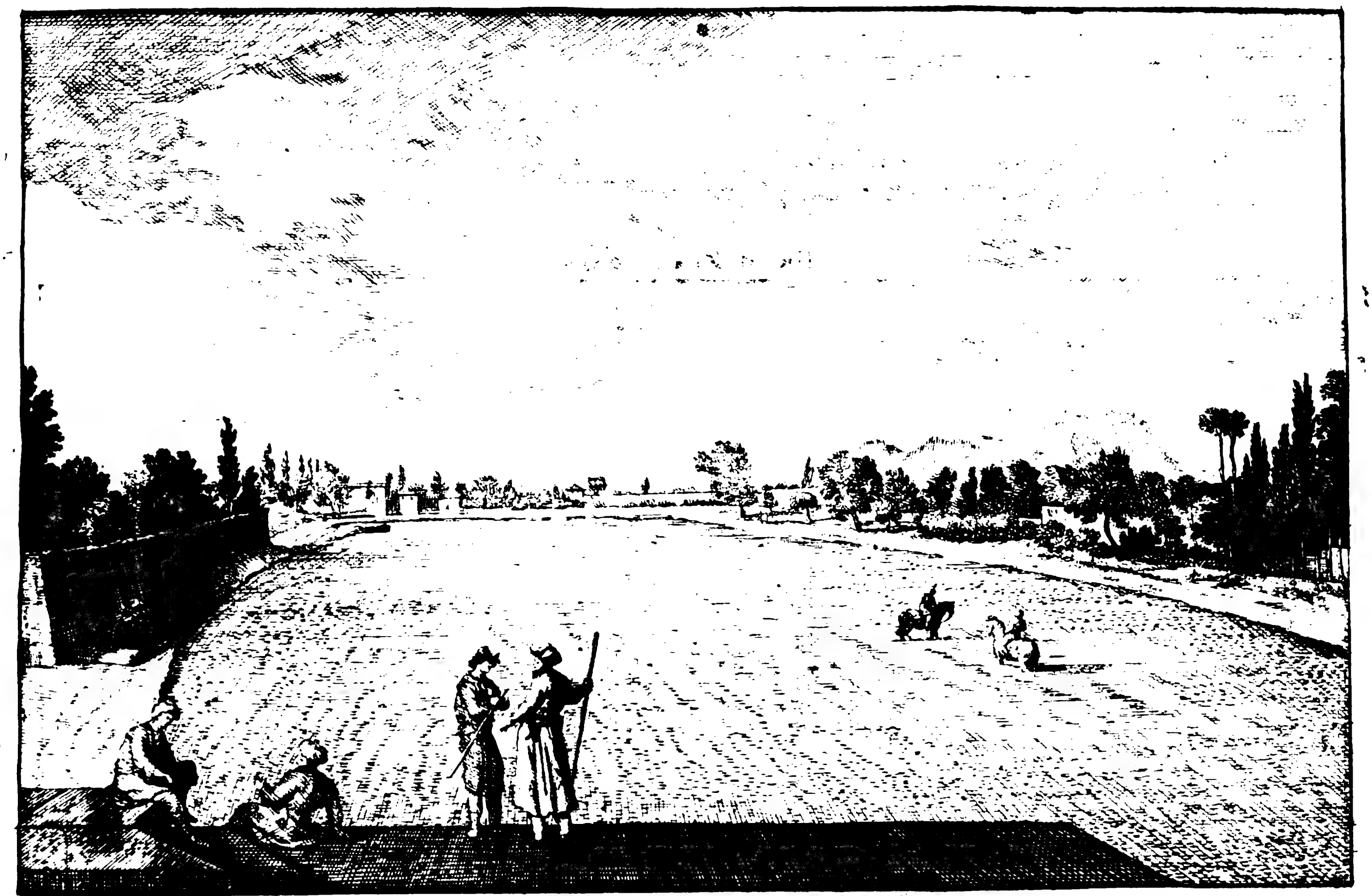

GESIGT BY DE BRUG HASSAN ABAET.

of 't Vrouwengetimmer dient. Dit ſtaet benevens de rivier, van waer een ſteene brug over dezelve legt, verzien van boven met eenig hout latwerk, dat voor een leuning dient. Zy ſtaet tegen over eenen anderen tuin, waer in men over dezelve gaet. Zy heeft 17 bogen. Nogh is'er een hooger gebou geweeſt boven het vrouwenhuis, dogh in dezen zomer, als de Koning daer was, is het afgebrant. Daer benevens ſtaet een fraei Talael, daer de Koning gehoor geeft aen de uitheemſche gezanten. Hier agter is een braef ſteene gebou, dat 33 ſchreden breet is tot aen het Talael, en 40 langh. Het Talael zelf is 36 ſchreden lang, en 42 breet. Het heeft aen de voorzyde twee ſmalle trappen, yder anderhalven voet hoogh. Als men daer op komt, ziet men in het midden eene marmere fontein, die 8 ſchreden breet, en 6 lang is. Als men 22 ſchreden voortgegaen is, vint men een verhevene plaets, die 3 voeten hoogh is zonder dat'er eenige trappen aen zyn. Dan treedt men 12 ſchreden voort tot aen de zydmuren, daer weder zulk eene hoogte is, op welke men tot de vertrekken gaet met een diepte van 29 ſchreden. In het midden dezer plaets vint men weder eene fontein als de vorige, die 4 ſchreden lang,

Het Talael.

en 6 breet is. Aen de wanden ziet men hier 6 ſchilderyen, levens grootte gemaekt, alle gezet in niſſen. Vier zyn'er in Spaenſch gewaedt, elk byzonder, mans en vrouwen, die alle, glazen met wyn by zich hebben. Aen elken zydmuur ziet men de afbeelding van twee vrouwen by elkander, de eene geſchildert in antykſe kleeding, en d'andere op de Spaenſche wyze. Een der eerſtgemelde vier is in andere kleeding. Alle zyn zy ſlecht, en zonder kunſt gemaekt. De reſt is altemael vergult van boven tot onder, en met bloemen, beeſten, loofwerk, en diergelyke ſieraden opgeſchikt. Zoo zyn ook de kolommen, die 20 in getal zyn, loopende daer blaewe en roode ſtrepen door. Deze plaets is ruim en hoogh van verdieping: dogh het geheele Talael is van hout, gelyk ook het gewelf, dat groen en root geverwt is; dat niet qualyk ſtaet. De ganſche gelegenheit blykt uit N°. 83. waer in het Talael aengewezen wort door de letter A: het Vrouwengetimmer door B: de Brug door C: de Rivier van d'Ooſtzyde getekent, door D. Als de Koning hier is, doet hy by wylen de rivier ſtuiten door middel van houte ſchotten, die in de kanalen van de brugh Haſſan-abaet gezet worden, waer door het water komt ſtroo-

Schilderyen.

Kolommen.

men tot het gemelde Talael. Hier toe heeft hy hier twee of drie platgeboomde slechte schuitjes: hoedanige wy in ons lasst dikwyls als onnut achter de werf zien staen, waer in hy zich met zyne Bywyven op de rivier laet roejen.

Ander gezicht getekent. In dezen zelven tuin tekende ik nogh een ander gezicht hooger op een speelhuis, dat aen d'Oostzyde staet: van waer men ook de brug aen de Chjaer-baeg zien kan: gelyk N°. 84. aenwyst, waer in de letter A het Vrouwenhuis toont: B de brug, die naer den aen de overzyde leggenden tuin gaet: C de brug van de Chjaer-baeg: D de rivier, en een andere brug mede over dezelve rivier gelegen, wat verder van de

BRUG ZJARESTON.

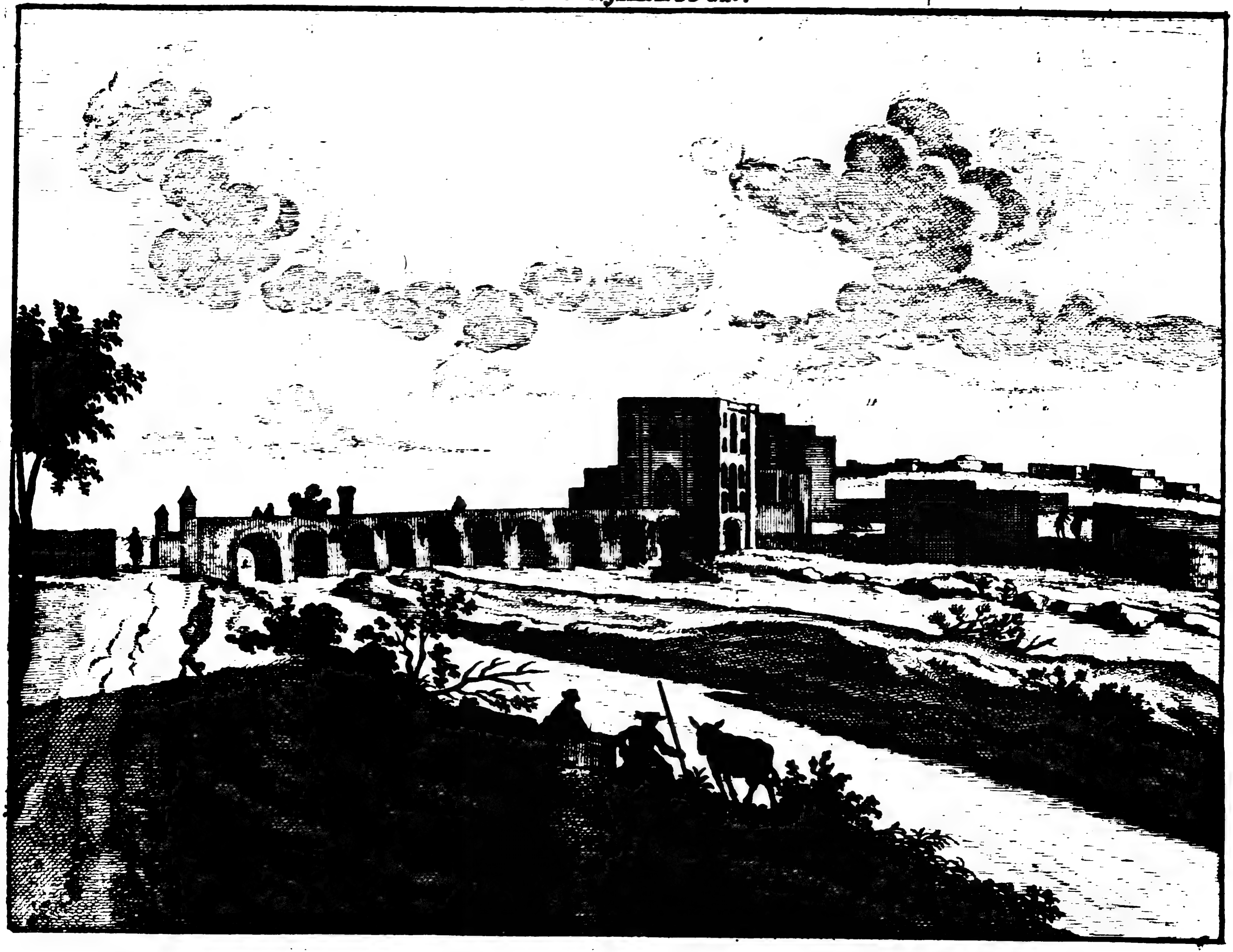

stadt af, genaemt *Sjareston*, verzien van 10 bogen; aen welker eene zyde een groot gebouw staet, waer onder door men op de brug komt. Boven op het zelve heeft men fraeje uitzichten, zoo over het lant, als over de rivier. In 't midden leggen veele stukken van rotssteen en lant, daer de rivier om heen vloeit. Gy ziet de verbeelding, die wy geven, hier nevens. Ik moet hier nogh byvoegen dat ontrent 5 dagreizen ten Z. Westen van Spahan over eenen hoogen vlakken bergh een rivier loopt, geheten *Aeb-Chieran*, waer van het water by uitnementheit goedt, en verzien is van schoone visschen, inzonderheit Troeten. Zy eindigt in den Eufraet. De rivier Aeb-Chieran.

XVIII.

Digitized by Google

XXVIII. HOOFTSTUK.

Van den Koning van Persie, de Ryxzaken, en Koninglyke Amptenaren.

DEZE dingen afgehandelt hebbende zal het niet ongerymt zyn, datwe overgaen tot de beschryvinge der zaken van dit Ryk, van den Koning, zyne Amptenaren, en de dingen, die hier tot de regeringe behooren.

Monarchie van Persie. De monarchie van den Koning van Persie is zoo volstrekt, dat geen vorst ter werrelt met grooter magt verzien is. Want niets wederstaet hem in zynen wil, en hy vermagh alles te doen naer zyn enkel welbehagen, als men de zaken van den godtsdienst uitzondert, waer in men gelooft dat hy geene verandering zou kunnen maken. Voor het overige is hy meester van alles, hebbende het leven en doot van yder een, van den grootsten tot den kleensten, zonder eenige bepaling in zyne handen. Zyn geboorte is in het Vrouwentimmer, dat van binnen door veele zwarten, en van buiten door witte gesnedenen bewaert en bewaekt word. Opvoedinge der Koningen van Persie. Hier wort hy zonder hulp van eenige onderwyzinge, van welke een mensch verstेken, een beest gelyk wort, opgevoedt tusschen vier beslotene muren, en verslenst daer als een plant, die versteken van de levenwekkende warmte der zon van zich zelve ontaert, en van koleur en gedaente verandert. Als hy zyne jaren begint te krygen, dan wort hem een zwarte Capado tot leermeester toegevoegt. Dees onderwyst hem in 't lezen, schryven, en in den Mahometaenschen godtsdienst: vorders, hoe hy zich moet reinigen, wassen, en hoe hy bidden en vasten moet. Hy laet ook niet na hem de harssens op te vullen met de denkbeelden der wonderen van hunnen Profeet, en de 12 Imanen. Vooral vergeet hy niet den jongen Vorst eenen haet in te prenten tegen de Sonnis Christenen, dat is, die buiten hen echter ook van den Mahometaenschen godtsdienst zyn, hoedanige zyn de Turken, Mogollers, en anderen, die hy alle veracht en vervloekt, met zulk eenen brandenden yver, als of'er Godt een byzondere dienst mede geschiedde. Zoo veel quaets begrypt de dekmantel van Godtsdienstigheit. Dusdanige lessen zyn het, waer mede men deze jaren vormt, zonder daer by te mengen of kennisse der historien, of lessen van deugt, of staetkunde. Want ging de leermeester dezen wegh in, het ware met hem en zynen leerlingh wel haest gedaen. Zeker omdat zyne zinnen op niets ernsthaftigs zouden vallen, verschaft men hem eenige vrouwen, daer hy aen overgegeven, en voorts in alle wellusten gedompelt wort, zoodat hy van niets ter werrelt weet, als van het geene de driften van vleesch en bloet hem gebieden. En of al dit niet genoegh ware, bereit men hem *Opium* en *Koekenaer*, of water van slaepbollen, dat hem voor drank gegeven wort, zynde daer Amber en andere hitsige dingen in gemengt, die den lust tot het plegen van onkuisheit aenzetten, en den geest voor eene korte wyl met aengename en lustige beelden vullen, totdat de vadzigheit en lusteloosheit hem bekruipt, en als in eene ongevoeligheit werpt. Dus slyt hy zyn leven in deze domheit en beestige ongevoeligheit, tot dat zyn vader komt te overlyden. Is hy dan de oudste, of by uitersten wil tot de kroon gerechtigt, zoo wort hy uit het Vrouwentimmer gehaelt, en op den troon gezet. Hier op komt het gansche Hof zich voor hem nederwerpen, en alle onderdanige eerbiedenisse bewyzen. Welk alles hem als een droom voorkomt: en hy zoude het daer voor houden, indien deze toestel van staet en pracht kort daer aen een einde nam. Maer dewyl deze prael van zaken blyft duren, gewent hy zich daer allengs toe, en begint te weten wie hy is. Middlerwylen belieft hem elk om 't zeerst, en volgt zyne zinlykheit in, om dus zyne gunst te bekruipen. Niemant evenwel bemoeit zich met hem te onderrechten over de gelegenheit zyns Ryx en regeringe: maer elk tragt, zoo veel hy kan, hem hier in blint te houden, om uit zyn onkunde voordeel voor zich zelven te bejagen. Dus gebeurt het dat de eerste Staetdienaer, dien ze *Attemaed Douleth* noemen, vindende den Koning zitten in de Mazilis met de Kaliaen aen den mont, die by die gelegenheit noit van hem gescheiden is, en bespeurende dat hy ter goeder luime is, hem na het doen van diepe eerbiedenissen, waer by hy zich zyn *Corbaen* of slachtoffer noemt, aenzoekt om het een of 't ander, dat hy een koleur weet te geven, als of het dienstig ware voor het ryk, daer hy ondertusschen hier in of zyn eigen voordeel, of dat zyner bloetverwanten zoekt, of ook den genen tracht te believen, die hem de handen gevult hebben. Zulke verzoeken, die het bekomen van eenigh ampt, of vermeerdering van wedde behelzen, zal de Koning dan wel inwilligen. Maer wort'er iets opgeworpen,

pen, dat eenige omstandigheden van het Ryk betreft, daer veel overweging toe van doen is, daer toe vint hy zynen geest nogh niet genoegh bereit, nochte bequaem, om de natuur der zake van zulk een belang na te gaen, en naeukeurigh te doordringen, of de waerheit van de valsheit te onderscheiden. Waerom hy hier uit belemmering voelende in zyne gesteltenisse deze moejelykheit van zich werpt, en zyne zinnen laet spelen op aengenamer voorwerpen, indien ze voor zyne oogen zyn. Het welk de Attemaed Douleth merkende, breekt hy zyne redenen af, en brengt den praet op andere stoffe. Nu worden hem ook spyzen voorgezet, daer zyn lust toe strekt: spelers, zangers, en danserinnen, die van het Hof onderhouden worden, komen voor den dagh. Stieren en stootrammen vallen, yder op zyn geslagt, op elkander aen. Worstelaers, schermers, koordedansers, springers, guichelaers, en andere kunstenaers doen yder op hun beurt hun werk. Zoo de Koning ook in de Talael Alie-kapie, die, gelyk wy gezegt hebben, op de Meydoen uitziet, gezeten is, dan nemen de steek-en renspelen eenen aenvang: dan werpt men met stokken, en recht andere oeffeningen aen. Alle deze dingen behagen den onervaren Vorst beter dan eenig overlegh over zaken van belang. Evenwel dewyl'er geen vermaek is, of het is zyn verzadigtheit onderworpen, wort hy dit spelen in 't einde ook moede, en begeeft zich binnen in de Haram. Dus blyft het werk, dat, volgens het voorstellen van den Staetdienaer, most afgedaen worden, steken. En wil deze Minister daer een einde van zien, hy moet dagh op dagh voor en na den middagh zich in 's Konings poort vervoegen, om den tydt en gelegenheit van zyn zaek waer te nemen, of hy mogelyk den Vorst in een goede luim vinden, of de praet van zelf op die stoffe vallen mogt. Anders moet hy zwygen, dewyl hy hier van reppende, als het hooft des Konings daer niet naer stont, zich lichtelyk den wegh tot ongunst banen zou. Zoo veel werx heeft het in, eer een zaek van den grootsten bewintsman kan ten einde gebragt worden. Hierom past hy ook op de stonden, waer in hy met den Koning uitrydt: en dan kan hy door een steelsgewys getrokken woordt dikwyls meer uitwerken, dan tien Meziliffen doen zouden. Ondertusschen gaet de lust tot de jonge vrouwen zynen gang. Deze laet hy voor zich opzoeken uit de Georgiaensche, Armenische, en andere: ter liefde van welke hy reis op reis Corogh maekt, jagende de mannen zomtyts eenige mylen in 't ronde uit hunne woningen, om by die gelegenheit met hunne vrouwen te gaen jagen, visschen, of ander vermaek te nemen. Nu valt hy ook op het drinken van wyn, dat hem niet geoorloft was, zoo langh hy opgesloten bleef. Deze Koningen zeker leeren dit zoo wel, dat ze twee of drie etmael aen een in dronkenschap doorbrengen, zoodat ze vyf of zes jaren achter een een los leven leiden, zonder agt te geven op de zaken des Ryx, of op hun eige glory. En dezen tydt nemen de Grooten van 't Hof zoo wel waer, dat ze elk om strydt hunne zakken vullen met de steekpenningen, die hun gegeven worden, als ze iemant aen een ampt kunnen helpen, of eenigen dienst aen het Hof doen. De Lantvoogden ook in de omleggende streken volgen dezen voet, plukken en schrapen van de goederen des Konings, en die der onderdanen, zoo veel als in hun magt is. En dit doen ze ongestraft, zoo ze twee of drie Grooten, die het oor des Konings hebben, maer eenigh deel van den buit geven. Deze wanorde slaet dus toomeloos voort, totdat de Koning eenen Amptenaer kiest van die gestrengheit, dat hy alle de andere in toom kan houden. Dan komt'er wat beterschap in de zaken, en het is of de oogen van den Vorst verlicht wierden naer zyn verstant of gestalte van binnen meer of min doordringende is; evenwel zoo niet of de wellusten, daer hy aen gewoon is, verkragten en bederven telkens zyne natuur, en brengen hem op den ouden wegh. Zoo gaet het gemeenlyk. Maer als hy tot den ouderdom van 35 of 40 jaren komt, begint zyn geest zich van het pak des lichaems wat meerder te ontslaen, en hy tot zich zelven te komen. Is zyn verstant dan van eenige bequaemheit, zoo begint hy eerst regt de gelegenheit zyns Ryx te begrypen, en zich op de belangen van het zelve te leggen, alle wanorde te weren, en toe te leggen op middelen, waer door dit wydt uitgestrekt Ryk magh groeien en bloejen. Maer wat is't? Eer hy zyn oogmerk hier ontrent bereikt, sleept de doot hem veeltydts wegh, en brengt het ryk in de oude ongelegenheit.

Geltzucht der Landvoogden.

De eerste Amptenaer van dit geweldigh Ryk wort naer zyne bediening, gelyk wy gezegt hebben, genoemt *Attemaed Douleth* dat is, steun van 't Ryk, of Ryxbestierder. Ook noemt men hem *Wazier-Azem*, of grooten lastdrager, nadien de last en waerneming van het geheele Ryk voornamelyk op hem aenkomt. Deze, gelyk wy ten deele gezegt hebben, leid een kommerlyk leven: dewyl hy buiten de zorgen van zyn ampt wel agt te geven heeft op alle gelegenheden en voorvallen, die hem kunnen houden in gunst van den Vorst. Hierom onthoud hy zyn gezicht en zynen geest al wat hem zou kunnen ontroeren en vervelen: verschaffende hem in tegendeel al wat dienen kan om hem te vervrolyken, en ter

Eerste Staetdienaer.

Zyn elendige staet.

ter goeder luime te houden: en met alle kragt arbeidende om meester over zyn gemoedt te worden. Hierom is het dat hy hem doet gelooven dat hy de magtigste vorst der werrelt is, en hem verbergt al wat kon strekken om hem de zwakheit van zynen staet te ontdekken. Dus worden alle nadeelige tydingen voor hem verborgen, of geheel verdraeit en verbloemt, en de kleenste voorspoedt of de minste overwinning, hier of daer op de vyanden behaelt, oneindigh uitgemeten. Zulk doen brengt dezen Minister in staet om zyn huis groot te maken, en zyne vrienden aen de voornaemste bedieningen des Ryx te helpen: om welke te begunstigen hy uit een lichte oirzaek meenigmael den eenen of anderen Chan, of bewintsman uit zyne bediening schopt, om de plaets in te ruimen voor dien hy vorderen wil. En dit valt hem niet zwaer, dewyl'er byna niemant in dit Ryk recht in zyn schoenen gaet. Wederom zal hy andere Lant- of stedevoogden, of bedienaren van groote ampten, welker plaetsen hy nogh niet wil geledigt hebben, of wien hy genegen is, omdatze hem heimelyk de handen vullen, ongemeene gunst bewyzen, en door zyn gezagh bezorgen, dat hun van 's Konings wegen Eerkleederen gezonden worden, gevende dan den last van die geschenken wech te brengen aen zyne dienaren, die deze gunst in plaets van gaedje genieten, dewyl zy voor zulk brengen zoo rykelyk beloont worden, dat anderen hun dat benyden. Deze geschenken van eere worden al veel door de Chans, Sultans, Wasiers, en andere bewintsluiden onder de hant door gelt en andere middelen bekuipt, om hunne onderdanen hier door des te beter in dwang te houden. Want deze durven niet klagen over het gewelt, en afperssingen, die zy lyden, als ze zien dat hun overste zoo diep in 's Konings gunst staet, dat hy met een eerkleedt door hem beschonken is. Op deze wyze leeft de Attemaed Douleth in een gedurigh gewoel, bevorderende de zaken van den eenen, en stuitende die van den anderen, al naer hy uit haet of genegenheit tot dezen of genen gedreven wort, of naer het voordeel, dat hy hier uit bejaegt, hem voorschryft. Evenwel, gelyk ik gezegt heb, is hy noit gerust, kunnende zich van niemants trou byna verzekeren: dewyl iemant, dien hy de grootste gunst bewezen heeft, dikwyls de eerste is, die hem op 't lyf valt, zoo hy maer gewaer wort dat eenige dwarsdrift der Fortuin dezen staetsman in onzekerheit begint te stellen. Ja de ontrou en ondankbaerheit is in dit lant zoo groot, dat de kinders zelf hunnen eigen Vader, indien 't de Koning gebiet, d'ooren, neus, en hals zullen afsnyden, als ze maer hoop hebben van te zullen geraken aen het ampt, dat hy bekleedt heeft. Waer van vele voorbeelden zyn. Om kort te gaen, deze eerste dienaer des Ryx hangt af van den wil van een eenig mensch, die veranderlyk en onstantvastigh is, en alleen van zynen inborst en driften, en niet van de reden geregeert wort. Zoodat hy des avonts t' huis komende niet weten kan wat hem des anderen daegs nakende is. Hy wort aengezien voor den grootsten Heer, en is ondertusschen de grootste slaef van 't Ryk, noit rust genietende, en altydt vreezende dat hem iemant by den Vorst een voordeel af magh zien. Hoe hy het ook make, of niet, hy kan al de werrelt niet behagen: en het minste nadeel, dat het Ryk overkomt, wort op zyn rekening gestelt.

Trouloosheit der Persianen.

Die aen hem volgt is de *Koertsie basje*, dat is, Hooft of overste van de koertsjes, met welken naem genoemt worden de soldaten, die uit eenige oude Turxe stammen van herders, die hier en daer met hunne tenten en vee gansch Persie doorzwerven, gekoren worden. Deze krygsknegten zyn alle ruiters, die pyl en boogh voor hunne wapenen voeren. *Overste der soldaten.*

Na dezen volgt de *Koeler-Agazie*, dat is Heer, of algemeen bevelhebber der slaven, zoo Georgiaensche, als andere witte. Alle deze zyn gekogt, of voor geschenken ontfangen, en voeren mede, als de vorige, pyl en boogh te paerde: zoodatze ook voor soldaten verstrekken, zynde deze soort van krygsluiden eerst ingevoert ten tyde van Abbaas den grooten. *Bevelhebber der slaven.*

Nu volgt de *Tufenktsi-Agasi*, dat is, Overste der Musquettiers, die alle uit sterke en forsse boeren en ambagtsluiden gekoren worden. Alsze te velde trekken, rydenze even als onze dragonders te paert, en stygen af op het genaken des vyants, en vegten dus te voet. Dit krygsvolk is ook eerst op de baen gebragt door Abbaas den grooten. *Overste der Musquettieren.*

Over deze drie Krygsoversten is voordezen een *Siphasalaar* of vaste opperbevelhebber geweest: dogh nu ziet men het af met eenen *Serdaer*, of Krygshooft, die voor eenen tydt gekoren wort, wanneer een krygstogt op handen is, en in die bedieninge blyft zoo lang de heirtogt duurt, en langer niet, wordende voor zynen dienst met buitengewoon loon beschonken.

Nu komt de *Nazir*, of oppergezaghebber van alle de werreltlyke huizen des Konings, die het onderhouden der zelve bezorgt, en het bewint heeft over alle de Gastos van 't Hof. *Gezaghebber der werreltlyke huizen.*

Onder hem zyn de *Mierssichaer basje*, of opperste Jagermeester, en de *Mierachor basje*, of opperste stalmeester. *Opperjager- en Stalmeester.*

Buiten deze voorgaende rekent men ook

Digitized by Google

Bewintman der Gerechts- ook onder de voornaemste grooten den *Diwaenbegie*, dat is, Heer van den Divan of de Gerechtskamer. Onder wiens Gerechtbank gestelt zyn vier voorname zaken, als Tandenbreuk, Blintmaking, Maegdeschennis, en Manslag. Alle mindere misdaden staen ten oordeel van den Deroga der plaets, daerze voorvallen. Buiten dit worden voor dezen Diwaenbegie afgedaen alle burgerlyke en feitelyke geschillen, die de groote Gouverneurs en andere amptenaers betreffen.

Rekenmeester. Onder de groote bewintsluiden behoort ook gestelt te worden de *Mustausie Elmemalick*, of de Meester der Rekeningen en financien: tot welke een kamer opgerecht is, waer in rekening gehouden wort van 's Konings byzonder Krygsvolk, en andere dienaren, ook van de landvoogdyen, die de Begler-begies, de Chans en Sultans, tot onderhout hunner hoven en staet beheerschen. Hier uit evenwel zyn zy gehouden een zeker getal soldaten op zekere soldye te onderhouden, en alle jaren een geschatte vereering voor den Koning uit te maken, blyvende het overige der inkomsten voor hun, behalven dat nogh eenige der zelve voor den Koning uitgezondert worden.

Opziener der Rekenkamers. Nu staet my te noemen den *Mustophie Chassa* of oppersten opziener van de Kamers der Rekeningen en Financien, waer in rekening en aentekening gehouden wort van 's Konings byzondere Heerlykyen, en verdere inkomsten, die tot onderhoudinge van het Hof behooren.

Nu volgt de *Waacka-nuwies*, of schryver der voorvallende zaken, die alles van dagh tot dagh aentekent, wat of in 't Hof, of in het geheele Ryk, en de aengrenzende landen voorvalt.

Lyfartsen. Voorheen waren de *Numesisjum-Basjes* of opperste Lyfartsen in hooge achting by den Koning, wiens levensloop zy in veele dingen bepaelden. Maer nu is hun gezagh vry vermindert. Alle deze gemelde heeren zitten in de Mazilis. En buiten hen zyn'er veele, die staen, onder welke de voornaemste is de *Sjs-jck-agasibasje*, of hooft der drempelheeren, by

Opperste Deurwachter. ons gemeenlyk Poortier of Deurwachter genoemt. Het ampt van dezen bestaet hier in, dat hy alles reguleert in de Mazilis, stellende een yder, die daer toegelaten is, in zynen rang, en schikkende al wat daer tot sieraet en nootwendigheit vereischt wort. Deze staet den meesten tydt door met eenen gejuweelden staf in de hant, hebbende zyne oogen gestadigh op den Koning gevestigt, om op zyn wenken alle bevelen aenstonts uit te voeren. Indien de last des Konings zich maer uitstrekt tot binnen in de plaets, volbrengt hy dien in persoon, anders door zyne jasouwels, of deurwaerders, die daer aen den drempel in grooten getale gereet staen.

Inleiding der Gezanten. Gebeurt het dat de Gezanten op voorgaenden last des Konings in de Mazilis verschynen, dan neemt hy hen by den arm, en brengt hen voor den Vorst, die van hun de eerbiedenissen ontfangt. Dan brengt deze drempel-of kamerheer hen weder te rug, en wyst hun de plaets, daer men oordeelt dat ze zitten mogen, zoo hun anders het zitten wort toegestaen.

Kamerling. Ook is'er een *Megter* of kamerling, die in de Mazilis mede staende oppast, hebbende een tas op zyde, waer in hy eenige neusdoeken, een uurwerk, eenigh tegengift, en slaepkruidery heeft, om den Koning daer van of op zyn begeren, of als het de noot vereischt, te bedienen. Ook heeft hy het opzigt over alle kleederen, die de Koning dagelyx aentrekt, om op zyn gebodt daer mede gereedt te zyn. Hy is gemeenlyk gesneden, omdat hy den Koning somtyts tot in de Haram toe volgen moet. Hier door heeft hy meestentyt het oor van den Vorst, en uit dien hoofde een groot gezagh en vermogen.

Zyn groot gezagh.

Hier onder moet niet verzwegen worden de *Beglerbegie*, dat in het Turx zoo veel is, als Heer der heeren. Want hier door verstaet men eenen Lantvoogt, die het bewint heeft over een groot en aenmerkelyk lantschap, de kroon toebehoorende. Dees heeft gemeenlyk onder zyn opzicht eenige *Chaan* of Sultanschappen, en geniet tot onderhout van zynen staet en hof, even als een Heer, alle de inkomsten van die landen, waer over hy eigentlyk gestelt is, buiten eenige, die tot onderhout van 's Konings hof en krygstroepen uitgezondert zyn. Buiten de onderdanigheit, waer toe hy als een onderzaet gehouden is, is hy tot geenen anderen dienst verbonden. Alleen moet hy een zeker en bepaelt getal van krygsluiden tot dienst des Ryx onderhouden, en jaerlyx een gezet geschenk voor den Koning uitmaken.

Landvoogdyen. Diergelyke Lantvoogdyen zyn'er nu in dit Ryk tot 15 of 16 in getal. Deze bediening en zyn van zulk een aenzien, dat de personaedjen, die ze bekleeden, in 's Konings Mazilis hunnen rang hebben agter den Toefentkji-agasi aen d'eene, of achter den Nazir voor den Mieri-Sjikaerbasje aen de andere zyde.

Chaans. Sultaans. Van deze Amptenaren verschillen zeer weinigh de *Chaans* en *Sultaans*, gelyk deze beide ook van elkander nergens anders in verschillen, als dat een Chaan hooger rangh en aenzien boven den anderen heeft. Maer met eenen Beglerbegie komen ze hier in over een, dat zy mede trekken de inkomsten der landen, daer zy over gestelt zyn: gelyk zy ook, als de gemelde, een zeker getal van Krygsvolk ten dienste van 't Ryk te onderhouden hebben. Andersins is de bediening

van

Digitized by Google

van eenen Begler-begie grooter en aenzienlyker: behalven dat d'andere twee somtyts onder het opzicht van zulk eenen grooten Lantvoogt staen. Want beide zynze ook gehouden met elkander alle jaren een vastgestelde schenkaedje naer het Hof af te vaerdigen.

Derwasiers. De Derwasiers zyn ook Gouverneurs, dogh alleen over 's Konings byzondere heerlykyen, geschikt tot onderhout van het Koninglyke hof en de byzondere soldaterye. Dus zynze gestelt om de bestiering dezer landen te regelen, en in goede orde alles te houden, hebbende hier nevens de zorge over de inzameling en het verder waernemen dier inkomsten. Hier voor trekkenze alleen een sekere somme hun toegelegt, of een gedeelte der inkomsten, ofte een bepaelt wedde. Waer uit zy dan mede jaerlyx een vaste schenkaedje aen den Koning moeten uitkeeren.

Derrogaes. In zommige plaetsen heeft men ook Gouverneurs, die *Derrogaes* genoemt worden. Deze zyn van veel minder aenzien dan de vorige. Dogh in de groote steden, als Spahan en andere, bekleedenze een ampt, dat veel gemeenschap heeft met het Schoutsampt in onze steden. Want hun voornaemste werk is, de plaetsen, waer over zy gestelt zyn, te hoeden tegen den inbreuk van moetwil en alle ongeregeltheden. In het oeffenen van hun ampt behoeven zy niemant te kennen, vattende alle misdadigen, die onder de streek huns gebiedts behooren, zonder onderscheit aen, en straffende hen, als het de zaek vereischt, aen den lyve: gelyk zy ook het genot der boeten naer zich nemen van de genen, die de wetten overtreden hebben.

Calantaers. Beneden hen zyn de *Calantaars*, dat in out Persiaensch zoo veel zeggen wil, als Hoofden der Gemeente. Deze hebben onder dezen titel het gebiet over een vlek, of groot dorp. Dogh in groote steden zyn ze alleen gestelt over de geheele gemeente, of een gedeelte daer van. Hun bediening bestaet hier in, dat ze de luiden, die onder hun gestelt zyn, beschermen voor ongelyk en geweldenarye, hun zaek opnemen, en voor alle Gerechtsbanken voortzetten. Zy schikken ook de gemeene en ongemeene lasten en schattingen, verdeelende de sommen, die opgebragt moeten worden, naer het vermogen van elken inwooner, en bezorgende dat dit gelt te zyner tydt behoorlyk opgebragt, en daer het behoorlyk is, uitgekeert worde.

Wykmeesters. Deze hebben onder zich de *Ked-chodaes*, of Wykmeesters, die hunne geboden en ordres in hunne wyken te werke stellen, en voorts hun eigen wykvolk byna op dezelve wyze beschermen en voorstaen, en de schattingen en opgelegde lasten reguleren en invorderen.

Dorphoofden. Dezen zelven titel voeren ook de Hoofden der kleene dorpen, die daer het zelve ampt waernemen, dat de Calantaaren bekleeden in de vlekken en groote dorpen. Deze Dorphoofden voeren ook den titel van *Rajies*, of Regenten.

Siagbandars. Wederom is van eenigh meerder aenzien het ampt van *Siagbandar*, wiens werk bestaet in het vorderen van alle de haven- of zeetollen der koopmanschappen, die in- en uitgevoert worden, en daer van nette rekening te houden, en die te laten toekomen aen den Mustophie-Chassa hier boven gemelt, die ze dan in zyne boeken intekent, dewyl het vorderen van dit gelt geschikt is voor het Koninglyke Hof.

Tolmeesters. Deze Tolmeesters genieten voor hunnen dienst alleen een vaste bepaelde gaedje, zonder dat ze deel hebben aen eenige gerechtigheit of inkomst van den tol, gelyk somtyts in andere ampten wel gebruikelyk is. Men plagh dit ampt maer voor een jaer te doen bekleeden van een persoon alleen, en bragt het jaer op jaer op een ander over. Maer nu worden deze tollen verpagt voor 6 of 8 agtereenvolgende jaren, en langer: en dat wel gemeenlyk ontrent voor vier en twintigh duizent Thomans of ruim tien tonnen gouts; en agt en twintigh duizent Thomans of schaers twaelf tonnen gouts yder jaer.

Prins der koopluiden. Nu is'er nogh een aenzienlyk amptenaer, die genoemt wort *Meliktu-zizjaer*, dat is, Prins der Koopluiden, dus getitelt, om dat voor hem alle geschillen komen, die den koophandel betreffen, en van hem moeten geeffent worden. Hy heeft ook het gezagh over de weveryen, en kleermakeryen des Konings onder hooger opzicht van den Nazir. Ook bezorgt hy alle nootlykheden van stoffen, en wat meer de Koning van doen heeft. Dus staen ook onder zyn opzicht de luiden, die tot bezorginge van zodanige goederen, zyde, en andere waren, hun van wegen den Koning medegegeven, in andere afgelegene landen verkoopmanschappen.

Opzieners der wegen. Nu volgen de *Raachdaaers*, of opzieners der wegen, daer men dikwyls mede te doen heeft. Hun werk bestaet meest hier in, dat ze de wegen, tot eene zekere lengte uitgebreit, tegens een zekere somme gelts pachten, en uit dien hoofde de daer toe staende gerechtigheit van het doorvoeren der koopmanschappen, die *Raagdarie* genaemt worden, invorderen, ontfangen, en rekening daer van houden. Hier nevens zyn ze volgens uitdrukkelyk gebodt des Ryx gehouden de wegen te veiligen, en alle goederen, die binnen de palen hunner gezaghebberye gestolen of geroofd zyn, op te sporen, en de waerde daer van, zoo ze die niet mogen vinden, den eigenaren of hunne gemagtigden uit te keeren. Waerom ze ook in tegendeel,

als

als ze de goederen vinden, een derde deel der zelve naer zich ſtryken, en het overige den eigenaren weder ter hant ſtellen. Hierom moeten zy op eige koſten eenige luiden in dienſt houden, om hen, gewapent met houwers, mosketten, en ander geweer, te laten kruiſſen door het bereik van hun quartier by nacht en by ontyde, om hier door, zoo veel mogelyk is, alle ſtruikrooveryen te ontdekken en te weeren. Deze orde is hier toe geſtelt: maer het ware te wenſchen dat ze wat beter opgevolgt wierde. Dan zouden alle wegen vry wat veiliger zyn, dan ik ze nu bevonden hebbe.

Slappe tucht.

In de groote en naemhaftige kaſteelen en ſterkten, als van Ormus, Kandelaer, en andere, is een Bevelhebber, die daer onder den titel van *Koetewael* of Slotvoogt het bewint voert. Zyn gebiet is gemeenlyk niet volſtrekt, maer onder den Gouverneur van de lantſtreek, die daer is. Met dit woort van *Koetewael* betekenenze ook een Wachthooft, wiens bedienden door alle de ſtraten den ganſchen nagt door kruiſſen moeten, om alle wanorde, ſtrooperyen, en dieveryen voor te komen of te beletten, en de handdadigen by den kop te vatten. Hoedanigh een amptenaer te Spahan en in meer andere Perſiaenſche ſteden met den naem van *Aghdaas* bekent is.

Slotvoogden.

Wachthoofden.

Ik moſt niet vergeten te ſpreken van den *Muhhtesib*, of algemeenen Opziener over den marktgangh. Dees regelt den prys der eetwaren, en anderen huiſſelyken voorraedt, nevens het verkoopen aller goederen, die op de markt komen. Ook let hy op de maten en gewichten, opdat ze naer behoorlyke zwaerte en grootte mogen gemaekt en gebruikt worden. Hierom onderzoekt hy dikwyls zelf in perſoon het meet-en weegtuig der winkels, en andere verkoophuizen, en ſtraft de genen, die ſchuldigh aen bedrogh bevonden worden, aen den lyve. Van hem wort ook dagelyx geſtelt de prys der eetbare en oneetbare waren. Hier van brengt hy de lyſt, vooraf met zyn zegel beveſtigt, aen des Konings poort, opdat de nootlykheden voor het Hof daer naer mogen betaelt, en in rekeningh gebragt worden.

Opzienet des Marktgangs.

Nu moeten wy ſpreken van den *Mehmandaar-basje*, dewyl veele uitheemſche menſchen hier komende met hem te doen hebben. Deze is zoo veel als Hofmeeſter, onthalende de vremde Staetdienaers, die aen dit hof komen. Zyn werk is ook de Gezanten der Chriſten Vorſten, en andere Mogentheden, ook die van kleene Mahometaenſche prinſen, en Afgezondenen, die alle by dit hof in eenen gelyken graed geſtelt worden, van daeglyx onderhout, voeragie, eetwaren, en anderen huiſſelyken voorraedt te verzien. Dogh het ſtaet in de keure dezer gezanten, of ze hunne nootlykheden willen laten halen uit 's Konings magazynen, of dagelyx, of eenmael ter weke de waerde dezer dingen in gelt ontfangen, en dat naer hun eigen welgevallen ter markt beſteden, en dus hunne ſpyzen naer hunne manier en zinlykheit laten bereiden. Hy brengt ook hunne verzoeken en begeerten aen den Attemaed douleth over, en wie verder met hem tot het afdoen hunner zaken mogten gelaſt zyn: waer van hy dan het behoorlyke bericht te rug brengt, en hun in alles de helpende hant biet. Hy geeft ook den Ambaſſadeuren en Envoyees nu en dan een bezoek, onderhoudende hen met hoffelyke redenen, om by die gelegenheit te hooren wat ze voor hebben, en welk de eigentlyke reden is van hunne komſt en verblyf aen dit hof. Waer van hy dan kennis geeft aen den Attemaed douleth, en de andere Grooten die hier toe gebezigt worden. Alsze ook voor den Koning of zynen eerſten Hofraedt te verſchynen hebben, geleid hy hen ten hove, en brengt hen, na het ontfangen van hun afſcheit, weder van daer naer hunne woning, indien ze luiden zyn van ſoorte, of ten minſte van hun daer voor gehouden worden. Maer indien het komt te gebeuren, dat eenige aenzienlyke gezanten van den Turxen Keizer, of den Koning van Hindoſtan, en andere Mahometaenſche Mogentheden, die in magt uitſteken, aen dit hof verſchynen, wort boven dezen Mehmandaar-basje nogh een ander hooger dienaer uit de Ryxgrooten aengeſtelt, om voor Hofmeeſter en vryhouder van zulk eenen gezant te dienen, en te doen al het gene de Mehmandaar-basje aen mindere gezanten gewoon is te doen.

Hofmeeſter.

Het Hof heeft ook zynen *Mamaar-basje*, of Opperbouméeſter, die alle de beſtekken der gebouwen, die de Koning voorneemt te ſtichten, ontwerpt en aftrekt, en tot volkomenheit doet brengen. Deze is ook algemeen ſchatter der huizen en woningen, die meeſt verkogt worden tot zulk eenen prys, als hy'er op geſtelt heeft; om daer mede af te ſnyden het recht, dat eenigen mogten meenen te hebben om zodanigen koop te vernietigen, als warenze der koopmanſchappe niet kundigh genoegh, en derhalven daer in bedrogen geweeſt. Want de Mahometaenſche wetten brengen mede dat zulk een koop, als de kooper voorgeeft door onkunde bedrogen te zyn geweeſt, kan te niet gedaen worden, zoo de prys door den algemeenen Schatmeeſter te voren daer niet op geſtelt is geweeſt.

Opperboumeeſter.

Dus verre betreft ons verhael de wereltlyke Grooten. Onder de Geeſtelyke ſtellen wy eerſt den *Zedder*, die de beſchik-

ſchikking en het bewint over alle geeſtelyke goederen heeft. Deze bediening plagh door een eenigh perſoon bekleedt te worden. Dogh de overledene Koning Sullemoen heeft dit ampt in twee deelen geſplift. Zoo dat de Zedder Memalick nu alleen het opzigt heeft over goederen, die van byzonderen, en de Zedder Chas over goederen, die van de Koningen van Perſie aen de Geeſtelykheit by uiterſten wille gemaekt zyn. Deze beide hebben elk in hun huis een Gerechtsbank, waer voor alle burgerlyke geſchillen geëffent, en volgens het Geeſtelyk Recht bepaelt worden. Zy begeven ook meeſt alle de geeſtelyke ampten, als dat van Sjeichelisſlaan, en Kasje-mutewelli, of Opziener der Kerken en gewyde begraefplaetſen, en wat des meer is. Zoodat hun bediening van zoo groot een aenzien is, dat zy in 's Konings Mazilis verſchynende hunne plaets boven den Attemaad douleth nemen. De Sjeich-eliſlaan en Kazie verſchillen weinig in het beſtieren der geltmiddelen: uitgezeit dat de eerſte van hooger rang is dan de laetſte. Deze ampten zyn geſchikt naer de mate van eene en zelve natuur, opdat de amptenaers het oog op elkander, en zich zelven in hunnen plicht zouden houden. Beide hebbenze in huis een vierſchaer, voor welke alle burgerlyke geſchillen volgens het geeſtelyk recht behandelt, en afgedaen worden: gelyk alle acten en inſtrumenten van handelingen onder de menſchen voorvallende daer gepaſſeert worden. Ook moeten alle mandamenten en andere ſchriften van belangen geauthentiſeert worden door eenen dezer geeſtelyke Rechteren.

Wetgeleerde. Boven alle de Geeſtelyken ſteekt uit de Muzifehid, of wetgeleerde, die ten opzichte van zyn ampt van al het volk zonder iemants tegenzeggen voor doorgeleert en heiligh gehouden wort. Deze heeft niet alleen het gezag van alle de gevallen van gewiſſe en het geloof te bepalen, maer ook van den Alkoran en Hadjes van hunnen Profeet en Imanen uit te leggen. *Zyn groot aenzien.* Ja de eerbiedigheit, die men hem toedraegt, ſtygt zoo hoogh, dat de ſchriftgeleerden zich niet ontzien te zeggen, dat de regering der Mahometanen hem toekomt, en de Koning niet anders is dan een uitvoerder der bevelen van hem: op wiens laſt hy alleen het zwaert draegt, dat hy tegen alle hartnekkigen en ongehoorzamen trekken moet, zonder dat hy van zich zelf iet magh uitrechten. Van dit zeggen brengen ze voor reden by, dat de ware geloovigen geleid worden door de Goddelyke beſtieringe, en dat deze aen den Muzifehid geopenbaert wort in het afwezen van eenen Imaen. Teweten zy houden voor eene onmogelyke zake dat Godt zynen wil en begeerte zou te kennen geven aen Vorſten of Heeren, die niet anders beoogen dan de vermakelykheden dezer werrelt, en het voldoen hunner luſten, zonder oit eenige opmerking te hebben op den ſtaet hunner ziel, of op de kenniſſe van Godt en zich zelf, of te zoeken naer den rechten wegh, die de vroomen tot het eeuwigh leven leidt.

Deze agting van wysheit en heiligheit, die al het volk vervoert, doet veelen der geeſtelyken den wegh van geveinſtheit inſlaen, om de oogen en zinnen der gemeente te bedriegen. *Huichelarye der geeſtelyken.* Gedreven dan van deze zucht tot hoogheit en uitſtekentheit pynen zy zich zeer voor het gezicht des volx, en ſchuwen alle eere en glorie, opdat die, gelyk het gaet, hen te lichter volgen zoude, veragtende dus met uiterlyken afkeer het geen zy meeſt beoogen. Dus ſchynt hun niets buiten het hemelſche ter harte te gaen. Waerom zy in hun huis een meenigte van leerlingen naer zich trekken, om hen in de hemelſche dingen te onderwyzen. En opdat hun yver te meer blyke, oeffenen en behandelen zy de jeugt, hoe dom zy ſomtyts wezen magh, met een doorſtaende gedult, zynde altydt zich zelven even gelyk, goedertieren, zachtzinnigh, ſpraekzaem, zonder echter veele woorden te gebruiken, die nogtans wel gegront moeten ſchynen, en zwemen naer heiligheit. *Hun gewaet.* Hun gewaedt is wit van verwe en ſtoffe, gemaekt van kameelen of bokkenhaer. Op het hooft hebben ze gemeenlyk eenen grooten en breeden witten tulband, waer uit hun aengezicht zich zeer ſchrael en mager vertoont. Ryden ze ook uit, zy voeren luttel ſtaets, hebbende maer ontrent zich eenen dienaer, die voor hun paert of muil loopt, nevens eenen, die hun een boek nadraegt. Dus tredenze geſtadigh ſtap voor ſtap voort, houdende de oogen zeer zedigh naer de aerde geſlagen. Veel vertoonen zy zich in de Kerken, om daer hunne gebeden te ſtorten met veele plechtigheden, en uiterlyk bewys van eenen opgetogen geeſt. Na het volbrengen der gebeden ziet men hen dan gaen naer eenen hoek des tempels, daer ze ettelyke uren overbrengen met de kinderen te catechiſeren, en hun heilige leſſen in te ſcherpen, ook predikaetſien en vermaningen voor de gemeente te doen. Langs dezen wegh van geveinſtheit en ſchynheiligheit bezeilen ze het geen ze beſtevent hebben, en gewonnen hebbende de algemeene toeſtemminge des volx zien ze aen zich zulk een hoogagtbaer ampt opgedragen. De gemeente dus aen hun ſnoer hebbende, worden ze zelf ontzaggelyk voor de Koningen, die zich niet zouden vermeten eenige verandering in den godtsdienſt te brengen, of iets te beſtaen dat daer mede ſtrydigh zyn zou, uit vreeze van door dit geeſ-

Digitized by Google

geestelyk hooft daer in gestuit te zullen worden. En zeker daer ontbreken geene voorbeelden, die dit kunnen bewaerheden. Een zeker blyk van hun groot aenzien is, dat men hun toelaet, als ze in 's Konings Mazilis verschynen, te gaen zitten in eene en zelve streek naest den Koning, uitgezeit dat'er eenige schreden tusschen beide zyn.

Volk van den Houwer.

Dus is het met de Geestelykheit gelegen. Het Hof weder, en de Kizilbasje, of 't volk van den houwer is anders geaert.

Geveinstheit der Hovelingen.

De Hovelingen geven blyken van groote hoffelykheden, dogh alleen met de tong, die geweldigh van het hart verschilt, dat alleen gezet is op wellust en vermaek. Wellustigh zeker zyn ze op alle wyzen, genegen ook tot pracht van kleederen, paerden, en dienaren, en hierom gretigh naer vereeringen, zonder welke zy voor niemant iets goedts zullen uitwerken. Van beleeftheit anders vol op. Men vint hen ook nederigh jegens de genen, van wie ze wat verwachten. En zoo hun iemant in den wegh is, of staet naer iets, dat zy voor zich zelf begeren, vatten ze eenen doodelyken haet tegen hem op: en krygenze hem zoo verre aen 't wankelen, dat hy'er onder moet, vallen ze alle te gelyk op hem aen met eene verwoedheit en onbarmhartigheit, die met de menschelykheit niet over een te brengen is. Dan wort alles opgehaelt wat hem schade doen kan, al wat goedt in hem is wort quaet genoemt, en de fraeiste gaven, die hy bezit, worden schendigh misverwt. Eindelyk men rust niet, voordat hy geheel ten val gebragt is. In tegendeel bereikt iemant den top van groot aenzien en eere, dien vleienze, en eeren hem, als eenen, die in volmaektheit niemant zich gelyk heeft. Maer hun aert openbaert zich weder, zoo dra de Koning hem uit zyne ampten stoot. Dan vallen ze aenstonts aen het lasteren en beschuldigen van hem, dien ze even te voren hemelhoogh verheven hadden. En die de meeste weldaden van hem ontfangen hebben, zyn veeltydts de vinnigste in hem te vervolgen en te plagen.

Luiden van letteren.

Van de luiden van letteren, of van de pen, gelyk men hier zegt, is ook niet veel lofs te zeggen. Zy zyn meest al hoovaerdigh, zich latende veel voorstaen, en hoogh van zich zelf gevoelende, nydigh ook en afgunstigh uittermaten, schoon evenwel voor het oogh hunner vyanden, aen wie ze eenen schyn van groote vrientschap toonen, alsze hun ontmoeten, hoe zeer ze in hun hart op hen gebeten zyn, en hoe zwart ze hen in hun afwezen afmaelen. Op dit veinzen en ontveinzen verstaen zy zich zoo meesterlyk, dat men hen by een ziende zweren zou dat'er eene broederlyke genegenheit tusschen hen was. Voorts zynze breet weidende in hunnen eigen lof, dienze hoogh ophalen, als ware de gansche werrelt bewust van hunne verdiensten. Schynheilig zynze ook boven maten, en spelen de rol van luiden, die zich van de werrelt afgetrokken hebbende niets in den mont hebben dan de broosheit des menschelyken levens, en het eeuwigh zaligh leven hier boven. Ondertusschen spattenze in alle dartelheit en geilheit uit, zoodatze zelf in onnatuurlyke onkuisheden zich vergrypen. Onder dit alles betrachten ze egter de agting der menschen, die ze door zulk eene geveinstheit en zedigheit zich zoeken te eigenen. Andere volkeren hatenze als de pest, vooral de Christenen van Europe, en die afgescheiden zyn van hunnen Godtsdienst: zoodat voor onzen landaert niet veiligh zou zyn in dat Ryk zich op te houden, indien het burgerlyk Recht deze menschen niet wederhielt.

Hun verwaentheit.

Geveinstheit.

En huichelary.

Onder het gemeene volk gaet het woekeren en schacheren wakker in zwang, met zulk eene onbeschaemtheit, dat het naeulyx te zeggen is. Men vint onder alle menschen goede en quade: zoo ook hier. Maer de meeste Persianen zyn doorgaens ondankbaer, en zonder schaemte.

Staet van Persie.

Den staet van Persie magh men in 't algemeen vergelyken met dien van Europe; bestaende de menschen in drie soorten, waer van de eerste zyn de luiden van den houwer, die zoo veel zyn als by ons de Adel, de tweede, die van de penne (want dus onderscheit men hier deze soorten) dat is te zeggen van de wet of het Gerecht; de derde koopluiden, ambagtsluiden, en gemeene.

XXIX.

XXIX. HOOFTSTUK.

Doot en begraeffenis des Konings van Persie. Hoedanigheden van den tegenwoordigh regerenden Koning. Zyne afbeelding. Dragt der Persiaensche mannen en vrouwen.

My dus verre gekomen in het beschryven der zaken van Persie lust, eer ik tot andere dingen overga, aen myn verhael te hechten de begraeffenisse des jongst overleden Konings, wiens doot voorviel op den 29 van Julius in den jare 1694, nadat hy den ouderdom van 48 jaren bereikt, en 29 jaren geregeert had. Men moet hier aenmerken dat in Persie noit iets vernomen word van het afsterven eens Konings, voordat de nieuwe op den troon gevestigt is. Waerom het als iet wonders voorquam, dat de Koning Sulemoen zoo ras den geest niet gegeven had, of de mare van zyn overlyden verspreidde zich aenstonts wyt en zydt door de losheit der tonge van des Vorsten Lyfarts, die zyn overlyden aen den dagh bragt, dat hem zoo euvel wert afgenomen, dat een der Hofraden hem over dit snappen eenen oorbant gaf. Zonder toeven bezetten alle de Ryxheeren het Koninglyk paleis, en stelden binnen en buiten alom goede ordre. Want op het eerste gerucht van dit afsterven werden alle winkels en huizen uit vreeze voor oproer gesloten, en niemant van fatsoenlyke luiden op de straten gevonden. De eerste dagh van Augustus was nu gerezen, wanneer het lyk gestelt wert op een kar, met zeer zwaer gout laken overtrokken, en vervolgens uit het paleis naer eenen Tempel gevoert, die ruim een uur buiten de stadt gelegen was, om van daer verder naer Cohm gebragt, en by de Koningen zyne voorvaders begraven te worden. Alle de Grooten des Ryx volgden het lyk te voet, behalven alleen den Bewintsman des Ryx, wiens naem was *Mierza Taher*, en een ander voornaem geestelyk persoon, die beide om hunnen hoogen ouderdom te paerde reden. Na hen volgden ontallyke Schriftgeleerden, weenende al den wegh over, en hier onder klaegliederen zingende. Hier by zag men eene meenigte van soldaten, die alle onder het geleide van honderden van toortsen, die zonder te branden alleen rookten, op eene statelyke wyze het lyk tot den tempel geleidden. Toen men daer in gekomen was, scheurden alle de Grooten, Schriftgeleerden, en soldaten hunne kleederen tot bewys van rou, lieten yder eenen hunner vrienden of bloetverwanten in hunne plaets, om het lyk des nagts verder op te geleiden, en keerden nogh den zelven avont binnen 't Hof; waer van zy de poorten zelfs bewaerden tot voorkoming van eenigen oproer: dewyl door de verscheidenheit der natien, die hier zyn, lichtelyk eenige beroerte ontstaen kan. Ondertusschen hadden de Ryxraden naer hunne bygeloovigheit, waer onder misschien hun eigen belang schuilt, alle de starrekundigen der stadt zich doen verbinden by geschrift; dat ze eenparigh hun een goedt uur, waer in geen quaedt voorteken bespeurt wert, zouden komen voorstellen, opdatze daer op den niewen Koningh kroonen mogten, die onderregt zynde van zulk een uur, dat niets quaedts voorspelde, zich naer allen schyn zou dragen naer hunnen zin, vooral in het begin zyner regeringe. Middlerwylen zwegen alle trommels, trompetten, en speeltuigen, om den rou niet te stooren: tot dat de zeste dagh van Augustus aenquam, waer op zy zich ongemeen lieten hooren, omdat op den nagt voor dien dagh het goede uur gevonden, en door de starrewikkers bekent gemaekt was. Hier op kroonden de Ryxraden den oudsten zoon des overleden Konings, die even na de doot zyns Vaders uit het vrouwentimmer in een ander vertrek gesloten was, stelden hem op den troon, en worpen zich uit eerbiedigheit voor zyne voeten. Strak gingen alle winkels en huizen op, vierwerken en vreugdevieren verlichtten alle plaetsen. De nieuwe Koning Sultan Hossen genaemt beschonk des daegs na zyne kroning de Grooten en voorname Hovelingen, die nogh met hunne gescheurde kleederen liepen, met eerkleederen, en deed hen den rou afleggen. Tot teken van blyschap lieten hier op de trommels zich hooren, dat veertigh dagen langh, gelyk in zulke gelegenheden de gewoonte is, bleef duren.

Doot des Konings.

Onvoorzichtigheit van zynen Lyfarts.

Zyn lykstaetsi.

Krooningh van den nieuwen Koningh.

Vreugde daer over bedreven.

De Koning was toen drie of vierentwintigh jaren out, wel kleen van gedaente, maer fraei van wezen. Ik pynde my, om hem verscheide malen te zien, om zyne beeltenisse my in het geheugen te prenten, en op die wyze af te malen. Ik schilderde hem dan af, en naer het oordeel van weinigen, dien ik de schildery vertoont heb, gelukte my myn werk. Hy was in zyn zomergewaedt; maer ik vond goedt hem in een statelyker kleedt, dat

Zyn schildery.

Digitized by Google

dat een gevoederde pels is, te vertoonen. Hy is te kennen aen het juweel, dat hy op zyn muts of mandiel draegt, waer uit zich drie zwarte pluimtjes van reigersvederen vertoonen. Gy ziet de beeltenisse op No. 85.

Zyn zinlykheit. Zyn zinlykheit is geweldigh gevallen op bouwen, herbouwen, en breken: zoodat men rekent dat hy in tien jaren tydts, waer in hy de kroon bezeten heeft, tusschen de 40 en 50 tonnen gouts met timmeren gespilt heeft. Evenwel kost hem het bouwen van Tuinen en lusthoven niets. Want wil hy hier of daer eenen lusthof aenleggen, strak wordt uit zynen naem alom uitgeroepen, dat des Konings begeren is op zoodanigh een plaets zulk een werk te ondernemen, en dat al wie hem bemint daer aen kan komen arbeiden. Hier op schieten die van de wyken der stadt, en omleggende dorpen, met hoopen daer na toe, en vallen aen het werken zonder loon daer voor te genieten. Veele Grooten des Ryx zenden ook op hunne kosten werkvolk om den bou voort te zetten. Nogh zyn de Armeniers gehouden een zeker getal van menschen op hunne kosten daer by te zenden, of een gedeelte van 't werk te doen maken. Dit weet ik, dat de groote Tuin, die gedurende myn verblyf in Persie begon aengelegt te worden, den Armeniers aen arbeitsloon gekost heeft 300 toman, dat is ontrent 120000 gulden.

Geheel ook is hy gezet op vrouweren, vierende hier in aen zyne lusten den vollen toom, waer door het *Corogh* roepen, of waerschouwen, dat yder zal uit den wege gaen, als de Koning met zyne wyven aenkomt, niet weinigh in zwang gaet. Zulk een wellustigh leven, geensins voegende aen eenen Vorst, die zulk een geweldigh gebiet beheerscht, kan niet strekken tot voordeel der Ryxzaken die hier door niet kunnen laten verloren te gaen. Hier uit ontstaet ook slappe tucht, die alle booswichten ongestraft laet: waer door de wegen, welker veiligheit eertydts zoo geroemt wert in Persie, geheel onvry zyn.

Hier by komt dat hy zoo zeer ingenomen is met de Geestelyken dat deze geheel over hem heen zitten. En niet minder vat hebben op hem de Kapaters of ontmanden, een volk, dat een schandvlek der nature geworden, niet behoort bequaem geacht te worden tot het bekleeden eeniger ampten ofte waerdigheden. Want wat zynze anders dan bewaerders der poppen, van het Harram, of vrouwenhuis, alleen geschikt om de oneerlyke lusten des Konings op te wekken? Voorts zynze om hunne mismaektheit en verminktheit afzichtigh voor yder een. Yder een nogtans moet gedoogen dat de genegenheit van den Vorst zich mildelyk op

Gesnedenen in groote gunst by den Koningh.

hen uitgiet: zoo verre ook, dat de Ryxraden zich gedwongen vinden hen te ontzien, en hun eere en onderdanigheit te bewyzen; dat zeker hart valt voor luiden van geboorte en aenzienlyken staet, voor al voor mannen, die eenen afkeer hebben van alle vleieryen. Is'er dan iemant onder de Grooten, die zich hier naer niet weet te schikken, hem hangt over 't hooft in ongunst van den Koning te raken, en van zyn ampt verlaten te worden.

Ramp eens Amptenaers. Dit lot zeker viel voor weinige jaren te beurt aen eenen Rustam-Chan, Georgiaen van afkomste. Dees, een der bequamste Beampten des Ryx, had eenen grooten afkeer van 's Konings onwetenheit. Welke zoo verre ging, dat hy op zeker gastmael zich niet ontzagh in tegenwoordigheit der meeste Ryxhofraden den Vorst zyne onbedrevenheit te verwyten. *Gy zyt*, zeide hy, *een Koning, die niets weet, noch oit iets leeren zult*; toonende voorts met alle zyne gebaerden, hoe zeer hem verveelde langer in dienst te zyn van zulk eenen Vorst: schoon hy geen kleen ampt aen het hof bekleedde, zynde algemeen Veltheer des Konings, en hier by Beeglerbegie of Vorst van Tebries, eene stadt by de ouden bekent onder den naem van Tauris, by anderen onder den naem van Ecbatana, eertyts de hooftstadt van Medie. Over dit zeggen wert hem des daegs daer aen het zegel afgehaelt, met last dat hy zoude hebben in zyn huis te blyven. Hy most gehoorzamen. Zyn vrienden ondertusschen bragten buiten zyn weten de zaek zoo verre, dat hy stont om in genade aengenomen, en in zyn ampt herstelt te worden. Dit wert hem aengedient: maer verre van eenige vreugde hier uit op te vatten antwoordde hy zyne vrienden, dat zy qualyk gedaen, en zich zyner niet te moejen hadden, als die niet gezint ware langer het hooft van zulk eenen Vorst op te volgen. Hy bleef dan buiten eenig bewint tot zyn doot toe.

Andere ramp eens Amptenaers. Terwyl ik in dit lant myn verblyf had, wedervoer in den jare 1704 nog grooter ramp aen eenen Moessa-beek, een man van Armenische afkomst, wiens Grootvader Mahometaensch geworden was. Deze man wert door zyne groote bequaemheit wel haest gevordert, en geheven op eenen hoogen top van eere en aenzien. Geworden Beegler-begie of Vorst der gemelde stadt Tebries, nadat hy te vooren al geweest was Koelaer-agasie, of Generael der Serkassische en Georgiaensche slaven en soldaten des Konings, en andere voorname bedieningen bekleet hadt, bevond hy zich op zekeren tydt binnen Spahan. De Koning van zyn komst verwittigt, vraegde hem wat hy quam doen, en zonder naer zyn antwoort te wachten, beval hem te vertrekken naer zyn Vorstendom,

DE KONING HOSSEN.

Digitized by Google

Digitized by Google

dom, en daer als Sardaar of Overste van een heirleger zich te begeven naer Astarabalt, eene stadt ontrent Masanderan gelegen, om de Turckmannen te gaen bevechten, die gewoon zyn in die gewesten te stroopen, en vee en menschen met zich te slepen. Hy antwoordde den Koning, dat hy hem hier in niet konde te wille zyn, dewyl hy wist dat de zaken aen het Hof niet naer behooren gingen, en verzekert was, dat men hem na zyn vertrek ontblooten zoude van alle zyne waerdigheden. Het welk indien geschieden most om den bitteren haet zyner vyanden, had hy veel liever dat het in zyne tegenwoordigheit geschiedde. Dit zette hy in grammen moede uit, en voegde daer meer redenen by, weinig gepast naer den smaek des Konings. Waerom hy op den 6 van September uit zyne wooninge gehaelt, gevleugelt op eenen muilezel gezet, en opentlyk over straet naer de gevangenisse gebragt wert: nadat alle zyne goederen verzegelt waren. Op zulk eenen grooten ophef echter volgde na weinig dagen zyn ontslagh onder beding, dat hy zich zoude hebben in huis te houden.

Veragting des regerenden Konings.

Veele andere voorbeelden ga ik voorby, die toonen konden dat deze Koning ten schimp strekt zyner onderdanen, die opentlyk zeggen dat hy niets van eenen Koning heeft dan den blooten naem. Hoe waer is de spreuk, *Wee het lant, daer de Koning een kint is!* Men zegt dat zyn jonger broeder, die in het paleis bewaert wort, een wakker en moedigh Prins is, die onderricht van het gedragh des Konings, zich niet ontziet te zeggen, dat hy niet weet wat zyn Broeder met de kroon doet. Men vertelt ook dat hy op zekeren dagh een fles wyns ontfangen hebbende van den Koning, die hem daer mede wilde begroeten, dezelve te rug zont met fors antwoort, dat hy zynen wyn niet begeerde. Dit geval weinigh overeenkomende met de gewoonte en aert van zedelyker landen zal den lezer vremt, en voor een gedeelte misschien ongelooffelyk voorkomen. Maer die gelegenheit had van nevens my kennisse te nemen van de zaken dezes Ryx, zou my lichtelyk toestemmen. Zeker de onnoozelheit van dezen Monarch is zoo groot, dat hy, wanneer hy met spelen eene kleene somme gelts verloren heeft, den winner verzoekt, dat hy'er toch niet van melden wil aen den Nazir, die hem betalen moet, durvende niet laten blyken dat hy het met spelen verloren heeft.

Gewaedt der Persianen.

Nu hadden wy van het gewaedt dezer natie te spreken. De kleederen der Persianen, zoo van mannen, als van vrouwen, zyn in 't algemeen korter dan die der Turken. Daer is ook meer verschil in. Want men kan naer den staet of bediening van aenzienlyke persoonen altydt onderscheit tusschen hen en anderen zien. Dus verschillen in gewaet de krygsluiden, of luiden van den houwer, van de luiden van de penne, en zoo voort. Dus is het ook met de vrouwen gelegen, die hier in het voorbeelt hunner mannen volgen. Tusschen bejaerde en getroude vrouwen, en jonge maegden schynt ook eenigh onderscheit uit. My lust eenen der voornaemste personen te vertoonen, eenen man namelyk van de pen. Men zie N°. 86. De muts, die gy op zyn hooft ziet, wort *Mandiel* genaemt. En daer van worden allerhande gekoleurde soorten gedragen, gestreepte, doorwerkte met gout en zilver, ook wel heel witte. De geestelyken inzonderheit dragen zeer groote mutsen, dogh die aerdigh en net gevlochten zyn. Om kort te gaen, men ziet in al hunne kleedingh een groote pracht en prael, en veel sieraets van gebloemde stoffen; welk gewaedt in te schikken ware, zoo het alleen van de vrouwen, en niet van de mannen gedragen wierde. Maer nu pronken beide de sexen in even sierlyk tooisel. Heel anders vint men de Turken, die de zedigheit in de kleedinge beminnen, en beter begrypen wat de mannen past, zynde ook onveranderlyk in hun gewaet, en te kennen in dezelve grootse aenzienlykheit, die al in Alexanders tyden aen hun te bespeuren was. Luiden van vermogen laten zich noit te voet zien, ryden altydt te paert, en hebben loopers daer nevens. Veelen ook, die niet styf genoegh in den buidel zyn, doen het zelve, bedienende zich van borgen of leenen van penningen, met het wedergeven van welke zy zich weinigh bekommeren. De ryxte en aenzienlyxte sieren hunne paerden met toomen van louter gout, zynde de verdere toestel naer gelangh alles op 't kostelyxte. Hun wort altyt nagedragen de Kaljan, of rookpypfles, die fraei gemaekt en met fyn gout bewerkt is. Die van wat minder aenzien zyn hebben'er een van zilver, en zyn'er geweldigh mooi mede datze hun achter aen gedragen wort. Ons Opperhooft had ook eenen gouden toom aen zyn paert, en den Kaljan even fraei gesiert. Zoo deed ook de tweede persoon: dewyl zy aen het Hof zynde niet konden nalaten de wyze van het Hof te volgen. Zeker die hier niet pragtigh gekleedt is wort niet aengezien, en men gaet hem ongeagt voorby. Maer die wel in den dos is, en voor aen rydt, wort geagt een man te zyn van groote waerdigheit, en alle oogen zyn op hem gevestigt, zonder dat iemant eens narekent of die pragt en toestel wel met zyn beurs overeenkomt.

Afbeeldingh van eenen voornamen Persiaen.

Pracht in kleeden.

Turken zediger in hun gewaedt dan de Persianen.

Gewaedt der vrouwen.

Aengenamer komt ons het tooisel der vrouwen voor. De gemalinnen der luiden

den van de penne hebben op het hooft een sierſel vol geſteenten en paerlen. Dit is vier vingeren breet; en komt half ront om 't hooft. De vrouwen der Ryxraden dragen het zelve heel ront, verbeeldende eene kroon, waer aen zy den naem geven van *Borsji-boroe.* Hier op ſteken zy verſcheide bosjes van zwarte reigerſpluimtjes. Hier nevens hebbenze een boketje ſierlyk met gout bezet, waer aen gekoleurde bloemtjes en als klatergoude blaetjes hangen aen gulde lange pennetjes. Over het voorhooft komt een gouden tooiſel half maens wyze gemaekt, en met geſteenten en paerlen bezet. Dit noemenze *Serben-Koela.* Dit is aen 't bovenſte vaſt, en aen de zyden hangt een ſnoer paerlen, die tot onder om de kin komen, gelyk ook een vlecht van 't haer. De andere vlechten hangen nederwaert. Voor en achter aen 't hooft is een witte doek vaſt met gout doorwerkt, en nederwaert hangende. Dezen noemen zy *Ser-endaes.* Om den hals is een goude bant met geſteenten bezet, nevens eenige parelſnoeren, genaemt *Gerden-bend*, en nogh twee, ook wel drie goude ketens, die tot op en over den gordel van het lyf komen, aen welker onderſte gedeelte goude ſieraden hangen, geſiert met kleinodien, dienende om reukwerk in te doen, dat ze *Ambertſic* noemen. Den bovenrok noemenze *Niemſenne.* Deze wort gemaekt van alle ſoorten van fraeie ſtoffen, met goude, zilvere, of zyde bloemen doorwerkt. Andere hebben dit kleet van eene eenparige koleur, naer hare zinlykheit valt. Zy dragen ook wel een korten onderrok of veſt, die maer een ſpan lengte onder den gordel uitkomt, by hen genaemt *Argha-loeg.* Hier onder dragenze het hemde, dat gemaekt wort van alle ſoorten van taf, of zyde dunne ſtoffen, mede met goude bloemen en ander loofwerk geborduurt. Dit noemen zy *Piera-hen.* Onder uit de kleederen ziet men den broek of *Sier-ſjoma*: ook het onderkleet en *Tambaen*, gemaekt van ſtoffen, die daer met voordacht toe geweven worden. De kouſſen, genaemt *Sjoercb*, of *'t Sjagt-Sjoer*, ziet men los tot boven de enkelen hangen. Deze zyn kort, en komen, als menze optrekt, maer een hant breet over de enkelen. Men neemtze veel van gebloemt fulp, van goude of zilvere ſtoffen, ook wel van ſattyn, met bloemen geſtikt. De muilen of *kefs* worden gemaekt van ſegrein leder, al meeſt groen, ook wel root van koleur, zynde voorts ſpits, en hebbende agter een hooge hiel, die van dezelve koleur is. Van binnen overtrekkenze die met eene andere koleur, en ſierenze met kleene bloemen. Om den middel over de bovenveſt hebbenze eenen gordel of *Mjombend*, dat zoo veel zeggen wil als Middelbant, 2 of 3 vingers breet, gemaekt van leder, en met fraeie ſtof overtrokken, en bezet met paerlen en geſteenten. Voor aen den bovenrok hangen aen beide de zyden 4 of 5 Armozyne banden of linten, welker eenige over den gordel komen. Dit wyſt het beelt op N°. 87 net aen. Welk beelt ik begrepen heb als tredende uit een vertrek. By wintertyden hebbenze over deze kleederen eenen korten bovenrok met katoen gevoedert, die een goede ſpan lang over den middelbant hangt, gemaekt van zulk een ſtof als we gezegt hebben, dien ze noemen *Fered-ſje.* Als het overmatigh kout is, gebruikenze eenen langen rok van gout of zilver laken, met ſabel ofte ander bont gevoedert. Alsze uitgaen, zynze geheel met een wit linnen kleedt bedekt, zoodat men niets als de oogen zien kan: gelyk uit de hier nevens ſtaende beeltenis te zien is. Dit noemen ze *'t jadir.* Het is al veel van een ſtuk gemaekt. Aen de armen dragen ze goude ringen met geſteenten bezet. Alle de vingers hebben ze ook vol ringen. Luiden van minder ſtaet gaen naer gelangh hunner middelen ſlegter gekleedt. Vrouwen, welker mannen luiden van den houwer zyn, dragen nogh iets boven over de kleederen, als een net van zyde, of iets diergelyx, dat aerdigh ſtaet.

Ik zal hier aenhechten het gewaedt van eenen *Jaſſoul*, of poortier des Konings, die ook voor eenen deurwaerder gebruikt wort. Deze luiden dragen de muts hooger, en voeren veders daer op. Zy gaen ook met grooter knevels volgens het gebruik dezer landen. Dit dragen van zulke knevels is ook gebruikelyk onder de grootſten des Ryx. Zommigen dragen ook meerder baert aen de kin, met de knevels ſamen vereenigt. Veelen dragen ook den baert geheel op zyn Turx. Gy ziet hier een vertooning van eenen Jaſſoul op N°. 88. Gewaedt van eenen Hofpoortier.

Hier voeg ik nogh by de kleeding van eenen zwarten ſlaef, die in dienſt was van ons Opperhooft. Gy ziet hem verbeelt op N°. 89. Dat gy tuſſchen het bintſel om zyn lyf ziet ſteken, is een breet geweer, *Ganſjael* genaemt. Nogh is hier by, om u te meer genoegen te geven, een zwarte ſlavin, die Tee aenbrengt. Zy wort u in print aengewezen op N°. 90. Slaef afgebeelt.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

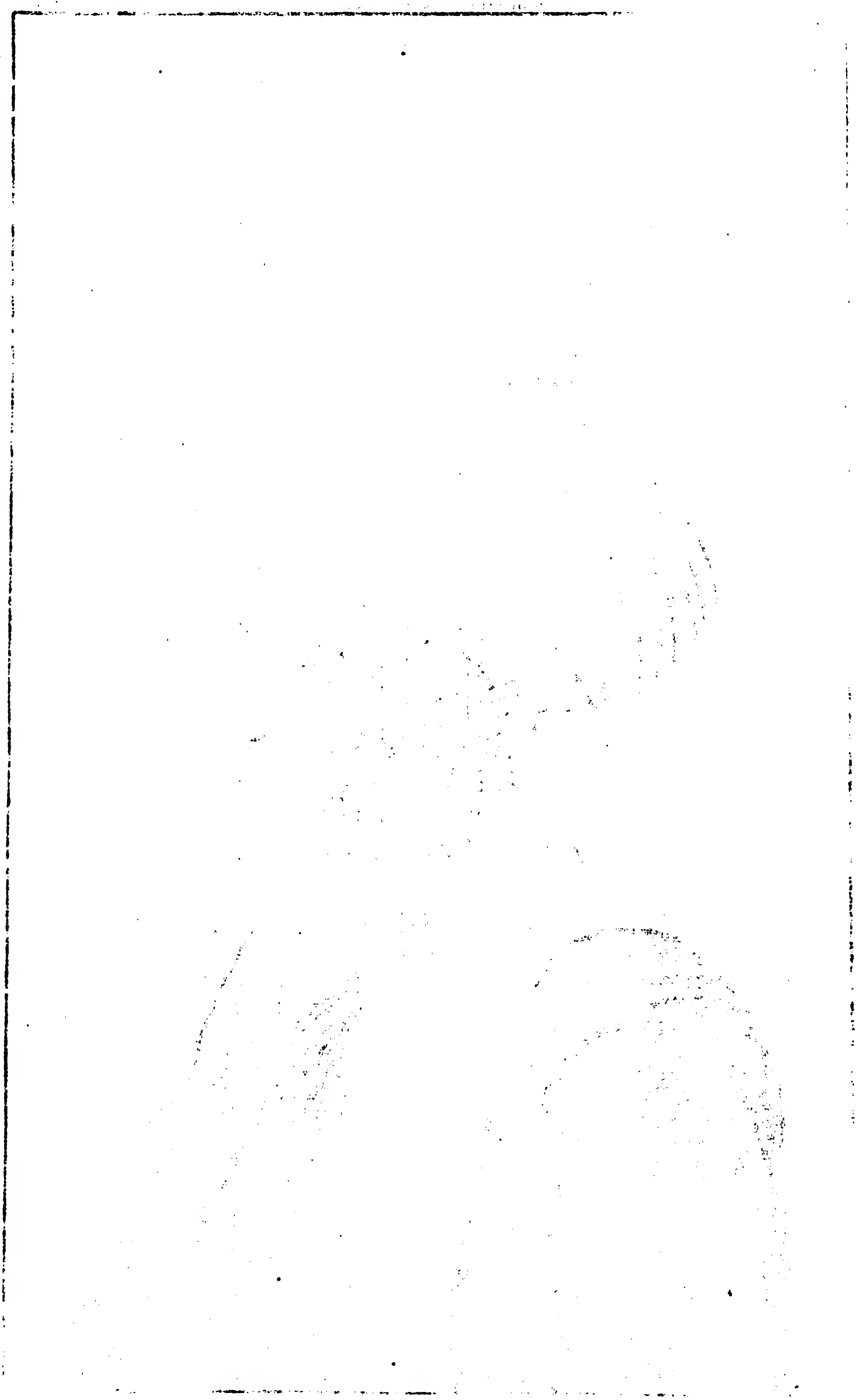

Digitized by Google

Digitized by Google

39

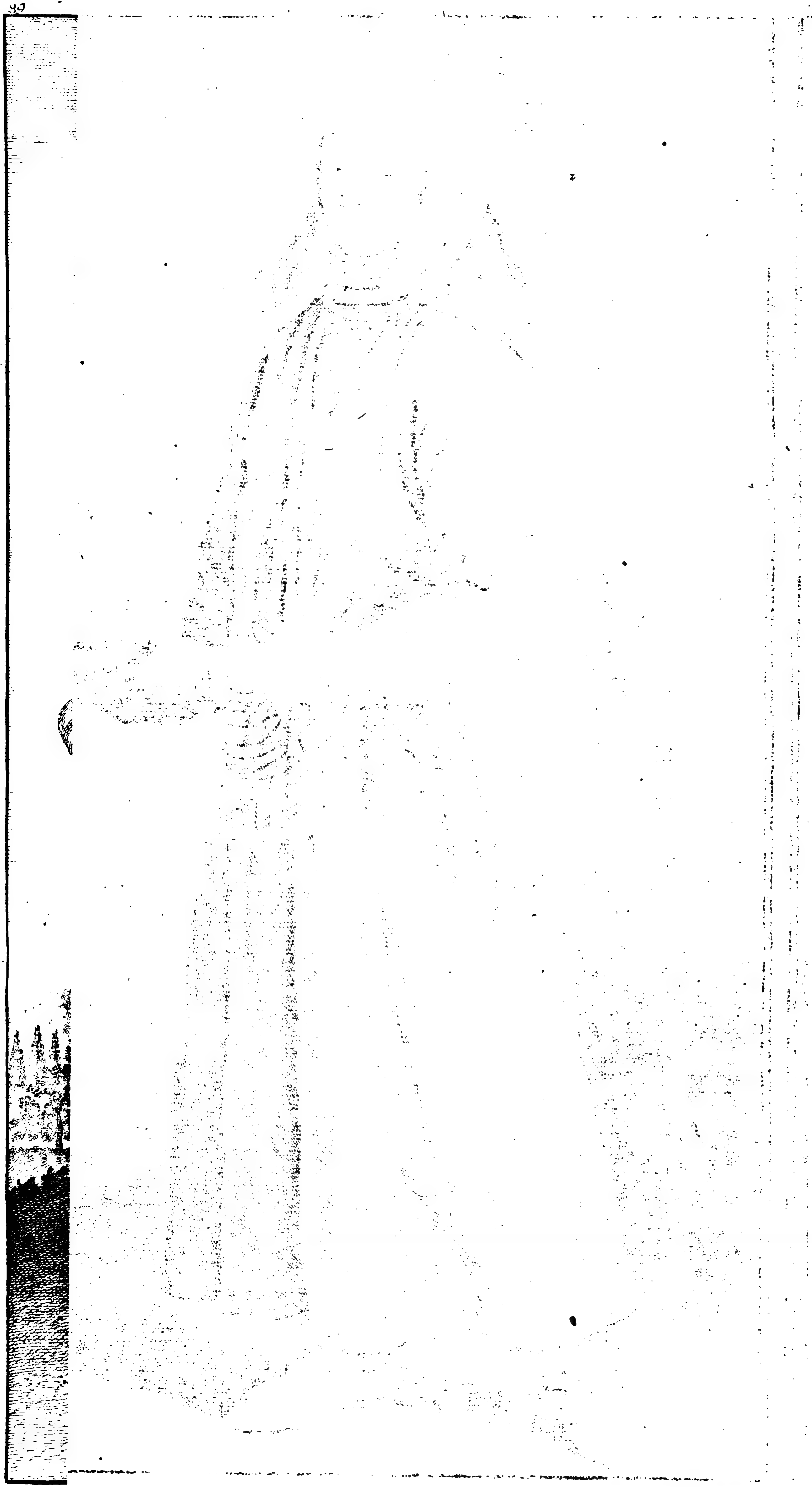

Digitized by Google

PERSIAENSCHE VROUW.

XXX. HOOFTSTUK.

Treurdagen ingestelt ter eere van Husseyn, en aenmerklykheden daer ontrent. Manier van onthaling by de Armeniers in Julfa. Komst van een Gezant uit Turkye.

Persiaensche Treurdagen.

OP den zesten dagh der maent Mei begonnen de Persianen, nadat zy de nieuwe maen gezien hadden, te vieren de Treurdagen, ingestelt ter gedachtenisse van de doot huns grooten Heiligs Husseyn, zoon van Alie en Fatma, Mahomets eenigste dogter. Groote rou wert hier over openbaerlyk getoont door de gansche stadt, treurende over zyne ongelukkige doot, hem op dezen dagh aengekomen in den jare, zoo als zy zeggen, 1027: wanneer Mahometh, nu volgens hunne rekening geleden 1118 jaren, zich gedwongen vont uit Mecha naer Medina te

Histori van Hussèyn.

te vluchten om de nieuwe gevoelens zyner tegenstreveren. Husseyn dan wert in die vlucht overvallen, en met 72 van de zynen jammerlyk om 't leven gebragt in 't woest Arabie, by of in de plaets *Kierbila* genaemt, waer zyn graf nu nogh in groote eere gehouden, en van veele luiden bezogt wort. Want de Persianen houden hem voor hunnen wettigen *Iman* of Opperhooft: zoo dat zelf de groote Koning Abbaas roemde van hem afkomstigh te zyn; dat de Turken egter verwerpen.

Manier van roubedryf.

Dit treuren duurt tien dagen lang, en gaet op de volgende wyze toe. Kleene troepen, bestaende in 8, 10, of 12 menschen, begeven zich op de straten, meest al ongehavent en slecht gekleedt. Hier onder loopen'er ook, die half naekt zyn, vuil ook, en met zwart bestreken, zoodat onze schoorsteenvegers, versch uit den schoorsteen gekropen, daer niet by halen kunnen. Voor hoedanige figuren onze kinders niet alleen, maer ook oude luiden zich op de vlucht begeven zouden. Deze menschen, zoo gedrochtelyk uitgestreken, stellen zich zeer droevigh aen, heffende klaegliederen aen onder het gespeel van een tuig, als onze kaskinjetten, dat wy boven reets hebben aengeroert. Anderen dragen eenigh geweer, waer mede zy door hunne gebaerden de manier van zyn ombrenging verbeelden. Eenigen van deze luiden hadden by zich een byzonder groot menschenbeelt, waer door Husseyn betekent wert, zeer slegt en simpel toegetakelt. Dit beelt was hol, en wert bewogen door iemant, die daer in stak, zoodat men zyn beenen onder uit de kleederen zagh. Zoodanige aperyen gaen'er doorgaens in zwang: wordende deze bootsemakers, die daer mede omloopen, hier voor van de winkeliers, en anderen, voor welker huizen zy stil staen, beloont met eenige Kas-begies, dat het minste gelt is, dat by de Persianen omgaet. Anderen geven ook wel wat rykelyker. Ondertussen wort'er des middags, en des avonts op de straten gepredikt, waer toe de bequaemste plaetsen uitgekoren worden, teweten daer de wegen op elkander slaen, en daer de meeste gangh is van volk. Deze plaetsen schikkenze dan sierlyk op, behangenze met kleeden, en beleggenze met tapyten. Aen de muren hangenze in 't rond schilden en andere wapens. Op het voornaemste deel van zulk een plaets staet een predikstoel, waer in men met 5 of zes trappen opstygt. De Leeraer hier opgetreden heeft eenige bladen beschreven papiers in de handen. Hier slaet hy zyn oogen dikwyls op, en bromt de daden en deugden van Husseyn met luider stemme uit, zonder de historie van zyn ongelukkige doot te vergeten. Twee of drie trappen lager staet een tweede Leeraer, die, als de eerste zyne Rede geeindigt heeft, de zyne ook aenheft, maer al zingende, dat het klinkt. Tot gemak der toehoorderen worden veel banken en stoelen gezet. Ik, om myne nieusgierigheit te voldoen, begaf my nevens eenige vrienden uit de woning onzer maetschappye naer een plaets, die daer digt aen was. Maer toen men ons in 't oogh kreegh, wert ons uit inzicht van ons Opperhooft, waer voor ze groote agting hebben, aenstonts een goede zitplaets aengewezen. Ik zag dit werk dan een goedt half uur aen, en moet bekennen dat de meeste toehoorders in zodanigen druk waren door het bewegelyk verhael der Leeraren, dat men'er weinigh zagh, dien de tranen niet over de wangen liepen. Mannen, vrouwen, kinderen, 't kreet al wat'er was luider keele. Aen den uithoek des muurs, die aen den wegh komt, zagh men een groote mismaekte figuur van eenen man, gevult met stroo, gebonden onder de armen, ophangen. Hier door wert de dootslager van Husseyn, genaemt *Omaer*, verbeelt. Dit beelt wert op eenen der avonden openbaerlyk verbrant: en dit zelve geschiedde op verscheide andere oorden der stadt. By nacht oock zagen wy eene dezer predikplaetsen op eene groote vlakte, daer zekere soort van een toneel was opgericht, toegestelt met veel latwerk om daer lichten op te zetten, wordende het getal der lampjes geschat op een getal van ontrent tien duizent. Ik bevond den toestel hier van zeer slecht gemaekt zonder eenige bevalligheit. Want de bereidingh hier van was zoo weinigh verzorgt, dat een groot gedeelte der ligten door den wint wiert uitgeblust. Het getal der toezieners was zeer groot, om nu niet te spreken van verscheide huizen, waer in al zulk een toestel was aengerecht.

Dans van jongens.

Ondertusschen genaekte de Zondagh van onzen Pinxtertydt, dien wy vierden by den Heer Kastelein. Hier lieten zich twee partyen van jongens vinden, elke party van zes, naer jaerlyxe gewoonte, om eenige dansen te vertoonen. Zy waren van gelyke grootte, byzonder aerdigh, en fraei gekleedt, hierby wel op hun werk afgericht. Zy speelden met houtjes, dieze onder 't dansen tegen een sloegen; van welk spel wy nu meer dan eens gesproken hebben. Hier onder lieten zich 2 of 3 der wykluiden hooren, zingende onder dit speelen en dansen der jongens, die gestadigh dan d'een, dan d'ander elkander de hant boven 't hooft hielden, met de grootste gezwintheit en bevalligste zwieren des lichaems gestadigh door elkander zwevende. Deze stonden van nogh een groote party gevolgt te worden. Maer in het herwaert komen ontmoettenze eenige jongens van eene andere wyk,

met

Digitized by Google

met welke ze hantgemeen werden; zoodat hun tydt hier mede gespilt wierde, vermits zy zich naer den Koning mosten begeven.

Om weder te keeren tot de plechtigheden, waer van wy gesproken hebben, het voornaemste der zelve bestondt in eenen ommegang, die den volgenden dagh stondt te geschieden. Om welken te beschouwen wert my een bequame plaets aengewezen boven in een winkel van eenen bekenden Kok in de Basaer. Hier most alles voorby, zoodat my niets konde ontslippen.

Beschryvinge eens statelyken ommegangs.

Het eerste gezicht dan, dat ik had, bestondt in eenige ruiters van den Daroga of schout, gevolgt door de voorsten van den ommegang, die een deel zangers waren, yder met een waskaersje in de hant, en gekleet met een slegt linnen rokje meest paers van koleur, ook hier en daer zwart, als voegende best by den rou, dien ze door hunnen zang betuigden. Men zag'er ook die ten deele naekt, of met bloote beenen liepen, veelen ook met blooten hoofde. Anders waren alle, die dezen ommegang bywoonden, op de gezeide wyze gekleedt, en hadden een groot zwart opgerolt vaendel by zich. Agter hen volgden 3 kameelen, op welker eenen twee jongens zaten meest naekt, op den anderen drie diergelyke, de een agter den anderen; op den derden een gekleet vrouwenbeelt, dogh bedekt, nevens eenen jongeling. Hierna nogh 5 kamelen, op elk van welke 6 of 8 meest naekte jongens zaten in hangzetels van open latwerk, die aen de zyde der beesten afhingen. Hier agter werden twee vendels gedragen. Toen volgde een wagen met een opene kist, met een lichaem, dat als doot scheen, daer in. Na deze wert nogh een andere kist gedragen met wit overtrokken, waer in niets lagh. Hier agter volgden zangers. Toen een wierookwagen met twee persoonen daer op, en vier kleene gekleede jongens, yder met een boek. In 't midden stondt een vierkante tafel. Rontom den wagen hingen veele vertinde instrumenten, als lampjes, waer agter een opgerolt vaendel gedragen wert, gevolgt van zes paer soldaten in een gemalyt harnas, hebbende stormhoeden op 't hooft. Agter hen gingen twee aerdigh gekleede jongens, met pluimen en bellen gesiert. Toen een paert, waer op een gevangen jongeling zat, gevolgt van nogh 16 gevangenen, die aen een yzere keten geboeit geleid werden, gaende de een agter den anderen, en agter hen nog 5 jonge gevangens, die aen een touw gebonden den trein volgden. Hier op quam een wagen, waer in 6 hoofden zich uit den gront vertoonden, die met zand bestroit was, waer onder de lichamen verborgen lagen, welker hoofden zoodanig uit de planken staken, als of ze afgehakt waren. Om welk te natuurlyker te vertoonen, was'er eenigh versch bloet nevens de hoofden gesprengt. Op den zelven wagen zaten twee gekleede persoonen. Hierna volgde de wagen, waer op Husseyn doot leggende verbeelt wert door eenen man in 't harnas, hebbende eenen houwer of sabel in de rechterhant. Men zagh dezen ook bebloet, als ware hy versch gedoot, om te meer mededoogen in 't gezicht en de gemoederen der aenschouweren te verwekken. Alwaer deze wagen voorbyreedt maekten de Persianen een groot misbaer, en tekenen van een ongemeene droefheit, schreeuwende ook veelen op het zien van den wagen met luider keele, en weenende voorts als kinderen. Deze verbeeldingen (ik moet het zeggen) werden zoo bewegelyk vertoont, als ik noit ergens gezien heb; zoodat ik die onverbeterlyk oordeele. Want schoon het yder van ons beuzelagtigh en ydel voorquam, deze toestel had onze zinnen zoo zeer ingenomen, dat we in geenen staet waren om'er om te lachen. Vervolgens quamen veele jongelingen zoo ongebonden, als geboeit, met hunnen bewaerder nevens zich, die verzien van eenen stok, hen nu en dan dreigde te slaen, dat ze dan op eene vreesagtige wyze ontweken en zich schielyk nederbogen; op welke strcken zy wel afgericht waren. Nu quam nogh een ongemeen groote wagen, getrokken van menschen, gelyk de andere. Deze was ook met zant overdekt, en met bloet besprengt, leggende daer in twee menschen, quansuis doot, en nogh vier andere, waer van men alleen de hoofden zagh, zynde de lichamen, gelyk op dien anderen wagen, onder de planken verborgen. Op dezen zelven wagen zag men 6 paer jonge tortelduiven loopen. Weder quam'er een andere groote wagen, waer uit men veele armen en beenen alleen zagh uitsteken, zynde het verder gedeelte der lichamen daer onder verborgen; waer by twee brandende waskaerssen stonden. Hier volgde nogh een wagen waer op 6 hoofden zich uit den gront lieten zien, zittende daer by twee gekleede personen. Agter dezen quam weder een wagen, waer op een doot lichaem in 't harnas lagh, nevens eenen zieken, die daer by zat. Hier agter werden twee vendels gedragen. Toen volgde een paert, wiens zadel op de zyde hing, gevolgt van twee tromslagers, bekkenspelers, en zangers. Toen verscheen een wagen met twee dootkisten, waer by twee jonge kinderen zaten, elk met een boek in de hant. Deze speelden hun rol kunstig genoegh, omarmende by wylen de kisten der verzierde dooden. Toen zagh

 men

Digitized by Google

men eenen zeer grooten wagen met 10 of 12 dooden, waer van men alleen de armen en beenen zagh besmet met bloet, als of ze gewond waren, en stekende uit het zant. Hier by zaten 5 of 6 gevangenen, en agter den wagen een jongeling te paert, die als met pylen doorschoten en geheel bebloet, voorts in vremde kleeding toegestelt was. Hy hing als flaeu van zwakheit van 't paert af, dat ook vremt opgesiert was. Na hem quam een dootkist met zwart stof overdekt, gevolgt van zangers en speelers, die als in triomf voorttrokken. Hier agter werden drie lansen gedragen, welker koorden met gesteenten bezet waren. Toen quam een paert geladen met boog, pylen, tulbant of muts, en een groen vaentje daer op. Weder 5 paerden met schilden, pylen, en boogen, en ander gereetschap. Hier agter werden weder drie lansen gedragen, die boven aen het beelt van eene hant hadden. Eindelyk quam een sierlyk opgepronkt paert, waer op drie paer duifjes stonden: maer dit ging door wanorde niet op zyn plaets.

Uitlegging des ommegangs.

Toen ik al dezen trein dus had overzien, onderstond ik by eenige wetgeleerden wat de byzonderheden, die my in dezen ommegang voorgekomen waren, zeggen wilden. Hier op zeide men my dat de 12 jonge tortelduiven, die ik op den wagen gezien had, de gedagtenis vernieuden der duiven, die op het lichaem van Husseyn quamen vliegen, toen hy verslagen was: en dat deze zelve duiven besmet van het bloedt, dat uit zyne wonden quam, van daer gevlogen waren naer Mediena, daer de zuster van Husseyn woonde, die uit het gezicht dezer duiven de doot haers broeders verstondt, gelyk zy zelve hier van de voorspellinge te voren gedaen hadt. De wagen met de twee dootkisten, waer by de twee jongens zaten, die elk een boek in de hant hadden, verbeeldden de twee doode zoonen van Husseyn, Alie Asker en Alie Ekber. De jongeling met pylen doorschoten, die te paerde reed, gaf mede eene beeltenis van Husseyns zoon Alie Asker, die men zeide dat met pylen doorschoten was. De dootkist met zwart overdekt was die van Husseyn. De wagen met 6 hoofden, die zich uit den gront vertoonden, daer twee gekleede persónen by zaten, verbeeldden de kinderen van Husseyn. De stale hant op de lanssen was de betekenis van het krygsteken, dat de aenhangers der Persiaensche Mahometanen wel eer op hunne standaerden gevoert hebben. En gelyk de hant vyf vingers heeft, betekende de eerste den persoon van Mahometh: de tweede, Alie: de derde, Fatma, dogter van Mahometh huisvrou van Alie: de vierde, Hassan; de vyfde, Husseyn. Zoodat deze gansche ommegangh alleen bestont in het verbeelden van Husseyn, en zyne 72 vrienden, die door hunne tegenstrevers omgebragt, of, zoo als de Persianen het willen gerekent hebben, gemartelt zyn.

Het aenmerkenswaerdigste, en daer ik my meest over verwonderde, was, dat die menschen, welker hoofden, armen, en beenen, uit den gront der wagenen zich vertoonden, zich zoo lang konden houden zonder eenige beweging. En het is in derdaet niet te begrypen, dewyl dit ommegaen meest den ganschen dagh duurde. De meeste hoofden ook waren van gebaerde mannen, en zoo dicht om den hals gesloten, als ofze afgehakt op den romp stonden met geslotene oogen, waer aen men zelf weinig beweging konde bemerken. Maer men gaf my te kennen dat men dezen luiden te voren iets ingaf, opdat ze dezen last zouden kunnen uitstaen, en als dooden stil leggen. Niemant zeker behoeve te denken dat hier eenigh bedrogh onder schuilde, dewyl ik de zaek zoo wel onderzogt heb, dat'er geene plaets is voor eenige twyffeling. Alleen wert op eenen der wagenen bespeurt een hooft gemaekt van wasch, en met verw gekoleurt. dogh dit was zoo kennelyk, dat yder de onnatuurlykheit aenstonts merkte. Ook is deze lantaert te dom om iets zodanigh na te bootsen, dat men het voor levende zou aenzien. Met al deze schouspelen raekte deze dagh ten einde.

Des anderen daegs begaven wy ons met het aenbreken van den dagh naer dezelve plaets, om het overige dezer plechtigheden te bezichtigen, die, nadat wy twee uren gewacht hadden, eerst eenen aenvang namen, omdat de Koning later, dan de jaerlyxe gewoonte was, te voorschyn quam.

Optogt der wyken.

Het geen nu verder geschiedde bestont in het optrekken der wyken, en omvoeren van eenige toebereide sieraden. Het werk wert aengevangen, als te voren, van eenige Ruitery, in dienst van den Daroga; die gevolgt wert van eenige jongelingen gewapent met stokken, en dansende en springende onder 't geroep van *Husseyn*, *Husseyn*. Na hen volgden 3 of 4 speelluiden, slaende op cimbalen of op kopere bekkens, waer by 2 of 3 tromslagers gevoegt waren. Na hen quamen de wykluiden, waer van de eerste party gewapent was met bloote sabels en schilden. Anderen hadden stokken sierlyk beschildert. Yder van hun was op het deftigste uitgestreken, gekleedt met fulpe vesten, schoone senturen om den middel, en kostelyke tulbanden op de hoofden, heel anders dan des daegs te voren. Alle deze partyen gingen dus in 't algemeen voort, van elkander nergens in onderscheiden,

als

Digitized by Google

als alleen dat d'eene fraejer en heerlyker dan d'andere gekleedt was. Eenige der wykluiden, die onder zich wel overeen quamen voerden met zich een sierlyk maexel op de wyze eener karos, alom bezet met Spiegels, Sabels, Gansjaers of messen, en ander geweer van gout en zilver; alle welke dingen een aengename flikkering van zich gaven, zynde geene plaets onbezet gebleven. Andere wagens zag men'er hooger van fatsoen, ook wel van binnen open, dogh zonder hemel, en rykelyker met spiegels versiert. Gemeenlyk rydt in zulk eenen tydt de fraeiste en grootste party voor. Vyf zulke rytuigen werden'er omgevoert, staende een zeste op het begin van de Chjaer-baeg tusschen twee gebouwen. Dit was geheel van spiegelwerk, toegestelt op de wyze van eenen altaer met twee opgaende deuren, welke geopent zynde het zelve sieraedt vertoonden. Het was van een goede hoogte; zoodat een der predikers daer op steeg, toen de Koning zich liet zien op het gebouw van zynen tweeden tuin, daar een lange voorgalery op was. Dit opgeslagen werk bleef daer 3 of 4 dagen agter een staen. Het was met stukken daer gebragt, en in een gestelt, dewyl het niet geheel door de stadts poort, en verscheide andere zou hebben kunnen doorgaen.

Andere Ommegang. Na dezen statelyken ommegang volgde een andere, waer voor vele paerden en vaendels gingen. Eenige dezer paerden hadden platen voor de hoofden, en schoone witte pluimen daer op. Andere weder waren geharnast, ook beladen met kostelyke kleeden, sabels, schilden, bogen, pylen, stokken, en ander gereetschap. Zommige hadden ook tulbanden op, zommige ook zwaerder pluimaedje, en andere sierlyke tooisels. Hier agter volgden veele zangers, bekkenspelers, en dansers, die zeker slagh van paveljoentjes al dansende boven hunne hoofden hielden. Zommigen droegen spiessen, met koorden en quasten versiert. Toen quamen de luiden, die den ommegang uitmaekten, op dezelve wyze als des daegs te voren. Deze stonden by wylen stil, en hieven een gezangh aen, smytende ondertusschen over hun hoofden gehakt stroo, dat ze hierom by zich gesteken hadden, en roepende met een vervaerlyk geluit, *Husseyn, Husseyn*. Veele zag men met bloote sabels in de eene hand, en in de andere hun schilt. Weder andere troepen hadden stokken wel tien voet lang, en dik naer maete der lengte, gekoleurt met verscheide verwen, ook vergult, en verzilvert, niet anders als of ze zoo ten stryde trekken zouden. Men bespeurt ook wel klaer dat alle deze verscheide troepen, naeryverigh van elkander, wel lust zouden hebben om eenen slagh te wagen. Maer de schout meer dan duizent mannen te paert by zich hebbende spant alle kragten in om zulk eene wanorde voor te komen. Hierom plaetst hy zyn volk ten deele voor aen, ten deele tusschen beide, ten deele agter de wykquartieren. Eenigen der zynen stelt hy ook op de wegen, en laet in het ommegaen de eene party stil staen, tot dat de andere voorby is. Eindelyk hy ziet met alle vlyt uit, aen welken kant eenige onlust zou mogen ontstaen, en hout goede wacht dat de verschillende partyen niet by een komen, dewyl, als dat gebeurde, elke party den voortogt zou begeren. Ook zyn in dit optrekken zoo veele smalle wegen door te gaen, dat de eene party d'andere niet wel zoude kunnen wyken. Boven dit staen tot dit einde veele soldaten te voet, en houden op allen onraedt hun schietgeweer gereet. De lust om aen den man te raken wakkert te meer, omdat dit volk een byster gevoelen heeft, teweten dat iemant in de dagen van dezen statelyken ommegang komende omgebragt te worden aenstonts in den hemel wort opgenomen. Hier by komt, dat geen recht altoos gedaen wort over moorden, of andere zware stukken, in deze dagen gepleegt. Waerom menschen, die anderen haet toedragen, hunnen slagh in dezen tydt wel weten waer te nemen; eveneens als gebeurt in Italie, ten tyde van het Carneval. Hier uit magh men afnemen hoe gevaerlyk het is in dezen tydt, byzonder in de laetste dagen, veel by de straet te zyn. Die derhalven by dezen ommegang niet te doen hebben, blyven al veel in huis, even als de Mahometaensche Turken, die hier bekent zyn. Want deze laten zich dan noit zien, als wel wetende dat men kennis heeft van hun gevoelen, dat geheel strydigh is tegen dat van Husseyn, en geheel overeenkomende met dat van Omaer, de tegenparty van Husseyn. Tegen andere natien is de haet echter zoo groot niet. Zelf laten ze de Indianen, die Heidens zyn, de wegen in alle veiligheit gebruiken. De meenigte des volx nu, om deze staetsie by te woonen, was zoo groot, dat de geheele stadt op de been was. Veel menschen waren ook van buiten gekomen, zoo dat'er eenige hondert duizenden van mannen en vrouwen omzworven. Dit ging (dat te verwonderen is) alles toe zonder eenigh ongeluk, daer men nogtans in vorige jaren veel van gehoort had. Want de partyen der wyken aen elkander rakende, stoven op als dolle menschen, slaende, quetsende, en moordende elkander op een erbarmelyke wyze; vliegende op de minste tyding van het gevegt ontallyke anderen daer na toe, elk om zyn party by te springen.

Voorzorg van den schout.

Bygeloof.

Gevegt van partyen.

Nadat alle deze plegtigheden geeindigt wa-

waren, reed ik den 19 der maent, een uur na middernagt, naer de grafsteden der Christenen. Wy bleven daer tot de aenkomst van den dagh, en gingen vervolgens in den nieu gemaekten tuin des Konings, die zeer groot, en met eenen muur van aerde omtrokken was. Met de vyvers was men al verre gevordert. Veele jonge boomen waren'er ook geplant. Het saizoen was ook in zyn kragtigste, waer door rozen, en andere bloemen, die dit gewest geeft, in meenigte waren opgeloken. Fraeie of zeltsame bloemen verneemt men niet. Van hier gingen wy naer Julfa, en daer gekomen zynde, begaven ons naer den lusthof van François Sahid, tolk der Maetschappye, van wien wy meer gesproken hebben. Wy maekten een gezelschap uit van ontrent 40 menschen, die dezen avont daer deftig onthaelt werden. De vrolykheit was groot, en de lusthof zelf, wiens paden altemael aen beide de zyden met kaerssen bezet waren, vermeerderde het vermaek. Moede zynde, namen wy onze nachtrust in twee huizen van onzen Gastheer. Den volgenden dagh gingen wy de vrienden van den Heer Kastelein begroeten, om welk te doen wy daer gekomen waren, dewyl deze Heer in de volgende maent stont te vertrekken, en niet weder in Julfa te keeren. Hierom nam hy zyn afscheit van de voornaemste Armenische Koopluiden, van den Patriarch van de Europeesche Geestelyken, en andere Franken. Deze bezoeken duurden drie dagen agter een, dewyl'er wel ontrent veertigh huisgezinnen te begroeten waren, en de bezoeken niet schielyk kunnen afgelegt worden ter oirzake van 't onthael, dat men overal geniet. Want zoodra men ingekomen is, worden bandees, of sierlyke groote langwerpige houte bakken, gevult met konfituren en suikerwerk, voorgezet. Indien het gezelschap sterk is, zet men voor twee menschen eenen bak. Anders voor elk mensch eenen. Hier by komen rozen en andere bloemen, om de menschen met lieffelyken reuk te verquikken, waer op de Persianen al van outs gezet zyn geweest, als blykt uit de boeken der oude schryveren. Dan komt'er een wierookvat, nevens een kannetje gevult met rozewater. Hier worden de gasten mede besprengt. Wyders wort aen yder een Kaljan gegeven om tabak te rooken. Hier op komt'er Kaffee, en Bidmuswater, nevens andere lekkere warme dranken. Is het na den middagh, men zet ook andere zoetigheden voor, die de tydt des jaers mede brengt. By de Christenen, die hier zyn, wort ook brandewyn, of andere sterke wateren geschonken, en, is het na den middagh, ook wyn. Hier uit is wel af te nemen dat'er een uur doorgaet, eer men een bezoek op behoorlyke wyze kan afleggen.

Grafsteden der Christenen.

Nieuwe Tuin des Konings.

Persiaensch onthael.

Al dit werk gedaen zynde, vertrokken wy den vierden dagh weder naer de stadt, en namen onze rust in de verblyfplaets der Maetschappye. Hier verstondt ik dat des daegs te voren een Gezant was aengekomen wegens den eersten Visier van het Turxe Hof, die maer een gevolg hadt van 6 of 7 personen. Men giste dat hy was gekomen om van den Koning vryen doorgang van oorlogsvolk te verzoeken, dat de Turxe Keizer zenden zou om de Georgianen, die sedert eenige jaren zich hebben willen ontlasten van de schattingen, die het Turxe Hof van hun vordert, te beoorlogen. De Turken zyn om deze zelve reden al dikwyls derwaert getrokken, maer altydt belemmert geweest door de engte der wegen, die ze doortrekken mosten, waer van hunne vyanden zich bedienende, hen in die engte besloten en sloegen. Deze Georgianen voeren den naem van *Bassa-'t joeg*, dat in de Turxe tale *Blootbooft* betekent, omdat hun hooft maer bedekt is met een kleen mutsje, waer in eenige gaten zyn, waer door ze haerlokken trekken omdat het te vaster op het hooft zou blyven. Hunne hemden zyn zoo lang, dat ze onder uit den rok komen. Het gewest, daer zy zich onthouden, wort ook *Bassa-'t joeg* genoemt, als zeide men, *het lant der Bloothoofden*. Het legt tusschen Turkye en 't lant Gorgestan.

Turx Gezant.

Georgianen.

XXXI.

XXXI. HOOFTSTUK.

Gebruik der schilderkunst by de Persianen. Zeden ontrent de geboorte, en doot, en begraeffenis. Wyze van trouwen. Soorten van gelt in Persie. Groote vertiering van suiker binnen Spahan.

IK zoude my, terwyl ik bezigh ben met den lantaert der Persianen te beschryven, inlaten om hunnen Godtsdienst ook open te leggen. Maer wetende dat verscheide Reisbeschryvers wytloopigh hier van geschreven hebben, zal ik die moeite sparen, om den lezer niet iets voor te leggen, dat hy elders genoegh vinden kan. Met een woort alleen zeg ik, dat'er tusschen hunnen Godtsdienst, en dien der Turken zeer weinigh verschil is, uitgezeit dat de Persianen geenen afkeer hebben van geschilderde beelden, die men ook doorgaens in hunne huizen ziet. Want men vint'er tafereelen bemaelt met paerden, jagten, verscheide beesten, vogelen, bloemen, en wat des meer is, aen den wand hunner vertrekken, gelyk ik te voren reets aengeroert heb. Men vint ook zeker onder hen verscheide meesters in deze kunst, waer van twee der voornaemste, gedurende myn verblyf in dit lant, in s'Konings dienst waren. Eenen van hun ging ik bezoeken, om eene proef te nemen van zyne kunst, die voornamentlyk bestont in kleen gevogelte met waterverf naer het leven af te beelden. En ik moet'er van zeggen, dat zyn werk al fraei, en boven myne verwagtinge was: hoewel hy, gelyk al de rest, weinigh of geen begrip had van dagh of schaduw, waer aen nogtans in het schilderen zeer veel gelegen is. Deze schilder was toen ter tydt bezigh met een printboek vol bloemen, in ons Vaderlant gedrukt, voor den Koning in waterverf af te schilderen. Waer toe een der Europeesche Geestelyken hem de koleuren daer van, zoo veel als mogelyk was, met den mont beduidde. Zy hebben hier toe uitmuntende verwen. Dogh ik vond'er ook, die uit onze Nederlanden daer gebragt waren, als lakverw en andere. De *Ultramarin* of lazuur, de schoonste blaeuwe verwe, die'er is, maken ze zelf, of ontfangen ze van de Armenische schilders: want den Lazuursteen of *Lapis Lasuli* hebben ze in hun lant, van waer wy hem krygen. Eenigen van hun zetten zich op het beschilderen van wandelstokken met zekere soort van lakwerk. Anderen bemalen de inktkokers, die ze maken op de wyze van een kleen kasje, om de rietpennen, en wat ze meer noodigh hebben, daer in te leggen. Deze kasjes makenze zeer fierlyk op, en schilderen daer bloemen, beesjes, lofwerk, en ook wel eenige beelden op.

Overeenkomst van den Persischen met den Turxen godsdienst.

Schilders in Persie.

Schoone verwen in Persie.

By luiden van aenzien vint men ook boeken, die fraei ingebonden en versiert zyn met alle soorten van beelden op hunne wyze gekleedt, ook jagten, enkele mannen-of vrouwenbeelden, ook gezelschappen, beesten, en vogelen, met schoone koleuren in waterverwe afgebeelt: ook onkuische verbeeldingen, daer ze zeer toe genegen zyn. Ik vond zulke boeken by zekeren voornamen heer, dogh al de schildery slegt, plat, styf, en geheel kunsteloos. Zoodat'er niet aenlokkelyx aen was, als men de aengenaemheit der koleuren ter zyde zet. De bladen altemael waren met gout en zilver versiert om het oogh te behagen. Evenwel denke niemant dat de zinnelykheit dezer menschen hier toe zoo groot is, dat ze daer gelt aen zouden willen hangen, of eenige andere schoone stukken uit hun beurs betalen. Verre van daer. Maer om iets te ontfangen staen hunne handen altydt open. En dit gebrek is by grooten zoo wel als by kleenen. Het is gebeurt weinig tydts voor myne komst in Persie, dat daer aenquam een Hoogduitsch Schilder, genaemt Dionys. Dees in Italie lang geweest zynde, en den groote meesters veel afgezien hebbende, maekte voor den Koning een stuk met beelden. Men ontfing het, men hing het in het paleis op, en vergat den Kunstenaer te betalen. Hy is ook noit aen zyn gelt geraekt. Zoo dat iemant zich inbeeldende dat hier eenig geluk voor vremdelingen zou te bejagen zyn, zich zeer bedrogen zou vinden. Ja, als men het onderzoekt, zal men bevinden dat het hier altydt zoo geweest is, ten ware by avontuur eenig Koning geregeert had, die anders van aert was geweest. En dat zoo zynde, raekt dat de natie niet, maer juist een eenigh mensch, die dan zeker voor een zeltsaem voorbeelt verstrekt. Want de edelmoedigheit is hier een onbekende deugt.

Boeken.

Gierigheit der Persianen.

Geval van eenen Hoogduitsen schilder.

Men toonde dit in den jare 1652 aen den Heer Joan Cuneus, Gewoonlyken Raedt van Indie, die wegens de Nederlant-

Geval van den Oostindischen Afgezant.

Digitized by Google

lantsche Oostindische Maetschappye afgezonden aen dit hof onder andere geschenken voor den Koning met zich bragt een groot stuk schildery, waer in krygsluiden te paerde waren afgemaelt. Men dagt niet anders of dit stuk zou hier grooten ingang hebben, omdat de Persianen groote liefhebbers van paerden zyn. Maer men vraegde koeltjes, hoe hoogh dit stuk in prys wel geschat wierde. De Gezant niet willende het geschenk verheffen noemde een gemeene somme. Hier op wert besloten het stuk te houden, en de genoemde penningen daer voor uit te schieten. Meer zou ik hier kunnen byvoegen, maer wy zullen hierna gelegenheit hebben van andere dingen hier toe dienende te verhalen. Nu lust my te melden wat gebruik zy hebben ontrent de geboorte der kinderen, het trouwen, en begraven der afgestorvenen.

Zeden ontrent de geboorte.

Als een kint ter werrelt gekomen is, ontbiedenze na verloop van 3 of 4 dagen eenen hunner wetgeleerden. Dezen geven zy te kennen den naem, dien men gaerne aen het nieu geboren kint geven zoude. Hier op spreekt hy drie reizen agter een het kint in 't oor, noemende naer allen schyn den naem, die verzogt is. Vervolgens verricht hy eenige plegtigheden: na welker einde zy dien dagh met hunne vrienden in vrolykheit overbrengen.

Besnydenis.

De besnydenis geschiet niet, voordat zy 6 of 8 jaren out, of ook wel ouder zyn, zoo als het goedtvinden dan valt van Ouderen en vrienden; zoodat het noit naer de wyze der Joden op den agtsten dagh geschiedt. Dan recht yder naer zynen staet gasteryen aen, van vreugde dat het kint in het verbont van Mahomets wet, in den Alkoran gegeven, als een Musulman of ware geloovige aengenomen is.

Zeden des Huwelyx.

De zeden des Huwelyx zyn dus. Als iemant onder hen genegen is een wettigh huwelyk aen te gaen, zoo spreekt hy niet met de gene, daer hy zyn genegenheit op gezet heeft, maer met hare vrienden of magen. Van welke zoo de zaek goedt gekeurt wort, ontbiedt men eenen geestelyken of Wetgeleerden. Deze onderrecht van de zaek vraegt den man, of hy genegen is zulk een persoon voor zyn vrou aen te nemen. Het welk van hem toegestemt zynde, vraegt men het zelve ook aen de vrouwe. Als deze ook haer woort gegeven heeft, stelt de Wetgeleerde (want men weet hier van geene Notarissen) een geschrift op, waer by blykt, dat de bruidegom een zekere somme gelts aen zyne bruit maekt. Dit geschrift ondertekent de Bruidegom. Hier door is de vrouw zoo bevestigt, dat ze dit gemaekte goedt volgens de wetten behout, al gebeurde het ook, dat de man haer verliet, het welk hem vrystaet. Ja by zyn overlyden zelf zyn zyne erfgenamen gehouden dit goedt aen haer uit te keeren nevens een agtste deel van alle zyne nagelate goederen. Zoo deze vrou ook komt te sterven, en kinderen nalaet, is de man verplicht, zoo hy een tweede huwlyk aengaet, en daer uit kinderen wint, aen de kinderen zyner eerste vrouwe het moederlyk goedt vooraf uit te keeren, zoonogtans dat deze kinderen het regt behouden van daerna met zyne kinderen in de deeling gelyk te staen.

Komt het te gebeuren dat iemant der Christenen, of andere, die buiten het Persisch geloof zyn, het zelve aenneemt, trekt zulk een verloochenaer naer zich al het goedt zyner afgestorvene vrienden, in welker geloof hy zelf te voren geweest was, en sluit alle andere magen, die niet tot het Persisch geloof overgekomen zyn, buiten. Vallen'er twee Christenen te gelyk af tot den Persischen godtsdienst, zoo erft de naest bestaende al het goedt zyner Christen vrienden alleen.

Bywyven der Persianen.

Bywyven nemenze zoo veel als zy begeren, of zoo veel als zy magtigh zyn te onderhouden. Van welke zoo zy'er eene verlaten, mag de verlatene in geen 40 dagen zich met een ander man vermengen, opdat eerst blyke of zy zwanger is. Het welk zoo zynde, moet de man haer onderhouden, totdat ze verlost is, en het kint naer zich nemen.

Alle de kinderen ook by deze bywyven gewonnen, worden voor echt gehouden, en gerechtigt tot de deeling nevens de andere.

Huwlyxgoedt.

De Ouders, die een dochter uithuwlyken, geven elk naer zynen staet haer zoo veel mede, als hun wel gevalt. Maer hier over wort een brief ingestelt, inhoudende dat de dogter hierna niets meerders van hare Ouders zal mogen vorderen, dewylze gerekent wort haer rechte deel der erffenisse wech te hebben, zonder oit met hare zusters of broeders, die ongehuwt zyn, te mogen deelen.

Het overleveren van den bruitschat geschiet op de volgende wyze. Kleederen, en andere tilbare goederen worden meestendeel op paerden gelegt. Het overige wordt gedragen van verscheide personen, die met banket en andere lekkernyen heel beladen gaen. Men zou zeggen dat het een statelyke ommegangh was. Hoe grooter de luiden zyn, hoe de pragt ook grooter is. Speelluiden verzellen den trein. Dit geschiedt weinigh dagen na den troudagh. Hier toe is in het huis van den man een vertrek gereedt gemaekt, daer alles tegen den avont met licht wort ingebragt. In deze staetsie gaen de mannen voor, de vrouwen agter; zoodat men eene verbeelding ziet van een gansch schouspel.

De

Digitized by Google

De Grooten in 't algemeen hebben mede eene echte vrou, die van de bywyven wort opgepast, en geeërt met den naem van *Chana*, naer den titel van haren man, die een *Chan* is. Zy eet ook alleen, en wort van eenige der andere ter tafel gedient. De kinderen zoo van echte vrouwen als bywyven zyn alle even gewettigt, en staen in het deelen der goederen gelyk. Als deze bywyven kinderen ter werrelt brengen, verheugt zich de echte vrou over de geboorte, en rekent het haren man tot eere. Als hy zich by een zyner bywyven begeven zal, zend hy eenen zyner gesnedenen naer haer vertrek. Want elke heeft haer vertrek byzonder. Deze gebiet haer zich te begeven naer de banje, om zich te reinigen, en den Heer op te wachten. Zy gehoorzaemt hier op aenstonts, en toit zich op de behaegelyxte wyze op om haren Heer te ontfangen. Deze bywyven eten alle met elkander, zonder dat'er iemant anders by is.

De Koning neemt zoo veele wyven, als hy begeert te hebben. Hy neemt de keur uit de jonge maegden, ook uit de Georgiaensche, Armenische, en zelf dogteren van andere Christenen, als hy ze maer bekomen kan. Deze staen alle gelyk. De eerste zoon, dien hy by een van haer wint is de naeste erfgenaem des Ryx, zonder dat'er agt gegeven wort by welk eene vrou hy gewonnen is: zynde de moeder in eenen zelven rang met de andere vrouwen: van welke zoo hy'er eene verstoot, trout hy die, als ze niet bevrugt is, uit aen dien hy wil. Zoodat dikwyls gebeurt dat luiden van minderen rang aen zulk een huwelyk geraken.

Begraving. Wat de begravinge der dooden aengaet, daer van heb ik deze wyze van doen aengemerkt. Als iemant overleden is, wort na verloop van 2 of 3 uren een Wetgeleerde ontboden, door wien eenige gebeden en andere ceremonien gedaen worden. Dan brengen ze het lyk, leggende in een kist, buiten het huis op een plaets daer toe geschikt, om het te wasschen en te reinigen. Het wort gedragen van luiden daer toe gestelt. Vooraen ziet men eenige zangers gaen, ook andere luiden dragende stokken, spiessen, standaerden, of kleene vanen. Men ziet eenigen tot bewys van rou ongehavent, met gescheurde kleederen, of ten deele naekt. Om het lyk voor en agter (byzonder als het luiden van staet zyn) loopen ook zangers, Wetgeleerden, en andere Geestelyken, ook werreltlyke luiden, zingende treuren klaegliederen. Agter het lyk volgen de naeste vrienden en bekenden, weenende ten deele van droefheit, ten deele uit gewoonte. Hunne kleeding verschilt niet van hunne gewoonlyke dragt, als men uitzondert die voor aen gaen. Zommigen evenwel laten een gedeelte van hunnen tulbant loshangen. Zy gaen niet gepaert of in eenige orde, maer in het wild, en zonder regel.

Gekomen zynde ter bestemde plaetse, en het lichaem gezuivert hebbende, stoppen ze den mont, neus, ooren, en alle de opene deelen met kattoen. Tusschen de lyken der mannen en vrouwen wort geen ander onderscheit gemaekt, dan dat de vrouwen door vrouwen worden gereinigt, en ten grave geleidt. Want van hier worden ze vervolgens naer het graf gebragt, daer eenige gebeden of ceremonien gedaen worden. Dan leggen ze het lichaem in een laken gewonden in de aerde op de slinke zyde met het hooft naer 't Oosten, de beenen naer 't Westen. Want het gezicht moet gekeert zyn naer het graf van hunnen Profeet Mahometh. Dit gedaen zynde, maken ze een half rond gewelf van aerde en leem in het graf boven het lichaem; vullende dan het graf met aerde tot den bovengront, en stellende eenen grafsteen daer op. Voor luiden van aenzien wort'er een verheven koepel boven gestelt. Luiden ook van hooge agting, of gunstelingen des Konings, worden met een Koninglyke tombe verheerlykt. Voor hoedanige grafsteden zy groote eerbiedigheit hebben, houdende die voor heilige plaetsen. Eenige dezer tomben zyn kerxwyze gebout met schoone blauw verglaesde koepels; dat zeer pragtigh staet.

Tot de zeden behoort ook het gebruik van gelt, waer van de grootste zilvere munt is een *Hasaer denarie* of een stuk van tien *mamoedjes*, zynde elke *mamoedje* naer onze rekening ontrent 8 stuivers. Dan volgt een *daezaejie* of een stuk van *vyf mamoedjes*. Dan is'er de *PaensZajie* van twee en een half. Daer zyn ook stukken van twee *mamoedjes*, genaemt *Abbaasjes:* dan ook van een *mamoedje*, waer van'er twee soorten by de vorige Koningen geslagen zyn, wordende genoemt *mamoedjes havise*. Dit is 't gelt, daer 't lant zoo veel van verzien is, kunnende de koopluiden by den uitvoer daer van hunne rekening niet vinden. Het wort in den handel by ontfang en uitgift door het gansche ryk gebruikt: zonder dat'er eenigh ander gelt tot den in- en uitkoop der goederen omgaet. Nog zyn'er *zaejies*, of halve *mamoedjes*. De eerste twee geltspecien worden zeer weinigh, en maer op zekeren tydt van 't jaer voor den Koning geslagen, om die aen den armen uit te deelen. De zelve zyn ook zoo heel gangbaer niet, en men ziet ze weinig, als by luiden die de zinlykheit hebben van ze te bewaren, omdat ze in waerde en gewicht van de *Abbaasjies*, *Mamoedjes*, en *Zaejies*, die'er nu geslagen worden, eenigzins verschil-

Gelt der Persianen.

schillen. Want deze drie laetst genoemde specien zyn in de jaren 1684 en 1685 op een vaste alloi en waerde gestelt, en daer by gebleven: tot dat de muntmeesters uit vuil gewin door slofheit en agteloosheit der regeringe hunne waerde bedorven hebben. Waer in geen orde gestelt wert, voordat de gemeente eerst daer over begon te mompelen, en daerna aen de Ryxraden te klagen. Toen werden die muntmeesters af, en in hun plaets andere aengestelt, die dikwyls niet een haer beter waren dan de vorige. Dat ook geen wonder is, dewyl zulke menschen, zonder eenige andere straf te ondergaen, alleen van hunne ampten verlaten worden. Deze gelden dan worden niet gebruikt tot in-of uit-koop van goederen; maer de *Mamoedjes haviese*, by de oude Koningen geslagen, dienen hier alleen toe. Zoo dat de koopluiden, als het de noot vereischt, dezelve moeten opwisselen, gevende dan 1, 2, ja wel 6 van deze penningen ten hondert voor opgelt. Waerom de handeling van dit gelt aen te merken is als een andere koophandel. Het is ook zoo haest niet geslagen, of de inlantsche koopluiden wisselen het op, en vervoeren het heimelyk naer Suratte, omdat ze zich laten voorstaen daer meerder voordeel by te doen, dan by het inkoopen van goude dukaten.

Het koper gelt bestaet in twee soorten. Van de grootste soort; die ront is, gaen'er 10 op een *Mamoedje*. Van de kleenste, die langwerpigh is, vyfentwintigh.

Zelden ziet men goude munt. Evenwel bequam ik een goude dukaet, die my voor iets zeltsaems ter hant gestelt wert. Maer zy heeft op verre na haer behoorlyk gewigt niet.

Alle de goederen, die tot Gamron komen, worden daer verhandelt, en de gelden by wissel overgemaekt, door de Benjaensche makelaers in goude dukaten opgewisselt, en naer Indie verzonden.

Handel van den Koning van Persie, en de Maetschappy van Indie.

Volgens zeker verdragh met onze Maetschappye gemaekt is de Koning van Persie gehouden jaerlyx aen haer te leveren 100 Cargen zyde, zynde elke Carga 408 ponden Hollants, dat samen beloopt 40800 ponden. De Maetschappy zent ook op haer beurt jaerlyx naer Spahan twaelf duizent pakken suiker, yder pak gerekent 150 ponden, dat samen beloopt agtien hondert duizent ponden. En die worden alle alleen in Spahan vertiert. De zyde onfangen zynde in het huis der Maetschappye wort in soorten verdeelt, voorts in kleener balen ingepakt, en naer Gamrom op paerden en muilen verzonden, en weder van daer naer Batavia vervoert.

XXXII. HOOFTSTUK.

Beschryving en afbeelding van Gevogelte. Beschryving van geboomte, vruchten, aertgewassen en bloemen. Prys der eetwaren. Hoedanigheit eener beroemde Gom, of Mumie.

Beschryving van gevogelte.

TERWYL ik myne oogen en gedagten dus liet gaen op den aert en zeden dezer menschen, vergat ik ook niet aen te merken, wat de Natuur in die gewesten verder voortbrengt. Myn lust wert dan getrokken om onder de dieren veele zeltsame vogels, nevens eenige vruchten, lustigh voor het oogh, naeukeurigh te bezien en af te beelden: om met die gedenktekenen dezer gewesten nevens andere zeltsaemheden myne wooningh op te schikken, zoo Godt gaf, dat ik oit myn vaderlant weder zagh. Ik voldeed dan hier in myne begeerte, en geef u daer blyk van in de vertooningen, die ik daer van doe, in twee partyen opgestelt. In het eerste stuk ziet gy op N°. 91. eenen grooten Angoerdvogel, aengewezen door de letter A, van hoedanig gevogelte wy boven gesproken hebben in de beschryvinge der reize naer dit Ryk. Ik maelde hem levendigh af, en vont toen eenigh onderscheit tussen hem, en de vogels, die ik te voren gezien had. Want deze hadt eenen zwarten ring om den hals, en veel schooner groen aen de vlerken.

Angoerdvogel.

Tortelduiven.

Hier by komen twee Tortelduiven, getoont door B, staende d'eene van agteren, d'andere van voren. Zy hebben ten deele eenen zwarten ring om den hals, en worden *faegter tuog begerde* genoemt, als of men zeide, Ringtortelduiven. De andere twee, die C aenwyst, noemenze *Faegter*: den groenen vogel, te zien by D, *Clacg-sebs*, of groene kraei: de geele vogeltjes by E *Gonsjes-zerde*, of geele vogeltjes. Deze komen hier tegens den tydt, waer in het koorn zaet begint te schieten. Daer makenze hunne nesjes in. Als men het koorn begint te majen, trekkenze weder wech naer plaetsen, daer het wat kouder is. Van deze vint men'er wel 4 of 5 soorten. Het getal. 92. vertoont een gespikkelde tortelduif, die de letter A toont, hebbende eenen zwarten en witten ring aen beide de zyden van den hals. Deze

Digitized by Google

ZELTSAME VOGELS.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

BAEKER-KARAE. 93.

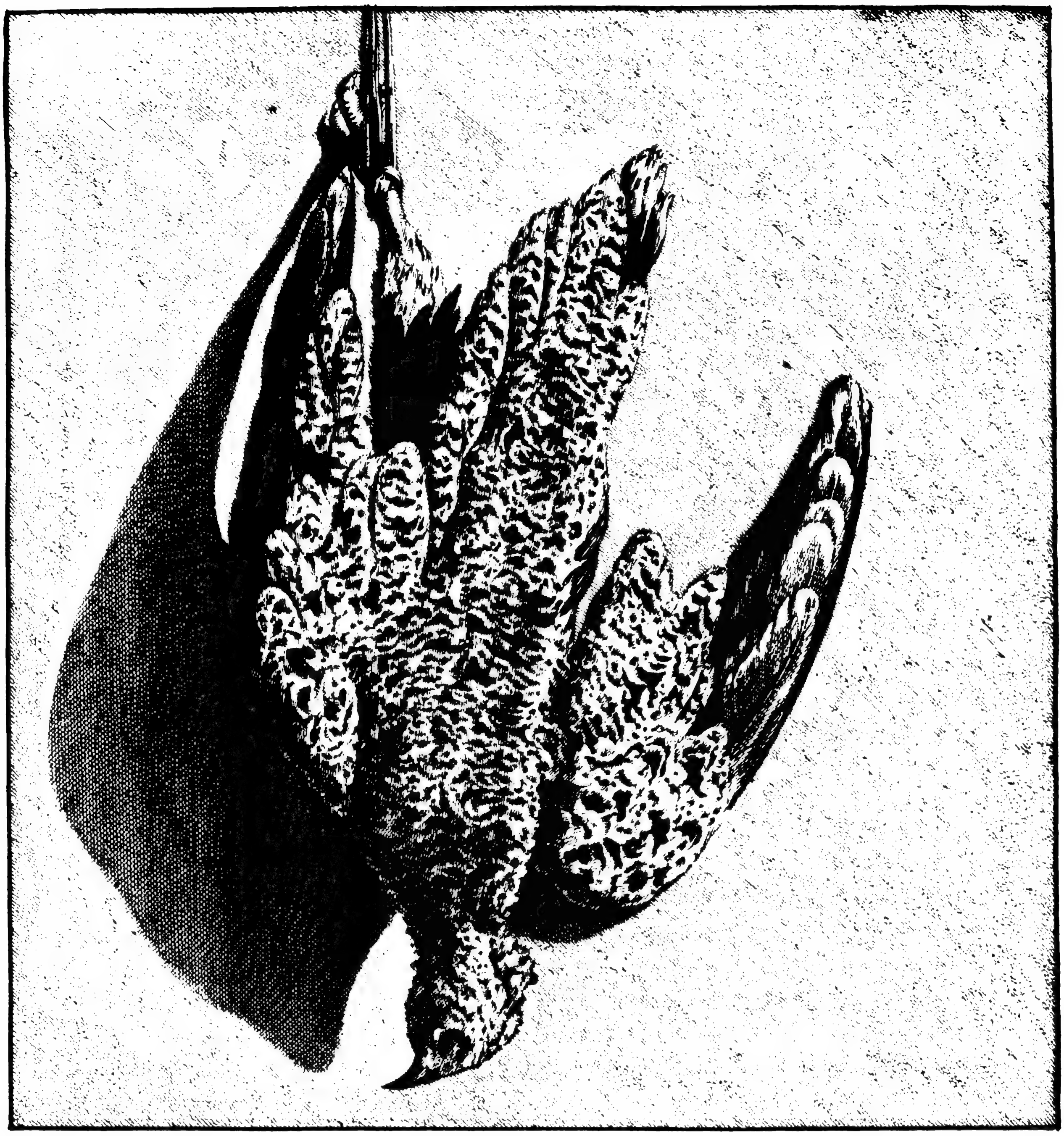

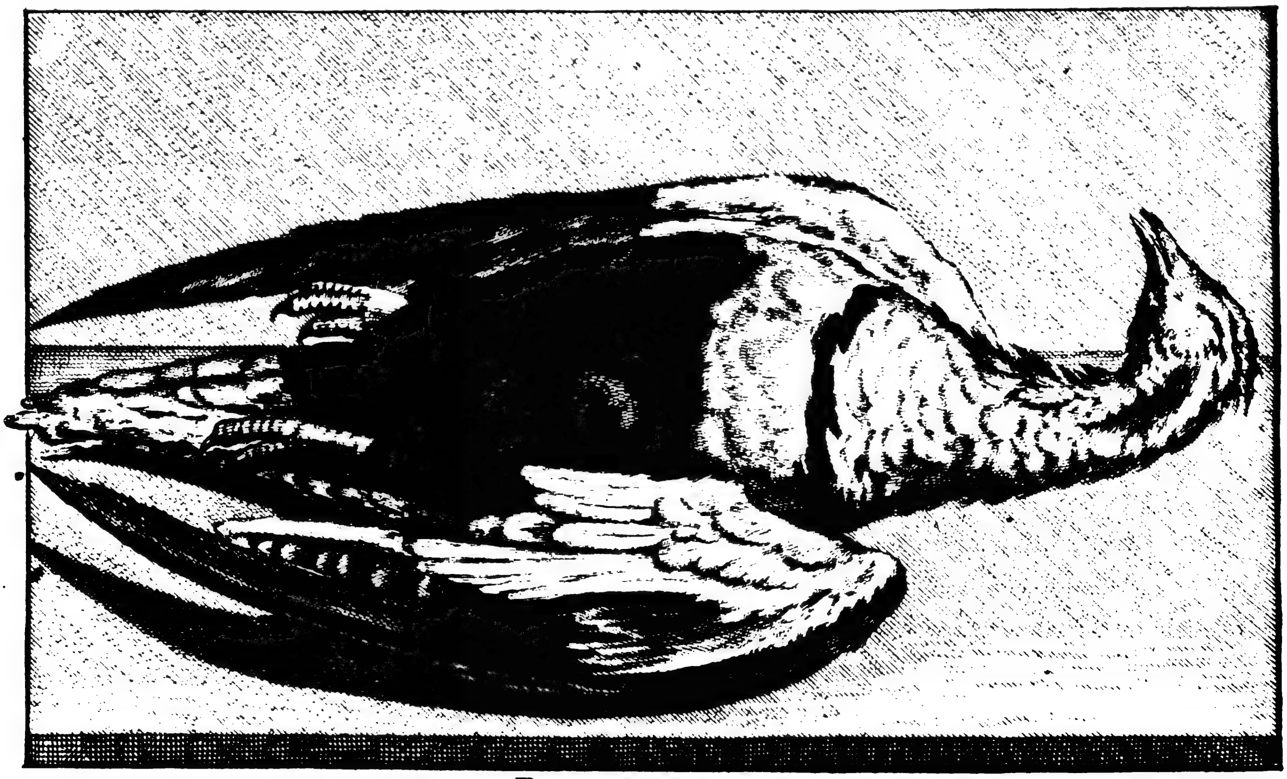

BAEKER-KARAE. 94.

Digitized by Google

Digitized by Google

DE VOGELTJES BOL-BOL. 95.

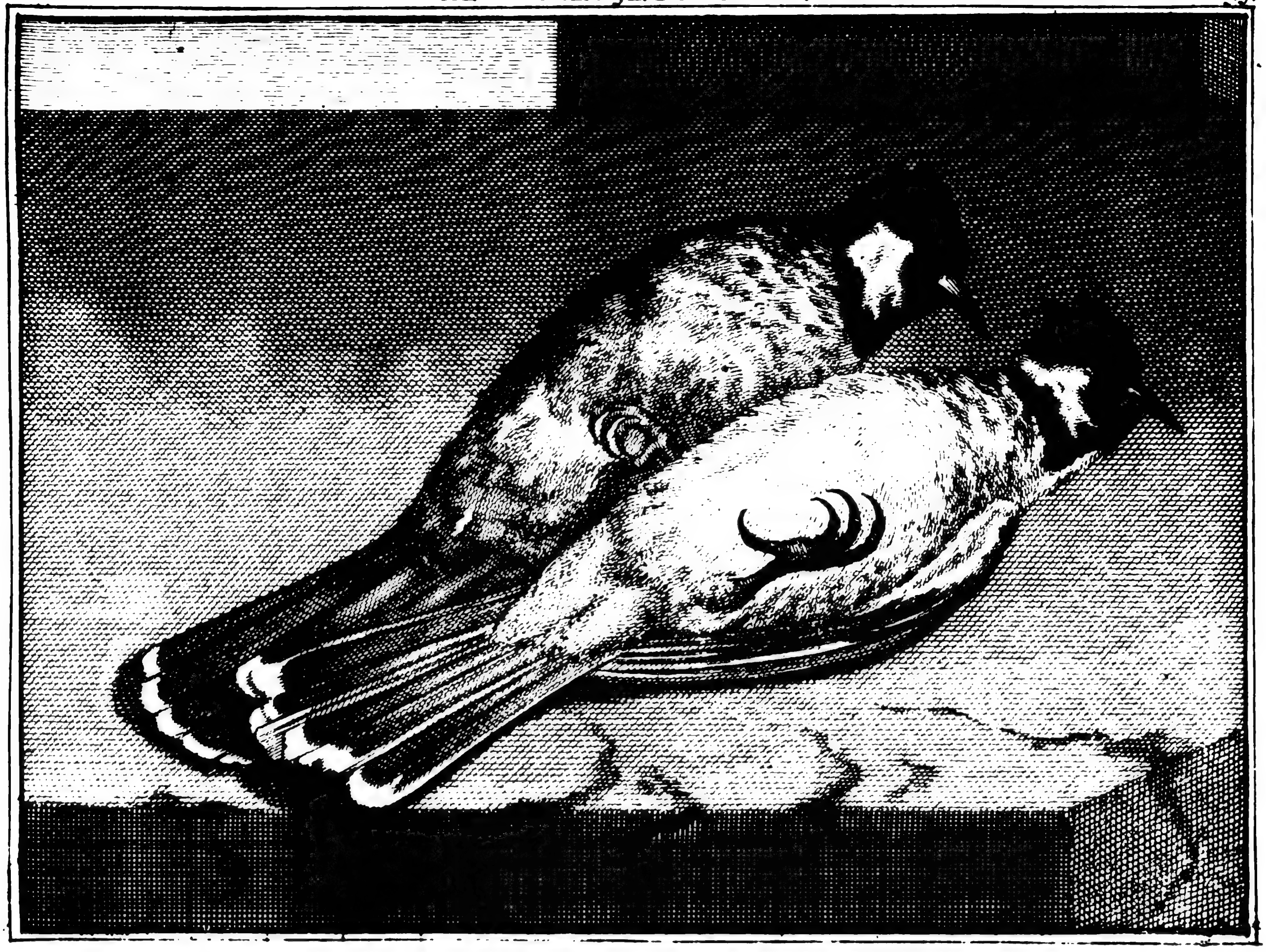

ZENAERBLADEREN. 96.

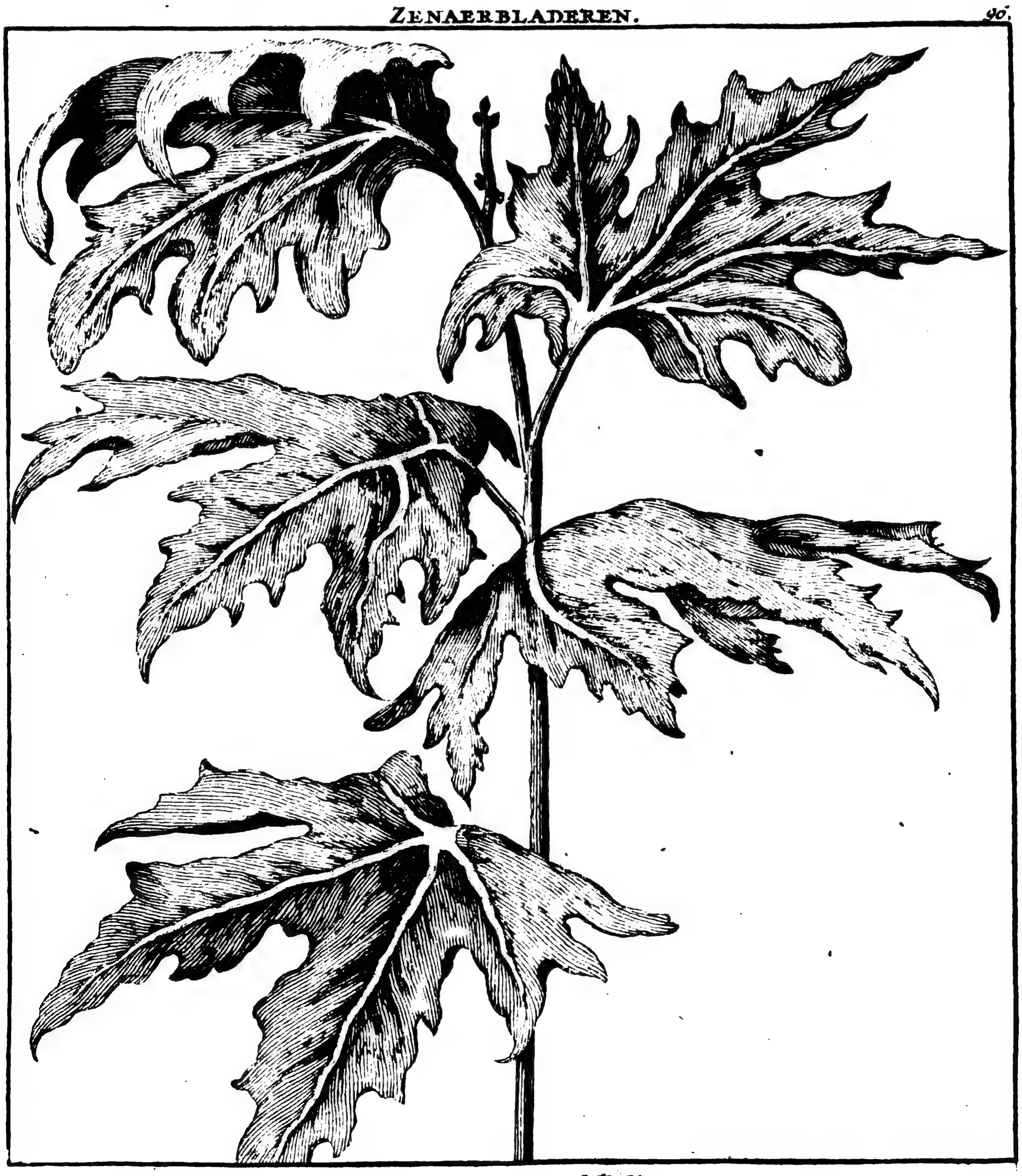

Digitized by Google

ze wort genoemt *Faegter-Koehie*, dat is, wilde tortelduif. Deze soort van duiven onthout zich meest in 't gebergte. De groote bonte duif B wort genoemt *Allafagter*: de wit en zwart gespikkelde vogel (een staet'er van voren, en een van agteren) *mahy-gieeek*, of vischvanger, omdat hy altydt op de waterloopingen zich onthout, even als de Meeuwen. Gy ziet hem by C. De twee kleene vogels, die van agteren groen en blaeu, en van voren Oranje zyn, worden ook *Mahy-gierek* genaemt, omdat ze mede op de boomen aen den waterkant gevonden worden. zie D. De groene vogel E met den geelen hals heeft den naem van *Sefsje Gabba*, of Groenrok. De vogel F, die zwart, graeu, wit, en gevlekt is, heet *Dregt-ken*, of Boompikker, dewyl hy gestadigh met groote kragt in den boom pikt, daer hy in zit, zoo dat men hem, al is men daer al verre van daen, hooren kan. Deze soort is al meest geel gevlakt. Nu ziet gy by de G eenen vogel van agteren en van voren getekent, die genoemt wort *Morgie-jnsjier*, of Vygvogel. Zyn voorlyf is heel graeu en wit, doorgaens met vlammetjes gestreept. Hy zingt zeer fraei, en onthout zich altydt in de warme plaetsen. Hy is ook goedt om voor spyze gebruikt te worden, maer schaers te bekomen.

Vogel Baeker-kara. Het getal van 93 wyst eenen vogel aen, genaemt *Baeker Kara*, zynde een soort van Frankolien, die men veel in Turkye en op 't eilant Ciprus heeft. Van deze vogelen wort veel werx gemaekt, te meer, omdat ze zoo lekker van smaek zyn, ook veel beter en blanker van vleesch dan de velthoenders, die ze ook in grootte overtreffen. Van agteren hebben ze evenwel de koleur van een velthoen: maer 't voorlyf is wit, graeu, en zwart. De hals is gesiert met eenen ronden ring: gelyk men ziet op N°. 94. Ook twee vogeltjes, genaemt *Bol-bol* in hunne natuurlyke grootte op tweederhande wyze, van voren, en van agteren. Hun gezangh zweemt veel naer dat van den Nachtegael. Hun hooft is zwart en wit gevlakt, de rest graeu: het einde van 't onderlyf tot een gedeelte over de staert schoon geel. De einden van den staert zyn wit. Zy vertoonen zich door het getal 95.

Geboomte en gewassen. Zenaerboom in Persie meest geacht. Nu komen ik tot allerhande geboomte, vruchten en gewassen. Onder alle boomen heeft de Zenaer de grootste agtinge, te meer omdat deze boom in andere landen onbekent is. Men wil dat de eerste hier gebragt zou zyn van de stadt Jeesd, 7 of 8 dagen van hier gelegen, en dus voortgeteelt. Eenige dezer boomen hebben de dikte van 20 of 25 palmen; het geen ik zoo op de Chjaer-baeg, als in byzondere tuinen ondervonden heb. Gemeenlyk zynze 40 of 50, ja ook wel meer voeten hoogh, wassende regt op even als de Mastboomen, met weinig uitspruitselen van takken, als men de kruin uitzondert. De schors is doorgaens licht graeu. Het bladt, zoo groot als 't valt, wort afgebeelt op N°. 96. Het hout wort gebruikt tot deuren, vensters, en wat des meer is. Van binnen is het als gemarmert uit den geele, dat hier voor sierlyk gehouden wort. Men schat elken volwassen boom op hondert Ryxdalers.

De Pistatsiesboomen zyn ten deele tamelyk groot, en maken een ronde kroon. Zy zyn gemeenlyk beladen met vrugten. De bladeren hebben eenige gelykheit met die van den Laurier, behalven dat ze wat ronder, en wel zoo groot zyn. Men ziet een der uiterste takjes afgebeelt op N°. 97 met de letter A. De buitenste bast, volgroeit zynde, is root en geel, anders licht groen en geel. Veele bladeren ziet men aerdigh omgekrult, en van koleur roodt en geel. De buitenste schellen worden in dit lant gekonfyt, en voor wat lekkers gerekent. De vrugt zelf, als ze jong en nogh niet hart is, wort in azyn gelegt, en gegeten, even als ingelegde Komkommertjes, by gebraet en andere spyzen. In het gebergte vint men veele wilde boomen van deze soort, waer van de vrugt byzonder kleen valt. Uit deze boomen wort een gom getrokken: waerom ze in het voorjaer eenige kappen in de stammen en takken der zelve geven. Waer onder ze dan een nesje van slyk zetten, waer in ze de gom ontfangen, die den Terpentyn in reuk en koleur gelyk is. Deze nestjes nemen ze ontrent de maent Augustus weder wech, doen de gom in ledere zakken, en brengen ze dus te koop. Want men gebruikt ze voor een geneesmiddel, als zalf. De Persianen noemen deze boomen, wilde, en d'andere *Pista*. Pistatsiesboomen.

Nu zyn'er Semaegboomen, die de gelykenis van Elzen hebben, hoewel de bladeren wat korter zyn, verzien van veele ribbetjes en kantigh in de rondte. De vrugt heeft het fatsoen van een kattestaert, het zy ze groot is of kleen, vol ronde knopjes. Gy ziet de gedaente op de letter B. Deze vrugt, zuurder dan eenigh verjuis, wort in vleeschnat gebruikt. Droogh zynde, wort ze gestampt, en by gebraet gegeten. Men gebruikt ze ook voor een geneesmiddel. Want men zet ze op Rozewater om den mont te spoelen, en het tantvleesch te zuiveren, tot weringe van scheurbuik, en diergelyke ongemakken. Semaeg-boomen.

Daer groeit ook een plant, genaemt *Kakienets*, of *Akekinsje*, twee voeten boven den gront, en schiet verscheide takjes uit, waer van eenige langs de aerde loopen. Gemeenlyk zyn 4, 5, 6, of 7 vrugten aen elk takje. De figuur daer van is Kakienets.

Digitized by Google

als een klokje, gesloten even als een bouket of duivenei, schoon root of oranje van koleur van buiten en binnen. Zoo is ook de korrel, die zoo groot is als een kleene knikker. Hier van vertoonen wy een takje met de vrugt en bladen, die groen en geelagtigh zyn, op de letter C. Deze vrugt gedroogt zynde, wort voor een groot geneesmiddel gehouden, als die het bloedtpissen wederstaet. Hier van worden gemaekt de koekjes, die men noemt *Throcischi Alkekengi*, waer van men met Terpentyn in water gekookt, kleene pillen maekt, die men met een weinigh water of wyn inneemt.

Annaebboomen. De Annaebboomen zyn tamelyk groot en vruchtdragende. De vrucht gelyk de olyven. Zelf onryp is ze zodanigh van koleur: maer ryp, is ze roodt. Men eetze droogh uit de hant, dewylze smakelyk is. Zy strekt ook voor een geneesmiddel. Een takje hier van wort met de D aengewezen. Deze vier hebben hunne wezentlyke grootte.

Boomvruchten. De voornaemste boomvruchten zyn Amandelen, Pistatsjes, en Persikken, van welke laetste 5 of 6 soorten zyn, zoo groote als kleene. De Persianen geven hier aen twee benamingen. De soort, die aen den steen vast zit, heet *Sjest-aloe*, de andere, waer van de steen in het opbreken mede geopent wort, *hoe-loe*. Buiten deze zyn'er nogh 3 soorten, waer van d'eene blaeu en rosagtigh als een blaeuwe pruim is, de aendere de gelykenis heeft van een Abrikoos zoo in grootte, als koleur en gedaente. De derde soort is kleen en geel van koleur.

Abrikozen. Abrikosen vint men'er wel van 11 of 12 soorten, zoo groote als kleene, die alle eenen byzonderen naem hebben. De algemeene naem is anders *Zarda-loe*.

Kerssen. Van kerssen, die ze *Gielas* noemen, is maer eene soort bekent. Zy zyn in smaek en gedaente de Spaensche kerssen zeer gelyk.

Moerellen. Een soort is'er ook van zwarte Moerellen, die ze *Aloebaloe*, of kortheitshalven *Abae-loe* noemen.

Appels. Veelerhande appels zyn'er ook, in 't algemeen *Ziep* genaemt: ook peren, gemeenlyk *Goela-bie* genoemt. Onder die vint men een soort als onze Bergemotten, ook Winter-en Zomerperen, en daer onder eenige, die vry groot zyn. Onder die winterperen zyn'er, die een gansch jaer kunnen goedt blyven.

Pruimen. Van pruimen zyn'er vier soorten, blaeuwe, witte, roode, en geele. De witte, genoemt *Alaet-ja*, worden meest onryp met zout gegeten. De roode *Aloe-boekara* geheten, zyn de regte Prunellen. De blaewe noemenze *Aloe-siga*, de geele *Aloe-sert*.

Queen. Van queeperen zyn'er 2 of 3 soorten, genaemt *De-bee*. Zy zyn goedt uittermaten, en uit de hant gegeten van zeer goeden smaek. Men vint'er die vry groot zyn. Deze worden al veel gekonfyt.

Nooten. Haes-en okkernoten heeft men'er ook. De eerste noemt men *Fendoeg*, de laetste *Gindoe*.

Alle deze vrugten zyn'er in grooten overvloedt, en derhalven voor eenen geringen prys te bekomen. Zy worden by het gewicht verkogt, uitgezeit de okkernoten, die getelt worden.

Mei-en Granaetboomen. Ik heb vergeten te spreken van *Kieviets* of Meiboomen, en *Amaer* of Granaetboomen, die hier in groote menigte zyn. Onder deze is een soort, die geen vrucht geeft, maer alleen een bloem voortbrengt. Deze is byzonder fraei en groot, en als vele Papavers schoon root van koleur. Men ziet'er ook wit gevlamt, en eenige geelagtige bladeren, die ik uit zinnelykheit afschilderde. Haere gedaente is te zien op N°. 98 nevens een fraei gekroont boomtje, *Biede-Mahalagie* genaemt, wiens takken alle nederwaert hangen. De bladeren zyn fyn, lang, en smal. Men ziet ze maer in eenige tuinen. De afbeelding wort getoont door het getal 99. Van vygeboomen is maer een soort genaemt *Ansjier*, waer van de vrugt zeer kleen is.

Druiven. Van druiven zyn'er wel 10 of 12 soorten, die alle *Angoer* genaemt worden. Elke soort evenwel heeft hare byzondere benaminge. Men ziet'er 3 of 4 soorten van blaeuwe, langwerpige, en ronde, byzonder groot, hoewel'er kleene onder loopen. Van de witte zyn 2 of 3 soorten. Nogh is'er een ander soort, genaemt *Kis-mus*, zoet van smaek, dun van schel, en zonder korrels. Nogh een soort, die trossen heeft waer in groote en kleene druiven onder een hangen, hoedanige ik niet weet dat ik oit meer gezien heb. Jaerlyx worden van deze druiven eenige ingedroogt, en konfytagtigh geworden zynde, in steene potten naer Batavie en elders verzonden. Zy leven hier dus mede.

Manier van het inleggen der druiven. Alle de steeltjes, en wat verder onnut is, zoeken ze'er uit. Dan leggen ze een laeg of gedeelte van druiven in een steene kruik. Hier over leggen ze eenige gedroogde rozebladeren, wel gepakt. Dan sluiten ze de kruik zoo digt, dat'er geen lucht by komen kan. Dit laten ze zoo samen eetelyke dagen staen. Dan slaen ze deze zelve kruik, die boven naeu is, aen stukken, nemen de roozebladen daer af, en scheiden alle de druiven van een, die ze daerna tot rozynen geworden, in een nieuwe kruik pakken en verzenden. Dat ze hier rozebladen toe gebruiken, is alleen om'er een goeden geur aen te geven. Het welk gedaen zynde, werpen ze die wegh, omdat'er anders verrotting uit voortkomen zou.

Digitized by Google

A
B
C
D

Digitized by Google

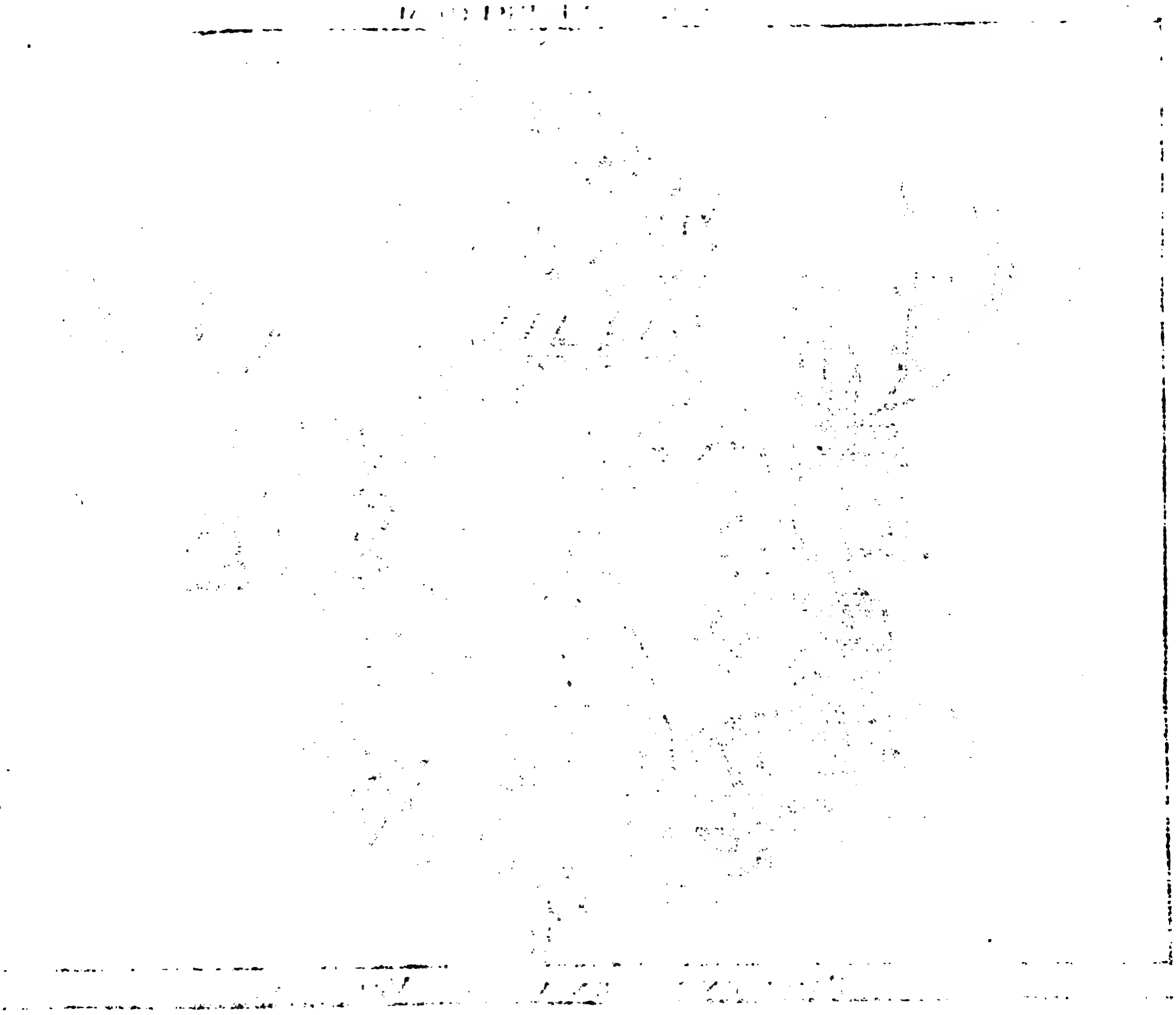

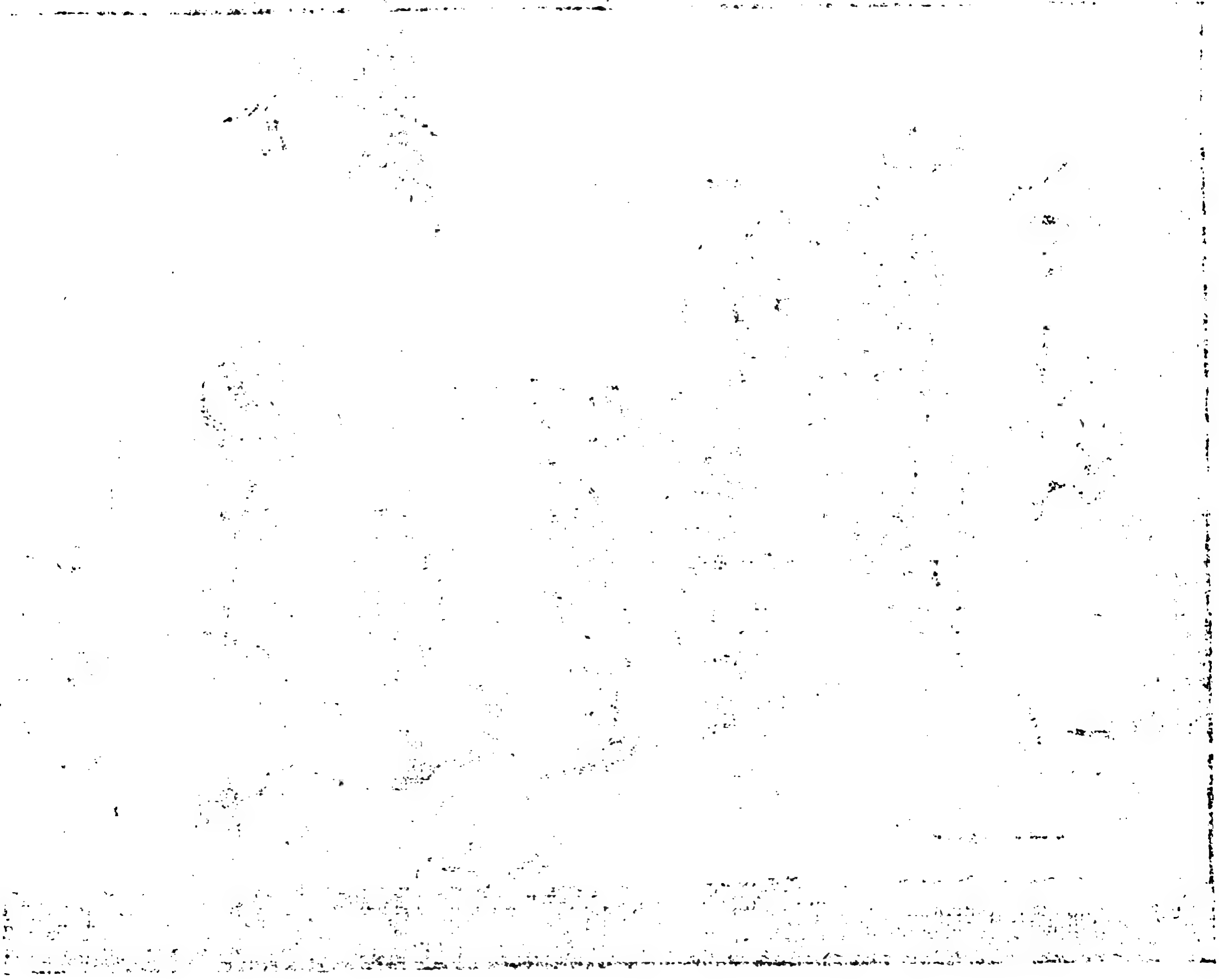

Digitized by Google

POMPOENTJES EN ANDERE VRUGTEN.

Digitized by Google

100

Digitized by Google

Digitized by Google

zou. Naer de zelve gewesten zenden ze ook Amandelen en Pistatsjes, waer tegen de Indianen ook hunne konfituren en versnaperingen overzenden.

Aertgewassen. Geen mindere vruchtbaerheit ziet men ontrent de aerdgewassen. Van de Meloenen alleen, die ze *Gharbie-sa* noemen, worden meer dan 25 soorten getelt, die elke haren eigen naem hebben. Veele hier van zyn uitnemend goedt, veele ook zoo groot dat ze ontrent 20 pond wegen. Van deze soorten worden'er het geheele jaer door bewaert in frisse beslotene plaetsen, naer de tydt dat vereischt. Want om de warmte te weeren hebben ze sneeus genoegh, die tot ys gestremt, van hun ook tot koelingh van den wyn in den zomer gebruikt word. Deze groote Meloenen noemen zy *Garbie-say-belgience*. Die eerst uitkomen worden bevonden de slegtste van smaek, maer egter de gezondste te zyn. Zy zyn meest wit. Van Watermeloenen zyn 4 of 5 soorten. Witte en roode zyn'er ook zeer goedt, die ze *Hindoen* noemen. Pompoentjes zyn'er ook veelerhande, en daer onder eenige byzonder fraei gestreept van groen en zwart. Andere weder zyn gevlakt of gemarmert, of geestigh met verscheide kleuren bezet, inzonderheit de kleene. Want zy zyn maer zoo groot als een Chinaesappel. Ik stoffeerde een gansche schildery met deze vruchten, en stelde daer Persiken by, ook een *Chamama*, of *Vrouwenborst*, een vrugt, die schoon roodt is. Ik bewaerde ook alle de korrels, nevens een van die trossen bezet met groote en kleene druiven onder een, waer van wy zoo even gesproken hebben. Het een en 't ander laet zich zien op N°. 100.

Wortels. Veele soorten zyn'er ook van geele Wortelen of Peen, roode en witte Beetwortelen, Peperwortelen, Rammenassen, Knollen of Rapen, Knolkool, Aerdappelen, Tartoefje en Champinjons, Badens-joen, by de Persianen en Europeers genaemt *Fokje-fockiese*, die we reets beschreven en verbeelt hebben.

Bloemkool. De Moestuinen leveren ook Bloemkool van byzondere grootte, zoodat'er onder zyn, die 10, 12, ja 14 pont wegen. Ook Savoikool, Asperges, Artichokken, Cellery, Porei, Ajuin, Chalotten, Kers, Dragon, Petercely; Kervel, Nip, Boonkruit, Limoenkruit, Munt, Koriander, Dille, Zuring, Porcelein, Majolein, Salie, Bernagie, Kropsalade, Endivie, Cichoreiwortels, en Roomsalade, dat lange geele bladeren zyn. Men eet ze uit de hant. Zy zyn zoet en aengenaem van smaek. Spinagie en Wynruit ontbreekt 'er ook niet.

Bloemen. Van bloemen zyn veele soorten, Tulpen, Angelieren, hoewel beide slegt, Ryassen, Lelien, Tuberozen, Narcissen: veelerhande Sjonkieljes, Hyacinten, Afrikanen, Merveilles de Peru, Stokrozen, Zonnebloemen, Muskusbloemen, Violen, Violetten, en Goutsbloemen. Maer het grootste gedeelte hier van is uit Europe overgebragt, en dus voortgeteelt. Want de bloemen, die hier groejen, zyn van geene waerde.

Saffraenbloemen. Evenwel zyn'er Saffraenbloemen, waer van de beste soort van Mahanderan komt. Van de witte en roode Rozen, zoo slegt als ze zyn, wort veel rozewater gemaekt, en naer Indie en elders verzonden. In dit water is hier groote vertiering. Want gelyk de Persianen op lieffelyke reuken gezet zyn, gelyk wy hier boven hebben aengeroert, zoo storten zy dikwyls geheele flessen uit tot besproejing hunner gasten, of begieten in andere gezelschappen hunne vrienden daer mede onder de vreugt; zonder dat dit water eenige vlekken in de kleederen zet.

Jasmynen. Tweederhande Jasmynen zyn'er. De eene soort zweemt naer de Italiaensche, hoewel ze in reuk daer voor wyken moet. De andere is vry slegter, maer groeit weeligh en loopt zeer hoog tegen den Zenaer en andere boomen op, dat zich sierlyk aen 't gezicht op doet.

Alle deze dingen strekken tot voedsel der oogen alleen: dat een sober vermaek zyn zou, indien de Natuur dit gewest ook niet verzien had met voedsel, dat de maegh van doen heeft. Dit zeker is hier vol op. Het gevogelte brengt hier veel toe, dat dagelyx op de markt te koop gebragt wort. Want een Hoen koopt men hier den ganschen tydt des jaers door voor zes stuivers, en op zyn dierste tot 12: een Kuiken voor 4 of 5 stuivers: een Velthoen voor 10 of 12 stuivers. Daer is een kleene soort van Velthoenderen, zoo groot als Quakkels, voor het koppel van welke men 5 of 6 stuivers geeft. Dit is de prys ook van Quakkels en Duiven. Wilde Entvogels koopt men'er tot 7 of 8 stuivers het stuk. Een goede tamme Gans voor 40 of 50 stuivers, maer een volwasse Kalkoen kost wel 6 of 7 gulden, en een jonger naer gelang. De Kapoenen zyn hier zoo uitnemend vet, als ik ze nogh oit ergens gevonden heb, maer zeldsaem. Zoodat ze meest hier voor een geschenk gebragt worden. (Overvloedt van eetwaren.)

Hier by komen Hout-en watersnippen, wilde Entvogels van veelerhande soorten, Teelingen, wilde ganzen, Kraenvogels, wilde duiven, Tortelduiven, Leeurikken, Lysters en patryzen, waer van'er eenige schoon roodt aen den kop zyn. Maer deze laetste bekomt men niet, als met hulp van valken, of door schieten met het roer.

Wilde Rheebeesten zyn hier ook raer: maer het ossenvleesch is zoo veel lichter te be-

Digitized by Google

bekomen. Want voor 16 of 20 ſtuivers koopt men 12 pont. Maer de Perſianen eten het weinigh, of ze moeten geringe luiden zyn. Zoodat het meeſt in Julfa geſlagt en onder de Chriſtenen verkogt wort. Voor het ſchapenvleeſch geeft men in den zomer 14, of 15 of ook wel 16 ſtuivers de 12 ponden. Maer hoe men nader aen den winter komt, hoe meer het opſlaet; zoodat deze 12 ponden dan wel eenen Ryxdaler beloopen. Voor even zulk een gewigt Lamſvleeſch betaelt men 3 gulden en 5 of 10 ſtuivers; en zoo veel ook ontrent voor het bokkenvleeſch.

Van het oneetbare vleeſch wil ik hier niet reppen. Anders zyn hier kleene wolven, voſſen, Sjakallen, of wilde honden.

Prys van het broot. Voor 12 pont broot geeft men hier gemeenlyk 8 of 10 ſtuivers. Voor zoo veel rys 20 of 24 ſtuivers. Voor de Terwe 8 of 9 ſtuivers. Voor de gerſt 6 of 7 ſtuivers: ook zoo veel voor geerſt, teweten alsze ongepelt is. De gerſt gevenze meeſt voor Voeder aen de paerden, omdat hier geen haver is. Spaenſche terwe is'er in grooten overvloedt. Deze nogh jongh en onryp zynde wort op het vier gebraden, en dus aen alle oorden der ſtadt den gantſchen dagh door verkogt. Zy ſprengen'er een weinigh zout water over, en verkoopen elke tros voor eenen duit.

Boter. Vyf of 6 gulden geeft men gemeenlyk voor 12 pont boter, om in het toebereiden der ſpyzen te gebruiken: maer de verſche, die zeer goet is, wort wel tegen 7 of 8 gulden betaelt.

Olie. De olie om by ſpyzen te gebruiken wort getrokken uit zeker zaed genaemt *Konsjae*. Zy is onze boomolie zeer gelyk, maer niet zoo aengenaem van ſmaek. Men geeft 50 ſtuivers voor 12 pont. Nogh is'er een beter ſoort genaemt *Arda*, die eens zoo veel koſt. Deze komt uit een zaet genaemt *Konsjit*.

Tot hunne ſpyzen gebruikenze een zaet dat ze den naem geven van *Maes*, by de Ooſtindiſchvaerders bekent onder den naem van *Kajang*. Zy hebben ook Lentietsjes, die ze *Ades* noemen, ook witte en roode boontjes, die de Turxe gelyk zyn, van hun *Loebja* genoemt: ook witte en graeuwe erweten, paerdeboonen, en peulen, die door onzen lantaert hier overgevoert en aengequeekt zyn.

Om alle deze ſpyzen te bereiden is vier van nooden. Hier toe gebruikenze hout, dat ook by het gewigt verkogt wordt. Men geeft voor 12 pont gemeenlyk 4 of 5 ſtuivers, ook zoo veel voor de houtkool. Waerom veelen om dezen hoogen prys noit houtkool gebruiken: zelfs niet de voornaemſte Armeniers in Julfa; behelpende zich yder met beeſtedrek. Want veeltydts komt het braden of koken der ſpyzen met hout meer te beloopen dan de ganſche ſchotel met ſpyzen, die op zulk een vier gereedt gemaekt is. Men geeft daerentegen ontrent 30 ſtuivers voor 220 of 230 ponden van den drek der kamelen, koejen, ſchapen, en ezels. Vooral wort deze drek gebruikt tot het ſtoken der ovens, waer in de meeſte ſpyze gaer gemaekt wort, dat gemakkelyk en zonder veel omſlagh toegaet. Hier door gebeurt het ook dat de wegen altoos zuiver zyn, dewyl'er geſtadigh menſchen omgaen, die deze vuiligheit verzamelen en opnemen, om die, alsze droogh is, te verkoopen. Zoo gaet het ook met den drek der paerden. Alle andere vuiligheit wort tot meſt gebruikt, zelf die der menſchen. Hier toe komen dagelyx boeren met ezels in de ſtadt, die alle vuiligheit uit de huizen halen, en op hunne landeryen gebruiken, of verkoopen.

Kameeldrek voor turf gebruikt.

Ruynaswortels. Ik heb vergeten te melden van de Ruynaswortelen, by de Indianen bekent onder den naem van *Soliman-doſtyn*, waer van de meeſte komen uit de provincie Schirwan, en van buiten de ſtadt Thebries of Tauris. Want het verzenden hier van naer Indie is een der voornaemſte koophandelingen, die hier gedreven worden. Het eene jaer door het ander gerekent worden hier 300 balen vertiert, yder bael gerekent op 150 of 160 ponden. By de gemeene markt gelden de Mansja (dat is 12 lichte ponden) wat min of meer dan 12 mamoedjes, gemeenlyk ontrent op twee ryxdalers gerekent. Deze wortelen worden voor de verweryen gebruikt, en men oordeelt dat'er nergens beter voortkomen dan hier.

Artael. Van de *Artael* of *Auripigmentum*, by de Perſianen *Zernig* genamt, en gebragt van Thebries en Kasbin, worden jaerlyx 600 of 800 korven, elke van 150 of 160 ponden, naer Indie verzonden; en elke naer zyn ſoort betaelt, van drie quart tot 1½ Ryxdaler. In dit lant wort'er zeer veel van vertiert tot ſchilderwerk, en ook tot andere dingen. Ik weet ook niet anders of daer wort veel van naer Turkyen verzonden.

Beroemt geneesmiddel. Ik agt der moeite waerdigh hier nogh iets by te voegen van een befaemt geneesmiddel van Mumy, by velen van dit Ryk onbekent. Het is een ſoort van Gom, die buiten het gebergte ontrent de ſtadt Laer in ſpelonken of Grotten gevonden wort, daer zy als afzypelende zich zet. Zy is week en zwart als pek, dogh aengenamer van reuk. De regte plaets, die deze gom voortbrengt, is gezegelt. Waer uit jaerlyx door den Gouverneur van Laer en andere Regenten gehaelt wort al wat gezet is; dat dan den Koning toegezonden wort. En dat loopt in 't jaer gemeenlyk op 8 of 10 oncen uit. Zoodat wel veel van deze gom geſproken wordt: maer

zy

Digitized by Google

zy is weinigh te bekomen. Als ze te krygen is, word zy voornamelyk gebruikt tot het heelen van gebrokene armen en beenen: ook tot ongemakken ontstaen uit kneuzen, vallen, of slaen. Men geest luiden, die dusdanigh gestelt zyn, daer een brokje van in zoo groot als een graeuwe erweet, nadat men het in versche of ongezoute boter in een lepel gesmolten heeft. Even zoo veel of meerder legt men ook uitwendigh op de bezeerde plaets, zoo de noodt zulx vereischt, en wind'er dan doeken om. Is het been gebroken, men spalkt het. Door welke middelen de lyder in den tydt van 24 uren herstelt wort. Dit geneesmiddel willenze dat gevonden zou zyn van zekeren Jager, die het eene been van een Hart aen stukken schoot. Welk hart hem nogtans op drie pooten ontliep. Des anderen daegs keert hy weder ter jagt, schiet weder een Hart, en bevint dat het het zelve is, dat hy des daegs te voren geschoten hadt. Hy stondt verbaest, ziende dat het gebroke been zoo goedt als genezen was. Als hy aen anderen hier van kennis gegeven hadt; en de zaek onderzogt was, bevont men dat dit geschiet was ter plaetse, daer deze Gom zich gezet hadt, zoo dat men giste dat deze schielyke genezing hier van daen quam. Men nam'er de proef van in andere quetsuren, en de kragt bespeurt hebbende hielt men ze aenstonts in hooge achtinge.

Wondere genezing van een been-breuk.

Men heeft nogh een diergelyke Gom ontrent Lorestan, die dezelve werking doet, uitgezondert dat'er drie-of viermael meerder tydt toe vereischt wort. Om deze gommen te onderscheiden, en de regte proef daer van te nemen, legt men een weinigh op een kool viers. Komt'er een pekagtige reuk uit, zoo hout men ze voor de slegtste: dewyl de beste, als gezegt is, eenen aengenamen geur van zich geeft. Maer de regte proef wort genomen aen een hoen, welk men eenen der pooten aen stuk breekt. Men bestrykt de quetsuur en spalkt den poot, en men geeft het dier daer wat van in. Is het de regte gom, zoo loopt het hoen des anderen daegs weder op den poot heen. Dit bevestigen zy door vele ondervindingen. Maer dewyl deze verzegelde gom alleen aen den Koningh gezonden wort, is het wel te begrypen dat'er niet aen te komen is, als door de genen, die het bewint daer over hebben, en zich zelven heimelyk daer van verzien, om hier door gunst te bejagen by eenen der voornaemste Grooten des Ryx, die hier van een geschenk ontfangende, somwylen eenen zyner vrienden wat mededeelt. Voor gelt is zy niet te krygen, maer die van Lorestan wel. Evenwel ben ik, bedriegh ik my niet, van beide de soorten verzien.

XXXIII. HOOFTSTUK.

Beschryving van Julfa. Dragt der Armenische Vrouwen. Plegtigheden ontrent de geboorte. Manier van trouwen en begraven. Opvoeding der Kinderen, en manier van leven der inwoonderen. Europeërs, die zich hier onthouden. Buitenlantsche Gezanten.

Beschryving van Julfa.

NU gaen wy over tot de beschryvinge van Julfa, zoo als dat gemeenlyk genoemt wort: schoon het in verscheide deelen verdeelt is, die alle hare byzondere namen hebben. Vooreerst komt ons voor out Julfa, by de Armeniers *'t Soeg-ga* genaemt, daer de meeste en voornaemste Koopluiden woonen, welker voorouders voor hondert jaren ten tyde des Konings Abbaas den grooten, of eersten, uit verscheide gewesten, ook van de Turxe grenzen hier aengekomen zyn, dien ook plaesen werden aengewezen om het lant te bouwen, en andere middelen aen de hant gegeven, om zich hier te kunnen onthouden. Op dien zelven tydt had een gedeelte der Gauren daer ook zyne bestelde wooningen, nevens eenigh volk van andere gewesten; waer van wy in 't vervolg spreken zullen.

Nieu Julfa legt verder op. Het eerste deel daer van wort genoemt *Gaef-rabaet*, by anderen ook *Koets*. Meerendeel wort het bewoont van ambagtsluiden, die in steen werken tot gebouwen en graffsteden. Het tweede wort genoemt *Tabriese*, waer in meest wevers van stoffen wonen, nevens weinige Françoisen. Het derde onder out Julfa behoorende, heet *Toest* of *Samsja-baet*. Hier woonen eenige weinige Koopluiden, voorts gemeen volk. Het vierde gezegt *Eriwan*, begrypt in zich niet dan gemeene luiden. Het vyfde, *Nagt-siewaen*, mede. Het zesde, *Sjachsa-baen*, is niet aenzienlyker. Het zevende, *Kasketsie*, heeft in zich al de zelve soort. Alle deze menschen hebben hunne benaminge naer de plaetsen, en worden daer door onderscheiden.

Nieu Julfa.

Out Julfa is veel grooter dan alle de ande- Out Julfa.

Digitized by Google

dere quartieren samen, wordende daer in ontrent tweeduizent huisgezinnen gerekent: waer onder de voornaemste Koopluiden zyn, welker eenigen rykelyk gegoedt zyn.

Zy hebben hunnen eigen Kalantaer of Burgermeester, ook hunne *Betgoedaes* ofte Wykmeesters, en doen alle gemeene zaken zelfs onder hen af. Maer zaken van eenigh gewicht worden aen den Koning of Ryxraden gericht, en daerna door den zelven Burgermeester en Wykmeesters afgedaen.

Out Julfa hoort eigentlyk aen de Grootmoeder des Konings, die genoemt wort *Nawash-ali*, welke titel gegeven wort aen iemant, die groot van vermogen is. Alleen de andere gemelde plaetsen staen onder den *Nagasi-baesjie*, of oppersten Schilder des Konings. Evenwel hebben zy hare Wykmeesters: en voorheen hebben zy ook eenen Burgermeester gehad.

Het eerste quartier, als men aen de Zuidzyde van Julfa komt, bestaet in een lange straet, bewoont van de Gebbers of Vieraenbidders, menschen, die voor drie jaren tot het Mahometaensch geloof gebragt zyn. De vrouwen onder hen gaen altydt met het aengezicht ongedekt naer eene overoude gewoonte. Ik hebbe naer de gelegenheit dezer menschen veel onderzoek gedaen, en de regte kennisse daer van gekregen, toen ik daerna uit Indie wederkeerde. Waerom ik het verhael daer van zal uitstellen, totdat gy my op myne wederomreize verzellen zult.

Gebouwen van out Julfa.

Onder de gebouwen in out Julfa hebben de kerken den voorrang, welker voornaemste is de Anna-baet of Bisschopskerk, waer van ik spreken zal op het feest van den Kruisdoop. De tweede kerk hebbende een grooten koepel, zonder kolommen is genaemt *Surpa-Koop*, of St. Jakobs kerk, zynde van binnen, even als de Bisschopskerk, geheel met Bybelsche historien beschildert. Zy heeft aen de eene zyde, als men ter regterhant aenkomt, weinige vertrekken, die onbewoont zyn. In deze kerk komen ook de vrouwen op eene afgezonderde plaets. De derde en grootste is genaemt *Surpon-tomasa*, of St. Tomas kerk, die in de lengte gebout en met zes vierkante kolommen ondersteunt is, namelyk drie aen elke zyde. Deze Kerk is zonder eenigh schilderwerk, en de wanden daer van zyn wit. By den altaer gaet men met drie trappen aen beide de zyden op. De koepel is zeer laegh. Buiten deze drie Kerken zyn'er nogh 11 of 12 andere van minder aenzien: gelyk men ook in nieu Julfa 13 of 14 Kerken vint, die om hunne kleenheit weinig aenmerkingh verdienen.

Men ziet in out Julfa eenige fraeie huizen der voornaemste Armeniers: onder welke in kostelykheit uitmunt dat van Hodsjie Minozes, in wiens grootste vertrek om het overvloedigh verguldsel alles van gout schynt te wezen. Het is voort beschildert met bloemen en lofwerk, en het doorschynsel van den muur wit glinsterende, met eenige spiegels rondom. Het gewelf is boogswyze, en bestaet uit vier deelen, aen welker elk zich boven aen een groote goude en een weinigh gekleurde star of roos vertoont. Onder tot op 2 of drie voet van den gront heeft men gemarmerden steen. Aen de voor- en agterzyde is een groot vak, met lofwerk doorvlogten, zoo rykelyk en sierlyk, als men hier te lande weinigh ziet. Van buiten door de voorpoort inkomende vint men zich in deze huizen gemeenlyk op een groote plaets of voorhof, die in eenen Bloemtuin bestaet, in het ronde, en in het midden, met een plaveisel van steen tamelyk breet omzet. En agter dit Heerenhuis heeft men altydt een diergelyke plaets met een tuin afgescheiden tot wooning voor de vrouwen, volgens de maniere dezer landen.

Na het beschouwen dezer woninge, waer in ik van den Huisheer wel onthaelt was geweest, bezagh ik ook het huis van den Kalantaer Hogaes, anders genaemt *Lukas*. Dit was wel groot, maer zoo frai niet. Ik begaf my ook naer de woonsteede van Arjiet aga, voor welke een zeer groote tuin was, gelyk ook het gebou groot was, hebbende mede eenige sierlyke vertrekken. Het huis van Hodsjie Saffraes had ook eenen grooten tuin, zynde de wanden in de woninge zelve ook doorgaens beschildert met veele beelden, zoo groot als het leven. Want men zag'er een man en vrou in Turxe kleedinge, ook andere beelden, gekleedt op de Persiaensche en Spaensche wyze, die alle afgescheiden stonden. Boven op dit huis was een Taras of vlakte vry hoog opgetrokken, van waer men veele vermakelyke gezichten had, die den Koning Abbaas in zyn leven geweldigh vermaekten. Het huis van Hodsjie Agamael is byzonder hoogh, deftigh, en vermakelyk, strekkende zich een vertrek daer van ten deele over de straet met fraeie ruime venssteren. Van boven heeft men ook wegens de hoogte lustige gezichten. Dat van Hodsjie Ovannis Sjoe-riek is ook zeer fraei, nevens dat van Hosjie Miersa, en eenige andere, die wel verdienen bezien te worden. Eenige huizen hebben in het fraeiste vertrek een springende fontein, die gelyk met den gront van marmer byzonder sierlyk en net gehouwen is. In andere staet zulk een fontein voor het vertrek, zoodat men een aengename zitplaets heeft in het gezigt der zelve.

Alle deze huizen zyn byzonder net.

De

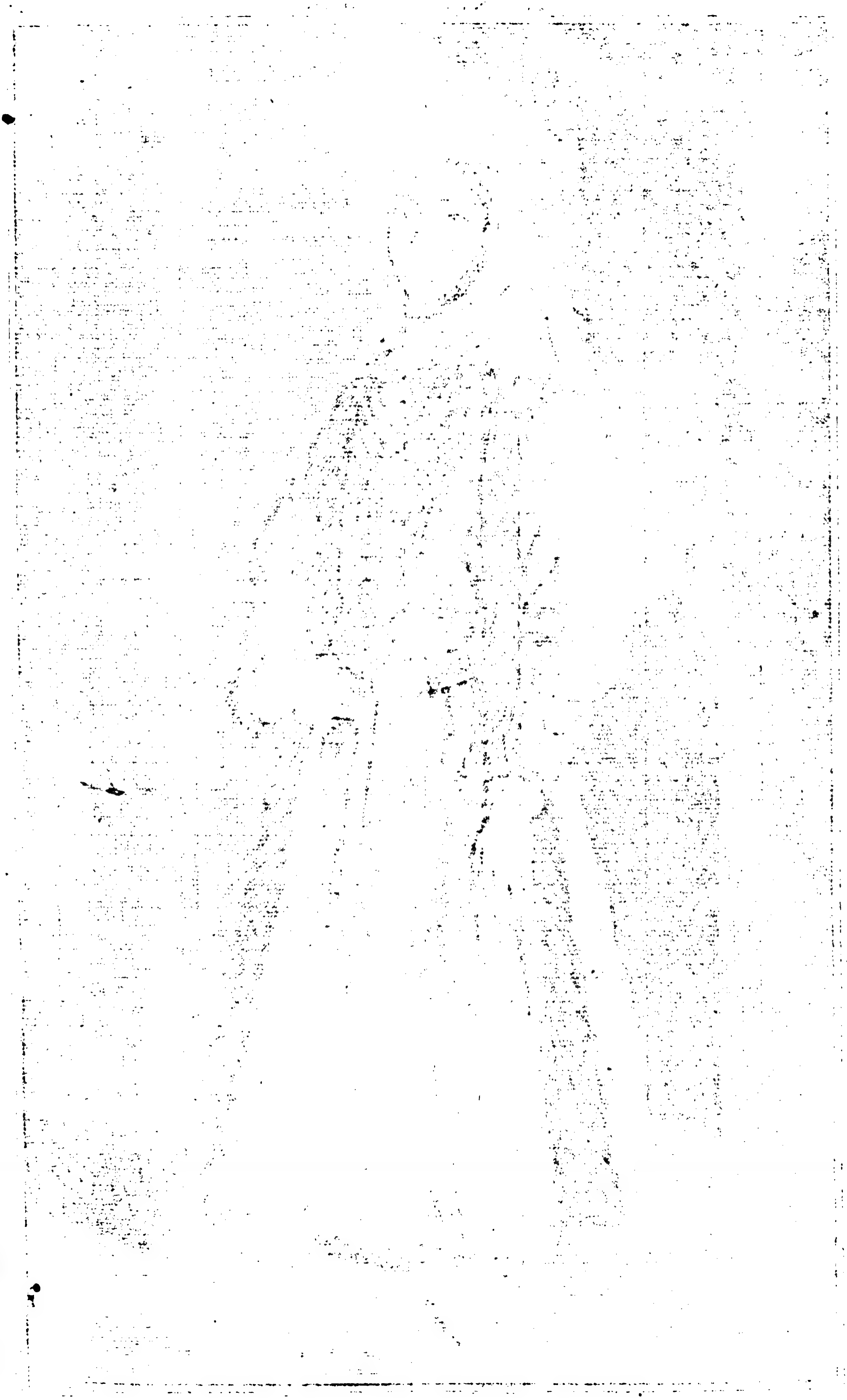

Digitized by Google

Digitized by Google

Nettigheit der huizen. De vloeren ziet men met tapyten en andere kleeden belegt, de kussens kostelyk van zilvere en goude stoffen. De voorpoorten der wooningen, eenige uitgezondert, zyn kleen, dus met voordagt gemaekt, ten deele om den Persianen, die te paert aenkomen, het inryden te beletten, ten deele ook om de pragt, die binnen is, te bedekken.

Men ziet eenige der voorname straten met Zenaerboomen van wederzyden bezet, stroomende ook de waterloopingen daer door heen.

Kleding der mannen Wat aengaet de kleeding der mannen, zy verschilt weinigh van die der Persianen, uitgezeit datze zoo net niet is. Ook is hun muts of mandiel, die ze op het hooft dragen, zoo aerdigh niet gevlogten. Ook mogenze die op de Persische wyze niet dragen. Zy dragen ook geene groene muilen.

En vrouwen. De voornaemste Armenische vrouwen hebben mede eenen bant half om het hooft, met gesteente en paerlen bezet, waer aen ze den zelven naem geven, als de Persianen. Hier onder komt een goude Chambara, ontrent twee vingers breet, ook met kleinodien gesiert, die onder half op elkander hangen. Bezyden het aengezicht hangen meer dan twintigh goude dukaten, en andere sieraden van gout en paerlen, die tot onder de kin komen. Dit tooisel noemen ze *Jeries-annoots*. Het onderaengezigt is tot op het begin van de neus met eenen byzonderen doek gedekt, dien ze noemen *Jas-mg*. Deze is agter aen het hooft vast. Dan hebben ze nogh eenen anderen witten doek, wiens rand met gout en zilver doorweven is, genaemt *Letsiek*. Deze komt om den hals aen 't agterhooft, hangende daer van eenige slippen neder, die vierkantigh in eenen driehoek gevouwen en omgeslingert zyn. Dezen laten ze noit af, gelyk ook niet die voor het onderaengezigt is. Uit dezen doek, telkens besproeit door den adem des monts en der neuze, kan myns oordeels geen aengename reuk komen. Een andere gestikte doek, *Mandiel* genaemt, hangt haer voor over op de borst, en komt om den hals onder de gemelde doeken, die agter aen het hooft vast gespelt zyn, hangende voorts langs het agterlyf tot onder toe gelyk met den rok, als zynde wel drie vademen langh. De bovenvest is gemeenlyk van gout laken, met sabelbont gevoedert, genaemt *Katebie*. Die daer onder komt is van gebloemde of andere stoffen, en wort genoemt *Takala*, waer onder een korter, *Argalog* genaemt, tot by de knien nederhangt. Het hemde is van geborduurde taf, of andere kostelyke stof, en is wat korter dan de bovenrok, waer onder de broek of *Wotaets-sjoor* is, dat zoo veel betekent, als dexel der beenen. Hy is gemaekt van roodt en wit fyn gestreept armozyn. Hier by komen de koussen, genaemt *Top-poeg*, die op de Persiaensche wyze gemaekt zyn. Voor muilen dragen ze *Paepoet-sjes*, geel en ook roodt als die der mannen, omdat ze geene groene Persiaensche durven aendoen. De riem, dien ze om 't lyf dragen, is van gedreven gout of zilvere plaetjes, drie of vier vingers breet. Hier onder is een zyde riem met eenen gesp. Zy dragen 'er ook die met gesteenten bezet zyn. Om den hals hebben ze twee of drie goude ketens, aen welker een of twee, doosjes hangen met reukwerk, gelyk aen de andere goude dukaten, zynde yder stuk bezet met 5 of 10 dukaten, en hangende onder aen een gansche reex van 20 tot 50 toe. Hier by is een snoer van roodt bloetkorael, zynde aen de derde korael telkens een enkele of dubbele dukaet vast gehecht. Om de armen hebben ze goude brazeletten, en aen de vingeren zoo veel ringen als ze willen. By zomertydt hebben ze in plaets van den langen bonten vest, eenen, die korter en zonder mouwen is. Deeze hangt even over de knie, en wort genoemt *Koer-toek*. Een vrou in dit gewaedt schilderde ik ook, als de voorgemelde, op doek, gelyk die afgebeelt is op No. 101.

Kleding der maegden. De ongehuwde dogters hebben de zelve kleeding wel, dog het hooftsieraedt niet, nochte den doek over het onderaengezigt, gelyk ook niet die over de borst en agter met de kleederen gelyk hangt. Alleen hebben ze die om den hals en agter aen 't hooft vast is. Zy hebben om het voorhooft eenen bant met gout- en zilverdraet gestikt, en met paerlen bezet. Als de vrouwen uitgaen, komen ze als de Persiaensche voor den dagh, uitgezondert dat ze het kleedt met de regterhant gedurigh voor het aengezigt moeten houden, om gestadigh bedekt te zyn.

Deze dragten afgehandelt zynde, zal niet qualyk voegen, dat wy iets melden van de manieren, die dit volk hout by de geboorte der Kinderen, by het trouwen, en begraven.

Zeden ontrent geboorte. Als een kint ter werrelt gekomen is, wort alleen een man aengestelt tot Gevader. Weinigh dagen daerna wort het door een vrou om gedoopt te worden naer de Kerke gebragt. Deze geeft het den Priester over, die het kint moedernaekt driemael geheel in eenen daer toe gestelden bak met water dompelt, onder het spreken van zoodanige woorden, als by ons ook gesproken worden. Dan bestrykt hy het hooft met een heilige olie, ook den mont, de borst, den nek, de handen, en voeten, en wind het dan weder in zyne doeken, brengt het voor den altaer, en steekt het sakrament in zynen mont.

Digitized by Google

Dit gedaen zynde legt hy het op beide de armen van den Gevader, die het dan met eenige stof tot een pillegift beschenkt. Dit stof wort over het kint heen gelegt. Hy zelf heeft in elke hant een brandende waskaers. Eenige priesters gaen voor hem heen met een waskaers en kruis, zingende het Euangeli onder het geluit van speeltuig. De gevader volgt hen tot aen het huis der Ouderen, daer hy het kint der moeder overlevert, en dien dagh met de magen in vrolykheit overbrengt. Dezen zelven Gevader nemenze ook gemeenlyk, zoo'er hierna nogh andere kinderen geboren worden. Komt het te gebeuren dat een kint geboren wort voor het Paeschfeest, of het feest der Indoopinge van het kruis, zyn ze gehouden het op dien feestdagh te laten doopen. Hier ontrent is waer te nemen dat noch deze gevader, noch eenigen zyner bloetverwanten trouwen mogen met iemant der magen van het kint tot in het derde of vierde lidt toe. Staet iemant over een jongske ten doop, en weder over een meiske van een ander huisgezin, zoo mogen deze twee kinderen hierom noit aen elkander trouwen.

Zeden ontrent het huwelyk.

De Huwlyxplechtigheden gaen hier vremt toe. Van vryaedje weet men gansch niet: maer de troubeloften worden gepleegt tusschen de magen van beide de zyden. Tegens den troudagh worden eenige jongelingen genoodigt aen het huis van den Bruigom, ook speelluiden besproken, om daer te verschynen. Op dien tydt wordt den genoodigden een brandende waskaers ter hant gestelt. Middlerwylen komen eenige jonge dogters al dansende over straet onder het gespeel van trommelen en schalmeien, volgende agter haer eenige vrouwen, die een gestel van kleederen en juweelen by zich hebben. De meiskens dus al dansende aengekomen brengen aen den Bruidegom eenen reep van groen geborduurt Sattyn, dienze kruisweegs over zyn borst van den gordel tot op den schouder vast maken. Hier op gaen mannen en vrouwen yder in een byzonder vertrek, daerze met banket en lekkere dranken onthaelt worden. Ondertusschen zyn'er kleederen voor den Bruidegom en Bruit toebereit, die in eene byzondere houte korf binnen gebragt worden by den Bruidegom, die met zyne jongelingen verzelt is, nevens eenige fraejigheden voor de speelnoten en andere jongelingen. Nu worden door den priester eenige ceremonien over deze kleederen gepleegt. Waer na het kleedt aen de Bruit gebragt wort, dat zy aentrekt, gelyk de Bruidegom het zyne: die hier op, verzelt van zyne speelnooten en 2 of 3 anderen zyner naeste magen naer binnen by de Bruit gaet, daer hy van haren vader, Broeder, of naest bestaende vrienden wort verwelkomt, en de toewenschingen van een goedt leven, nevens andere goede vermaningen ontfangt. Dan komen dezelve meiskens als te voren, en brengen hem eene tweeden reep van roodt Sattyn, dien ze kruiswyze over den eersten leggen. Vervolgens komen de vrouwen met eenen neusdoek, wiens een einde in de hant des Bruidegoms, en 't ander in de hant der Bruit gegeven wort, wier bovenlyf met eenen fraei geborduurden doek omhangen is, zoo nogtans, dat men haer kleederen daer onder zien kan. Zy heeft een roodt geborduurt taf voor het aengezicht, dat tot beneden de kleederen hangt. Dus volgt ze den Bruidegom, die voor haer heen treedt. Verscheide bedekte vrouwen verzellen haer, gaende alle de mans voor den Bruidegom. Dus komen ze aen de Kerk, ieder met een brandende waskaers in de hant. Als ze daer gekomen zyn, nemen de gemelde maegden den Bruidegom en Bruit den neusdoek af, en mannen en vrouwen gaen zitten op de plaetsen voor hun geschikt. Ondertusschen wordt de Mis begonnen, en de Biegtvaders komen voor den dagh, die de biecht hooren van den Bruidegom en Bruit. Dit volbragt zynde, gaet het paer naer den altaer, daer de Priester den Bruidegom afvraegt, of hy genegen is deze Jongkvrou voor zyn echte vrou te nemen: en of hy, indien het quame te gebeuren dat haer met hem getrout eenigh ongemak van ziekte, blintheit, verminktheit, of andere zwarigheit overquam, egter belooft haer te zullen blyven beminnen en in eere te houden. Als hy hier Ja op gezegt heeft, vraegt hy het zelve de Bruit ook af. Welke ook op de zelve wyze hare meening verklaert hebbende, gebiet hy hen elkander de regterhant te geven, stelt hun hoofden tegens een, en legt daer een kruis over heen, dat de Speelnoot met eenen neusdoek vasthout. Ondertusschen wort het formulier der Trou gelezen nevens eenige gebeden hier toe dienende. Dan neemt de Priester het kruis weder wegh, en de getrouden het Sakrament des altaers van hem onfangen hebbende, begeeft zich yder weder op zyn plaets, tot dat de mis geeindigt is. Dan treedt yder uit de Kerke. De priesters gaen voor uit onder het geluit van trommelen, bekkens, en schalmeien. Agter hen volgen de Bruidegom en Bruit, gestrengelt door den zelven neusdoek als te voren. De vrienden altemael komen agter aen. In deze orde trekt men naer het huis des Bruidegoms, buiten welx voorpoort een kom gereedt gemaekt wort met Serbet voor de Priesteren en alle die 'er genoodigt zyn. Men besprengt hen ook met rozewater, en verquikt hen met lieffelyk reukwerk, dat hun uit een zilver

vat

Digitized by Google

vat wort toegezwaeit. Vervolgens treedt men naer binnen. Mannen en vrouwen gaen yder in een byzonder vertrek, tot dat de maeltydt gereedt is. Dan begeeft men zich tot het mael. Mannen en vrouwen weder elk afgezondert. De maeltydt is aengeregt op den gront, die met tapyten bespreit is. Hier zitten ze aen volgens de Oostersche wyze. Eerst wort het banket aengeregt, waer by komen zeer smakelyke dranken. En daerna komt eerst de spys.

Ik hebbe hier by te voegen dat de Bruidegom en de Bruit, indien ze op eenen en zelven tydt trouwen en de hostie ontfangen, drie of vier dagen van elkander blyven. Anders komen ze den zelven avont by een, door de vrienden en speelgenooten in hun slaepkamer geleid, daer ze met rozewater besprengt worden. Het welk gedaen zynde, vertrekken de vrienden, en laten hen alleen.

Na verloop van eenige dagen word uit het huis van de Ouderen der Bruit alles gebragt, dat haer voor eene huwlyxgift is toegeschikt, als kleederen, gout, zilver, juweelen, naer het vermogen der Ouderen groot of kleen is, tot banket en vrugten toe. Alle deze dingen worden in sierlyke houte bakken gelegt, en onder het geluit van muzyk over wegh gedragen, gelyk hier voor van de Persianen gezegt is. Evenwel wort dit wel uitgestelt tot dat'er een kint uit dit huwelyk geboren is: wanneer niet alleen de huwlyxgift, maer ook een wiegh en verdere toestel voor het kint op dezelve wyze over straet gedragen wort. 'T gebeurt ook wel dat ze te paerde naer de kerk ryden, en op de zelve wyze wederkeeren. Ook trouwen ze wel by nacht in stilte in tegenwoordigheit van weinige vrienden.

Huwelyxgiften.

Niets quam my hier vremder voor, dan dat deze menschen hunne kinderen aen elkander uithuwlyken, als ze nogh zeer jongh zyn: zoo dat men zelden jongens van 7, 8, of tien jaren ziet, die niet al getrout zyn. Want de Ouders verloven wederzyds hunne kinderen, als ze maer een jaer out zyn. Ja dat meer is, deze verloovingh geschiedt al als de kinderen nogh in het lichaem der moeder zyn. Zy geven voor reden, dat de meiskens ongetrout blyvende, gevaer loopen van wechgenomen te worden op last des Konings, om in het Vrouwentimmer te zyn. Tegen welk ongemak zy zich door het huwelyk willen verzekeren. Evenwel ontbreken'er geene voorbeelden van getroude vrouwen, die in het Hof tot des Konings lust gehaelt zyn.

Vroege huwlyken.

Ik heb van de plegtigheden der begravinge, by deze menschen gebruikelyk, reeds iets gezegt, in het beschryven van mynen togt over de Wolga. Waerom ik hier alleen zal byvoegen, dat de vrouwen zoo wel als de mannen de lykstaetsie vereeren. De Priesters ook en Diakonen lezen en zingen over wegh geestelyke gezangen, op den lykdienst passende. Het lyk wort door vier gemeene luiden op eene baer gedragen, somtyts ook door agt, opdat ze, zoo de wegh langh valt, elkander mogen verpozen. Het doode lichaem leggen ze zonder kist in de aerde, die aen het hoofteinde wat hooger is. Als het daer in legt, neemt eerst de Priester drie malen beide zyn handen vol aerde, die hy kruiswyze over het lichaem werpt. Dit wort gevolgt van alle die daer by zyn, die egter zonder een kruis te maken de aerde daer alleen opwerpen.

Zeden ontrent de begravinge.

Als men wedergekeert is, blyft het gansche gezelschap in het sterfhuis ten eten, zoo wel des middags, als des avonts. Behalven dit komen nogh 40 dagen langh twee Priesters nevens eenen Diaken daer in huis het middagh-en avontmael nemen. In welke 40 dagen een of twee Priesters en een Diaken des morgens aen het graf des overledenen iets lezen uit het Evangeli, en eenigh gezangh uit Davids Psalmen aenheffen, waer voor ze byzonderlyk betaelt worden, krygende gemeenlyk voor ieder reize 10 stuivers. Zoodat de begravingen by dit volk vry kostelyk vallen.

Gelyk deze menschen zich aen veele uiterlykheden uit bygeloovigheit vergapen, zoo laten zy zich aen het wezentlyxte der dingen luttel gelegen leggen: zynde zeer slap ontrent dat gene, dat hun meest behoorde ter harte te gaen. Als ik dit zeg, heb ik myn oogh op de opvoedinge der kinderen, die zeer slegt toegaet. Veelen reeds tot hunne jaren gekomen, zyn zoo plomp dat ze het Vader ons niet weten op te zeggen. Geen wonder, want ze trouwen zoo vroegh, als dat door de natuur mogelyk is, en telen by gevolgh kinderen, als ze zelfs nogh kinderen zyn. Zoo dat ze daarna als de tydt, die bequaem is om wat te leeren, aenkomt, zoo belemmert zyn met de zaken der huishoudinge en de jonge kinderen, dat'er geen kans is om ergens wys in te worden, en de kinderen geene vordering van hunne moeders te wachten hebben, als die zelve in haren tydt niets geleert hebbende, ook anderen niets kunnen byzetten. Hier uit is het dat de vrouwen geheel zonder geest zyn, versteken ook van alle aenvalligheit. Waer van ik voorbeelden t'over gezien heb, als'er twee of drie duizent op eenen tydt by een waren om de overledenen aen de graven te beweenen. Zeker hoe jong zy zyn, zy gelyken beter naer oude wyven, daer het mooi af is. Vremt is dit egter, dewyl de Persiaensche vrouwen, die zy alle dagen voor oogen hebben, tot de minste

Slechte opvoeding der kinderen.

Digitized by Google

toe alle van goede gestalte, fraei van gangh, en bevalligh zyn, en het witte kleedt, dat haer bedekt, aerdigh weten te bestieren. Waer op zich de Turxe en Griexe vrouwen ook wonderlyk verstaen, verbeeldende in alle hare gebaerden een grootsheit en deftigheit, die vooral in haren gang uitblinkt. Deze in tegendeel zyn overal even afschuwlyk, wordende ook bedorven door den doek, waer in ze altydt gebonden zitten, waer door het gebeurt dat ze meest alle uitpuilende wangen hebben. Hier by zyn ze kort en plomp. Het misselyxte is nogh dat zy, als men haer in Julfa ontmoet, hoe bejaert ze ook zyn, haer aengezigt tegen den muur van een huis wenden, en dus u den rug toe keeren: dat geene Mahometaensche vrou oit doen zal. Ik weet ook niet dat ik het oit aen eenige andere natie bevonden heb. Deze onbeschoftheit hebben ze ook over zich, al zyn ze in het gezelschap van hare naeste bloetvrienden. Want zoo de man haer een schael wyns toereikt, keeren zy zich ylings om, trekken den doek, dien ze voor het aengezicht hebben, nederwaert, en ledigen den kelk, dat ze niet ongaerne doen, versmadende den beker niet al is hy wat groot. Iemandt mogt uit deze omzichtigheit, waer mede zy zich zoo weinigh van mannen laten zien, oordeelen dat ze inzonderheit hare kuischeit betragten: dogh dat is verre van daer. Want veele laten zich voor gelt tot ontugt huuren. Ja de buitensporigheit gaet wel zoo verre, dat ze in mannelyk gewaedt zich te paerde naer Spahan laten brengen, zelf in gezelschap van haer moeder: terwyl de onnoozele Armeniers wanen dat hunne vrouwen eerlyker zyn dan andere, en dat, omdat ze zich niet laten zien. Want dat zulk bedekken geen teken is van kuisheit, daer heeft men al blyk van in het Boek der Scheppinge, daer Juda Tamar ziende, haer voor eene hoer hielt, dewyl zy haer aengezigt bedekt had.

Ongemaniertheit der wyven.

Zinlykheden der mannen.

De begaeftheden der mannen bestaen ook alleen in het vergaderen van gelt. Het welk als ze gewonnen hebben, stellen ze nogh anderen te werke om hunne schatten te vermeerderen. Hier op spelen alle hunne gedagten, woorden, en werken, zoodat ze naer niets anders nieusgierig zyn, stoffende ondertusschen in hunne plompheit tegens de Persianen op de schoonheit van Persie, dat ze boven alle andere landen verheffen, als bloeiden daer alle kunsten en wetenschappen, waer van zy zoo veel kennisse hebben als de blinden van de koleuren. Want zy doen niet dan reizen in de landen der Christenen met zyde en andere koopmanschap, en keeren met lakens of andere waren te rug, zonder naer eenige fraejigheden, die daer mogten zyn, om te zien, of eenige aenmerkingen daer over te nemen. Ja geen eenen stuiver zouden ze willen uitgeven om iets fraeis te gaen zien, nogh zelf in hun eigen lant geenen voet daer om verzetten. Hierom weten ze niets als 't geen ze van anderen hebben hooren vertellen: onkundig zynde van al het gene ik aenmerkenswaerdigh op de reize aengetekent heb. Zelfs die met my reisden hebben niet gezien het geen van my op dien tydt gezien is. Om welke onverschilligheit of liever vadzigheit ik my in het een en 't ander te gaen nasporen, altydt bedient heb van de hulp van anderen, die ik met voordagt daer toe huurde, zonder my oit met eenigen Armenier te bemoejen, als alleen in de Basaers, daer ze hun voordeel gaen bejagen: gaende alles wat niet in koopen en verkopen bestaet, verre boven het bereik van hun begrip, dat niet gefatsoeneert is door eenige wetenschap. Zoo dra zy lezen en schryven kunnen, worden ze van hunne meesters, die in Julfa blyven, uitgezonden, rydende in het gaen en keeren van Spahan meest met hun beiden op een paert, muil, of ezel, dat men in geen andere landen ziet.

Hun onkunde.

Alsze in de koopdagen met de Persianen eenigen handel dryven, of in hun winkeltjes binnen de stadt zitten, daer ze het laken met de elle verkoopen, durvenze geenen wyn of sterken drank proeven, uit vreeze dat men het rieken mogt; zoodat ze in groter slaverny leven dan de Grieken onder de Turken. En dit quaedt neemt alle dagen zoo toe, dat te vreezen staet dat ze by verloop van tydt geheel zullen te gronde gaen, of het Mahometaensche geloof aennemen, waer van men geene duistere voorspellingen ziet. Hier van is oirzaek de oneenigheit die bespeurt wort in hunne Kerkelyke regeringe tusschen verscheide Bisschoppen, en de twee Patriarchen; leggende ook deze twee Patriarchen geweldigh met elkander over hoop, en trekkende hunne streng met overgroote hevigheit. In dit troebel water visschen de Persianen, die zich van hunnen twist bedienende hun groote lasten opleggen, en by zich ten offer doen komen; dat, terwyl ik daer was, twee reizen agter een gebeurt is; in welke reizen zy grooter sommen dan oit voorheen hebben moeten opbrengen. Dit is de vrugt dier tweedragt, die hen al stil knakt: daerze goede eenigheit houdende groote dingen zouden kunnen uitwerken, dewyl het hun aen geen gelt ontbreekt, waer door alles in dit Ryk uitgewerkt kan worden. Maer de smaek, dienze hebben in onlusten, is ongemeen, en blykt aen een geval, waer van ik ooggetuige geweest ben. Teweten twee Gebroeders waren in

Tweedragt in hunnen godtsdienst.

Digitized by Google

in geschil geraekt over zaken hun belang betreffende, dat zoo veel als de ziel der Armeniers is. De zaek wert in regten betrokken. Maer de outste, die in bezit was van het gene, daer over getwist wert, vulde de handen der Mahometanen zoo zeer, dat hy gestadigh in het Rechtsgeding boven dreef. Dees was blint, en zeide ter gelegenheit van zulk een droevigh gebrek, dat hy zich in zyne blintheit verheugde, dewyl hem hier door niet gebeuren konde zynen broeder te zien; wenschende ook doof te mogen zyn, om noit iets van hem te kunnen hooren. Dat is een staeltje van haet, die ik moet bekennen dat verre gaet. Zyn broeder was in Vrankryk getrout en had daer zyne vrouwe gelaten, en met zich twee dogtertjes hier mede gebragt. Deze quam meenigmael by ons Opperhooft aen tafel, en badt om zyne bescherminge tegen zynen onregtvaerdigen broeder, die op hem gebeten hem door het Turxe Gerecht wilde doen vatten. Het was ook eens gebeurt, zoodat hy zonder stokslagen niet vry raekte.

Bitterheit van den eenen tegen den anderen broeder.

Veele der voornaemsten onder hen hebben onzen Heilant reedts afgezworen, en het Mahometaensch geloof aengenomen, om het voordeel hunner kasse te bezorgen.

Afval veeler Armenieren.

Een dezer afgevallenen had een bedevaert gedaen naer Mecha, om het graf van Mahomet te gaen bezoeken. Terwyl ik hier in Persie was, quam hy weder t'huis. Zyn aenkomst ruchtbaer geworden zynde, gingen de meeste Armeniers hem te gemoet, en verwellekomden hem met alle eere: daer de Christen Pelgrims van Jeruzalem wederkeerende byna van niemant ontfangen of begroet worden.

Wat vermogen de Mahometanen hier hebben, is gebleken aen de twee Portugeesche Paters. Want deze (wie hoorde oit vremder ding?) zyn hier ook tot den Mahometaenschen Godtsdienst overgegaen: de eerste in den jare 1691. Hy was toen genoemt *Emanuel*, naderhant *Husseyn Cœliebeck*, dat is, slaef van Husseyn. De andere verloochende zynen Godt in den jare 1696, en, te voren genaemt *Antonis*, aenvaerdde nu den naem van *Alie Cœliebeck*, slaef van Alie.

Gezagh der Mahometanen in Persie.

Het gebouw of Convent, daer deze Portugeesche Vaders toe behoorden, is fraei, ruim, en groot, en van vele vertrekken verzien, gelegen binnen de stadt, en nu maer bewoont door den gemelden Vader Antonio Destiero.

Huizing der Portugeesche Geestelyken.

Twee Françoische Capucynen zyn'er, die mede hun Convent binnen de stadt hebben.

Kapucynen.

De Karmeliten hebben eene woning, die niet minder is, en eenen fraejen tuin daer agter: maer daer is'er nu maer een in, zynde een Pool van geboorte. De twee andere, Françoisen of Deenen uit Italie gekomen, onthouden zich in Julfa, daerze een kleen huis hebben. Daer zyn ook vier Jesuiten, die'er eene fraeie kapel op de Italiaensche wyze gebout hebben. Hier aen is een goede wooningh nevens eenen schoonen tuin, dienze behoorlyk onderhouden. Nogh zyn'er drie Italiaensche Dominikanen, die ook, terwyl ik daer was, een nieuwe kapelle gemaekt hebben.

Karmeliten.

Jesuiten.

Dominikanen.

De verdere Europeers, die men hier ziet, zyn Françoisen, genaemt *Sjoerde*, en *de Finot*, welker eerste een Goutsmit, de laetste een Uurwerkmaker is. Beide zyn ze lang in 's Konings dienst geweest. Nogh is'er een Uurwerkmaker, genaemt *Batar*, die voor weinigh jaren hier aengekomen is. Alle deze drie zyn geboortigh van Geneve. Nogh zyn hier twee menschen, die zich voor Artsen laten gebruiken, een François, genaemt *Hermet*, en een Griek van Smirne, genaemt *Robyn*. Behalven *de Finot* zyn ze hier alle getrout met Armenische dogteren van de geringste soort, zoodatze genoegh te doen hebben om aen den kost te raken. Want dat hier voor vremdelingen iets byzonders zoude te winnen zyn, deswegen hebben wy al in de voorgaende bladeren gesproken. Ook hebben de Persianen zelfs besaemde Artsen en Wiskonstenaers onder hun eigen volk. Op de Heelkunst egter verstaen zy zich niet: waerom het te meer te verwonderen is dat vremdelingen, die in deze kunst ervaren zyn, even weinig geagt worden. De luiden ook, die in dienst des Konings zyn, worden zoo onheusch gehandelt, dat men hun in plaets van hun jaerlyx wedde briefjes tot betaling toevoegt, en aenwyzing doet op de eene of andere stadt om de penningen, die men hun schuldigh is, te ontfangen. Op welke briefjes zy wel dikwyls de helft of een derde deel der somme zouden willen verliezen, als men die voor gereedt gelt van hun zou willen overnemen.

Uit een huwlyk is voor hun niet te wagten. Want men weet niet dat'er voorbeelden zyn van eenigen, die aen het minste huis van aenzien of middelen getrout zyn. Hun huwlyk ook voltrokken zynde veraerden zy allengs, en volgen hunne vrouwen en hare zeden in, om haer te believen, latende die ook noit aen hun lantgenooten of beste vrienden zien. Evenwel zy dit alleen gezegt van de Françoisen, dewyl men by Engelsen of Hollanders zulk eene verbastering en verwyftheit niet bespeurt. In tegendeel levenze naer hunne vaderlantsche wyze binnens huis, gelyk altydt gebleken is aen ons Opperhooft den heer Kastelein, wiens Gemalin, een vrou van goeden huize, haer gaven van bequaemheit

Lof der Gemalin des Heeren Kastelein.

Digitized by Google

en ommegang zoo zeer aen yder deed blyken, dat haer doot van alle Europeers, die zich hier onthielden, betreurt wert. Zy verscheen altydt aen de tafel, die haer gemael open hielt voor alle Europeers, gelyk daer ook by myn aenwezen zyn dogtertje verscheen, dat toen tien jaren mogt out zyn. Maer als ons Opperhooft by gelegenheit op zyn beurt deze luiden, die aen Armenische vrouwen getrout waren, ging bezoeken in Julfa, verscheen'er nooit vrou van hun huisgezin. Zoodat ze van hun eigen lant niet meer overgehouden hebben, dan de spraek.

Lof der Griexe vrouwen.

Zeker de uitlanders, die te Konstantinopelen, Smirne, en elders in Turkye trouwen, zyn'er veel beter aen. Want deze Griexe vrouwen schikken zich zonder uitstel naer de gewoonte van hare mannen, en begeven zich zelf tot hunnen Godtsdienst, waer in ze hare kinderen ook behoorlyk opvoeden; daer de kinderen der voorgemelden altydt de zeden en Godtsdienst hunner moeder volgen, en geheel op de Armenische wyze worden opgevoedt.

Huwlyk van Pietro della Valla.

Ik weet wel wat men my zou kunnen te gemoet voeren wegens den beroemden reiziger Pietro della valle, Roomsch edeling, die te Bagdat in het huwlyk tradt. Maer ik stelle daer tegen de kragt der liefde, die de wyste menschen verstrikt: waer ontrent ik my verre zou kunnen inlaten. Maer ik zal de gansche gelegenheit dezer trou, die men zegt dat geschiet is in het zelve Convent, waer in ik uit Indie gekomen zynde myn verblyf heb gehadt, met voordagt voorbygaen, om niet te quetsen de gedagtenisse des doorluchtigen mans, die ons zulke schoone gedenktekens heeft nagelaten.

Afvallige Georgianen.

Van de Georgiaensche Christenen zyn 'er ook veele, zoo wel groote als kleene, tot den Turxen Godtsdienst overgegaen. En men ziet'er dagelyx voorbeelden van. Maer de agtinge, die ze onder de Europeers hebben, staet gelyk met die der Armeniers, van welke wy gesproken hebben: als men eenigen uitzondert, die om hunne bedieningen in den oorlogh, of elders, van de Persianen voor bequame luiden gehouden worden.

Vremde Gezanten.

Eer ik hier afscheide, moet ik een woort zeggen van de Gezanten, die somtyts aen dit Hof verschynen, beladen met brieven van de eene of andere Mogentheit uit Christenryk. Om de waerheit te zeggen, veele zyn'er onder, die den naem van Gezant onwaerdigh zyn, en liever Briefdragers mogten genoemt worden, en dus het Hof meer tot schande, als eere strekken. Want zulke komen alleen onder dien titel met inzicht om de goederen, die zy mede slepen, tolvry te hebben; welk voorregt zy weten dat van de Persianen aen de buitenlantsche Gezanten vergunt wort. Want het is een vast gebruik, dat iemant eenen brief brengende, die aen den Koning hout, door het geheele lant wort vrygehouden: gelyk hem ook zoo veel beesten verschaft worden, als hy noodigh heeft. Ook binnen Spahan wort hem, gedurende zyn verblyf, naer mate van zyn gevolgh zekere somme tot zyn dagelyx onderhout toegelegt. Welke somme, zoo ze gegeven wort aen de minste en onaenzienlyxte Gezanten, op zoo weinigh uitkomt, dat men zich zou schamen die te noemen. Waerom te verwonderen is dat eenige Christen Vorsten zich door de Armeniers laten bewegen tot bestelling hunner brieven aen den Koning. Maer zy weten zich voor te doen, of ze luiden van aenzien waren, daer ze in tegendeel eerloos zyn, en zelfs de genen, die hen op de reize naer 't Hof verzellen, godloos bedriegen, ja somtyts in hun uiterste verderf mennen: nemende in het einde, om te toonen hoe weinigh hun de godtsdienst ter harte gaet, dien van Mahomet aen. Welk alles ik hier heb willen aentekenen ten dienst der genen, die dezen lantaert niet kennen.

XXXIV. HOOFTSTUK.

Afval eeniger Hollanderen tot den Mahometaenschen godtsdienst. Korogmaken, en andere byzonderheden. Stantvastigheit van een Armenisch Christen, en zyn doot.

IN het laetste der Meimaent reed ik met den tweeden persoon der Maetschappye, den Heer Bakker, een uur voor den dageraet naer buiten, met voornemen van aen de rivier eenigh wilt te gaen opdoen, voor al eenen vogel te gaen opzoeken, die men zeide dat zich daer onthielt, en dikwyls gezien was. Men noemde hem *Morgh-sacka*, als of men zeide, *Waterdrager*. Wy bereikten ons oogwit niet: schoon wy hem van verre zagen vliegen. Het welk my speet,

Vremde vogel.

om

Digitized by Google

omdat hy de eerste was, dien ik oit gezien had, schoon men'er ook vint op de Wolga, ontrent Astrakan, en aen de Caspische Zee. Deze vogels zyn byzonder groot, hebbende eenen grooten krop, waer in ze veel waters bergen kunnen, dat ze ook, naer het gevoelen van eenigen, andere vogelen mede deelen.

Deze vangst ons mislukt zynde, namen wy het vermaek van in een vlietend water daer ontrent het net te werpen, en vingen in weinigh tydts meer visschen dan wy voor ons mael noodigh hadden: zoo dat we ook aen het Opperhooft een goede zoode van levendige visschen toezonden.

Met den avont vertrokken wy weder naer de stadt, daer wy ons den volgenden dagh mosten stil houden om het opkomen van eenen zwaren orkaen. Voorts liep deze maent met warmte ten einde.

Afval eeniger Hollanderen.

In het begin van Juny quamen hier aen drie Hollanders, die wech geloopen waren van de schepen der Maetschappye, leggende te Gamron. Deze gasten, Klaes Klaeszoon van Enkhuizen, die in dienst was geweest van Schiemans maet, Jacobus Kegels van Gouda, hebbende voor soldaet, en Henrik Korneliszoon van Amsterdam, voor matroos gedient, hadden (omdat ze och arm meenden hier door hun voordeel te bejagen) het Mahometaensch geloof aenvaerd, en zich laten besnyden, nadat ze nogh twee hunner makkers in eene der steden, die op den wegh leggen, by den Gouverneur gelaten hadden. Zy zagen'er zeer erbarmelyk uit, hebbende byna zoo veel broots niet, dat zy'er het lyf by houden konden, nochte eenig onderstant altoos van hunne nieuwe geloofsgenooten op den wegh bekomen. Zy vonden ook geenen troost in deze stadt, als wilde de Hemel hen straffen voor zulk eenen goddeloozen afval. Gebragt tot dezen noodt, verschenen zy aen de wooning der Maetschappye, daer ze door bevel des Opperhoofts werden afgewezen, en verzonden naer de genen, welker geloof zy hadden aengenomen. Zy keerden nogtans telkens weder, smekende en biddende om genade, en bekennende de zonden, waer in ze verzonken waren, beloovende ook zich te zullen beteren, indien ze weder mogten aengenomen worden in dienst der Maetschappye. Maer zy kregen van het Opperhooft tot antwoort, dat zulx niet in zyne magt was, maer dat hy hen zoude aennemen, indien ze zich op genade en ongenade wilden overgeven, en weder naer Gamron keeren, daer het geschapen stond dat ze de straffe des doots niet ontgaen zouden: en dat hy, was dit hun meening, hier over schryven zou aen den Heer Directeur te dier plaetse, om weder met de Indische schepen verzonden te worden. Zy verklaerden liever zulk een harde voorwaerde te willen aenvaerden, dan langer hier by dit volk in hunne zonden volharden. Men nam hen dan in, en verzagh hen van nieuwe kleederen, waer door ze als in andere menschen hervormt werden. Zy waren vrolyk en wel te vreden, en vertrokken binnen weinigh weken met goederen van de Maetschappy naer Gamron, daer ze wel aenquamen, van daer naer Indie verzonden werden, en quytschelding hunner schult bequamen.

Op den vyfden dezer maent bezigh zynde aen de rivier by de Chjaer-baeg met tekenen, werd ik schielyk gestoort door eenigh gewoel en geroep, dat ik hoorde. Nader hier op lettende, vernam ik dat'er *Korog* gemaekt wert. Het welk zoo veel wil zeggen, als het geven van een teken dat yder de plaets, daer hy dan is, zal hebben te verlaten, en aen eenen kant gaen, opdat hy geene gelegenheit hebbe van den Koning in het gezelschap zyner bywyven te zien. Want naer de gewoonte van dit lant magh dat in generhande wyze geschieden. De Koningh quam dan op dien stondt met eenige zyner wyven naer de stadt. Waer op al het volk haestelyk begon wech te loopen, het welk ik ziende, aenstonts mede myne plaets verliet. Ondertusschen quam een man te paert gezeten, te viervoet aenryden om het volk, dat hy over wegh nogh vinden mogt, van daer te dryven. Hy onderhaelde my ook wel haest, gaf my kennis van het *Korog*, en wees my vervolgens den wegh, dien ik te gaen had. Ik sloegh het padt, dat hy my aenwees, in, genootzaekt eenen grooten omwegh door de stadt te nemen, omdat alle de wegen, daer men niet door mogt, bezet waren, zynde op alle hoeken der straten wagt gestelt, die my telkens aenwees, waer ik door geraken konde. Dus geraekte ik eindelyk na veel omzwervens in veiligheit aen myne herbergh. Ik begaf my des anderen daegs weder naer de vorige plaets, om myn voornemen te volvoeren, maer vont het eige ongemak, en alles weder met wacht bezet, zoodat ik haestigh te rug keerde. By dusdanige gelegenheden is veeltyts alles aen de zydewegen van de Chjaer-baeg, en elders, met zeil of tentdoeken afgeschut, en met wagten bewaert. Komt deze ontmoeting onverwagt voor te vallen, zoo neemt het volk op het eerste gerucht schielyk de vlucht. Anders wort yder te voren gewaerschuwt, dat hy zoo wel by daegh als by nacht zal hebben buiten zyn huis te blyven, tot dat dit *Korog* gedaen is. Dus heb ik verscheide reizen my moeten wech maken uit de Karwansera: en yder moet dan wel op zyn hoede zyn, dat hy zich niet laete vinden aen

Korog.

Digitized by Google

dien oort, daer de Koningh dus verzelt staet door te trekken.

Konstapels uit Indie.

Weinigh dagen hier na werden hier gezonden uit Indie twee Konstapels, door den heer Kastelein voor den Koningh ontboden. Deze aengekomen zynde maekten hunne komst door den tolk bekent, maer kregen tot antwoort dat men aen eenen genoegh hadt. De ondervinding leerde dat ook, ja zelf dat men nogh te veel had aen eenen, dien men egter voor eene wyle behielt op zulk een kleene gagie, dat het schandelyk ware die te melden. Het geen men door dezen gast, dien men met een voegelyk kleedt voorzagh, eer hy vertoont wert, wilde verrichten, bestondt alleen in somtyts met eenige stukken geschut naer een wit te schieten; daer de Koning nogtans noit verscheen. Eer men daer toe quam wert alles vervaerdigt, maer met zulk een dralen (want daer was naeulyx een Roopaert te krygen, dat bequaem was om een stuk te dragen) zedat men veel eer een gansche vestingh zou opgeworpen hebben. Want veele maenden liepen hier mede vrugteloos door. Men verzond den Konstapel ook wel haest, die, om de waerheit te zeggen, niet bequaemheits genoegh had om met dezen landaert om te gaen; waer toe menschen van oplettenden aert vereischt worden.

Maen-zwym.

Den 17 der maent des avonts ten half negen uren vernamen wy hier een groote Eclips in de Maen, die rootagtigh zynde byna geheel verduistert wert eenige uren agter een. Den 21 zag men weder eenige wolken aen de lugt, die men in drie weken niet vernomen had. Zy waren gestadigh schoon blaeu zonder eenigen nevel; dat men hier veeltyts ziet. In 't begin van July was het zeer windigh weder, en egter vry warm.

Op den derden der maent opende men de winkels, die 5 of 6 dagen gesloten geweest waren, om het houden eeniger treurdagen, die in dezen tydt des jaers voorvallen. Zy noemen die, meen ik, *Waghme*. In dien tydt plegen zy hunne geschillen, zoo'er eenige ontstaen zyn, met elkander by te leggen, en de vrienschap te hervatten. Maer is de onlust ontstaen uit zaken, die hun belang raken, dan ziet men niet dat ze zoo naeu van gewisse zyn.

Twist tusschen Engelschen en Persianen.

Weinigh dagen hier na ontstont'er twist tusschen eenige bedienden van den Engelschen Agent, en zommige Persianen, die zoo hoogh rees, dat ze elkander met stokken te keer gingen. De Persianen verhit van gramschap, en dol van wraekzucht, stroiden in dit rumoer aenstonts uit, dat een hunner lantsluiden was dootgeslagen door eenen Armenischen dienaer van den Agent. Het gerucht verspreidde zich inder yl door de stadt: zoodat alle winkels, die digt by de wooninge des Agents stonden, gesloten wierden. De verbitterde Persianen begaven zich naer den Schout, die te voren een Georgiaens Christen geweest was. Dees zonder te wagten naer last van hooger hant ontbood den tolk van den Egelschen Agent by zich, die een Armenier was, genaemt *Isoph* of *Joseph*. Dezen vorderde hy eene hanttekening af, waer by hy belooven zoude den dootslager te zullen overleveren, of anders een zekere somme gelts te betalen.

Trouloosheit eens Tolx.

Deze tolk, wel wetende dat'er geen dootslagh geschiedt was, doet zulks, en verraedt zynen ouden geloofsgenoot. Het welk hy zoo veel lichter doen kon, om dat de Agent, die hier wel andere orde in zou gestelt hebben, krank te bedde lagh. Nu gingen alle monden op, en men wilde met gewelt wreken de doot van eenen geringen Persiaen, die met eenigh goedt op zyn hooft door de stadt loopende, om dat te verkoopen, by zeker toeval eenige stokslagen gekregen hadt, zonder dat hem verder eenigh leet wedervaren was. Men riep volmondigh uit, dat de Franken of vremden hunne medeborgers doot sloegen, en bragt die klagten aen voorname Heeren, en vulde het Hof met deze tyding. Ja hun woede gingh zoo verre, dat ze naer de Chjaerbaeg trokken met eenen gemaekten dooden, dien zy omdroegen, om de gemoederen der gemeente te beroeren, en aen hunne zyde te trekken. Zy begeerden hier op den moorder, zoo als zy hem noemden, in hunne handen, en bragten het zoo verre dat de Bewintsman des Ryx den Engelschen Agent deed aenzeggen, dat hy hem den misdadigen zou overleveren. Deze bootschap aen het Engelsch huis komende, ontfing de dienaer, op wien men het gemunt had, last van zich van daer te begeven, en de Agent zelf wert belast zich te ontdoen van alle Mahometaensche dienaren. Waer op de Engelschen zeven dagen uitstel verzochten, die hun werden toegestaen. De dienaer ondertusschen bergde zich in Julfa, daer hy door den genoemden tolk verraden wert, die het huis aen de dienaers van het gerecht aenwees, die hem vervolgens daer uit haelden, en gevangen namen. Het graeu, hier niet mede te vreden, vorderde hem, en men was gedwongen hem te laten volgen. Toen wert'er beraetslaegt wat men met hem doen zou. De bezadigsten wilden hem slaken, zeggende, *wy schenken hem den Koningh*: welker zeggen gewraekt wert van de anderen, die zich met uittrekken hunner sabels hier tegen stelden, en zich meester van hem maekten in weerwil van het Gerecht. Zy waren te meer verhit, omdat zy te voren getracht hadden hem over te halen tot den Mahometaenschen

schen

Digitized by Google

schen Godtsdienst, met alle schoone beloften van hem te zullen in vryheit stellen, van hem te zullen een goede somme gelts tellen, en te helpen aen een huwelyk, waer mede hy genoegen nemen zoude. Hy bleef even volstandigh, schoon hy de wisse doot voor oogen zagh: ja hy antwoordde aen eenige Armenieren, die hun Godt verloochent hadden, op hun zeggen, dat hy Mahometh maer met den mont belyden, en in 't hart vloeken zoude, met loffelyke stantvastigheit: *Ik zal mynen Heilant noit verloochenen.* Hier op vielen de Persianen, razende van ongedult, hem aen, en maekten hem voort af. Toen bonden ze hem een tou aen de beenen, sleepten hem naer de Meydoen voor het Hof des Konings by den hoogen pael, daer veelen hem, zoo doot als hy was, nogh in 't lyf hakten, en het ingewant daer uit haelden onder honderden van scheltwoorden, waer van zelf de vrouwen daer by komende, zich niet onthielden; latende hem voorts leggen tot eenen roof voor de honden. Dus liet deze Christelyke helt, deze getrouwe dienaer, die zynen Heer, krank te bedde leggende, nagt en dagh vlytigh had opgepast, zyn leven. Hy was genaemt Gregoor, zynde de zoon van eenen Assafoer. Hy was maer ontrent 20 jaren out, maer zoo sterk, dat hy in elke hant eenen man opgreep, en ze beide tegen een drukte. Zyn moedt ook was niet minder dan zyn sterkte, waer van zeker het einde zyns levens een doorluchtige proeve gestrekt heeft tot beschaming veeler Christenen. Het Gerecht voerde het lichaem naer Julfa, daer het begraven wert in de wyk genaemt *Erewan*, in de Kerk, die genoemt wort *Armena Pergiets*, of Kerk onzes Heilants, de voornaemste die daer ontrent is. Een der Armenische Koopluiden liet tot zyn eere op zyn eige kosten een Lyktombe maken, uit liefde tot hem, en tot eenige beloonning van zulk een helthaftigh en zaligh verscheien.

Stantvastigheit eens Armeniers.

Zyn wreede dood.

Wat ongerustheit zulk een exempel geven moet aen de vremdelingen, die zich hier onthouden, is licht af te meten. Zeker men dorst eenige dagen agter een de openbare wegen niet gebruiken, om den overmoedt, dien men in het graeu bespeurde, nadat dit bestaen hun zoo wel gelukt was. Te voren anders hadden ze altydt veel inzicht voor de Engelschen en Hollanders gehadt. Maer het was juist in dezen zelven tydt gebeurt, dat'er eenige goederen der Maetschappye van Gamron gezonden, stonden binnen de stadt gebragt te worden. Men zond dan naer gewoonte eenigh volk naer buiten om de pakkaedje te geleiden en in het pakhuis der Maetschappye te brengen. Dit geschiedde om het ongemak van ontmoeting voor te komen, dewyl de Persianen over wegh anderen met hunne goederen ontmoettende, gewoon zyn hen uit den wegh te slaen om de baen voor zich ruim te houden. Dit gebeurde nu weder; en men liep gevaer, dat de pakken zouden nederstorten door dezen aenval, en dus schade aen de goederen stont toegebragt te worden; gelyk dikwyls geschiedt. Hierom stelden de geleiders der goederen zich aenstonts tegen de onbeschostheit der Persianen, tastten van zich, en gaven zelf den zoon van 's Konings Lyfarts, die in hun gezelschap was, eenige stokslagen. Zy te onsterk zynde om tegen het volk der Maetschappye aen te gaen, stelden het op een klagen over den hoon hun toegedreven, vorderende van ons Opperhooft recht en voldoeninge. Hy antwoordde dat hy de zaek zou onderzoeken, en hun voldoening geven. Zy vertrokken hier op, maer keerden den volgenden dagh met het zelve verzoek te rug. Men greep dan in hunne tegenwoordigheit eenen der dienaren, dien men schuldigh bevonden had, aen, leidde hem onder de stokken, en gaf hem eenige slagen onder de voeten. Maer de straf (dat te verwonderen was,) was naeulyx begonnen, of d'aenklagers verzogten dat men zou ophouden, verklarende dat hun in alle manieren voldaen was: daer de arme knecht van den Engelschen Agent, die maer een gering persoon geslagen had, zyn bedryf zoo deerlyk met de doot boeten most.

Dit volk is zoo harigh dat alle Europeërs hier hun verblyf hebbende om de zaken hunner meesteren, van welke zy afgezonden zyn, waer te nemen, wel hebben toe te zien dat ze hunne agting wel bewaren, nochte zich laten verbluffen. Waer in zich uitmuntende wel queet zeker out vrient van my, genaemt *Jacobus Hooghkamer*, met wien ik te Konstantinopolen geweest was. Deze voor Gezant van de Hollantsche Maetschappy aen dit Hof gezonden, daer hy wonder wel, gelyk by alle de Christenen, die hier waren, gezien was, ontmoette by avontuur den Stokdrager des Konings, eenen der voornaemste Heeren van 't Hof. Zyn dienaers raekten in woorden met het gevolg van den Gezant, en van woorden tot slagen. De Stokdrager dit vernemende, wilde naer zynen houwer grypen. Het welk de Gezant ziende, greep een zyner pistolen, dreigende den Persiaen aenstonts door den kop te schieten, zoo hy 't hart had van zynen houwer uit te trekken. De Stokdrager ziende dat het ernst was, zwichtte, bedwongh zyn volk, en gingh voort. Het was hem ook geraden: want de Gezant was bestuwt met Europesche soldaten, op welker moedt hy zich verlaten konde. Hier by voerde hy eene groo-

Braef gedragh eens Gezants.

Digitized by Google

groote staetsie, dat noodigh is om ontzagh te hebben by dezen brusken lantaert. Men had ook doorgaens zoo veele eerbiedigheit voor hem, dat, waer hy zich ook vertoonde, al wat'er was voor hem uit den wegh gingh. By den Koningh zelf en het geheele Hof was hy in zonderling aenzien, zoo wel als by de Europeërs: gelyk hy zelf na zyn vertrek by het Hof altydt in loffelyke gedagtenisse gebleven is.

XXXV. Hooftstuk.

De doot van den Engelschen Agent. Zyn begraving. Toestel tot de trouwstaetsie van 's Konings Dogtertje. Lykrou der Armenische vrouwen. Oude sterkten. Gelegenheit des bergs Sagte-Rustan.

Persiaens feest.

Nu hielden de Persianen het feest genaemt *Baba-Soedsja-adier*, dat zoo veel zeggen wil als *Onverwinnelyke Vader van den Godtsdienst*. Dezen eernaem geven zy aen eenen hunner Heiligen, die de spraek gaet dat Omaer gedoot heeft. Kort hier aen ontstont'er weder *Korog* ontrent de streek van 's Konings Hof. Zoodat al het volk daer ontrent last kreegh om zich van daer te begeven: gelyk ik my mede buiten de Karwansera begaf. Twee dagen daer aen gebeurde het weder, hebbende de Koning lust om met zyne Bywyven zyn vermaek buiten het Hof te nemen. Dezen zelven avont lieten zich zyne spelers lustigh hooren, dat den ganschen nacht, en des daegs daer aen bleef duren tot den ondergang der zonne: dewyl de geboortedagh van den Profeet Mahometh op handen was, die den 20 der maent stont geviert te worden.

Doot des Engelschen Agents.

Op den 21 overleed hier de Heer Eduward Owen, Agent der Engelsche Oost-Indische Maetschappye, in den ouderdom van 40 jaren, een man van groote gaven en van yder een bemint. Wy deden hem des morgens met het begin van den dagh de laetste eere aen, bestellende hem ter aerde buiten de stadt, daer, gelyk wy reedts gemelt hebben, de Christenen by elkander begraven worden. De Lykstaetsie wert op de volgende wyze volbragt.

Zyn lykstaetsie.

Zoo dra de bestemde tydt gekomen was reed de Secunde van den heer Kastelein, die aen het voetevel ziek lagh, met het gansche huisgezin, waer onder ik ook begrepen was, naer het sterfhuis met veertien paerden, waer onder twee hantpaerden waren in den rou gekleedt. Voor deze ging een trompetter, benevens dertien voetloopers. Toen men met het lyk uit het sterfhuis quam, reden voor aen de Tolk, Stalmeester en eenige anderen. Hier agter volgden drie hantpaerden in den rou gekleedt, hebbende witte pluimen op hunne hoofden. Veertien personen zagh men te paerde met 10 of 12 voetloopers, rydende de trompetter voor de hantpaerden, agter welke de hantpaerden van den heer Kastelein volgden. Toen quam het lyk, overdekt met een groot wit zyden kleedt, waer over een zwart fluweel lagh. Het wert gedragen op een berry van vier gemeene luiden, die telkens om de langheit des weghs van vier andere verpoost werden. Agter het lyk reedt de Secunde der Engelsche natie, en nevens hem die van onze. Waer aen ik met de Hollanderen volgde, gelyk ook vader Antonio Destirro, Resident wegens de kroon van Portugael, met de daer zynde Engelsche Heeren, en Armenische Koopluiden van Julfa. Dus trok den meesten wegh over de een agter den anderen voort, inzonderheit over of langs de Chjaer-baeg heen, gesiert met eenen langen witten zyden sluier, in het sterfhuis ontfangen, die van den schouder langs het lichaem onder op gekoppelt nederhingh. Om den hoedt had elk nogh eenen witten sluier van gaes, dien anderen, die zonder hoeden waeren, alleen om het lyf hadden. Het gansche getal van menschen bestondt in veertigh personen te paerde, en dertigh voetloopers. De overige Paters nevens de Fransche Heeren lieten zich ter begraefplaetse vinden, daer het lyk ten 7 uren in de aerde gezet, en daer over volgens het gebruik der Engelschen een lykrede of predikaetsie door den Engelschen Secunde gelezen wert. Hier op nam yder van ons een hant vol aerde, en worp die in 't graf, dat voorts door arbeitsvolk aengevult wert. Toen reden we vervolgens te gelyk op dezelve wyze weder naer het sterfhuis, daer wy alle ter maeltydt verzogt werden en bleven, zoo sterk als wy waren. Die ons van de grafstede af gevolgt waren, werden ook met sluiers begiftigt; ook wert'er ons Opperhooft een t' huis gezonden. Wel onthaelt zynde trokken wy twee uren na den middagh weder van daer. Dus nam deze lykstaetsie een einde.

Wei-

Digitized by Google

Digitized by Google

LYKROU DER ARMENISCH

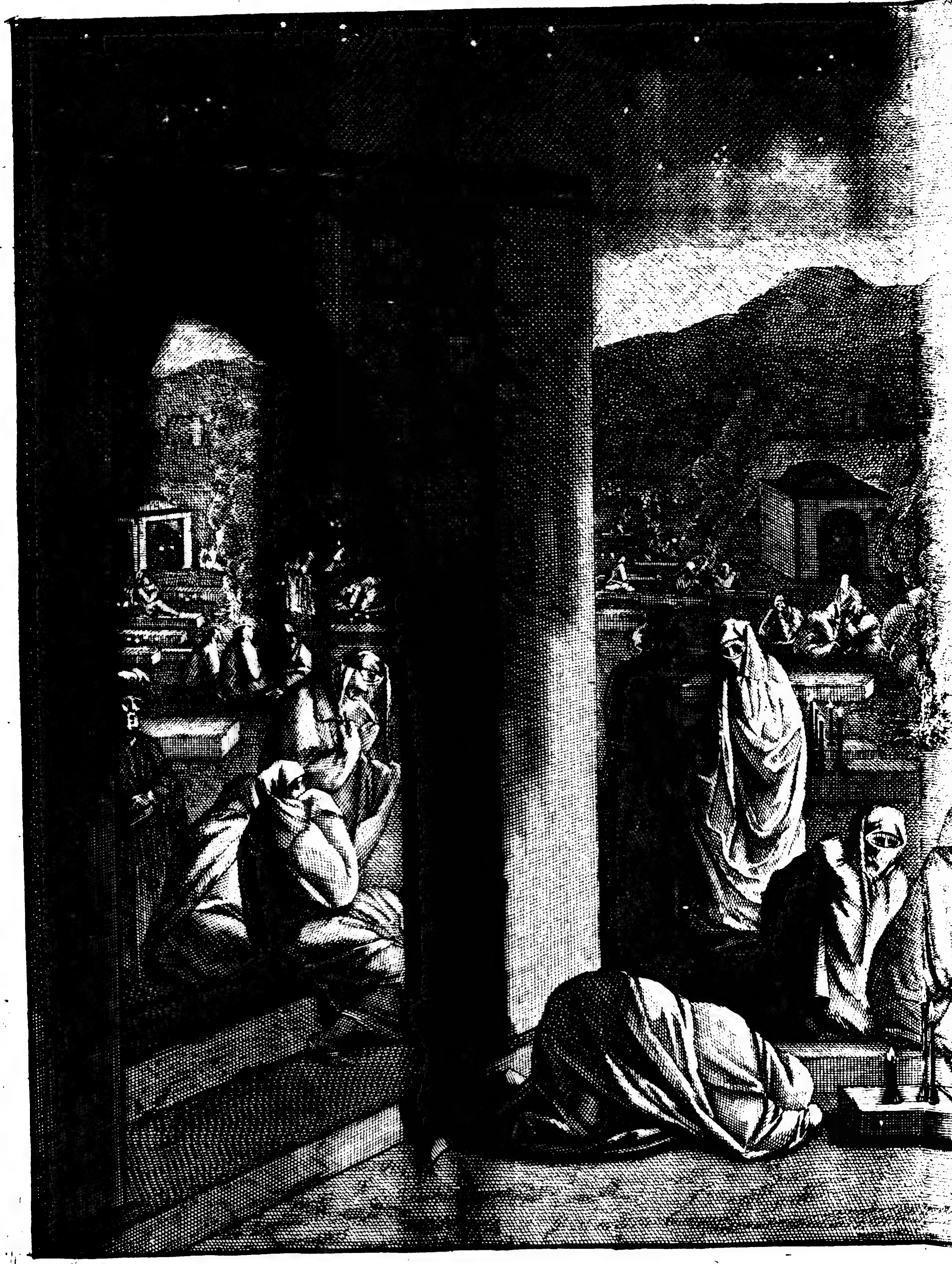

Digitized by Google

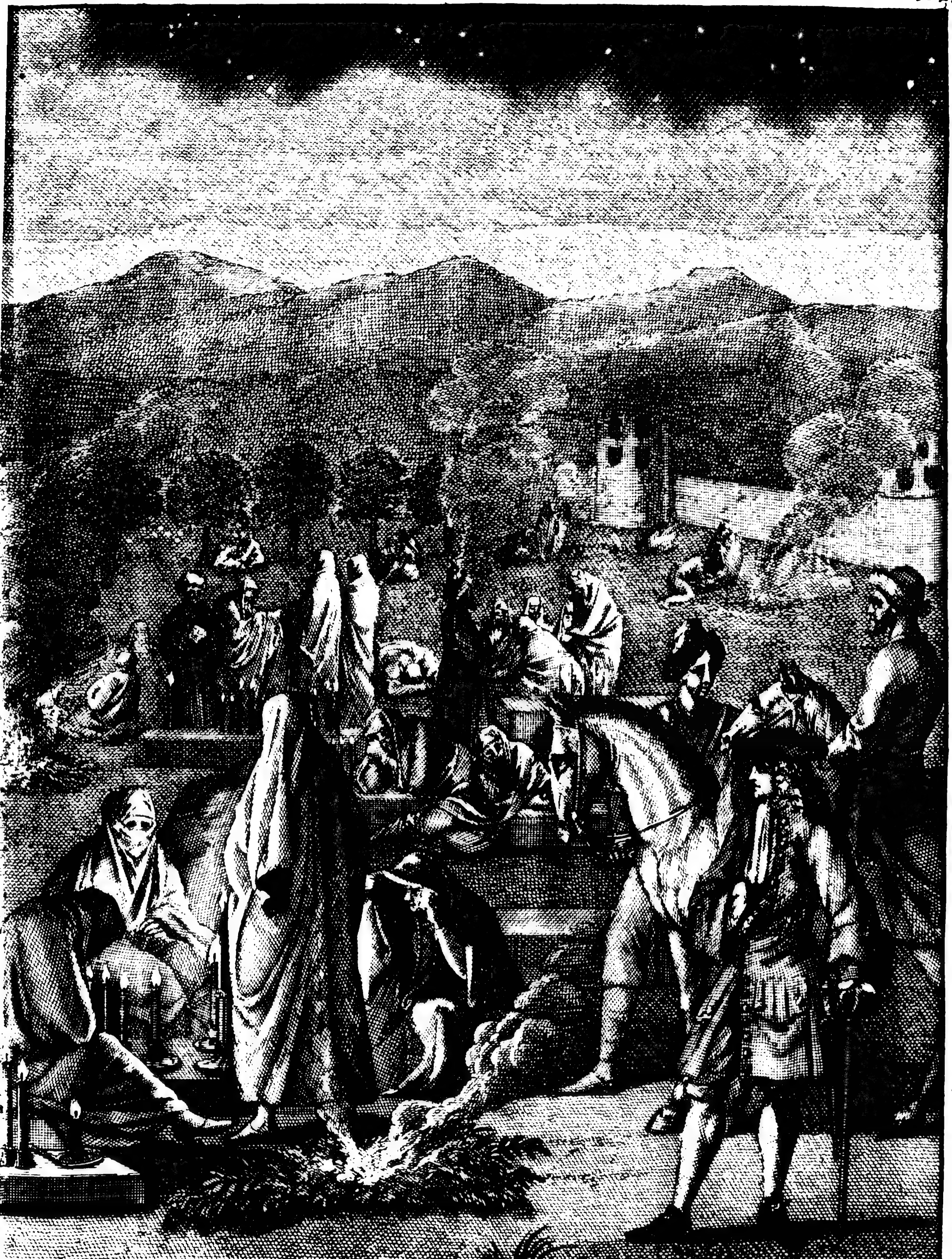

Digitized by Google

Digitized by Google

Weinigh daghen hierna zagh ik alle de Basaers opgesiert met allerhande gesnedene repen van gekoleurt papier en klatergout, ook eenige figuren van dezelve stoffe, en andere aerdigheden. Des avonts ook werden alle de winkelstraten vol lichten gezet, altemael in olilampjes. Op verscheide plaetsen wert het volk aen een kant geweert ter oirzake van eene vremde Troustaetsie. Teweten het dogtertje des Konings, maer drie jaren out, wert uitgehuwlykt aen den zoons zoon van des Konings Moeje, ook een kint van vyf jaren. Dus wert de bruit by nagt in het Hof dezer Moeje overgebragt, om daer opgevoedt te worden. Men weet niet dat'er oit voor dezen zulke jonge kinderen onder de Persianen zyn uitgetrout. Maer het schynt dat ze nu de maniere der Armeniers hier in willen navolgen. Deze Moeje is de zuster van des Konings Vader, genaemt *Zynab-Beggum*, of Princes Zynab. Zy was getrout geweest aen den zoon van Galliesa Sultan, die een van de vertrouwelingen des Ryx was ten tyde van Koning Abbaas den tweeden.

Vremt huwlyk.

Den 22 der maent begaf ik my naer Julfa, en bleef'er tot den 26, op welken dagh de Armeniers het feest vieren van *Soerp-gaets*, of het heiligh kruisfeest, welk, zoo men my berichtte, gehouden wort ter gedagtenisse van Christus kruis, door St. Helena gevonden op den berg Kalvarie. Hier ontrent hebbenze deze plegtigheden.

Kruisfeest der Armeniers.

Twee of drie uren voor het aenkomen van den dagh begeven zich de meeste vrouwen van Julfa naer de graven, met zich nemende eenigh hout en houtkool, waskaersjes en wierook, en makende wat vier by de graven harer afgestorvene vrienden. Zy zetten op de graven eenige brandende waskaersjes, werpende gestadigh wat wierook in 't vier. Dan vangen ze een luid geschrei en geschreeu aen tot de genen, die daer begraven leggen, sprekende hen aen met veele woorden, naer de droefheit elke van haer ingeeft. Somwylen vallen ze op de graven neder, en kussen die, of de aerde zelve, die hare vrienden bedekt. Luiden van meerder aenzien zetten op de grafsteenen 4, 5, of 6 groote waskaersen, en maken by wylen zulk een misbaer, dat men'er schrikt ontrent te komen. Om van alles een naeukeurigh gezicht te nemen, reed ik twee uren voor den dagh derwaert met den Zoon van onzen Tolk François Sahid, daer ik geherbergt was. Tusschen de graven doorwandelende, quam my alles vremt voor: ja hooger buiten de zelve opgaende, dagt my te zien de overblyfselen van eene stadt door den brant verwoest. Want de verhevene graven vertoonden zich door de naerheit van den duisteren nagt even als puinhoopen van ingestorte huizen, tusschen welker steenen en brokken de overgeblevenen hunne vrienden en goederen met ontsteke lichten quamen zoeken: en hun droevigh lot beweenden. De mannen blyven t' huis, latende dit bedryf van rou geheel aen de vrouwen over. Evenwel ziet men hier en daer een enkel mansperfoon onder den hoop; ook zwerven'er eenige geestelyken of priesters, die het druk hebben met gebeden te doen voor de genen, die daer gelt voor geven willen, dat gemeenlyk op vyf, ook wel tien, en, als 't luiden van vermogen zyn, op twintig stuivers uitkomt. Deze geestelyken staende hier in hun zwart gewaedt maken een aenmerkelyke verscheidenheit van gezicht onder alle deze in het wit gekleede vrouwen. Ondertusschen maekt de meenigte der kleene vieren en reukwerken, die ze daer in werpen, zulk eenen rook, dat men dien binnen Spahan verneemt. Want de meenigte dezer vrouwen maekt naer gissing wel een getal van drie duizent uit. Hoewel ik deze beschouwingh in den nagt nam, maekte ik'er egter eene aftekeningh van, zoo als ik stondt by het graf der Gemalinne van ons Opperhooft, en myn gezicht op de stadt had, gelyk getoont wort op het getal van 102. Dit roubedryf duurde tot een of 2 uren in den morgenstondt, wanneer ik my weder van daer begaf. Egter bleven'er nogh veele menschen. Veele zagh men'er ook op den wegh: Veele ook, die t'huis geweest waren, weder naer de graven keeren. By daeg ook quamen veele mannen hier hunnen tydt doorbrengen met elkander goede siere te doen, en tabak te rooken. hoewel dit maer gemeene luiden waren, doende zulx noit luiden van soorte.

Op den laetsten der maent begaf ik my des avonts naer het huis van den Heer Kastelein, om des nagts met zynen Secunde te ryden naer het gebergte Koesoffa. Wy begaven ons ontrent vier uren na middernagt op wegh, om eenige overblyfsels van oude sterkten, die daer geweest waren, te bezichtigen. Ten zeven uren waren wy in dit gebergte zoo verre gekomen aen de Westzyde, als te komen was met de paerden. Toen stegen wy af, om den ontbyt te nemen. Maer myn medegezel, ziende geene kans om den wegh naer boven op zyne voeten af te leggen, begaf zich met de paerden van daer, om my na den middagh aen de Christengraven op te wagten. Ik dan verzelt met den jager en eenen dienaer, wel van schietgeweer verzien, trok ten agt uren den bergh op, en quam ten tien uren aen het verval van een oude poort, die wel eer daer gestaen hadt. De voormuur hier van hadt zich uitgestrekt ten Noorden tot aen het begin des bergs, daer die zeer steil naer beneden loopt. Ik bevond de poort ter slinke zy-

 de

Digitized by Google

de meer dan ter rechter vervallen. Gy ziet de aftekening daer van op N°. 103. Een vierde deel van een uur verder zagh ik eene plaets geheel tot den gront vervallen, die, zoo men voorgeeft, een stalling voor de paerden geweest is. Van daer ziet men verscheide brokken van eenen ouden muur, die boven op den bergh zich wydt heeft verspreit, loopende ten Zuiden, van het Oosten naer het Westen, ten Noorden naer de stadt, als zynde deze bergh digt daer aen gelegen. De bergh zelf dient genoegsaem tot sterkte, vermits hy van boven tot beneden zeer steil afloopt: zoodat'er aen die zyde geen muur geweest is. Ontrent elf uren was ik op het opperste van den bergh, die met groote moeite moet beklommen worden. Daer vint men de overblyfsels van een gebou, dat 28 schreden in de lengte heeft, waer aen men nogh weinige stukken zien kan. De dikte des muurs was ruim vier voeten: staende het eene gedeelte daer van nogh tamelyk hoog. Men vint aen de binnenste zyde nogh eenigh bewys van boogen, waer by drie gaten, hebbende deze opperste kruin des bergs maer 28 schreden in de breette van 't Noorden naer 't Zuiden, en in de lengte van 't Oosten naer 't Westen 54; loopende naer 't Oosten nederwaert. Naer 't Zuiden is een lengte, waer om heen de bergh zich strekt: op wiens hoogte men den omkring der muren der sterkte, die'er geweest is, nogh bemerken kan door de nedergestorte steenen en overige brokken, gelyk de afbeeldingh van de Noordzyde gedaen door het getal 104 toont. Ik tekene dit te naeukeuriger aen, omdat eenigen willen dat de Koning Darius binnen deze sterkten zou geweest zyn, als tusschen Alexander en de Persianen de tweede veltslagh in deze vlakte geschiedde. Ontrent den middagh my weder naer om laegh begevende, tekende ik van de Zuidzyde het gezicht van dit vervallen gebou aen de buitenste zyde, waer aen zich nogh twee halve ronden toornswyze vertoonen. Ook is de plaets kennelyk tot aen de rotsen, waer op het gebou begonen is: dat duidelyk te bespeuren is in de Afbeeldinge op het getal van 105. De jager, myn leitsman, willende, om den wegh te bekorten, de Noordzyde afgaen, zogt my mede te trekken. Maer ik bevond die zoo steil, zonder dat'er eenigh padt ontrent was, dat de schrik my van daer dreef, verklarende hem dat ik geenen lust had tot het breken van armen of beenen. Hy evenwel, om my aen te moedigen, nam den anderen dienaer met zich. Zy daelden af, en wat nederwaert en krom om de rotsen gekropen, waren strax uit myn gezicht. Maer de dienaer dus mede gelokt, bleef zonder zynen voorganger te volgen vol angst zitten, met de tranen in de oogen, my toeroepende dat ik toch niet af komen zou: dewyl hy zelf niet wist op welk een wyze hy weder by my komen zou. Ik het gevaer, daer hy in was, merkende, moedigde hem aen met roepen dat hy zich styf aen de rotsen vast houdende, zou trachten naer boven te keeren. Wat zou hy doen? Naer beneden kon hy niet, dan met gevaer van den hals te breken, en daer te blyven hangen was ook onmogelyk; zoo dat niets nader voor hem was, dan te keeren, van waer hy gekomen was. Met veel ontsteltenisse geraekte hy in 't einde by my: terwyl de ander, op dit afdalen, even als de bokken, afgerecht, geen zwarigheit ontmoette. My stondt dit zoo zwaer voor, dat ik eenen anderen wegh nam ten Oosten tusschen de bergen nederwaert, schoon het wel twee uren om was. Hier door wert het 3 uren in den namiddagh, eer wy aen de grafsteden der Christenen naderden, daer de gemelde vrient my wachtte, en my van verre gewaer wordende my het paert toezond. Hier een weinigh uitgerust, en my wat verfrist hebbende, keerde ik met myn gezelschap naer de stadt: daer we den zelven avont een besluit namen van des morgens weder op te zitten, om het overige, dat aenmerkens waerdigh mogt zyn, te gaen bezichtigen; dewyl myn vertrek voor het einde der maent vast stondt. Groot gevaer.

Wy reden dan op den gezetten tydt naer den bergh *Tagterustan*, gelegen ontrent 2½ uur ten Westen van de stadt. Boven op dezen bergh heeft zeker beroemt krygshelt een gebou gesticht, waer van meer wort opgegeven, dan de waerheit der zake medebrengt. Onder aen den zelven bergh heeft men een grot, waer in 2 of 3 fonteinen zyn, welker water van de bovenrots gestadigh daer in afdruipt. In 't begin der maent April komen hier jaerlyx Indianen, of, gelyk men hier zegt, Benjanen, eenen dagh van Godtsdienstigheit houden, ter eere van eenen voornamen Kluizenaer, die langen tydt hier in zyn verblyf gehadt heeft. Gemeenlyk ook onthout zich hier een hunner Dervisen of Heiligen. Aen deze grotte ziet men veele gekoleurde lapjes, daer naer allen schyn gebragt van menschen, die met qualen beladen hier hunne genezing zogten, naer de wyze der Oostersche volkeren, waer van voorheen gesproken is. Wy verbeelden de gedaente dezer grotte op N°. 106. De bergh Tagterustan.

Een half uur digter naer de stadt legt de bergh, waer uit alle de grafsteenen gearbeit worden, die meest blaeu van koleur en zeer hart zyn. Wy zagen'er eenige van de steilte des bergs naer om laegh werpen, zonder datze quamen te bersten. Maer de grootste latenze van boven neder rol- Steenbergh.

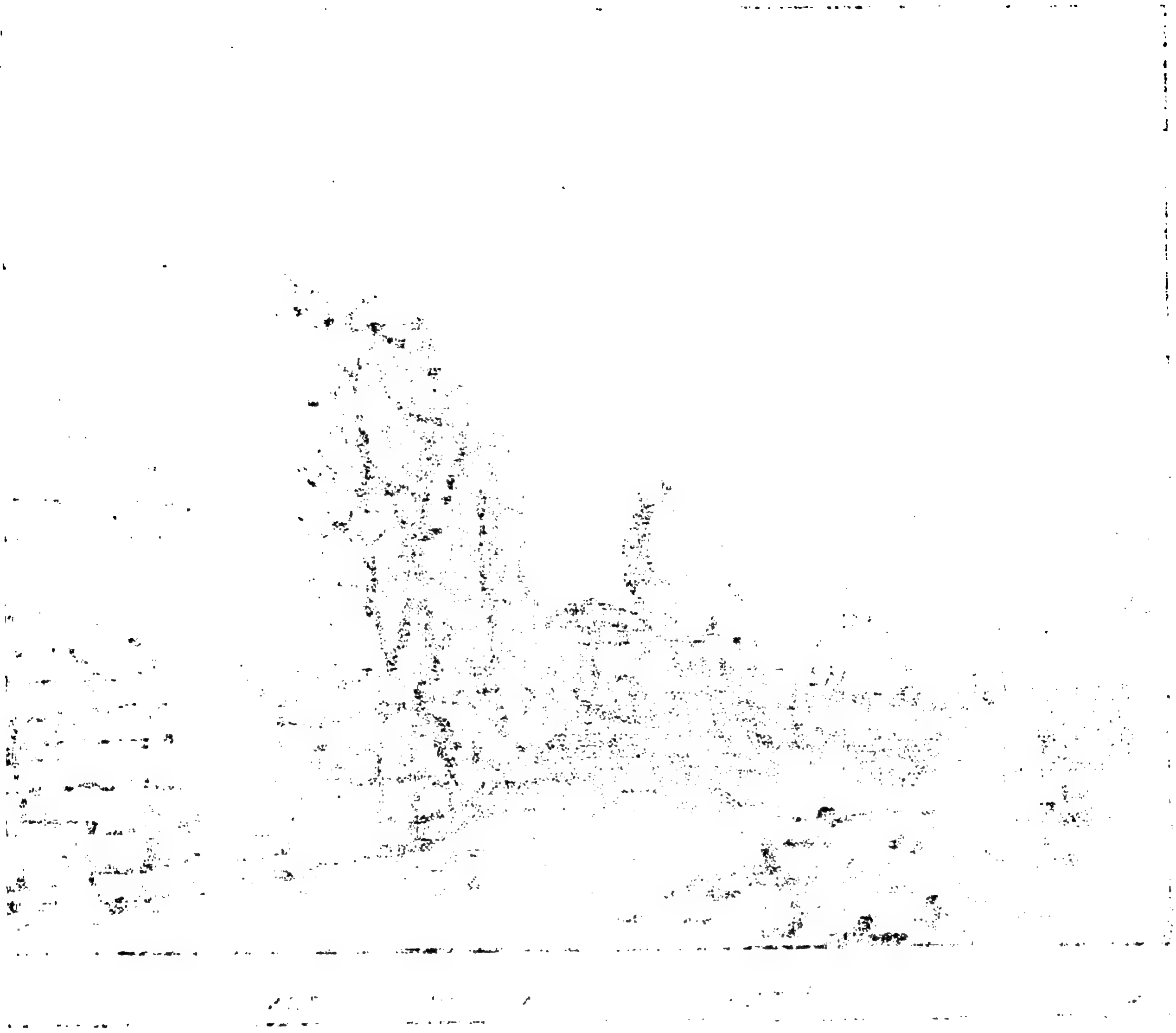

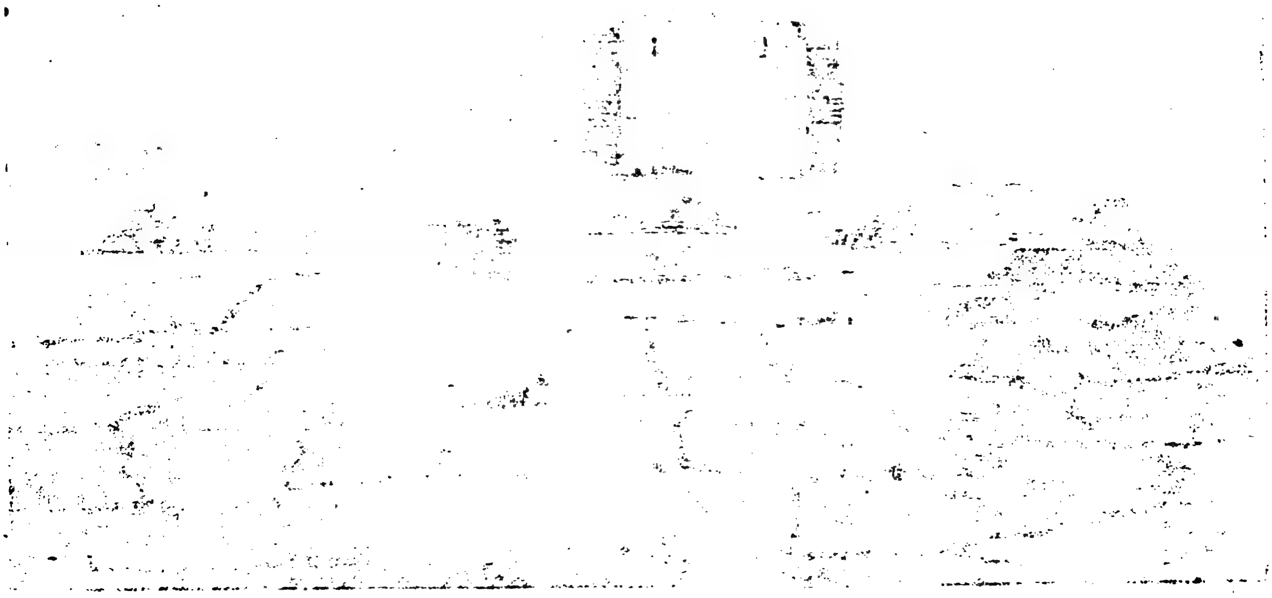

Digitized by Google

103. OVERBLYFSELS VAN OUD

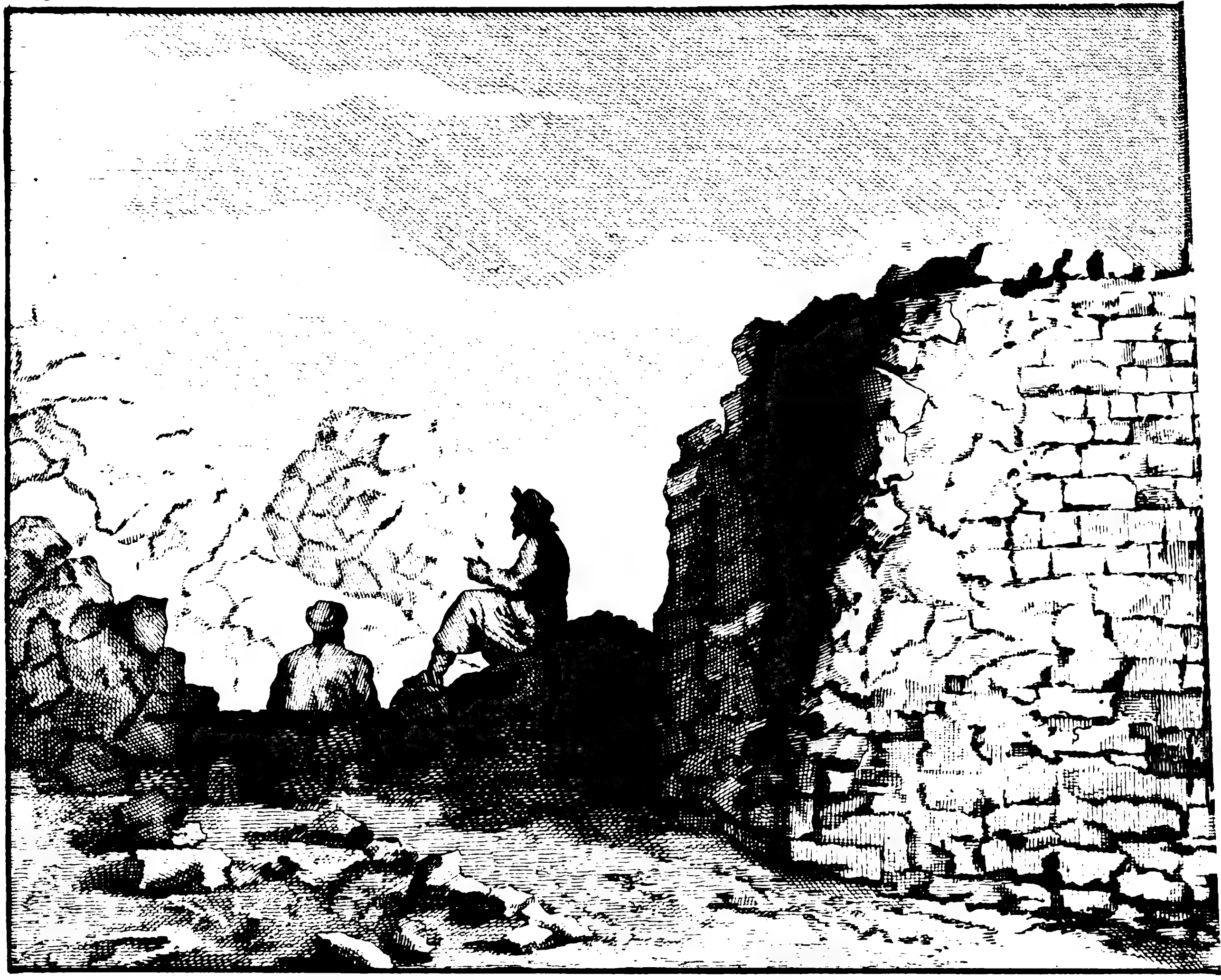

105. OVERBLYFSELS VAN OUDE STERKTEN.

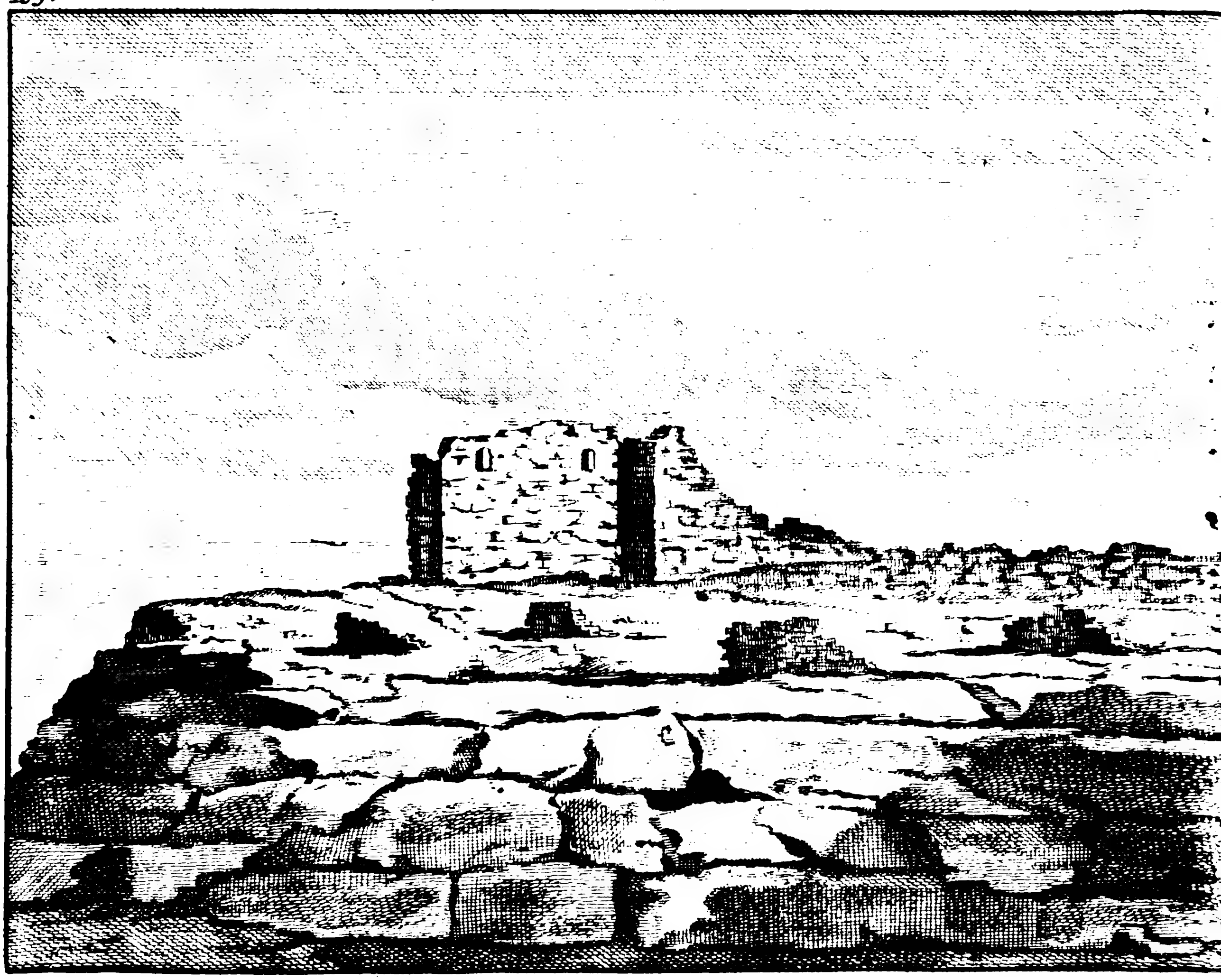

Digitized by Google

103. OVERBLYFSELS VAN OUDE STERKTEN, OP HET GEBERGTE KOESOFFA. 104.

105. OVERBLYFSELS VAN OUDE STERKTEN.

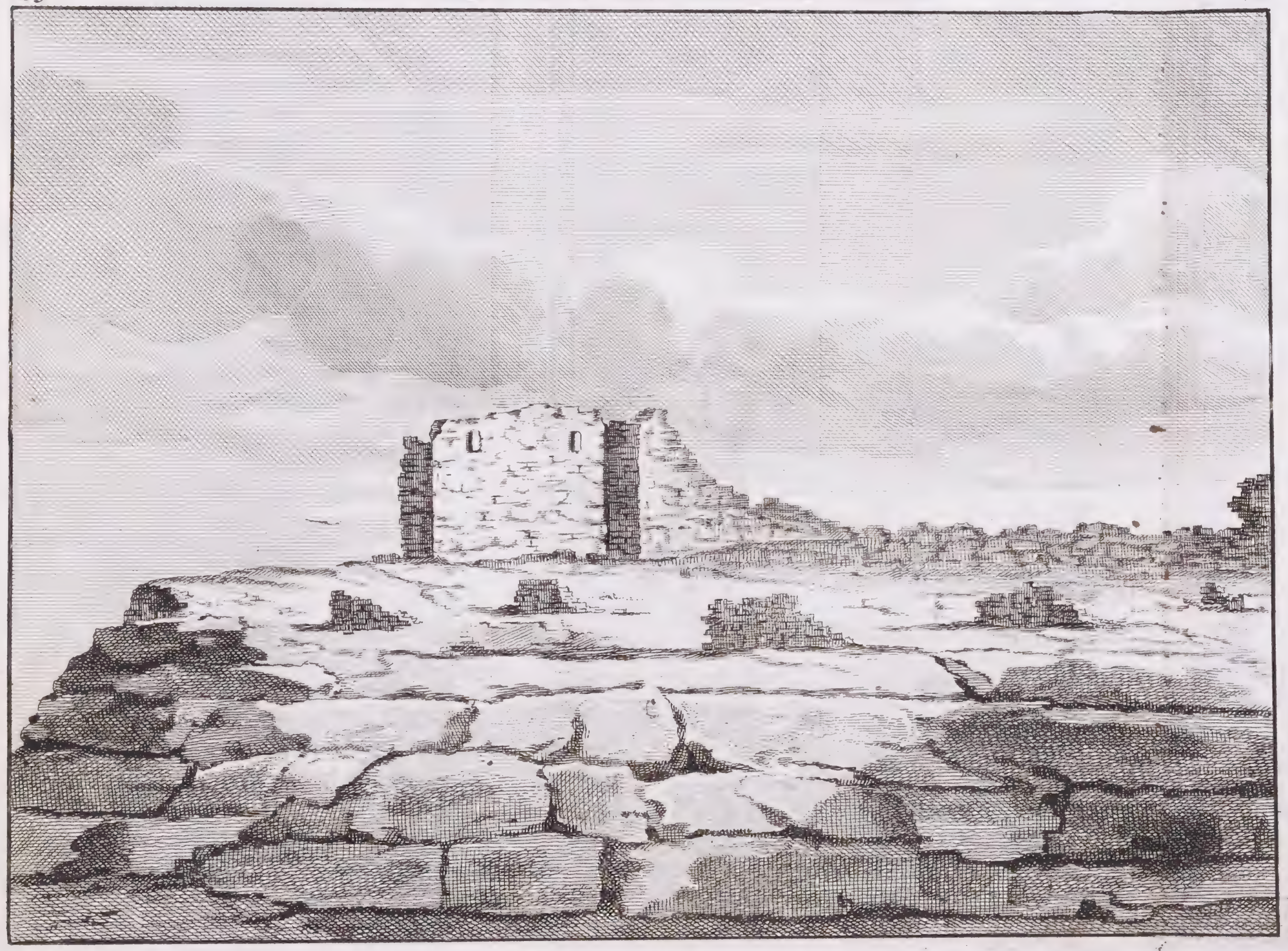

GROT DES BERGS TAGTE RUSTAN. 106.

Digitized by Google

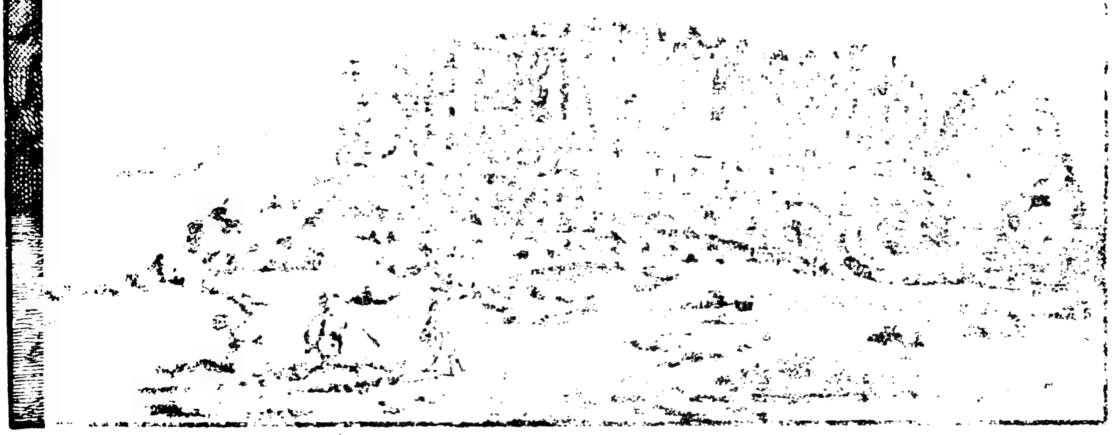

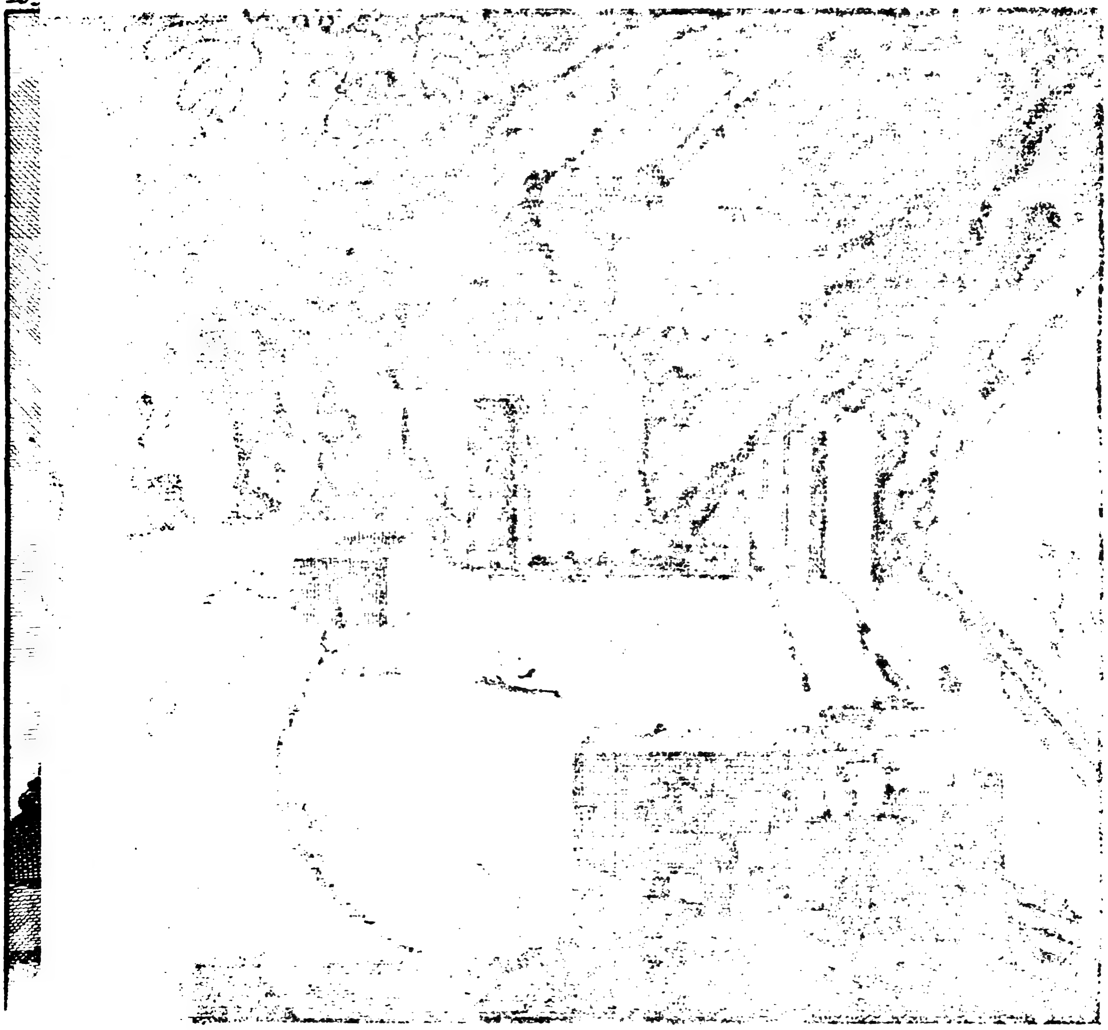

rollen, daer de bergh ſchuinſer en bequamer hier toe is.

Van hier ziet men een fraei gezicht naer 't Weſten tuſſchen de bergen in de vlakte, daer eenige dorpen en tuinen leggen. Ik tekende van daer het gezicht met den gemelden bergh, op wiens ſpits het huis van Ruſtan gelegen is, gelyk hier nevens te zien is. Alles hier naer myn genoegen beſchout hebbende, keerde ik weder binnen de ſtadt.

TACTE-RUSTAN.

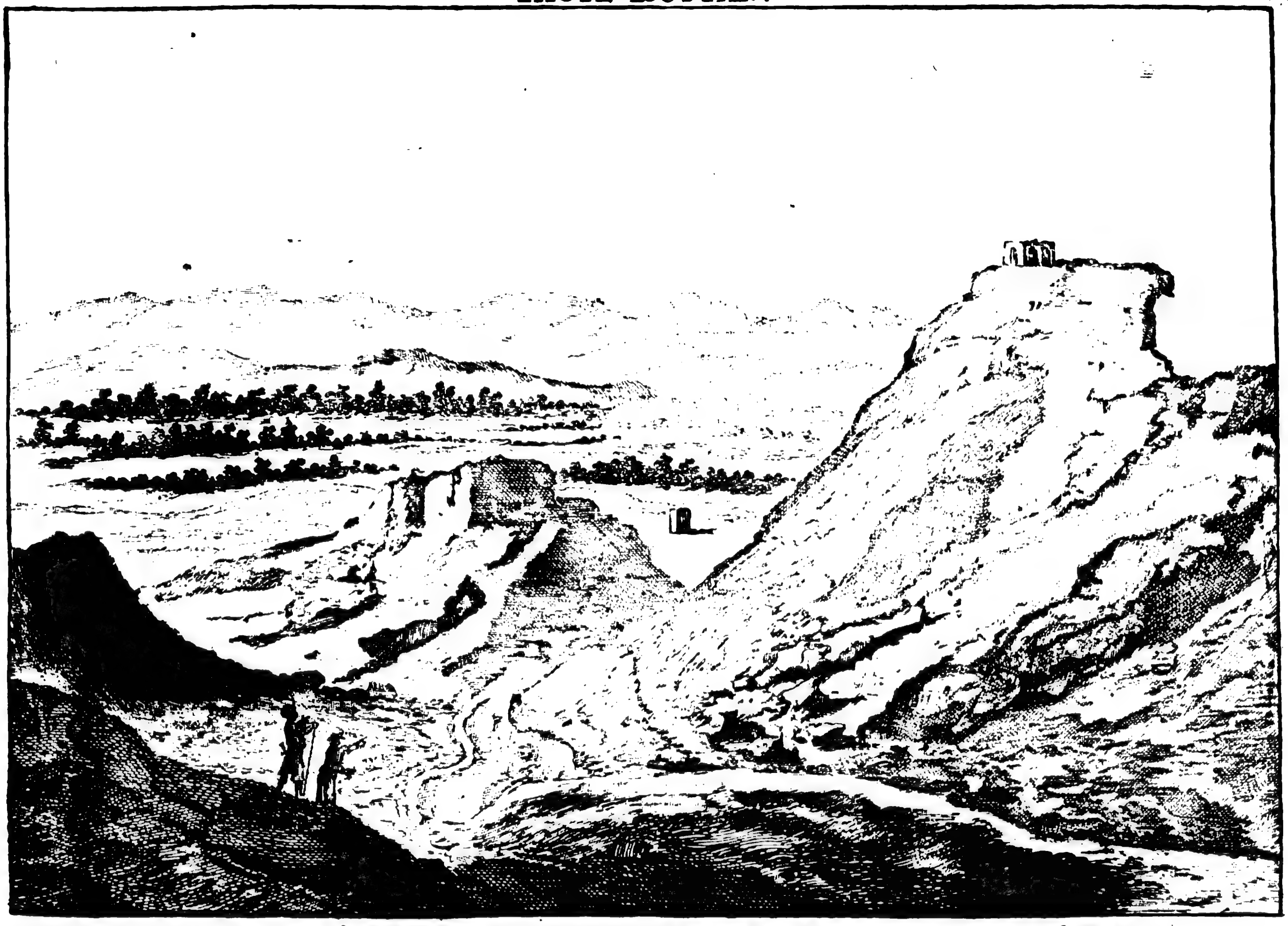

XXXVI. HOOFTSTUK.

Befaemde plantaedje des Konings. Het huis der Ooſtindiſche Maetſchappye. Voorname Karwanſera. Benjanen. Beſluit des ſchryvers tot eene reis naer Perſepolis. Onthaling by 't Hollandts Opperhooft.

Beroemde plantaedje.

EENIGEN tydt hier na gingh ik met dezen zelven vrient bezichtigen de beroemde plantaedje des Konings, wat meer dan drie uren ten Weſten van Spahan gelegen. Wy reden door de voorſtadt voorby de tuinen, daer de Perſianen hunne woonplaets hebben, ontrent anderhalf uur, latende Julfa ter ſlinke zyde leggen. Toen de vlakte overgereden zynde, quamen we ten vyf uren des avonts aen het begin der plantaedje, door den nu regerenden Koningh aengelegt. Het geboomte aen het begin was nogh weinigh toegenomen, dewyl het water naer behooren niet heeft kunnen geleid worden. Maer als men wat verder komt, vint men het hooger opgeſchoten. Als men minder dan een uur voortgereden is, ziet men ter regter zyde aen den wegh een Kerk, die zeer laegh is, en daer nevens een Banje of badtſtoof. Vier poorten zullen hier geſtelt worden, eene ten Ooſten aen 't inkomen, eene ten Weſten, eene ten Noorden, eene ten Zuiden. Als men een vierde deel van een uur verder is, ſpringt de wegh aen beide de zyden uit,

 waer

Digitized by Google

waer door een rond gemaekt wordt met openingen aen wederzyden, die over het lant fraeie gezichten maken. Het gebergte ten Noorden legt'er een kleen uur van daen. Dat ten zuiden is, twee uren. Aen de Noortzyde van dezen wegh ſtaet de muur reedts voor een gedeelte, waer mede de plantaedje aen wederzyden zal beſloten worden. Het was ontrent zeven uren, als wy aen het einde der plantaedje waren, die twee uren langh, en van bequame breette is, wederzyds met Zenaerboomen beplant. Hier tuſſchen ſtaen eenige Wilgen en andere boomen, die uitgeroit worden, zoodra de Zenaerboomen groot worden. Al den wegh over ziet men Rozeboomen ſtaen, die in hun ſaizoen, een zeer aengenaem gezicht en reuk geven. Ontrent een half uur van dezen wegh is het lant des Konings. Het overige hoort aen het gemeen voor zoo veel het gene betreft dat'er op geplant of gezaeit is. Want voor het lant zelf wort jaerlyx zekere ſom aen den Koning betaelt. Aen het einde dezer nieuwe plantaedje begint de oude laen, gemaekt ten tyde des Konings Abbaas. Hier treedt men in door een groote poort, daer de plantaedje maer half zoo breet is, en in de lengte een groot half uur beſlaet. Wederzyts ſtaen Zenaerboomen ontrent agt ſchreden van elkander, loopende de takken in de hoogte over elkander. Langs de ſtammen loopt een Kanael of waterleidingh. Bezyden ziet men ſchoone groote lusthoven met muren omtrokken. Aen het einde ſtaet een huis des Konings, dat 'er ſlegt uit ziet. Hier digt by begaven we ons ten half agten met onze dienaren, paerden, en wat des meer was, in een tuin ter herberge, daer wy het zeer wel vonden: en daer myn vrient de tyding kreeg dat de tweede perſoon, genaemt *Jan Oets*, die hem afloſſen moſt, uit Indie te Spahan was aengekomen. Des morgens bezagen wy het huis des Konings, hoewel geen beziens waerdigh. Hier van daen reden wy door het hier aenleggende dorp, genaemt *Naed-sjaf-abaet*, gelyk deze oude plantaedje mede genoemt wort, *Chjaer-baegnaed-sjaf-abaet*. Nu beſchouden wy aen de andere zyde van het dorp eene andere plantaedje, meeſt beſtaende in Wilgeboomen. Deze is ontrent anderhalf uur langh, en ſtrekt zich naer 't Weſten uit. Aen de ſlinke zyde is'er weder eene, leggende het gebergte wederzyts een groot uur hier van daen, en ten Weſten verder op zoo verre als men zien kan, de vlakte. De gelegenheit dezer oude plantaedje tekende ik voor myne herbergh af, ſtrekkende het gezicht naer de voorpoort, gelyk de nevensſtaende prent dat aenwyſt. Drie uren van deze plaets af heeft de Koningh eenen kleenen bergh met eenen muur omtrokken, waer binnen veele bergdieren, die hier ontrent gevonden worden, beſloten zyn, als Harten, wilde Ezels, Bokken, en andere. De tuinen, die hier leggen, zyn bezet met verſcheide vruchtboomen, dogh meeſt met wyngaerden, welker druiven, zoo witte als blaeuwe, in groote meenigte naer Spahan gevoert worden, om'er wyn van te perſſen, waer mede het in dezen tydt drok werk was. Wederzyds aen de oude plantaedje zyn vyf tuinen, die den Koning alle jaren opbrengen 25 Toman, beſlaende in grootte elk 52½ ſieriep, of Konings ellen. Buiten deze zyn'er nogh twee kleener, die ook hunne inkomſten naer gelangh opbrengen. Wy trokken een uur na den middagh hier weder van daen door den ouden fraeien wegh, keerende aen het einde daer van door eenen anderen. Want wy namen nu onzen wegh naer het gebergte ten Zuiden, om eenige dorpen te bezichtigen: waer toe wy wel twee uren om moſten ryden, dewyl wy een brug overtrekken moſten, die genaemt wort *Poelie-Vergan* naer het dorp daer ontrent gelegen. Wy reden hier door groote lantſtreken bezet met rys, die nu in haren volkomen bloei ſtondt, zynde een gedeelte daer van reedts ingezamelt. Groote vlakten waren'er ook bezet met watermeloenen. De rivier vond ik hier veel ſmaller dan ontrent de ſtadt. Hier by legt het dorp *Koetsjel*, daer een huis geſticht is ten dienſte des Konings, die'er dikwyls komt. Maer het is mede van weinigh aenzien. Aen het dorp *Kareskan* heeft men een Lak of ſtaende water, waer in zich alle ſoorten van entvogels, en ander wilt gevogelte onthouden: dat een luſtigh gezicht geeft. Waerom verboden is daer naer te ſchieten om ze niet ſchuw te maken. Alle deze dingen gezien hebbende quamen wy langs eenen anderen wegh, als we waren uitgereden, des avonts ontrent agt uren binnen de ſtadt.

Twede Plantaedje.

Huis van de Amptenaren der Maetſchappye.

Hier heb ik een woordt te ſpreken van de gelegenheit der wooninge van het opperhooft, hier gezeten wegens de Ooſtindiſche Maetſchappye, en van de andere Amptenaren der zelve. Het huis is omtrokken met eenen hoogen muur van aerde. De voorpoort is ruim en groot. Als men eenige ſchreden tuſſchen twee muren doorgegaen is heeft men het gezigt op den ſtal, langs welken buiten heen de paerden dikwyls geſtelt worden, zynde hier toe krebben gemaekt voor hun voeder. Als men dezen ſtal nevens den tuin aen de ſlinke hant laet leggen, komt men aen de woonplaetſen, in welker middelwegh een groote waterleiding haren loop heeft voorby de vooraenaemſte zitplaets, daer men gewoon is iemant t' ontfangen.

Hier

Digitized by Google

Digitized by Google

Wooninge van de Maetschappye. 107

Tuyn der Maetschappye. 108

Digitized by Google

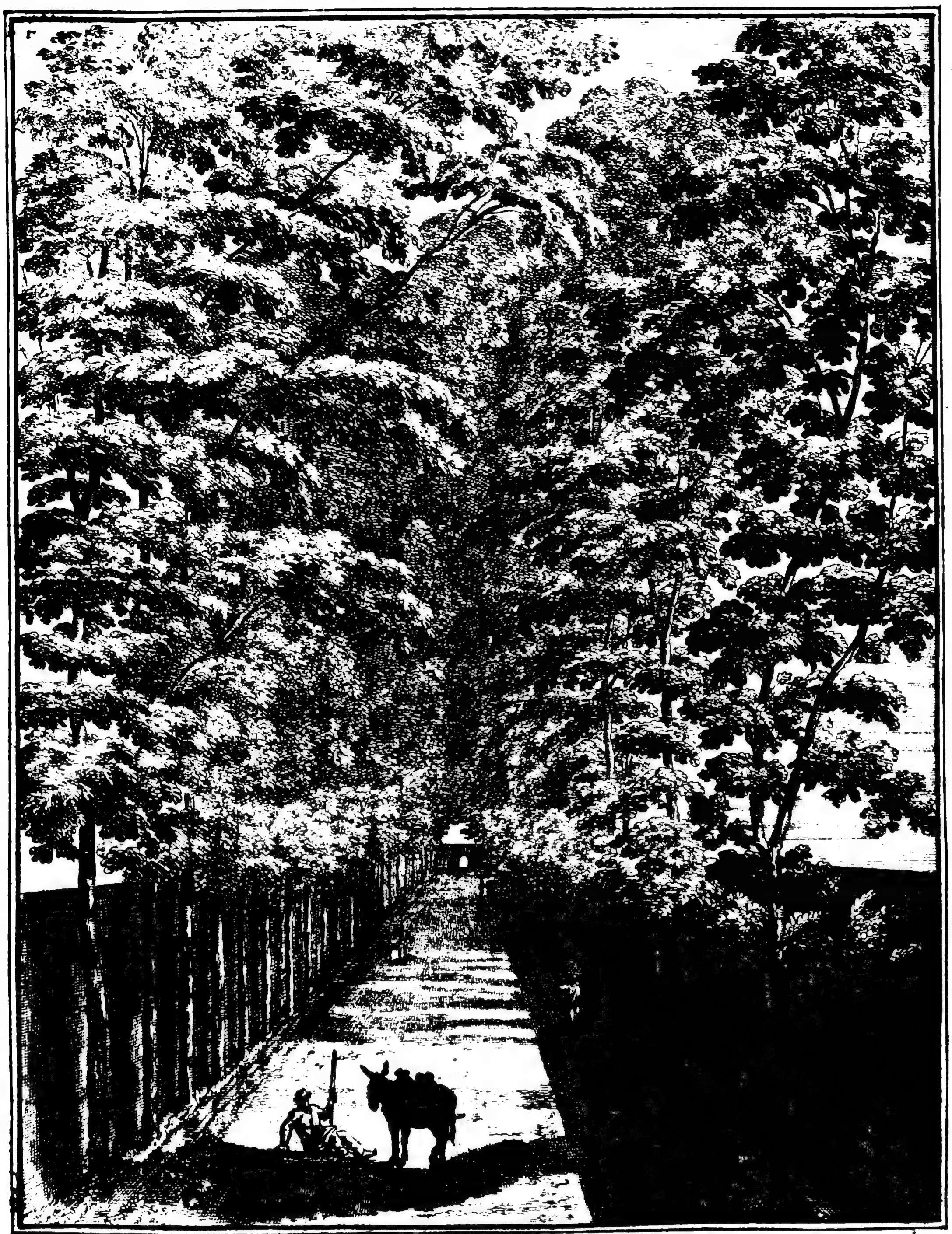

NAED-SJAF-ABAAT.

Hier agter is een schoon binnenvertrek met tapyten, kleeden, en kussens daer om heen, om volgens de wyze des lants te kunnen zitten. Hier aen zyn kantooren en woningen, zoo voor den tweeden persoon, als mindere beampten. Dan komt men vervolgens door eenen kleenen gang tot de wooninge des Opperhoofts, die in drie of vier vertrekken bestaet; buiten welke de gewoonlyke eetplaets is, die daer haer uitzicht op heeft. De tekening, die ik daer van gemaekt heb, vertoont het getal 107. In 't midden des tuins is een houte Talael gestelt, waer in men het vermaek heeft van eene springende fontein te zien; loopende dit zelve water door een kanael, waer van de tuin dagelyx besproeit wort door middelen, die men gebruikt om het water te leiden daer men wil. Men vint hier een tamelyk getal van hooge Zenaerboomen, ook eenige andere boomen, die vruchten dragen, nevens bloemen en andere gewassen, die op N°. 108 verbeelt worden. Hier vermaekte ik my dikwyls met vangen van kapellen, vliegen, byen, en andere dusdanige diertjes, om ze op te zetten en te bewaren. De byen zyn vry groot en hebben eenen angel, waer mede men gestoken zynde, groote pyn gevoelt.

In den waterloop van dezen tuin vond ik een ſoort van kleene viſchjes, welker agterlyf als dat van een kikvorſch is, verzien met even zulke pootjes. My ſtaet voor dat'er in Turkye, een myl van Smirna te Korriljouw, op het gebergte, een lak of kom is, hebbende de wytte van ontrent een half uur, en beſlaende twee uren in 't rond. Deze kom waer van het water ſalpeteragtigh, en de gront modderigh is, is zeer viſchryk, en vloeit vooral over van zekere ſoort van kleene Voren. Maer men vint'er ook viſſchen, welker kop en voorlyf de gedaente van viſch heeft, maer het verdere lyf als een Kikvorſch is. Hier van worden'er zommige, dogh zeer zelden, met den hengel gevangen; waerom my niet gebeuren mogt eenige te zien, ſchoon ik'er wel moeite toe gedaen heb. Zy vallen evenwel grooter dan die hier in Perſie gevonden worden.

Nu ſtondt my nogh eene verbeelding te geven eener Karwanſera, of herberg, en hare hoedanigheit af te tekenen. Ik zal hier toe nemen de Karwanſera van des Konings moeder, ſtaende by de Meydoen. Men noemtze *Karwanſera Jeddee*, als zynde voor de voornaemſte gehouden van geheel Spahan, en dezelve, waer in ik myn verblyf heb gehouden, zoo langh ik in die ſtadt geweeſt ben. Ik tekendeze van boven uit het portael myner wooning, als hier nevens te zien is. De poort der

Herbergh afgebeelt.

KARWANSERA JEDDEE.

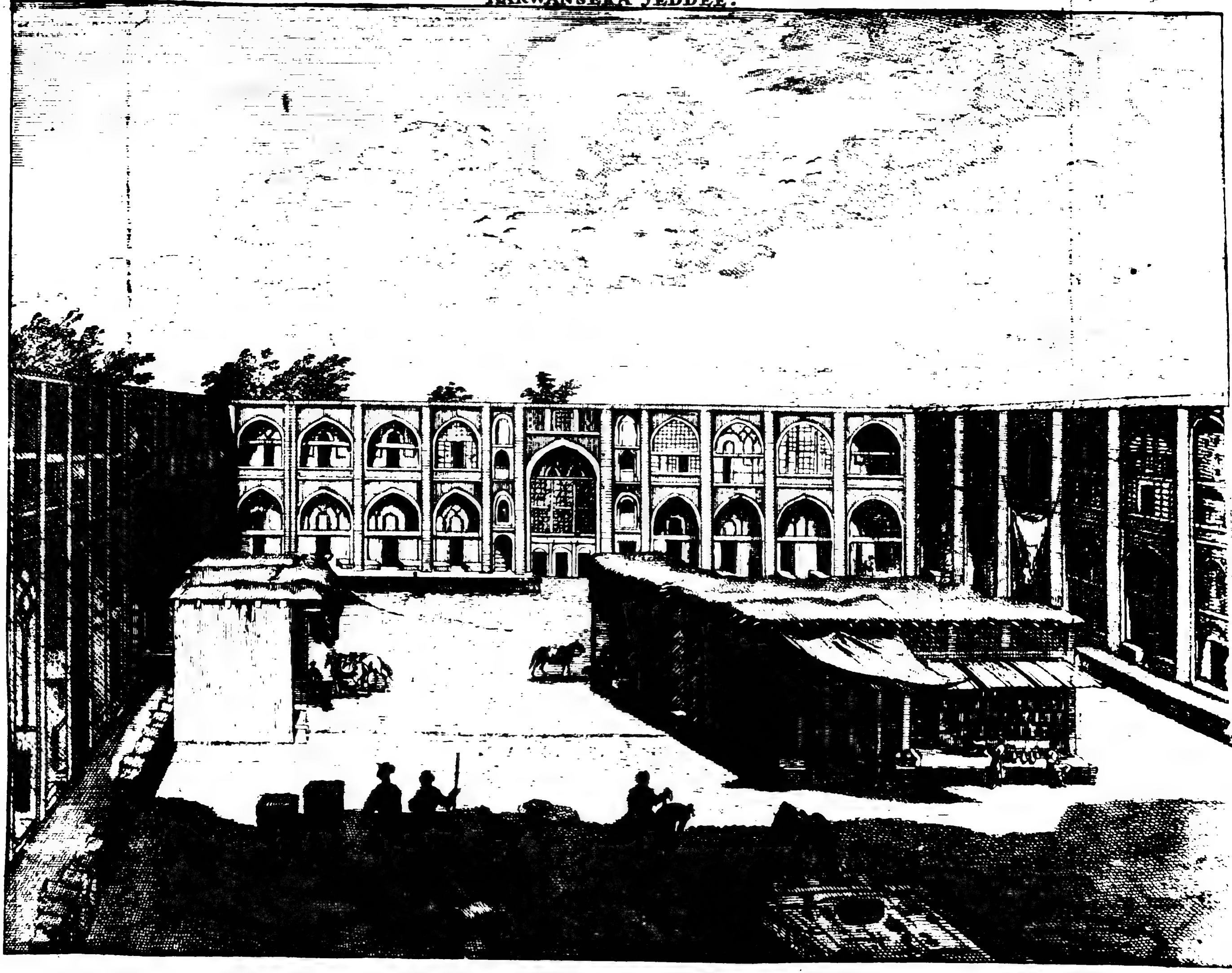

Meydoen, die men inkomt, beſtaet in een lange volte, of gewelſt portael, waer in kleene winkels zyn van Armeniers en anderen, die hier het laken met de el verkoopen. Binnen eene diergelyke poort, daer men aen d'andere zyde uitgaet, vint men de verkoopers van glazen. In het midden der opene plaets ſtaet een houten gebouw, dienende mede tot het te koop ſtellen van glazen en anderen waren. Hier ontrent is ook een waterput. Rondom zyn kamers, en daer in de goederen der voornaemſte Armeniſche en andere Koopluiden, hier dagelyx van Julfa komende om hunnen handel te dryven. In dit gebouw zyn vele vertrekken, waer om boven een galery loopt, waerin men langs verſcheide trappen op komende in de vertrekken treedt.

On-

Digitized by Google

Digitized by Google

Onder de Koopluiden, die zich hier bevinden, zyn ook Indianen, of, Benjanen, waer van verscheide soorten zyn. De voornaemste zyn Koopluiden en makelaers, die alle hier groote schatten bezitten, en dagelyx zwoegen en zweeten om die te vermeerderen, zonder eenigh inzicht voor schaemte of eere: zoodat de ryxte onder hen zich niet ontzien zal voor iemant naer de markt te draven om eenen onnoozelen stuiver te winnen. Eenige dezer menschen zyn als makelaers in dienst zoo van onze, als van de Engelsche Oostindische Maetschappye, welker gunst zy naer al hun vermogen zoeken te winnen, om by alle voorvallen hare beschermingе te kunnen genieten, en te meer winst te kunnen trekken. Men vertrout hun ook veel: zoodatze gestadigh de penningen dezer twee Maetschappyen in handen hebben. In deze agting zyn ook alle de voornaemste Armeniers: zoo dat by hen zoo veel als een bank van zekerheit gehouden wort: en men des noodt zynde by hen ontfangt, dat men daer te voren gebragt hadt, in zulk een soort van gelt, als men begeert; gelyk zulx ook geschiedt ontrent het stuk van handel in Gamron door overmaken van wissels, en wat van die natuur is. Toen ik te Samachi was, deden de Benjanen, die zich daer onthouden, my door de Armeniers vragen, of ik geene brieven onder hen had te verzenden aen ons Opperhoofd te Spahan: en met een of ik eenigh gelt tot de reize derwaert noodigh hadt, dewyl zy dat tot mynen dienst, als ik maer sprak, gereedt hadden. Dit quam my, dienze immers niet kenden, en die hun door geene brieven was aenbevolen, vremt voor, omdat my hun oogwit onbekent was. Ik vond my derhalven verplicht hen voor deze beleefde aenbiedinge te doen bedanken, my inbeeldende dat deze luiden geweldigh goedt van vertrouwen mosten zyn, die hun gelt dus by vremdelingen wilden in de waegschael stellen. Maer men deedt my daerna begrypen dat deze beleeftheit enkel voorquam uit eerbiedenis jegens het huis der Oostindische Maetschappye, en de hoop van hare gunst.

Benjanen.

Hun gevoelen wegens den Godtsdienst, en het eeren der Afgoden en Pagoden is wytluftigh van anderen beschreven. Zy houden zich ook in 't algemeen af van eenigh gedierte, dat leven ontfangen heeft te dooden: hoe kleen het ook is, tot zelfs luizen en vloien. Want ze houden het zelf voor een werk van verdienste, als ze eenige dier by 't leven behouden. Zy hadden dan by wylen eenen afkeer, wanneerze my in den tuin bezigh zagen met het vangen eeniger beesjes, wel wetende wat daer op volgen zou. Dus weken zy altydt van my af. Van het dooden der luizen en vloien wachten zich ook de Turken en Persianen, en de Armeniers volgen hen hier in na. Zy werpenze alleen wech, gelyk ik meenigmael gezien heb. Men vint ook onder de Armeniers luiden, die zich onthouden van zeker slagh van dieren, als hazen, omdat deze dieren ook hunne maendtstonden hebben, en eenige andere. Alle evenwel zyn ze zoo bygeloovigh niet. Ik had op myne reize twee dezer menschen by my, toen ik eenen Angoerdvogel geschoten had, den zelven, dien ik het eerst verbeelt heb, waer op ik hen wilde onthalen. De een sloeg het beleefdelyk af, dogh d'ander aenvaerdde de nodigingh, en toonde dat de spys hem geviel.

Om de vremdigheit der kleedinge tekende ik den voornaemsten onzer Benjaensche Makelaren: die de moeite nam van zich op hunne wyze toe te stellen. Gy ziet deze afbeelding op N°. 109.

Kleeding van eenen Benjaen.

De koleur der kleedinge nemen ze naer hun welgevallen. Hun Tulbant of muts is gemeenlyk wit. Zy hebben roode strepen van boven het voorhooft tot by de neus. Deze maken ze van dunne reepen van Sandelhout, en pronken daer mede als onze Juffrouwen met de plaesterkens. Meest al zyn ze geel van koleur, voorts wel gemaekt van lyf en leden. Op hunne viertyden bedryven ze vreugde zoo buiten als binnen. Zy onthalen elkander met vrugten, met konfituren, en andere lekkernyen, verzoekende daer dikwyls de bekende Christenen by: tot welker vermaek zy eenige vrouwen doen danssen, en mannen eenige potsen aenregten, om de vreugt te vermeerderen.

Het was de agtiende der maent, toen vier loopers van Gamron aenquamen. Uit deze verstonden wy dat daer nogh geene schepen van Batavie aengekomen waren. Dit deed ons Opperhooft wankelen in het besluit zyner reize, die hy voorgenomen had te doen. Eindelyk besloot hy zynen Sekunde Adriaen Bakker binnen 5 of 6 dagen te laten vertrekken. Ik vervaerdigde my ook tot de reize, en nadat'er wederzyds nogh een bezoek was voorgevallen tusschen die der Engelsche natie, en ons, gingik by alle myne goede vrienden zoo binnen de stadt als in Julfa myn afscheidt nemen, zonder onzen tolk François Sahid te vergeten, die my niet alleen veel vermaek aengedaen, en meenigerlei beleeftheden bewezen had, maer ook in alles behulpzaem geweest was. Want in zyne schoone lusthoven had ik veele aenmerkelyke dingen afgetekent, en op het papier gebragt, en zyne onderregting daer over genoten. Hier by quam dat hy een man zynde, die ervaren was in de zeden en tale des lants, my mededeelde de regte spellinge veeler woorden, waer in ver-

schei-

Digitized by Google

ſcheide Reisbeſchryvers gemiſt hebben. Hier door is het dat men by my den naem van Koningh in het Perſiaenſch geſchreven vint *Sjae*, niet *Schach* of *Sciah*, of *Siah*. Dus ſchryf ik ook *Zjie-raes*, niet, als anderen, *Schieras*. Zoo zegh ik ook *Mey-doen* voor *Meidan*, dat eigentlyk Turx is. De Moſqueen of Kerken noem ik ook *Mu-zjit* of *Ma-zjit*, en veele andere woorden gebruik ik uit zyne onderrechtinge anders als ze by anderen zyn te boek geſlagen. Hier in, zeg ik, was deze man wel bedreven, hoewel hy van geboorte een Armenier was. Hy ſprak ook de Hollantſche en Franſche tael zeer wel, zynde zynen vader langh in Vrankryk geweeſt, en in dienſt onzer Maetſchappye opgequeekt. En gelyk hy eenen matigen ouderdom bereikt had, ſtrekte zyn ervarenheit zich wydt uit tot de zaken van het Hof. Door deze gaven was hy overal gezien en bemint. Hy liet ook niet na zynen zoon wel te onderwyzen, die nu 23 Jaren oudt zynde, mede voor Tolk ten dienſt der Maetſchappye gebruikt wert, zynde bedreven in de twee gemelde Europeeſche talen, en verrykt met de hoedanigheden zyns vaders.

Derhalven vaſt geſtelt hebbende myne reize tot Perſepolis (in welke plaets ik voornam my eenigen tydt op te houden, om de beroemde overblyſſels der Outheit, die daer zyn, te beſchouwen, en op papier af te tekenen met zoo veel naeukeurigheit als my doenlyk zyn zou) te doen met den gemelden Adriaen Bakker, eenen Vliſſinger van geboorte, en tot Pakhuismeeſter te Gamron aengeſtelt, begaf ik my den 24 der maent met al myn goedt ten huize van ons Opperhooft, den Heere François Kaſtelein, die de beleeftheit hadt van my een paert en Looper tot die plaets toe mede te geven, om nu niet te ſpreken van drank, en veele nootlykheden, die op de reize te pas komen. Hy wilde zeker deze gunſt nogh voegen by alle de weldaden, die hy my, ſedert myn aenkomſt in dat geweſt, bewezen hadt. Want ik heb, zoolang ik te Spahan was, altydt zyne tafel genoten, en ben meenigmael van hem verzogt myne herberge in zyn huis te willen nemen, dat ik egter beleefdelyk afſloegh, omdat ik naer mynen zin wel geherbergt was, en de eenzaemheit zogt tot het verrichten van veele dingen, waer mede ik my by avont zoo wel als by dagh bezigh hielt. Buiten al het gulhartigh onthael my aengedaen was'er altoos een paert en volk voor my gereedt, om my te geleiden daer ik wezen wilde. Boven dit alles vond ik my wel meeſt verpligt aen de onderregting, die ik van hem in veele dingen ontfing ontrent zaken van het Ryk van Perſie, waer in hy een en twintigh jaren geweeſt was. In welken tydt hy zich wel bevlytigt had tot het leeren kennen der zeden en tale van dezen lantaert, en de manieren en gewoonten van het Hof. Dit heb ik niet willen zwygen, omdat my noit uit de gedagten zullen gaen de goede dienſten, en weldaden, die ik van hem ontfangen heb.

XXXVII. Hooftstuk.

Vertrek van Spahan, en ſtatelyk geleide. Perſiaenſche voetloopers en Kaljandragers. Schoone Karwanſera. Wooningen te Jeſdagaes. Schoon broot. Gevaerlyke wegen. Levenſwyze der Arabieren.

Vertrek uit Spahan.

ALLES tot de reize dan gereedt, en ontrent twintigh laſtbeeſten, met gelt en goederen de Maetſchappye rakende voor af gezonden zynde ging de reis aen den 26 van October des jaers 1704, ontrent twee uren na den middagh. Op dezen tydt lieten de Koopluiden der Engelſche natie, de meer gemelde Vader Antonio Deſtirro, en andere vrienden zich vinden in de woninge der Maetſchappye, gereedt om ons uitgeleide te doen. Dit getal van vrienden, de Hollantſche daer onder gerekent, alle te paerde gezeten maekten wel een getal van twintigh uit. Grooter nogh was het getal der dienaren, die te paerde zaten, en dat der voetlooperen niet minder. Na een uur rydens ſloegen we ons neder buiten de ſtadt in eenen van des Konings tuinen, genaemt *Koelapatſia*, daer de tafel op den gront gedekt, en met koude ſpyzen, door drie of vier partyen van 't gezelſchap medegebragt, bezet wert. De maeltydt egter was haeſt gedaen, om geenen tydt te verliezen: zoodatwe ten vier uren weder op zaten, en van de gemelde vrienden nogh een vierde deel van een uur begeleidt werden. Toen ſcheidden wy na eenen dronk van afſcheit, en eenige eerſchoten gedaen te hebben, van elkander. Den wegh na-

Digitized by Google

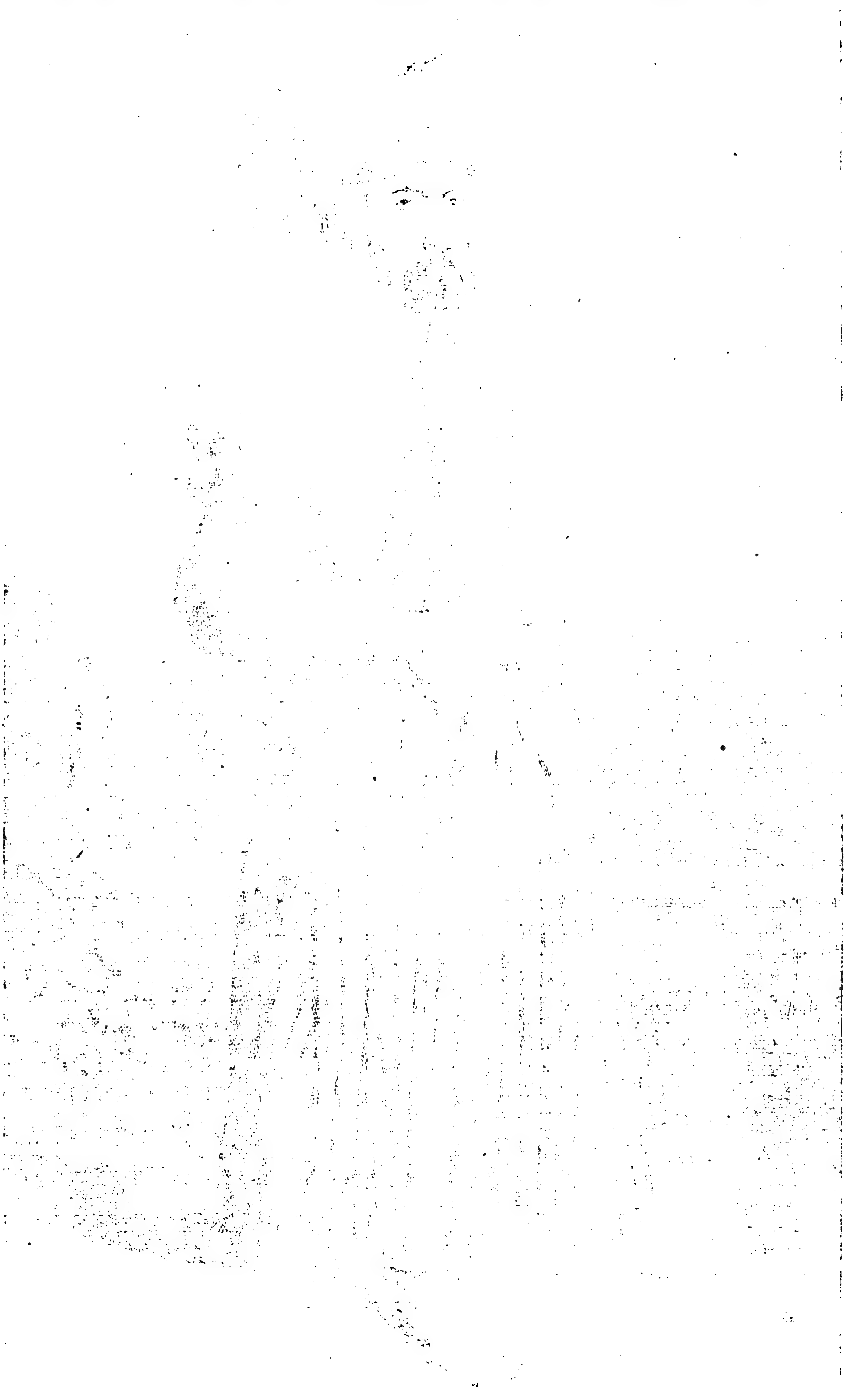

Digitized by Google

Digitized by Google

BENJAENSCHE MAN.

VOETLOPER OP DE REIS.

Digitized by Google

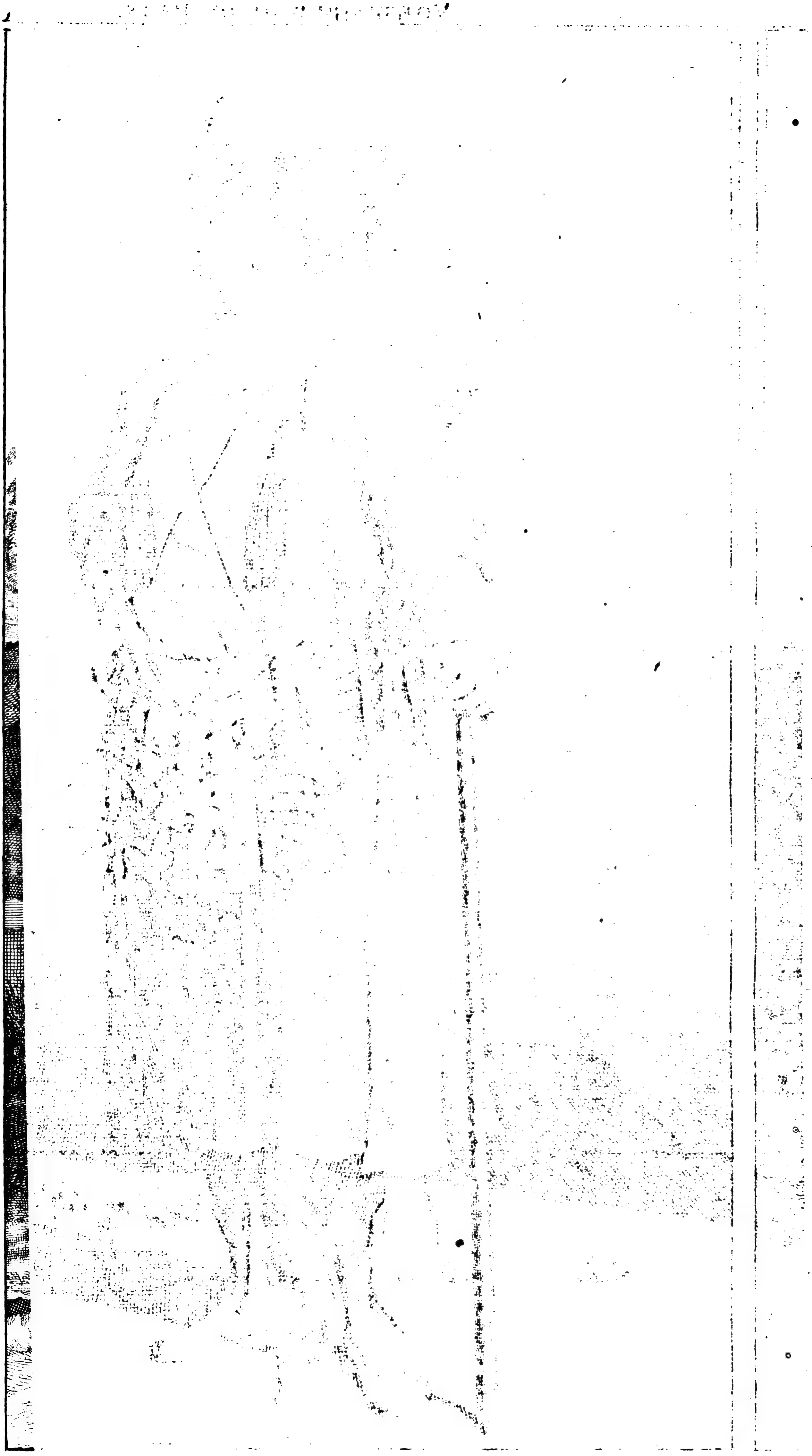

Digitized by Google

Digitized by Google

TABAKFLESDRAGER.

DE KARWANSERA MAJAER.

Digitized by Google

namen wy Z. Oost aen, latende ter slinke zyde fraei geboomte met eenige dorpen. Ten zeven uren traden wy in de karwansera, genaemt *Spahanek*, daer wy eene nagtrust namen, omdat onze vooruitgezondene lastbeesten hier binnen waren. Nu waren wy drie uren van Spahan af, gestadigh met onze Voetloopers, die heel anders gekleedt waren, alsze gewoon zyn in de steden te zyn. Dit gewaedt vond ik zoo zinlyk en keurlyk dat ik de moeite nam van het met waterverf op papier te brengen, gelyk het getal van 110 aenwyst. De veders en pluimen en gemaekte bloemen, die ze op de muts hebben, zyn sierlyk gekoleurt. De rok is gemeenlyk roodt. Aen den gordel om 't lyf hebbenze eenige groote bellen hangen, die door het gaen bewogen onophoudelyk klinken: zoodat men die een goedt stuk wegs van daer hooren kan. De quasten, die ze om het lyf hebben, zyn van zwarte zyde. Dit gewaedt wort aen deze menschen gegeven van de genen, die hen gehuurt hebben. Zy behouden het ook voor zich, als de reis gedaen is, buiten het loon, dat ze verdient hebben. Van deze loopers neemt yder zoo veel met zich, als zyn staet vereischt, of zyn beurs lyden kan. Hier by heeft men eenen Kaljan-of Tabakflesdrager, die op de Jagtan zit, dat twee ledere kisten zyn, door eenen muil gedragen. In die kisten worden Kaffee, Rozewater, Tabak, en andere geryffelykheden gevoert. Gy ziet'er de afbeelding van op N°. 111. De Persianen voeren ze altydt met zich, als ze naer buiten ryden, ook de Europeers, die van eenig aenzien zyn. Men ziet bezyden het lastbeest om laegh een yzer stoofje hangen, daer altydt vier in is, opdat de Kaljandrager zyn meester altydt zou kunnen helpen met het aensteken van den tabak.

Gewaedt der Voetloopers.

Een uur na middernagt trokken wy verder door de vlakte voort, en quamen ten half drie uren by de karwansera, die den naem voert van *Miersa elrasa*, en een uur daerna aen zeker huisje, waer in de bewaerders der wegen zich onthouden, die eenigh regt hebben tot het ontfangen van een gedeelte van de tollen der goederen. Weder een uur voortgetogen quamen wy in 't gebergte, waer in de wegh maer een half uur duurde, rydende wy toen weder in de vlakte. Ontrent tien uren op den 28 der maent quamenwe in het dorp *Majaer*, gelegen zeven uren van de plaets, daer wy vernacht hadden. Hier sloegenwe ons neder in een schoone en groote karwansera, uit louter steen gebout door den Koning Sulemoen, vader van den nu regerenden Koning. Van binnen was hier in 't ronde een schoone stalling voor de beesten, die van buiten aengezien meer naer een Koninglyk paleis, dan naer eene verblyfplaets voor de reizigers geleek. Benevens de voorpoort waren als twee vleugels, en aen d'eene zyde der zelve een schoon doorgaende poortael, zynde alles ruim, onbekrompen, en groots. Wederzyts waren deftige wandelwegen, en vlak voor het zelve de breetste, die zich naer het gebergte ten Zuiden uitstrekte. Waer op men uit de karwansera een zeer aengenaem gezicht heeft, dat een plantaedje verbeelt. Ik tekende het door de poort ziende, gelyk op N°. 112 te zien is. Hier wort de voornaemste tol der goederen betaelt. Het dorp is groot, en legt vermakelyk in 't geboomte. Hier kreegh onze vrient Bakker aenstonts ververschingen van Meloenen, Druiven, en andere vrugten, die hem door de bewintsluiden van den tol werden toegezonden.

Het dorp Majaer.

Schoone Karwansera.

Op den 28 der maent, drie uren na middernagt, togen wy weder op wegh, trekkende voorby eenen watermolen, die by een kleen loopend riviertje stondt, dat van het gebergte afstroomt. Het zelve riviertje trokken we nogh tweemael over door behulp van kleene steene bruggen, gaende al meest Zuid aen, totdat wy ontrent twee uren voor den middagh aen het dorp *Komminsja* quamen; dat zeer groot is, veele tuinen, en eenige duivetorens heeft. Het doet zich in 't aenkomen zeer fraei op. Ter regterzyde ziet men het graf van eenen Heiligh, genaemt *Zja-resa*, met eenen muur omtrokken: waer binnen eenig geboomte, en twee vischryke fonteinen zyn. Maer het is uit eenige bygeloovigheit niet geoorloft hier te visschen. Men ziet in de kleenste, welker water zeer klaer is, een soort van Karper. In de andere wierpen wy stukken broot om de visschen boven te doen komen, onder welke eenige vry groot waren. Deze plaets legt op de hoogte tegen het gebergte: welke bezigtigt hebbende stegen wy weder te paert, en reden voort naer 't dorp in een karwansera, die net van aerde opgemaekt was, om ons verblyf daer in te nemen. Nu waren wy 7 uren gevordert, en den 29 der maent ten 5 uren na middernagt weder van daer trekkende verstonden wy dat uit eene andere karwansera, digt by d'onze gelegen, een uur te voren eenige luiden verreist waren, van welke twee gelade beesten in het uittrekken gestolen waren naer allen schyn van de dorpelingen zelfs, die voor groote dieven berugt zyn. Dit deed ons zorgen voor onze beesten, die wy voor en agter met schietgeweer wel bewaerden. Deze dievery gaet hier veel in zwang: maer als ze geschiet aen luiden van vermogen, of die gelegenheit hebben om'er over aen het Hof te klagen, is de opperste van het dorp gehouden de schade te ver-

Het dorp Komminsja.

Grafstede van eenen Heiligh

Digitized by Google

goeden. Anderſzins blyven de goederen dikwyls verloren. Deze dwang doet de Dorpmeeſters wel oppaſſen: maer, gelyk voorheen al gezegt is, de tucht is hier ontrent al zeer verſlapt.

Als men uit deze ruſtplaets komt, heeft men in 't gebergte eenen gevaerlyken wegh door de geweldige ſmalte, veroirzaekt door het water, dat van de bergen afſtort. Maer hy duurt maer een half uur. Dan wort hy weder beter in de vlakte tuſſchen de bergen. Aen de regterzyde ziet men veele dorpjes leggen en tuinen: ter ſlinke geene; en nadert hier digt aen de bergen, die woeſt en rotſigh zyn; gelyk het lant ook onbebout is.

Wy al Zuid aen gaende geraekten ten elf uren aen de karwanſera, genaemt *Magſoe-begie*, nadat wy het dorp van dien naem, daer digt by gelegen, waren doorgetrokken.

Tot dus verre hadden wy geenerhande vogels nogh vernomen. Maer eindelyk, dewyl de waterlooping door het lant ontrent deze plaets vloeit, vonden wy waterſnippen, Entvogels, duiven, en leeurikken: zoodat wy eenige dezer vogelen ſchoten.

Een uur na middernagt al voort ſpoejende langs dezelve vlakte trokken we ten 5 uren door het dorp *Amma-nabaet*, gelegen ruim drie uren van de plaets, daer wy vernagt hadden. Hier wil men dat de Koningryken der Parthen en Perſen aen elkander palen.

Het dorp Amma-nabaet.

Den 30 der maent quamen wy ten 9 uren binnen de karwanſera aen het dorp Jes-dagaes, nadat we nu zes uren gevordert waren. Dit dorp is gelegen in het gebergte, op wiens rotſen het voor het meeſte gedeelte is geveſtigt. De huizen, die'er in zyn, ſtaen hoogh boven elkander, dat een vremt gezicht geeft. Benevens het zelve is een groote laegte, daer een vlietend water of rivier haren loop neemt. Over dit water moet men trekken door middel eener ſteene brug, om binnen de karwanſera te geraken, die ook van ſteen gebout is. In deze rivier wort zeer goede viſch gevangen. In de laegte ziet men veel aengename boomen en luſthoven, die zich 3 of 4 mylen in de lengte uitſtrekken. Dit dorp vertoont zich van de karwanſera, als het getal van 113 aenwyſt, op deze wyze. Het is aen beide de zyden hoogh, en ſteil nederdalende. Aen den gemeenen wegh legt een gebou als een ſterkte met de plaets vereenigt. De grontveſten hier van zyn van ſteen, voor de reſt is al klei en aerde wat'er aen is. Men komt'er over een kleen bruggetje in. Men ziet hier de huizen ook ſtaen 4, 5, 6, of 7 voeten hoogh, het een boven 't ander. De venſters daer van zyn zoo kleen, dat zy wel gelyken naer gaten van duivekotten: zoodat de menſchen, die in de bovenſte huizen woonen, de volle lucht wel genieten nevens het daghlicht, en die in de onderverdiepingen zyn het licht wel van de zyden ſcheppen: maer de alleronderſte daer allerſlegtſt aen zyn, die alleen beſcheenen van een kleen ſtraeltje van den dagh meeſt nagt en dagh lampen en kaerſſen gebruiken moeten, tot in de ſtallen en ſchuren toe. Eindelyk de gebouwen zyn wonder in deze plaets, waer daerenboven honderden van ſchuilhoeken, ſlopjes, en ſluipgaten zyn, altemael doolpaden voor eenen vremdelingh, die verbaeſt moet ſtaen over zulk een vremt en belachelyk maekſel van woningen. Derhalven is het gerucht, dat hier gaet, zeer aennemelyk: te weten dat deze plaets eene ſtadt geweeſt is, die voor vele honderden van jaren gebout moet zyn geweeſt. Want hedensdaegs vint men in ganſch Perſie niets dat hier naer zweemt. Ik begaf my over 't gemelde bruggetje daer binnen: maer keerde wel haeſt weder te rug, dewyl ik aenſtonts zou verdoolt hebben. Ook had ik geenen trek om my dieper onder dit volk te begeven, dat my altemael naer voorquam, te meer dewyl my niets ontmoette, dat eenige opmerkinge verdiende. Ik beklaegde ondertuſſchen by my zelven den toeſtandt dezer menſchen, die zich in zulke neſten onthouden, daer ze gelegenheit hebben van ruime lantſtreken te bezitten. En naer de reden vorſchende kon ik niets vinden dan de gewoonte, die als in natuur verkeert. Men zeide my dat hier een put was wel twintigh vademen diep, en tien voeten wyt, geheel uit rots gehouwen: waer van zy zich als van een badtſtoove bedienen. Gelyk zy nu aen d'eene zyde door een ſterkte ingaen, zoo klimmenze aen d'andere met trappen daer weder uit, dogh niet dan met de kaers in de hant, tot dat ze in de bovenſte ſtreek of in de lucht komen.

Het dorp Jes-dagaes. *Out gebou.* *Slechte woningen.*

Hier ter plaetſe kregen wy warm Wittebroot, op de vaderlantſche wyze gebakken, dat wy zoo goet bevonden als de bollen t' Amſterdam. In deze karwanſera hebbenze voor gewoonte zulk broot gereedt te houden voor de doortrekkende Europeers. Ook valt hier de beſte terwe van geheel Perſie: waer van hierom niemant genot magh hebben, dan het Hof des Konings: voor het welk de Gouverneur van Zjie-raes, wiens gebiet hier eindigt, dit graen inzamelt en bewaert. Hier uit is het ſpreek-woort der Perſianen ontſtaen: *Chiraap Zjie-raas: Noen Jes-degaes: Sen de Jes.* Dat is: *Wyn van Zjie-raes: broot van Jes-degaes: en Vrouwen van Jes*; als zynde deze drie dingen in de gemelde plaetſen verre uitſtekende boven alle andere. Men ziet door al

Goet broot. *Perſiaenſch Spreek-woort.*

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

al het Koningryk veel broot bakken in eenen oven, gemaeckt als een put, tegen wiens zyden van binnen in het rond dun gerolt deegh geplakt wordt, driemael zoo groot als een pannekoek. Dit deegh is in korten tydt gaer, zoodat het telkens daer uit genomen, en weder ander in de plaets geplakt wort. Van deze soort wort veel gebak gemaeckt. Maer andere dikker brooden worden, als by ons, in den oven gezet. Te Spahan worden ook langwerpige smalle biscuitjes gebakken, die voor de beste van onze niet behoeven te wyken.

Ik tekende deze plaets van de Zuitzyde, als men aen den gemeenen wegh komt: van waer men op den bergh de huizen van aerde boven elkander gebout ziet, nevens eenige kleene, die op palen, in den zydmuur gesteken, rustende, voor buitenvertrekjes, en geheime plaetsen gebruikt worden. Ik geef u het gezicht op N°. 114, nevens dat van eenige tuinen in 't verschiet, en verscheide huizen in de laegte staende, ook afgezonderde plaetsen, die van wederzyden den zelven naem dragen. Zoo dat dit dorp al vry groot is.

Het was twee uren voor middernagt, als wy ons weder op reis begaven, kiezende van twee quade wegen den besten. Een half uur lang hadden we een steenagtigh en smal padt, dat daerna vlak en goedt wert, behalven dat wy nu en dan over hoogten te trekken hadden. Ter halver wegh van deze daghreis vint men een huisje, waer in de struikroovers zich gemeenlyk onthouden, om, als ze hunne kans schoon zien, de reizigers van genoegsame tegenweer ontbloot te overvallen, en van hunne goederen en beesten te berooven, ja zelf te moorden. *Verblyf van Struikroovers,*

Den laetsten dezer maent quamen wy ten 10 uren in het dorp Degerdoe, 8 uren gelegen van Jes-degas, dezen nagt overvallen van eenen zwaren stormwint uit den Zuiden: zoodat wy regt tegen den wint reden, stuivende het zant zoo vervaerlyk dat men geen gebruik van zyn gezicht hadt, en alleen op het geroep voort te trekken hadt. Hier by was het kout: waer op na den middagh ook regen volgde, de eerste van belangh, die dezen ganschen zomer hier gevallen was. Wy mosten des morgens weder 8 uren afleggen, eer wy aen eene andere verblyfplaets geraken konden. Egter besloten wy voort te trekken, en namen later in den nagt ons verblyf in een steene Karwansera, slegter dan de vorige, maer egter verzien van goede stallinge voor de beesten. Wy werden dagelyx door andere reizigers, die om de veiligheit zich by ons gezelschap voegden, versterkt. Ondertusschen werden twee onzer voetlooperen ziek: zoodat wy genootzaekt waren den eenen hier te laten, opdat hy beter geworden zich weder naer Spahan begeven, of anderszins ons volgen mogt. Maer d'ander, die my toebehoorde, wert wat frisser, en hielt zich by ons.

Des morgens van den 1 November was de wint wat gaen leggen, en het weder liet zich beter aenzien. Wy trokken dan weder voort twee uren langh over gebergte van kleene hoogte op en neder. Hier ontrent lagh een dorp meest door dieven bewoont. Wy derhalven toeziende, bevonden dat een Ezel van onzen Meester der beesten was agtergebleven. Hier op keerden twee mannen te rug, die hem al binnen het dorp weghgevoert vonden, maer tot geluk in handen van eenen man, dien de naem van eerlykheit naging. Dees begeerde, dat ze, eerze den ezel naer zich namen, in zyn tegenwoordigheit de goederen, die op hem gebonden waren, zouden onderzoeken en bezichtigen. Zy deden dit, en niets missende quamen met het beest by ons te rug. *En Dieven.*

Nadat wy weder in de vlakte gekomen waren, mosten wy over een steene brug van vyf bogen trekken. Dogh dezelve aen de eene zyde wat vervallen zynde kozen wy den wegh door de rivier *Doofsjackoe*, die door het lant vloeit, en niet diep is. Nu hadden wy de helft der dagreize afgelegt, en ons wat voor uit begeven om tydt te winnen tot het sterken van ons hart. Hier toe was goede visch uit deze rivier te krygen: dogh de tydt was'er niet om wat te vangen. Anders waren'er ook endvogels in overvloedt.

Wy reden hier een goedt stuk wegs met eenige Arabieren, opgebroken met hunne tenten, om eene andere plaets te kiezen. Hunne vrouwen en dogters hadden eenen ring door de neus, zommige wel twee, met een parel en slegt gesteente bezet. Dit juweel hangt haer tot by den mont neder in de gedaente eener halve mane. In 't hoofthaar hebben ze ook eenigh sieraedt. Het hooft zelf is met eenen doek omslingert, het gezicht ongedekt. Ook hebben ze eenen doek van 't hooft nederwaert hangen. Haer opperrokje komt maar weinigh over de heupen: dat daar onder is, half ter been, en het hemt een weinigh lager, daer de broek en de kousen onder komen. Haer voet wort besloten van den muil, die agter zonder hiel, en van graeuwe vilt gemaekt is. Men vint veele wyven onder dit volk, die zoo bequaem zyn om iemant zyn goedt t'ontstelen, als de mannen; dat ook licht aen hare fluxheit en behendigheit te bemerken is. Het is een soort van bruingeele menschen, die door het gansche Ryk verspreit zyn. De mannen kleeden zich als de gemeene luiden van dit lant. *Arabische Vrouwen.*

Verscheide dorpjes, die van ons af lagen,

Digitized by Google

gen, voorbygetrokken zynde, quamen we ontrent 2 uren aen het dorp *Kouskiesar*, daer we ons verblyf namen in een steene Karwansera tot ons groot genoegen, om het opkomen van harden wint en regen, die egter niet lang duurde. Wy bevonden dat'er den voorgaenden nagt veel sneeu op de bergen gevallen was.

Vyf uren na middernagt trokken wy weder op wegh, hebbende een wyl tydts schoone vlakten, toen rotsagtigh gebergte, dat den wegh moejelyk maekte. Na vyf uren tydts reden wy voorby een vervalle Karwansera, waer ontrent veele rovers zich onthouden. Waerom het de wyze is, als men hier komt, elkander te waerschuwen, om wel op zyn hoede te zyn tegen allen aenval. Van daer quamen wy door eene groote vlakte meest met water bezet, dat vol riet stondt. Hier in waren veel vogels, waer van ik'er eenen zagh zitten van uitstekende grootte, zonder dat ik vernemen kon wat slagh het wezen mogt. Ik zagh hem voor eenen roofvogel aen. Naer de gedaente geleek hy wel eenen Valk of Uil, die hier te lande byzonder groot vallen. Hier by zagen wy eenige Arabiers, die zich hier in tenten onthielden.

Verblyf van roovers.

Men rydt hier, om het gebergte, dat men om en over moet trekken, dikwyls uit zynen wegh. Ten leste nederdalende vonden wy ons een uur na den middagh den tweeden der maent in de vlakte aen het dorp *Assapas*, waer benevens wy in een steene Karwansera bleven, gelegen 6 uren van de laetste rustplaets. Van verre hadden wy eenige dorpen gezien. Het lant was hier beploegt, en veel water liep daer door.

Vyf uren na middernagt togen wy weder voort door deze vlakte, en trokken ter regter zyde voorby vyf of zes dorpjes, en eenige tenten. Wy trokken al Z. Oost ten Zuiden aen, en quamen den derden der maent ten 11 uren aen het dorp Oesjoen in een steene karwansera, waer nevens veel loopend water was, daer men een goedt stuk wegs langs rydt. Dit dorp legt zeer lustig in de vlakte met vier of vyf andere daer ontrent. Men ziet'er een groote meenigte van Schapen en Bokken, met troepen van duizenden by elkander loopende. Evenwel is'er geen groente ontrent, alleen een dorre soort van spys, die egter byzonder voedsaem wezen moet, dewyl de beesten altemael, inzonderheit de Schapen, vet zyn by uitnementheit. Dit is verwonderens waerdigh om de dorheit van het lant van Persie, en alle de woeste gebergten, die meest in steenrotsen bestaen, en de schaersheit van boomen by de omleggende dorpen.

Het dorp Oesjoen.

Benevens deze Karwansera staet een graf met een verheven koepeltje daer boven, door eenen muur omtrokken: waer in men wil dat begraven zou leggen de broeder van Koning Sefi, die dit gedeelte des Ryx zogt te bemagtigen, en op dit gebergte zyn been brak, daer hy aen storf, nadat hy gewilt had hier begraven te worden. Tot dienst van welk graf de inkomsten van dit dorp nogh worden aengelegt, zynde de voordeelen voor de geenen, die'er het opzigt over hebben, als Wetgeleerden, en eenige anderen.

Grafstede.

Ontrent een uur van deze plaets was visch te bekomen: zoodat wy volk zonden om daer het net uit te werpen. Zy keerden weder met vier groote visschen, een soort van Karper. Twee vooral geleken'er heel naer. De andere waren wat smaller, en met groote schobben bezet, en geel aen den buik. Dik van vel waren ze, maer egter goedt van smaek. Hier ontbreken ook geene velthoenders, noch watersnippen, noch kraenvogels, die zeer hoogh vliegen.

Overvloedt van visch en gevogelte.

Met het aenkomen van den nagt togen wy weder voort, en quamen met het ryzen des dageraets in het gebergte, dat hoogh en rotsagtigh is, ook zeer moejelyk voor de beesten, om de engte der paden, zoo dat ze naeulyx voort kunnen gaen. Hier toe doen ook veel de afdalende steilten, daer ze licht door de gladheit der rotsen uitglippen, en om verre vallen. Ook heeft een mensch genoegh te doen met op en neder te klimmen. Waerom men ook zyn paert verlaten moet, om geen ongeluk onderworpen te wezen. In dit klimmen quamen my in den zin de engten, die Q. Curtius verhaelt dat Alexander de Groote door te trekken had. Boven op dezen bergh vint men een schoone fontein met steenen overdekt. Het was tien uren toen wy dezen bergh eerst over en in de laegte gekomen waren. Na een half uur tydts quamen wy in het dorpje *Emoen-sade*, daer een Karwansera staet, ten deele vervallen. Dit wort gerekent te zyn ter halver wegh van de rustplaets, daer we ons naer toe te begeven hadden. Dus waren wy door dezen moeielyken wegh maer drie uren gevordert. Evenwel is aen te merken, dat de uren of mylen dikwyls gerekent worden naer de grootheit des lants: waerom ze dikwyls vry langh uitvallen. Men rydt wederzyts aen hoogh gebergte over eenen steenagtigen wegh.

Ontrent twee uren na den middagh quamen wy door den quaedsten wegh aen een klaer vlietend water met geboomte bezet, onder welks schaduwe wy ons hart met spyzen sterkten, latende de rest van het gezelschap voorttrekken. Het geboomte, daer we hier door getrokken waren, loopt tot boven op het rotsigh gebergte. Het bestaet in twee soorten,

van

Digitized by Google

AFRAGTAKJE EN NAER-WENDVRUGT. 116

Digitized by Google

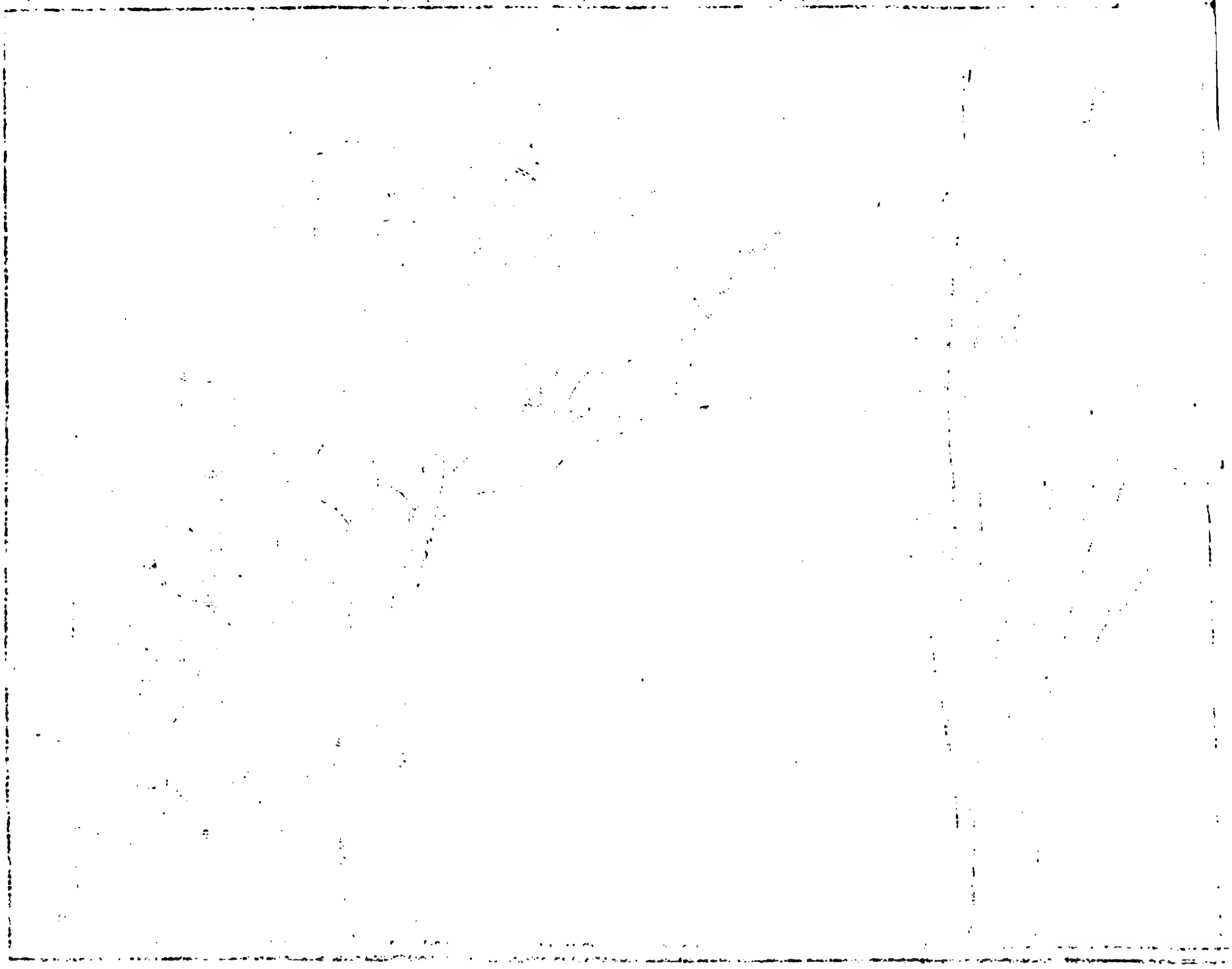

Digitized by Google

van wilde Amandel-en Sackasboomen. Nu kregen wy in het vervolgh eenen wegh, die beter was, langs de gemelde waterlooping, daer wy fraei geboomte en bebout landt yonden. Ten drie uren quamen we binnen de steene Karwansera aen het dorp genaemt *Majien*, en hielden daer stil.

XXXVIII. HOOFTSTUK.

Wilde Amandel- Sackas- Naer-wend- en Afragboomen. Bergen voorheen met sterkten verzien. De Rivier Brandemir. Koninglyke Slaven berooft. Komst te Persepolis.

Takjes afgetekent.

OP de rustplaets gekomen zynde, tekende ik twee takjes, die ik van eenen Amandel- en Sackasboom had doen afplukken, met waterverf af. Het takje der wilde Amandelen was zeer fyn en langh, gelyk in het getal 115 met de letter A aengewezen wort. Men ziet'er maer eenen eenigen amandel aen, omdat het saizoen reeds voorby was. Aen het takje van den Sackas, is een kleene vrucht, rosagtigh en zwemende naer groote granaetkorrels. Deze korrels zitten in groot getal by elkander aen eenen steel, gelyk ze met de bladeren door de letter B vertoont worden. Ryp zynde, zyn ze groen van koleur. Als men de schelletjes wechneemt, kraekt men de steenen, en eet de pitten. Men zout ze ook in, en zet ze voor versnaperingen op. Dus leeft men ook met de wilde Amandelen.

Afragboomen.

Buiten deze boomen vond ik eenige weinige, die de Persianen *Afrag* noemen. Deze zyn redelyk groot, zeer dicht van bloessem, en bladeren, die zeer digt in een zitten, zoo nogtans dat ze van elkander gescheiden zyn. In 't aenzien gelyken ze een groote meloenpit, byna wit van koleur. Deze boomen dragen geene vruchten, maer maken door de dikte hunner takken beladen met bladeren een donkere schaduwe, waer onder men met vermaek gaet zitten. Gy hebt'er geheel de afbeeldingh van op N°. 116. Nogh is'er een boom genaemt *Naer-wend*. Deze draegt knobbelachtige vrugten, waer van eenige zoo groot zyn als een vuist: andere weder kleener, en wit van kleur, zynde even als een blaesje, waer in zich een water zet, dat uitdygt tot een gom, die zoet van smaek is, en voor een geneesmiddel in den hoest gebruikt wort. De gedaente ziet gy by de letter C.

Het dorp, waer in ik nu was, is tamelyk groot, bezet met tuinen, en daer in allerhande vruchten. Druiven zyn'er vooral veel, die men ook boven op het gebergte in het wilt heeft. Tusschen dit gebergte is het lant zeer vermakelyk, en ryk van water, dat ook door eene daer toe gemaekte goot door het dorp vloeit.

Het was vyf uren na middernagt, toen wy dit dorp verlieten, en een uur daerna door een kleener dorp reden. Weder een uur gevordert quamen wy aen eenigh geboomte staende in een moeras digt in een gesloten by het gebergte aen den wegh daer men over trekt: welke wegh zeer gevaerlyk is om de dieven, die dikwyls by nagt gelade beesten wech halen, en in 't geboomte versteken, daer hun buit veiligh is, omdat men hen om de weekheit des moerassigen gronts niet agterhalen kan.

Den 5 der maent trokken wy in de vlakte ontrent eenen zeer hoogen en grooten rotsbergh, leggende ter regterzyde van ons, op ontrent 2 uren afstants. Op dezen is in overoude tyden een aenmerkelyke sterkte geweest, waer van men zegt dat nogh eenige vervalle stukken gezien worden. Ook getuigt men dat boven op den bergh een byzonder groote vlakte is, waer op meenigte van vee in zyn saizoen gaet weiden.

Hier van daen al voortrydende kregen wy aen de regterzyde de rivier *Brandemir*, die door het lant vloeit, by wylen weinigh van ons af. Ontrent elf uren quamen wy by twee andere bergen, gelegen ter slinke zyde digt by elkander. Hier op zyn voordezen ook twee sterkten geweest. Maer nu is'er niets van te bemerken buiten de rotsen, die'er van over gebleven zyn. Aen beide ziet men boven eene opening, de rotsen ook van elkander afgebroken tot eenen ingangh van boven, zynde daer boven een rondte, die zweemt naer de gedaente eens kasteels. Eenigen willen dat op den eenen bergh nogh een brok van een poort zou te zien wezen. Maer het is onzeker. Men geeft voor dat voor eenigen tydt zich eenige rebellen hier hebben onthouden, die'er naderhant afgedreven zyn, en dat toen de verdere overblyfsels verniclt zyn, om dat'er zulk volk niet meer zou kunnen nestelen. Niemant neemt derhalven moeite om daer iets te

Digitized by Google

te gaen zien, dewyl men vruchteloos zich zou ophouden op een plaets daer niets aen te merken valt, en de wegh ook zoo eenzaem is, dat men zonder sterk gezelschap het niet behoefde te ondernemen.

Wegen naer Persepolis.

Hier loopen twee wegen naer Persepolis, een ter slinke zyde by deze bergen heen, en een ter regterzyde digt by den eersten bergh over een hooge en lange steene brugh, met vier bogen, waer door de rivier Brandemir stroomt. Dit is dezelve rivier, die de oude schryvers ook noemen *Corus*, *Corius*, of *Cyrus*: by welke nogh een vloedt gevoegt wort, dienze den naem van Araxes gegeven hebben, en waer van men gewagh vint by de schryvers, die van Alexanders bedryven gewaegt hebben. Teweten alwaer de Ouden de rivier *Cyrus* of *Corus* beschreven hebben, daer spreken ze ook van eenen vloedt genaemt *Araxes*, en *Cyropolis*, of *Cyreschatas*. Men kiest dezen wegh, en laet de rivier ter slinke zyde. Deze streek moet ook gehouden worden van alle die naer Zjie-raes willen. Aen deze zyde der brug vond ik een stuk van eene kolom leggen, die naer allen schyn wel eer daer aen vast geweest is, gelyk men'er veele ziet aen beide de zyden van voorname bruggen. Deze rivier, by anderen *Aras*, of *Kur*, of *Araxes* genoemt, wort gezegt door deze velden te stroomen, en met de wateren van veelerlei beeken te loopen in de rivieren *Medum* en *Medus*: zoo dat het dezelve niet is, die wy in de vorige bladen ook *Cyrus* en *Araxes* genoemt hebben, dewyl die in de Kaspische zee vloeit.

De steilten, die aen beide de zyden dezer rivier zyn, ziet men met aengenaeme kleene boomen bezet, en met ander groen loof bewassen, dat voor een gedeelte over den vlietenden stroom hangt, zoodat men den gront der aerde op veele plaetsen naeulyx zien kan. Wy de brugh overgetrokken zynde lieten na een half uur rydens de steene Karwansera, *Aebgerm* genaemt, ter regterhant leggen, om nogh een uur verder naer het gebergte Zuidwaert te trekken tot in het dorp Fograbaet, dat weinigh van 't gebergte af gelegen is. Hier quamen wy op den middagh aen, en namen ons verblyf in eens gemeenen mans huis, dewyl daer geen Karwansera is. Nu waren wy 5 uren gevordert van de laetste rustplaets af. Hier zynde kregen wy eenen regen en harden stormwint uit den N. Westen, die tot den avont duurde, wanneer eindelyk het gebergte zich weder vertoonde, dat ik hier ter plaetse besloten had af te tekenen. Ik bragt dan het gezicht der twee bergen by de brugh leggende op papier, gelyk hier nevens vertoont wort. Den derden bergh, dien wy eerst genoemt hebben, kon ik van deze plaets niet zien, schoon hy veel grooter en hooger is. Om de gelykheit, die deze bergen met elkander hebben, wordenze van de inwoners, de drie Broeders genaemt. Als men den gemeenen wegh neemt, verblyft men in de karwansera *Abgerm*. Van daer trekt men op Assaf of op Poligorg, zynde een karwansera, die wat meer naer het Z. legt. Men neemt den wegh ook wel op Sergoen. Maer wy togen langs deze vlakte nevens het gebergte Z. Oost aen. Dus ten 5 uren na middernagt afgereden zynde quamen wy des morgens ten negen uren aen eene hooge groote steene brugh, verzien van drie groote en twee kleene boogen, waer door de gemelde rivier zeer sterk ten zuiden heen stroomt, zynde hier breet en diep. De kanten aen den stroom zyn hoogh en steil, zoo dat het door de hoogte bezyden heen een vremt gezicht geeft, dat zich kort vertoont door de kromte. Men ziet in dit water veelerhande soort van Entvogelen. Over deze brug trekt men naer Persepolis, dat gerekent wort de brugh twee uren daer af te leggen. Wy lieten ter slinke zyde, en trokken den hoek van het rotsigh gebergte ter regterhant om West aen over eene aengename vlakte. Ten 11 uren quamen wy aen het dorp *Zaergoen*, afgelegen vier uren van de plaets, daer we onze nagtruste genomen hadden. Onze Muilmeester had zyne woning in dit dorp, zeer vermakelyk gelegen tusschen de bergen, die het ten deele omringen. Men ziet'er veerlerhande tuinen, en daer in goede meloenen, druiven, en andere vruchten. Van d'eerste verschafte ons de Muilmeester aenstonts volop, gelyk van anderen montkost, hebbende in het dorp belast, dat niemant aen ons volk eenige eetbare waren zou hebben te verkoopen. Teweten de meeste Muilmeesters, die goederen van Gamron naer Spahan, en van Spahan weder naer Gamron voeren, hebben hier hunne woonstede, en willen daerom den Franken of Europeers, die ze overbrengen, eenigh onthael doen, dat zeker een bewys van beleeftheit in deze menschen is.

Bergen afgetekent.

In deze vlakte ziet men een groot deel lants bebout, en daer op een groote meenigte van schapen en bokken, die'er hun voedsel zoeken. Deze vlakte is by de gis rykelyk twee uren breedt. De lengte, die zich van het Noorden tot het Zuiden uitstrekt, is niet over te zien. Langs heen zyn'er verscheide dorpen. De vlakte zelve loopt by wintertydt geheel onder water.

Slaven berooft.

Aen de laetst gemelde brugh waren weinigh dagen geleden ontrent veertigh Koninglyke slaven uitgeschudt tot op hunne onderkleederen toe. Deze waren gebruikt om de Koninglyke inkomsten op te halen, en hadden ontrent drie en dertigh

Digitized by Google

TWEE BERGEN VAN OUDE STERKTEN.

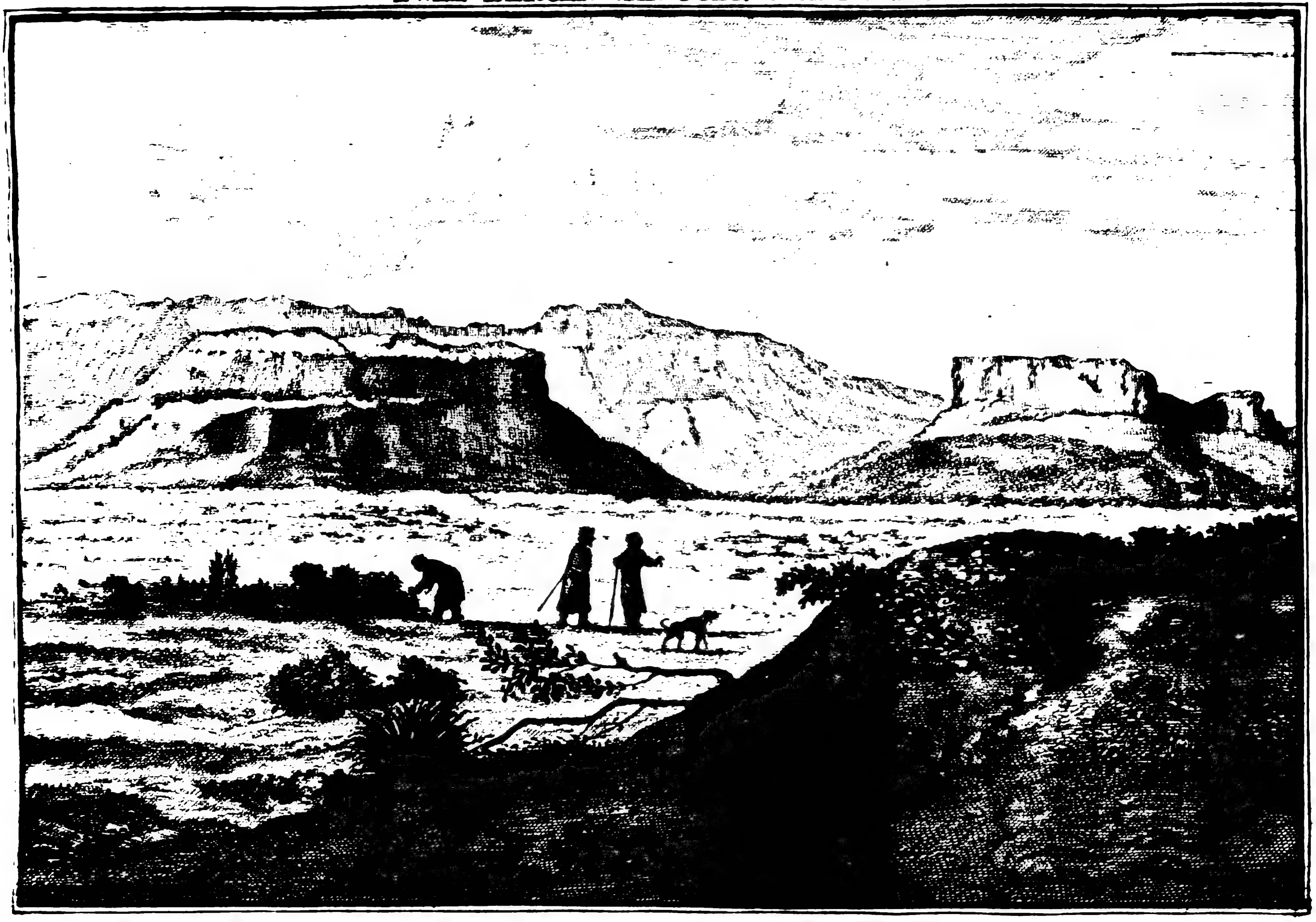

tigh duizent gulden aen gelt by zich: die hun alle werden afgenomen. Deze ſtrooperyen, die meer voorvallen, worden gepleegt door eenige rebellen, die zich in deze vlakte en daer ontrent met hunne tenten onthouden, en ſomtyts vyftig, of zeſtigh, ja hondert te gelyk ſamenrotten. En om de ſlapheit der regeringe, waer van wy meer gemelt hebben, wort'er niet in voorzien, dat iemant, die in deze landen niet geweeſt is, ſchier ongelooffelyk moet voorkomen.

Dezen namiddagh verloren wy het lieffelyk weder, en in de plaets quam regen, die des nagts ſterker wert, ook den volgenden dagh aenhielt met donder, blixem en hagel, niet tegenſtaende de zon zich liet zien. Maer de lucht ontrent 11 uren wat opgehelderd wezende, beſloten wy naer Perſepolis te trekken. Vergeefs; want het dorp nogh naeulyx ten einde gereden zynde, werden we door zoo zwaeren ſlaghregen overvallen, dat we ons in een huis moſten bergen om de buien te ontſchuilen, en in beraedt namen van weder te keeren, dewyl de wegh derwaert by zulk eenen tydt niet te gebruiken is. Voor den avont quam weder wat flikkering van beterſchap, die des nagts egter weder verdween. Dan in den nanagt zagh men het weder beſcheidentlyk opklaren: zoodat wy met het begin van den dageraet den agtſten der maent ten 6 uren met goedt weder voortgingen, vindende de vlakte aen deze zyde der brugh voor het grootſte gedeelte onder water, veroirzaekt door den gevallen regen: waer door wy langſaem voortgingen, te meer ook, omdat de voetloopers door de gladtheit der wegen ons niet konden byhouden. Een uur evenwel voor den middagh quamen wy aen het dorp *Mier-Chas-Koen*. Ik begaf my ten huize van den Kalantaer of Burgermeeſter dezer plaets, zynde het naeſte dorp, dat aen de overblyfſelen van Perſepolis gelegen is. Aen dezen Heer beval my onze vrient Bakker wegens den Heer Kaſtelein, dien ik hier zoude afwagten. De Burgermeeſter boodt my zynen dienſt aen, gevende my aenſtonts iemant mede, die my in de daer zynde karwanſera een goede plaets te bezorgen hadt.

Digitized by Google

hadt. Ik nam ook eenen man uit het dorp dien alles hier bekent was, tot mynen dienst. Onder het nemen van eenige spyze, beterde zich het weder. Dit moedigde my aen om eens haestigh heen te ryden na de vervallene overblyfsels dezer stadt, om ze ter loops tot beter gelegenheit eens te bezichtigen, dewyl my nu niet veel tydts overschoot; omdat myn gemelde vrient te rugh te keeren hadt naer het dorp *Zaergoen*, daer zyn dienaers met de goederen hem wachtten, om nogh den aenstaenden nacht te vertrekken naer *Zjie-raes*; hebbende hy maer eenen knecht en twee loopers met zich herwaert gebragt, en ik myn goedt onder hem gelaten om tot *Zjie-raes* over te voeren tot myne aenkomst. Want ik hadt hier niets met my gebragt als dat ik noodigh van doen hadt, omdat ik voornemens was van daer naer *Gamron* te vertrekken, om met de eerst aenkomende schepen naer Batavia te trekken in gezelschap van den Heer Kastelein, die daer na toe wilde. Ik voldeed dan gins en weder myne begeerte, en in de verblyfplaets wedergekeert, nam ik myn afscheidt van mynen vrient, met wien ik zoo veele dagen in goede gemeenzaemheit en broederlyke vrientschap binnen Spahan en op de reize had doorgebragt. Wy scheidden van elkander op hope van nieuwe ontmoeting ten twee uren na den middagh, en dus vond ik my schielyk ontbloot van alle vrienden, en eenzaem. Daer was derhalven voor my niet overigh dan my te voeden met myne gedagten, en de verbeeldingen van het genoegen dat ik stondt te scheppen uit het beschouwen der dingen, daer ik zoo zeer naer verlangt hadt.

Eer ik hier een beschryvinge van ga maken, zal ik u de bruggen melden, die hier heen strekken, omdat ze der aenmerkinge waerdigh zyn. De brugh, daer ik eerst van gesproken heb, wort genoemt *Pol Jesnejoen*, naer een dorp daer ontrent gelegen. Daer we nu even over gekomen waren heet *Pol Chanje* naer den Chan, die ze doen bouwen heeft. Een derde tusschen deze twee, heet *Pol Noof*, of Nieuwe Brug. De vierde eenige uren verder Zuidwaert op gelegen, heeft den naem van *Pol Brandemir* naer den naem der rivier, van de inwoners dus genoemt, die my gezegt hebben dat zy meest ten Noorden van 't gebergte afkomt, en haren loop Zuidwaert neemt door de vlakte tot in de Zee *Derja-nemeck* of Zoutzee, ontrent 12 uren van Persepolis, en 4 of 5 mylen van Zjie-raes.

XXXIX. Hoofdstuk.

Beschryving van het oude Persepolis, en de aenmerkelykheden daer te vinden. Hoedanigheit van Naxi Rustan.

De Schryver bezichtigt de overblyfsels van Persepolis.

MYN verblyf hier genomen hebbende, was myn eerste werk den tydt wel waer te nemen, opdat die niet vrugteloos vervloge. Ik begon dan met den morgenstondt op den 9 der maent een aenvangh te maken van het bezichtigen der beroemde overblyffelen van het oudste Koninglyk Hof van geheel Oosten: met voornemen van meerder vlyt dan andere reizigers aen te wenden, en de werrelt het geen ik ondervonden had mede te deelen: wel wetende dat tot het onderzoeken van gedenktekenen, hoedanige nergens ter werrelt meer te vinden zyn, liefde, tydt, en arbeit vereischt worden. Ik bevond de gelegenheit wonder wel, en de verkiezingh daer van by uitnementheit genomen in een zeer aengename vlakte, tot het overryden van welke van de Z. Westzyde naer het N. Oosten twee goede uren nodigh zyn, te rekenen namelyk van de brugh Pol Chanie, die over de rivier Brandemir legt, aen welker andere zyde naer het dorp Zaer-goen zich die vlakte nogh drie uren tot aen het gebergte uitstrekt. In de lengte van 't Noordwesten naer 't Zuidoosten wortze ontrent veertigh uren gerekent te beslaen. De gemeene benamingh daer van is *Mardasjo*. Men zegt dat'er in dezelve agthondert en taghentigh dorpen leggen: en ontrent tot op 12 uren van deze vervalle gebouwen kent men nogh 1500 dorpen zoo in 't gebergte: als in dezelve vlakte, waer van het dorp, waer in ik myn verblyf hadt, maer een half uur af was van deze vervalle overblyffelen. Veele zyn'er ook hier rondom, met vermakelyk geboomte en tuinen bezet. By wintertydt legt deze valei voor een groot gedeelte onder water, dat goedt is voor de Rys, die hier veel groeit. Weinig lant is'er onbeploegt, zelf tot het Koninglyk paleis toe, dewyl hier ontrent een kleene rivier en verscheide andere vloejen, waer door de landen hier meer gezogt worden dan in de drooge valeien, daer geen water gevonden wort. Hierom vint men hier zoo veel vogels, dat

Veel gevogelte.

Digitized by Google

dat men gelooft, dat'er weinige zyn, die hier niet bespeurt worden, kraenvogels inzonderheit, entvogels, en oyevaers, veelerhande reigers, roofvogels, velthoenders, watersnippen, quakkels, duiven, spreeuwen, en zeer vele kraejen, waer van geheel Persie vol is; inzonderheit Spahan. Veel kleen gevogelte is'er ook. De gansche vlakte is met hooge bergen als besloten.

Het oude Hof der Koningen van Persie.

Het oude Hof der Persische Koningen, gemeenlyk genaemt Darius huis, en hier uit by de inwoners geheten *Chelmenar* of *Chil-minar*, dat zoo veel zeggen wil, als *veertigh Kolommen*, is gelegen ten westen aen den voet des bergs *Kulirag-met*, of bergh der Barmhartigheit, voorheen ook genoemt de Koninglyke bergh, heel uit rots bestaende. Dit werk staet nogh aen drie zyden in zynen vollen muur. Het vierde deel is de bergh ten Oosten. De voormuur heeft van 't Noorden naer 't Zuiden 600 schreden in de breette, en aen de Zuidzyde van 't Westen naer 't Oosten tot aen de rotsen van 't gebergte 390 schreden, zynde aen deze zyde geen opgangh, maer als men aan het gebergte komt. Daer de muur weinigh hoogte heeft klimtmen tusschen eenige verbroke rotssteenen naer boven, en zoo ook weder aen die zyde op dezelve plaets af; hebbende aen deze zyde de muur de hoogte van 18 voet en 7 duim, en op verscheide plaetsen eenige voeten lager. Aen de Noortzyde heeft hy de lengte van 410 schreden, en de hoogte van 21 voeten. Op de meeste plaetsen is hy lager. Behalven de 410 schreden zyn'er nogh tot aen het gebergte van d'aerde 30 schreden, en aen 't gebergte nogh een hoek van den muur: in wiens midden men ook op kan komen tusschen verbrokene rotsteenen. Voor den hoek ter Westzyde leggen ten Noorden vele rotsen, die tot boven aen den muur komen, strekkende zich 80 schreden ten Oosten, als een bergh voor den muur, daer men op komt. Ik meene dat daer mede een trap geweest is, nevens andere gebouwen buiten den muur; het welk blykt aen de rotsen, die aen verscheide zyden vlak bewerkt zyn. Boven op het gebouw ten midden van den voormuur tot aen den bergh zyn 400 schreden. Boven op langs den muur aen alle drie de zyden is een plaveisel van twee steenen, die agt voeten op den gront beslaen. Eenige hebben de lengte van 8, 9, of 10 voeten. Zommige de breette van 6. Andere zyn weder kleener. De opgangh des voormuurs is niet ten midden, zynde maer 165 schreden van de Noortzyde. De overige tot 600 toe gaen naer 't Zuiden. Deze opgangh bestaet in twee trappen: tusschen welke beide de vlakke gront beneden 42 voeten aen ruimte heeft. De diepte tot den muur, dewyl de trappen daer van afkomen, is 25 voet en 7 duim. Zoo langh zyn ook de trappen of 5 duim korter om de buitesteenen, die aen de zyde voor muur verstrekken, en wederzyts van eene zelve lengte zyn. Elke trap heeft maer de hoogte van 4 duim, de diepte of breette van 1 voet, 2 duim. Ik moet bekennen dat ik noit trappen gezien hebbe, die zoo gemakkelyk te beklimmen waren; of het most de trap zyn, dien ik te Napels aen het Paleis van den Onderkoningh gezien heb; hoewel my egter voorstaet dat die hooger is. Aen de zyde daer men ten Noorden opgaet bevond ik 55 trappen, en ten Zuiden 53: dogh die zyn meer verbroken. Men moet niet twyffelen of onder de aerde zyn nogh meer trappen, maer door den tydt daer van overdekt, gelyk de muur, wiens hoogte ik van voren bevond te zyn 44 voeten van 11 duim. De maet, daer ik nu van spreek, zal ik in 't vervolgh houden. Als men de gemelde trappen opgekomen is, heeft men eene vlakte die 51 voet, en 4 duim breet is, gemaekt van byzonder groote steenen, die wederzyts boven de trappen zyn, en daer op slaen; hebbende de diepte der trappen den voormuur tusschen beide, die zich tot boven strekt, werwaert men van boven de eerste trappen opgaet, heel anders als de eerste, die van elkander af, en boven naer elkander toekomen; dat my byzonder fraei, vremt, en groots voorquam, als overeenkomende met de pragt van het gansche werk. Aen deze bovenste zyde zyn wederzyts 48 trappen, waer van eenige verbroken zyn, niet tegenstaende dat ze alle uit eene levendige rots gehouwen zyn. Dus verre gekomen zynde, vint men zich boven, daer een ruimte tusschen beide de trappen is, 75 voet breet, met groote steenen belegt. Eenige der zelve hebben de lengte, gelyk die van den voormuur, van 13 of 14 voet, en de breette van 7 of agt. Andere zyn vierkant, zommige smal en langh, andere weder kleener, leggende deze gront door de gemelde steenen nogh wel aen een tot op 32 voet van den voormuur. Wyders is de gront van vaste aerde; zynde tusschen deze trappen de voormuur 36 voet hoogh.

Misslag der Schryveren.

Dus verre heb ik u eene beschryvinge gegeven van het ontwerp dezes gebous, waer ontrent veele Schryvers den bal hebben misgeslagen, dat is, in het wild wech geschreven: terwyl eenigen zich hebben bezigh gehouden met de gedenkenissen der aloude tyden over hoop te halen, zonder de ware gelegenheit der tegenwoordige dingen aen te roeren, hebbende meer lust gehadt zich bezigh te houden met dingen onzeker en zoo duister als raedsels, dan naer het leven te vertoonen het

Digitized by Google

geen zy vertoonen konden, had het hun aen geenen yver, aendagt, en naerstigheit ontbroken. Hier uit is het ook gebeurt, dat zy zich de ooren hebben laten vullen met verzierde vertellingen, en daer onder met het praetje van de Oyevaren, als of die eeuwigh hun verblyf hier ter plaetse hadden; daer het nogtans zeker is, dat ze hier maer voor zekeren tydt komen, en daerna weder vertrekken, na dat ze hunne nesten op eenige kolommen gehadt hebben, even als ze in andere landen doen.

De inwendige deelen van het gebou.

Nu zal ik dit lichaem, om zoo te spreken, openen, om u een gezicht van het binnenste te geven. Voor eerst doen zich op in eene regte linie, 42 voet van den voormuur des gemelden traps, twee groote poortalen en twee kolommen; leggende in het eerste poortael nogh twee groote grontsteenen, die twee derde deelen der plaets beslaen. Het agterste derde deel is verbroken. Het tweede poortaal staet ontrent 5 voeten dieper in den gront. De diepte der poortalen is 22 voet, 4 duim: de wytte 13 voet 4 duim. Binnen in de zelve is van wederzyden een groot beest basreleve uitgehouwen, dat ontrent de lengte van het poortael beslaet, zynde van den voorsten tot den agtersten poot 20 voet in de lengte. De hoogte is van het bovenlyf tot midden en onder aen de pooten 14½ voet. De hoofden zyn'er geheel af: maer het voorlyf komt buiten het poortael uit. De lichamen zyn als de rest ten deele verbroken. Aen het eerste staen ze van voren naer den trap: aen het tweede naer het gebergte. Deze laetst gemelde hebben aen het lyf eenen grooten vleugel. Binnen in de zelve poortalen ziet men drie vierkante afgescheide deelen heel besneden met karakteren, die door de kleenheit der letteren en hoogte onleesbaer zyn, of, om beter te zeggen, onkenbaer. Het voorste poortael heeft nogh de hoogte van 39 voet: het tweede van 28. De twee zydesteenen, die de poortalen onder beslaen, hebben de hoogte van 5 voet, 2 duim, gaende boven binnenwaert. Daer de beesten op staen zyn van 1 voet, 2 duim. Onder de hooge steenen zyn'er eenige van drie samengestelt, daer de beesten op uitgehouwen zyn. Deze steenen van binnen strekken zich naer buiten, zynde de dikte des muurs 5 voeten, 2 duimen. Het eerste poortael heeft nogh de hoogte van agt steenen, en 't andere van zeven.

Beelden van dieren.

Wat aengaet de hoedanigheit dezer beesten, die eenigzins naer Sfinxen gelyken, men weet niet regt wat men'er van maken zal. Het lichaem is voor het grootste gedeelte van een paert, de pooten zyn plomp, dik, en kort, waerom ze eenigzins zwemen naer eenen leeu. Van de hoofden kan men niet spreken, omdat ze daer af zyn. Men geeft voor dat het menschenhoofden geweest zyn. En boven op het eene beest schynt'er eenigh blyk van te zyn: dewyl'er een rond boven op het agterhooft is, dat zich naer voren strekt op de wyze eener sterkte, of zulker borstweringe, als de ouden gewoon waren op de Olifanten te stellen, om'er met pylen uit te schieten. Het schynt sierlyk gemaekt te zyn geweest, even als men wel verbeelt ziet op de hoofden veeler oude gedenkpenningen. Het verdere lichaem is gesiert als met eene wapenrusting, bezet met veele rond loopende groote knoppen. Al het welke ik na de gedane beschryvingh verbeelden zal.

De twee kolommen, die tusschen beide staen, ziet men nogh meer in wezen dan eenige der andere, inzonderheit wat het bovenste sieraedtwerk of kapitelen aengaet. Maer de voetstutten zyn tot op eenen voet na onder den grond, staende van het eerste poortael af 26 voeten, van het tweede 56. De dikte daer van is 14 voet, 2 duim: de hoogte ontrent 54 voet. Tusschen deze twee kolommen, en het laetste poortael, hebben nogh twee kolommen gestaen, waer van de plaets op hare behoorlyke wydtte open is. Men ziet'er nogh een groot stuk van de kolom leggen, ook nogh een kleener dieper in de aerde. Van het laetste poortael, 52 voet ten Zuiden, staet een waterbak uit eenen steen gehouwen, nogh 3 en een half voet boven den gront. Hy heeft de lengte van 20, en de breette van 17 voet, 15 duim. Van hier naer de Noortzyde tot aen den muur is de wydtte 150 schreden; zynde daer niets overigh als eenige brokken van groote steenen, en een stuk als van een kolom, dat niet met rygen of gekanteleert is, gelyk alle de andere, maer vlak. Het heeft de dikte van 20 voet, de lengte van 12 voet, 4 duim. Men ziet verder van hier tot aen het gebergte geene oude overblyfsels meer, dan alleen twee verscheide partyen van groote brokken van steenen.

Van de gemelde poortalen ten Zuiden of ter regterzyde 172 voet komt men aen eenen trap, die regt over het laetste der twee gemelde poortalen staet. Men gaet hem met eenen wederzydsen opgang, den eenen van 't Oosten, den anderen van 't Westen, op; hebbende de voormuur nogh de hoogte van 6 voet, 7 duim, en zynde de middelmuur meest al wech. Dit werk strekt zich met eenen lager muur na d'Oostzyde 83 voet, zynde vlak, en voor met beeltwerk basreleve gesiert geweest: dat men op de onderste staende steenen nogh zien kan. Op de bovenste zyde is sieraedt van loofwerk, waer onder men eenen leeu ziet vegtende tegen eenen stier, meer dan levens grootte basreleve.

Dit

Digitized by Google

Dit ſtaet ten halve onder de aerde. Aen beide de zyden van dezen middelmuur, die uitſpringt zoo verre als de trappen langh zyn, ziet men op het laegſte daer langs heen kleene beelden ſtaen. Maer om eerſt van den trap te ſpreken, als men ter Weſtzyde opkomt, telt men nogh 28 trappen, en ter Ooſtzyde, daer d'aerde veel hooger is, 18, zynde 17 voet langh, en maer 3 duim hoogh. De diepte is van 1 voet, 2 en een half duim, daer bovenaen aen beide de zyden eenige verbroken, en 2 of 3 geheel wech zyn. Alle zyn ze uit eene levendige rots gehouwen. Aen het eind van de breette dezes traps is een andere voormuur: dogh de bovengront is gelyk. Op den zelven zyn drie ryen kleene beelden boven elkander. Van de bovenſte ziet men alleen het halve onderlyf. Voor de reſt is alles meeſt verbroken. De middelſte ry vertoont zich geheel, dogh evenwel geſchonden. Van de onderſte ziet men niet dan de hoofden, zynde de reſt onder de aerde. Deze beelden hebben de hoogte van 2 voeten, 9 duimen, zynde de muur nogh hoogh 5 voet en 3 duim, en zich 98 voet uitſtrekkende van den onderſten trap tot het hoekeinde ter ſlinke zyde, daer men eenen anderen trap opgaet. Men ziet'er nogh 13 trappen van overigh, in hoogte, breette, en diepte, de nu gemelde gelyk. Op het weinige dat'er van den binnenmuur is, die nevens den trap komt, vertoont zich nogh een halve hoogte van kleene beelden. Aen het einde van de breette dezer trappen is een andere muur, die van het bovenſte der trappen tot de lengte van 90 voeten zich uitſtrekt: waer van de hoek ten Zuiden omloopt, dogh niet veel, omdat de aerde daer heuvelagtigh zynde, den bovengront des muurs evenaert. Dit einde ſlaet hier regt op, dogh weinigh voorby de laetſte kolommen, die naer het gebergte ſtaen. Als men nu wederkeert naer den trap ter Weſtzyde, heeft de muur beginnende van den onderſten trap de lengte van 45 voeten, zynde dan nogh 67 voet afſtants van den voormuur ten Weſten. Deze zyde evenaert de andere, met drie ryen beelden, ook met dat van den leeu en ſtier, of ezel, die eenen hoorn in het voorhooft heeft. Tuſſchen deze en de beelden ſtaet een vierkant vak vol karakteren, waer van men het bovenſte niet meer zien kan. Wat daer aen nogh te kennen is, blykt in het vervolgh uit myne aenwyzinge. Aen d'andere zyde is dit werk ganſch vergaen: men ziet ook de beelden aen deze zyde beter, dewyl de gront dieper is, ſchoon met water bezet. Aen deze zyde zyn 25 trappen. De muur die aen den boventrap naer het Weſten loopt, ſtrekt zich tot aen den voormuur, en heeft maer beeltwerk, zoo verre als de trappen komen.

Als men deze trappen opgekomen is, vint men eene vlakte tuſſchen beide de trappen, met groote ſteenen belegt, hebbende de breette zoo groot als d'afſtant der eerſte kolommen van den trap. De aenvangh is 22 voet 2 duim van den trap, beſtaende in twee ryen, yder van 6, hoewel'er maer een van de 12 overigh is. Van d'andere ziet men nogh agt voetſtutten, en de reſterende kennelyke plaetſen. Zy ſtaen langs den muur der trappen heen, alle zoo verre van een, als de eerſte van den trap. Van deze party 70 voet, 8 duim, beginnen andere kolommen, beſtaende in zes ryen, yder van zes. Deze 36 ſtaen alle op de gemelde tuſſchenwydtte 22 voet 2 duim van een. Zeven hier van zyn'er maer overigh: dogh alle de voetſtutten, ſchoon meeſt verbroken, zyn nogh op hun plaets. Van d'eerſte en tweede ry is'er een overigh: van de derde twee: in de volgende ryen een. Tuſſchen deze en de eerſt genoemde kolommen leggen eenige groote brokken van ſteenen van een gebouw in den grondt. Van deze ry kolommen op 70 voet 8 duim afſtandts ten Weſten naer den voormuur hebben 12 kolommen geſtaen in twee ryen, yder van 6: van welke nogh 5 overigh zyn. In de eerſte ry, die 55 voet van den voormuur komt, 3, en in de tweede 2, zoo wyt van een als gezegt is. De voetſtutten van 7 ontbreken: de andere ſtaen nogh boven den gront, en zyn ten deele verbroken. Hier by leggen veele ſtukken van kolommen, ook andere brokken van het bovenſte ſieraetwerk der kolommen over hoop. Men kan aen de overige ſtukken zien dat het knielende kameelen geweeſt zyn. Ook ziet men nogh op eene dezer ſtaende kolommen voor een gedeelte zulk een beeſt knielende: als uit onze afbeelding blyken zal. Van deze party vervolgens regt toe gaende ten Zuiden, ziet men hoe het opperſte gebou daer tegen overkomt. Maer eer wy hier van ſpreken, dient aengemerkt dat ter ſlinke zyde op 71 voet afſtants ten Ooſten naer het gebergte mede twee ryen, elke van 6 kolommen geſtaen hebben, waer van'er nogh 4 in wezen zyn, nevens 5 voetſtutten, die zich ten deele boven den gront vertoonen, gelyk ook de kenlyke plaetſen der reſterende drie. Dogh de gront is daer hooger van aerde, als door den tydt heuvelagtigh geworden. Hier by leggen ook veele ſtukken van kolommen, en andere ſteenen over hoop: zoodat het ſchynt dat deze party geſtaen heeft over de 12 aen den voormuur.

Verder ten Ooſten naer het gebergte zyn veel overblyfſels van gebouwen, die alle in poortalen, gangen, en venſtervakken beſtaen. De poortalen zyn van bin-

Digitized by Google

binnen met beeltwerk versiert. Hun begrip strekt zich uit van 't Oosten naer 't Westen op 95 schreden, en van 't Noorden ten Zuiden 125. De afstant van de kolommen beslaet 60 schreden, zynde ook zoo verre af van 't gebergte. In het midden dezer vervalle gebouwen is de vlakke aerdgront vol brokken van kolommen, en andere steenen; waer van wy in het byzonder spreken zullen, gelyk ook van twee begraefplaetsen in den bergh gehouwen, waer van de eene hier regt over met beeltwerk en andere sieraden opgepronkt is. De reets gemelde kolommen zyn 76 in getal, waer van'er nogh 19 overigh zyn. Eenige zyn van drie, andere van vier stukken samen op elkander gezet, zonder nu den voetstut en het bovenste sieraedt of kapitelen te rekenen.

Nu gaen wy van de kolommen ten Zuiden tot het opperste gebouw over, dat op eenen heuvel staet.

Het opperste gebouw.

Het neemt zyn begin 118 voeten van de kolommen, aen welke zyde de voormuur 5 voet en 7 duim hoogte heeft. Alles bestaet maer in eenen steen. Zommige hebben de breette van 8 voet, strekkende zich van 't Oosten naer 't Westen op 113 voet. Voor het midden leggen eenige steenen in den gront, die daer aen behooren. Maer tot welk een einde zy gedient hebben, is niet te bemerken. Ook is'er geen kenteken dat'er een trap zy geweest. Ook leggen eenige steenen van de kolommen af tot hier toe met den gront gelyk. Hier onder ziet men nogh een kanael, daer het water doorgeloopen heeft, gelyk ook eenige groote steenen van een gebouw. Boven dezen muur leggen 3 voet 2 duim binnewaert nogh andere steenen, die de hoogte van 5 voet hebben, van welke aen de slinke zyde eenige verbroken zyn. Aen dezen muur zyn geene beelden nochte sieraedtwerk. Ter regterhant, 53 voet van den voormuur ten Westen het gebouw hier boven, waer van men het begin niet regt bemerken kan, omdat het daer met aerde en heuvels bedekt is, staet een opgang, waer aen nogh 6 volkome trappen zyn; maer de bovenste zyn geheel wech. De lengte daer van is 6 voet 1 duim, de hoogte 4 duim: de diepte 1 voet en 2½ duim. Aen het kleene zydestuk, dat nogh aen den trap staet, ziet men wederzyds beeltwerk, gelyk ook op de daer by leggende steenen. Als men dezen trap opgeklommen is, vint men in den gront eenen vlakken steen 5 voeten langh, en 7 breet. Aen d'andere zyde is een diergelyke trap geweest, waer van men boven aen nogh twee trappen ziet, die tegen elkander staen. Den eersten gaet men op van 't Noorden, den tweeden van 't Zuiden aen den gemelden grontsteen. Boven tusschen beide de trappen staen twee zydestukken van een poortael, die voor een gedeelte, naer allen schyn door aertbevinge verschoven zyn. Al de rest is wyders vervallen en verbroken, bestaende in groote en kleene poortalen en vakken, die onder met loutere zware steenen bezet zyn. Door eenige der zelve ziet men heen als door venstergaten. In deze poortalen zyn verscheide verbeeldingen van basreleve beelden ten deele verbroken. De plaets dezer gebouwen beslaet in de lengte 147 voet, zynde ontrent vierkant. Aen de Zuidzyde is mede wederzyds een trap geweest, even zoo groot, en zoo gemaekt als de laetst gemelde. Aen wederzyden ziet men nogh de vier bovenste. Tusschen beide deze twee, waer van men den eenen van 't Oosten, den anderen van 't Westen opgaet, is een voormuur 55 voet langh, zonder de zyde der trappen, daer hy lager is, hebbende de hoogte van 2 voet 7 duim. Aen de Oostzyde is de gront zoo hoogh, en ten deele nogh hooger dan de zydmuren, van binnen mede ontrent vierkant, hebbende aen d'eene zyde 54½ voet, en aen de andere 53½, in het midden bezet met eenen grooten zantheuvel. Deze grootste poortalen hebben de wytte van 5 voet, en de diepte van 5 voet 2 duim. De dikte des muurs is 3 voet, de hoogte gelyk met de Cornis, 22 of 23 voet. Hoedanigh de zydsteenen daer aen gevoegt zyn geweest tot de kleener partyen, of hoe men'er boven op is gekomen, daer van is geen kenteken: en even zoo weinigh of 'er een gewelf boven geweest is. Waerom men niet wel bezeffen kan, waer toe het magh gedient hebben. Het best dat men gissen kan is, dat het schynt, dat 'er een Koninglyk kabinet zy geweest.

Aen de Noortzyde staen twee poortalen, en drie geslote vakken. Aen de zuidzyde een poortael, en vier opene vakken, die alle de breette van 5 voet 9 duim hebben. De diepte daer van is gelyk de groote poortalen. De hoogte is met de Cornis 11 voet. Aen de Westzyde staen twee poortalen, daer het bovenste af is, nevens twee vakken. Aen de Oostzyde heeft men een poortael en drie geslotene vakken. Van zes dezer vakken zyn de Cornissen wech, een der zelve ook aen de Oostzyde is half wech. Binnen in de twee poortalen ten Noorden staen aen beide de zyden een mans en twee vrouwenbeelden, die men tot ontrent de knien ziet, zynde de rest onder den gront. In het eene poortael ten westen ziet men eenen man vechtende met eenen stier, die eenen horen in het voorhooft heeft, waer by hy hem met de slinke hant vast hout, stekende hem met de regter eenen grooten ponjaert in den buik. Aen d'andere zyde vat hy den horen met

de

Digitized by Google

de rechter, en steekt met de slinke hant. In het tweede poortael ziet men eenen man even eens verbeelt maer met een dier, dat naer eenen leeu gelykt, hebbende mede eenen hoorn in 't voorhooft, en vleugels aen 't lyf. In het poortael dat ten Noorden is ziet men het zelve verbeelt, maer daer is het dier een leeu, dien hy boven den kop by de manen vat. Dit beelt ziet men maer ter halver been boven den gront. In het poortael ten Zuiden staet aen beide de zyden een man, die een hooftsieraedt heeft als een kroon, nevens twee vrouwen, waer van de eene hem een zonnescherm boven het hooft hout, d'andere eenigh sierlyk tuigh. Deze ziet men geheel tot de voeten toe. Binnen dit poortael staen wederzyds boven aen drie afgescheide plaetsen met Karakteren. Op de zydestukken, die verschoven staen van het eerstgemelde poortael by den trap, staen twee mannen, yder met een spies, houdende d'een dezelve met beide de handen, en d'ander met de slinke, hebbende in de regter gevat eenigh langh tuigh met rygen, dat hem van den mont tot aen de voeten komt: maer het eene stuk is meest verbrooken. Een ander gedeelte van een diergelyk gebou volgt hier agter aen. Het strekt zich 38 voeten verder uit, en is van breette gelyk met het eerste. Aen d'Oost-en Westzyde staet nogh een poortael, waer in 2 mannen verbeelt worden met een lans, even als de laetst gemelde. Daer is ook een gesloten vak, en een op en aen de Zuitzyde. Ook aen de twee zyden is een hooge steen, die aen d'Oostzyde verbroken is: maer aen de westzyde heeft hy nogh de hoogte van ontrent 28 voet, al van een stuk. De breette daer van is 3 voet 7 duim: de dikte 5 voet, 4 duim. Op de binnenzyde boven aen ziet men drie afgescheide plaetsen vol karakteren, en daer onder een plaet met andere karakteren, die buiten twyffel naderhant daer in gehouwen zyn. Dusdanige ziet men ook in eenige der gemelde vakken of venstergaten; en buiten om dezelve zyn 'er als boven aen den steen. Zoo zyn'er ook binnen eenige der poortalen, waer van de zydestukken uit eenen eenigen steen zyn, even als de Cornissen. De vakken zyn geheel uit eenen steen gehouwen. Buiten de Cornissen derzelve staen aen de Zuidzyde twee trappen, welker eenen men ten Oosten, en den anderen van het westen opgaet. Men ziet nogh de 5 bovenste, even als de laestgemelde. Op de zydesteenen en den muur tusschen de trappen ziet men kleene beelden en lofwerk: dogh het meeste gedeelte is onder de aerde. Verder 100 voet Zuidwaert op zyn de laetste vervalle hoopen. Deze bestaen mede in poortalen en vakken. Tusschen deze, en die, waer van wy gesproken hebben, legt een vervalle trap, daer men van het Noorden en Zuiden heeft opgegaen. De zeven bovenste trappen zyn'er nogh, mede bezet met beelt-en loofwerk. Hier nevens ter Oostzyde zyn onderaertsche gangen. De menschen hebben hier eenen waen, dat men'er met geen licht in zou kunnen gaen, dewyl het aenstonts uitgeblusсht zou worden. Zy gelooven ook dat'er schatten in verborgen leggen. Ik my niet latende gelegen leggen aen eenige beuzelmaren kreeg lust tot het nemen van een proef dezer zake, bespreekende daer toe ook eenen Persiaen, dien het aen geenen moedt ontbrak om dit werk nevens my te onderzoeken.

Onderaertsche gangen.

Men laet zich eerst tusschen de rotsen eens mans hoogte nederwaert. Dan vint men twee wegen: waer van wy dien ten Oosten namen, en den doortogt vonden weinigh hooger te zyn dan een mans lengte tot op 26 schreden. De wydte daer van is maer 2 voet 4 duim in het begin: wat verder 1 voet en 7 of 8 duim. Dan komt het gewelf lager tot op 10 schreden, zoo dat men kruipen moet. Daer aen volgt dan weder een verdieping, daer men eenige schreden gaen kan. Dus een stuk weghs op handen en voeten voortgekropen hebbende bevond ik dat de rots stuitte, zynde alleen maer een kanael, dat zich verder uitstrekte: waer door, omdat het weinigh boven den gront quam, men niet konde kruipen. Daer was water in dezen doorgangh geweest, dogh nu was de gront bequaem om'er over te komen. Derhalven weder te rug keerende naer de plaets, daer ik my nedergelaten hadt, gingh ik ten Westen voort op dezelve wys. Hier vond ik eenen wegh, die ten Noorden liep, maer zoo laegh, dat'er niet door te kruipen was. Ook belette de gront, vogtigh van 't water, ons verder voort te gaen. Des gingen wy te rug, en naer buiten, zonder dat onze ligten uitgegaen, of wy eenige kentekenen van schatten gewaer geworden waren. Myns oordeels hebben deze doorgangen alleen gedient tot waterloopingen: dat te bespeuren is uit de sinalte, en omdat'er geene vertrekken of eenige kentekens van altaertjes, of diergelyke heiligdommen zyn: hoedanige men anders veeltydts in zodanige onderaertsche gangen verneemt zoo wel in Italie, als in andere oorden der werrelt.

Het gebou ten Zuiden.

Het laetste gebou dan ten Zuiden, waer van wy nu spreken zullen, strekt zich van 't Noorden ten Zuiden op 160 voet, en van 't Oosten naer het Westen 191 voet. Van dit werk ziet men nogh tien vervalle poortalen, en 7 vakken, en daer buiten 40 opene plaetsen, daer poortalen en vakken gestaen hebben, waer van men nogh de gront steenen ziet leggen. In het mid-

Digitized by Google

midden zyn ronde steenen, waer op Kolommen gestaen hebben, ten getale van 36, in zes ryen, hebbende deze steenen 3 voet 5 duim in hun diameter. Deze gront is geheel met zware steenen belegt, zynde een waterleidinge daer onder door gegaen. Voor aen dit gebouw ziet men twee hooge steenen, gelyk de voorgemelde, waer op men nogh voor een gedeelte de karakters kan bekennen.

Benevens dit gebou is ten Westen naer den voormuur nogh een ander gebou geweest, dogh nu geheel vervallen, zynde alleen een vierkante plaets overgebleven, die regt over de voorgemelde poortalen staet. De muur, die daer voor staet, is nogh 1 ½ of 2 voet hoogh boven den gront. Langs den zelven heen ziet men het bovenste der beelden, alle met lanssen verzien, wat kleener dan levens grootte. Op dezelve plaets is niets overigh dan eenige ronde steenen, waer op Kolommen gestaen hebben, zoo groot als de gemelde, 11 voet van elkander af. Voor zoo veel ik kon bemerken, zyn'er mede 36 geweest. Voor het laetste gebou legt een groote zantberg, die nevens de eerst gemelde poortalen heen loopt: ook verscheide groote steenen van vervalle gebouwen. Naer d'Oostzyde nevens de leste gebouwen legt een fraeie trap, hoewel vervallen, even als die aen den voormuur, hebbende de lengte van 60 voet, en loopende met de diepte voorby het gebou. Aen de onderste ziet men nogh 12, en aen de bovenste 15 trappen, breet 6 voet, 2 duim. Daer nevens zyn kleene beelden: en aen den muur tusschen de trappen, die nogh 8 voeten hoogh is, zyn beelden bykans zoo groot als het leven. Dogh de steenen zyn meest verbroken. Voor aen de zelve ziet men ook eenen leeu vegtende met eenen stier, en daernevens eenen verbroken steen met karakteren. Zoodanigh een is'er ook aen de zyde der trappen, maer kleener, en daer nevens eenige karakters, ook beelden haest levens grootte. Zoo is het ook aen de andere zyden der muren, daer men vrouwenbeelden ziet, dogh niet geheel, dewyl de steenen verbroken, en ten deele onder den randt zyn. De voornaemste opgangh dezer gebouwen is aen de Zuidzyde geweest, te weten niet van den voormuur, maer alleen van de bovenplaets tegens deze hoogste gebouwen, ook niet als de gemelde trappen, maer regt op tegens den muur, en onder zoo wydt daer van af, dat de toegangh allengs boven smaller wort, die in twee verscheide trappen, eenen aen het West-, en eenen aen het Oosteinde bestaet, die nogh de hoogte van 27 voeten heeft. Als men ter Westzyde aen dezen trap van onder opkomt, vint men dat'er nogh 23 zyn, en daerenboven nogh 8 geweest zyn, die nu geheel wech zyn, alle uit levendige rots gehouwen. Dan komt men op den boventrap, die tusschen den muur ter zyde opgaet van 't Westen naer 't Oosten. Hier aen zyn 30 trappen, die meest alle nogh heel zyn, hebbende de breette van 4 voet, 3 duim, de diepte van 1 voet, drie duim. Eenige andere zyn van 4 duim. Aen den Oosthoek is d'onderste trap geheel wech, staende boven maer een gedeelte van den muur, daer 2 of 3 trappen aen zyn, zynde geweest even als de andere. Tusschen beide is een ruimte van 117 voeten, te rekenen van den bovenmuur af, waer langs heen de gebouwen zich 8 voet van den muur uitstrekken. Tusschen dit opperste gebou, en de vorige poortalen, hebben eenige kolommen gestaen. Van vier der zelve ziet men nogh eenigh kenteken. Twee stukken der voetstutten komen nogh een voet boven den gront. In dit laetste gebou staen 4 poortalen, waer in aen beide de zyden een man en twee vrouwen verbeelt zyn, die hem een zonnescherm boven het hooft houden, even als de voorgemelde. In de twee poortalen ten Westen ziet men dat'er wederzyds twee vrouwen gestaen hebben, die iets in de handen hadden. Zulx ziet men ook in de poortalen aen d' Oostzyde. In de andere twee staen mannen met lansen, even als de vorige. In eenige der vakken ziet men drie mannen, die iets in de hant hebben, dat verbroken is. In de twee vakken aen de einden der Zuidzyde staen twee mannen aen beide de zyden, welker een eenen bok by de horens houdt, hebbende zyne andere hant op des zelfs hals gelegt: de ander iets in de handen moet gehadt hebben, dat verbroken is.

Tusschen deze en de laetste gebouwen naer het gebergte zyn nogh eenige poortalen en vakken met dezelve verbeeldingen als de vorige. Dogh in het eene is dit onderscheit, dat een der twee vrouwen eenigh sierlyk krom tuigh boven den man hout, die ook iets in de handen hout dat verbroken is. Dit langh gedraeit tuigh ziet men in de handen van verscheide beelden, die naer gissingh staen by een voornaem personaedje, en daerom schynen in de hant gehadt te hebben de staert van een Zeepaert. Want die is by deze volkeren nogh in gebruik ten dienst der aenzienlyke luiden om de vliegen te verdryven. Men moet voor eene wel hondert Ryxdalers betalen. Het handvatsel is gemeenlyk van gout, ook wel met edele gesteenten bezet. De Koning en Grooten des Ryx hebben het hangen voor benevens de borst der paerden, gehecht aen het hooft.

Staert van een Zeepaert tot het verdryven der vliegen.

Hier by staen mede twee hooge steenen. Voorts is de rest meest al half onder den gront. Weinigh hier van daen naer het Noorden staen twee poortalen met hunne

zy-

Digitized by Google

zydestukken, in welker een verbeelt is een man met twee vrouwen, waer van de eene een zonnescherm draegt, zynde boven haer een kleen figuurtje, dat aen beide de zyden als vleugels heeft, die zich tot aen de zyde van het poortael uitstrekken. Het onderlyf loopt af als met lofwerk aen beide de zyden met een krul. In het tweede zit een man op eenen stoel, houdende eenen staf of stok in de hant, staende een ander agter hem, die zyn regterhant op den stoel heeft, en in de slinke iets gevat hout, dat niet te onderscheiden is. Het bovenste figuurtje heeft in de slinke hant een rond als een ring, wyzende met de regte. Onder ziet men drie ryen met kleene beelden, die alle de handen om hoogh houden. Op een derde stuk, dat'er nogh staet, zyn twee vrouwen, die eenen man een zonnescherm boven het hooft houden. Veel stukken van kolommen leggen hier nevens andere overblyfsels, waer onder men drie kennelyke voetstutten vint. Deze poortalen zyn 9 voeten diep, en even zoo veel wydt; staende eenige voeten diep onder den gront.

Van hier komt men tot de laetste gebouwen, die naer het gebergte leggen, welker omtrek aengetoont is. De verbeeldingh hier van is aen de Zuidzyde. Men ziet in twee poortalen eenen man zittende op eenen stoel, met eenen stok in zyne regterhant. In de slinke hout hy een kopje vaeswyze. Ook wort hem van een ander beelt het voorgemelde tuigh boven 't hooft gehouden. Dit beelt heeft in zyne andere hant eenen doek. Daer onder zyn drie ryen beelden, die de handen om hoogh houden. In de bovenste ry zyn'er vier, en in de twee onderste vyf. Deze beelden hebben de hoogte van 3 voet 4 duim. Het beelt, dat in den stoel zit, is ruim levens grootte. Boven het zelve is een ry lofwerk vervolgt door verscheide partyen, in welker onderste leeutjes verbeelt zyn, en in de bovenste ossen. Boven aen ziet men eene figuur, die in hare slinke hant iets heeft als een kelkje, en met de regter iets aenwyst, zynde wederzyts gevleugelt, en voor het overige als de reets gemelde beelden.

Deze poortalen zyn 12 voet en 5 duim breet, en 10 voet en 4 duim diep. De zydestukken hebben 7 steenen, eenige 5, andere 6 voet dik. De hoogste, die nogh staen, zyn 28 of 30 voet. Op de twee zydestukken der poortalen ten Noorden zit boven weder zulk een man in eenen stoel, hebbende eenen persoon agter zich, even als het voorgenoemde beelt. Daer agter staen nogh twee mannen, die yder iets in de hant gehad hebben dat verbroken is. Voor den zittenden staen twee mannen, waer van d'een de hant by den mont heeft, in de gedaente van begroetinge. D'ander heeft een kleen eemertje in zyn hant. Hier boven is weder zulk een steen met lofwerk. De andere zyn daer hooger van af. Onder den man, die in den stoel zit, komen vyf ryen beelden, die de hoogte van 3 voet hebben, alle van soldaten, met veelerhande soorten van geweer verzien.

In een der poortalen ten Oosten ziet men eenen man vegtende met eenen leeu: in een ander met eenen stier. In de twee poortalen ten Westen zyn weder leeuwen, hebbende een der zelve vleugels. De poortalen ten Oosten en Westen zyn veel lager, dan die ten Noorden en ten Zuiden, staende de beelden der zelve tot onder de knie in den gront. De andere poortalen zyn ook ten deele onder de aerde, gelyk de afbeelding toonen zal. Aen beide de zyden dezer poortalen staen drie vakken, zynde 9 aen elke zyde, al meest vervallen. Men kan zien dat zy alle gesloten geweest zyn, uitgezondert die aen de Noortzyde, waer van de middelste 3 nogh meest in wezen zyn; zoodat men'er door kan gaen, zynde elk zydestuk meest van eenen steen, gelyk ook het dexel. De Cornissen zyn'er af. Deze hebben de diepte van 11 voet 5 duim, de wydte van 4 voet, 10 duim. In het midden dezer gebouwen leggen veele stukken van kolommen, voetstutten, en oppersieraden, waer van geen zeker getal te bemerken is. Maer het zal naer gissingh op 30 of 40 uitkomen. De laetst gemelde komen op 119. Hier by gevoegt de eerste 76, krygt men een getal van 195.

De eerste groote rotssteenen van buiten nevens deze gebouwen ten Noorden leggende, zyn van twee groote poortalen: waer van het eene is geweest als de twee, die aen den trap des voormuurs zyn, het ander verzien met twee mannen, die lanssen voeren, zynde vry groot van maexel, en daer by gevoegt een tuig, als by de voorgemelde. Weinigh hier van af naer de Westzyde hebben twee diergelyke gestaen tegen de andere over, dat aen de overige brokken te zien is. Verder ten Noorden zyn nogh twee poortalen, hoedanig aen den voortrap geweest zyn. Hoewel zy gansch vervallen waren, nogtans vond ik de gedaente der beesten nogh kennelyk genoegh op de rotssteenen. Daer en boven ziet men nogh eenen grooten brok steen in den gront leggen, waer aen de kop nogh te zien is, die wel een paertshooft gelykt. Waer uit ik gisse dat de andere ook met paertshoofden zyn gesiert geweest, en daer by afgebeelt veelerhande soorten van beesten. Hier by leggen ook veele stukken van kolommen, en andere brokken van steenen. Van de verdere steenen ten Noorden leggende, is niets te bekennen.

Dus

Digitized by Google

Beschryving der verbeeldingen.

Dus verre gesproken hebbende van alle deze overblyfselen in het algemeen, en in 't byzonder, zal het tydt zyn de verbeeldingen daer van aen te vangen, te vertoonen in vier hooftgezichten, begrypende de voornaemste deelen tot de enkele stukken toe. Wy zullen op N°. 117 het eerste afbeelden zoo als het zich, als men van voren van de Westzyde aenkomt, opdoet, en het met letteren wel onderscheiden. Dus vertoont A den opgangh of voortrap van het gebou: B de twee groote poortalen en twee kolommen: C de eene kolom, die van de twaelf nogh over ende staet: D de zeven, die van de zesendartigh overigh zyn: E de vyf, overig van de twaelf, staende naer den voormuur: F de vier, overig van de twaelf, naer het gebergte. Het verdere vervallene en gebrokene kan in deze verbeeldinge niet gezien worden, dewyl'er maer een lage heuvel in de vlakte wort gevonden, daer ik de aftekening op gemaekt heb. G betekent het eene graf in het gebergte: H het opperste gebou, dat op eenen heuvel staet: I de laetste puinhoopen verder Zuidwaert op: K het andere graf in het gebergte; L het poortael buiten het gebouw aen de Noortzyde.

Eerste gezicht.

Tweede gezigt.

Het tweede gezicht op N°. 118 is getekent van de Zuidzyde, zoo als ik zat op het begin van het gebergte: loopende de vervalle stukken ter regterzyde naer het gebergte ten Oosten, en vertoonende zich het opperste gebouw voor aen ter slinke zyde, aen welker muur de gemelde twee hooge trappen zyn geweest, waer van d'eene ter slinke zyde wort aengewezen met de letter A. De andere vervalle stukken komen daer agter, zoodanigh als het gezicht van deze zyde zich opdoet. Zoo is het ook met de kolom, die ter slinke zyde buiten het gebouw staet. De twee bergen, waer op de sterkten geweest zyn, worden aengewezen door B. Het dorp Mier-chas-koen, daer de tuynen voorkomen, door C. Wat verder vertoonen zich twee andere dorpen in het geboomte.

Derde gezicht.

Het derde gezicht op N°. 119 is getekent aen d'Oostzyde tegens het opgaen van het gebergte, zoo als ik zat regt onder het eerst gemelde graf. Voor dezen bergh leggen twee groote zantheuvels. Men ziet hier alle de vervallen van elkander afgescheiden, zoo als zy leggen. Hierom nam ik dit gezicht met voordagt zoo hoogh tot verlichting des beschouwers. Het gedeelte, dat ik gezegt hebbe naer het gebergte te zyn, is vooraen, ten Oosten, verbeelt door A. Hier agter volgen de gemelde kolommen, verbeelt door B. Ter regterzyde der zelve staen de twee kolommen, en twee poortalen by den voortrap, getoont door C. en andere steenbrokken aen de zelve zyde. Ter slinke hant andere kolommen. Dan heeft men de eerst gemelde poortalen op de hoogte by de letter D, vervolgens die van het opperste gebouw ten Zuiden, daer de trap, die ten Oosten legt, voorkomt by de letter E. De andere poortalen worden getoont door F. Het leste gedeelte is ten Zuiden by G. Dan ziet men de eene kolom in 't velt, nevens het lant, dorpen, en bergen; zynde het dorp *Mier-chas-koen* getekent met de letter H. Het vierde gezicht op N°. 120 is getekent van de Noortzyde zoo als ik op het gebou gezeten was: teweten aen den omloop van den bovenmuur, die aen deze zyde hooger dan aen d'andere trapswyze uitspringt; van waer men een deel der trappen des voormuurs ziet, daer de twee groote poortalen en de twee kolommen voorstaen. De muur en trappen, daer de beelden zyn, langs welke men tot de andere kolommen opgaet, worden getoont door de letter A. Hier ziet men ook de verdere vervallen, gelyk ook die naer de zyde van het gebergte zyn, met de twee grafsteden daer in, vertoont door B en C; nevens de kolom in 't lant met haer gezicht.

Vierde gezicht.

Beschryving der byzondere stukken.

Nu zullen wy de verbeeldingen der byzondere stukken aenvangen, en vooreerst vertonen de twee poortalen, en de twee kolommen op N°. 121 van de Zuidtzyde getekent, waer by men het gezicht heeft op een gedeelte van den voortrap, en het einde des muurs aen de Noortzyde. Het getal van 122 toont een der beesten of Sfinxen, die in het eerste poortael gevonden worden, dat met sieraedtwerk bezet, dogh verbroken is. Op N°. 123 ziet men het dier, dat gevleugelt is, in het tweede poortael. De voortrap des gebous, getekent door my zittende ter Noortzyde, wort vertoont op N°. 124. Hier aen voegen wy den trap aen den muur, werwaert men tot de andere kolommen opgaet, getekent zoo als ik zat ten Westen op den voormuur van het gebouw, daer men ook ten deele den voortrap van het gebouw ziet, met het gezicht der twee poortalen en twee kolommen, en eenige der andere, met het gebergte daer by, op N°. 125. De beelden benevens dezen trap ter Westzyde met de karakteren daer by worden vertoont op N°. 126. De beelden aen d'Oostzyde van den zelven trap ziet men op N°. 127.

Wat aengaet de beschryvinge dezer beelden, de zes, die vooraen op den trap komen, teweten die ter Westzyde staen, zyn wat kleener, dogh ruim in de kleeding met lange wyde mouwen. Op 't hooft hebbenze een ronde muts, rondom naer boven geploit, daerze ook wyder is dan naer beneden. Zy hebben hoofthairen en lange baerden, houdende met beide de handen een lans of piek, en eenen koker

met

Digitized by Google

EERSTE GESIGT VAN PERSEPOLIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

TWEEDE GESIGT VAN PERSEPOLIS.

Digitized by Google

DERDE GESICT VAN PERSEPOLIS.

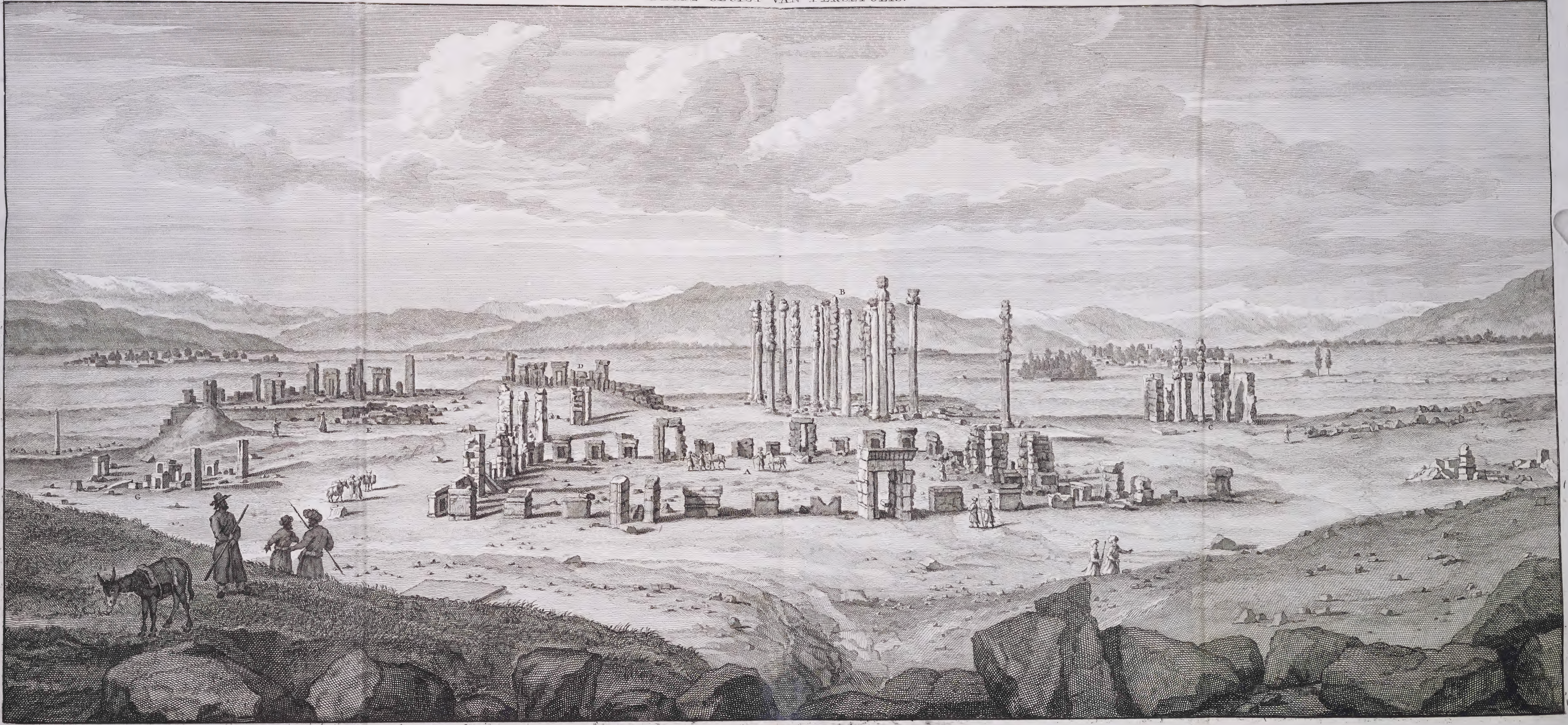

Digitized by Google

Digitized by Google

VIERDE GESIGT VAN PERSEPOLIS.

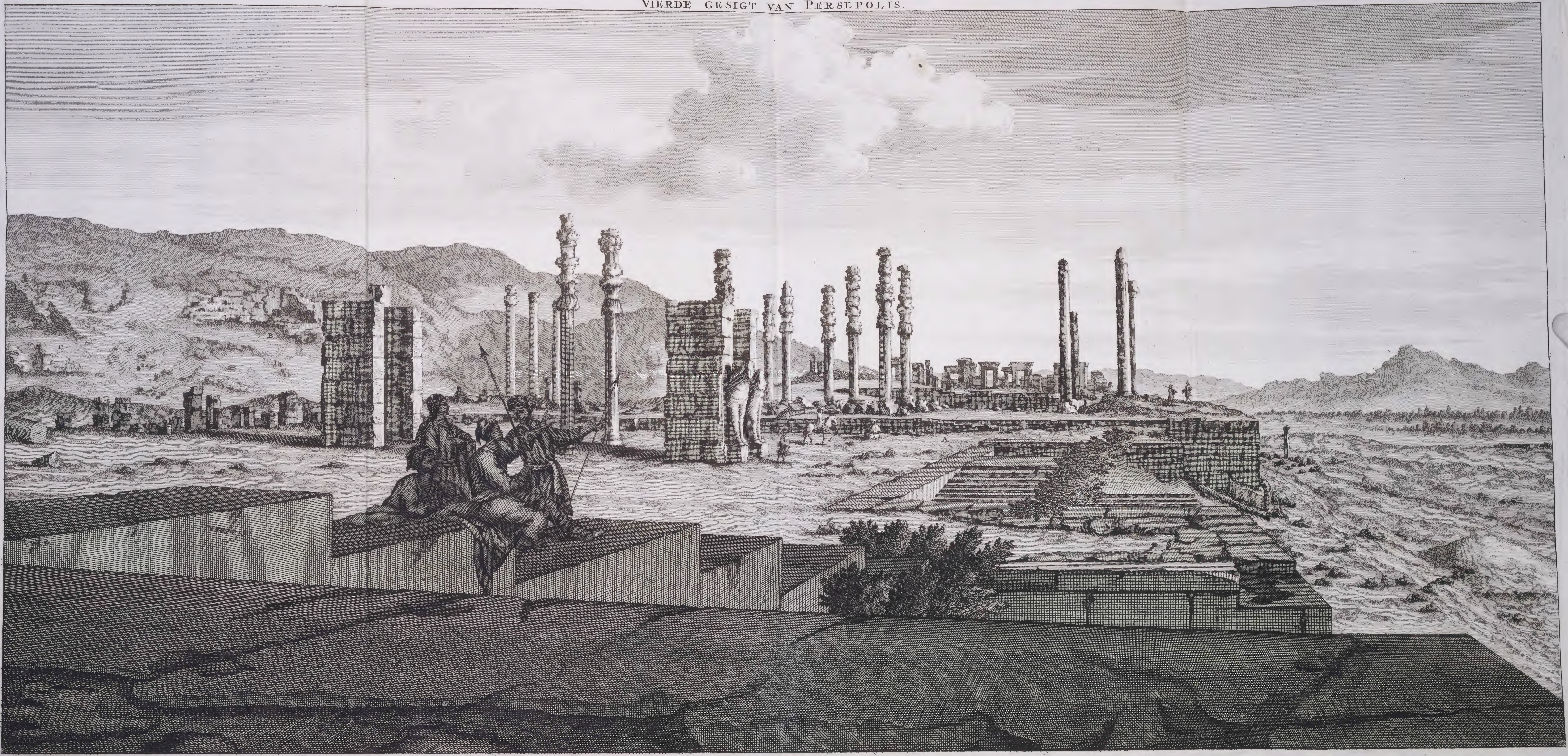
Digitized by Google

Digitized by Google

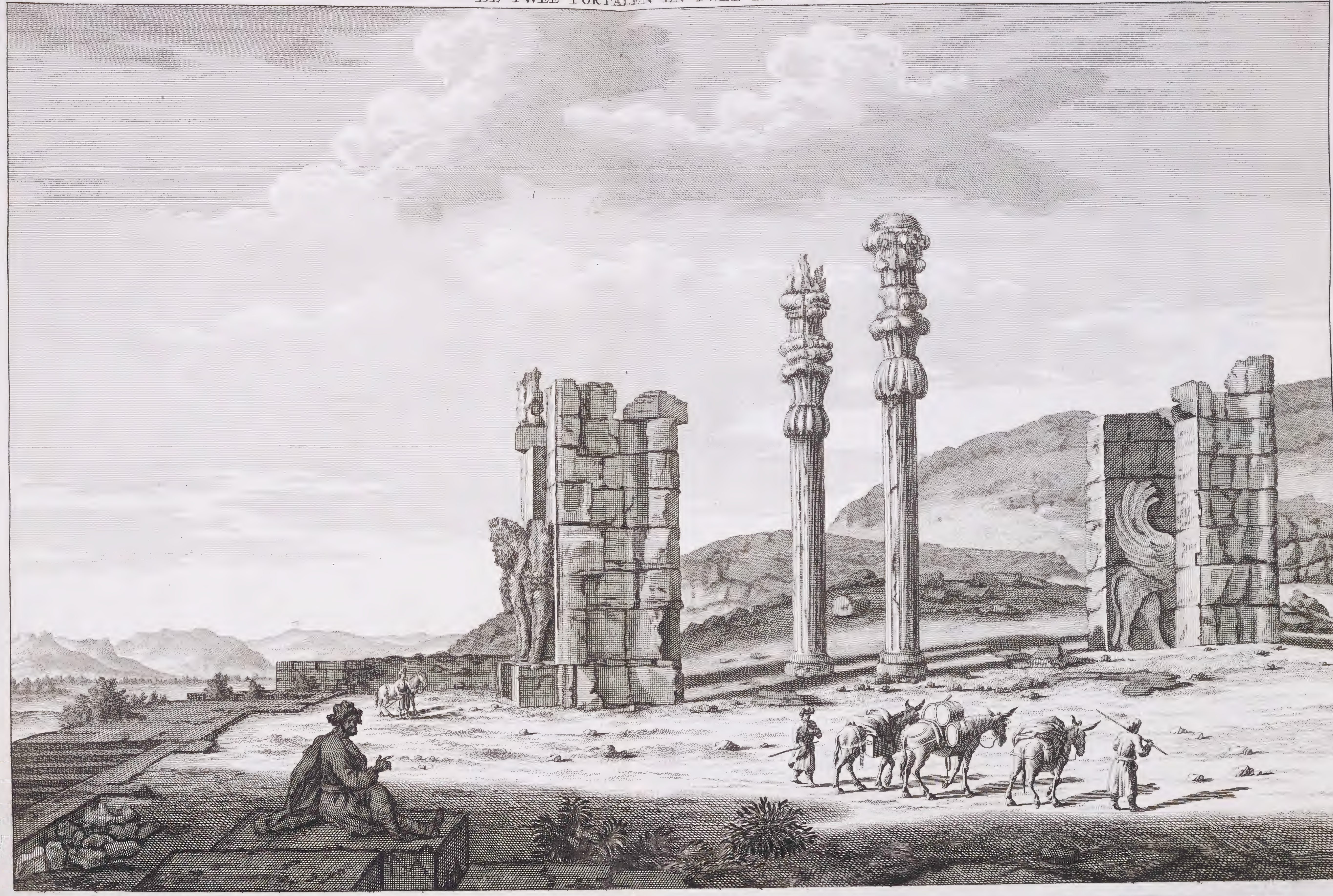

Digitized by Google

Digitized by Google

SFINX IN HET EERSTE POORTAEL. 122.

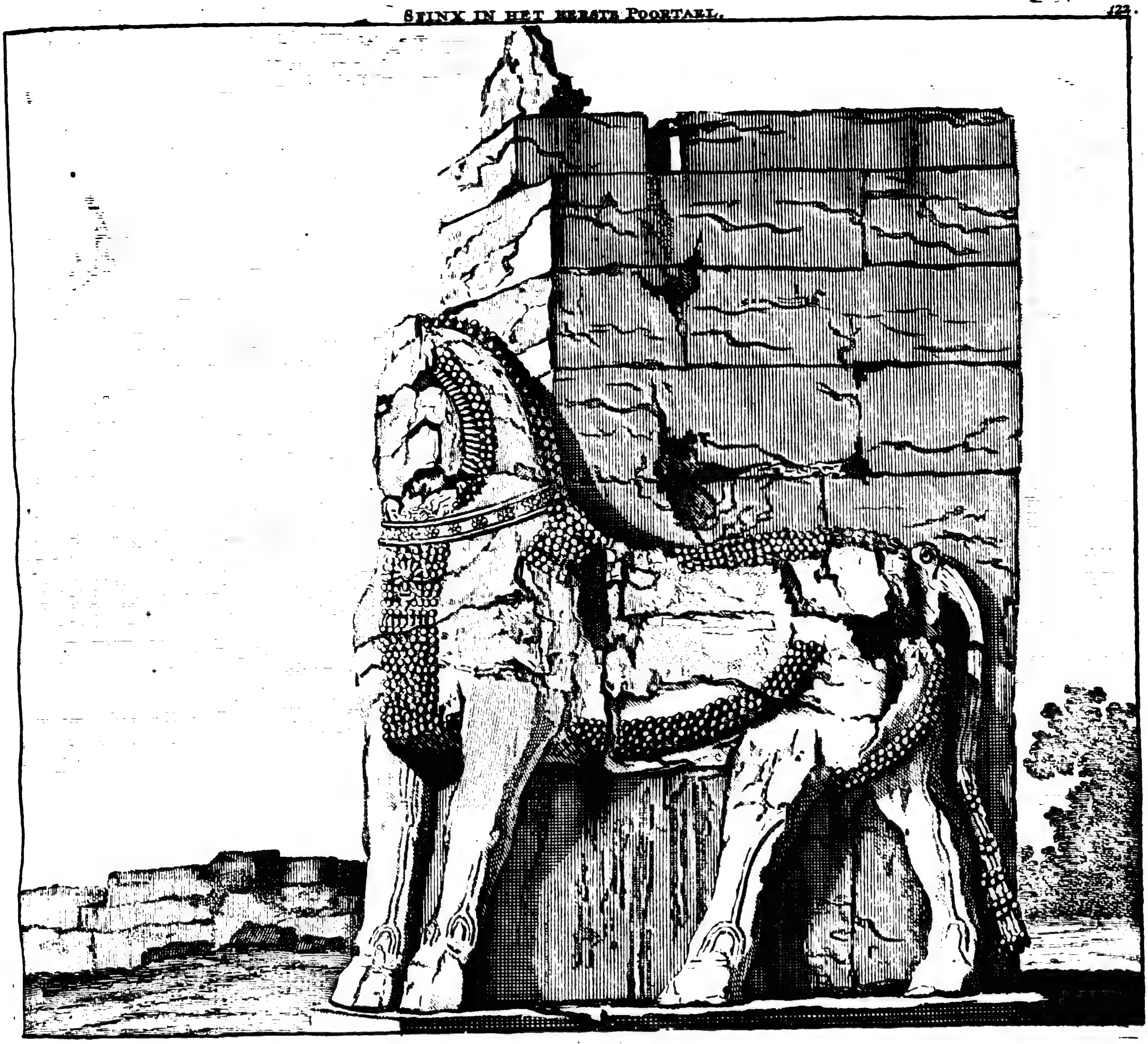

SFINX IN HET TWEEDE POORTAEL. 123.

Digitized by Google

Digitized by Google

DE VOORTRAP. 124

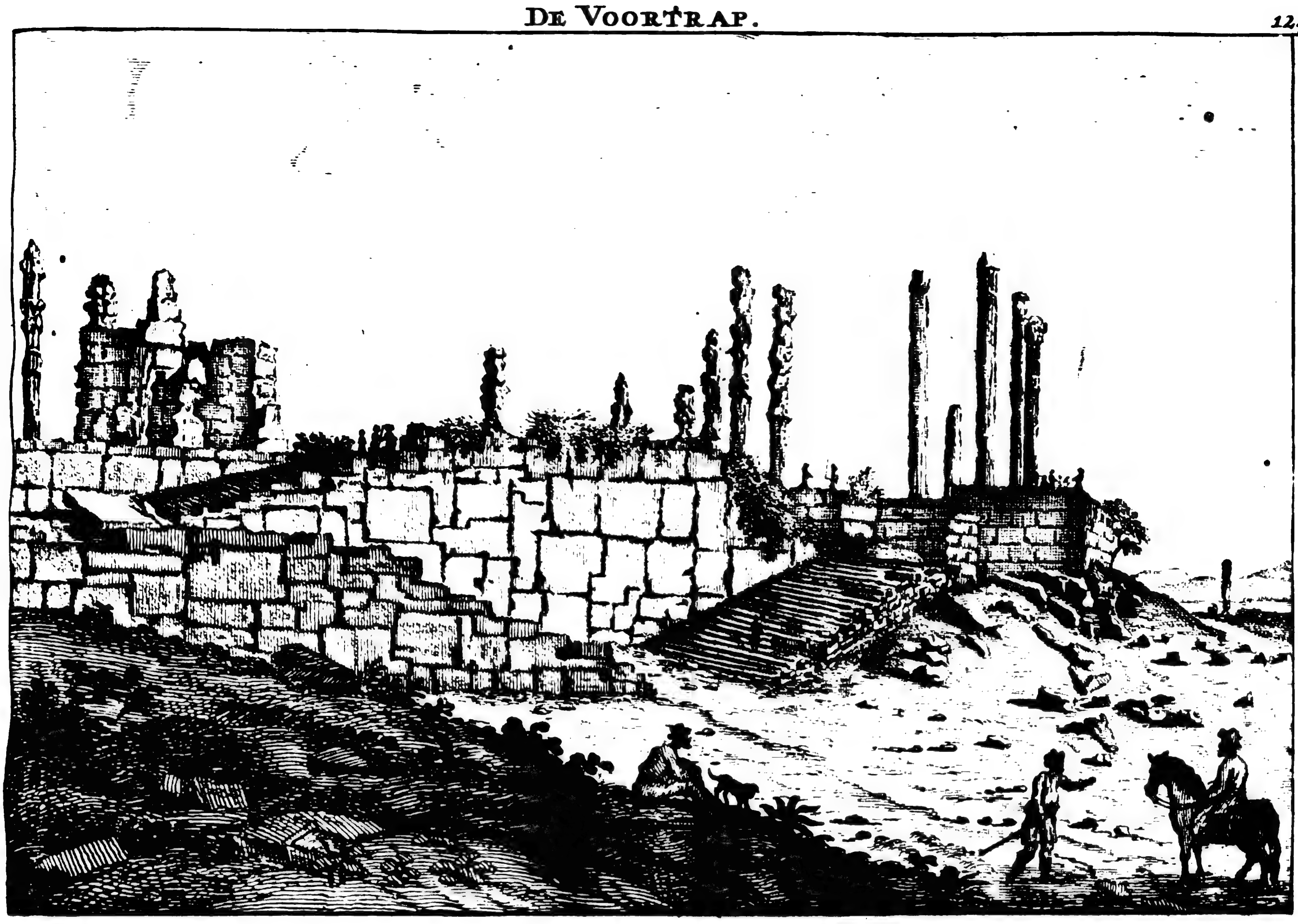

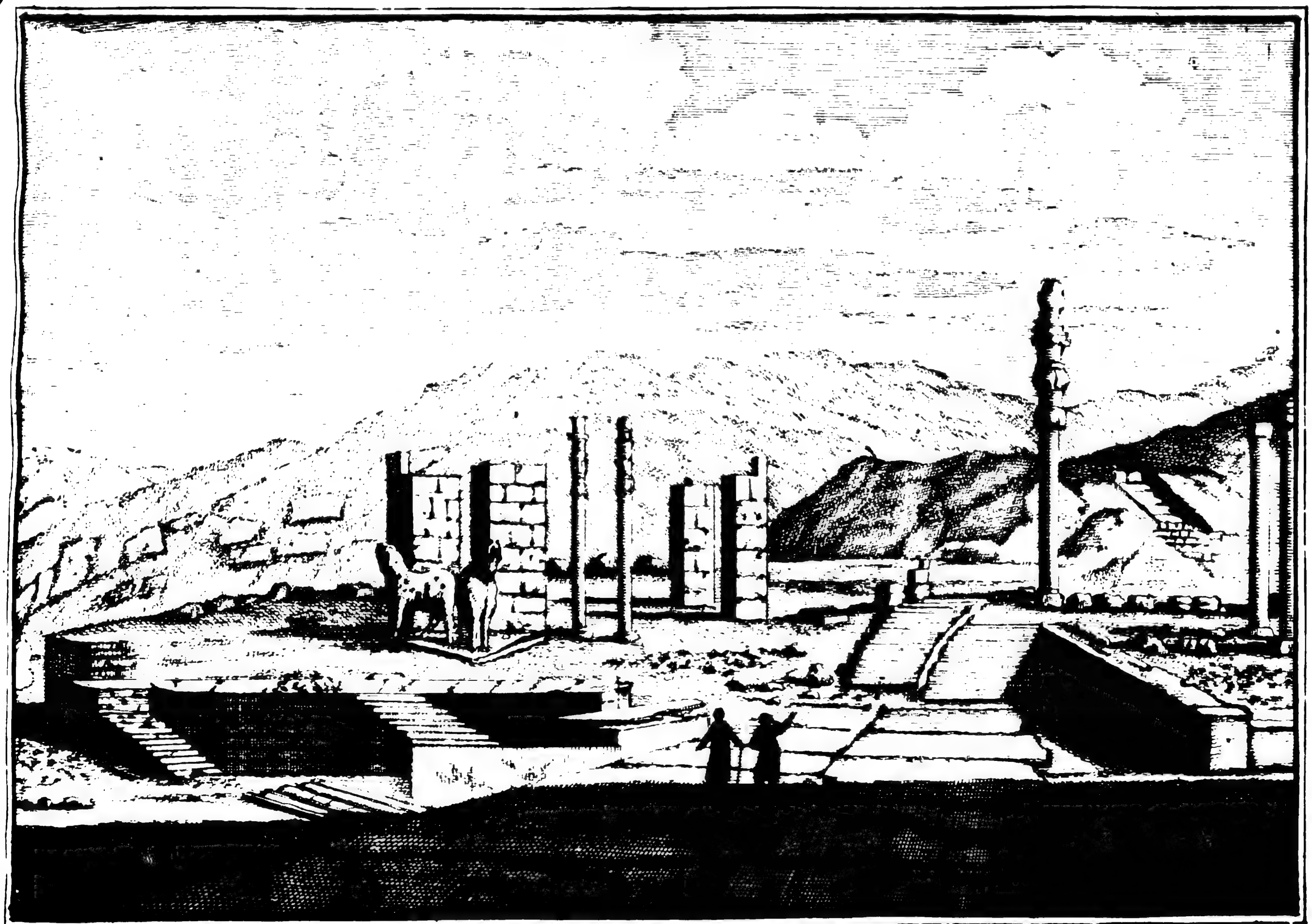

DE TRAP TUSSCHEN DE BEELDEN. 125.

Digitized by Google

Digitized by Google

DE BEELDEN MET DE KARAKTEREN NEVENS DEN TRAP, TER WEST SYDE.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

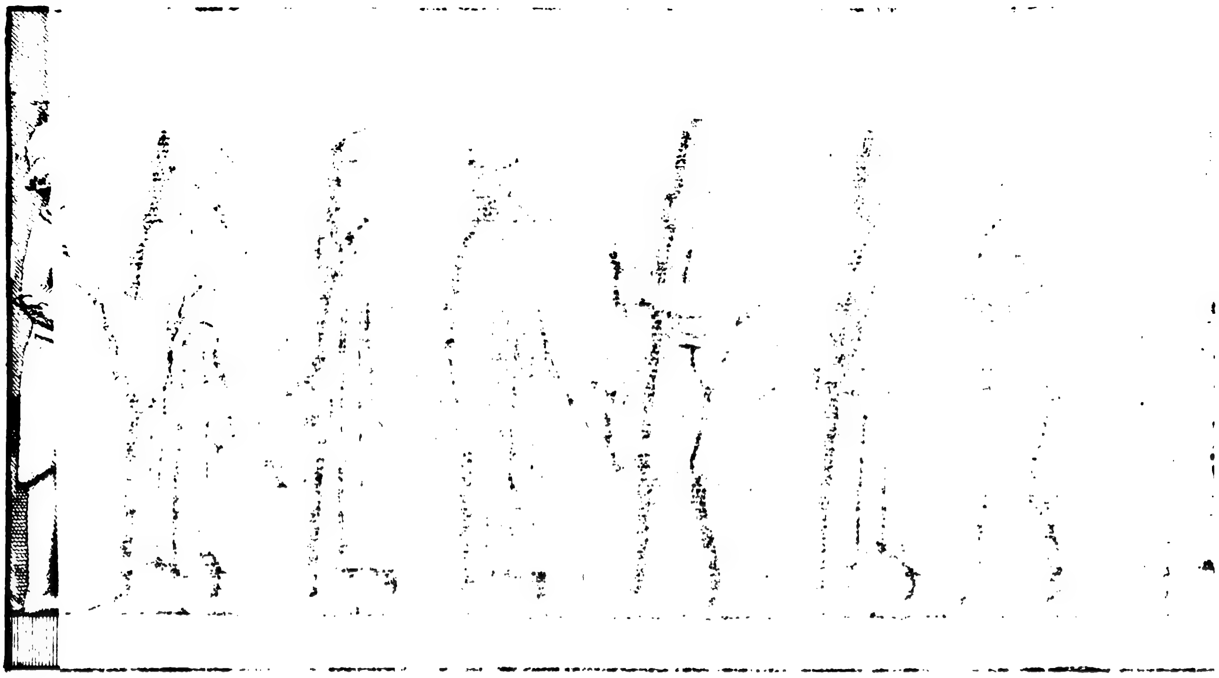

A

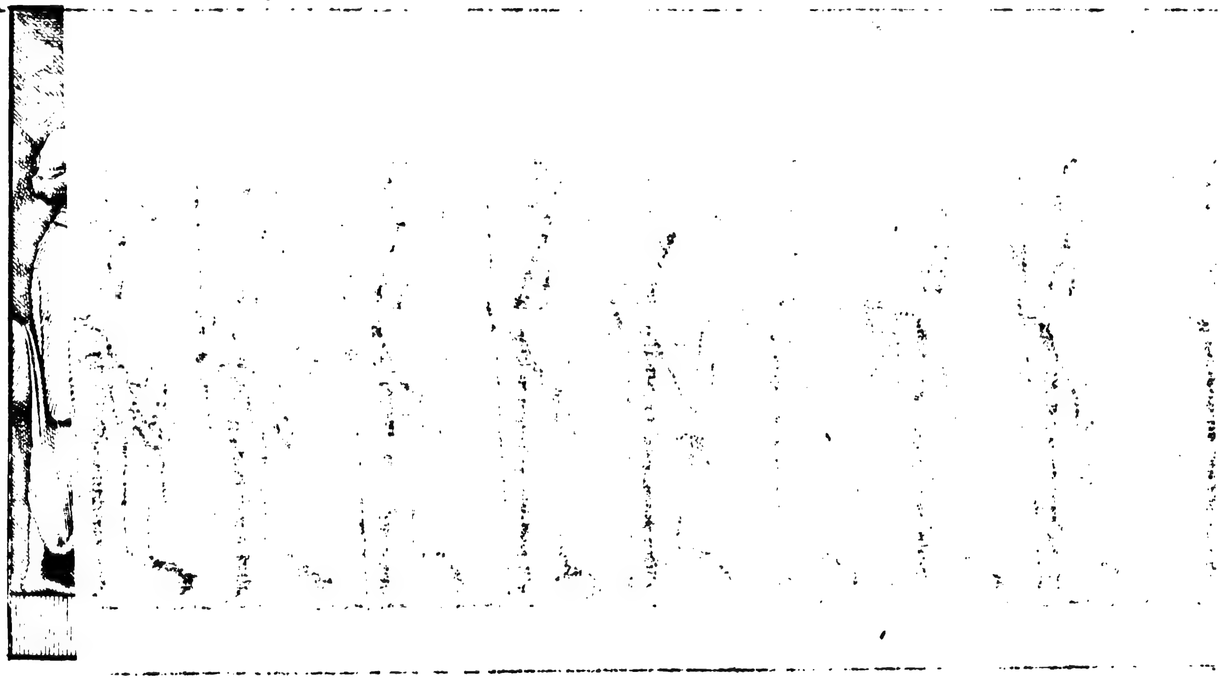

B

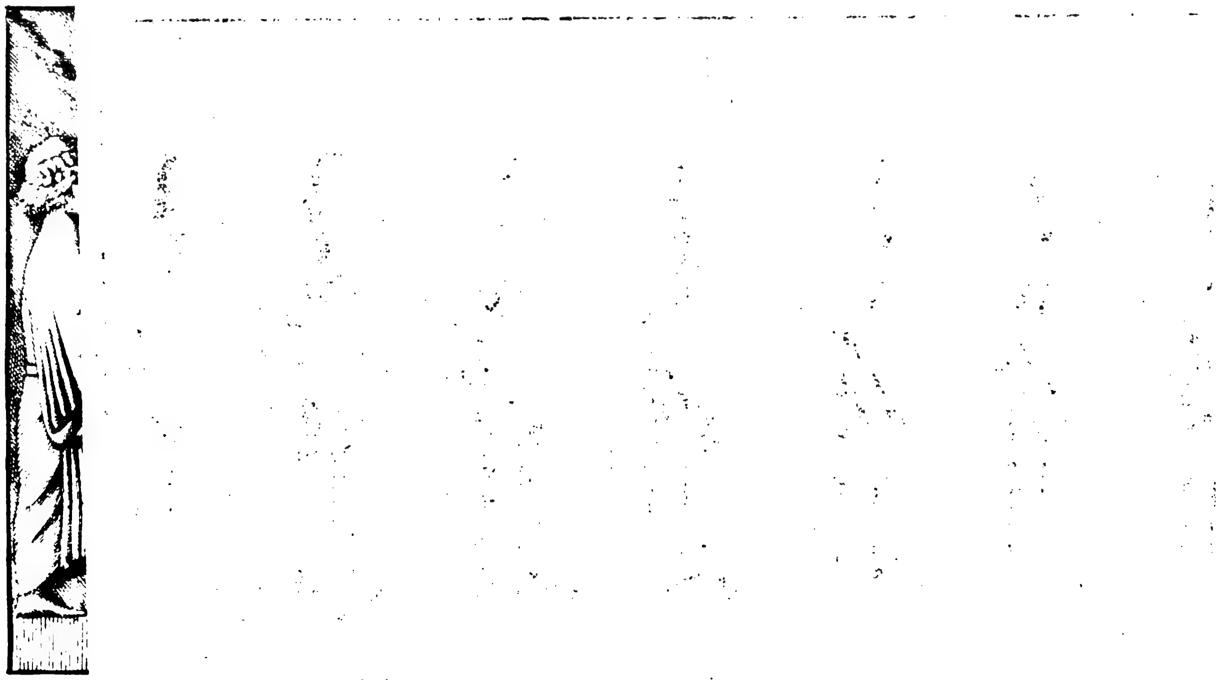

Digitized by Google

met pylen op den rug, die aen eenen riem, die over de schouder hangt, vast is. Vervolgens geeft het beelt, dat voorgaet, de slinke hant aen het volgende, houdende in de regterhant een gaffel. Het schynt te verbeelden eenen geestelyken, die de volgende voorgaet of geleid. Men ziet daer aen van den middel naer beneden eene ruime kleedinge.

De volgende drie beelden hebben korter rokken en mouwen, en boven en onder vesten. Op de hoofden hebbenze hooge boven spits oploopende mutsen, rondom met vyf vouwen. De muts van deze drie beelden is een *tiara*, en wel dieze *reflexa* noemen, omgekrult naer agter. Men vint'er, die van voren omgekrult zyn, en die noemenze *Tiara Phrygia*. Met zulk eene wort Ulisses verbeelt op de oude gedenkpenningen. Twee dezer beelden houden in elke hant een bakje. Een ander heeft twee ringen, gevolgt van twee paerden, die een kar voorttrekken. Hier by zyn 2 beelden, waer van het een den slinken arm op het lyf, en het ander den slinken arm om den hals van 't paert heeft. Alle zyn ze met hoofthaaren en baerden: eenige blootshoofts; andere met eenen bant gebonden. Tusschen elke 6 of 7 beelden komt een sierlyk vat als een vaes. In alle de partyen geven de twee eerste beelden elkander de hant. In de tweede party wort een paert geleidt. Twee beelden hebben iets in de handen, dat naer eenigh gewaedt zweemt. In de derde party ziet men'er vyf met voorgemelde bakjes. Twee andere houden groote ronde ballen. In de vierde party zyn de beelden in slegter kleding met een kort engh rokje. Zy hebben den middel omgort, en lange smalle geplooide broeken aen. Drie dezer beelden houden in elke hant een bakje. Hier op volgt een kameel met twee bulten, hebbende een koort om den hals, waer aen een bel hangt, volgens de Oostersche wyze in de karavanen gebruikelyk om elkander te hooren: inzonderheit wanneerze elkander by enge en gevaerlyke wegen ontmoeten. Want dan wacht de eene party tot dat de andere doorgetrokken is: met een ook omdat de luiden op de rustplaetsen hun aenkomen zouden kunnen weten. Ook is dit dienstigh, als ze by duisteren nagt van elkander raken, om weder samen te kunnen komen.

In de laetste party ziet men een beelt, dat voor over de schouders eenen stok heeft, waer aen als in wederwicht twee potten hangen, waer in zich kruikjes vertoonen. Deze kleedingh is ook slecht. Men ziet'er eenen muil of ezel by, nevens twee personen met stokken in de hant, en eenen agter aen met twee hamers. Dan komt de plaets met de karakteren, zoo als die daer by verbeelt worden. Hier op volgt een groote leeu, die met een stier of ander beest, dat eenen horen in 't hooft heeft, vecht. Hier is de opgangh naer boven, daer nogh veele verbroke beelden zich om den trap vertoonen. In deze ry telt men 48 beelden, zoo van menschen als beesten, en zoo veele ook in de bovenste ry. Voor aen komen'er 6 in gemeene kleedinge, die een kleedt op de handen dragen. Zoo doen ook de volgende, die evenwel rykelyker gekleedt zyn. Alle de hoofden zyn meest verbroken: men ziet'er by eenen os, die geleid wort. De derde party is eveneens, daer men twee rammen ziet geleiden, die eenen grooten gekromden horen hebben. Dan is'er een beelt met een schilt op zyde, en een ander, dat een paert leidt; ook een met twee ringen. De andere drie zyn in kleederen als de voorgaende. Hier na wort een os geleidt, gevolgt van een man met een lans, en groot ront schilt, en twee personen met drie lansen, die zich by een houden, zynde de mouwen hunner kleedinge langer dan de rok. De laetste zyn met korte rokken en lange smalle broeken, die tot op den voet komen, hebbende langwerpige schilden, die hun van den middel af hangen. Twee zyn'er met ringen, en een met een gaffel: waer agter een paert geleidt wordt. Deze verbeelding wort in twee partyen in de print vertoont, en moet de eene daar de letter A getekent staet, op de andere volgen.

In de ry ter Oostzyde ziet men de eerste 28 beelden, van den trap af te rekenen, in lange ruime kleederen, voerende elk een lans, die zy met beide de handen vast houden. Zy hebben ook hoofthaer en baerden. Hun hooft is ongedekt, uitgezeit dat'er een geplooide bant om gevlogten schynt te zyn. Hier aen volgen eenige beelden met lange schilden, die aen 't eene einde spits met een krul omloopen. Zy hebben een kort en breet geweer op zyde, dat hun aen den middelriem vast hangt. Zommige zyn in lange, andere in korte kleeding. Eenige hebben een muts als de vorige op het hooft, en eenigh sieraet in de eene hant, houdende de andere by den baert. Ook zyn'er die eenen steel in de hant hebben, aen wiens bovenste zich een ronde bal vertoont. Deze ry bestaet in 60 beelden. Van de leste rep ik niet, omdat ze geheel en al verbroken zyn. Deze drie partyen van beelden volgen op elkander met A en B.

Ik zou schier denken dat alle deze ryen van beelden eenige zegeprael betekenen, of anders eene statelyke processie van luiden, die geschenken aen den Koningh brengen: dewyl dit gebruikelyk is geweest by de oude Persische Koningen, en nogh jaerlyx zulke giften met staetsie aen deze Koningen gebragt worden: gelyk ik reedts hier boven gemelt heb dat zulx op den 20 dagh van Maert op het feest van het Nieuwe Zonnejaer geschiedt.

Als men de kolommen vervolgens voorbygaet, komt men tot de eerste poortalen ten

Digitized by Google

PORTALEN VAN BINNEN.

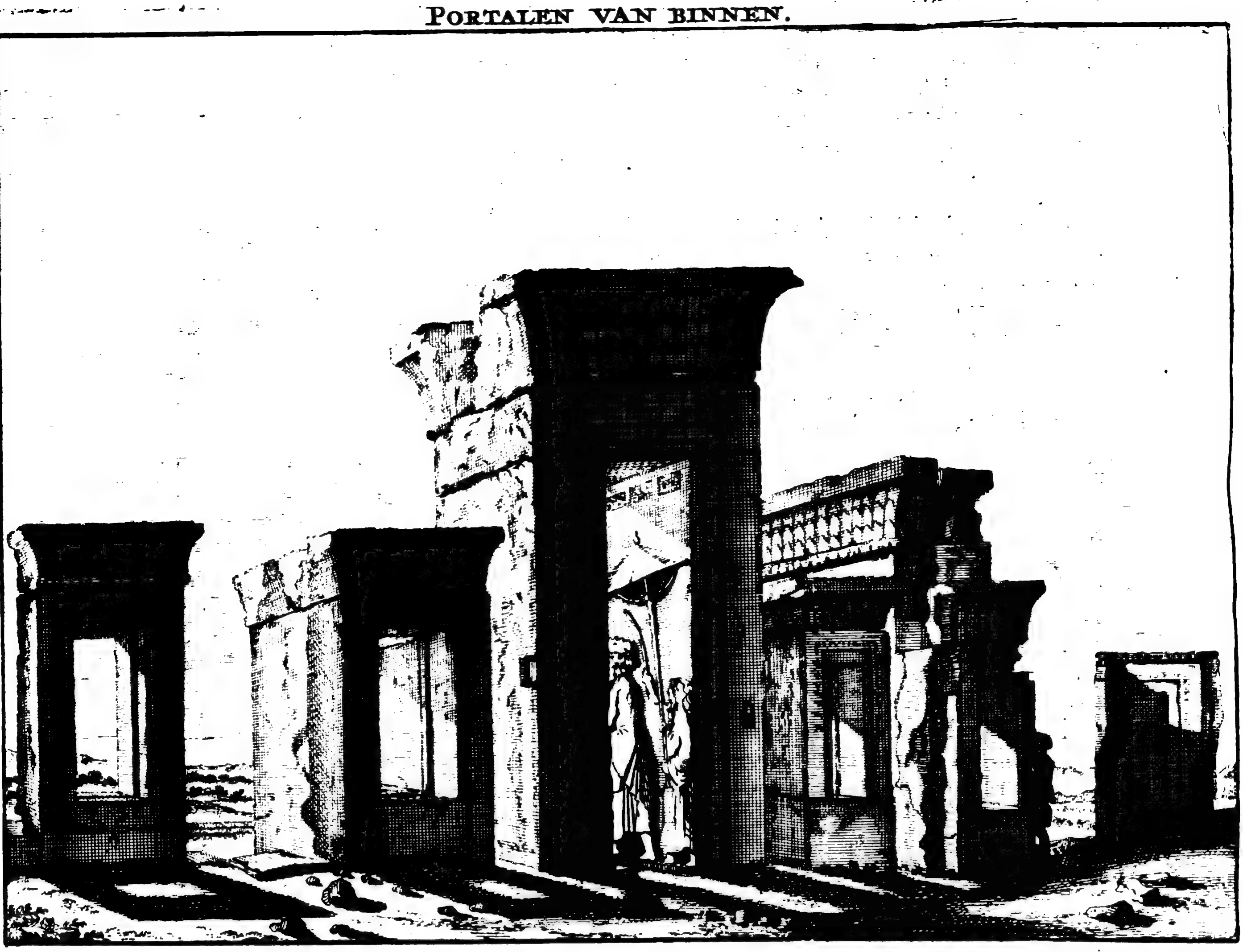

Zuiden, daer de eerste party zoodanigh is, als ze getekent staet van d'Oostzyde, als men naer binnen ziet. Het laetste vak of venster ter rechter zyde is aen den Westkant, gelyk hier nevens vertoont wort, en gelyk de poortalen by elkander staende van agteren of van de Zuidzyde verbeelt worden op N°. 128. daer men den gemelden vervallen trap voor aen ziet, die tusschen dezen en het opperste gebouw legt.

Het gene van binnen in het poortael ten Noorden staet, wort gezien op N°. 129 en dat binnen het poortael ten Westen is op N°. 130. De drie partyen karakters op den hoogen steen aen de poortalen ten Zuiden staende, worden aengewezen op N°. 131: en de drie partyen karakters in het poortael op N°. 132.

De zeven partyen karakters zoo als die op den wederzydzen plooi van den langen bovenrok van het voornaemste beelt gestaen hebben, zyn ten deele in het afhakken verbroken, dogh zoo veel mogelyk is geweest, door my weder samengezet, als gezegt is, in zeven partyen, zynde de eene party tot de derde linie, en vervolgens de andere in haere wezentlyke grootte, gelyk ze op N°. 133. verbeelt staen.

De hoedanigheit van die om de vensters staen, word getoont op N°. 134. zynde de eerste ry de bovenste, de tweede de regterzyde van het venster, de derde of onderste ter slinke zyde, zoodanigh als die om alle de hier staende vensters op eene en zelve manier daer in gehouwen zyn. Deze vertoonen zich nogh zoo gaef en net door de hardigheit der rots, als of ze daer nu eerst in gehouwen waren; het welk blykt aen de steenen, die ik met my gebragt heb.

Van binnen in een der opene vensteren vond ik wederzyds eenige andere karakters, die naderhant daer in gehouwen zyn. Het zyn Arabische letters, gelyk die ter slinke zyde zich vertoonen op N°. 135, en die ter regter op N°. 136. daer de beduidingh by gevoegt is.

Wat aengaet de andere oude karakters, zy zyn geensins meer bekent. Ik heb zeer veel vlyt aengewend om den gront daer van te verstaen, maer vergeefs: niemant ook gevonden, die bequaem was om een eenige letter daer van uit te leggen. Ik verbeeldde my al te voren niets anders. Evenwel heb ik groote moeite genomen om ze net af te tekenen, of het misschien mogt gebeuren dat iemant onder de Gebersche Priesters gevonden wiert, die'er my konde door helpen. Maer ik zal'er hier Duisterheyt der oude karakteren.

Digitized by Google

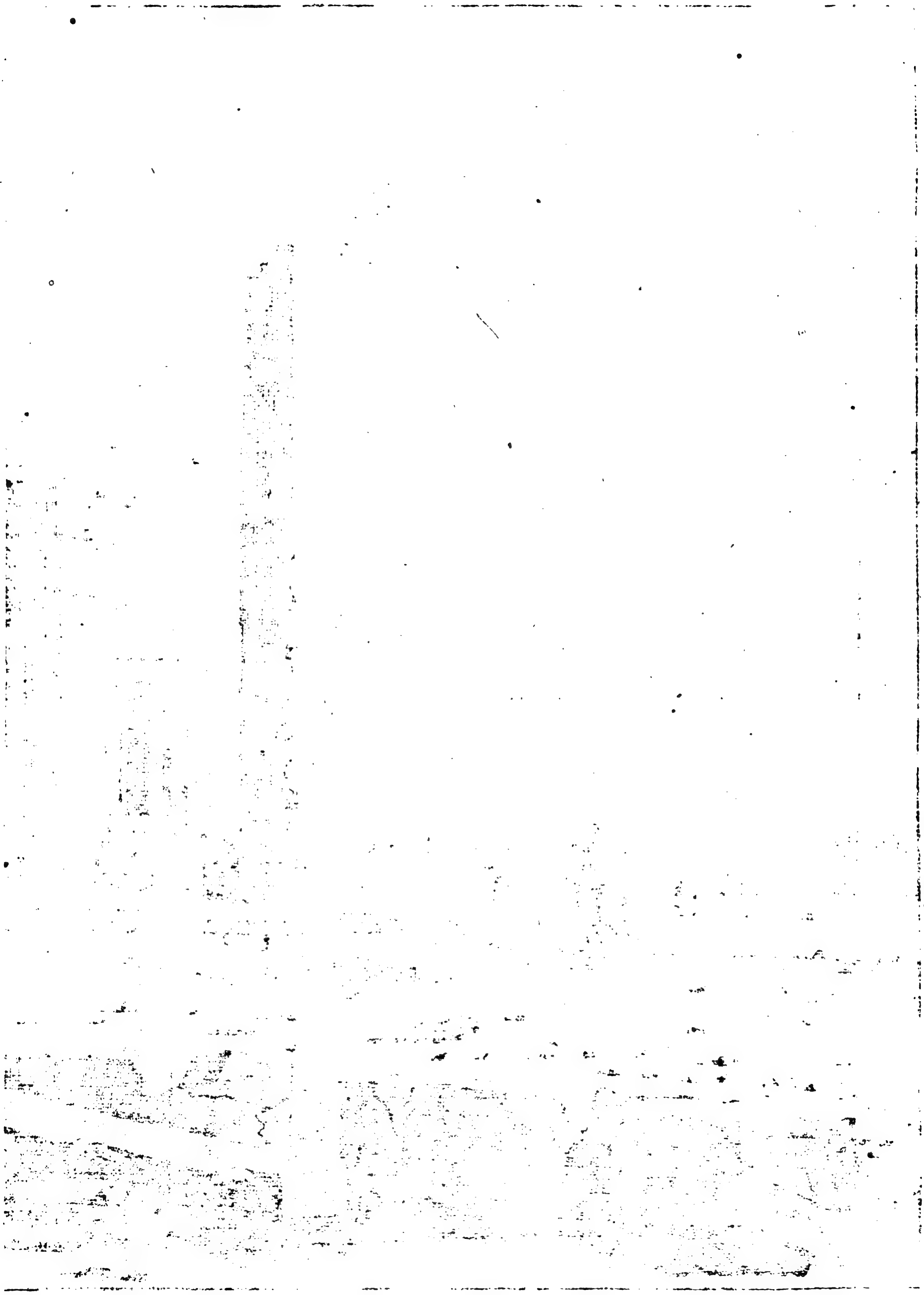

Digitized by Google

PORTAI

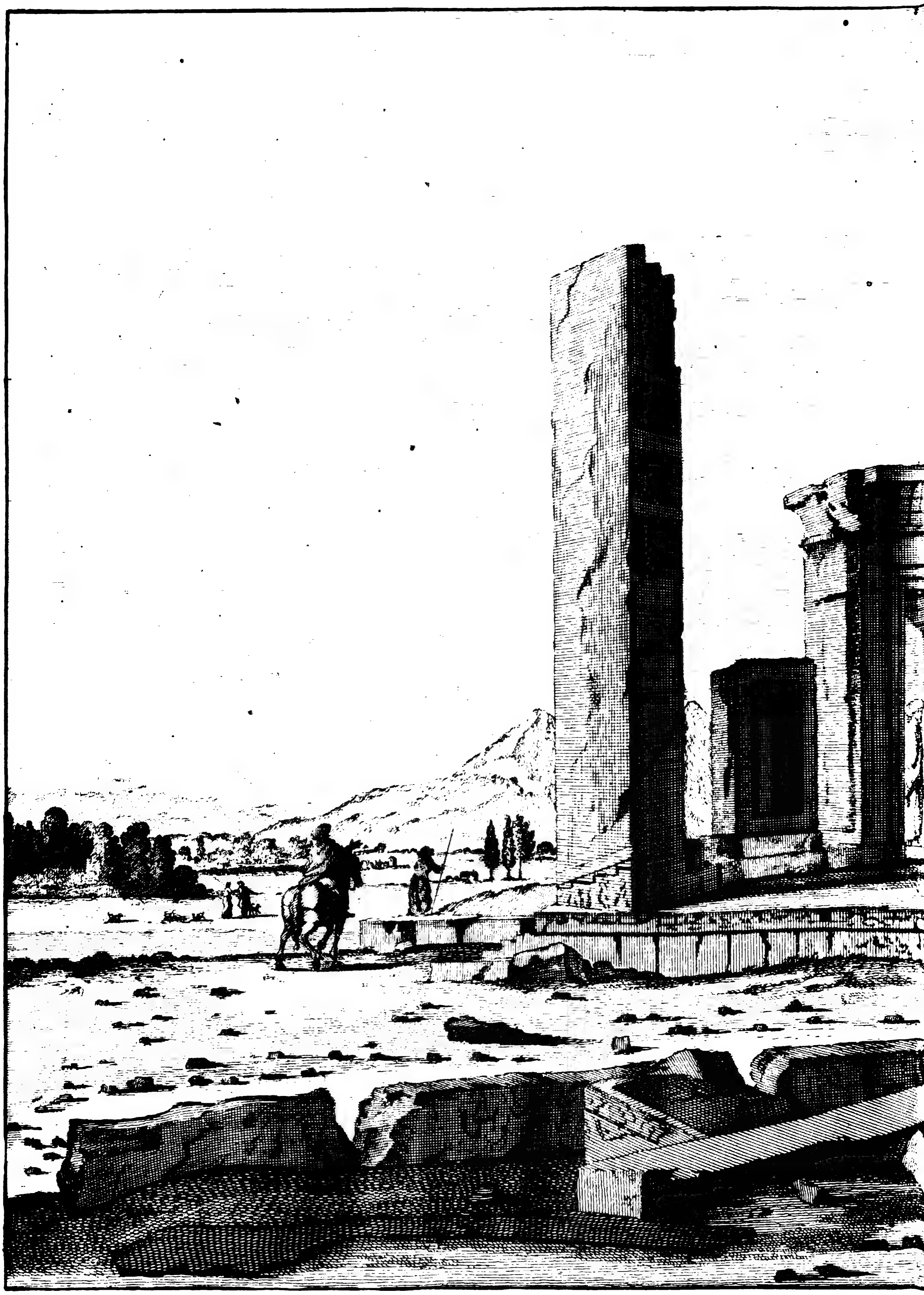

Digitized by Google

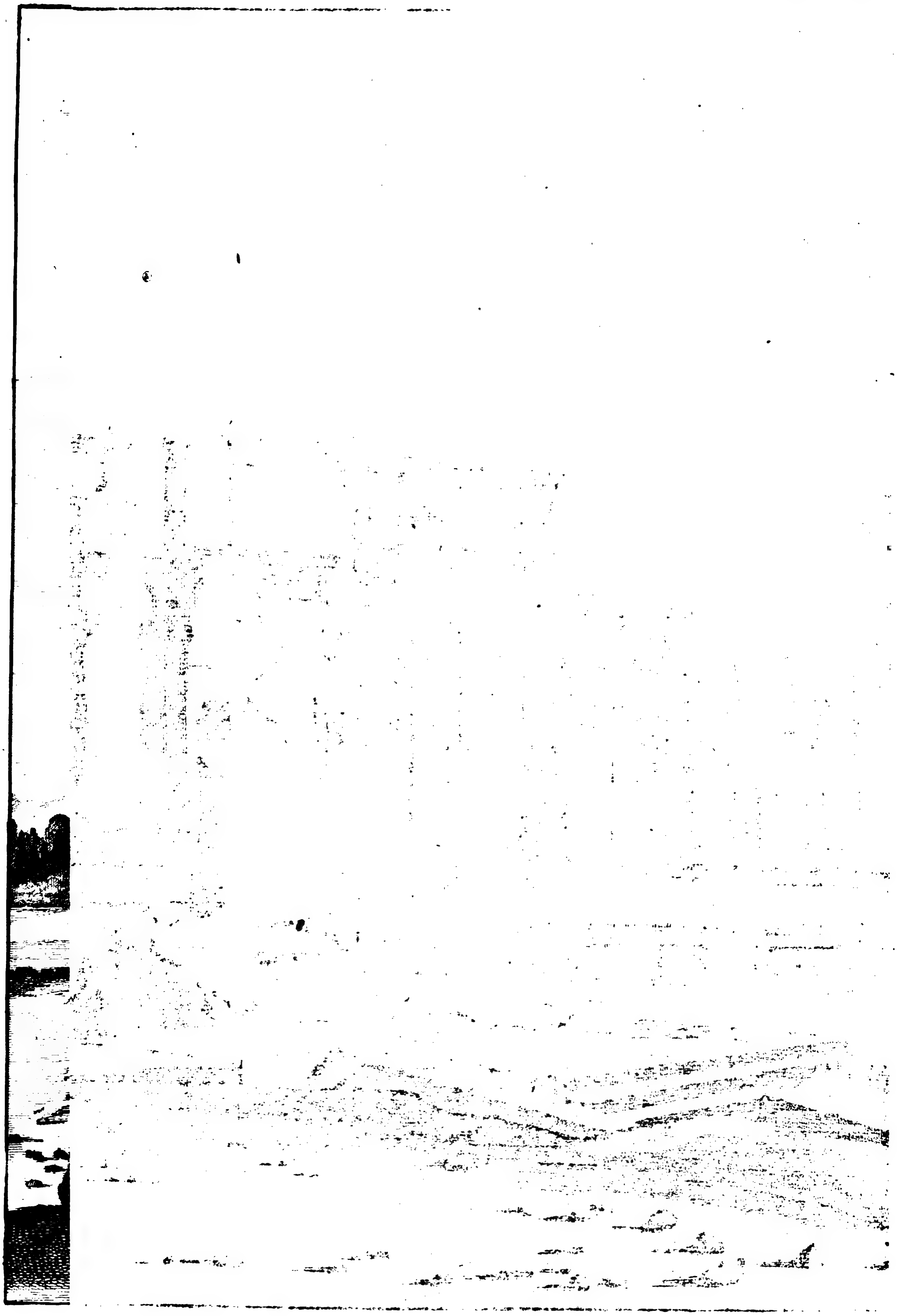

Digitized by Google

POORTAEL. 129.

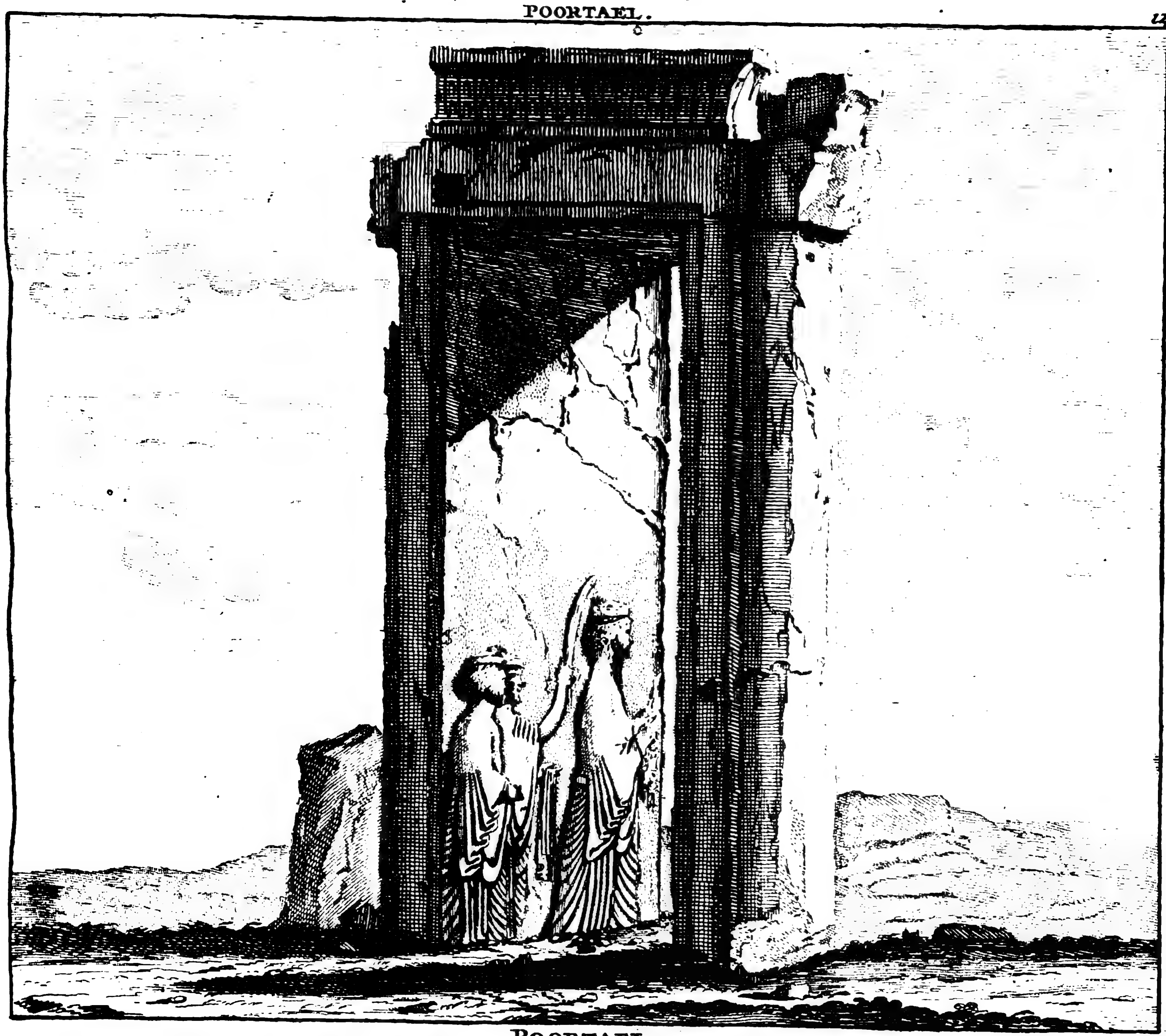

POORTAEL. 130.

Digitized by Google

Digitized by Google

Afbeelding van oude Persiaensche Karakteren.

131.

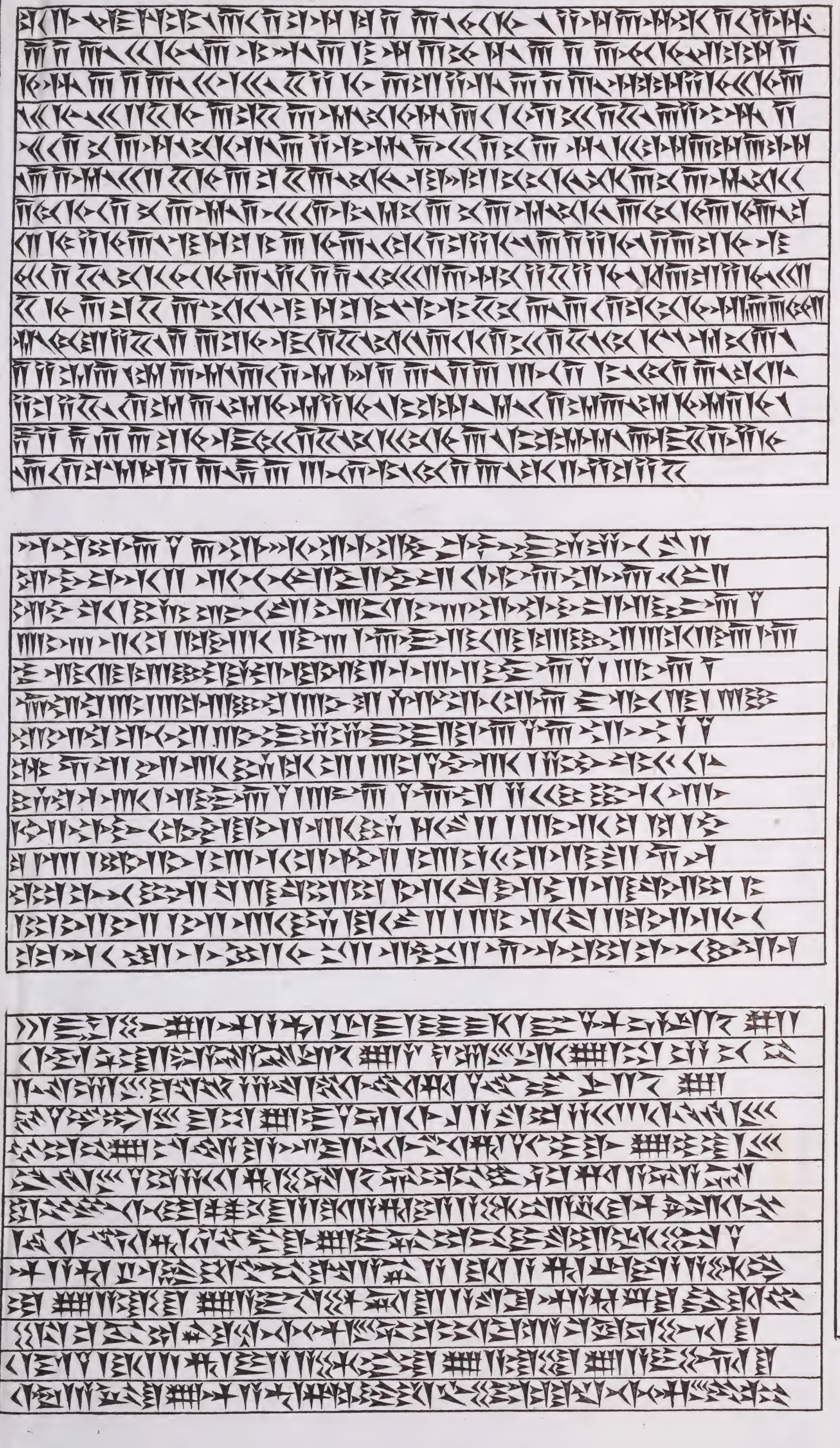

132.

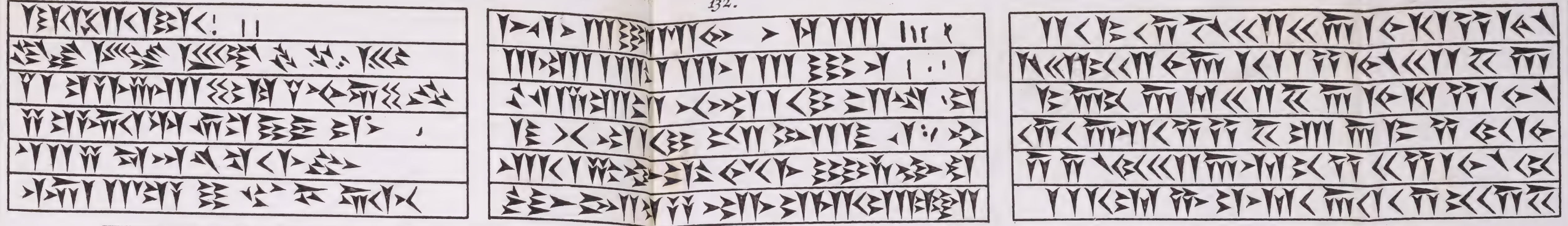

133.

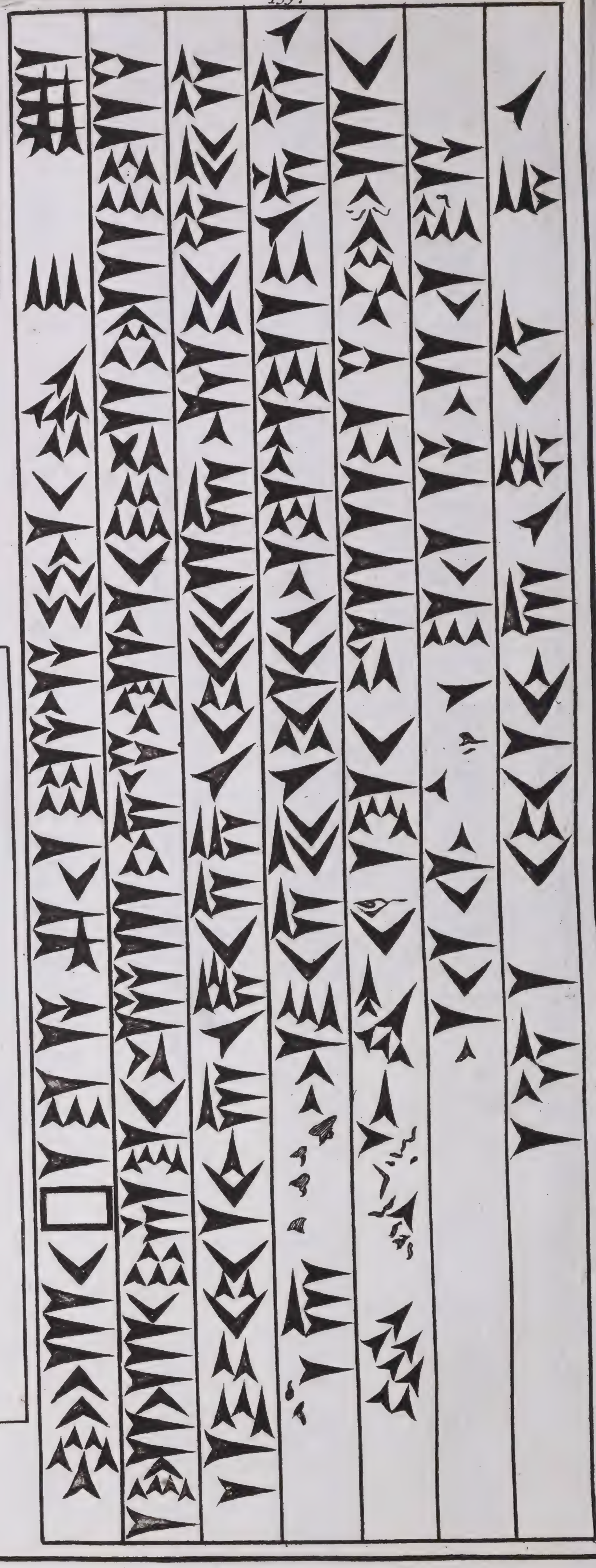

134.

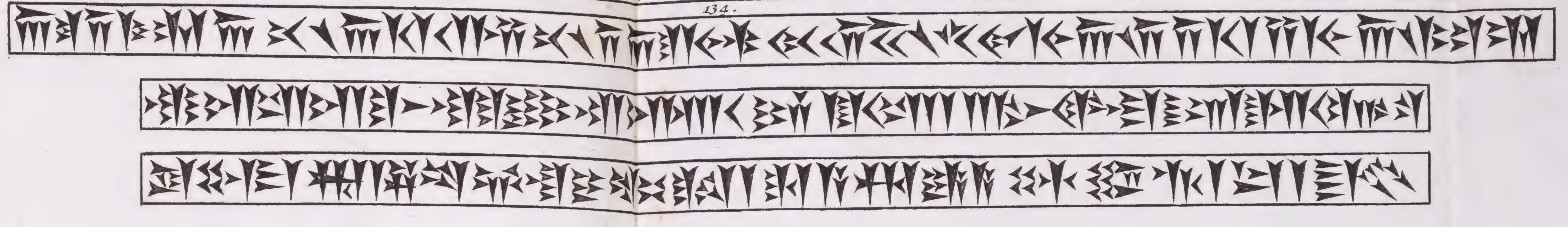

135.

1. *Niemant kan kracht geven als Godt.*

2. *Niemant moet te veel op zyn eige wetenschap vertrouwen.*

3. *Dit is geschreven door my, die ook het bovenste geschreven heb.*

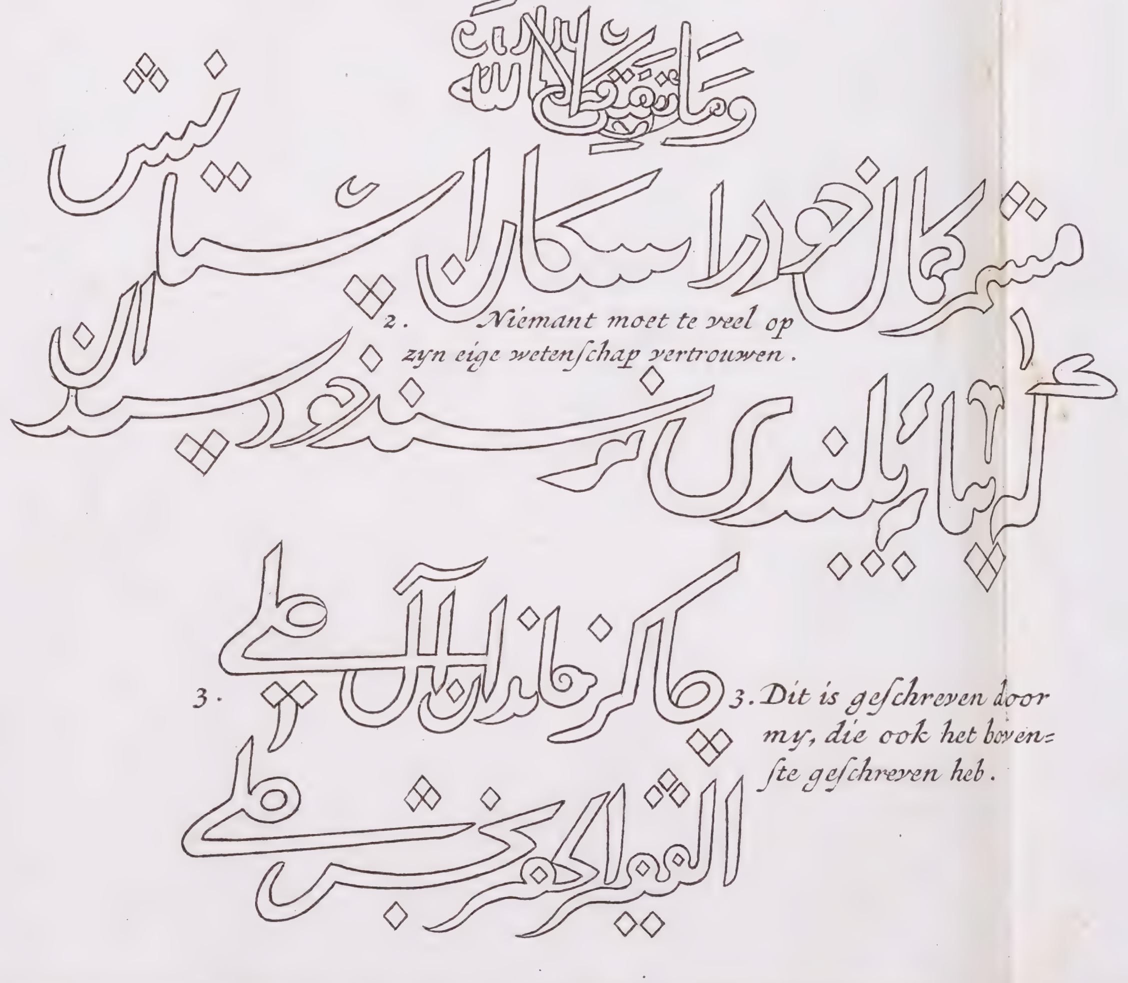

136.

4. *Alle dingen zullen voorbygaen, maer de lieve Godt blyft. Ik, die dit geschreven heb, ben Mousheyn Ali.*

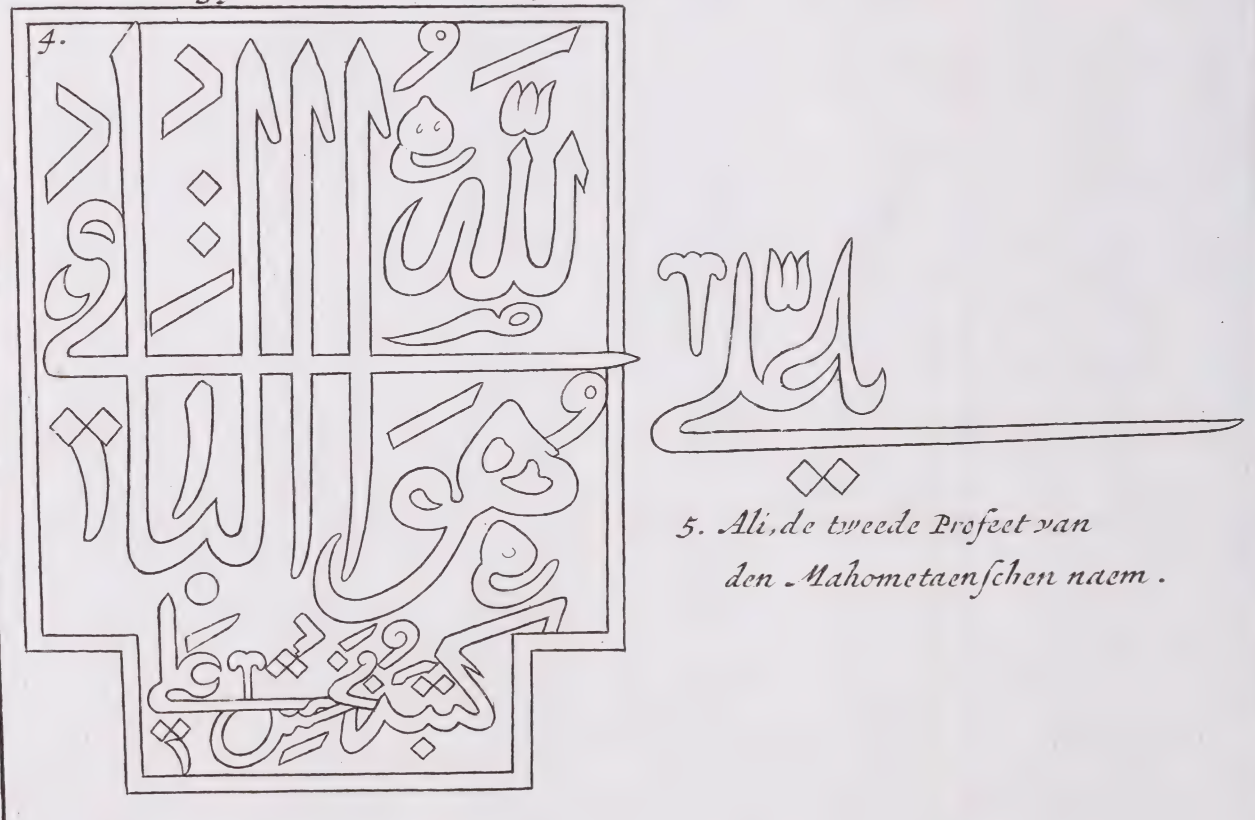

5. *Ali, de tweede Profeet van den Mahometaenschen naem.*

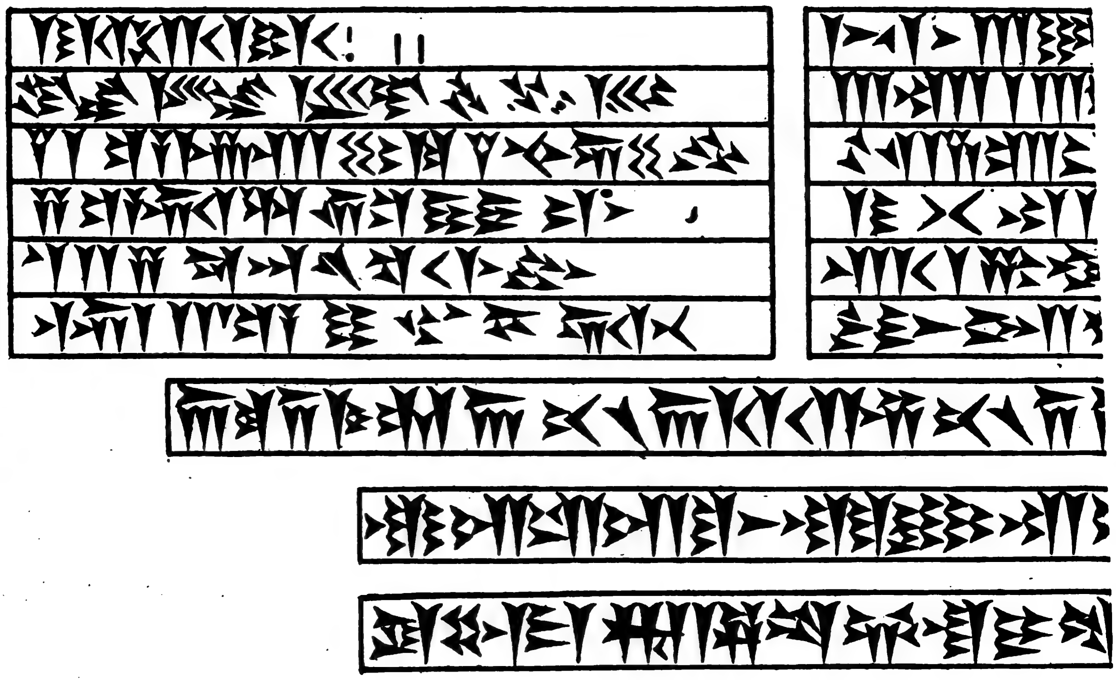

135.

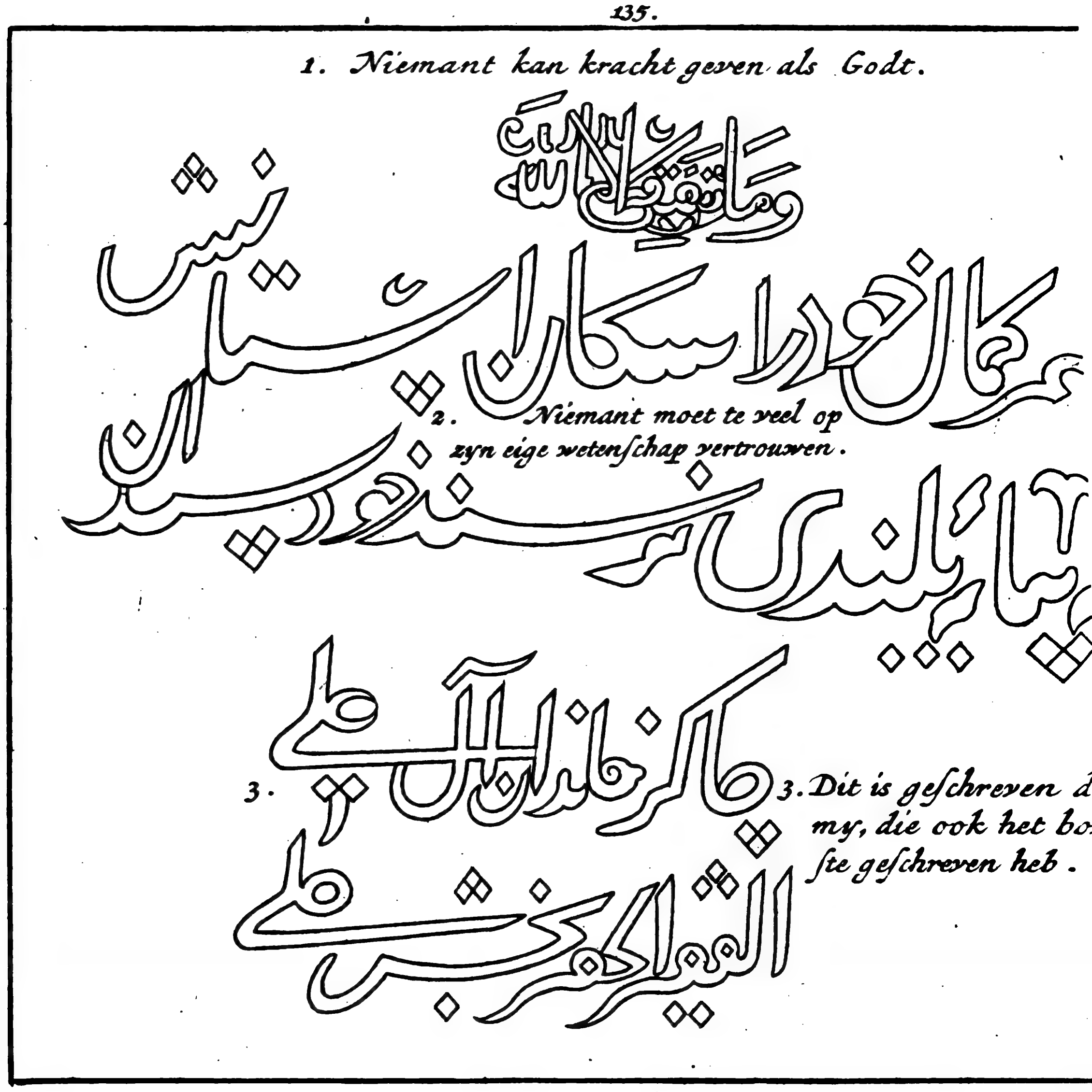

Digitized by Google

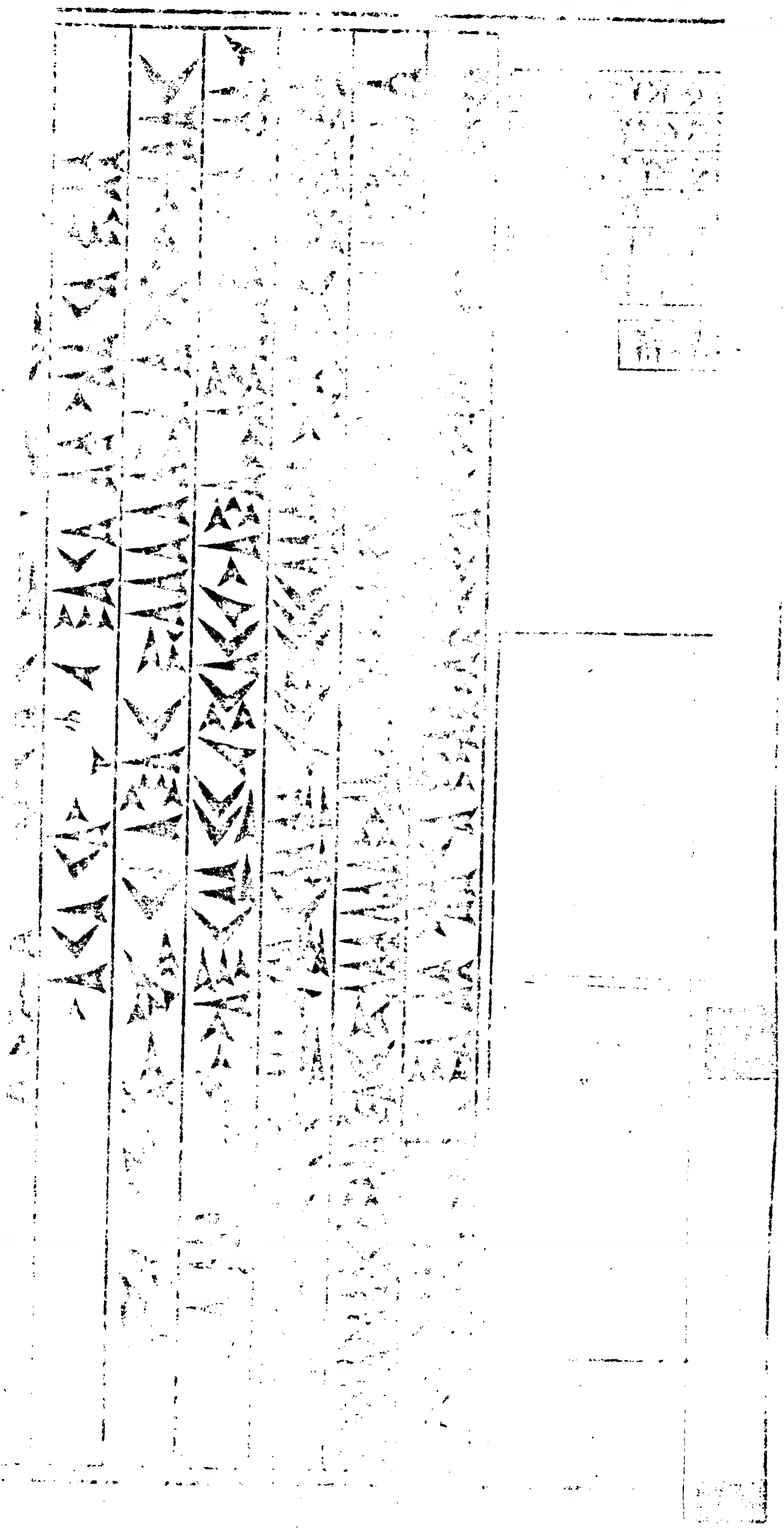

Digitized by Google

Digitized by Google

137. Steen met Karakteren.

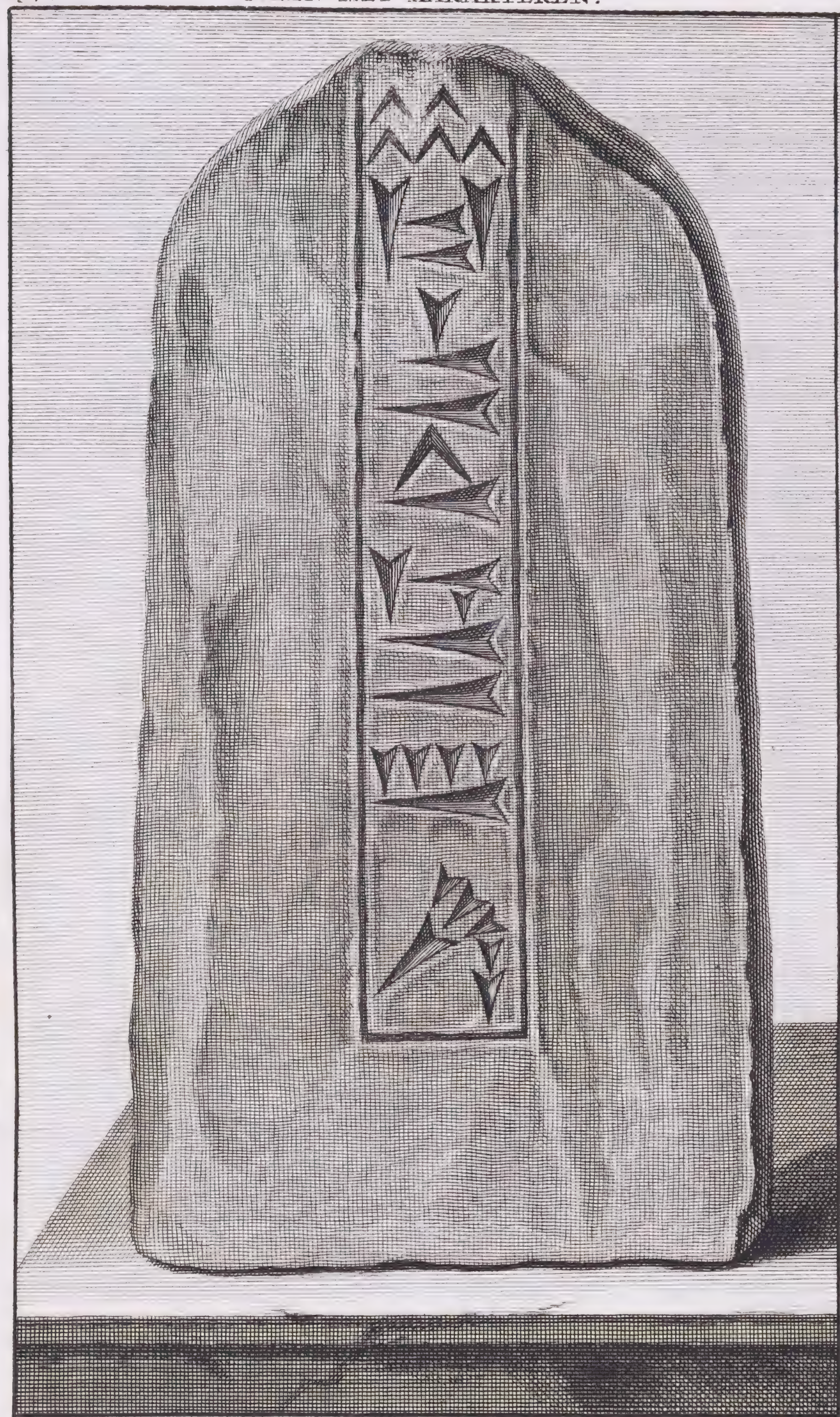

138. Brokken van Beelden.

140.

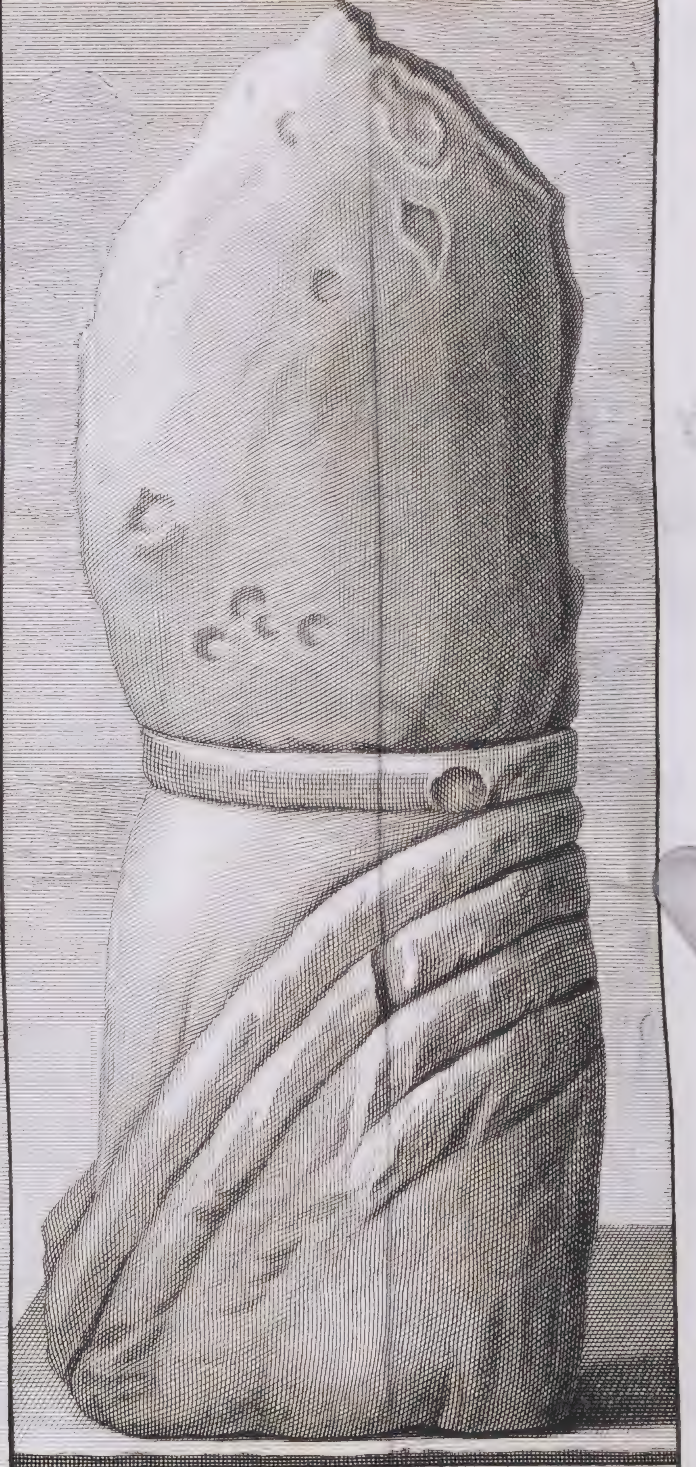

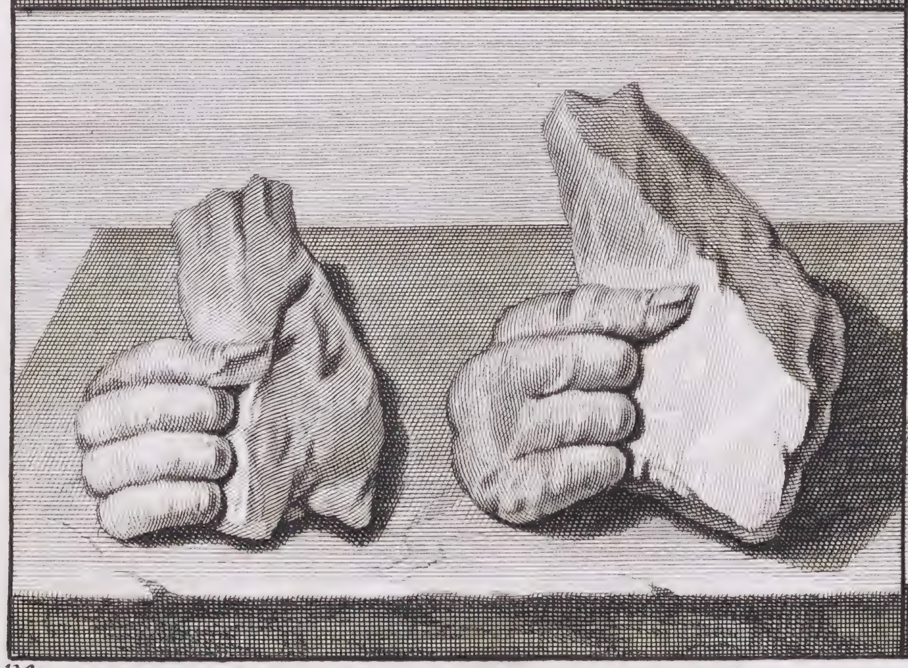

139.

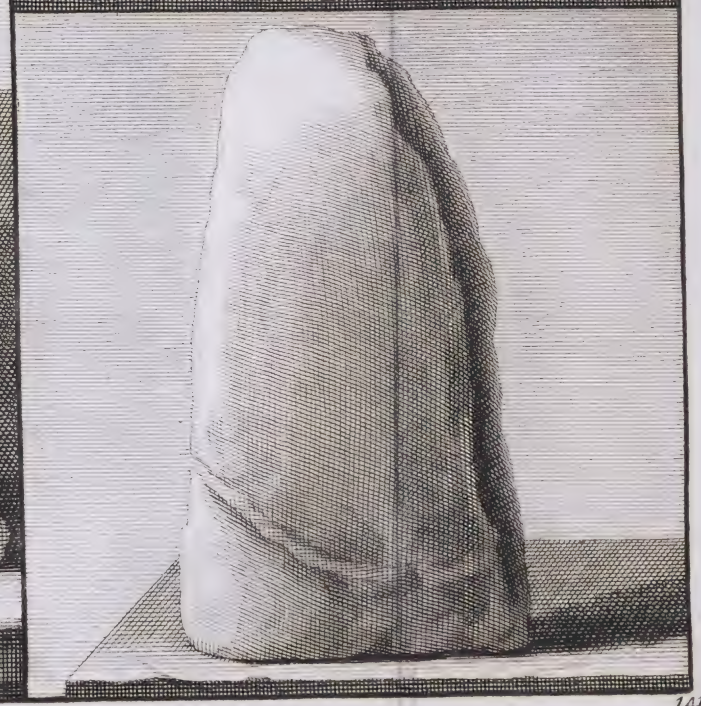

141.

Digitized by Google

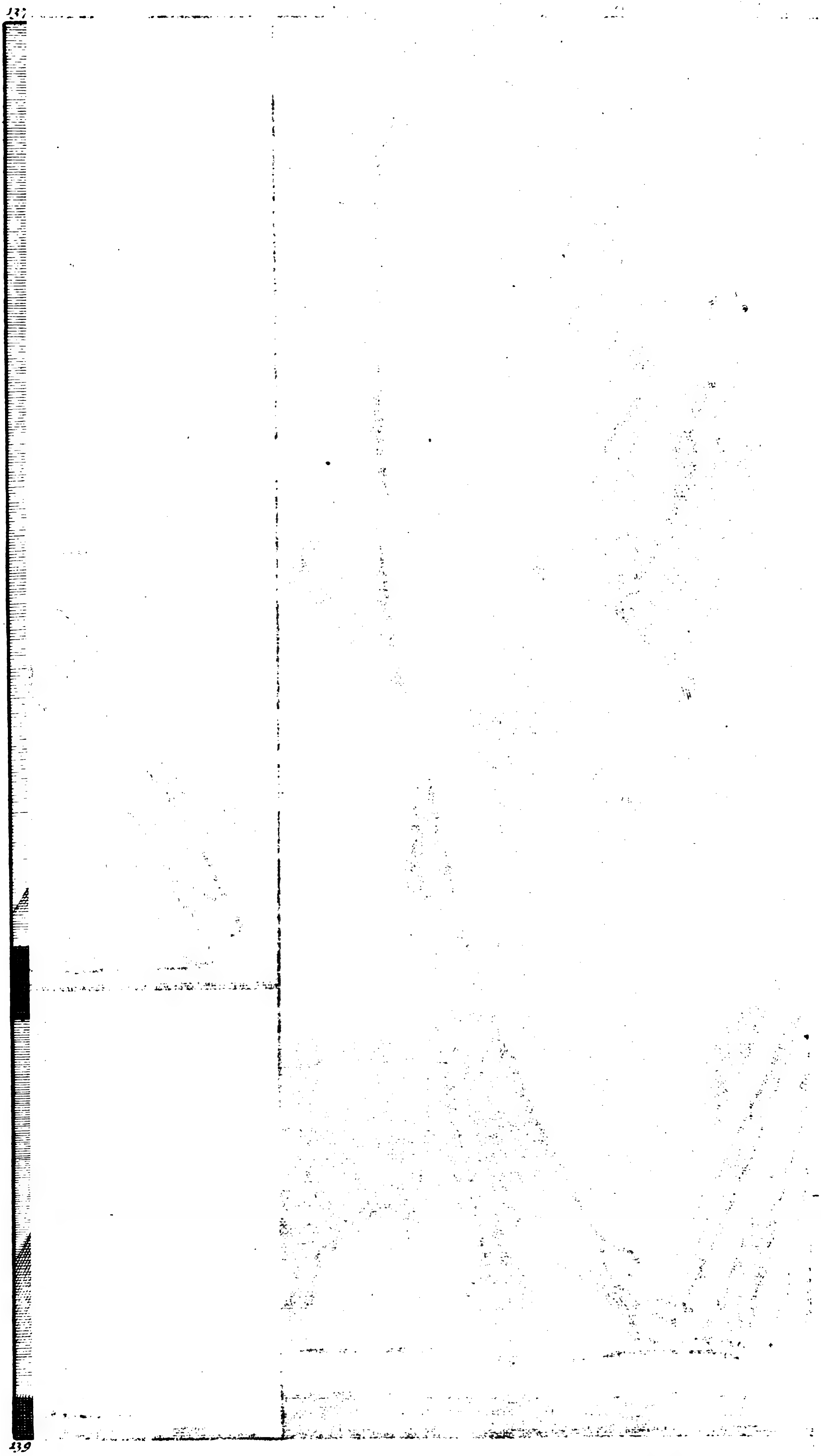
137
139

BEELT AEN DEN TRAP.

Digitized by Google

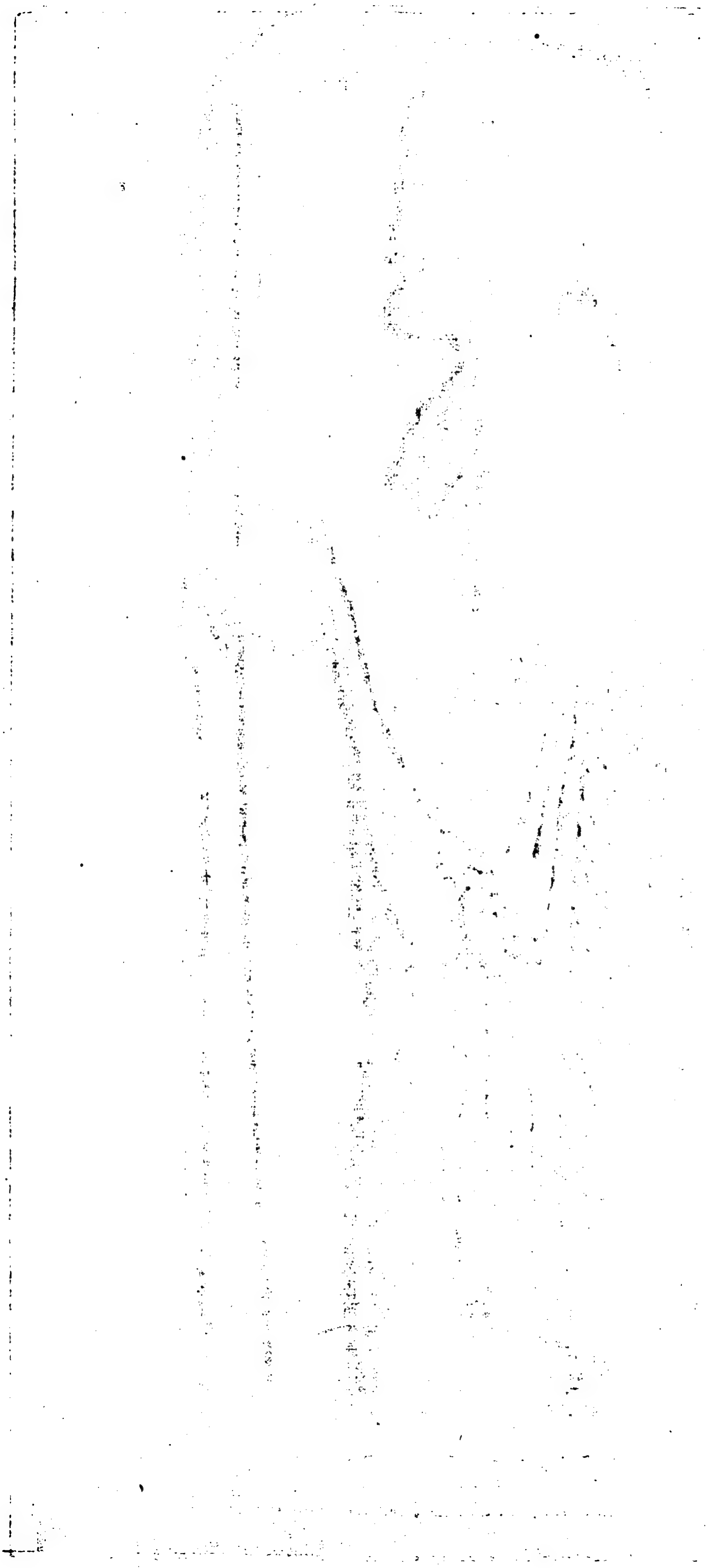

Digitized by Google

Digitized by Google

143. POORTAEL.

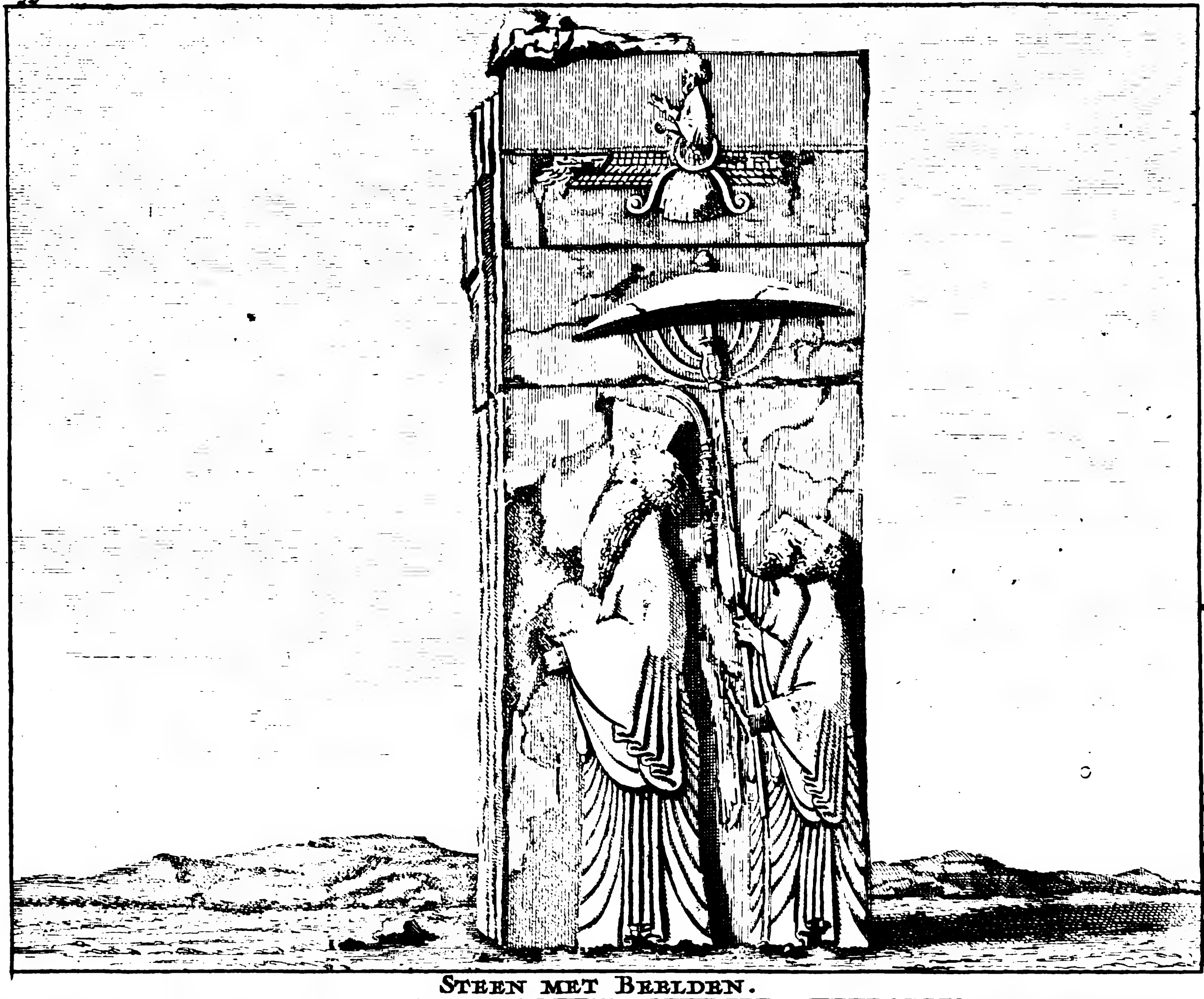

STEEN MET BEELDEN.

144.

Digitized by Google

POORTAEL.

STUK VAN EEN POORTAEL.

Digitized by Google

Digitized by Google

hierna breeder van ſpreken.

Uit luſt, die ik had om deze zeltſame en by de werrelt onbekende overblyfſels der outheit na te ſporen, nam ik eenen ſteenhouwer van de ſtadt *Zje-raes*, om my van zyne hulp te bedienen. Want de hardigheit der rotſen had my alle de beitels, die ik van Spahan met my genomen hadt, in korten tydt zoo 't onbruik gemaekt, dat ik ze niet meer bezigen konde. Hy voer niet beter dan ik: en zyne beitels, ſchoon veel grooter en ſteviger dan de myne, werden wel haeſt onbequaem om hun werk te doen. Uit ongedult evenwel, en begeerte om iets hier van met my in het Vaderlant te brengen, hakte ik een ſtuk uit een der venſteren, dat met verſcheide duſdanige karakteren bezaeit was. Gy ziet het, zoo groot als 't is, afgebeelt op N°. 137. Dit ſtuk is het onderſte van de regterzyde, daer de karakters beginnen, gelyk aen het afſcheitſel der ingehouwe linie te zien is. Men ziet ook een gedeelte van een der kleene beelden, gelyk dat in zyn eige grootte door N°. 138 aengewezen wort. Duſdanige twee ſtukken van handen ziet men op N°. 139. ook een gedeelte des lichaems van een kleener beelt door N°. 140. Nogh ziet men een diergelyk ſtukje van een der kleenſte beelden uit een der poortalen op N°. 141. Ik wilde nogh andere brokken van zoodanige beelden afhouwen: maer zy ſchilferden tot kleene en onkennelyke ſtukken af.

Het voornaemſte van alle was het beelt uit een vervallen brok eens rotsſteens van den gemelden trap. Maer het zelve, hoe dik de ſteen ook was, daer het op ſtondt, en my daerom hope gaf van het met tydt en gedult daer te zullen uitkrygen, barſtte eindelyk, nadat ik eenige dagen met houwen en ſteken daer aen bezigh was geweeſt, in drie ſtukken van een, zoo nogtans, dat men ze weder konde ſamenvoegen. Ik deed dan yder ſtuk door eenen man naer het dorp in myne herbergh brengen, om ze met my te voeren naer *Zje-raes*, en, gelyk verſproken was, te doen komen in handen van den Heer Kaſtelein, als hy hier naer toe zoude komen. Want ons inzicht was deze ſtukken te zenden aen zyn Edelheit den Heer Joan van Hoorn, Gouverneur Generael van het Nederlantſch Indie, opdat het door zorge zyner Edelheit van daer mogte gezonden worden naer het Vaderlant aen den Edelen Grootagtbaren Heere Nicolaes Witſen, Burgermeeſter der ſtadt Amſterdam, dien ik voornemens was te begiftigen met dit ſtuk der outheit tot erkenteniſſe van de beleeftheden, my door zyne Ed. Grootagtb. bewezen. Ik pakte het dan zorgvuldigh in katoen op hope dat het eenmael in het Vaderlant komen zou. Gy ziet het op N°. 142.

Vervolgens vertoont zich een poortaelſtuk van het opperſte gebouw, ter Noortzyde ſtaende, waer in een voornaem mans beelt is met twee vrouwen, (ik zagh ten minſte alle de beelden met den zonneſcherm en Zeepaerdeſtaert voor vrouwebeelden aen) welker eene hem een zonneſcherm boven 't hooft hout. De andere heeft eenen ſtaert van een Zeepaert, om vliegen, muggen, en andere vliegende diertjes af te weren. Gy ziet de hoedanigheit hier van op N°. 143. Men ziet de afbeeldingen van zulke ſchermen veel, die van overoude tyden in gebruik geweeſt zyn.

Op een ſtuk van dit opperſte gebou ten Weſten ſtaende, dat naer allen ſchyn van een groot venſter is, toonen zich drie mans beelden, die ten deele verbroken zyn. Het beelt, dat voor aen ſtaet, heeft een ſoort van een kap, die onder de kin toeloopt, hoedanig een de *Magi* of wyzen der oude Perſianen droegen, alsze hunnen godtsdienſt pleegden. Waer van ik hierna breeder ſpreken zal. De gedaente hier van ziet gy op N°. 144.

Een poortaelſtuk aen het voorgemelde opperſte gebou wort vertoont op N°. 145. Men ziet daer twee mannen met lanſen of pieken, die ten Ooſten ſtaen: waer by zeker hoogh tuigh met ſtrepen, die van een geſcheiden zyn, gezien wort. Dit komt hun tot by de kin. Benevens dit zelve gebouw vond ik mede nogh een poortaelſtuk aen d'Ooſtzyde in den gront leggen, waer op een man met eenen Leeu vegt, hebbende in zyn ſlinke hant het geweer, gelyk door N°. 146 aengewezen wort.

Binnen een vak of venſter van dit zelve gebouw ten Zuiden vertoonen zich twee mans beelden met eenen bok, die eenen grooten gekromden horen heeft: waer by d'een hem met de ſlinke hant vat, en de andere hant aen deszelfs hals heeft. Het voorſte beelt heeft een kap, die onder de kin toeloopt, gelyk de boven gemelde, en iets in zyn ſlinke hant, dienende miſſchien tot reuk-of offerwerk. Het wort aengewezen op N°. 147. De verbeeldingh in een der poortalen, benevens het laetſte gebouw half in den gront ſtaende, wort gezien op N°. 148. Zy behelſt twee vrouwen, waer van d'eene weder den ſtaert van een Zeepaert boven het hooft van een voornaem man hout, wiens muts, haer, en baert de gedaente heeft, die men ziet op de penningen van Arſaces.

Het ganſche agterſte gebou ten Zuiden, waer aen de trap, als gezegt is, ſteil opgaet, heeft langs den muur heen een vlakke kornis gehadt, zonder eenigh ſieraedt, waer onder men nogh vier verbroke plaetſen als venſtergaten meerendeels onder den gront ſtaende ziet; zynde deze geheele muur uit eene levendige rots gehouwen,

uitgezondert de bovenste steenen. De trappen uit de zelve rots hebben de lengte van 7 voet en 7 duim, de hoogte van 2½ duim. De trap wort onder het slinke vak of venster gezien. De andere is aen het einde ter regter zyde geweest. De verbeeldingh hier af ziet gy op N°. 149.

Aen d'Oostzyde van dit gebouw is mede een trap, als gezegt is, vol beeltwerk geweest, waer van men in de afbeelding op N°. 150 de gedaente bespeurt, en wel zien kan dat het een zeer fraeie trap, vol beeltwerk aen de tusschen-, en zydmuren geweest is.

Aen twee zydestukken der poortalen nevens het opperste gebou, tusschen die naer het gebergte leggen, ziet men nogh denondersten grontsteen, aengewezen door N°. 151.

Binnen een der poortalen van de gebouwen naer het het gebergte staende, is ten Noortzyde veel beeltwerk, aengewezen door N°. 152.

In dit poortael schynt het zittende beelt eenen Vorst te betekenen, aen wien de eergiften aengeboden worden. De overige beelden schynen zyn lyfwacht en stoet aen te wyzen.

De twee kegelswyze vazen voor den Vorst gestelt schynen te dienen tot reukwerk of kruideryen. Boven zyn hooft wort ook een staert van een Zeepaert gehouden.

Een ander poortael ziet men aen de Zuidtzyde, dat byzonder fraei met beeltwerk gesiert is, en vertoont wort door N°. 153. Waer boven aen het voorgemelde beeldeken heel duidelyk gezien wort.

Men ziet het paertshooft in den gront leggende van het vervalle poortael ten Noorden op twee verscheide manieren getekent, en veel sieraetwerk nogh daer aen. Ik had meer dan drie weken daer geweest, eer ik deze steenen vond. Zoodat my door het gestadigh zoeken alles most voorkomen. Het stuk met hals en borst daer aen ziet gy op N°. 154, en het hooft alleen op N°. 155.

Tot meerder naeukeurigheit heb ik hier nogh bygevoegt verscheide dingen, die by de beelden gevoegt waren in een der laetst gemelde poortalen: onder welke voornamentlyk zyn de staert van een Zeepaert, de Zonnescherm, de kegelswyze vasen, een sierlyke stoel, en wat verder in de handen eeniger beelden is, met twee soorten van rondt sieraedtwerk, waer mede men de beesten ten deele bezet ziet. Alle deze dingen vertoont het getal van 156.

Boukunde daer aen te bespeuren. Om ook iets te zeggen van de Boukunst hier aen getoont, staet aen te merken dat alle de kolommen op eene wyze met rygen of kanteelen gemaekt zyn, zynde eenige van drie, andere van vier stukken op elkander gezet, buiten het bovensieraedt of kapiteel, dat in vyf verscheide stukken bestaet: hoedanig een orde, niet overeenkomende met de vyf bekende, ik noit gezien heb.

Koningklyke graven. Andere schryvers getuigen dat op deze twee kolommen vliegende paerden gestaen hebben van eene ongelooffelyke grootte by de twee poortalen aen den voortrap van 't gebouw. Ja daer is'er, die zegt zulx met eigene oogen gezien te hebben, waer aen ik myne toestemminge wel licht geven zoude; hoewel ik in het hantschrift des schryvers geen jaer aengetekent vond, ook niet dat van hem op de andere kolommen kamelen gezien waren, daer ik dit nogtans verzekeren kan, dewyl nu nogh op eene der kolommen, die by elkander zonder kapiteel staen, hoedanige nogh negen in getal overigh zyn, een knielende kameel gezien wort. Hy is wel niet geheel: maer men ziet klaer een gedeelte van het lyf en de voorste pooten, alles met sieraedtwerk bezet, even als de beesten in de voorste poortalen. Dat genoegh bewaerheit wort door de byleggende steenen, die van de andere kolommen afgevallen zyn. Het bovenstuk schynt door aertbeving verschoven te zyn, maer evenwel zodanigh aen de eene zyde te hebben overgehelt, dat het in wederwigt gebleven is. Wy geven u de afbeelding daer van op N°. 157.

Wy toonen ook op twee of drie der andere tien, met kapitelen verzien, nogh een brok steen; hoewel men niet onderscheiden kan wat beest dit geweest zy.

Misslagh van zekeren Schryver. De zelve schryver tekent aen dat hy nogh zestien pilaren by een heeft vinden staen, die gevoegt by de twee eerste aen den voortrap een getal van 18 uitmaken. Hoe kan dat zyn, daer ik'er nogh 19 gevonden heb? In zyne verdere aentekeningen heeft hy ook veele misslagen begaen. Evenwel moet ik tot zynen lof zeggen, dat ik nogh by niemant zulke naeukeurige aentekeningen over dit gebouw als by hem gevonden heb.

Daer is in deze kolommen geen ander onderscheit dan dat eenige met kapitelen zyn. Want in hoogte zyn ze elkander gelyk bereikende 70 of 72 voet, in de dikte of rondte 17 voet 7 duim, uitgezeit de twee, die by de eerste poortalen staen, die wy reedts hebben beschreven en vertoont. De voetstutten zyn alle rondt, hebbende in den omkring eenen voet, die van den ondergront af 24 voet en 5 duim beslaet. De onderrand is 1 voet en 5 duim dikker. De hoogte daer van is 4 voet, 3 duim. Het sieraedtwerk bestaet in drie verscheide manieren. De Kornissen der poortalen en vensteren zyn alle op eene manier, gelyk in de afbeeldinge genoegh gezien wort.

Het

Digitized by Google

148. POORTAEL.

VENSTERSTUCK. 147.

GEZICHT VAN HET AGTERGEBOUW.

149.

VERVALLÆ TRAP.

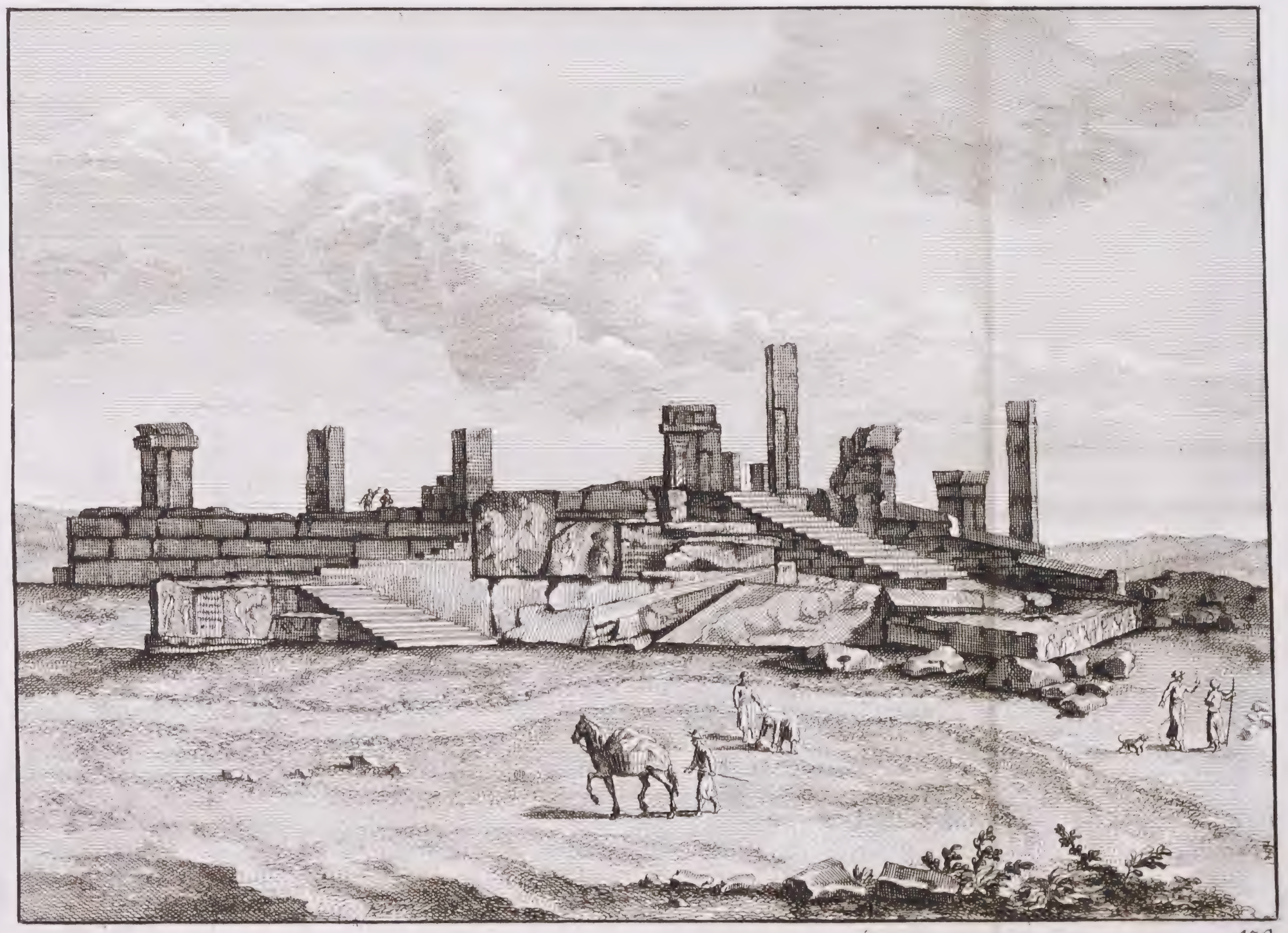

150.

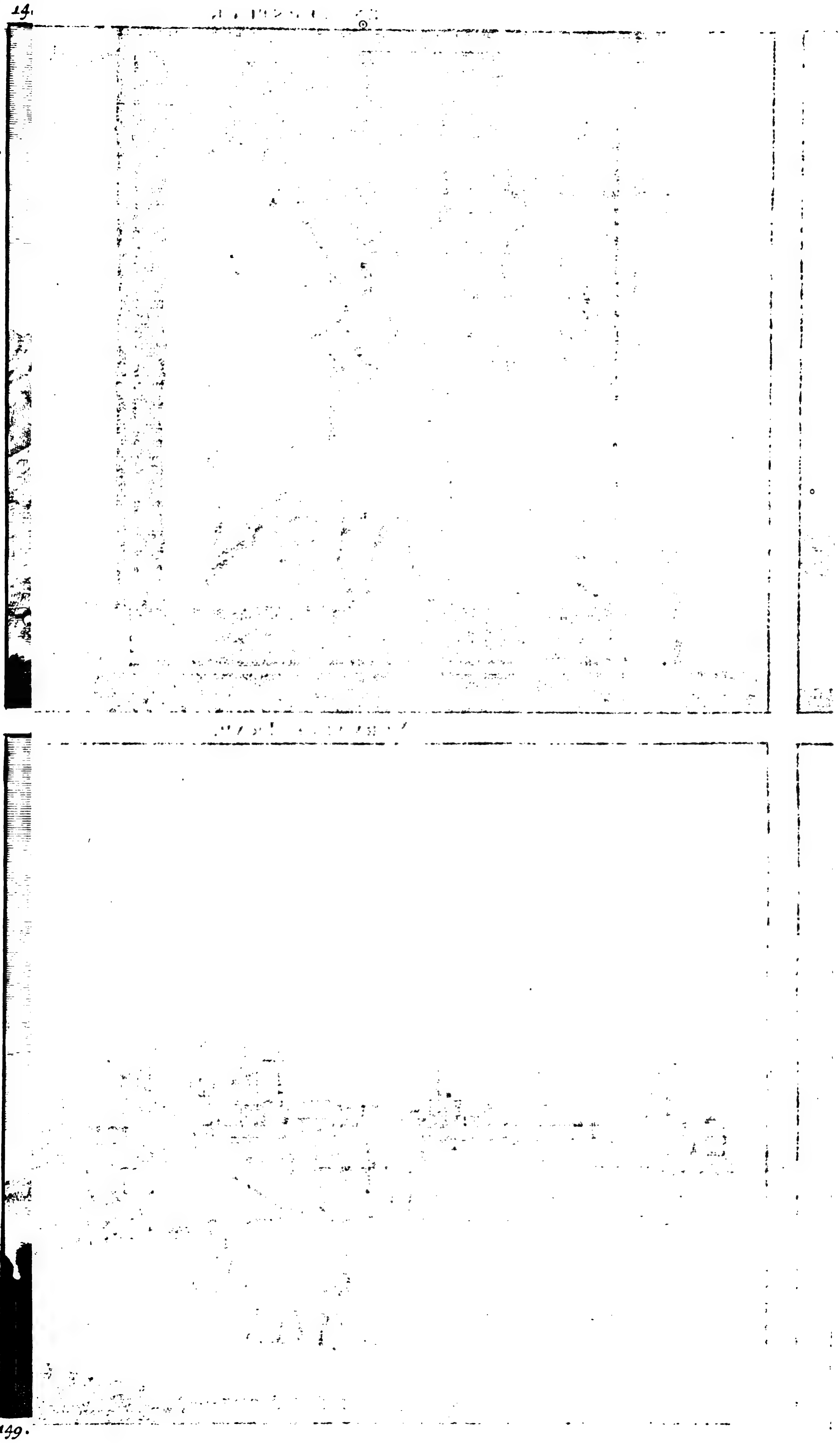

Digitized by Google

151. POORTAEL.

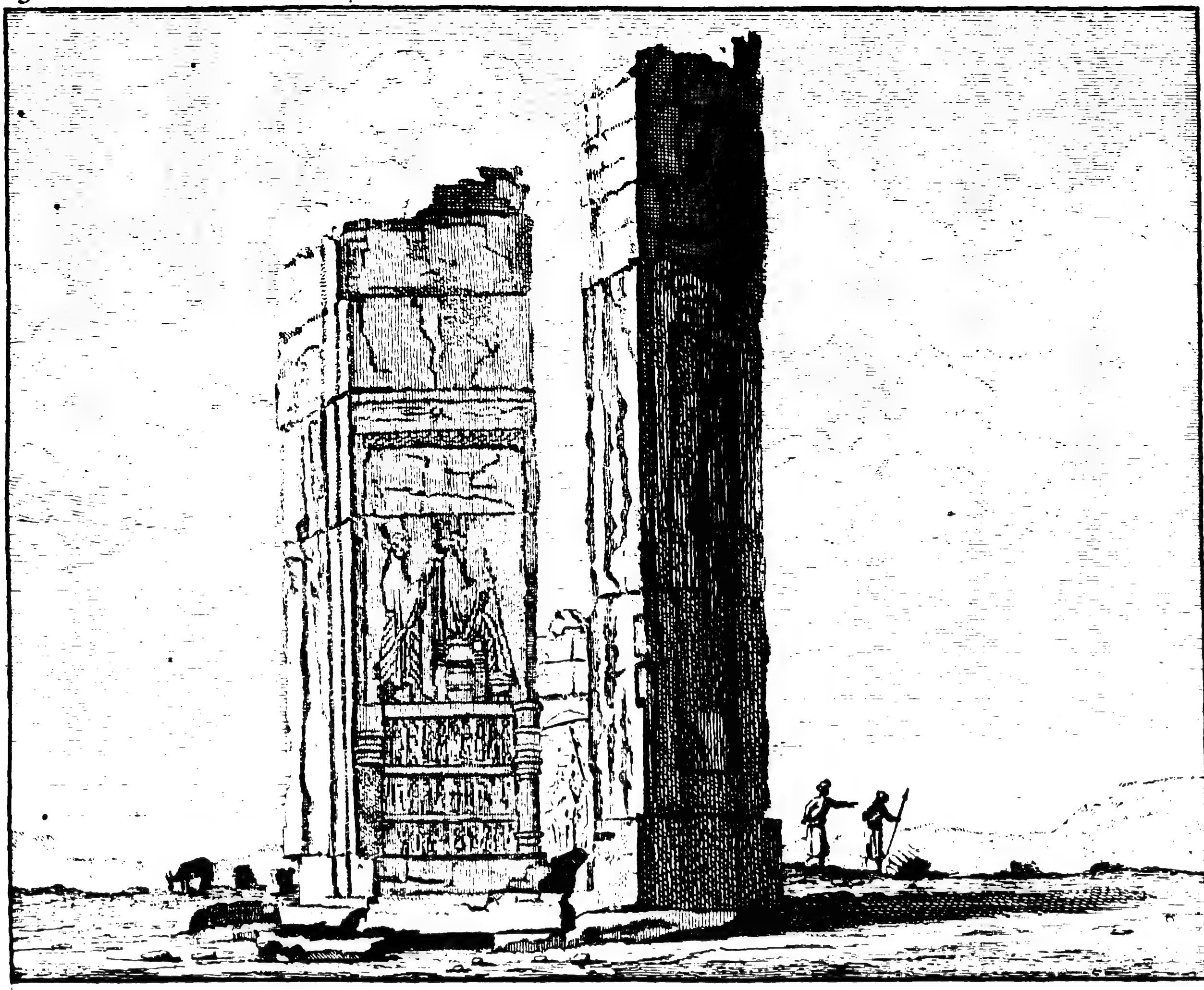

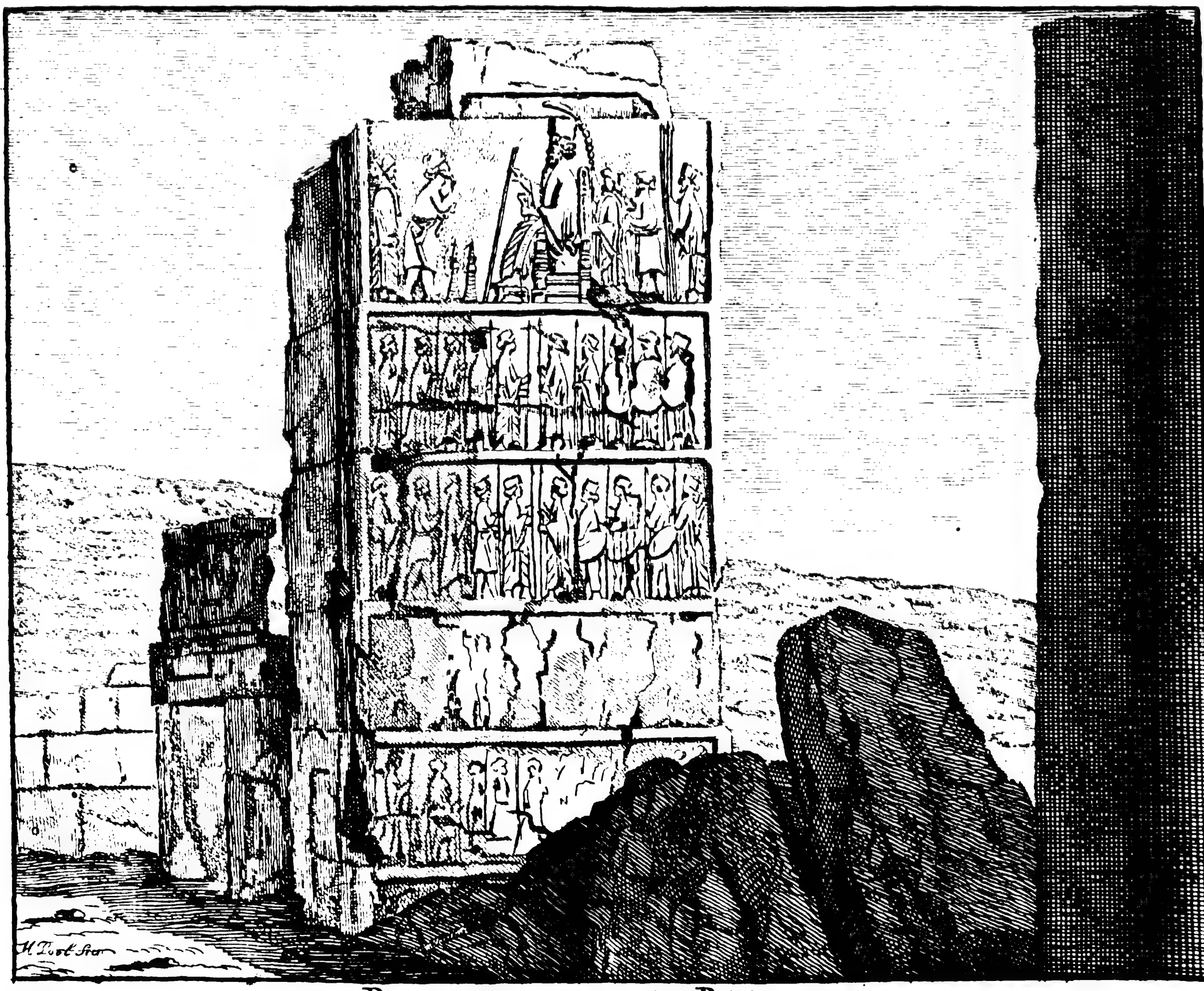

152. POORTAEL MET VEEL BEELDEN.

Digitized by Google

POORTAEL.

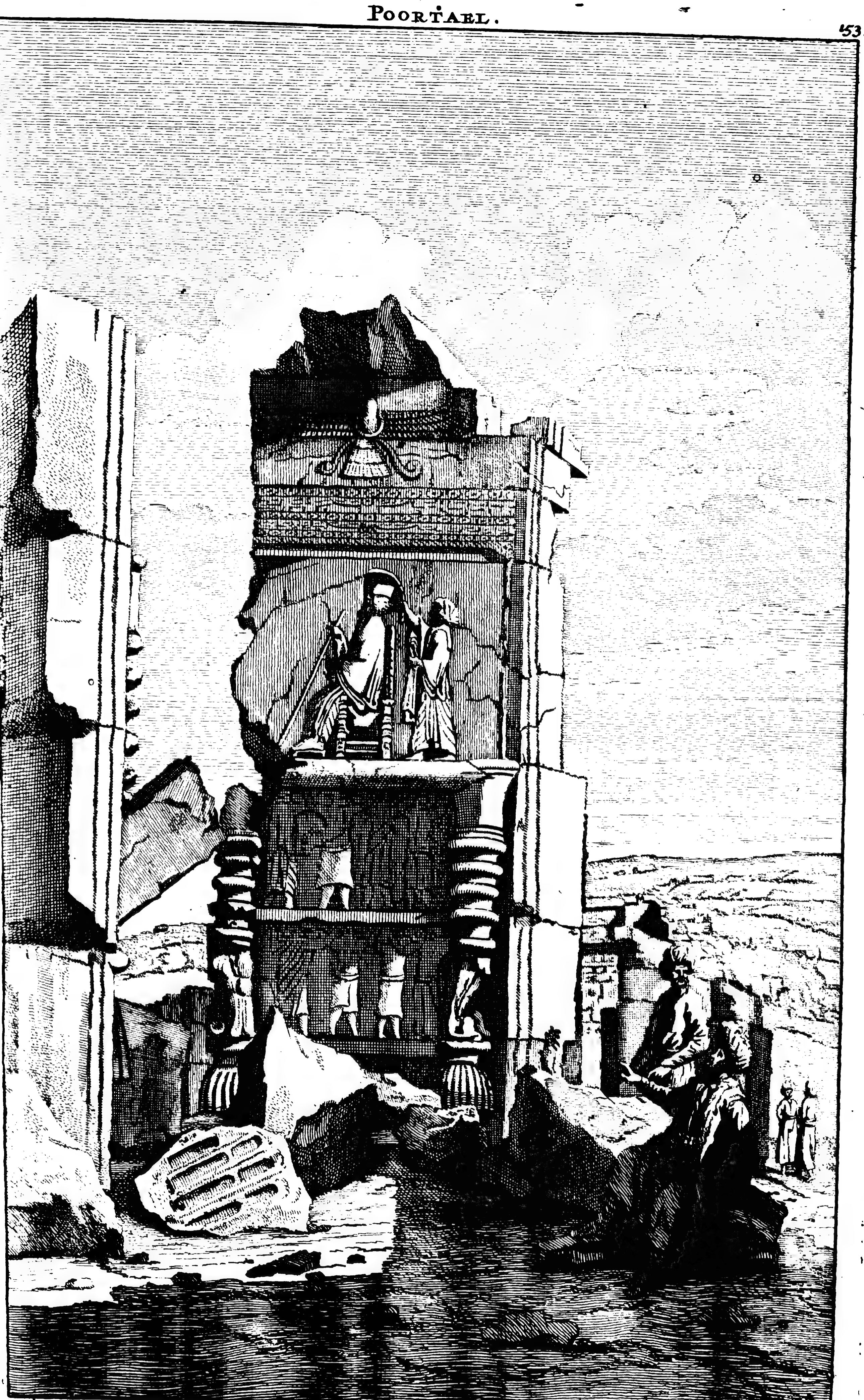

Digitized by Google

154. Verbroken Paertshooft.

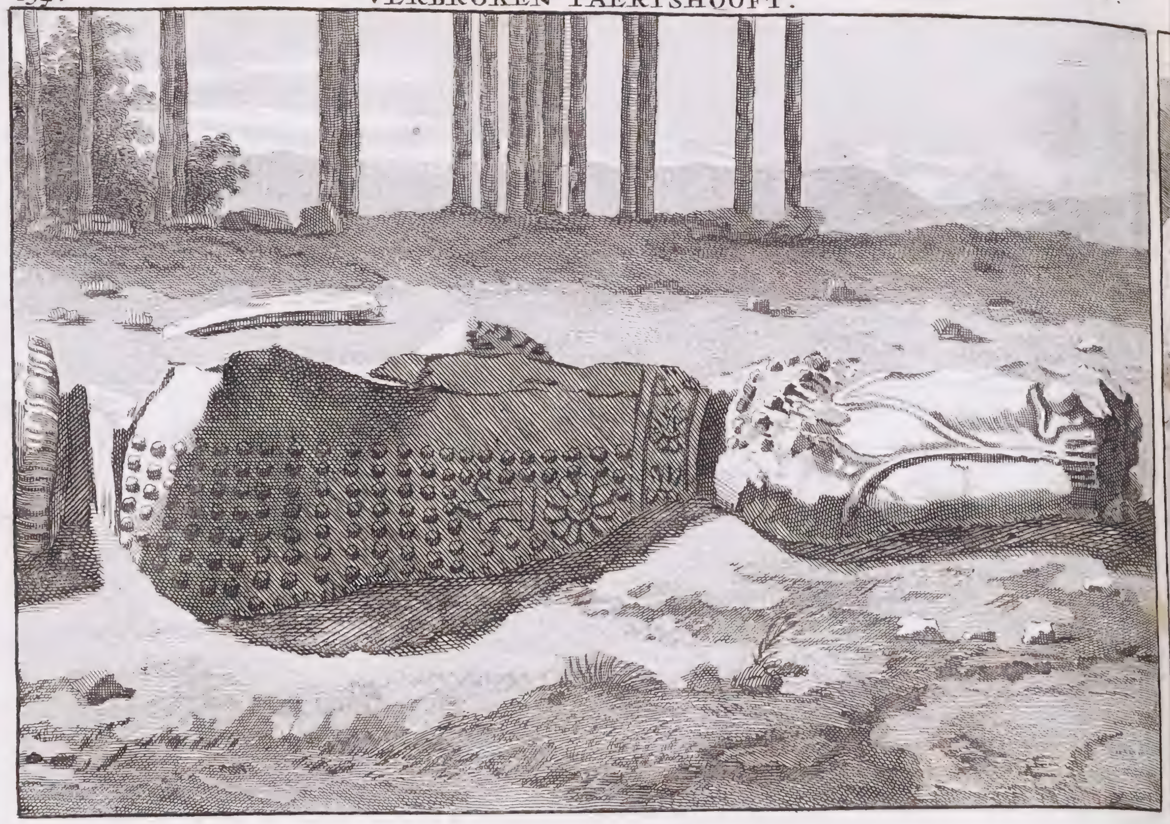

Paertshooft. 155.

Kolom met een knielende kameel. 157.

156. Veelerley sieraetwerk van Persepolis.

154

156.

GRAFSTEDE DER

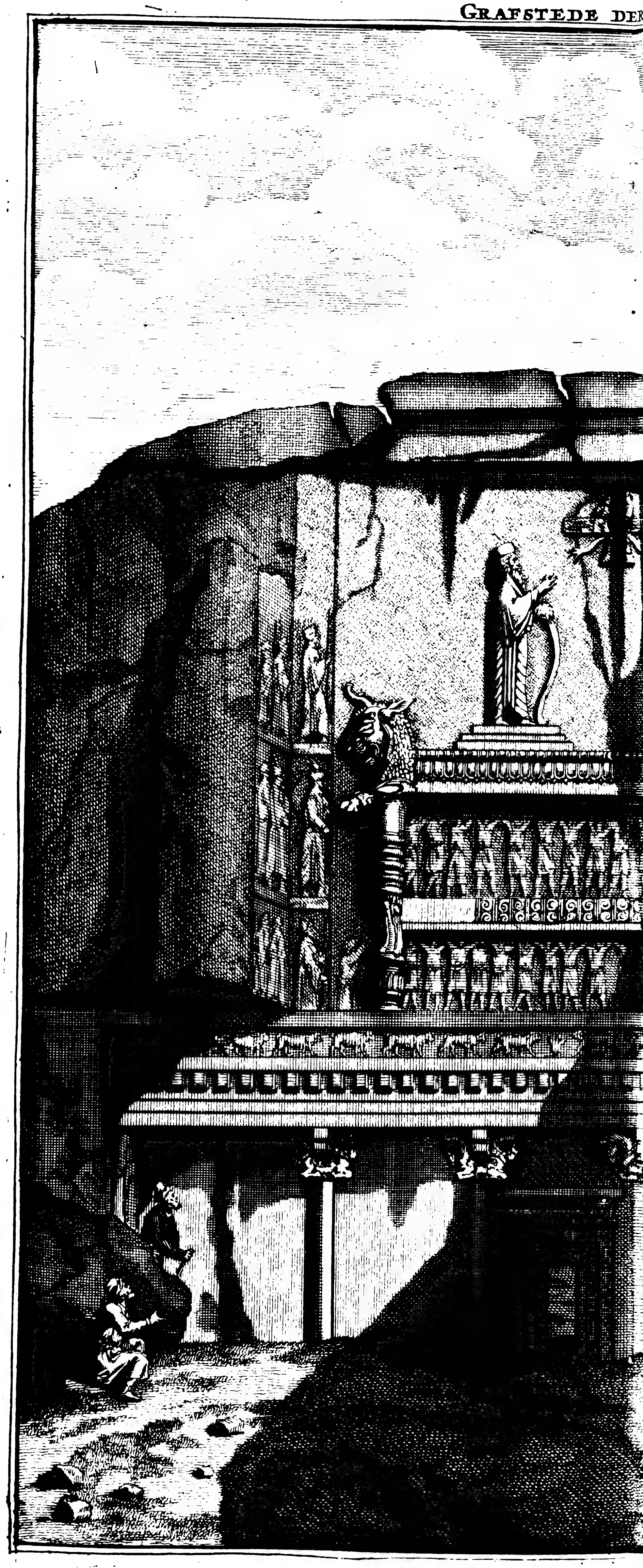

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Oirzaek van dit verval.

Het elendigh verval dezer schoone werken, die van tydt tot tydt al verder en verder verbroken zyn, wort toegeschreven aen de Gouverneurs van Zje-raes, en andere Bevelhebberen ontrent Persepolis. Want hun gaet na dat zy, gedwongen de Grooten des Ryx, die meenigmael hier quamen, om deze outheden te bezichtigen, te ontfangen en te onthalen, uit afkeer dezer zware kosten, met voorbedachten raedt deze kostelyke gedenktekens meer en meer vernielt hebben, om den Ryxraden den lust te benemen van zoo meenigmael hier te komen.

Het geen hier nogh aen te hechten is behoeft voor het voorgaende niet te wyken. Teweten ik spreke van de twee gemelde oude graven der Koningen, waer van het een ten Noorden, het ander ten Zuiden in dezen bergh gehouwen is. De voorgevel hier van vertoont zich groots by uitnementheit in dezelve rots, zynde vol beelt-en sieraetwerk. Beide zynze van eene gestalte, hebbende onder de breette van 70 voet. De party, daer de beelden zyn, is van 40 voet. De hoogte is weinigh minder dan de onderste breette; springende de rots aen beide de zyden 60 schreden uit. Net op de helft dezer wydtte is de vlakke voormuur, die zich uitstrekt van d'eene tot d'andere zyde der rots, en de hoogte heeft van 6½ voet. In den hoek ter slinke zyde, daer men opklimt, naer de Noortzyde, is de rots verbroken. Dicht aen den voorgevel ziet men vier boomtjes opgewassen. Onder aen het werk vier kolommen, aen welker bovenste wederzyts een ossenhooft tot aen de borst toe verbeelt is, heel met sieraedtwerk bezet. Aen het midden is de poort, die kleen en meest gesloten is, hebbende maer eenen halven voet openingh, dewyl'er water in staet. De lyst der poort is vol sieraetwerk. Aen beide de zyden springt hier de muur 5 voeten uit. Op de binnenzyden ziet men vier mannen met lansen staen, teweten twee boven elkander, mede ten deele verbroken, even als de muur. Deze beelden hebben de grootte van 5 voeten en 7 duimen. Boven de kolommen komt een kornis 2 voet, 9 duim van den muur af. De hoogte is ontrent van 4 voet. Zy rust als op vier uitstekende balken, die boven de kolommen tusschen de ossenhoofden uitkomen. Boven aen in de kornis ziet men 18 Leeutjes' uitgehouwen, strekkende zich negen van elke zyde naer het midden, daer een sieraetwerk vaeswyze gestelt is. Wat lager loopt een ry van blokjes, *Triglyfen* genaemt, in dezelve kornis. Hier boven staen twee ryen beelden, byna levens grootte, elke ry van 14, verzien van krygsgeweer. Zy houden alle de handen om hoogh. Aen de zyden der zelve is een sieraedtwerk koloms wyze, met eenigh dierenhooft daer boven op, daer een hoorn aen is. Het vertoont zich tot de borst, en de voorste pooten. Daer boven ziet men een ander kornis met loswerk. Ter slinke zyde, daer de muur uitspringt, zyn drie plaetsen boven elkander, staende in elke daer van twee beelden met lansen, en daer benevens drie zulke beelden boven elkander. Ter regter zyde staen mede twee beelden in een vensterplaets, die de slinke hant aen den baert hebben, en de regter om laegh aen het lyf houden. Hier benevens staen nogh zulke drie beelden boven elkander. Onder tusschen deze beelden en het sieraetwerk met den beestekop ziet men wederzyds nogh een beelt: dogh het is meest verbroken. In de opperste plaets staet een groot beelt op drie trappen, dat een Koningh wezen wil, die met de regterhant wyst, en in de slinke eenigh wapentuigh als een boogh of slangh heeft. Nevens hem ziet men ter regter zyde eenen altaer, waer op geoffert wort, en waer uit zich eenige vlammen viers vertoonen; Hier boven vertoont zich de Maen, en eenigen willen dat ter slinke zyde agter het beelt de Zon zal geweest zyn, dat men evenwel niet zien kan. Boven aen ter middelste plaetse vertoont zich het beeldeken, waer van we gesproken hebben in de beschryvinge der poortalen. Dogh de zyden uitspringende vleugelswyze, zyn maer met vier onderscheide repen, en de einden van het rondt om het lyf hebben drie punten.

De beelden aen dit werk zyn plomper gemaekt dan de vorige: dogh het sieraedtwerk is fraei en net. De afbeeldingh hier van is op N°. 158.

Onzekerheit van Darius grafstede.

Men kan niet zeker zeggen of in eene dezer grafsteden het lichaem van Koningh Darius gelegt is, dewyl men het niet uit de Schryveren besluiten kan. Want Q. Curtius, die zich geheel overgegeven heeft tot het beschryven van Alexanders leven, en zyne verwinningen breet uit te meten, tekent alleen aen, dat deze Vorst het lichaem van Darius, nadat hy van Bessus vermoort was, aen zyne Moeder Sysigambis heeft doen overgeven, om naer zynen staet en de Vaderlantsche wyze begraven te worden in de grafplaetsen der Voorouderen.

Tusschen beide deze graven dicht aen den bergh ziet men nogh eenen vierkanten put, die aen elke zyde 15 voeten breet, en ontrent 25 diep is. Het is buiten twyffel een waterput geweest, die uit eene rots gehouwen is. Nu staet'er een enkel boomtje in.

Wat aengaet het graf ten Zuiden, dat veel verbroken is, ik ben daer binnen in geweest, dewyl het water, terwyl ik hier was, in den gront getrokken was, waer

Digitized by Google

door men'er nu kon inkruipen. Ik bevond dan dat de ingangh 2 voet hoogh was, en van binnen 46 voet breet, en 20 diep. Men vint'er drie voltens in, die eenen aenvangh nemen ter halver wegh der diepte. De hoogte is 7 voet tot het gewelf. Aen de flinke zyde des ingangs ziet men een gat in de rots of voormuur, daer het licht door schynt. Onder deze volten leggen verscheide steenen, inzonderheit aen die ter flinke zyde. Men zegt dat hier twee grafzerken in geweest zyn, gedekt met halfronde bovensteenen. Myn gevoelen is dat ze verbroken zyn met voordagt, dewyl yder by wylen daer vry in heeft mogen gaen. Nu is'er niets overigh dan het gene ik genoemt, en afgetekent heb op N°. 159.

De voormuur of rots van dezen voorgevel springt aen d'eene zyde maer 30, en aen de andere 40 voeten uit. Om op te komen is'er geen voormuur, als aen den eersten. Aen beide de zyden van den voorgevel ziet men nogh in drie afgescheide plaetsen twee mannen gewapent met lansen. Men geeft voor dat in het eerst genoemde graf of kelder 6 zerken zouden zyn: hoewel anderen beweren dat'er maer 3 zyn; het geen my bevestigt wert door eenen, dien ik door het water daer in deed kruipen. Buiten het gebouw ten Zuiden, 215 schreden van den uitersten hoek des voormuurs staet de voorgemelde kolom, die ten deele verbroken is, maer evenwel nogh op zynen voetstut rust, gelyk we die op N°. 160 verbeelden; leggende daer om nogh 8 voetstutten in den gront, als een naer het Noorden, 7 schreden van de kolom af, een ook ten Oosten op gelyken afstandt, en drie ten N. Oosten 10 schreden van de kolom, beslaende de hoek ten Westen 18 schreden. De twee, die naer 't Zuiden leggen, beslaen 22 schreden, zynde 8 schreden van elkander af. Buiten deze leggen nogh veele groote steenen in 't ront. Men ziet'er ook nogh drie vlakke groote brokken van rots, die buiten twyffel de grontvest van eenigh gebouw geweest zyn. De dikte dezer kolom is in de rontte 12 voet, en 7 duim. De hoogte van den voetstut 3 voet, 6 duim boven den gront. By de twee voetstukken ten Zuiden leggen twee stukken van kameelen, die boven op de kolommen geweest zyn. Men vint voor een gedeelte het sieraedtwerk daer nogh aen.

Ten Noorden 650 schreden buiten het gebouw wort nogh een poortael gezien, niet van de grootste soort, waer in men wederzyts een vrouwenbeelt ziet ontrent zoo groot als het leven. Gy ziet de verbeeldingh hier op N°. 161.

Dewyl wy de grafstede der Koningen op een stuk in het kleen hebben moeten afbeelden, zullen wy het zydesieraet met den fraeien beestekop in het byzonder op het getal van 162 vertoonen. Hier by ook zoodanigh een van het poortael met fraei sieraedtwerk ten Zuiden, te zien op N°. 163. Daerenboven de beeltenis der twee ossenhoofden op eene der kolommen onder de kornis aen het bovengemelde Koninglyke graf op N°. 164. Ten overvloedt ook nogh een stuk steen op eene der kolommen, waer aen de voorste pooten van een knielende kameel nogh ten deele kennelyk zyn, op N°. 165.

Dus verre gevordert zynde in het nasporen van alle deze dingen, liet ik het overige van mynen tydt, dien ik hier doorbracht, niet ledigh doorgaen, maer pynde my, om al wat kennelyk was, zoo van beelden van menschen, als van beesten aen te tekenen, om al de pracht dezer oude werken voor het oogh te stellen.

Deze naeukeurigheit begon ik dan aen te wenden by de twee eerste poortalen by den voortrap, daer 4 groote beesten zyn, en den trap, daer men tot de kolommen opgaet. De beelden, die hier te vinden zyn, zoo van menschen, als van beesten, maken een getal uit van 520. In en aen de eerste poortalen vint men 42 beelden levens grootte, waer onder nogtans de beelden der mannen, boven welker hoofden de zonnescherm gehouden wort, ook die met de leeuwen vechten, en die met lanssen gewapent zyn, twee voet grooter zyn. Aen den achtermuur vint men 18 beelden met lanssen, alle levens grootte, en aen de vervalle trappen vint men 25 kleene, die samen 85 uitmaken. In het opperste gebou ziet men 12 vrouwen levens grootte afgebeelt, en vier en dartigh wat kleener. Vyf stukken zyn'er van poortalen, waer in de mannen 10 voet en 4 duim hoogh zyn. Nogh twee poortalen zyn'er, waer in de beelden lansen hebben. Deze zyn 7 voet en 5 duim hoogh. Hier nevens voor de gemelde ledige plaets zyn aen den voormuur 18 bovenlyven van beelden met lansen. Zy staen regt over de vorige, en hebben dezelve grootte, makende dus samen een getal van 82. Aen den trap van dit opperste gebou ten Oosten staen vier vrouwenbeelden aen den voormuur. De maet is kleen leven. Men ziet ze tot by den hals. Agt zyn'er ook aen de zydmuren. Aen de zyde dezer trappen zyn nogh te bekennen 36 kleener beelden, 2 voet hoogh. Hier zyn 3 leeuwen voor aen, die met stieren vechten. Dus is hier een getal van 62. Aen de drie stukken der poortalen ter Oostzyde staen met den zonnescherm drie figuren, aen elk stuk een. In een derde poortael daer by staende vint men 6 groote beelden: en daer onder drie ryen kleene beelden, 1 voet en 6 duim hoogh; zynde de bovenste en onderste ry van 9, en de mid-

Verdere naspo-ring dezer sieraden.

Digitized by Google

HET GRAF DER KONINGEN VAN BINNEN.

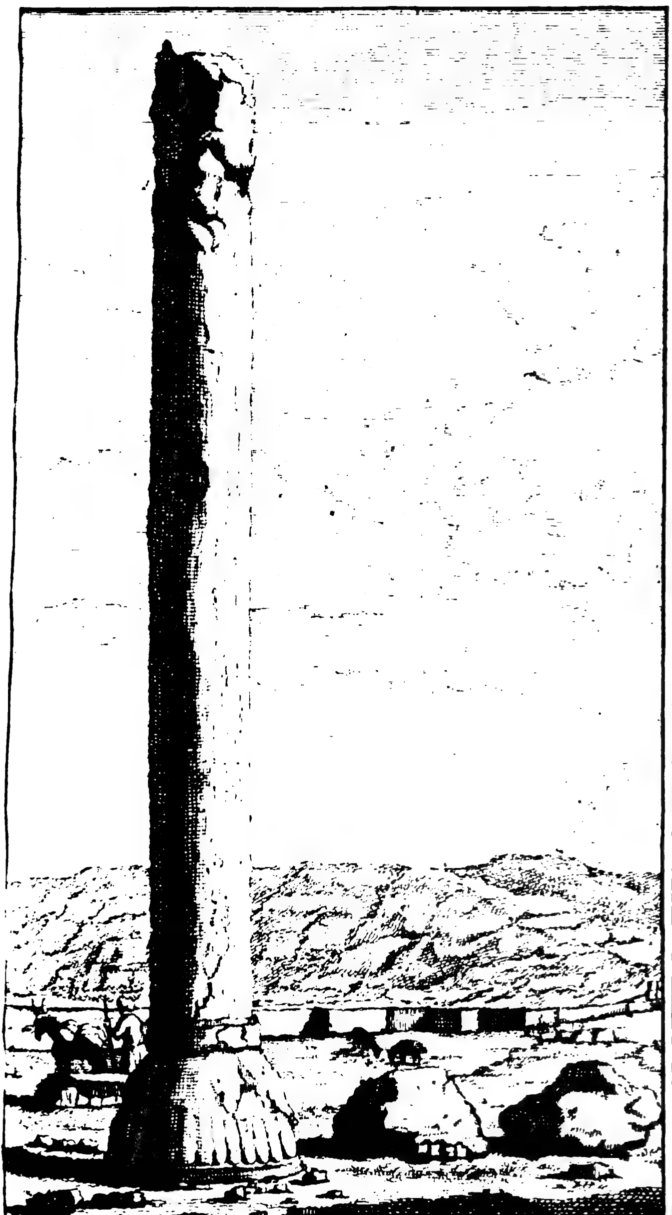

160. KOLOM BUYTEN HET GEBOUW.

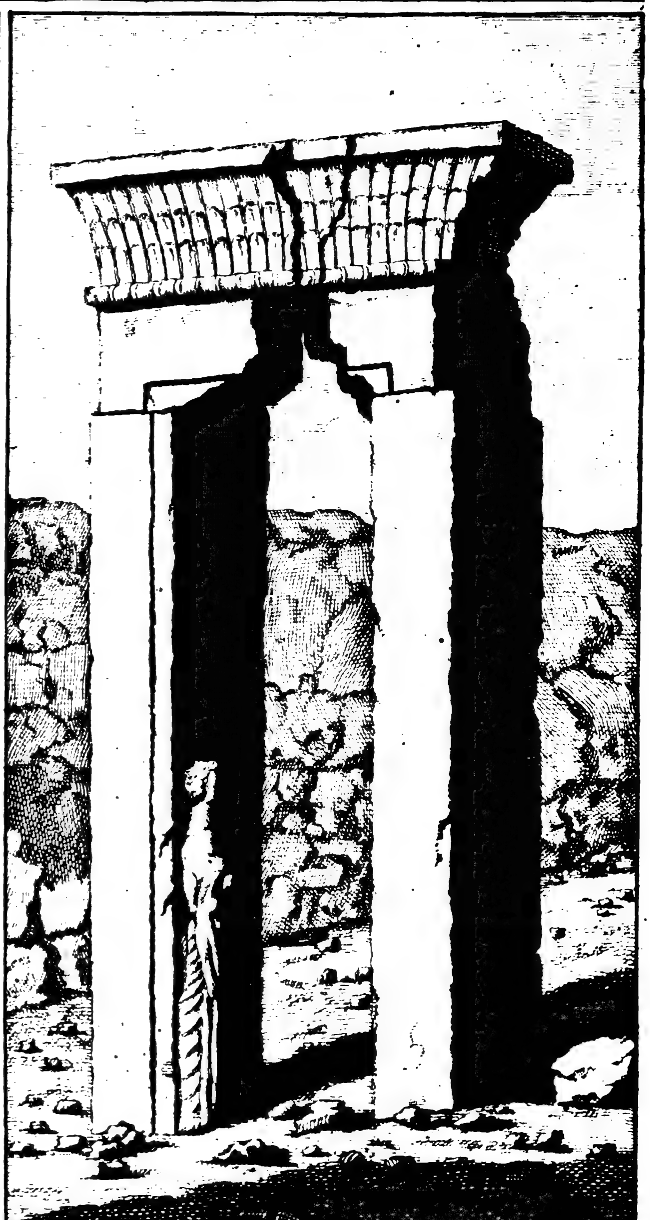

POORTAEL BUYTEN HET GEBOUW. 161.

Digitized by Google

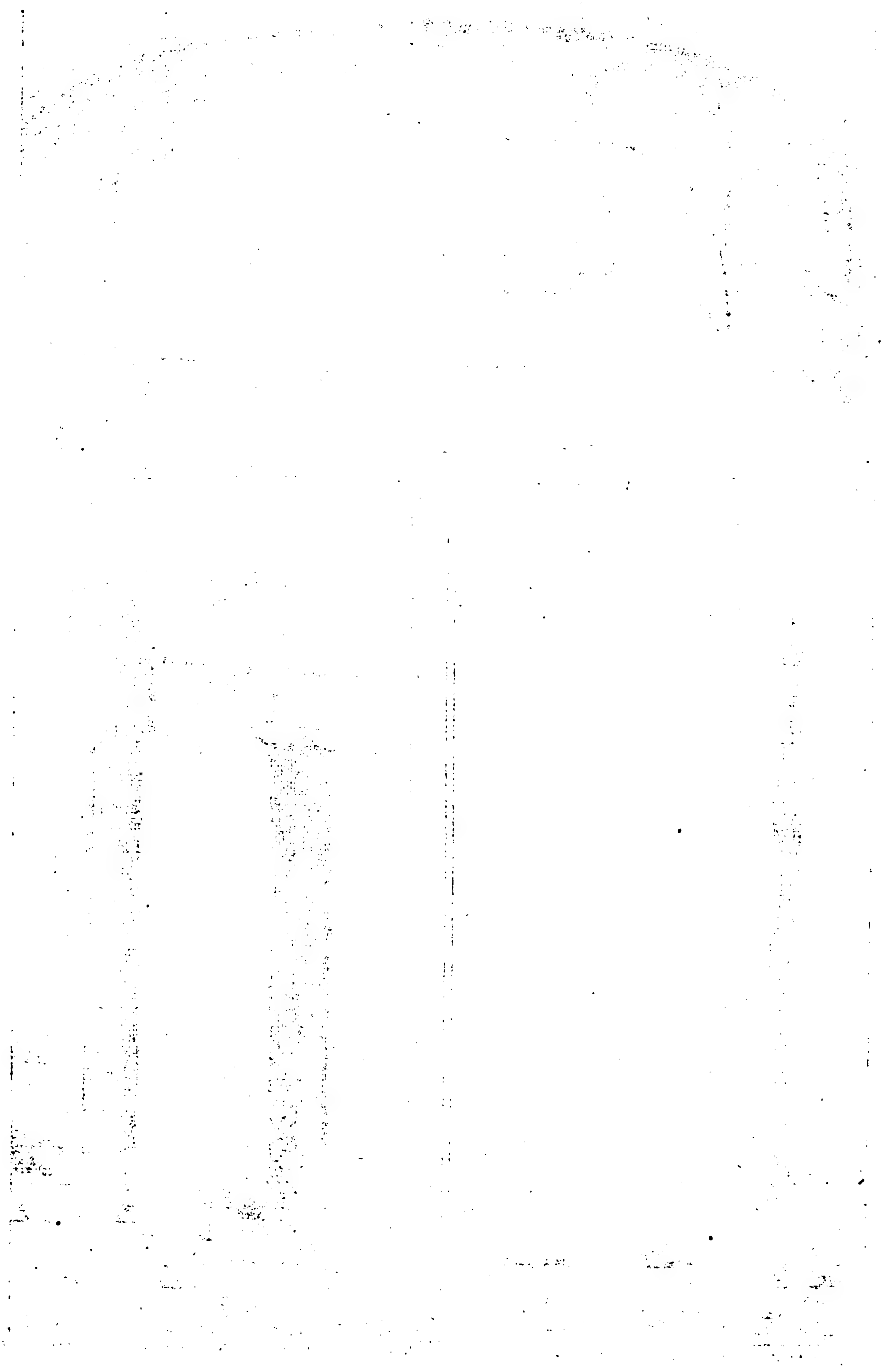

Digitized by Google

162. SIERAEDTWERK.

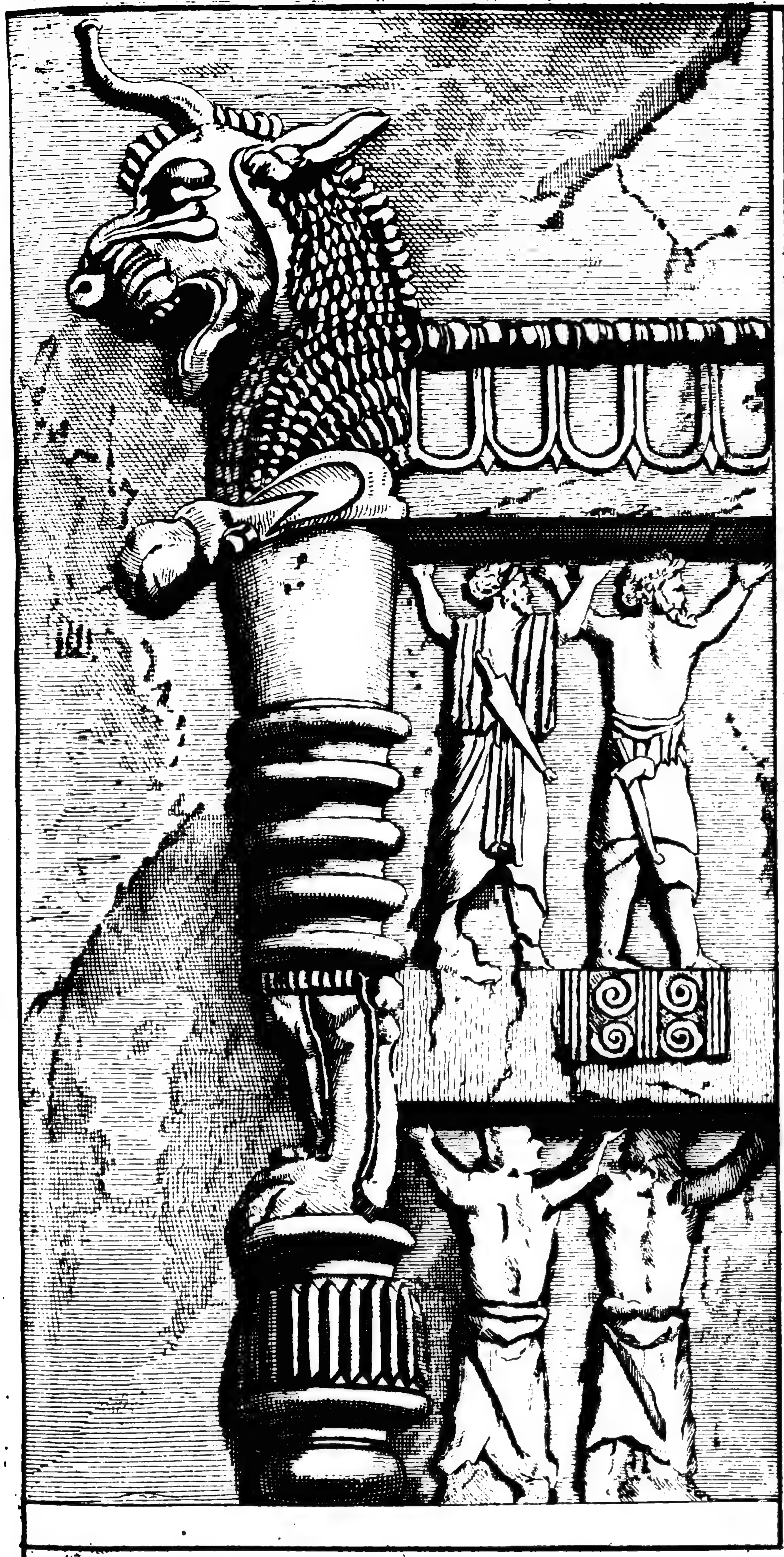

SIERAEDTWERK. 163.

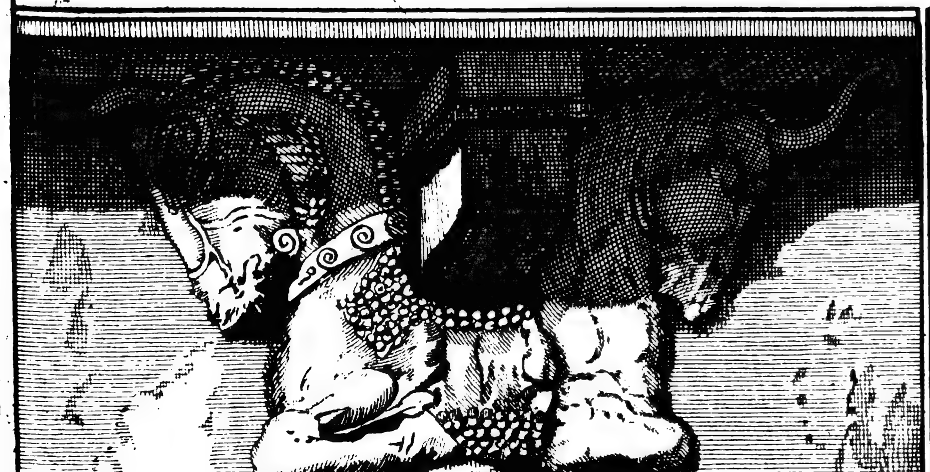

164.

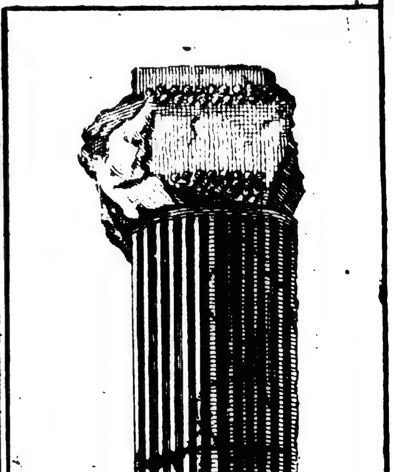

165.

Digitized by Google

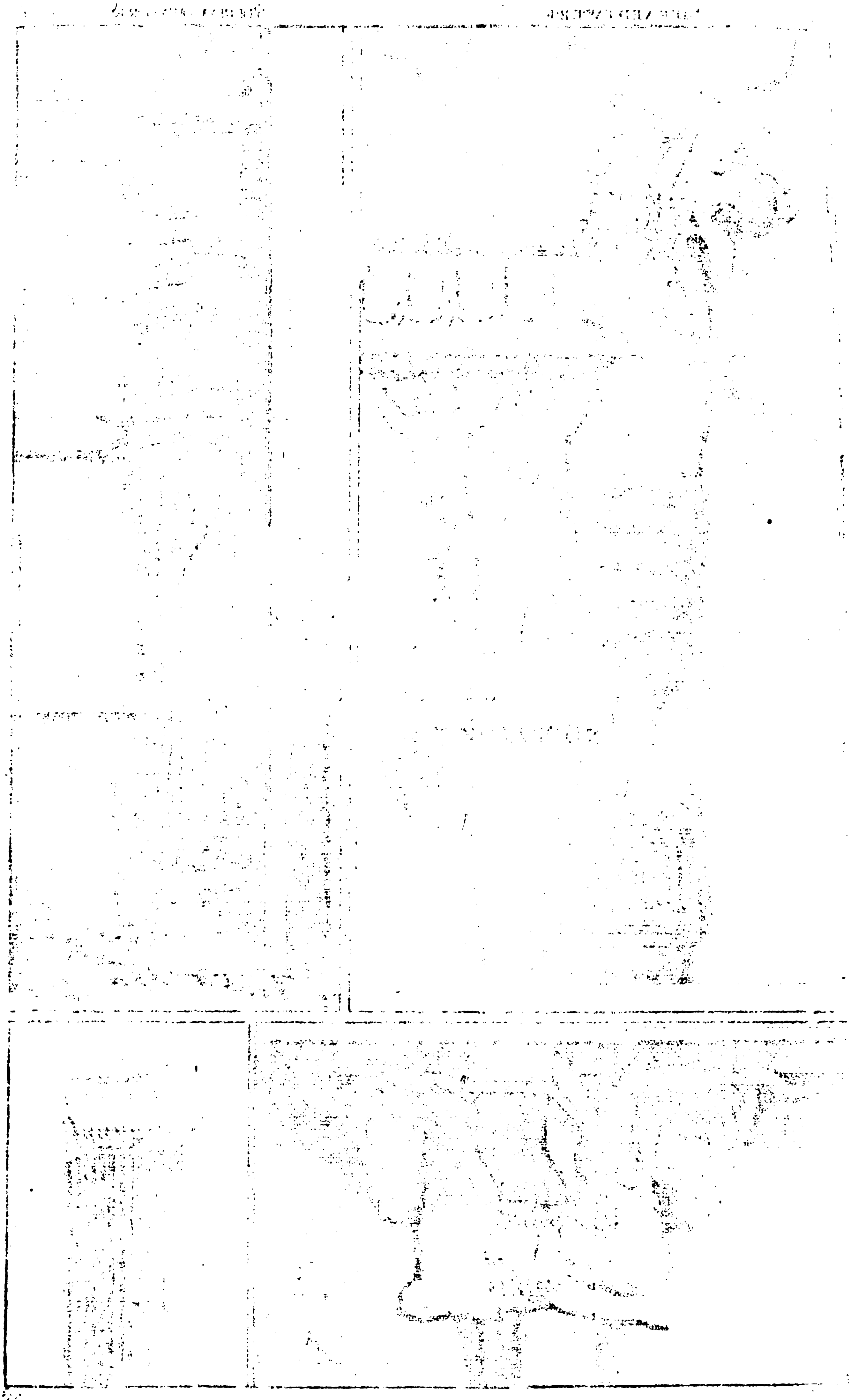

Digitized by Google

middelste van 16; dat op 56 uitkomt; zoodat hier uit een getal ryst van 71. In de laetste poortalen naer het gebergte ziet men boven aen 6 groote beelden, onder ook 5 ryen kleene, elke ry van 10; dat 112 uitmaekt. In de twee poortalen ten Zuiden boven aen drie groote beelden zyn 12, en onder drie ryen kleene. De bovenste ry is van 4, en de twee onderste van 5; dat 68 maekt. In de twee poortalen ten Oosten, en de twee ten Westen zyn 16 beelden vegtende met Leeuwen. Binnen de twee poortalen hier by gelegen aen de Noortzyde heeft men weder mannen met lansen, welker hooft 2 voet 7 duim hoogh is. De hant ook, die de lans vat, is 10 duim breet. Dit stuk stondt nogh geheel ongeschonden in zyn wezen, dewyl men 'er niet heeft kunnen bykomen, om het te verbreken, nadien'er een zeer groote nedergestorte steen regt voor legt: waer door men het alleen maer van ter zyden beschouwen kan. Zonder dit had ik myn best gedaen om'er de hant uit te hakken. De rest van het licham tot by de borst was onder d'aerde. Dus vond ik aen dit gebouw, daer het ten Oosten naest aen den bergh legt, een getal van over de 300 beelden, alle nogh kennelyk. Aen de laetste vervallen hier nevens ten Zuiden zyn in de poortalen 26 groote beelden, als men de beesten daer onder rekent. Aen elk van de twee graven in dezen bergh staen 50 beelden, dat buiten de beesten 100 uitmaekt. Zoodat het geheele getal, opgerekent met nogh eenige beelden, die zoo aen verbrokene trappen als elders staen, naer myne bevinding een getal behelst van ontrent 1300 beelden, zoo menschen, als beesten.

Het geen hier tegenwoordigh overigh is wort by de Persianen betekent met den naem van *Chel-menaar* of *Chil-minaar*, dat zoo veel zeggen wil, als *veertig kolommen*, gelyk wy reedts gemelt hebben. Welke naem zynen oirsprongh schynt genomen te hebben op dien tydt, toen'er maer 40 kolommen overigh waren: schoon'er te voren meer geweest zyn. Dit woort *Chil* betekent *veertigh*, en *menaar* eenen *toren*. De Persianen spreken deze woorden dus uit: maer een François zegt *Chel-menaar*, een Spanjaert *Xil-menaar*, en een Hollander *Schil-menaar*. Men heeft in dit Ryk van Persie de gewoonte van dezen naem te geven aen een gebouw, dat ontrent veertigh kolommen heeft, gelyk wy daer al van gemelt hebben toen wy van het Koninglyke Hof te Spahan spraken. Want dit wort ook zoo genoemt, schoon het nette getal juist met de benaminge niet over een komt.

Onagtsaemheit der Reisbeschryveren.

Andere reizigers voor my hebben dit getal bevestigt, en daer by gevoegt dat de kolommen, die tot de 40 overigh waren, verwoest lagen. Maer zy toonen hier mede dat zy niet alles naeukeurigh onderzogt, en over het werk los heen geloopen hebben. Want ik heb bevonden uit de overige voetstutten, en plaetsen, daer men zien kan dat kolommen gestaen hebben, dat zy een getal van 205 uitmaken. Alle de deelen in het byzonder heb ik, als blykt, op orde aengewezen.

Kleeding der beelden.

Ik heb de kleedinge dezer beelden nogh niet aengeroert. Maer die is heel anders, dan my oit ergens voorgekomen is, en geheel op zich zelve, hebbende niet de minste overeenkomst met de Griexe, noch met de Romeinsche, noch met de hedensdaegse der Persianen. De kunst is ook niet regelmatigh. Want in de naekte beelden verneemt men geene spieren, of kentekens van de beweginge der zelve: zoodat de kunst toen zoo verre niet moet geweest zyn, of de gewoonte dier tyden geweest is alleen den algemeenen omtrek der deelen waer te nemen. Hier uit is wel te begrypen, dat alles styf, roereloos, en zonder eenige bevalligheit wezen moet. De kleedingh valt ook niet beter, die al meest zonder verandering op eene en zelve wys is. Ik heb in myne aftekeningen daer ook niet af of by willen doen, maer alles vertoont zoo als het my voorgekomen is.

Onregelmatigheit dezer oude kunst.

Evenredenheit waergenomen.

De evenredenheit schynen deze meesters wel verstaen te hebben zoo ontrent de groote als kleene beelden. Zoodat het blykt dat ze ervaren geweest zyn, maer om tydt te winnen niet getragt hebben het uiterste fraei in hun werk te brengen, dat in zoo veele deelen most voltoit worden. Veele byvoegsels zeker van sieraedtwerk zyn zeer fraei, en niet minder de stoelen, daer ze volgens onze wyze op zitten, hoewel wy daer van niet dan verbrokene stukken in onze verbeeldingen toonen kunnen. Nogtans is wel te begrypen dat andere meesterstukken, toen alles in zyn geheel was, daer aen bespeurt zyn: en ik twyffele niet of men heeft daer geheele ronde beelden aen gezien. En wie zou kunnen twyffelen, of'er meer fraeijigheden hier aen zyn geweest, daer nu nogh zoo veele aenmerkenswaerdige sieraden gevonden worden? Men noemt dit, dewyl men'er tegenwoordigh niet anders van maken kan, maer een gebou, welker rotssteenen van anderen voor wit marmer aengezien zyn, gelyk zy te boek geslagen hebben dat de trappen van zwart marmer zyn, of van arduin, of andere diergelyke stoffe. Ik in tegendeel ben van gevoelen dat het gansche werk gehouwen is uit eene levendige rots, zoo als de natuur van het gebergte die hier voortbrengt: zoodat onnoodigh zou geweest zyn uit andere oorden zulke stoffe herwaert te voeren. Ja men ziet een groot gedeelte van het gebou geklonken

Digitized by Google

ken uit de zelve stoffe, waer uit de bergh bestaet, daer het aen gelegen is. Dit blykt klaer aen de twee Koninglyke grafsteden, ook aen de meeste voor-en zydetrappen, en de zware grontvestingen der muren, en andere rotssteenen, vooral aen de Noortzyde. Maer de gladtheit der steenen, geslepen als een spiegel, in zonderheit die aen de binnenzyden der poortalen en vensteren zyn, ook de bovenste, en grootste grontsteenen, die men nogh in den gront ziet leggen, geeft eenen schyn van marmer, zynde hier geelagtigh van koleur, daer wit, daer graeu, daer ros, elders weder donker blaeu of zwart. Deze verandering van koleuren schryf ik den tydt alleen toe, dewyl de rots zelve in den bergh op de eene plaets anders gekoleurt is dan op de andere. Wyders is het geheele werk voor het meeste gedeelte licht blaeu van koleur. Ik bragt tot grooter onderscheit alles met waterverf naer 't leven op papier, op die wyze als het wezentlyk zich vertoont.

De stadt Persepolis geheel vernielt.

Van de oude stadt Persepolis is niets overigh, zelf geen zeker kenteken. Alleen geven de rotsen eenigh blyk dat'er gebouwen buiten den gemelden omtrek des muurs geweest zyn. By de Persianen wort gelooft, en uit hunne geschriften bevestigt dat de stadt van ongemeene grootte geweest is, en in deze vlakte gelegen heeft, en dat deze stukken altemael overblyfsels zyn van het Koninglyk Paleis. Voor zoo veel ik heb kunnen bemerken, heeft het zich ten deele langs het gebergte, en vervolgens in de vlakte uitgespreidt. Maer daer is niets van te melden dan by gissinge, dewyl'er niet te vinden is dan alleen de buitenstaende kolom ten Zuiden van het gebou, en het eene poortael of doorgang ten Noorden.

Terwyl ik my hier ophiel, trof ik den meesten tydt goedt weder: hoewel'er somtyts buien opquamen van vorst, sneeu, en regen, op welken tydt de wegh niet te gebruiken was. Zoodat ik my dan in eenige dagen achter een niet derwaert begeven konde, en genootzaekt was beter weder af te wachten. Want de koude begon ook aen te groejen, en stremde by wylen de staende wateren. Evenwel begaf ik my derwaert, als het eenigzins doenlyk was, en hielt'er de keuken, verschaffende my de plaets hout en kameeldrek tot brantstoffe. Ja indien ik gezelschap hadde gehadt van iemant, die met myne zinlykheit over een gekomen was, en gedient ware geweest van eenen trouwen wachthont, ik zou in de daer by gelegene grot van het gebergte myn nachtverblyf genomen hebben, om de moeite te myden van daeglyx heen en weder te keeren. Want op die wyze behelpen zich hier verscheide Arabiers in hun tenten, hebbende hun vee by zich, daer ze het lant mede beploegen tot aen de muren van dit gebou. Zoo dat deze luiden my menigmael quamen bezoeken, terwyl ik bezigh was met deze gedenktenen na te sporen. Dit deden ook de dorpluiden, en nevens hen zelf de Kalantaer of Burgermeester; gaende weinige dagen voorby, waer in niet iemant hier verscheen. Zelfs de geringste luiden, als hun wegh hier ontrent lagh, quamen somtyts met vrouwen en kinderen aen om alles te bezigtigen, zelf met hunne gelade kamelen en andere beesten, die zoo wel als de menschen den voortrap kunnen op-en afkomen. Dus namen deze luiden ook hun vermaek in het beschouwen dezer outheden met veel meerder yver zeker dan de Fransche Schryver Tavernier, die zich niet ontzien heeft te boek te slaen dat in zynen tydt, nu 48 jaren geleden, hier nogh 12 kolommen stonden, en daer by te voegen dat alle deze overblyfsels, daer men zulk eenen ophef van maekt, niet verdienen dat iemant, om haer te bezichtigen, een half uur uit zynen wegh ga. Hy hecht ook aen zyn verhael dat zeker Hollants Heer, op last der Maetschappye, een tekeningh daer van maekte voor den Koningh Abbaas den tweeden. Aen welke tekeningh als hy eenigen tydt besteedt hadde, zoude hy zich des beklaegt hebben. Op 't eerste moet ik zeggen dat ik geloof dat die Fransche Schryver daer noit geweest is, dewyl'er nu nogh 19 kolommen overend staen. En van het tweede magh de werrelt zelve oordeelen, als zy myn werk zien zal.

Loffigheit des Franschen schryvers Tavernier.

Het dorp, daer naest aen gelegen, genaemt *Mier-Chas-Koen* is tamelyk groot, en verzien van verscheide Basaers, daer men alle spyze, die men noodigh heeft, krygen kan, nevens vele vruchten, als Meloenen, Druiven, Oranje appels, Citroenen, Granaetappels, Okkernoten en wat des meer is.

Het dorp Mier-chas-koen.

Buiten de vogels ook, daer ik van gesproken heb, vond ik 4 of 5 kleene soorten, die zich aen deze vervalle gebouwen, en in het gebergte onthouden, en kenbaer worden door het zoet en aengenaem geluit, dat ze maken. De grootste geeft eenen klank als een Nachtegael. Eenige zyn meest zwart, andere hebben het hooft en het lyf gevlakt, en de grootte van een Zwaluwe. Andere zyn wat kleener, en verschillende van koleur. Want men vint hen root, geelagtigh, graeu, en byna wit als een vink. Ik zou'er eenige geschoten hebben om ze op papier af te tekenen. Maer de lust, die my dreef tot het doorzoeken der dingen, die ik weten wilde, woogh over. Ik vernam by wylen ook eenige vossen, maer zy waren zoo voorzichtigh dat ze buiten schoots bleven.

Vogels in het gebergte.

On-

Digitized by Google

166. Grafsteden te Naxi rustan.

Grafstede te Naxi rustan. 167.

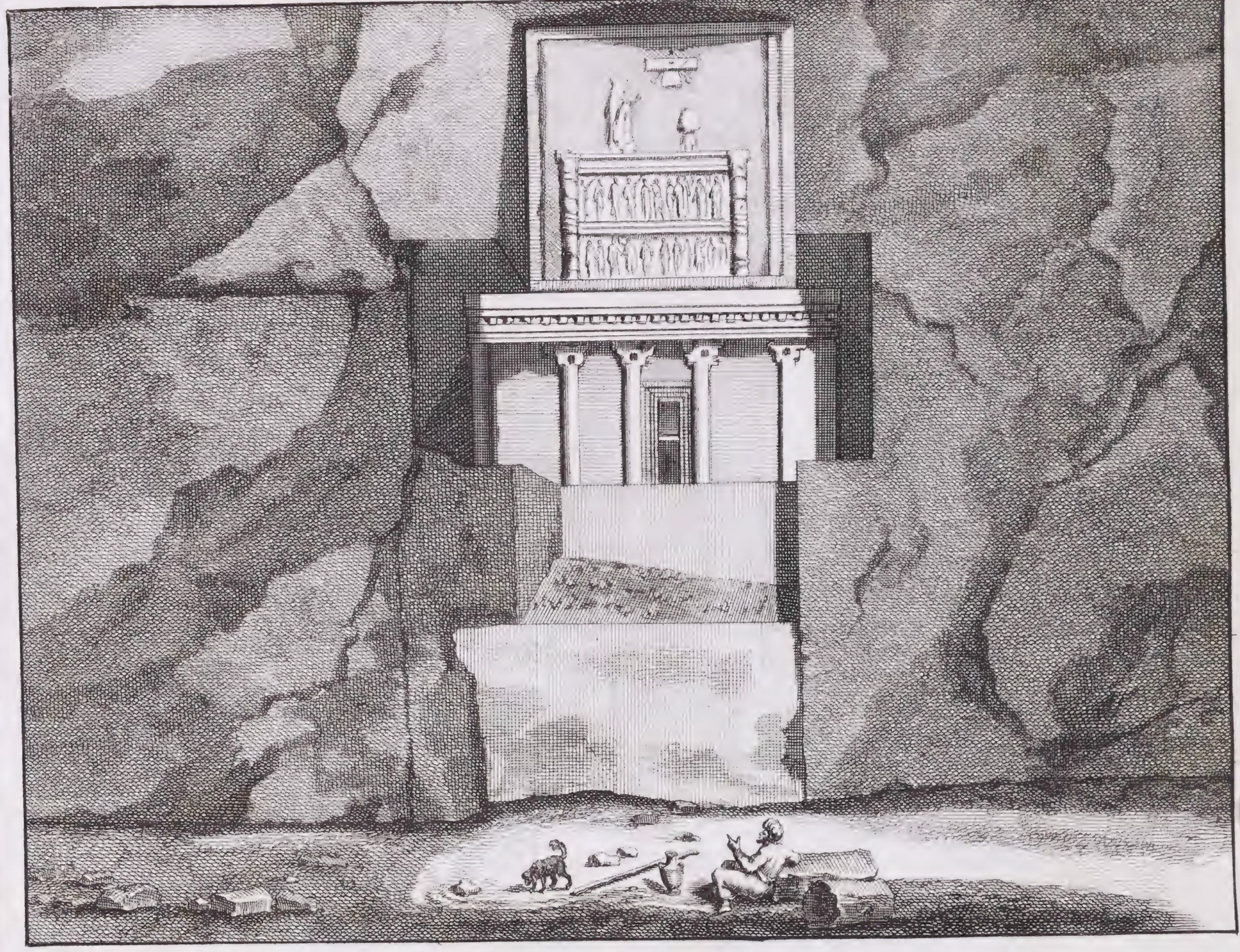

168. Beelden tusschen de middelste graven.

Beelden half onder de Aerde. 169.

Twee beelden te paerde. 170.

Twee kleene gebouwen. 171.

Google

166.

168.

Ontrent twee uren van deze vervalle gebouwen is een plaets, die ze *Naxi Rustan* noemen. Maer eer men daer komt moet men verre omgaen, dewyl'er een rivier door het lant vloeit, waer over men door middel van een brugh, die bezyden afgelegen is, trekken moet. Buiten deze rivier vloejen ook verscheide kleene waterloopingen door de velden. Op deze plaets vond ik vier grafsteden van voorname personen onder de oude Persianen, byna eveneens als die van Persepolis, behalven datze veel hooger in de steilte der rots gehouwen zyn: zoodat men'er niet in kan komen, of men moet met touwen opgehaelt worden. Deze plaets heeft haren naem naer Rustan, die na zyn doot ter eeuwiger gedagtenisse daer is afgebeelt. Men vertelt dat hy geweest zy een dapper Vorst, van uitnemende grootte, zoodat men ook aengetekent vint dat hy 40 kubiten langh was, en 1113 jaren geleeft heeft.

Graf-plaetsen. Deze grafplaetsen strekken zich van den benedengront steil op, nemende haer begin in de rots ontrent 18 voet van beneden. Naer men met het oogh gissen kan zynze nogh viermael zoo hoogh, komende dan de rotsbergh nogh ontrent zoo hoog als de werken zelfs in hun begrip, die in het midden de breette van 60 voet hebben. Onder elk is een afgescheide plaets van verscheide beeltenissen, bestaende in groote basreleve beelden: in twee van de welke men nogh eenigh blyk ziet van vegtende beelden te paerde. Tusschen deze genoemde werken ziet men, in het midden, nogh in drie plaetsen eenigh beeltwerk, als eenen man te paert, die twee voorgangers heeft. Agter hem is ook een beelt geweest, dat vergaen is. In de plaets tusschen de twee laetste werken zyn eenige figuren, onder het derde ook drie beelden; waer van'er twee elkander de hant geven. Het eene beelt een vrou af, en staet ontrent ten halven onder de aerde. Tegen over het eerste graf staet een vierkant gebouw, dat aen elke zyde de breette heeft van 27 voeten. De hoogte is wat meer. Aen de Noortzyde tegen over het graf is eene opening. Men vint de steenen aen den ingangh verbroken. Ik klom met moeite daer op, en vond een enkel vierkant vertrek alleen daer binnen. Van buiten zyn aen beide de zyden 4 vensters. Voorts is het doorgaens vol langwerpige gaten. Zynde gaen zitten by dit gebouw ten Zuiden, tekende ik het gezicht van het gansche werk zoodanigh af, als het zich by een vertoont op N°. 166. Op N°. 167. ziet men eene dezer grafsteden in het byzonder afgetekent.

Het geheele werk dezer begraefsplaetsen beslaet in zyn lengte 280 schreden, zynde het gemelde gebouw van het eerste graf 60 schreden af.

Beelden. Het beelt van den man, die te paert zit, tusschen de twee middelste graven in het vierde vak, heeft hoofthaer naer onze wyze, en een soort eener kroone op 't hooft, daer boven een hooge ronde muts uitkomt. Zyn kleedt is op de Romeinsche wyze. Het heeft een regt geweer, dat zeer breet is, op de zyde. Het vat de greep met de slinke hant. De beenen hangen byzonder laegh aen het paert. Hy hout de regterhant met die van het staende beelt voor zich. Het derde beelt legt op zyn eene knie voor hem met geopende handen in de gestalte van eerbiedenisse, of gunstverzoeking. Het is mede op zyn Romeinsch gekleedt. Agter het paert heeft nogh een beelt gestaen: maer het is door den tydt vergaen. Ik verbeelde dit op N°. 168.

By het derde graf zyn de drie beelden byna half onder d'aerde. Twee derzelve geven elkander de hant, of houden iets samen vast, dat ringswyze gemaekt is. Het beelt, dat in 't midden staet, verbeelt Rustan in Roomse kleedinge. Zyn hooftdexel is als het voorgaende, waer onder zich een sieraetwerk vertoont even als een kroon. Het hoofthaer hangt los en verspreit zich van een. De baert is aenzienlyk. Hy hout met de slinke hant de greep van zyn geweer. Het ander beelt vertoont een vrou, naer gissing een beminde van Rustan. Haer hair hangt ook los. Zy is ook gekroont. Uit dat siersel komt een verheven tooisel, dat niet langer te onderscheiden is. Met de slinke hant vat zy een nederhangent kleedtje. Voorts is zy gekleedt als een Pallas. Het derde beelt is een krygsman, die op het hooft een spitse muts heeft met sieraetwerk daer boven aen. Deze muts is onder de ouden bekent met den naem van *Tiara*, en wel die soort, die voor of agter over geslagen zynde *Tiara reflexa* genoemt wort, in tegenstelling van de *Tiara recta* of *directa*. Welke drie soorten van Tiaraes op verscheide plaetsen onzer printverbeeldingen te vinden zyn. Hy vat met de slinke hant de greep van zyn geweer. Dat hy in de regter hant gehadt heeft is wech. Al wat ik'er van heb kunnen onderscheiden vint gy op N°. 169.

In het andere volgende vak vertoonen zich nogh twee verbrokene beelden te paerde, als vegtende met lansen. De eene man heeft een muts als die van Rustan; en agter hem schynt nogh iets geweest te zyn. Aen het vyfde is alles verbroken. Het schynt dat het vegtende beelden te paerde geweest zyn. Het laetste is ook verbroken: en men kan'er niet aen zien als eenigh kenteken van twee, die te paert vegten. Dit geheele werk is uit leven-

Digitized by Google

dige rots gehouwen, en ziet'er vremt uit.

Op den hoek van dit gebergte ter Westzyde 230 schreden van de graven af vertoonen zich nogh twee werken van beelden in de rots; zynde in dat ter slinke zyde twee mannen te paerde, welker een met zyn hant eenen ring vast toegegrepen hout. Deze wil men dat Alexander zyn zou. De andere die met opene hant den ring loslaet wil Darius zyn, die hier mede betekent dat hy zyn Ryk quyt is. Dit leggenze dus uit. Anderen zeggen dat deze mannen twee voorname Vorsten of Krygsoverslen verbeelden, die elkander eenigen tydt langh vruchteloos beoorloogt hebbende dezen ring aenvaerden met beding, dat die denzelven kon bemagtigen, over den anderen zou triomferen, en de verwonne genootzaekt zyn zich te onderwerpen.

Onzekerheit der beduidenissen.

Maer alle deze vertellingen der inwoners zyn zeer onzeker, zommige ook van valsheit en onwaerschynlykheit, als my der moeite lustte, te overtuigen.

Quade uitlegging van Rustan.

Met het beelt van Rustan is het niet een haer beter. Want zy willen dat hy een man geweest is 40 Cubiten langh: en men ziet hem in tegendeel verbeelt als een gemeen man, gelyk de paerden ook hunne gewoonlyke grootte hebben.

Van de mannen, die samen den ring vast houden, heeft d'eene een ronde muts, die boven plat is, op, waer uit eenig siersel als pluimen zich vertoont. Zyn kleedt is op de oude wyze. Hy voert in de slinke hant als eenen staf van bevel. Agter over zyn paert hangt iets als een keten, waer onder aen iets hangt, dat ik niet kon onderscheiden. De ander heeft dit ook, en op zyn hooft een hooge ronde muts, agter zich ook een beelt, dat iets boven zyn hooft hout, dat nu vergaen is. Het zal buiten twyffel een Zeepaerdestaert geweest zyn, waer van wy boven gesproken hebben. Het overige, dat te kennen is, wort door ons afgemaelt op N°. 170. In het ander vak, dat lager ter regterzyde staet, ziet men aen het midden eenen man, die schynt uit te willen komen. Hy hout beide de handen voor het lyf aen den degen. De andere beelden, drie ter regter, en twee ter slinke zyde, vertoonen zich alleen tot aen de borst, dewylze agter eenen muur staen. Aen de regter zyde vertoont zich nogh een geheel beelt buiten den muur, dat de handen over elkander op het lyf hout.

Om den hoek van dezen bergh ten Noorden 215 schreden van dit laetst gemelde staen beneden op de rots van het gebergte twee vierkante kleene geboutjes als Tempeltjes, by een. Zy zyn 6 voeten hoogh, en aen elke zyde vyf voeten breet. Aen de Zuidtzyde ziet men nogh drie trappen, gelyk met N°. 171. aengewezen wort.

Ik uit de dorpluiden verstaende dat te Naxi Rustan nogh vele grafsteenen binnen de graven in wezen stonden besloot eenen man met my te nemen, die bequaem mogt zyn om my met een tou op te halen, om door dat middel aen de regte kennisse der gelegenheit te geraken. Maer daer gekomen zynde vond ik het gevaer al te oogschynlyk om my te wagen aen eene koorde, die van een onbekent persoon stondt geregeert te worden. Ik bediende my dan van een ander, die my by geval in dit gewest ontmoette, en onzer tale kundigh was. Middlerwylen ging de dorpman voor, die'er knap alleen op wist te komen, dewyl het zyn eerste reis niet was. Opgeklommen zynde trok hy het tou, daer d'ander aen vast was, op. Dees wist ook met handen en voeten zich aen de rotsen zoo te regeren, dat hy wel haest by den boer stont, en zich bevond in het eerste graf aen de Westzyde, daer bequaemst op te komen was. Ik bleef beneden staen om hem alles toe te roepen. Vooreerst nam hy de maet van de eerste steilte der rots, en bevont 18 voet. Toen gingh hy 6 voet binnewaert tot aen de tweede steilte, die hy bevond van dezelve hoogte te zyn, en 7 voet binnewaert te loopen. De breette bevond hy te zyn 53 voet: den ingangh ten midden staende $3\frac{1}{2}$ voet hoogh, en weinigh smaller. De dikte der rots besloegh 2 voet, en 4 duim, zynde de buitenrots van dezelve dikte. Als men hier doorgetreden is, staet'er regt voor den ingangh een grafsteen in de lengte, en aen wederzyden op dezelve wys een andere. Twee dezer grafsteenen zyn 11 voeten langh. Het ander graf is van 10 voet, hebbende de breette van 6, en de hoogte van 5 voet. Het staet omtrent $1\frac{1}{2}$ voet van het ander af. De omtrek is altemael rots, daer de einden der kisten aen vast zyn. Agter is tusschen dezelve en de rots een voet ruimte. De kisten zyn uit dezelve rots gehouwen, met welke ze onder vereenigt staen, uitgenomen het dexel, dat'er nogh vast op legt: zonder dat men kan bemerken of het wel oit open geweest zy. Dit dexel heeft de dikte van eenen voet, op welx bovenste een weinigh in den steen gekapt is. Sieraet of lofwerk is'er niet aen. Uit het graf, dat ter slinke zyde staet, is een stuk steen, dat een gat maekt. Dogh het gaet niet geheel door. Het gewelf dezer grot is van den grondt 10 voet hoogh, 12 diep, en 40 breet. Men onderrichtte my dat in het tweede graf negen kisten waren, in het derde zes, in het vierde ook negen. Of'er die nu nogh zyn, weet ik niet: dewyl ik maer alleen van het eerste getuigen kan. Verder ten Oosten om aen een dorp, gelegen een half uur van daer, ziet men in de vlakte

tus-

tusschen het geberghte nogh een kolom, waer by naer de getuygenisse der lantluiden nogh een poortael overigh is, zoo als te Persepolis. Men geeft voor dat daer een groot gebouw geweest zy.

Onzekerheit in den toestel der overblyfselen.

Indien ik nu eenigh oordeel zou moeten vellen over al dezen toestel der overblyfselen van Persepolis, ik zou het met geenen gront kunnen doen. Want geen het minste teken van eenigh bovengebou is hier te bespeuren. Van geene poortalen ook, of deuren, of vensteren, vint men eenigh bovenstuk op de kornissen. Andersins ware eenige gissing te maken. Voor het naeste geloove ik dat'er een Koninglyk paleis gestaen heeft, geen Tempel. Want niets zweemt daer na: maer alles geeft blyk van pragtige gebouwen, die'er moeten geweest zyn. En daer aen zullen alle deze beeltwerken geweest zyn om het sieraedt en den luister te vermeerderen. Men kan niet twyffelen of daer zyn uitmuntende voorpoorten en groote galeryen geweest, om van het eene vertrek naer het ander te gaen. De kolommen, die rykelyk alzins gezet zyn, zullen gedient hebben om deze galeryen te ondersteunen; hoewel'er ook kunnen geweest zyn, die enkel tot sieraedt gestrekt hebben; gelyk zulx in het boek Ester van Zusan getuigt wort. De vertrekken moeten verscheide geweest zyn, naer allen schyn byzonder voor mannen en vrouwen. Het geen'er nogh staet, verbeelt ook den schyn van eenige Koninglyke kabinetten. Eindelyk de ruwe overblyfsels geven genoegh te kennen dat in alles ongemeene ryklykheit en overvloet begrepen is geweest. Wat schatten hier aen gespilt zyn geweest is licht te beseffen, schoon'er niet een eenigh kabinetstuk in zyn geheel gebleven is. Zulx is ook af te meten als men de puinhoopen van Griekenlant beschout, waer uit zoo veele heerlyke gedenktekens zyn voor den dagh gekomen: en als men overweegt wat tegenwoordigh nogh in Rome te vinden is, schoon de meeste opgehoopte schatten van die oude stadt vernielt en verzonken zyn.

Het Oosterse Hof door Alexander verwoest.

Arger is het nogh gegaen met dit pragtigh Hof van Persie, het pronkjuweel van geheel Oosten, dat zynen val en ondergang te wyten heeft aen de dronkenschap en overmoedt van Alexander, die op het aenstoken der Griexe hoer Thaïs deze gebouwen in brant stak, die hy met de wapenen verschoont had. Wat baette het, dat hy te laet berou kreegh van zulk eenen euvelmoedt? Indien wy Q. Curtius gelooven, was het Koninglyk Hof met veel Cederhout betimmert; van welke boomen egter nu geen kenteken ter werrelt in dit Ryk te vinden is. Weshalven ik wel denken zou dat dit hout niet van Ceder- maer van Zenaerboomen geweest zy, welker naem zoo veel niet schynt van de Cederboomen te verschillen, als wel de hoedanigheit der boomen zelfs. Want de Zenaerboomen zyn in dit Ryk wel de beroemste, en de gedaente der regte Cederboomen is my genoegh bekent, gelyk ik in myne eerste Reisbeschryving de gedaente en aert der Cederboomen op den bergh Libanon duidelyk beschreven heb. Evenwel kon ik missen. Want door den tydt zyn deze boomen misschien zoo wel als de gebouwen der veranderinge onderworpen geweest.

Gelegenheit der plaets.

Wat de plaets verder aengaet, zy is gelegen op 30 gr. 40 min. in 't Zuiderdeel van Asie, in 't lantschap Farsi, ten Zuidoosten van Spahan, en ten N. oosten van Zjie-raes, volgens de waernemingh door my dagelyx zoo te water als te lande gemaekt. Deze naeukeurigheit zal de lezer doorgaens in myne beschryving ondervinden, nevens de nette afgelegenheit der plaetsen, tot verbetering van vele misstellingen, zoo in de kaerten als lantbeschryvingen.

Benaming van Persepolis.

De Persianen geven voor dat Persepolis wel eer bekent is geweest onder den naem van Zjie-raes, en daerna van Fars, naer het lantschap, ten zy het lantschap naer de stadt genoemt zy. Het wort in het eerste boek der Machabeen *Elymaïs* genaemt, naer welke stadt verhaelt wort dat Antiochus na Alexanders doot met een magtigh leger getrokken is om de groote schatten derzelve te rooven; daer hy egter niet toe quam. In het tweede boek wort ook vertelt, hoe Antiochus schandelyk uit de stadt Persepolis van de inwoonderen wiert gedreven. Zoodat klaer blykt dat dit de stadt is, die de Hebreeuwen *Elymaïs* genoemt hebben. Volgens de oude aentekeningen der Persianen zou zy gesticht zyn van eenen Koningh Sjemschid, die als Keizer het Ryk van Persie regeerde. Deze zou naer hun gevoelen nu 5000 jaren doot geweest zyn. Buiten twyffel verstaen zy door dezen naem *Corus*, anders *Cyrus*, die de eerste en voornaemste Koningh van dit Ryk geweest is: dezelve namelyk, by wien de Profeet Daniel in hooge agtinge was; en die in het eerste jaer zyner regering de Joden, door Nebukadnezar naer Babel gevoert, verloste, en hen hunnen tempel weder deed opbouwen, gelyk in het begin van Esra te zien is. Zy willen dat deze Sjemschid 1000 jaren geleeft hebbe, onder welken tydt zy ook zyne navolgers begrypen, die in bloei gebleven zyn tot de komst van Alexander, die onder den naem van *Schandar*, of *Schandar Su-alcarnain*, by hen bekent is. Deze laetste naem wil betekenen dat die Macedonische Koningh als twee hoornen hadt, tot betekening zyner sterkte. Eenige wetgeleerden onder hen, gelyk ik daerna verstont, geven hem den naem

Digitized by Google

van *Schandaz Feyragoes*, dat is, zoon van Filippus, die wy weten dat zyn vader geweest is, en vergelyken zyn lange haerlokken by hoornen: hoewel anderen deze hoornen eenen verborgen zin toeschryven, als betekenende de twee gedeelten der bekende werrelt, het Oosten en 't Westen. De Oosterse volkeren zeker zyn gewoon de zyden of boorden van een zaek of plaets hoornen te noemen. En op zommige penningen ziet men Alexander zoodanigh afgebeelt, dat men tusschen zyne kromme haerlokken en horens byna geen onderscheit zien kan.

Betekenis van hoornen.

XL. HOOFTSTUK.

Naeukeuriger aenmerkingen over Persepolis vergeleken met de aentekeningen der oude Schryveren.

IK heb goetgevonden eenige naeukeuriger aenmerkingen over dit beroemde Hof van Persepolis in een byzonder hooftstuk te begrypen, om mynen lezer te gemoet te komen, en zyn begriphier in te verlichten, en dus de zaek wat hooger op te halen: hier aen ook te laten volgen een nader onderzoek van den naem der Persianen, en een lyst der oude Koningen van Persie daer aen te hechten, eer ik voortga tot het beschryven myner verdere reize.

Gevoelen der Persiaensche Schryveren over den stichter van Persepolis.

Het is zeker dat de nieuwe Persiaensche en Arabische Schryvers voorgeven, dat een hunner Helden of Koningen, genaemt *Giamschid* of *Giemschid* of *Zjemschid*, de hooftstadt van Persie, by hen genaemt *Istachar*, dat zoo veel is, als *uit een rots gehouwen*, of *Estechar*, gesticht heeft. Zy voegen'er by dat deze stadt zoo groot is geweest, dat ze in haren omtrek zelve de stadt *Sciraz* begrepen heeft. De stichter van het Kasteel in Estechar, by hen genoemt *Gibil* of *Tchilminar* wort gezegt geweest te zyn de Koningin *Homai*, dochter van Bahaman: gelyk ze voorgeven dat de grafplaets gesticht zou zyn van *Kischtasb*, zoon van den vyfden Koningh uit het geslacht der Cajaniden, genaemt *Lohorasb*. De weetgierige lezer zoeke hier van berecht by den Heer Herbolet.(*a*)

Onzekerheit van de aentekeningen der nieuwe Schryveren.

Evenwel nadien alle deze vertellingen met ongelooffelyke fabelen vermengt zyn, en in geenen deele overeenkomen met de overoude Griexe of andere heilige Schryveren, is op deze aentekeningen luttel staet te maken.

Gevoelen des Schryvers.

Dit zoo zynde, verbeelde ik my, behoudens het oordeel van geleerde luiden, echter vastelyk, dat de uiterlyke gestalte van Chilmenar, de gansche gelegenheit, de merken van 't gebouw, de beelden en hun gewaedt, de sieraden en andere hoedanigheden, met de gewoonte der oude Persianen, en de beschryvinge van het zoo zeer beroemde Hof van Persepolis overeen komen.

Aentekening hier over van Diodorus Siculus.

Diodorus Siculus, die gelooft wort geleeft te hebben ontrent de tyden van Julius Cesar en Augustus, is de eenigste van alle de oude Schryveren, die uit de gedenktekenen der aloude Egiptenaren, Grieken, en anderen, door den tydt al lang verloren, ons eene schetse van dit Persepolitaensche Paleis, door Alexander van Macedonie verwoest, nagelaten heeft. Want nadat hy vooraf gezegt had dat Alexander deze μετρόπολις τῆς περσῶν βασιλείας, dat is, *Hooft-stadt des Persischen Koningryx*, zynde namelyk de ryxte van alle de steden, die onder de zonne waren, aen zyne Macedonieren ten prooi gegeven had, uitgezondert χωρὶς τῶν βασιλέων, of *het Koninglyk Paleis*, beschryft hy het laetste als een afgezondert stuk op de volgende wyze: *Het merkwaerdigh Slot, of Koninglyk Paleis is met eenen driedubbelen muur omtrokken; zynde de eerste zeer kostelyk opgetrokken, zoodat hy in de hoogte zestien Cubiten beslaet, en met schuttorens en borstweringen voorzien is. De tweede, is den eersten, voor zoo veel het werk of timmeraedje aengaet, wel gelyk, maer tweemael hooger. De derde is vierkantigh van gedaente, hebbende zestigh Cubiten in de hoogte, uit harden steen tot eeuwige duurzaemheit opgerecht. Op elk vierkant zyn kopere palissaden en poorten twintigh Cubiten hoogh, zynde die tot schrik der aenschouweren, deze tot meerder bevestiging der plaets gemaekt. Op den Oostkant van 't Paleis is na eene wydte van vier bunderen lants een bergh, genaemt ὄρος βασιλικὸν, of Koninglyke bergh, waer in de begraefplaetsen der Koningen zyn.*(*b*)

Hier dient allereerst aengemerkt te worden, dat, een tydt van 2000 jaren verloopen zynde, sedert Alexander de Groote dit Paleis in brant gestoken heeft, niet wonder is, zoo het overschot dezer puinhoopen en overblyffelen der vernielde gebouwen, niet in alle deelen naeukeurigh met de beschryvinge van het gansche gebou,

(*a*) La Biblioth. Oriental. by het woort *Esterhar* pag. 327.

(*b*) Vid. ant. Bibl. Histor. lib. XVII. p. m. ed. Henrici Steph. 599. seqq. & Wech. p. 543. seqq.

Digitized by Google

bou, door Diodorus opgestelt, overeen magh komen. Want wanneer men overweegt den langen tydt, en de groote verandering, die in het ryk van Persie van Alexanders tydt af tot de latere eeuwen toe voorgevallen is, en hoe na zyn doot zyn Veltoverste Persie als Koning erffelyk geregeert heeft, hoe de Parthen het verovert, hoe de gebore Persianen onder Artaxerxes ten tyde van Alexander Severus het zelve herwonnen en langen tydt beheerscht hebben; en hoe eindelyk Mahomets afkomst dit gansche lant en Koningryk overweldigt, en onder zich gebragt heeft; zoo is licht te denken, dat door het gewelt van zoo veele oorlogen, stormwinden, aertbevingen, en andere rampen des tydts, veele stukken van dit prachtigh gebou, verwoest, of vergaen, of met aerde bedekt geworden zyn. Ja veel eer is te verwonderen dat nogh in onze tyden volgens de beschryving van Don Garcias de Silva Figueroa in zyn Gezantschap van Persie (*a*) zoo veel merktekens gevonden worden, die met de beschryvinge van Diodorus Siculus en andere oude Schryveren overeenkomen, dat men niet behoeft te twyffelen, inzonderheit als men hier mede vergelykt myne aftekening, of dit *Tchilminar*, *Chilminar* of *Xilminar* is het ware overblyffel van het vermaerde Persepolitaensche Paleis, door Alexander verwoest.

Vervolg der aentekening van Diodorus Siculus.

Diodorus Siculus zegt op de bygebrachte plaets, dat tegens het Oosten ontrent vier bunderen lants van het Kasteel af de Koninglyke bergh is, waer in men de Koninglyke begraefplaetsen vint. Dit zelve verhaelt nevens my de Spaensche Gezant in de beschryving van Chilmenar; uitgezondert dat de tusschenwytte iets van den Griexen Schryver schynt te verschillen. Dogh hoewel de Latynsche Overzetter (dat ik in het voorbygaen aenroere) meent dat vier *plethra* of bunderen 400 voeten uitmaken, zoo is het wel te denken, dat het geene gemeene Roomsche of Griexe voeten geweest zyn. Want hoewel een onbekent Schryver, by Salmasius aengehaelt (*b*), zegt dat het Griexe woort πλέθρον by de Romeinen betekent heeft een stuk lants, beslaende in het vierkant hondert voeten, zoo in de langte, als in de breette: zoo is echter wel waer te nemen dat de Koninglyke voet, by de Grieken *Philetaerius* genoemt, zestien duimen langh geweest is. Het welk dezelve Salmasius (*c*) bevestigt. De geleerde Lipsius oordeelt dat een πλέθρον niet veel minder geweest is dan een *jugerum agri Romani*, of een bunder lants naer de Roomsche maet gerekent. Men kan hem hier over nazien in zyne verhandelingh van den Roomschen krygshandel (*d*). Dit alles overwogen hebbende, kan ik niet anders begrypen of myne gewoonlyke schreden komen ten minste overeen met het verhael des genoemden ouden Schryvers. Het welk tot geen kleen bewys dient, dat het overblyffel van Chilminar een en 't zelve zyn moet met dat van het Persepolitaensche Hof. En van geene andere gedachten is de beroemde Isaacus Vossius geweest in zyne aenmerkingen over Pomponius Mela (*e*).

Ook zegt Ptolemeus (*f*) Alexandriner, een out Lantbeschryver, dat Persepolis in de hoogte, namelyk van de linie af tegens het Noorden, gelegen is geweest op 33 graden, en 20 minnuten. Strabo, Stephanus, Ammianus Marcellinus, en anderen, noemen Persepolis wel, maer zwygen geheel van de gelegenheit. Salmasius is van gevoelen, dat Ptolemeus, en zyn uitschryver Ammianus van Persepolis gesproken hebben, als zich verbeeldende dat het nogh in wezen was, daer volgens zyne meening in hunne tyden geen overblyffel meer daer van gevonden wiert, als hebbende Alexander zoo wel de stadt als het kasteel verbrant (*g*). En van geene andere gedachten schynt Curtius geweest te zyn (*h*). Het zy dan dat de Romeinen en Grieken na Alexanders doot Persie weinigh bereist hebben, of dat de schriften der genen, die iets van Persepolis in later tyden te boek geslagen hebben, met veele andere verloren zyn; nogtans blykt uit het eerste boek der (*i*) Machabeen, en by Josefus (*k*), dat ten tyde van Antiochus, gebynaemt den Edelen, Persepolis, of naer de oude Persiaensche sprake *Elimais*, als een stadt bekent geweest is; het zy Alexander, dat my naest voorkomt, de geheele Koninglyke hofstadt niet verdelgt heeft, het zy ze na het verdelgen eeniger mate herstelt is (*l*). En om de waerheit te zeggen, ik zie geen reden, waerom men minder geloof zou geven aen de onregelmatige boeken der heilige Schrift, en aen den Historischryver Josephus, dan aen den eenen of den anderen Heidenschen Schryver, dewyl bekent, en niet te wederleggen is, dat de Joden na de Babilonische gevangenisse overal verspreit zyn geweest, en eenigen van hun na den tydt van Alexander, ja ik zou wel durven zeggen tot onze tyden toe, in Persie gewoont hebben.

Bewys uit de beelden en sieraden.

Dit alles envenwel niet eens vast gestelt zynde, zoo blykt nogtans genoegh uit de wapenrusting, gewaedt en sieraden, en an-

(*a*) pag. 144. seqq.
(*b*) In Exerc. Plin.
(*c*) ad Sol. p. 582. seqq. & p. 684. seqq.

(*d*) l. v. Dial. 11. sub finem.
(*e*) ad Melam. de situ orbis lib. 111. c. 8. pag. m. 379.
(*f*) Vid. lib. vi. c. 4. sub finem p. m. 174.
(*g*) Vid. Exercitat. ad Solin. p. m. 1226. & 1228. A.
(*h*) lib. v. c. 23.
(*i*) c. 6. v. 1. seqq. item. c. 9. ℣. 2.
(*k*) lib. XII.
(*l*) Vid. Bochart. Geogr. sacr. l. 11. c. 10. &c.

Digitized by Google

andere hieroglyphische beelden van Tchilminar, dat het een oud Persiaens Koningklyk paleis, ja dat van Persepolis moet geweest zyn. My lust dit verder kortelyk aen te toonen, en myn zeggen te bevestigen met de getuigenissen der schryveren, die daer van gewagh gemaekt hebben.

Gewaedt der Persen en Meden.

De toerusting dan, die op den trap gevonden wort, is half Persisch en half Medisch. De kleeding der oude Persianen was van leder, omgort ook met ledere banden, waer van Herodoot (*a*) ook gewagh maekt. Maer dit gewaedt is na Cyrus tydt zeer verandert. Het is kennelyk dat ten tyde van Xerxes, toen hy de Grieken beoorloogde, de Persianen aengedaen waren met dezelve rusting en kleedingh die nu nogh aen de beelden op de trappen gezien wort. Zy hadden op het hooft hoeden van maexel als de *Tiara* is. Om het lyf droegen ze rokken, die van yzer als de visschobben in een gevoegt waren. De broeken waren toegebonden by de scheenbeenen. In plaets van eenen schilt, droegenze een *Gerra*, dat is, eenige ledere touwen op de wyze van een schilt in een gevoegt. Welk tuigh de Romeinen naderhant een Spaensch schilt genoemt hebben. Hier by droegenze pylen, die hun van boven het lyf afhingen, korte pieken, groote boogen en schichten van riet. Op de regterzyde op de heup haddenze ponjaerden in de schede hangen. Welke wapenrusting van de Meden afkomstigh is. De Cissiers, een volk van Persie, droegh in den zelven tydt in de plaets van Tiaraas myters, als blykt by den zelven Herodoot. (*b*) De lange rokken zonder ploien waren *Stolae Persicae*, waer van bericht te vinden is by Caelius Rhodiginus. (*c*) Cyrus nu meester van Asie geworden heeft de kostelyke rokken, die geplooit waren, voor de grootsten des Ryx ingevoert. Want toen hy Babilon bemagtigt hebbende zyn eerste offerhande deet, deelde hy Medische kleederen onder de Persianen uit. Sedert welken tydt de Persianen eerst hebben begonnen Medische kleederen te dragen. De getuigenisse hier van verschaft ons Xenofon. (*d*)

Groot bewys genomen van den trap.

De trap, waer aen de beelden zyn, verschaft ons het voornaemste bewys dat *Chilminar* het oude Persepolitaensche Koninglyk paleis moet geweest zyn. Want al het gewaedt en toerusting, die met de Persiaensche van latere tyden geheel verschilt, toont dat deze trap al geweest is ten tyde der eerste Persiaensche Koningen, ja zelf van Xerxes den grooten. Don Garcias de Silva Figueroa, Spaensche afgezant aen den Koningh Abbaas, maekt hier zulk een verbeelding af, als of het geheele bestek van den trap een triomf vertoonde, dat evenwel met de Persiaensche manier gansch geene overeenkomst heeft. Want Xenofon zegt (*e*) met duidelyke woorden, nadat hy Cyrus offerhande te Babilon verhaelt hadt, dat alle de Persiaensche Koningen, als ze in het openbaer verschenen, Cyrus in zyne manier van kleedingh hebben nagevolgt, behalven alleen als'er geen offerhande te doen was, ook geene beesten nagevoert werden. Want men weet dat de Persianen wel paerden aen de Zon, en ossen aen de Maen opofferden; dat ook in gebruik is geweest by de oude Etiopiers. De paerden namelyk verbeelden de snelheit van den loop der zonne, gelyk de ossen den lantbouw, waer van de bestiering der Mane toegeschreven wert. Hier ontrent is licht te halen by Xenofon, (*f*) Heliodoor, (*g*) en Ludovicus Feburier. (*h*)

De zonneloop door paerden afgebeelt. Lantbou door ossen betekent.

Evenwel omdat aen de trappen niet alleen paerden en ossen, maer ook kamelen, ezels en rammen verbeelt worden, neig ik, behoudens het gevoelen der geleerden, tot die gedachten, dat dit geheele werk van den trap het feest van eenen Koninglyken geboortedagh verbeelt. Want op zulke dagen werden aen den Koningh veele paerden, ezels, kamelen, ossen, schapen, en harten, als offerhanden aengebragt, en geheel gebraden voor zyn tafel toebereit. Atheneus (*i*) breit zich wytloopigh hier over uit: tot wien wy den lezer verzenden.

Dat'er in dezen ommegang luiden voor aengaen, die eene *Tiara* of kroon dragen, betekent een out gebruikt afkomstigh al van Cyrus, in wiens tydt de voornaemste Heeren genoemt by hen *Æquales*, zoo wel by offerhanden als gastmalen met kroonen op het hooft verschynen mosten, omdat men meende dat offerhanden aen de Goden gedaen hun aengenaemst waren, als de offeraers op het heerlyxte uitgestreken verschenen. Men keere weder tot Xenofon. (*k*)

De schaeltjes, die men hen ziet dragen, zyn naer allen schyn met allerhande welriekende kruideryen, inzonderheit van Mirre, gevult geweest: dewyl de Koningen van Persie daer mede vermaekt waren, zoodat ze die zelfs van hunne onderdanen wel tot een geschenk ontfingen; als uit den aengehaelden Atheneus blykt. (*l*)

De gemelde Spaensche Gezant laet zich voorstaen dat het beelt aen den trap, dat van eenen leeu besprongen wort, het beelt van

(*a*) l. 1. c. 71.
(*b*) l. 7. c. 61. & seqq.
(*c*) Lect. antiq. l. 18. c. 29.
(*d*) Cyropaed. l. S. c. 22.

(*e*) l. 8. c. 26.
(*f*) Xenof. l. c.
(*g*) Heliod. Aeth. l. 10.
(*h*) Lud. Feburier ed. Paris. 1619.
(*i*) l.4. pag. 145. & l. 12. p. 514. seqq. edit. H. Commelin. 1597.
(*k*) Cyrop. l. 3. c. 22. &c.
(*l*) l. 12. p. 514.

Digitized by Google

van eenen os of stier is, daer het nogtans meer met de gedaente van een paert of Ezel overeenkomt. Maer dit is regt een *hieroglyphisch* merk, of beeldespraek, waer door de sterkte door deugt overwonnen betekent wort. Want de oude Persianen en Egiptenaers hebben onder de dubbelzinnige verbeeldinge van beesten hunne grootste geheimenissen verborgen, als uit Heliodorus blykt.(*a*)

Omdat nu overal de beesten zich vertoonen met hoornen, die hun niet eigen zyn, weten wy uit de gedenktekenen der outheit dat door de horens een groote kragt, ja zelf een Koninglyke magt betekent wort. Want men heeft ook aen de Zon en Maen hoornen toegeschreven. Ja men heeft Alexander den Grooten *Dhulkarnam* of Tweehoornigh genoemt, als bezittende twee horens der Zonne, het Oosten en 't Westen, waer over hy heerschappy voerde. (*b*)

Gerechtigheit door schalen verbeelt. Wat de schalen belangt, de gerechtigheit is by de oude Persianen in zeer hooge achtinge geweest, als uit Xenofon (*c*) blykt: zoo dat voor de Koningen en andere Grooten schalen, als de Gerechtigheit verbeeldende, gedragen wierden. Welke zede ook in gebruik geraekt is, niet alleen by de oude Grieken, maer daerna ook by de Romeinen.

De figuren, die in de twee eerste poortalen gevonden worden, verbeelden van agteren een paert. Van voren hebben ze ook wel de zelve gestalte, maer het hooft schynt te zwemen naer dat van eenen Aep. De staerten zyn wel anders als die van een paert, maer ik houde het daer voor dat dit komt door de sieraden, waer mede de oude Persianen hunne paerden oppronkten. Om dit zweemsel naer Apen werden ze Sfinxen genoemt. En omdat een vogel by de ouden ook den naem van Sfinx droegh, hebben de Grieken, en naer schyn ook de Persianen, somtyts de zelve met vleugelen verbeelt. Zy behelzen ook naer het gevoelen eeniger Natuurkundigen de kragt van het *vluchtige* en *vaste*. Sfinx waerom gevleugelt.

Zonneschermen by de oude Persen gebruikt. De zonnescherm is een out Persiaensch gebruik, opgekomen na Cyrus tydt, en wel, voor zoo veel uit Xenofon (*d*) te bemerken is, ten tyde van Artaxerxes, broeder van Cyrus den tweeden. Want de oude Persianen onder Cyrus den grooten zich houdende aen de sieraden en kleeden der Meden onderhielden hunne strengheit van zeden, zonder zich oit tegen de hitte der zon, of, guurheit des wints of weders te wapenen: tot dat Artaxerxes en zyn hof zich aen den wyn en wellusten overgaven. Toen hielden zy zich niet vernoegt met de schaduwen der boomen te zoeken, of te schuilen in de spelonken, om den brant der zonne te ontgaen: maer hadden zonneschermen van nooden, en dienaren, die ze, waer zy gingen of stonden, boven hunne hoofden droegen.

De twee figuren gewapent met lansen, verbeelden de *tunicae manicatae*, of lange Medische geplooide rokken, die zoo wel de Meden als Persen, die *hastati*, of piekdragers genoemt werden, gewoon waren te dragen ten tyde van Cyrus en zyne Navolgeren. Het hooftdexel strekte hun voor hoeden, of myters, gelyk Herodoot (*e*) toont ter plaets, daer hy de kleeding en rusting van Koning Xerxes, en het Griex leger zeer duidelyk beschryft. Men voege hier Rhodiginus (*f*) by, om volkomener kennisse der zaken te hebben. Geplooide rokken der Meden.

De drie beelden, ten deele gebroken, welker een gesiert is met eenen geploiden Medischen rok, en een hooftdexel gemeenlyk genaemt *Tiara reflexa*, en de kin met eenen linnen doek omwonden heeft, verbeelden ons eenen Persiaenschen Priester. Hier van spreekt Thomas Hyde in zyn historie van den Godtsdienst der oude Persen. (*g*)

Het beelt dat'er gaet, en geladen is met eenige offerhande, wil een Persiaensch soldaet zyn, van hoedanig eenen wy boven gesproken hebben. Het beelt, dat met den leeu vecht, is in Medische kleeding: dogh ik zie het voor een Hieroglyphische figuur aen. By de oude Egiptenaers, van welke de Persianen veele dingen ontleent hebben, was de leeu een teken van kracht en dapperheit. Hier van kan men Klemens Alexandriner (*h*) nazien. Het mogt anders een verbeelding zyn van eenen vegtenden Meed of Persiaen, welke volkeren hun grootste vermaek in het bevegten van beesten zochten, als (*i*) Xenofon in zyn Onderwys van Cyrus getuigt. De kenners der outheden hebben hun gevoelen vry, en kunnen'er andere gissingen over maken. Dapperheit door een leeu verbeelt.

Aen het poortaelstuk, dat half in den gront staet, ziet men ook Medische kleeding, gelyk wy by het beelt met den zonnescherm gezegt hebben. Op het vensterstuk is weder een Persiaensch Priester in Medische kleedinge, hebbende agter zich eenen dienaer in oude Persiaensche kleeding, die met zich eenen bok met eenen krommen horen ten offer voert. De figuur is zeltsaem, naer het gebruik der ouden, die, als ze eenige gewyde geheimenisse betekenen wilden, hunne offerhanden in verscheide wonderlyke gedaenten afmaelden. Hier van krygt men by He-

(*a*) l. 10.
(*b*) Vid. Abul-Pharai Dynast. VI. pr. p. m. 96.
(*c*) l. 8. c. 54. coll. l. 1. c. 4. & 12.
(*d*) l. 8. c. 53. & 55.

(*e*) l. 7. c. 61. & seqq.
(*f*) Lect. ant. l. 18. c. 21.
(*g*) c. 30. p. 369. Fig. 11.
(*h*) 4 Hierogl.
(*i*) l. 1.

Digitized by Google

Heliodorus (*a*) wytloopich berecht: ook by Pignorius in de beschryving der Tafel van Isis.

Het poortaelstuk vol beelden betekent een Koninglyke hoorplaets, zittende de Koning op eenen hoogen stoel of troon, en hebbende een bankje onder zyn voeten naer de oude Persiaensche wyze. Hier van is blyk in het boek van (*b*) Ester, en by (*c*) Xenofon. Het eerste beelt, dat agter den Koningh staet, is in Medische, het ander in Persiaensche kleeding. Het derde weder in Medische. De lansen, die men daer by een ziet, verbeelden de magt en eendragt des Ryx. Het beelt, dat in Persiaensche kleeding voor hem staet, vertoont eenen man, die iets verzoekt. Alle de andere beelden zyn trawanten, die lansen en schilden dragen in Medische kleeding. Zy staen wederzyts als in het verschiet tegen elkander over.

Op het poortael met het fraei sieraedtwerk ziet men weder eenen Koning of ander voornaem heer afgebeelt, zittende op eenen stoel in Medische kleedinge, dragende op het hooft een dexel, dat naer eene kroon gelykt. Want zulk hooftsieraedt droegen niet alleen de Koningen, maer ook anderen, die by den Koningh wel gezien waren. Myn zeggen bevestigt Xenofon, tot wien ik mynen lezer weder wyze. (*d*)

De onderste beelden schynen het werk niet alleen te sieren, maer ook te ondersteunen. Hun kleeding is de dragt der oude Persianen. Het poortael, waer van men den ondersten grontsteen ziet, behelst een diergelyke verbeelding.

Graf by Persepolis.

Het graf by Persepolis uit eene rots gehouwen verbeelt eenen Koning, die voor eenen altaer staet, waer op het eeuwigh vier brant, dat by de Persianen in zulk eene agting was, dat zy het zelfs in oorlogstyden op eenen zilveren altaer met zich in het leger voerden, als uit de gedenkschriften van Q. Curtius blykt. (*e*) Het bewaren van dit vier, en te zorgen dat het noit uitgingh, was betrout aen de Persiaensche Wyzen, die het noit uitbluften, of daer most een Koningh gestorven zyn, gelyk Diod. Siculus getuigt. (*f*)

De Koning, of dien wy daer voor aenzien, staende voor den altaer is bekleet met eenen Medischen langen rok, zynde als gezegt is, gekroont, en hebbende in zyne hant eene half geboge slangh. Aen dit gebaer van offeren twyffel ik te minder, dewyl bekent is dat Cambyses en Cyrus niet alleen Koningen, maer ook *Magi* of Wyzen geweest zyn, welker werk was de offerhanden te volbrengen. Want als Cyrus met zyn leger tot hulp trok van zynen oom Cyaxares Koning der Meden tegen de Assyries, heeft zyn vader Cambyses eerst offerhande voor zynen zoon en des zelfs leger gedaen. Nadat ook Cyrus de Monarchie van Babilonie bemagtigt hebbende naer Persie trok, om zyne ouders te bezoeken, heeft Cambyses, na het by een roepen van de Grooten des Ryx, een wet ingestelt, waer by hy begeerde dat Cyrus, als hy na zyn doot Koningh van Persie zou geworden zyn, zelf in persoon een offerbeest voor zyn volk slachten zou, en deze dienst in afwezen des Konings door iemant van Koninglyken bloede verricht worden. Hier van gewaegt Xenofon in zyne Onderwyzing van Cyrus. (*g*)

Wat aengaet de slang, daer ik van gesproken heb, het is bekent dat de ouden in hunne beeldespraek door een half gekromde slang eenen Koning over zeker lant betekent hebben: en als ze eenen Monarch van veele landen wilden betekenen, dat ze dan eene slang afmaelden, die ringswyze gedraeit den staert in den bek hielt. Men zie hier van Horus Apollo (*h*). Hier uit geloof ik vast dat dit zweemsel eener slange, dat de Koningh in de hant heeft, den Koningh van Persie beduiden wil. Indien iemant egter meent dat dit geen slangh maer een boogh mogt zyn, zoo is het egter een teken dat het behoort tot de Persianen, die om zich van anderen te onderscheiden tot een voornaem merkteken bogen en pylen droegen. Dit blykt ook uit de beelden op den trap, die den pylkooker op den rugh hebben.

Bogen en pylen merktekens der Persianen.

Het beeldeken boven aen, dat Thomas Hyde voor een vliegent Koninglyk lichaem, of eene ziele, die naer den hemel stygt, aenziet, heeft het zelve gewaedt en hooftsieraet, als het onderstaende Koninglyk beelt. Strabo (*i*) verhaelt wel dat de Persianen aen de zonne offerende de offerbeesten niet verbrandden, maer onder zich verdeelden, omdatze meenden te kunnen volstaen met de zielen zelve der offerenden of offerhanden den goden op te dragen. Evenwel kan ik niet van my werpen dat hier door misschen een soort van een orakel betekent wort, omdat men het beeldeken ziet zitten op eenen drievoet, gelyk te Delfis en in andere plaetsen, daer orakels werden uitgegeven, gebruikelyk was.

De beelden aen beide de zyden van het graf zyn gekleedt op zyn Medisch: en die tusschen het sieraetwerk staen met de handen om hoogh, op zyn Persiaensch.

De beestekoppen met eenen hoorn zyn en-

(*a*) Aethiop. l. 10.
(*b*) Cap. 5. ℣. 1.
(*c*) Xen. l. 7. c. 25. seqq.
(*d*) l. 8. c. 12, 17, 22, 23 & 28.
(*e*) l. 3. c. 7.
(*f*) l. 17.

(*g*) l. 1. c. 24. & l. 8. c. 38. & alibi.
(*h*) Nicolaii Hieroglyph. No. 56. 58. 60. 61.
(*i*) Geogr. l. 15. p. 732. seqq. edit. Casaub.

Digitized by Google

enkele sieraden, die de Koninglyke magt of heerschappye betekenen, gelyk wy reets gezegt hebben.

Zon, Godtheit der oude Persianen.

De zon boven den altaer is het merkteken der oude Persiaensche godtheit, gelyk uit Strabo en Curtius blykt.

Eindelyk de grootste beweegreden, die wy hebben om te gelooven dat Zilminar het oude Koningklyk paleis te Persepolis moet geweest zyn, is, dat deze begraefplaetsen tegens het Oosten van 't kasteel in het gebergte, voor dezen het Koningklyke genaemt, gevonden worden.

De Grafstede te Naxi Rustan twyffel ik niet of is gebout van Darius, zoon van Hystaspes, nadien de uiterlyke gestalte geheel overeenkomt met de beschryving van Ctesias in zyne Persische histori (*a*) agter Herodoot, en met die van Diodorus Siculus, boven gemelt.

De inhout zyner woorden komt hier op uit: *Dat Darius hem op eenen dubbelen bergh een grafstede heeft doen bouwen, daer zyne vrienden, die ze bezichtigen wilden, van de Priesters met een lyn naer boven getrokken werden.*

Alle deze dingen met elkander vergeleken en wel overwogen zynde begrypt men de overeenkomst van dit Zilminar met het oude Persepolis. Dogh wanneer dit kasteel magh gebout zyn, is niet te zeggen. Want Xenofon (*b*) verhalende dat Cyrus van Babilon naer Persie trok om zyne ouders te bezoeken, zegt in 't algemeen dat hy zyne troepen achterlatende alleen met zyne vrienden naer de stadt gegaen is, wier naem hy niet uitdrukt. Maer het is waerschynlyk dat de Koninglyke hooftstadt Elemaïs naderhant *Persepolis* genoemt is. De beelden en sieraden, die men te Chilminar of Zilminar ziet; zyn daer naderhant gemaekt door verscheide achter een volgende Koningen.

(*a*) v. excerp. Phot. Segm. 15. seu. p. 642. op. Herodot. ed. Francof.

(*b*) l. 8. c. 37.

XLI. HOOFTSTUK.

Oirsprong van den naem der Persianen. Lyst der Persiaensche Koningen tot aen Alexander den Grooten.

Verschil der Schryveren ontrent den naem en oirsprong der Persianen.

ONTRENT de benaming en rechten oirsprongh der oude Persianen zyn de meeste oude schryvers in groot verschil. Herodoot verhaelt dat de Persen van outs by de Grieken Κηφῆνες, dat is, *Cephenen* naer Cepheus, zoon van Belus, Koningh van Assyrie, en onder hen zelfs, ook by de naburige volkeren Ἀρταῖοι, dat is, *Arteërs* zyn genaemt geweest; betekenende deze laetste naem naer Stephanus getuigenisse by de Persen zoo veel als *Helden*. (*c*) Maer toen naderhant Perseus, zoon van Jupiter en Danaë, in huwlyk tradt met Andromeda, eenige dochter van Cepheus, en hier uit eenen zoon won, dien hy den naem van Perses gaf; en die zynen Grootvader Cepheus in het ryk volgde, nam dit volk naer de getuigenisse des zelven (*d*) schryvers den naem van *Persen* aen. Hoewel Strabo (*e*) niet t'onrecht de gansche historie van Perseus onder het getal der fabelen stelt, en ons tot waerschuwinge bericht, dat de oude Griexe schryvers verhalende den oorlogh van Cyrus met de Massageten van die natie niets zekers voortgebragt hebben, zoodat ze ook in hunne gedenkschriften van de oude zaken der Persianen, Meden, en Syriers, luttel geloof hebben gevonden, als zynde lichtgeloovigh, en genegen tot het uitvinden en uitstroien van ydele verdichtselen. Want merkende dat de schryvers, die met opzet verdigtselen te boek sloegen, in waerde gehouden wierden, beeldden zy zich in dat ook hunne schriften met gunst zouden ontfangen worden, indien ze onder schyn van een waerachtigh verhael dingen vertelden, die ze noit gezien of gehoort, maer enkel uit inbeelding van eenige kennisse voortgebragt hadden. Ja men zou veel eer Homerus, en Hesiodus, als ze van hunne helden spreken, of zelfs den Treurspeldigteren gelooven, dan Ctesias, Herodotus, Hellanicus en andere, die dezen wegh ingeslagen hebben. (*f*). Evenwel is dit niet in het algemeen, maer met onderscheit van de oude zaken der Persianen, en niet van de nieuwer tyden te verstaen. Want nadat de Persen de Grieken, die Asie bewoonden, onder hun magt gebragt hadden, en met de Europeërs der zelve natie zware en bykans gestadige oorlogen voerden, zyn zy hier door zeer onder hen bekent geworden; waer van Strabo (*g*) breede getuigenisse geeft.

G In

(*c*) Vid. auct. de verb. & Pop. sub voce Ἀρταῖα.
(*d*) Vid. Herodot. lib. VII. c. 61. Confer. Steph. sub voce πέρσαι en χαλδαῖοι.
[*e*] l. X. Geogr. p. m. 487.

[*f*] Vid. lib. XI. p. m. 507. seq.
[*g*] lib. XV. p. m. 735. seq. edit. Paris. Is. Casaub.

Digitized by Google

In de bladeren van het (*a*) oude en Nieuwe Testament worden de Persianen *Elam*, of *Elamiten* genoemt. De Joden, en wel byzonder onder hen Josephus, zeggen duidelyk dat de Persianen van Elam, zoon van Sem (*b*) hunne afkomst rekenen. (*c*). En my dunkt waerschynlyxt dat de oude naem der Persianen hier uit geboren is. Want het is der aenmerkinge waerdigh, dat de aengetoge schryvers telkens de Elamiten of Elam by de Meden, en zelfs de Parthen voegen, en dat met recht, dewyl het naburige volkeren waren. Ook kan niet ontkent worden dat Strabo een Asiaen, (*d*) en Plinius een Europeer, en Romein van geboorte (*e*), de volkeren, by hen genoemt Elymai, en hun lantschap zelfs in Persie geplaetst hebben.

Maer deze naem van *Elamiten* schynt voor het grootste gedeelte verandert te zyn geworden in dien van Persen ten tyde van Cyrus. Want deze laetste naem schynt zynen oirsprongh te hebben van het Hebreeusch woort *Paras*, of het Arabisch *pharas*, dat een paert betekent. Uit Xenofon (*f*) blykt wel dat van outs by de Persen naeulyx een paert te zien was, niet alleen omdat de paerden in Persie bezwaerlyk onderhouden, maer ook om de berggagtigheit des lants byna niet konden gebruikt worden. Dogh nadat Cyrus den Koningh van Assyrie nevens zyne bontgenooten overwonnen had, heeft hy naer den voorgangh der Meden en Hircaniers, uit de Persen, die onder hem stonden, een leger van ruiters opgerecht, gelyk de zelve Xenofon verhaelt (*g*). Van dien tydt af hebben de Persianen hunne kinders van hun vyfde tot hun vyfentwintigste jaer toe in het ryden te paerde, in het schieten van pylen, en in het spreken van waerheit geoeffent, zoo wy Herodoot (*h*) gelooven. Dus betekent ook het Arabisch woort *Pharis* eenen ruiter, en te gelyk eenen Persiaen, dat door den geleerden Bochart (*i*) is aengewezen welk woort de Grieken naderhant πέρσαι, dat is, *Persen*, vertaelt hebben. Hier uit is het gebeurt dat noch Mozes, noch de schryver van de boeken der Koningen, noch Esaias, nogh Jeremias den naem van Persen genoemt hebben, omdat die, als gezegt is, van een nieuwer eeu was: daer hy in tegendeel by Ezechiel, en Daniel, die ten tyde van Cyrus geleeft hebben, ook in de boeken der Kronyken, en Esdras, Nehemias, en Esther, die na Cyrus tydt geschreven zyn, zeer dikwyls gebruikt wordt.

Verschil der schryveren.

Ontrent de Koningen, die voor Cyrus in Persie geweest zyn, verschillen de verhalen der oude Griexe en andere schryveren geweldigh veel van elkander. Herodoot en de meeste andere voornaemste schryvers altemael zyn wel van gevoelen dat de Persiaensche Koningen afkomstigh zyn van den boven genoemden Perseus, maer in de orde zyner nakomelingen komenze geenszins overeen. Herodoot (*k*) zegt dat de Pasargaden het voornaemste volk onder de Persianen uitmaken, waer onder ook de afkomst en verwantschap der Achemeniden gevonden wort, uit welke de Koningen der Persen gesproten zyn. Zoo leid ook Xerxes de Groote, Koning van Persie, zyn geslacht van eenen Achemenes af naer het verhael van Herodoot (*l*). En Stephanus (*m*) meent dat hy geweest is een zoon van Egeus, Vader van Theseus en Medea; daer in tegendeel een ander (*n*) schryver het daer voor hout, dat hy geweest is een zoon van Perses, zoons zoon van Perseus en Andromeda. Dogh daer is by de Grieken zoo wel als by de hedensdaegse Persianen zulk eene mengeling van tegen elkander strydende verdigtselen, dat'er niets met eenige zekerheit van te zeggen is. Want de eerste spreken elkander telkens tegen, en deze maken de eerste reex hunner Koningen, by hen genoemt *Pischad* zoo talryk, datze daer onder begrypen alle de Koningen der Assyriers, Chaldeen, Babiloniers, Meden, en Persen, gelyk de Heer Herbolet (*o*) wytluftigh toont. Ook is wel te gelooven dat alle deze verwarring ontstaen is uit het quaed begrip der schryveren, die de verscheide oppermagten der Assyriers, Meden, Persen, en anderen niet wel onderscheiden hebben.

Assyriers, de eerste monarchen van Asie.

Men stelle dan vooraf vast, dat de Assyriers onder Nimrod en zyne navolgers, de eerste zyn geweest, die het opperste gebiet in Asie bezetten, en zoo wel de Meden als de Persen onder hunne magt gehadt hebben. Dit getuigen de geloofwaerdigste oude Griexe, Joodsche, en Christelyke schryvers uit eenen mondt. Waerom niet noodigh is dit hier ter plaetse met verdere blyken te bewyzen. Het zal genoegh zyn dat wy aentoonen dat Arbaces een Meder van geboorte, nadat hy Tonosconcoleros, by de Grieken onder den naem van Sardanapalus bekent, gedwongen had zich in zyn eigen paleis met zyne wyven te verbranden, het ryk der Meden opgerecht heeft. Dit getuigt Euse-

(*a*) Esai. c. XI. ℣. 11. Jerem. c. XXV. ℣. 25. Actor. c. 11. ℣. 9.
(*b*) Gen. X, 22.
(*c*) v. Ant. Judaie. l. 1. c. 7.
(*d*) Lib. XI. p. m. 22. 24. lib. XV. pag. 732.
(*e*) Lib. VI. Hist. Nat. c. 25. 26. 27. & 34.
(*f*) Cyrop. l. 1. c. 11.
(*g*) l. 4. c. 15 seqq.
(*h*) l. 1. c. 136.
(*i*) Phaleg l. 4. c. 10. sub finem.

(*k*) l. 1. cap. 125.
(*l*) l. 7. cap. 11.
(*m*) Sub voce Ἀχαιμενία.
(*n*) Auctor Etymol. magni.
(*o*) dans la Bibl. Oriental. p. 243. sub voce *Cajumarath*, & p. 703. sub voce *Pischdad*.

Digitized by Google

Eusebius (*a*) :. en het wort verder uit de oude schryveren, die door de langdurigheit des tydts verloren zyn, bekragtigt by Diodorus Siculus (*b*). Atheneus alleen verhaelt (*c*) dat Sardanapalus van zyn Ryk beroost zynde, in hoogen ouderdom overleden is, en brengt verscheide grafschriften van hem by, waer onder ook dit is: *Sardanapalus, Anacyndaraxis zoon, heeft Anchiale en Tarsus* (twee steden in kleen Asie) *op eenen dagh gebout. Eet, drink, speel. Alle de overige dingen zyn niet een zier waerdigh.* (*d*) Dogh de eerste meening word wel meest gevolgt; zoodat men met Eusebius gerustelyk voor den eersten Koningh der Meden en Persen van den eersten oirsprongh stellen magh

I. ARBACES.

Arbaces. Want als Sardanapalus, de dertigste Koning van Assyrie na Ninus, of, als anderen willen, na Nimrod, zich aen de vadsigheit, verwystheit, en wellusten overgegeven had, heeft deze Arbaces, een voornaem en verstandigh man onder de Meden, ook veltheer des Konings, tot wiens dienst hy jaerlyx met zyne troepen naer Ninive trok, op aenraden van Belesis, Veltoversten der Babiloniers, een groot starrewikker, die hem een goede uitkomst voorzeide, eene zamenzweringh gemaekt tegen den Koning, en onder belofte van vryheit de Meden, Babiloniers, ja zelfs de Persen en Arabiers tot helpers verkregen. Hy trok dan driemael op tegen Sardanapalus, en telkens geslagen en verwonnen heeft hy eindelyk hem, weder in weelde en wellustigheit verzopen, schielyk en onverwacht overvallen, tot in zyn hof gejaegt, en in dien noodt gebragt, dat hy zich, als gezegt is, in het vier geworpen heeft. Waer toe de afval der Bactrianen niet weinigh geholpen heeft. Sardanapalus dus van het leven beroost zynde, is Arbaces van alle de genoemde volkeren voor Koningh verklaert, gelyk klaer te zien is by Diodorus Siculus (*e*) en Herodotus (*f*). En Eusebius (*g*) wil dat dit geschiedt is ten tyde van Usias, of, gelyk hy hem noemt, Ozias, Koningh van Juda, en Pekah of Phaceas Koningh van Israel. Hy voegt'er by dat Arbaces XXVIII jaren geregeert heeft, dat Diodorus (*h*) ontkent, dryvende dat zyn Ryk maer XXII jaren geduurt heeft. Maer men moet hier by aenmerken dat volgens Eusebius (*i*) alle de navolgers van dezen Arbaces tot Dejoces toe, van wien wy hier na zullen spreken, alleen voor Rechters zyn gerekent geweest; welk gevoelen met dat van (*k*) Herodoot zeer wel overeenkomt: hoewel Eusebius van Diodorus zoo in het getal, als de namen, verschilt, gelyk uit deze lyst nader zal bespeurt worden. De tweede is dan

(Sardanapalus overwonnen.)

II. MANDAUCES,

zoon van Arbaces. Diodorus getuigt (*l*) dat hy Asie L. jaren geregeert heeft. Eusebius noemt hem niet. Maer Diodorus heeft alles uit de oude Persiaensche schriften, door Ctesias ten tyde van Artaxerxes Macrochir verzamelt, en nu al langh verloren, aengetekent en ons nagelaten. Van zyne daden vint men niets beschreven. Hem volgde in het Rechterampt of regeringe Mandauces.

III. SOSARMUS.

Dezen naem geven hem Eusebius en Diodorus. Beide getuigen zy dat hy dertigh jaren geregeert heeft. Volgens (*m*) Diodorus is na hem in de regeringe gevolgt Sosarmus.

IV. ARTIAS of ARTYKAS.

Dezen noemt Eusebius (*n*) *Medidus*. Men vint in de historien weinigh gewagh van zyne daden. Dezelve Eusebius (*o*) zegt dat hy veertigh, en Diodorus dat hy vyftigh jaren geregeert heeft. De laetste getuigt ook dat hem in het gebiedt gevolgt is Artias.

V. ARBIANES.

Het schynt dat deze twee en twintigh jaren geregeert heeft, en dezelve is, dien Eusebius (*p*) *Cardiceas* noemt, en zegt dat hy ten tyde van Ezechias en Manasses, Koningen van Juda dertien jaren langh de Beschermer der Meden geweest is. Arbianes.

De gansche tydt van Arbaces af tot het leste jaer toe van Arbianes begrypt volgens de rekening van Diodorus 174, en volgens die van Eusebius maer 111 jaren, in het midden van welken tusschentydt deze zegt (*q*) dat het Ryk der Chaldeen of Babiloniers verre boven andere uitgesteken heeft, schoon die ook hunne eige Koningen hadden. Of nu de Persianen in dien tydt hunne eige Koningen gehadt, of onder het gebiet der Meden gestaen hebben, kan met geene zekerheit gezegt worden, de-

(*a*) Chr. part. pr. p. m. 23 seq. & part. posterior. p. 110 seq. edit. Scalig.
(*b*) Lib. 2. p. 109. edit. Wechelian.
(*c*) v. ex lib. 4. Clitarchi de Alexandro. Deipnosoph. lib. 12. p. m. 430.
(*d*) vid. l. 12. p. m. 529. seqq.
(*e*) Lib. cit. p. 110. usq. ad. p. 115.
(*f*) Lib. 1. c. 95.
(*g*) loco citato.
(*h*) p. m. 118. ed. Auber. f. Francof.
(*i*) loco citato.

(*k*) l. 1. cap. 96.
(*l*) loco citato.
(*m*) pag. 119.
(*n*) P. 1. Chr. pag. 25. Poster p. 115
(*o*) P. 1. p. 25. P. II. pag. 115.
(*p*) P. 1. pag. 26. en P. II. p. 118.
(*q*) v. Diod. Sic. p. 174. Euseb. P. 1. 24. P. 2. pag. 111.

Digitized by Google

dewyl men daer niets van aengetekent vint. Indien het ook al waer is, dat ze hunne eige Regeerders gehad hebben, zoo blykt echter uit de stukken der beroemste schryveren, dat ze tot op Cyrus toe onder de magt der Meden geweest zyn, gelyk het vervolg verder toonen zal. Na Arbianes volgde

VI. ARSAEUS.

Arsaeus. Anderen geven hem den naem van ARTAEUS: welke naem, gelyk wy boven uit Stephanus getoont hebben, naer allen schyn by de oude Persen eenen *Helt* betekent heeft. Deze schynt dezelve te zyn, dien Herodoot, Eusebius, en anderen *Dejoces* noemen. De eerste verhaelt (*a*) dat hy een zoon van zekeren Phraortes geweest is, en door zyne wysheit in het spreken van recht in de wyken, zulk eene genegenheit by zyn volk gewonnen heeft, dat hy met eenparige stemmen tot Koning gekoren is. Diodorus zegt dat ten tyde van dezen Koning de Meden met de Cadusiers eenen zwaren oorlogh gevoert hebben, waer toe gelegenheit, meent men, gegeven had Parsodas, een Persiaen van geboorte. Deze was wegens zyne dapperheit en verstant in groot aenzien by alle menschen, ook lief en waerdt aen den Koningh, die zynen raedt verre boven dien van anderen stelde. Maer deze zelve man, gelyk de menschelyke dingen wisselvalligh zyn, van den Koningh in zekere rechtspleging beledigt zynde, is met drie duizent voetknechten, en duizent ruiters tot de Cadusiers overgeloopen, onder welke zyn zuster aen eenen der voornaemste heeren getrout was. Zyn afval sleepte ook anderen mede, die hier toe door hem waren aengezet. De Koning Artaeus hem opkomende met een leger van agtmael hondert duizent mannen is geheel geslagen, zoodat'er vyftig duizent mannen gedoot, en de overige te rug gedreven wierden, schoon hy maer 200000 man onder zich had. Door welk geluk, en blyken van dapperheit, zyn agtingh zoo zeer is aengegroeit, dat hem de inwoners tot Koning verheven hebben. De hoon evenwel by de Meden ontfangen lagh zoo geworteIt in zyn hart, dat hy zynen navolger deet zweeren, dat hy noit den haet tegen de Meden zoude afleggen, hem toewenschende, indien hy oit vrede met hun maekte, dat zyn gansche geslacht met alle de Cadusiers ten gronde toe mogt uitgeroit worden. Van welken tydt af de Cadusiers eenen gestadigen haet tegen de Meden gedragen, noch oit hunne Koningen hebben willen gehoorzamen tot dat Cyrus de monarchie tot de Persen heeft overgebracht. (*b*)

Samenzwering van Parsodas.

Haet der Kadusiers tegen de Meden.

(*a*) l. 1. c. 96 seqq.
(*b*) vid. *l.* 2. p. m. 119.

Deze Arsaeus, Artaeus, of Dejoces is de eerste Monarch over de Meden volgens Herodoots getuigenisse geweest. Zoo dra hy Koning wert, stelde hy lyfwachten aen, en in, dat niemant voor den Koning verschynen, maer, zoo hy iets te zeggen hadt, dat door eenen middelaer zou verrichten. Hy beval ook dat niemant in tegenwoordigheit des Konings lachen of spuwen zou, omdat dit afschuwelyk was voor alle menschen, maer voornamelyk op dat die hem dagelyx zagen, en met hem opgevoedt werden, niet te gemeenzaem met hem worden, en hem lagen leggen mogten; en dat dus de persoon des Konings van andere most onderscheiden worden. (*c*). Deze maniere van doen heeft naderhant ook Cyrus ingevoert, zoo als by Xenofon te zien is (*d*). Volgens Herodoots getuigenis (*e*) heeft hy strenge gerechtigheit geoeffent, en veele sterkten in Medie, en wel byzonder de Hooftstadt Ecbatana gebout; met welk gevoelen Eusebius (*f*) overeenkomt. Maer Diodorus zegt dat Semiramis, alsze in de stadt Ecbatana, in eene vlakte van Medie gelegen, gekomen was, een Koninglyk paleis op die plaets heeft laten bouwen, en dat al ten tyde van Arbaces het Koninglyke hof van Medie te Ecbatana geweest is. (*g*). Hier uit zou blyken dat die stadt al langh voor den tydt van Dejoces gestaen hadt. Dogh dit kan ook wel zoo verstaen worden, dat Ecbatana wel ten tyde van Semiramis eene stadt met een Koninglyk paleis verzien, maer nogh niet byzonder groot, of met muren omringt geweest is, en dat Dejoces dezelve naderhant vergroot, versiert, en met hooge en sterke muren omcingelt heeft, gelyk Herodoot die duidelyk dus beschryft. Deze Dejoces of Arsaeus heeft naer de meeninge van Diodorus (*h*) veertig, naer die van Herodoot (*i*) drie en vyftigh, of naer die van Eusebius (*k*) vier en vyftigh jaren geregeert. Hem volgde in 't ryk zyn zoon

Arsaeus, de eerste monarch der Meden.

VII. ATYNES of PHRAORTES.

Atynes. Den eersten naem geeft hem Diodorus (*l*); Dogh Herodoot, Eusebius, en anderen noemen hem Phraortes. De twee eerste schryvers zeggen dat hy 22 jaren heeft geregeert: de laetste alleen (*m*) met eenige nieuwe, dat hy het ryk 24 jaren bezeten heeft. De meesten zwygen van zyne daden. Herodoot alleen vertelt dat hy de Per-

(*c*) vid. lib. cit. cap. 98. seqq.
(*d*) Cyrop. l. 8. cap. 50.
(*e*) vid. loc. cit.
(*f*) P. I. chron. p. 27, & P. II. p. 119.
(*g*) vid. lib. c. p. 101. Coll. p. 115.
(*h*) l. c. p. 119.
(*i*) l. c. cap. 102.
(*k*) vid. l. c.
(*l*) vid. l. c.
(*m*) P. I. p. m. 27. & P. II. p. 121.

Digitized by Google

Perſen en andere volkeren onder zyne heerſchappy gebragt, en het oppergebiet in Aſie verkregen heeft: maer dat hy, wanneer hy zich het overſchot der vermaerde Aſſyriers, die in Ninus of Ninive woonden, onderwerpen wilde, met het grootſte gedeelte van zyn leger in het 22 jaer zyner regeringe gebleven is. (*a*). Hem volgde in 't gebiet

VIII ARTIBARNAS, ASTIBARA, of CYAXARES.

Artibarnas. Ten tyde van dezen zyn de Parthen van de Meden afgevallen, zich onderwerpende aen de Saken, die eene Vorſtin, genaemt Zarina, tot Koningin hadden: waer over langen tydt oorlogh tuſſchen deze twee volkeren geweeſt is tot dat eindelyk de vrede geſloten is op die voorwaerde, dat elke party behouden zoude wat zy had, en zy in onderlinge vrientſchap met elkander leven zouden. Dit getuigt Diodorus op de gemelde plaets. Maer Herodoot geeft hem den lof, dat hy de dapperſte van alle zyne Voorouderen geweeſt is, en de eerſte van alle de Vorſten, die de Aſiatiſche volkeren in zekere Provincien verdeelt, ook de piekdragers, ruiters, en pylſchieters van elkander onderſcheiden, en in goede orde en krygstucht gebracht heeft, daer voorheen alles onder een gemengt en verwart was. Hy verhaelt ook dat deze Koning met de Lydiers oorlogh gevoert heeft, en dat de dagh, waer op de veltſlagh geſchiedde, zoo duiſter wiert als de nacht; welke duiſterniſſe, ontſtaen uit eene bezwyming der zonne, Thales van Mileten, een der Griexe Wyzen, zoude voorſpelt hebben.

Oirzaek dezes oorlogs. De oirzaek van dezen oorlogh was deze: Een oproer ontſtaen zynde onder de Scythen, by de ouden genaemt *Pecuarii*, of Veehoeders, begaf zich een gedeelte van hun naer Medie, om onderſtant te zoeken by Cyaxares. Deze ontfing deze menſchen niet alleen vriendelyk, maer hielt hen in zulk eene achtinge, dat hy hun de Mediſche Jongelingen toebetroude, om in de Scythiſche tale, en de kunſt van den boogh te hanteren onderwezen te worden. Dit volk was gewoon veel ter jagt te gaen, en deed byna altydt eenig wilt op, dat echter, gelyk het gaet, wel eens miſlukte. Het gebeurde dat de Koning ziende hen op zekeren tydt ledigh wederkeeren, den ſpot met hun beſtont te dryven over de miſlukte vangſt. Deze Barbaren geenen ſchimp kunnende verſtaen namen deze ſpotterny voor eenen bitteren hoon hun aengedaen, en om zich hier over te wreken, doodden in der yl eenen der Jongelingen, hun toebetrout, ſtaken hem aen 't ſpit, en diſchten hem den Koning in plaets van wiltbraet op, nemende hier op aenſtonts de vlucht naer Alyattes Koning der Lydiers, Vader van Kreſus. Deze magtige Vorſt nam hen onder zyne beſcherminge, en weigerde hen te leveren in handen van Cyaxares, die, zoo dra hy merkte met welke diſchgerechten men hem onthaelt hadt, hen vervolgde, en opeiſchte, en by weigering Alyattes den oorlogh aendeed, die vyf jaren duurde. Maer deze zonnezwym zich vertoonende, werden de Koningen hier door zoo ontzet, dat ze aenſtonts vrede maekten, en den zelven door een huwelyk tuſſchen Arena, dochter van Alyattes, en Aſtyages, zoon van Cyaxares bekragtigden. (*b*) Dezelve Cyaxares heeft ook, nadat hy geheel Aſie, zoo verre het over de rivier Halys legt, bemagtigt had, de Aſſyriers geſlagen, en Ninive ingenomen. Dus verhaelt dit Euſebius (*c*). Maer Herodoot zegt, dat, wanneer hy deze ſtadt om zyns vaders doot te wreken belegerde, de Cimmeriers, een volk dat in het Tauriſch Cherſoneſus ontrent de *Palus Maeotis*, of zwarte Zee, by onze nieuwe Schryvers genoemt *Mare delle Zabache*, woonde, (*d*) van de Scythen onder hunnen Koningh Madyes uit Europe gedreven, en tot in Medie vervolgt zyn. De Meden ziende hen aenkomen, wilden hen ſtuiten aen den berg Caucaſus, maar ze werden zelfs geſlagen, zoodat ze hier door het opperſte gebiedt van Aſie verloren, waer mede hunne vyanden gingen ſtryken, die 28 jaren langh Aſie, tot aen Egipten toe beroofł en in hun gewelt gehouden hebben. Maer eindelyk is het voornaemſte gedeelte van dat volk, door Cyaxares vriendelyk onthaelt, en dronken gemaekt zynde, om hals gebragt. Op deze wyze herwonnen de Meden het oppergebiet, en veroverden, behalven het gedeelte van Babylon, Ninive, nevens geheel Aſſyrie. Eindelyk is deze Koning, nadat hy 40 jaren, als men de 28 jaren der Scytiſche overheeringe daer by rekent, zoo als Herodoot (*e*) wil, der werrelt overleden. Diodorus ſchryft hem op de aengetoge plaets maer 14 jaren regerens toe. Maer het ſchynt dat hy den tydt van de heerſchappye der voornoemde Scyten daer niet by gerekent, en den zelven maer op 26 jaren geſtelt heeft, daer anders, als men'er dien tydt byvoegt, zyne rekening met die van Herodoot overeenkomt. Hier van verſchilt Euſebius, zeggende dat Cyaxares maer 32 jaren geregeert heeft: en al wilde men de twee jaren, die hy daer boven nogh aen Phraortes geeft, daer by rekenen, zoo zouden'er evenwel geen

(*a*) vid. l. c. c. 102.

(*b*) vid. Herod. l. 1. c. 73. ſeq.
(*c*) P. II. Chron. p. m. 123.
(*d*) v. Strabo. lib 2. p.m. 108. en lib. 11. p. m. 494.
(*e*) l. 1. c. 103. ſeqq.

Digitized by Google

40 jaren uitkomen. Hem volgde

IX. ASPADA of APANDA.

Dezen noemen de Grieken *Astyages*, of *Astyigan* naer de getuigenisse van Diodorus (*a*), Ctesias (*b*) en Eusebius. Deze laetste verhaelt (*c*) dat hy tegen Alyattes, Koning van Lydie, zynen Schoonvader gestreden heeft. Maer de oude Griexe Schryvers maken buiten het geen verhaelt is geschiedt te zyn onder Cyaxares nergens gewagh van: hoewel de meeste (schoon ze in veele omstandigheden verschillen) hier in overeenstemmen dat hy door Cyrus overwonnen en van zyn Ryk berooft is.

Men moet dan vast stellen uit de getuigenissen der meeste en beroemste schryveren dat deze Astyages de laetste Koning van Medie geweest is, die ook het gebiet over de Persen gehadt heeft. Ctesias zegt (*d*) dat hy Cyrus in den bloede niet bestaen heeft. Maer Herodoot (*e*), Xenofon (*f*), Justinus (*g*), en meer andere getuigen eenparigh dat hy moederlyk grootvader van Cyrus geweest is. Alleen verschilt Xenofon hier in van Herodoot en alle de anderen, dat hy den Vader van Cyrus als Koningh van Persie invoert, en breedt opgeeft van Astyages genegenheit jegens zyn dochters zoon Cyrus, ook dat hy Astyages eenen zoon toeschryft genaemt Cyaxares, die met hulpe van Cyrus en zyne Persianen den afgevallen Koningh van Armenie tot rede gebracht, Cresus en de Assyriers nevens hunne bontgenooten geslagen, en eindelyk Cyrus na de verovering van Babilon aen de erfprincesse, die eenigen Mandane noemen, uitgehuwlykt, en hem Medie tot eenen bruitschat gegeven zou hebben. (*h*). Maer Cicero heeft al overlangh geoordeelt dat Xenofon Cyrus niet zoo zeer naer de waerheit eener historie, als tot eene afbeeldinge eener wel geregelde heerschappye beschreven heeft. (*i*) van welke meening ook geweest zyn Erasmus, Lipsius, Josef Scaliger, Gerardus Joannes Vossius, en de meeste luiden van letteren, met welke wy ook voor het grootste gedeelte over een stemmen. Alleen schynt ons Scaliger (*k*) te verre te gaen, stellende dat'er niet een waer woort in de historie van Cyrus, door Xenofon beschreven, te vinden is, en dat zelfs de namen buiten dien van Cyrus, en weinige andere verdicht zyn. Want het is niet te gelooven dat Xenofon, zulk een beroemt leerling van Sokrates en groot Veltoverste, die zelf langh in Persie gedient heeft, enkele verdichtselen zou by een gehaelt hebben: hoewel wy anders gaerne toestaen, dat hy de historie van Cyrus door zyne uitmuntende welsprekentheit eenigsins opgeschikt, en dus de waerheit eenige kreuk gegeven heeft. Zoo heeft ook zelf Josefus, anders een geloofwaerdigh schryver, misleid door de verwarde en weinigh samenhangende verhalen der Joden den voornoemden Cyaxares, zoon van Astyages, gehouden voor dien Darius Medus, van wien men gewagh vint in de historie van Daniel (*l*), zeggende dat hy door hulp van zynen neef Cyrus het ryk van Babilonie bemagtigtigt heeft. (*m*) Van dit gevoelen is ook geweest Joh. Christ. Wagenseil. (*n*) By anderen, en voornamelyk by Syncellus (*o*) vint men te boek gestelt dat Nabonidus, de laetste Koningh van Babilon, de Meden en Persen beheerscht heeft, noemende hem nu eens Darius Medus, en dan eens Astyages: waer door Marsham (*p*) misleit twee Astyagessen, eenen, van wien Herodoot en Ctesias spreken, en eenen, van wien Xenofon gewagh maekt, verzonnen heeft. Ook verhaelt Jacobus Usserius, dat Cyrus na het veroveren van Babilon, dat ryk aen Darius Medus, anders genoemt Cyaxares den tweeden zou afgestaen hebben. (*q*). Alle deze verscheide vertellingen dwalen geweldigh af van de alleroutste schryveren, Berosus, Megasthenes, Herodoot, en andere. Waerom geensins te verwonderen is dat de nieuwe Persiaensche schryvers mede zoo verwardelyk van hunne eerste Koningen spreken. Niet te min kan men uit deze duisterheit der verwarringen eenig licht scheppen door hulpe van Berosus en Megasthenes, uit welker langst verlore schriften, voor zoo veel deze zaek aengaet, Josefus en Eusebius ons het voornaemste bewaert hebben, indien men hen met Herodoot, Diodorus, en anderen wil vergelyken. Want vooreerst is kennelyk uit de woorden van Berosus, door Josefus (*r*) bygebragt, ook uit die van Eusebius (*s*) dat'er een lyst op te maken is der Koningen van Babel van Nabuchodonosor af tot den laetsten toe op deze volgende wyze.

I. NABUCHODONOSOR, die in het 18 jaer zyner regeringe den tempel te Jerusalem verstoort heeft, als blykt

(*a*) lib. cit. p. 120.
(*b*) in Persicis prim. segm. 1.
(*c*) P. I. Chron. p. 29. & P. II. p. 125
(*d*) loc. cit.
(*e*) l. 1. c. 107. seqq.
(*f*) Cyrip. l. 1. cap. 1. seqq.
(*g*) l. 1. cap. 1.
(*h*) vid. tot. tr. de Cyrip.
(*i*) vid. Cic. l. 1. Ep. 1. segm. 8. ad Q. fratrem.
(*k*) Anim. ad Eus. Thes. temp. p. 85.

(*l*) Dan. cap. 6.
(*m*) vid. l. x Ant. Jud. cap. 12.
(*n*) in mantissa de LXX hebdom. Dan. pag. 4.
(*o*) vid. Chronogr. p. 231.
(*p*) vid. Can. Chr. sect. XVIII. p. 563. & 578 ed. Londin.
(*q*) Vid. Annal. aetat. mund. VI. p. 82. Conf. Georg. Hornius Adnotat. ad Sulpic. Severum. Hist. I. II. cap. 10.
(*r*) l. 1. contra. Appion.
(*s*) Præparat. Evang. lib. IX. c. 40. seq.

Digitized by Google

blykt uit (*a*) Jeremias, en uit (*b*) Eusebius, is aen eene ziekte in het vierenveertigste jaer zyner heerschappye overleden, gevolgt van zynen zoon

II. EVILMERODACH, die ter oirzaeke zyner onregtvaerdigheden, en toomelooze wellusten door de lagen van zyn Zusters man Niriglissorooros omgebragt is. Hem volgde in 't gebiet

III. NIRIGLISSOROOROS, of NIRIGLISSARIS, die, omdat zyn eige zoon, by Nabudochodonosors dogter gewonnen, nogh te jongh was, het ryk aen zich genomen, en vier jaren geregeert heeft. Na hem quam

IV. LABOROSOARCHODES, zoon van Niriglissorooros en Nitocris, die nogh een Jongeling, het ryk negen maenden bezeten heeft, dog van zyne vrienden door lagen, omdat hy al te quade manieren over zich had, en van een boozen aert scheen te zyn, van kant geholpen is. Deze is, dien Daniel *Belsazar*, of *Balthazar* noemt (*c*) Na zyn doot quamen de uitvoerders van dezen moort by een, en kozen met algemeen goetvinden tot Koning

V. NABONIDUS, die Berosus zegt dat een Babilonier, en een der vloekverwanten geweest is. Van Megasthenes wort hy ook by Eusebius (*d*) Μήδης of *Medus*, en τὸ Ἀσσύριον αὔχημα, of *Roem van Assyrie*, en Koningh geworden *Nabannidochus* genoemt. Dat nu deze Nabonidus en Darius Medus, van wien Daniel spreekt (*e*), een en dezelve geweest is, blykt uit de overeenkomst der voornoemde Schryveren. Want by Daniel (*f*) wort Belsazar gedoot, en daer op ontfangt Darius de Medier het koningryk. Dit zelve wort ook, onder de namen van *Laborosoarchodes* en *Nabonidus*, van Berosus en Megastenes verhaelt: by welke Schryvers Nabonidus de laetste Koning van Babel is, die door Cyrus verwonnen en gevolgt is. Dus volgt ook by Daniel op Darius in het gebiet *Cores* of Cyrus, Koning van Persie. Abul-Pharajius, een Armenier van geboorte, verhaelt volgens het reedts gemelde, (*g*) uit de oude Oosterſche Schryveren, dat Beltaschasar, dien hy voor eenen zoon van Bochtansaris of Nebucadnezar hout, in den zelven nagt, toen hy het gezicht, by den Profeet Daniel uitgelegt, gehad hadt, door Darius den Medier van 't leven berooft is. En hier op zegt hy (*h*) dat deze Darius by de Grieken genoemt was *Nabonides*, dat hy de laetste der Koningen van Chaldeën geweest is, dat na hem het ryk aen de Persen gekomen is, en dat hy Daniel den Profeet in groote eere gehouden heeft. En niet anders spreekt Sulpicius Severus op de gemelde plaets, met wien veele andere Schryvers overeenstemmen.

Het zy dan dat hy te voren, eer hy de kroon bequam, Darius Medus genoemt is, gelyk Scaliger (*i*) oordeelt; het zy *Nabonides* by Berosus en Megasthenes zoo veel als *Darius* betekent: daer wort niet ontkent dat hy van Medische afkomst, dogh evenwel geen Koningh van Medie geweest is, gelyk Scaliger toont (*k*). Altoos is uit de historien klaer te bewyzen dat noch Astyages deze Darius Medus kan geweest zyn, omdat hy reets in Cyrus handen geraekt was, eer hy den Koning van Babel beoorloogde, gelyk in 't vervolg blyken zal: noch ook Cyaxares, de zoon van Astyages, omdat alle oude Griexe Schryvers, Xenofon uitgezondert, eenparigh getuigen, dat Astyages geenen mannelyken erfgenaem gehadt heeft; dat klaer te zien is by Herodoot (*l*), Diodorus (*m*), en anderen. Daer is dan niet veiliger dan zich te houden aen het verhael van Herodoot. Deze zegt duidelyk dat Astyages, de laetste Koning van Medie en Persie, een dogter, die hy Mandane noemt, voortgeteelt hebbende, droomde dat hy haer zagh wateren met zulk een gewelt, dat het water, dat zy loosde, niet alleen zyne hooftstadt, maer zelf gansch Asie overstroomde. Ontwaekt zynde openbaerde hy den schrik, hier uit gevat, aen zyne *Magi* of (*n*) Wyzen, op welker aenraden hy deze dochter niet aen eenen Medier, maer geboren Persiaen, genaemt Cambyses, die wel van goede geboorte was, maer minder dan een voornaem Medier gehouden wert, uitgehuwlykt heeft.

Daer is dan niet te twyffelen of Cambyses is geweest de vader van Cyrus, een aenzienlyk man onder de Persianen, en zoon van Cyrus, gesproten uit het geslacht van den voornoemden Achemenes, gelyk dat ook by (*o*) Herodoot bevestigt wort. Maer omdat de Persianen onder de magt der Mediers stonden, is niet zwaer te begrypen dat zelfs de voornaemste Heeren van die natie voor hunne beheerschers, al waren ze niet zoo doorluchtigh van geboorte, hebben moeten zwichten. Dogh dit dient ter zake weinigh. Alleen dient aengemerkt dat de geleerden van gevoelen zyn, dat Cyrus in het orakel by (*p*) Eusebius de *Persische Muilezel* genoemt is, omdat hy uit eenen Persiaenschen vader,

(*a*) Jerem. c. 52. ℣ 12.
(*b*) loc. cit. c. 40. sub finem.
(*c*) vid. Jos. Scal. ad Euseb. loc. citato.
(*d*) l. c. cap. 41.
(*e*) cap. 6. vs. 1.
(*f*) cap. 5. vs. 30.
(*g*) Hist. Dyn. Dyn. IV. sub fin. pag. 70.
(*h*) Dynastia seqq. pag. 80.
(*i*) Jos. Scaliger de Em. Temp. l. VI. Part. 2. de duab. quaest. Dan. p. 581. seqq.
(*k*) l. c. ex cap. 10. Dan.
(*l*) l. 1. cap. 109.
(*m*) Diod. Sicul. loco citato.
(*n*) vid. Herodot. l. cit. c. 107.
(*o*) l. c. cap. 111. sub fin. coll. l. 3. cap. 65.
(*p*) lib. cit. 9. pr. Euang. c. 41.

Digitized by Google

der, en Medische moeder geteeldt was. (a)

Wyders wort verhaelt dat Astyages de gemelde dogter uitgetrout hebbende ten tweeden male een gezicht in den droom gehadt heeft. Want hem dagt te zien dat uit het baerlidt zyner dogter een wyngaert voortquam, wiens ranken geheel Asie besloegen. Waer op hy van zyne Wyzen gewaerschuwt dat hier door betekent wierde dat de nakomelingen zyner dogter in zyn plaets over Asie heerschen zouden, haer op het uiterste zwanger zynde uit Persie naer Medie ontboden en wachten by haer gestelt heeft, om te passen op de vrucht, die ze ter werrelt brengen zoude. Zy baerde eenen zoon, die Cyrus genoemt wert. Dezen nam de Koning aenstonts haer af, en leverde hem over aen zynen gunsteling Harpagus op dat hy hem dooden zou. Maer dees vreezende hier mede den haet der moeder op zynen hals te zullen halen betroude de uitvoering van des Konings bevel aen Mithradates, des Vorsten veehoeder. Terwyl deze harder over deze zaek van Harpagus ontboden was, gebeurde het, of het wezen wilde, dat zyn huisvrou van eenen dooden zoon verloste. Zy ziende haren man met het kint van Cambyses en Mandane t' huis komen gingh hem aen, hy zoude dit kint voor haren zoon opvoeden, en het doode kint aen zynen Heere, in plaetse van Cyrus, gaen vertoonen. De man laet zich gezeggen; hy brengt het doode kint aen Harpagus, van wien het voor Cyrus begraven wert.

Dit bedrogh bleef langen tydt verborborgen, dogh wert ten laetste op deze wyze ontdekt. Teweten deze Cyrus op zekeren tydt van de kinderen, daer hy daegelyx mede speelde, tot Koning gekoren zynde, had den zoon van eenen voornamen Medier, genoemt Artembaris, omdat hy hem niet gehoorzamen wilde, doen straffen, en handelen als eenen slaef. De vader van 't kint zulk een bestaen hoogh opnemende bragt zyn klagten deswegen den Koning over, toonende hoe onwaerdigh zyn kint van den zoon eens veehoeders gehandelt was. De Vorst ontbiedt hier op den kinderlyken Koning nevens zynen gewaenden vader, en ondervraegt hem wel scherpelyk over zyn bedryf. Maer Cyrus gaf hem vrymoediger antwoort dan hy van eenen gemeenen jongen verwachtte. *Al wat ik gedaen heb, Heer Koning*, zeide hy, *is met recht van my gedaen. Myne speelgezellen altemael, onder welke ook deze was, hadden my tot hunnen Koning gekoren. Ik heb het Ryk aenvaerd, en zy alle hebben gehoorzaemt. Hy alleen heeft geweigert myne bevelen na te komen, en daerom de verdiende straffe ontfangen. Ben ik nu hier over eenige straffe waerdigh, zie my hier voor u.* De Koning dit antwoord, zoo stout uitgezet, by zich zelven overwegende, en zich latende voorstaen iets te zien in de trekken van zyn wezen, dat naer zyne dochter zweemde, ondervraegde den veehoeder scherpelyk, riep Harpagus by zich, en ontdekte het bedrogh.

(a) v. Her. l. c. cap. 55 & 91.

De Koning dus agter het geheim dezer zake gekomen zynde hielt zich niet anders dan of hy wel vernoegt, en in zynen schik ware met dit avontuurlyk behouden van Cyrus. Hy gaf dan verlof aen Harpagus van te vertrekken, en last om zynen eenigen zoon, ontrent dertien jaren out, aen 't hof te laten komen tot gezelschap van Cyrus, bevelende hem ook dat hy zelf hadde te verschynen op het dankoffermael, dat men verplicht was te houden ter eere van de Goden, door welker voorzorge Cyrus bewaert was. Harpagus geen quaedt vermoedende zend zynen zoon, en verschynt om deel aen het offermael te hebben. Maer de Koning broedende wraek in 't harte doet den jongen aenstonts dooden en in stukken hakken, en een gedeelte der zelve koken en braden, en den vader op het mael voorzetten, wordende ander vleesch voor den Koning en de genoodigde gasten aengedist. Harpagus der spyze onkundigh at daer af met smaek, en verzadigt zynde wert van den Koning afgevraegt, of hem de spyze niet wel bevallen had. Als hy betuigde met smaek gegeten te hebben, gaf de Koning aen eenen der dienaren eenen wenk. Waer op deze het hooft, de handen, en voeten des geslachten Jongelings in een bedekte schotel aenbragt, en Harpagus verzogt de schotel te ontdekken, en daer uit te nemen wat hem geviel. Hy dit doende, vint daer in de droevige overblyffels van zynen zoon. Maer hy verbeet zich met een doorstaende geduldt, zoo dat hy gevraegt of hy geen kennisse hadt aen dit wilt, waer van hy gegeten hadt, antwoordde Ja, en dat de wil des Konings de zyne was. Waer op hy zich met de overgeblevene stukken naer zyn huis begaf, om naer alleen schyn die te gaen begraven. Op zulk eene bittere wyze voldeed de Koning zyne wraekzucht.

Evenwel nogh ongerust over Cyrus riep hy de Wyzen weder by een, begerende hun gevoelen te verstaen wegens Cyrus en den staet zyns Ryx. Zy antwoordden dat, dewyl Cyrus reedts onder zyns gelyken geregeert, en als Koningh recht gepleegt hadt, des Konings droom nu vervult, en geen zwarigheit meer van dien kant te vreezen was. Hy hunne uitlegging goedtkeurende, en van zelf tot deze gedachten overhellende, riep Cyrus by zich, sprak hem vriendelyk aen,

Digitized by Google

aen; verhaelde hem kortelyk zyn afkomst, en zond hem naer Persie aen zyne ouderen, die hem, dien ze dus langh doot gewaent hadden, met veele teederheit ontfingen, en van hem begeerden te weten op welk een wyze hy zoo wonderlyk in 't leven gebleven was. Hy verhaelde hun hier op, dat hy noit anders gedagt hadt, of hy ware geweest de zoon van Astyages Veehoeder, maer dat hy op den wegh beter onderrecht was: dat de huisvrou des Veehoeders, genaemt Cyno, hem opgevoedt hadt, en dat hy haar daer voor eeuwigen dank schuldigh was.

Het is waerschynlyk dat de ouders van Cyrus dezen naem van *Cyno*, die in 't Persiaensch een hondt of teef betekent, tot hun voordeel opgevat, en om hunnen zoon den Persianen aengenamer te maken, uitgestroit zullen hebben, dat Cyrus, te vondelingh gelegt zynde, van een hond gezoogt is. Hoedanigh het ook van Herodoot (*a*), Justinus (*b*), en Valerius Maximus (*c*) verhaelt wort.

Dogh ontrent het oeffenen en opvoeden van Cyrus is groot verschil onder de Schryvers. Xenofon verhaelt dat hy nogh jongh van jaren by zynen Grootvader Astyages in Medie, en naderhant by zynen vader Cambyses in Persie onderwezen is geweest in al wat dienen kon tot leeren van deugt, gerechtigheit en dapperheit (*d*). Atheneus (*e*) vertelt uit Dinon, eenen Schryver, wiens boeken langh verloren zyn geweest, dat Cyrus, eer hy naer Persie gezonden wiert, een der genen geweest is, die den Koningh Astyages den staf, even als de Roomsche Gerechtsdienaers, plagten voor te dragen; en naderhant onder de lyfwachten gedient heeft, tot dat hy eindelyk naer Persie gezonden is. Dat ook Astyages, als Cyrus nu vertrokken was, een gastmael aengerecht, en daer by geroepen had zekeren Angares, eenen zyner voornaemste Zangmeesteren, die onder andere liedtjes in het zingen zich had laten hooren: *dat een afgryslyk beest in de moerassen gezonden wiert, een beest nogh gruwzamer dan een wilde beer; dat dit over zyne landen heerschen, en met weinigh volk tegen veelen stryden zoude.* Dees van den Koning gevraegt zynde, wie dit beest was, zoude Cyrus genoemt hebben. Waer op Astyages hem geloof gevende, Cyrus te rugh ontboden had, dogh vergeefs. Maer beide deze verhalen stryden regelrecht tegen het reedts verhaelde uit Herodotus, Justinus den verkorter van Trogus Pompejus, en andere Schryveren, die by de geleerden het meeste geloof verdienen. Want geen van hun alle ontkent, dat Astyages Cyrus, als hy maer even geboren was, heeft willen ombrengen, en dat hy buiten zyn weten wonderlyk bewaert is, totdat hy tien jaren out geworden is. Waer uit volgt dat Cyrus by zynen Grootvader niet opgevoedt is. Even weinig waerschynlyk is het dat Astyages zyn dogters zoon in diergelyke bedieningen, als Dinon wil, zoude gebruikt hebben; gelyk ook zeker is dat dit verhael geene betrekkingh ter werrelt op de jaren van Cyrus kan hebben. Wy houden het dan met Herodoot (*f*) verhalende dat Cyrus zyne manlyke jaren by zyne ouders in Persie bereikt hebbende, onder alle zyne tydtgenooten de manlyxte, dapperste, en beminlykste geworden was; dat ook Xenofon (*g*) getuigt.

Ondertusschen had Harpagus zynen haet tot den Koningh en begeerte van wraek over den moort zyns zoons geveinsdelyk verborgen tot dat Cyrus zyne manlyke jaren bereikt hadde. Deze tydt was nu gekomen, en gaf hem de gelegenheit van zich te wreken in handen. Waer by nogh tot zyn voordeel quam dat Astyages zich zeer hart en strengh tegen zyne onderdanen droegh, dat niet alleen van Herodoot, maer ook van eenen Nicolaus in zyne Aenspraek aen de oproerige gemeente van Syracuse by Diodorus (*h*) getuigt wort.

Deze gelegenheit nam Harpagus dan waer, en kreeg de voornaemste Meden op zyn zyde, om Astyages van den troon te stooten, en Cyrus in zyne plaets te zetten. Dit voornemen wilde hy Cyrus zeer gaerne bekent maken, dogh wist, omdat de toegangen van Medie naer Persie naeukeurigh bewaert werden, geen beter middel hier toe te vinden dan dit. Hy schreef eenen brief aen Cyrus, waer in hy hem vertoonde, hoe Astyages getracht had hem pas geboren zynde, te dooden, en hoe hy van den Koningh gelast zelf dien moort te bedryven, hem aen den veehoeder des Konings had overgegeven, door wiens hulpe hy wonderbaerlyk in 't leven behouden was. Hy voegde daer by hoe hy hier door des Konings gramschap op zynen hals gehaelt had, en van zynen eenigen zoon beroost was geworden. Vorders vermaende hy hem tot het nemen van wraek over Astyages, waer toe hy de Persen tot afval bewegen, en uit hun een leger most zien op de been te brengen, om tegen de Meden op te trekken. Wat hem belangde, dat hy, wanneer Astyages zyne legerbenden tegen Cyrus uitzenden, en hem of een ander Krygshooft het bewint daer over geven zou, zekerlyk tot hem overkomen, en

Hh van

(*a*) l. 1. cap. 108. seq. usque. ad. c. 123.
(*b*) l. c. cap. 4. seq.
(*c*) l. 1. c. 7.
(*d*) Xen. de Cyriped. l. 1. t.
(*e*) Deipn. l. 14. p. m. 653.

(*f*) l. c. c. 123.
(*g*) l. cit.
(*h*) l. 13. p. 342.

van Astyages afvallen zou. Om dezen brief veiligh te bestellen, neemt hy eenen verschen haes, snydt hem op, verbergt den brief daer in, en geeft hem aen eenen zyner jageren nevens een jagtnet over om Cyrus te gaen vinden, en hem met eigen monde te verzoeken, hy wilde den brief alleen, en buiten kennisse van iemant openen.

Cyrus dezen brief gelezen hebbende nam overlegh by zich zelven hoe hy de zaek best zou aenvangen. En in deze overweging (zoo als Justinus verhaelt) (*a*) wort hy in den droom gewaerschuwt, hy zoude eenen, die hem op den morgenstondt van den volgenden dagh zou ontmoeten, tot zynen helper en medegezel in dit werk verkiezen. Cyrus ontwaekt en in den vroegen morgenstont opgestaen zynde reist landewaert in, en ontmoet daer eenen slaef van eenen Meder, genaemt *Sybaris*, *Oebares*, of *Soebares*, die gezegt hebbende dat hy een Persiaen van geboorte was, van hem van zyne boejen geslaekt, en naer Persepolis gebragt wort. Tans roept Cyrus het volk by een, en geeft hun te kennen, dat Astyages hem tot een hooft over de Persen gestelt hadt: dat hy hierom hun geboodt voor hem te verschynen met houwelen en bylen. Dit gedaen zynde belast hy hun eene bosschaedje langh ontrent 18 of 20 stadien in den tydt van eenen dagh af te hakken. Als zy dit bevel vaerdigh en lustigh uitgevoert hadden, belast hy hen wederom den volgenden dagh statelyk en sierlyk gekleedt voor hem te verschynen. Gekomen zynde onthaelt hy hen deftigh met vleesch van zyns vaders veedriften, en wyn volop. Nadat zy dus onthaelt en wonder in hunnen schik waren, vraegt hen Cyrus, wat staet hun best behaegde, die van des daegs te voren, of van dezen dagh. Als zy hier op uit eenen mondt antwoordden dat deze dagh van onthael en vermaek hun best aenstont, als die te veel verschilde van den dagh, waer in zy zulk een zwaren arbeit gedaen hadden, zegt hy tot hen, indienze hem volgen wilden, dat ze dan altyt zulke dagen konden hebben, zoo niet, dat ze dan altydt, als onderdanen der Meden, gestadigh zouden moeten arbeiden. Met deze woorden wekte hy in hun de begeerte tot afval van de Meden, en tot het winnen van vryheit onder hem. Al dit wort van de oude schryveren bevestigt. (*b*).

Nu is wel te denken dat deze zaken en toerustingen niet zoo schielyk toegegaen zyn, als de voornoemde Schryvers verhalen, maer dat'er een tamelyke ruimte van tydt tusschen beide moet geweest zyn. Waerom Josef Scaliger (*c*) het daer voor hout, dat Cyrus van de Persen tot Koningh verkoren zynde eenige jaren over hen geheerscht heeft, eer hy Astyages overwon, het welk Eusebius verzuimt heeft aen te halen. Zeker het blykt genoegh uit Herodoot (*d*) dat Cyrus groote toebereitsels tot den oorlogh moet gemaekt hebben, en wel zoo groote, dat eindelyk de roep daer van ter ooren van Astyages gekomen is, die hierom eenigen aen Cyrus afzond, en hem by zich ontboot. Maer deze liet hem zeggen dat hy licht vroeger by hem zyn zou, dan hem aengenaem wezen zoude.

Astyages geen andere uitkomst ziende wapende hier op zyn krygsvolk, en stelde tot zyn ongeluk Harpagus tot Veltoverste daer over, zonder meer te denken hoe groot een verdriet hy hem aengedaen had. Deze dan zynen wensch ontrent dit bevelhebberschap verkregen hebbende ging met al zyn volk tot Cyrus over, wordende de andere, die van den aenslagh niet wisten, gemakkelyk overwonnen.

Astyages dit gehoort hebbende wert zeer verbolgen, en alle de Wyzen, die hem geraden hadden Cyrus naer Persie te zenden, hebbende doen ophangen, wapende jongh en out, en trok met veele hulpbenden versterkt zelf in persoon op naer Persie. Men wert daer hantgemeen: en Astyages om zyn geluk te bevorderen had agter de strydenden nogh andere troepen gestelt, dreigende de voorsten, zooze niet wilden vegten, en overwonnen wierden, dat ze door de agterste zoo wel als door de vyanden zouden nedergemaekt worden. Deze nootzakelykheit tot stryden verwekte in de Meden eene ongeloofselyke dapperheit, zoodat de Persen geslagen, naer de stadt de vlucht namen. Maer hunne moeders en vrouwen onderschepten hen hier, en hare kleederen oplichtende, vraegden hen al schempende of ze zich bergen wilden in de buiken hunner moeders ofte vrouwen. Door welk zeggen zy beschaemt geworden, den stryt met meerder moedt hervatten, en hunne vyanden over hoop worpen, zoodat ze Astyages zelf gevangen kregen. (*e*) Plutarchus (*f*) verhaelt hier by dat Cyrus toen een wet gemaekt heeft, waer by hy vast stelde, dat, zoo dikwyls een Koningh zyn intrede in de stadt deed, aen elke vrouw een goude penning zou gegeven worden.

Of nu door die stadt Persepolis moet verstaen worden, kan met geen zekerheit gezegt worden, dewyl die noch van Plutarchus, noch van Trogus, of Justinus genoemt wort, hoewel het anders

(*a*) l. c. c. 6. aliter hoc somnium memorat Cicero l. 1. de Divin.

(*b*) Herod. l. c. c. 123. seqq. usq. ad cap. 128. Just. l. c. c. 6.

(*c*) de Em. temp. in Fragm. p. 42.

(*d*) cap. 128.

(*e*) Her. & Justin. l. c.

(*f*) de Virt. mul. c. 9. sen. T. II. op. Edit. Francof. Aubrior. p. 247.

ders niet geheel onwaerschynlyk is. Want dat Cyrus den Koning Astyages in de binnenste vlakte van Persie, daer de dappersten dier natie, genaemt *Pasargadae*, en onder hen de *Achemaenides* gewoont hebben, overwonnen, en op dezelve plaets tot eene gedenkenisse eene stadt en een Koningklyk Paleis, genaemt *Pasargadae*, gebout heeft, getuigen (*a*) Strabo, en (*b*) Stephanus. Deze plaets is niet verre afgelegen geweest van Persepolis, dat hier uit af te meten is, dat die stadt van Strabo en Ptolemeus en anderen ook gestelt wort in de vlakte der Pasargaden, door welke eene rivier, van outs genaemt *Agradatus*, en naderhant *Cyrus*, naer den naem van dezen grooten Monarch, haren loop heeft, dogh verscheiden is van de groote rivier Cyrus, die in het Kaspische Meer valt (*c*). By deze zelve stadt Pasargadae is ook Cyrus begraven, zynde zyne graftombe nogh ten tyde van Alexander den Grooten te zien geweest met dit opschrift: *O mensch, ik ben Cyrus, Cambyses zoon, Koning van Asie, waer over ik het gebiet voor de Persen gewonnen, en Asie beheerscht heb. Misgun my dan deze grafstede niet* (*d*). Het is ook zeer waerschynlyk dat dit *Pasargada* gelegen is geweest ter plaetse, daer nu Schiras gevonden wort, en de rivier Brendamir een en zelve is met den voornoemden stroom Cyrus: het geen van Don Garcias de Silva, (*e*) Spaenschen Gezant aen Schach Abbaas, en Isaacus Vossius (*f*) klaer aengewezen wort. Ja de eerste zegt (*g*) dat nogh by zynen tydt eenige gedenktekens van Cyrus grafstede by Schiras te vinden zyn geweest.

Wat hier van zy, of niet, zeker is't nochtans dat daer ter plaetse de Medische heerschappy over Asie met Astyages, nadat hy vyf en dertigh naer Herodoots (*h*) of agt en dertig jaren naer Eusebius rekening geregeert had, een einde, en die der Persen een begin genomen heeft. De schryvers komen gelyk hier in over een, dat Cyrus zynen Grootvader Astyages, schoon hy van Harpagus bespot wierde, beleefdelyk gehandelt heeft. En ze hebben nergens verschil in dan alleen in de omstandigheden. Want Herodoot verhaelt dat Cyrus Astyages by zich gehouden heeft, zoo langh hy leefde. Justinus, dat hy hem over de Hyrcaniers, een zeer groot volk, gestelt heeft, omdat hy zelf geenen lust had om weder naer Medie te keeren. Ctesias zegt dat Cyrus hem als eenen Vader geëert, en zyne dogter Amytis, weduwe van Spitamas, getrout heeft (*i*). Maer die vrou most dan al hoogh op haer dagen geweest zyn, zoo wy plaets geven aen het oordeel van Xenofon (*k*). Eindelyk meent Ctesias (*l*) dat Astyages door Petisacas, eenen der voornaemsten van Cyrus gesnedenen, als hy hem op zyns Heeren bevel uit Persie naer Medie afhalen zoude, op aenraden van Oebaras, of Sebares, in eene woesteny gelaten is, daer hy van honger en dorst zou gestorven zyn. Dogh Scaliger meent (*m*) dat hy in het vierde jaer van Cyrus Koningryk, dat is, in 't zelve jaer, als hy overwonnen wiert, om 't leven gebragt is.

Nu zal ik hier laten volgen de Persische Koningen, die uit hunnen eigen lantaert gesproten zyn.

I. CYRUS.

In de heilige bladen wort deze Vorst Cores genoemt (*n*). Plutarchus zegt dat de Persen de Zonne *Cyrus* noemen, en deze Monarch daer van zynen naem gekregen heeft. (*o*) Hy de Meden bemagtigt hebbende, heeft Cresus, Koning van Lydie, nevens zyne bontgenooten overwonnen, de hooftstadt Sardes ingenomen, en hem zelf gevangen gekregen. Waer ontrent men verhaelt dat zyn Zoon, stom zynde, wanneer hy zagh dat in de veroveringe der stadt zeker soldaet zynen Vader dooden wilde, de spraek wedergekregen heeft. Cyrus echter was niet gezint hem te sparen, maer liet hem gebonden op eene houtmyt leggen, om hem levendigh te verbranden. De ongelukkige Vorst in dezen noot gebragt riep dus leggende driemael, *o Solon, Solon!* van welk geroep als Cyrus de reden gevraegt, en hy hem geantwoort had, dat dit geschiedde uit gedagtenis aen Solon, die hem in zyne volle heerlykheit zittende, meenigmael gezegt had, *Dat niemant gelukkigh genoemt kon worden voor zyn doot*, bevrydde hy hem niet alleen van het vier, maer hielt hem in eere, bediende zich dikwyls van zynen raedt, en liet hem gerust leven te Barenen, eene kleene stadt, niet verre van Ecbatana gelegen, in eenen staet, zoo niet geheel, ten minsten bykans Koninglyk. (*p*) Nadat hy nu of zelf, of door zyne Veltoversten Ionie, Carie, Lycie, en andere gewesten verovert hadt, trok hy op naer Babilon, en belegerde die stadt. De Koning Darius Medus, of Nabonidus, van wien boven gesproken

Cyrus.

 is,

(*a*) lib. XV. p. m. 730.
(*b*) ex Diotini l. 65. sub vore πασαργάδαι.
(*c*) v. Strab. l. c. p. 729. Conf. Salm. ad C. Jul. Solin. Polyh. p. 1201. seqq.
(*d*) v. Strab. l. cit. Arrian. de exp. Alex. Magn. l. 6. sub fin. p. m. 144. ed. Henr. Stephani &c.
(*e*) p. 118 de l'Ambassade.
(*f*) ad Pomp. Mel. de Situ Orb. l. 3. c. 8.
(*g*) pag. 129. seq.
(*h*) l. c. c. 130.

(*i*) vid. Exc. segm. 2.
(*k*) l. 8. Cyrip. c. 39.
(*l*) l. c. segm. 5.
(*m*) l. c. in proleg. p. 35.
(*n*) 2 Paral. c. 36. v. 22. Esdr. c. 1. v. 1. Dan. c. 10. v. 1.
(*o*) In Artax. cap. 1. T. 1. op. p. m. 1012.
(*p*) Herod. l. c. c. 85. seqq. usque ad c. 91. item c. 155. 156. 207. conf. Xen. l. 7. Cyrp. Ctesias segm. 4. Justin. l. c. cap. 7 &c.

Digitized by Google

is, vluchtte met weinigen in de stadt Borsippe, daer hy ingesloten werd: dogh geen gewelt willende afwachten, vernederde zich voor Cyrus, en gaf zich aen hem over, die hem vryheit gaf van in Caramannie te woonen, zoo als de oudste Schryvers Berosus, en Megasthenes by Josephus en Eusebius boven aengehaelt getuigen. Herodoot noemt dezen Koning van Babel *Labynitus* (*a*), en verhaelt vervolgens, dat Cyrus over den Eufraet getrokken zynde, zyne Persen des nagts door het water, dat hun maer tot aen de heupen quam, in de stadt gedrongen zyn, die zoo wydt en groot was, dat de menschen, die in het midden der zelve woonden, eerst des anderen daegs de tydinge kregen, dat ze in 's vyants handen geraekt waren. (*b*) Deze verovering is geschiedt na verloop van 21 jaren, in het begin van het 22 jaer, dat Cyrus over de Persen en Meden het gebiedt gevoert had; het welk in de heilige schrift (*c*) by uitmuntentheit het eerste jaer der regeringe van Cores, namelyk over het Babilonische Ryk genoemt wort, omdat hy in het zelve den Joden onder Zerobabel en Esdra vryheit om weder in hun lant te keeren, en hunnen tempel te bouwen verleent, en alle de geheiligde vaten, die Nebucadnezar naer Babel gevoert hadt, wedergegeven heeft. (*d*) Niets komt ons hier zoo aenmerkelyk voor als dat Abul Pharajus eene reden geeft, waerom Cyrus de Joden verlof gegeven heeft van naer hun lant te keeren, die ik niet weet dat by iemant van de Joodsche of andere Schryvers gevonden wort. Te weten dat Cyrus in huwlyk was getreden met de dogter van Salathiel, zuster van Zerobabel, door welker liefde bevangen, hy op haere bede bewilligt had dat al wie van haer volk wilde, naer Jerusalem mogt trekken. (*e*) Hoe hy hier aen komt, is ons onbekent, dogh zeker evenwel, dat door deze vergunning van Cyrus de voorzegging van Esaias (*f*) vervult is geworden; zynde hier wel aenmerkens waerdigh, dat de Heilige Geest in die Profecie van Esaias, die volgens Josefus getuigenisse twee hondert en tien jaren te voren geschreven is, den naem van *Cyrus* of *Cores* genoemt heeft. Voorts blykt uit het boek van Daniel, dat hy by Cyrus wel gezien, en toen ter tydt zelf in het bewint van Zusa gestelt is geweest; toonende dit behalven veele andere Schryvers ook Josef Scaliger. (*g*) Want uit Herodoot en anderen blykt genoegh dat Cyrus na het bemagtigen van Babilon, niet alleen wat onder het Medische, maer ook wat onder het Babilonische gebiet behoorde, zich onderworpen heeft. Maer dat hy naer Indie opgetogen, en den Koning van dat lant gedoot zou hebben, gelyk de gemelde Abul Pharajus verhaelt, of zich maer met zeven duizent mannen van daer met de vlucht gered heeft, zoo als Nearchus wil, wort door Strabo (*h*) uit Megasthenes wedersproken, en aengewezen dat geene troepen uit Indie naer buiten, noch eenige van buiten naer Indie oit gezonden zyn.

Ontrent de doot van Cyrus verschillen de Schryvers ook geweldigh onder elkander. Ctesias tekent aen dat hy tegen de Derbices, een volk, dat aen de Caspische Zee tegen het Oosten woonde, en hunne bontgenooten de Indianen, die met hunne Olifanten te velde quamen, strydende, van zyn paert gevallen, en aen eene wonde, hem van eenen Indiaen boven het slot zyner heupe toegebragt, gestorven is: nadat hy nogtans zyne vyanden te voren overwonnen had, en van zyne vrienden nogh levende opgeholpen, zynen oudsten Zoon Cambyzes tot zynen navolger in 't Ryk, en zynen jongsten Tanyoxarces tot beheerscher der Bactrianen, Choramniers, Parthen, en Carmanniers verklaert hadt. (*i*) Xenofon verhaelt, dat hy gerust op zyn bedde gestorven is, nadat hy zyne twee zoonen met eene kragtige reden tot godtvreezentheit, vrede, en eendragt vermaent hebbende, den outsten het Ryk, en den jongsten Tanaoxares genaemt, de heerschappy van Medie, Armenie, en Cadusie, by uiterste wille had aenbevolen. (*k*) Herodoot en Justinus vertellen, dat hy ten stryde getrokken tegen Tomyris, of Tamyris, Koninginne der Massageten, zich hielt als of hy te rugge trok, agterlatende in zynen voorgegeven hertredt grooten voorraedt van wyn en spyzen. En als het derde deel van het leger der Massageten onder het beleit van Spargapises, zoon van Tamyris, hem vervolgende ter plaetse gekomen was daer alle deze spys en drank was, zich zodanigh daer in vergrepen heeft, dat al het krygsvolk verwonnen van den drank in slaep viel. Waer op de Persen gekeert van waer ze gekomen waren, den slapenden waren op het lyf gevallen, doodende van hun eene groote meenigte, en nemende zelf den zoon der Koninginne gevangen. Tomyris de weet hier van krygende, liet in der yl Cyrus aenzeggen, hy

Verschil der schryveren ontrent Cyrus doot.

(*a*) l. c. cap. 74. 188.
(*b*) Conf. Xenoph. l. 7. Cyrip. cap. 23. seqq. Jos. Scalig. l. c. in fragm. p. 21.
(*c*) 2 Paralip. 36. Esdr. c. 1 &c.
(*d*) Esdr. 1. c. 1. Conf. Joseph. l. 1. Ant. Judaic. cap. 1. Clem. Alexandrinus strom. l. I. Scaliger l. c. in proleg. p. 11. Dion. Petav. ration. tempor. part. 1. l. 2. cap. 9.
(*e*) v. Dyn. v. p. 82. Arab. text. & p. 53. versin. Latin.
(*f*) c. 45. ℣. 1. seq. Jerem. 25. ℣. 11. seq. & c. 29. ℣ 10 seq.
(*g*) l. c. in proleg. pag. 37.
(*h*) l. xv. p. m. 686.
(*i*) v. l. c. segment. 7 & 8.
(*k*) l. 8. Cyrip. c. 46. seq.

Digitized by Google

hy hadde zich niet te verheffen, dat hy door het middel van wyn, en dus door list en niet door dapperheit, haren Zoon overwonnen had: dat zy hem riedt haren Zoon te slaken, en zyner Moeder weder ongestraft 't huis te zenden. En wilde hy dit niet doen, zwoer zy by de Zonne, Godtheit der Massageten, dat ze hem, hy mogt zoo onverzadelyk van bloet zyn, als hy wilde, daer van zoude weten te verzadigen. Dit verzoek had Cyrus in den wint geslagen, en Spargapises uit zynen dronken slaep ontwaekt, en van zyne gevangenisse onderregt, nadat hy om slakinge zyner banden gebeden hadt, uit ongedult de handen aen zich zelven gelegt. Anderen daer en tegen zeggen, dat hy in den gemelden overval der Persen gesneuvelt is. Maer als wy het eerste verhael volgen, zou Tomyris, niets hebbende op Cyrus kunnen winnen, hem in de engten, van agter en van voor wel met volk bezet, gelokt, en in eenen zeer harden strydt, waer in Cyrus met 200000 Persen gesneuvelt was, overwonnen hebben. Voorts had ze hem, onder de dooden gevonden, het hooft laten afhakken, en in eenen lederen zak of emmer met menschen bloet gevult steken, graeuwende hem dus toe: *Gy hebt mynen Zoon, Zoon uwer Overwinnaresse, door bedrogh gevangen, en omgebragt. Waer voor ik u volgens het dreigement u gedaen, nu zal verzadigen met menschenbloet, waer naer gy altydt gedorst hebt, en waer van gy noit zyt te verzadigen geweest.* Dit verhael van Cyrus doot hout Herodoot voor het beste en waeragtigste. (*a*) Maer Diodorus zegt zonder eenige verdere omstandigheden, dat Cyrus van de Koninginne der Scythen, waer van de Massageten een groot deel uitmaekten, in den veltslagh tegen de Persen gehouden, gevangen, en aen een kruis gehecht is. (*b*)

Maer gelyk Cyrus met de Indianen, of hunne bontgenooten, gelyk wy te voren uit Megasthenes by Strabo aengehaelt, getoont hebben, geenen oorlogh altoos gevoert heeft, en daerom daer in niet heeft kunnen gewondt worden: zoo bekent ook Strabo zelf, dat, schoon de Grieken veel opgeven van dezen oorlogh van Cyrus met de Massageten, egter geene zekerheit daer ontrent te vinden is. (*c*)

Hierom zouden wy liever overhellen tot de meening van Xenofon, die, schoon hy de historie van Cyrus met verzonne omstandigheden wat opschikt, echter veel waerheit van zaken voorbrengt, die hy zonder twyffel in Persie, wanneer hy Cyrus den tweeden tegen Artaxerxes Macrochir zynen broeder onder de Griexe hulpbenden in den kryg diende, zelf gehoort heeft. Ook is Cyrus noch in de heilige bladen, noch in de historien der meeste en beste schryveren, voor zoo bloetdorstigh bekent geweest, als Tomyrus by Herodoot en Justinus hem uitkryt. Want zyne godtvruchtigheit straelt niet alleen uit in de goddelyke schriften (*d*), maer ook in de boeken van meest alle de Heidensche schryveren, die eenparige getuigenisse geven van zyne vroomheit en lydsaemheit, zoo verre dat de Persen hem voor hunnen vader gehouden hebben, en geen van hun allen zich waerdigh genoegh geagt heeft om met hem vergeleken te worden. (*e*). Ja dat nogh meer is, zyne goetheit en liefde aen zyne onderzaten bewezen hebben voor hem de genegenheit veeler volkeren en de heerschappy over Asie verworven. Dat duidelyk te zien is uit de aenspraek van den bovengemelden Nicolaus aen de Syracusers by Diodorus. (*f*).

Anders heeft hy in 't geheel 30 jaren, teweten 21 over de Meden en Persen, en 9 over Babilon en Asie geregeert, zoo wy Ctesias (*g*) en Eusebius (*h*) gelooven. Herodoot alleen (*i*) is van gevoelen dat hy maer 29 jaren geregeert heeft: welke stelling evenwel met den oudsten regel van Ptolemeus niet overeenkomt.

Deze Cyrus, en na hem alle Koningen van Persie, hebben om de wyde uitgestrektheit huns Koningkryx vier hoofststeden gehadt tot den stoel huns gebiets, teweten Persepolis, Susa, Ecbatana, en Babylon, welke laetste de voornaemste van alle is. Xenofon zegt dat Cyrus in den herfst te Susa, in het heetste van den zomer te Ecbatana in Medie, daer wat kouder lucht is, en in den winter te Babilon zyn hof gehouden heeft. (*k*). Strabo wil dat het hof van Persie in den zomertydt te Gaza, eene stadt in Medie, dat Atropatia genaemt wort, en des winters te Ecbatana geweest is. Het welk niet waerschynlyk is, ten zy de Koningen zich een geheel jaer lang in Medie opgehouden hebben. Ik houde het dan met Xenofon of Atheneus, waer van de leste zegt, dat de Koningen van Persie in het hartste van den winter te Susa, in het heetste van den zomer te Ecbatana, in den herfst te Persepolis, en in het overige deel des jaers te Babilon hun verblyf gehouden hebben. (*l*). Hy is in de regeringe gevolgt van

(*a*) l. c. cap. 205. 206. 211. seqq. ad c. 215. Justin. l. c. cap. 8.
(*b*) l. 2. p. m. 90.
(*c*) v. l. XI. p. 507.

(*d*) 2 Paral. c. 36. ℣. ult. Esdr. c. 1. ℣. 2, 3. & Dan. 6. ℣ ultimo.
(*e*) v. Herod. l. 3. cap. 89 & 160. f. ult. Conf. Xenophon l. c. Cyrip. cap. 45. & 48.
(*f*) l. 13. T. II. op. p. m. 342.
(*g*) l. XI. in fin. sen. in exc. Photian. segm. 8. Just. l. c.
(*h*) Chron. part. pr. p. 28. & poster. p. 127.
(*i*) l. 1. cap. 214.
(*k*) v. l. c. Cyrip. cap. 44.
(*l*) v. lib. 12. p. m. 513.

Digitized by Google

II. CAMBYSES,

Camby-ses. zynen zoon, gewonnen by Cassandane, dochter van Pharnaspes, een voornaam Heer onder de Persianen, over wien Cyrus niet alleen, maer ook alle de onderzaten op zyn bevel zwaren rou gedragen hebben. (*a*) De Egiptenaers zeggen dat Cambyses uit eene dogter van Apria, Koningh van Egipten, genaemt Nitetis, geboren is. (*b*) dat echter geen geloof vint. Eusebius en uit hem Abul Pharajus verhalen dat Cambyses voor den tweeden Nabuchodonosor of Nebucadnezar gehouden wort, onder wien de histori van Judith zou voorgevallen zyn. (*c*). Maer Scaliger toont dat het geheele boek van Judith den Joden der Latynsche sprake onkundigh niet eens bekent is, en Hieronymus het zelve uit een Chaldeeusch geschrift, dat in zynen tydt gevonden is, eer samengelascht, dan overgezet heeft. (*d*).

In het vyfde jaer zyner regeringe heeft hy Egipten beoorlogt, en met de Arabieren, nadat hy vryen doortogt door hun lant verzogt en verkregen hadt, eene verbintenisse gemaekt; voorts Egipten verovert, en den Koningh Psammenitus met zynen zoon en dogter gevangen genomen. Ontrent deze geschiedenis wort ook deze byzonderheit verhaelt, dat namelyk Psammenitus, wanneer Cambyses de dogter van dezen Koningh met andere voorname Egiptische Jonkvrouwen in maegdelyke kleederen had doen water halen, en voorby haren Vader gaen, en den zoon ook met nogh 2000 jongelingen van zyne jaeren aen de halzen geboeit, en als paerden getoomt, had ter doot laten voeren in 't gezicht van den vader, deze de oogen maer stil voor zich nedergeslagen had, zonder eenig misbaer te maken, of eenige bewyzen van weedom te geven, gelyk de andere Egiptische Heeren over hunne kinders deden. Maer als hy zagh dat een zyner vrienden in zynen hoogen ouderdom in het leger der Persianen ging bedelen, had hy bitterlyk geschreit. Waer op Cambyses hem hebbende doen vragen, waerom hy de elende zyner kinderen met drooge oogen had aengezien, en nu over dezen ouden man zich zoo zeer bedroefde, tot antwoort gekregen had: dat zyn huisselyk ongeluk veel te groot was om te kunnen beschreit worden, maer de elende van eenen zyner vrienden, die in zynen uitersten ouderdom uit magtige rykdommen in de grootste armoede vervallen was, wel verdiende met tranen beweent te worden. Dit antwoort overgebragt zynde, zou Cresus, die by Cambyses was, uit medelyden in tranen uitgeborsten, en

Stantvastigheit des Egiptischen Konings.

Cambyses hier door zoo bewogen zyn geweest, dat hy aenstonts last gegeven had tot het slaken van den zoon des ongelukkigen Konings, met byvoeging dat men hem in vryheit gestelt aenstonts zou voor hem brengen: dogh dat deze zoon tot zyn ongeluk al onder de eerste gedoot was. Dat egter Cambyses in 't begin dezen Psammenitus by zich in eere gehouden, nochte eenigh leet gedaen had. (*e*) Ctesias noemt dezen Koning van Egipten *Amyrtaeus*, en zegt dat een zyner gesnedenen, dien hy meest vertroude, genaemt *Combapheus*, de bruggen van Egipten, nevens andere geheimen aen Cambyses ontdekt heeft: waer op deze den Koning Amyrtaeus gevangen gekregen hebbende hem geen ander leet gedaen hadt, dan dat hy hem alleen met zeven duizent andere Egiptenaren naer Susa in ballingschap gezonden had. Hy verhaelt ook dat in den veltslagh 50000 Egiptenaers, en 20000 Persen gesneuvelt zyn (*f*). Herodoot voegt daer by, dat Psammenitus, als hy de Egiptenaers opgehitst had tot den afval van de Persen, stieren- of ossenbloet had moeten drinken, en daer van aenstonts gestorven was. (*g*) Hy verhaelt ook de oirzaek dezes oorlogs in het begin des aengetogen (*h*) boex, zeggende daer dat Cyrus van den Koning Amasis eenen der beste oogmeesters van Egipten verzogt hadt, dien hy ook verkregen hadt. Maer dees had eenen haet tegen Amasis opgevat, omdat hy hem van zyn wyf en kinderen afgescheiden en verzonden hadt. Waer over hy nogh wrokkende, Cambyses ried Amasis dochter voor zich te begeren, om hem, indien hy ze geven most, te bedroeven, of Cambyses haet op zynen hals te halen, indien hy ze quam te weigeren. Amasis hier door (want Cambyses stelde dit verzoeck in 't werk) in engte gebragt zynde, kon niet besluiten zyn dogter te geven, als wel wetende dat ze by Cambyses niet voor Gemalinne, maer voor een byzit strekken zoude. Hy durfde deze ook niet weigeren, omdat hy voor de magt der Persen zeer bevreest was. In deze verlegenheit bedagt hy een middel om zich te redden. Hy had namelyk by zich de dogter van zynen voorzaet Apries, of, gelyk Eusebius hem noemt, Vaphres, in wiens plaets door de wederspannigheit der Egiptenaren Amasis, een voornaem man onder hen, gekomen was, die tot het ryk gekomen Apries aenstonts op het aenhitsen der razende gemeente deed worgen. Dus verhalen het (*i*) Herodoot, en

(*a*) v. Herod. l. 2. cap. 1.
(*b*) v. Herod. l. 3. cap. 2.
(*c*) Euf. P. I. Chr. p. 28 & P. II. p. 128. Ab. Pharai. Dyn. v. p. 83. text. Arab. f. p. 54. verf. Lat. Pocockii.
(*d*) vid. Animadv. ad Euf. pag. 91.

(*e*) v. Herod. l. 1. c. 1. seqq. ad cap. 16. Conf. Justin. l. c. cap. 9. Euseb. Part. post. Chron. p. c.
(*f*) v. Exc. Phot. segm. 9.
(*g*) v. l. c. cap. 15.
(*h*) cap. 1.
(*i*) l. 2. c. 160. seqq.

Digitized by Google

en (*a*) Diodorus. Amasis dan had de dogter van Apries, genaemt *Nitetis*, kostelyk doen opschikken, en aen Cambyses in plaets van zyn eige gezonden. Maer Cambyses haer eenigen tydt onderhouden en met den naem van Amasis dogter genoemt hebbende, heeft zy den Koning ontdekt, hoe hy van Amasis bedrogen, en zy in de plaets van zyn dogter hem toegezonden was, daer ze inder daet Apries dogter was, dien Amasis had doen ombrengen. Hier door ontstak Cambyses geweldigh in toorne, en aengehitst door Nitetis nam een besluit van hem te beoorlogen. Dogh te laet. Want Amasis was reedts doot en begraven, als Cambyses in Egipten quam, waerom zyn Zoon Psammenitus deswegen lyden most. (*b*) Cambyses evenwel dus te leur gestelt in zyne wraekzucht, liet, toen hy van Memfis in de stadt Sain gekomen was, Amasis lichaem uit het graf halen, slaen, nypen, houwen, steken, en allerhande smaet doen, ook in het einde regelregt tegen het gebruik der Persen en Egiptenaren verbranden. De laetste zeggen wel, dat Amasis door een orakel gewaerschuwt voor zyn doot bevolen had dat men zyn lichaem in het binnenste der grafstede, en dat van een ander voor aen zou leggen: en dus het voorste lichaem in plaets van dat des Konings verbrant was. Maer Herodoot slaet daer zelf geen geloof aen. (*c*) De Egiptische schryvers hebben gewilt dat Cyrus deze Nitetis zou getrout, en uit haer Cambyses, en meer andere kinderen gewonnen hebben, gelyk Herodoot aenroert. (*d*) En Polienus (*e*) zegt, dat Cyrus al voor had gehad eenen togt naer Egipten te doen, om zyn Schoonvaders doot op Amasis te wreken, dat door zyn overlyden belet was: tot dat Cambyses op zyn Moeders verzoek dit voornemen in 't werk gestelt en hier door Egipten weder aen den stam van Apries gebragt had. Dogh wy houden het verhael van Herodoot, en der Schryveren, die met hem overeen stemmen, voor geloofwaerdiger. Evenwel het geen Polienus (*f*) verhaelt, dat Cambyses namelyk allerhande dieren, als honden, schapen, katten, en oievaers, die van dat bygeloovigh volk geëert werden, voor zyn leger had doen stellen, en de Egiptenaers dit vernemende, uit vrees van eenige dezer dieren, by hen heiligh gehouden, te quetsen, van het werpen met schichten ophielden, en hy door zulk eene krygslist zich meester van de stadt Pelusium had gemaekt, is zoo onwaerschynlyk niet, maer in tegendeel wel aen te nemen van een volk, zoo zeer met afgoderye bezoedelt.

Cambyses op deze wyze Egipten bemagtigt hebbende, hebben de Lybiers en Cyreners zich uit vreeze vrywilligh onderworpen, schattingen betaelt, en den Koningh geschenken gebragt: hoewel de laetste niet zeer aengenaem waren om de geringheit hunner giften. (*g*). Wyders nam hy drie krygstogten voor, eenen te water tegen de Carthagers, en eenen te lant om den tempel van Jupiter Ammon te bestormen, ook nogh eenen tegen de Ethiopiers, die tegen het Zuiden in Africa woonden, en *Macrobiers*, dat is langlevenden by de Grieken genoemt werden. (*h*). Den eersten togt wilde hy gedaen hebben van de Feniciers: dogh deze weigerden tegen hunne afkomelingen en bontgenooten te stryden, en Cambyses durfde hun gramschap door dwangh niet op zynen hals halen. De tweede togt gelukte niet beter, zynde vruchteloos gemaekt door de stormwinden, en zantbuien, die het uitgezonden krygsvolk vernielden. Dit vint men dus verhaelt by Herodoot (*i*), en Justinus (*k*). Om den derden togt te doen gelukken zond hy boden vooruit met geschenken aen den Koning der Ethiopiers, onder voorwendingh van de Tafel der Zonne te mogen bezien, maer inder daet, om de zaken des lants te bespieden. Met deze tafel der zonne is het naer het verhael der oude schryveren dus gelegen. Buiten de voorsteden van Ethiopie wort een weide gevonden, waer in de bewintsluiden van Ethiopie des nagts heimelyk allerhande gebraden vleesch van viervoetige dieren brengen. De dagh gerezen zynde wort yder vryheit gegeven van daer te gaen eten. De inwoners nu zyn zoo verblint dat ze gelooven dat de aerde deze spyzen gestadigh uitgeeft, door middel der zonne; waer uit de naem van Zonnetafel gesproten is. De bootschappers, van Cambyses hier in gebruikt, waren genomen uit het volk, genaemt *Ichthyophagi*, of vischeters, en gelast aen den Koningh te brengen een geschenk van een purper kleedt, eene gedraeide goude keten, armbanden, wat balsem, en een vat wyns. Deze gekomen zynde, en den Koning in hunne aenspraek vaste toezegginge gedaen hebbende van Cambyses vrientschap, had het bedrogh gemerkt, en hun ronduit in het aengezicht gezegt dat ze verspieders waren, en logens voorbragten: dat hun heer ook een onredelyk man was, dewyl hy, eenige redelykheit over zich hebbende eens anders lant

(*a*) l. 1. p. m. 43. ed. Steph. & p. 62. edit. Wechelianae.
(*b*) Conf. Diod. Sic. l. c. & Athen. l. 13. pag. m. 560.
(*c*) vid. l. 3. cit. cap. 16.
(*d*) l. c. cap. 2.
(*e*) Strateg. l. 8.
(*f*) l. 7.

(*g*) v. Herod. l. c. cap. 13.
(*h*) v. Mela de situ orb. l. 3. cap. 9.
(*i*) l. c. cap. 16.
(*k*) l. c. cap. 9.

Digitized by Google

lant niet begeren zoude, maer met zyn eigen te vrede zyn, nochte menschen, die hem noit beledigt hadden, zoeken onder 't jok te brengen. Dit gezegt hebbende had hy hun eenen grooten boogh, nadat hy hem eerst gespannen en afgeschoten hadt, gegeven, met last om dien aen Cambyses over te brengen, en hem uit zynen naem te bootschappen, dat, zoo de Persen raedt wisten om dien boogh zoo gemakkelyk te spannen, hy vry komen mogt om de Ethiopiers met eene groote krygsmagt te beoorlogen, maer ondertusschen den Goden danken, dat zy tot nogh toe den Ethiopiers niet ingaven, een ander lant buiten het hunne te begeren. Hier op had hy ook het purper kleet genomen, en gevraegt van wat stoffe, en hoe het gemaekt was. De Gezanten hem hier van bericht gegeven hebbende, had gy geantwoort: *Bedriegelyke menschen, bedriegelyke kleederen.* Ook over de ketenen en armbanden gevraegt en antwoort onfangen hebbende hadde hy daer mede den spot gedreven, en ze als voor boejen aengezien, zeggende dat hy banden had, die vry sterker waren. Van den balsem had hy het zelve als van de kleederen gezegt. De wyn zeide hy dat hem gesmaekt had, vragende, wat de Koning van Persie voor spys gebruikte, ook hoe veele jaren een Persiaen wel leefde. Men had hem geantwoort dat de Koningh broot at, welk broot van terwe gebakken wiert, en de hoogste ouderdom der Persen niet boven de 80 jaren heen steegh: en hy daer op toen gezegt, dat hy zich geensins verwonderde dat zy het lyf houdende by drek zoo weinige jaren leefden, en zy wel weten mosten dat ze den wyn dank te wyten hadden dat ze nogh zoo langh, als zy zelfs zeiden, leefden. De gezanten toen wederzyds hem vragende wat dan zyn leeftogt en levenstydt van zyn volk was, hadden tot antwoort ontfangen, dat de meeste zyner onderdanen hondert en twintigh, en eenige nogh hooger jaren bereikten: en dat hun spyze gekookt vleesch, en hun drank melk was. Als zy zich hier over verwonderden, had hy hen tot een waterwel gebragt, waer van het water zoo licht was, dat het geen hout, nogh iets van de allerlichtste stoffe boven den gront houden konde, en dit over zich hadt dat al wie zich daer mede gewasschen hadden eenen geur van zich gaven, als ofze met olie, die naer violen rook, bestreken waren. Voorts toonde hy hun de kerkers, waer in de gevangenen met goude ketenen gebonden lagen, en daer by de glaze zerken, waer onder de doode lichamen met pleister overtrokken, en naer het leven beschildert, gelegt waren. De Gezanten hun afscheit ontfangen hebbende deden van alles verslagh aen Cambyses, die over het antwoort des Ethiopischen Konings vergramt voortgerukt was; maer zyne krygsbenden waren op dezen moejelyken togt door gebrek van alles tot dien noot gebragt, dat ze by lotinge den tienden man geslacht en opgegeten hadden: zoodat hy gedwongen ware geweest, om de gansche vernieling zyns legers voor te komen, dezen togt te laten steken, en weder naer Egipten te keeren. Van dit alles doet Herodoot (*a*) nogh breeder verhael, dien de lezer nazien kan. Maer Strabo vertelt dat Cambyses diep in Ethiopie doorgedrongen is, en op een eilant eene stadt gebout heeft die hy naer den naem zyner zuster of gemalin daer overleden, *Meroë* genoemt heeft. Ten minste, zegt hy verder, is die naem ter eere van eene vrou aen dit eilant en de stadt gegeven. (*b*). Hier mede stemt Josefus over een, zeggende dat Cambyses deze stadt ter gedachtenisse zyner zuster Meroë genoemt heeft, daer ze voor dezen den naem van Saba had. (*c*). Hoewel Diodorus staende hout dat Cambyses die stadt ter eere zyner Moeder den naem van Meroë gegeven heeft. (*d*). Dogh dit strydt tegen het zeggen van Herodoot, die de moeder van Cambyses *Cassandane* noemt, en tot bekrachtiging van zyn zeggen behoorlyke omstandigheden bybrengt. Evenwel schynt uit het verhael van Diodorus, Josephus, en Strabo te moeten besloten worden, dat Cambyses verder in Ethiopie gedrongen is, dan van Herodoot verhaelt wort. Dogh wy laten den lezer zyn gevoelen vry.

Als Cambyses nu te rugh getrokken was naer Memplis, en de Egiptenaers met hunne priesteren hunnen Apis (dit was een kalf, zwart van lyf, hebbende een witte vierkante bles op 't voorhooft, een teken van eenen arent op den rug, een torre of schalbyter op de tongh, en tweederhande hair in den staert) in statelyken ommegangh met groot gejuich omleidden, wert hy zeer verbolgen, omdat hy waende dat men om hem te beschimpen vreugde bedreef over zynen mislukten togt naer Ethiopie. De priesters hier over verlegen wilden hem stillen met zeggen dat hun een Godt verschenen was. Waer op hy hen geboodt dit kalf voor hem te brengen. Het welk gekomen zynde trok hy zynen degen, en meenende den buik te treffen, quetste hy de heup. Het bloet ziende vlieten lachte hy overluit, en dreef den priesteren toe dat zy schelmen en bedriegers waren, die by hem voor Goden wilden doen doorgaen dieren, die vleesch en bloet hadden, en met stael kon-

(*a*) l. c. c. 21. seqq. usq. ad caput 26.
(*b*) vid. l. 17. p. m. 790.
(*c*) v. Ant. Jud. l. 2. c. 5.
(*d*) vid. l. 1. p. 20. ed. Steph. vel. p. 29. ed. Wecheliane.

Digitized by Google

konden gewont worden; en dat dit een Godt was, die den Egiptenaren waerdigh was. Wat hem belangde, dat hy toonen zoude, dat men niet ongestraft den spot met hem dreef. Dit gezegt hebbende deed hy de priesters geestelen, en de Egiptenaers die deze feestelyke staetsie gehouden hadden, dooden. Apis storf in den afgodischen tempel aen zyne wonde, en wert, buiten weten van Cambyses, van de priesteren begraven. Dus verre gingh naer (*a*) Herodoots getuigenisse de blintheit van dit volk. Strabo (*b*) en Justinus (*c*) voegen hier by, dat Cambyses den tempel van Apis, en andere afgodische Kerken der Egiptenaren heeft doen verbranden en verstoren. De Egiptenaers geven voor dat Cambyses om dit bedryf gestraft is, zoodat hy zinneloos wierd: dogh uit de woorden van Herodoot is af te nemen, dat hy al te voren niet wel by zyn verstant was. Want hy getuigt dat deze vorst al van zyn jeugt af de vallende ziekte is onderhevigh geweest, zoo dat niet te verwonderen ware, zoo by zulk eene quade gestelteniße van lichaem, ook ongesteltheit (*d*) van herßenen gekomen is. Dogh het schynt dat hy toen eerst zyne wreetheit heeft begonnen in 't werk te stellen, latende zynen eigen Broeder Tanyoxarces, of Smerdis (gelyk Herodoot, Justinus, en anderen hem noemen) van 't leven berooven. Om wat oirzaek zulx geschiet zy, daer ontrent is groot verschil by de Schryvers. Herodoot brengt twee redenen by, jalousie, en vrees. Want vooreerst, zegt hy, was Cambyses zyn Broeder nydigh, omdat hy den grooten boogh, hem van den Ethiopischen Koningh gezonden, met twee vingeren opgespannen hadt, dat niemant der Persianen hem na kon doen. Ten anderen had hy gedroomt dat een bode uit Persie (werwaert zyn broeder heen getogen was,) hem quam aenzeggen, dat Tanyoxarces op een Koningklyken stoel gezeten met zyne kruin den hemel bereikte. Dit was de reden, die hem deet dugten dat zyn broeder hem dooden en het Ryk bemagtigen zou. Van deze bekommering dan zich willende ontslaen beval hy eenen zyner getrouste Persianen, genaemt Prexaspes, (Justinus noemt hem *Cometes*) op wien hy zich meest verliet, zynen broeder te dooden, die hier op naer Persie getrokken hem by Susa op de jagt vermoort, of zoo anderen willen, naer het roode meer (hier door moet men verstaen de *Sinus Persicus*, die by zommigen mede dus genoemt wort) gelokt, en daer in verdronken heeft. (*e*). Hoewel Ctesias vertelt dat Tanyoxarces zekeren Magus, genaemt *Sphendadates*, dien Herodoot *Smerdis* noemt, om eenigh wanbedryf geslagen hadt; en deze hem by zynen broeder Cambyzes aengeklaegt, en uit wraeklust beschuldigt dat hy den Koning had lagen gelegt, brengende tot bewys van zyn schult by, dat Tanyoxarces ontboden zynde niet verschynen zoude. Op dit zeggen zou Cambyses zynen broeder by zich ontboden hebben, en deze door belet niet aenstonts kunnen verschynen. Het welk des aenbrengers geloof vermeerderde, en hem stouter maekte. Maer Amytis, dochter van Astyages, en moeder des aengeklaegden, het bedrogh van den Magus bemerkende, trachtte Cambyses het tegendeel in te boezemen, die ook zich hielt als of hy den aenbrenger niet geloofde. Maer zynen broeder, de derde reize ontboden, en hem op zyn aenkomst omhelst hebbende, liet hy ondertusschen zyne gedagten gaen om hem buiten weten van Amytis van kant te helpen. Hier over nam hy overlegh met den Magus, die zynen broeder zoo geleek of hy uit zyn aengezicht, gelyk men zegt, gesneden was. De Magus riedt hem, hy zou quansuis bevel geven om den valschen aenbrenger te dooden: dewyl op die wyze zyn broeder, die hem dus geleek, kon omgebragt, en dus een schyn by zyne moeder en het volk gegeven worden dat de Magus gedoot was, die hierom in de kleedingh van Taxyoxarces gesteken wert. De raedt wert goetgekeurt, en hier op aen Taxyoxarces ossenbloet te drinken gegeven, dat hem de doot aenbragt. De Magus ondertusschen, die voor 's Konings broeder gingh, wert naer Bactriana gezonden, daer hy dezelve zaken, die Cambyses broeder gedaen hadt, verrichtte. Dit bedrogh bleef eenigen tydt verborgen, omdat de Koningh het stuk alleen aen drie menschen, genaemt Artisyras, Bagapates, en Ixabates ontdekt hadt. Vyf jaren evenwel daerna wert het aen den dagh gebragt door eenen Tibetheus, eenen gesnedenen, die van den Magus, zynen heere, geslagen was, en hierom het aen de Koninginne Amytis ontdekte. Deze vorderde daer op den Magus van Cambyses, die geweigert hebbende hem over te leveren, zegt men dat zy hem zoude vervloekt, vergif ingenomen hebben, en daer aen geborsten zyn. (*f*). Het tweede bewys van wreedtheit of dolheit van Cambyses gaf hy in het moorden zyner gemalin, die met een zyn zuster was. Want Herodoot vertelt dat hy verlieft op eene zyner zusteren, en hierom genegen haer te trouwen, dat tegen de gewoonte der Persen streedt, de Koningklyke Rechters (deze waren gekoren uit de voornaemste Persianen, om uitleggers

(*a*) l. c. cap. 29.
(*b*) l. X. p. m. 473. lib. XVII. p. 805. & p. 816.
(*c*) l. cit.
(*d*) v. l. c. cap. 33.
(*e*) v. Her. l. c. cap. 30. Conf. Just. l. c.

(*f*) v. Exc. Phot. segm. 10. & 11.

Digitized by Google

en hanthavers der wetten te zyn, waerom alle zaken van gewicht voor hun gebragt werden) gevraegt heeft, of hun eenige wet bekent was, die toeliet dat men zyn eige zuster trouwen mogt: en alsze geantwoord hadden dat ze wel geene wet van zulk eene toelating kenden, maer wel eene andere, waer by een Koningh van Persie bevoegt was te doen al wat hem behaegde; aenstonts hier op zyne oudste zuster *Atosa*, die naderhant aen *Smerdis*, en eindelyk aen *Darius* zoon van *Hystaspes* troude, ten huwlyk genomen heeft, trouwende ook daerna zyn jonger zuster, die hem in den togt naer Egipten gevolgt zynde, naer allen schyn den naem van Meroë gehadt heeft, en van hem op eene wreede manier omgebragt is. De Griexe schryvers zeggen, volgens Herodoots getuigenis, dat Cambyses eenen jongen leeu met eenen jongen hont had doen vechten, en dat, als de leeu den hont stont te overmeesteren, een andere hont, die te gelyk met den eersten geworpen was, zynen broeder (om zoo te spreken) in noodt ziende, van het touw, daer hy aen gebonden lagh, losgebroken, en hem te hulp gekomen was, en datze dus met hun beide den leeu verwonnen hadden: en dat *Meroë* dit aenschouwende tranen gestort, en van Cambyses hier over gevraegt zynde geantwoort hadt, dat ze ziende, hoe deze twee honden elkander hielpen, aen haeren broeder *Smerdis* of *Tanyoxarces* gedagt had, verzekert zynde dat niemant zyn doot wreken zoude. Dit zeggen zoude hem tot zulk eene gramschap verwekt hebben, dat hy haer ter dood deed brengen. Maer de Egiptenaers verhalen dat zy aen tafel zittende, en de bladeren van salade van de krop afgetrokken hebbende, haren gemael en broeder zou gevraegt hebben, of de krop met of zonder de bladen schooner was. En als hy geantwoort hadt dat hem scheen dat de krop met de bladeren schooner was, zou ze hem toegedreven hebben, hy ware deze kropsalade 't eeniger tydt gelyk geweest, toen hy het huis van Cyrus van zoonen ontblootte: waer over hy zoo verbolgen zou geworden zyn, dat hy haer den zwangeren buik te barste trapte, en zy daer op ontydigh verlossende den geest gegeven hadde. Ook had hy den zoon van *Prexaspes* zynen gunsteling, die zyn schenker was, een pyl door 't hart geschoten, om zynen vader *Prexaspes* te overtuigen, dat de Persen qualyk van hem geoordeelt hadden, als ze zeiden dat hy dol en dronken was. Want deze van hem gevraegt wat zyne onderdanen van hem oordeelden had hem tot antwoort toegevoegt, dat alles in hem pryslelyk was, dit alleen uitgezondert, dat hy te veel genegen was tot het drinken van wyn. Dezen zoon dus ongebragt zynde liet hy het lichaem opsnyden, en de punt des pyls in het hart vindende vraegde hy den vader met een bly gelaet, of hy wel iemant kende, die diergelyk een schoot zou kunnen doen. *Prexaspes* des Konings uitzinnigheit merkende, en hierom ook voor zich zelven vreezende, kon niet anders bekennen, dan dat zelf geen Godt zoo gewis treffen zoude. Den volgenden dagh liet *Cambyses* twaelf der voornaemste Persiaensche Heeren, zonder dat'er eenige reden was om hen van het leven te berooven, levendigh tot aen 't hooft in d'aerde delven. *Cresus* dit ziende riedt hem ten beste, hem vertoonende hoe gehaet hy op zulk eene wyze zich zelven maekte by zyne onderzaten, en daer by voegende dat hy op het bevel van zynen vader *Cyrus* de vryheit nam van hem zulk bestaen af te raden. Maer Cambyses verbitterde zich zoo, dat hy in scheltwoorden tegen hem uitborst, verwytende hem dat *Cyrus* op zynen raedt den oorlogh tegen de *Massageten* aengevangen, en daer door zyn leven verloren hadt. Dit gezegt hebbende greep hy zynen boogh, van meeningh hem te doorschieten. *Cresus* ontvluchtte hem, die egter zyne trawanten beval hem om te brengen. Maer deze de veranderlyke zinnen des Konings kennende verbergden Cresus, opdat zy hem, zoo de Koningh mogt berou krygen van zulk een wreedt besluit genomen te hebben, zouden mogen voor hem brengen, oordeelende dat men hem tydigh genoegh ter doot kon brengen, als de Koning niet meer aen hem denken zou. Niet langh daerna begon Cambyses Cresus te missen: het welk de hofdienaers gemerkt hebbende hem te kennen gaven dat hy nogh leefde. Deze tyding nam hy wel met blyschap aen, maer dwong alle de genen, die hem tegen zyn bevel in 't leven behouden hadden, te sterven. Veel diergelyke stukken regtte Cambyses aen, zich vergrypende zoo wel tegen de Persen, als zyne bontgenooten, zoo dat hy zelf de oude graven liet openen, om de doode lichamen te bezien; om geene verdere buitensporigheden aen te roeren. (*a*)

De doot van Cambyses word van de schryveren ook op verscheide wyzen verhaelt. Herodoot zegt, dat als hy dus uitzinnigh zich eenigen tydt in Egipten ophielt, de twee *Magi*, die broeders waren, welker een genaemt *Patizithes* het bewint had over de huisselyke zaken des Konings, een vloekverwantschap gesmeedt hebben om van Cambyses af te vallen, en het ryk aen zich zelven te brengen. Hier toe was te grooter schyn van hope, omdat de andere broeder, genaemt *Smerdis*, zoo-

(*a*) vid. Her. l. 3. c. 31. seqq. usque ad c. 38. Conf. cap. 68. & 88 & Just. l. c.

Digitized by Google

zoodanigh geleek naer den broeder van Cambyſes, dien hy had laten dooden, dat'er tuſſchen hen beide ganſch geen onderſcheit te maken was. Van deze liſt bedienden zy zich dan, latende een gerucht loopen dat Smerdis, broeder van Cambyſes, nogh in leven was, en het Ryk aenvaert had: waerom ze het volk geboden Cambyſes niet langer, maer dezen te gehoorzamen. Ook hadden ze licht te begrypen, dat elk een licht Cambyſes om zyne wreedtheit af, en zynen broeder toevallen zoude. Dus zonden ze naer Egipten en andere landen Herouten, om dezen laſt aen de legers van Cambyſes bekent te maken. Cambyſes eenen der Herouten, die daer gekomen was, vernomen hebbende, nam zyne bootſchap voor waerheit aen, geloovende dat Prexaſpes, dien hy den moort zyns broeders belaſt hadt, hem bedrogen, en den zelven in 't leven behouden hadde. Hy doet hem derhalven roepen, en vraegt hem af, of hy volgens zyn bevel zynen broeder omgebragt had. Dees hout het ſtaende, en verzoekt verlof van den Herout aenſtonts te mogen volgen, om te zien, of hy niet zou kunnen ontdekken, waer het werk ſchortte. Cambyſes ſtaet hem zyn verzoek toe: waer op hy verneemt dat de Herout zynen laſt niet van Smerdis, Cyrus zoon, zelf, maer op zynen naem van den *Magus*, die over Cambyſes huiszaken geſtelt was, ontfangen had. Hier uit viel niet zwaer voor Prexaſpes te bemerken, dat deze het ſchelmſtuk geſmeedt, en zynen broeder Smerdis in de plaets van 's Konings broeder geſtelt hadt. Hy tot den Koningh wedergekeert en van hem ondervraegt zynde, ontdekt het antwoort van den Herout, en met een wat gedachten hy heeft over den *Magus* Smerdis. Cambyſes ſchrikkende op het hooren van dien naem, bevint dat hy zynen droom qualyk begrepen, en zynen broeder onſchuldigh van 't leven heeft doen berooven. Hier over zich beklagende, beſluit hy te paerde te ſtygen, en met zyn leger naer Suſa tegen den Magus op te trekken. In het opſtygen valt hem zyn zwaert uit de ſchede, en quetſt, naer men voorgeeft, zyne heup op dezelve plaets, daer hy onlangs Apis eenen houw gegeven hadt. Dus gewond vraegt hy hoe het ſtedeken, daer hy was, genoemt wierde, en krygt tot antwoort dat het *Ecbatana* heette. Nu verhaelt men dat het orakel uit de Egiptiſche ſtadt Butus hem voorzegt had dat hy te Ecbatana ſterven zoude: het welk hy altydt van Ecbatana, de hooftſtadt van Medie, verſtaen hadt. Maer nu hoorende een ander Ecbatana hier in Syrie noemen, wert hy verbaeſt over het bedryf van den Magus, zeggende: *Hier zal Cambyſes Cyrus zoon moeten ſterven.* Twintigh dagen hier na, riep hy de voornaemſte Grooten van Perſie voor zich, en klaegde hun, hoe hy door eenen droom bedrogen, zynen eigen broeder had doen ombrengen; verzoekende hierom hen, en byzonder de Achaemenides het ongelyk hem door den Magus aengedaen te wreken, en zorg te dragen dat het Ryk dogh niet weder in handen der Meden geraekte. Wilden ze dit doen, zy zouden overvloedt hebben van alles: wilden ze niet, zoo wenſchte hy hun gebrek toe, en elken Perſiaen in het byzonder, dat hy dan zulk een einde mogt hebben als hy. Dit gezegt hebbende, zou hy alle zyne bedryven beſchreit, en niet lang daerna aen zyne wonde overleden zyn, nadat hy zeven jaren en vyf maenden geregeert, en geene kinderen nagelaten had. (*a*) Cteſias verhaelt dit alles geheel anders, zeggende dat als Cambyſes, toen hy zynen broeder had laten ombrengen, en zyne moeder Amytis zich zelve met vergif had gedoot, bezigh was met offeren, het bloedt van het offerbeeſt niet had willen vloejen, dat hem groote ontſteltenisſe had aengebragt. Dat ook Roxane, zyne Gemalin, eenen zoon zonder hooft ter werrelt had gebragt, het welk de Magi gezegt hadden dat betekende dat hy geenen navolger in het Ryk zoude nalaten. Ook was zyn moeder hem by nacht in den droom verſchenen, en had hem over den moort, aen zynen broeder begaen, gedreigt. Voorts was hy naer Babilon getrokken, daer hy tot tydtkorting een ſtuk houts met een mes willende polyſten, dit hem uit de handen geglipt was, en eene ſpier zyner heupe doorgeſneden hadt, waer aen hy elf dagen daerna geſtorven was, nadat hy twee-en twintigh jaren geregeert hadt. (*b*) Strabo (*c*) verhalende dat hy van het Ryk berooft is door de *Magi*, gebruikt het Griex woort Καταλύω, dat zoo wel van 't leven, als van 't Ryk berooven betekent. Maer wy zyn van gevoelen dat die ſchryver dit woort in den laetſten zin genomen heeft. (*d*) Oſorius zegt wel, dat Cambyſes van de Wyzen of *Magi* gedoot is, zonder dat hy evenwel verhaelt, hoe veel zy in getal waren: daer in tegendeel (*e*) Hieronymus uitdrukkelyk zegt, dat zeven *Magi* Cambyſes zouden vermoort hebben. Maer het is in hun beide een groot misverſtandt, ſtrydende regelrecht tegen de oudſte en beſte ſchryvers. Want indien wy Pauſanias (*f*) gelooven, is lang daerna ter byzondere gedachtenisſe deze ſabel of zwaert, waer mede Cambyſes onvoorziens gewond is geweeſt, binnen Athenen bewaert. Be-

(*a*) vid. Herod. l. c. cap. 61. uſque ad c. 67. Conf. Juſt. l. c. Sulp. Sever. Hiſt. ſacr. l. 2. p. m. 116.
(*b*) vid. in Exc. Phot. ſegm. 12.
(*c*) lib. 15. ſub fin. ſeu p. m. 736.
(*d*) Hiſt. l. 2. cap. 8.
(*e*) Comment. in Dan. cap. XI.
(*f*) l. 1. Deſcr. Graec. cap. 29.

Digitized by Google

halven dit verhaelt Eusebius (*a*) dat Cambyses agt jaren het Ryk bezeten heeft. Maer hy schynt een vol of even getal (*numerus rotundus* by de Latynen* genoemt) voor een oneven gebruikt te hebben. Om Ctesias nu met Herodoot over een te brengen, meenen eenige geleerden dat Cambyses nogh by het leven van Cyrus den titel van Koningh over Persie verkregen, en Ctesias die jaren mede by die van zyne volstandige regeringh gerekent heeft, gelyk ook Clemens Alexandriner ook gedaen zou hebben, die Cambyses negentien jaren toeschryft. (*b*) Josefus legt Cambyses maer zes jaren toe (*c*), hoewel t'onrecht. Wyders is Cambyses, gelyk reede gezegt is, in de regeringe gevolgt van

III. SMERDIS den *Magus*, ondersteunt door zynen Broeder PATIZITHES.

Dezen noemt Ctesias, als reets gezegt is, *Sphendadates*, en verhaelt dat Bagapates en Artasyras, twee gesnedenen, al by het leven van Cambyses voorgehadt hebben het Koningryk in handen van den *Magus* te stellen, (*d*) gelyk hy dat ook na de doot van Cambyses verkregen heeft. Hier in verschillen eenigzins Herodoot en Justinus, waer van de laetste hem *Oropastes* noemt, zeggende dat zyn broeder, wiens naem hy verzwygt, dezen, al eer de doot van Cambyses rugtbaer wert, in de plaets van Mergis, of Smerdis, broeder van Cambyses, dien het ryk uit erfrecht toequam, en dien hy in alle deelen geleek, gestelt heeft: gaende dit te gemakkelyker, en heimelyker toe, omdat by de Persen onder schyn van Majesteit de persoon des Konings weinigh gezien wert. Herodoot verhaelt, dat de Persen, die ontrent Cambyses waren, als hy storf, zich geensins konden inbeelden, dat de *Magi* het Koningkryk ingenomen hadden, zich vast latende voorstaen, dat al het gene Cambyses van de doot zyns broeders hun gezegt hadt, enkel uit afgunst geschiedt was, om hem hier door by alle Persen verdacht en gehaet te maken. Hierom beelden zy zich vast in dat Smerdis zyn broeder op den troon zat, inzonderheit toen Prexaspes na Cambyses doot uit vrees niet bekennen dorst dat hy s'Konings broeder van het leven berooft hadt, ja het zelve plat uit ontkende. Dus regeerde de *Magus* onder den naem van Smerdis, Cyrus zoon, gerustelyk zeven maenden, die nogh overigh waren tot vervulling van het agtste jaer van Cambyses. En opdat hy in dezen tydt de gunst en liefde des volx mogt winnen, ontsloegh hy alle de natien, die onder zyn gebiet stonden, voor drie jaren van alle schattingen, en den last des krygsdiensts. Ook hielt hy by zich alle de wyven en bywyven van Cambyses. Maer dewyl hy noit uit het Koningklyk Paleis of Slot quam, nochte iemant der Persiaensche Grooten voor zich liet komen, kreegh Otanes, of Ostanes, een voornaem en ryk Heer, zoon van Pharnaspes, en broeder van Cassandane, gemalinne van Cyrus, ook uit dien hoofde Oom van Cambyses, als by Herodoot (*e*) blykt, groot agterdenken, of hy niet eer de *Magus* dan de zoon van Cyrus wezen mogt. Hierom liet hy zyn dogter Phaedyma, die mede onder de Koninglyke bywyven dezen bedrieger ten dienst stont, heimelyk afvragen, of ze by Smerdis Cyrus zoon, of by een ander sliep, latende haer aenzeggen, zoo ze hem niet kende, dat ze zich des bevragen zou by Atossa, zuster van Cambyses, en Smerdis. Maer deze liet haren vader boodschappen, datze nogh met Atossa, noch met eenige andere vrou spreken konde, dewyl deze Vorst, wie hy ook wezen mogt, zoodra hy den Koninglyken troon beklommen hadt, alle wyven en bywyven van elkander had gescheiden, en elk byzonder bewaren liet. Dit antwoort sterkte Otanes in zyn vermoeden: waerom hy zyn dogter belastte datze, als het haer beurt was by den Koningh te slapen, stillekens, als hy in slaep was, zyn hooft zou betasten, om te weten of hy ooren hadt, gevende haer te kennen dat hy ooren hebbende Cyrus zoon, en zonder ooren zynde de bedriegelyke *Magus* was, dien Cyrus, gelyk Herodoot, of Cambyses, gelyk Justinus wil, de ooren om eenig wanbedryf had doen afsnyden. Als de dogter dus onderregt kort daer aen haren vader te kennen gaf, dat de Koning geene ooren hadt, ontdekte *Otanes* het bedrogh eerst aen *Aspathines* en *Gobryas*, twee voorname hoofden der Persianen, nemende nogh eerst drie andere vertroude vrienden, namelyk *Intaphernes*, *Megabyzus*, *Hydarnes*, en eindelyk ook *Darius*, Hystaspes zoon, die Lantvoogt van Persie was, en die by geval van Susa uit Persie gekomen was, in het vloekverwantschap aen. Onder deze zeven eedtverwanten wert besloten dezen bedrieger den hals te breken, en den aenslagh zonder toeven in 't werk te stellen, op dat niet de een of d'ander door verwylen van het stuk den moedt laten vallen, en de zaek dus uitlekken mogt. Terwyl zy hier mede bezigh zyn, hadden de twee *Magi* Gebroeders besloten Prexaspes, die alleen van de doot van Smerdis, wettigen zoon van Cyrus, kennis hadt, en onder de Persen zeer gezien was, op hunne zyde te trekken. Zy hem

(*a*) P. I. Chron. p. 28. & II. p. 128.
(*b*) vid. Ed. Simf. Chron. Cathol. part. V. sub ann. 3483. seu p. m. 9.
(*c*) lib. XI. Ant. Jud. cap. 3.
(*d*) vid. l. c. segm. 13.
(*e*) l. 2. cap. 1.

Digitized by Google

hem ontboden en doen zweren hebbende dat hy het bedrogh geheim zou houden, doen hem overgroote beloften, en vergen hem hier op te klimmen op eenen toren, en van daer alle de Persianen, gelast onder den muur van 't kasteel te verschynen, opentlyk te verzeekeren dat Smerdis Cyrus zoon, en geen ander Persie regeerde. Prexaspes belooft hun dit te zullen doen, maer breekt zyn woort. Want op de bestemde hoogte gekomen zynde begint hy het geslacht van Cyrus in orde van Achemenes af op te halen: en dus op Cyrus zelf gekomen zynde te vertellen de meenigvuldige weldaden door hem aen de Persianen bewezen, niet verzwygende in het einde hoe hy door Cambyses gedwongen was zynen broeder Smerdis om te brengen. Dit hadde hy, voegt hy'er by, tot dezen tydt toe uit vreze van zyn leven te zullen verliezen, verborgen, en het tegendeel staende gehouden: dogh dat hy nu besloten hadt de waerheit niet langer voor de Persen te verbergen, en hun eenen vloek op den hals wenschte, indien zy het bedrogh der *Magi* ongewroken lieten. Dit met luide stemme uitgezet hebbende wil men dat hy zich van boven van den toren af zou gestort hebben. Van dit voorval wisten de zeven vloekverwanten niet, maer zynde op den wegh naer 's Konings paleis hoorden ze verhalen wat met Prexaspes gebeurt was: waer over zy verschrikt zynde van den wegh aftraden, om nader met elkander hier over raedt te plegen. Otanes en eenige van den hoop wilden het stuk uitstellen: maer *Darius*, *Gobryas*, en hunne vrienden hielden staende dat men geen oogenblik most verzuimen. Terwylze hier over oneenigh zyn, zienze zeven paer havikken vegten tegen twee paer gieren, hen vyandelyk verpikkende en vervolgende. Hier door, als door een goedt voorteken aengezet zettenze hunnen gangh naer het Koninglyk hof. De wachten aen de poort laten hen, als heeren van aenzien, en pragtigh uitgedost, doorgaen, zonder hen te vragen, waer ze heen wilden. Maer als ze verder naer binnen doortraden, hielden de gesnedenen, die daer de wacht hadden, hen met veel vragens op, en betwistten hun den ingangh: zoodatze hun geweer trekkende alles velden wat hun voorquam. De *Magi* juist by een zynde om het stuk van Prexaspes te overleggen schoten op het geschreeuw der gesnedenen toe, en ziende wat'er gaende was dagten op zich te verweeren. D'een vatte eenen boogh, d'ander een lans, waer mede hy ook, eer hy gedoot wert, *Aspathines* in zyne heup quetste, en *Intaphernes* van een oogh, maer niet van 't leven beroofde: hoewel Justinus wil dat hy twee van die heeren zou gedoot hebben, het welk andere schryvers ontkennen. Die den boogh gevat hadt konde die om de nabyheit zyns vyants niet gebruiken, waerom hy in een slaepvertrek vluchtte. Maer hy wert wel haest gevolgt van *Darius* en *Gobryas*, die den Magus om den middel gevat vasthielt, opdat hy van *Darius* zou doorsteken worden. Maer dees vreezende dus doende (omdat het donker was) met eenen zynen vrient te zullen wonden bleef staen, waerom Gobryas hem toeriep, hy zoude maer toestooten, al zoude hy hem zelf ook doorsteken. Darius hier op steekt toe, zynde het geval hem zoo gunstigh dat de *Magus* gevelt, en *Gobryas* ongeraekt bleef (*a*). Van Herodoot verschilt Ctesias in de namen der personen, en andere omstandigheden. Want dees verhaelt dat *Ixabates* (men kan door dezen niemant anders verstaen dan *Prexaspes* by Herodoot genoemt) met het lichaem van *Cambyses* naer Persie gekomen zynde, en gezien hebbende dat de *Magus* onder den naem van *Tanyoxarces* het Ryk bezat, hem aen het gansche leger bekent gemaeckt, en zyn bedrogh ontdekt heeft, dat hy daer op voorts naer eenen tempel gevlucht, en door last van den *Magus* daer uitgehaelt, en onthooft is. Hier op, zegt hy, hadden zeven Persiaensche vorsten, namelyk *Onophas*, *Idernes*, *Norondabates*, *Mardonius*, *Barisses*, *Artaphernes*, en *Darius* Hystaspes zoon, zich verbonden om dezen bedrieger af te maken, en twee der gesnedenen *Artasyras* en *Bagapates* op hunne zyde gekregen, en zich dus meesters gemaekt van alle de sleutelen der Koningklyke vertrekken, die deze gesnedenen in bewaring hadden. Door hulp van deze waren de zeven heeren in het Koningklyk paleis geraekt, en hadden den *Magus* vinden leggen by een Babilonisch bywyf, die de vloekverwanten ziende aenkomen van het bedde gesprongen was, maer geen geweer by de hant vindende (dit had Bagapates dus heimelyk beschikt) eenen gouden stoel gebroken, en met des zelfs voet zich zoo lang verweert had, tot dat hy eindelyk gewont zynde het leven daer by inschoot, nadat hy zeven maenden geregeert hadt (*b*). Hier uit kan men zien, dat deze oude schryvers in de zake zelve overeenkomen, schoon zy in de omstandigheden eenigermaten verschillen. Waerom Ammianus (*c*) en Valerius (*d*) Maximus verre van de waerheit af zyn, als ze zeggen, dat zeven *Magi* na de doot van Cambyses het Koningkryk aen zich genomen hebben, daer maer een eenige geregeert heeft, en door zynen

Ii 3 Broe-

(*a*) Her. l. c. cap. 66. seqq. usque ad cap. 79. Conf. Justin. l. cit.
(*b*) Vid l. cit. segm. 13. seq.
(*c*) lib. 23. cap. 6.
(*d*) lib. 9. cap. 2.

Digitized by Google

Broeder in de regeringe ondersteunt is geweest, die beide naderhant door zeven voorname Heeren zouden gedoot zyn, gelyk buiten de reedts aengetogene schryvers mede betuigen Curtius (*a*) en Florus. (*b*)

Hier nevens moet in aenmerkinge komen dat eenige geleerden, en onder hen inzonderheit Jacobus Capellus het daer voor houden, dat *Cambyses* de zelve *Ahasueros*, en de voornoemde *Magus* die *Arthasasta* geweest is, die by Esdra (*c*) gezegt worden op het schryven van de vyanden der Joden den Tempelbou te Jerusalem gehindert en belet te hebben, houdende dien Darius, van wien daer (*d*) gewagh gemaekt wort, voor den zoon van Hystaspes, gelyk hier mede ook (*e*) Josefus en (*f*) Eusebius, ook (*g*) Abul Pharajus over een stemmen. (*h*) Maer Josef Scaliger toont met grondige reden hier op, uit Herodoot, aen, dat dit een groot misverstant is. Want hy bewyst met veele omstandigheden dat by Esdra (*i*) niet *Darius* Hystaspes zoon, maer *Darius Nothus*, van wien beneden breeder zal gesproken worden, van de heilige schryveren verstaen wort: toonende met een dat in den tusschentydt van Cyrus laetste jaren, en die van *Cambyses*, *Smerdis*, en *Darius* Hystaspes zoon, de vyanden der Joden zich alleen vernoegt hebben met den tempelbouw door de hofdienaren der vernoemde Koningen te beletten, maer dat ze eerst in het begin der regeringe van *Xerxes*, of *Ahasueros*, en daerna ten tyde van *Artaxerxes Macrochir*, of *Arthasasta*, die brieven van klagte tegen de Joden, waer van (*k*) by Esdra gesproken wort, geschreven hebben. (*l*) Aen deze meeninge zouden wy ons voor het naeste houden, met dit onderscheit evenwel, dat wy Esther niet voor de Gemalin van *Xerxes*, maer voor die van *Artaxerxes Mnemon* zouden houden, gelyk wy naderhant ter zyner plaetse toonen zullen.

Maer om weder te keeren tot het verhael der zeven Persiaensche Vorsten, die de *Magi* naer hunne verdiensten gestraft hebben, men verhaelt, dat ze de twee doode lichamen onthalst hebben, en dat de vyf ongewonde Heeren met groot geroep op de plaets van het Paleis geloopen zynde, die aen de andere Persen vertoont, het bedrogh uitgelegt, en ondertusschen alle de *Magi*, die hun voorquamen, afgemaekt hebben: welk voorbeelt alle de Persen gevolgt hadden, zoo dat'er geen een *Magus* af gekomen zou zyn, indien de opkomende nacht het moorden niet gestuit hadt. Op dezen dagh wil men dat de Persen jaerlyx eenen Feestdagh, by hen genoemt Μαγοφονία of *ombrenging der Magi*, zouden gehouden hebben, gedurende welke feesthoudinge geen *Magus* mogt voor den dagh komen, maer gehouden was stil in huis te blyven.

Na verloop van vyf dagen, als de beroerte wat begon te stillen, wert over den staet des Ryx raedt gepleegt, en na lang overleg, en onderling gesprek, eindelyk besluit genomen tot het kiezen van eenen nieuwen Koningh, met bedingh, dat, indien een van hun zeven tot Koningh verheven wierde, hy aen *Otanes*, die de aenleider van dit verbont was geweest, en zyne nakomelingen, jaerlyx eenen Medischen rok vereeren, en hen onder de heerlyxte en aenzienlyxte geslachten der Persen stellen zoude. Dat ook aen elk der zeven heeren vry zoude staen, zonder zich aen te geven, in het Koninglyk paleis te komen, tenware de Koningh met eene zyner gemalinnen te bedde lagh: en eindelyk dat de Koningh niet zou mogen trouwen, als alleen uit de familie van eenen der genoemde heeren.

De wyze van deze verkiezing was ook dus gestelt. Zy mosten alle op eenen zekeren dagh voor het opgaen der zonne in de voorstadt, of, zoo anderen willen, voor het Koningklyk paleis te paerde verschynen, om den genen, wiens paert onder het opgaen der zonne, die van de Persen als een Godtheit geëert wert, eerst brieschen zoude, tot Koningh te maeken. *Darius* nu, zoon van *Hystaspes*, een van de verbondene Heeren, hadt eenen stalmeester, genaemt *Oebares*, die deze overeenkomingh uit zynen heer verstaen hebbende hem beval goeden moet te hebben, dewyl hy raedt wist om hem voor anderen tot Koning te doen verkiezen. Hier op brengt hy by nacht eene merrie niet verre van de plaets, daer des anderen daegs de byeenkomst zyn zou, bint haer vast, en brengt den hengst, dien *Darius* des anderen daegs beschryden zoude, daer by, en laet ze van hem bespringen. *Darius* des anderen daegs met de andere Heeren opgezeten en ter bestemde plaetse gekomen zynde, begon zyn hengst, naer allen schyn uit gedagtenis der wellust daer met de merrie genoten, aenstonts het gewenschte teken te geven. Waer op naer het verhael van Herodoot aenstonts een blixem en donderslagh volgde. Dit was zoo ras niet geschiedt, of de andere heeren sprongen aenstonts van hunne paerden, en bewe-

(*a*) lib. IV. c. 46.
(*b*) lib. III. c. 5. in princ.
(*c*) c. 4. ℣. 6.
(*d*) ℣. 5.
(*e*) lib. cit. cap. 2. & 3.
(*f*) P. I. Chr. p. 30. seqq. P. II. p. 129.
(*g*) Dynast. cit. p. 80. seqq. text. Arab. & vers. Latin. p. 52.
(*h*) Conf. Ed. Simf. Chron. Cath. part. cit. sub A. M. 3477. seu p. m. 7 ed. Oxoniens.
(*i*) A. ℣. 5.
(*k*) c. c. Esdr. ℣. 6 & 7.
(*l*) vid. Anim. in Euf. Chron. p. 90. & lib. VI. de Em. Tempor. p. 589. seqq.

Digitized by Google

wezen hem Koningklyke eere, waer in hen al het volk aenstonts navolgde. Hier ontrent tekent Justinus te regt aen, dat grootelyx te verwonderen is dat deze heeren, die ten koste van hun leven het Ryk van de geweldenarye der Magi verlost hadden, en elkander in deugt en geboorte gelyk waren, zoo eens van zin zyn geweest in de verkiezing, en die zoo licht op het bloot geval hebben laten aenkomen. Maer de goddelyke bestiering, gelyk in alle andere dingen, heeft in deze ook uitgeblonken. Over dit alles zal de lezer zyn genoegen vinden by (a) Herodoot, (b) Ctesias, (c) Justinus, (d) Valerius Maximus, en (e) Agathias. Dus volgt hier in den reex der Koningen van Persie

IV. DARIUS, ZOON VAN HYSTASPES.

Hoewel de Erfvorsten des Ryx, door Cyrus verworven, in en met zynen outsten zoon Cambyses uitgestorven zyn, en de naem zyns tweeden zoons door eenen bedriegelyken *Magus* misbruikt is, heeft nogtans de Goddelyke voorzienigheit de zaken zoo bestiert, dat evenwel een zyner bloetverwanten, hoe gevalligh ook de verkiezing mogt schynen, op zynen troon gestegen is. Waerom niet ondienstigh zal zyn de afkomst van dezen Darius, gelyk die door zynen zoon Xerxes zelf by (f) Herodoot uitgerekent is, aen te toonen, en daer ze gebrekkelyk is uit (g) Sulpicius Severus te vullen, om met een hier door ook de afkomst van Cyrus op te helderen. Naer onze gedagten dan is de orde van dezen stam dus:

ACHEMENES (h)

CAMBYSES I.

CYRUS I.

TEISPES

ARIARAMNES

CYRUS II. (i)	ARSAMES of ARSACES
CAMBYSES II.	HYSTASPES, Stedehouder van Persi.
CYRUS DE GROOTE of de III.	DARIUS
CAMBYSES III.	XERXES.

De eerste linie van Ariaramnes op Arsames, en de volgende, staet van woort tot woort op de aengetrokkene plaets van Herodoot. De zydelinie van Ariaramnes op Cyrus den tweeden, Grootvader van Cyrus den grooten, die de heerschappy van Asie aen de Persen gebragt heeft, hebben wy opgestelt voor zoo veel zy overeenkomt met de verhalen van andere geloofwaerdige schryveren. Hoewel Salmasius (k), anders een geleert en zeer belezen man, ons wil doen gelooven, dat Darius Cyrus in den bloeden geenszins bestaen heeft, verwarrende en veranderende hier door het geslagtregister, door Xerxes by Herodoot aengehaelt, zodanigh, dat het noch hangt noch kleeft. Want dan wil hy dat Achemenes de Grootvader van Cyrus den grooten, en Overoutgrootvader van Xerxes wegens zyne Moeder Atossa dochter van Cyrus geweest is: dan wil hy het gezegde geslagtregister gesplitst, en in tweederhande stammen verdeelt hebben, namelyk in eenen der moederlyke, en eenen der vaderlyke maegschap op deze volgende wyze:

ACHEMENES	TEISPES
CAMBYSES	ARIAMNES
CYRUS	ARSAMES
CAMBYSES, ATOSSA Gemalin van Darius.	HYSTASPES, Stedehouder van Persie
	DARIUS
	XERXES

Ook meent hy dat deze twee stammen met elkander niet vermaegschapt zyn geweest. Maer zyn geheele misverstant spruit hier uit, dat hy noch de eenerhande namen, noch den tydt, noch tusschentyden der afkomelingen wel onderscheiden heeft. Want uit de bygebrachte plaetsen van Herodoot, die ontrent of kort na den tydt van Xerxes geschreven heeft, volgens de getuigenis van (l) Dionys van Halicarnassus, en uit (m) Suidas blykt, dat een zoon van Achemenes Cambyses, en een zoons zoon van hem Cyrus genaemt is. Deze laetste nu kan onze Cyrus niet zyn, die het opperste gebiet over Asie van de Meden aen de Persen overgebragt heeft. Want (n) Herodoot zelf zegt duidelyk, dat de vader van dezen onzen Cyrus Cambyses, en zyn grootvader een andere Cyrus geweest is, gelyk dat (o) Salmasius ook niet ontkent. Hoe kan Cyrus de groote tot zynen grootvader Achemenes gehadt hebben, daer reets een ouder Cyrus was voorgegaen? Vooreerst blykt het ten minste daer klaer uit dat

(a) l. c. c. 80. usque ad 88.
(b) in exc. segm. 15.
(c) l. c. cap. 10.
(d) lib. VII. cap. 3. ext. 2.
(e) lib. 2. &c.
(f) lib. VII. c. XI.
(g) l. II. Hist. Sacr.
(h) van dezen is reets boven gesproken.
(i) vid. Herod. l. 1. c. 3.

(k) Exerc. Plin. ad c. Jul. Solini Polyh. p. 1183.
(l) in Jud. de Thucyd. Histor. p. m. 139. edit. Lipf. Weidem.
(m) Sub voc. Her. &c.
(n) l. 1. c. CXI.
(o) l. cit.

Digitized by Google

dat'er twee of meer verscheide personen den naem van Cyrus gehadt hebben, en by gevolg staet'er te vragen, wie dan de vader van den eersten Cyrus, grootvader van Cyrus den grooten, geweest zy. Maer daer kan men op niet dan met waerschynlyke gissingen antwoorden. Zegt men dat het Cambyses, zoon van Achemenes geweest is, zoo moet men ook nootzakelyk eenen tweeden Cambyses toestaen, als zynde vader van Cyrus den grooten. En dit al gestelt zynde, zoo was deze laetste maer de vierde persoon in de afdalende linie van Achemenes, dat niet wel zyn kan, of men most met (*a*) Luciaen vast stellen, dat hy over de hondert jaren out geworden was, dat al zoo weinigh waerschynlyk is, als het gene ons (*b*) Cicero verhaelt: dat namelyk Cyrus de Groote in zynen droom de zonne ziende leggen voor zyn voeten, driemalen daer naer gegrepen hadt, dogh vergeefs, dewyl zy zich telkens wechgerolt had: en dat de Wyzen hem hier uit eene dertigjarige regeringe voorspelt hadden; en dat de uitkomst dit bevestigt hadt, dewyl hy zeventigh jaren langh geleeft, en na zyn veertigste de regering aenvaert had. En al wilde men deze verhalen maer blindeling opvolgen, zoo zou men ze egter in de historien niet goedt kunnen maken. Want indien de voornoemde Achemenes een zoon van Perses, en zoons zoon van Perseus en Medea, gelyk de schryvers willen, die wy in het begin van dit hooftstuk hebben aengehaelt, geweest is, zoo kan Cyrus de groote al zoo onmogelyk de vierde persoon in afkomst van Achemenes zyn, als een paert spreken kan, omdat op zyn minst over de 700 jaren tusschen Perseus, ja Achemenes zelf, en Cyrus den Grooten verloopen zyn, als wy ons houden aen de rekening van (*c*) Eusebius. En is Achemenes, naer ons geloof, onder de oude Persianen van later eeu, en toen naer allen schyn Elamite genoemt, een voornaem persoon geweest, zoo worden'er meer dan vier voortteelingen vereischt, om geheele geslachten, en Colonien, uit zyn zaet voortkomende, te stichten. Want (*d*) Herodoot verhaelt al in de toerustingen ten oorlogh door Cyrus tegen Astyages geheele geslachten van Achemeniden onder de Pasargaden in Persie. Ook getuigt (*e*) Strabo in zynen tydt uit het verhael der oude schryveren dat van Persepolis af ten Zuiden, tot aen Carmannie toe, benevens andere volkeren ook de Achemeniden gewoont hebben. Cambyses zelf, Cyrus zoon, vermaent in zyne laetste aenspraek tot de Persen by (*f*) Herodoot, byzonder de Achemeniden, die by hem tegenwoordigh waren, dat ze toch het oppergebiedt niet weder aen de Meden zouden laten komen: waer uit immers volgen moet, dat vele geslachten uit Achemenes door eenen geruimen tydt moeten voortgeteelt zyn geweest. Ook is wel te denken dat de Persen ten tyde van Sardanapalus zoo wel eenen Achemenides, dat is, nazaet van Achemenes, als de Meden eenen Arbaces, of de Babiloniers eenen Belesis tot hun hooft onder het oppergezag van den Assyrischen Monarch gehadt hebben. Zoodat onzes bedunkens het geslagtregister van Xerxes, by Herodoot aengehaelt, niet te veranderen, en de zydelinie noch hooger, noch lager te stellen is, indien wy niet willen stellen dat Darius in zyne kintsche jaren de regeringe aenvaert heeft. Weet iemant iets beters of zekerders hier van op te brengen, ik wil gaerne myn gevoelen verlaten, en het zyne volgen. Ten minste tegen Salmasius, die plat uit ontkent dat Darius een bloetverwant van Cyrus geweest zy, helpt ons niet weinigh (*g*) Justinus, de verkorter van Trogus, zeggende ronduit dat Darius een bloetverwant der voorgaende Koningen geweest is. Zelf (*h*) Herodoot noemt Hystaspes, vader van Darius, eenen zoon van Arsames, of Arsaces, en wel byzonderlyk eenen nazaet van Achemenes. Sulpicius Severus (*i*) stelt dit nogh nader, en zegt dat Cyrus de Groote, en Hystaspes *fratres patrueles* geweest zyn: welke woorden in eenen naeuwen zin genomen voornamelyk *broeders kinderen* betekenen; waerom ook Drusius in zyne Aenmerkingen over Sulpicius meent, dat Arsames de vader van Hystaspes, en Cambyses, vader van Cyrus, broeders geweest zyn. Maer dat kan geenen stant grypen, dewyl uit het gezegde bekent is, dat de vader van *Arsames Ariaramnes*, en die van *Cambyses*, *Cyrus* de tweede geweest is. Hierom zouden wy van gevoelen zyn, dat de uitdrukking van *Fratres Patrueles* by die geestelyke schryvers niet in den naeusten zin voor *Broeders Kinderen*, maer volgens den styl der Heilige bladen, voor *Bloetverwanten* moet opgevat worden, dat ook (*k*) Augustyn getuigt, en met het exempel van Abraham bekragtigt, die (*l*) Loth zynen Broeder noemt, daer hy maer zyns broeders Harans zoon was. Dus meenen wy dat *Hystaspes* grootvaders broeders zoon over *Cyrus* gestaen heeft, hoewel niet gezegt kan worden, wie van hun van den oudsten broeder afkomstigh zy geweest. Wat ons aengaet, wy laten het over

(*a*) lib. de Macrobiis.
(*b*) l. 1. de Div. segm. 23. ex Persicis Dinonis.
(*c*) Part. post. Chr. p. 84. coll. p. 127.
(*d*) l. c. cap. 125.
(*e*) lib. XV. p. m. 727.
(*f*) lib. III. c. 65.
(*g*) l. cit.
(*h*) l. c. cap. 109.
(*i*) l. c.
(*k*) tr. XXVIII. in Joann. & l. XV. de Civ. Dei cap. 19.
(*l*) Gen. cap. 13. v. 8.

Digitized by Google

over aen het oordeel van den opmerkenden Lezer.

Wat nu aengaet den persoon van *Darius* zelf, door zyne verheffing op den troon is de droom, dien men wil dat *Cyrus* kort voor zyn doot zou gehadt hebben, vervult. Want Herodoot verhaelt dat *Cyrus*, eer hy *Tomyris*, Koninginne der Massageten den oorlogh aendeed, op zekeren nacht droomde dat de outste zoon van *Hystaspes* twee vleugels aen zyne schouderen hadt, waer van d'een Asie, en d'ander Europe beschaduwde. Darius was toen ontrent twintigh jaren out. Waerom Cyrus vreezende dat hy hem lagen mogt leggen, zynen Vader Hystaspes by zich ontboodt, hem den droom vertelde, en gelastte in der yl naer zyne Lantvoogdye te keeren, en zynen zoon by zich te houden, opdat hy zich, zoodra hy van den oorlogh met de Massageten zoude wedergekeert zyn, daer mede zou kunnen verantwoorden. Maer het is waerschynlyk dat Cyrus, als boven gezegt is, in den slagh gesneuvelt is, en de gevallige verkiezingh van Darius zynen droom vervult heeft. (*a*)

Zoodra Darius Koningh geworden was, heeft hy naer het zeggen van Herodoot en Justinus, twee dochters van Cyrus, teweten Atossa, die getrout was geweest met haren broeder Cambyses, en daerna met den *Magus* Smerdis, of Sphendadates, zoo als Ctesias hem noemt, en Artystona nogh maegt, ook de dochter van Smerdis of Tanyoxarces, broeder van Cambyses, en zoon van Cyrus, genoemt *Parmys*, en Phaedyma, dochter van Otanes, of Ostanes, naer de gewoonte des lants ten huwelyk genomen. In deze gedachten van zyn Ryk gerust te zullen bezitten, heeft hy een steene pronkbeelt van eenen Koningh te paerde zittende opgerecht, met dit opschrift: DARIUS, ZOON VAN HYSTASPES, HEEFT DOOR DE DEUGT ZYNS PAERTS, EN DE WAKKERHEIT ZYNS STALMEESTERS, HET KONINGRYK VAN PERSIE VERKREGEN. (*b*)

Evenwel vint men niet aengetekent, waer dit pronkbeeldt magh opgerecht zyn geweest. Maer ik zou wel durven gissen dat het het zelve geweest is, dat nogh tegenwoordigh by Naxi-Rustan gezien wort. Want daer ziet men eenen Koningh te paerde zittende, die van twee mannen, zich voor hem verootmoedigende, aengebeden wort.

Voorts deelde hy de landen, onder zyn gebiet behoorende, in twintigh Lantvoogdyen, gemeenlyk *Satrapien* genoemt, die hy elk zekere schatting op leidde, uitgezondert Persie, en andere landen, die niet geheel onderworpen waren. Want deze bragten maer geschenken op: gelyk Herodoot (*c*) daer breedt bericht van geeft.

Wat zyne oorlogsbedryven aengaet, het eerste daer van is geweest, toen de Assyriers afgevallen zynde, Babilon bemagtigt hadden. De stadt was bezwaerlyk te herwinnen, en de Perzen hadden'er reets twintigh maenden voor gelegen. Maer Zophyrus, of Zopyrus, zoon van Megabyzus, een der zeven Heeren, die den *Magus* hadden van kant geholpen, bedagt eene vremde en noit gehoorde krygslist. Hy liet zich t' huis over al zyn lichaem deerlyk slaen en quetzen, ook neus, ooren, en haer afsnyden. In dezen staet vertoonde hy zich aen Darius, en zyn voornemen aen hem ontdekt hebbende, liep hy tot de Babiloniers over, hun wysmakende dat hy van den Koningh op deze wyze mishandelt was, omdat hy hem geraden had het belegh op te breken, en van de stadt af te trekken. De Babiloniers gaven, gelyk niet wonder was, geloof aen zyne woorden: waer op hy onder voorwendingh van zich te willen wreken het gebiet kreegh over eenigh krygsvolk, waer mede hy, om zyn geloof by de Babiloniers te bekragtigen, verscheide Persiaensche benden sloegh, en hier door by de Babiloniers in zulk een achting geraekte, dat ze hem tot krygshooft over hun geheel leger, en bewaerder der stadt aenstelden. Maer als Darius volgens zyne afspraek met Zopyrus alle zyne krygsbenden de stadt deed naderen, en de Babiloniers op de muren waren, om die met alle magt te beschermen, opende Zopyrus den Persianen twee Poorten, waer door ze in de stadt geraekten, en dezelve bemagtigden. Darius liet hier op de muren en poorten der stadt afbreeken, dat Cyrus verzuimt had te doen, en drie duizent der voornaemste Babiloniers ophangen, gevende vryheit aen de overige Burgery van daer te blyven wonen, en ontbiedende uit zyne andere landen 50000 vrouwen om kinderen voort te teelen, dewyl de Babiloniers voor de belegeringh alle de vrouwen buiten eene voor elken man, om de dierte der lyftogt voor te komen, geworgt hadden. Zopyrus, wien volgens Darius oordeel niemant der Perzen noch voor, noch na dien tydt, als men Cyrus alleen uitzonderde, in moedt en dapperheit overtroffen hadt, wert tot vergeldinge dezer heldendaet met de gansche stadt Babilon voor zyn leven beschonken om de inkomsten daer van buiten eenige schattingen te trekken, en alle jaren met treffelyke en aenzienlyke geschenken begiftigt. Zeker

(*a*) v. Her. l. c. cap. 209. seq.

(*b*) vid. Herod. l. III. c. 88. conf. Justin. l. c. cap. 10.

(*c*) l. c. 89. seqq. usque ad cap. 96.

Digitized by Google

Darius plagh zedert dien tydt te zeggen, dat hy wenschte dat Zopyrus ongeschonden van lyf en leden was, liever dan dat hy nogh twintigh (anderen zeggen hondert) Babilons veroveren zou. (*a*) Ook verhaelt men dat hy op zekeren tydt eenen granaetappel opsnydende, gevraegt wert, van welke dingen hy wel zoo veel wenschen zoude als'er korrels in dien appel waren, en geantwoort had, dat hy niets liever wenschte dan zoo veel Zopyrussen te mogen hebben. (*b*) Hoewel (*c*) Herodoot dit met eenige verandering van Megabyzus, vader van Zopyrus, verhaelt. Deze verovering van Babilon moet naer de tydtrekening van Christophorus Helvicus in het twaelfde jaer van Darius regeringe, of in het derde van de zevenenzestigste Olimpiade voorgevallen zyn.

Darius beoorlogt de Scyt-ten.

Kort hier na deed Darius, nu magtigh van volk, en verrykt door groote inkomsten den Europeeschen Scythen, die over den Donaustroom, daer nu de Ukraine en andere aengrenzende landen leggen, woonden, den oorlogh aen. Herodoot wil, dat hy dit deed uit wraekzucht, omdat de Scythen voor meer dan hondert jaren in Asie gevallen, de Meden, die hun onder den Koningh Cyaxares wederstant boden, geslagen, en Asie afgeloopen hadden. (*d*) Maer die rede is vry verre gehaelt. Justinus en anderen meenen dat de Koningh der Scythen oirzaek van dezen krygh geweest is, omdat hy zyn dogter weigerde aen Darius ten huwelyk te geven. (*e*) Ctesias brengt geene rede by, gevende hier door genoegh te kennen dat Darius uit enkele dartelheit, en verbeeldinge zyner groote magt, dezen oorlogh gezocht heeft. Het begin hier van wil men dat gemaekt zy van Ariaramnes, Lantvoogt van Kappadocie, dien van den Koningh bevolen was de Scythen aen te grypen, en mannen en vrouwen gevangen wech te voeren. Dat Ariaramnes hier op Marsagetes, of Masagetes, broeder des Scythischen Konings, van zynen broeder gevangen gezet om wanbedryf ontrent zyn ampt gepleegt, uit den kerker gehaelt heeft. Waer over de Koning der Scythen, genaemt *Scytharces* (Herodoot noemt hem (*f*) *Indathyrsus*, Plutarchus (*g*) *Idathyrsus*, Justinus (*h*) *Jancyrus*, Orosius (*i*) *Athyrus* of *Antyrus*; Jornandes (*k*) *Antiregirus*) vergramt zynde, schempige brieven aen Darius geschreven, en even schempigh antwoort daer op ontfangen heeft. (*l*) Nu schreef Darius overal aen zyne Lantvoogden, zy zouden voet- en paerdevolk werven: gebiedende ook die van Ionie en Eolie, en andere volkeren aen de Egeesche Zee en den Hellespont woonende, met hunne Oorlogschepen naer den Hellespont te zeilen, en hem met zyne krygstroepen, die hy te land gebruiken zoude, aen den Thracier Bosfor in te wachten. Hier op van Susa opgebroken quam hy tot aen den Bosfor of het kanael by Chalcedon, dat Europe van Asie scheit, en vyf stadien breet is, naer de getuigenisse van Pomponius (*m*) Mela. Zyn leger bestont in agtmael hondert duizent mannen, gelyk eenparigh getuigt wort van Ctesias (*n*), Diodorus (*o*) en Jornandes (*p*). hoewel Herodoot (*q*) zegt dat hy buiten de vloot, die in zeshondert schepen bestont, 700000 mannen zoo te voet als te paert gehadt heeft, waer mede Justinus en uit hem Orosius overeenstemmen, en aen den Bosfor, waer over de boumeester Mandrocles van Samos een houte, of gelyk Jornandes getuigt een schipbrugge geslagen heeft, twee steene zuilen heeft doen zetten, en op de eene in de Assyrische, op de andere in de Griexe tale de namen der volkeren, die in zyn leger waren, inhouwen ter eeuwiger gedachtenisse: welke zuilen men wil dat naderhant naer Bisanssen gevoert, en in de tempelen der afgoden Diana en Bacchus gestelt zyn. Over deze brugh is dit groote leger van Darius (nadat hy zelf te voren op de eilanden, van outs *Cyaneae*, en nu by de hedensdaegse schryvers *le Pavonare*, ook *Jarcazes* genoemt, en aen den mont van den Thracier Bosfor gelegen, den *Pontus Euxinus* bezien hadt) in Europe overgetogen, wendende de vloot zich naer den mont des Isters of Donaustrooms, over welke groote rivier weder een brugh geslagen wert.

Ondertusschen trok Darius met zyne lantbenden door Thracie, en aen den oirsprongh der rivier Tearus gekomen bleef drie dagen langh daer nedergeslagen om uit te rusten. Herodoot (*r*) tekent aen dat deze rivier XLII wellen of bronnen heeft, die alle uit eene rots voortkomen, en ten deele warm, ten deele kout water uitgeven, waer door verscheide ziekten, en inzonderheit schurft van menschen en beesten genezen worden; zynde voorts zoo helder en lieffelyk van smaek, dat Darius een byzonder vermaek daer

(*a*) v. Her. l. cit. c. 150. seqq. usq. ad fin. Just. l. c. Polyaen. l. 7. Strateg. &c.
(*b*) vid. Plut. in Apoph. in princ. seu T. II. op. p. 173.
(*c*) l. 4. c. 143.
(*d*) lib. IV. c. 1.
(*e*) v. lib. 2. cap. 5. confer. Oros. Hist. l. 2. c. 8. Jornand. de rebus Getic. cap. 4.
(*f*) l. c. capit. 126.
(*g*) in Apopht.
(*h*) l. cit.
(*i*) l. cit.
(*k*) l. cit.
(*l*) Ctes. l. c. Segm. 16.
(*m*) l. 1. de sit orb. cap. 19.
(*n*) l. c. Segm. 17.
(*o*) l. 2. p. 93. ed. wech. Ffurt.
(*p*) loc. cit.
(*q*) l. c. cap. 87.
(*r*) l. 1. cap. 90.

Digitized by Google

daer in geschept, en daer ter plaets een gedenkteken met het volgende opschrift opgerecht heeft: DE BRONNEN VAN HET RIVIERTJE TEARUS GEVEN BOVEN ALLE ANDERE BEEKJES HET BESTE EN SCHOONSTE WATER, TOT WELK GENADERT IS DARIUS, ZOON VAN HYSTASPES, KONING VAN PERSIE, EN AL HET VASTE LANT, DE BESTE EN SCHOONSTE MAN ONDER ALLE MENSCHEN, WANNEER HY MET ZYN LEGER TEGEN DE SCYTHEN OPTROK. Hier ontrent is verwonderens waerdigh, dat noch Mela, noch Strabo, noch eenige andere oude schryvers, voor zoo veel ons bekent is, eenigh gewagh van dit riviertje maken, buiten (*a*) Plinius alleen, die het alleen noemt in de beschryvinge van het Thracische lantschap Altice, en wyders daer niets van zegt. Maer dewyl Herodoot toont, dat dit riviertje *Tearus* in eene andere rivier loopt, die *Contadesdus* genoemt wort, en deze weder in den stroom *Ayrianes* valt, die zelf ook eindelyk zich in den *Hebrus* werpt: zoo is wel te denken, dat Tearus maer een kleen beekje geweest zy, waer op de Lantbeschryvers niet veel agt gegeven hebben. Wat nu aengaet de schoonheit van Darius, dus hoogh geprezen in het verhaelde opschrift, Strabo (*b*) getuigt ook dat hy de schoonste van alle menschen geweest is, dit alleen uitgezondert dat hy lange armen en elbogen had, die hem tot de knien toe afhingen: waerom hy hem ook *Darius Macrochir* of *Langhant* noemt.

Maer om weder te keeren tot den Scythischen oorlogh: de Thraciers, die tegens het Noorden ontrent de stadt Salmydersus woonden, hebben zich zonder slagh of stoot gewilligh aen Darius onderworpen, hier in voorzichtiger dan de Geten, die tegenstandt biedende, door de wapenen der overwinnaren tot slaefsche dienstbaerheit gebragt zyn. Als nu Darius tot aen den Ister genadert was, heeft hy zyn krygsvolk over bruggen, reedts voor af daer toe vervaerdigt, in der vyanden lant doen trekken, en de bewaring der bruggen aen de Ioniers zestigh dagen langh te bewaren gegeven, hopende binnen dien tydt de Scythen te zullen hebben overwonnen: waerom hy ook den Ioniers verlof gaf van na verloop van dien tydt te mogen naer huis trekken. Maer de Scythen geenen standt houdende, hielden hem op door dan eens te staen, en dan eens te vluchten, verwoestende alles voor hem heen, en hem dus omleidende in groote en onvrugtbare woestynen: zoodat zyn volk afgemat en aen spys en drank gebrek hebbende, in grooten noodt gebragt wiert. Waerom hy eindelyk door den raedt van Gobryas en andere krygshoofden zich liet bewegen, om de nederlaeg zyns legers voor te komen, tot de brug te rugh te keeren. Dit stelde hy spoedigh by nagt in alle stilte in 't werk, latende alle zieken agter, en trekkende weder naer den Ister langs den zelven wegh, dien hy gekomen was. De Scythen des daegs daer aen Darius vlucht vernomen hebbende, vervolgden hem vergeefs, dogh quamen egter voor hem aen de schipbrugge, die de Ioniers en andere Grieken bewaerden. Hier op rieden zy hun de brugge, tot welker bewaringe zy gestelt waren, af te breken, en deze goede gelegenheit van zich te ontslaen van het jok der Persen niet te laten voorbygaen. Wat hen aenging, zy wilden Darius zoo op het lyf komen, dat hem voortaen de lust vergaen zou van oit eenigen oorlogh weder aen te vangen. Miltiades, Veltheer der Atheneren, en Lantvoogt over hunne volkplanting aen den Hellespont, die mede van Darius tot bewaringe dezer brugh aengestelt was, hielt geweldig by de zynen aen, dat ze deze gewenschte gelegenheit van hunne vryheit te herstellen niet zouden verwaerloozen, maer den voorstel der Scythen achtervolgen. Maer een der bewaerders, genaemt *Histiaeus* of *Istiaeus de Melitenser*, zeide hier op dat het bederf van Darius geheel ondienstigh was voor de belangen van hem en zyne amptgenooten, hier tegenwoordigh, die als vorsten en beheerschers hunner medeburgeren van Darius aengestelt waren, van wiens behoudenis en regeringe hun geheele welvaert afhingh. Want dat, indien Darius quam te sneuvelen, hunne burgers liever zich zouden begeven onder de regeringe der gemeente, dan hen erkennen voor hunne oppervoogden, om nu niet te zeggen dat ze hen niet alleen van hunne eerampten, maer licht wel van het leven berooven zouden. Waerom hem niets heilzamer voorquam voor het gemeene welwezen, dan het ryk des Persiaenschen Konings te bevestigen. Want men most wel aenmerken dat de Koningh aen hem en hun, nevens andere voorname Griexe Heeren, een yder over zyn stadt en lant eene erffelyke voogdye gegeven had, als niet twyffelende of hy zou door hun toedoen de Grieken, die Asie bewoonden, te lichter onder zyne gehoorzaemheit en gebiet behouden, omdat dus het welvaren en belang der Heeren, aen wie hy dusdanigh eene heerschappy betrout hadt, aen het zyne gehecht was. Dus is de voorzorge van Darius niet ydel geweest: want zich hier op verlatende, heeft hy zich en zyn leger voor den on-

(*a*) l. 4. cap. xi.
(*b*) lib. XV. p. 735.

Digitized by Google

ondergangh, die hem dreigde, bewaert. Want alle de kleene Vorsten en bewintsluiden over steden en lantschappen aen den Hellespont en in Ionie en Eolie gelegen, verworpen den raedt van Miltiades, en hingen Histiaeus aen, dat de behoudenis van Darius was. Evenwel besloten ze de brugh tot buiten het bereik eens pylschoots toe aenstonts af te breken, opdat de Schythen gewapender hant daer niet mogten overkomen. Ondertusschen lieten ze hun door Histiaeus uit hunner aller naem verzekeren, dat ze hunnen raedt volgen, en naer huis keeren zouden. De Scythen dit hoorende, trokken te rug, om het Persiaensche leger op te zoeken. Maer meenende dat het zelve eer te rugh zou trekken door wegen, op welke voeder voor de beesten, en verdere lyftogt kon gevonden worden, dan de reis nemen door woeste plaetzen, daer niets te krygen was, werden zy in hunnen toelegh bedrogen, en misten Darius, die met zyne troepen behouden aen de brugh quam. Miltiades middlerwylen vreezende dat zyn raedtslagh, waer van zoo veel menschen kennisse hadden, ter ooren des Konings mogt komen, vond geraden naer Athenen te trekken. Darius ondertusschen zynen wegh vorderende vond de brugh voor een gedeelte afgebroken: waerom hy verlegen zynde zekeren Egiptenaer, die een ongemeen sterke stem had, geboodt aen strant te gaen, en Hystiaeus by zynen naem te roepen, die des Konings komst vernomen hebbende de schepen aenbragt, en de brugh herstelde tot overvoering der Koningklyke troepen. Dus ontquam Darius dit gevaer: en de Scythen hier door gedreven van spyt verweten den Ioniers hunne lafheit, en vadzigheit, als die dus genegen waren tot slavernye, waerom ze waerdigh waren geheel uitgeroit te worden. Men wil dat Darius op dezen togt 80000 mannen verloren heeft, welke schade in zulk eenen overvloedt van volk niet eens gerekent wert. Voorts trok hy door Thracie te rug, doende zich by Sestus met schepen over den Hellespont naer Asie overzetten, en latende in Europe Megabyzus tot Veltoversten over de 80000 man, die hy daer liet. In welk eene achting hy dezen Megabyzus hielt, blykt uit zyn zeggen dat hy liever veele Megabyzussen had, dan Griekenlant onder zyn gebiet. (*a*) Het is waerschynlyk dat Darius deze troepen daer gelaten heeft om de Scythen te beletten in Asie in te breken, en de Persische landen uit weerwraek te verwoesten. Want Strabo zegt wel duidelyk (*b*) dat hy uit die vreeze veele steden, gelegen ontrent den Propontis, een kleen meer tusschen den Thracischen Bosfor en den Hellespont, by de Hedensdaegse schryvers genoemt *mar di marmora*; en onder die ook Abydus verbrant heeft, opdat ze aen zyne vyanden geene schepen tot hunne overvaert leenen zouden. Ook schynt Ctesias naer het gevoelen van eenigen vast te stellen dat de inval geschiedt is (en Herodoot ontkent het niet) en dat de tagtentigh duizent mannen, door Darius in Europe achtergelaten door den Koning Scytharces, of Indathyrsus, als anderen zeggen, vernielt zyn, zonder dat hy eenigh gewagh maekt van Megabyzus, voegende daer by dat Darius op zyn wederreize de huizen en tempels van Chalcedon verbrant heeft, omdat de inwoners dier stadt de brug, die over het voornoemde kanael lagh, hadden getracht los te maken, en den altaer, die door hem in zynen doortoght ter eere van *Jupiter Diabaterius*, dus genaemt, als begunstiger van den overtogt, opgerecht was, afgebroken hadden. (*c*) Maer het is waerschynlyk dat Ctesias hier niet spreekt van de tachtentigh duizent mannen, die onder het bestier van Megabysus in Thracie gebleven zyn, maer van de meenigte van zieken en onvermogenden, die Darius voor zynen aftogt in Scythie gelaten heeft, ten deele omdat men hen niet konde voort krygen, ten deele om de vyanden te misleiden, en dus zynen aftogt te gemakkelyker te maken. Want Megabyzus heeft met zyne troepen de zeekust van Thracie, en daer nevens de stadt Perinthus, gelegen aen den gemelden Propontis, en by anderen *Heraclea* genaemt, verovert, en de Peoniers, een volk in Macedonie, aen den kant van Mysie woonende overwonnen, en op bevel van Darius in Asie overgebragt. Hy heeft ook van Amyntas, Koning van Macedonie, aerde en water, gerekent voor tekenen van onderwerpinge, voor Darius doen verzoeken. Ook stont Amyntas zyn verzoek toe, en onthaelde de afgezondenen beleefdelyk. Maer als deze, door den wyn verhit, de vrouwen, die op hun verzoek op dit gastmael genoodigt waren, onbetamelyk handelden, heeft Alexander, zoon van Amyntas, hen door jongelingen, die als vrouwen gekleedt waren, doen ombrengen. Waer op als Megabyzus zekeren Bubares met een gedeelte van zyn volk afvaerdigde om naer de vermiste afgezanten te vernemen, liet deze zich echter te vrede stellen door het huwelyk van Gygea, dogter van Amyntas, zoodat het stuk gesmoort en verzwegen wiert. Als nu kort daerna Megabyzus naer Sardes tot den Koningh quam, heeft hy te weeg gebragt, dat de opbouw der stadt Myrcinus in Tracie aen de rivier Strymon,

(*a*) Van dit alles vint men breet gewagh by Herod. l. c. c. 75 seqq. usque ad c. 94. item c. 97. 98. 122 seqq. usque ad c. 145. Plut. in Apoph. T. II. p. 174. c. Nepos in Miltiade, Justin. l. & c. cit. Oros. & Jorn. l. cit.

(*b*) l. 13. p. m. 591.

(*c*) Vid. l. c. segm. 17.

Digitized by Google

mon, die aen Histiaeus den Miletenser geschonken was door Darius, op eene zachte en beleefde manier gestaekt is, uit vreeze dat hier uit t'eeniger tydt verwyderingh mogt ontstaen. Want Darius hielt zich als of hy zoo groot een achtingh voor Histiaeus had, dat hy zonder hem niet zyn konde. Waerom hy hem aenstelde tot zynen geheimen Raedt, en hem met zich nam naer Susa, latende te Sardes zynen broeder Artaphernes, zoon van Hystaspes, om daer de Lantvoogdye te bekleeden: gelyk hy in plaets van Megabyzus het bewint over het krygsvolk aen de zeekust opdroegh aen Otanes, zoon van Sisamnes, eenen der Koninglyke Regteren, dien Cambyses al in zynen tydt, omdat hy zich met gelt had laten omkoopen, en het regt dus gekrenkt hadt, het vel had doen afstroopen, en het zelve in riemen gesneden op de Regtskamer ten toon hangen ten voorbeelt en spiegel voor dezen Otanes, die zyns vaders plaets te bekleeden hadt. (*a*).

Terwyl dit in Asie en Europe gebeurde heeft Aryandes (dus ging het gerucht) die van Darius over Egipten gestelt was, ten gevalle van Pheretima, moeder van Arcesilaus, zoon van Battus Claudus, Koningh van Cyrene, die om zyne dwinglandy naer Barca gevlucht, en daer gedoot was, om wraek te nemen over de doot van haren zoon, een groot leger naer Libye gezonden, en de stadt Barca door een krygslist verovert, dringende met een deze Persen verre in Lybie tot de *Evesperides* toe; waer van Herodoot (*b*) veele omstandigheden bybrengt. hoewel Strabo dezen togt, van Eudoxus weder uit Herodoot bygebragt, het Bergeesche verdigtsel noemt, en daer by voegt dat de opsteller daer van of van anderen qualyk onderregt is, of het gansche verhael zelf verzonnen heeft. (*c*).

Griexe oorlogh. Eindelyk ging de oorlogh met de Grieken, en in het byzonder met de Atheneren aen: waer van wy de oirzaken in het kort zullen ontvouwen. Eer Darius Koningh wert, had Oroetes, die van Cambyses het gebiet over Sardes gekregen had, Polycrates, die 't gebiet over Samos had, bedriegelyk tot zich gelokt, en tegen den raedt zyner dogteren en vrienden te Magnesie, een stadt in Lydie, niet verre van Sardes, gekomen, zonder eenige reden aen een kruis doen hechten en moortdadigh ombrengen. Dogh als deze om dit en andere wanbedryven van Darius gedoot was, had men nevens de goederen van Oroetes eenen Democides (dees was een arts geboortigh van Crotone, die Polycrates naer Lydie gevolgt, en daer aengehouden was) naer Susa tot den Koningh gebragt. Deze eerst Darius, wiens enkel in het afstygen van zyn paert uit het lidt geraekt was, en daerna de Koningine Atossa van een quade borst genezen hebbende, raekte aen het hof in groot aenzien. Maer dus wel gewilt bedagt hy egter uit verlangen naer zyn vaderlant een list, en wist Atossa te bewegen, dat ze Darius tot den oorlogh tegen Griekenlant aenzette, zullende hy in zulk een geval in gezelschap eeniger Persianen alle de toegangen van dat lant vooraf verspieden. Maer op de reis wist hy het zoo te beleggen dat hy den Persianen, die by hem waren ontsnapte, zoodat zy met veel moeite, zonder iets uitgerecht te hebben, te heim keerden, en de voorgenomene oorlogh voor die reize te niet liep. (*d*)

Na den krygstogt tegen de Scythen quam de oorlogh tegen Griekenlant door deze gelegenheit weder op. Aristagoras, neef en schoonzoon van Histiaeus, regeerde in plaets van zynen schoonvader, zoolangh die zich te Susa most ophouden, de stadt Mileten. Waerdoor hy begerigh om eenige ryke burgers van de stadt en 't eilant Naxus, die uitgedreven waren, te herstellen, Artaphernes, Lantvoogt van Sardes, broeder van Darius, zoo verre wist te overreden, dat hy door last van het Hof de Persiaensche vloot, waer over Megabates, een Achemenier, het gebiet voerde, zich liet voegen by die van Aristagoras en andere Ioniers. Maer door de oneenigheit en twist dier twee bevelhebberen gebeurde het, dat te Naxus niet wiert uitgerecht, en Megabates Aristagoras op zulk een wyze by Artaphernes bedroegh, als dagt hy uit vreeze voor 's Konings ongenade op eenen afval, en daer toe van Histiaeus, die zyns verblyfs te Susa al moede was, door middel van eenen afgezondenen slaef, dien men zeker schrift op zyn afgeschoren hooft gesteken, en weder met haer doen begroeien had, kragtigh wert aengezet. Aristagoras hier op hulpe zoekende by de Lacedemoniers, en van den Koning Cleomenes afgewezen, begaf zich om onderstandt te bidden naer Athenen, en wist het by den Raedt zoo verre te brengen dat hem van Athenen twintigh, en van Eretrie vyf schepen onder het gebiedt van Melanthius te hulpe gezonden wierden. Welke kleene vloot een begin en oirzaek van vele zwarigheden geweest is. De Atheners met de Ioniers en andere bontgenooten vereenigt landden by Ephesus, en hooger opgetrokken zynde veroverden en verbrandden de stadt Sardes. Het slot evenwel verdedigde Artaphernes niet alleen dapperlyk, maer kort daer aen van de Persen uit de omleggende landen versterkt

(*a*) v. Her. l. IV. c. I. 2. II. seqq. usque ad cap. 26. Just. l. 2. c. 5. sub fin. l. 7. cap. 3 &c.
(*b*) l. 4. c. 145. 161. seqq. ad c. 169. item c. 200 seqq. usque ad finem.
(*c*) v. lib. II. p. 98. b. & p. 100. c.

(*d*) v. Her. lib. 3. c. 120 seqq. usque ad c. 139.

Digitized by Google

sterkt vervolgde de Ioniers in hunnen aftogt, en sloegh hen. Toen verlieten de Atheners de Ioniers, zonder zich te keeren aen het smeken van Aristagoras, die om hulp aenhielt. De Ioniers evenwel voeren voort, zetten het naer den Hellespont, veroverden Bisanssen en andere steden, en bewogen zelfs de Cypriers en Cariers tot afval van de Persen. Alle welke dingen in het breede van (*a*) Herodoot verhaelt worden.

Men verhaelt dat Darius hoorende dat Sardes door de Ioniers met hulpe der Atheneren in brant gesteken was een boogh genomen, en een pyl in de lucht schietende uitgeroepen heeft: *O Jupiter, geef dat ik my over de Atheners wreken magh.* Hier op had hy aen eenen zyner hofdienaren bevolen hem alle avonden ter maeltydt zittende toe te roepen: *Heer Koning, gedenk aen de Atheneren.* Histiaeus ondertusschen ontboden en over het werk zyns schoonzoons ondervraegt stelde zich niet anders aen, als of hy nergens van wist, ja hielt zich wel zoo koen dat hy den Koningh deed gelooven dat hy zelf eenigermaten oirzaek dezer onrust was, door hem met zich naer Susa te voeren, daer hy anders te Mileten hebbende mogen blyven het volk van die stadt en 't lant wel onder 's Konings gehoorzaemheit zou gehouden hebben. Hier by beloofde hy den Koningh, dat hy, wilde hy hem naer Ionie laten trekken, niet alleen alles binnen korten tydt redden, maer ook Aristagoras, den stichter dezer beroerte, hem in handen leveren zoude. Dat hy ook tot verder bevestiging van zyn zeggen het kleedt, dat hy aentrekken zou als hy naer Ionie zou gaen, niet zou uittrekken voor dat hy het groote eilant Sardinie den Koning cynsbaer gemaekt hadt. Darius door zulk breedt opgeven misleidt gaf hem zyn afscheit onder beding dat hy het beloofde werkstelligh gemaekt hebbende ten eerste naer Susa keeren zoude. (*b*)

Terwyl deze op wegh was hebben de Persen onder Artybius de Cypriers, en Salaminers, ook de Cariers, Ioniers, en andere aen den Hellespont en Propontis wonende volkeren en steden overwonnen onder het beleit van Artaphernes, Daurises, Hymenes, en Otanes. Aristagoras zelf is uit Mileten naer Tracie gevlucht, en daer Myrcinus belegerende met al zyn volk door de Traciers gedoot. Histiaeus naer Sardes komende en van Artaphernes gevraegt wat hem dagt van den afval der Ioniers, als zyne lantgenooten, hielt zich in 't eerst, als of hy nergens kennis van hadt. Maer Artaphernes wetende dat hy hen aengezet had zeide hem ronduit in 't aengezicht, dat hy den schoen genaeit, en Aristagoras hem aengetrokken hadt. Dit hoorende schrikte hy zeer: waerom hy des nagts naer de zeekust vluchtte, latende zich overzetten naer Chius, daer hy wel gevangen, maer op zyn zeggen dat hy tegen Darius was, losgelaten wert. Dus naer Mileten zyn vaderlant gekeert wert hy van de burgeren niet ingelaten, zoodat hy gedwongen was naer Chius te rug te gaen. Van daer geraekte hy te Lesbos, en daer agt schepen verkregen hebbende zeilde hy naer Bysanssen, en kruiste op de schepen, die uit den *Pontus Euxinus* afquamen. Ondertusschen hadden de Persen eene groote magt te water en te lande tegen Mileten en de Ioniers by een gerukt. De Ioniers, hoewel ook byzonder ter zee door hunne bontgenooten gesterkt, werden van de Persen geslagen, wordende de stadt na eene harde belegering ingenomen en verwoest. Histiaeus met zyne Lesbiers en eenige herzamelde Ioniers en Eoliers naer den kant van Mysie gescheept zynde is, als hy aen lant quam, van de Persen onder Harpagus aengerant, zyn volk geslagen, en hy zelf levendigh gevangen genomen. Hy wert naer Sardes gevoert, daer Artaphernes hem liet aen een kruis hechten, en daerna het hooft afslaen, dat hy naer Susa aen Darius zond. Dit was den Koning niet zeer aengenaem, die hem liever levende in handen gehad hadt, en nu het afgehouwen hooft liet wasschen, met een sluier bedekken, en begraven, omdat hy voordezen goede diensten aen den persoon des Konings gedaen hadt. Niet lang daerna ook herwonnen de Persen de afgevalle landen en volkeren, en bemagtigden veele andere eilanden in de Egeesche zee, waer van breedt verhael by (*c*) Herodoot te vinden is.

Nu begonnen ook de Persen tegen de Atheners op te trekken. Ontrent het tweede jaer der 71 Olimpiade, zynde volgens de getuigenisse van Helvicus, naer de Italiaensche rekening, het 4219 M. C. heeft Darius de andere Veltoversten afgedankt, en Mardonius, zoon van Gobryas, die Artozostra, Darius dochter, kort te voren getrout hadt, en nogh jongh van jaren was, met veel krygsvolk, om te lant en ter zee gebruikt te worden, afgezonden. Dees liet het lantvolk vooraf naer den Hellespont trekken, trekkende hy zelf te water naer Ionie, daer hy de enkele gebieders der steden afzette, en het bestier der zelve aen de gemeente liet, voorts een groote vloot toerustte, en daer mede naer den Hellespont zeilde. Daer gekomen zynde liet hy zyn leger uit Asie naer Europe overzetten, waer mede hy naer Eretrie en Athenen voortrukte, om niet alleen

(*a*) l. 5. c. 28. seqq. ad c. 39. item c. 49 seqq. ad c. 55. & c. 97 seqq. ad c. 105.
(*b*) v. Her. l. c. cap. 105. 106. & 107.

(*c*) l. c. cap. 108. seqq. ad fin. & Lib. VI. c. 1. seqq. ad c. 32.

Digitized by Google

alleen deze, maer ook andere steden van Griekenlant, naer het scheen, te veroveren. In Macedonie gekomen zynde heeft hy het overige dier natie, die nogh vry was, onder het gewelt der Persen gebragt. De Brygen, een volk van Thracie, overvielen hem des nagts wel in zyn leger, doodden veele van zyne krygsluiden, en quetsten hem zelf: dogh zy werden egter geslagen, en onder 't jok gebracht. De Persiaensche vloot veroverde wyders het eilant Thasus, of Thassus, by eenige nieuwe schryvers *Thalassie* genoemt, en zeilde tot Acanthus, dat nu den naem draegt van *Eristo*, voort. Maer als ze van daer van uit het voorgebergte van Athos wilde omzeilen, stieten door eenen storm uit den Noorden ontrent 300 schepen in stukken: waer door wel over de 20000 menschen of verdronken, of door de wilde dieren verscheurt werden, of door de Vorst vergingen. Dus wert Mardonius weinigh uitgerecht hebbende gedwongen weder naer Asie te keeren. (*a*)

Darius evenwel, om de Grieken te toetsen of ze vechten, of zich maer zonder slagh of stoot wilden overgeven, heeft hen door Gezanten aerde en water, tekens van onderwerpinge, afgevordert. Maer de Atheners en Spartanen worpen eenigen dezer gezanten in eene diepte zonder gront, anderen in eenen put, hun toedryvende dat ze daer aerde en water van daen halen en tot Darius brengen zouden. (*b*). Veele lantschappen evenwel van 't vaste lant onderwierpen zich uit vreeze, gelyk ook de Griexe eilanden, onder welke ook Egina, hedensdaegs *Engia* genoemt, niet verre van Athenen afgelegen. Hier uit ontstont een oorlogh tusschen die van Egina en Athenen, meenende deze laetste dat de Eginers met de Persen wilden aenspannen om hen te beoorlogen; dat Herodoot (*c*) in 't breede melt. Darius ondertusschen verzamelde uit alle landen, die onder zyn gebiet stonden, veel krygsvolk, en rustte schepen toe om de genen te bevechten, die zich niet hadden willen onderwerpen, in het byzonder tegen die van Athenen: waer toe hem niet alleen zyne hofdienaers dagelyx, maer vooral ook Hippias, de Dwingelant van Athenen, een zoon van Pisistratus, die van de Atheners verdreven naer Persie gevlucht was, aenstookten. Plato zegt dat Darius Krygsmagt 500000 mannen sterk is geweest (*d*): hoewel C. Nepos die maer begroot op 200000 te voet, en 10000 te paert. (*e*). Justinus (*f*) op 600000, en Plutarchus (*g*) op 300000. Herodoot drukt het getal niet uit, maer zegt alleen dat het een groot en magtigh leger was, gesterkt door eene vloot van zes hondert roeischepen, zynde de schepen, die de paerden voerden, daer onder gerekent; daer in tegendeel Nepos 500 schepen, en Plato buiten de andere alleen 300 transportschepen telt. Over deze krygsmagt had Darius het bewint gegeven aen Datis, eenen Meder van geboorte, en Artaphernes, zoon van zynen broeder Artaphernes, hen bevelende op verbeurte van hun leven Eretria en Athenen te verwoesten, en de gevangenen aen hem overzenden of toevoeren. (*h*)

Deze groote magt voer van Samos af tusschen de eilanden van de Archipel naer Griekenlant. In 't voorbyvaren brandden de Persen de stadt en tempels van Naxus, een der Cycladen of Ringeilanden, af, alle de inwoners, die niet in 't gebergte gevlucht waren, gevangen nemende. Het eilant Delos leedt geenen overlast. Ja Datis liet de priesters van Apollo en Diane, die zich uit vreeze op de vlugt begeven hadden, te rug roepen, met toezegging dat noch de plaets, noch den inwoneren eenigh leet geschieden zoude. Men vertelt ook dat hy 300 ponden wierook op den altaer aenstak, en dit eilant, te voren onbewegelyk, toen ter tyd vlot wert. En dit zou tot de tyden van Herodoot geduurt, en aen Griekenlant een voorspook van vele ongelukken geweest zyn, zoo als hy zelf getuigt. (*i*). De Persen van Delos vertrokken verwoestten het eilant Carystus, en namen de stadt van den zelven naem in, omdat de inwoners weigerden geessels te geven, of met hun op te trekken tegen de naburige plaetsen, Eretrie, en Athenen. Voorts zynze gekomen op de kust van Eretria, daerze het krygsvolk hebben aen lant gezet, de stadt Eretria zes dagen (Plato (*k*) zegt drie) lang bestormt, en eindelyk op den zevenden door verraedt van Euphorbus, zoon van Alcimachus, en Philargus, zoon van Cineus, twee voorname burgeren, verovert, de tempels berooft, en uit wraekzucht verbrant, omdat de Eretriers voor dezen met de Atheners aenspannende, als gezegt is, de stadt Sardes eveneens gedaen hadden. (*l*). Drie dagen hier uitgerust hebbende scheeptenze naer Athenen over, en sloegen zich neder in de vlakte van het stedeken Marathon, ontrent tienduizent schreden van Athenen afgelegen. De Atheners vernemende den aentogt der vyanden zonden ylinx Philippides (Herodoot noemt hem *Phidippides*), hunnen bode naer Lacede-

(*a*) v. Herodoot. l. c. c. 43. 44 seqq.
(*b*) v. Her. lib. VII. c 133.
(*c*) lib. 6. c. 49. seqq.
(*d*) v. in Menex. p. m. 520. a. op. ed. Franc. Marn.
(*e*) in Vit. Miltiad.
(*f*) l. 2. cap. 9.
(*g*) Vid. in Parall. pr.
(*h*) v. Her. l. c. c. 94. seqq. Plato l. c. & l. IV. de LL. p. m. 818. Conf. Plut. in Arist. T. I. p. m. 321 & de vit. aere al. T. II. op. p. m. 829.
(*i*) lib. c. c. 97. seqq. Conf. Pausan. in Phocic. seu l. X. c. 28 circa fin.
(*k*) l. c.
(*l*) v. Her. l. c. c. 101. Pausf. in Ach. seu lib. VII. cap. 10. C. Nep. l. c.

Digitized by Google

cedemon om hulp. Men ſtont hun eenige troepen toe: maer die konden volgens hunne wet niet voorttrekken voor de volle maent. Ondertuſſchen waren te Athenen tien Veltoverſten verkoren, gelyk buiten Herodoot en Nepos ook anderen verhalen. Plutarchus getuigt het zelve in het Leven van Ariſtides, hoewel hy elders (*a*) maer van vier Veltoverſten gewagh maekt, Cynegirus, Polyzelus, Callimachus, en Miltiades. Dogh het eerſte getal gaet zekerder, en wort by alle de andere ſchryvers aengenomen. Onder deze Krygshoofden wert getwiſt of men den vyant op de muren der ſtadt zou afwachten, of met dapperheit tegentrekken. Miltiades ried het eerſte af, en drongh geweldigh daer op dat men met krygsvolk zou uittrekken, bybrengende dat hunne burgers magtigh zouden aengemoedigt worden, als ze zagen dat men aen hunne dapperheit niet twyffelde, en de Perſen langzamer te werk zouden gaen, als ze merkten, dat men de ſtoutheit hadt van met zulk een hant vol volx tegen hen te velt te komen. Eindelyk haelde Miltiades, door hulp van Callimachus, Aphidneus, die voorzitter in den Krygsraed was, tot zyn gevoelen over, en men beſloot den Perſen ſlagh te leveren. De Atheners hadden maer 9000 mannen van hun eigen volk, en 1000, uit de Stadt Platea hun te hulp gezonden, roerende zich geene andere ſtadt van geheel Griekenlant om hen te helpen. Als nu deze kleene krygsmagt een brandende begeerte tot vechten toonde, wert beſloten, haer te doen uittrekken, om zich voor den eerſten nagt op een bequame plaats neder te ſlaen. Het opperbevel, dat de tien Veltheeren by beurten voeren zouden, wert op den raedt van Ariſtides aen Miltiades alleen gegeven. Hier op beſluit hy den volgenden dagh, op welken het egter zyn beurt was het gebiet te hebben, te ſlaen. De regter vleugel geboodt Callimachus: die van Platea beſloegen de ſlinke: beſtaende het lichaem der ſlagorde uit eenige weinige Gilden van Athenen onder Ariſtides en Themiſtokles, en zynde dus het zwakſte van den hoop. De Perſen ſtaende op dezelve wyze in ſlagorde werden door deze kleene meenigte van Athenen met vollen loop beſprongen met zulk een hevigheit, dat de twee vleugels der Perſen na een hartnekkigh gevecht over hoop geworpen, en in de vlucht geſlagen wierden. De bende evenwel, die de gebore Perſen en Sacen uitmaekten, brak door die der Atheners. Dogh de twee vleugels, die de Perſen al geſlagen hadden, maer onvervolgt lieten, ſloten zich in een, quamen hun volk, dat het te quaedt hadt, te hulp, en joegen de overige Perſen die de hunne in het midden vervolgden tot aen de zeekuſt toe, daer ze zeven ſchepen door het vier vernielden. Met de overige ſchepen rukten de Perſen naer den kant van Athenen, hopende dat ze eer dan hunne vyanden voor de ſtadt zouden komen, en dezelve van volk ontbloot gemakkelyk innemen. Maer de Atheners maekten zulk eenen ſpoedt datze voor de aenkomſt der Perſen in de ſtadt raekten. Ondertuſſchen wert de buit, die het leger gemaekt hadt, en die zeer aenmerkelyk was, door Ariſtides en zyne benden bewaert met zulk een naeuheit van gewiſſe, dat hy 'er geen handen aenſloeg, noch toeliet dat 'er iemant iets van vervremden zou. Evenwel namen de Perſen de nabygelege haven of Scheepswerf der Atheneren in, daerze eenen tydt langh vertoefden om de ongeſtuimigheit des weders. Wyders is deze ſlagh een der aenmerkelyxte geweeſt: het zy die van Athenen maer met 10000 man in 't geheel, zoo als Herodoot en Nepos getuigen, tegen 100000 te voet en 10000 te paert, zynde maer een gedeelte der Perſiaenſche magt, of wel met 30000 man, zoo als (*b*) Pauſanias en (*c*) Valerius Maximus verhalen, tegen 300000 Perſen gevochten hebben. Hoe veel volx van beide de zyden gebleven zy, daer in verſchillen de Schryvers. Herodoot zegt dat van de Perſen ontrent 6300, en van de Atheneren 192 mannen gebleven zyn. Juſtinus wil dat 'er 200000 ten deele door ſchipbreuk, ten deele in den ſlagh zouden omgekomen zyn, in welk getal ook Hippias, verrader zyns Vaderlants, zou geweeſt zyn; van welk gevoelen ook (*d*) Cicero is. Van de Veltoverſten der Atheneren zyn geſneuvelt Callimachus, Steſileus, zoon van Thraſylus, en Cynægirus, dien willende een Perſiaenſch ſchip in de vlucht vaſt houden beide de handen afgekapt werden. Cteſias (*e*) zegt dat ook de Perſiſche overſte Datis daer geſneuvelt is, en de Grieken geweigert hebben zyn doot lichaem aen de Perſianen over te leveren. Maer Herodoot, dien wy hier in het meeſte geloof geven, verzekert ons, dat deze Datis met zynen Amptgenoot Artaphernes, en het overſchot van het krygsvolk niet alleen in Aſie, maer zelf in Suſa behouden is aengekomen, met zich voerende de Eretriſche gevangenen, die van den Koning Darius, hoe zeer hy voorheen op hen gebeten was, niet beledigt zyn, maer in tegendeel naer een ſtreek lants van Ciſſie, een gedeelte van het oude Perſie, ontrent 210 ſtadien van Suſa afgelegen, verzonden om daer te wonen, daer ze nogh by den tydt van dezen Schryver zouden gewoont en hun eige

(*a*) in Parallel. l. c.

(*b*) in Meſſen. ſeu lib. IV. c. 25.
(*c*) l. 5. cap. 3.
(*d*) ad Att. l. IX. Epiſt. 10.
(*e*) Exc. Segm. 18.

Digitized by Google

eige moedertale gebruikt hebben. (*a*)

Dat deze ſlagh zeſtien jaren na de doot van Brutus voorgevallen is, wort getoont door Dionys van Halicarnaſſus (*b*). Plutarchus ſtelt een jaer later. Euſebius (*c*) en met hem Julius Ceſar Scaliger (*d*), ook Jacobus Capellus en Chriſtophorus Helvicus ſtellen in hunne Tydtrekeninge het eerſte jaer der LXXII. Olimpiade. (*e*)

Niet zeer lang daerna, vier jaren namelyk na de nederlaeg van Marathon, zyn de Egiptenaers, die Cambyſes onder zyn gebiet gebragt had, van Darius, als hy uit alle de landen zyns gebiedts een leger op de been bragt, om wraek te nemen over de Grieken, van hem afgevallen, gelyk getuigt wort van de oude ſchryveren Herodoot (*f*) en Euſebius (*g*). Om deze beide natien dan te bedwingen wert hy genootzaekt meer volk te werven, en grooter toeruſting te maken. Ondertuſſchen viel'er, zoo verhaelt wort, oneenigheit voor onder zyne zonen over de erffeniſſe des Ryx. Want Darius, eer hy tot de kroon quam, had by de dogter van Gobryas veele zonen geteelt, welker oudſte was Artabazanes, of Artamenes, zoo hem Plutarchus, en Juſtinus uit Trogus noemen. Onder de kinderen by Atoſſa gewonnen was Xerxes de oudſte. Artamenes verliet zich op het voorregt zyner jaren. Xerxes in tegendeel ſteunde op het vermogen dat zyn moeder by den Koningh, en hy zelf door haer hadt, met eenen geſterkt door den raedt van Demaratus, Koning der Lacedemonieren, toen ter tydt uit zyn lant gebannen, die vooral beweerde, dat Artamenes aen Darius geboren was eer hy Koning wiert, en Xerxes ter werrelt gekomen was, als zyn vader op den troon zat. Herodoot (*h*) wil dat zyn vader Darius, en Juſtinus (*i*) dat zyn oom Artaphernes dit geſchil wechgenomen, en Xerxes het ryk toegewezen heeft. Plutarchus verhaelt dat deze twiſt na Darius doot voorgevallen, en van Artabanus, aen wien de zaeck geſtelt was, nedergelegt is. Door wiens uitſpraek als Xerxes Koning verklaert was, is Artamenes, aenſtonts voor den dagh ſpringende, hem te voet gevallen, en heeft hem by de hant gevat en op den Koninklyken troon geſtelt. Xerxes ook de genegenheit zyns broeders erkennende nam hem aen voor zynen eerſten Hofraet, dat is, gaf hem de allernaeſte plaets aen zich; welke waerdigheit zulk eene dankbaerheit in Artamenes verwekte, dat hy in den ſcheepſtrydt by Salamis voor de glorie zyns broeders ſtrydende en zich manhaftig quytende geſneuvelt is. (*k*)

Voor het overige vint men by de ſchryvers gewagh van de ongemeene deugden van Darius. Want dat hy beleeft en edelmoedigh jegens zyne vyanden was, blykt zeker aen Metiochus, oudſten zoon van Miltiades, die in de vlucht zyns vaders uit het Traciſch Cherſoneſus van de Feniciers onderſchept, en den Koning Darius aengeboden, van hem niet beledigt, maer in tegendeel met goederen, met een wooning, en met een Perſiaenſche vrou beſchonken is. (*l*) Van de gevangenen uit Eretrie hebben wy even geſproken. Een getuigenis zyner dankbaerheit ſtrekt Sölyſon van Samos, broeder van Polycrates, eertyts Tieran van dat eilant, dien hy, omdat hy in Egipten onder de lyfwachten van Cambyſes dienende van hem, ſchoon onbekent, met een koſtelyk kleedt beſchonken was, in zyns broeders goederen en plaets herſtelt heeft. (*m*). Dat hy ook niet vergat de weldaden aen hem of aen de zynen bewezen, heeft zelf de miſdadige Sandoces, Thaumaſius zoon, Lantvoogt van Cume in Eolie, ondervonden. Want als dees om het uitſpreken van een onregtvaerdigh vonnis in den raedt der Koninglyke Regteren veroordeelt was om aen een kruis gehangen te worden, en die ſtraf reeds in het werk geſtelt was, heeft Darius hem om de weldaden weleer aen hem en de zynen bewezen van de aenſtaende doot verloſt. Hoewel dees ongedagtig aen deze genade daerna zynen zoon Xerxes verraden heeft. Waer van het verhael by Herodoot te zien is. (*n*)

Deugden van Darius.

Ook getuigt (*o*) Diodorus Siculus dat hy de godloosheit van Cambyſes, gepleegt tegen de Kerken der Egiptenaren, verfoeit, en hunne wetten behartigt, ook goedertierenheit jegens de menſchen, en liefde tot de Goden betracht heeft. Want hy tradt in gemeenzamen ommegang met de Egiptiſche prieſteren, krygende dus kenniſſe van hunne Godtgeleertheit, en de dingen, die in hunne heilige bladen aengetekent zyn: waer uit hy geleert hebbende hoe grootmoedigh de oude Koningen geweeſt waren, en met welk eene zachtzinnigheit zy hunne onderzaten gehandelt hadden, zich ſchikte om hun leven na te volgen: zoodat hy hier door zulk een eere verkreegh, dat hy nogh by zyn leven *Divus* of *vergood* genoemt is, dat noit

(*a*) Vid. Herod. l. c. VI. c. 94. ſeqq. uſq ad c. 120. Plato in Menex. l. c. Plutarch. in Ariſtide. Juſtin. l. c. Nep. in Milt. Conf. Pauſ. in Att. ſ. l. 1. c. 32. &c. Strab. l. 9. p. 399.
(*b*) l. v. Ant. Rom. p. m. 291. ed. Lipſ. Weidm.
(*c*) P. II. Chr. p. 133.
(*d*) Animadverſ. in Euſeb p. 93.
(*e*) period. Jul. a. M. C. 4223. v. c. 262.
(*f*) lib. VII. c. 1.
(*g*) l. c. &c.
(*h*) l. c. cap. 2.
(*i*) l. c. cap. 10.
(*k*) v. lib. περὶ φιλαδελφίας T. II. op. p. m. 488. Conf. in Apophth. p. 173.
(*l*) Vid. Herod. l. VI. cap. 41.
(*m*) Herod. l. III. c. 139 ſeqq. uſque ad c. 150. Conf. Strabo l. XIV. p. m. 638.
(*n*) l. VII. c. 194.
(*o*) l. 1. p. 85 edit. Wechel.

Digitized by Google

eenig ander Koning gebeurt was, en na zyn doot met groot regt de eerbewyzingen, aen de Vorsten van Egipten bewezen, geevenaert heeft. Dezelve schryver verhaelt dat Darius eertyts te Memfis begerende dat zyn beelt voor dat van Sesostris zou gestelt worden, de weigering des Opperpriesters, die in de vergadering der Priesteren zich daer tegen kantte, met bybrengen dat hy Sesostris daden nogh niet overtroffen had, niet alleen niet qualyk genomen, maer in tegendeel de openhartige vrypostigheit des Opperpriesters zich wel heeft laten gevallen, hebbende daer op geantwoort dat hy zyn best zou doen, als hy zoo veel tydt van leven hadt, om in geen zack voor hem te zwichten (*a*).

Evenwel schynt Herodoot te kennen te geven dat deze Koning wreedt van aert en wraekgierigh geweest is. Want dat Intaphernes, een der zeven heeren, die den *Magus* omgebragt hadden, willende in 's Konings paleis gaen, zonder zich aen te dienen, en door de Gesnedenen onder voorwendingh dat de Koning by eene zyner vrouwen te bedde lagh belet zynde, zich, als geen geloof aen de gesnedenen slaende, met den degen in de vuist den wegh geopent had: en dat Darius hier door beducht voor eenige beroerte hem met algemeene toestemminge der Ryxvorsten had doen onthalzen. (*b*)

Wreedtheit Darius nagegeven. Een tweede exempel van wreetheit en Wraekzucht verhaelt hy nogh (*c*). Teweten drie zonen van eenen Oeobazus volgden den Koning, toen hy de Scithen ging beoorlogen. Oeobazus noode alle zyne kinderen missende had den Koning gebeden dat hy eenen zyner zoonen mogt by zich houden. Darius had hier op geantwoort dat hy hen alle drie wel by hem zou laten, maer de jongelingen doen ombrengen, en zoo den vader t' huis gezonden. Maer myns oordeels wegen deze dingen zoo zwaer niet, dat ze zouden kunnen strekken ten afzichtigen blaem van eenen Vorst, die voor de rest deugtsaem van leven was, voornamelyk dewyl alle de schryvers niet gelyk verhalen de oirzaken en redenen die hem mogen bewogen hebben om de palen der zagtmoedigheit te overschryden.

Zyn gierigheit. Dat hy evenwel behipt is geweest met gierigheit, blykt uit meer dan eenen geloofwaerdigen schryver. Hy is d'eerste der Koningen van Persie geweest, die het opbrengen van schattingen bedacht heeft, daer men ten tyde van Cyrus en Cambyses met geschenken volstaen kon. Waerom ook Cyrus van aert zagtzinnig *Vader*, Cambyses om de forsheit van inborst *Heer*, en hy om zyn geltzucht *Makelaer* by de Persen genoemt is. (*d*). Ook zegt men dat hy den inwooneren van zekere vlakte omtrent het land der Chorasmiers, Hyrcaners, en Parthen, de wateren komende uit het beekje of riviertje Acis, vloejende van het omgelegen gebergte, en weleer ten gebruike van yder afgeleid en verdeelt door waterleidingen en doorsnydingen, door poorten en dyken gesloten heeft, om hun buiten de gewoone schattingen nogh ander gelt af te perssen. (*e*) Semiramis had, gelyk men voorgeeft, boven de beroemde poorten der stadt Babel zich een grafstede doen bouwen waer op deze woorden waren uitgehouwen: INDIEN IEMAND DER KONINGEN VAN BABILON, DIE NA MY KOMEN ZULLEN, GEBREK AEN GELT ZAL HEBBEN, DIE OPENE DIT GRAF, EN NEME DAER ZOO VEEL GELTS UIT, ALS HY NOODIGH ZAL HEBBEN. MAER HY LATE, DES NIET NOODIGH HEBBENDE, HET GRAF GESLOTEN. WANT HET ZOU HEM GEEN VOORDEEL ZYN. Dit graf hebben Cyrus en Cambyses ongeroert gelaten, maer Darius door geltzucht gedreven opende het zelve, maer vont'er niet in dan dit opschrift: INDIEN GY NIET ONVERZADELYK WAERT VAN GELT, EN GRETIGH NAER SCHANDELYK GEWIN, GY ZOUT DE GRAFSTEDEN DER OVERLEDENEN NIET GEOPENT HEBBEN. (*f*). Of dit zoo breedt is kan niet gezegt worden. De Filosoof Plato zeker zegt dat Cyrus de Groote geen kennis gehad heeft van zyne middelen, hebbende zyne zoonen om op te voeden gegeven aen Gesnedenen en vrouwen: maer dat Darius Hystaspes zoon, die noch Koning, noch Konings zoon was, daer vooral voor gezorgt heeft, en zich in geene zaek grover vergrepen heeft, dan dat hy zynen zoon Xerxes heeft laten opvoeden in Koninglyke weelde (*g*). Hy is de eerste der Persiaensche Koningen geweest, die gelt heeft doen slaen van louter gout. Hy deed ook Aryandes Lantvoogt van Egipten, die om hem na te volgen gelt deed munten van het fynste zilver, ombrengen. (*h*)

Dat dit alles hier ter plaetse zoo breet van ons wegens Darius wort ter nedergestelt,

(*a*) v. l. c. p. 54. &c.
(*b*) l. III. c. 118 seqq.
(*c*) l. IV. c. 84.
(*d*) Herod. l. III. c. 89.
(*e*) Herod. l. c. c. 117.
(*f*) Herod. l. 1. c. 187. Plut. in Apopht. l. c. &c.
(*g*) l. III. de LL. p. m. 815. seqq.
(*h*) Her. l. 3. c. 166.

Digitized by Google

stelt, des verwondere zich niemant. Hy is de eenigste onder de Persiaensche Koningen geweest, die niet minder gewesten en provincien, dan Cyrus nagelaten had, voor het Persisch Ryk gewonnen heeft. Ik sta met de geleerden wel toe uit Daniel (*a*) dat Xerxes de magtigste van alle de Persiaensche Koningen geweest is. Maer dat alle deze bezittingen van zynen vader tot hem zyn overgebragt, getuigen de allergeloofwaerdigste schryvers. Want uit Herodoot (*b*) blykt dat de schatting, den onderzaten opgelegt alle jaren, buiten de geschenken, en de rekening der volkeren daerna ondergebragt, bedragen heeft een somme van veertienduizent, vyfhondert en zestigh talenten. Dit gelt liet hy gesmolten voegen by den Koningklyken schat, en in aerde vaten tegen dat hy het noodigh zou hebben bewaren, gelyk buiten Herodoot ook Strabo (*c*) getuigt.

Dat hy zich ook verstaen heeft op het stichten van openbare Gebouwen, blykt genoegh alleen uit het stichten der grafstede op den dubbelen bergh, waer van wy boven gesproken hebben. (*d*). Wat opschrift daer gestelt is geweest, daer in zyn de schryvers van geen een gevoelen. Atheneus (*e*) schryft dat'er stont: *Dat Darius eenen goeden beker kon storten, zonder dat hy'er hinder af had.* Porphyrius (*f*) in tegendeel verhaelt dat'er geschreven stont, *dat hy de meester der Wyzen* of MAGEN *geweest was.* En dit zou ik eer gelooven. Want behalven (*g*) dat zyn vader Hystaspes van de Indiaensche Priesteren of *Brachmannen*, geleert heeft eenige geheimenissen der Filosofie of *Magie*, zoo is het wel te gelooven dat Darius, die zoo gemeenzaem was geweest met de Egiptische Priesteren, daer niet ombedreven in geweest is. Het Koninglyk paleis dan van Persepolis, bedrieg ik my niet, is toe te schryven aen dezen ryken Koning, die het, zoo niet gesticht, ten minste met zulke heerlyke sieraden verrykt heeft. Want indien iemant inziet de beschryvinge van Xerxes optogt tegen de Grieken, door Herodoot (*h*) opgestelt, zal hy bevinden dat het gewaedt der volkeren, daer genoemt, uitgedrukt is in de beelden van Chilmenar. En dat dit gewaedt voor Cyrus tydt by de Persen, die toen woest van zeden waren, in geen gebruik is geweest, is kennelyk genoeg. Myn gevoelen is dan dat dit Hof van Persepolis of ten tyde van Darius, of van Xerxes, met deze beelden versiert is. Want dat de volgende Koningen niet magtigh genoegh geweest zyn om zoo veel kosten te hangen aen een gebou, zal niemant der historien kundigh licht ontkennen: en het is buiten alle tegenspreken dat Cyrus, Cambyses, Darius en Xerxes onder de magtigste moeten gerekent worden.

Eindelyk is Darius, zoo als hy bezigh was met het toerusten des oorlogs, van een ziekte aengetast, en dertigh dagen daer mede geworstelt hebbende, in het XXXI jaer zyns Ryx, gelyk Ctesias wil, maer met meer waerschynlykheit in het XXXVI, gelyk (*h*) Herodoot en (*i*) Eusebius verhalen, der werrelt overleden. Hy had tot navolger

V. XERXES, bygenaemt DEN GROOTEN.

Xerxes.

Dees heeft het Ryk na zyn vaders doot aenvaerd, en Plutarchus (*k*) verhaelt dat Darius op aendryven van Atossa hem den Koninglyken hoed of kroon aen de deure gebragt heeft. Hy liet zich door den raedt van Mardonius, zoon van Gobryas en zyn vaders zuster, aenzetten om de Grieken te beoorlogen. Hier tegen verzette zich Artabanus de broeder van Xerxes vader in de volle vergadering der Persiaensche Grooten, hier toe by een geroepen; dien de Koning in tegenwoordigheit van hun alle met geen gunstige woorden bejegende. Nadat hem in den droom een spook verschenen was, dat hem den oorlogh aenriedt, gingh hy den raedt van Mardonius en Artabanus nader overwegen, en verliet eerst het opzet van de Grieken te beoorlogen. Hier op vertelt men dat het spook wederquam, en hem dreigde, wilde hy den oorlogh, dien hy zelf had voorgestelt, niet voeren, dat hy'er niet ongestraft af zou komen. Ook verhaelt dezelve Herodoot dat Artabanus des Konings gewaedt aengedaen hebbende, en te bedde gegaen zynde in Xerxes slaepkamer, gelyk hem bevolen was, het zelve gezicht gehadt heeft, dat hem aenzeide, dat het noodlot onvermydelyk was. (*l*). Maer ik laet dit voor rekening des schryvers. Dus nam hy besluit op den raedt van Artabanus zelf, daer het aenporren der Alevaden, Koningen van Thessalie, veel toe holp, om den Grieken den oorlogh aen te doen. Men werft hier op volk uit alle de provincien. Men geeft orde om schepen, lyftogt, en wat meer noodigh was te vervaerdigen. Alleen was'er tydt gebrek. Herodoot zegt dat'er vier jaren na den afval van Egipten, anderen dat'er drie met de toerustinge zyn doorgegaen. (*m*). Dezelve schryver vertelt dat

(*a*) cap. 11. ℣. 1.
(*b*) l. c. cap. 95 seqq.
(*c*) l. xv. p. m. 735.
(*d*) vid. Ctesias l. c. segm 15.
(*e*) l. X. p. m. 134.
(*f*) l. iv περὶ ἀποχῆς
(*g*) teste Ammian. Marcellin. lib. 23. c. 6.
(*h*) l. vii. c. 60. seqq. usq ad c. 90.

(*h*) l. vii. c. 4.
(*i*) P. I. Chron. p. 30. & P. II. p. 129.
(*k*) de virt. & fort. Al. T. II. p. m. 340 b.
(*l*) Herod. l. vii. cap. 5. 6. 8 seqq. usq ad c. 19.
(*m*) Her. l. c. c. 5. 7. seqq. usq. ad c. 19.

Digitized by Google

Xerxes nu zynen togt aenvangende nogh eenen droom gehad heeft. Want hem dagt dat hy gekroont was met een olyfspruit, wiens takken al den aertbodem besloegen, en dat de kroon, daer hy mede gekroont was, terstont verdween. Hy zegt'er by, dat de Wyzen hem hier uit voorspelden dat alle menschen aen Xerxes dienstbaer zyn zouden. (*a*). De schryvers getuigen dat Xerxes in het toerusten dezes oorlogs naer Babylonie getrokken is, om daer het graf van Belus te gaen bezien. Naer het verhael van Eliaen vond hy Belus lyk in een glaze lykbus, zynde het lyk overgoten met olie, behalven de breette van een palm van de bovenste lippen af te rekenen. By de bus stont een pilaer, waer op deze woorden gehouwen waren: *Dat de geen, die het graf geopent, en de bus niet gevult zou hebben, qualyk varen zoude.* Xerxes zou op dit lezen verschrikt zyn geweest, en hier op geboden hebben dat men de bus vol olie zou gieten, maer dat'er geen vullen aen geweest was. (*b*). Ctesias verhaelt dat de Babyloniers na hunnen Oversten Zopyrus omgebragt te hebben van Xerxes afgevallen zyn. En Plutarchus schynt daer niet tegen te hebben. Want hy vertelt dat Xerxes op hen om dit afvallen gestoort, als hy hen daerna onder zyne magt bragt, hen verboden heeft wapens te dragen, en geboden zich te generen met fluit-en snarenspel, en het opzetten van kroegen en bordeelen, en ruime geploide kleederen te gebruiken. Maer dat zy beide de tyden van Darius en Xerxes onder een warren, is genoegh uit Herodoot en anderen te bewyzen.

Graf van Belus.

Dat een Artabanus, oudste zoon van Artasyras, Mardonius de oude, en uit de gesnedenen Natacas toen ter tydt in blakende gunste by Xerxes waren, wil Ctesias (*c*) ons doen gelooven. Herodoot (*d*) in tegendeel zegt dat Artabanus de zoon van Hystaspes, en vaderlyk oom van Xerxes geweest is. Alles dan eindelyk gereedt zynde zette hy den togt naer Griekenlant voort. Xerxes, moetende te Sardes overwinteren is ter huisvestinge ontfangen van Pythius den zoon van Athys, eenen Lydier, dien hem aenbood den schat, dien hy bezat, bestaende in 30 tonnen gouts aen zilver, en 240 tonnen aen gout, min 42 duizent guldens, daer of daer ontrent, naer onze rekening Xerxes sloeg de gift af, en voegde'er de 42 duiz. gulden, die'er aen ontbraken, by uit zynen eigen schat, gebiedende den bezitter dit gelt gerust te gebruiken. (*e*) Geschiedden zulke aenbiedingen by onzen tydt aen de Vorsten, ik meen niet dat ze die afslaen zouden.

(*a*) l. c. c. 19.
(*b*) v. Ctes. l. c. segm. 21. Ael. Var. Hist. l. XIII. c. 3.
(*c*) l. c. segm. 20. Coll. 19.
(*d*) l. c. c. 10.
(*e*) vid. Herod. l. c. c. 27 seqq. usque ad c. 30.

Herodoot (*f*) en uit hem Atheneus (*g*) verhalen dat alle de Grieken, die Xerxes eens te gast gehadt hadden, arm geworden, en genootzaekt waren hun vaderlant te verlaten. Want dat Antipater, zoon van Orgis, een voornaem burger binnen Thasus, aen eenen maeltydt veertigh talenten zilvers te koste gehangen hadt, hebbende na den maeltydt doen opzetten goude en zilvere bekers, die de Persen te gelyk met zich droegen, zoodat men toen te regt zeide: dat zy, indien Xerxes daer twee maeltyden genoten hadt, door de gruwzame kosten zouden hebben moeten agter uit varen.

Xerxes nu ving dezen togt naer Griekenlant aen in het vyfde jaer der LXXIV Olimpiade, volgens Eusebius: in het eerste der LXXV, volgens anderen. De schryvers komen in het verhael van de troepen dezer krygsmagt niet over een. Herodoot (*h*) en C. Nepos (*i*) zeggen dat zyne troepen veelvuldiger zyn geweest dan die Darius tegen de Scithen, en die de Scithen tegen de Cimmeriers, toen ze hen tot in Medie vervolgden, gehadt hebben: en dat alle deze troepen uit de volkeren by een gezamelt zeventien honderd duizent menschen voor het leger te lant hebben uitgemaekt (*k*). Justinus (*l*) melt uit Trogus dat Xerxes zevenhondert duizent mannen uit zyn eigen Ryk gewapent, en driehondert duizent mannen voor hulptroepen op de been gebragt heeft, zoodat de spraek niet t'onregt gegaen heeft, dat zyne legers geheele rivieren uitgedronken hebben, en gansch Griekenlant naeulyx groot genoegh geweest is om zyn krijgsmagt te bevatten. Ctesias verhaelt dat Xerxes met een leger bestaende uit agthondert duizent Persianen, en duizent roeischepen naer Griekenlant getogen is. Diodorus Siculus heeft te boek geslagen dat buiten het lantleger meer dan 1200 oorlogschepen, in zyn eigen gebiet toegerust, tot dezen togt geweest zyn. (*m*). Met hem komt Nepos in 't Leven van Themistocles over een. Eliaen verhaelt ter zelver plaetse dat Xerxes zeventigh millioenen menschen tegen de Grieken heeft by een gebragt. Voortgetrokken zynde naer Abydus, en begonnen hebbende een brug te slaen over den Hellespont, quam'er een onweer op, dat de brugh vernielde. Waerom hy, zot als hy was, den Hellespont beval te slaen, en in boejen te sluiten. Hy stelde evenwel andere bouluiden te werke, die hem een andere brug maekten, waer over hy met zyn leger trok.

Zotheit van Xerxes.

Uit-

(*f*) l. VII. c. 118 seqq.
(*g*) l. IV. p. m. 146.
(*h*) l. c. c. 20 seq.
(*i*) in Themist.
(*k*) Herod. l. c. c. 6. seqq. ad c. 63. coll. c. 184.
(*l*) l. II. c. 10.
(*m*) Diod. Sicul. L. XI. p. m. 242 edit. Steph.

Digitized by Google

Uitgetogen zynde met helder weder ging de zon onder, en de nagt vertoonde zich in de plaets van den dagh. Door welk wonderteken de Wyzen hem ſpelden dat de afval der Griexe ſteden beduit wierde, omdat de Grieken de Zon, de Perſen de Maen tot hunne beſchermers hadden. (*a*). Den voornoemden Pythius, die bad dat een zyner vyf zonen, die met den Koning optrokken, mogt by hem t'huis blyven, nam hy zyn verzoek euvel af. Want hy liet den oudſten door midden hakken, en het eene deel aen de regterzyde des wegs, door welken het leger moſt trekken, en het andere aen de ſlinke zyde ſtellen. (*b*)

Zyn wreetheit.

Zyn leger in Europe overgeſcheept hebbende, daer een ganſche maent mede doorliep, trok hy voort door Tracie en Macedonie naer Thermopylen. Athos een groote kaep, daer de Perſiſche vloot eertyts van Darius in zee gezonden ſchipbreuk geleden hadt, wert doorgegraven, Iſthmus door een gragt van een geſcheiden, en de rivier Strymon met eene brug belegt. (*c*). Men zegt dat Xerxes zyn volk monſterende geſchreit heeft, omdat na hondert jaren tydts geen een van alle die krygſluiden daer tegenwoordigh in 't leven zyn zoude. De Atheners gaende te rade met het orakel van Apollo te Delfis kregen tot antwoort, zy zouden zich met houte muren verweeren. Maer als niemant van hun den zin des orakels, dat by den Uitlegger van Ariſtofanes te lezen is, vatten konde, gaf Themiſtocles der gemeente te kennen dat deze houte muren ſchepen betekenden. Hy riedt haer dan, dat ze met zich nemende vrouwen en kinderen naer Salamis zouden zeilen. Andere ſteden van Griekenlant waren van gevoelen dat men den ſtrydt te lant wagen moſt. Weshalven men hierom een leger op de been bragt. Als de Lacedemoniers hier over om raedt gingen by het orakel, antwoordde de Prieſterin, *dat of de Koning, of de ſtadt vergaen moſt*. Leonidas dan, in de plaets van zynen broeder Cleomenes Koning van Sparte, zonder zich te bedenken, gaet met 300 Spartanen en andere hulp-troepen, beſtaende ontrent in vier duizent mannen, de engten van Thermopylen innemen, en die wakker beſchermen. Na dat hy eene groote ſlachting onder de Perſen gemaekt had wert hy endelyk omcingelt: waer op hy affcheit gaf aen de Bontgenooten, en met zyne Spartanen zich tot het uiterſte verwerende voor het vaderlant ſneuvelde. Xerxes Thermopylen vermeeſtert hebbende, toogh naer Athenen, en ſtak de ſtadt, die hy zonder inwoners vond, in brant, doodende ook de Prieſters, die hy op het ſlot vond. De Atheners ondertuſſchen taſtten digt by Artemiſium tuſſchen Eubea, op een plaets, daer men hen niet kon omringen, de vloot van Xerxes aen, en vernielden dezelve na eenen harden zeeſtrydt. Themiſtokles nu wilde dat men ſchepen naer den Helleſpont zenden, en de brug van de Perſen gemaekt in brant zou ſteken; hoewel Ariſtides meende dat men voor den getergden vyant een andere maken moſt. Eindelyk is Xerxes van Themiſtokles door een krygsliſt bedrogen wedergekeert naer Aſie. Want men zegt dat hy Arnaces, eenen der Koningklyke Geſnedenen, dien hy onder de gevangenen vond, aen Xerxes gezonden heeft om hem te kennen te geven, dat de Grieken toeleiden om de brug te ſloopen: waerom hy voor 's Konings behoudenis bekommert wenſchte dat hy zyn lyf bergde. En dat Xerxes door deze waerſchuwing verſchrikt Mardonius het opperbevel over de krygstroepen gegeven, en den Koningklyken huisraedt by hem latende zich naer Aſie geſpoeit heeft. Onder wege plonderde hy Plateen, en andere ſteden, daer de inwoners uit gevlucht waren. Na des Konings vertrek nam Mardonius met een krygsmagt van drie hondert duizent man de ſtadt Olynthus in. De Atheners ging hy vergeefs aen om zich aen den Koning te onderwerpen, met verzekering van vrede, en de vrientſchap des Konings, en toezegging van de ſtadt te zullen herbouwen en verbeteren. Want zy bleven by hun opzet van de vryheit te bewaren, en met het leger der Grieken, dat hondert duizent mannen ſterk was, hantgemeen geworden ſloegenze Mardonius heel en al. (*a*) Cteſias (*b*) ſchryft dat Mardonius levendigh uit den ſlagh ontkomen is, en Juſtinus is van het zelve gevoelen (*c*). Maer dat hy daer na gezonden van Xerxes, die gebeten was op den bygeloovigen Godtsdienſt der Grieken, om Apolloos Tempel in brant te ſteken, met alle zyne Krygsbenden door een onweder van blixem en hagel vergaen is, blykt uit den zelven Cteſias. Hoewel Herodoot (*d*) getuigt dat hy gedoot is door Arymneſtus in den ſlagh voorgevallen by Plateen, een ſtadt, gelyk gezegt is, in Beotie. Plutarchus zegt dat deze Arymneſtus een Spartaenſch ſoldaet is geweeſt, en dat Mardonius van hem door eenen ſteen, dien hy naer zyn hooft worp, gedoot is (*e*). Pauſanias ſchryft

(*a*) Herod. l. VII. c. 33. ſeqq.
(*b*) Idem Herod. l. c. c. 28. ſeq.
(*c*) Her. l. c. c. 19. ſeqq.

(*a*) Vid. de his Herod. l. c. Diod. S. l. XI. Iſocr. in Panathen. Plut. in vita Them. C. Nepos in Them. Strab. l. IX. p. m. 394. 395. & 443. Coll. l. XIV. p. 634. Plin. lib. XXX. c. 10. Juſt. l. II. c. 11. 12. 13. 14.
(*b*) Segm. 25.
(*c*) l. c. c. 14.
(*d*) l. IX. c. 63.
(*e*) In Ariſtid. T. I. op. p. m. 330. c.

Digitized by Google

schryft (*a*) dat Pausanias, Koning der Lacedemonieren en Veltoverste in dit gevecht, verboden heeft zyn doot lichaem te mishandelen tegen het gevoelen van Lampo Egineta. Dezelve verhaelt (*b*) wel dat men het graf van Mardonius in Beotie aen de regterzyde van den krygswegh, niet verre van de puinhoopen der stadt Hysie getoont heeft: maer kort daer aen voegt hy'er by, dat alle schryvers eenparigh zeggen dat het lichaem van Mardonius na het eindigen van den veltslagh aenstonts gemist is, en dat men met geen zekerheit kan zeggen wie hem zou mogen begraven hebben: schoon men genoeg weet dat Artontes, Mardonius zoon, groote geschenken gegeven heeft aen Dionysophanes eenen Ephesier, en eenige andere Ioniers, op dat ze de begraeffenisse zyns vaders zouden bezorgen. Dat de sabel van Mardonius binnen Athenen in de kerk van Poliades onder de oudste kerkgiften bewaert, en zyn pronkbeelt uit wit marmer gehouwen binnen Sparte in de treffelykste galery, die de Persische genoemt wert, omdat ze uit den buit op de Persen behaelt was opgebout, eertyts gezien is, getuigt dezelve schryver (*c*). Deze nederlaeg is voorgevallen in het eerste jaer der LXXV. Olimpiade, gelyk Eusebius (*d*), of in het tweede, gelyk Scaliger (*e*) aentekent.

Wyders verhaelt de Dichter Cherilus, die in de Persiaensche tyden ontrent het tweede jaer der LXXIV. Olimpiade naer de getuigenisse van Eusebius (*f*) geleeft, en den optogt van Xerxes naer Griekenlant in Heldendicht beschreven heeft, dat toen ter tydt de Joden, die op het gebergte van Solyma woonden, gelyk hy zegt, onder de Persianen in den krygh gedient hebben. Zeker Josephus (*g*) en Eusebius (*h*) brengen eenige vaerzen uit dezen Cherilus by, die hier toe strekken. Waer mede men tot meerder licht ook Scaliger (*i*) vergelyken moet.

Het overige leger van Xerxes, dat hy aen zyne Krygshoofden belast hadt uit Griekenlandt naer Asie te geleiden, was door den dagelyxen arbeit, en gebrek aen eetwaren, dat het nu al veele dagen had uitgestaen, door de pest aengetast: en de stank der stervende menschen was zoo groot, dat de wegen met lyken vervult wierden, en vogels en dieren, door het aes aengelokt, het leger volgden. Xerxes zelf verschrikt door de tyding van Themistokles ontfangen trok naer Abydus, alwaer hy de brug gebroken vindende (het geen gebeurt was door de stormen en onweders van den winter) met een visschers boot zoo ras als hy kon overstak. Het was zeker een zaek beschouwens, en door het overwegen van het menschelyk lot door zulk een wisseling van zaken verandert, verwonderens waerdigh hem te zien zich bergen in een kleen schuitje, dien kort te voren de gansche zee naeulyx bevatten konde, en hoe hy nu versteken was van den dienst zyner trawanten, wiens legers onlangs om de groote meenigte de aerde tot een last waren, om met Justinus te spreken (*a*). Dus keerde hy in minder dan dertigh dagen naer Asie, hebbende te voren zes maenden met den togt naer Griekenlant doorgebragt, en oordeelde dat hy van Themistocles niet overwonnen, maer behouden was, gelyk (*b*) Nepos zegt.

Herodoot zegt dat anderen verhalen, dat Xerxes, als hy van Athenen afgetrokken boven de rivier Strymon gekomen was, zyn leger overgegeven hebbende aen Hydernes, en aen boort gegaen zynde van een Feniciaensch schip, naer Asie is voortgereist. Dat dit schip overladen door de meenigte der Persianen, die den Koning verzelden, veel heeft moeten lyden van het onweder: zoodat Xerxes van schrik bevangen den schipper gevraegt hadt, of 'er geene hoop was van behouden aen lant te komen, en deze hem tot antwoort gegeven, geene altoos, of men most het schip van volk ontladen. Xerxes dit antwoort ontfangen hebbende had hier op zyne Persianen gevraegt, of eenigen van hun niet voor hunnen Koning wilden zorgen, wiens behoudenis in hunne handen was. Zy hier op waren aenstonts uit eerbiedigheit hem te voet gevallen, en daer op gewillig in zee gesprongen: waer door het schip van den overtolligen last bevrydt Xerxes gelukkig in Asie gebragt had. Hier had hy weder een zot stuk aengerecht. Want hy was zoo dra niet aen lant gekomen of hy beschonk den schipper met eene goude kroon omdat hy den persoon des Konings behouden hadt overgebragt, maer liet hem kort daer aen het hooft afslaen, omdat door zyn toedoen zoo veele Persianen waren omgekomen (*c*).

Men zegt dat hy hier na zich eenigen tydt te Sardes hebbende opgehouden, de overige Persen, die behouden zoo uit den velt-als zeeslagh gekomen waren, by een gezamelt heeft. Ctesias (*d*) verhaelt dat 'er in alle de veltslagen der Persen hondert en

(*a*) in Lacon. seu l. III. c. 4. in fine.
(*b*) in Bœotic. s. l. IX. c. 2.
(*c*) in Attic. seu l. I c. 27. & Lacon. c. XI.
(*d*) P. II. Chron. p. m. 131.
(*e*) In Animadv. ad Eusebium.
(*f*) l. c. p. 130.
(*g*) l. I. contra Appionem.
(*h*) l. IX. Præpar. Euang. c. 9.
(*i*) Animadv. in Eus. Chronic. p. 94.

(*a*) l. c. c. 13. conf. Her. l. VIII. c. 115. seqq. Val. Max. l. III. c. 2.
[*b*] C. Nep. in vita Themistocl. Confer. Polyæn. l. I. Strategem.
[*c*] v. l. c. cap. 118.
[*d*] Segm. 26.

Digitized by Google

en twintigh duizent mannen gesneuvelt zyn. Anderen spreken van veel grooter getal. Ondertusschen beving Xerxes de lust van de Gemalinne zyns broeders Masista, die ook te Sardes was, te beslapen. Als hy tot zynen wensch niet geraken konde, heeft hy zynen zoon Darius doen trouwen met de dogter zyns broeders, genaemt *Artaynta*, hopende door dat middel meer op de moeder van zyn schoondogter te winnen als voor deezen. Van daer voortgereist door Babilonie naer Persie quam hy, gelyk Ctesias (*a*) wil, te Susa. Daer bedreef hy bloetschande met zyn schoondochter. Terwyl hy zich heimelyk in deze ongeoorlofde wellust vermaekt, boodt Amestris Xerxes gemalin hem een kleet, dat ruim, en van haer zelf met eige handen geborduurt, en beziens waerdigh was, aen. Hy hier mede in zyn schik zynde en het kleedt aengetrokken hebbende ging'er mee naer Artaynta. Deze met den Koning, die van vreugde opgetogen was, in een gesprek geraekt, dat by zulk eenen handel voegde, en van hem aengeport van hem te eischen het geen ze begeerde tot belooning van haere min, vordert hem het kleedt af. Hoorende haer verzoek ongaerne, omdat hy bang was voor Amestris, durfde hy egter dit niet afslaen, en schonk haer het kleedt, datze begeerde. Artaynta trok het met vreugt aen. Maer Amestris haer vernemende vatte hier door eenen haet op wel niet tegen haer, maer tegen haer moeder, omdat zy meende dat dit haer bedryf was. Het gebeurde dan op het plegtigh gastmael, dat de Persianen *Tycta*, de Grieken τέλειον, dat is, *volmaekt*, noemen, en dat alle jaren op den dagh, waer op de Koning gekroont was, wert aengerecht, zynde de Koning dan ook gewoon jaergeschenken aen de Persen uit te deelen; dat Amestris op Xerxes verzogt aen haer te willen overgeven de Gemalin van Masista. Deze bede vond Xerxes zeer ongerymt en godeloos: maer latende zich eindelyk gezeggen door de bede der Koninginne, en de gewoonte der natie, aen welke men op dezen grooten feestdagh niets vermogt te weigeren, staet het verzoek, hoe ongaerne ook, toe. Hier op beveelt hy zynen broeder zich te onthouden van zyn vrou, beloovende hem zyn dogter daer voor ten huwelyk te zullen geven; dreigende hem ook, dewyl hy'er niet naer hooren wilde. Op dit dreigen niet anders antwoordende dan, *Heer gy hebt my nogh niet gedoot*, tradt hy ter deure uit. Amestris ondertusschen eenigen der Koninglyke trawanten by zich ontboden hebbende mishandelt de gemalin van Masista, snyt haer de borsten af, en werpt ze voor de honden, en zent haer, neus, ooren, lippen, en tong afgesneden hebbende, weder naer huis. Dit gebeurt zynde begeeft zich Masista met zyne kinderen, en eenigen zyner vrienden, naer Bactra, waer van hy Lantvoogt was. Maer Xerxes beducht dat hy in den zin hadt van hem af te vallen zond hem eenige benden agter aen, die hem onder wege agterhaelden en te rug bragten. Waer op hy met zyne kinderen wert omgebragt. (*b*)

Josef Scaliger tragt door veele bewyzen te toonen (*c*) dat Xerxes de man geweest is van Esther, wiens historie in de heilige bladen gevonden wort, en dat hy dezelve Ahasueros geweest is, waer van in de zelve bladen by Esra gewaegt wort (*d*).

Wat het laetste aengaet, het ware ydel dit gevoelen niet toe te stemmen. Want buiten eenige twyffel is Xerxes onder de Koningen van Persie de magtigste geweest, die naer de profecie van Daniel (*e*) Griekenlant met magtige krygsbenden heeft beoorlogt, zoodat hy niet t'onregt de schrik van Griekenlant genoemt wiert. Dat ook *Xerxes* in de Griexe tale ἀρήιος, dat is *Oorlogsman*, en *Artaxerxes* μέγας ἀρήιος of *groot Krygsman* betekent, getuigt Herodoot (*f*). Plutarchus schryft in plaets van *Artaxerxes*, dezen naem *Artoxerxes*, welke naem Scaliger (*g*) wytluftigh toont dat in het Persisch niet eindigt op een *s*, maer dat men in die tale leest *Artaxaste* of *Artoxaste*. De Hebreeusche Masoriten hebben hem, dien de Grieken ἀρήιος of *Xerxes* by verkorting genoemt hebben, *Ahaschwerus*; en *Artaxerxes*, of liever *Artaxastes*, genoemt *Arthasasta*, dat weinig van 't andere verschilt. Waer uit schynt lichtelyk te kunnen besloten worden dat Esra op de gemelde plaets *Xerxes*, en *Artaxerxes* den *Langhant* betekent, en door dien Darius, van wien daer ter plaetse (*h*) gesproken wort, niet verstaet Darius den zoon van Hystaspes, maer *Darius den bastaert*, gelyk wy beneden toonen zullen. Maer dat Esther dezelve vrou van Xerxes zou geweest zyn, die Herodoot *Amestris* noemt (Scaliger meent dat dit Persisch is zynde van *Esther* door byvoegen der lettergreep *ham* gemaekt *Hamesther*) kan niet klaer uit de Historie getoont worden. Want de voorzeide Amestris is geweest de dogter van den Lantvoogt Otanes, die in den optogt van Xerxes tegen de

(*a*) segm. 17. vid. & Herod. l. IX. c. 107.

(*b*) vid. Herod. l. c. c. 108 seqq. usque ad c. 113.
(*c*) Anim. in Eus. Chr. p. m. 70. & de Emend. Temp. l. VI. p. 592.
(*d*) Esr. c. 4. ℣. 6.
(*e*) c. 11. ℣. 1.
(*f*) l. VI. c. 99.
(*g*) l. c. p. 586 seqq.
(*h*) ℣. 24 seu ultimo.

Digitized by Google

de Grieken Veltoverste der Persen geweest is, naer de getuigenisse van Herodotus (*a*). Ook blykt hare onmenschelykheit genoegh, meen ik, zoo uit de mishandeling van Masistaes Gemalinne, als uit de wreedtheit bedreven aen tien (gelyk Plutarchus (*b*) wil) of veertien (als Herodoot (*c*) zegt) voornaeme Persiaensche kinderen, die ze levendigh liet in d'aerde delven om hare dankbaerheit aen Pluto, of den onderaertsen Godt, te bewyzen. Esther nu wert in de heilige bladen, of in het boek, dat haren naem draegt (*d*), genaemt *Hadassa*, en dat, zoo als de Chaldeeusche Uitlegger zegt, omdat ze rechtvaerdigh was. En dat deze lof van regtvaerdigheit niet kan gegeven worden aen de voorzeide Amestris, blykt genogh aen yder een. Daerenboven is die Ahasuerus, van wien in het boek van Esther (*e*) gesproken wort, in het zevende jaer zyns Ryx te Suse: dogh Xerxes in het zeste, zevende, en agtste jaer zyns Koningryks belemmert geweest met de Grieken buiten 's lants te beoorlogen. Voegh hier by dat de Joden (*f*) en Epiphanius getuigen dat het boek van Esther onder de Regelmatige boeken des Ouden Verbonts het laetste is. Waerom ook Abul Pharajus (*g*) ronduit zegt dat de overlevering der genen niet vast gaet, die staende houden dat het bedryf van Esther en Mardochai onder het gebiet van Xerxes voorgevallen is. Want zoo dat waer was, zoude zyns oordeels hier van wel gewagh zyn gemaekt in het boek van Esra, waer in alles beschreven is dat den Joden ten tyden van dezen Koning overgekomen is.

Terwyl deze dingen van Xerxes en Amestris binnen Suse verricht werden, zonden de Grieken, en onder hen byzonder de Spartanen, Pausanias met de gemeene vloot naer Cyprus en den Hellespont, om de bezettingen der Persen uit die gewesten te dryven. Met deze vloot hebben de Grieken vele steden van Cyprus bemagtight, en naer Bysanssen getrokken die stadt ook ingenomen. Daer namenze veele edele Persen en onder hen eenige bloetverwanten des Konings gevangen, die Pausanias heimelyk aen Xerxes te rug zond, zich houdende als of ze uit 's lants Kerker ontvlucht waren, nevens eenen brief aen den Koningh, dien hy Gongylus van Eretrie te bestellen gaf. In dezen brief beloofde hy den Koningh dat hy Sparte en het overige van Griekenlant hem zou onderwerpen, en leveren, indien hy hem zyn dogter wilde ten huwelyk ge-

Verraderlyke toelegh van Pausanias.

(*a*) l. VII. c. 61.
(*b*) lib. περὶ δεισιδαιμονίας seu de superstitione in fin. T. II. oper. p. m. 171.
(*c*) l. VII. c. 114.
(*d*) c. 2. ℣. 7.
(*e*) cap. 1. ℣. 1.
(*f*) in Seder olam.
(*g*) Dyn. cit. p. 87. text. Ar. & p. 56 vers. lat.

ven. De Koning den brief ontfangen hebbende zont Artabazus, den zoon van Pharnaces, Oversten der Persiaensche krygsbenden, met antwoort te rugh, verzekerende Pausanias, dat hy van geene zaek weigering zou lyden, indien hy zyn woort hielt. Hy beschikte hem te gelyk een groote somme gelts, om de voornaemsten onder de Grieken om te koopen. Pausanias zyn oogwit dus verre bereikt hebbende liet zoo veel gewoel en yver in zynen aenslagh blyken, dat de Lacedemoniers schalk oogh op hem begonden te krygen. Zy ontbieden hem derhalven t'huis, en voor regt gevordert, als hebbende huns oordeels zyn lyf verbeurt, wort hy echter vrygesproken, dogh niet te rugh gezonden naer de vloot, maer gelast t'huis te blyven. Evenwel niet lang daerna keerde hy uit zich zelven zonder eenigen last naer het leger, daer hy niet listigh, maer op eene uitzinnige wyze ontdekte wat hy in den boezem droegh. Hy leefde in Koningklyke pracht, gaende op zyn Medisch gekleedt, gevolgt van Medische en Egiptische trawanten. Zyn tafel ook was op de wyze der Persen pragtiger, dan de genen dulden konden, die by hem waren. Niemant der genen die hem spreken wilden, gaf hy gehoor, antwoordde trotselyk, voerde het gebiet wreedelyk, en nam met Artabazus raedslagen, nadeeligh zoo wel voor zyn vaderlant, als voor hem. Deze verraderlyke aenslagh bleef eenen tydt lang verborgen, omdat Pausanias met den Persiaen de zaken dus bestelt hadt, dat hy niemant die eenen brief aen hem bragt, zou laten te rugh keeren, opdat hunne geheimen door iemants aenbrengen niet mogten ontdekt worden. Hier door gebeurde het dat niemant der briefdrageren, die iets aen Artabazus bestelt hadt, behouden te rugh keerde. Hier van kreegh de lucht zekere Argilius, een jongeling, met wien Pausanias in onbehoorlyke min verkeert hadt: en zynde gelast den lesten brief aen Artabazus te brengen brak hem op, en daer uit ziende hoe het met de briefdrageren was afgeloopen, en voor hem niets beters te wagten stondt, gaf hem over aen de Hooge Overigheit der Lacedemonieren. Deze was van gevoelen dat men de handen aen Pausanias niet wel slaen konde, voordat hy zich zelven ontdekt had. Argilius dan kreeg bevel van zich te begeven naer de Kerk van Neptunus te Tenarus, die by de Grieken godtsdienstig geëert wert, en die ze hielden dat niet ontheiligt mogt worden. In deze Kerk liet men nevens den altaer, waer op Argilius was gaen zitten, een gat in de aerde graven, waer uit gemakkelyk kon gehoort worden wat iemant spreken mogt met Argilius, die om zyn lyf te bergen hier

ge-

Digitized by Google

gevlucht scheen. Waerom eenige leden der Overigheit zich hier verstaken. Pausanias dit bestaen van Argilius gehoort hebbende komt van schrik daer naer toe geloopen, vragende den jongeling wat'er gaende was, waerom hy zoo schielyk te rade was geworden zyn toevlucht tot deze Kerk te nemen. Toen openbaert hem dees wat hy uit den brief gemerkt hadt. Pausanias hier op aen 't smeken en bidden, dat hy toch hem, van wien hy zoo vele weldaden ontfangen hadt, niet wilde verraden en in lyden brengen, beloovende hem te gelyk, zoo hy hem in zulk eenen hoogen noodt gebragt wilde redden, rykelyk te zullen beloonen. Hier op scheidde Pausanias van hier: en als de Overigheit op hem liet passen, als besloten hebbende hem in de stadt te doen by den hals grypen, merkte hy aen het wezen van iemant, die hem wilde waerschuwen, dat men hem lagen leidde. Hier op vloodt hy in de Kerk van Minerva, gemeenlyk genoemt *Chalciœcus* of *koper huis*. De overigheit hem hier niet willende uithalen om de Kerk niet te schenden liet den ingangh stoppen en het dak daer afnemen, zoodat hy van koude en honger elendigh storf. Men droegh hem eer hy nogh heel doot was uit de Kerk, maer hy was'er zoo ras niet uit, of hy gaf den geest. Daer wort verhaelt dat Pausanias moeder, een vrou out van dagen, het schelmstuk van haren zoon vernomen hebbende, zelve steenen heeft aengebragt om den ingangh der Kerke te helpen stoppen. Dit verhalen Thucydides (*a*), Diodorus Siculus (*b*), C. Nepos (*c*), en Polyaenus (*d*). Xenofon alleen (*e*) wil dat Pausanias veroordeelt zynde naer Tegea gevlugt, en daer van een ziekte gestorven is.

Doot van Pausanias.

Themistokles raekt in ongunst by de zynen.

Niet lang daerna beproefde Themistokles de ondankbaerheit zyns vaderlants, dat hy zoo meenigmael van den aenval der vyanden verlost hadt. Want de Lacedemoniers beschuldigden hem by de Atheners van het zelve lantverraedt, daer Pausanias aen schuldigh was geweest, gevende hem na dat hy het met den Meder of Persiaen gehouden hadt, het welk gebleken was uit de bewyzen, waer door Pausanias overtuigt was geweest, en vorderende hem daerom ter zelver straffe, die Pausanias was aengedaen geweest. Themistocles al een wyle te voren, omdat zyne mogentheit zyne burgeren in 't oogh stak, door de stemmen der gemeente ter stadt uitgedreven, was naer Argos metter woon geweken, daer hy hoorende dat hy van de Atheneren, die geloof gaven aen de beschuldigingen der Lacedemonieren, wegens lantverraedt verwezen was, eerst vertrok naer Corcyra, en daerna merkende dat de Overigheit der stadt beducht was dat de Lacedemoniers en Atheners om zynentwil haer den oorlogh mogten aendoen, zich begaf naer Admetus Koning der Molossen, met wien hy het regt van Gastvryheit onderhouden hadt, en in afwezen des Konings in een kapel, die godsdienstigh geëert wert, vluchtte, hebbende te voren, omdat de Koning hem met te meerder trouwe zou beschermen, zyn dogter by de hant genomen en met zich daer in gebragt, met voornemen van geenen voet uit de kapel te zetten, voordat de Koningh hem by hanttasting beloofde, dat hy hem in zyn bescherminge nemen zou. Admetus hielt hier in zyn woort. Maer toen Themistocles openbaerlyk van de Atheneren en Lacedemonieren wiert opgeeischt, leverde hy hem, dien hy beschermen most, wel niet over, maer ried hem evenwel naer een goedt heenkomen te zien, dewyl het moejelyk voor hem zyn zou in een placts, zoo naby gelegen, veiligh te zyn. Hy dit verstaen hebbende begaf zich zonder van iemaent gekent te zyn naer Pidna, werwaerts hem Admetus met een lyfwacht had doen geleiden, en van daer in een schip, het welk door onweder gedreven wordende naer Naxus, daer toen het leger der Atheneren lagh, begreep hy wel, zoo hy daer quam, dat hy een doot man was. In dezen noodt openbaerde hy den schipper wie hy was, doende hem groote beloften, zoo hy hem kon behouden. Polyaenus (*f*) verhaelt dat Themistocles den schipper ontdekt hebbende wie hy was hem te gelyk dreigde, zoo hy hem niet wilde redden, dat hy hem by de Atheners zou aenklagen dat hy zich door gelt had laten omkoopen om hem in zyn schip te nemen, en te vervoeren. Maer het eerste, dat waerschynlyker is, wort van Thucydides en anderen staende gehouden. Die zeggen, dat de schipper geraekt door mededogen met den doorluchtigen man met zyn schip verre van het eilant op anker bleef leggen, nochte iemant liet aen lant gaen, voordat hy te Ephesus quam, daer hy Themistocles opzette, die hem naderhant dezen dienst rykelyk betaelde. Want zyne vrienden hadden het meeste zyner goederen heimelyk uit Athenen gevoert, en in Asie overgebragt, indien wy geloof slaen aen Plutarchus (*g*), Thucydides (*h*), C. Nepos (*i*) en Diodorus Siculus. (*k*).

Zyn vlucht naer Admetus.

Groot gevaer van Themistokles.

Mm The-

(*a*) l. I. p. 31. 41. 42. seqq. edit. H. Steph. 1564.
(*b*) l. XI. p. m. 265. seqq. ed. Steph. seu p. 34 seqq. ed. Wech.
(*c*) in vita Pausan.
(*d*) l. VIII. Strateg.
(*e*) l. III. de reb. Graec. in extr.

(*f*) l. I. Strateg.
(*g*) in vit. Themist. T. I. Oper. p. m. 125.
(*h*) l. c. p. m. 44. seq.
(*i*) l. c.
(*k*) l. c. p. 270 seq. edit. Steph. seu p. 41. seq. edition. Wechelianae.

Digitized by Google

Themiſtocles geroken hebbende dat binnen Epheſus, of gelyk Plutarchus wil, te Cume hem lagen gelegt wierden van de bewintsluiden der zeezaken, Ergoteles inzonderheit, en Pythodorus, omdat Xerxes tweehondert talenten op zyn hooft gezet hadt, begaf zich naer Ege, een ſtadt in Eolie, daer hy ter herberge ging by Nycogenes (Diodorus noemt hem Lyſitheides) eenen vrient van Xerxes, als die dezen Koningh met zyn ganſch leger in het doortrekken ter maeltydt heerlyk onthaelt hadt. Dees medelyden hebbende met den ſtaet, waer in Themiſtocles was, nam hem in zyne beſcherminge, dogh weigerde hem in 't eerſt op zyn verzoek by den Koningh te brengen, met voorgeven dat hy aen het hof komende gewiſſelyk in zyn doot loopen zou, omdat hy den ſtaet van Perſie zoo doodelyk benadeelt hadt. Maer naderhant begrypende dat het nutbaer zou zyn voor het Ryk, ſtondt hy hem zyn verzoek toe, en hier op eenen wagen hebbende doen vervaerdigen overdekt met zeilen en kleederen, in hoedanige gemeenlyk de vrouwen en byzitten des Perſiaenſchen Konings gevoert worden, zette Themiſtocles daer in, en bragt hem veiligh by den Koning. (*a*) De meeſte ſchryvers houden het daer voor dat Themiſtocles terwyl Xerxes regeerde in Aſie is overgegaen. Maer Thucydides getuigt dat het is geweeſt in het Ryk van Artaxerxes, met welken ſchryver, als die naeſt aen die tyden geleeft heeft, over eenſtemmen Charon de Lampſacener by Plutarchus op de gemelde plaets, en C. Nepos in het Leven van Themiſtocles.

Hy begeeſt zich naer Ege.

Nycogenes of Lyſitheides in 't heimelyk met den Koning over Themiſtocles geſproken hebbende kreegh hem zoo verre dat hy beloofde hem geen leet te zullen doen. Maer Thucydides en uit hem Nepos verhalen dat Themiſtocles eenen brief vooraf aen den Koning zond, waer in hy toonde, hoe hy genootzaekt ware geweeſt de wapens op te vatten tegen des Konings vader, en zyn eigen vaderlant te beſchermen, maer dat hy ook na den ſlagh by Salamis den zelven door brieven gewaerſchuwt had, hoe men toeleidde om de brug, die hy over den Helleſpont geſlagen hadt, te breken, waer door hy van zyne vyanden omcingelt zou zyn geweeſt, maer nu door deze waerſchuwing van alle gevaer verloſt was. Wat hem aenging, dat hy nu van ganſch Griekenlant gejaegt zynen toevlucht tot den Koningh nam, wiens vrientſchap zoo hy kon verkrygen, zou hy toonen dat hy hem geen minder vrient was, als zyn vader eenen dapperen vyant aen hem gehadt hadt. Dat hy middlerwylen op den Koning verzogt hem een jaer tyts te willen geven om met hem te kunnen ſpreken over zaken, die hy voorhadt, en het jaer om zynde toeſtaen dat hy by hem quam. Maer Diodorus, en Plutarchus verhalen uit Dinon, Clitarchus, Heraclides, en anderen, dat Themiſtocles zonder van iemant gekent te zyn van Artabanus den Krygsoverſten by Xerxes ter gehoor geleit is. Het zy dit dan gebeurt zy ten tyde van Xerxes, of van zynen zoon Artaxerxes, dat raekt de hiſtorie niet, in welker byzonderheden alle de ſchryvers overeenkomen. Themiſtokles beſteedde het jaer, hem van den Koning toegeſtaen, in het leeren der tale en ſpraek der Perſianen, en dat met zulk eene vlugheit en wakkerheit, dat men van hem zegt dat hy met veel meer bequaemheit in het Perſiaenſch een rede voerde dan zy konden doen, die in Perſie geboren waren. Als ondertuſſchen rugtbaer wiert dat Themiſtokles in de ſtadt gekomen was, had Mandane, dochter van Darius, en volle zuſter van Xerxes, van hare kinderen berooft, toen Themiſtocles de Perſiaenſche vloot geſlagen hadt, zich in den rou gekleedt, en den Koningh te voet vallende hem gebeden, dat hy Themiſtokles wilde doen ſtraffen: het welk van haren broeder niet kunnende verkrygen had zy de voornaemſte Perſianen daer om aen geweeſt, en eindelyk de gemeente opgeſtookt om hem ter ſtraffe te vorderen. Hier op was een oploop ontſtaen, om welken te ſtillen de Koning gezegt had dat hy eene Raedsvergadering van de grootſten des Ryx aenleggen, en zich naer het beſluit der zelve gedragen zou. Tot het bereiden hier van was veel tydts genomen, zoo dat Themiſtocles ondertuſſchen gelegenheit kreegh van de Perſiſche tale te bezitten; waer van hy zich daerna bediende in de beſchuldigingen, die over hem gingen, te wederleggen, waer door hy naer het verhael van Diodorus alle ſchade en ſchande ontging. De Koningh zelf zich verheugende in de behoudeniſſe des mans, beſchonk hem ſtatelyk, en hielt hem in zulk eene waerde, dat hy hem deel gaf aen de jagt, en de vermakelykheden van 't Hof, ook toegangh tot zyne Moeder, met welke hy naer men zegt gemeenzaem was, wordende ook door laſt des Konings in de wetenſchappen der *Magi* of Perſiaenſche Wyzen onderwezen. De Koningh begeerde ook dat hy eenen langen Perſiaenſchen rok zou dragen, en gaf hem eene der edelſte, ſchoonſte, zedigſte, en deugtſaemſte vrouwen uit Perſie geſproten ten huwelyk. Ja dat meer is hy ſchonk hem geheele ſteden, als Lampſacus, dat hem zynen wyn; Magneſie, dat broot; Myuns, dat hem toeſpys; en Palaeſcepſis en Percope, dat hem kleederen en dexel verſchaffen zoude. Dit getui-

Groote geſchenken van den Koning aen Themiſtokles.

(*a*) vid. Diod. Sic. l. c. Plut. l. cit.

Digitized by Google

tuigen by Plutarchus (*a*) uit Zyzicenus, Neanthes, en Phania. Diodorus en de drie andere ſchryvers verhalen dat de drie eerſte ſteden hem maer gegeven zyn, Lampſacus namelyk, Myuns en Magneſie, daer hy ook geſtorven en niet verre van de ſtadt met een ſtatelyke graf tombe vereert is, wordende daerenboven nogh een pronkbeelt tot zyner eere op de markt opgerecht, waer van de gedagteniſſe ten tyde van Diodorus, Nepos, en anderen nogh levendigh geweeſt is. Daer zyn'er ook, die geſchreven hebben dat hy wanhopende de dingen te zullen uitvoeren, waer van hy den Koningh ſmaek gegeven hadt, nochte kans ziende om Griekenlant onder zyn gewelt te brengen, van zelf vergif, of, als anderen zeggen, ſtierenbloet ingenomen heeft, en dus aen zyn einde gekomen is. Maer de getuigenis van Thucydides, Diodorus, en anderen weegt zwaerder. Deze houden altemael ſtaende dat hy te Magneſie in het LXV jaer zyns ouderdoms aen eene ziekte geſtorven is. (*b*). Deze geſchiedenis van Themiſtocles hebbe ik hier moeten aenhechten, eenſdeels, omdat ze voor een groot gedeelte de zaken der Perſen behelſt, en hunne zeden aenwyſt, ten anderen ook vertoont dat de dapperheit zelf in den vyant by hen in agting geweeſt is. Want zoo wy Plutarchus (*c*) gelooven, heeft de Koningh by zyne vrienden zyne vernoegingh getoont over de aenkomſt van Themiſtocles, en Godt gebeden, dat hy zyne vyanden altydt wilde die gedagten ingeven, dat ze hunne braefſte luiden altydt wechjoegen. Ja men voegt'er by dat hy op eenen nacht driemael in zynen droom heeft uitgeroepen: *Ik heb Themiſtocles den Athener.*

Doot van Themiſtocles.

Wyders kreegh Xerxes na de doot van Pauſanias, en het ontdekken zyns verraeds eenen anderen oorlogh door de Grieken op den hals, in het derde jaer der LXXVII Olimpiade, na de ſcheppinge der werrelt volgens rekening van Helvicus in het 3480, of als Samſon rekent (*d*) in het 3535 als te Rome burgermeeſters waren P. Valerius Publicola, en C. Nautius Rufus. Want als alle de Griexe ſteden het gebiet aen Athenen opgedragen hadden, heeft Cimon, de zoon van Miltiades, met een vloot van 200 roei-en 100 Ioniſche ſchepen in zee geſtoken zynde om de Perſen te beoorlogen, hunne Krygsmagt in Tracie vernielt, en de ſtadt Eione, gelegen aen de rivier Strimon, die onder het gebiet ſtondt van eenen *Boges*, of *Butes*, gelyk Plutarchus hem noemt, een man zeer getrou aen zynen Koningh, ingenomen. Boges nu ziende dat'er geen lyſtogt meer in de ſtadt was, ſtak een groote houtmyt aen, ſmytende daer op zyne kinderen, gemalinne, byzitten, en huiſgenoten: gelyk hy vervolgens al het gout en zilver dat in ſtadt was, in de rivier Strimon van de muren afworp. Waerna hy ook zich zelven in 't vier worp, opdat hy by den Koningh niet mogte verdagt zyn van uit vreeze in het leven gebleven te zyn. Weshalven Xerxes ook zeide dat'er niemant buiten Boges een braef man was, latende niet af van hem ten hemel te verheffen, en doende zyne kinderen, die overgebleven waren, de grootſte eerampten onder de Perſen bekleeden. (*e*). De vloot wyders zeilde naer Carie, daer veele zeeſteden geſticht uit volkplantingen der Grieken van de Perſen waren afgevallen: andere van inboorlingen bezeten, maer door Perſiaenſche bezettingen belaſt, nam Cimon met gewelt in. Carie t' ondergebragt hebbende pleegde hy het zelve in Lycie, kneuzende de magt des Konings dermaten, dat men in kleen Aſie van Ionie tot Pamphylie toe geene Perſiaenſche wapens vernam. De Perſen ondertuſſchen worven lantvolk uit hunnen eigen lantaert, en reedden uit Fenicie, Cyprus, en Cilicie ſchepen toe. Tot algemeen bevelhebber over het leger wert naer het verhael van Plutarchus (*f*) uit de getuigeniſſe van Ephorus, Pherendates, zoon van 's Konings broeder, of, gelyk Calliſthenes, wil, Aryomandes, de zoon van Gobryas, geſtelt. Tot Amirael over de vloot wert, volgens den zelven Ephorus, Tithrauſtes gekoren, dien Diodorus (*g*) eenen baſtaert van Xerxes noemt.

Afgryſlyk beſluit.

Carie en Lycie t'ondergebragt.

Krygsruſting der Perſen.

Dat de Perſiaenſche vloot zeshondert, gelyk Phanodemus geſchreven heeft, en driehondert en vyftigh ſchepen, gelyk Ephorus meldt, ſterk geweeſt is, heeft Plutarchus in geſchrift nagelaten. Maer Diodorus tekent aen dat de Perſen driehondert en veertigh, en de Atheners tweehondert en vyftigh ſchepen gehadt hebben. Cimon dan verwittigt dat de Perſiaenſche vloot by Eurymedon, een rivier in Theſſalie, op anker lagh om de Feniciaenſche ſchepen, die van Cyprus ſtonden te komen, af te wachten, is in zee geſtoken met voornemen om de vyanden, indienze 't gevecht zochten t'ontgaen, met gewelt aen te taſten. Derhalven in gevecht geraekt zynde by Mycale, heeft hy veele ſchepen der Perſianen beſchadigt en vernielt: en meer dan hondert zyn'er met het ſcheepsvolk zelf in handen der Atheneren gevallen. De o-

(*a*) l. c. conf. Athen. l. 1. p. m. 29.
(*b*) Vid. Thuc. l. c. p. m. 45. Diod. Sic. l. c. C. Nep. l. c. Plut. l. c. p. 127. ſeqq. Valer. Max. l. v. c. 3. coll. lib. VIII c. 7. Confer Cicer. in Bruto ſegm. XI. & Phyloſtr. Icon. 31.
(*c*) l. c. p. 126.
(*d*) Chr. Cath. P. 17.

(*e*) Vid. Herod. l. VII. c. 107. Plut. in vita Cimon. T. I. op. p. m. 482.
(*f*) l. c. p. 486.
(*g*) l. c. p. 46. edit. Wech. ſeu p. 273. edit. Stephan.

verige zich met de vlucht naer Cyprus gereedt hebbende is het krygsvolk wel behouden aen lant gekomen, maer de schepen van alle verweerders ontbloot zyn in handen der vyanden gevallen. Cimon ziende dat zyn volk gezwollen was van moedt, groots op zyne kragten, en vol betrouwen op de overwinning, ook verhit uit den verschen scheepstrydt, zet alle de dapperften der zynen op de Persiaensche wyze gekleedt en met hoeden van dien lantaert gedekt in de bemagtigde schepen. De Persen ziende deze schepen aenkomen beelden zich in dat'er een nieuwe vloot van Persianen aenquam, bedrogen door het maexel der schepen, en den Persischen toestel en gewaedt. In dezen waen ontfangen zy de Atheners als hunne vrienden. De nacht gevallen zynde zet Cimon het krygsvolk aen lant, dat als vrienden in het leger ontfangen al doot floegh wat hun voorquam, en Pherendates zelf in zyn tent overvallen nederfabelde; waer op het voorts alle de Persen door zulk eenen onverwagten overval verrast en verschrikt op de vlucht dryft. De Persen waren met zulk een verbaestheit bevangen, dat de meesten niet eens wisten, wie de genen waren, die dus in hun leger quamen vallen. Want zich latende voorstaen dat de Grieken geen lantleger hadden, meenden zy dat ze van de Pisiden, hunne nagebueren, die al lang op hen gebeten waren, gewapender hant aengegrepen wierden. Hier door gebeurde het dat veele zich ter vlucht begevende naer de Griexe schepen, die ze voor die van hunne bontgenooten aenzagen, in flaverny vielen. Onder de overige wert een groote nederlaegh gemaekt: maer als de dikke duisternis van den nacht gevallen was, heeft Cimon een toorts doen aensteken om te strekken voor een teken van aftogt voor de soldaten, opdat hun vlammende op den buit geen onheil wedervaren zoude. Zy begeven zich dan altemael weder naer de schepen, en daer ter plaets des anderen daegs een zegeteken opgerecht hebbende, keerenze weder als in triomf naer Cyprus, hebbende op eenen en zelven dagh twee overschoone verwinningen, de eene te lant, de andere ter zee behaelt. Cimon hierna hoorende dat tagtentigh Feniciaensche schepen, die in 't gevegt niet geweest waren, gemaert lagen by de kaep Hydrus, zeilde met de vloot daer na toe, en overrompeldeze altemael, hebbende hunne Oversten van het groot leger niets zekers vernomen. Hier bleef het grootste gedeelte dezer menschen of voorvechters. Buiten 340 roeischepen, die hier bemagtigt werden, werden'er in deze slagen meer dan twintigh duizent menschen gevangen, en een groote meenigte van gelt verovert. Dus heeft Cimon, als een dapper helt, verwinnaer in twee slagen op eenen dagh, de glorie van Salamis, in den slagh ter zee; en die van Plateen in het gevecht te lant overtroffen, en den Koning Xerxes in die engte gebracht, dat hy dien vrede, die zoo schandelyk voor hem, als roemruchtigh voor Griekenlant was, most maken, waer by hy verbonden wert zich zoo verre van de Griexe zee te onthouden, als een paert op een dagh loopen kon, nochte hem vrystont tusschen de Cyaneesche en Chelidonische eilanden eenig oorlogschip te hebben. Plutarchus brengt wel by dat Callisthenes gezegt heeft, dat Xerxes dit niet is nagekomen volgens een aengegaen verbont, maer uit vrees dezer verwinning: maer hy zegt zelf dat onder de Besluiten des volks van Craterus by een gehaelt, een afschrift van dit verbont, waer uit de waerheit der zake bleek, gevonden wort. Men kan hier van bericht krygen by (*a*) Plutarchus, by Diodorus (*b*), by Thucydides (*c*), by Nepos, (*d*) by Polienus (*e*) en Justinus (*f*).

Krygslist van Cimon.

Slachting onder de Persen.

Schandelyke vrede voor Xerxes.

Dezen oorlogh tegen Griekenlant dus ongelukkigh afgeloopen zynde, begon Xerxes, te voren de schrik der volkeren, zelf by de zynen in verachtinge te geraken. Want Artabanus, niet de vaderlyke oom van Xerxes, maer de Overste zyner lyfwacht (Ctesias noemt hem (*g*) *Artapanus*, en den zoon van Artasyras; en Diodorus zegt dat hy een Hyrcaner van geboorte was, en veel by Xerxes vermogt) ziende dat 's Konings agtbaerheit dagelyx afnam, begon hope te scheppen van aen het Ryk te zullen geraken, en daerom eenen aenslagh te smeden om den Koningh van kant te helpen. Hy maekte zyn voornemen bekent aen Spamitres, of Aspamitres (Diodorus noemt hem Mithridates) die ook zelf in groot aenzien by den Koningh was. Aristoteles (*h*) verhaelt dat Artabanus deze gedagten genomen heeft, omdat hy van Xerxes gelast Darius aen een kruis te hechten, zyn gebodt niet gehoorzaemt hadt, en daerom voor zyne gramschap vreesde. Wat'er van zy, Artabanus treedt op eenen avont met zeven zonen, altemael stoute en dappere luiden, in 's Konings Paleis, dat hem uit inzicht van vrientschap altydt open stondt, en den Koningh omgebragt hebbende gaet hy zyne zonen, die zyn voornemen in den wegh waren, met loosheit aen. Want Xerxes had drie zonen, Darius, Artaxerxes, en Hystaspes. Darius de oudste en Artaxerxes de jongste waren beide aen 't Hof: maer Hystaspes de middelste van hun was toen afwezende in

Xerxes van zyne onderzaten veragt.

Zyn doot.

(*a*) l. c.
(*b*) l. c.
(*c*) l. 1. p. m. 36.
(*d*) l. cit.
(*e*) l. 1. Strateg.
(*f*) l. 11. c. ultim.
(*g*) Segm. 20.
(*h*) l. V. c. 10. de Rep. opt. adm.

in zyne Lantvoogdye van Bactra. Xerxes dus gedoot zynde gaet Artabanus terwyl het nogh diep in den nagt was metterhaast naer Artaxerxes, dien hy wysmaekt dat Darius het ryk bemagtigt en zynen vader hadt omgebragt. Waerom hy hem riedt zorge voor zich zelven te dragen, om uit lafhartigheit geen slaef te zyn van zynen broeder, en dezen vadermoort door broedermoort te wreken, hem de hulpe der Koningklyke trawanten toezeggende. Justinus (*a*) en Diodorus (*b*) verhalen dat Darius slapende gevonden, als hielt hy zich maer of hy sliep, van de trauwanten gedoot is. Maer (*c*) Ctesias zegt dat Darius, of anders *Dariaeus* van Artabanus by Artaxerxes gebragt, en onder een luidt geroep en betuiging dat hy geen Vadermoorder was, omgebragt is.

Darius omgebragt.

Artabanus dus het Ryk bemagtigt hebbende heeft Artaxerxes zoo wel als Darius lagen gelegt. Want Diodorus verhaelt dat hy den oudsten zoon van Xerxes omgebragt hebbende hier op zyne zoonen by een geroepen hadt, hun aenzeggende dat de tydt nu geboren was om het Ryk te aenvaerden. Dat hy hier op Artaxerxes met uitgetogen zwaerde gequetst hadt: maer dat deze een lichte wonde gekregen hebbende, zich dapperlyk tegen den aenvaller verweert, en hem een doodelyke wond toegebragt heeft. Dogh waerschynlyker is, dat dit laetste schelmstuk niet aenstonts, maer na verloop van eenigen tydt van Artabanus bedreven is. Want Ctesias (*d*) getuigt dat Artabanus, vreezende dat de Grooten om het Ryk zouden twisten, in het vloekverwantschap aengenomen heeft Megabyzus, by Justinus genoemt *Bacabazus*, den zoon van Zopyrus, en zoons zoon van Megabyzus, eenen der zeven ombrengers van den *Magus*, gelyk uit Herodoot blykt (*e*). Eusebius (*f*) noemt dezen Artabanus den zesten Koning der Persen, zeggende dat hy zes maenden het gebiet in handen gehadt heeft; die Abul Pharajus zegt dat gerekent worden by de jaren van Xerxes of Ahasuerus. Vervolgens blykt, bedrieg ik my niet, dat Artabanus meer dan een half jaer langh, om de minderjarigheit van Artaxerxes, het gebiet beheerscht, en een voornemen gesmeed heeft van hem om 't leven te brengen. Want Megabyzus al te voren zich quellende, om het overspel, waer van hy zyn vrou Amytis, Xerxes dochter, beschuldigt had, die van haren vader, toen hy in 't leven was, deswegen zwaerlyk bestraft was, heeft de zaek aen Artaxerxes ontdekt, hem verhalende hoe zyn vader gedoot, hoe zyn broeder uit valschen argwaen van vadermoort omgebragt was, en hoe hem nu eindelyk zelf ook lagen gelegt wierden. Hier uit, zegt Ctesias, is het gebeurt dat Artabanus is omgekomen door dezelve doot, die hy Artaxerxes bereit had. Maer Justinus verhaelt uit Trogus dat Artaxerxes bevreest voor het getal der zoonen van Artabanus het leger beval des anderen daegs in de wapenen te verschynen, als willende het getal des krygsvolx monsteren, en de dapperheit en bedrevenheit van yder soldaet in het byzonder beproeven. Toen zou Artabanus onder de overige soldaten daer by gestaen, en de Koning zich houdende of hem zyn harnas te kort was, hem belast hebben het zyne uit te trekken en met dat van den Koning te wisselen. Hier op zoude Artaxerxes hem dus bloot staende doorsteken, en zyne zoonen by den hals doen grypen hebben. Hier op ontstont, zoo als Ctesias verhaelt, een scherp gevecht tusschen de vloekverwanten, en de overige aenhangelingen des Konings, waer door drie zoonen van Artabanus sneuvelden, en Megabyzus zwaerlyk gequest wert: welk ongeval door Amytis en Rhodogune, zyne Gemalinnen, ja door Artaxerxes zelf en zyne moeder Amestris grootelyx betreurt is. Evenwel ontging hy de doot door hulp van den Arts Apollonides Cous, die zich zeer pynde om hem te regt te brengen. Aspamitres, of Mithridates de Gesneden, die aen zyns vaders doot deel gehadt hadt, wert door een wreede straf tusschen twee schuiten met zware tormenten aen een zyde geholpen. En dus heeft de overbrave jongeling Artaxerxes zyns vaders doot gewroken, en zich te gelyk van Artabanus lagen bevryt, die met geen regt onder de Koningen van Persie kan gerekent worden.

Doot van Artabanus.

Manhaftigheit van Artaxerxes.

Wyders getuigen Diodorus, Eusebius, en anderen dat Xerxes XX jaren het Ryk bezeten heeft. Van zynen persoon en aert wort by de schryvers op verscheide wyzen, gelyk het gemeenlyk gaet, gesproken. Wat zyn uiterlyke gedaente betreft, Herodoot zegt dat in zyn gansch leger, dat uit zoo veel duizenden van menschen bestont, niemant gevonden is, die in schoonheit of kloekheit van lichaem tegen Xerxes zelf opmogt, als waerdiger om dat Ryk te beheerschen. (*g*). Zyn grootmoedigheit blykt zelf hier uit, dat hy Sperthies, zoon van Aneristus, en Bules, zoon van Nicolaus, beide Spartanen, die zich van zelf hadden aengeboden om door hunne eige straf, die hunne stadt anders verdient had, aen Xerxes, Darius zoon, voldoening te geven voor dat de Lacedemoniers de Gezanten

Zyn gedaente.

Zyn grootmoedigheit.

(*a*) l. III c. I.
(*b*) l. c. p. 278. ed. Steph. seu p. 52 seq. edit. Wechelianae.
(*c*) l. c. Segm. 29.
(*d*) Segm. 30.
(*e*) l. 3. c. ult.
(*f*) P. I. Chronic. p. 31. & P. II. p. 131.

(*g*) Vid. l. VII. c. 187.

Digitized by Google

ten voordezen by Sparte hadden omgebragt, niet alleen geen leet gedaen, maer hun in tegendeel dit grootmoedigh antwoort gegeven heeft: Dat hy niet gelyk zou zyn aen de Lacedemonieren, die door het ombrengen der Gezanten het regt aller volkeren hadden verkragt:nochte het gene doen dat hy in hun berispte, zynde niet van meeningh door hun doot de Lacedemonieren van schult te bevryden. (*a*) Ik meen ook dat het vertrouwen van Xerxes hier uit te bespeuren is, dat hy de verspieders der Grieken, van de zynen gevangen, niet heeft willen beledigt hebben, maer last gegeven heeft hen, na dat ze al het leger doorzien hadden, vry en vrank te laten gaen: gelyk hy ook de schepen met koorn geladen, die uit Pontus naer Griekenlant quamen, als zyn volk die wilde onderscheppen en plonderen, vry heeft laten varen door den Hellespont. Dit getuigt dezelve (*b*) Herodoot: maer Justinus (gelyk het spreekwoort zegt, deze pryst hem, en die laekt hem) in tegendeel beschryft Xerxes heel anders. *Wyders*, zegt hy, *als men den Koning aenmerkte, was niet de Vorst, maer de rykdom te verwonderen: waer van zoo groot een overvloedt in zyn Ryk was, dat, schoon de meenigte zyner onderzaten geheele rivieren uitdronk, egter nogh Koningklyke schatten overbleven. Wat hem belangt, hy was altydt de eerste in 't vlugten, en de agterste, als 't op een vechten ging, vreesagtigh in gevaren; opgeblazen als'er niets te vreezen was; en eer hy noch uit zyn Ryk ging, niet wetende wat oorlogen was, steunde hy op zyne kragten, makende, als gezagh hebbende over de natuur, de bergen tot valleien, en de strompeligheit der valleien gelyk, sloegh bruggen over eenige Zeen, en leidde ook eenige zeen tot gerief der scheepvaert korter om.* (*c*) Indien dit waer is, dunkt my niet dat het wonderteken verdicht is, dat naer het verhael van Herodoot (*d*) onder andere diergelyke aen Xerxes, toen hy met zyn leger naer Griekenlant optrok, verschenen is, als wonder op zyn bedryf passende. Want hy verhaelt dat in dien zelven tydt een merry eenen haes ter werrelt bragt. Om dan niet te spreken van Artabanus, die het Ryk als een rooveraengreep, volgde als wettige erfgenaem van Xerxes in het Ryk

Zyn vertrouwen.

VI. ARTAXERXES, gezegt LANGHANT.

Deze Vorst heeft den bynaem van *Langhant* gekregen, om dat zyn regter arm langer dan zyn slinke was, gelyk Plutarchus in het Leven getuigt van Artaxerxes Mnemon (*e*). Dezelve schryft dat hy in zachtzinnigheit en grootmoedigheit uitstak. Nepos getuigt (*f*) van hem dat hy rustigh en overschoon van gedaente was, die hy luister byzette door eene ongeloofselyke krygsdapperheit, kunnende niemant der Persen in deze deugt by hem halen. Hieronymus Henninges (*g*) heeft dezen Artaxerxes ook den naem van *Darius* gegeven, wanende dat op dezen ook paste het geen Strabo boven bygebragt van de ongemeen lange handen of armen van Darius Hystaspes zoon gezegt heeft. Met hem hout het ook Samson (*h*). Maer als men de bygebragte woorden van Strabo met opmerking inziet, zal blyken dat hy spreekt van dien Darius, die de eerste der Persiaensche Koningen schattingen ingevoert heeft. En die was niet de zoon van Xerxes, maer van Hystaspes. Ik heb'er evenwel niet tegen dat en Darius en Artaxerxes schoon van gedaente mogen geweest zyn, en lange handen gehadt hebben, schoon Strabo dat niet duidelyk van Artaxerxes verhaelt. Anders vertelt hy uit Xanthus den Lydier, die met Artaxerxes in eenen tydt geleeft heeft, dat'er by zynen tydt een groote droogte geweest is, zoodat geheele moerassen, rivieren en waterputten uitdroogden. (*i*)

Artaxerxes nu aen het Ryk geraekt zynde in het eerste, of, gelyk anderen willen, in het tweede jaer der LXXIX Olimpiade (*k*), strafte de genen die schuldig waren aen zyn vaders doot, en stelde orde op de zaken des Ryx, voor zoo veel de gelegenheit des tydts lyden kon. Want de Lantvoogden, aen welker genegenheit tot hem hy twyffelde, zette hy af, en anderen, die hy bequaemst oordeelde, in hunne plaets. Daerenboven liet hy zich ter harte gaen de zorge der tollen, krygsbenden, en toestel des oorlogs: en eindelyk zyne geheele regeringe schikkende naer het voorschrift der billykheit baerde zich by de Persen een groot gezagh. (*l*) Dogh in het begin zyns Gebiets vielen de Bactrianen van hem af, daer toe aengezet door zekeren anderen Artabanus. Hy bestreedt hen in 't eerst met gelyke kans: maer in het tweede gevegt had hy een voordeel op hen door de gunst van den wint, dien zy vlak in 't gezicht hadden, en dus hen overwinnende bragtze onder zyne gehoorzaemheit. (*m*)

Ook vielen de Egiptenaers van hem af, die alle Persianen uit het Ryk gedreven hebbende, eenen Inarus, zoon van Psame-

(*a*) Vid. Herod. l. c. c. 134 seqq. usque ad c. 137.
(*b*) l. c. c. 146. sequent.
(*c*) Vid. l. 11. cap. 10.
(*d*) l. c. c. 57.

(*e*) T. 1. op. p. m. 1011.
(*f*) de Regibus.
(*g*) T. 1. Theatr. Geneal. p. 166.
(*h*) P. IV Chron. Cathol. sub A. M. 3541.
(*i*) Vid. l. 1. p. m. 49.
(*k*) Period. Julian. 4251.
(*l*) Vid. Diod. Sic. 1. c. p. 279. edit. Stephan. seu p. 54. Wechelian.
(*m*) Vid. Ctesias segm. 31.

Digitized by Google

metichus, gelyk Herodoot en Thucydides verhalen, die gebiet voerde over de Lybiers, naburen van Egipten uit de ſtadt Maren, die boven Pharos gelegen is, tot hunnen Koning kozen. By Inarus voegde zich Amyrtaeus, die het moeraſſigh geweſt van Egipten, als Koning, beheerſchte. Hy trok ook door Gezanten tot zich de Atheners, die toen by avontuur by Cyprus tegen de Perſen met twee hondert ſchepen, zoo van hun, als van hunne bontgenooten, oorlogh voerden. Deze beſloten de Egiptenaars met drie hondert roeiſchepen te helpen, en Cyprus eindelyk verlaten hebbende, zyn ze den Nyl opgevaren met twee hondert ſchepen, en dus meeſter geworden van de rivier zelve, en twee deelen van Memphis, ſtormden langen tydt op het derde, de *witte Muur* genoemt, het welk de Meden en Perſen, die daer na toe gevlucht waren, en het overige der getrou geblevene Egiptenaren, verweerden. Cteſias verhaelt (*a*) dat de Atheners maer veertigh ſchepen naer Egipten zonden. Artaxerxes een leger op de been gebragt hebbende van drie hondert duizent man, zoo te voet als te paert, zond Achemenes zoon van Darius, en vollen broeder van Xerxes (*b*), om Egipten te herwinnen. Cteſias noemt dezen t'onregt den broeder van Artaxerxes. Hy vertelt ook dat de Koning, in den wint ſlaende de vermaningen zyner vrienden, die hem dezen togt afrieden, hem naer Egipten gezonden heeft met vier hondert duizent voetknegten, en tagtentigh ſchepen. Deze ter quader ure met de vyanden hantgemeen geworden wert geſlagen, en ſneuvelde aen een wonde hem van Inarus toegebracht. Zyn lyk wert naer Artaxerxes gevoert. Het grootſte gedeelte des legers wert in de pan gehakt: de overigen, die zich door de vlucht geredt hadden, worpen zich in den genaemden *Witten Muur*.

De vloot der Perſen geſlagen.

De Perſiaenſche vloot wert door de Atheneren onder het beleit van Charytemides, hunnen Amirael, overwonnen. Want van vyftigh ſchepen der Perſen zyn'er twintig met het volk dat zy op hadden, genomen, en dertigh vernielt. (*c*)

Artaxerxes verwittigt van de nederlaeg der zynen heeft eenige zyner gemeenzame vrienden, gelyk Diodorus meent, of liever Megabyzus, gelyk Thucydides wil, eenen Perſiaen van geboorte, en wel licht den zoon van Megabatus, van wien gewagh is by Herodoot (*d*), naer Lacedemon gezonden met een groote meenigte van gelt, op dat hy door middel der Peloponneſiers, die door gelt hier toe gebragt in het Atheenſche lant vallen zouden, de vyanden van Egipten af zou dryven. Maer als de Lacedemoniers het gelt niet wilden ontfangen, nochte ooren leenen aen de andere verzoeken der Perſen, heeft Megabyzus, verloren moeite gedaen hebbende, het gelt, dat hy nogh overigh hadt, met zich in Aſie te rugh gebragt. Artaxerxes dus verſteken van de hoop der hulpe, die hy by de Lacedemoniers gezogt hadt, werft weder een ander leger, en geeft het gebiet daer van, zoo als Cteſias wil, alleen aen Megabyzus, maer, zoo wy Diodorus gelooven, aen Artabazus en Megabyzus, twee beroemde mannen onder de Perſen. Cteſias ſtelt (*e*) dat de Perſen twee hondert duizent voetknegten, en daerenboven nogh drie hondert ſchepen gehadt hebben, van welke vloot zekere Oriſcus Amirael was: maer Diodorus beweert (*f*) dat zy meer dan drie hondert duizent ruiters en ſoldaten, en drie hondert ſchepen, uit Cyprus, Fenicie, en Cilicie, by een gehadt hebben. Van wien ook Cteſias niet zeer verſchilt, voegende op dezelve plaets daer by, dat buiten de ſchepen de overige meenigte opgerekent zynde een getal uitmaekte van vyf hondert duizent mannen. Thucydides bepaelt het getal niet, maer verhaelt alleen dat Megabyzus met een groot leger te lant voortgetrokken zynde door Syrie en Fenicie in Egipten gekomen is. De vloot ook aen de zyde der zee omgevaren quam voor Memfis. Dus werden de Atheners en Egiptenaers, en andere hunne bontgenooten, verſchrikt door de aenkomſt der Perſen, gedwongen het belegh van den witten Muur op te breken. En ſchoon de Perſen voorzichtigh het gevecht ſchuwden, en door krygskunde den oorlogh zochten te eindigen, hebbenze nogtans de vloot der Atheneren, die by Proſopitis, een eilant van Egipten, gelegen in den hoek des Nyls, gemeenlyk *Delta* genoemt, (*g*) op anker lagh, anderhalf jaer langh belegert gehouden, en hebben het eilant, met het afleiden der rivier door grachten, tot vaſt lant gemaekt. Hier op, verhaelt Diodorus, hebben de Egiptenaers van ſchrik bevangen de Atheners hunne bontgenooten laten loopen, en zich met de Perſen verzoent: waer door deze genootzaekt zyn geweeſt hunne ſchepen, die op het drooge gehaelt, en wyders tot het gebruik onbequaem geworden waren, altemael te verbranden, opdat ze niet in handen der vyanden raken zouden. Dezelve ſchryver verhaelt dat Artabazus en Megabyzus, gezien hebbende de overdappere forsheit der Grieken, die zich onderling aengemoedigt hadden, om,

als

(*a*) Segm. 32.
(*b*) Herod. l. VII. c. 97.
(*c*) Vid. Cteſias l. c. Diod. Sicul. l. c. p. 280. ed. St. ſeu p. 56. ed. Wech. Conf. Thucyd. l. c. p. m. 33. ſeq.
(*d*) l. VII. c. 97.
(*e*) Segm. 33.
(*f*) l. c. p. 282. ed. Steph. ſeu p. 58 ſeqq. Wechel.
(*g*) Herod. l. II. c. 41. & Steph. ſub hâc voce ſc. προσωπὶς.

als het gevecht zou aengegaen zyn, niets te bedryven, dat niet over een zou komen met de dapperheit in de vorige slagen getoont, en afgemeten hebbende hoe groot de nederlaegh van hun volk was, als hebbende veele duizenden van menschen te voren verloren, met die van Athenen een verbont gemaekt hebben op die voorwaerde dat zy veiligh uit Egipten zouden trekken. Dus waren de Atheners, zich door hunne eige dapperheit geredt, en Egipten verlaten hebbende, door Africa geheel tot Cyrene voortgetogen, en voorts tegen alle verwagting behouden in hun vaderlant gekeert. Maer Ctesias schryft dat, een gevegt tusschen beide de partyen ontstaen zynde, veele van beide de kanten, dogh meest Egiptenaers verslagen zyn, en dat Inarus in zyn dye van Megabyzus gequetst en op de vlucht gedreven, met Charitimides, en de overige Grieken en Egiptenaren, die behouden uit den slagh geweken waren, naer Byblus, een sterke stadt op den Nyl gelegen, (*a*) gevlucht is. Megabyzus Egipten dus herwonnen hebbende stelde daer tot Lantvoogt Sarsames, of Sartamas. Maer als hem toescheen dat de stadt Byblus niet zou kunnen bemagtikt worden, heeft hy met Inarus en de Grieken, waer van'er meer dan zesduizent overigh waren, een verdragh aengegaen met dat bedingh dat hun geen leet van den Koningh wedervaren zoude, en de Grieken, als het hun lustte, weder naer huis zoude keeren. Deze dingen dus verricht zynde reisde hy naer den Koning, dien hy zeer gestoort vond op Inarus. Evenwel verhaelt hebbende hoe alles was toegegaen, en hoe hy door de beloften aen Inarus en de Grieken gegeven Byblus bemagtigt had, rustte hy niet voor dat hy hunne straf afgebeden hebbende zyn oogwit bereikte. Weshalven hy aen het geheel leger niet langh daer na liet weten, dat Inarus en de Grieken geen leet zoude geschieden. Maer Amestris niet kunnende vergeten het ombrengen van Achemenides, die egter, als Ctesias t'onregt meent, geen zoon van Xerxes, maer broeder geweest is, vordert Inarus en de Grieken ter straffe, en eischt eindelyk Megabyzus zelf ook van den Koningh op, die in het eerst wel weigerde hen over te geven, maer eindelyk, als ze niet ophielt hem daer om lastigh te valllen, vyf jaren daerna Inarus en de Grieken in haer magt overgaf. Zy haeren wensch verkregen hebbende liet Inarus aen drie kruissen hechten, en vyftigh Grieken (want meer hadze'er in haer gewelt niet kunnen krygen) onthalzen. (*b*). Thucydides zegt dat Egipten weder onder de magt des Konings quam, uitgezeit dat Amyrtaeus in de moerassige kusten bleef heerschen, als die om de woestenye der moerassige bosschaedje, die de dapperste Egiptenaers bewoonden, niet kon overweldigt worden. Inarus ook door verraedt gevangen zynde was aen een kruis gehecht, en vyftigh roeischepen zoo van de Atheneren als andere bontgenooten, die niet wetende wat te voren gebeurt was, aen Mendesium, eenen der hoornen van den Nyl, waren aengekomen, werden te lant van voetvolk, en ter zee van de vloot der Feniciers omringt, zoodat ze, weinige uitgezondert, vernielt wierden. (*c*). Dat evenwel Thannyar, Inarus zoon, de lantvoogdye, die zyn vader bezeten hadt, van den Koningh der Persen gekregen heeft, wort door Herodoot (*d*) verhaelt.

Megabyzus euvel opnemende dat men het woort aen Inarus en de Grieken gegeven gebroken hadt, verzogt verlof om naer Syrie, zyne Lantvoogdye, te mogen trekken; het welk verkregen hebbende zont hy heimelyk eenige Grieken voor uit; en hen kort daer aen volgende viel van den Koningh af. Dus, buiten de ruitery, een leger van tweehondert duizent man op de been gebragt hebbende, wort hy hantgemeen met zekeren Usiris, tegen hem gezonden met tweehondert duizent man, en hem door de dapperheit zyner zoonen Zopyrus en Artyphius overwonnen hebbende, neemt hy hem levendigh gevangen. Want Megabyzus voet by voet tegen hem vegtende kreegh door een schicht een wonde in de dye: waer op hy zich van dezelve soort van wapenen bedienende hem in de dye en den schouder quetste; zoodat hy van zyn paert viel. Maer Megabyzus hem hebbende opgeholpen en wel doen bezorgen zond hem Artaxerxes daerna, op zyn begeerte, t'huis. Met het zelve geluk dreef hy Minostanes, of Minostates, den zoon van Artarius, Lantvoogt van Babylon, en broeder van Artaxerxes, met het leger der Persen op de vlucht, nadat hy hem in den schouder gequetst, en met een pyl in zyn hooft niet doodelyk gewondt had. Eindelyk maekt hy door bemiddeling van Artarius, en op den raet van Amestris en den gesneden Paphlagon, zynen peis met den Koningh. Hierna met den Koningh op de jagt getogen zynde, velde hy eenen leeu, die op den Koningh aenquam, en zich op zyn pooten had overend gestelt, met een jagtspriet: waerom de Koning verstoort dat hy een wildt dier had nedergemaekt, eer hy het eenen eenigen steek hadt toegebragt, hem beval het hooft af te slaen: dogh bewogen door de gebeden van Amestris en Amytis schold hy hem de halsstraf quyt, en verzont hem naer

(*a*) Vid. Stephan. in vocc. Βύβλος.
(*b*) Vid. Ctesias segm. 34 & 35.
(*c*) Thuc. l. c. pag. 35.
(*d*) l. III. c. 15.

Digitized by Google

naer zekere stadt, genaemt *Cyrta*, aen de roode zee gelegen. Vyf jaren daerna hier van daen vluchtende, en zich houdende of hy melaets was (want niemant magh volgens de Persiaensche zede by zulk een mensch komen) quam hy t'huis by zyne Gemalin, en ten tweeden male door haer toedoen en hulpe van Amestris zynen peis verworven hebbende, wert hy van Artaxerxes aen de Koningklyke tafel toegelaten.

Zyn doot. Eindelyk zes en zeventigh jaren out geworden storf hy tot droefheit zelf van den Koningh, die hem ongaerne miste. Zyn Gemalin Amytis verliep zich na zyn doot, even als haer moeder Amestris, schandelyk met de mannen. Ook had de Arts Apollonides van Cous, op haer smoorlyk verlieft, als zy t'eeniger tydt wat onpasselyk was geworden, haer gezegt dat zy in korten tydt haer gezontheit zou wederkrygen, indien zy zich met mannen wilde vermengen. Door deze konstenarye geraekte hy tot zyn oogmerk, maer toen zy de teering kreegh, onthielt hy zich van haer. Amytis dus de doot voor oogen ziende, bad hare moeder wraek te willen nemen over Apollonides. Deze ontdekte de gansche zaek aen Artaxerxes, met wiens toestemminge zy Apollonides

Apollonides gestraft. gevat hebbende twee maenden lang zwaerlyk pynigde en daer na op den zelven tydt toen Amytis storf, levendigh in de aerde delven liet. Zopyrus, de zoon van Megabyzus, zynen vader en moeder verloren hebbende, nam zyn toevlucht tot die van Athenen, dien zyn moeder dienst en beleeftheden bewezen hadt, en zeilde met eenigen der zelve naer Caunum, eene stadt in Carie, hedendaegs *la Rosa* genoemt, en eischte de stadt van de inwoners op. Maer zy antwoordden hem, dat zy bereit waren de stadt aen hem over te geven, maer niet aen de Atheneren, die hy by zich hadt. Vervolgens worp zeker Caunier, genaemt *Alcides*, eenen steen op het hooft van Zopyrus, zoo als hy onder den muur quam, waer van hy gestorven is. Maer zyne grootmoeder Amestris liet Alcides daer na aen een kruis hechten. Zy storf zelf kort daer op in hoogen ouderdom. Van dit alles doet Ctesias (*a*) breedt verhael, met wiens woorden die van Herodoot (*b*) moeten vergeleken worden.

Uit het gene hier van Amestris gezegt is kan niet bezwaerlyk besloten worden, hoe weinigh haer persoon, met dien van Esther, in de heilige schriften geroemt, zoo als Scaliger wilde, overeenkomt.

De Atheners vervolgens willende wraek nemen over de nederlagen die zy in Egipten geleden hadden, en de overige Grieken, die in Asie woonden, in vryheit stellen, zeggen den Persianen eenen nieuwen oorlogh aen. Cimon uit zyne ballingschap t'huis geroepen, wort Amirael gemaeckt over de herstelde vloot van twee hondert roeischepen, waer mede hy naer Ciprus oversteekt; daer gelant zynde de steden Cicium, en Malum inneemt, en de overwonnen beleefdelyk handelt. Oorlogh der Atheneren tegen de Persianen.

In dat jaer, het derde namelyk der LXXXII Olimpiade, geboodt Megabyzus de Persiaensche troepen, zyn leger houdende in Cilicie. Over de vloot van drie hondert roeischepen was tot Bevelhebber gestelt Artabazus, die te hulp van de Cipriers trekkende Cimon ontmoette; die in een zeegevecht zeer vele schepen in den gront boorde, en hondert schepen met al het volk genomen hebbende, de overige tot naer Fenicie vervolgde. De Persianen namen met het overige gedeelte hunner schepen de vlucht naer het lant daer Megabyzus met zyn leger lagh: dogh Cimon hen op de hielen zittende zet zyn volk aen lant, en valt de vyanden op 't lyf, alwaer hy een groote slachting onder hen gemaeckt hebbende, wederom met de zynen, naer de schepen keerde, en naer Ciprus zylde. Het ware met dit eilant, en den ganschen staet van Persie gedaen geweest, indien niet Artaxerxes de nederlaeg der zynen verstaen hebbende, op den raedt zyner vrienden, door bemiddeling van wederzyts Gezanten in het volgende jaer vrede op deze harde voorwaerden aengegaen was: *Dat de Griexe steden altemael in Asie haere eige vryheit en recht zouden hebben: Dat geene Persiaensche Lantvoogden op drie dagreizen naer de zee afkomen; noch eenig oorlogschip binnen Phaselis en de Cyaneesche eilanden zoude uitloopen mogen.* Als dit by den Koning, en de Krygshoofden gestaeft was, zwoeren de Atheners ook van hunne zyde, dat ze tegen de Provincien van Artaxerxes niets met de wapenen ondernemen zouden. Het verbont op deze voorwaerden gesloten zynde, voerden de Atheners hunne troepen uit Ciprus, hebbende glory genoeg behaelt uit de verwinning door hunne dapperheit verkregen, en door het aengaen van een verbont, zoo zeer tot hun voordeel gesloten. (*c*). Sedert dien tydt begonnen de zaken der Persen niet weinig verzwakt te worden, zynde daer uit licht te beseffen, dat, zoo'er eenig aenzienlyk, of heerlyk gebouw gemaekt is geweest, dat niet aen de volgende, maer eerste Koningen moet toegeschreven werden.

Megabyzus Overste der Persiaensche troepen.

Cimon slaet de Persiaensche vloot.

Vredeverbont tusschen Artaxerxes en de Grieken.

Daerenboven heeft Artaxerxes de vrientschap,

(*a*) Segm. 36. seqq. usque ad segm. 43.
(*b*) l. III. cap. ult.

(*c*) Vid. Diod. Sicul. l. XII. p. 292. seqq. edit. Steph. seu p. 73. seqq. Wechel. Conf. Thuc. l. c. p. m. 36. Plutarch. et Nep. in Cimone.

Digitized by Google

schap, die zyn vader met de Argiven gemaekt had, onderhouden, (*a*) en Themistocles geestimeert, indien wy Thucydides en anderen gelooven. . Aen Timagoras den Cretenser, of gelyk Phanias wil, aen Entimus den Gortynier, die uit naeryver van Themistocles, om den Koning volgens de Oostersche wyze te aenbidden, naer Persie getogen was, heeft hy een schoone ruime tent vereert, zendende daer by dekens en spreien, nevens eenen man, die ze spreiden zoude, onder voorgeven dat de Grieken niet wisten hoe ze'er mede omgaen mosten. Hy noodigde den zelven ook op het mael zyner bloedverwanten, dat te voren noit aen iemant der Grieken gebeurt was, nochte ook ooit daer na gebeurde, omdat die eer alleen aen die van het Koninglyke bloed gegeven wort. (*b*). Plutarchus verheft den destigen inborst van Artaxerxes, zoodat het der moeite waerdig is zyne eige woorden hier te stellen: *Hy zeide*, te weten, *dat het Koninglyker was by te voegen dan af te trekken. Hy was de eerste op de jagt onder zyn geselschap, en gaf vryheit aen die maer wilde den eersten pyl te schieten. Hy is ook de eerste geweest die instelde, dat als voorname mannen straffe verdient hadden, niet hunne lichamen, maer haere uitgetrokkene kleederen, zouden gegeesselt worden: nochte soude men het haer uit hun hooft trekken, maer hun hooftdexel alleen afneemen. Wanneer Saribarzanes zyn Kamerling hem iets onredelyx vergde, merkte hy dat hy dat deed om hier door te geraken aen de somme van duizent Daricen, welke soort van munte hier na uitgelegt werd. Hier op liet hy van zynen Schatmeester deze somme brengen, en aen hem overgeven, zeggende: zie daer Saribarzanes, ontfangh dit gelt. Want met u dit te geven zal ik geensints armer zyn: maer ik was onregtvaerdiger geweest indien ik uw verzoek ingewilligt hadt* (*c*). Dezelve schryver verhaelt dat Orontes, Artaxerxes schoonzoon, van den Koning gehoont en verwezen zynde zou gezegt hebben: Dat even als de vingers der rekenaren nu een millioen, en dan eens een getal van minder verbeelden; zoo ook de vrienden der Koningen nu eens hoog, en dan eens laeg gestelt worden.

Lof van Artaxerxes.

In het zevende jaer van dezen Koning wort verhaelt dat Esra naer Jerusalem getrokken is om de muren der stadt te herstellen. (*d*) Artaxerxes overleed deser werrelt in het vierde jaer der LXXXVIII Olimpiade, dat is in het 4289 jaer na de schepping der werrelt volgens de Juliaensche Periode, en naer Helvicus rekening in den jare 3525, als hy naer rekening van Diodorus (*e*) en Eusebius (*f*) XL; naer de getuigenisse van Sulpicius Severus XLI, en naer die van Ctesias XLII jaren geregeert hadt.

By zyne wettige Gemalinne Damaspia, die met haren zoon op eenen dagh storf, heeft hy Xerxes: by Alogune, een Babilonische byzit, Sogdianus of Secundianus: by Cosmartidene ook een Babilonische, Ochus en Arsites; en by Andia van Babilonie eenen zoon genoemt *Bagapeus*, en een dogter *Parysatis*, buiten nog dertien andere natuurlyke kinderen gewonnen. (*g*) Den troon zyns vaders beklom

VII. XERXES de II.

Deze zich aen de wellusten overgevende, en op zeker feest door de wyn bevangen zynde was in zyn Paleis gaen slapen, daer hy door zyn broeder Sogdianus, die den gelubden Pharnazyas, zynde in rang de naeste na Bagorazus, Menostanes, en eenige andere, op zyn zyde gewonnen hadt, vyfenveertig dagen na zyn vaders doot, gelyk Ctesias heeft aengetekent, om het leven gebragt wierd. Diodorus zegt dat hy een jaer, Eusebius (*h*) dat hy twee maenden geregeert heeft. En Ctesias wil dat zyn lichaem met dat van zynen vader te gelyk na Persien overgebragt is. Want de muilezels, die het lyk van Artaxerxes trokken, wilden niet voortgaen, even als of ze naer het lyk des zoons wachtten: maer zoo dra dit lyk aenquam, zouden ze haer meer gespoeit hebben. (*i*). Hem volgde in 't gebiet

Xerxes de II.

Van zynen broeder omgebragt.

VIII. SOGDIANUS of, volgens Ctesias, SECUNDIANUS.

Dees had by zich de gesnedenen Azabarites en Menostanes. Hy beschuldigde Bagorazus, met wien hy lang in heimelyke vyantschap geleeft hadt, toen hy uit Persie was wedergekeert, dat hy buiten zyne toestemminge zyns vaders lyk daer gelaten hadt, en liet hem doot steenigen. Dit stuk nam het leger zeer hoog op. En schoon hy het met geschenken zogt te bevredigen, egter kon hy den haet niet ontgaen, dien hy om het ombrengen van Bagorazus en zynen broeder Xerxes op zynen hals gehaelt hadt. Hy leidde ook lagen aen zynen broeder Ochus, die menigmael van hem ontboden zynde, en daer op belooft hebbende te zullen komen, echter niet verscheen. De Grooten derhalven des Ryx, en onder hen Arbarius, Over-

Sogdianus.

Afval der Grooten.

(*a*) Herod. l. VII. c. 151.
(*b*) Ath. l. I. p. m. 48.
(*c*) Vid. Apopht. T. II. op. pag. 173.
(*d*) Vid. c. 7. Esrae, Euseb. Chr. l. c. Abul Pharaj. l. c. Confer Scalig. & Simson P. c. Chron. Cath. sub A. M. 3547.

(*e*) l. c. p. 319 edit. Steph. seu p. 115. Wechel.
(*f*) l. c.
(*g*) V. Ctesias segm. 43.
(*h*) P. II. Chron. p. 133.
(*i*) Vid. segm. 44.

Digitized by Google

Overste der Ruitery van Sogdianus, en Arianes Lantvoogt van Egipten, ook zelf Artoxares de gesneden, die uit Armenie in Persie gekomen was, zyn altemael, op Sogdianus om zyne wreetheit gebeten, van hem afgevallen, en tot Ochus overgegaen, dien ze den Koningklyken hoedt, hoewel tegen zynen wil, hebben opgezet. Secundianus niet achtende den raedt van Menostanes, wort van Ochus door bedrog, gevangen en in de asschen geworpen. Waer op hy storf, na dat hy zes maenden en twintig dagen, of zeven maenden (want dus zegt Diodorus, het volle getal noemende) het Ryk bezeten hadt. (*a*) Na hem heeft alleen geheerscht

Secundianus gestraft.

IX. OCHUS, anders genaemt DARIUS, gemeenlyk gezegt DE BASTAERT.

Ochus.

Deze Ochus wort gezegt het Ryk van Persie aenvaert te hebben in het vierde jaer der LXXXVIII Olimpiade, dat is in het 3593 na de scheppinge der werrelt, en in het 4293 naer de Juliaensche Periode. (*b*). Zynen naem verandert hebbende is hy *Darjaves*, by de Grieken *Darius*, of, als Ctesias schryft, *Dariaeus* genoemt; welken naem Herodoot (*c*) te regt uitlegt Ἐρξείης, dat is, *Bedwinger*. (*d*). By hem waren in groot aenzien drie gesnedenen, Artoxares, Artibarxanes, en Athous. Tot zyn gemalin hadt hy Parysatis zyn zuster geboren uit eenen zelven vader, maer niet uit eene zelve moeder, een schrander wyf, en zeer afgerecht op den teerling. (*e*). Hy bediende zich ook van haren raedt in de grootste zaken. Zy had hem ook, eer hy aen de Kroon quam, twee kinderen gebaert, eene dogter, genaemt *Amistris*, en eenen zoon *Arsaces*, daer na *Artaxerxes* genoemt. By haer won hy, nu Koning geworden, nog eenen zoon, die naer de Zon *Cyrus* genaemt is: daer na ook *Artostes*, en dertien andere, die alle in hunne kintsheit gestorven zyn, uitgenomen eenen, genaemt *Oxendras*. Photius zegt (*f*) dat de Historischryver Ctesias dit uit Parysatis zelve gehoort heeft.

Arsytes valt van hem af.

Zyn broeder Arsytes uit eenen zelven vader of moeder geboren, viel van hem af, ook Artyphius, de tweede zoon van Megabyzus. Tegen deze wort zekere Artasyras gezonden, die in twee veltslagen verwonnen wort, dog in den derden de verwinning behalende de Grieken, die Artyphius volgden, door geschenken op zyn zyde trekt. En als Arsytes nergens verscheen beweegt hy onder verzekering van zyn woort Artyphius zich aen den Koning over te geven. Artyphius wert toen op Parysatis raedt niet gedoot, op dat Arsytes door deze goedertierenheit voor dien tydt bedrogen te lichter zich overgeven zou. Hy hier door in 't net gebragt wort met Artyphius te gelyk in d'asschen geworpen, welke soort van straf beschreven in de boeken der Maccabeen (*g*), van dezen Darius, dog geensins van Hystaspes zoon (als Val. Maximus (*h*) waent) uitgevonden is. Op deze straf heeft Ovidius het oog in zyn gedicht tegen Ibis:

Utque necatorum Darii fraude secundi,
Sic tua subsidens devoret ossa cinis.

Dat is:

En dat ge in gloeiende asch dus moogt uw leven derven,
Als die Darius deed door zyne listen sterven.

De Koning evenwel zou zynen broeder verschoont hebben, ten zy Parysatis ten deele door gebeden, ten deele met gewelt hem daer toe gedwongen hadt. Hier by wraek nemende over den gesneden Pharnazyas, die Secundianus in het ombrengen van Xerxes geholpen hadt, liet hy hem steenigen. Menostenes ook in verzekering genomen zynde ontging zyne straf door de handen aen zich zelven te slaen. Nogh viel van Darius af Pisuthnes, Lantvoogt van Lydie, eenige Grieken op zyn zyde getrokken hebbende, welker hooft Lycon de Athener was. Tegen hem zent hy Tissaphernes, Parmises, en Spithradates met een leger. De Grieken door gout omgekogt verlaten Pisuthnes: waer op hy door schoone woorden getroont zich overgeeft, en tot den Koning gebragt wert, die hem in de asschen liet werpen. Tissaphernes kreeg desselfs Lantvoogdy: en Lycon tot loon van zyn verraedt steden en landen. Hier na beving Artoxares, die onder de Gesnedenen by den Koning de eerste plaets bezat, de ydele hoop van het Ryk te vermeesteren. Hier op gaet hy Darius lagen leggen, en zyn vrou belasten, dat ze hem een baert zou maken om eenen man te gelyken. Maer deze ontdekte de zaek aen Parysatis, die den elendigen Gesneden liet ombrengen. Arsaces, daer na *Artaxerxes* genoemt, zoon van Darius, troude de dochter van Idernes, eenen Persiaen, genaemt *Statyra*: en aen den anderen kant tradt Terituchmes, de zoon van Idernes, in huwelyk met Amistris, zuster van Artaxerxes, en dochter

Afval van Pisuthnes.

Pisuthnes van de Grieken verlaten.

Artoxares staet naer het Ryk.

Hy wort omgebragt.

(*a*) Vid. Ctes. segm. 45. seqq. Conf. Diod. Sicul. l. c. p. 322. edit. Steph. seu p. 120. Wechelian.
(*b*) Euseb. p. II. Chr. p. 133. Conf. Scal. Animad. in Euseb. p. 100. et Diod. Sic. l. c.
(*c*) l. VI. c. 98.
(*d*) Vid. Scalig. l. VI. de Em. Temp. p. 586. Conf. Boch. in Phaleg. l. I. c. 15.
(*e*) Adi Plut. in Vita Art. Mnemon. T. I. op. 1019.
(*f*) Segm. 48.
(*g*) l. II. c. 13. ℣. 5. 6. 7.
(*h*) lib. IX. c. 2.

Digitized by Google

ter van Darius: waer in hy daer na, verlieft op Roxane, zyn zuster van eenen zelven vader geteelt, een overschoone vrou, en die zich wonder verstondt op het hanteeren van den boogh en het werpen met de spies, eenen weerzin kreegh: zoodat hy in het ende besloot haer in eenen zak te werpen, om van de driehondert mannen, met welke hy voorhad af te vallen, in de aerde gedolven te worden. Dog een uit deze, genaemt Udiastes, die zeer veel vermogt by Terituchmes, ontfing eenen brief van den Koning, waer in hy hem groote beloften deedt, zoo zyn dogter door zyn toedoen uit het gevaer geredt wierde. Hy den brief gelezen hebbende valt Terituchmes met zyne vertrouwelingen op het lyf, en maekt hem af. De zoon van Udiastes genaemt *Mithridates*, Wapendrager van Terituchmes, het bestaen zyns vaders gehoort hebbende, vloekte hem zeer, en bewaerde de stadt Zaris, die hy innam, voor den zoon zyns Heeren. Dogh Parysatis beval de moeder van Terituchmes, nevens zyne broeders Metrostes en Helicus, en twee zusters, die hy nog benevens Statira hadt, levendig te begraven, en Roxane levende in twee stukken te hakken. Darius wilde Statira zyn zoons gemalin, met de andere verdelgt hebben: maer Parysatis, vermurwt door de gebeden van Arsaces, verschoonde haer, schoon Darius haer zeide, dat zy t'eeniger tydt van dit mededogen berou zou hebben; het welk ook gebeurt is. (*a*)

Statira verschoont.

Dat in het tweede jaer van dezen Darius de bouw des Tempels van Jerusalem, die onder de voorgaende Koningen was blyven steken, hervat is, en de zeventigh weken van Daniel aenvangh genomen hebben, bewyst Scaliger (*b*) wytluftigh.

Darius in den oorlogh van Peloponnesus, gedagtigh, gelyk Justinus uit Trogus verhaelt (*c*), aen den haet zyns vaders en grootvaders tegen die van Athenen, heeft in het eerste jaer der XCI Olimpiade, wanneer de Atheners in Sicilie oorlogh voerden, en Alcibiades om het verbreiden der geheimenissen van Ceres uit het leger t'huis ontboden, en in zyn afwezen ter doot veroordeelt zynde, naer Lacedemon geweken was, een verbont met de Spartanen gemaekt door Tissaphernes, Lantvoogt van Lydie, op zich nemende alle de kosten des oorlogs tegen de Atheners te zullen dragen. Van dit verbont tusschen Tissaphernes van 's Konings zyde, en Chalcidius van die der Lacedemonieren, zegt Thucydides (*d*) dat deeze voorwaerden geweest zyn:

Voorwaerden des verbonts.

Wat lant of stadt de Koning bezit, of zyne voorouders bezeten hebben, die blyve aen den Koning.

De Koning en de Lacedemoniers en hunne bontgenooten in 't gemeen zullen gehouden zyn te verhoeden dat geen gelt, dat uit deze steden of van elders aen de Atheneren betaelt wert, of wat het ook zoude mogen wezen, aen de Atheneren gegeven worde.

Den oorlogh met die van Athenen zullen de Koningh, de Lacedemoniers, en hunne bontgenooten in het gemeen voeren.

Dezen zelven oorlogh zal men niet vermogen te eindigen, dan met gemeen goedtvinden des Konings, der Lacedemonieren, en der bontgenooten.

Al die van den Koning komen af te vallen, zullen voor vyanden gehouden worden van de Lacedemonieren en hunne bontgenooten: wederzyts zullen ook vyanden des Konings zyn, die de zyde der Lacedemonieren en hunner bontgenooten zullen verlaten hebben.

Een vloot tegen de Atheners toegerust.

Een zeer groote vloot wert toen uit Fenicie toegerust tot hulpe der Lacedemonieren tegen de Atheners, van welke in het begin des oorlogs alle de steden die met haer in verbont stonden waren afgevallen. Want Alcibiades helpende den oorlog voeren tegen zyn vaderlant, niet als een gemeen soldaet, maer met veltheerlyke bequaemheden, zeilde met vyf schepen naer Asie, en bragt zelfs de steden, die cynsbaer aen de Atheneren waren, alleen door 't gezagh zyns naems tot afval. Maer dit bestaen van Alcibiades haelde hem by de Lacedemoniers meer haet dan genegenheit op den hals. Want Agis Koningh der Lacedemonieren op hem verstoort om het schenden zyner gemalinne Timea, vreesde daerenboven voor de glorie zyns naems. Weshalven hy met de magtigste der Spartanen toeleide om hem van kant te helpen, als eenen, die zynen roem in den wegh was, stellende hier toe alle listen in 't werk. (*e*). Thucydides verhaelt dat de Peloponneziers na den slag by Mileten, waer in de Atheners het velt behielden, en na de doot van Chalcidius, in nadenken begonnen te komen, of niet wel Alcibiades t'eeniger tydt door liefde tot zyn vaderlant gedreven van hun mogt afvallen, en zich met de zynen verzoenen: en dat de Lacedemoniers, welker Koningh Agis, gelyk gezegt is, reeds te voren op hem gebeten was, hierom eenen brief schreven aen Astyochus, waer in zy middelen beraemden om hem van kant te helpen. (*f*). Als Alcibiades door Agis Gemalinne, gelyk Justinus verhaelt, hier agter gekomen was, heeft hy de vlucht

Alcibiades benadeelt zyn vaderlant.

Hy wort belaegt.

(*a*) Vid. Ctesias segm. 49. seqq. usque ad segm. 56.

(*b*) l. VI. de Em. Temp. p. 588. seqq. Conf. Simf. Chron. Cathol. P. c. sub anno 3583.

(*c*) l. V. cap. 2.

(*d*) l. VIII. p. m. 269.

(*e*) Plut. in vita Alcib. T. l. op. p. 204. Justin. l. c. cap. 2.

(*f*) l. c. p. 200. Conf. C. Nepos in Alcib. & Diodor. Sic. l. XIII. p. 349. ed. Steph. seu 164. seq. Wechel.

Digitized by Google

Zyn vlucht. vlucht genomen naer Tissaphernes, Lantvoogt van Darius in Lydie, wiens gunst hy wel haest won door zyne beleefstheit, vriendelykheit, en hoffelyke gedienstigheit, schikkende zich, naer het voorbeelt van Pausanias, naer de zeden der Meden en Persen. (*a*). Hier toe holp veel zyn jeugt, zyn schoonheit, en inzonderheit zyne welsprekenheit, waer door hy ook onder de Atheners uitstak. Op dien tydt, waer in het scheen dat de Atheners hunne oppermogentheit quyt waren, dewyl by na alle de kragten van geheel Oosten samen spanden om hunne stadt te onderdrukken, heeft hy Tissaphernes (Diodorus zegt t'onregt *Pharnabazus*) die drie hondert roeischepen tot hulpe der Lacedemonieren wilde zenden, van zyn voornemen afgebragt. Want hy bewoogh hem door zyne redenen de soldyen te verminderen, en aen het krygsvolk in plaets van eenen schelling 's daegs (om op zyn Hollantsch te spreken) maer drie stuivers te geven, en dat juist niet op den gezetten tydt, gelastende hem ook aen de Peloponnesiers te zeggen, dat de Atheners, die zich vry beter op den zeekrygh vertonden, maer eenen halven schelling aen het zeevolk gaven, niet zoo zeer uit gebrek van gelt, als wel omdat de soldaten en matroozen den overvloedt der soldye niet zouden misbruiken, en daer door hunne lichamen bederven. Hier by vermaende hy Tissaphernes, dat hy zich niet te zeer pynen zoude om den oorlog ten einde te brengen, nochte door het herwaerts doen komen der Feniciaensche schepen, die hy toegereedt hadt, of door het in staet brengen van grooter vloot, het oppergebiet te lant en ter zee aen de Lacedemonieren overgeven, maer hen beide liever de heerschappy laten verdeelen. Want hier door zoude de Koning altydt gelegenheit hebben van den genen, die hem mogten beledigen, anderen op den hals te zenden. Maer zoo het lant-en zeegebiet aen een van beide overging, dat hy dan geen helpers zou hebben om de genen, die de oppermagt hadden, op het lyf te vallen, of hy most zelf t'eeniger tydt met groote kosten en gevaer een gevecht gaen wagen. Maer dat het beter ware, deze moejelykheit van zaken met kleene kosten te eindigen, en dus met behoudenisse van zynen staet de Grieken aen elkander te helpen. Hy voegde hier by, dat de Atheners dienstiger voor hem zouden zyn in het genootschap des gebiets, als die zo zeer niet wenschten naer de heerschappye te lant, en een manier van oorlogen hadden, die den Koning beter te stade zou komen: en indien zy zyne bontgenooten wierden, dat ze zich zelf wel een gedeelte der zee eigen maken, maer onder 's Konings magt alle Grieken brengen zouden, die zyne Provincien bewoonden. Dat de Lacedemoniers in tegendeel toeleidden om de vryheit te herstellen: die geensins te gelooven was dat, daer ze nu de Grieken zelfs van de Grieken verlosten, hen ook niet zouden verlossen van de barbaren, zoo ze'er niet al eenige te voren van verlost hadden. Hy most dan beide de partyen met den strydt laten begaen, en, als de kragten der Atheneren voor het grootste gedeelte stomp geworden waren, dan eerst de Peloponnesiers uit de Provincie dryven. (*b*).

Deze zaken dus gevoegelyk en naer gelegenheit des tydts voorgestelt werden van Tissaphernes zelf goedt gekeurt. Hier op begon hy spaerzamer te zyn in het betalen der soldyen aen de Peloponnesiers, de Feniciaensche schepen, die reeds bereit waren, op te houden, en in alles niet duister te kennen te geven, dat hy noode met die bontgenooten den oorlogh voerde. Alcibiades begerende in zyn vaderlant herroepen te worden, gaf ondertusschen den Atheneren hoop van een verbont met Tissaphernes en den Koning van Persie aen te gaen, indien ze den staet der Gemeente wilden veranderen. Eindelyk ook tot zynen wensch geraekt zynde heeft hy de Lacedemoniers en hunne bontgenooten te water en te lant overwonnen. Dogh Tissaphernes, om zich de Peloponnesiers niet geheel tot vyanden te maken, en hen daer toe te brengen dat ze voor een groot gedeelte van hunne soldyen versteken, mogten van de Atheneren overwonnen, en geheel verdrukt worden, ontboodt hen tot zich, betaelde de agterstallige soldyen, en vernieude met hun het verbont in het dertiende jaer van Darius regeringe, gelyk by Thucydides te zien (*c*) is.

Maer terwyl Tissafernes dus in het heimelyk Alcibiades en de Atheners begunstigt, en hierom het futselboek zoekt, betalende tragelyk de soldyen, en houdende de Feniciaensche schepen, die hy gedurig zeide dat komen zouden, op, stelt Darius zynen zoon Cyrus tot Lantvoogt over Lydie en Ionie in de plaets van Tissaphernes. Dees den Lacedemonieren te hulp komende, en de soldye voor elken matroos tot vier stuivers verhoogende, herstelde in hun de hoop van tot hunnen vorigen staet te zullen geraken. Dus in kragten toegenomen zynde hebben zy onder 't beleit van Lysander, niet Alcibiades, gelyk Justinus verhaelt, maer Philocles Dydaeus, Menander, Conon, en andere Veltoversten der Atheneren geheel geslagen. Want Alcibiades toen geen bewint hebbende, had de Atheensche Oversten gewaerschout, dat Medocus en Seuthes, Koningen van Tracie, bereit waren met groo-

(*a*) Vid. Ath. l. XIV. p. 535.

(*b*) Thuc. l. c. p. 277. Conf. Isocr. περὶ τοῦ ζεύγους λόγος.
(*c*) l. c. p. m. 281.

groote hulptroepen aen te komen, indien men hem Alcibiades wilde doen deel hebben aen het Krygsgebiet.

Daerenboven vermaende hy hen, datze hunne soldaten niet van malkander verspreit de landen zouden laten afloopen, dewyl de vyanden op bevel van hunnen Veltheer daer ontrent op hun luimen lagen. Maer zy, zynen raedt in den wint geslagen hebbende, zyn door de schielyke aenkomst der vyanden overvallen, en de slagting onder de Atheners, die hier en daer op het land verstroit waren, was zoo groot, dat ze in dien slag meer wonden kregen, dan ze in de vorige gegeven hadden. De dapperste en oudste sneuvelden daer ook: zoodat het den Lacedemonieren hierna licht viel Athenen te bemagtigen (*a*). De Persen nu onder dezen Koningh Darius, terwyl de Grieken elkander in 't haer zitten, en door den inwendigen oorlogh hunne eigene krachten slyten, hernemen de steden en gewesten in kleen Asie, die ze in voorgaende tyden verloren hadden (*b*).

Wyders bedwong Darius de Meden, die de stoutheit gehadt hadden van tegen de Persen op te staen, door eenen dubbelen optogt (*c*). Dogh Egipten verloor hy door den afval van Amyrtaeus den Saïter, als die het achtentwintigste geslagt der Egiptische Koningen instelde, gelyk Eusebius getuigt (*d*). Polydamus Scotusaeus, eenen man oversors en sterk, noodigde hy tot zich, onder belofte van groote geschenken, naer de getuigenisse van Suidas (*e*). Men zegt dat Sokrates gewoon was van dezen Darius te zeggen, dat hy liever *Darius* gunst had, dan eenen *Daricus* (*f*). Darius eindelyk te Babilon eenigen tydt ziek gelegen hebbende quam te sterven in het derde jaer der XCIII Olimpiade, na het scheppen der werrelt naer Helvicus rekening in het jaer 3544. naer de Juliaensche periode 4307 ontrent het einde des Peloponnesischen oorlogs. Ctesias (*g*) verhaelt dat hy XXXV. jaren geregeert heeft. Maer Diodorus (*h*) en Eusebius (*i*) schryven hem alleen XIX. jaren toe, dat meer met de waerheit overeenkomt. Met deze schryveren moet men ook (*k*) Scaliger vergelyken. Op hem volgde

(*a*) Vid. Xen. l. II. de reb. Graec. Diod. Sicul. l. c. p. 388. seqq. ed. Stephan. et p. 223. seqq. edit. Wechelian. Plut. in vit. Alcibiad. T. c. p. 211. seq. Nep. l. cit. etc.

(*b*) Vid. praeter sup. alleg. auct. Thucyd. toto libro VIII.

(*c*) V. Herod. l. I. c. 130.

(*d*) P. II. Chron. p. 133.

(*e*) in voce *Polydamas*.

(*f*) Plut. libro περὶ φιλαδελφίας T. II. op. p. m. 486.

(*g*) segm. 55.

(*h*) l. XII. pag. 322. et 389. edit. Steph. seu 120. et 126. Wechelianae..

(*i*) l. c p. 133.

(*k*) Animad. in Euf. pag. 100.

X. ARSACES of ARTAXERXES bygenaemt MNEMON wegens zyne goede geheugenisse.

Arsaces, by Plutarchus genoemt *Arsicas*, heeft aen het Ryk gekomen zynde den naem van *Artaxerxes* of *Artoxerxes* aengenomen, en den bynaem gevoert van *Mnemon*. Abul Pharajus noemt hem *Artahshasht* den II. gebynaemt *Regeerder*. Plutarchus verhaelt in het begin van zyn levens beschryving dat hy zagtmoedigh en goetaerdiger was dan zyn jonger broeder Cyrus, die scherp en wakker van aert al van jongs af was. Evenwel zyn moeder Parysatis, alle hare genegenheit op Cyrus overbrengende, trachtte hem op de zelve wyze, als Xerxes de Groote op den raedt van den Lacedemonischen Demaratus gebruikt hadt, te weten, omdat Cyrus geboren was uit Darius Koning zynde, en Artaxerxes, toen hy nogh buiten bewint was, aen het Ryk te helpen. Cyrus hier op, toen zyn vader ziek was, uit Lydie ontboden zynde en naer Persie reizende, had geen kleene hope geschept, dat zyn moeder zyne verkiezing tot de kroon zou uitgewerkt hebben. Maer Darius met zyn vrou van geen een gevoelen zynde, verklaerde by uiterster wil den oudsten tot Koningh, en Cyrus den jongsten tot Lantvoogt van Lydie, en oversten der zeekust. (*l*) Hier uit rees afgunst en daer uit bedekte vyantschap tusschen den Koning en zyn broeder en moeder. Udiastes, den moorder van Terituchmes, wert ter gunste van Statira door 's Konings last de tongh door den nek getrokken en afgesneden, en zyn landvoogdy aen zynen zoon Mithridates gegeven. Tissaphernes beschuldigde Cyrus van den Koning lagen gelegt te hebben: dogh zyn moeder verbadt hem. Dus is het verhael van Ctesias (*m*). Plutarchus verhael luit een weinigh anders. Kort na Darius doot zegt hy dat Artaxerxes naer Pasargaden gegaen is, om aldaer van de Persiaensche Priesteren tot Koning ingewydt te worden. Hy zegt ook dat 'er ter zelver plaetse een tempel der krygsgodinne te zien is, die hy gist dat Minerva is. De zede dezer inwydinge bragt mede dat de geen, die ingewydt stont te worden, zoodra hy ingegaen was, zynen langen rok most afleggen, en aentrekken den rok, die de oude Cyrus, eer hy aen het Ryk quam, gedragen had: dan ook een klomp vygen most eten, terpentyn inzwelgen, en eenen beker met zure melk indrinken. Als Artaxerxes gereedt stond om dit te doen, heeft Tissaphernes zekeren priester, die Cyrus in de zeden des lants, en de Persiaensche wysheit onderwezen hadt, en daerom boven alle Persen qualyk nam, dat Arsaces.

(*l*) Plut. l. c. Conf. Just. l. V. c. 11.

(*m*) l. c. segm. 56.

Digitized by Google

dat men hem geen Koningh gemaekt hadt, by hem gebragt. Dezen priester ontdekt aen den Koning, hoe dat Cyrus besloten hadt hem in den tempel, als hy zyn kleedt zou uitgetrokken hebben, door lagen van kant te helpen. Eenigen zeggen dat Cyrus zelfs in den tempel vastgehouden is. Maer zy voegen'er by dat zyn moeder hem in de armen gevat, hem omhelst, en haer hair om zyn lyf geslingert hebbende, met veel weenens en biddens ontslaging voor hem verkregen, en bewerkt heeft, dat hy naer zyne lantvoogdye aen de zee zou verzonden worden.

Cyrus staet naer het Ryk.

Dogh Cyrus vergetende de goedtheit zyns broeders, yverde meer dan te voren om het Ryk in zyn handen te krygen. Den Koning wert door Tissaphernes en Pharnabazus aengedient dat zyn broeder nieuwigheden in het hooft had. Dogh zyn moeder Parysatis arbeidde om allen argwaen uit 's Konings hart te trekken. Ook Cyrus schreef hoffelyke brieven, nu eens iets op den Koning verzoekende, en dan Tissaphernes op zyn beurt ook beschuldigende, als leefde hy met hem in oneenigheit en mistrouwen. Ondertusschen evenwel bragt hy een groot leger van alle kanten by een. Hy noodigde de Lacedemoniers door brieven tot deelgenootschap van dezen Krygh, sprekende daer in van zich zelven, dat hy hartiger was dan zyn broeder, dat hy meer wyns verdragen en drinken kon dan hy: en dat zyn broeder op de jagt werk hadt om zich te paert te houden, en als hem eenige schrik overquam niet op zynen troon kon blyven zitten. Hy bad hen, zy zouden hem volk te hulpe zenden, beloovende dat hy aen het voetvolk paerden; aen de ruiteren wagens; aen de eigenaers van lanthoeven, dorpen; aen de bezitters van dorpen, steden, en zilver en gout niet by het getal, maer by het gewicht geven zoude. (*a*). De Lacedemoniers meenende dat deze Oorlogh hun dienstigh was, besluiten aenstonts hulptroepen aen Cyrus te zenden, en eenen geheimen brief staetswyze aen Clearchus, hunnen Amirael by Samos, gezonden hebbende, gelastenze hem daer in al na te komen wat Cyrus hem bevelen zoude. De Atheners zich als onkundigh houdende tegen wien deze kryg stont gevoert te worden, zenden ook krygsbenden aen Cyrus, zoekende zyne gunst, indien hy quam te winnen, en zoo hy te kort schoot, quytscheldingh van dit bestaen by Artaxerxes, alzoo ze niets opentlyk tegen hem ondernomen hadden. Dus trok Cyrus tegen den Koningh op, brengende groote krygsbenden van verscheide volkeren: die hy van de Grieken voor geld overgenomen had, waren in getal niet veel minder dan dertien duizent man.

Hy brengt krygsvolk op de been.

(*a*) Vid. Plut. l. c. p. 103. seq. Conf. in Apopht. T. II. op. p. 173.

Als het gerucht ontstont dat Cyrus in aentogt was, bekeef Statira Parisatis seggende dat ze dezen oorlog gestookt hadt. Maer de Koning trok met een leger, dat uit negen hondert duizent mannen bestont, altemael deftig ten oorlog toegerust, zynen broeder te gemoet. De veltslagh ging aen op een veld, vyf hondert stadien van Babilon afgelegen aen den Eufraet. De plaets wort *Cunaxa* genoemt. De troepen des Konings worden door de Griexe geslagen. Cyrus met zynen broeder hantgemeen geworden, quetst hem met eenen pyl, zoodat hy van 't paard viel, en van de zynen weechgedragen zich op eenen heuvel begaf. Anderen zeggen dat Cyrus van den Koning en zyn lyfwacht door pylen is afgemaekt. Maer Ctesias, die by het gevecht geweest is, bevestigt het eerste, en dat Cyrus trots op de overwinning, en gezeten op zyn wilt paert, genaemt *Pasacca*, na het vallen der duisternisse, door het midden der vyanden gereden, en roepende, *wykt elendigen*, eerst van Mithridates, eenen Persiaenschen jongeling, in zyn hooft nevens het oogh gewond, en daer na van zyn paert gevallen, van zekeren Caunier, een gering man, van agteren gequetst is, aen welke wonde hy zou gestorven zyn. Artasyras, een verspieder des Konings, rydende by avontuur voorby de plaets daer Cyrus den geest gegeven hadt, en uit de gesnedenen verstaende dat het Cyrus was, rydt met vollen ren naer Artaxerxes, en geeft'er hem kennis van. Hy hier na toe gevlogen gebiet Mesabates (Ctesias noemt hem *Bagabates*) den gesneden de regterhant en het hooft van den gesneuvelden, volgens zekere wet der Persen, af te houwen. De Koning dus by elk willende aengezien zyn voor den ombrenger van Cyrus, gaf last om Mithridates, als of hy hem het dekkleedt van Cyrus paert, dat hy gevonden hadt, en den Caunier, omdat hy hem volgens zyn zeggen de gewenschte bootschap van Cyrus doot gebragt hadt, statelyk te beschenken. Maer deze beide, dwaesselyk zich de eere aenmatigende van Cyrus gedoot te hebben, worden aen Parysatis op haer verzoek van den Koning ter straffe overgegeven, en wreedelyk gepynigt. De Caunier liet ze de oogen uitbooren, en gesmolten koper in d'ooren druipen, tot dat hy doot was, en Mithridates door de pynigingh tusschen twee schuiten ombrengen. Deze soort van straf leggen wy uit ontrent het einde van dit hoofstuk. Mesabates was noch ovrig, dien zy op het spel met den teerling opgezet zynde, van den Koning, die op geen quaedt dagt, gewonnen had, liet ze levende het vel afstroopen, zyn lichaem over dwars aen drie kruissen, en zyne huit afzonderlyk aen een pael hechten. De Koningh nam

Artaxerxes optogt tegen zynen broeder.

De troepen des Konings geslagen.

Wreetheit van Parysatis.

Digitized by Google

nam dit euvel op, maer zy wist hem met boerten te stillen. De Grieken liet de Koning wel toe ongestraft naer hun lant keeren, maer evenwel Clearchus en anderen, van Tissafernes door schoone beloften in hun verderf gelokt, opvangen, en altemael wreedelyk, uitgezeit Menon den Thessalier ombrengen. Want Ctesias vertelt dat de omgebrachte van de honden en vogelen verscheurt zyn, maer dat een bui van wint eenen hoop aerde op Clearchus lyk gemaekt heeft, en dus het zelve bedekt, waer uit een bosch van Palmboomen gegroeit zynde die plaets overschaduwt heeft. Dog die schryver voegt hier by dat Parysatis te gelyk door gesnedenen op dien tydt, toen Clearchus gedoot wiert, daer ter plaetse palmtakken in 't velt heeft doen begraven. De overige Grieken zich andere Oversten gekoren hebbende, Chirisophus namelyk die aen het hooft van hun leger gaen, en Xenofon den Athener, die het zelve sluiten zoude, terwyl Tissaphernes ondertusschen en de overige troepen der Persen hen by wylen van agteren belaegden, zyn, der wegen onkundig, door ongebaende wegen en afgebroken gebergte, voortgetrokken naer de slinke zyde van den Pontus Euxinus, en ter naeuwer noodt te Byzanssen, en voorts over Tracie t'huis gekomen. Maer van tien duizent mannen zyn 'er maer drie duizent en agt hondert behouden overgebleven (*a*).

Haet van Parysatis tegen Statira.

Parysatis nu eenen verouderden haet dragende tegen Statyra, kon met geen goede oogen aenzien de magt en het gezag, dat ze by den Koning hadt: waerom ze haer met hulpe van hare dienstmaegt *Gingis* of *Gigis*, op welker trouwe zy zich verlaten mogt, lagen leidde, en naer middelen omzogt om haer door vergif van kant te helpen. Want als ze op zekeren tydt samen aen tafel zaten, en een en de zelfde spys uit bekommering en vreeze nuttigden, sneedt Parysatis zekeren Persiaenschen vogel, genaemt *Rhyndazes*, zoo groot als een ei, en van binnen geheel vet zynde, met een mesje op, welkers eene zyde met vergift bestreken, en de andere zuiver was, gevende de vergiftigde helft aen Statyra, en nemende de zuivere helft voor zich zelve. Statyra haere helft gegeten hebbende voelde wel haest groote smarten en pynen, zoo dat ze het schelmstuk gewaer wiert, en den Koning, die al lang geen goedt oog op zyne moeder gehadt hadt, als die haer wreedt en onverzoenlyk hart kende, in het zelve vermoeden bragt. Statyra dan dus omgekomen zynde worden de gesnedenen van Parysatis gevangen genomen, en vreesselyk gepynigt. Zy hielt Gingis langh in haer kamer, en weigerde haer op het bevel van den Koningh over te geven. Doch als ze eens

Statira vergeven.

des nagts uitgelaten wiert, om uit het paleis naer haer huis te gaen, wertze door lagen gegrepen, en haer hooft tusschen twee steenen geplet, welke straf de Persen de vergiftigers gemeenlyk doen lyden. Artaxerxes beledigde hierom zyn moeder niet, noch met woorden, noch met werken, doende haer alleen op haer verzoek vertrekken naer Babilon, en haer toedryvende dat hy, zoo lang zy in 't leven was, Babilon niet zien zou. (*a*)

Na de nederlaegh van Cyrus heeft Artaxerxes Pharnabazus gezonden naer alle de lantvoogdyen, die aen den zeekant lagen, om ze in zyn magt te nemen. De Lantvoogden dan, die het met Cyrus gehouden hadden, vreezende voor straffe, stillen Tissaphernes door gezanten, en maken hunnen peis met hem. Tamos lantvoogt van Ionie, bang voor de gramschap des Konings, zet al zynen rykdom en kinderen behalven een, *Saus* genoemt, in schepen, en vlucht'er mede naer Psammetichus (Eusebius zegt *Psammithes*) den derden Koning van Egipten na Amyrtaeus. Maer dees ongeagt alle vrientschap, en het recht van gastvryheit, neemt hem al zynen schat af, en doot hem met de zynen. De Grieken uit Asie na Cyrus nederlaegh naer huis gekeert zynde hadden ontdekt dat het hart des Konings en der Persianen aen schatten van gout hing, datze vorders verstrikt waren in weelde en vrouwemin, dat al hun doen wyders maer opgeblazenheit en wint van dreigementen was. De Griexe steden ook door Asie verspreit, wanneer hun ter ooren gekomen was, dat Tissaphernes hunnen bodem naderde, baden en smeekten de Lacedemoniers door gezanten, datze hen toch niet ten gronde toe van de barbaren zouden laten verdelgen. Deze zenden hier op aen Tissafernes gezanten af, en doen hem aenzeggen dat hy de Griexe steden zou ongemoeit laten. Hy egter tastte Cume aen, en liep het omleggende lant af: hoewel hy om het ingevallen wintersaizoen genoodtzaekt was het belegh op te breken. Waerom hy de gevangenen voor een groote somme gelts wedergevende aftrok. De Lacedemoniers zonden toen tegen de Persen den veltoversten Thimbro, daerna ook Dercyllidas. Maer deze regtten niets noemens waerdigs uit, stropende alleen, en het platte lant afloopende. Ja zelf toen de legers nu elkander in 't gezicht stonden, maekte Dercyllidas met Pharnabazus en Tissaphernes een bestant. Maer Artaxerxes stelde Conon den Athener, op den raedt van Pharnabazus, die gedurende het bestant naer den Koning getrokken was, tot Amirael over de vloot. De Lacedemoniers gesterkt door de krachten van Nephreus (Eusebius noemt hem *Nephrites*) Koningh van

(*a*) Xenoph. l. 2. de Cyri exp. l. VII. Ἀναβάσεως. Ctesias segm. 57. seqq. Is. Orat. Suas. II. ad Phil. Justin. l. cit.

(*a*) Vid. Plutarch. in Artax. p. 1020. seq. Conf. Ctesias segm. 60. etc.

Digitized by Google

van Egipten, zenden Agesilaus hunnen Koningh met tien duizent voetknegten, en vierhondert ruiters naer Asie tegen de Persen: daer hy Tissafernes na een hart gevecht slaet en dwingt naer Sardes te vluchten. Diodorus zegt dat de Persianen toen ter tydt twintigh duizent ruiters, en vyftigduizent voetknechten hadden: dogh Pausanias beweert dat hun krygsmagt zoo sterk was, als noch Xerxes tegen Griekenlant, noch Darius tegen Scythie en Athenen, noch oit iemant anders tegen zyne vyanden hadt aengevoert. Artaxerxes de nederlaegh der zynen verstaen hebbende heeft Tissafernes, die Nepos zegt dat van den Koning af, en de Lacedemoniers toegevallen was, ter doot veroordeelt, wel meest op het aenhitsen van Parysatis, die seer op hem gebeten was, omdat hy den optogt van Cyrus quaedtaerdiglyk had overgedragen, zettende in zyn plaets Tithraustes, die met haet ingenomen was tegen de Lacedemoniers. Dees Agesilaus tot een montgesprek gelokt hebbende sloot met hem eenen stilstandt van wapenen voor een half jaer. Ondertusschen reisde Conon de Athener naer den Koning, van wien hy ter gehoor gelaaten, en rykelyk begiftigt zynde, volle magt verkreeg, om de Lacedemoniers ter zee te beoorlogen, en eenen Amptgenoot naer zyne zinlykheit te kiezen. Men voegde hem ook eenen schatmeester toe, die zoo veel gelts zou hebben op te schieten, als Conon goedt zoude vinden. Conon Pharnabazus tot zynen Amptgenoot gekozen hebbende, begeeft zich, nadat hy alles wel bezorgt hadt, in zee. Artaxerxes daerenboven wel begrypende hoe deze kryg most gevoert worden, zond Hermocrates den Rhodier (Pausanias noemt hem *Timocrates*) met een groote meenigte van gout naer Griekenlant, om hier mede de overigheden der steden om te koopen, en de volkeren van Griekenlant tot het voeren van den oorlog tegen de Lacedemonieren aen te hitsen. Als dus de magtigste steden tegen hen aenspanden, wert Agesilaus uit Asie t'huis geroepen, die, had het Conon niet verhoed, den Koning gansch Asie tot den berg Taurus toe afhandig had gemaekt. Men zegt dat Agesilaus uit Asie trekkende, na dat hy Pisander (Diodorus noemt hem *Periarchus*) tot bevelhebber over de vloot gelaten hadt, zou gezegt hebben, dat hy door drie duizent pylschieters (hy meende Persiaensche penningen, daer een pylschieter op stondt) van den Koning uit Asie gedreven wiert. Conon ondertusschen en Pharnabazus hebben na het vertrek van Agesilaus de vloot der Lacedemonieren by Cnidus aengetast, en, na dat ze veele schepen genomen, en nogh meer in den gront geboort hadden, dezelve geheel vernielt: door welke overwinning de Lacedemoniers het gebiet der zee verloren hebben. Zoo wierden ook de meeste steden, die met haer in verbont stonden, door deze vloot der vyanden genoodsaekt van hun af te vallen: waer van eenige zich ontslagen hebbende van de bezetting der Lacedemoniers hunne vryheit hanthaefden, en andere Conon aenhingen. Daer na verwoeste Conon de landen der vyanden, en herstelde de muren van Athenen, die de Lacedemoniers te voren om verre geworpen hadden. En dit was, zegt Justinus uit Trohus, het lot van Athenen, dat het te voren van de Persen verbrant, daer na door hunne eige handen; en nu van de Lacedemonieren verwoest, uit den buit op haer behaelt weder wierde opgemaekt: hebbende de Atheners aldus by beurtwisseling nu de genen tot bontgenooten, die toen hunne vyanden waren; en nu tot vyanden, met wien ze toen in een naeuwe verbintenisse van vrientschap stonden. Maer Tiribazus, bevelhebber der Persiaensche troepen in Asie, benydende de voorspoedige bedryven van Conon, gelyk Diodorus meent, of merkende dat Conon heimelyk toeleidde om Ionie en Eolie weder te brengen aen de zyde der Atheneren, gelyk Nepos wil, ontboodt hem by zich onder voorwending van hem naer den Koning te willen zenden. Maer Conon was zoo dra niet by hem gekomen, of hy liet hem in de gevangenisse zetten, waer uit hy nochtans, zoo als Dinon zegt, zich heeft weten te redden. Eindelyk geboodt Artaxerxes, naer het verhael van Justinus, den Grieken vrede te maken. Dog Diodorus en Plutarchus verhalen dat de Lacedemoniers afgemat door den oorlog, dien zy te gelyk met de Grieken en Persen te voeren hadden, den Amirael Antalcidas naer den Koning van Persie gezonden hebben om den vrede te bevorderen: en dat dees den Koning begunstigende te weeg gebragt heeft, dat de Griexe steden, en eilanden, die aen Asie behoorden, aen hem cynsbaer zouden blyven. Om welke reden de Koning aen Antalcidas een krans van bloemen, gedoopt in een zeer kostelyke balsem, gezonden heeft (*a*). Dat deze oorlog der Persen met de Lacedemonieren geduurt heeft van het eerste jaer der XCV Olimpiade tot het tweede jaer der XCVIII, waer in de gemelde vrede gesloten is, kan bespeurt worden uit Diodorus (*b*).

Conon ontfangt het bewint des oorlogs.

De Lacedemoniers verliezen het zeegebiet.

Conon gevangen.

Oo Ar-

(*a*) Vid. de his omnibus Xenoph. in Hellen. l. III. IV. V. passim. Diod. Sicul. l. XIV. Nep. in Vit. Conon. et Agesil. Plut. in Artax. Con. & Agesil. Just. l. VI. Pauf. in Lacon. S. l. III. c. 9. Conf. Polyaen. l. I. Strat.

(*b*) l. c. p. 416. et 452. edit. Steph. seu p. 264. et 319. Wechelianae.

Digitized by Google

Artaxerxes op-togt tegen den Koning van Cyprus.

Artaxerxes aen deze zyde van vyanden verlost begon nu zynen optogt tegen Euagoras, Koning van Cyprus. Orontes, 's Konings schoonzoon, had het gebiet over drie hondert duizent voetknechten. Over een vloot van drie hondert roeischepen geboodt Tiribazus met zekeren Gaus, die aen zyn dochter getrout was. Euagoras kreeg hulp van den Koning van Egipten, van den Vorst van Carie, van de Arabieren, en van Tyrus. Hy had in 't geheel twee hondert roeischepen; zes duizent soldaten van zyn eigen volk, en nog veel meer van zyne bontgenooten by een gezamelt. Met zyne roofschepen, waer van hy'er een goedt getal vaerdig had, onderschepte hy den lyftogt, die den Persen toegevoert wert, en bragt daer door te weeg, dat'er een groote hongersnoodt in hun leger ontstont, waer door het krygsvolk aen 't muiten raekte. Want de gehuurde soldaten door gebrek van eetwaren geperst vielen op hunne oversten aen, slaende eenige der zelve doot, en vullende al het leger met een groote beroerte. En zy wiert ter naeuwer noodt noch gestilt door de behendigheit der bevelhebberen zoo van het lantvolk, als van de vloot, die zoo spoedig als doenlyk was voorraet van koorn uit Cilicie deden komen. Euagoras, dien volop van koorn, gelt, en andere nootsaaklykheden uit Egipten wert toegevoert, greep de koninglyke vloot aen, zoo als ze voorby Citium zeilde, wel eer een stadt in het zuider gedeelte van Cyprus gelegen, en hielt in den eersten aenval de overhant. Maer Gaus en Tiribazus hunne kragten inspannende dwongen hem door de dapperheit hunner Persianen de vlucht te nemen. De Persen dus overwinnaers geworden, zamelen zoo wel hun lant-als zeevolk by een, en belegeren de stadt Salamis te gelyk te lant en te water. Ondertusschen ging Tiribazus de tyding der overwinning aen den Koning brengen. Euagoras de zorge van het beschermen der stadt aen Pythagoras gelaten hebbende, liet zich by nagt van Salamis naer Egipten voeren, daer hy by den Koning komende hem aenmaende, dat hy wel te denken hadt dat hy met de Persen eenen gemeenen oorlog voerde, en daerom al zyn kragten moest inspannen om zich wel te quyten. Maer uit Egipten met veel minder gelt dan hy gedagt had wederkeerende, en ziende dat de stadt Salamis door de vyanden ten hoogste benaeut, en van de hulpe der bontgenooten verstеken was, hielt hy door Gezanten om vrede aen. Tiribazus, die toen het oppergezag hadt, gaf tot antwoort, dat hy in geen handeling treden zou, ten zy Euagoras alle de steden van Cyprus verliet, en te vreden met de heerschappye over Salamis alleen bereit ware jaerlyxe schatting aen den Koning van Persie te betalen, en op zyne bevelen, als een knecht by zynen heer, gereedt te staen. Hy nam de voorwaerden, hoe hart zy ook waren, aen, en liet aen Tiribazus zeggen, dat hy zich aen den Koning niet als een knecht, maer wel als een dienstbare Koning wilde onderwerpen. Dit billyk verzoek stondt Tiribazus toe. Maer Orontes, die hem zyne glory benydde, beschuldigt hem door brieven by Artaxerxes, dat hy de stadt niet door gewelt had ingenomen, daer het nogtans in zyne magt was geweest: dat hy op zyn eigen gezag een verdragh had aengegaen met de Lacedemonieren: dat hy by het Orakel van Apollo raedt gepleegt had, over den oorlog die hy den Koning meende aen te doen, en diergelyke dingen meer. Hier op wort hy geboeit naer den Koning gezonden. Orontes ondertusschen het opperste gebiet voerende over de troepen in Cyprus, zag dat Euagoras het beleg kloekmoedig uitstont, en de soldaten vorders het gevangen nemen van Tiribazus euvel opnamen. Waerom hy op dezelve voorwaerden, die Tiribazus begeert had, vrede met Euagoras maekte; dat hy namelyk eene zekere schatting jaerlyx aen den Koning betalen, de heerschappy over Salamis behouden, en als Koning het bevel des Konings van Persie zou gehoorzamen. (*a*).

Euagoras geslagen.

Salamis belegert.

Tiribazus beschuldigt

En geboeit.

Diodorus getuigt dat Tiribazus na het voeren des oorlogs met de Cadusiers zyn zaek voor de Koningklyke Regteren wel heeft weten goedt te maken, en de beschuldiginge van Orontes te wederleggen. Weshalven hy door de gemeene stemmen der Rechteren van de hem opgelegde beschuldigingen vrygesproken, en van den Koning met grooter eerampten dan te voren beschonken is. Dog Plutarchus, een geloofwaerdig schryver, verhaelt dat Tiribazus voor het bepleiten zyner zake in den oorlog tegen de Cadusiers tegenwoordig geweest is. Want terwyl die dingen, waer van wy gesproken hebben, in Cyprus omgingen, had de Koning zelf met drie hondert duizent soldaten en tien duizent ruiters, de Cadusiers bestreden. Dit lant, gelegen aen de Caspische poorten, in de aengrenzing van Medie, was ongebaent, dampig, en versteken van vruchten en aertgewassen: zoodat'er niets te vinden was dan appels en peeren, en andere vruchten, die in de bosschen groejen, daer dat strytbare volk het lyf by houden most. Daerom was in het Koninglyke leger zulk een dierte in de lyftogt, dat men eenen ezelskop naeulyx voor LX drachmen, dat is agtien gulden Hollantsch gelt, krygen konde. Daer heeft Tiribazus, die dikwyls de eerste plaets by den Koning om

Tiribazus vrygesproken.

(*a*) Vid. Diod. Sicul. l. XV. p. 459. seq. & p. 462. edit. Steph. seu p. 328. seqq. & p. 333. seq. Wechel.

Digitized by Google

om zyn deugt had ingehadt, en dikwyls door zyn losheit daer van afgeworpen, en toen ook noch veracht en gedrukt was, den Koning en al zyn leger behouden. Want hy trok zelf in persoon naer den eenen Koning van de Cadusiers, en zond zynen zoon heimelyk naer den anderen. En dewyl deze twee elkanderen niet lyden mogten, werden ze beide bedrogen door de hoop van vrede met Artaxerxes aen te gaen, meenende elk dat het geschiedde buiten weten van den anderen. Dus een verbont met beide gesloten hebbende voerde hy de Persiaensе troepen te rug. De Koning zelf hebbende een schilt aen zynen arm, en eenen pylkoker van den schouder afhangen, steeg de eerste van zyn paert, en beklom de steile en bergaggige wegen. Waer door de soldaten ziende 's Konings vlugheit, zoo gaeu werden ofze vliegen konden, en elken dag eenen weg van meer dan twee hondert stadien afleiden. Als ze nu eindelyk aen zekere Koningklyke buiten-plaets gekomen waren, daer schoone en met boomen rykelyk verziene lusthoven, en diergaerden waren, zynde wyders het lant daer om heen ontbloot van alle geboomte, en bevrozen door de koude, liet hy den soldaten toe uit de lusthoven en diergaerden hout te halen. En als ze draelden om de schoonheit en hoogheit der boomen, vatte hy zelf een byl in de vuist, en hakte den schoonsten en grootsten om verre. De rest dit voorbeelt volgende, en hout op een stapelende, bragt den nagt gemakkelyk over. Evenwel verloor Artaxerxes veele dappere mannen, en byna alle de paerden, eer hy weder in Persie quam. Niettemin toonde hy toen, dat alle vadzigheit en verwyftheit, niet ontstaet, gelyk het gemeen gevoelen is, uit weelde en overdaet, maer uit eene ontaerde en quade natuur, die verkeerde meeningen volgt. (a)

Wakkerheit des Konings.

De oorlog, dien Artaxerxes den Egiptenaren, onder het beleit van Pharnabazus, en Iphicrates den Athener, aendeed, liep vrugteloos af om hunne onderlinge oneenigheit. En schoon men dien daerna tot de doot des Konings toe met verscheide kanssen vervolgde, kon men echter Egipten niet weder krygen. (b). Voorts heeft Artaxerxes de Grieken, die zich zelven onderling met inwendigen oorlog afmatten door driemael vrede te maken, met elkanderen verzoent, blyvende de Thebanen alleen van dezen peis uitgesloten. Ook hebben ontrent het derde jaer der CIII, als Eusebius, of der CIV Olimpiade, als Diodorus wil, eenige Lantvoogden nieuwe beroerten aengevangen, en in verbont getreden zynde met Tachus, Koning van Egipten, Artaxerxes den oorlogh aengedaen. De voornaemste van deze waren Ariobarzanes, Lantvoogt van Frygie: Mausolus Vorst van Carie: Orontes van Mysie: Datames van Cappadocie, en Autophradates van Lydie. Van de Ioniers hadden zich hier ook by gevoegt de Lyciers, de Pisiden, de Pamphiliers, en Cilicianen: en buiten deze nog de Syriers en Feniciers, met welke zich vereenigt hadden byna alle de genen, die aen het strant der Asiatische zee woonden; zoodat de Persianen op eenen zelven tydt te stryden hadden met den Koning van Egipten, met de Griexe steden van Asie, met de Lacedemonieren en hunne bontgenooten, en met hunne wederspannige Lantvoogden. Maer als Orontes, dien deze de gansche last van het voeren dezes krygs toevertrout hadden, de afvalligen en hunne verwanten aen den Koning ontdekte, is deze beroerte der wederspannelingen, zonder iets uit te voeren, verdwenen. Datames is, na dat hy Mithrobarzanes, zynen schoonvader, die van hem afvallende zich by Artabazus, Veltoversten van 's Konings troepen, voegen wilde, verslagen hadt, van Artaxerxes door lagen van kant geholpen. Nectanabus, zoon van Tachus, Koning van Egipten, heeft op den raedt van zekeren Rheomitres, van de wederspannigen tot hem afgezonden zynde, zynen vader, die toen in Griekenlant twee hondert roeischepen toeruste, van den troon gestoten. Door welken slag deze Vorst verzet zich niet ontzien heeft door Arabie naer Artaxerxes te trekken, en van hem vergiffenis te verzoeken van al wat hy mogt misdreven hebben. Artaxerxes verklaerde hem niet alleen onschuldig, na dat hy hem zyn misdaden vergeven had, maer gaf hem ook het volle bewint des oorlogs, tegen de Egiptenaers verklaert, in handen. Maer Artaxerxes quam te sterven in het midden der toerustinge van dezen oorlog, te weten in 't derde jaer der CIV. Olimpiade, sedert de scheppinge der werrelt 3588. en naer de Juliaensche Periode 4352, als hy drie en veertig jaren (geen veertig, gelyk Ensebius qualyk stelt) het Ryk geregeert hadt. (c). En hier zeker doolt Plutarchus, die in het Leven van Artoxerxes stelt dat hy in het XCIV. jaer zyns ouderdoms, en in het LXII. jaer zyns Ryx der werrelt overleden is.

Egiptische oorlog vrugteloos afgeloopen.

Opstant eeniger Lantvoogden.

Beroerte gedempt.

Doot van Artaxerxes.

Wyders scheen Artaxerxes in het begin zyns gebiets zagt van aert te zyn, en zynen grootvader, naer wien hy genoemt was, te willen navolgen. Want hy gaf gemakkelyk toegang aen yder een, en beloonde de genen, die het verdienden, rykelyk met eerampten. Van de straffen weer-

Zyn aert.

(a) Vid. Plutarch. l. c. p. m. 1023. seq.
(b) Vid. Diod. Sic. l. XV. p. 478, & passim seqq. edit. Steph. S. p. 357. seqq. edit. Wechel. Conf. Plutarch. in Artoxerxe T. c. pag. 1025. Nep. in Iphicr.

(c) Vid. Diod. Sic. p. 504. 505. 506. edit. Steph. seu p. 397. seqq. ad p. usque 401. Wechel. Conf. Scal. Anim. ad Euseb. p. 115.

Digitized by Google

Zeltsame miltheit. weerde hy alle smaedt af. In het geven toonde hy zich vrolyk en goedertieren; in het ontfangen van eenigen dank blyde en vriendelyk. Geen gift aen hem gedaen was zoo kleen, of hy ontfingze met uitbundige dankbaerheit. Als zeker man, genaemt *Omises*, hem eenen Granaetappel van ongemeene grootte op zekeren tydt aenboodt; By de Zon, zeide hy, deze man zou zelf een stadt, als ze hem toebetrout was, van kleen groot maken. Aen zekeren armen man, die ziende dat de een en d'ander den Koning iets schonk, en zoo schielyk niets gereedt kunnende vinden om ook zynen plicht hier in waer te nemen, hem een hant vol waters uit de voorbystroomende rivier geschept aenboodt, liet hy een goude drinkschael, met duizent Daricussen, dat is omtrent, naer ons gelt gerekent 6000 gulden, geven.

Als hy na den slag gehouden met zynen broeder Cyrus grooten dorst hadt, wert hem ondeugent en stinkend water, door den Gesneden Satibarzanes, die dat van zekeren Caunier in een vuilen lederen emmer, daer vier pinten in gingen, gekregen hadde, aengebragt; dat hy gansch en gaer uitdronk. En als de Gesneden hem vraegde, of het hem zeer tegengestaen hadt, zwoer hy by de Goden, dat hem noit wyn, noch het lekkerste en klaerste water beter gesmaekt hadt. Waerom hy wenschte, zoo hy dien man niet mogt vinden, door wiens toedoen hem dit te beurt gevallen was, dat Godt hem mogt ryk en gelukkigh maken. Deze ook naderhand gevonden hebbende, verhefte hy uit zynen lagen tot eenen doorluchtigen staet. Als Tiribazus hem eens op de jagt toonde dat zyn rok gescheurt was, vraegde hy hem, wat nu te doen stondt. En als deze daer op gezegt hadt, *Trek gy eenen anderen aen, en geef my den uwen*, gaf hy hem zynen rok met byvoeging dezer woorden: *Tiribazus, ik geef hem u, maer verbiede u hem te dragen.* Quinkslagh. En als Tiribazus deze woorden in den wint slaende den rok aen gegetrokken, en zich met gout en juweelen op zyn wyfs opgetoit hadt, en alle menschen morden dat hem zulx niet voegde, zeide de Koning, die'er zich niet aen stiet, al lachende: *Tiribazus, ik laet u toe juwelen te dragen als een vrou, en dat kleedt als eenen zot.* En niet alleen was Artaxerxes Zyn spraeksaemheit. zoo vriendelyk en spraekzaem, maer geboodt ook zyne Gemalin Statyra het behangsel van de koets of wagen op te schuiven, op dat yder, die wilde, haer onder wege zou kunnen aenspreken. Hy was ook zeer gematigt in het straffen der schuldigen. Gematigtheit in het straffen. Want zekeren Medier, genaemt Arbaces, die in het gevecht tot zynen broeder Cyrus overgeloopen, en na zyn doot weder tot den Koning gekomen was, wilde hy geen straffe doen lyden, die een merkteken mogt zyn van verraderry of ontrou, maer alleen zyne bedeestheit en vadzigheit ten toon stellen. Waerom hy hem opleidde een naekte hoer, die schrylings op zyn hals zat, eenen dagh langh rondom de markt te dragen. Eenen anderen, die gelogen hadt dat hy twee vyanden had omgebragt, liet hy de tong met drie naelden doorbooren.

Evenwel gaet hem na dat hy deze deugden zyner jeugt, toen hy ouder geworden was, in ondeugden verwisselt heeft. Want zich overgevende aen de Zyn quade minnelust. ledigheit, waer uit niet zelden quade lusten geboren worden, verslingerde hy op zyn eige dochter Atossa, bedekkende evenzoo veel hy konde deze lust voor zyn moeder Parysatis, met welke hy verzoent was, schoon, als eenigen meenen, reedts een bedekte liefdehandel tusschen hem en de maegt was. Parysatis, een oversnoodt wyf, gewoon zynde te zeggen dat die met den Koning spreken wilde, zyde, dat is zagte woorden, te gebruiken hadt, de snof wech hebbende van de heimelyke min des Konings, en hem zoekende meer aen zich te verbinden, begon meer werk te maken van Atossa dan te voren, en hare schoonheit en zeden by Artaxerxes ten hemel te verheffen. Eindelyk riedt ze hem, dat hy zonder agt te geven op de wetten der Grieken, haer tot zyn wettige vrou zou maken; hem vertoonende dat hy den Persen van Godt gegeven was, om hun te strekken tot een richtsnoer, waer mede zy, even als naer een wet, zouden afmeten wat eerlyk, en wat oneerlyk was. Men zegt dan dat hy Atossa ten huwlyk nam, en niet langh daerna ook zyne andere dogter Amestris, te voren aen Tiribazus verlooft. Men verhaelt dat hy Atossa zoo zeer bemint heeft, dat als haer lichaem door melaetsheit was afgeweidt, zonder zich daer eenigszins aen te stooten, met zyne handen de aerde geraekt, en Juno ootmoedigh voor haer gebeden heeft, en zyne Lantvoogden en vrienden op zyn bevel zoo veele geschenken aen de Godinne gezonden hebben, dat zestien stadien, die tusschen de kerk en het koningklyk paleis lagen, met gout, zilver, purper, en paerden vervult waren. Dat hy ook zich in het hooft brengende dat zyn gezagh begon af te nemen om zynen wederspoet, en ongelukkigen uitslag zyner wapenen, schalk ook op de Grooten begon te krygen, en veele der zelve uit verbolgenheit, en nogh meer uit vreeze gedoot heeft. En dus verkeerde de vreesagtigheit in geweldenary, Zyne geweldenary. daer hy te voren zonder argwaen, vreedzaem, zachtmoedigh, en den naem van eenen wyzen en voorzichtigen vorst waerdigh was. (*a*).

(*a*) Vid. Plut. in Vit. ejus T. I. op. p. m. 1013. 1017. 1023. seq. Idem in Apopht. T. II. op. p. 173. seq. Conf. Scalig. Anim. in Eus. p. m. 115.

Uit

Digitized by Google

Uit zyne byzitten, die naer Plutarchus (*a*) getuigenisse drie hondert en zestigh in getal waren, heeft hy hondert en vyftien zoonen, dogh uit zyn wettigh huwelyk niet meer dan drie voortgebragt; Darius namelyk, Ariarates, dien Plutarchus Ariaspes noemt, en Ochus, die de jongste geweest is (*b*). Artaxerxes een man op zyn dagen geworden zynde, heeft, als hy merkte dat zyne zoonen by hunne vrienden en de Grooten over het Ryk begonnen twistigh te worden, zyn zinnen met alle voorzichtigheit te werke geleit om alle krakkeelen die na zyn doot deswegen mogten opkomen, wech te nemen. Want Ochus, die men zegt dat heftigh van aert was, hebbende in het hof niet weinig gunstelingen, vooral Atossa, die hem by zynen vader voordroegh, arbeidde zeer om de keure op zich te doen vallen. Want hy kreegh haer op zyn zyde door de hoop, die hy haer gaf niet alleen van haer te zullen trouwen, maer ook na zyns vaders doot deelgenoot van de Koningklyke magt te maeken. De faem gewaegt ook, gelyk Plutarchus zegt, dat hy heimelyk zelf by zyns vaders leven met haer boeleerde. Maer Artaxerxes agtende billyk te zyn dat hy het Ryk naliet op die wyze als hy het gekregen hadt, heeft Darius, die ouder was, en reedts vyftigh jaren hadt, om Ochus alle hoop af te snyden, tegen de gewoonte der Persen, by welke de Koningklyke waerdigheit niet dan door de doot op eenen anderen overgaet, uit toegevenheit tot Koning verklaert, en hem toegelaten den spitsen hoedt en het Koninglyk merkteken, te dragen; oordeelende aen zich zelven niet te benemen, dat hy zynen zoon overgaf, en zuiverder vrugt uit zyne voorttelinge te zullen scheppen, indien hy de merktekens zyner majesteit in zynen zoon quam te zien, gelyk Justinus spreekt. Daer was een wet by de Persianen, dat die voor Koningh verklaert was, eenig geschenk most verzoeken, en de geen, die de verklaringe gedaen hadt, dat geven most, indien de verzochte zaek maer in zyne magt stondt. Hierom verzogt Darius voor zich Aspasia, geboortigh van Phocis uit Ionie, eertyts byzit van Cyrus den tweeden, en nu van zynen vader. Dit nam Artaxerxes euvel op. Want de Persianen, gelyk Plutarchus zegt, vallen zeer minyverigh, zoo dat niet alleen de geen, die des Konings byzit aenspreekt of aenraekt, maer ook die te dicht voorby de wagens rydt, daer ze op zitten, met de doot gestraft wort. De Koning dan zyn misnoegen verbergende gaf zynen zoon tot antwoort: Dat Aspasia vry was, dat hyze nemen konde met haren wil, maer zich wachten most van iets tegen hare neigingh te bestaen. Maer als Aspasia hier op ontboden buiten 's Konings verwachtinge Darius had uitgekoren, gaf hy haer wel aen hem over uit nootzakelykheit der wet, maer niet lang daer na, op dat zy haer leven buiten den echt zou over brengen, maekte hy haer Priesterin van Diana, die te Ecbatana geviert wort, gelyk Plutarchus verhaelt, of, dat waerschynlyker is, van de Zonne, gelyk Justinus zegt: meenende dat hy dus geene scherpe, maer matige en boertige wraek over zynen zoon nam. Men zegt dat Darius hier door verbittert eerst in scheldwoorden tegen zynen vader uitgevaren is: en kort daer aen van Tiribazus, dien men voorheen valschelyk met de hoop van het huwelyk van Amestris gepaeit, en daer na uitgelacchen hadt, verder aengestookt eenen aenslag gesmeedt heeft om den Koning van kant te helpen; daer hy godloos genoegh geweest zou zyn, zoo hy voor zich zelven alleen zulk eenen vadermoort bedacht hadt; en nu zoo veel te godloozer was, dat hy vyftigh van zyne broeders, hier toe overgehaelt, mede aen vadermoort schuldigh maekte. Een wondere zaek voorwaer, dat in zoo groot een volk zulk een vloekverwantschap heeft kunnen aengegaen, en nog wonderlyker dat de vadermoort zoo geheim heeft kunnen gehouden worden; dat ook onder alle die vyftigh kinderen niemant gevonden is, die zich of door de vaderlyke majesteit, of door eerbiedigheit tegen zyne hooge jaren, als mede zyne toegevenheit heeft laten afbrengen van zulk eene onmenschelykheit. Zeker hoe is het te begrypen dat de naem van Vader by zoo veele zoonen zoo ongeagt is geweest, dat die hem belaegt hebben, daer ze veel meer hem veilig hadden moeten maken tegen zyne vyanden, en dat hy minder gevaer by zyne vyanden, dan by zyne eige kinderen geloopen heeft? De samenzwering wert den Koning ontdekt door eenen Gesneden, dien al de handel des aenslags bekent was, en die met een meldde dat de moorders besloten hadden des nagts in 's Konings kamer te vallen, en hem in zynen slaep af te maken. Weshalven hy een gat zoo groot als een deur in den muur deedt maken, en met tapyten bedekken. Als hy nu gezien had dat de moorders op het gezette uur aenquamen, schoof hy schielyk de tapyten op, en worp zich in een binnenkamer, waer van hy de deur met een groot geroep toesmeet dat het rammelde. De vloekverwanten ziende datze verraden waren, stellen het, zoo hart als zy mogten, op een loopen. Tiribazus maekte veele der Koningklyke lyfwachten, die hem vatten wilden, af, maer wert evenwel met moeite door een pyl van verre geschoten, dat

Zyn zonen.

Zyn voorzigtigheit ontrent den erfgenaem des Ryx.

Ochus staet naer de Kroon.

Darius tot erfgenaem des Ryx verklaert.

Eisch van Darius.

Vloekverwantschap van Darius gesmeedt,

maer ontdekt.

(*a*) In Artax. T. I. op. p. 1025.
(*b*) Just. l. X. cap. I.

Digitized by Google

Darius gestraft. dat hy'er af storf. Men gaf aen Darius Koningkiyke Regters, die hem met gemeene stemmen ter doot verwezen. Men zegt dat de scherprechter Darius gezien hebbende van verbaestheit in 't eerst te rugh week, maer op het dreigen der Rechteren hem met eene hant by 't haer gegrepen, dus tegen den gront geworpen, en met een scheermes den hals afgesneden heeft. Anderen verhalen dat het vonnis in tegenwoordigheit des Konings gevelt is, en Darius door bewyzen overtuigt met zyn aengezicht tegen den gront gevallen is, en dus den Koning ootmoedig om vergiffenis gebeden heeft: en dat dees uit verbolgenheit opgerezen den smekenden met uitgetogen zwaerde heeft omgebragt: dat hy dit verricht hebbende in zyn paleis gekomen is, en de Zonne heeft aengebeden, en gezegt: *Gaet vrolyk heen, o Persianen, en bootschapt anderen, dat de Groote Oromazes de booswichten, die verfoeilyke aenslagen gesmeedt hadden, gestraft heeft.*

Ochus volhart in zyn staetzucht. Hier na schepte Ochus weder nieuwen moedt: maer hy scheen tot tegenstrevers te zullen hebben Ariarates, of Ariaspes, en Arsames. Den eersten wilden de Persen tot Koning hebben om zyne zagtmoedigheit, opregtigheit en beleefstheit. Deze in tegendeel was een hartigh man, en schoon uit een byzit gewonnen, den vader zeer aengenaem. Hier op vertelt men dat Ochus eenige Gesnedenen en vrienden heeft opgemaekt, die aen Araspes somtyts eenige dreigementen en harde woorden zyns vaders zouden overbrengen, en hem heimelyk in 't hooft steken, dat de Koning besloten hadt hem wreedelyk en smadelyk om het leven te brengen. List van hem hier toe aengewend.

Deze dingen hem dus van dag tot dag als geheimen geopenbaert, hadden hem zoo verbaest en wanhopig gemaekt, dat hy zich zelven door het innemen van venyn ombracht. Wyders wort Ochus gezegt Arsames te hebben doen ombrengen door Harpates den zoon van Tiribazus, zynde daer na Artaxerxes van droefheit gestorven. (*a*)

Eusebius (*b*) is van gevoelen dat Artaxerxes de Gedagtige is geweest die Ahasuerus, de man van Esther. En met hem stemt Abul Pharajus. (*c*). Maer het geen men in het boek van Esther leest wegens de Koninginne Vasthi, komt geensins over een met de Koninginne Statira, gemalinne van Artaxerxes, dewyl men nergens leest dat zy van haren Gemael verstooten is; en in tegendeel alle geloofwaerdige schryvers getuigen dat de Koning haer tot het einde haeres levens toe hartelyk bemint heeft. Derhalven staet naer eenen anderen Ahasuerus te zoeken. Nu volgt

(*a*) Vid. Plut. in Artax. sub fin. Justin. l. c.
(*b*) P. I. Chr. p. 33. et P. II. p. 134.
(*c*) Dyn. cit. pag. 88. text. Arab. et p. 57. vers. Latin.

XI. OCHUS, ook ARTAXERXES genoemt.

Deze zynen vader in het Ryk volgende nam den naem van *Artaxerxes* aen. Want dewyl Artaxerxes het Ryk vromelyk beheerscht, en veel werk van den vrede gemaekt hadt, ook gelukkigh in zyne bedryven geweest was, hebben de Persen gewilt, dat de Koningen, die na hem quamen, naer hem zouden genoemt worden. (*a*) Abul Pharajus zegt dat hy daeren boven *Asudah*, dat is *de Zwarte* genoemt is. Ik weet niet dat de naem zyner Gemalinne by eenigen Schryver gemelt wort: dogh Curtius (*b*) verhaelt dat Alexander Koning van Macedonie drie zyner dogteren, nogh maeghden, in de legerplaets der Persen, na den slagh by Granicus, onder de vrouwen van Darius gevangen genomen heeft. Jacobus Capellus, en uit hem Samson (*c*) zyn van gevoelen dat Esther de vrou van dezen Ochus, en hy zelf in de Persische tale *Ochosuerus* of *Achasuerus* genaemt is. Deze gissing komt my niet ongerymt voor. Want de vrouwen der eerste Persiaensche Koningen zyn van ons onder elken Koningh genoemt, waer van geene zoo in geslacht, als in zeden den persoon van Esther verbeelt; om niet te zeggen dat de omstandigheden in het boek van Esther ter neder gestelt op haer slaen. De Joden zelfs bekennen dat de Histori van Esther onder de boeken des Ouden Verbonts na Nehemia, en dus op de leste plaets moet gestelt worden. En dat Nehemias zyne histori gebragt heeft tot de laetste tyden van Darius den Bastaert, kan zelf hier uit besloten worden, dat Josefus (*d*) getuigt dat die Sannabullat, over wien hy (*e*) klaegt, van Darius Codomannus af, en Alexander van Macedonie toegevallen is, en onder hem de wapens gedragen heeft. Hier uit volgt, bedriegh ik my niet, dat de Histori van Esther of onder Artaxerxes den Gedagtigen, of onder Artaxerxes Ochus voorgevallen is. Dat die eerste zyn vrou zou verstooten hebben, wort nergens, als gezegt is, gelezen. En van Ochus huwelyk hebben de heidensche schryvers niets ter werrelt nagelaten, zoodat daer uit te regt is te besluiten, dat zy van alle de dingen, die in het binnenste van Persie ten tyde dezes Konings zyn voorgevallen, onkundigh zyn geweest, en dat Ochus Vasthi verstooten hebbende de man van Esther geweest is, voornamelyk dewyl men van de gemalinnen der Ochus.

(*a*) Diod. Sic. l. c. p. 506. ed. Steph. seu p. 400. Wechelian.
(*b*) l. III. cap. 35.
(*c*) P. c. Chron. Cath. sub A. M. 3644.
(*d*) l. XI. c. 8.
(*e*) c. 4. et 6.

Digitized by Google

der eerste Koningen, en hunne afkomst kennisse genoegh heeft. Daerenboven blykt uit het boek van Esther dat Ahasuerus heftigh en oploopende van aert was. Het zelve verhaelt Plutarchus van Ochus of dezen Artaxerxes. In het zelve boek wort verhaelt dat Ahasuerus zyne oversten of Landvoogden ter maeltydt onthaelt heeft. En uit Isokrates (*f*) blykt dat Ochus in den aenvangh zyns Ryx het zelve gedaen heeft. Zoodat ik schier van gevoelen zou zyn dat de histori van Esther tot de tyden van Ochus behoort. Maer yder hebbe hier zyn oordeel vry.

Wyders verhaelt Justinus (*b*) dat Ochus zyn gebiedt van dootslagen heeft aengevangen. Want vreezende voor zulk eene samenzwering, als tegen zynen vader gebeurt was, vervulde hy het hof met den moort der vorsten, zonder eenigh inzicht te hebben of voor bloedt, of voor kunne, of voor jaren: op dat hy dus, vermoordende zyne bloetverwanten, niet onschuldiger dan zyne broederen, de vadermoorders, zoude gevonden worden. Maer of men juist alles, wat van dezen Koning door Justinus, en de Griexe schryveren, vyanden van den Persischen naem, verhaelt wort, zou moeten geloo- ven, en of niet die luiden, die hier te boek gestelt worden als onschuldigh ter doodt gebracht, mede schuldig zyn geweest aen de samenzwering tegen Ochus vader, zou men nader dienen te onderzoeken.

Bloedige regering van Ochus.

Justinus (*c*) verhaelt ook dat Ochus daer zyn Ryk als gezuivert hebbende den Cadusiers den oorlogh heeft aengedaen. Van den zelven oorlog maekt mede Diodorus gewag. (*d*). Zy beide verhalen dat Darius Codomannus zekeren man uit het getal der vyanden, fors van moedt en kragten, die iemant uit de Persianen, die het hart had om tegen hem te vechten, voor de kling vorderde, omgebragt heeft, en daerom van den Koningh statelyk beschonken is, en dus den eersten roem van dapperheit onder de Persen wechgedragen heeft. Justinus voegt'er by dat dezelve daerna Lantvoogt van Armenie geworden is.

Daer wort verhaelt dat den Joden onder dezen Koning het betalen van schatting opgelegt is. Josephus (*e*) vertelt dat de zaek zich dus toegedragen heeft. Na het overlyden van Eliasibus den Hoogenpriester, bekleedde zyn zoon Jojada het Priesterschap door erfrecht; wien ook gestorven zynde in dat ampt opvolgde Joannes. Dees was oirzaek dat Bagoses, Veltoverste van Artaxerxes den tempel ontheiligde, en de Joden met schattingen bezwaerde. En dit ging dus toe. Joannes had eenen broeder genaemt Jesua. Dezen had Bagoses als zynde zyn vrient beloofi het Hooge Priesterschap te zullen geven. Jesua hier op zich verlatende had toen de stoutheid van vrymoediger met zynen broeder in den tempel te krakkeelen, waer door hy die zoo boos maekte, dat hy van hem in toorn doorstoken wierd. Dit was zeker een groot schelmstuk, vooral dewyl het begaen wert van eenen Priester, waer van men noit wedergade gehoort heeft noch onder Grieken, noch onder Barbaren, noch wat voor volkeren ergens in de werrelt zyn; gelyk Josephus wel aenmerkt. Hy beweert ook dat Godt, die zulk een schendig stuk niet ongestraft wilde laten, toegelaten heeft, dat het Joodsche volk zyn vryheit verloor, en de tempel van de Persen ontwydt wert. Want men zegt dat Bagoses vernomen hebbende dat de Hooge Priester zynen eigen broeder in den tempel gedoot hadt, uitgeroepen heeft: *o booswigten, hebt gy eenen moort in den tempel durven bedryven!* En als hy hier op in den tempel willende gaen tegengehouden wert, *Hoe*, zeide hy, *meent gy dat ik onreiner ben, dan het lyk, dat in den tempel legt?* Na welke woorden hy'er in tradt, en by deze gelegenheit zeven jaren langh straffe over dezen moort vorderde. Want als men alle dagen twee lammeren voor eene offerhande slachtte, geboodt Bagoses voor elk lam vyftigh drachmen dat is, vyftien Hollantsche gulden op te brengen, dat alle jaren zestig Attische talenten uitmaekt.

Schatting den Joden opgelegt.

Broedermoort in den Joodschen tempel gepleegt,

En gestraft.

In het derde jaer zyns Koningkryx, het tweede der CV. Olimpiade, het 3591 na de scheppinge der werrelt, en het 4355 naer de Juliaensche Periode, volgens de rekening van Helvicus, en den regel van Eusebius, heeft Ochus Koning der Persen eenen stam van Joden, die hy gevangen hadt, naer Hyrcanie en Medie overgebragt, en dien nedergestelt aen de Caspische zee, daer men meent dat dezelve gebleven is tot de tyden van Orosius toe, nemende zeer toe in wasdom van geslacht, en staende om van daer t'eeniger tydt uit te barsten. (*a*). Scaliger en anderen houden het daer voor dat deze Joden uit die overblyffelen, die volgens de beschryvinge van (*b*) Jeremias naer Egipten tot den Koning Vaphres of Farao Hophra, gelyk (*c*) Jeremias hem noemt, na de verwoestinge van Jerusalem, gevlucht waren, voortgeteelt zyn. En deze heeft de brief der Jerusalemsche Kerkvergadering *Zonen van de overbrenginge naer Medie* genoemt. (*d*).

In

(*a*) Or. II. ad Phil.
(*b*) l. c. cap. 3.
(*c*) eod. c. c.
(*d*) l. XVII. pag. 565. ed. Steph. seu p. 490. seq. Wechel.
(*e*) lib. XI. c. 7.

(*a*) Vid. p. Orof. l. III. Hist. adv. Pag. cap. 7.
(*b*) c. XLIII.
(*c*) c. XLIV. ℣. ultimo.
(*d*) Vid. Scalig. p. 82. et 115. seq. Anim. in Euseb. et l. III. Can. Isag. Epoch. 59. p. 288. Conf. Calvis. in op. Chron. sub A.M. 3594.

Digitized by Google

In het vierde jaer der CVI. Olimpiade heeft Artabazus, Veltoverste van Artaxerxes den Gedagtigen in den Egiptischen oorlogh, en zyn Amirael in den oorlogh van Cyprus, die van den Koning Ochus was afgevallen, kloeken wederstant geboden aen de Koninglyke Lantvoogden, die tegen hem gezonden waren, en dat door den bystant van Chares, Oversten der Atheneren. En als deze daer van daen getogen was heeft Pharnabazus de Thebanen gedrongen tot hem by te staen. Van deze dan vyf duizent gewapende mannen gekregen hebbende, heeft hy de Koninglyke Veltoversten in twee groote veltslagen geslagen. Des niette min heeft de Koning Ochus een jaer daer aen, te weten in het tweede jaer der CVII. Olimpiade, den Thebanen door den oorlogh van Focis vermoeit, en door de groote kosten, die ze gedaen hadden, tot behoeftigheit gebragt, de hant geboden. Want als ze door Gezanten op hem verzogten dat hy hunne stadt eenige somme gelts wilde schieten, heeft hy hun aenstonts driehondert talenten geschonken. (*a*)

Egiptische oorlogh hervat.

In het zelve jaer heeft hy den oorlogh, al te voren van zynen vader begonnen, en van hem zelf in de voorgaende jaren door zyne veltoversten gevoert tegen de Egiptenaren vernieut, die, gelyk gezegt is, van de Persen waren afgevallen. Want de Feniciers en onder deze voor al de Sidoniers, van de Koninglyke Lantvoogden en Gezanten in het uitvoeren van 't geen hun belast was trots en smadelyk gehandelt, begonnen te denken op eenen afval, en hadden reedts een verbont aengegaen met Nectanebus, Koning van Egipten, die toen met de Persianen in oorlogh was. Ook volgden eenige Koningen van negen befaemde steden van Cyprus, die onder het gebiet der Persen stonden, dit exempel der Feniciers, vielen den Koning af, en zich ten oorlogh toegerust hebbende matigden zich volle heerschappy aen. Uit de Feniciers hebben de Sidoniers trots op hunnen rykdom (want hunne burgers hadden met de Koopmanschap schatten gewonnen) een groot getal van roeischepen, en uitheemsche soldaten vervaerdigt hebbende, de eerste vyandelykheit begonnen. Voor eerst hebbenze het Koningklyk Paradys (door welk woort in de Persische tale een tuin of warande betekent wort) daer de Persiaensche Koningen gewoon waren hun verblyf te neemen, door het uitrojen der boomen verwoest. Hier na stakenze het hooimagazyn, van de Lantvoogden opgeregt tot voedsel der paerden, in brant, en eindelyk sleeptenze de Persen, van wien zy beledigt waren, ter straffe. De Koning Artaxerxes Ochus door deze stoutheit verbittert verzogt op Idrieus, Vorst van Carie, een vrient en bontgenoot der Persen, dat hy wraek wilde nemen over de Cipriers. Waer op deze inder yl veertigh roeischepen met agt duizent gehuurde soldaten vervaerdigde, zendende die naer het eilant, met last om het platte lant af te loopen, en de stadt Salamis onder het beleit van Focion den Athener en Euagoras te belegeren. Ondertusschen worden de Lantvoogt van Syrie en Mazaeus, Regeerder van Cilicie, die de Feniciers aengrepen, van Mentor Veltoversten der Sidoniers, die van de Egiptenaren vier duizent Griexe soldaten onder hunnen bevelhebber Tennes van Rhodus ontfangen hadt, op de vlugt en uit Fenicie gedreven. Maer als de Koning van Babylon met een groot leger naer Fenicie trok, beloofde hem Mentor, die zekeren Thessalio, den trousten zyner dienaren, aen hem zond, dat hy hem de stadt zou overgeven, en zyn uiterste best doen om Egipten, waer van hy alle de gewesten wel kende, onder te brengen. De Koning verblydt door deze tydinge beloofde dat hy niet alleen de misdaet des afvals aen Mentor vergeven, maer hem daerenboven rykelyk beloonen zoude. Maer als Mentors dienaer hier op begeerde dat de Koningh dit by hanttastinge belooven zoude, als tot merkteken van trouwe, geboodt de Koning hier over vergramt hem te onthalzen. Maer toen deze elendige nu stont ter straffe geleit te worden, zeide hy, de Koningh hadt zynen zin te volgen: maer Mentor ziende dat men hem geen woort hiel zou ook in gebreke blyven van te doen, dat hy belooft hadt. Waer op de Koningh van besluit veranderende den dienaer geboodt te ontslaen, en hem de regterhandt gaf, dat het zekerste waerteken van trouwe by de Persen is. De dienaer te Sidon wedergekeert gaf aen Mentor, buiten weten der burgerye, kenisse wat'er gebeurt was. De Koningh Ochus ondertusschen begerigh om Egipten t' onder te brengen, dat hy tot nogh toe vergeefs bezocht hadt, zond aen de grootste steden van Griekenlant gezanten om hulptroepen van haer te erlangen. Die van Athenen en Lacedemon gaven hem tot antwoort, dat ze wel vrientschap met de Persen wilden onderhouden, maer in geenen staet waren van hen te helpen. Maer de Thebanen verschaften duizent zwaer gewapende soldaten onder hunnen oversten Lacrates; en de Argiven drie duizent staende onder het bevel van Nicostratus, die Herkules willende nabootsen een leeushuit, en knods in 't gevecht gewoon was te gebruiken, en dien de Koningh met name verzocht hadt. De Grieken, die de zeesteden van Asie bewoonden, zonden ook volk

(*a*) Vid. Diod. Sic. p. 527. seq. coll. pag. 531. edit. Steph. seu p. 433. seq. et 438. Wechelianae.

te hulp, zoodat'er van de Griexe troepen, als men ze samen rekende, tien duizend mannen waren. De Sidoniers, terwyl Ochus draelt, hadden zich verzien van krygsrusting, van sterkten, van overvloedt van bedrevene soldaten, van hondert roeischepen van drie en vyf ryen. Maer Mentor nam Tennes, oversten der soldaten uit Egipten geworven, mede in het genootschap des verraets aen, en hem in de stadt gelaten hebbende om aen zekere streek de wacht te houden, en het verraedt voort te zetten, ging met vyf hondert soldaten, en hondert burgeren van den eersten adel ter stadt uit, en trok, onder de schyn als of hy naer de staetsvergadering der Fenicieren gaen wilde, regelregt naer Artaxerxes, dien hy de burgers, die hem verzelden, overleverde. De Sidoniers hier door ontstelt zonden de voornaemste burgers met olystakken in de handen, tot een teken van verootmoediging, naer den Koning, die hy alle met pylen liet doorschieten. De Persen nemen daer na door toedoen van den genoemden Tennes de stadt in; van welke als de Sidoniers zagen dat de muren bemagtigt waren, hebben zy, na datze te voren alle hunne schepen verbrant hadden, op dat niemant der stedelingen voor zyne byzondere behoudenisse zorgen, en daer mede heen varen mogt, zich zelven met vrouwen en kinderen in huis gesloten, en met huis met al verbrant. Hier om heeft de Koning dat lykvier, of het ledige erf van Sidon, door het vier verwoest, waer in een groote meenigte van gesmolten gout en zilver gevonden wert, voor vele talenten verkocht. De overige steden der Fenicieren van schrik bevangen hebben zich aenstonts aen de Persen overgegeven. Zoo wierden ook de beroerten van Ciprus gedempt, dewyl Protagoras Koning van Salamis zich van zelf aen Artaxerxes quam onderwerpen. Tennes, die Sidon verraden had, heeft de Koning, denkende zyn hulp niet meer van doen te zullen hebben, doen ombrengen, en dus het gemeene spreekwoort bewaerheit; dat de Vorsten wel het verraedt, maer niet de verraders beminnen. En Mentor zou misschien niet beter gevaren hebben, zoo Ochus zyn hulp in het vermeesteren van Egipten niet noodig gehad hadt. Hy ontfing hem dan minnelyk en hielt hem als eenen zyner vrienden.

Krygsrusting der Sidonieren.

Zy worden verschalkt.

Wanhopig bestaen.

De Feniciers geven zich over.

Protagoras onderwerpt zich.

Tennes omgebragt.

Na de verwoesting van Sidon heeft de Koning, als hy nu de hulpbenden der Grieken ontfangen hebbende naer Egipten met zyn leger trok, by het groot moeras, daer men de plaetsen, die *Baratra* of *Afgronden* genoemt worden, ontmoet, door onkunde der plaetsen een gedeelte zyner troepen verloren. Dog eindelyk deze kolken te boven gekomen zynde heeft hy de stadt Pelusium belegert, en door de dapperheit van Lacrates, Oversten der Thebanen, en Nicostratus, Bevelhebber der Atheensche troepen, ingenomen. Lacrates had den Grieken, die het slot van Pelusium verdedigden, met eede beloost dat ze, als ze het overgaven, met alle hunne goederen naer Griekenlant gevoert zouden worden. Maer als de soldaten van Bagoas van den Koning gezonden om de stadt in bezit te nemen den Grieken, die uitquamen, veele goederen, die ze met zich droegen, ontroofden, heeft Lacrates, van regtvaerdige gramschap ontsteken de Persen op de vlucht gedreven, en eenigen van hun nedergevelt hebbende, de Grieken, die tegen zyn gegeven woort beledigt waren, in zyne beschermінge genomen. Waerom Bagoas na zyn vlugt tot den Koning gekeert zynde hem aengeklaegt heeft. De Koning egter oordeelde dat de soldaten van Bagoas hun rechte loon hadden, en strafte de Persen, die de oirzaek der plonderinge geweest waren.

Pelusium belegert,

En ingenomen.

Insgelyx heeft Mentor meer andere steden, en onder deze ook Bubastum door zekere krygslist onder 's Konings magt gebragt. Want hy deed den Grieken, die onder de Egiptenaers in krygsdienst waren, weten, dat Artaxerxes de genen, die van zelfs de steden aen hem onderwerpen zouden, beleefdelyk ontfangen en in vryheit herstellen; en in tegendeel de genen, die hy met het gewelt der wapenen zou moeten overwinnen, niet zagter dan de Sidoniers handelen zou. Daerom deden de Egiptenaers, buiten weten der Grieken, door iemant van de hunnen aen Bagoas de stadt Bubastum aenbieden, met dat beding nogtans, zoo hy hen ongestraft wilde laten gaen. De Grieken hier agter gekomen zynde namen dit zoo hoog op, dat ze op de Egiptenaers aengevallen zynde eenigen der zelve dooden, eenigen quetsten, en de overige in eenen hoek der stadt dreven. De verwonnelingen verwittigden Bagoas wat'er gebeurt was, en baden hem de stadt, die ze hem aengeboden hadden, te willen aenvaerden. Ondertusschen deed Mentor stillekens de Grieken door den Heraut, dien zy aen hem van haere kant gezonden hadden, aenzeggen, datze, zoo dra Bagoas in de stadt zou zyn, zyne benden zouden op het lyf vallen. Als nu Bagoas met een gedeelte der Persen ingelaten was, vallen de Grieken, de poorten in der yl gesloten hebbende, schielyk op alle de Persen aen, maken ze af, en nemen te gelyk Bagoas gevangen. Hy ziende dat alle de hoop zyner behoudenisse van Mentor afhing, bid en smeekt hem zyn leven te willen behouden, met een beloovende, voortaen niets zonder zyn goetvinden te zullen doen. Weshalven Mentor de

Bubastum verovert.

Bagoas gevangen.

Digitized by Google

Grieken beweegt om Bagoas los te laten, en hem de ſtadt over te geven, zweerende en doet Bagoas zweren datze voortaen gemeenſchap van alles zouden onderhouden. Hier uit is gevolgt dat deze twee Overſten met elkander overeenſtemmende by Artaxerxes meer vermogten dan alle zyne vrienden en bloetverwanten. Want Mentor van den Koning vereert met het gebiet over de zeegeweſten van Aſie, zont hem onderwylen krygsvolk uit Griekenlant geworven, en queet zich in alle zaken met de uiterſte trouwe en dapperheit. Hierom ſchonk de Koning hem hondert talenten zilvers, en gaf hem de beſte dingen uit anderen huisraedt van groote waerde. Bagoas in de Lantvoogdyen van het opperſte Aſie alles in de plaets van den Koning waernemende verkreeg ook door de gemeenſchap van alle dingen met Mentor zulk een groote magt, dat hy het ganſche Ryk op zynen duim draeide, en Artaxerxes niets zonder zyne toeſtemming deed. Wyders gingen na het veroveren van Bubaſtum de overige ſteden van Egipten, zelf ook Memphis, door ſchrik bevangen, op zekere voorwaerden aen de Perſen over.

En dus heeft Artaxerxes, heel Egipten in het derde jaer der CVII Olimpiade, het 3600 na de ſcheppinge der werrelt, en het 4364 volgens de Juliaenſche Periode, na de rekening van Helvicus, bemagtigt hebbende, de muren en ſterkten der voornaemſte ſteden geſlecht, en door het berooven der kerken eenen grooten ſchat van gout en zilver by een gezamelt. Hy nam ook uit de oude kerken de gedenkſchriften naer zich, die evenwel Bagoas niet lang daer na de Prieſters voor een groote ſomme gelts heeft laten loſſen. De Grieken, welker dienſt de Koning in dezen optogt gebruikt hadt, beloonde hy wel, en liet ze na dat hy elk naer zyne verdienſten met groote vereeringen beſchonken had vry naer hun lant trekken. Hy zelf, nadat hy Pherendates het gebiet over Egipten gegeven hadt is met zyn leger wedergekeert naer Babilon, beladen met groote ſchatten en ryken buit, en naemhaftigh door den roem uit de gelukkige uitkomſt zyner daden verkregen. (*a*).

Nectanebus verlaet zyn Ryk.

Nectanebus Koning van Egipten, aen alles, om het geluk der Perſiaenſche wapenen, wanhopende, dorſt zich aen geen gevaer bloot geven om zyn Ryk te behouden, maer het zelve voor verloren achtende, is met zyne meeſte ſchatten, die hy gegaert hadt, naer Ethiopie in ballingſchap getrokken. Dus verhalen dit Diodorus en Euſebius. Maer Lynceus zegt in de beſchryvinge van Egipten, dat hem de Koning van Perſie gevangen heeft genomen. Dus ſpreekt hy by Atheneus (*b*): Wanneer de Egiptenaers opgetrokken zynde tegen Ochus Koning der Perſen overwonnen werden en de Egiptiſche Koning in de magt zyner vyanden gekomen was, ontfingh hem Ochus vriendelyk en beleeft, en noodigde hem ter maeltydt, waer toe hy heerlyke gereedtſchap had doen maken. De Egiptenaer de gerechten aenziende beſchimpte den Perſiaen als te zuinigh huishoudende, zeggende: Wilt gy zien, hoe de tafel van ryke Koningen wezen moet, zoo laet myne koks u eens een Egiptiſch mael aenrechten. De Koning ſtondt het toe, en beval dezen voorſtel te vólgen. En ſchoon hy'er vermaek in ſchepte, zeide hy daer na: Dat u de Goden ſchenden, o Egiptenaer, die zulke koſtelyke maeltyden verlaten hebbende u begeven hebt tot het nemen van onze zuinige en ſobere ſpyzen. Cedrenus en anderen zeggen dat Nectanebus, toen Egipten van Artaxerxes bemagtigt was, zyn haer afgeſneden en zyn Koningklyk gewaedt uitgetrokken hebbende, metter vlugt zich begeven heeft naer Pella, een ſtadt in Macedonie, niet verre van Theſſalonica afgelegen, en daer de inwoners de Wysheit der Egiptenaren geleeraert, en toekomende dingen voorſpelt heeft (*c*). Abul Pharajus voegt'er by, dat hy by Olimpias, gemalin van Filips Koning van Macedonie, de bediening van een Starrekundigen bekleed, en haer door zyne oppaſſingen zoo verre gebragt heeft, dat hy haer bedt beklom, waer uit Alexander Dhulkarnain zou geboren zyn. (*d*).

In het volgende jaer heeft Mentor, in gezagh en gunſt veel by Artaxerxes vermogende, door zyne voorbede te wege gebragt, dat Artabazus zyn zuſters man, en zyn broeder Memnon, die niet langh geleden den Perſianen den oorlogh aengedaen hadden, en toen uit Aſie gevlucht zich by Filips van Macedonie ophielden, vergiffenis van hun misdaet kregen, en weder ten Hove ontboden wierden. Dezelve Mentor heeft de zonen van Artabazus en zyn zuſter tot de hoogſte waerdigheden in den krygsdienſt verheft, en naderhant ook Hermias den tieran van Atarnus, een ſtadt, gelegen tuſſchen Lydie en Myſie digt by Lesbos, (die zich op veele ſteden en ſterkten, die hy in zyn magt hadt, verlatende, tegen Artaxerxes opgeſtaen was,) door zekere belofte, te weten dat de Koning hem niet ſtraffen zoude, tot een montgeſprek gelokt, en in de gevangeniſſe geworpen: Waer op hy hem zynen ring afhan-

(a) Vid. de his omnibus Diod. Sic. l. XVI. p. 531. & ſeqq. uſque ad p. 535. edit. Steph. ſeu p. 439. ſeqq. ad p. 450. edit. Wechel. Confer Euſ. P. II. Chron. pag. 136.

(*b*) lib. IV. p. 150.

(*c*) Vid. Exc. ex Euſeb. Afr. et aliis ap. Joſ. Scal. Chron. Euſ. annex. p. 58.

(*d*) cit. Dyn. p. 89. text. Ar. & p. 58. verſ. Lat.

Digitized by Google

handig gemaekt hebbende, door brieven in des zelfs naem opgestelt aen de steden rondom deed bekent maken, hoe dat hy, namentlyk Hermias, door toedoen van Mentor met den Koning wederom verzoent was. Te gelyk zond hy eenigen af, die de sterkten op 's Konings naem zouden innemen. De Regeerders dan der steden geloof slaende aen deze brieven, en genegen tot vrede, gaven overal de sterkten en steden aen den Koning over. Vorder bragt Mentor ook andere Vorsten, die van de Persen afgeweken waren, ten deele door gewelt, ten deele door krygslisten, in korten tydt onder de magt des Konings, by wien hy daer mede geenen kleenen dank behaelde; als hebbende den plicht van een getrou en dapper Veltoversten naer behooren waergenomen. *(a)*

Wyders halen alle de Griexe schryvers, door een aengeboren haet tegen de Persianen, dezen Artaxerxes Ochus over, als ware hy een overgeven booswicht geweest; waerom ook Scaliger, hare verhalen opvolgende *(b)* hem een zeer wreet beest genoemt heeft. Dog dat komt ons niet heel vremt voor. Want Isocrates de Redenaer willende Filips van Macedonie aenhitsen om de Persen te beoorlogen, maekte hem wys *(c)* dat deze Koning noit eenig leger, dat in zyn lant gevallen was, overwonnen had: dat hy zelf geen meester was van de steden die aen zynen vader by verdrag gegeven waren, en veel minder eenigh gezagh had over de Grieken: dat hy ook van de Egiptenaren, die hy met een magtig leger was komen beoorlogen, niet alleen verwonnen, maer ook beschimpt was, zoodat hy met schande had moeten aftrekken: en eindelyk dat hy in zulk eenen haet en verachting was, als ooit eenig Koning geweest was. Maer Diodorus, schoon hy zegt dat deze Koning hart en wreedt tegen zyne onderdanen, en om de strengheit zyner zeden in den haet van allen was, verhaelt nogtans wegens den togt naer Egipten dingen beter passende aen de waerdigheit van zoo groot eenen Vorst, zoo als uit het voorafverhaelde blykt, dan 't geen Isokrates hier bybrengt; ten zy iemant liever meene dat deze van den eersten oorlogh, door de Veltoversten gevoert, en den anderen van den laetsten, daer de Koning zelf by geweest is, spreekt. *(d)* Eliaen en uit hem Rhodiginus verhalen dat de Persiaensche Wyzen van den onbarmhartigen en bloedigen aert des Konings Ochus dusdanige voortekens hebben aengemerkt. Te weten toen Ochus na de doot van Artaxerxes zynen vader zich in het gebiet stelde, hebben

Filips van Macedonie door Isocrates ten oorlog aengehitst.

de Wyzen eenen der Gesnedenen, die zeer gemeenzaem met den Koning was, en gestadig dicht by hem stont, belast meer en naeukeuriger te letten, als de Koning aen tafel zitten zou, na welk gerecht hy 't eerst grypen zou. De Gesneden nam dit aen, en paste vlytigh op. Hy was pas aengezeten, als hy met de regterhant een mes nam, en met de slinke een broot van ongemeene grootte: daer op leide hy Vleesch, sneed het, en at het samen gretig en zonder ophouden. De Wyzen dit gehoort hebbende voorzeiden door deze verborge tekenen twee dingen: voor eerst een gematigt jaer en overvloedt van vruchten; ten tweeden het ombrengen veeler luiden, ballingschappen, en verwyzingen. En het was niet al gelogen. *(e)*. Plutarchus, een fraei schryver, en vast van oordeel in het wikken der zaken getuigt ook *(f)* dat Ochus anderszins boosaerdig de gierigste van alle Koningen geweest en altydt zeker stadt omgetrokken is, zonder daer oit te willen inkomen, berovende dus de vrouwen van de schenkaedje, die haer volgens de wet van Cyrus den Grooten, na den laetsten slagh met Astyages, gemaekt, was toekomende. De zelve verhaelt uit Dinon dat de Egiptenaers dezen Persiaenschen Koning den naem gegeven hebben van *Ezel* en *Zwaert*, om dat hy veele menschen omgebragt hebbende in het ende ook den Apis geslacht, en met zyne vrienden opgegeten hadt, zeggende: *Maer deze Ezel zal uwen Os opeten.* *(g)*.

Voorspelling uit 's Konings tafel genomen.

De reden zeker, waerom Ochus deze schendnamen gekregen heeft, is zeer gering en geen boon waerdt. Want dat de Persen op den bygeloovigen Godtsdienst der Grieken, die naer hun welgevallen Goden verzonnen en vermeerderden; ja ook op dien der Egiptenaren, die dieren voor Goden aenbaden, zeer gebeten zyn geweest, dewyl zy dit namen voor een zaek strydig met de instellingen hunner voorouderen, ja te gelyk met de natuur zelve, kan niet in twyffel getrokken worden, gelyk wy terstont hier onder toonen zullen. Daerenboven hadden de Grieken na den vrugteloozen togt van Darius, Xerxes, en anderen tegen Griekenlant, zulk eenen grooten en doodelyken haet tegen de Persen opgevat, dat men voor eer en lof rekende met haet tegen hen ingenomen te zyn. Evenwel onder zoo veele meeningen van naemhaftige schry-

Griexe Godsdienst by de Persen gehaet.

Haet der Grieken tegen de Persen.

 ve-

(a) Vid. Diod. Sic. l. c. p. 539. edit. Steph. seu 451. seq. Wechelianae.
(b) Anim. ad Eus. Chr. pag. 115.
(c) Orat. II. ad Philippum.
(d) Vid. Diod. lib. XVII. p. 564. edit. Steph. seu p. 495. Wechelianae.

(e) Aelian. Var. Hist. l. II. cap. 17. Rhodig. lib. XIII. c. 39.
(f) de virt. Mulieb. T. II. op. p. m. 246.
(g) Vid. lib. de Isid. et Osirid. T. II. op. p. m. 355. et 763.

Digitized by Google

Lof van Ochus.

veren geeft Atheneus alleen (*a*) een schoone getuigenis van Ochus. Als Ochus, zegt hy, op zyn dootbedde lag, nadat hy lange jaren het Ryk bezeten hadt, en met gelt in overvloet voorzien was om de Koninglyke hofhouding staende te houden, vraegde hem zyn oudste zoon, met wat behendigheit hy het Ryk zoo veele jaren in wezen gehouden hadt, opdat hy dit wetende daer een exempel naer nemen mogt, dien hy tot antwoort gaf: *Dat hy het Ryk staende gehouden had door godtvrugtigheit jegens de Goden, en regtvaerdigheit jegens de menschen.* Eenige bewyzen ook van regtvaerdigheit en dankbaerheit kunnen gehaelt worden uit het gene boven gezegt is.

Zyn gedenkwaerdig zeggen.

Eindelyk heeft Bagoas de Gesneden, een Egiptenaer, als Eliaen zegt, van geboorte, des Konings Veltoverste, wiens groot gezag en magt in het Ryk wy boven uitgelegt hebben, en die naer het getuigenis van Diodorus snoodt en fors van aert was, den Koning Ochus, door hulpe van zekeren Arts, met vergif van kant geholpen, om de doodt van Apis voor heen van hem omgebragt, zoo men meent, te wreken. Dit viel voor in het eerste jaer der CX. Olimpiade, het 3610 na de scheppinge der werrelt, het 4374 naer de Juliaensche Periode. Suidas verhaelt (*b*) dat Bagoas zich niet te vrede gehouden heeft met den Koning te hebben omgebragt, maer dat hy hem geslacht, het vleesch ingeslokt, en gevesten van degens van de beenderen gemaekt heeft. Maer Eliaen geeft voor (*c*) dat Bagoas den afgemaekten Koning in stukken gehakt, en voor de katten geworpen heeft, latende een ander mensch in zyn plaets in de Koningklyke Grafstede leggen. Luciaen (*d*) zegt dat Artaxerxes Ochus door de lagen zyns broeders Cosithras heimelyk gedoot is. Maer meer geloof verdient Diodorus, die te gelyk met alle andere schryveren te boek stelt, dat Bagoas dezen moort begaen heeft. Dezelve schryver getuigt dat Ochus het Ryk XXIII jaren heeft bezeten. Eusebius zegt XXVI jaren, dog t'onregt (*e*). In zyn plaets quam

Zyn doot.

XII. ARSES.

Arses.

Dees was de jongste zoon van Ochus, dien Bagoas alleen in 't leven liet. Want als hy hem op den Koningklyken troon gevestigt hadt, heeft hy de broeders des nieuwen Konings, die nog jong waren, omgebragt; opdat hy, als Diodorus zegt, dus alleen zynde zich te beter naer Bagoas schikken mogt. Maer als Arses vergramt over de schelmstukken des Gesnedenen, die klaer te bespeuren waren, liet blyken dat hy hem t'eeniger tydt zou straffen, heeft Bagoas de lucht hier af hebbende hem ook met al de Koningklyke afkomst in het derde jaer zyns gebiets gedoot. Strabo bevestigt dit (*f*), maer schryft *Narses* in plaets van *Arses*. Eusebius en Africanus zeggen dat Arses IV jaren geregeert heeft, dat onwaer is. (*g*). Het Huis des Konings dus uitgeroit zynde zonder dat'er iemant uit dat geslacht overbleef, die eenig regt op de Kroon mogt voorwenden, kiest Bagoas iemant, dien hy tot zynen vrient aengenomen hadt, en stelt hem in het bezit des Ryx. Deze was

XIII. DARIUS CODOMANNUS.

Darius Codomannus.

Alles wat deze Koning in Persie bedreven heeft, en hoe hy van Alexander den Grooten overwonnen zyn Ryk verloren heeft, is wytluftig van Arrianus, Plutarchus, Curtius, en zeer vele anderen te boek geslagen. Waerom wy, wetende dat by deze schryvers zyn historie genoeg te vinden is, hier ter plaetse het voornaemste alleen kortelyk zullen overloopen. By de hedensdaegse Persianen wort deze Darius *Dara*, *Daraes zoon* genoemt, gelyk onder anderen te zien is by Abul Pharajus (*h*). Nog buiten bewint zynde wert hy *Codomannus* genoemt; maer gevestigt op Cyrus troon wilde hy, naer zekere zeden der Persen, met verandering zyns vorigen naems Darius genoemt zyn. (*i*). Diodorus zegt dat zyn vader is geweest Arsanes, of Arsames, zoon van Ostanes, die de broeder van Artaxerxes den Gedagtigen, en vaderlyk oom van Ochus, maer uit een byzit van Darius den bastaert geboren was. Zyne moeder word Sisigambis genoemt, zoo als wy by Diodorus, Arrianus, en Curtius zien. Eliaen (*k*) wil dat Darius uit eene slavin geboren is. Strabo zegt (*l*) dat Darius niet van Koningklyke afkomst geweest is. Plutarchus heeft in geschrift nagelaten (*m*) dat hy een *Astandes* geweest is. Astandes, gelyk Suidas en Hesychius dit woort uitleggen, betekent in de Persische tale eenen Looper of Briefbesteller. Rhodiginus weder meent (*n*) dat Darius een Helbardier of Hofwacht geweest

(*a*) l. XII. p. 548.
(*b*) in voce Ωχος p. m. 854.
(*c*) l. VI. Variar. Hist. cap. 8.
(*d*) In Macrob.
(*e*) Vid. Scal. Anim. in Euf. pag. 115.

(*f*) l. XV. in fin.
(*g*) Vid. Scal. l. c. pag. 116.
(*h*) Dyn. c. p. 91. text. Arab. & vers. Lat. p. 59.
(*i*) Vid. Just. l. X. c. ult. Freinsh. l. II. suppl. Curtii pr. Conf. Scal. l. VI. de emend. Temp.
(*k*) Var. Hist. l. XII. c. 43.
(*l*) l. XV. in fine.
(*m*) Orat. II. de fort. vel virt. Alex. T. II. op. p. m. 340.
(*n*) Var. Lect. l. XXI. cap. 38.

Digitized by Google

weest is. Wat hier van zy, men heeft hem om de dappere daet in wraek te nemen over een Cadusier, die de Persen weleer beschimpte, der kroone waerdig geagt, zoodat hy het Ryk aenvaert heeft. Bagoas, die hem ook met vergif wilde ombrengen, dwong hy dat zelf uit te drinken. Nademael nu het Fortuin, zegt Diodorus, zoo eenen dapperen man, gelyk Darius was, aen Alexander tot zyn tegenstrever verwekt hadt, is het komen te gebeuren, dat 'er zeer veele heftige veltslagen over het bezit des Ryx onder hen voorvielen. (*a*).

Want Filips Koning van Macedonie was al in het eerste jaer der CXI Olimpiade van de Grieken tot opperveltheer tegen de Persianen verkoren, die echter als hy hem ten oorlog toeruste nog in het zelve jaer quam te sterven. Darius voor de doot van Filips al tot de Koningklyke waerdigheit verheven, zocht dezen opkomenden oorlog met alle vlyt naer Macedonie te wenden. Maer als in het volgende jaer Alexander van Griekenlant tot opperbevelhebber der krygstroepen aengestelt was, om wrack te vorderen van de Persen, die Griekenlant geplaegt hadden, meende Darius dat hy van de jonkheit van dezen Vorst niet veel quaedts te wagten hadt. (*b*). Dog de zaek viel heel anders uit als hy gedagt hadt. Want in drie groote veltslagen van Alexander verwonnen, raekte hy alle zyne Staten quyt. De eerste slag viel voor by de rivier Granicus, waer in hy het geheele voorste Asie verloor: de tweede by Issus, eene stadt in Cilicie, wanneer hy een leger van drie hondert duizent voetknegten, en hondert duizent ruiters had by een gebragt. In dezen slag zelf gewond ontquam hy 't egter met de vlucht: blyvende zyne moeder, gemalin, zoon, een kint van zes jaren genaemt Ochus (dat Alexander daer na te Suse in de tale en zeden der Grieken liet onderwyzen) dogters, en zeer veele vrouwen van de Grootsten van Persie gevangen. Het derde gevegt viel voor by Gaugomele, eene stadt in Assyrie, wanneer hy eens zoo veel troepen dan te voren had by een gebragt. Hier wert hy ten eenemael geslagen, en willende zyn toevlucht nemen tot de Bactrianen is hy door de vloekverwantschap van Spittamenes en Bessus, zyne eige Lantvoogden, van het leven te gelyk en van het Ryk berooft in het VI. jaer zyns gebiets, in het tweede jaer der VI Olimpiade, in het 3619 sedert de scheppinge der werrelt; en het 4383 naer de Juliaensche Periode. Zyn lyk is in Persie overgevoert, en op Alexanders last Koningklyk begraven. En dus eindigde met hem de Persiaensche Monarchy, na datze geheele CCXXVIII, en, als men'er het begin en einde by zal rekenen, CCXXX. jaren geduurt hadt. Over dit alles is licht te halen by Diodorus (*c*), by Arrianus (*d*), by Plutarchus (*e*), en by Curtius. (*f*).

Hy veracht Alexanders jonkheit.

Darius geslagen.

En omgebragt.

(*a*) Vid. l. c. p. 565. edit. Steph. seu p. 491. Wechelian.

(*b*) Vid. Diod. l. c. coll. l. XVI. p. 557. ed. Steph. seu 429. Wechel. et l. XVII. p. 564. edit. Steph. seu 489. Wechel.

(*c*) tot. lib. XVII.

(*d*) lib. prior. IV. de exp. Alexandri Magn.

(*e*) In vit. Alex.

(*f*) lib. V. prior. &c.

XLII. HOOFTSTUK.

Verder bericht wegens den stichter van het Koningklyk Paleis te Persepolis, heden bekent by den naem van Chilminar, verwoest door Alexander den Grooten, Koning van Macedonie; als mede van de Godsdienst, Zeden en Kledinge der oude Persianen.

Het gebiet van Persie tot de Macedoniers overgebragt.

DUS is volgens de voorzegginge van Daniel (*a*) het oppergebiet van Persie tot de Macedoniers onder Alexander den Grooten overgebracht. Dees den Koning Darius overwonnen hebbende, vermeesterde de stadt Persepolis, gelegen aen de rivier Araxes, die naer de onderrechtinge van Isaacus Vossius (*b*) gevloeit heeft niet verre van Chilminar, en gaf ze den soldaten om te plonderen over. In het paleis getreden zynde nam hy naer zich de schatten, van Cyrus den eersten Koning van Persie tot dien tydt toe uit de inkomsten verzamelt. Men zegt dat die meenigte van gout en zilver, als men het gout tot zilver gelt uitrekenen zal, bedragen heeft een somme van hondert en twintig duizent talenten. (*c*). Zoo men hier by voege zes duizent, gekregen te Pasargaden: vyftig duizent te Suse; en eindelyk zes en twintig duizent te Ecbatana gevonden; zal alles komen op een somme van CCII duizent talenten; buiten het gelt dat te Damascus, Arbele, en Babilon gevon-

Groote schatten.

 den

(*a*) c. XI. ℣. 3. seq.

(*b*) ad Pomp. Mel. c. 8. p. m. 370.

(*c*) Vid. Diod. Sic. l. XVII. p. 600. ed. Steph. seu p. 544. Wech. Conf. Curt. l. V. c. 20.

Digitized by Google

den is. (*a*). Hoewel Diodorus en Plutarchus (*b*), ook Justinus (*c*) zeggen dat'er maer veertig duizent talenten te Suse gevonden zyn. Hier uit is af te nemen hoe groot de rykdom en magt der Koningen van Persie geweest is.

Baldadigheit van Alexander.

Hoe onvoorzichtig nu Alexander zyne overwinning misbruikt heeft, blykt zelf hier uit, dat hy op den feestdag, dien hy om de verkrege zege hielt, zyne vrienden ter maeltydt onthalende, waer by hy zelf openbare hoeren voegde, en nu wel by drank zynde, meest op den raet van zekere Griexe hoer, genaemt *Thaïs*, de eerste brandende toorts in het Koningklyk Paleis gesteken, en zyne gasten geraden heeft hem het zelve na te doen. Het leger van Alexander, dat niet verre van de stadt lag, ziende den brant opgaen, en meenende dat het by avontuur geschiede, quam aentrekken om dit ongeluk te helpen weeren. Maer als de soldaten aen de poort van het Paleis komende den Koning zelf nogh bezigh zagen met toortsen aen te brengen, hebbenze het water laten staen, datze met zich gebragt hadden om den brant te blussen, en insgelyx begonnen drooge stoffe in den brant te werpen. En dus is dat Koningklyk Paleis, dat in gansch Oosten geen wederga hadt, en daer zoo veele volkeren te voren wetten quamen halen, verwoest en verdelgt. Diodorus tekent aen (*d*) dat dit voorgevallen is ontrent het einde van het vierde jaer der CXII. Olimpiade; dat naer de rekening van Helvicus is het 3621 sedert de scheppinge der werrelt, naer de Juliaensche Periode, het 4385, en het 327. voor Christus geboorte. Men wil dat Alexander met dit bestaen wraek heeft willen nemen over het bedryf van Xerxes, die wel eer de tempels der Grieken, en voor al der Atheneren door den brant vernielde. Maer Arrianus (*e*) mispryst dit in Alexander, en zegt dat'er op deze wyze geen wraek genomen is over de oude Persianen. Hy voegt'er by dat Parmenio aen Alexander geraden heeft, dit Paleis ongeschonden te laten, eensdeels om dat het niet pryffelyk was den rykdom door dapperheit verkregen te vernielen; ten anderen omdat hy de ongunst der Asianen hier door op zynen hals zou halen, als dewelke meenen zouden, dat hy Asie niet wilde behouden, maer het vernielt en ondergebragt hebbende vertrekken (*f*). Dogschoon Alexander het gebiedt, dat hy door de wapenen gewonnen hadt, behielt, nogtans is het na zyn doot gescheurt, en onder zyne Krygsoversten verdeelt. En als deze elkander door onderlinge oorlogen afmatten, maekten de Parthen, onder Arsaces, zich meesters van Persie, en andere daer by hoorende gewesten. Maer de Persen hebben deze naderhant overweldigt, en hun Koningkryk ten tyde van den Keizer Alexander Severus, onder zekeren Artaxerxes, hunnen Veltoversten, herwonnen. Op de nakomelingen van dezen volgden eerst de Mahometaensche Caliphes, en eindelyk op deze de Koningen voortgekomen uit den stam der Sophis, die nu het Ryk inheeft. Hun rang en namen worden hier onder kortelyk gemeldt.

Het Hof van Persepolis verbrant.

Arrianus, Curtius, Justimus en anderen noemen dit slot van Persepolis wel het Koningklyk hof van Cyrus; maer dat men niet zeker weten kan van wien het gebout, of in dat fatsoen, dat Diodorus beschryft, gesticht is, hebben wy boven reedts getoont. Evenwel hebben wy gezegt, dat dit pragtigh gebouw, zoo niet aen Cyrus, ten minsten aen Cambyses, of Darius, of Xerxes, voor zoo veel uit de maniere van bouwen af te nemen is, moet toegeschreven worden. Deze gissing schynt niet weinig bekragtigt te worden uit de woorden van Diodorus. (*a*) Want sprekende van de pragt van Thebe en Egipten zegt hy dat de gebouwen wel tot dezen tydt zyn blyven staen, maer dat het zilver en gout en al de toestel van elpenbeen en steenen van de Persen geroofτ zyn, toen Cambyses de tempels van Egipten verbrandde. En dat op dien tydt die Koninglyke paleizen te *Persepolis* en *Suse* van de Persen gebout zyn, nadat ze den geroofden buit in Asie overgevoert, en uit Egipten bouluiden om deze paleizen op te maken met zich genomen hadden. Maer de zelve Diodorus zegt op een ander plaets dat lang voor den aenvang van het Persisch Ryk het Koningklyk paleis te Suse, van Memnon, Tithons zoon, (die men zegt dat van Teutamus, Koning van Assyrie, met tien duizent Ethiopiers, en zoo veel Susers, nevens twechondert wagens, Priamus en den Trojanen tegen de Grieken te hulp gezonden is,) gebout, en tot het gebiet der Persen toe *Memnonie* naer zynen naem genoemt is. (*b*) *Suse* wil men dat zynen naem gekregen heeft van de Lelien, die rontom de stadt in overvloedt groeiden. (*c*) En in deeze stadt hebben ook de Persen en Cyrus, nadatze de Meden overwonnen hadden, een koningklyk paleis gesticht, dewylze zagen dat hun lant verre af, en Suse binnen in 't lant gelegen, en digter by Babilonie en andere volkeren was.

(*a*) Conf. Curt. l. VI. c. 4. Arrian. l. III. de exp. Alex.
(*b*) in Vit. Alex. c. 66.
(*c*) l. XI. cap. 14.
(*d*) l. & p. c. seq.
(*e*) l. III. p. m. 66.
(*f*) Conf. Curt. l. V. c. 22. seq.

(*a*) l. I. p. 30. ed. Steph. seu p. 43. Wech.
(*b*) Vid. l. II. p. 77. edit. Stephan. seu p. 109. Wech. Conf. Herod. l. V. c. 53. seq. & l. VII. c. l. 51. Strabo l. XV. p. m. 728. Steph. sub voce Σῦσα.
(*c*) Vid. Athenæ. l. XII. p. m. 513. Steph. l. c. Conf. Bochart. Geogr. Sacr. l. XV. c. 14.

Digitized by Google

was. Altydt dit is Straboos gevoelen. (*d*) Evenwel schryft Plinius (*b*) dat het paleis der Persen te Suse van Darius Hystaspes zoon gesticht is. Indien men dit zeggen met de bygebragte woorden van Diodorus vergelykt, schynt het niet anders te moeten genomen worden, als dat Suse van Darius eerst wat meer uitgebreit, en met een pragtigh Hof versiert is. En dit getuigt ook Elianus. (*c*)

Het Paleis van Persepolis uit den rykdom van Egipten opgemaekt.

Daer schynt geen twyffel te zyn of het paleis van Persepolis is op gelyke wyze uit den Egiptischen buit na Cambyses tyden, gelyk Diodorus gevoelt, zoo niet opgemaekt, evenwel met sieraden verrykt. Ik zou niet willen ontkennen dat'er ten tyde van Cyrus misschien een stadt met eenigh kasteel van dezen naem geweest is: maer dat'er by zynen tydt zoo groot een prael zou geweest zyn, daer van maekt geen eenigh schryver gewagh. Ja Herodoot, Xenofon, en andere schryvers van dien tydt, tellen Persepolis niet eens onder de koningklyke huizen van Cyrus. Justinus alleen uit Trogus, en eenige andere nieuwe schryvers, maken slegts in 't voorbygaen gewagh van de stadt Persepolis, daer ze meest alle onder de paleizen van Cyrus, Babylon, Suse, en Ecbatana alleen stellen. Ik ga voorby dat men by de oudste Griexe schryvers, als Herodoot, Ctesias, en andere, naeulyx eenigh gewagh vint van het paleis van Persepolis, en dat'er duidelyk verhaelt wort dat de meeste Koningen, die na Cyrus geregeert hebben, zich te Suse opgehouden, en ook van daer uit den eenen of anderen krygstogt ondernomen hebben. Waerom ook Cassiodorus (*d*) het huis van den Koning Cyrus, dat Memnon te Suse met groote spillinge van gelt (want hy liet de steenen met gout samen hechten) gebout heeft, boven alle andere onder de zeven wonderen der werrelt rekent. Evenwel is het zeker dat ten tyde van Xerxes en daer na, vooral by het leven van Alexander van Macedonie de Ryxstoel van Persie en het Oosten (men zie hier van Curtius historie (*e*) na) te Persepolis geweest is. Het kan wel het Paleis van Cyrus genoemt worden, voor zoo veel hy, toen het nog niet zeer opgetoit was, het gebruik daer van gehadt heeft, maer de stichter daer van is hy geenszins geweest. Want indien het, gelyk Diodorus zegt, uit den Egiptischen buit zoo pragtigh, als hy het beschryft, is opgehaelt, zoo moet dat na zyn doot geschiet zyn. Ook kan aen Cambyses zynen zoon een gebou van zulk een uitgestrekt gevaerte niet toegeschreven worden, dewyl

(*a*) l. c. p. 727.
(*b*) l. VI. cap. 27. Hist. Naturalis.
(*c*) l. I. c. 59. Conf. Gulj. Hill. in Comm. suo ad Dionys. Orbis descript. ℣. 1074. pag. 357. edit. Londinensis.
(*d*) l. VII. Ep. 15.
(*e*) l. V. c. 23.

hy op de wederomreis van Egipten gestorven is; ook niet aen den *Magus*, die hem het gebiet onregtvaerdig aenmatigde, om dat hy maer zeven maenden daer van meester was. Door geen kleen bewys dan bewogen gis ik, dat Darius, die Susa zoo heerlyk versiert heeft, de stichter van dit gebou geweest is, en dat Xerxes de rykste en magtigste van alle de Persiaensche Koningen de laetste hant aen dat werk gelegt heeft. En zeker dit wil Strabo (*f*) zeggen met deze woorden: Wanneer de Koningen van Persie het Koningklyk Paleis by *Suse* ten hoogste hadden opgesiert, hebben ze des niet te min dat van *Persepolis* en *Pasargade* verder uitgezet. Want de schatten en gedenktekens der Persen waren daer, om dat die plaetsen sterker en van hunne voorouderen bewoont waren. Daerenboven komt het gewaedt en kleeding der Persen, die men op de overgeblevene brokken van dit Paleis verbeelt vint, niet over een met de aloude dragt der Persen: Want deze is eerst by Cyrus tydt ingevoert, en van zyne navolgeren vermeerdert. Ook blykt uit Curtius (*g*) dat Alexander, zoo dra hy zyne dronkenschap uitgeslapen hadt, berou van zyn bestaen gehadt en gezegt heeft: dat de Persen grooter straffe van de Grieken zouden geleden hebben, indien ze hem hadden moeten zien zitten op den troon en in het Paleis van *Xerxes*, het welk, gelyk hy met een te kennen geeft, *Persepolis* geweest is. Dat nu de zelve schryver waent dat het minste merkteken van dit Paleis na den gemelden brant niet zou te vinden zyn geweest, ten zy de rivier Araxes dat toonde, daer in schynt hy grootelyks abuis te hebben. Want dat in Chilmenar alle die dingen, die de ouden van dit Hof van Persepolis melden, tot dezen dag toe, schoon gebrekkelyk, gevonden worden, blykt uit de tafereelen en beeltenissen, die hier voor af gaen. En op dat dit te klaerder blyke, zoo neme de lezer niet qualyk dat wy hier iets in het korte zeggen van de zeden en het gewaedt der Persen.

Alexanders berou over 't vernielen van 't Hof van Persepolis.

Godtsdienst der Persianen.

Wy zullen van den Godtsdienst der Persianen beginnen, waer ontrent de Griexe schryvers niet geheel onbillyk zyn: dog evenwel schynenze door vooroordeel misleit hun valschelyk dingen na te geven, daer ze niet schuldig aen zyn: terwyl ze uitheemsche en haer weinig bekende Zeden, naer hunne tragten te schikken; waer ontrent in allen gevalle groot onderscheit moet gemaekt worden. Zy zeggen de waerheid, als ze zeggen dat de oude Persianen noit beelden, noch tempels, noch altaren gewoon waren te maken, ja dat ze de genen, die zulx deden,

(*f*) cit. p. 528.
(*g*) l. cit.

Digitized by Google

den, voor uitzinnig hielden. Herodoot meent dat de reden hier van geweest is, om dat ze niet gevoelden dat de Goden uit menschen waren voortgekomen, gelyk de Grieken geloofden. (*a*). Maer Cicero zegt dat Xerxes door ingeven zyner Wyzen de Kerken in Griekenlant in brant stak, omdat de Grieken de Goden binnen den omtrek van muren sloten, daer alles voor hun most vry en open zyn, en deze gansche werrelt hun voor een woning en tempel verstrekte. (*b*). Als de Grieken spreken van de Godtheit door de Persen geëert, spreken ze op hunne wyze in het meervoudig, en niet in het eenvoudige getal. Hier van is het dat Xenofon zegt (*c*) dat de Persianen hunnen yver in den Godtsdienst zoo door offeren aen de Goden, als door hun te bedanken getoont hebben. Maer dat ze ook de Elementen gedient hebben, getuigen meest alle de ouden: waer uit nochtans niet volgt dat ze die, als waren ze Goden, Goddelyke eere bewezen hebben. Maer men moet den schryveren dit ten goede houden, die zelfs afgodendienaars zynde, geloofden dat andere menschen ook zoo waren. Herodoot dan en Strabo hebben geschreven dat de Persianen de Zon, de Maen, de Aerde, het Vier, het Water, en de Winden slagtoffers hebben opgedragen. Deze schryvers zeggen dat met den naem van Jupiter al d'omkring des hemels door de Persen betekent wort: met welke schryveren Xenofon te (*d*) vergelyken staet, by wien men den naem vint van *Jupiter Patrius*. Hun wyze van offeren was verscheiden ten opzicht van personen, van Goden, van plaets, en tydt. Wat de plaets aengaet, zeggen zy dat de Persen op verhevene bergen, gelyk Herodoot zegt, of in een reine plaets, gelyk Strabo wil, geoffert hebben. Men vint gemelt dat ze offerhande doende aen den Vaderlyken Jupiter geheele Stieren verbrant hebben (*e*). Dat *Mithra*, met welken naem zy niet Venus, gelyk Herodoot meent, maer de Zon, gelyk Strabo en Hesychius (*f*) beter aenmerken, van hun voor den eersten Godt gehouden is, besloten ze uit de uiterlyke eerbewyzinge, die daer aen geschiede. Hier uit is het dat Plutarchus schrijft (*g*) dat Darius Codomannus den Gesneden Tireus by den grooten glans van *Mithra*, dat is der Zonne bezworen heeft. Procopius de Caesarienser verhaelt dat de Persen volgens de zeden hunner Voorvaderen dagelyx (*h*) de opgaende Zonne aenbidden. By Herodoot (*i*) vinden wy beschreven dat Xerxes eertydts, als hy over den Hellespont naer Griekenlant trok, met het opgaen der Zonne uit een goude drinckschael wyn in de zee plengde, en de Zon badt, dat hem niets rampspoedigs op zynen togt wedervaren mogt, en toen dezelve te gelyk met eenen beker en Persiaensch zwaert in den Hellespont worp. Deze schryver nogtans voegt 'er by dat hy niet wel zou kunnen zeggen of hy tot een offer aen de Zon een zwaert in zee geworpen, of dat hy dat tot een geschenk aen den Hellespont gedaen heeft, om daer mede het misdryf, dat hy begaen had in dit water te geesselen, te boeten, en dus het vergramde meer te paejen. Dit weten we van Cyrus ingestelt te zyn, dat, alwaer de Koning zyn leger nedersloegh, zyn tent most geslagen worden tegen het Oosten daer de Zon opgaet. (*k*). Dezelve zegt (*l*) dat Cyrus gansche paerden uit eerbiedenisse tot de Zon geslacht heeft. Pausanias getuigt ook (*m*) dat de Persen volgens de vaderlyke zede buiten andere slachtoffers ook paerden voor de Zonne geslacht hebben. Of ze hier toe dezelve reden als de Massageten gehad hebben, die aen de Zonne, als den snelsten van alle Goden, paerden, de vlugste van alle viervoetige dieren, offerden, is niet klaerblykelyk genoeg. (*n*). Hoedanige slachtoffers de Persen aen de Maen geoffert hebben, wort van Herodoot en anderen niet duidelyk gemelt. Maer uit Heliodorus (*o*) is te gissen dat het een jok ossen geweest is.

Verscheide wyze van offeren.

Het vier by de Persen geëert.

Dat de Persen groote eere bewezen hebben aen het Vier, blykt daer uit, dat iemant daer in blazende, of iets dat niet leefde, of eenige vuiligheit daer in werpende, met de doot gestraft wierde (*p*). Hier uit zegt Plutarchus dat ontstaen is een zeer gezet slagh van verzoeken, daer geen weigering op volgen konde. Want iemant iets begeerende begaf zich maer met vier in den stroom, en dreigende het zelve daer in te zullen uitblussen, indien hy zynen wensch niet erlangde, bereikte aenstonds zyn oogwit. Echter wert hy gestraft om zyn dreigement, als zynde onredelyk (*q*). Het vier ook, dat zy heiligh en eeuwigh noemden, wert na de tyden van Cyrus in Vierkassen door de zorge der Wyzen bewaert, en den Koningen der laetste

eeu

(*a*) Vid. l. I. c. 131. Conf. Strabo l. XV. p. 732.
(*b*) Vid. l. II. de Legib. c. 9.
(*c*) Cyr. l. I. c. 24. l. II. c. 1. l. IV. c. 1. l. VIII. c. 6. & passim alibi.
(*d*) Cyr. l. VIII. c. 45.
(*e*) Vid. Xen Cyr. l. VIII. c. 24. & 45. coll. l. III. c. 19 &c.
(*f*) In voce Μίθρας.
(*g*) In vit. Alex. M. T. I. op. p. m. 682.
(*h*) l. I. de Bello Pers. c. 3. in fin.
(*i*) l. VII. c. 54.
(*k*) Vid. Xen. l. VIII. Cyrip. c. 35.
(*l*) cit. l. c. 24.
(*m*) In Lacon. seu l. III. c. 20.
(*n*) Vid. Her. l. I. cap. ult.
(*o*) Aethiop. l. X. p. m. 497.
(*p*) Vid. Strabo l. c. coll. Herod. l. III. c. 16.
(*q*) Vid. περὶ τοῦ πρώτου ψυχροῦ T. II. op. p. m. 950. in fine.

Digitized by Google

eeu uitkomende, of ten oorlogh trekkende, op zilvere altaren voorgedragen (*a*). Het wert noit uitgebluft, of daer moft eenig Koning geftorven zyn, en dat gefchiedde alleen tot dat de begraeffenis gehouden was, gelyk by Diodorus te zien is. (*b*). Als ze aen het vier offerden, leiden ze daer droogh hout op, daer de baft af was, en fmeten'er fmeer bovenop. Dan holpenze het door het ingieten van olie aen het branden, waeiende daer toe, zonder daer in te blazen. (*c*). Zy rechten ook geheime offerhanden voor het Vier aen, en vraegden het zelve wegens toekomende dingen, doende altydt, voor wat Godt ze ook offerden, eerft een gebedt tot het Vier. (*d*).

Offerhande aen het Water. Dat ze op deze wyze aen het Water offerhande gedaen hebben verhaelt Strabo ter zelver plaetfe. Komende in een floot, of rivier, of fontein, maektenze een kuil, en keelden daer het flachtoffer, zich wel wagtende, dat'er niets van het bygelegen water met eenigh bloet vermengt wiert, omdat dan alles zou befmet worden. De Wyzen daerna het vleefch met myrten en laurieren belegt hebbende verbrandden het met dunne ryzen, en fprengden, na het ftorten eeniger gebeden, oly met melk en honigh vermengt niet in het vier, noch in het water, maer op de aerde. Ook piften zy noit in een rivier, noch wafchten zich, noch fpoelden hunne handen af, nochte gooiden'er eenig lyk in, nochte eenige andere dingen, die onzuiver fcheenen te zyn, maer eerden de rivieren voor al met de uiterfte godtsdienftigheit. (*e*). Uit Herodoot blykt ook dat ze paerden, en juift witte, aen het Water geoffert hebben. Want dus leeft men dat Xerxes, toen hy den Grieken den oorlogh aendeed, witte paerden geflacht en aen den vloed Strymon opgeoffert heeft. (*f*).

Rivieren geeert.

Paerden geoffert.

Offerhande aen de Aerde en Winden. Hoedanigh de offerhande geweeft zy, die aen de Aerde en Winden gedaen wert, weet ik niet dat ik ergens gelezen hebbe. In den afgaenden tydt, vooral in dien van Artaxerxes, en niet by het leven van den Grooten Cyrus, gelyk Strabo wil, hebben de Perfen uit den voorgang der Affyrieren en andere volkeren, Diana en Venus onder den naem van *Abaitis* geëert; van welken Godtsdienft wytloopigh bericht te halen is by Herodoot, Diodorus, Strabo, en anderen, uit welke fchryveren Thomas Hyde zyne befchryving van den ouden Godtsdienft der Perfianen heeft toegeftelt. (*g*).

Diana en Venus van de Perfen ge-eert.

(*a*) Vid. Strab. l. c. p. 733. Conf. Curt. l. III. c. 7.
(*b*) l. XVII. p. 623. ed. Steph. feu p. 580. Wech.
(*c*) Vid. Strabo l. c. p. 732.
(*d*) Vid. Strabo l. c. p. 733. & Agath. l. c. Proc. l. II. de Bello Perf. c. 24.
(*e*) Conf. Herod. l. I. c. 138.
(*f*) l. VII. c. 113
(*g*) Vid. t. c. 3.

Maer dat de Perfianen aen deze alleen, waer van wy gefproken hebben, op een zeer eenvoudige wyze geoffert hebben, zonder eenige altaren, beelden, fluiten, myters, of offermeel te gebruiken, bewyft ons Herodoot (*h*). Want in die oude tyden ftelden zy het flachtoffer onder den blooten hemel op een reine plaets, en riepen dan Godt aen. En als de Wyze, of die het offer toereedde, het vleefch aen ftukken verdeelt had, ging yder met zyn deel zyns weegs, zonder iets voor de Goden of liever den Godt over te laten. Want zy zeiden dat Godt niets begeerde als de ziel van het flagtoffer (*i*). Hier uit zeker is kennelyk, dat de oude Perfianen geen afgodendienaers geweeft zyn, hoewel Ctefias verhaelt (*k*) dat de houte beelden der Perfiaenfche Afgoden van die van Sardis van de muren gezien, toen Cyrus hen belegerde, hun fchrik aengejaegt hebben. Want hy fchryft van den Perfiaenfchen Godtsdienft naer de wyze, die byna alle de Griexe fchryvers, die gewaende goden, en hunne beelden goddelyke eere bewezen, gemeen hebben. Ook verdienen Herodoot en Strabo meer geloof, die zeggen dat de Perfianen vry zyn geweeft van allen beeldendienft, hoewel ze voor het overige den Perfiaenfchen Godtsdienft meeft al met de zeden der Grieken en andere heidenen trachten gelyk te ftellen. Hier uit toont Thomas Hyde, van wien wy gefproken hebben, in eenganfche verhandeling van den Godtsdienft der oude Perfianen, vooral in de negen eerfte hooftftukken, dat ze maer eenen eenigen Godt, fchepper en onderhouder der werrelt, erkenden, hoewelze daer by voegden de *Sabaifmus*, of dienft der Planeten en elementen. Want dat zy, fchoon ze de Zon, de Maen, het Vier, en wat des meer is, aenbaden, zich echter onthielden van Goddelyke aenbiddinge, wort van hem getoont uit de fchriften en het verhael der genen, die tot dezen huidigen dagh nogh in Perfie in wezen zyn, en daer *Ghebres* of *Ghabres* genoemt worden: welke luiden wel duidelyk zeggen dat ze geene goddelyke aenbiddinge aen de Zon, Maen, of Planeten bewyzen, maer dat ze alleen onder het bidden zich wenden naer de Zon, zoo omdat de Zon ten opzichte van hare zuiverheit, als een beelt is der Godtheit, hebbende in dat deel de natuur van het Vier; als omdat eenigen van gevoelen zyn dat de Zon t'eeniger tydt Godts zitplaets, en het Paradys der zaligen wezen zal. Ook meenden ze buiten het voorbeelt van het Joodfche vier, dat de Elementen, als beginfelen van alle dingen, eenigermaten voor heiligh, en in

Vremt gevoelen van de Zon.

Elementen voor heiligh gehouden.

(*h*) c. l. cap. 131. feq.
(*i*) Vid. Strabo l. c.
(*k*) Exc. fegm. 4.

Digitized by Google

Bezorgers der Elementen.

in hun aengebore zuiverheit te houden zyn. En hierom hebbenze bewaerders en bezorgers van elk element in 't byzonder gehadt, die een vaste wedde trokken voor dat ze op het water, stroomen en fonteinen pasten, en de lucht, zoo veel in hun vermogen was, tegen stank; het vier tegen vuiligheit; en de Aerde tegen lyken en krengen beschermden, en dezelve van de straten weerden. Zy derhalven eer bewyzende aen de Zon en het Vier en wat des meer is stortten hunne gebeden niet hier voor uit; maer richtten hun gebedt tot Godt in 't aenzien van de Zon, of in tegenwoordigheit van het Vier. En omdat de Wyzen hunnen Godtsdienst zeer zorgvuldigh verbergden, dewyl volgens de instellinge van Zoroaster verboden was dien aen eenigen uitboorling te ontdekken; hebben de afgodische Grieken, onkundigh in de Persiaensche zeden, alles afgemeten naer hunne gewoonten, en gemeent uit de uiterlyke plegtigheden, die ze gezien of gehoort hadden, dat de Persianen de Elementen dienden, daer ze in der daet niet anders waren dan bewaerders en bezorgers der zelve. Men kan by den zelven schryver daer breeder van gemelt vinden. Hierom dunkt my dat de verhalen van Herodoot, Strabo, en anderen, den Persiaenschen Godtsdienst betreffende, naer de verscheide tusschenruimten der tyden wel moeten onderscheiden worden. Dat de Persen voor Cyrus tyden, en ook noch by zyn leven, geene tempels, noch altaren gehad, maer op de bergen hunne offerhanden verricht hebben, blykt genoegh uit Xenofon (*a*). Of nu wel Xenofon verhaelt dat Cyrus aen Jupiter, en de andere Goden geoffert heeft, en hem zyne gebeden niet tot eenen, maer meer Goden doet storten, zoo moet men dat doch rekenen van hem gedaen te zyn, als van eenen Griexen Afgodendienaer. Want dat Cyrus eenen eenigen Godt geëert heeft, ziet men in de heilige bladen. (*b*). Ook heeft Zoroaster (niet die Koning der Bactrianen, dien Diodorus (*c*) *Oxyartes* noemt, maer zekere *Magus* of Wyze, die eenige eeuwen na geene geleeft heeft, en dien Clemens Alexandriner (*d*) eenen Medier; Suidas eenen Medischen Persiaen noemt) geen beelden, of afgoderye, maer alleen nieuwe zeden, na het afschaffen der oude, beneffens verscheide meeningen ingevoert (*e*). Men zegt dat hy alles in twee soorten verdeelt, en evenveel beginselen gestelt heeft, het eene GOED, en 't andere QUAED. Het eerste noemde hy *Oromaza*, en zeide dat het uit een overzuiver licht geboren, en onder de dingen, die voor de uiterlyke zinnen openleggen, meest aen het licht gelyk was: dit gaf hy den naem van *Arimanion*, of *Arimane*, en zeide dat het uit duisternisse geboren was; waerom hy het ook by de duisternis en onkunde vergeleek. In het midden stelde hy *Mithra*, of de Zon, die men zegt dat de Persen daerom het middelste of den Middelaer genoemt hebben. Men verhaelt ook dat hy geboden heeft aen Oromaza de beloofde slachtoffers op te offeren, om hem te bedanken, als men zynen wensch verkregen hadt: en aen Arimane offerhanden te doen, om alle onheilen en rampen af te keeren. Sedert hebben de Grieken aen *Oromazes*, of *Oromastes* den naem van Jupiter, en aen *Arimanion* dien van Pluto gegeven (*f*). De Persen hebben dan niets gemeen gehadt met de Grieken, en andere afgodendienaren, die niet alleen meenden dat de Goden en Godinnen uit menschen geboren wierden, maer dezelve ook nevens de Elementen in zekere gedaenten en vormen verbeelden, en aen hun in tempelen gesloten zynde goddelyke eere bewezen. Dogh by de Persen wiert geen menschelyk beelt gezien, maer veel meer verrigteden ze hunne Godtsdienst, gelyk gezegt is, in de opene lucht, alhoewel ze na Cyrus tyden hunne ceremonien vermeerdert, en nog eenige dingen tot statelykheit behoorende bedagt hebben. Want veele schryven Zoroaster toe het vermeerderen der Vierkassen, waer in het heilig Vier te beter mogt bewaert worden tegen regen en wint: het opregten van Altaren: het uitkiezen en branden van offerbeesten: de plechtigheit van plengen, en wat meer van dien aert is. Agathias zegt dat Zoroaster in eenen tydt met Hystaspes geleeft heeft, maer twyffelt of die de Vader van Darius, of een ander geweest zy. De nieuwe Persianen zeggen dat Zoroaster, of *Zerdusht*, geleeft heeft onder den Koning Gushtasp, die Thomas Hyde beweert (*g*) dat Darius Hystaspes zoon was. Zoo getuigt ook Abul Pharajus (*h*) dat die *Magus* of Wyze ten tyde van Cambyses en Darius geleeft heeft: waer uit dan blyken zou dat de Persiaensche Zoroaster niet voor Cyrus tyden geweest is, gelyk de Griekse schryvers verdichten.

Persiaensche Godtsdienst verborgen gehouden.

Eer de Persen den Meden het gebiedt afhandigh maekten, volvoerden hunne Koningen of Vorsten de offerhanden, gelyk Xenofon (*i*) op meer dan eene plaets heeft aengetekent. Want hy verhaelt dat

(*a*) Cyr. l. VIII. c. 45. Conf. Laert. de vit. Phil. in proem. segm. 6. seq.
(*b*) Par. c. 36. ℣. ult. Esr. c. 1. ℣. 2. &c.
(*c*) lib. II.
(*d*) Strom. l. I.
(*e*) Vid. Agath. l. c. cap. citat.

(*f*) Vid. Plut. de Isid. & Osir. T. II. op. p. m. 369. seq. Diog. Laert. l. cit. segm. 8. Conf. Th. Hyd. c. 9. Stanl. Hist. Phil. Orient. l. II. c. 1. seq.
(*g*) tr. C. cap. 23.
(*h*) cit. Dynast. p. 83. seq. text. Arab. seu 54. vers. Latin.
(*i*) l. VIII. Cyrip. c. 38.

Digitized by Google

Wet van Cambyses.

dat Cambyses, de Vader van Cyrus, een wet gemaekt heeft, dat zyn zoon, zoo dikwyls als hy na zyns vaders doot in Persie komen zou, voor zyn volk offerbeesten zou slagten, gelyk hy Cambyses zelf te voren gedaen hadt: en dat den Koning buiten 's lants getogen zynde iemant van het Koningklyk huis dezelve offerdienst waernemen zou. Verder verhaelt ook Xenofon (*a*) dat Cyrus kort voor zyn doot in Persie aen den Vaderlantschen Jupiter, en de Zonne geoffert heeft. Dogh dat schynt van Cyrus navolgers noch binnen, noch buiten 's lants in agt genomen te zyn geweest. Want als Cyrus zelf het Ryk van Babilonie bemagtigt hadt, is zyn eerste werk geweest *Magi* of Wyzen aen te stellen, die met het aenbreken van den dagh de Goden, of liever Godt met lofzangen zouden eeren, en offerhanden doen aen de genen, dienze het oordeelden dienstigh te wezen. En dit is onder de Koningen, die na quamen, altydt in zwangh gebleven, dat by de Persianen geen wettige offerhande als alleen door een Magus geschiedden kon. (*b*).

Wyzen tot offeraers aengestelt.

De Wyzen dan zyn bewaerders geweest der heilige geheimenissen en plechtigheden. En schoon hun aenzien voor eenen tydt lang niet weinig afgenomen was, om dat ze na Cambyses overlyden het Koningryk hun bedrieglyk aengematigt hadden, nogtans hebbenze dat naderhant wederom gekregen, zoodat alle zaken het gemeen rakende door hunnen raedt en voorzeggingen bestiert wierden. (*c*) Allengs ook aengegroeit zynde degen ze uit tot een volkomen volk en naem: en woonende op lanthoeven door geene muren omringt, als mede verlof gekregen hebbende van naer hunne eige wetten te leven, wierden ze in eere gehouden ten opzichte van den Godtsdienst, gelyk Ammianus Marcellinus spreekt (*d*). Deze eerden ook het Vier, het Water, en de Aerde, maer weerden alle beeltenissen en beelden, verdoemende voor al het gevoelen der genen, die dryven dat de Goden mannen en vrouwen zyn. Zy scherpten het volk de regtvaerdigheit in. Zy leeraerden dat het godloos was de lyken te verbranden; maer geoorloft zich met zyn moeder en dochter te vermengen. Dit laetste nogtans schynt toen eerst ingevoert te zyn, nadat Cambyses zyne zusters ten huwelyk nemende diergelyke huwelyken door een wet voor geoorloft verklaert hadt. Deze Wyzen maekten daerenboven hun werk van toekomende dingen te voorzeggen, zeggende dat de Goden voor hun verschenen (*e*). Zy droegen een wit kleedt. Op hun hooft hadden ze Bisschops hoeden, hangende de slippen van beide de zyden dermaten af, dat ze haere lippen en wangen bedekten; hoedanige men nu nogh ziet aen de beelden van Chilmenar. De aerde strekte hun voor bedden: moeskruidt, kaes, en broot voor spys. Een riet hadden ze voor een staf, op welx bovenste zy de kaes staken, en aen hun mont daer mede bragten, en opaten. De muizen bragten zy om, omdat zy zelfs daer eenen haet tegen hadden, en ook geloofden datze van de Goden gehaet waren. Hunne leering deelden ze niet licht aen iemant mede, of het most door bevel der Koningen zyn. Dus hebben wy boven vermaent dat Xerxes dat verkregen heeft voor Protagoras, Menanders zoon, en voor Themistocles (*f*). Hier in verschildenze van de Egiptische Priesteren, dat, daer die zich noit besmetten met het dooden van eenigh dier, uitgezeit alleen dat aen den Goden geoffert wert, deze in tegendeel met eigene handen alle dieren, behalven een mensch en een hont, doodtsloegen, ja zich lieten voorstaen een heldenstuk te verrichten, alsze mieren, slangen, en allerhande kruipend en vliegend gedierte in groot getal ombragten. Hun lichamen werden noit begraven, voor dat ze voor af van honden of ander gedierte verscheurt waren. (*g*).

Hun aenzien.

Hunne leere.

Hun dragt.

De gestalte en gedaente der Persen beschryft Ammianus Marcellinus op de aengetrokke plaets in het algemeen aldus: Zy zyn meest alle mager, bruin, of bleek blaeu, hebbende bokken-oogen, daer ze nors uit zien. Hunne winkbraeuwen zyn tot eene halve rondte gebogen. Zy hebben lang hair, en baerden, die'er wel by voegen. (*h*). Dat'er ook onder de Persianen veele gevonden wierden met een kromme neus, toont Rhodiginus uit den Uitlegger van Apollonius. (*i*). En zulke luiden zyn om Cyrus gewilt geweest, en voor de schoonste gehouden naer de getuigenisse van Plutarchus. (*k*). Wyders waren ze dartel van aert naer de getuigenisse van Cresus by Herodoot (*l*). Ammianus zegt dat de Persen veele ydele woorden over zich hadden, en wilde en woeste klap uitsloegen: dat ze groots, statigh, onvriendelyk en dreigende waren zoo wel in voor-als tegenspoedt, daer by loos, trots, wreed, en

Gedaente der Persianen.

 zich

(*a*) lib. cit. c. 45.

(*b*) Vid. Xen. l. c. c. 6. Conf. Herod. l. I. c. 132. Laert. l. c. segm. 6.

(*c*) Vid. Agath. l. c. cap. 14.

(*d*) l. XXIII. cap. 6.

(*e*) Vid. Laërt. l. c. Conf. Strabo l. c. p. 733. Clem. Alex. Strom. III. Sext. Emp. Pyrrh. Hyp. III. c. 24.

(*f*) Vid. Laërt. l. c. segm. 7. Strabo l. c. Plut. de invid. & odio T. II. op. p. m. 537. Conf. Rhod. l. XIII. c. 25. & l. XIX. c. 17.

(*g*) Vid. Herod. l. I. c. 140. Conf. Cic. Tusc. Quaest. l. I. sect. 45. Strabo l. cit. p. 735.

(*h*) Conf. Herod. l. VI. c. 19. Proc. in ἀνεκδότοις cap. 7.

(*i*) l. XVII. c. 3. in fin.

(*k*) in Praec. ger. Reip. T. II. op. p. m. 821.

l. I. c. 89.

zich over hunne slaven en geringe en onbekende luiden de magt van leven en doot aenmatigende.

Zeden der Persen.

De zeden der Persen zyn niet altydt op alle tyden eveneens geweest. Men zegt dat ze in oude tyden, wanneer ze het ongehavent geweest van Persie bewonende, nogh niet gekomen waren aen het gebiedt van Asie, van geen overdaet geweten hebben, en matigh in alle dingen geweest zyn. Maer toen ze ryke Koningkryken overweldigt, en zich met den buit van verscheide Volkeren verrykt hadden, en hier door hoogmoediger geworden waren, hebben ze wel vele dingen allengs verandert, maer evenwel alle hunne gematigtheit van zeden en wetten niet uitgetrokken als onder de latere Koningen. Het voornaemste oogwit der oude wetten schynt geweest te zyn alles in 't werk te stellen, dat dienstigst was voor het gemeene best, en daer op toe te leggen dat de burgers niet geheel vervielen tot lust van iets quaeds of schendigs te bedryven. Zy hadden een afgezonderde plaets, die vry genoemt wert, waer in niet alleen het Koningklyk Hof, maer ook de andere Rechthuizen der Overigheden gestelt waren: en waer van afgeweert wierden alle kramen en kramers, op dat het verwart geraes en getier dezer luiden geen hinder doen zou aen de geschikte orde der genen, die mosten onderwezen worden. Die plaets was verdeelt in vier deelen. Het eerste was geschikt voor de kinderen, het tweede voor aenkomende jongelingen, het derde voor mannen van volwassen ouderdom, het vierde voor die boven de jaren van den Krygsdienst waren. De kinderen en mannen van rypen ouderdom mosten des morgens by 't opgaen der Zon by der hant zyn; maer die ouder waren mosten, buiten de gezette dagen naer dat het elk gelegen quam, verschynen. De manbare jongelingen sliepen dicht by het Raedthuis met hunne kleene oeffenwapenen, uitgezondert die getrout waren, of hun most aengezegt werden, dat ze hadden tegenwoordigh te zyn. Evenwel was het niet betamelyk dat ze dikwyls af waren. Elk deel had twaelf Overluiden, om dat het geslacht der Persen in zoo veel stammen verdeelt was. Over de kinderen en aenkomende jongens hadden het gezagh eenigen uit de oudsten gekoren, die men meende dat'er wat goedts van maken zouden. Over mannen van rypen ouderdom werden luiden gestelt, die hen mogten leeren na, e komen de dingen, die hun vooral voorgeschreven, en van de hoogste Overigheit belast waren. De oudste hadden insgelyx hunne voogden, die hun ook hunnen pligt zouden indagtigh maken. (*a*) Een zoon mogt voor zyn vyf, of, gelyk Strabo wil, voor zyn vier jaren niet in tegenwoordigheit zyns vaders komen, maer bleef zich by de vrouwen onthouden, op dat, zoo hy onder het opvoeden was komen te sterven, de vader geen droefheit zou scheppen uit het verlies van zyn kint. (*b*). Daer na wert hy naer de openbare scholen der Gerechtigheit gezonden, dat aen alle Persianen vry stont, die zoo veel goedts hadden, dat ze hunne kinderen konden opvoeden zonder dat ze behoefden te werken. Want aen niemant van de Persen was de toegang tot eerampten en Magistraetsbedieningen afgesloten. (*c*). In de scholen leerden de jongens tot hun zeste, zevende, of tiende jaer, den boogh spannen, met schichten en pylen werpen, ja ook volgens de instelling van Cyrus te paert ryden. Ook werden niet alleen de jongens, maer ook jongelingen van de ouden onderwezen in de kennisse der Rechten, en hun lessen gegeven dienende tot gehoorzaemheit aen de Overigheit, en tot het betragten der matigheit. Hier onder mengden de Leermeesters fabelen geschikt tot nutbaerheit, waer door zy met gezangh en zonder gezangh de daden der beroemde mannen verkondigden. Om hen te gewennen tot matigheit en onthoudinge holp niet weinig aen de eene zyde dat zy zagen dat de Oudsten den ganschen dagh door matigh en geschikt leefden, noch wech gingen om hunnen honger te verzadigen, voor dat ze van hunne opzienders daer verlof toe kregen; aen de andere, dat de kinders niet by de moeder, maer door last der opzieners by de Majestraet werden opgevoedt. Van huis bragten zy met zich broot tot hun spys, Kers tot toespys, en een kan, om water te scheppen uit den voorbyvloejenden stroom, zoo ze mogten dorst krygen. Want de levenswyze der overige Persen bestont toen ook dagelyx in hart broot, in Kers, in korrelen zouts, en gebraden of gezoden vleesch, daer ze water toe dronken. Als ze de kinderschoenen hadden uitgetrokken, sliepen ze tien jaren langh dicht aen de Gerechthuizen, eensdeels om de stadt te bewaren, en ten anderen om de matigheit te oeffenen. De zelve stonden over dag ten dienst der Magistraten, of ze de stadt ergens in mogten behulpzaem zyn. Ook door het slaen op eenigh koper voor den dagh opgewekt werden ze tot den wapenhandel en de jagt geleit, om dus zich wel te gewennen tot 's morgens vroegh op te staen, tot het verdragen van hitte en koude, en de moejelykheden van togten en reizen. Want over vyftig jongelingen wert gestelt een zoon des Konings of van eenigen Lantvoogt, dien ze vooruitloopende

Markt.

Leerplaetsen.

Strenge levenswyze.

(*a*) Vid. Xen. Cyr. l. I. cap. 3.

(*b*) Herod. l. cit. c. 136.
(*c*) Vid. Xen. l. cit. c. 8.

Digitized by Google

de hadden te volgen op een voorgeschreven stuk weegs van dertig of veertig stadien. Dus wert hun stem, en krachten, en ademhaling geoeffent. Zy leerden ook hitte, koude, en regen uitstaen, rivieren zonder de wapens en kleeden nat te maken doorwaden, by nacht in 't velt te blyven, boerenwerk te doen, en zich voor spys te behelpen met het geen de bosschen voortbragten, als Terpentyn, ekelen, en wilde peeren. Die ook t'huis bleven, werden onderwezen in het schieten met pylen, en werpen met spiessen, zynde pryzen gestelt voor die zich best queten: en deze waren het, van wien de Overigheden zich bedienden, om de boosdoeners op te speuren, de roovers te vangen, of iets anders te doen, daer kragt en snelheit toe vereischt wert. Als ze hunne kintsche jaren verlaten hadden, dat is als ze vyfentwintigh jaren waren out geworden, werden ze, als nu tot hun volle verstant gekomen, en in hunne meeste krachten zynde, van de Koningen of Overigheden tot den Krygsdienst of eenig ander werk gebruikt. Als ze vyftigh jaren geworden waren, werden ze gerekent onder de oude luiden, en dan niet meer buiten hun vaderlant ten oorlogh gezonden, maer t'huis gebezigt tot het oeffenen der gemeene en byzondere regtszaken, stemden tot vonnissen over misdaden, en koren alle de Magistraetspersonen. Maer zoo'er iemant of jongman, of man, zich in iets, dat door de wetten vastgestelt was, vergrepen hadt, wert hy van de Wykmeesteren aengeklaegt, en de zaek door de ouden onderzogt zynde by vonnis uit zyn rang gezet, en voor al zyn leven eerloos gehouden. De lezer kan hier van Xenofon (*a*), Herodoot (*b*), Strabo (*c*), en Rhodiginus (*d*) nazien.

Deze onderwyzing schynt ten tyde van Cyrus nogh by de Persen geweest te zyn, behalven dat ze toen al matigh wyn begonnen te drinken, en op de jagt te paert zittende met ballen en spiessen, en slingers te werpen geleert hebben, gelyk Xenofon doorgaens in het Onderwys van Cyrus getuigt. Dat ze evenwel arger geworden en ontaert zyn niet zoo zeer van de tyden van Artaxerxes af, als Xenofon meent, als wel van Cambyses, zullen wy in het vervolg kortelyk aenwyzen.

Hunne huwelyken.

Wyders trouden de Persen vele vrouwen, en hadden ten tyde der agtervolgende Koningen veel meer byzitten, om dat naest de oorlogsdapperheit al van outs het voorttelen van vele kinderen hoogh geagt wert, en de Koningen gewoon waren aen den genen, die veel kinderen ter werrelt gebragt hadt, alle jaren, als had hy een heldenstuk bedreven, geschenken te zenden. (*e*).

Dat de Persianen, gelyk in zoo groot een getal van vrouwen zeer waerschynlyk is, jaloers zyn geweest, hebben wy boven onder Artaxerxes den Gedachtigen, uit Plutarchus getoont. (*f*). Zy trouden gemeenlyk in de lente, op het allerlangste der dagen. De Bruidegom begaf zich, na vooraf eenen appel, of mergh van een Kameel, en vorders dien dagh niet anders, gegeten te hebben, in de slaepkamer, zoo als Strabo getuigt. De vrouwen sliepen by beurten by de mannen, gelyk blykt uit Herodoot. (*g*). Na Cambyzes, die de eerste van alle de Persiaensche Koningen zyn zusters troude, voltrokken de aenzienlyxten met de moeders en dogters een huwelyk, en rekenden de kinderen uit dien egt geboren voor de edelste, en waerdigh, gelyk men zegt, om den Koningklyken troon te bekleeden. (*h*). Herodoot (*i*) zegt dat ze van de Grieken geleert hebben zich met mannen te vermengen, waer van Ammianus zegt (*k*) dat ze te voren niet geweten hebben. Maer Plutarchus ontkent dat, en zegt dat by na alle andere schryvers daer in overeenstemmen, dat de mannelyke kinderen by de Persen ontmant zyn, eer ze oit aen de Griexe zee gekomen waren. (*l*).

Hunne ontaerding.

De Persen hebben ook, Asie bemagtigt hebbende, en door rykdommen tot weelde en overdaet vervallen zynde, allengs de overige zeden huns lants, die voor het grootste gedeelte gematigt waren, verandert. Een van hunne oude instellingen was maer eens des daegs te eten, en dat eerst tegen den avont, opdat ze den ganschen dagh tot hun verdoen zouden hebben, zoo om hunne dingen te verrichten, als om zich in den arbeit te oeffenen. (*m*). Ammianus verhaelt dat de jonger Persen, als men de Koningklyke tafel uitzondere, geen vast uur van eten gehad hebben, maer dat yders maegh hem voor een zonnewyzer strekte, en hy op het joken der zelve at wat hem eerst voorquam. Maer Xenofon zegt dat zy hun mael des morgens deden, en zoo langh aten en dronken, als de genen gewoon zyn, die laet te bedde gaen. Ammianus tekent wel aen dat ze het net aenrechten van gastmalen en overdaet, en vooral de gulzigheit in het drinken, als de

(*a*) l. c. c. 4, 5, 6 & 7.
(*b*) l. c.
(*c*) l. c. p. 733. seq.
[*d*] l. XVIII. c. 10.

[*e*] Vid. Herod. l. c. c. 135. seq. Conf. Strabo l. XV. p. m. 733.
[*f*] Conf. Rhod. l. XVIII. c. 18. coll. l. XXVIII. c. 15.
[*g*] l. III. c. 69.
[*h*] Vid. Arn. l. VIII. adv. Gent. & Phil. de Leg. spec. c. contra moech. conf. Agath. l. cit.
[*i*] l. I. c. 135.
[*k*] l. c. Conf. Curt. l. X. c. 3.
[*l*] Vid. tr. περὶ τῆς Ἡροδότου κακοηθείας. T. II. op. p. m. 857.
[*m*] Vid. Xen. l. VIII. Cyr. c. 50. conf. Proc. l. I. de Bell. Persic. c. 14. coll. l. XI. c. 18.

Digitized by Google

de pest geschuwt hebben: maer uit Herodoot (*a*) blykt dat dat met waerheit alleen van de oude Persianen gezegt wort. Want toen at elk niet wat hem lustte, maer wat hy hadt, en dronk geenen wyn, maer water, proevende noch vygen, noch iets anders dat naer lekkernyen geleek. Ook werden eertyts geene bekers op de maeltyden gebracht, om dat ze van gevoelen waren, dat daer door de lichamen niet minder dan de zielen verzwakt wierden, indien iemant te veel dronk. Maer daer na rechtten ze niet alleen die tafels aen, die ze al van outs gebruikt hadden, maer bedachten'er altydt nogh eenige nieuwe vonden by. Ja de Koningen door weelde bedorven beloofden door eenen uitroeper een groote somme gelts, aen de genen, die eenige nieuwe lekkerny hadden uitgevonden. Ook waren toen de Persianen mooi met vele drinkvaten te hebben, en pronkten geweldigh met de uitstekende prael der zelve, schamende zich des niet, al hadden ze die opentlyk op een onregtvaerdige wyze met listen naer zich gestreken. Want de oude deugt, waer door ze bevlytigden dat yder zich oeffende in regtvaerdigheit, uitgetrokken hebbende, grepen ze niet alleen de genen, die vele schelmstukken bedreven hadden, maer ook de luiden, die aen geen misdryf schuldigh waren, by den hals, en persten hun tegen alle regt en billykheit gelt af. (*b*). Wyders getuigt Ammianus dat niemant van hun, als hy verzadigt was, overtollige spyze gebruikt heeft. Maer naeukeuriger is de getuigenis van Herodoot, die wel zegt dat ze weinig spyzen, maer evenwel veele naergerechten gebruikten, en daerom voor een gemeen zeggen hadden, dat de Grieken uitscheiden met eten, terwyl ze nog honger hadden, omdat hun na het mael niets van eenige waerde wiert voorgezet, daer ze wel anders zouden doen, als hun iets dergelyx voorquam. Onder alle dagen meende elk dat hy zynen geboortedag vooral te vieren hadt: en dan wert'er lekker geschaft. De ryke luiden schaften geheele ossen, kamelen, paerden en ezels in ovens gebraden voor hunne gasten; de geringe luiden vee van minder waerde. Zy waren daerenboven zeer gretig naer wyn, raedtslagende over de ernstigste zaken by den drank, rekenende de besluiten dus genomen vaster, dan die ze nuchteren genomen hadden. Evenwel haddenze voor gewoonte het lyf eerst wakker met spys op te vullen, eer ze regt aen 't drinken gingen: Dog ze plagten niet met hunne vrouwen, maer wel met hunne byzitten gelag te houden, te danssen en zich

Hunne dronkenschap.

zoo vol te drinken dat ze niet meer over end konden staen of gaen, maer naer huis mosten gedragen worden. (*c*).

Groetenissen der Persianen.

Hunne manier van elkander te groeten was dusdanigh. Luiden, die gelyk van geboorte en waerdigheit waren, kusten elkander in plaets van groeten. Indien de een by avontuur wat minder van rang was, bood de waerdigste hem evenwel zyn wangh, en ontfing de kus. Maer die verre beneden hem was viel ter aerde en bewees eerbiedigheit aen zyn meerder, of eerde hem met het buigen eener knie. Inzonderheit eerdenze met groote achtinge, die dichtst by hen woonden, dan die daer op metterwoon volgden, en zoo al voort, agtende, hoe iemant nader aen hunne huizen woonde, zoo veel te naeuwer aen hem verbonden te zyn (*d*).

Uit Herodoot (*e*) leeren wy ook dat ze onder de zonden de eerste plaets gaven aen de logen, de tweede aen iemant gelt schuldigh te zijn: omdat een schuldenaer meestentydt met logens omgaet. Maer Plutarchus zegt (*f*) heel anders, bewerende dat de genen, die iets uitzetten by een ander, meer liegen, dan die dat ontfangen; als zynde gewoon in hunne rekenboeken ter quader trouwe te gaen, en meer tot laste van anderen te schryven, dan hun toekomt; van welke logen de noodt geen oirzaek is, noch de behoeftigheit, maer de onverzadelyke gierigheit, die hen niet toelaet hun goedt te gebruiken. Onder de instellingen der Persen was ook, dat ze noit, te weten in het openbaer, spuwden, noch hun neus snotteden: men hielt het voor schande dat iemant zich voelende gespannen, of om zyn water te lozen, of om iets anders te doen, gezien wiert alleen te gaen: dat niet mogelyk ware geweest, zegt Xenofon, zooze niet matigh ontrent hunne levenswyze geweest waren, en de overtollige vogtigheit zodanigh verwerkt hadden, dat die door eenigen anderen wegh wiert uitgedreven. (*g*) Omdat nogtans de latere Persen het zelve onderhielden, en hunne lichamen zoo zeer niet oeffenden, werden de overtolligheden van den mont en de blaes ingehouden door het gebruik van Cardamom en Terpentyn, dat ze veel nuttigden. Ten minste dit is de meeningh van Rhodiginus (*h*). Ammianus verhaelt dat de monden der dienaren, die aen de tafel oppasten, met vellen vast ge-

Moeielyke zeden.

(*a*) l. I. cap. 71.

(*b*) Vid. Xen. l. c. c. 49, 51, et 55. Conf. Ath. l. IV. p. m. 144. it. l. XI. p. m. 465.

(*c*) Vid. Herod. l. I. c. 133. Xen. l. c. c. 51. Plut. l. I. Συμποσιακῶν quaest. I. & l. VII. ibid. quaest. 9 Strabo l. c. p. 734. Conf. Rhod. l. XIX. cap. 26. l. XXIX. cap. 14.

(*d*) Vid. Herod. l. c. c. 134. Conf. Xen. l. I. c. 20. Strabo l. c.

(*e*) c. l. c. 138.

(*f*) περὶ τοῦ μὴ δεῖν δανείζεσθαι T. II. op. p. m. 829.

(*g*) Vid. l. I. Cyrip. c. 9. coll. l. VIII. c. 50.

(*h*) l. XXVI. c. 24.

gebonden waren, zoo dat ze noch gapen, noch spuwen, noch ook spreeken konden. Valesius, in zyne aenmerkingen over Ammianus, meent dat dit geschiedt is, op dat de dienaers de spys, die ze op tafel quamen zetten, door hunnen adem niet besmetten zouden. Den genen, die met schurft of melaetsheit besmet waren, stond niet vry naer de stadt te komen, en met andere menschen om te gaen, zynde dat door een wet verboden. Dat blykt uit het voorbeelt van Megabyzus, die zich melaets veinsde, boven in de historie van Darius den Bastaert by gebragt. Men zegt dat de Persianen van gevoelen waren, dat ze met deze ziekten geplaegt wierden, omdat ze tegen de Zon misdaen hadden. Eenen vremdeling, die met het zelve euvel besmet was, drevenze ten lande uit, en verjoegen om dezelve reden de witte duiven. Dit schryft Herodoot.

Matigheit in het straffen. Om een eenige schult, of eenige geringe misdaet stondt het zelf den Koning niet vry iemant te dooden, nochte iemant der Persianen eenige felle straf te oeffenen over zyn huisgezin, maer hy was gehouden te overwegen of van den zelven persoon meer groote fouten begaen waren: en dan eerst stont hem vry zyne regtvaerdige gramschap den toom te vieren. Daer zyn'er die zeggen dat'er eertyts geen straf tot vadermoort gestelt was; dewyl niemant oit zynen vader of moeder onder haer vermoort hadt: en dat alle de genen, die by avontuur zonder inzicht voor de bloetverwantschap zulk een stuk bedreven hadden, bevonden waren onechte of bastaertkinderen geweest te zyn. Want voor de rest was het volgens haer zeggen niet waerschynlyk, dat een vader van zynen eigen zoon zou omgebragt worden (*a*). Het tegendeel nochtans hebben wy boven gezien in het voorbeelt van Darius, zoon van Artaxerxes den Gedagtigen.

Strenge wetten. Zy hadden strenge wetten, waer onder in hardigheit uitstaken die gegeven waren tegen de ondankbaren, afvalligen, en andere, die Ammianus vervloekt noemt, omdat door dezelve het gansche geslacht, om de schult van eenen eenigen, verdelgt wert. Deze straf ondergingen de genen, die den Koningh gedoot hadden; ten welken opzichte Klaudiaen dus zingt aen Honorius:

Rarus apud Persas Regum cruor: unaque toti
Poena manet generi: quamvis crudelibus aeque
Paretur dominis.

Dat is:

Heel zelden wort het bloet in Persie vergoten
Van Koningen, om hen van hunnen troon te stooten.
Een zelve straffe blyft gehecht aen al 't geslacht.
Al zynze ook wreedt, elk is gehoorzaem om hun magt.

(*a*) Vid. Herod. l. c. cap. 137.

En hierom had het gemoedt der Persen een afkeer van Koningklyk bloedt te storten; gelyk Procopius (*b*) getuigt. Indien iemant den Koning weigerde te gehoorzamen, dien wert zyn hooft en arm afgehouwen, en hy dus wechgeworpen. Zwaerder straffen van misdadigen hebben wy reeds boven hier en daer uitgelegt. Maer de straf, die met schuiten geschiedde, beschryft Plutarchus op deze wyze. *Zy nemen,* zegt hy, *twee schuiten die op elkander passen. In de eene leggenze den misdadigen,* Schuitstraf. *die gestraft moet worden, op zynen rugh: dan nemenze de andere schuit, en passen die zoo op de eerste, dat zyn hooft, handen, en voeten uitsteken, en het overige lichaem besloten blyft. Dan gevenze hem eten. Weigert hy de spyzen, zy dwingen hem met hem de oogen te prikken die te nemen. Als hy gegeten heeft gietenze melk en honigh onder een, en mengen dat tot eenen drank, dien ze hem in den mont gieten. Dat gedaen zynde keeren zy gedurigh zyne oogen naer de Zon, opdat zyn gansch aengezicht door een zwerm van vliegen, die'er op zitten, bedekt worde. Dewyl hy nu van binnen dat gene doet, dat menschen, die eten en drinken, nootzakelyk doen moeten, groeien uit den stank en verrottinge der uitwerpselen motten en wormen, die in de ingewanden dringende het lichaem afweiden. Als men nu weet dat de misdadige den geest gegeven heeft, neemt men de bovenste schuit wech, en vind het vleesch afgeknaegt, en geheele zwermen van zulke wormen, die op de ingewanden zitten te knagen* (*c*).

Om iemant blint te maken gebruiktenze dit middel. Zy goten heete oly zoo kokende als zy was in de oogen, die ze openhielden, of staken'er een gloeiende yzere naelt in (*d*).

In mindere wanbedryven werden alleen de kleederen der misdadigen, alsze Kleederen straft. luiden van aenzien waren, gescheurt, en hun hooftdexel gegeesselt, terwyl zy zelfs weenden, en om Godts wil baden dat men op zou houden. Dat Artaxerxes de Gedagtige deze straffe heeft ingestelt, hebben wy boven getoont (*e*).

Wyders gelyk de Persen zeer vlytigh waren in het navolgen van uitheemsche zeden, en de wellusten, die ze eens hadden kunnen vernemen, poogden te genieten: alzoo hebben ze, na het onderbrengen der Meden, lichtelyk het gewaedt der zelve, dat sierlyker was dan het Het gewaedt der Meden door de Persen aengenomen. hunne, aengenomen. Want in de oude tyden haddenze ledere broeken, en het overige kleedt ook van leder, maer korter dan de Meden droegen; hoedanigh een gewaedt men nu nogh ziet aen eenige beel-

(*b*) l. 1. de bell. Pers. cap. 5.
(*c*) Vid. in Vit. Artax. P. I. op. p. m. 1019.
(*d*) Vid. Proc. l. c. cap. 16.
(*e*) Conf. Plut. tr. de his qui sero a Num. pun. T. II. op. p. m. 565.

Digitized by Google

beelden van de overblyffelen van het Perfepolitaenfche paleis. Dit getuigt ook Herodoot (*a*). Maer toen Cyrus Babilonie bemagtigt hadt, ftelde hy zich vaft voor een Medifch kleedt te dragen, op dat hy, geloof ik, door des zelfs glans zich een grooter majefteit byzetten, en grooter eerbiedigheit des volx tot hem verwekken zoude. Dit zelve gewaedt ook uitdeelende aen de Perfifche en andere Krygsoverften bewoogh hy hen het aen te trekken. En dus hebben de Perfen toen eerft Medifch gewaedt begonnen te dragen, fchoon ze zich t'huis en miffchien verre van 't Hof houdende, die oude en geringe dragt nogh by Xenofons tydt, zoo als hy getuigt, gebruikt hebben. (*b*). Uit Medie zyn alzoo tot hen overgekomen hooftdexels en kleedinge; als de *Tiara*, de *Cidaris*, de *Pileus*, de *Candys*, de *Anaxyris*, en wat des meer van dien aert gedragen wert. De *Tiara*, die ze ook *Cyrbasia* noemden, was een foort van Myters, zynde een muts torenswyze gemaekt, krom omgebogen naer den rug, even als de *Infulae* der *Magi* of Wyzen, als Strabo zegt; waerom Sidonius die noemt *Lunata Tiara* of Maenswyze muts. Dit hooftdexel droegen de Perfen en Chaldeen zonder onderfcheit. (*c*). Maer aen de zeven Perfianen, die de *Magos* ombragten, en aen hunne nakomelingen, is, zegt men, toegeftaen, dat zy de *tiara*, of de fpits der zelve mogten zetten naer hun voorhooft, miffchien, om dat ze het ftuk zullende bedryven dit voor een teken tot den aenval gebruikt hebben. (*d*). De Koningen droegen een rechte en ongeboge *Tiara* boven met een fpits of altemets rondt, waerom de *Diadema* of een blaeu windfel met wit doormengt gewonden was. En dit Koninglyk merkteken noemden de Perfen *Cidaris*. Xenofon zegt (*e*) dat dit Koninklyk eerteken mede van de bloetverwanten des Konings in zynen tydt gedragen is. Dat de Myter, een foort van een hoedt der oude *Ciffier*, uit eene lichte ftoffe opgemaekt, en boven plat geweeft is, blykt uit Herodoot. (*f*). Met deze hebben de Perfen, vooral die wapens droegen, ja de Koningen zelfs, t'huis zynde, hun hooft gedekt, zoo als doorgaens blykt uit de beelden van Chilmenar. De overige deelen der Perfiaenfe kleedinge werden genoemt *Candys*, *Capyris*, *Candyaces*, naer de getuigeniffe van Julius Pollux (*g*). De *Candys* had wyde en geploide mouwen, en was zoo lang dat ze tot het midden der beenen neder hing. Pollux noemt de *Candys* de Koninglyke dragt: fchoon Xenofon ook de lange rokken met mouwen van de andere Perfianen en trawanten van Cyrus, die ze met een gefp vaft hechtten, *Candyes* noemt. De *Candyaces*, bedriegh ik my niet, was een onderkleedt. Want Strabo zegt dat de Perfen twee rokken over elkander droegen. De Koningklyke bovenrok was geheel purper, maer die van andere menfchen was maer enkel met purper verfiert. Somtydts was deze rok van bont, en hing hun van de fchouderen af. De Koningen alleen droegen den onderrok half wit half root, anderen mogten hem niet dan enkel wit hebben. Strabo zegt dat de Perfen des zomers een opperkleedt droegen, dat purper en gebloemt, en des winters een dat enkel gebloemt was. Uit Xenofon kan men zien dat de Koningen hunne handen buiten de mouwen hielden, en anderen, zoo dikwyls de Koning hen aenzag, die gewoon waren uit hunne rokken te fteken. Het kleedt, dat *Capyris* genoemt wert, fchynt dat gene geweeft te zyn, dat korter was dan de *Candys*, en wel mouwen hadt, maer nauwer, als aen de voorgemelde beelden te zien is. De broeken en kouffen noemden ze *Anaxarydes*, en de voorname Perfianen droegen driederlei foorten. Men zegt dat die ten tyde van Cyrus vlasagtigh van koleur waren. Men verhaelt ook dat Darius Codomannus eenen tabbaert met gout geboort, daer goude havikken, die op elkander pikten, op geborduurt waren, gedragen heeft (*h*). De Perfen tooiden zich verder op met armringen, met ringen, met gordels, met gefpen, met ketenen, en pronkten met paerden met gulde toomen; en hadden andere fieraden meer, die het nogtans aen alle Perfen niet vry ftondt te hebben, of de Koning moft iemant die gefchonken, of toegelaten hebben te dragen. (*i*). Hun fchoenen waren hoogh en dubbel, gelyk Strabo getuigt, die anders eigentlyk tot de vrouwen behoorden, gelyk te zien is by Pollux. (*k*).

Onderkleedt der Perfen. Bovenrok des Konings. Schoenen.

Wapens. Hunne wapens waren deze. Voor fchilden hadden ze een horde of bert van leer gemaekt. Op den rugh hadden ze eenen pylkoker hangen, gevult met fchichten van riet, en eenen grooten boogh. Aen hun regter dye hing een heirbyl of gekromde boog. Hunne hoofden waren bedekt met gefpitfte hoeden of tiaren, die

(*a*) l. c. cap. 21.
(*b*) Vid. l. VIII. Cyrip. cap. 13 & 22. coll. l. I. c. II. Conf. Strab. l. XI. pag. 525. feq.
(*c*) Vid. Herod. l. VII. c. 61. Conf. Hieron. ad cap. III Daniel. Jul. Pollux onom. l. VII. c. 13. fegm. 58. & l. X. c. 36. fegm. 162.
(*d*) Vid. Plut. in Pr. ger. Reip. T. II. p. m. 820.
(*e*) l. VIII. Cyrip. c. 23. Conf. Strabo l. c. p. 734. Curt. l. III. c. 8 &c.
(*f*) l. VII. c. 62. Conf. Poll. l. IV. c. 18. fegm. 116. & c. 19. fegm. 154.
(*g*) l. VII. cap. & fegm. cit.
(*h*) Vid. Xenoph. l. c. Strab. l. c. J. Poll. l. VII. & X. cap. & fegm. cit. Conf. Curt. l. c. & Rhod. l. XVI. c. 10.
(*i*) Vid. Xen. l. c. c. 17. Conf. Proc. l. I. de bell. Perf. cap. 15.
(*k*) l. VII. c. 22. fegm. 92.

Digitized by Google

die schootvry waren: aen hun lichaem hadden ze yzere harnassen, die van plaetjes, visschobben gelykende, aen malkander gezet waren. Xenofon verhaelt dat Cyrus, en die ontrent hem waren dezelve wapens hadden, te weten roode rokken, harnassen, kopere stormhoeden met witte pluimen, en een werpspies van hoorn gemaekt. Het voorhooft, de borst en zyden der paerden waren bedekt met kopere dekkleeden, en even zulke hadden de ruiters aen de dyen. De wapens van Cyrus verschilden hier in maer, dat die der anderen vergult waren, en de zyne als een spiegel blonken. (*a*). De beste beschryving evenwel van deze Persiaensche wapenrusting heeft ons Heliodorus nagelaten(*b*): wiens eige woorden verdienen hier aengehaelt te worden. Een man, zegt hy, uitgelezen en in kloekheit van lichaem anderen overtreffende neemt een helmet dat hem past en digt om het hooft sluit, en zyn gelaet, even als in den persoon te zien is, net uitdrukt. Hier mede van de kruin zyns hoofts tot den ganschen hals toe bedekt, uitgezeit alleen de oogen, om dat hy zou kunnen zien, vat hy in de regterhant een spies, die langer was dan een gemeene lanze, en met de slinke bestiert hy den toom. Een zwaert hangt hem op de zyde. Voorts is zyn borst niet alleen, maer zyn gansche lyf met een harnas gewapent. Dit harnas nu wort zoo gemaekt. Daer waren kopere of yzere platen, in 't vierkant op de grootte van de palm van een hant gesmeed of bereid, waer van de eene op de andere gevoegt van alle zyden paste, zoo dat wanneer de onderste gelegt waren, de volgende dwars daer over door hegtzels in een sloten, en dus naer de gedaente eenen geschobden rok vertoonden, die zonder eenige moejelykheit aen het lichaem van alle kanten vast zat. En alhoewel dezen harnas elk lidt bevong, wierd hy echter in 't bewegen zonder hinder uitgestrekt en ingetrokken. Want hy was met mouwen neerhangende van den hals af tot de knien toe, zynde alleen open ontrent de dyen, waer mede men het paert nootzakelyk beklimmen most. Dus was deze wapenrok, de pylen afstuitende, en alle soorten van slagen wederstaende. Maer de laers quam van den voet af tot de knie, zynde vast met den wapenrok. Met diergelyken toestel wapenden ze ook het paert, bekleedende de voeten met laerzen, en het hooft geheel met een hoofttoisel bedekkende. Van den rug tot den buik toe hongen ze van beide de zyden een dekkleet uit yzere aen malkander gehegte ketenen bestaende, de welk het paert te gelyk wapende, en, om dat 'er ledige plaets tusschen beide gelaten was, in 't loopen geen belet deden. Dus toegerust, en gelykzaem in de wapenrusting gewonden zat hy te paert, waer op hy niet springen konde, maer van anderen om de zwaerte zyner rusting most geholpen worden. Als nu de tydt van vechten gekomen was, gaf hy het paert den vollen toom, en het zelve noopende met sporen, reedt hy zoo sterk als hy kon op de vyanden aen, zoo dat men zou zeggen dat een yzere man, of eenig beelt met hamers uit steen geklonken in beweging was. De stok of spies nu stak met de punt regt uit, en was met een bant aen den hals van het paert vast. Wyders wiert hy met het handvat door eenen knoop aen de dyen van het paert gebonden, wykende niet in het gevecht, maer helpende de hant des ruiters, die alleen den slag of stoot bestierde: en dus sterker aendringende, en den slagh door te hervatten geweldiger makende om beter te wonden doorstiet hy al wie hem voorquam, en meenigmael wel twee gelyk.

Persiaensche wapenrusting.

Wapenrusting der paerden.

Krachtdadig gevegt.

Wy zouden uit Herodoot (*c*) besluiten dat deze wapenrusting gedragen is van de Persiaensche ruiteren, en wel inzonderheit van hun, die *onsterffelyke* genoemt wierden. Want dezen naem droegen tien duizent uitgeleze ruiters, uit welk getal zoo'er een gedoot wert, of door ziekte quam te sterven, wert'er aenstonts een ander in zyn plaets gekoren: zoo dat ze noit meer of minder waren dan tien duizent, stekende uit in gewaedt en krygsrusting, en dapperheit; dat de zelve Herodoot bevestigt. (*d*). Curtius verhaelt (*e*) dat ze ten tyde van den laetsten Darius goude hals kettingen, en kleederen met gout geborduurt, en rokken, lange mouwen hebbende met kostelyk gesteente bezet, gedragen hebben. Cyrus had wel voor zich tien duizent Spiesdragers voor zyne lyfwachten uitgekoren, die zoo wel by nacht als by daegh op de wagt staen en overal rontom den Koning zyn zouden, zoo dikwyls hy binnen in zyn hof zich tot ruste begeven hadt: en die ook als hy ergens heen ging, van alle kanten wel gewapent rontom hem gaen mosten (*f*): maer daer is niet aen te twyffelen of de Koningen, die op hem gevolgt zyn, hebben het getal dezer soldaten, en hunne toerusting vermeerdert. Want Atheneus verhaelt uit het eerste boek der zaken van Persie, beschreven door Heraclides van Kume, dat de Koningen tot wachters drie hondert vrouwen hadden, die des nagts by brandende lantaerns, zingende en op de citer spelende, waekten, en over dag sliepen. De zelve verhaelt uit Dinon dat de Koning van den wagen stygende daer niet

Onsterffelyke Ruitery.

Rr

(*a*) Vid. l. VII. Cyr. c. I. coll. l. I. c. 5. l. IV. c. 8. & 10. l. V. c. 30. Herod. l. c Strabo l. c. &c.

(*b*) l. IX. Aethiop p. m. 431. seq.

(*c*) l. VII. c. 84.

(*d*) l. c. cap. 83.

(*e*) l. c. cap. 7.

(*f*) Vid. Xen. l. VII. Cyr. c. 29.

Digitized by Google

niet uitsprong, hoe weinig die hoogte ook van de aerde was, nochte ook iemant der omstanderen hem de hant gaf, maer dat hem altydt een goude stoel gezet wert, waer op hy tredende uit den wagen quam: en daerom volgde altydt de drager des Koningklyken stoels agter aen. Noit ging hy te voet uit het Paleis, en als hy maer tot aen de poort naderde, quamen de byzitten met hem uit. Hy had 1000 Knodsdragers, of, gelyk Herodoot wil, Spiesdragers, de voornaemste en edelste der Persianen, om hunnen moedt en dapperheit uit de tien duizent Persen, die *onsterffelyke* genoemt werden, uitgekipt, die op het bovenste hunner spiessen goude appels droegen. En dat nu de Persen de gewoonte van knodsen te dragen, van de Meden gekregen hebben toont hy uit het IV boek der Levens van Clearchus den Solenser, zeggende dat ze die droegen niet alleen om het quaedt, dat hun van iemant mogt ontmoeten, daer mede af te keeren, en zich zelven te wreken, maer ook als eenigh merkteken der weelde van de lyfwachten, zoo verre van hunne vorige gestrengheit ontaert. Curtius verhaelt dat deze *geschenkdragers* genoemt wierden, en gewoon waren het Koninglyk kleedt op te nemen, en voor 's Konings wagen te gaen. Naer het verhael van Atheneus gingh de Koning over de plaets, daer zy de wacht hadden, te voet, over gladde tapyten, die daer toe gespreit waren (men noemde ze gemeenlyk *Sardiaensche*) waer over niemant anders dan de Koning gaen mogt. (*a*). Van daer schynt het dat ze den Koning volgden. Herodoot zegt dat dat ook zoo geschiedt is, toen de Koning Xerxes van Sardis uittrok. Want duizent Spiesdragers volgden zynen wagen. Hier agter quam de andere uitgeleze ruitery van duizent Persianen, en dan nog tien duizent voetknegten uit de overige Persianen gekoren, waer van'er duizent op hun spiessen in plaets van kroonen goude granaetappels droegen, en de rest insloten. En negen duizent van deze ingeslotenen droegen zilvere granaetappels op hare spiessen, houdende de punt om laegh naer de aerde. Agter deze volgden weder in orde andere tien duizent Persiaensche ruiters; en deze hadden kroonen op het hooft, gelyk blykt uit den zelven Herodoot (*b*): en dan volgde na een tusschenwydte van twee stadien de verdere meenigte zonder onderscheit. (*c*).

Zeden. Van de zeden en overdaet der Persiaensche Koningen halen de schryvers in 't algemeen veele dingen te samen. Maer wy zullen ons vernoegen met eenige daer van aen te roeren. Cicero getuigt (*d*) dat niemant Koningh van Persie kon worden, of hy most te voren in de leere en wetenschap der *Magi* onderwezen zyn. Die van Asie waren gewoon de Persiaensche Koningen *groote* te noemen; waerom Agesilaus eertydts van eenen Persiaenschen Koning zeide: *Op wat wyze is hy grooter dan ik, zoo hy niet regtvaerdiger en matiger is dan ik?* (*e*). Het teken van Koning, dat ze op hunne hoofden droegen, was gemaekt van Mirrhe, en dat welriekend kruit ofte Gom, by hen *Labyzon* genoemt, dat eenigen meenen dat *Labdanum*, of *Benzoïn*, die wy gebruiken, geweest is. Dit is het gevoelen van Atheneus, die dat uit Dinon heeft. Voorts zegt Strabo (*f*) dat de Koningen door den rykdom weeligh geworden de terwe uit Assum, eene stadt in Eolie; den wyn uit Syrie, die *Calybonium* genoemt wert; en het water uit de rivier Eulaeus, die voorby Susa stroomt, wilden gehaelt hebben. Atheneus tekent uit Posidonius aen (*g*) dat deze Calybonische wyn gewassen is te Damascus in Syrie aen wyngaerden, die de Persen daer geplant hadden. Herodoot zegt (*h*) dat aen Cyrus Koning van Persie voor drank gekookt water uit de rivier Choaspes, die de zelve schynt te zyn met Eulaeus, in zilvere vaten overgegoten, op zeer vele wagenen met vier wielen, die van muilezels getrokken wierden, toegevoert wiert, en hem verzelde waer hy heen trok. (*i*). Dinon heeft verhaelt dat aen den Koning Nylwater uit Egipten, nevens *Sal Ammoniac* toegezonden wert, volgens de getuigenisse van Atheneus (*k*). Dees voegt'er uit den zelven Dinon by dat de eerstelingen van alle vruchten, die de landen onder 's Konings gebiedt staende voortbragten, den Koning toegevoert, en voor spys op zyn tafel gezet wierden. Want de oude Koningen van Persie oordeelden dat hun niet vry stondt uitheemsche spys of drank te gebruiken, waerom ze ook wel duidelyk hier over een wet maekten en afkondigen lieten. Maer als daer na iemant der Gesnedenen onder andere gerechten aen Xerxes vygen uit het lant van Athenen voorzette, vraegde hy, zegt men, waer ze van daen quamen. En als hy verstaen had dat ze daer van daen gekomen waren, had hy de verkoopers der eetwaren op de markt verboden iets daer van te koopen of verkoopen, voor dat hy'er zoo veel van genomen hadt, als hy hebben wilde. Men wil dat dit van den Gesneden met voordagt zou gedaen zyn, om den Koning den optogt in gedagten te houden, dien

(*a*) Vid. l. XII. p. m. 514. conf. Curt. l. c.
(*b*) l. VII. c. 55.
(*c*) Vid. l. c. c. 41. conf. Xen. Cyrip. l. VIII. c. 23. Curt. l. c.
(*d*) l. I. de Div. segm. 41. Conf. Rhod. l. IX. c. 23.

(*e*) Vid. Plut. in Apopht. T. II. op. p. m. 190.
(*f*) l. c. p. m. 735.
(*g*) l. I. p. m. 28.
(*h*) l. I. c. 88.
(*i*) Conf. Athen. l. II. p. 45.
(*k*) l. c. p. 67.

Digitized by Google

dien hy toen tegen de Atheners voorhad. (*a*). Plutarchus in tegendeel zegt dat Xerxes van deze Atheensche vygen, toen ze te koop gebragt waren, zeide, dat hy ze niet eten zou, voor dat hy het lant bemagtigt had, daer ze groeiden. (*b*).

Quisting. Anders waren de laetste Persiaensche Koningen zeer verquistende ontrent hun tafel. Want als de Koning by eenigen quam, die onder zyn gebiedt stonden, werden'er nu twintig, nu dertig en meer talenten voor zyn tafel gespilt, omdat van elke stadt naer gelang van hare grootheit, zekere somme gelts, als een schatting gestelt was, die men voor 's Konings tafel vorderde. Die den Koning ter tafel dienden waren altemael gewasschen, en met schoone kleederen aengedaen, als ze hun bedieninge waernamen, en bragten byna eenen halven dag door om den maeltyt te bereiden. Eenigen der gasten zaten buiten 's Konings vertrek in een ander te eten, die van al die wilde mogten gezien worden: anderen waren binnen by den Koningh, die de anderen, die buiten zyn vertrek waren, door een bedekte gordyn van een deur kon zien, zonder van hun gezien te worden. Somtyts gebeurde het wel, byzonder op feestdagen, dat hy met de anderen in eene en zelve zael at; maer zyn tafel was afgescheiden van de andere, en gezet op eene verheve plaets, daer niet boven twaelf gasten aengezet wierden. Maer als de Koning alleen at, dat meestentydt gebeurde, wierden de overige wel, door eenen gesnedenen tot den Koning genodigt, om met hem te drinken, dog genooten niet den zelven wyn. De Koning had ook voor gewoonte te leggen op een bedde onderschraegt van goude voeten, maer de andere zaten op den grondt, en gingen gemeenlijk niet eer weg, voor dat ze tamelyk de hoogte hadden. Somtyts aten met den Koning zyne Gemalin en eenige zyner kinderen, terwyl eenige zyner byzitten, om hem te vermaken, zongen, en op de Citer speelden, uit welke eene het gezangh aenhief, waer op de overige te gelyk met verwarde stemmen zich lieten hooren. Dog het pragtigste mael van alle was, dat ze het

Koningklyke maeltydt. Koningklyke, of *Tycta*, dat is, het Volmaekte, gelyk ik boven gezegt heb, noemden. Op dien dagh sierde de Koningh zyn hooft met het Koningklyk hooftsieraedt, en beschonk zyn volk. Daer wort by verhaelt dat de Koning somtyts maeltydt gehouden heeft met vyftienduizent mannen, en dat hem dit op vierhondert talenten, dat is naer rekening van ons gelt op zestigh duizent goude kroonen alle dagen quam te staen. Duizent offerbeesten werden'er ook dagelyx voor den Koningh gekeelt, waer van een kleen gedeelte voor alle de gasten hooft voor hooft wert opgezet, die, zoo'er iets van 't mael overbleef, dat met zich droegen. Het grootste gedeelte der slagtofferen en spyzen wert omgedeelt onder de trawanten, en onder de schilt-en spiesdragende lyfwagten, krygende elk even veel in de plaets van soldye. Deze dingen heeft Atheneus (*a*) uit Theopompus, Heraclides van Cume, Ctesias, en Dinon, welker schriften al overlang voor het grootste gedeelte verloren zyn, ter gedagtenisse nagelaten. Insgelyx waren niet alleen de Koningen der Persen gewoon, op het voorbeelt van Cyrus, aen hunne vrienden en Ryxraden, ja zelfs aen de lyftrawanten hun deel van het mael te zenden, maer ook de overige Persen, als ze aten, hadden altyd de zorge over de slaven, ja zelfs over de honden, opdat alle, welker dienst zy gebruikten, zoo veel als doenlyk was, deel aen hun tafel zouden hebben (*b*). Atheneus meent dat al wat de Koning aen zyne vrienden zont, of wat den Koning lieffelyx wert aengeboden, den naem voerde van Jupiters en des Konings hersenen. De overdadige weelde der Persen was daerenboven zoo verre gekomen, dat 'er aen het hoofteinde der Koningklyke bedtstede een kabinet was met vyf bedden, waer in somtyts vyf duizent talenten aen gout bewaert wierden; en dat wert het Koningklyk hooftkussen genoemt. Aen de voeten der zelve bedtstede was een ander kabinet met drie bedden, waer in drie duizent talenten gelegt werden; dat ze de bank en voetbank des Konings noemden. Men zegt ook dat in zyn slaepkamer een goude wyngaert was bezet met kostelyke steenen en over het bedt heen gespannen, waer van de druiven van de kostelyxte steenen gemaekt waren. Niet verre daer van daen stont een goude beker, een werkstuk van Theodorus den Samier, gelyk Atheneus uit het vyfde boek van de Historie van Alexander, beschreven door Chares den Mytilener, en uit het boek van Amyntas van de schalen en gewichten heeft aengetekent. (*c*).

Overdadige weelde. Goude wyngaert. Goude beker.

Meenigte van vrouwen. Zy hadden gemeenlyk vele vrouwen, aen die ze geheele steden op deze wyze over gaven: *Deze stadt zal de vrou haer hulsel: deze haer hals-, deze haer hairsieraedt verschaffen.* Dus haddenze geheele volkeren niet alleen tot medegenooten hunner wellust, maer zelf tot bedienaers der zelve, gelyk Cicero spreekt (*f*). Zy onderhielden ook vele bywyven, die de Koningin duldde, zoo om dat de Koning als een heer het gebiet voerde over zyn

En bywyven

(*a*) Vid. Athen. l. XIV. p. m. 652.
(*b*) Vid. in Apoph. T. II. op. pag. 173.

(*c*) l. IV. p. 145. seq.
(*d*) Vid. Xen. l. VIII. Cyrip. c. 16. & Plut. l. IV. Συμποσιακῶν quest. IV. Conf. Athen. l. c. & Proc. l. I. de Bell. Pers. c. 5. in fine.
(*e*) Deipn. l. XII. p. 514.
(*f*) in Verrem segm. 33.

Digitized by Google

zyn vrouw, als om dat zy de Koninginne eerden, dienden en aenbaden, gelyk Dinon by Atheneus getuigt (*a*). Want de Persianen naer den Koningh gaende vielen op hun aengezicht op den gront, en baden hem aen, dat is, eerden hem nedergebogen. Deze eerbiedenis is Cyrus den eersten van alle menschen te beurt gevallen. En dat ze van dien tydt af by de Persen en Meden in zwangh gebleven is, verhalen Xenofon (*b*), Arrianus (*c*), en Rhodiginus (*d*). Wyders was den Koning op dien dagh alleen, waer op de Persen offerhande deden aen Mithra of de Zon, geoorloft zich dronken te drinken, en op de Persische wyze te danssen. Maer alle anderen, die in Asie woonden, onthielden zich dien dagh van danssen, naer het verhael van Atheneus uit Ctesias en Duris. (*e*).

Groote eerbiedt aen den Koning.

Persiaensch gelt.

Het eerste gelt, gelyk wy boven al gezegt hebben, is geslagen van zeer zuiver gout door Darius Hystaspes zoon. Het zelve sloeg ook van het zuiverste zilver Ariandes Lantvoogt van Egipten, die door last van Darius dat met verlies van zyn hooft boeten most (*f*). Dit gelt wert gemunt niet met de beeltenisse van eenigen Koningh, maer van eenen pylschieter, gelyk Plutarchus getuigt (*g*), en Thomas Hyde (*h*) die ons ook een afbeeltsel van deze munt gegeven heeft. Anders hadden de Persen veele soorten van deze munt. Eenige penningen werden *Hylli*, of, gelyk anderen willen, *Sigli* genoemt. Deze waren zeven en een halve Attische *Obolus*, dat is ontrent zeven en een halve stuiver Hollantsch waerdigh. (*i*). Andere werden genoemt *Danices*, die het zeste deel van een *drachma* of Hollantschen schellingh deeden, gelyk Jungerman (*k*) uitrekent. Ook waren'er *Staters* en *Dariussen*, dus genoemt naer Darius zoon van Hystaspes, en niet naer eenen ouder Darius, als Rhodiginus en anderen wanen. Deze waren naer het gevoelen van eenigen zoo veel waerdigh als de *Chrysos* of goudeling der Atheneren. Anderen hebben geschreven dat ze twintigh *drachmen* halen konden; zoo dat vyf Dariussen een *myn* zilvers uitmaekten (*l*). De zegelring des Konings wert *Sphragida* genaemt, op welken eenigen zeggen dat het beeltenis van Cyrus; anderen dat dit van het paert van Darius stondt, door welx gebriesch hy aen het Ryk quam. (*m*). Wyders hadden de Persen ook veel gout en zilver in hunnen huisraedt. Maer aen gelt leiden ze het weinigh te koste, meenende dat zy aen zoo veel gelts genoeg hadden, als voor het dagelyx gebruik noodig was. Zy sloegen ook maer zoo veel gelt, als genoegh was om de onkosten, die ze te doen hadden, te betalen. (*n*).

(*a*) l. XIII. p. 556.
(*b*) l. VIII. Cyrip. c. 23.
(*c*) l. IV. de exp. Alex. p. m. 86.
(*d*) l. XXI. c. 33.
(*e*) l. X. p. m. 434.
(*f*) Vid. Herod. l. IV. c. 166.
(*g*) in Agesil. & Apopht. Lac. T. II. op. p. m. 211.
(*h*) de Vet. Perf. Rel. c. 4. Conf. Proc. l. III. de bell. Goth. c. 33.
(*i*) Vid. Xen. de Cyri Adsc. fol. 256.
(*k*) ad Jul. Poll. l. IX. c. 6. segm. 82.
(*l*) Vid. Jul. Poll. l. c. segm. 84. & Rhod. l. X. c. 2.

Ontrent de begraeffenisse der Persianen komen de schryvers met elkanderen niet over een. Herodoot, schoon eerst twyffelende of de lichamen der overledenen van vogelen of honden gescheurt zyn, gelyk de gewoonte by de *Magi* was; verzekert ons nochtans dat de dooden in wasch gelegt in de aerde begraven zyn. (*o*). Maer Procopius (*p*) en Agathias getuigen dat'er by de nieuwe Persianen een wet is geweest, waer by verboden wert de dooden te begraven. Dogh dat de oude Persianen de lyken in graffsteden gelegt hebben, blykt, dunkt my, genoegh uit Herodoot en Ctesias, vooral ook uit de graven der Koningen, en anderen, die nu nogh in Persie in wezen zyn. Rhodiginus (*q*) verhaelt ik weet niet op wiens getuigenisse dat de manier der Persen in den rou was het hair hunner vrouwen en kinderen af te scheren. En dit zy genoegh van de Koningen en zeden der oude Persen gezegt: wy hoopen dat den Lezer daar van tot genoegen zal onderregt zyn. Altoos zal uit het verhaelde ligt konnen begrepen werden, dat het dus genoemde Chilmenar meest met het aloude Persepolitaense Paleis overeenkomt. Ons instantelyk verzoek alleen is aan den geleerde Lezer, zoo hem iets meer, als wy reedts aengetoont hebben, van deze merkwaerdige stoffe mogt bekent zyn, dat, tot verligting van ons werk, aen de werrelt te willen bekent maken. Ondertusschen twyffelen wy niet of het zal ook dienstig zyn, de Persiaense Koningen tot Alexander den Macedonier toe, met die namen, als ze by de nieuwe Persische schryvers gevonden worden, hier kortelyk te melden.

Begravinge der lyken.

(*m*) Vid. Rhod. l. VIII. cap. 2.
(*n*) Vid. Strabo l. c. pag. 735.
(*o*) l. I. c. 140.
(*p*) l. I. de bell. Perf. c. II. coll. l. II. c. 30. Agath. l. I. Hist. c. 12.
(*q*) l. XVII. c. 21.

Digitized by Google

XLIII. HOOFTSTUK.

Lyst der Persiaense Koningen tot aen Alexander den Grooten, volgens de getuigenis der Persiaense schryveren.

I. CAJOUMARAS.

DE Persiaensche schryvers verschillen zeer ontrent den tydt wanneer deze Vorst geleeft heeft. Sommige noemen hem een zoon van Cainan den zoon van Enos, andere Cainan zelf. Andere wederom een zoon van Aram des zoons Sem des zoons Noach. Men schryft hem 700. jaren levens toe. Men zegt hy zoude stigter geweest zyn van *Balch*, de hooftstad van de Lantstreeke *Phorosane*, en van *Istachra* in Farsistan gelegen, waer van de overblyfselen gezegt worden nu nog zichtbaer te zyn by de Graven der Koningen onder den naem van *Zjehilminaer*, of 40 colommen. Ook wort hy voor den stichter van het kasteel *Dimawend* gehouden.

II. HOUSCHENG.

Deze was een zoon van Siamek des zoons van Caioumaras. Hy heeft den naem van *Pischdad* of Rechtvaerdig verkregen, waer van alle deze eerste Koningen den naem van *Pischdad* bekomen hebben. Men zegt hy zoude 500 jaren geleeft hebben, en stichter zyn van de stadt *Isspahan* en *Schouster*, welke voor 't oude *Susa* gehouden werd.

III. TAHAMURATH

Zoon van Houscheng. Men schryft hem gemeenlyk 400 jaren levens toe. Hy werd voor den stichter gehouden van de steden *Merwa*, *Sabura*, en *Fars*.

IV. SJEMSCHID.

Deze was een broeder, of, zoo anderen willen, een zoon van Tahamurath. Hy werd somtyts maer *Sjem* genoemt. Men zegt, hy heeft 700 jaren geregeert, en een kostelyk Paleis gebout in de stadt Istachra, van welk Paleis eigentlyk de kolommen zyn die te *Zjehilminaer* gezien worden. Dit Paleis heeft hy op den dag van 't nieuw jaer, *Neuraz* genaemt, ingewyt in tegenwoordigheit van zyne Vorsten en Veltoversten: en van dien tyt af heeft men de Neuraz altydt geviert. Deze verviel tot die dwaesheit dat hy zich als een God liet aenbidden, en ontfing tot zyn straf dat Scheddad de zoon van Adi tegen hem opstont, en zig voegende by Dohak, hem levendig greep en door midden zaegde.

V. DOHAK

De zoon van Mardas, die de zuster van Sjemschid in huwelyk had. Anders wort hy *Jelourasp* genoemt. Hy wort gehouden voor een tyran, en eene regeering van 1000 jaren wort hem toegeschreven, na verloop van welke hy van Feridoun vermoort is. Deze meent men by Herodotus onder den naem van Dejoces bekent te zyn, en zyn navolger Feridoun onder dien van Pyrithidon by Metasthenes.

VI. FERIDOUN.

De zoon van Abtin. Deze wort zeer geprezen om zyn godvrugtigheit, regtvaerdigheit en andere deugden. Men zegt, hy zoude de gantsche werrelt onder zyne drie zoonen verdeelt hebben, aen Selem gevende kleen Asie, Griekenland en Africa, aen Eiris, Persie, Chorosan en de bygelegene landstreken, aen Tur, Sina, Turkestan en dat daer ontrent legt.

VII. MANUSJEHER.

Deze was uit het huis van Feridoun, maer hoe na hy hem bestont is onzeker. Men zegt, hy zoude 120 jaren geregeert, en ten tyde van Moses geleeft hebben.

VIII. NAUDAR.

Deze leefde ten tyde van Josua en regeerde maer zeven jaren.

IX. EFRASIAB.

Dees was een zoon van Bischeng, des zoons Tur, des zoons Feridoun. Deze wort gezegt Bagdad gebout te hebben.

X. ZOU.

Deze heeft Efrasias uit Persie verdreeven. Hy was een zoon van Tahamasp des zoons Manuzjeher. Hy wort geroemt van wegen zyne rechtvaerdigheit.

XI. KERSCHASAF.

Dees was een zoon van Zou, en wort van zommigen Gystaspes genoemt. Na hem is een andere Linie van Koningen gevolgt, die

Digitized by Google

die niet *Pischdad*, gelyk de vorige, maer *Cajani* genoemt werden, waer van de eerste is

I. CAI COBAD.

Dees regeerde 100 jaeren en was zeer rechtvaerdig. Men zegt dat hy leefde ten tyde van den Propheet Samuel.

II. CAI CAOUS.

Deze was een wys en dapper Vorst, die den befaemden Rostam, den Hercules der Persiaenen, tot Bevelhebber van zyn leger had. Deze had in de stadt Balch zyn verblysplaets. Hy leefde 150 jaren.

III. CAI CHOZROU.

Deze regeerde 60 jaren en wort geprezen om zyne regtvaerdigheit. Hy stont vrywilligh 't Ryk af en begaf zig tot een eenzaem leven.

IV. LORASPES.

Deze zegt men dat Nebucadnezar gezonden heeft, als Veltoversten om 't Joodse land te verwoesten. Hy heeft geleeft ten tyde van Jeremias.

V. GYSTASPES.

Dees regeerde 120 jaren, stichtte Samarkanda: en bracht den zetel des Ryx over van Balch na Istachra.

VI. BAHMAN.

Hy regeerde 120 jaren. Hy wort ook *Ardeschir de Langhand* genaemt, die by de Grieken en Latynen onder den naem van Artaxerxes μακρόχειρ, Longimanus bekent is, niet dat zyn eene hand langer zoude geweest zyn dan d'andere, maer om dat hy wyd en zyd zyn gebied uitstrekte. Deze stelde zekeren *Kiresch* aen tot Landvoogd van Medie, Assyrie en Chaldeen, die den Joden vryheit gaf om naer hun land te keeren.

VII. HOMAM.

Deze was een dochter van Bachman en regeerde 30 jaren. Zy wort ook wel Homai genoemt. Men zegt, zy zoude de stadt *Semiram* gebout hebben, en daerom Semiramis genoemt zyn. Sommigen schryven haer de stichting van Zjehilminaer toe.

VIII. DARAB.

Deze heef de dochter van Philippus, Vorst der Grieken, getrout, en regeerde 14 jaren.

IX. DARAB DE TWEEDE.

Deze is van Alexander den Griek overwonnen. Men zegt dat hy om zyn wreedheit gehaet zynde, de Persiaensche Grooten zelfs Alexander zouden aengezet hebben om hem te beoorlogen. Hy gaf zyn dochter Roxane aen Alexander ten huwlyk.

X. ISKANDER.

Deze is Alexander de Griek, die gehouden wort voor een zoon van Philippus, dog eigentlyk een zoon was van Darab den eersten die met de dogter van Philippus getrout was, dogh om dat hy in 't hof van Philippus in Griekenland is opgevoed, meende men dat hy een Zoon van Philippus was.

XLIV. Hooftstuk.

Vertrek van Persepolis. Komst tot Zjie-raes. Beschryving der stadt, vertrek van daer, en wederkomst tot Spahan.

NA zulk eene lange uitweidinge over den staet van Persie, zal het eenmael tydt zyn den draet myner Reisbeschryvinge te hervatten.

Nadat ik dan byna drie maenden myn verblyf te Persepolis gehadt, en mynen lust aen het beschouwen en en doorgronden van die roemruchtige overblyfselen geboet hadt, keerde ik naer het dorp, om alles te bereiden tot myn vertrek, waer toe ik reedts twee paerden bestelt had. Ik vertrok dan den 23 van January des jaers 1705 van daer door de vlakte, waer van ik in mynen togt naer Persepolis gesproken heb. Ik vond nu om het wintersaizoen hier zeer weinigh gevogelte, en verder niet veel aenmerkelyx. De helft van den wegh afgelegt hebbende tekende ik de drie genoemde bergen, waer op voorname Sterkten geweest zyn. De grootste en eerstgenoemde is die ten midden afgescheiden staet van de

Digitized by Google

Digitized by Google

DRIE BERGEN VAN OUDE STERKTEN. 172.

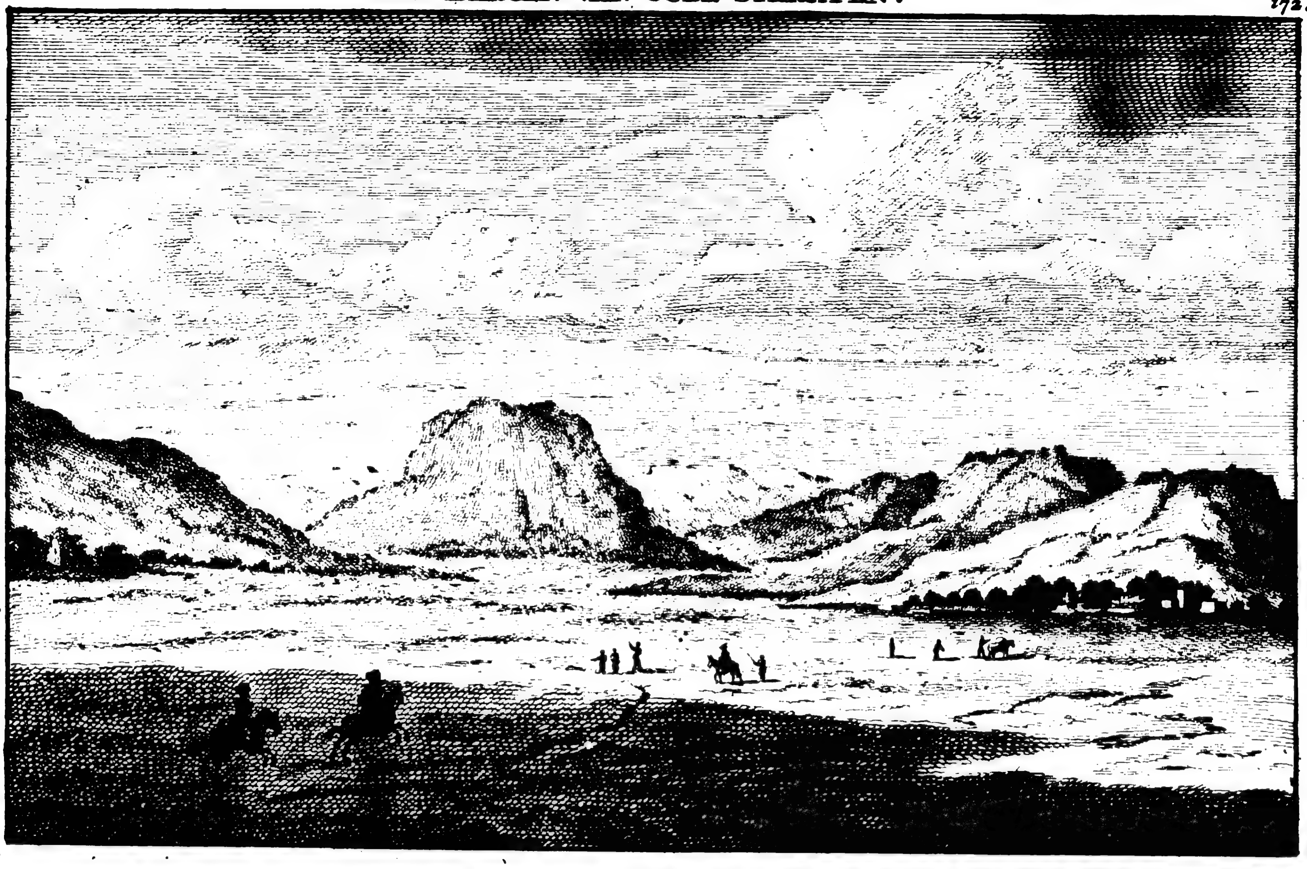

DE BRUG POL-CHANIE. 173.

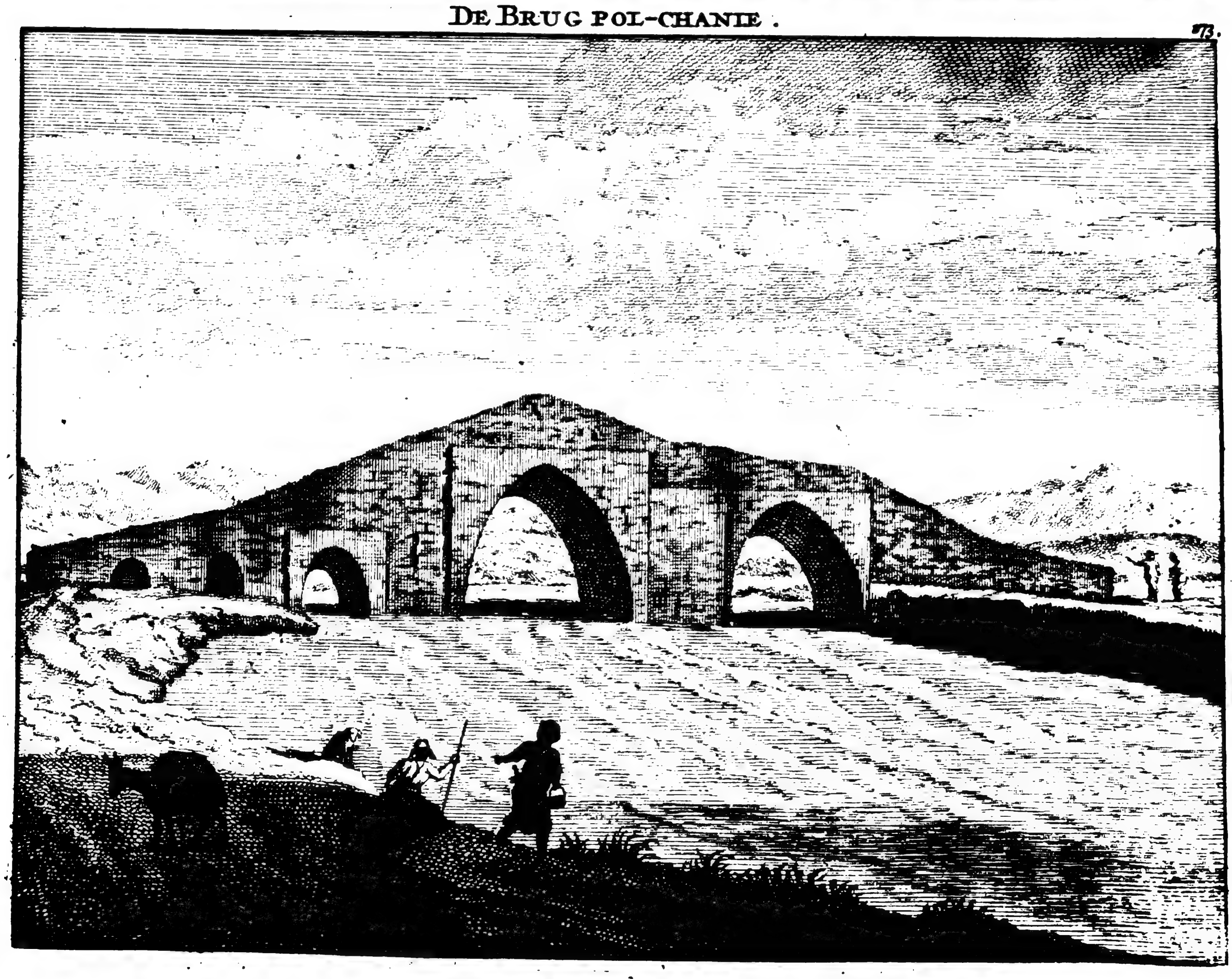

Digitized by Google

de twee andere: die voor aen ter rechter zyde zyn by de brug *Jesneioen*. Het agterste gebergte ziet men ten deele met sneeu bedekt. Gy ziet de verbeeldingh hier van op N°. 172. Vervolgens getogen zynde over de brug, genaemt *Pol-Chanie*, gelegen over de rivier *Roet-ghoena Bandamier* tekende ik het gezicht daer van van de westzyde, gelyk N°. 173. aenwyst. Gekomen ontrent het dorp Sergoen vond ik veel waters, zoodat de paerden byna een half uur langh tot den buik daer door gingen. Ik was niet weinigh bekommert voor myne papieren, dewyl ik zagh dat het verscheide malen luttel scheelde, of het lastbeest, waer van ze gedragen werden, viel om verre. Wy raekten'er eindelyk gelukkigh door, en zagen toen, hoe deze vlakte ten Noorden als een kleene zee geheel onder water lagh. Ik liet het dorp Sergoen ter slinke zyde leggen, en quam dus na een half uur tydts in het gebergte, dat geheel steenagtigh is. Dus gingh ik zuitwest aen over hooge bergen, voorby verscheide Karwanseraes, en twee of drie begraefplaetsen, waer by eenige Cipressen stonden. Eindelyk quam ik een uur na het ondergaen der Zon te Zjie-raes aen, hebbende in eenen eenigen dagh afgelegt eenen wegh, daer men gemeenlyk twee dagen toe neemt, dewyl deze stadt 9 uren van Persepolis gelegen is. Aen de stadt gekomen zynde nam ik om de duisternisse licht met my, en geraekte door middel van het zelve aen de huizinge der Vaders Karmeliten, niet beter evenwel wetende of ik quam aen het huis van den Wynmaker der Indische Maetschappye. Mynen misslagh merkende bleef ik egter dien nagt daer ten deele om de duisterheit, ten deele om het aenhouden dezer Vaderen. Myne nachtrust geeindigt zynde stond ik op, en begaf my naer den Wynmaker, eenen Armenier, genaemt *Isop*, of *Joseph Buskens*, by wien myn afgezonden goedt onder mynen vrient Bakker opgesloten, en myne herberg op aenbeveling des Heeren Kastelein bereit was. Maer ziende dat ik meer gemak zou hebben by de Karmeliten veranderde ik van besluit, en liet myn pakkaedje derwaert brengen.

Komst te Zjie-raes.

Gelegenheit van den wegh naer Zjieraes.

Met het aenkomen tot deze stadt is het dus gelegen. Als men hondert schreden over het gebergte gekomen is, begint de wegh, op welken men de stadt in het gezicht krygt. Als men 500 schreden verder voortgetogen is, hout men het gebergte ter regter zyde nevens zich, en vint verscheide hooge Cipresboomen. Op die plaets is een steene muur op de rotsen gemaekt, waer van het water, wanneer het menigvuldigh is, afstort, en in de laegte valt. Deze wegh tusschen de rotsen is smal en diep, en loopt naer de stadt. De wegh ter regterhant heeft wederzyds eenen muur van aerde opgeworpen, die aen de slinke zyde ten deele vervallen is. Men gaet dezen wegh met 300 schreden nederwaert tot aen de daer staende poort, die in den beginne 5 schreden, en, als men verder gaet, 10 breet is. Door deze poort, die ruim en groot is, komt men op den wegh, die genoemt wort *Teng-alla-agber*, daer ter wederzyden gebouwen staen even als de Chjaer-Baeg te Spahan, hoewel meest vervallen. Zoo zyn ook de wederzydsche tuinen, die meest in schoone Cipressen en vrugtboomen bestaen. Vyftien hondert schreden van de gemelde poort staet in het midden van den wegh een fontein, die 72 schreden langh, en 46 breet is, belegt met loutere steenen. Daer heeft men wederzyds eenen muur halvemaenswyze met voltens en zitplaetsen: vervolgens een kerk, die ter slinke zyde staet, genaemt *Zeyd-mier alie Hamsee*. Deze begrypt 100 schreden in hare breette. Negentig schreden verder komt men aen de brugh, genaemt *Pol Zjae Sade*, die ik bevond 90 schreden langh te zyn. Zy is van loutere steenen gebout, en heeft vier boogen, eenen grooten in 't midden, en, daer men aenkomt, dat aen d'oostzyde is, twee kleene. Een kleene is'er ook ten Westen naer de stadt. Zy legt over de rivier *Roetgone*, die haren oirsprongh neemt tusschen twee smalle bergen, genaemt *Fergebraek*, ontrent 12 uren ten Noort-westen van Zjie-raes. Zy neemt haren loop Zuit-oost in de *Derjanemeck*, of zoute zee. Aen deze brugh begint de gemelde wegh *Teng-alla-agber*, die de breette van 30 schreden heeft. Vervolgens gaet men langs eenen wegh van de zelve breette tot aen de stadts poort, die 'er van outs geweest is, genaemt *Devase Hanie*, of yzere poort, staende ten Noortoosten, dogh nu vervallen, en dienende alleen tot een Basaer, overdekt van een volte. Zy is 80 schreden langh. Ten midden ziet men nog aen beide de zyden den muur der oude poort, daer men op eenige steenen nogh verscheide Turxe karakters ziet. Boven het gebou is nogh het overblyfsel van eenen tooren der poort. Hier door getreden komt men aen eene lange straet, aen welker slinke zyde een kerkhof is, ter regter een vervalle tuin met vele gebouwen. Dit breit zich tot in het voornaemste der stadt uit, hebbende eenen omkringh van een kleen uur. Het is voorheen geweest de woning van *Eman-Couli-Chan*, die een groot heer in dit Ryk was ten tyde van den ouden of grooten Koning Abbaas, by wien hy in groot aenzien was om de byzondere diensten, die het Ryk van Persie genoten had

Schoone brug.

zoo

Digitized by Google

zoo van zynen vader in den oorlog tegen de Turken, als van hem zelf, toen hy met hulpe der Engelschen den Portugezen afhandigh maekte het beroemde kasteel Ormus, dat met alle de landen en steden tot Laer toe voor dezen begrepen is geweest onder een byzonder Koningryk, dat toen genaemt wert het Koningryk van Ormus. Eman-Chouli-Chan is dus vereert geweest met den titel van Hartogh, en had zyn gebiedt over de landen, die zich uitstrekken van verre boven deze stadt tot geheel aen Gamron toe. De Koning Abbaas noemde hem ook met den naem van *Mynen grooten Hartogh*. Hem wert ook van den Koningh in den jare 1622, toen de Maetschappy d'eerste mael onder het bestier van Huberto Ulsnich in dit Ryk quam handelen, volle magt gegeven, om met de Maetschappy een verbont aen te gaen, en haer zulke brieven van verzekering te verleenen, als hy oordeelen zoude te zullen strekken tot dienst des Ryx. Zulk een gezagh in te willigen aen eenen onderdaen was veel voor eenen Koningh van Persie: dewyl deze Vorsten gemeenlyk boven alle andere zeer naeryverigh zyn van hun eer en magt. Ook stelde hem het weiffelend geluk wel haest te leur. Want als Sofy, Zoons zoon van den gemelden Abbaes, aen de Kroon geraekt was, namen zyne benyders hunnen slagh waer, en vulden des konings hart met snooden argwaen op: zoo dat hy hem in 't einde ten hove ontboodt, wel in schyn van met hem te moeten spreken over gewigtige zaken des Ryx, maer in der daet om hem van 't leven te berooven. Hy aenvaerdde de noodiging des Konings tegen aller vrienden raedt, die hem het gevaer, dat hy liep, ontdekten, en de voorbeelden voor oogen stelden der genen, die een elendig lot om hunne lichtgeloovigheit bezuurt hadden. Zy vertoonden hem, hoe weinigh hy, als hy bleef daer hy was, te vreezen had voor den Koningh, tegen wiens magt hy zich genoeg kon beschermen, zoo men iets quaedts met hem voor had, ja hem zelf beoorlogen, en zich vestigen in den staet, dien hy bekleedde. Maer hy zich geenes ondaets bewust zynde, en zich verlatende op de oude gunst zyns Konings, begaf zich, als gedreven door de kracht zyns nootlots, ten hove, daer hy minnelyk en beleefdelyk ontfangen wert. Hy meende ook dat de Koning, indien hy voor zynen aenhang en partylingen beducht ware geweest, wel opentlyk zyn hooft zou geeischt hebben volgens de onbepaelde magt der Oosterssche Monarchen. Dit niet geschiedende stelde hy zich voorts gerust: welke zorgeloosheit hem ten bederve bragt. Want de Koningh verwittigt op zekeren tydt dat hy met een kleen gevolgh in de badtstove gegaen was zond wel haest eenige menschen daer heen om hem af te maken. Dit wert te spoediger verricht, om dat zyne benyders en grootste vyanden (waer onder zyn eigen dogters man was) tot dit werk gebruikt werden, die niet alleen hem ombragten, maer ook zyne natuurlyke zoonen, die vyftigh in getal waren, mishandelden. Want de oudste, en die hunne mannelyke jaren begonnen te bereiken, werden gedoot, de overigen van hun gezicht beroofť. Ik heb goet gevonden deze byzonderheit aen te tekenen ter gedagtenisse des beroemden mans, zoo qualyk voor alle zyne diensten beloont.

Ongelukkigh geval van den Hartogh van Gamron.

Als men aen het einde dezer straet gekomen is, heeft men verscheide andere wegen, die wederzyts de stadt ingaen, bestaende in Basaers of winkelstraten. De Indianen ook hebben hier hun Karwansera nevens eenige Armeniers, die evenwel geenen grooten handel dryven. Veele der Basaers zyn met hooge schoone steene volten overdekt.

In het voornaemste der stadt ziet men een schoon en groot gebouw gevult met arken aen de zyden. Het voorste deel heeft het aenzien van een kerk. Wederzyds is een fraeie tooren, wiens bovenste deel nedergestort is. Dit gebou dient voor een openbaer Collegie tot bevorderinge der wetenschappen, en wort genoemt *Madre ze Imon Couli-Chan*. Binnen de stadt heeft men zes voorname kerken. De eerste wort genoemt *Ghatoen Kjeomet*, toegewydt aen de dogter van eenen hunner twaelf Imanen, genaemt *Hoslyn*, en *Sy Onoel Korsoe*: de tweede *Zeyd alla dien Oseyn*: de derde *Sjeg noerbags*: de vierde *Zadaed mier Mahomet*: de vyfde *Chja tzicraeg*; de zeste *Mad-zjid nou*, of *Nieuwe Kerk*. Buiten de stadt is nogh eene aenmerkelyke stadt aen de gemelde brugh. My wert bericht dat 'er buiten deze kerken nogh ontrent 300 kleene in gedaente van kapellen waren, waer in men dienst deedt. Men rekent 200 Banjens. De stadt bestaet in 38 wyken: 21 van de *Heydere*, en 17 van de *Mamet ollaey*; werdende de Joden geagt daer ontrent 700 huisgezinnen te hebben, bestaende al meest in arme luiden, die in eene wyk der stadt samenwonen, en zich voor het grootste gedeelte generen met wyn maken. Eenigen ook werken in gout, andere in zyde. Men wil dat ze afkomelingen zyn van de oude Joden, die uit Jerusalem naer Babel gevangelyk wechgevoert werden, en zich naderhant hier hebben nedergeslagen. Het getal der hier zynde Indianen wort ontrent op 1000 menschen gerekent. Deze generen zich meest met wisselen van gout,

Gelegenheit der stadt.

Digitized by Google

Kleen getal van Europeers.

gout, en gelt op woeker te geven. De Europeers, die hier zyn, maken een kleen getal uit. De voornaemste zyn twee Karmeliten, waer van de voornaemste is een Milanees, genaemt *Petro d'Alkantere di Sante-Terese*, een fraei man, met wien ik veel tydts met genoegen doorgebragt heb. De andere Vader is een Pool, genaemt *Sladislaeu*, nu al voor de derde mael hier gezonden. Hy heeft zynen meesten tydt hier gesleten. Want hy was reedts 37 jaren in Persie geweest, en bereikt nu den ouderdom van 73 jaren. Nogh is'er een Italiaen genaemt *Françisco*, Wynmaker der Engelsche Maetschappye. De Portugezen hebben ook hunnen Wynmaker hier, om de wynen te bereiden, die jaerlyx naer Gamron en voorts door Indie verzonden worden.

Wynmakers.

Slegtheit der gebouwen en straten.

De gebouwen en huizen dezer stadt zyn meest al vervallen: de straten, als het maer een weinigh regent, meest onbruikbaer, ook smal. Op veele plaetsen moet men onder de volten der huizen bukkende doorgaen, byzonder in de wyk der Joden. Op de weegen verneemt men veel stank door de meenigte der sekreten, die uit de woningen op de openbare straten uitkomen. Hier door is de lucht, die van zich zelve niet zuiver is, nogh ongezonder, dat aen de menschen wel te zien is, die voor het grootste gedeelte zaluw van koleur en mager zyn. De Europeers ook, die hier hun verblyf houden, krygen in den zomertydt een ziekte. Van welke zoo ze komen te sterven, hebben ze een gevaerlyke begraefplaets. Want de Sjakallen of wilde honden, die hier in groote meenigte zyn, halen by nagt de lyken uit de graven, zoo dat men op de begraefplaetsen veele holen onder de zerken ziet. Deze beesten, voortgeteelt uit honden en vossen, maken by avont en ontyde een vervaerlyk geluit zwemende naer een gekryt van menschen. Ik heb'er van gesproken in myne eerste Reis in de beschryving van Turkye.

Stank op de wegen.

Quade lucht.

Affschuwelyke begraefplaetsen.

Naer gehuil der wilde honden.

Schoone Cipresboomen.

Het voornaemste sieraedt ontleent deze stadt van de Cipresboomen, die ik nergens oit zoo meenigvuldig, of zoo schoon en groot gezien heb. Veele groote tuinen ook buiten de stadt zyn'er vol van, waer voor men schoone lanen heeft, die een lust voor het oog zyn. Deze boomen, in goede orde geplant, strekken zich wydt om de stadt heen. In het gebergte aen de Noortoostzyde, een half uur van de stadt af, vertoonen zich verscheide gebouwen, waer in sommige Heiligen begraven leggen. Een der voornaemste wort genoemt *Baba-Koey*, of Geestelyke van 't gebergte: om dat die Heiligh daer in eenzaemheit geleeft heeft. Waerom de Persianen groote eerbiedigheit hier voor hebben, en dagelyx de plaets komen bezoeken. Het gebouw heeft verscheide vertrekken. Binnen het buitenste ziet men een vierkante fontein, omringt van eenige Cipressen, nevens eenen anderen boom, wiens stam ik bevond dat de dikte had van 30 palmen. Van daer gaet men nogh hooger op met 62 trappen, die elk een voet en 2 of 3 duim hoogh zyn, tot een ander gebou, daer men met nogh 5 zulke trappen aen komt, met een koepeltje overdekt. Hier onder legt de gemelde Woestynier begraven.

Graffsteden van Heiligen. Bergheiligh.

Myn toelegh was hier om de stadt in tekeningh op het papier te brengen. Maer het onbequaem weder en harde wint dwongen my van daer naer beneden te vertrekken. Daer vond ik een fraei gebou, hoewel vervallen, op eenen rotsigen heuvel. Dit heeft beneden eene groote fontein, dogh die nu zonder water is, en naer de zyde der stadt eenen grooten tuin vol Cipressen en andere boomen, nevens fraei beplante wandellanen, staende hier over aen het einde der middelste laen een ander vervallen gebou, regt tegen over het eerste. Deze tuin is met eenen muur van aerde omtrokken. Maer alles legt woest en verlaten, zonder dat'er iemant naer ziet. De plaets wort genoemt *Ferrodous* of Paradys, voor 200 jaren bewoont van eenen Koningh, wiens naem was *Karagia*. Ten Oosten der stadt, te weten een goedt half uur daer af, is op eenen der bergen een aenzienlyke oude sterkte geweest, genaemt *Kallaey Fandus*, waer van men nu alleen de overblyfsels vint. Ik beklom die met groote moeite van d'Oostzyde, en boven rondom gaende vond ik verscheide overgeblevene stukken der muren, die op de rots gebout zyn. Zy zyn van kleene rotssteenen en ciment samengehecht. Deze ciment vint men zoo hart als steen. Voor zoo veel men aen dit overschot kan bemerken, zal'er een omtrek van een groot half uur geweest zyn. Hooger ook op dezen bergh ziet men dat'er een tweede muur gestaen heeft. Op den kruin des bergs legt een hoop van vervalle steenen. Waer uit te gissen is dat daer een afgescheide sterkte geweest zal zyn. Aen de Westzyde loopt een groot gedeelte van den muur, die de rots van het gebergte maekt, waer op men nogh gelegde steenen van een hooger muur hier en daer gewaer wort: ook van den buitenmuur een gedeelte van eenigh hoogh gebou torenswyze gemaekt. Dit zal buiten twyffel een poort om daer in te komen zyn geweest. Want hier vint men ook nogh den voornaemsten wegh om op den bergh te komen; zynde de plaets daer geweldigh steil. Men ziet ook andere brokken van den muur, die daer aen vast geweest zyn. Dit gezicht tekende ik van de Zuitwestzyde, daer

Fraei gebou.

Overblyfsels van Sterkten.

Digitized by Google

men nogh drie of vier ſtukken van een vervallen gebou op de rotſen ziet, hebbende het middelſte, dat nu van de andere afgeſcheiden ſtaet, gedient tot eenen ronden tooren des muurs. De afbeelding gaet hier nevens. Men ziet in de vlakte

RUINEN, OP DEN BERG KALLAY FANDUS.

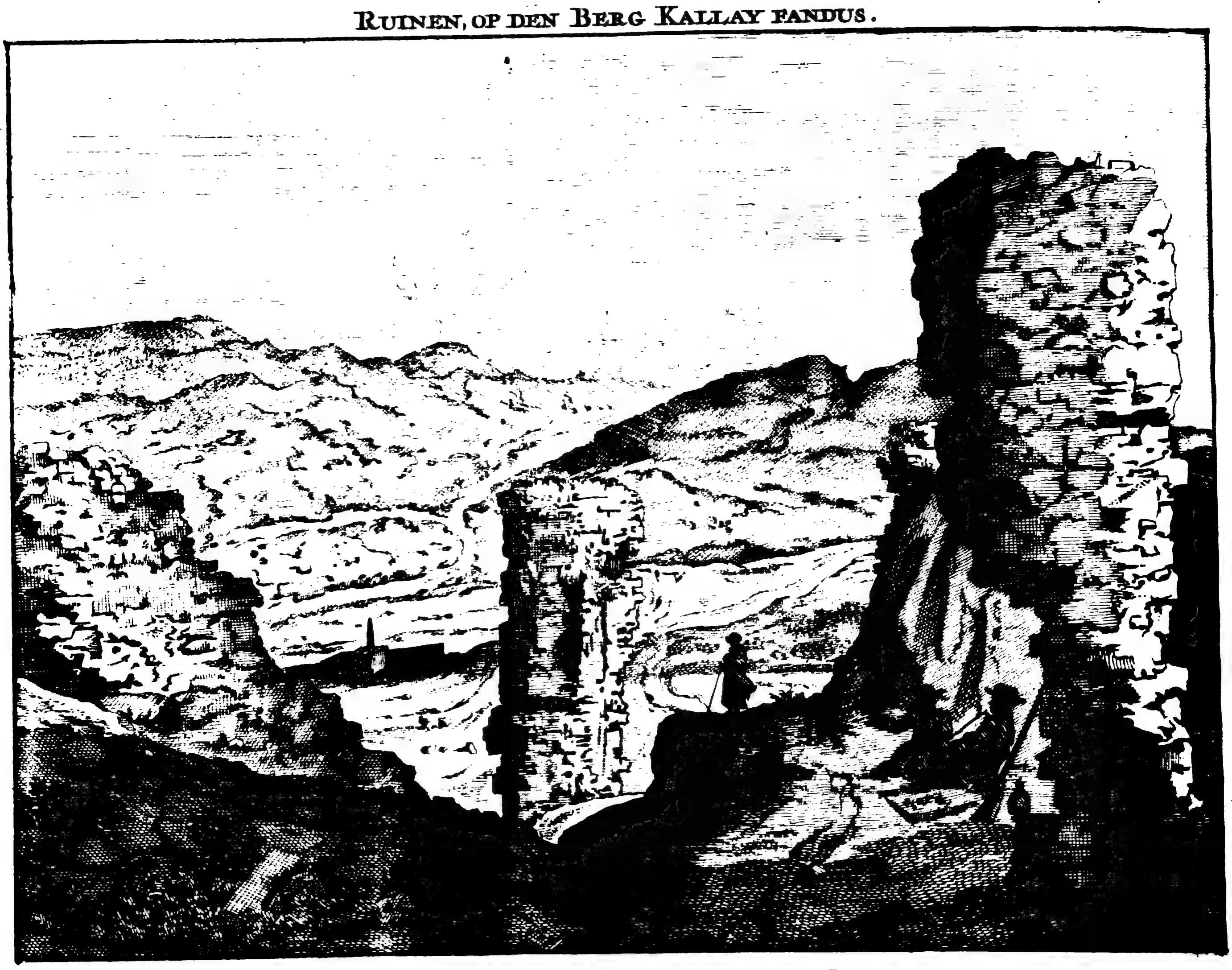

een gebouw, dat voor het meeſte gedeelte vervallen is. Hier in is het graf van eenen der voornaemſte Perſiaenſche Poëten, genaemt *Sjegzady*. De boeken der Perſianen maken alzins gewagh van zyne Poëzy: waerom ze ook groote agtinge hebben voor zyne grafſtede, die hy zelf voor 400 jaren heeft doen bouwen. Hy was een Dervies van Zjie-raes. Men vint van hem 20 boeken in de Arabiſche, en 2 in de Perſiaenſche tale geſchreven. Dit gebou is ruim, groot, en deſtigh getimmert. Daer benevens ſtaet een diepe agtkantige fontein van laeu water, dat zeer viſchryk en luſtigh om te beſchouwen is. Men gaet by dezelve met eenige trappen tuſſchen den muur nederwaert, daer het rondom met niſſen bezet is: hoewel de mont des puts boven met eenen ronden muur omtrokken is, waer over men bequamelyk in den put zien kan. Dit water vloeit naer de zyde der ſtadt, en van den put een groot ſtuk wegs onder door een ander gebouw, daer het verſcheide andere fraeie overloopende fonteinen heeft, en zich vervolgens verder door het lant verſpreit. Wat de viſſchen aengaet, die van d'eene fontein in d'andere zwemmen en ſpelen, men mag'er geene van vangen. Maer men vint in dit water ook krabben, waer van ik'er eenige vangen deedt. Tuſſchen deze gebouwen heeft men wederzyds een ſierlyke ry van Cipresboomen. Daer is ook een ſoort van een waſchplaets, ontrent als onze bleekeryen zyn, daer dagelyx veel goedt gewaſſchen wort.

Graf van een Perſiſch Poëet.

Maer om weder te keeren, daer wy gebleven zyn, dient gezegt dat ik op dezen bergh het gezicht der ſtadt met het byleggende lant fraeier vond, dan daer ik eerſt de aftekeningh aenvingh. Hierom eenige dagen daer na wederkeerende koos ik een plaets uit by eene der overgeblevene gebouſtukken, die men ten deele voor in de afbeeldinge ziet, ſtaende ten Ooſten

Digitized by Google

ZJI-RAES.

Digitized by Google

ten van de stadt, die door No. 174 aengewezen wort. Het kennelyke onderscheiden wy ook met syffergetal. No. 1 dan betekent *Ghatoen Kjsomet : 2 Sjegh zeyd Oadien*, een Kerk der Turken, die verwoest is: 3 *Zeyt alla dien osseyn*: 4 *Sjeg noerbags*: 5 *Zadaed mier Mdhomet*: 6 *Cha 't Zjeraeg*: 7 *Mad-zjid nou* of Nieuwe Kerk. Tusschen deze twee laetste ziet men een groot gebou, dat de School is, waer van we gesproken hebben. No. 8 betekent *Bibie dokterroen*, een groot gebou, daer eenige graven zyn: 9 *Zeyt mier alie hamse*, dat buiten de stadt is by de brugh *Pol Zja Sade*: 10 den tuin genaemt *Chjaer-baeg*: 11 *Zey adoen*, een dorp, daer een brugh over de rivier legt, die den naem van het dorp voert; welke brugh 65 schreden langh is: 12 de rivier *Roetgone*: 13 *Seme Verdoneck*, zynde de lage bergen: 14 *Koey Sjeg*, de hooge bergen: 15 *Ferrodous*, of Paradys. Op dezen bergh weinigh schreden van het verval, daer ik de stad getekent heb, is een byzonder diepe put, uit een rots gehouwen, wiens mondt 15 voeten in de lengte, en 8 in de breette begrypt. Wy worpen'er eenige steenen in, waer uit om laegh een vremt geluit ontstondt, niet anders dan of'er gedierten huis hielden. Het was ook waer: want ik bevond daer na dat'er duiven in waren, die gestadigh uit en in vlogen. Ik mat de diepte van den put eens en andermael, maer vrugteloos, dewyl ons tou zoo ver niet reiken konde: des splitsten wy het, dewyl het tamelyk dik was, en bereikten toen den gront. Ik bevond dan een diepte van 420 voeten van elf duim. Wy gebruikten ook groote ronde ballen van geolyde doeken gemaekt, die wy op eene yzere schael brandende daer in lieten zakken, om de nette gestalte van den put te weten. Maer wy konden om de groote diepte onder niets zien dan alleen het licht, dat zich zeer kleen vertoonde. Wy worpen ook de ballen los gemaekt brandende daer in. Maer wy bevonden weder dat het licht in het nederlaten en ophalen onder weegh verdween: waer uit wy besloten dat de rots niet regt nederwaert gingh, en'er derhalven eenige ingangh wezen most. Kort hier aen evenwel quamen wy het licht weder te zien. Deze put zal zonder twyffel tot eenen waterput gedient hebben. Op den zelven bergh is'er nog een, maer kleener.

Diepe put.

Deze dingen dus verre beschout hebbende vernam ik by eenen der Wetgeleerden, of men niet weten konde, in welk eenen tydt, en door wien deze sterkten mogten gebout zyn; die my tot antwoordt gaf, het ware geschiedt door eenen Gebber, toen ter tydt Koning van deze lantstreek, die den naem voerde van *Fandus*: welken naem de sterkte, nu nogh genoemt *Kallaey Fandus*, of sterkte van *Fandus*, behouden hadt. Deze bergh zou ook in dien tydt met de zee omvloeit zyn geweest, die naderhant eenen anderen koers zou genomen hebben. En dit zou 6000 jaren geleden zyn, wanneer men het lant in deze vlakte had begonnen te bouwen, nevens de stadt Zjie-raes, levende toen eenen Sjemschid, die als Keizer het Persisch Ryk regeerde, en de stichter ook van Persepolis geweest was; gelyk wy reedts hier voor aengeroert hebben. Persepolis ook meende hy dat na Zjie-raes gebout zou zyn, dat ook wel *Schiras* of *Siras* genoemt wierde. Het is gelegen ten Zuitwesten van Persepolis in het lantschap *Farsi* aen de rivier Roetgone, 12 gemeene daghreizen van Spahan afgelegen, 23 of 24 ook van Gamron, waer van de beschryving in de Lantbeschryvingen en kaerten geheel qualyk gemaekt is. Want daer wort het gestelt ontrent even verre te zyn van Spahan en Ormus.

Buiten de poort dezer stadt, genaemt *Dervasy Bagh-zjia* ten Noort-westen staende, waer aen nogh aen beide de zyden een half rondt van den boventoren gezien wort, is een schoone wandelwegh, genaemt *Koet-Zjia-Baeg*, die zich Noortwestelyk uitstrekt tot aen eenen voornamen tuin des Konings. Hy heeft de breette van 95 schreden. Als men van de gemelde 160 schreden voortgegaen is, vint men aen het midden des wegs 2 korte steene pilaren, vervolgens 626 schreden, nogh 2 zulke pilaren. En 180 schreden verder bevint men zich aen het voorste gebouw van den tuin, zoo dat de lengte des zelven 966 schreden begrypt. Als men dit gebou, of voorhuis doorgegaen is, ziet men eene plantaedje, of wandellaen voor zich van uitnemend schoone groote Cipresboomen. De lengte daer van is 620 schreden, de breette 20. Zy is in het midden doorgaens met bloemen bezet. Men ziet daer een deftigh huis, gebout op eene verheve plaets, ruim 3 voeten hoogh. Rondom het huis loopt op de zelve hoogte een waterkanael, en sierlyke fonteinen, welker twee staen op elken hoek van het vierkant gebou. Zy loopen door een en zelve kanael alle in elkander. Binnen 't huis zyn rondom vertrekken, en in het midden daer van een groote zael, met een koepel overdekt, van buiten rondom met nissen bezet. Eer men aen dit gebouw komt, ziet men ter slinke hant een vierkante fontein, die van den eenen tot den anderen hoek 85 schreden begrypt. Aen beide de zyden van den genoemden wegh heb ik getelt 72 schoone Cipresboomen: welker een eenen stam had, die 22 palmen dik was. Hier onder zyn ook eenige

Schoone Wandelwegh.

Tuin des Konings.

Digitized by Google

ge Zenaerboomen. Agter het gemelde huis strekt zich een andere laen uit, in welker begin men Cipressen, en verder Zenaerboomen vint. Zy is in lengte de eerste gelyk, gelyk ook andere lanen, die 'er nogh zyn. Deze tuin voert den naem van *Baeg Siae* of tuin des Konings. Ik bezagh hem op den 22 van Maert, toen het begin van het Nouw-roes feest: op welken tydt zich eenige duizenden van menschen daer komen vertoonen, om zich te vermaken, zoo op den wegh, als in den tuin, even als by ons op kermistyden geschiedt; dat een zeer fraeie verbeeldingh gaf.

Om de grootheit der stadt te weten, gink ik'er rondom, begin nemende van het huis der Paters, dat even buiten aen de Noortooftzyde der zelve gelegen is. Toen wendde ik ten oosten om, en quam na een vierde deel van een uur aen eene kleene brug met twee bogen, waer door een waterlooping vloeit, die van het Noortwesten om de Stadt loopt, nemende haer begin ontrent een half uur van de oude poort, daer men, als gezegt is, eerst in de stadt komt, tusschen eenige huizen. Van daer stroomt zy van de bergen door de vlakten en tuinen. Het geheel jaer door is'er water in. Als men een half uur verder is, heeft men eene andere waterleiding, die van het Zuitwesten komende zich zelve haest verliest, zoo dat men digt ontrent de stadt komende daer niet meer van ziet. Een vierde deel van een uur verder is weder een andere, en aen de Zuidwestzyde der stadt zyn 2 of 3 staende waters of poelen, met riet en struiken begroeit, waer in zich veele Entvogels onthouden, die daer voortteelen. Zoo hier, als rondom de stadt, vint men de huizen zoodanigh vervallen, dat men zich verbeelt een dorp te zien. Aen deze zyde heeft men een schoone lantstreek met koorn en graengewas bezet tot aen het gebergte, dat'er ontrent 2 uren ten Zuidwesten af legt. Om van deze staende wateren weder te keeren tot de plaets, daer ik afgegaen was, had ik nog een groot uur van doen. Zoo dat de stadt in haren omkringh twee gansche uren, en een vierde van een uur begrypt. Uit de woning der paters tekende ik ook een gezicht van 't lant, waer by de rivier door de vlakte vloeit. Ik voegde daer eenige tuinen by met hunne Cipressen, nevens den bergh *Kallaey Fandus* met de overblyfselen der oude sterkten door No. 175 verbeelt. Al wat te kennen is wort met syffergetal aengewezen. Het getal 1 wyst den weg naer Spahan: 2 het Kappelletje aen de zuster van Alie toegewydt: 3 het Kappelletje van Elias: 4 den Chjaer-baegtuin: 5 Zieg Zady graf: 6 het huis van den Gouverneur: 7 de vervalle overblyfsels van de oude sterkten; 8 de rivier, waer by de gaende en komende Karavanen zich nederslaen.

Grootheit der stadt.

Ik tekende ook het gezicht, gelyk dat zich, in het eerst aenkomen van boven, als men naer de stadt ziet, tusschen het gebergte opdoet. Het voorste geboomte, dat men ter regterhant aen deze zyde der poort ziet, is een tuin, waer in veele Europeers begraven leggen: onder welke gerekent worden zeker Hollander, genaemt Dirk van Blokhoven, onderkoopman in dienst der Maetschappye, overleden in den jare 1666 den 24 Mei: een François, genaemt du Pont, gestorven 1665, en eenige andere Christenen, waer onder vier geestelyke Vaders, waer van de eerste begraven is 1621, de tweede 1622, de derde 1641, de vierde 1664. Deze aftekening ziet gy op No. 176, en een andere op 177, van my gemaekt zittende ontrent de poort van den gemelden wegh; gelyk men daer door den wegh naer de stadt, en een gedeelte der zelve ziet, nevens het water, dat ter slinke zyde in de laegte tusschen de bergen vloeit.

Grafstede van Europeers.

Ik bragt ook op papier het gezicht van den wegh *teng-alla-agber*, zittende voor de brugh, waer by de kerk staet, en vervolgens de gedaente des wegs, gelyk hier nevens blykt.

In de maent van February quamen hier twee Engelsche Edelluiden van Spahan aen, welker een genaemt *Gayer*, voor myn vertrek van daer was aengekomen: de ander genaemt *Mainard* na hem uit Turkye. Ik besloot, zoo dra het weder, dat eenen tydt langh kout, regenigh, en windigh geweest was, bedaert was, en de lucht zich helder opdeed, met deze Heeren te ryden naer eenen bergh, gelegen anderhalf uur ten oosten van Zjieraes, aen de slinke zyde der vlakte. Want men had ons gezegt dat hier eenige overblyfsels waren van een out gebouw of kerk, genaemt *Ma-zjit Madre Sulemon*, of Kerk van de Moeder Sulemon. Deze plaets bevond ik dat 18 of 20 schreden aen elke zyde in 't vierkant had. Men vint'er nogh drie poortalen, even als die te Persepolis. Een staet'er aen de Oost-, een aen de N. west- en het derde ten Noortooftzyde. Zy hebben van binnen de hoogte van elf voeten, wederzyds een vrouwenbeelt, zoo groot als 't leven, dat iets in de handen hout, even als die te Persepolis. Aen het poortael ten Zuidoosten ziet men onder aen beide de zyden nogh op den rotssteen schoon verbroken 9 kleene beelden, die ter halver lyf zich boven den gront vertoonen. Aen de Noortwestzyde legt een steen op de wyze van een watervat. Voorts is het rondom met steenen bezet, die naderhant gelegt zyn. De zydestukken

Overblyfsel eener Kerke.

Digitized by Google

175.

GESICHT VAN 'T LANT Zji-RAES.

176.

GESICHT BUITEN Zji-RAES.

GESICHT BUITEN Zji-RAES.

177.

Digitized by Google

176.

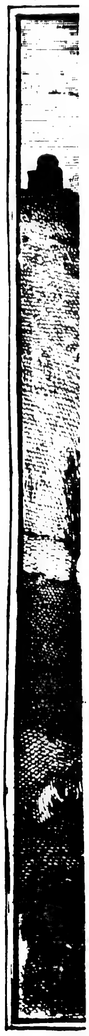

Digitized by Google

Ma-zjit Madre sulemoen.

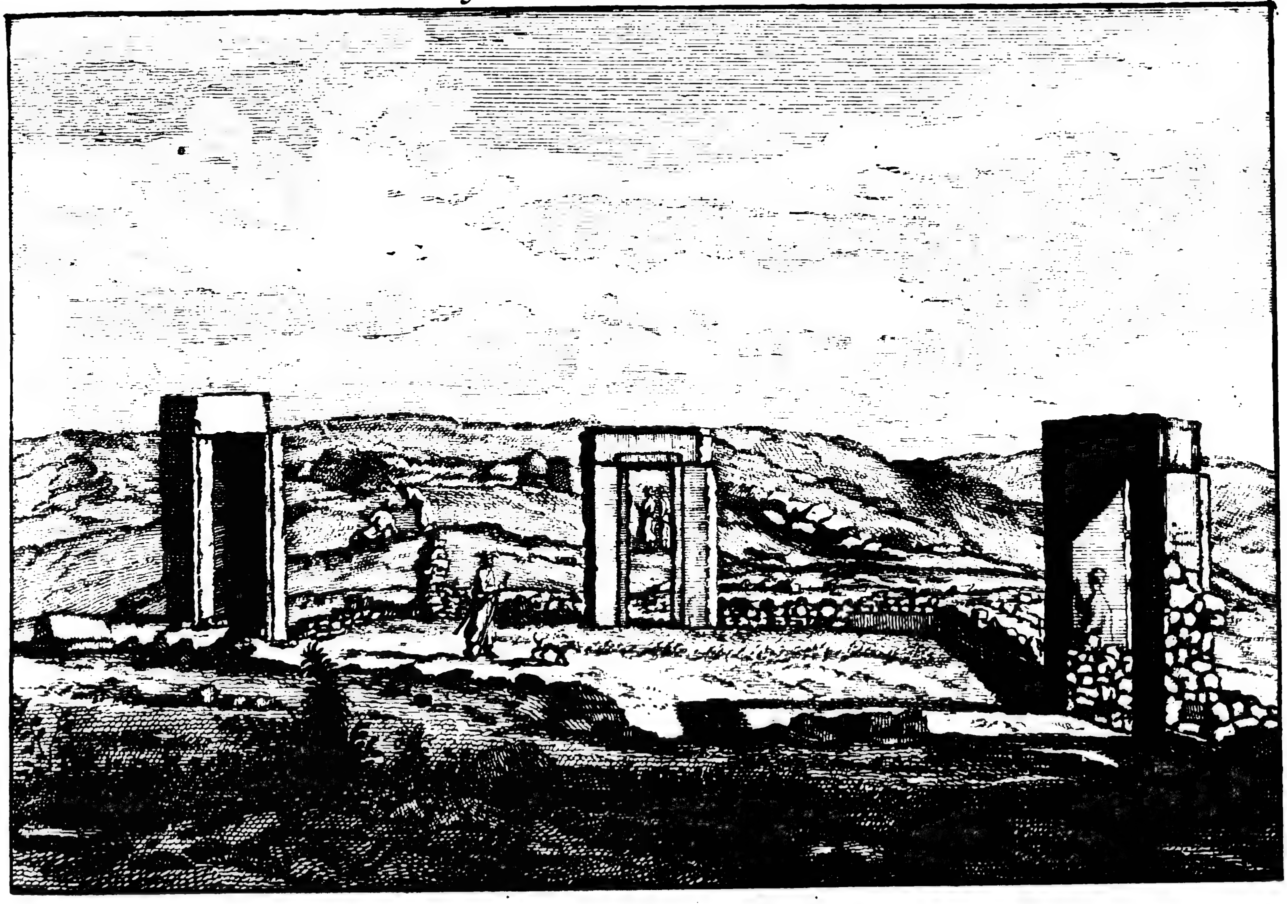

Beelden in de Rotz.

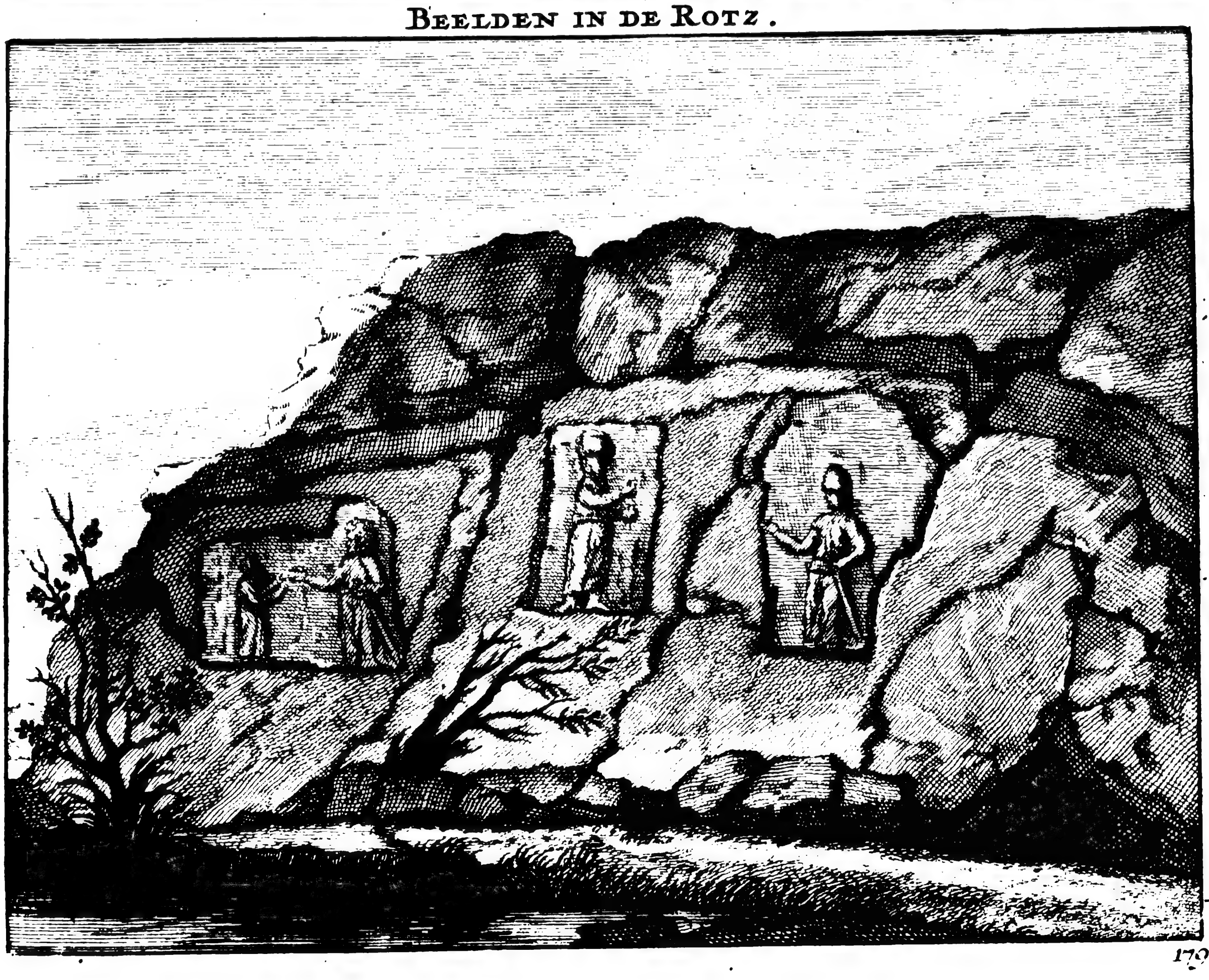

Digitized by Google

Digitized by Google

WEG TENG-ALLA-AGBER.

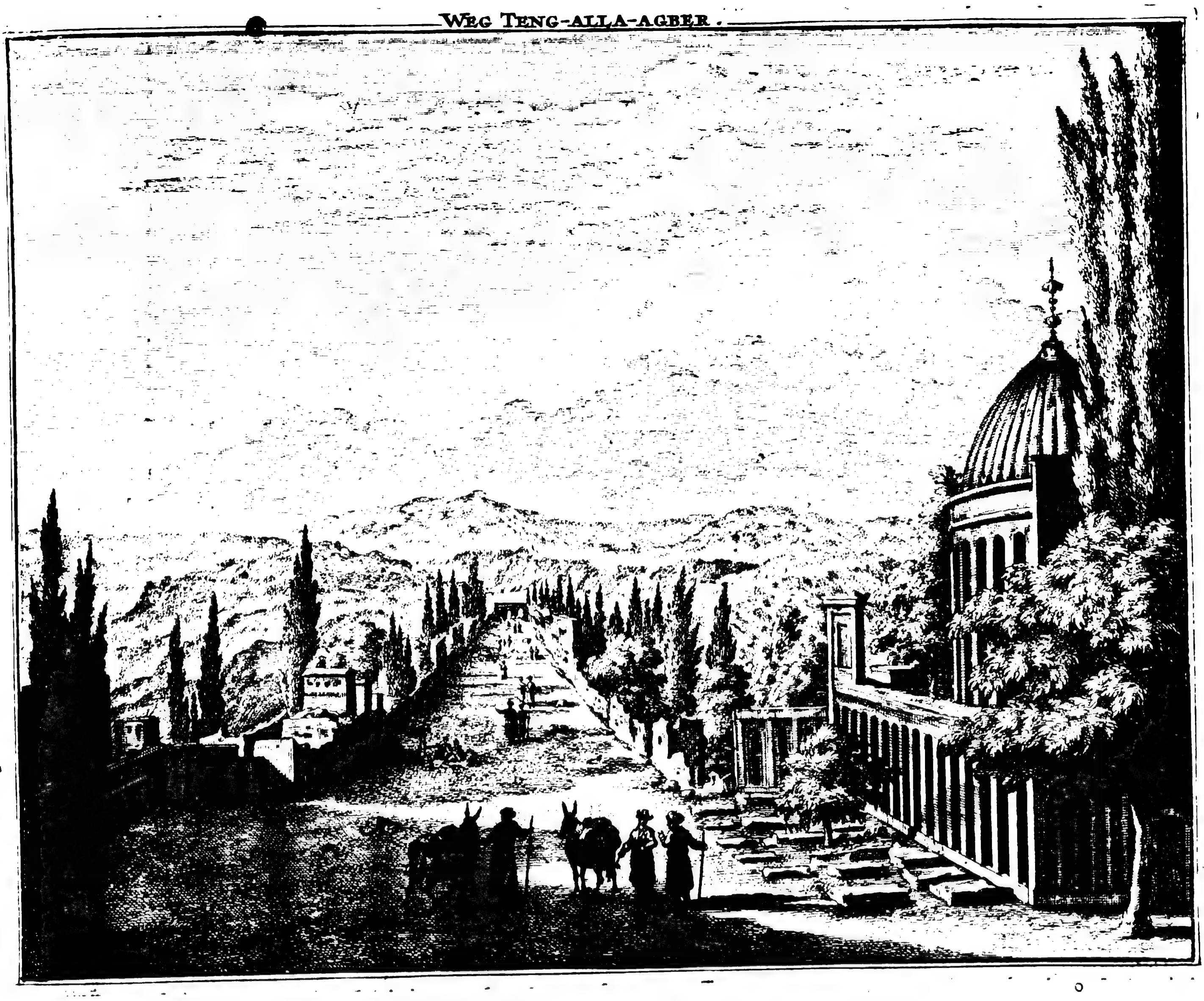

ken der poortalen of doorgangen zyn meest verschoven, dat zonder twyffel door aertbeving is bygekomen. Aen het middelste ziet men nogh het meeste der bovenkornis. De tekening, die ze alle by een begrypt, ziet gy van de Zuidwestzyde op No. 178. Een vierde deel van een uur verder Oostwaert op leggen op eenen bergh eenige vervalle muren, die rondom den zelven geloopen hebben. Men zegt dat het een sterkte geweest is. Want men ziet groote steenen door ciment samengehecht. Het quam my ook niet anders voor.

Een groot vierde deel van een uur verder staen verscheide boomen by een aengenaem loopend water, dat zyn begin neemt nevens eenen kleenen rotsbergh, en van de bygelegene bergen onder den gront heen afkomt, strekkende zynen koers verder ten Oosten naer de wyze eener rivier. Wy vonden het op eenige plaetsen dieper dan een mans hoogte, en veele visschen daer in, waer van wy, als hebbende netten met ons genomen, een goede zode bequamen. Wy hielden ons middagmael onder de schaduwe der gemelde rots en het geboomte. Deze plaets wort genaemt *Kadamga*, dat is, *onverwagt welkom*. Van hier reden wy een half uur verder, om een gezicht te nemen van verscheide beelden in een rots. Wy vonden daer drie afgezonderde plaetsen, en eenige dingen ruw en plomp uitgehouwen in de rots des bergs. In de eene plaets zagh men twee figuren, waer van de eene de hant op het gevest van eenen grooten breeden degen heeft. In de tweede ziet men eenen man, die een groot rondt op zyn hooft heeft. In de derde, die een weinigh lager is dan de middelste, en ontrent gelyk staet met de eerste, ziet men een beelt dat een soort van eenen myter op heeft, houdende voorts zyn slinke hant op het gevest van een rapier, als het voorgemelde. Maer alles is zodanigh vergaen, dat'er naeulyx kennen aen is. Hier benevens is een

Oude beelden.

Digitized by Google

kleen staende water met verscheide Zenaer- en andere boomen bezet, gelyk men op N°. 179 zien kan.

Van hier begaven wy ons weder te rugh en quamen ruim een uur na het ondergaen der zon met heldren maneschyn weder binnen de Stadt.

Ondertusschen quamen hier van Gamron drie Françoisen, waer van d'een den koophandel van zynen lantaert waernam, en d'andere twee in dienst der Fransche Maetschappye geweest waren, en nu besloten hadden over Spahan naer hun vaderlant te keeren. Zy vertrokken ook kort hierna met de Engelschen, hier voor genoemt. Wat my belangt, ik ontfing den 17 der maent eenen brief van Gamron, waer by my bericht wert dat den 26 der maent February een schip van Batavie daer was aengekomen, maer dat men niet weten kon wanneer het zelve weder daer heen stondt te keeren: dat ook ons Opperhooft de Heer Kastelein zyn ontslagh had gekregen en verlof om naer Batavie te mogen keeren. Dit stondt eerst in de maent van Augustus te geschieden. Ik besloot dan om het laet aenkomen van dit schip, en omdat ik niet gezint was den heetsten en ongezondsten tydt, die nu voorhanden was, te Gamron over te brengen, weder naer Spahan te keeren, om myne voorgenome reize met den gemelden Heer te doen.

Ik vertrok dan op den 26 der maent des namiddaegs ten 3 uren van Zjie-raes, hebbende geene andere gedagten dan dezen togt alleen af te leggen. Maer des avonts ten 8 uren gekomen zynde in het dorp *Sergoen* vond ik buiten myne verwagting de heeren, die voor my afgereist waren. Met welke ik des anderen daegs verder vertrok door de vlakte, die zoodanigh met water bezet was, dat de lastbeesten eenen anderen wegh omgeleid wierden. Wy hielden evenwel den regten wegh naer de voorgaende brugh over de rivier naer Persepolis gelegen, daer de gemelde heeren naer toe wilden om de gedenktekens te bezichtigen. Dewyl myn lastbeest by de andere was, en ik niet weten kon of zy over een brug verder afgelegen stonden over de rivier te gaen, om dus te Persepolis te komen, vond ik my genootzaekt met het gezelschap derwaert te trekken. Wy quamen een uur na den middagh aen het dorp *Mier-chaskoen*, en besloten van daer regelrecht naer Persepolis te ryden, en daer ons middagmael met de koude keuken te houden. Waer na ik het gezelschap geleidde tot de beschouwing der overblyffelen, die het begeerde te zien. Hier toe reden wy weder naer het dorp, daer onze beesten even te vooren waren aengekomen. Hier namen wy onze nachtrust binnen de karwansera, en vertrokken des morgens weder van daer over Naxi Rustan: op welken wegh wy om de waterloopen ten Oosten om mosten wenden tot aen een dorp, een half uur van daer, en verder opgelegen. Vervolgens keerden wy te rugh naer de voorgemelde graven, en namen dus den koers naer het Noorden langs de Oostzyde der gebergten. Een half uur voortgetogen zynde quamen wy op een plaets, daer wy 23 gaten in de rotsen gehouwen vonden; waer van de grootste de diepte had van ontrent 3 voet, de breette en hoogte van weinigh minder. De andere waren vry kleener, en stonden alle dicht by een. Waer toe ze gedient hebben, konden wy niet vernemen.

Het dorp Mier-chaskoen. Togt naer Persepolis.

Aen dezen kant vonden wy ook een goede lantstreek ten deele bebout, nevens verscheide dorpen, daer wy een groot gedeelte van schapen en bokken vonden, en zagen hoe de jonge van de oude gescheiden wierden; dat ons vermakelyk voorquam.

Terwyl wy hier dikwyls van onze paerden stegen om in deze vlakte naer wilt te schieten, gebeurde het dat 3 of 4 der zelve aen 't loopen tegen, waer van d'oirzaek was dat eenige paerden der boeren, en daer onder eenige merryen, los door 't velt liepen. De paerden zelfs, daer we op zaten, konden wy niet langer tegenhouden, zoodat het paert van iemant uit het gezelschap aen 't hollen rakende, hy gedwongen was, dewyl hy een diepe sloot voor zich zagh, en het paert niet wist te bedwingen, zich op den kant der sloot daer af te werpen, waer door hy zich aen zyn een been wat beschadigde. Zeker wy waren eenige uren langh bezigh met het wederomhalen onzer paerden, die telkens voortholden. Dit klugtigh voorval deed ons telkens in lachen onder elkander uitbarsten, dewyl 'er niemant van den ganschen hoop was, die niet gehold had. Want al wie bleef zitten, wert aenstonts gedwongen de hollende paerden, die voorliepen, na te rennen, opdat de voorste ons niet uit het gezicht zouden raken. Het lant lagh ook ten deele onder water, zoodat wy by wylen een half uur noodigh hadden om onze afgevalle pistolen en ander tuigh weder op te zoeken. Wy merkten dit niet anders aen als een kluchtspel: welk uitgespeelt zynde begaven wy ons uit de vlakte in het gebergte. Hier gekomen, en voorby een schuins leggende rots gereden zynde, viel myn paert onder den voet. Ik my haestigh daer af werpende bezeerde my een weinigh aen den arm, het geen nogh komen most, naer het scheen, by de vorige toevallen. Wy trok-

Kluchtigh voorval.

Digitized by Google

trokken door verscheide plaetsen, daer wy weder 3, 4, ook 5 of 6 gaten in de rots, als in de voorgemelde, vonden. Wy lieten vervolgens de voorgemelde bergen, daer de sterkten op geweest zyn, ter slinke zyde. Toen trokken wy om de kortheit des wegs door eene rivier, die door het lant vloeit, houdende gedurigh de Oostzyde der vlakte, die ik in het reizen naer Zergoen aen de Westzyde was doorgetogen, en quamen na een uur rydens aen het dorp *Majien* met den ondergang der zonne, daer wy, nu 9 uren voortgetogen, bleven.

Met den avont viel 'er regen, die den ganschen nacht bleef duren: zoodat wy gedwongen wierden te blyven tot een uur na den middagh. Eindelyk voortgereden zynde al meest langs de rivier, die, in het heengaen van my droogh bevonden, nu in het wederkeeren met water bezet was, quamen wy ten 6 uren aen de karwansera *Imansada*, gelegen 4 uren van de plaets, daer we vernagt hadden. Hier hielden wy stil, en togen des anderen daegs ten 6 uren weder voort tot aen de karwansera *Aed-loen*: daer wy ons hart sterkten met de koude spyzen, door ons medegenomen, en eenige visschen, die daer te koop gevonden worden. Een uur voor den ondergangh der zon quamen wy weder aen de karwansera *Aes-paes*, zeven uren van de laetste rustplaets afgelegen. Het was byzonder kout wegens den harden Noordenwint, dien wy meest vlak van voren gehadt hadden, en die het water op verscheide plaetsen tot ys gestremt had. Den laetsten der maend begaven wy ons ten 7 uren weder op wegh, en kregen by den middagh de vervalle karwansera *Dombaeyne*, waer ontrent veel water door en op het lant loopt. Men vint 'er ook veel wilt gevogelte, waer van wy een gedeelte schoten. Ten 4 uren quamen wy in de karwansera *Koskiesar*, nadat wy 6 uren voortgereist waren. In het dorp legt hier een bergh of heuvel van eene gemeene hoogte, waer op de lantluiden verhalen dat voor dezen een kleene sterkte geweest zou zyn. Nu ziet men 'er eenige huizen, die om en tegen den zelven aen staen, loopende de gemeene wegh gelyk met het bovenste deel van verscheide huizen, daer men boven overgaet. My dunkt dat ik noit eene plaets gezien hebbe zoo wel over een komende met die, daer de Evangelist Markus van spreekt in het 2de Kapittel; daer de geraekte te Kapernaum op een beddeken leggende van vier mannen door het dak wort nedergelaten.

Op den eersten April des morgens ten 6 uren vervolgden wy onzen wegh in de vlakte met veel gemak, en sterkten het hart een weinigh by de brug, die over de rivier *Pol Siakoe* legt. Een uur na den middagh togen wy voorby de karwansera *Kievielar*, en quamen voor vier uren te *Egerdoe*, nadat wy dus 7 uren voortgereist waren. Des anderen daegs vorderden wy onze reize, en hielden ons een weinig op by een stroomend water. Ten 4 uren quamen wy te *Jes-degaes*. Ten N. Westzyde, daer nu geene huizen zyn, hier aengekomen zynde, kregen wy op het gebergte in het gezicht nogh een deel van eenen muur, die overgebleven zoude zyn, zoo als het gerucht wil, van eene aloude sterkte. Deze berg is louter rots, waer van men zeer groote brokken ziet nedergestort leggen zoo op, als benevens den wegh. Den derden der maent togen wy ten 7 uren weder voort, en verfristen ons aen het dorp *Abnabaet*, zoo veel gezegt, als Kandywater, doordien de Kandysuiker daer zeer goedt is. Aen dit dorp ziet men nogh eenen vierkanten muur van aerde, overgebleven van een Kasteel, gebout ten tyde van Koning Abbaas den grooten. Na den middagh reden wy ter regterzyde voorby het dorp *Abbaas-abaet*, daer men twee duivetorens ziet, zynde de eerste, die men ontmoet, en de laetste als men van Spahan komt. Nogh wat verder voortgereist zynde tot het dorp *Mag-zoet-begi*, dat wat grooter is dan het laetst gemelde, bleven wy daer in de karwansera, die van aerde gebout was. Nu hadden wy 6 uren weder afgelegt. Hier vonden wy ook eenen duivetoren. Den 4 der maent trokken wy met den dageraet weder op door de vlakte, waer in zeer veele dorpen, tuinen, en duivetorens gezien worden, die alle vervolgens dicht aen elkander leggen. Het gebergte is wederzyts een groot uur van elkander. Wy hadden de Sneeubergen agter ons, en vonden het hier vry warm te zyn.

Het dorp Abnabaet.

Het dorp Abbaas-abaet.

Het dorp Mag-zoet-begi.

Een uur voor den middagh bleven wy aen het dorp *Kominsia*, nu 5 uren voortgetrokken zynde. Des anderen daegs met den opgangh der zon zaten wy weder te paert, en quamen ten 11 uren te *Majaer*, 5 uren van de leste plaets afgelegen. Den 6 der maent trok ik 2 uren voor den dagh met Monsr. de Lettoille van daer, latende het ander gezelschap op die plaets, dat de reis naer Spahan in twee dagen wilde begrypen. Ten 9 uren hielden wy stil, latende de lastbeesten vooraf trekken. Een uur daerna ontmoetten wy den tolk der Engelschen, genaemt *Davoed*, die voor dezen den Engelschen voor tolk gedient hebbende, nu weder aengestelt was. Dees trok met 2 of 3 andere Armeniers, zyne vrienden, naer Zjie-raes. Hy beschonk ons met eenige schalen wyns, en dus scheidden wy van elkander af. Vervolgens quamen wy tot de karwansera *Miersa elrasa*, daer wy

tot

tot ververſching der paerden 2 uren bleven, dewyl een Armeniſche Pater, die de gemelde Armeniers uitgeleide gedaen hadde, en nu met ons weder te rug keerde, ons daer onthaelde. Ten 4 uren na den middagh quamen wy aen de graven der Chriſtenen, daer Monſr. de Lettoille van zyne vrienden verwacht wert, onder welke ook onze tolk was, die zich over myne aenkomſt, waer van hem niemant kenniſſe gegeven hadt, geweldigh verblydde. Wy bleven hier een half uur by het gezelſchap. Waerna ik my naer de Stadt begaf in de woningh van ons Opperhooft, daer ik een uur voor den avont aenquam. Myn komſt was geheel onverwagt: want ik had geenen brief voor af gezonden, en niemant had eenige tyding van myn vertrek uit Zjie-raes gebragt.

Graven der Chriſtenen.

XLV. HOOFTSTUK.

Voorname tuin des Konings en zyner Moeder buiten Spahan. Tyding uit Indie. Vervalle ſterkten op den bergh Dief-ſelon. Een voornaem Perſiaenſch Heer door 't Hollantſch Opperhooft bezocht. Aenkomſt van een nieu Opperhooft.

KORT hierna nam ik weder, als voorheen, myn verblyf in de karwanſera, niet tegenſtaende de noodiginge des Heeren Kaſtelein, die my wilde doen blyven in het huis der Maetſchappye. Wat uitgeruſt hebbende ging ik eenigen myner goede vrienden bezoeken, zonder te vergeten den Heer Jean Billon, eenen François, die na myn vertrek in de maent December wegens de Ridders van Malta aen dit Hof voor Gezant was aengekomen, waer van hy weder zyn afſcheit kreegh op den 22 Maert des jaers 1705. Dees quam kort daer aen den Heer Kaſtelein na den middagh begroeten, van wien hy ter avontmaeltydt onthaelt wert. Wy hadden den 12 en 13 der maent April het Paeſchfeeſt geviert by den zelven heer: waerom ik den 20 daer aen my by de Engelſche Heeren vervoegde om den plicht van zegenwenſch op het Paeſchfeeſt af te leggen. Ik wert daer wel ontfangen, en in een goet gezelſchap des middags en des avonts zeer wel onthaelt, zoo dat ik 'er ook des nachts bleef. Den volgenden dagh begroette ik ook de Paters binnen de ſtadt en te Julfa, nevens Sr. Jan Oets, om hun het wederbezoek te geven wegens de gelukwenſchingh, die ze aen ons Opperhooft hadden afgelegt. Hier mede liep de volgende dagh ook door. Den 25 daer aen begonnen weder de Treurdagen van Huſſeyn. Twee dagen daer aen reedt ik met den Heer Kaſtelein voor den dageraet buiten de ſtadt, nemende den wegh door den grooten nieu gemaekten tuin des Konings, waer toe een ommegangh van ontrent 5 uren noodigh was. Wy vermaekten ons daer met het beſchouwen dezer luſtige plaetſen, en quamen weinigh voor den middagh weder binnen de ſtadt.

Gezant der Ridderen van Malta.

Gelukwenſching op het Paeſchfeeſt.

Treurdagen van Huſſeyn.

Op dezen tydt ontfingen wy zekere tydinge der verwinning door de Bontgenooten by Hochſtedt op de Franſchen behaelt; dat geen kleene vreugde baerde by de Engelſchen en Hollanders, die zich hier onthielden.

Tyding van de verwinning der Bontgenooten.

Nu gingh de Meimaent in, en vernieude de ſtatelyke ommegangen van Huſſeyn, waer in op dezelve wyze vertooningen werden omgedragen, hoewel eenighzins verandert, om dat ze noit een en zelve zaek altydt vertoonen.

Ommegangen van Huſſeyn.

Den agtſten dezer maent reed ik met den meer gemelden Jan Oets naer eenen voornamen tuin des Konings, genaemt *Konma*. Dees legt drie goede uren ten Z. Ooſten van Spahan in eene zeer aengename vlakte vol dorpen en tuinen, die op de hoogte eens ſmallen doorgangs tuſſchen twee afgeſcheidene bergen een vermakelyk gezicht veroirzaken. Hier zyn eenige wachters geſtelt, om de tollen der goederen, die hier door gevoert worden, te ontfangen. Een uur van daer komt men aen den gemelden Tuin, die in twee verſcheide deelen beſtaet, beide met eenen byzonderen muur omtrokken. In een der zelve ziet men een groot water vol biezen en andere watergewaſſen. Men ziet 'er veel watervogels in; dat luſtigh te beſchouwen is. Men vaert 'er ook door met vele kleene roeiſchuitjes. Daer benevens ſtaet een gebou dat ten deele vervallen is, zoo dat noch daer aen, noch aen den tuin iets Koninglyx te zien is. Een groote ſtreek door het lant is een fraeie waterlooping, wiens wegh derwaert ſtrekt om den tuin te bevogtigen. Buiten deze zyn 'er noch verſcheide andere waterloopingen. Daer is ook een groote lange laen, waer door men op dezen wegh komt.

Tuin des Konings.

Tolhuis.

Beſchryving van 's Konings Tuin.

Van dezen tuin trokken wy nogh ander-

derhalf uur verder naer den tuin van 's Konings Moeder, genaemt *Mar-jambeeck*, daer wy vroegh ten agt uren aenquamen met inzicht om ons met visschen te vermaken: waer toe wy twee netten met ons genomen hadden. Wy kregen ook een half uur van daer een goede zode, waer door ons de lust beving om des anderen daegs dit vermaek te hervatten in de rivier *Roet-gonna*, die daer haren loop heeft, gedekt met een lange steene brugh. Hier vingen wy zoo veel visch, dat wy twee verscheide reizen een gedeelte daer van aen den Heer Kastelein zonden. Wy gebruikten ook het roer, waer mede wy zo blaeuwe duiven schoten. Voortreizende en ons op den wegh met de koude keuken behelpende quamen wy met heldren maneschyn een uur voor middernagt weder binnen Spahan.

Tuin van de Koninginne Moeder.

Visch-vangst.

Den 13 der maent bezogt de Fransche Gezant ons Opperhooft, die hem des avonts ter maeltydt hielt. Wy bezogten hem des anderen daegs op ons beurt, en scheidden na 2 uren blyvens weder van hem af.

Op den 28 der maent maekte de Heer Kastelein bekent aen alle die onder hem in dienst der Nederlantsche Maetschappye waren, dat Mr. Willem van Hoorn, Generael van Indie, zich ontslagen hadde van zyne bedieninge, en in zyn plaets de Heer Joan van Hoorn was aengestelt. Hier mede ontsloegh hy hen van den eedt aen den ouden Generael gedaen, en belastte hen dien te doen aen den nieuwen. De brieven van Batavia gekomen, die dit nieus mede bragten, werden hun alle opentlyk voorgelezen, en na het eindigen van elken brief driemael alle de kleene stukken gelost, volgens de gewoonte der plaetsen, in welke de Maetschappy hare kantoren heeft. Dit geschiedde hier in den Tuin van de woninge der Maetschappye, in het Talael, in welx midden een springende fontein staet. Het overige van den dagh wert met drinken van gezontheden, met aensteken van vierwerken, en andere vreugdetekenen doorgebragt. Ondertusschen quam het Pinxterfeest aen, dat wy plechtiglyk by den Heer Kastelein vierden, als de jaerlyxe gewoonte mede bragt.

De Heer Joan van Hoorn aengestelt tot Generael van Indie.

Vreugdetekens daer over.

Ondertusschen verstond ik dat nogh eenige overblyfsels der oudheit buiten Spahan te bezien waren. Dit bewoogh my om met den gemelden Jan Oets derwaert te trekken. Wy quamen een uur voor den dagh op het gebergte *Dief-selom*, of Reuzenbergh, gelegen ontrent 3 uren ten Oosten van Spahan, aen de Noortzyde der rivier *Zenderoe*, daer verscheide bergen van elkander afgescheiden in de vlakte leggen. Die hier ontrent woonen zyn van gevoelen dat hier in vorige tyden Reuzen gewoont hebben, en de bergh daer van zynen naem gekregen heeft. Deze bergh scheidt zich voor een gedeelte met eene kloof van den anderen, waer door het water by overloopinge zynen wegh neemt. Op de spits van het gedeelte, dat men eerst ontmoet, en dat als een suikerbroot in de hoogte opgaet, vertoont zich nogh het meeste deel, behalven dat men aen de Z. Westzyde den muur eener sterkte, die daer geweest is, ziet. Deze besluit de kruin van den bergh. Myne nieusgierigheit kon ik hier niet ganschelyk voldoen om de moejelykheit der rotsen, die niemant buiten onzen stalmeester beklimmen kon om de groote steilten, en gedurige afgebrokentheit, zynde daer geen wegh, waer langs men 'er komen kan. Hy ook was wel genadert tot den muur, maer kon verder niet raken. Ik kan derhalven niet getuigen van het gene binnen te zien was: dit wel, dat het gebergte byzonder hart en yzeragtigh is. Ondertusschen bevlytigde zich onze jager, die zich op het klimmen mede wonder wel verstont, om op den anderen bergh, die vry grooter is, te geraken, van ons gelast zynde, zoo hy iets der aenmerkinge waerdigh mogt ontmoeten, daer verslagh van te komen doen, opdat we, ware het mogelyk, ons ook derwaert begeven mogten. Wy wagtten hem wel een uur langh vergeefs, en besloten hierom langs de gemelde kloof weder naer beneden te keeren, dat ons moeite genoegh kostte. Toen wy aen den uitgangh gekomen waren, waer mede nogh een uur verlopen was, kregen wy onzen jager in 't gezicht aen de zyde van het gebergte, daerwe hem langh in overlegh zagen staen, op welk eene wyze hy zich weder naer beneden begeven zou, omdat de rotsen zoo steil afliepen. Eindelyk volvoerde hy zyn besluit, dat vervaerlyk om te beschouwen was. Want hy hielt zich zelven met handen en voeten aen eenige uitstekende stukken en gaten der rotsen, en liet zich zoo nederwaert, belemmert ondertusschen met zyn roer, dat hem met eenen riem over het lyf hingh. Hy quam 'er behouden af, en gevraegt waerom hy niet weder den zelven wegh was afgekomen, antwoordde hy zulx niet te hebben kunnen doen, om de gevaerlykheit van den wegh, die zoo moejelyk was dat hy op handen en voeten veele plaetsen had moeten bekruipen, dat voor ons niet te bezoeken stondt.

Reuzen-bergh.

Gevaerlyke afdaling.

Het berecht, dat hy ons bragt, bestondt hier in, dat op dezen bergh, die ten Oosten der eerst gemelde party legt, drie putten zyn, gehouwen uit de rots, welker monden 10 of 12 voet in hun diameter hebben, zynde in den eenen een yzere keten, ontrent eenen arm dik in de rots geklonken. Dees strekt zich uit

Diepe putten.

Digitized by Google

van d'eene tot de andere zyde des puts ontrent eens mans hoogte van den bovengrond. Deze put ſtaet wat lager dan de andere twee in den bergh, en loopt ſchuins nederwaert, is ook wyder dan de andere. Hy voegde by zyn verhael dat hy in deze putten eenige groote ſteenen geworpen hadt, maer niet dan in eenen der zelve het geluit daer van had gehoort nederkomen, dewyl de ſteenen door de overmatige diepten der putten langh over wegh waren. Dit getuigden ook de lantluiden. Of zy geheel droogh of onder met water bezet zyn, daer van was geene zekerheit te krygen. Hy vertelde ook dat hy daer ter plaetſe gevonden hadt een vervalle ſtraet, aen welke wederzyts nogh vervalle gebouwen ſtonden, ook in het midden zeven overdekte waterbakken. Nogh waren 'er twee bruggen, wel mede vervallen, maer egter nogh te betreden, ontrent 3 voet breet, en 10 langh. Deze hadden gedient tot het gaen van het eene tot het andere dorp ofte buurt. Zy ſtrekken zich uit over eenen waterbak. Zyne eerſte ontmoeting was de weg of ſtraet, die naer zyne giſſingh de breette van 150 ſchreden hadt. In deze gebouwen wierden nogh verſcheide vertrekken gezien. De bergh is boven vlak. De verbeeldingh van den eerſt gemelden bergh wort hier nevens aengewezen, getekent van de Zuidtzyde, waer in men kennelyk den boven op gemaekten muur beſchout. Op dit gebergte hebben zich voor dezen roovers onthouden, die daerna om hunne ſtroperyen verjaegt zyn. Om hen ook brak men toen eenige rotſen, op dat 'er geen opgangh meer wezen zoude.

BERG DIEF-SELON.

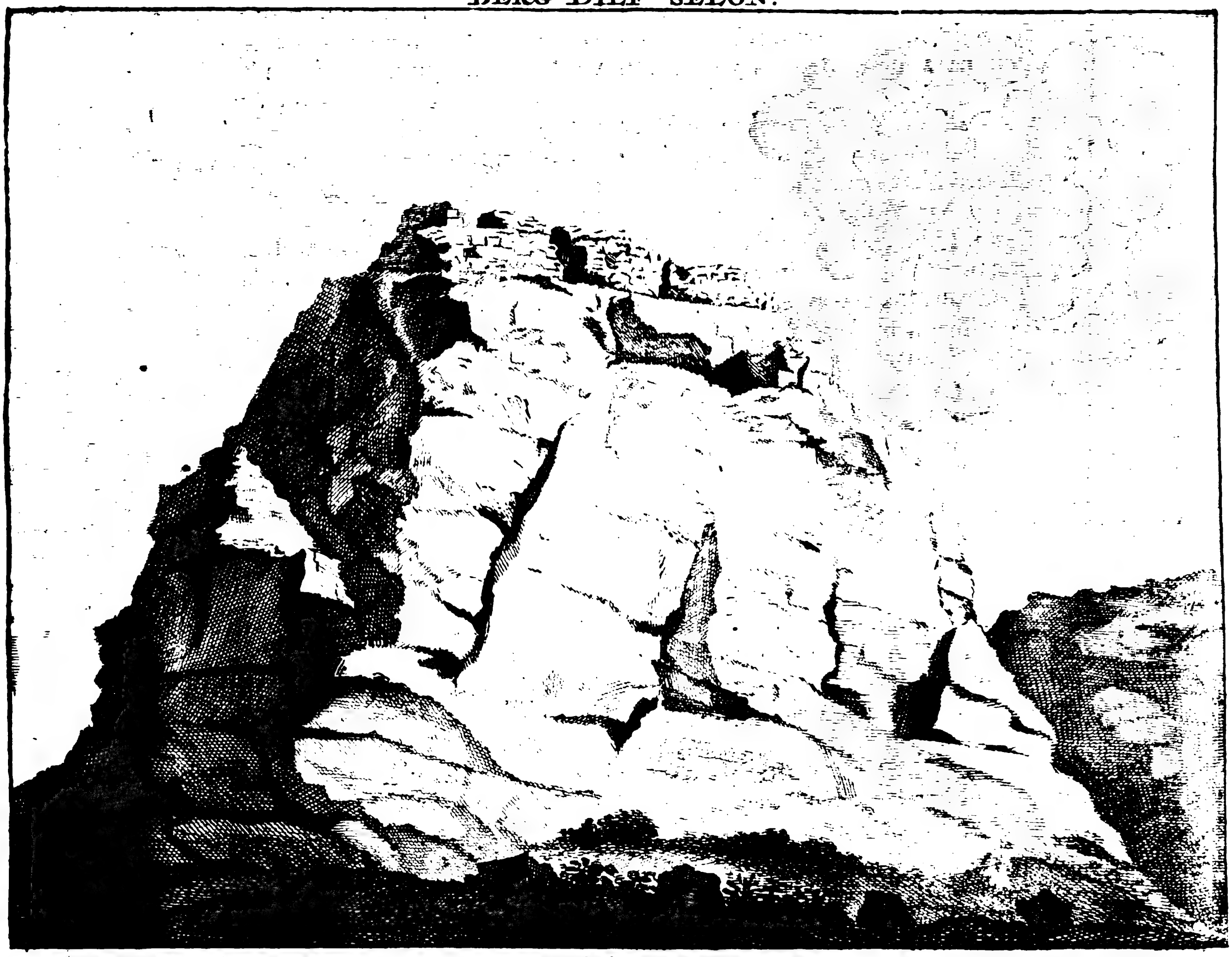

In het wederkeeren begaven wy ons langs de rivier, waer over wy togen door middel eener ſteene brugh, die ten deele verbroken was. Vervolgens komende ontrent den meer gemelden tuin des Konings, genaemt *Goes-jeron*, reden wy door de rivier om het overige van den dagh daer door te brengen met de koude ſpyzen, die wy met ons genomen hadden; dewyl het nogh twee uren voor den middagh was. Ondertusſchen worpen wy het net in de rivier, maer met ſlecht gevolgh. Waerom wy ons volk om te viſſchen uitzonden. Zy quamen met eene goede zode te rugge, waer van wy een gedeelte ons Opperhooft toezonden, houdende het overige gedeelte voor ons avontmael. Ten zes uren trokken wy weder van daer, en

Digitized by Google

en quamen dus ten 8 uren weder binnen de stadt.

Kort hier aen reed ik met den Heer Kastelein naer *Mierfa-about-aleb*, Geheimschryver zyner Hoogheit den Ryxbestierder, die ons eenige dagen te voren had uitgenoodigt. Wy quamen daer des morgens ten agt uren aen: en als wy daer een uur hadden doorgebragt met het rooken van Tabak, en drinken van den gewoonlyken drank, onder het voorzetten van konfituren en suikerwerk, begaf zich de gemelde Heer met ons Opperhooft in een ander vertrek, latende ons verzelt van eenige zyner vrienden. Een half uur daer na quamen de Heeren weder by ons, wanneer de spyzen en allerlei vruchten naer den tydt des jaers opgedischt werden. De drank was velerlei: eenige als Limoenade of Serbet: eenige wit en warm genaemt *Gaelaeb-nabaet*, ook *Bidmus-nabaet*, dat eigentlyk rozewater met suiker toegemaekt is. Verscheide waren ook kout, en bruin en geel van koleur, die byzonder aengenaem waren, gelyk wy voorheen van den *Bidmus* gezegt hebben. Hier in werpen zy zeker groen zaet, dat droogh zynde zwart wort, genaemt *Togmet-golfa*.

Onthael by den Sekretaris des Ryxbestierders.

Hier wel onthaelt zynde trokken wy een uur na den middagh wech. Ondertusschen verstond ik dat deze nodiging was geschiedt door last van den Ryxbestierder, die dit onthael wel binnen zyn huis zou aengeregt hebben, had hy niet willen myden de verscheide gedagten, die uit dit bezoek zouden zyn opgenomen geweest. Voor zoo veel ik kon uitvorschen begreep ik dat het Hof gaerne gewilt had dat de Maetschappy de verlossing der menschen, die in den voorleden jare eene bedevaert naer Mecha gedaen hebbende, in het wederkeeren over zee door Mosketse Arabiers, leggende in het inkomen van de Persiaensche golf, gevangen waren, te weegh bragt, en zich liet gebruiken tot het vereffenen der geschillen, gerezen tusschen de Persianen en de gemelde Arabiers, zonder dat het Hof, naer het scheen, egter weten wilde dat het zich daer mede bemoeide.

Aenmerking over deze nodigingh.

De 19, 20, en 21 der maent waren de dagen, die de Persianen voor ongelukkig houden. Waerom'er toen weinigh gearbeit wert, en de meeste winkels gesloten bleven.

Ongelukkige dagen.

Den 26 der maent quam in den morgenstont hier aen een looper der Maetschappye, gericht aen den Heer Kastelein met eenen brief van den Heere Willem Bakker Jakobs zoon, die hier quam om de plaets van ons Opperhooft te bekleeden. Hy gaf hier in te verstaen dat hy reedts te Jes-dagaes was aengekomen; dat ontrent gerekent wort van Spahan 25 uren af te leggen, en den 27 hier stondt te zyn. De Heer Kastelein gaf hier op last aen zynen Stedehouder en andere beampten der Maetschappye des avonts van Spahan te trekken, om dezen Heer in 't gemoet te ryden, en hem te verwellekomen. Ik oordeelende van mynen pligt te zyn deel te nemen aen dezen uittogt voegde my by het gezelschap. Het vertrek gingh ten 7 uren aen, bestaende ons gezelschap in 23 personen te paert nevens de bedienden, waer van de Stalmeester het hantpaert van den Heer Kastelein nevens zich leide. Agt loopers waren hier by, alle gekleedt naer het gebruik des lants by diergelyke voorvallen. Maer wy hebben hier boven daer van gesproken, en de verbeeldingh daer van gegeven. Nogh waren by ons negen Benjanen of Indianen te paert met 4 loopers, zoo dat het getal 44 menschen uitmaekte. Ten tien uren rustten wy een weinigh aen de vervalle karwansera *Margh*: van waer we voorttrokken tot de karwansera *Mierfa-alie-resa*, mede ten deele vervallen. Wy quamen daer ontrent middernagt aen. Den 27 der maent reden wy ten 4 uren na den middagh een uur verder voort, zynde middlerwylen nogh twee Françoisen, en een Armenisch Koopman, ons hier bygekomen. Het was dezen dagh zoo warm, en de wint zoo heet, als ik nogh noit hier te lande ondervonden had. Des sloegen wy ons in de schaduwe aen den voet van het gebergte *Ortsjoerire* neder, houdende daer ons avontmael met byzondere vrolykheit. Hier onthielt zich ook een Persiaensch Heer in een grot van het gebergte, om de frissche lucht te genieten. Hy had zyne tenten in het velt, dewyl hy daer opzicht van wegen den Koningh te nemen hadt over het graven eeniger waterputten. Hy ons aenkomen vernomen hebbende zond ons eenige ververschingen van vruchten, nevens een groot stuk ys, denkende zonder twyffel dat wy des noodigh hadden, waer in hy zich bedroogh. Wy aenvaerdden het egter beleefdelyk, en erkenden de moeite van den brenger. Om van onzen kant ook te toonen dat wy wisten wat wel leven was, zonden wy twee onzer bedienden naer hem toe met twee schotelen vol vruchten, nevens een stuk ys driemael zoo groot dan wy ontfangen hadden. Hy liet ons bedanken zonder egter iets aen de brengers te geven, volgende hier in de Persiaensche karigheit.

Ontrent 8 uren kregen wy op het gebergte het *Maersjal* of fakkellicht in 't gezicht, dat voor het nieuwe Opperhooft gedragen wert volgens de wyze dezer landen ontrent luiden van aenzien, die des nagts over wegh reizen. Wy stegen dan

Nieu Opperhooft.

Aenkomst van het Nieu Opperhooft.

dan te paerde latende het goedt met eenige bedienden daer blyven, om met hem in het te rugh keeren hier wat te vertoeven, als hem dat gevallen zoude, en zyne Gemalinne, die agter was, af te wachten, en haer dan te laten voor ryden, gelyk geschiedde. Zy quam aen mede met fakkelligt. Waer op wy vervolgens alle te paert stegen, en quamen weinigh tydts na middernagt in onze vorige karwansera, daer wy bleven.

Staetsie des aenkomenden Opperhoofts.

De ontmoeting van dezen Heer ging dus toe. Zyn Stalmeester reed met zyn hantpaert voor aen, gevolgt van twee voorryders en zes loopers. Toen quam de Heer Bakker verzelt van eenen François. Hier aen quam de *Kalian* of Tabakflesdrager, zittende op een Jagtan; van welk tuigh wy hier voor gesproken hebben. Hier op volgde de *Bocx-adrager*, dat is, een dienaer, die voorraedt van linnen en andere nootlykheden tot verschooningh om zyn lyf droegh. Hier agter quam een waterdrager, die water aenvoert, dat in eenen lederen zak onder den buik van het paert hangt. Toen twee *Megters* of stalknechten. Twee koks met hun gereetschap houden zich by de geladene beesten. Voor uit reden twee knegts met de *Masrassen*, dat zyn groote langwerpige zakken, waer in het beddegoedt gewonden is, nevens eenen oppasser of veger, die de plaetsen, daer men aenkomt, bereit. By dit goet bleven ook vier zwarte slaven, nevens eenen Maersial of fakkeldrager, en 17 mannen te paert, en nogh 6 loopers.

Aenkomst zyner Gemalinne.

De Gemalin van dit Opperhooft had by zich twee Hollanders, die in dienst waren der Maetschappye, de een een boekhouder, de ander een Assistent by voorraedt aengestelt. Zy had eenen voorryder nevens twee loopers. Een Kasualeider te voet gaende hielt den muil gestadigh by den toom, van eenen diergelyken gevolgt, die vier slavinnen geleidde. Daer zat ook een knegt op de Jagtan verzelt van eenen fakkeldrager: zoo dat haer gevolgh bestont in 32 personen, waer onder men 9 voetloopers telde.

Nadat ons de Heer Bakker op den 28 der maent met het middagmael onthaelt had, trokken wy ten vier uren van daer, en quamen kort voor den avont te Spahan, daer hy in het Hof der Maetschappye ontfangen, en onder het losbranden van drie stukjes kanon verwelkomt wert. Deze stukjes lieten zich ook hooren op de nadering zyner Gemalin, die, om niet by dagh in de stadt te komen, een uur na het vallen van den avont aenquam. Zy was een Hollantsche juffrou, dogh in Indie geboren. De Heer Kastelein ontfing 'ze beleefdelyk, en onthaelde haer nevens haren Gemael ter maeltydt.

Persiaensch feest.

Den laetsten der maent lieten de Spelers des Konings zich lustig hooren, ook den ganschen nagt over en langer, dewyl het feest wert gehouden van *Baba-Soedsiaadien*, waer van wy te voren gesproken hebben. Den agtsten wert hier geviert de geboortedag van den Profeet Mahometh. Hier op begon men des avonts weder lustigh op te spelen, dat den volgenden dagh over duurde. Waerom de meeste winkels gesloten bleven.

Geboorte van Mahometh geviert.

Den 12 en 13 der maent maekte ik alles vaerdig tot de reize, nemende afscheit van myne vrienden, en brengende al myn goedt in de verblyfsplaets, daer ik den veertienden over bleef, dewyl de Heer Kastelein vastgestelt hadt den volgenden dagh te vertrekken.

XLVI. Hooftstuk.

Tweede vertrek uit Spahan. Toestel en manier van reizen. Verscheide plantgewassen. Wilde Varkens. Begraefplaets van eens Konings zoon. Ander voornaem graf. Meenigte van Muggen. Komst te Zjie-raes.

Vertrek des Schryvers uit Spahan.

VOLGENS ons besluit vertrokken wy op den 15 van July des avonts ten tien uren. Welken ontydt wy met voordagt namen, zonder iemant kennisse van de reize te geven, om het uitgeleide veeler vrienden, die den Heer Kastelein zouden verzelt hebben, te myden. Want deze Heer veele jaren zyn verblyf binnen deze stadt gehadt hebbende in alle minzaemheit en vrientschap, die hy niet alleen met de Christenen, maer zelfs met de Persianen onderhielt, had deze plichtplegingh, die hem lastigh zou gevallen hebben, niet kunnen ontgaen. Want veelen der Persianen hielden zich gereedt om hem te verzellen, en lieten daerom hem den tydt van zyn vertrek afvragen. Dit deed zelf de Bisschop der Armenieren, die aen het Opperhooft verplicht was door veele diensten hem meenig-

Digitized by Google

nigmael bewezen, waer van de kleenste niet was de laetste, die hem by mynen tydt geschiedt was. De Heer Kastelein, niet gedient met den last dezer plichtplegingen, hielt zich vernoegt met den lof, dien hy in Spahan liet, daer hy door zynen minzamen en heuschen ommegang aller menschen genegenheit gewonnen hadt. Hy bewilligde dus nergens anders in dan in het verzoek van zynen stedehouder Jan Oets, en den Tolk François Sahid zynen ouden vrient, die hem uitgeleide deden. Buiten hen bestondt ons gezelschap in 41 personen, waer van 'er 30 te paerde zaten. Onder dit gezelschap waren vier Hollanders, de Heer Kastelein, de Hofmeester Zypestein, David van den Zande, weinigh voor my daer van Aleppo aengekomen, en ik. De dogter van den Heer Kastelein zat met hare dienstmaegt in de *Kasua*, zynde eenige slaven en slavinnen in het voorleden jaer vooraf gezonden.

Zedigheit des Heeren Kastelein.

Onze manier van reizen was ontrent zoo als wy reets verhaelt hebben. Gedurigh werden koks en vier dienaers met tapyten, dekkleden, beddegoet en andere nootlykheden altydt voor uit gezonden, opdat wy op ons aenkomen onze verblyfplaets bereit zouden vinden.

Orde in 't reizen.

Twee der voornaemste dienaren reden te paert nevens de *Kasua* der dogter van het Opperhooft, om de Mooren, die haer op den wegh mogten ontmoeten, uit den wegh te doen gaen. Hier by waren twee voetloopers, welker een een Armenier was, die den muil der *Kasua* leidde. Dit tuigh is gemaekt op de wyze van eenen draegstoel of zetel, bekleet met roodt stof rondom en boven, ook van voren daer mede bedekt en behangen. Hier in kan een mensch bequamelyk zitten. Een Muil heeft dikwyls zulk een draegtuigh aen beide zyne zyden af hangen. Kamelen ook wel: maer daer heeft men zulk een gemak niet af.

Kasua of Persiaensche draegstoel.

By deze *Kasua* bevindt zich altydt de *Sjarvadaer* of meester der lastbeesten, om toe te zien of'er iets op den wegh mogt van zynen stel raken, en dat weder te regt te helpen, en het goedt op en af te laten doen. Deze *Kasua* gaet gemeenlyk een half uur voor af. Dus deed ook de onze: zoo dat wy by nagt het fakkellicht, dat haer verzelde, gestadigh in 't oogh hadden. Dit licht wort met het vallen van den avont opgesteken. De lastbeesten laet men voor af gaen. Egter reden wy hen dikwyls voorby.

Met dezen toestel dus op den gezegden tydt uit Spahan gereden zynde quamen wy ten 2 uren na middernagt binnen de karwansera, die genoemt wort *Miersa-resalesa*. Des morgens daer aen onthaelde ons de Tolk Sahid wonder wel met de spyzen, die hy met zich genomen hadt. Des namiddags verlieten ons de Indiaensche of Benjaensche makelaers, die met ons gekomen waren, en keerden weder naer Spahan. Wy togen ten 6 uren weder voort, en quamen een uur na middernagt in de karwansera *Majaer*, daer onze tolk ons op gelyke wyze onthaelde. De tydt van 5 uren na den middagh naderde nu: en de stondt quam aen, dat de vrienden, dus verre mede gereist, te rugh mosten keeren. Dit verwekte eenige ontsteltenisse niet zonder storten van tranen om de oude en opregte vrientschap van den Heer Kastelein, en dezen François Sahid; waer door ook het hart van Oets getroffen wert, die aen den Heer Kastelein nu eenen Vader ging verliezen. Het most egter zyn. Dus verlieten we elkander op den gemeenen wegh, niet verre van de karwansera. Vervolgens hielden wy twee mael stil aen een loopend riviertje, en quamen by middernagt aen de begraefplaets *Zja-resa*, om daer te blyven. Hier toe zonden wy eenigh volk vooruit, om verzekert te zyn van eene verblyfplaets, die men aen de opzieners der plaets most verzoeken. Zy stonden ons verzoek gewilligh toe, als wel wetende dat zy daer voor eene goede vergeldinge te wachten hadden. Tot dit einde deden zy het volk, dat daer gemeenlyk komt, verscheide malen uit den wegh gaen, en maekten een soort van *Korog*, ter oirzake van de vrouwen, die wy by ons hadden. Dus genoten wy hier onze rust in vryheit en veel vermaek uit de lustigheit der plaets, waer van ik het gezigt nevens dat van een Vischfontein op papier aftekende, gelyk hier te zien is. Wy bleven hier tot den negentienden der maent. Na het midden van welken dagh wy ten vyf uren weder voorttrokken, rydende door de oude verdelgde stadt *Cominsja*, maer een kleen half uur van het gemelde graf afgelegen. De helft van den wegh voortgetogen zynde quamen wy aen den Tuin *Baba-Ziel*, daer ons nevens een loopend riviertje de kaffée bereit, en het fakkelligt om de duisternisse van den avont aengesteken wert. Het was een uur voor middernagt, toen we quamen in de karwansera *Magsoet-begi*; van waer wy des anderen daegs weder voortgetrokken zynde zeven of agt harten nevens ons zagen grazen in de vlakte. Ik tradt met den jager van het paert om hen met het roer te onderkruipen: maer zy wachtten ons niet af. Onzen halven wegh afgelegt en wat kaffée gedronken hebbende, quamen wy aen de karwansera by het dorp *Aep-nabaet*, van waer wy den volgenden dagh weder vertrokken, en halver wegh wat uitrustten onder het rooken van Tabak, en drinken van kaffée. Weder voort-

Bewegelyk afscheit.

Digitized by Google

ZIA-RESA.

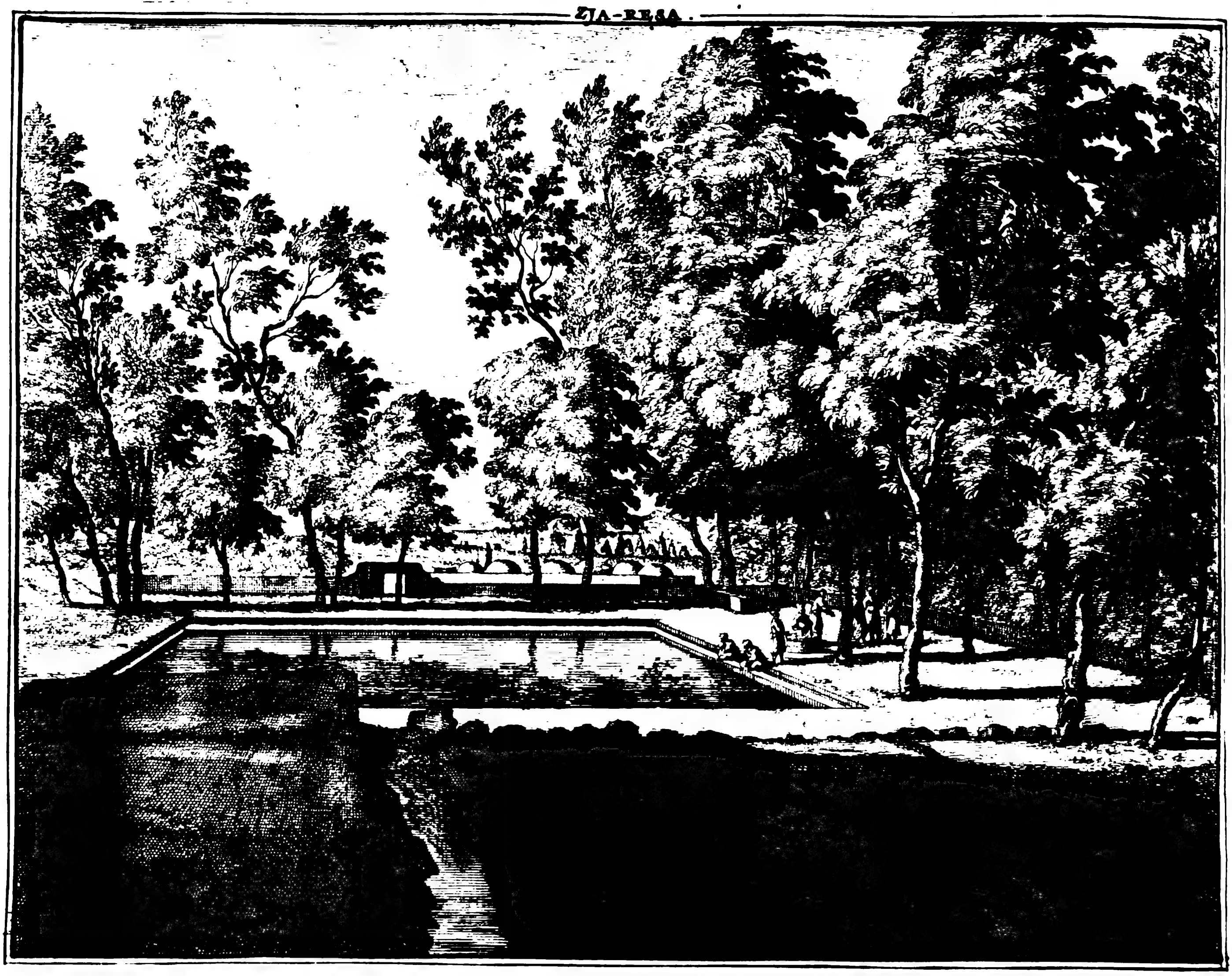

voortgetogen quamen wy aen het dorp *Jes-dagaes*, en binnen de karwanfera, daer we ftil hielden. Hier vermaekten wy ons in eenen tuin vol vruchtboomen, gelegen een kleen half uur ten Noortooften van deze plaets af. Wy worpen het net uit in een hier nevens loopende rivier, en vonden het geluk ons zoo gunftigh als noit in deze landen gebeurt was. Want in eenen worp bequamen wy wel 16 vifschen, elken meer dan eenen voet langh, behalven nogh een goede zode van kleener foort: zoo dat wy hier een ruim mael deden, vindende de tafel geftoffeert met water- en fausvifch, ook gebraden vifch, dien wy in eenen edelen drank te weeken leiden, niet zonder te denken aen de goede vrienden, onder welke die in het vaderlant waren niet vergeten werden. De viffchen, die men hier vint, zyn van zeer goeden fmaek, wel gevoedt, vet, en wit. Vyf of zes vrouwen in dezen tuin wonende deden ons goede fiere, dat wy van onzen kant met eene goede vereeringe erkenden. Ten 4 uren na den middagh trokken wy weder naer de karwanfera, leggende de jonge juffer dezen weg te paert af. In dit gaen en keeren zagen wy veele patryzen op het gebergte, maer konden'er geene fchieten.

Over-vloedt van vifch.

Op den 24 der maent na vyven fcheidden wy van hier, en quamen voor negenen aen het dorp *Gombes-lala*, dat in weinigh huizen beftaet, by een vervalle karwanfera, gerekent te leggen 4 uren van Jes-dagaes. In dit gebergte onthouden zich veele Rheebeeften, om welke te verraffen wy des morgens vroegh uittogen, zonder dat wy 'er eenige vernamen. Wy vonden hier eenig volk met hun tenten en vee, waer by wy ons vermaek namen, vindende hier vol op van verfche boter, melk, hoenderen, eieren, en wat wy verder noodigh hadden. Na den middagh ten zes uren reden wy weder voort, en geraekten ten 10 uren aen het dorp *Degerdoe*, daer wy in een vry flechte karwanfera ons verblyf namen. Wy vonden het volk hier vry onbefchoft en ftout, als fteunende hier op dat ze in 's Konings dienft

Het dorp Gombes-lala.

Het dorp Degerdoe.

Digitized by Google

KRUYT MADROEN, ONBEKENT KRUYT, EN WILDE SPAENSCHE TERWE.

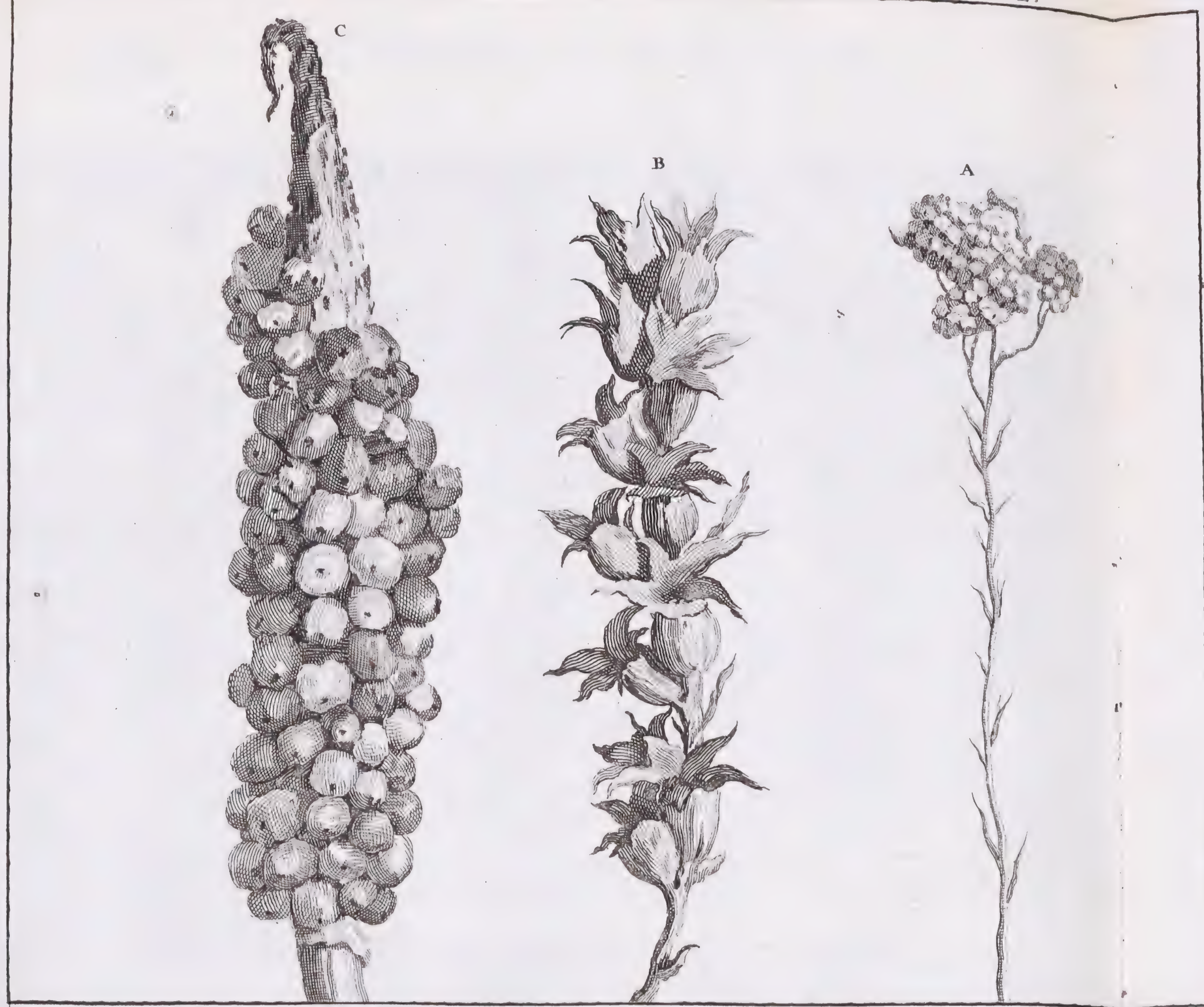

TARPENTYN TAKJE, EN BLOEM GOEL-NASRANIE.

KRUYT CHEF-TERECK.

DE VOGEL SJOERAKAN, EN SNIP.

Digitized by Google

1

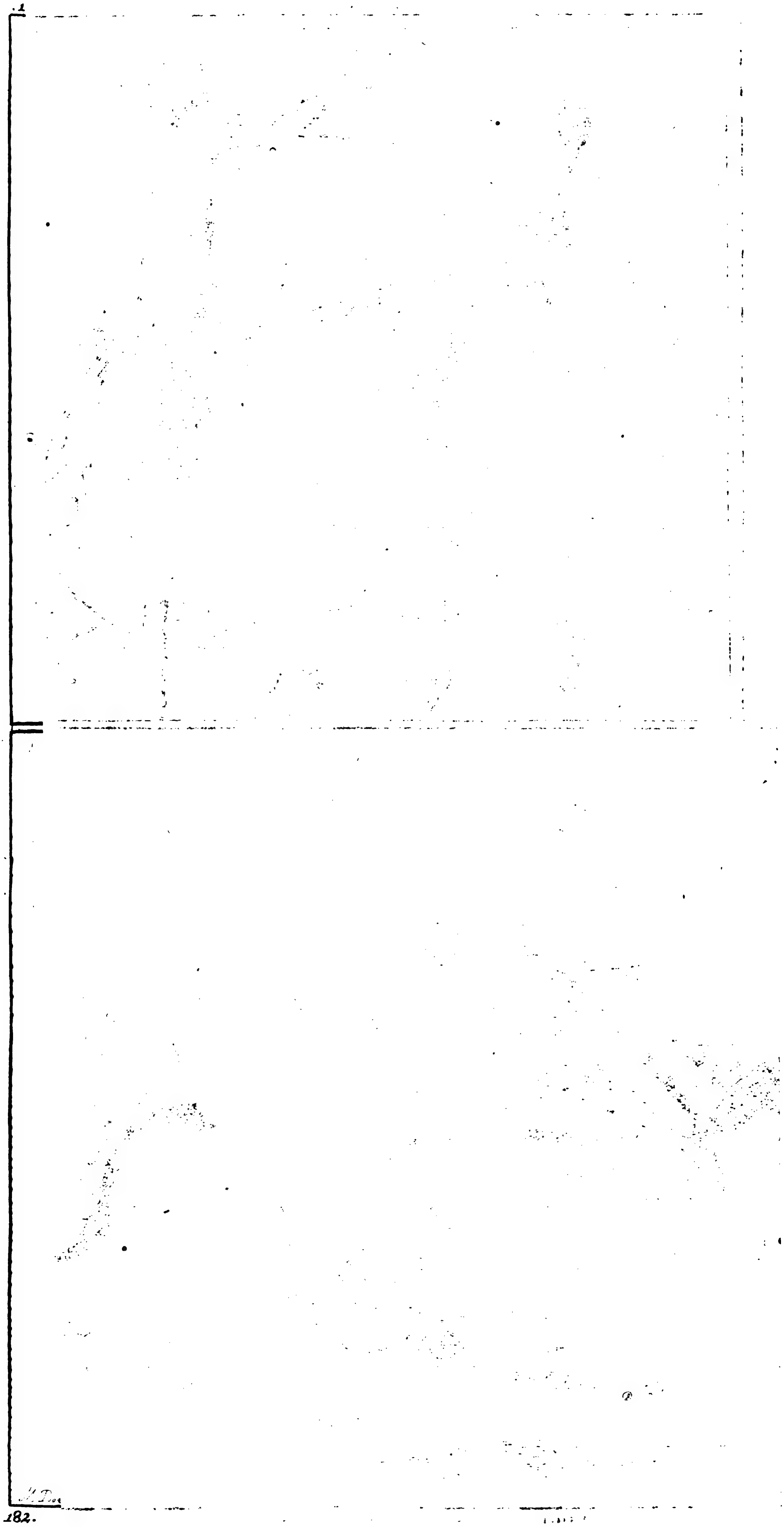

182.

Digitized by Google

dienst zyn, wiens paerden hier komen weiden. En niet beter zyn de menschen te *Koskiesar*, een dorp 7 mylen verder op gelegen.

Den 26 der maent ten 5 uren na den middagh reden wy van daer, en quamen ten 9 uren aen het dorp *Poel-Sackoe*, daer wy bleven tot den volgenden dagh, met wiens aenkomst wy het net worpen in een rivier, die daer nevens loopt. Hier kregen wy een schoone zode visch, waer onder ook karper, houdende dus een deftigh middagmael, waer aen ook onze dienaers hun genoegen vonden. Wy plaetsten ons in verscheide huizen, dewyl hier geen karwansera is, en zelden reizigers hier hun verblyf nemen.

Het dorp Poel-Sackoe.

Ontrent 6 uren vervolgden wy onzen wegh, en even buiten het dorp gekomen ontmoetten wy twee loopers der Maetschappye, afgezonden van Gamron met brieven, die bootschapten dat de Heer Magnus Wichelman, Direkteur der plaets, den zesten der maent door eene zware koorts aengetast, en, na twee dagen buiten spraek gelegen te hebben, der werrelt overleden was. Deze onverwachte tydingh ontstelde den Heer Kastelein niet weinigh om verscheide oirzaken, vooral beducht dat zyn voornemen van naer Batavie te reizen door dit toeval mogte te rugh gezet worden. Hy beval deze loopers zich by ons te houden tot in het dorp *Koskiesar*, zynde nogh 3 uren reizens, om de brieven daer met gemak te openen. Wy quamen'er met den avont aen. Maer de meenigvuldige gedagten, die den Heer Kastelein over het lezen dezer brieven overvielen, benamen hem zyn nachtrust, en ons al het vermaek, dat wy hier meenden te scheppen. Want al onze vrees was dat hy in Gamron om zaken de Maetschappy betreffende eenigen tydt zoude moeten blyven. Hierom schreef hy den volgenden dagh brieven naer Spahan en Gamron, waer van hy de eerste afzond, en de leste nogh inhielt of'er misschien binnen weinigh dagen nogh loopers van Spahan mogten komen, gelyk gebeurde.

Doot des Direkteurs van Gamron.

Het dorp Kos-kiesar.

Wy vervolgden onzen wegh ten vyf uren, dien wy half afgelegt hebbende gingen voorby eene vervalle karwansera, daer wy een weinigh nederzaten. In deze vlakte, daer veel water met riet bezet is wort veel gevogelte gezien. Wy zagen hier ook zeer veel menschen met hun vee, zoo paerden, als koejen, schapen en bokken, duizenden by een, dat in dezen tydt des jaers lustigh om te zien is. Dit was oirzaek dat het gevogelte van daer gescheiden was, en zich naer d'andere zyde begeven had, daer het zich bleef onthouden.

Met den avont quamen wy in het hoogste gebergte. Als men hier over gekomen, en weder in de laegte gedaelt is, komt men aen het dorp *Assa-pas*. Hier begaven wy ons ten 11 uren in de karwansera, daer wy ruimte vonden om de bequaemheit van het gebou, bestaende uit gebakken steen.

Het dorp Assa-pas.

Des morgens opgestaen zynde vond ik binnen dit dorp een soort van kruit, dat in dezen tydt des jaers schier droogh was. Zy noemen het *Madroen*. Het wast ontrent twee voeten boven den grondt, en spreit zich met veele takjes, die dicht aen een zyn, uit. Boven zit het als met kleene knopjes dicht aen elkander, zynde geelachtigh van koleur met kleene blaedtjes, gelyk de letter A op N°. 180 aenwyst. De Persianen distilleren hier een water van, dat dezelve kragt heeft, die in de Gember is. Het kruit zelf, al is het droogh, heeft echter den zelven reuk. Nogh is'er een ander soort van kruit, dicht in een gesloten als klokjes, die alle boven met vyf partytjes omslaen, gelyk de Granaetbloessem. Aen den steel zyn eenige kleene bladeren. Men vint het met groote bosjes by een, wassende een weinigh hooger dan het eerst gemelde. Elk huisje is vol tamelyk groot zaet, dat byna zwart is, leggende besloten in een dopje, als dat van de ekelen. De naem is by de lantluiden onbekent. Al wat zy daer van weten te zeggen is, dat dit zaedt, als men het inneemt, eenige bedwelmtheit veroirzaekt. Gy ziet het afgebeelt by de letter B. Wat verder op in het gebergte vond ik wilde Spaensche Terwe. Deze is volkomen ryp zynde schoon root, en anders groen. Men bragt'er my een proef van half ryp, half onryp, waer in beide de koleuren gevonden werden. Zie de afbeelding op de letter C zonder de bladen, die niet van de Spaensche Terwe verschillen. Een onzer dienaren proefde de rype, maer vondze zoo heet en zamentrekkende, dat hy niet wist hoe hy ze ras genoegh uit den mont zou quyt worden. Gy ziet deze drie soorten van vruchten in hare wezentlyke grootte. Als men verder voortgaet, ontmoet men veele Terpentynboomen, waer van de bouluiden de gom opzamelen, en te Spahan te koop brengen. De vrugt, die daer weeligh aen groeit, en in ronde lichte groene knopjes bestaet, wort versch afgeplukt in pekel gezet, en gebruikt by gebraet, even als by ons de kappers. Gy ziet hier een takje naer het leven afgebeelt op N. 181. Waer by ik voege de aftekening eener witte bloem, genaemt *Goel-nasrante*, die tamelyk hoogh en met veele takken uitspruit, zynde van binnen geel en roodt gevlekt.

Het kruit Madroen.

Wilde Spaensche Terwe.

Terpentynboomen.

Nu ontstont 'er onweder, en harde wint uit den Westen, echter zonder veel ongemak van ons, omdat de wegh meest Oost aen genomen wert, zoodat het stof niet veel hinder deedt. In deze vlakte,

die

Digitized by Google

die zich langh en breedt uitstrekt, zyn vele waterloopingen en moerassen met riet en andere ruigte bezet. Hier in onthout zich meenigte van varkens, die by wylen met troepen van honderden te gelyk samen komen, doende groote schade aen het gezaeide en aen de vruchten, en gaende weiden tot aen het dorp. Om hen te verdryven hebben de lantluiden eens al het riet, waer in zy zich verbergen, aen brant gestoken, zoodat 'er meer dan vyftigh door het vier vernielt werden. Maer die den brant ontquamen liepen zoo verwoedt, dat de menschen zich genootzaekt vonden zelfs de vlucht te nemen. Uit deze vreeze hebben ze hun daerna volle vryheit gelaten, ziende dat 'er geen uitroyen of verdryven aen was. Men vertelde my dat 'er varkens onder zyn zoo groot als een koe. En wat gewelt zulke beesten bedryven kunnen is licht te beseffen.

Meenigte varkens.

Wy gingen nu na den middagh weder voort, en ontmoetten des avonts het volk van den broeder des Hartogen van Laer, waer by 15 Kasuaes met vrouwen waren. Ten negen uren quamen wy aen het dorp *Oed-joen*. Wy hadden volk vooruit gezonden om voor ons verblyf te verzoeken in eenen tuin des Konings, die daer is, waer in begraven legt de zoon van Koning Sultan Hossen Mameth. Dit graf wil men dat 280 jaren out is. Het staet binnen een kleen vertrek. De kist is van steen, met hout overtogen. Daer legt een kleedt over heen dat tot op den gront hangt. Op den kist staet een Muts of Tulbant. Boven het gebou staet een Koepeltje. Het gebou zelf heeft verscheide benedenvertrekken, waer in wy zeer wel geherbergt waren. De gansche tuin is met eenen steenen muur omtrokken.

Het dorp Oed-joen.

Vorstelyke grafstede.

Zoo dra de zon van den volgenden dagh gerezen was, begaven wy ons weder tot de visschery, vangende in eene rivier, die hier nevens het dorp door de vlakte loopt, een zoode naer wensch zoo van groote als kleene visschen. Zoo deden wy ook den volgenden dagh, en troffen het zelve geluk. Om het genieten van welk vermaek en groote vryheit der plaets wy hier bleven tot na den middagh ten vyf uren. Toen trokken wy voort, en getogen over den moejelyken bergh *Iman-sade*, quamen wy ten negen uren aen het dorp, dat den zelven naem voert, daer wy ons ter herberge begaven, en de eerste warmte gewaer werden.

Visch-vangst.

Het dorp Iman-sade.

De eerste dagh van Augustus ging in, wanneer wy het graf van eenen Heiligh bezagen, genaemt *Imon Sadde Ismael*, die daer nu 700 jaren, zoo men zegt, gelegen heeft. Voor zyn tombe hebben de Persianen zulk een achting, dat zelfs geene Hartogen noch andere Grooten van den Houwer, die in eenigh bewint zyn, daer vermogen nevens te gaen, maer gehouden zyn het dorp of wel het graf te myden: waer door een gunst geschiedt aen de daer woonende lantluiden, die geene geweldenaryen of overlasten van dusdanige Grooten onderworpen zyn. Dit graf bestaet uit een tamelyk groot gebouw van gebakken steen, met een koepel overtogen, en met eenen muur omtrokken, hebbende ook een groote voorpoort, waer door men intreedt.

Graf van eenen Heilig.

Ten 4 uren trokken wy weder van daer, en quamen ontrent 8 uren aen het dorp *Ma-jien*, daer de Heer Kastelein zich met zyn dochter ter herbergh begaf in eenen vermakelyken tuin. Wy begaven ons binnen de karwansera, die daer dicht tegen over staet. In dezen tuin vond ik een kruit, genaemt *Chef-tereck*, zynde een plant 4 of 5 voet hoogh, dicht met takken bezet: waer onder groote bladeren waren. Aen de takken was een meenigte van huisjes, in welker elk 4 zaden waren, licht kastanjebruin van koleur. Men verneemt 'er eenen sterken reuk van, die meest van de bloem komt, die kleen is, veel al wit, of blaeu, en purper, waer onder root gemengt is, op de wyze van den bloessem der peulvruchten. De dorpluiden weten 'er niets van te melden, dan dat dit kruit om zynen reuk, even als de bloemen, geacht is. Ik heb het afgebeelt op No. 182.

Het dorp Ma-jien.

Het kruit Cheftereck.

Hier kreeg ik ook eenen vogel, genaemt *Sjoerakan*, zynde een soort van eenen Entvogel, ook zoo groot. De kop is geel, de bek roodt, de pooten ook met roodt getekent. Gy ziet hem afgebeelt op No. 183, en aengewezen door de letter D.

Vremde vogel.

Ook schoot ik een vogeltje, hier gehouden voor een soort van *Beckassin*, of Snip. Het was zwart, graeu, en wit over 't lyf, en had pooten, geheel ros. Gy ziet het zoo groot als 't was verbeelt door de letter E.

Des anderen daegs vervolgden wy ten vier uren na den middagh onzen wegh, hebbende wel haest den genoemden berg, waer op een aenmerkelyke sterkte in oude tyden geweest is, ter regter zyde, ontrent anderhalf uur van ons af.

In deze vlakte zagen wy zeer veel vee, en de lantluiden bezigh met snyden of maeijen van het koorn, waer toe zy kromme messen gebruiken, vattende met de slinke hant zoo veel als zy in elke reis kunnen afsnyden. Tot het wannen bedienen zy zich van kleene wagens met vier wielen. Hier loopen ze mede over het koorn, en gaen op deze wyze te werk. Als het koorn gemaeit is, stapelen zy het op eenen hoop: en als ze het zuiveren willen, leggen ze rondom dezen hoop een laeg van droogh koorn.

Behandeling van 't Graen.

Dan

Digitized by Google

Dan ryden ze'er over heen met een *berd-zjica* of soort van eenen rolwagen, en dat al in 't ronde, tot dat het grein daer uit, en het stroo gekapt is. Hier na schoppen ze dit stroo in den wint, waer door het zelve van het grein en d'overgeblevene airen gescheiden wort, waeijende het kaf en het gekapte stroo wech, en vallende het grein daer digt by neder door zyne zwaerte. Dan ziften ze het grein met d'airen, waer door het zuiver koorn dan op eenen hoop valt. D'airen, die nogh grein in hebben, worden uitgeklopt met een hout, dat vry dik van hooft, dogh onder plat is, staende de steel daer van wat schuins op, op de wyze ontrent als by ons de klophouten gemaekt worden. Zy noemen het *Goezer-Kaeb*. Daer na ziften ze deze uitgeklopte airen, en zuiveren ze van het kaf.

Meenigte van tenten zagen wy hier door het lant verspreit. Ontrent den avont trokken wy de rivier *Brandemir* over door middel van de gemelde brugh, by de twee andere bergen, daer de sterkten, waer van wy gesproken hebben, op geweest zyn. Wy namen ten 9 uren ons verblyf in de karwansera *Ab-germ*, gelegen ontrent een uur van deze brugh. Hier zynde begaven wy ons strak naer het gebergte, daer een zeer schoone klare fontein onder uit de rots vloeit. Wy gingen'er uit vermaek by fakkellicht neder zitten, en zagen'er zeer veel visch in, die zich onder de rotsen, daer verdere waterloopingen zyn, kan verbergen. Deze fontein is ontrent 3 voeten diep, en de gront zoo helder, dat men alle de visschen zien kan. Wy worpen hun broot toe, dat ze gretigh wech namen. Hier door beving ons de lust om hen met het net te verschalken; het geen ons zoo wel gelukte dat wy in een worp 20 van hun bemagtigden, waer onder 3 of 4 waren, die eenen gemeenen voet langh waren. Hier van maekten wy des morgens den ontbyt, en bevonden deze visschen overgoten met eene sauce van boter en mostert, ten deele ook gefruit, vry goedt van smaek. Maer dit vermaek wert ons dier genoegh betaelt gezet. Want als wy des avonts na deze vangst wilden onze nachtrust nemen, werden wy besprongen van eenige duizenden van muggen, die ons den slaep wel haest benamen, en dwongen den tydt buiten de karwansera op eene andere wyze door te brengen. Van dit ongemak waren ook niet vry de oppassers der beesten, die het bedt verlatende met alle de knechten dansten, en zongen en sprongen, om zich in beweginge te houden, en dus den nanacht af te wachten, of'er misschien hope was van dan minder geplaegt te worden. Een van ons volk had zich te bedde gehouden, en was, dewyl hy zich niet wel gedekt had, des morgens zoodanigh gestelt, dat men hem zonder lachen niet aenzien kon. Maer meest wert de jonge juffrou beklaegt, welker vleesch ook niet verschoont was: schoon zy zich moedigh hielt, gehart, als een jonge Amazone, tegen de ongemakken der reize. Geen meerder rust genooten de paerden, zynde door dit gespuis zoo aengetast, dat verscheide des morgens den hals vol bobbels hadden.

Overlast van Muggen.

De dagh brak eindelyk door, en wy hier door van deze plaegh verlost vertrokken langs eenen anderen wegh, als voor heen door my genomen was, rydende in deze vlakte byna een half uur langh over een steene brugh, die weinig boven het lant verheven is, dogh op verscheide plaetsen kleene boogen heeft. Het water stroomt by wylen over deze brugh heen, gelyk over kleener hier en daer, die van hout en aerde gemaekt zyn, dewyl hier vele waterloopingen gevonden worden. Men ziet hier heele streken velts met rys bezet.

Ten 10 uren des avonts quamen wy aen de karwansera *Poelegoor*, daer wy eenen looper ontmoetten, van Gamron aen den Heer Kastelein afgezonden: uit wien wy verstonden dat de Weduwe des Directeurs Wichelman den 12 dezer maent overleden, en dus in korten tydt haren man gevolgt was. Hier vonden wy weder zoo veel muggen, dat ons niet mogelyk was den brief te lezen. Waerom wy besloten verder op te trekken, en een beter verblyfplaets te kiezen. Dus geboden wy den briefbrenger te rugh te keeren, en ons te verzellen. Wy quamen hier op na korten tydt in het steenagtigh gebergte, en 2 uren na middernagt binnen de karwansera *Baeits-gaedie*, zeven uren afgelegen van de leste verblyfplaets, en 2 uren van Zjie-raes. Deze karwansera is van steen gebout, en heeft goedt gemak voor de reizigers. Wy vonden'er ook weinigh muggen.

Wy verzonden den 4 der maent ten 4 uren na den middagh den looper met de brieven, die te Spahan wezen mosten, en vervolgden kort daer aen onzen weg, zoo dat we ten 8 uren binnen Zjie-raes aenquamen. Hier gingen wy in het huis, dat den Heer Kastelein toebehoorde, ter herberge, daer des morgens daer aen Vader Petro d'Alkantera den Heer Kastelein quam verwellekomen. Ik ging ook des namiddags met onzen Schafmeester dezen Geestelyken begroeten, en vond den gemelden ouden vader in goede gezontheit.

Komst te Zjie-raes.

Den volgenden dagh quamen de Koopluiden, die met de Maetschappy handel dryven, den Heer Kastelein vinden, die na den middagh van den voornaemsten,

genaemt *Hazje Nebbie* met eenige vereeringen beschonken wert, bestaende in veele kleene flesjes met olien van Sandelhout, en uit eenige bloemen getrokken, in flessen met Rooswater, en andere gedistilleerde wateren, suiker, banket, en meenigte van vruchten, als Meloenen, Watermeloenen, Druiven, Appelen, Peren, en wat des meer van dien aert is; waer voor de brengers een deftige belooning in gout ontfingen. Den volgenden dagh quamen ook andere Persiaensche Koopluiden, welker eenige zeer grooten handel dryven zoo met onze Maetschappye als elders.

Op dezen namiddagh reden wy met de gewoonlyke statelykheit met den Heer Kastelein naer den gemelden *Hazje Nebbi*, die eenen handel dryft, daer geen andere tegen op mogen. Volgens de gewoonte dezer landen werden wy met heeten drank en suikerbanket onder het rooken van de Kaljan of Tabakfles wel onthaelt by een springende fontein in het huis van dezen Heer, dat een van de fraeiste huizen der stadt is. Men verzogt den Heer Kastelein zeer ernstig hier eenige dagen te vertoeven, zoo om buiten de stadt vermaek te gaen nemen, als om met maeltyden onthaelt te worden. Welk verzoek met hartelyke dankzegging afgeslagen zynde, vertrokken wy weder naer onze herberge, daer op den 8 der maent des morgens al vroegh twee loopers aenquamen, afgezonden met brieven van Spahan, waer op het antwoort voor den middagh nogh naer Gamron verzonden wert.

XLVII. HOOFTSTUK.

Vertrek van Zjie-raes. Vruchtryke tuinen te Tada-woen. Heidensche wooningen. Komst te Jaron. Gelegenheit der stadt. Meenigte van Dadelboomen, en de inkomsten der zelve. Wilde Pistatsi- en Terpentynboomen. Overblyfsels van oude Sterkten op den bergh Beries. Heete winden. Aenkomst te Laer.

Vertrek van Zjie-raes.

HIER op verlieten wy dezen avont na den ondergangh der Zonne de stadt Zjie-raes, en spoeiden gestadigh voort door de vlakte op zeer goeden wegh. Na twee uren rydens togen wy over een ten deele verbroke steene brugh, genaemt *Pol-fassa*, waer onder wy tegenwoordigh om de groote droogte geen water vonden. Hier dicht aen legt een bergh in de vlakte, van alle de andere bergen afgescheiden, en zich een groot stuk wegs uitstrekkende, dien wy ter slinke zyde lieten leggen. Omtrent twee uren na middernacht quamen we binnen de karwansera *Babba Had-jie*, een gebou geheel van steen, leggende dicht aen het gebergte ontrent 5 uren van Zjie-raes af.

Des morgens van den negenden der maent bevond zich de Heer Kastelein eenigszins onpasselyk door de koorts: dat ons deed besluiten tot het verdeelen der *mansel* of dagreis, die in agt groote uren bestaen most, en op de helft van den weg in eenen tuin ruste te nemen. Wy deden zoo, en vonden over wegh veele lustplaetsen en tuinen, en raekten vervolgens over het gebergte, van waer men de vlakten van Zjie-raes, en de stadt zelve by helder weder zien kan. Wy trokken in de vlakte voort tot aen het dorp *Paroe*, een half uur van den gemeenen wegh afgelegen. Wy quamen'er een uur na den middagh aen in eenen tuin, die met eenen muur omtrokken was, en daer een vloejend water door liep, waer in wy eenige krabben vingen. Ik bevond dat de meeste luiden in deze plaets ezeldryvers waren. Wy gingen des anderen daegs na den middagh weder op wegh, en geraekten ten 9 uren binnen de karwansera *Mosse-farie*, dus genoemt naer het bygelegen dorp. Hier begaven wy ons aenstonts by fakkellicht op de visschery in een rivier, die daer nevens loopt, en vingen een schoone zode van groote en kleene karpers, daer wy ons des anderen daegs mede vrolyk maekten, wanneer wy van onze dienaren nogh eenige andere met den hengel gevangen, nevens eenige krabben ontfingen. Hier ontrent vonden wy verscheide dorpen, waer uit veele lantluiden met hunne tenten en vee zich in de beste streken by de waterloopingen nedergeslagen hadden. — Het dorp Paroe.

Ten zes uren trokken wy weder voort voorby meenigte van huizen, van riet en diergelyke stoffe opgestelt, die dus in de lengte een groot dorp uitmaekten. Wy namen onzen wegh al Zuitoost aen, meest

over

Digitized by Google

over steenagtigh gebergte, tot dat wy een uur voor middernacht ons nedersloegen in de karwansera *Pacy-ra*, waer ontrent verscheide dorpjes leggen. Nu waren wy vier uren van de plaets, daer we onze nachtrust genomen hadden. Hier vloeide een kleene rivier door het lant, langs welke op het gebergte veele Wilge-en wilde Vygeboomen stonden, ook wilde Saly. De vygen, ons in een schotel toegebragt, vonden wy licht gekoleurt, en niet onaengenaem van smaek.

Den twaelfden na den middagh vorderden wy onzen wegh, en vonden na weinigh tydts eenige hoopen van steenen overgebleven van eene stadt, die wel eer daer zoude gestaen hebben. Dus berichtte men my, die geene tekens van eenige grontleggingen daer aen kon bespeuren. Verscheide dorpen en tuinen vertoonen zich ter rechter zyde naer het gebergte.

Het was een uur voor middernacht, als we quamen aen de karwansera *As-mongeer*, geheel van steen gebout, nu zes uren gevordert zynde over eenen wegh ten deele heuvelagtigh, ook over gebergte vol steen, en door eenige goede vlakten. Den 13 werden ons uit de dorpen, die naer het gebergte leggen, toegebragt versche vygen, druiven, en limoenen. Hier zynde vond ik een kleene wilde bergkat, van koleur als een Ciperssche kat, hebbende hooge pooten, en lange groote opstaende ooren, en een staert byna als van een rat. Ik zagh, als ze zich likte, dat haer tong niet zoo scherp was, als die van de gemeene katten.

Wilde bergkat.

Ten 6 uren na den middagh gingen wy weder op wegh voorby veele lusthoven en tuinen, en quamen ten 9 uren op het gebergte in eenen tuin van den wegh afgelegen, daer wy onder het geboomte onze rustplaets namen. Wy hadden nu drie uren afgelegt, en hielden stil omdat we de dagreizen te groot oordeelden om in twee deelen te splitsen. Ook begon de warmte te naderen, waer door eenige van onze dienaren, ook de dienstmaegt, onpasselyk werden. Deze tuin is gelegen in het dorp *Tada-woen*, dat zeer groot is, en alleen in tuinen bestaet, waer in men vint meenigte van Granaet-, Oranje-, Vyge-, Persik-, en hooge Dadelboomen, die nu alle met hun rype vruchten beladen stonden, uitgezeit dat aen de leste nogh wat schortte. Overvloedt van Meloenen vonden wy hier ook door den overvloedt van water, dat alom door de tuinen geleid wort, die hier door geweldig vruchtbaer blyven, zoo dat een groote meenigte van vruchten naer Spahan te koop gebragt wordt. Zy zyn rondom met bergen bezet, waer door ze van verre de gedaente van een digt bosch hebben.

Een half uur van deze plaets ten Noortoosten ziet men in de rotsen van dit gebergte, dat hoogh en steil is, verscheide grotten, die ik den 14 dezer maent voor den avont, als de hitte der zonne vermindert was, gingh bezichtigen. Ik vond aen eenige nogh een gedeelte van eenen voormuur, van steenen en ciment samengestelt, loopende een smal padt langs de steilte der rotsen, die op het gebergte uitkomen, dat men aen wederzyden bespeuren kan. In de diepte tusschen deze bergen vloeit een rivier, ontrent welke het beneden geweldigh kout was, en hooger aen d'eene zyde daer de wegh is, een andere kleener waterloop. In deze spelonken, meent men, hebben de *Gebbers* of de vier Aenbidders hunne wooningh gehadt, waer over ik my hier na breeder zal uitlaten, dewyl ik uit Indie wederkeerende mynen wegh weder met voordagt hier over genomen hebbe.

Oude grotten.

Wy konden dezen avont niet besluiten tot vertrekken om een ongemak van koorts, die de dochter des Heeren Kastelein op onze aenkomst was aengekomen, en zich zoo schielyk verhefte, dat ze den volgenden nacht meest buiten kennis lag. Dit ongeluk trof haren vader zoo zeer, dat hy zich niet van tranen kon onthouden, en te vreezen stondt dat hy zelf haer nacht en dagh, dewyl hy haer teeder beminde, de helpende hant zou willen bieden; dat zelf om ziekte van hem gewedt ware, dewyl hy een zwak man, en veele pynlykheden onderworpen was. Dit ongemak was te grooter, om dat de dienstmaegt, zelve ziek zynde, tot geenen dienst bequaem was. Wy vonden dan niets raedsamer dan elk naer ons vermogen op te passen, en den goeden Heer de rust aen te raden tot voorkoming van alle onheilen. Want het gingh nu met ons volgens het spreekwoort: Als het hooft lydt, lyden alle de leden. Het gewelt der ziekte duurde tot den 17 der maent, wanneer ze met den morgenstont in rust raekte. Dit deed ons besluiten de Kasua door vier mannen te laten dragen, om de reis tot de stadt Jaron voort te zetten. Wy namen dan agt wakkere mannen uit het dorp hier toe aen, op dat vier van hun elkander verpoozen zouden. Ondertusschen quamen twee loopers van Gamron, die met de brieven, die te Spahan mosten zyn, aenstonts afgevaerdigt werden.

Dezen dagh wert ons een visch gebragt zoo groot als een kleene kabeljaeu, waer naer hy geleek. Van die grootte hadden wy nogh noit eenen visch gehadt, nochte oit in Spahan gezien. Hy was ook van smaek als de kabeljaeu. Waerom wy hem op de vaderlantsche wyze toebereidden, en den staert daer van brieden. Hier

Vremde visch.

Digitized by Google

by kregen wy een soort van karpers. Dus hadden wy een ordentelyk middagmael van visch, na het genieten van welk wy een uur voor den ondergangh der zon opbraken. Wy reden langh door eenen smallen wegh van het dorp, waer na wy voor een gedeelte vlakte kregen, en vervolgens steenagtigh gebergte. Ons voortgaen was langsaem, om dat de Kasua door voetgangers gedragen wert, zoodat we eerst des middernagts binnen de karwansera *Mich-Geck-sogte* geraekten. Wy hadden nu 3 uren afgedaen, en vonden ons hier rondom in 't gebergte.

Den 18 der maent trokken wy na den middagh weder voort over steenagtige bergen, daer na weder over vlakten, ten deele over goeden wegh, verscheide Waterloopingen, en kleene bruggen. Des middernagts vonden wy ons binnen het dorp *Fag-ra-baet*, daer we ons verblyf namen in eenen tuin fraei by uitnementheit, om welk te beschikken wy ons volk voor af gezonden hadden. Deze tuin stont vol Dadelboomen, in het midden verciert met een korte ry van Zenaerboomen. Voor de rest waren 'er Vrugtboomen, Granaten, Queen, Oranjeappels, Peeren, zeer goedt en mals van smaek. De tuin was wel niet groot, maer een der fraeiste, die ik tot dezen tydt toe in deze landen gezien hadt. Ook was'er een gebou aen, dat hoogh van verdieping en dik van muren was, met twee fonteinen daer binnen. In het midden van den tuin stont een groote schoone waterbak met eenen afstortenden waterval, regt over het gebou, die door een steene goot naer de fonteinen in het huis vloeit, en met een den ganschen tuin besproeit. Deze Tuin behoort nu aen den Hartogh van Gamron, genaemt *Mameth momien Chan*, wiens vader dit gebou gesticht heeft. Zyn voorouders zyn ook al doorgaens Lantvoogden hier ter plaetse geweest.

Het dorp Fag-ra-baet.

Den 19 weinigh voor den ondergangh der Zon begaven wy ons van daer, om nogh een uur voort te trekken tot by de stadt Jaron; daer wy ten 9 uren binnen de karwansera van den zelven naem onze rust namen, ontrent 4 uren voortgekomen van de laetst gemelde karwansera. Hier vonden wy eenen goeden Waterput, overdekt met een grooten steenen koepel.

Komst te Jaron.

Zoo dra de volgende dagh begon te ryzen, begaf ik my naer de stadt, die tamelyk groot, dogh slecht van my bevonden wert. Zy geleek beter een open dorp, staende de huizen, van aerde opgebout, meest van elkander afgescheiden. Ik bezagh 2 of 3 kerkjes, waer in dienst gedaen wort, die'er heel simpel uitzagen, als hebbende maer een kleen vertrekje. De stadt is heel vol bezet met Dadelboomen, die met elkander de gedaente van een bosch vertoonen. Men hout deze boomen voor de beste van alle die hier te lande gevonden worden. Want de vruchten zyn niet alleen geeler en schooner van koleur dan de andere, maer ook van aengenamer zoetigheit en meer gekorrelt. Men rekent de inkomst van elken boom, den eenen door den anderen, jaerlyx op 7 gulden. Als ze verhuurt worden, levert d'een door den anderen ruim 300 ponden jaerlyx, komende yder pont naer onze rekening te staen op drie duiten. Elke boom heeft van vier tot agt groepen, die effen boven den stam komen, hangende aen een even als een tros druiven. Alle deze groepen zyn byzonder groot. Uit deze vrugten bestaet de stadt wel meest, dewyl'er geen koophandel omgaet. De bestiering der zelve is tegenwoordigh by den Hartogh van Zjie-raes, genaemt *Ibrahim Chan*, die zich in persoon te Spahan onthout, en door zyne stadthouders, zoo in Zjie-raes als hier, de stadt regeert.

Gelegenheit der stadt.

Meenigte van Dadelboomen.

Ik tekende haer gezicht van de Noortoostzyde, zoo als ik boven op de karwansera gezeten was. De beeltenis gaet hier nevens. De stadt strekt zich Oost ten Zuiden tot by het gebergte. Hier bleven wy ook nogh den 21 der maent, hebbende de agt aengenomene mannen afscheit gegeven en verlof om naer hun dorp te trekken, dewyl ze om hunne eige zaken niet verder konden mede gaen. Wy namen dan hier uit de stadt 8 andere, om de jonge juffrou te Laer te brengen, dewyl ze nogh byzonder zwak was, hoe zeer ook de koorts afnam. De Heer Kastelein zond ook uit dit inzicht eenen looper met brieven naer Gamron, op dat men hem van daer op het spoedigste een draegzetel toezond.

Gezicht der stadt.

Dus namen we onze reis een uur na den middagh weder aen, en quamen na een uur tydts in het gebergte, dat men ten Zuitoosten over trekken moet. Deze bergh wort genoemt *Jaron*. Hy is byzonder hoogh. Wy gingen nu op dan af door kromten in veele draejingen gekronkelt, voorts door steenagtige en veeltyts moejelyke en gevaerlyke wegen der rotsen, dat ons meenigmael noot-zaekte van de paerden af te stygen.

Den 22 met het ryzen des dageraets waren wy halver wege, daer de steilten een groote streek met eenen steenen muur omzet zyn. Ook is de gront met steenen belegt, strekkende voor een brugh. Op dezen bergh zyn verscheide groote waterbakken met steen overdekt; maer nu was'er geen water in, dat by wintertydt zoodanigh tusschen het gebergte vloeit, dat de wegh op eenige

plaet-

Digitized by Google

JARON.

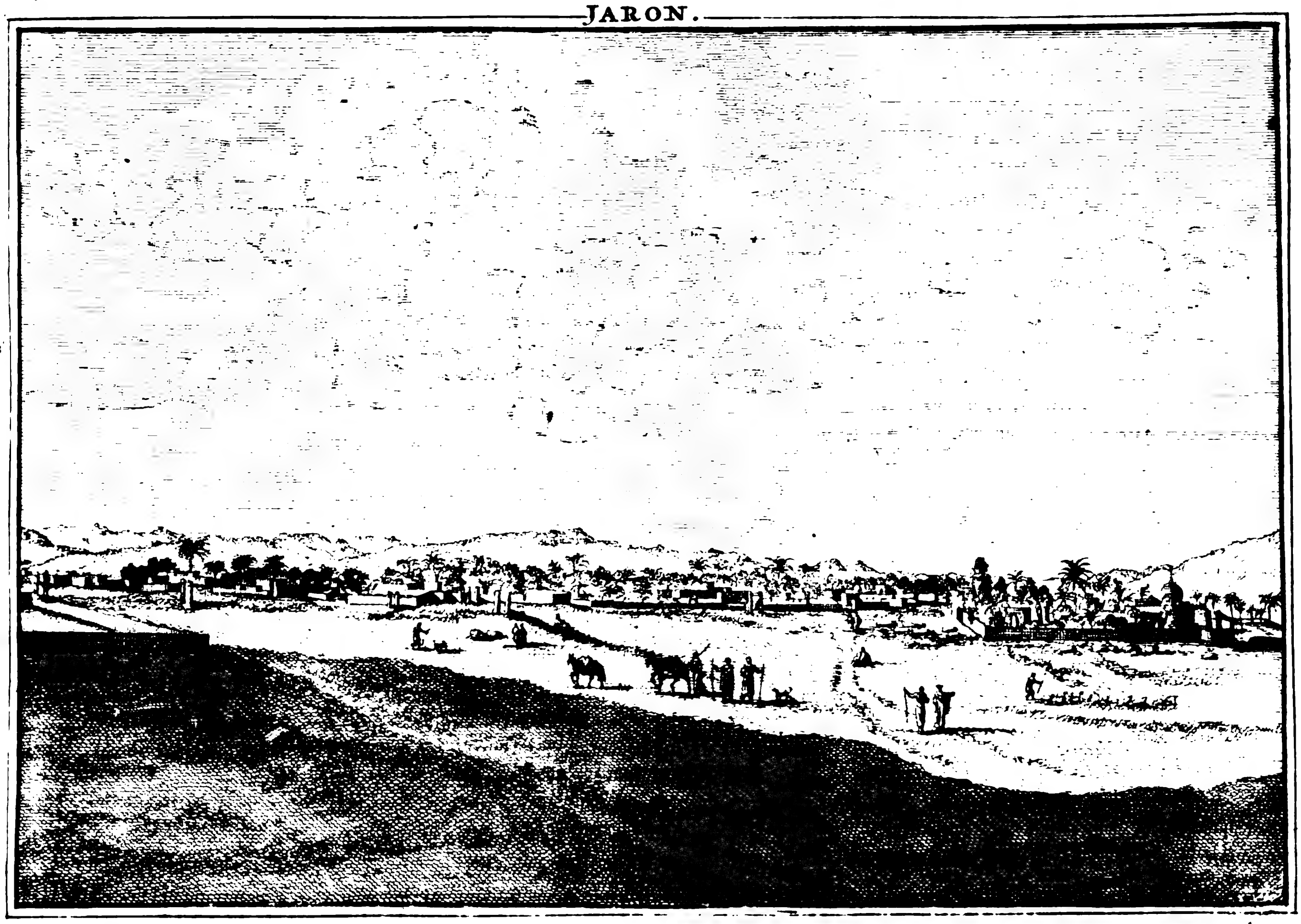

plaetsen byna onbruikbaer is. Men ziet hier veele wilde Pistatsie- en Terpentynboomen, die veel gom uitleveren. Ik vond daer een balleken aen als een okkernoot, door de hitte der Zonne zoo gedroogt, dat ik het bequamelyk bewaren kon. Het was ontrent negen uren, toen we den bergh overgeraekt waren, zoo dat we een uur daer na binnen de karwansera *Zja-talle* aenquamen. Deze karwansera is deftigh van steen opgebout, en zeer bequaem om de reizigers te herbergen. Zy legt in een vlakte, rondom met bergen bezet, en is 5 uren af van de plaets, daer onze leste nachtrust genomen was.

Weinigh na middernacht trokken wy weder voort, ten deele door vlakten, en voorts door gebergte, dogh niet zoo hoogh, als het vorige, hoewel we hier en daer moejelyker wegen, en die den beesten ongemakkelyker vielen, ontmoetten.

Met het aenkomen van den morgenstont quamen wy aen een fontein, daer het water van boven langs het gebergte afvloeit. Toen gingen wy nederwaert in eene vlakte tusschen de bergen, langs eenen zeer steenagtigen wegh.

Als wy ontrent 8 uren aen de karwansera *Mou-seer* quamen, ontmoette ons daer een Karmelyt, die van Conge te Gamron gekomen was, wiens medebroeder op de reize zyn been gebroken had, daer hy aen gestorven was. Hy zelf had drie maenden krank gelegen, en was nogh niet geheel herstelt, echter geschikt naer Spahan.

In deze karwansera sloegen wy ons na het afleggen van vier uren neder. Zy was eerst voor weinigh jaren van steen gebout. Wy vonden 'er, hoe kleen zy was, goedt gemak in. Hier digt by legt nogh een vervalle karwansera, en daer regt voor een opene tuin, verzien van roode en witte vruchten, die ons in een schotel opgedist werden. Zy waren meest alle ryp. Oranjeboomen waren'er ook vol zoete appelen, wel groen nogh, maer echter vol sap. Hier nevens loopt een zeer goedt water. Onder dit geboomte vond ik bladeren van kruiden, waer van de onderste aen de plant een span langh, en de helft minder breet zyn, zynde de bovenste veel kleener. De stelen zyn omzet met eenige zagte wolligheit. De Persianen noemen deze bladen *Goes-Sontoor*, of Ka- *Persiaensche planten.*

Digitized by Google

Kameelooren. Men weet 'er de kracht niet van. Nogh was'er een plant zoo hoogh als een mans lengte, genaemt *Zja-raek*. De bladeren hier van met boter bestreken dienen om gelegt te worden op armen en beenen van luiden, die 'er wurmen in hebben, gelyk veele zodanige Gamronsche ziekten in zwangh gaen. Waerom gansche boomen van deze plant daer aengefokt worden. Daer is een gewas aen als een komkommer, loopende wat krom en puntigh. De bloessem, die'er boven aen zit, is ros en wit. Gy ziet de gansche figuur daer van verbeelt op No. 184.

De plant Zja-raek.

Weinigh na middernacht togen wy weder voort al gedurigh door steenige vlakten, en quamen in den morgenstont aen het dorp *Dom-banje*, verdeelende ons in verscheide huizen, dewyl de karwansera daer vervallen is. Wy waren nu 3 uren gevordert, zynde al Oost-Zuitoost aengegaen. Toen keerde ik een half uur te rug, om op eenen daer gelegen bergh ten Westzyde de overblyfsels eener sterkte, die in oude tyden daer geweest was, te beschouwen. Deze bergh is wat van de andere ten Westen afgelegen, strekkende zich in de lengte van 't Oost-Zuitoosten naer 't West-Noortwesten. Hy is byzonder smal van Noort Noortoosten ten Zuid Zuidwesten. Ik beklom hem, en vond boven eenen put in de rots gehouwen aen d'Oostzyde, wiens mont 10 voet in zyn diameter hadt. Ik worp 'er eenige steenen in, en bespeurde aen 't geluit, dat de steenen in 't nederkomen maekten, dat hy niet zeer diep was. Dicht daer benevens ter Noortoostzyde staet nogh een volte, die 19 schreden langh, en 12 voet in 't midden breet is, waer boven weinigh hooger nogh een gebou koepels wyze overig is. Het begrypt van binnen in zyn diameter 27 voeten. Het is ront, en boven en aen de zyden ten deele open, dewyl het verbroken is. Ten Noorden ziet men dezen bergh steil, ten Zuid Zuidwesten een padt van 16 schreden, dat in 't midden 14 voet breet is. Het is voor een gedeelte rots, neemt zyn begin in 't gemelde rond, en stuit tegens het gebergte. Aen 't begin en 't einde is het veel smaller. Ik tekende dit gezicht zittende op de lengte des bergs van d'Oostzyde, gelyk het vertoont wort op No. 185.

De Zon ondergegaen zynde trokken wy weder voort door de zelve vlakte, die groot is en veel bezaeit lant heeft. Even buiten het dorp vond ik een schoone streek met katoen bezet, dat ongemeen hoogh stondt: maer daer waren nogh geen knoppen aen. In den nagt vonden wy dicht aen het gebergte eenen schoonen waterput, waer uit wy onze ledere flessen vulden, dewyl wy door de groote hitte en warme winden alles ledigh gedronken hadden. Deze winden waejen hier zoo heet als een vier, dat ik noit in eenigh lant meer ondervonden heb. Ook valt de hitte der Zon zeer lastigh voor de reizigers. In deze lantstreek leggen verscheide dorpen: en een begin eener plantaedje is'er by dezen put.

Warme winden.

In dezen nagt besloot ik, om het verdriet van het langsaem voortryden, met den Heer Kastelein zonder fakkellicht voor uit te ryden. Dit doende raekten wy ter regter zyde van den wegh, daer we eenigh volk vonden ter ruste leggende in de tenten. Wy dwongen eenen uit den hoop met ons te gaen, om ons den rechten wegh aen te wyzen tot aen de rustplaets, daer wy een uur na middernagt (wy waren nu 5 uren voortgetrokken.) aenquamen. Dit was het dorp *Aes-Zje rasie*. Maer dewyl'er geen karwansera was, namen we ons verblyf in een tamelyk goedt huis. Het water dat hier was vonden wy zoutagtigh. Op de wanden van dit huis vond ik veele namen van reizigers geschreven, en onder andere ook deze woorden: HIER IS DE HEER DIRECTEUR JOANNES KREITS OVERLEDEN IN DEN JARE MDCXC. DEN XXIX VAN MEI. Dit was geschiedt in den optogt van den Heere Joan van Leenen, buitengewoonen Raedt van Indie, gezonden voor Ambassadeur wegens de Maetschappye aen het Hof van Spahan. Van welk Gezantschap deze Directeur de tweede persoon was. Hy legt buiten dit dorp begraven zeer simpel, en zonder eenigen steen op zyn graf. Deze plaets is zeer groot vol tuinen waer in veele Dadel- en andere boomen zyn. Voor ons vertrek van hier kregen wy loopers met brieven van Spahan en Gamron. Na het afvaerdigen van welke wy den 26 der maent, een uur voor den ondergang der Zon, weder voortreisden, gerakende met den avont in het gebergte. Hier mosten we over trekken door steenagtige en veele smalle en slechte paden. In de vlakte gekomen en eenige dorpen doorgetogen zynde bleven wy in het dorp *Bieries*, daer we een uur na middernacht aengekomen waren, binnen de karwansera, die groot en wel van steen opgehaelt is, na dat wy nu weder 5 uren afgelegt hadden. Het dorp is groot en van goede huizen verzien, alle bezet met Dadel-en andere boomen. Een half uur daer van daen ziet men de overblyfsels eener oude sterkte, en voor al eenen muur, die om den bergh loopt. Een weinigh boven op den bergh ziet men'er ook

Grafplaets van den Directeur Kreits.

Het dorp Bieries.

Digitized by Google

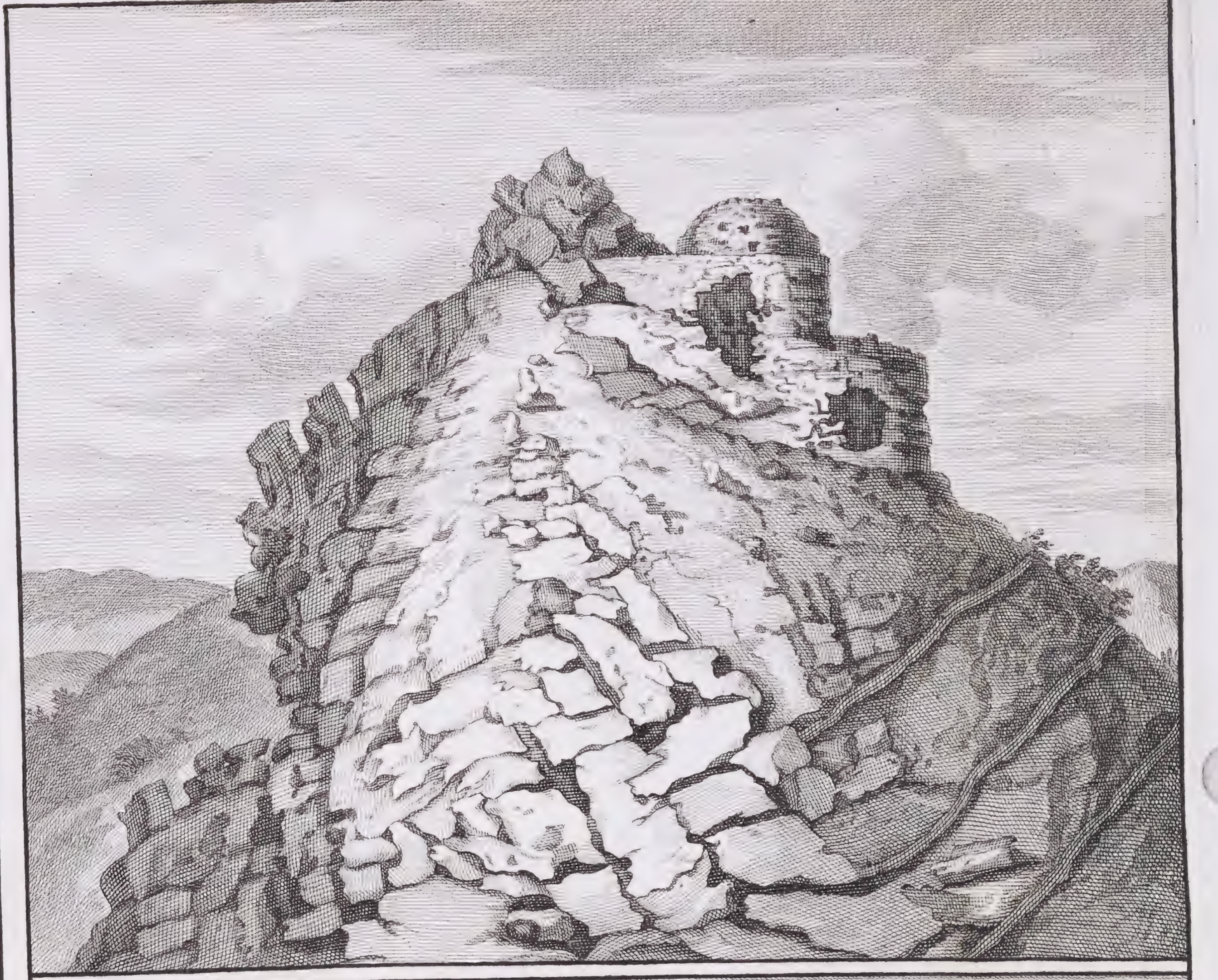

DE OVERBLYFSELS EENER OUDE STERKTE. 186.

Digitized by Google

Digitized by Google

ook blyken van. Men noemt dit gesticht *Koetel Beries*, of sterkte op den bergh *Beries*, naer de plaets daer by gelegen. Ook is'er een diepe waterput overigh, gehouwen uit een rots. Het gezicht hier van tekende ik van de Noort Oostzyde uit de karwansera, gelyk het zich op N°. 186 vertoont. Eenige huizen en Dadelboomen van 't dorp ziet men voor aen.

Het dorp De-hakoe. Den volgenden dagh trokken wy, eer de Zon op was, weder voort over eenen vlakken en goeden wegh, en bragten het ten 10 uren aen het dorp *De-hakoe* in een goede steene karwansera, gelegen 3 uren van de leste rustplaets. Dit dorp is groot en fraei, vol Dadel-en andere boomen. De meester der Lastbeesten deed ons hier goede siere. Waer na wy kort voor den ondergangh der Zon weder van daer scheidden. Toen trokken wy in de vlakte voorby een steene karwansera, leggende by een dorpje. Het gebergte over zynde vonden wy ter slinke zyde tegens het zelve ter halver wegh eenen watermolen met verscheide verhoogingen, en boven aen eenen grooten waterbak, waer in het water van het gebergte door middel eener smalle goot zynen loop neemt, en beneden ook door zulk een goot ten deele door het lant geleid wort. Vervolgens zagen wy veele lustplaetsjes en tuinen dicht by een leggen tot aen de stadt Laer, daer wy door reden tot in de karwansera, die aen gene zyde lagh. Het was nu een uur na middernacht, en wy bevonden dat wy nu met voortreizen 4 uren gevordert waren.

XLVIII. Hoofstuk.

Beschryving van Laer. Meenigte van waterputten. Inhaling van den Heer Kastelein. Aengename Karwansera. Komst te Gamron. Aenkomst van Batavische schepen. Nieuwe Gouverneur te Gamron. Zware ziekte des Schryvers.

De stadt Laer. DE stadt Laer is eigentlyk een out Koningryk, om het welk onder te brengen de Persianen veel werx gehadt hebben. Het is nu nogh eene der vermaerdste koopsteden, waer in veele zyde stoffen geweven worden. Men maekt hier ook de beste loopen voor roers van geheel Persie, waerom de meeste ook hier van daen komen.

Gelegenheit der stadt. Ik begaf my tot het naeukeurig bezichtigen der stadt, waer van ik de wegen zeer vlak en effen vond, zynde uit eenen harden zantgront. De meeste huizen zyn hoogh opgetrokken, waer van eenige eenen windvang, eenige ook wel twee hebben. Het voornaemste gebou is de Basaer, staende ontrent in het midden der stadt. Zy is groots van steen opgebout, hebbende boven een volte, en verzien van fraeie winkelplaetsen. Zy is 216 schreden langh. In het midden heeft men wederzyds een party, die zich beide een goedt stuk wegs heen strekken op de zelve wyze. Aen het einde dezer Basaer ziet men een fraeie vierkante plaets, daer de *Ra-goene*, of het Trommelhuis boven de poort der Basaer komt. Daer tegen over staet een groot en ruim gebou met een fraeie voorpoort. Dit is de woning van den Hartogh, genaemt Ywaes Chan. Het Kasteel van steen gebout legt binnen de stadt op eenen grooten hoogen rotsbergh, daer het boven heel wyt om loopt. Rondom de stadt is als een bosch van Dadelboomen, ook Oranje- en Citroenboomen, die zeer kleen zyn, nevens veel ander geboomte: waer door veroirzaekt wort dat men de stadt van buiten maer voor een gedeelte zien kan. Gezeten boven op de karwansera teekende ik de zelve af. Gy ziet hier een gedeelte verbeelt van de Oost Zuid-Oostzyde, daer het Kasteel zich boven op den berg vertoont. Ter slinke zyde strekt zich de stadt nogh verre heen, maer kan door de meenigte der Dadelboomen niet gezien worden. Vorders legt zy open als een dorp, wydt en zydt uitgespreit tusschen het gebergte. Veele Kerken zyn'er, maer van geen groote waerde. De voornaemste, die een groote koepel heeft, wort genoemt *Pier Panon* naer eenen hunner heiligen. Veel waterbakken zyn'er tot het gebruik van drinken, en andere nootwendigheden. Zy zyn alle met steene koepels of lange voltens overdekt.

Basaer.

De stadt afgeteekent.

Eerbewyzing des Hartogen aen den Heer Kastelein. Dezen dagh verschenen twee personen om den Heer Kastelein wegens den Hertogh te bewellekomen met verzoek van eenige dagen te willen blyven, op dat hy hem zelf in persoon mogt komen begroeten. Zy voegden daar by, dat de Hartogh,

Digitized by Google

LAER.

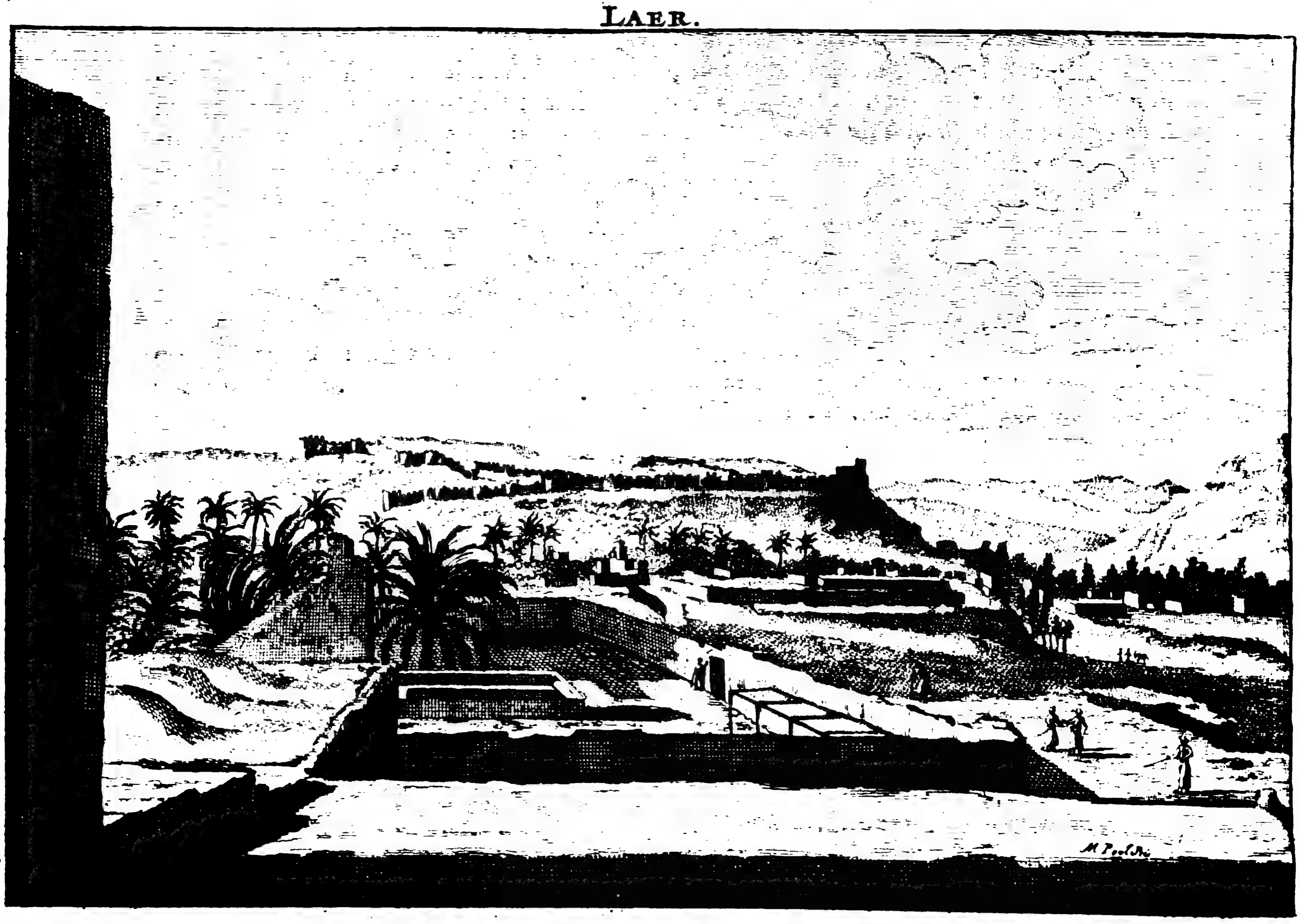

togh, indien hy eer van zyne aankomst ware verwittigt geweest, hem zou hebben doen inhalen. Maar de Heer Kastelein sloegh dit dankelyk af, nadien ons vertrek geen uitstel lyden kon. Een voornaam Koopman zond ook geschenken bestaande in vier byzonder fraje bakjes, in Granaetappelen, Persikken en Dadels; waar van de brengers eene vereering ontfingen. Hier op quam de Koopman zelf ons Opperhooft begroeten, en wert naer de gewoone wyze ontfangen en onthaelt.

De zon gedaalt zynde trokken wy weder voort door een schoone vlakte, langs een groote streek van huizen en boomen, die als aan de stad vereenigt stonden. Vervolgens togen wy door verscheide dorpen, waar onder een zeer groot was. Een uur was het na middernacht, toen wy quamen in de karwansera *Bastja-pariaeuw*, gelegen 4 uuren van de stadt. Dogh daar was niets te bekomen, dewyl deze plaets rondom in woest gebergte lagh. Den 30 trokken wy weder voort, meest over steenagtige vlakte en weinig gebergte. Ten deele hadden we ook eenen zantwegh. Driemalen togen wy door een kleine rivier, nu maar een waterloop, waar van het water by wintertydt overvloedigh stroomt. Wy gingen Oostwaert aen, en twee goede uren gevordert zynde quamen we aan de karwansera *Basicle*, daar wy de Kasua een half uur inwachtten. Toen voortgetogen geraekten we een uur voor middernacht in de karwansera *Basta-paryouw*, die kleen en ten deele vervallen is, maar waar by een oude Vrou zich gedurigh onthout, en verscheide nootlykheden, die ze uit de bygelege dorpen krygt, te koop heeft. Dit is 4 uren van de leste rustplaets. Aen alle oorden hier ontrent zyn veele overdekte waterbakken, waer in het water zeer goedt is. In deze landen zeker wort veel arbeits aangewend tot het maken der waterleidingen, en het graven van putten, dewyl zonder water noch menschen, noch beesten bestaan kunnen. Hier uit kan men afmeten hoe groot een agting deze volkeren hebben voor levendige bronnen, die van outs altydt in waerde geweest zyn. Men ziet hier van een voorbeelt in Moses eerste boek ter plaetse daer Isaak de waterputten opgraeft, die ten tyde zyns Vaders gegraven, en na zyn doot door de Filistynen gestopt waren. De heilige schryver verhaalt wyders, hoe zy daar groeven, eenen put met levendigh water vonden, en des wegen met de Herderen van Gerar in geschil raekten.

Meenigte van waterleidingen.

De warme winden en hitte der lucht had-

Digitized by Google

hadden ons nu bevangen, die niets beters te gemoet ziende, noch hoopen kunnende op aengenamer verblyfplaets, daeglyx de reis voortzetten. Dus gingen wy ten 6 uren den lesten der maent ten deele door steenagtige vlakte, en vogtigen gront, ontstaen door den dauw, die in deze streken valt, en de gesteltenisse der lucht, die hier min droog is, maar eenen damp en onaengenamen reuk van zich geeft. Voorts raekten wy over rotzig gebergte, en ongemakkelyke wegen, tot dat wy een uur na middernacht quamen in de karwansera aen het dorp *Gormoet*, of om beter te zeggen, in twee kleine karwanseraes, gelegen 5 uren van onze leste rustplaets.

Den eersten der volgende maent begaven wy ons vroegh weder op wegh door vlakten en streken vol dadelboomen tot ontrent een uur van het dorp, daar wy zagen, hoe alle de dadeltrossen met dunne teenen als in eenen zak besloten gehouden wierden. Dit geschiedt om dat de voorbyganger daer te minder van plukken, en de vogels'er niet van eten zouden. Wy trokken ook over eenig steenig gebergte niet zonder groote moeite, vier-of vyfmael ook door rivieren, hoewel 'er nu weinigh water in was, daer ze anders het lant overstroomen. Een half uur aan deze zyde der aenstaende rustplaets ontmoetten wy de Kasua of draegzetel, die, als gezegt is, van Gamron ontboden was. Twaelf mannen waren 'er by om elkander te verpoozen. Hier wert de jonge Juffrou ingelegt, om te gemakkelyker voort te raken. Dus quamen wy twee uren na middernagt in de karwansera *Tang-boedalou*, en hadden dus weder vyf uren afgelegt. Hier vonden wy Adriaen Bakker, den Pakhuismeester, van wien gesproken is, ook den Sekretaris en Schafmeester van Gamron, gekomen om den Heer Kastelein te bewellekomen. Hier liep een uur mede door, eer wy ons ter rust konden begeven. Door deze karwansera, die kleen, maar fraai van steen gebout is, vloeit een water door een met voordagt gemaekt kanael uit een daer byloopende rivier. Wy vonden ons hier wel geherbergt en fris, nu bevryt van den warmen wint. Hier ontrent zyn verscheide watervloejingen, die onder den gront in eenen der bygelege bakken haren loop nemen. Ook is hier een oude watermolen ontrent ten Z. Z. Westzyde, daar over het gebergte, dat 'er maer weinig schreden van daan legt, uit een dorp alle spyzen, die men noodig heeft, gebragt worden.

Den volgenden dagh voortgaende al meest Oostwaert aen quamen wy kort voor middernagt binnen de karwansera *Goer-baser-goen*, 4 uren gelegen van onze leste rustplaets. Hier kreeg des anderen daegs onze schafmeester Zypestein eenen zwaren overval, zoo dat hy genootzaekt wert den verderen wegh in de Kasua af te leggen. Dus trokken wy als te voren voort Oost Zuidoost aen ten deele over steenagtigen wegh, en eenigh kleen gebergte. Een uur voor middernagt quamen we aen het dorp *Koreston*, dat in de vlakte legt, en vry groot is. Wy legerden ons hier in een fraei huis, den Burgermeester toebehorende, zonder de karwansera, die nevens het dorp staet, aen te doen. Zes uren waren nu weder afgelegt. Het was byzonder warm: waerom ik my buiten onder eenen boom begaf, daer ik den wint niet heet vond, die egter des morgens weder warmer wert. Even voor den ondergangh der Zon trokken wy weder voort door de vlakte, groot en met veele wilde boomen bezet. Halver wegh togen wy door de rivier *Koreston*, daer weinigh water in was, daer ze by wintertydt heel breet door het lant stroomt. Waerom 'er een steene brugh meer dan een vierde deel van een uur langh overgelegt is: dogh zy is in 't midden verbroken en onbruikbaer. Ik gingh 'er by, en bevond dat ze 7 schreden breet, en vol bogen was, boven ook wederzyts met een kleen muurtje opgetrokken. Na dat wy veele huisjes van Dadeltakken opgesmeten voorbygegaen waren, quamen wy een uur na middernagt by 't dorp *Gesje*, daer we ons in de karwansera nedersloegen. Zy is van steen tempelswyze gebout, en legt ontrent 5 uren van de laetste verblyfplaets. Hier onthouden zich veele vrouwen, by welke gestadigh versche boter, melk, eiers, hoenders, en ander voetsel te krygen is; maer het water is'er slecht.

Het dorp Koreston.

Het dorp Gesje.

Wy vervolgden den 5 der maent voor het ondergaen der Zon onzen wegh ontrent een uur langh door deze vlakte: toen over heuvelagtigh gebergte, tusschen het welk men eenen smallen en moejelyken wegh vint, die een uur langh duurt. Dan gaet men door schoone zandige vlakte. Dus quamen wy op middernagt binnen de karwansera *Bandalie*, waer by eenige huizen leggen. Nu waren weder 5 uren afgelegt. Dit gebou is aen vier zyden open, zoo dat de zeewint daer aengenaem door speelt. Want het legt digt aen de Persiaensche golf, die ontrent 300 schreden van daer is. Zy vertoont zich als een volle Zee.

Dezen avont waren hier de Tolk Varyn, nevens 5 of 6 Benjaensche makelaers aengekomen om den Heer Kastelein op te wachten, hebbende eenige ververschingen met zich gebragt. Des anderen daegs kregen wy ook visch, zynde een soort van spiering, ook kleene snoeken, en zeker slagh van Bot, ook Oes-

ters, maer gemeen en kleen. Voor drank kregen wy Engelsch bier. Ik ging dezen morgen aen strant om eenigh zeegewas op te doen, maer vond niets van eenigh belangh. Het was zeer heet: dan na den middagh verquikte ons de zeewint. Het gemelde gebou legt ten Noorden van de Persische golf, die van het O. N. Oosten zich strekt naer 't W. Z. Westen naer *Konge*, dat aen de strant gelegen is. Hier ziet men regt in de golf het eilant *Kismis* leggen ten Z. Z. Oosten. Ter slinke zyde of ten O. Z. Oosten legt het eilant *Lareek*, tusschen welke beide de schepen doorvaren, die te *Konge* zyn moeten, en aen andere opwaert aen leggende plaetsen. Tot hier waren wy O. Z. Oost aen gegaen, strekkende de wegh verder naer Gamron Oostwaert aen ten deele langs de strant. Wy vervolgden met den avont onzen weg, en aen het dorp *Pierie Soroe*, of 't *Visschers dorp* genadert zynde ontmoetten wy een kleen uur van Gamron den Heer de Klerk, secunde van den Heer Directeur, nevens den Fiskael. Eenige glazen wyns met elkander geledigt hebbende reden wy met onze fakkellichten te gelyk voort, zoo dat we ten tien uren te Gamron aenquamen, leggende 3 uren van onze laetste rustplaets. De Heer Kastelein gingh zyn verblyf nemen in de oude woninge der Maetschappye, en ik in een byzonder huis, dat egter ter beschikking der Maetschappye stondt. Hier vond ik op de reede 5 Engelsche en 2 Hollantsche schepen, welker een het schip Meidregt, en het ander een Galioot was. Hier by lagen verscheide vaertuigen van het lant. Den 8 der maent quam de Engelsche Directeur Mr. Lid met verscheide andere heeren dier natie den Heer Kastelein begroeten. Ik leide mynen pligt ook des anderen daegs by den Engelschen Directeur af, die my beleefdelyk ontfing.

Komst te Gamron.

Den 18 der maent met den morgenstont kregen wy een schip uit zee komende in 't gezicht, dat kort na den middag op de reede ten anker quam. Het was het jagt de Hartlooper, van Batavie voor af gezonden, waer op 5 andere schepen stonden te volgen. Het had brieven aen den Heer Kastelein, waer by hunne Hoogedelheden den Heer Kastelein tot Directeur dezer plaets aenstelden, om den overleden heer Wichelman te vervangen. Hier by wert den zelven heer zyne verzogte verlossing toegestaen. Met deze brieven quam de schipper na den middagh aen lant. Waer op de Heer Kastelein aenstonts de gelukwenschingen wegens deze nieuwe bediening ontfingh. Hier op brandde men des avonts voor de woning eenige stukken geschut los tot een teken van vreugde: dat van onze schepen op de reede leggende beantwoort wert. Dit duurde een wyl tydts en wert met den avontmaeltydt besloten. Den volgenden dagh wert weder van onze schepen geschoten. Het eerst slackte 11 schoten, het ander negen, en het derde zeven: waer op het eerste weder tot dankzegging driemael losbrandde. Dit alles geschiedde uit eerbewys voor den nieuwen Directeur. Den 26 vertrok weder een Engelsch schip. Ook quam het Engelsch Opperhooft met eenige heeren van die natie den nieuwen Directeur geluk wenschen.

De Heer Kastelein aengestelt tot Directeur van Gamron.

Vreugde daer over.

Den 2 van October vertrok des nagts ons Galioot de Bode naer Bassura. Des anderen daegs na den middagh kregen wy de 5 verwachte schepen van Batavie in 't gezicht, die des nagts niet verre van de reede het anker uit wierpen, en des anderen daegs weder voorvarende op de reede quamen. Ontrent den middagh quamen de sloepen aen lant. Deze schepen waren aengekomen onder het bewint van den Kommandeur de Boer, die voerende het schip de Liefde de wimpel van de voorsteng liet afwaejen. Op het schip, d'Ellemeet, gevoert door schipper Blaeu, was de Opperkoopman Six, met de schepen geschikt naer Suratte, om daer de zaken, wegens de geschillen tusschen de Maetschappye en die natie voorgevallen, te bemiddelen, en daer voor Directeur te blyven. Het schip de Reigersdael wert gevoert door schipper Jacob de Jongh, en 't schip Koningh Karel door Herman Stellingwerf. Op dit schip was de heer J. Baron van Larix, geschikt voor Opperkoopman naer Spahan, om daer nevens den heer Bakker als Mede-opperhooft te blyven. Het schip Vosmaer wert gevoert door schipper J. Kroes.

Oostindische schepen op de reede van Gamron.

In deze dagen wert hier door het blazen op bazuinen en getrommel groote vreugt getoont, dewyl 'er in het begin dezer maent tydingh gekomen was dat tot nieuwen Gouverneur aengestelt was Mameth Alie Chan. Waer op zonder uitstel van de Kasteelen en de punt 5 schoten met kanon gedaen werden: drie schoten ook van het Kasteel te Ormus: ook daer na van het Slot te Lareke, en van dat te Kismis; welke tekenen van vreugde drie dagen onder gestadig gespeel duurden. Deze Heer was voor 8 of 10 jaren nogh eens hier Hartogh of Gouverneur geweest, en had naderhant de zelve bediening bekleedt te *Kirman* of *Kirmanja*, van welke plaets al de wol komt. Daer is ook een zilvermyn. De vorige Hartogh Mameth Moemen Chan was vier maenden te voren afgezet wegens verscheide klagten over hem aen 't Hof overgebragt, en tot nader orde zyn zoon in zyn plaets gestelt. Den 11 dezer quam

Vreugdetekens over den nieuwen Gouverneur van Gamron.

hier

Digitized by Google

Stedehouder des Gouverneurs ingehaelt.

hier aen Mierfa Moerella, om als tweede persoon hier het bewint te hebben tot de aenkomfte des Hartogen. Hy wert door het grootfte gedeelte des volx ingehaelt, en op zyn aenkomft het gefchut van de Kafteelen geloft, ook orde geftelt dat niemant zou arbeiden, of iets ontrent de fchepen geladen of geloft worden.

Ziekte des Schryvers.

Den 12 dezer maent overviel my hier een zeer zware koorts, die den ganfchen nacht daer aen bleef duren, en den volgenden dagh nogh fterker zich verhief. Zoo dra ik de eerfte bewegingh daer van gevoelde, dronk ik een goedt glas alfemwyns, en begaf my naer den zeekant, hopende door dit gaen de quael af te zullen keeren. Maer vergeefs: want wederkerende moft ik te bedde gaen leggen. Midlerwyl ging de Heer Kaftelein den nieu gekomen Stedehouder Mierfa Moerella begroeten, terwyl eenige fchoten voor zyn woninge gedaen werden. Kort daer aen quam deze heer op zyn beurt den nieuwen Directeur bezoeken, en wert, even als hem gebeurt was, onthaelt.

Middlerwylen bleef my de koorts by, die ik 2 of 3 reizen met myn gewoonlyk gebruik van alfemwyn en met gaen zogt van my te wenden. Maer zy was veel te hartnekkigh, en beroerde my by nagt geweldigh de herffenen. Ik onthielt my naer myne wyze van doen van fpyze, drinkende alleen het nat, waer in een hoen zonder zout gekookt was, voorts water met Tamarinde door een weinigh fuiker getempert. Myne kragten ondertuffchen namen af, te meer omdat ik vaft raekte aen eenen loop, die my 60 of 80 reizen in een etmael deed afgaen. Dit zoo tien dagen geduurt hebbende verliet my de koorts: zoodat ik toen eenigh vleefch van een hoen met het nat begon te gebruiken tot herwinning myner krachten, die zoo zeer vermindert waren, dat het gaen my geheel benomen was. Des moft ik myne volle genezinge van den tydt afwachten.

Nieujaerfeeft der Benjanen.

Ondertuffchen vierden de Benjanen hier hun Nieujaerfeeft, waer op de Makelaers voor gewoonte hebben aen den Directeur, en die in rangh op hem volgen, een gefchenk te doen, begiftigende yder volgens zynen ftaet: zoodat ook de geringfte, die in dienft der Maetfchappye zyn, van hun met een ftukje ftof, dat met gout of zilver is doorwerkt, befchonken worden. Dan wekken zy ook vreugde door het aenfteken van lichtjes. Dan komt ook de Directeur met eenigh gevolgh hen begroeten: wanneer zy eenige kleene vierwerken aenfteken, die zy in den beginne voor het gezelfchap nederwerpen. De twee voornaemfte makelaers (want men bezoekt hen allebeide) hebben hunne woningh in een tamelyk groot gebou, daer egter weinigh koftelykheits in te vinden is, fchoon zy groote rykdommen bezitten.

Den 21 der maent begon het hier zwaer te donderen, waer op harde wint en regen volgde, die hier van pas nederviel voor den vruchttydt: zoo dat men den geheelen avont dankliederen hier over zongh.

XLIX. HOOFTSTUK.

Befchryving van Gamron. Ongezonde lucht en groote hitte. Befluit des Schryvers tot vertrek.

Befchryving van Gamron.

GAMRON is van outs by de Portugezen *Camrang* genoemt: welke benaming gefproten is uit den grooten overvloedt van *Gamberi*, of kleene fteurkrabben, die men daer vint. De Perfianen noemen deze ftadt nu *Bander Abbaffie*, dat is *Abbaas haven*: welken naem zy gekregen heeft toen Koning Abbaas Ormus vermeeftert hebbende ook Gamron onder zyn gebiet bracht. Zy wort gerekent 200 mylen, of groote uren, van Spahan af te leggen. Zjie-raes legt van Spahan naer myne ondervinding twee of drie en zeventig uren, en van Gamron ontrent 113 uren: zoo dat dit famen maer zou uitkomen op 186 uren; waer in ik verder bevestigt ben geworden in myne wederkomft in dit zelve Ryk. Zy begrypt in haren omkringh een kleen uur, leggende geheel als een open vlek, en zich in de lengte langs den zeekant uitftrekkende van het Ooften naer het Weften, of ten N. Ooft en Weft Zuid-Weften. Aenmerkelyke gebouwen zyn'er niet. De meefte zyn flecht en ongezien. De voornaemfte zyn de huisveftingen der Engelfche en Hollantfche natie. Zelf de woningh des Hartogen is zeer gemeen. Voor vremdelingen of zeeluiden is'er geen gemak of gerief altoos. Alleen vint men 'er eenige flechte kroegen voor het gemeen volk. De Bafaer heeft ook niets te beduiden. Men ziet 'er vier gebouwen van fteen, die hier voor kafteelen gaen, maer laeg, kleen, en ten deele vervallen. Een der zelve legt wat naer binnen in de ftadt,

Digitized by Google

stadt, en heeft een weinigh geschut, om het groeten der schepen met eenen schoot te bedanken. Aen d'Oostzyde der stadt ziet men veele tenten van Dadelbladeren en andere takken der boomen opgestelt. Hier in onthouden en generen zich gemeene luiden. In de stadt ziet men eenige Dadelboomen en weinige andere. Alle de voornaemste huizen hebben eenen Wintvangh, veele ook wel twee, op de wyze van toorens, tamelyk hoogh, ontrent in het vierkant opgetrokken; waer door de wint van alle zyden ontfangen wort. In het midden is het besloten. Elke der 2 buitenzyden heeft 3 of 4 smalle hooge openingen, die aen de 2 andere gemeenlyk minder zyn, als zynde smaller. Tusschen elke opening is een middelschot, daer de wint tegen aen stuit, en naer beneden trekt. Zoodat het daer by den minsten wint luchtigh te zitten is. Hierom wort de middagslaep hier genomen, dien men des nagts boven op de vlakten der huizen neemt, zonder in het minste van de lucht beschadigt te worden. Dit moet men verstaen, als het zeer heet is. Want de heete tydt voorby zynde, onthout men zich in de kamers. Deze Wintvangen geven veel sieraedt aen de stadt.

Van de twee woningen der Engelschen en Hollanders waeit altydt een vlag tot een teken voor de aenkomende schepen. Het voornaemste gebou is tegenwoordig de nieuwe Hollantsche Woning, gelegen aen 't Oosten ten einde der stadt. Zy is begonnen gebout te worden ten tyde van den Gezant Hoogkamer, die'er in den jare 1698 den eersten steen aen gelegt heeft. Zy is nogh niet geheel voltrokken, maer byzonder groot, en verzien van deftige magazynen, en schoone kamers, waer van eenige twee verdiepingen hoogh zyn. Boven ten midden der vertrekken is een schoone onbekrompe zael, waer uit men, even als uit alle de bovenste vertrekken, die tot den Directeur, en den Tweeden persoon behooren, zeer vermakelyk in zee ziet, spelende de wint door de ruime vensters heen.

De nieuwe Hollantsche woning.

Het gezicht dezer plaets tekende ik op een vaertuigh van het lant, dat onzen tolk toebehoorde, als dichter aen de stadt leggende dan de schepen. Zy is verbeelt door No. 187, wordende al wat kennelyk is met syffers aengewezen. Het getal 1 vertoont het huis van den Hartogh: 2 het Kasteel: 3 de Fransche huisvesting: 4 de Engelsche: 5 de Hollantsche: 6 het ander Kasteel; en 7 de nieuwe Hollantsche woninge.

Gezicht der plaets afgetekent.

Ten Noorden aen de lantzyde heeft men de graven der Europeers, waer van de aenzienlyxte, die al veel in getal zyn, verheven en met koepels overdekt staen. De menigvuldigheit der graffteden kan niemant vremt voorkomen, die weet hoe ongezont deze plaets is, wordende veele menschen door de quade lucht, vooral in de heete maenden, binnen korten tydt wechgerukt. De heete koortsen regeren hier geweldigh, die de menschen, eenen dagh te voren nogh fris en gezont, binnen 24 uren doen sterven. De maenden van October en November worden ook voor gevaerlyk gehouden, dewyl men gedurende de zelve veele menschen ziet omkomen. De lucht is hier tweederhande, vochtig, en droogh: welke leste gezonder en frisser is. Zoo dra die zich opdoet, is het water in weinigh uren koeler om te drinken, dat by vochtigh weder aenstonts warmer en onsmakelyker bevonden wort. Het beste, dat hier gedronken wort, moet gehaelt worden drie uren van Gamron met aerde kannen op Kamelen en andere lastbeesten gebonden uit een plaets, genaemt *Eysien*, gelegen ten N. Oosten van de stadt tusschen het gebergte, ontrent 4 uren van den zeekant. Deze plaets wort voor gezont en bequaem tot verblyf gehouden. Een ander slechter water nogh wort gehaelt een uur van de stadt uit een plaets, genoemt *Naeyban*, dicht aen zee gelegen. Wy hadden gedurende myn verblyf in deze lantstreek verscheide frisse dagen: dogh de hitte duurde echter dit jaer langer dan naer gewoonte, zoodat wy daer veel ongemak van hadden. Als zy hevigst is, kan men het hier niet harden. Want zy woedt zoo sterk, dat zelf het zegellak, gelyk my verhaelt is, daer door smelt. Om eenige verquikking te vinden in zulk eene bangheit en benaeutheit laten eenigen, zittende in hun hemden, zich van boven tot beneden nu en dan met water begieten. Onze tolk had eenen waterput beneden in zyne woningh, om daer in te zitten, en dus een groot gedeelte van den dagh door te brengen. Zeker die het leven uit de ziekten wech dragen, mogen hier wel onder de gelukkigen gerekent worden. Veel zyn'er ook die zware qualen uit de ziekten houden, onder welke gerekent worden de wormen, die zich in de armen of beenen der menschen zetten, en daer als verstorven blyven, of uitgewonden worden, dat met gevaer vermengt is, zoo de wormen in het uitwinden breken. Anderen worden aengetast van heete koortsen, en zyn in korten tydt gezont en doot. Zoo dat ik, als ik te zeggen had over iemant, die zich niet wel droegh, hem herwaert zenden zou tot zwaerder straffe, dan hem in eenigh Rasphuis te lyden zou zyn. Echter schynen veele, zelfs aenzienlyke luiden, hier niet voor verlegen te zyn, staende de hoop van ryk-dom

Graffteden der Europeers.

Sterfte in den zomertydt.

Tweederhande lucht.

Onverdragelyke hitte.

Digitized by Google

187

GAMRON.

188

DE EILANDEN, ORMUS, LAREKE, EN KISMIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

Schepen op de reede.

dom te bejagen hun zoo schoon voor, dat de beeltenis der aenstaende rampen daer door benevelt wort. Met welke zoete droomen zy zich verheugen, tot dat de doot den schyn dezer ydelheden wechneemt.

De schepen, die hier op de reede komen, ankeren een goedt half uur van de strandt; wordende de goederen door vaertuigen van het lant daer uit gehaelt, en zoo weder ingescheept, waer toe zy zoo na by de strant komen, als mogelyk is. Dit uithalen en inschepen geschiedt door arbeiders, die daer toe gestelt in het water gaen.

Eilanden. Ormus.

De navolgende Eilanden leggen in deze golf. *Ormus* is het eerste, dat ten Z. Oosten ruim drie mylen van de stadt legt. Het is voor dezen een vermaerde Koopstadt in Asie geweest in een Koningryk en eilant van den zelven naem, leggende in den mont van den Persischen zeeboezem, dicht by de Zuidkust van het Koningryk Persie, hebbende gestaen onder zynen eigen Koningh, en bescherminge der Portugezen, die het Kasteel geslecht en nedergeworpen hebben, dat zoo gebleven is tot het jaer 1622. Sedert hebben de Persianen met hulpe der Engelschen het zelve belegert en ingenomen. Na dien tydt is de stadt zeer vermindert. Men laet vremdelingen niet gaerne daer in komen, en hout het Kasteel nogh in achtinge, als van gewicht zynde. Vremde schepen mogen ook niet dicht aen naderen, om geenen achterdocht te verwekken. Aen dit eilant is ook een parelplaet geweest, die men zegt dat vergeven is.

Lareke.

Een ander eilant, *Lareke* genaemt, legt ten Z. Zuidoosten ontrent 5 mylen van de stadt.

Kismis.

Een derde is'er, genaemt *Kismis*, Z. Zuidwest vier en een half myl afgelegen. Dit laetste is wel het grootste, begrypende in zyne lengte 6 of 7 mylen. Van daer wort het meeste hout gebragt, dat voor de stadt, en de daer aenkomende schepen gebruikt wort. Het strekt zich heel naer *Conge*, tusschen welk en het eilant *Lareke* de schepen kunnen doorvaren.

Op elk eilant heeft men een Kasteel. Twee der zelve zyn van geen belangh. Maer dat van Ormus is, als gezegt is, nogh in eenige achtinge.

Afbeelding der Eilanden.

De verbeelding van het gezicht dezer eilanden op het water voor de stadt wort vertoont op N°. 188. daer Ormus aengewezen wort met de letter A: Het Kasteel op het uiterste van den Noortwestelyken hoek met B: Lareke met C: en Kismus, of liever een gedeelte van 't zelve, met D.

Des Schryvers besluit tot varen naer Indie.

Nu naderde de tydt van vertrekken, dewyl het schip *Mydregt*, gevoert door schipper Jan de Haen, gereedt was om naer Batavie te zeilen, waer mede ik gezint was over te schepen. Ik zond myn goedt dan aen boort om twee dagen daer aen de reize voort te zetten, hoe slegt de toestandt ook myner gezontheit was, zynde nogh niet uit myn verblyfplaets geweest, als kunnende naeulyx gaen of staen. Echter dagt my best de reize te vorderen op deze wyze. Want te lant te reizen liet myne onpasselykheit niet toe, hier te blyven was vol gevaer, en de zeelucht hoopte ik dat my eenige verlichtinge zou toebrengen. Dus besloot ik in Godts naem my te scheep te begeven.

L. HOOFTSTUK.

Vertrek van Gamron naer Batavie. De Malabaersche Kust. Kovers eilant. De Klippen van Sinte Maria. Een Engelsch schip onder Mangeloor. Dolfynen. Vliegende en andere visschen. Zeeduivel. Komst tot Kochin. Beleeftheit des Commandeurs.

Vertrek van Gamron.

IN dezen staet nam ik op zondag, den 25 van October, afscheit van den Heere Directeur, en myne verdere vrienden, en begaf my vervolgens met den Schipper en Boekhouder naer de strant onder het geleide van den Secunde den Heer de Klerk, en andere vrienden. Hier den laetsten dronk van afscheit genomen hebbende werden wy door de matroozen in de sloep gedragen, die door d'ondiepte niet dicht genoeg by ons kon komen. Dus riepen wy elkander het laetste vaerwel toe, en roeiden van voor de Hollantsche huisvestinge af. Gins en weder deden wy het schip van Koning Karel aen, wiens Schipper ons den zelven avont aen boort quam bezoeken. Waer op onze Schipper zeven kanonschooten deedt slaken ter eere van den Hee-

Digitized by Google

Heere Directeur, en vervolgens van verscheide anderen; dat onder de vrolykheit by den wyn geschiedde; terwyl ik my vermoeit en afgemat tot rusten begeven hadt. Des nagts gingen wy met den lantwint onder zeil; nemende onzen koers Z. O. ten Zuiden tusschen Ormus en Lareke door in den Persischen zeeboezem, anders genaemt de zee *Elcatif*, zynde een groote zeeboezem of inham of binnenlantsche zee tusschen 't koningryk van Persie, en het woest en gelukkig Arabie.

Persische zeeboezem.

Des anderen daegs op den middagh zagen wy de kaep *Monsandon* N. W. ten Westen, en de kaep *Jasques* O. ten Zuiden, 5 of 6 mylen van ons af.

De kapen Monsandon en Jasques.

Den 29 hadden wy den wint Z. Oost met braemzeils koelte, zagen de kaep *Jasques* O. ten Zuiden van ons, en op den middagh het eilant benoorden de Houtbaei aen den Arabischen wal N. W. ten Westen, en de Houtbaei Z. West ten Westen. Drie of vier mylen van den wal afzynde bevonden wy ons op de hoogte of Noorderbreette van 25 gr. 38 min. de diepte op 60 vademen waters.

Houtbaei.

De wint des avonts uit den Z. Westen opkomende zetten wy den koers O. ten Zuiden, hebbende des nagts helder weder. In de volgende dagen wakkerde de wint en liet ons echter goedt weder, zettende het Z. Z. Oost aen om den Arabischen wal in het gezicht te krygen.

Op den 1 van November en de volgende dagen was het weder wisselvalligh en stil. Dus voortzeilende quamen wy den 7 op de hoogte van 31 gr. 10 min. stellende den koers O. Z. Oost. Des morgens en den volgenden dag geen verandering van weder vernemende kregen wy de hoogte van 19 gr. 43 min: den 12 de hoogte van 17 gr. 53 min: en na den middagh den wint N. ten Oosten, die sterk doorwoei. Wy wierpen het loot, maer vonden met 100 vadem tou geenen gront, nochte ook de volgende dagen.

Den 15 der maent met het begin van den dageraet zagen wy de Malabaersche kust van het Z. O. ten Oosten tot het Z. Oosten toe, 7 of 8 myl van ons, wy namen den koers Z. Oost, met eenen N. N. Oosten wint, die wakker doorwoei. Wy wierpen het loot, maer kregen geenen gront. De zon ondergegaen zynde konden wy het lant door de dyzigheit niet onderkennen. Des nagts met stilte leiden wy het by den wint om de Oost in de Indische zee, by de Hollanders ook wel d'Oostzee genoemt. De Spanjaerden noemenze *Mar di India*: de Latynsche lantbeschryvers *Mare Indicum*. Zy is een groot gedeelte van den Oceaen, of groote zee, tusschen de geheele Oostkusten van Africa, de kusten van Arabie, Persie, Oostindie, de eilanden Sumatra, Java, en andere kleener en Oostelyker gelegene eilanden; ook het Zuidlant.

De Malabaersche kust.

Indische zee.

Den 16 vonden wy met dyzigh weder de hoogte van 15 gr. 12 min. den 17, 14 gr. 49 min. den 18 stilte, des nachts betrokke lucht en weêrlicht, des morgens goedt weder, maer veranderlyke winden. Den 20 was het zoo stil dat wy dreven, het geen ons meer te rug dan voortzette, omdat wy den stroom tegen hadden, die hier om de West ten Noorden zeer sterk gaet. Den 22 in het zelve weder bevonden wy nu den stroom om de N. W. ten Westen, en gingen N. West aen. Dit weder duurde nogh al den volgenden dagh. Des nachts bevonden wy op 70 of 75 vademen waters eenen waesachtigen graeuwen zantgront, zynde tusschen modder en zant. Des morgens met den opgangh der zon zagen wy het lant van Malabaer wederom. Wy stierden by den wint om de Oost, en raekten over de diepten van 55 tot 50 vademen waters. Hier was de zelve gront. Op den middagh waren wy door stilte en tegenstroom genootzaekt het ten anker te leggen op 48 vademen waters. Wy zagen wel lant, maer konden het door de groote dyzigheit en dikken nevel niet onderscheiden. De hoogte was hier van 15 gr. 35 min.

Den 15 twyffelde men, of men de kaep *del Kama* kon zien in het Z. Oosten, dewyl wy verandering van water, maer geenen gront hadden. Ik stel egter vast dat het die kaep geweest is. Wy raekten hier weder in het zeewater, en dewyl dien dagh de wint Oostelyk geweest was, en wy het Hooft om de Zuid leidden, dreef ons de stroom weder van den wal af, bevindende wy daerna dat de stroom om de W. N. West 14 of 15 mylen liep, en ons wel 60 myl van den wal affmeet.

De kaep del Kama.

Op den 25 der maent kregen wy met dyzigh weder en stilte ontrent den ondergang der zon den hoek van *Anchediva* O. ten Zuiden 3 of 4 mylen van ons, en des morgens met den dagh *Onor* O. ten Zuiden 5 of 6 myl. Hier waren wy op de hoogte van 14 gr. 17 min. Des nagts leiden wy het Z. Oost ten Zuiden, hebbende den wint N. Westelyk. Den 27 was met het opgaen der zon het Kovers eilant O. half Zuid 3 of 4 myl van ons; zynde des middags op de hoogte van 13 gr. 50 minuten het genoemde eilant O. ten Noorden naer gissing 2 mylen van ons. Met den ondergang der zon hadden wy het Zuidelyxte lant, dat te zien was, in 't Z. Oost ten Oosten, en het Kovers eilant in 't O. N. Oost ontrent 5 mylen van den wal. Des nagts leidden wy het om de Z. O. ten Zuiden, en O. N. Oost aen met weinig koelte, zynde op 30 tot 26 vademen modderagtige grondt. Den volgenden dagh, als wy ontrent 4 mylen van den

De hoek van Anchediva. Onor.

Kovers eilant.

den wal waren kregen wy regen en stilte: zoodat wy ankerden op 19 vademen gronts, om door tegenwint en stroom niet agter uit te raken. Den 29 met het ryzen der zonne peilde men de klippen van Ste Maria in 't O. ten Noorden naer gissing anderhalf myl van ons. Maer dewyl de stilte en tegenstroom bleef duren, bleven wy ten anker tot na den middag. Toen gingen wy met weinigh wint onder zeil Z. O. ten Zuiden aen.

Den 30 zagen wy met het opgaen der zonne een schip voor Mangeloor ten anker leggen. Wy waren naer gissinge 2 mylen van den wal op 16 vademen diepte, en voeren voor den middagh voorby

Mangeloor.

Mangeloor, eene plaets met eene kleene sterkte verzien, die de Hollantsche Maetschappy toebehoort. Het gebergte is daer nogh vry hoogh, dogh strekt zich van daer landewaert uit, en langs de strant ziet men 'er een dat zich veel lager opdoet. Na den middagh quam een plat geboomt vaertuigh van het lant met 10 Malabaren aen ons schip. Deze onderrechtten ons dat het gemelde schip een Engels schip was, waer van de Schipper eenen brief aen den onzen geschreven hadt behelzende een verzoek dat dit vaertuigh met hem zeilen mogt, dewyl dit volk daermede naer Kananor ging, om van daer te lande eenen brief, dien zy hadden, te brengen te Kalikut, hoorende aen het Opperhooft der Engelsche natie, dat daer lagh. Onze Schipper stondt dit verzoek toe, en verzagh de luiden van het gene zy noodigh hadden.

Hier bevonden wy eene hoogte van 12 gr. 29 min. Met het dalen der zon hadden wy de witte wagthuizen in 't O. half Noort naer gissinge twee en een half myl van ons, en den hoek van *Monstadely* in 't Z. Oost half Zuid 3 of 4 myl, houdende den zelven koers. Den volgenden dagh verlieten ons de Malabaren, nemende hunne streek naer Kananor.

Vischvangst. Dolfynen.

Ondertusschen hadden wy by wylen het vermaek van verscheide soorten van visschen te vangen. In den beginne bequamen wy Dolfynen, zoo met den harpoen als schelvishoek gevangen. Aen dezen hoek hechtten wy een bosje met vedertjes, dat wy met de lyn aen eenen stok gebonden nu in het water wierpen, en dan daer weder uit trokken. De Dolfynen dit ziende quamen by het schip zwemmen, ziende deze vedertjes voor vliegende visjes aen, daer zy gewoon zyn op te azen. Deze visjes, om de Dolfynen te

Vliegende Visjes.

ontwyken, zetten zich gedurig tot vliegen boven 't water, dat ze een goedt stuk wegs verre kunnen doen: dogh evenwel gedurigh nedervallende worden ze van de Dolfynen verrast en opgegrepen, gelyk ik dikwyls gezien hebbe. Verscheide dezer visjes quamen binnen ons schip vliegen, waer van ik 'er drie in *Spiritus* zette, om ze te bewaren. Een der Dolfynen, van ons gevangen, bevond ik dat ruim vier voeten langh was, en zyn kop 10 duimen dik, zynde onder langs den buik heen tot by het oogh geel met blaeuwe vlakjes: de rest licht uit den blaeuwen met schoone blaeuwe vlekken, inzonderheit ontrent den kop: de vinnen paersagtigh, groen, en wit gevlekt, met eenige geele vlekjes aen de uiterste einden. Stervende wordenze aenstonts van koleur als schoon porcelein, zeer fraei om te zien. De rugvin loopt van den hals geheel tot den staert: gelyk van halverweg den buik mede een vin tot den staert loopt. Onder het lyf by den hals zyn twee vinnen, en wederzyts aen den kop een, zynde de staert in het midden van een gescheiden, en stekende met twee lange punten uit: de kring om den ooghappel is meest wit, de bek kleen. Zy hebben kleene tanden. De kop van het manneken is vry dikker dan die der wyfjes. Weinigh ingewandt hebben ze. Men bereidtze tot spys als kalbeljaeu. Aen mooten gesneden krimpenze ook eveneens. Zy willen ook wel gefruit, en de staert gebraden zyn. Zy zyn goedt van smaek, dogh wat droogh, en van binnen niet zoo wit als de kabeljaeuwen. De eerste, dien wy vingen, was de grootste en fraeiste van koleur. Dogh ik was in geenen staet om hem af te tekenen, dewyl ik door myn ziekte aen myn een oogh wat letzel gekregen had, waer door het ander ook ontstelt wert. Zoo dat ik geweldigh sukkelde, kunnende aen geen beterschap komen. Hier by quam het wederkeeren der koorts, die my nu en dan overviel, dat ik toeschreef aen de overtolligheit der spyze, die ik gebruikte om het prangen eener hongerziekte die ik gekregen hadt. Want in den staet van gezontheit niet kunnende des morgens oit eenige spyze gebruiken, omdat myn gewoonte daer niet toe strekte, konde ik nu driemael des daegs volle maeltyden doen. Myn gezicht hier door dus zwak blyvende schoot my in, nadat ik wel drie weken op zee geweest was, dat ik uit het vaderlant vergrootglazen, en wel 2 of 3 brillen met my gevoert hadt, om by voorvallende gelegenheden my daer van te bedienen, als 'er eenige kleenigheden te bezichtigen waren. Deze glazen quamen my nu wonder wel te passe. Want ik was gedwongen, om de ledigheit te myden, my veeltyts nacht en dagh tot schryven te begeven, dewyl ik op het bedt geen rust erlangen kon omdat ik aenstonds een lastige jeukte over myn geheel lichaem gevoelde, veroirzaekt door het root hout, een vierigheit my van de ziekte te Gamron ge-

Digitized by Google

gehaelt overgebleven. Door behulp eener bril bragt ik dan eenen der Dolfynen, dien wy weder gevangen hadden, op papier, wiens gedaente door het getal van 189 wort aengewezen. Aen het visschen zynde kregen wy ook veele wel gevoede visschen, waer van veele eenen voet lang waren, zynde een soort van zeebaerzen, daer ze heel naer gelyken. De zeeluiden noemen ze Lootsmannekens. Over hun lichaem hebben ze bruin blaeuagtige strepen eenen vinger breet heen loopen. Digt aen den staert zyn ze byzonder smal. Zy houden zich gestadigh by het roer van 't schip, waer ontrent wy ook dikwyls Hajen vernamen, die geen vyantschap tegen deze visjes voeren, maer in tegendeel groote gemeenzaemheit met hun houden. Wy bereidden ze tot ons mael met saus, als men over de baers gewoon is te gieten, fruiten ook eenige in de pan. Veele sneden wy'er ook op, en bestroiden hen met peper en zout, en hingen ze toen te droogen. Dus zyn ze gefruit op alle wyzen goedt. Eenige van de kleenste deed ik in *Spiritus*, om ze te bewaren. Gy ziet 'er de verbeelding van op N°. 190.

Dolfyn afgetekent.

Lootsmannekens.

Haejen.

Hier na zagen wy by ons schip eenen Zeeduivel, dus by het zeevolk genaemt. Deze visschen zyn byzonder groot en van gedaente als een Tarbot, hoewel veel korter van lichaem, ook zodanigh van smaek, als men my bericht heeft. Zy spreiden hunne vleugels aen beide de zyden zeer verre uit. De kop schynt voor by den bek wat spits te wezen. Achter uit den staert vertoont zich een langh smal vlammetje, op de wyze eener speelende slange, dat zich in het water wit vertoont. De visch zelf is bruin met groote witte vlekken op 't lyf. Vremt quam ons voor zulk eenen grooten platten visch in het water te zien. Zyn lengte was naer gissinge van 10 of 12 voeten. In de breette, als de vlerken uitgestrekt waren, besloegh hy eenige voeten meerder. Wy meenden hem den harpoen en elger in 't lyf te werpen: maer eer wy gereedt waren, verliet hy het schip, aen welks beide zyden hy zich twee- of driemael vertoont hadt. Onze schipper vertelde ons dat hy eens den harpoen in eenen had geworpen, maer dat de visch dit tuigh zoo van zich wist te werpen, als ware het niets geweest. Zy zyn zoo sterk, dat ze, indien ze met een lyn aen een sloep vast waren, de sloep zouden omtrekken. Geenen zoo groot als deze was had oit iemant van ons gezelschap gezien.

Zeeduivel.

De derde dag van December verscheen, wanneer wy de stadt Kochin naderden, werpende ontrent den avont op een goedt uur afstants het anker uit op zes en een half vadem waters. Wy roeiden met de sloep aen lant, daer wy ten 7 uren optraden. Wy vonden de poort der stadt gesloten, die aenstonts voor ons geopent wert. Vervolgens begaven wy ons naer den Commandeur, aen wien de schipper zyne brieven ter hant stelde. Deze Heer onthaelde ons met een braef avontmael, en begeerde dat ik des nagts om myne onpasselykheit my van zyn huis zou bedienen. Maer ik liever willende by myne vrienden en bekenden in de herberge zyn, sloegh het af.

Komst te Kochin.

Beleeftheit des Commandeurs.

LI. HOOFTSTUK.

Beschryving van Kochin. Vertrek van daer. De kaep Komeryn. Het eilant Ceilon. Adams piek. Komst tot Gale. Schadelyke Krokodil gevangen. Zyn gedaente. Zeltsame Gedierten. Zeegewassen en Kruiden.

IK vertrok dan, en den nagt overgebragt hebbende begaf my weder naer den Commandeur, verzoekende van hem het gebruik van een vaertuig, waer mede ik de rivier mogt oversteken, om aen d'andere zyde de stadt te gaen afschetsen. Hy beval aenstonts een schuit met zes roejers gereedt te maken, waer mede ik overgevoert wert. Aen lant getreden zynde bevond ik de plaets vol Klapperen andere boomen, die ik met vermaek beschoude, als zynde diergelyke van my noit gezien. Hier tekende ik het gezicht der stadt van de Noortzyde, zoo als die zich vertoont op N°. 191. en wees al het kenlyke met syffergetalen aen. Dus wort door 1 betekent de Visschery der Maetschappy: door 2 de wacht der Sterkte, en haer begin: 3 de punt Gelderlant: 4 de Baeipoort: 5 't huis van den Commandeur: 6 de Kerk: 7 't huis van den Kapitein: 8 het huis van den Secunde: 9 de vlagh op eenen vervallen toren: 10 het pakhuis der Maetschappye: 11 het huis van den Spysmeester: 12 de zolder, waer op de matrozen slapen: 13 het uiterste van den muur, genaemt *Toornwerk*.

Afteekening van Kochin.

Deze stadt beslaet een groot half uur in ha-

Digitized by Google

189. DOLFYNVISCH.

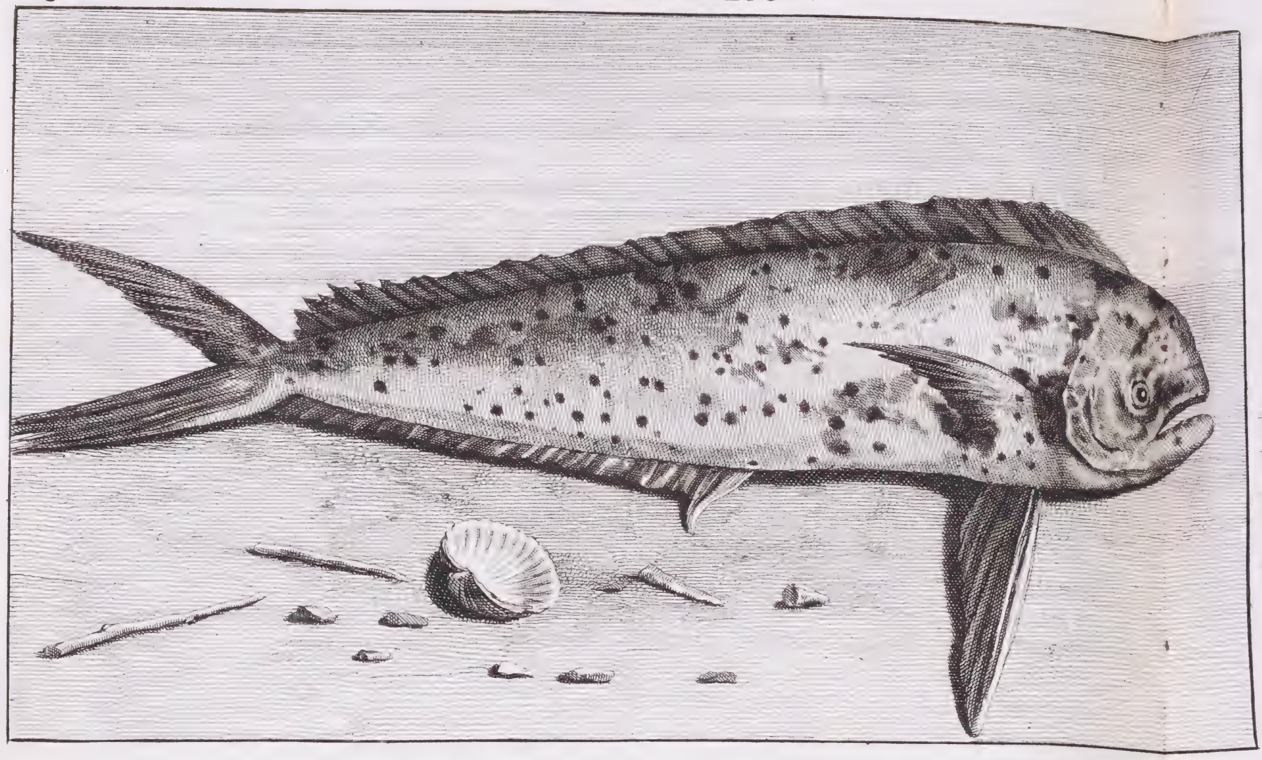

DE VISCH GENAEMT LOOTSMANNEKENS. 190.

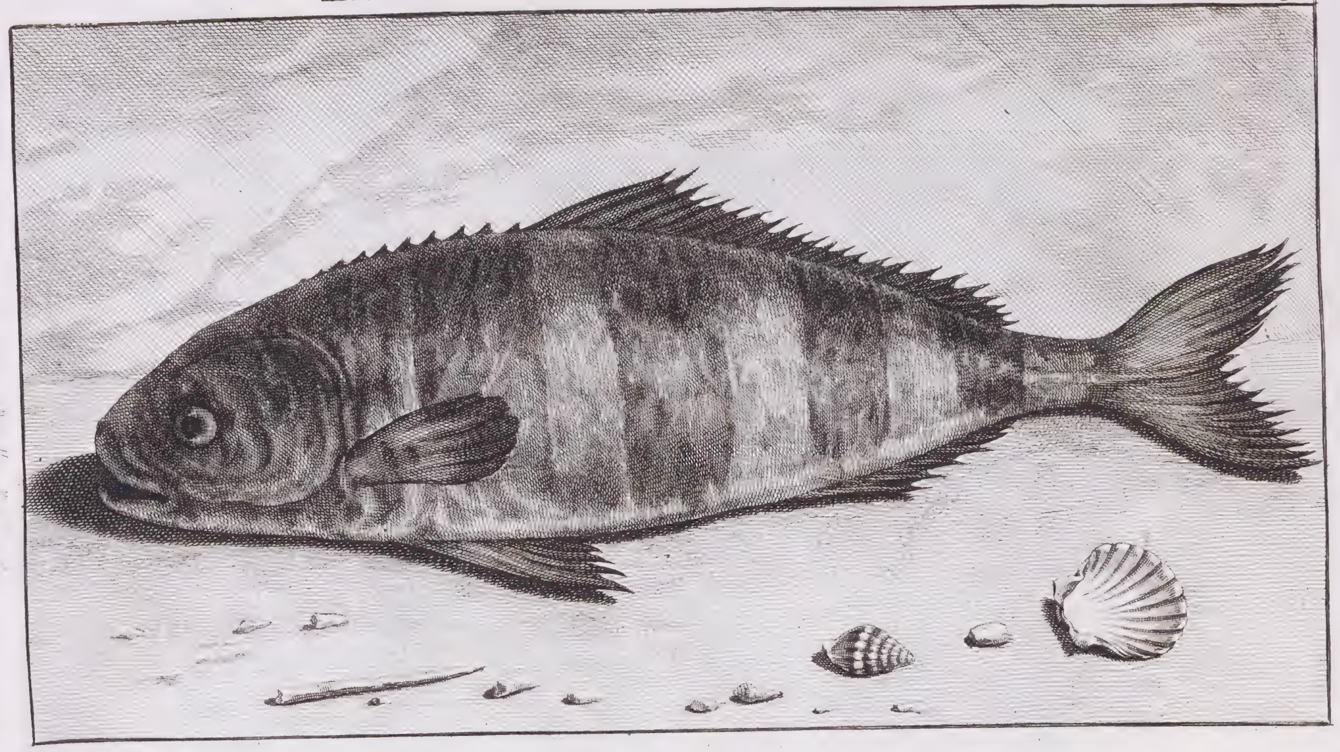

KOCHIN. 191.

Digitized by Google

Digitized by Google

Gelegenheit der stadt. haren omkringh. Zy heeft twee poorten, waer van de eene is aen de waterzyde, daer men inkomt, genaemt de Baeipoort. De andere is de Waterpoort. Eer men daer aen komt, heeft men een waterkanael, dat uitgegraven is, waer in de vaertuigen der Maetschappye leggen. Hier nevens is de werf. Dan gaet men nogh over een lange houte brugh om tot de rechte poort te komen. Hier is de rivier, waer aen ik de stadt aftekende, haren loop om het lant en de stadt gedaen hebbende, op haer grootste en bequaemste voor vaertuigen, ja zelf grooter schepen, om in te komen. De Bolwerken, die hier zyn, worden genoemt Gelderlant, Bolwerken. Hollant, Zeelant, Utrecht, Vrieslant, en Groningen. De kleene punt by de Visschery heet Overyssel. De wooningh des Kapiteins staet op Stroomenburgh. Aen de Zeezael van des Commandeurs huis is mede een punt, en nogh twee halve manen zyn'er tusschen andere werken. De plaets is van buiten en binnen zeer aengenaem, bezet met goede huizen van steen gebout. Men ziet'er ook fraeie straten. Ook is'er een scheepsbouwery tot gebruik der vaertuigen en gemak der gaende en komende schepen. De woningh des Commandeurs is vry groot, verzien van ruime zalen en kamers. Die 'er tegenwoordigh het bevel heeft is de Heer Willem Moormans, geboortig uit den Briel, een man van zonderlinge beleefstheit, zoo dat hy ook onzen schipper verzagh van een weinigh van verscheide soorten van groente, dat daer wel wast, maer zeer schaers. Tot vergeldingh deed men hem een vereering van koorn. Hier rondom is veel visch: vleesch ook in overvloedt, wat soort men ook begeert. Men koopt een koe voor 3 of 4 ryxdalers, een varken voor een of anderhalven ryxdaler: een hoen voor 2 stuivers: eenen entvogel voor 5 of 6 stuivers. Koorn en drank moet'er gebragt worden: dogh Rys is'er overvloedigh. Deze plaets staet ook onder den Commandeur. Zyn Secunde was een Opperkoopman, genaemt de Bitter. In 't gemeen is 'er een predikant. Wy huisvestten in eene der fraeiste en grootste woningen by Bartram de Graef, Vendrig in dienst der Maetschappye. Ik vond hier twee soorten van munt. De eene wort genaemt *Fanums*. Vier gaen 'er in eenen Hollantsen schelling. De andere penningen noemen ze *Basaroeken*; waer van'er 64 in een dubbeltje zyn.

Deze plaets legt op de hoogte van 10 graden. Het is een Koningryk, en voor dezen een Bisschoppelyke stadt geweest in Asie in 't Westerdeel, ten Zuiden van Oostindie op de Kust van Malabaer, byna Zuidelyk en Noordelyk uitgestrekt. Ten Oosten heeft het een zeer hoogh gebergte. Het geweest is uittermaten vruchtbaer, lustig, en bloemryk: zoo dat de vernuftige Antonides het met recht noemt

Het vruchtbare Kochin, daer een gewenschte Mai
Gedurig 't velt vereert met haere bloemlivrei.

Van outs heeft Malabaer gestaen onder het gebiet van eenen Keizer, zynde toen uitgestrekt van de Kaep Komeryn tot aen Mangeloor, daer het Koningryk van Channara begint. Maer sedert de doot des laetsten Keizers is dit magtigh Ryk, dat voorheen (gelyk my gebleken is uit een gedenkschrift, nagelaten door den Commandeur Hendrik Adriaen van Rede, by den Heer Jakob Lobs, die in zyn plaets gekomen is) zevenenveertigh mael hondert duizent weerbare mannen kon uitleveren, in meer dan dertien Koningkryken, alle van Oppervorsten beheerscht, gesplitst. De voornaemste dezer Vorsten is de Koningh van Kochin, als gesproten uit de linie van *Cheram Perimal*, en den grooten Samoryn.

Meer niet heb ik om de kortheit myns verblyfs hier kunnen vernemen; zynde my dit nogh gezegt dat men de benedenlanden kan doorreizen over groote en kleene rivieren, die bevaren worden.

Dezen middagh waren wy weder van den Commandeur onthaelt, en des avonts met den ondergangh der Zonne van daer scheidende quamen met groote moeite aen boort om het holle water dat'er gaet wegens de barningen der klippen. Des nagts raekten wy met goeden wint onder zeil. Wy kregen, na eenigen tydt regen, donder, en blixem gehad te hebben, hoogh gebergte in 't oog, gelegen ontrent twee goede uren van ons, zeilende meest Z. Oost aen. Met den avont liet zich weder een voorteken zien van hart weder: waerom de zeilen daer toe bereit werden. Een uur in den nacht ontrent de Kaep *Komeryn* zynde kregen wy wel goedt weder, maer eenen ongunstigen wint, die des anderen daegs bleef duren. Des nagts viel'er weinigh regen. Des morgens den 8 waren wy voorby de Kaep gevaren, hebbende den wint uit den Noordoosten. Na den middagh verloren wy de Kaep Komeryn uit het gezicht, en houdende den koers Oostzuitoost, en Zuitoost ten Oosten, kregen stilte en tegenwint den heelen nacht. De Kaep Komeryn.

De wint nu voor, dan tegen ons zynde, spoeiden wy echter zodanigh voort, dat wy den 10 in den morgenstont het eilant Ceilon in het gezicht hadden. Dit is een hoogh gebergte, op welker een deel zich een spits even als een suikerbroot vertoont, dragende den naem van Adams piek. Dit spits ziet men maer nu en dan, Het eilant Ceilon. Adams piek.

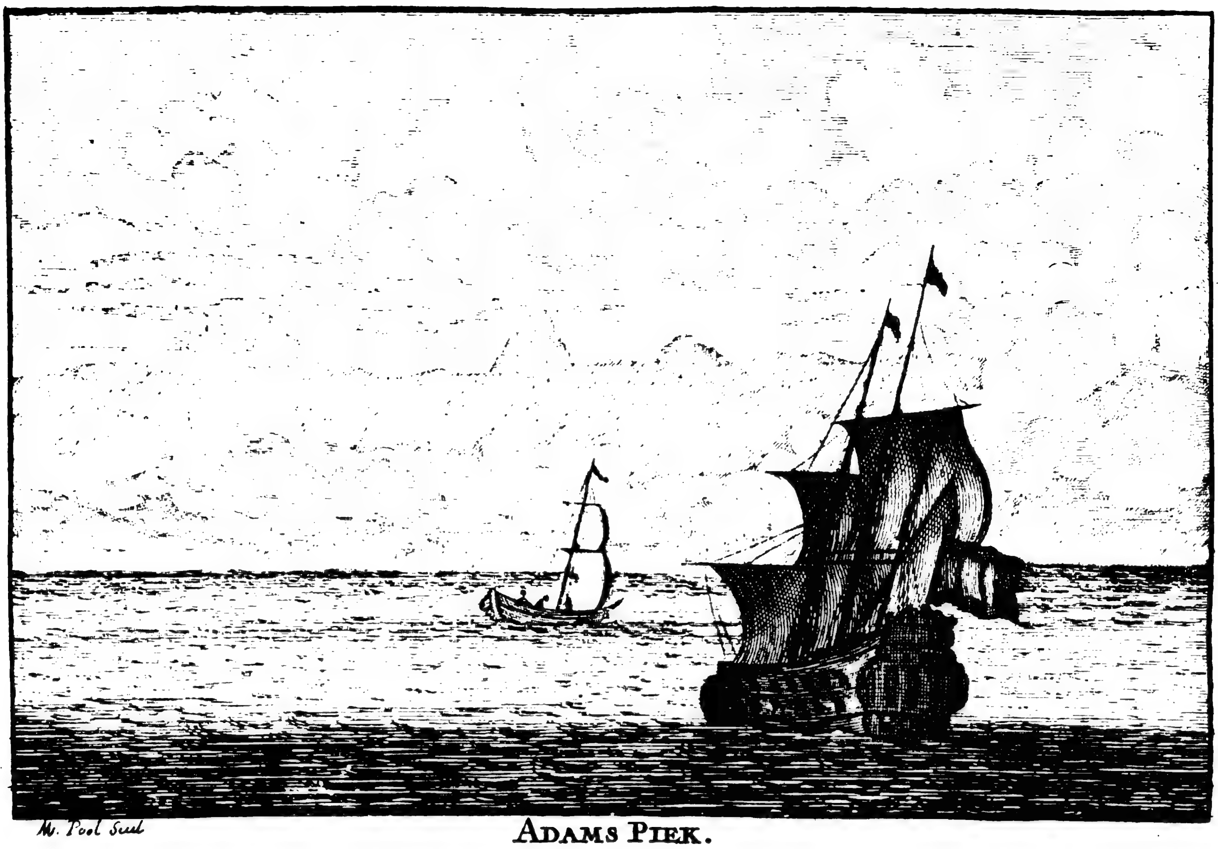
M. Pool Sculp.
ADAMS PIEK.

dewyl het den meeften tydt met wolken bezet is, die tot om laegh dryven. De beeltenis gaet hier nevens.

Des avonts ten 8 uren ankerden wy op 39 vademen waters, en gingen den 11 met het opkomen des dageraets weder onder zeil, krygende dus de ftadt Gale in 't gezicht. Maer wy konden om de ftilte voor den avont daer niet aenkomen. Wy bleven dan op anderhalf uur afftant ten anker op 17 vademen waters. Des morgens daer aen lieten onze fchipper en boekhouder zich naer de ftadt roejen om hunne brieven over te leveren. Wy lichten ten tien uren door toedoen van den zeewint het anker, maer konden egter door den harden wint, die ons tegen was, niet binnen de haven komen.

Als men nadert tot deze Baei van *Punte Gale*, wort'er om het half uur een kanon geloft tot fein, dat het fchip in de baei moet zyn: dewyl men zonder loots niet dan met het grootfte gevaer naer binnen kan zeilen om de blinde klippen, waer van eenige zeventien, vyftien, twaelf, elf, en minder voeten onder water leggen.

Blinde klippen.

Ik begaf my dan voor den avont met de fchuit van den Loots, die weder naer 't lant roeide, derwaert, en daer aengekomen nam eene nachtruft in de ftadts herberge. Des daegs daer aen begroette ik den heer Commandeur Nicolaes Welters, die my beleefdelyk ontfingh met aenbieding van my allen dienft te doen, dien ik begeerde. Hy was Opperhooft geweeft op Zoete Kryn, en voor weinig weken hier eerft aengekomen. Dezen avont veranderde ik van herberg, om in meerder ftilheit en gemak te wezen, ter oirzake myner onpaffelykheit. Want myn oogmerk was my hier wat te verquikken zoo ontrent de ververfchingh van fpyze, als anders. Ik nam dan plaets ten huize van Sibrant Dirksz van Streek, fergiant in dienft der Maetfchappye, in wiens woningh ik den onderkoopman Pieter Denyffen vont, die te voren ook in Turkye en Egipten geweeft, en in mynen tydt Venetie doorgereift was. Het regende hier dagelyx tot den 17 der maent: welk weder al twee maenden voor onze komft geduurt hadt, zynde zulk een gewelt van regen gevallen, als noit by geheugen van menfchen gezien was, daer nogtans het voorleden jaer droogh was geweeft by uitnementheit. In de volgende dagen beterde zich het weder merkelyk, fchoon het fomtyts na den middagh nogh al regende.

In deze haven vond ik 5 fchepen der Maetfchappye leggen, waer van drie gefchikt waren tot de reis naer het vaderlant, komende ondertuffchen twee fchepen der Maetfchappye van Bengale hier aen.

Den

Digitized by Google

Den 18 der maent gaf de Commandeur het affcheitmael aen de genen, die naer het Vaderlant ftonden te zeilen. Dit gezelfchap beftont wel in 60 perfonen. Myne onpaffelykheit deed my de noodiging, om 'er by te zyn, afflaen.

Groot gevaer van brant.

Ontrent middernacht na den volgenden dagh was hier haeft een groot ongeluk gebeurt. Want iemant befchonken zynde ftak uit onvoorzichtigheit met een kaers den brant in het fchip, genaemt het Gein, die zyn begin nam aen eenen hoop uitgeplukt touwerk, waer door al eenigh befchot in de zood was aengefteken, die tegens de kamer des konftapels aenkomt. Dogh de vlam wert binnen weinigh tydt meeft door zorgvuldigheit van het volk op de byleggende fchepen gebluft tot behoudeniffe veeler menfchen, die met fchip met al; indien de vlam vatten aen het bufpoeder gevonden had, zouden opgefprongen, en zonder twyffel eenige der byleggende fchepen met zich gefleept hebben, zoo dat wy Godt voor het verhoeden dezer zwarigheit, die door misbruik des dranks veeltyts voorvalt, wel hartelyk te danken hadden.

Toereeding tot vertrekken.

Op den 20 der maent voeren twee fchepen ter haven uit, blyvende op de reede ten anker, ook nogh een des daegs daer aen. Zy waren genoemt *Carthago*, *'t Gein*, en *Beverwyk*. Hier mede nam ik de gelegenheit waer van een pakket brieven aen myne vrienden in het vaderlant af te vaerdigen. Middlerwylen wert de trom door de ftadt geroert, en met uitroepen het fcheepsvolk aen boort geperft, met bedreiging dat al wie op den gezetten tydt niet verfcheen, aen de keten geflagen zou worden. Hier op haeftte zich in de twee volgende dagen yder om t'fcheep te gaen, en daer gekomen zynde wert al het volk gemonftert op den 23 der maent, en hier op ging men den volgenden dagh onder zeil. Daer quam ook een fchip uit het vaderlant aen, behoorende tot de kamer van Amfterdam. Na dat de brieven afgehaelt waren, zeilde men vervolgens voort naer Colombo. Hier verfchenen twee Engelfche fchepen, die hunnen koers om de Weft namen. Nu overviel my de koorts weder twee malen, nevens een uitnemend fterke afgangh, die telkens twee of drie etmael nagt en dagh bleef duren; waer door ik zeer zwak bleef.

Krokodil gevangen.

Op den eerften Kersdagh was hier een levendige Krokodil gevangen, hier onder den naem van *Kaeiman* bekent. Hy was zeftien en een half voet langh, en zes en een half dik. Men wift zeker dat hy op deze kuft 32 perfonen verflonden hadt, en men twyffelde niet of'er waren meer menfchen van hem omgebracht. Hy was van mannelyke fexe, die men voor de fchadelyxte hout. Dikwyls was 'er jagt op gemaekt, maer altyt vergeefs. Omgebragt zynde wert hy den volgenden dagh binnen de ftadt, en voor des Commandeurs huis gefleept, die hem gezien hebbende aen de Wontheelers van het Ziekenhuis verlof gaf om hem te openen, dat den zelven namiddagh gefchiedde. De nieusgierigheit dreef my derwaert, om de inwendige geftelteniffe van dit beeft te befchouwen, begerig te weten of'er ook by avontuur een menfch in mogte gevonden worden. Het was ook zoo. Zy haelden het meefte gedeelte van een menfchelyk geraemte daer uit, zynde armen en handen nogh aen een, ook de beenen en voeten, maer het vleefch verteert. Zy vonden ook een ftuk van de herffenpan, en ongelooffelyk veel vet in zyn lichaem, dat zy'er altemael uitfneden om'er zich van voor een geneesmiddel te bedienen. Want het wort gehouden zeer dienftigh te zyn voor lammigheit, trekking van zenuwen, en ongemakken door koude veroirzaekt. Men verhaelde my dat deze beeften op zommige plaetfen geen quaedt doen, dat my vremt voorquam. Evenwel wort dat voor zekere waerheit gemelt. Als deze gedrogten hunne eiers zullen leggen, graven ze in het lant eenen diepen kuil, waer in zy die verbergen. Daer broeienze zich zelf uit. Zoo dra dat gefchiet is, komt de Krokodil daer by, en fpart den bek open. Alle die'er in loopen flikt hy in. Die 'er voorby gaen, begeven zich aenftonts naer het water. Hier te lande zyn'er, die eens zoo groot zyn als deze was, ja ook grooter. Zy hebben geen tong. Als ze den bek openen ziet men een groot gat als een hol, door het welk ze alles kunnen inzwelgen. Als ze op het lant eenen zandigen of weeken grondt onder zich hebben, loopen ze zoo ras dat ze een menfch kunnen onderhalen. Als de gront fteenagtigh is, niet, dewyl hun pooten van onder te zacht zyn. Zy nemen de beeften van het velt, zelf tot buffels toe, fomtyts wech. Eenige hebben zulke groote tanden, dat men uit zinlykheit daer kruithoorntjes van maekt. Hun eiers zyn kleen, en niet grooter dan ganzeneiers, dogh wit van koleur: de manlykheit naer gelangh van het lyf niet groot, en voor aen als van een gefpleten, aen welker onderfte gedeelte iets als een tongetje uitfteekt. Men droogdeze op myn verzoek, en gat ze my mede op de reize. Men voegde daer eenen der ballen by, zynde de ander in het openen vermift. Zy hebben gedroogt zynde eenen reuk van Muskus. Ik nam ook van hun een flesje met gefmolten vet.

Befchryving van dit ongedierte.

Digitized by Google

Manier van het vangen der Krokodillen.

Deze beesten worden gevangen met eenen grooten Haei-hoek, die vast gemaekt wort aen eenen doorgesneden strengh van zeilgaren van veertig of vyftigh draden. Men gebruikt dit garen enkel om den hoek te beter vast te hechten in het lichaem van het beest. Want deze draden dun zynde zetten zich zodanigh tusschen zyn tanden, dat het den hoek niet kan afbyten, die dus ingezwolgen in de maegh vast raekt. Want deed men den hoek aen een sterk tou of keten, het zou 'er mede te werk gaen, of het een zwavelstok was, en bryzelen alles aen stukken. Zoo dat alle deze draden dienen om het met den hoek bedektelyk te verschalken.

Manier van hen om te brengen in de vyvers.

Op Ceilon en elders in Indie vint men deze dieren wel in groote tangen of vyvers. Om hier mede een schouspel van vermaek aen te rechten, is men dan wel gewoon hen om hals te helpen: dat op deze wyze toegaet. Men neemt eenen darm, die zeer droogh is, en de lengte heeft van drie of vier voeten. Dezen vult men met levendige kalk, en wind hem om eenen kreng of doot hoen. Dit aes in het water geworpen wort zeer gretigh van den Krokodil ingeslokt. Maer als het ontrent een etmael in zyn maegh gelegen heeft, ontdoet zich de darm, waer door de kalk zich door zyne ingewanden verspreit, en hem als in vier en vlam zet, zoo dat hy dol van pyn uit en in het water springt tot dat hy den geest geeft.

Kracht dezer beesten.

Hoe sterk deze beesten zyn, blykt hier uit, dat meenigmael een Krokodil op de eerste wyze gevangen, en met magt van volk op 't lant gehaelt, en door middel van stokken omgekeert, na dat men zynen buik opgesneden, en de ingewanden daer uit gehaelt heeft, zich eindelyk losgelaten zynde met groote kracht heeft omgekeert, en nogh wel twintig of vyfentwintig schreden voortgeloopen is.

Men verhaelde my by deze gelegenheit van het vangen dezes Krokodils dat veertien jaren te voren ten tyde van den Commandeur Sloot met den zegen door 't volk van 't schip, den Koningh van Bantam, ontrent Jappaer gevangen was, een Haei met 45 jongen in 't lyf: welke geopent zynde alle de jongen daer uit quamen: zwemmende aenstonts in de tobben met water gevult, die daer toe gereedt gezet waren. De kleenste dezer jongen was als een gemeene schelvisch. Ik bequam hier twee Kelderflessen met verscheide soorten van gedierten in *Spiritus*, gespikkelde Krokodillen, jonge Leegwanen of Hagedissen, Kameleons, Schorpioenen, Duizentbeenen, een groene blinde slangh, en andere dieren: ook eenig zeegoet, dog van weinigh belang. Ik gingh zelf aen den waterkant om het een en 't ander op te zoeken, maer vond weinigh. Waerom ik verscheide menschen verder daer op uitzond. Elk bragt al wat. Uit het gebragte zogt ik wat my behaegde, en worp het overige weech. Want zy quamen met zoo veel steengewas, als 2 of 3 mannen dragen konden, om dat zy niet wisten wat goedt of quaedt was: en ik was veel te zwak, om my met hun derwaert te begeven. Men vint op dit eilant meenigte van planten en kruiden, die voor groote geneesmiddelen gehouden worden: dogh die op te zamelen is het werk van luiden, die zich des verstaen. Evenwel liet ik'er eenige uit het bosch halen, onder andere *Hackemelle*, dat den naem heeft, als men in het bladt eenen keisteen rolt, en in den mont neemt, het den steen kan doen verbryzelen. Zoo dat ook het drinken van het sap uit de bladeren heilzaem voor het graveel gehouden wort. Het bladt gelykt naer dat van de Cellery, dogh is wat donkerder groen. Ik was van voornemen daer eenigen geest uit te trekken, maer de tydt liet het niet toe. Zoo dat ik my most te vrede houden met het medevoeren der gedroogde bladeren, nevens de uiterste knopjes, die getrokken gelyk Teebladen de zelve kragt tot het verdryven van steen en graveel hebben.

Margin notes (right): Haei gevangen. — Uitheemsche dieren. — Heilzame kruiden.

LII.

Digitized by Google

XLVIII. HOOFTSTUK.

Inkomsten voor de Maetschappye uit het eilant Ceilon. Beschryving der stadt Gale. Meenigte van menschen tot den Christelyken Godtsdienst gebragt. Dragt der Singalezen. Meenigte van Olifanten. Overvloedt van Kaneelboomen.

MY was hier, ik beken het, een groot velt geopent, om te gaen weiden in de beschryvinge van dit beroemt eilant Ceilon, en te voldoen aen de nieusgierigheit der lezeren, die begerigh zyn om naeukeurige kennisse dezer gewesten te erlangen. Myn lust ook strekte daer genoeg toe. Maer ten deele myne groote onpasselykheit, ten deele ook de korte tydt, dien ik daer maer zou hebben kunnen doorbrengen, hebben my belet het lant in te trekken, en kennisse te nemen van de aenmerkelyke overblyfselen der outheit, die men my gezegt hadt dat daer te vinden waren. Evenwel heb ik uit geloofwaerdige luiden deswegen bericht genoegh ontfangen. Maer dewyl ik my in het toestellen van dit gansche werk heb als eenen regel voorgeschreven niets te boek te slaen, dan dat ik met myne eige oogen gezien en zelf ondervonden heb, zal ik de aenmerlykheden, die ik anders te melden had, met stilzwygen voorbygaen; my vergenoegende met den lezer ter loops iets te zeggen van de merkwaerdige inkomsten, die de Indische Maetschappy in 't algemeen uit dit gewest trekt.

Inkomsten der Maetschappy.

Kaneel. Deze bestaen voornamelyk uit de inzameling of het schellen der Kaneel, die in geen andere lantstreek zoo goet en deugtsaem als hier te vinden is. De Gouverneur heeft maer te bevelen hoe veele balen (elke bael hout 80 ponden) jaerlyx door de *Chalins* (dit is een volk, dat al van de heidensche tyden af verplicht is geweest de kaneel te schellen voor den Lantheer, en dat voor een loon, die niet noemens waerdig is) moeten gelevert worden.

Areecq. De tweede inkomst ontstaet uit de Areecq, waer in niemant buiten de Maetschappy handel magh dryven: zoo dat alle de onderdanen der zelve gehouden zyn hunne ingeoogste Areeknoten in de pakhuizen der Maetschappye te brengen, en dat voor eenen geringen prys. Deze vrugt wort dan weder tot groot voordeel aen de handelaers, die hierom van Kormandel komen, omgezet: om nu niet te zeggen dat de Maetschappy deze vrucht somtyts met haere eige schepen naer Bengale en Suratte verzend om verkogt te worden.

Lywaten. Het derde voordeel komt uit het verkoopen der grove Madureesche en Kormandelse Lywaten, die alle ongebleekt en ruw, zoo alsze van 't getou komen, met aengename winst vertiert worden.

Olifanten. Het vierde komt uit het verkoopen der olifanten, die gevangen worden in de landen van Columbo, Maturan, en in het Koninckryk van Jaffnapatnam: op welke laetste plaets dese beesten meest aen de Golcondaesche en andere Mooren met grootte voordeelen verkogt worden.

Het vervoeren dezer beesten. De olifanten, die in de landen van Columbo en Maturan gevangen worden, plagten voorheen met veel moeite en onkosten door de schepen der Maetschappye buiten het eilant en naer Jaffnapatnam gevoert te worden. Maer sedert eenige jaren is'er met zware moeite een wegh door een dicht en woest bosch van Negomb af, door het lant des Konings van Kandie, tot Jaffnapatnam toe gemaekt. Deze wegh beslaet wel vyftig mylen. Dit werk is met grooten arbeit van de inlanderen, die in het gebiet der Maetschappye wonen, verricht zonder eenige noemens waerdige onkosten. Hier door is te weeg gebragt dat nu die zware beesten met kleene kosten na Jaffnapatnam kunnen vervoert worden.

My is door luiden, die geloof verdienen, en kennisse van zaken hebben, verhaelt dat de Maetschappy zoo veel olifanten krygen kan, als zy zelve begeert, moetende de zware jagten die aengestelt worden om hen te vangen, worden uitgevoert door inboorlingen van't lant, onder het gezag eeniger Amptenaren der Maetschappye. Indien my had mogen gebeuren zoodanigh een jagt by te woonen, ik zou in geen gebreke blyven van die hier naeukeurigh te beschryven met alle hare omstandigheden. Maer dit niet geschiet zynde zal ik daer niet in treden, en hier alleen aentekenen het geen my door ooggetuigen verhaalt is, dat somtyts in eene jagt in de Columbische landen wel 160 en meer olifanten gevangen zyn. Hier uit kan de lezer zelf wel oordeelen wat werk daer aen vast moet zyn, eer zulk een jagt uitgevoert is, en wat het in heeft een groot getal van zulke zware en wilde beesten te temmen, en hen van genoegsaem voedsel te verzien.

Digitized by Google

Hier kon men byvoegen het voordeel dat de Maetſchappy trekt van dit eilant, of de landen die daer onder hooren, uit

Parelviſſchery.

de parelviſſchery: het zy die gehouden wort te Tutucoryn, leggende op de Kuſt van Maduree: het zy in de bogt van Arippo, onder het gebied van Mannaer. Maer hier is zoo veel ſtaets niet op te maken, omdat de voordelen alle jaren niet even groot zyn. Evenwel als 'er op eene dezer twee plaetſen een viſſchery aengerecht wort, trekt de Algemeene Maetſchappy nogh al een winſt, die niet heel te verwerpen is. Onder my beruſten goede ſtukken, waer uit ik een nette beſchryving dezer parelvangſt zou kunnen geven. Maer dezelve reden, die my doet zwygen van andere dingen, die van my niet gezien zyn, wederhout my ook hier, niet gezint myn boek te vergrooten uit berichten van anderen, of uit de verhalingen der aentekeningen, by andere ſchryvers geſtelt. Alleen zal ik hier byvoegen dat het voordeel der Maetſchappye ontrent deze Viſſchery voornamelyk voortkomt uit de zoo genaemde Steengelden.

Steengelden.

Want elke parelduiker, zoo veel als 'er op een vaertuigh zyn, heeft eenen ſteen, waermede hy zich naer den gront begeeft. Naer de grootte nu der vaertuigen heeft elk veel of weinigh duikers. De grootſte hebben 'er niet boven de 16 of twintigh: de kleenſte zes of agt. Als deze viſſchery nu volkomen is, dat is, beſtaet in 450 vaertuigen, zyn de inkomſten al van eenige waerde.

Parruwas.

De *Parruwas*, menſchen, die den Roomſchen godtsdienſt oeffenen, betalen voor elken ſteen zeven: de heidenen negen en een halven: en de Moren nevens alle die van den Mahometaenſchen godtsdienſt zyn, twaelf ryxdalers. Welk gebruik al van de Portugeeſche tyden af ingevoert nu nogh by de Maetſchappye onderhouden wort.

Beſchryving der ſtadt Gale.

Nu ga ik over tot de beſchryvinge der ſtadt Gale. Zy is uit den aert ſterk, als zynde aen de meeſte waterkanten met klippen en banken bezet: zoodat zonder lootſen in de haven niet te komen is, die half maens ten Ooſten der ſtadt legt, rondom wel verzien van kanon. De ſtadt heeft goede muren, en brave borſtweringen ten deele van louteren ſteen op de rotſen gebout, ook bequame bolwerken met verſcheide vaſte punten, genaemt de Zon, de Maen, de Star, waer tuſſchen de ſtadts poort komt. Dan volgen de andere punten, de Matrozepunt, Utrecht, de Vlaggeklip, Venus, Mars, en Eolus.

Punten der bolwerken.

Daer is maer eene poort aen de Ooſtzyde, die de waterpoort genaemt wort. Het begrip der ſtadt in de rontte binnen om den wal (want van buiten kan men niet omgaen) beſlaet ontrent een kleen half uur op de wyze eener ſterkte. Zy heeft eenige goede ſtraten van aerde, ten deele met gras begroeit. Veel fraeie huizen zyn'er, onder andere dat van den Commandeur, dat groot en met brave vertrekken verzien is.

Huis des Commandeurs.

Het ſtaet op een hoogte of zantheuvel, tegen over het magazyn der Maetſchappye, dat zeer groot is.

Magazyn.

Maer de zydmuren van binnen aen den waterkant ſtaende vond ik vochtigh en uitgeſlagen, en het houte bovenwerk meeſt vergaen, of opgegeten door de witte mieren, die daer in groote meenigte zyn. De opgang van het zelve komt binnen de ſtadts poort. Het eene einde des zelfs wort voor de Kerk gebruikt des morgens voor de Hollanders, en na den middagh voor de Singalezen. Buiten ziet men veele tuinen met Klapperboomen bezet, en vint'er veele wegen, die vermakelyk om te bewandelen zyn. Het gebergte ten Ooſten leggende is vol boſch, waer heen men bequamelyk langs de ſtrant om de haven kan gaen. Daer in onthouden zich veele Steenbokjes, ook Hazen, en veelerhande gevogelte. Wilt wort'er zelden te koop gebracht. Andere eetbare waren bekomt men bykans voor zulk eenen prys als te Kochin, uitgezeit de boter, die dier en ſlecht is.

Eetwaren.

Viſch genoegh, maer niet in zulk eenen overvloedt als te Kochin. Als men hier een ſchip in 't gezicht heeft, wort de vlagh opgehaelt, die anders noit waeit. Zy ſtaet op een klip aen den zeekant, daer een gebou is gezet waer in men langs verſcheide trappen opgaet. Hier wort altoos eenige wacht gehouden.

Munt.

De munt op dit eilant beſtaet in Koper. De grootſte ſoort van gelt heeft de waerde van een dubbeltje, en maekt uit vyf *Tamma-Kasjes*. Dan heeft men een penning, die de waerde van eenen ſtuiver heeft, dat is 2½ *Tamma-Kasjes*. De derde ſoort is een *Tamma-Kasje*. De vierde een half. de vyfde is een duit, en heeft dezelve benaminge. De zeſte een penning. Alle deze munten worden in het algemeen *boeſeroecke* genaemt. Voor de reſt is het al Hollantſch gelt, wat 'er gaet.

Scholen.

In deze ſtadt zyn verſcheide ſcholen om de Singelezen, die Chriſtenſch geworden zyn, te onderwyzen, en in den godtsdienſt op te queken. Hier toe zyn byzondere ſchoolmeeſters, door de predikanten bequaem gemaekt tot deze onderwyzinge. Deze houden zich op alle buitenpoſten, wordende alle zes maenden door de Dienaers des Goddelyken woordts beſocht. Door dit middel zyn 'er veelen tot het Chriſtelyk geloof overgebragt.

Kleeding der Singelezen.

De kleeding der Singelezen, die half zwart zyn, is niet anders dan een witte linnendoek om het onderlyf geſlingert, han-

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

hangende tot op de knien, zoodat het overige des lichaems naekt is. De vrouwen binden een kleedt, dat wat langer is, om het lyf hangende even als een rok. Dit dragenze van verscheide kleuren, elke naer hare zinlykheit. Zy noemen het *Sarasse*. Het bovenste hier van komt als een kort linne borstrokje onder los hangende genaemt *'Tjolie*. De aenzienlyxte dragen 'er zulke twee, waer van het bovenste *baedjoe* genaemt wort, en meest met kant bezet is. Alsze ter Kerke of anders uitgaen, trekkenze witte kouffen en geborduurde muilen aen. In huis hebbenze bloote voeten, gaende op houte ingeleide voetplankjes voor met een verheven knopje, dat ze tusschen den grootsten en tweeden teen weten te vatten, om 'er dus op te kunnen gaen. Voor en achter legt een houten blokje twee vingers breet hoogh. Deze plankjes noemenze *'Tsierie-poe*. Het hooft is bloot; 't haer agter als een tuit omgeslingert en vast gesteken. Om den hals hebbenze een kleene goude keten, waer aen een bootje of ander juweel hangt, dat op de borst komt. Daer over hangt een grooter keten, die tot op het onderkleet afhangt. Over de slinker schouder hangt een *Tooke* of witte floerse doek of wel van andere stoffe en koleur, naer yders verkiezing, met goutdraet doorwerkt, die voor tot ontrent de knie komt, dogh agter kort is. Aen het wit lysje komen de mouwen tot by de hant, daer ze goude of andere armringen aen hebben als aengewezen wort door het getal 192. De gemeene vrouwen gaen veel met eenen langen doek om het lyf, en een borstrokje: eenige ook met den doek om 't onderlyf alleen, en voor de rest naekt even als de mannen. Onder de voornaemste zyn veele *Metsietse*, die goedt Hollantsch spreken.

Olifanten.

Men ziet op dit eilant een groote meenigte van Olifanten, die zich ontrent 20 uren van hier onthouden, wordende daer van op eene jagt 100 ja wel 150 en 200 gevangen in een korael of fuik, welker vleugels zich meer dan drie uren verre uitspreiden. Hier dryvenze deze beesten naer toe. Dit jagen geschiedt gemeenlyk om de drie jaren eens, doende de Maetschappy grooten handel met het verzenden dezer beesten naer de kust van Kormandel, Suratte, en elders. Zy worden verkogt naer dat ze groot zyn, geldende de voornaemste wel 2000 Ryxdalers, de kleener naer gelangh. Ook wort hun jongkheit of ouderdom in agt genomen.

Gewassen.

Onder de Gewassen munten, als gezegt is, de Kaneelboomen uit, die hier in groote meenigte gevonden worden. De oli der zelve, die uit de bloem komt, wort dik als een pap en tot een half brootje gemaekt. Zy is wit als kaersmeer, die daer ook wel van bereit wort. Geenen reuk heeft zy. Zy wort voor een goedt middel tot de Ambeien gehouden. De Heer Fiskael Modè daer een geschenk van gekregen hebbende had de goetheit van my daer van mede te deelen.

Gelegenheit van Ceilon.

Men hout dit eilant Ceilon, by anderen ook genaemt *Ceilan*, ook wel *Ceylan*, en by de inwoners *Lankaron* en *Tenarissim*, voor het oude Taprobana. Het is groot, en byna rondt, vruchtbaer uittermaten. Het legt in het Zuidwester deel van Oostindie, in 't Noorderdeel der Indische zee, ten Z. O. en niet verre van de kust van Kormandel, aen de golf of zeeboezem van Bengale. Het heeft zeven verscheide Koningkryken, waer van *Kandea* of *Kandy* het voornaemste is. De voornaemste steden zyn *Kandy*, *Colombo*, *Punta Gale*, *Zegombo*, *Jaffnapatnam* en *Baticalo*.

Begroeting op Nieujaer.

De eerste dagh des jaers 1706 gerezen zynde begaf ik my naer den Heer Commandeur, om den plicht eener Nieujaerwensch af te leggen, gevolgt van ander gezelschap, dat om de zelve reden daer quam. Wy werden wel ontfangen en voor onze beleeftheit bedankt.

Den 3 der maent zagen we een schip aenkomen, en den volgenden dagh nogh twee andere, waer van het eene op de reede ankerde. Hier mede quamen ook brieven van den Gouverneur te Colombo met last, dat ons schip alleen zou hebben te vertrekken, hebbende wy te voren al besluit genomen van naer Batavie te zeilen in gezelschap van de twee schepen hier aengekomen. Wy maekten ons dan den 5 der maent hier toe gereedt, namen afscheit van den Commandeur, die my nevens den schipper de Haen, en onzen boekhouder des avonts ter maeltydt onthaelde, en van alle andere vrienden, die my vrientschap bewezen hadden.

Toereeding tot vertrek naer Batavie.

Digitized by Google

LIII. Hooftstuk.

Vertrek van Gale. Het eilant Engano. De kust van Zillabaer. De Straet Sunda. Bantam. Komst te Batavie. Beleeftheit van den Generael van Indie.

Op den zesten der maent January begaf ik my des morgens ten 6 uren aen boort. De Fiskael quam 'er ook om het volk te monsteren; waer op wy ons anker lichtten, en ontrent het vroegschaffen van den Kok op de buitenreede geraekten met eenen goeden N. N. Westen wint. Toen keerde de Fiskael met de andere vrienden, die met hem gekomen waren, weder aen lant, en wy vervolgden onzen wegh. Wy namen onzen koers Z. en daer na Z. ten Oosten aen, gaende naer wensch voort. Des nagts keerde de wint, en het wert stil. Wy worpen het loot uit, maer vonden geenen gront. Des anderen daegs na den middag verloren wy het eilant Ceilon uit het gezicht. Wy namen den koers al Zuitoost ten Oosten, in zeer veranderlyk weder, stilte, regen, wint, storm en beroerde lucht, zoo dat wy somtyts de braem- en marszeilen mosten innemen. Des nagts na den 13 der maent zagen wy by licht weder de Noortstar zeer laeg aen de kimmen, die men anders hier, als men de Linie nadert, zelden ziet, noit altydt by onstuimigh weder. Op den 18 den wint Noortwest ten Westen hebbende hielden wy den koers Z. O. ten Oosten, wanneer wy ten 5 uren gisten dat wy de *Linie Æquinoctiael* door waren, krygende hier de Zuider breette of Pools hoogte, wordende die bevonden 0 gr. 31. min. de lengte 124. gr. 32 min. Den 19 was de wint West Zuidwest, en de koers Z. O. ten Zuiden, zynde de Zuiderbreette 0 gr. 38 min. Den 20 waren wy op 1 gr. 45 min. Des morgens met eenen Westen en Noortwesten wint met styve koelte kregen wy de hoogte van 2 gr. 8 min. zeilende Z. O. ten Oosten aen met schoon weder, dat den volgenden dagh bleef duren. Echter veranderde het weder, zoo dat wy met veel tobbens de maent van January ten einde bragten.

Vertrek van Gale.

Met het begin der volgende maent keerde het schoon weder tot ons, waer door wy veeltyts stilte kregen en groote warmte, daer uit ontstaen, die ons zoo wel by nacht als by dagh hinderde. Maer de wint den 4 draeiende, en het weder beroert opkomende, gaf ons hope van veranderingh, die wy ook met blytschap vernamen, toen de wint uit den Zuidwesten begon te waejen. Want wy waren bekommert dat wy door stilte en ongunstigh weder ligtelyk langh zouden kunnen zwerven, nochte eenige vaste gissinge maken. Wy hielden den koers al Zuidoost ten Oosten. Den 5 hadden wy nogh al goeden wint, en vonden ons op 4 gr. 23. min. Het weder veranderde kort daer aen, en wy dus zwervende konden nogh al geen lant bemerken. Wy hielden den wegh al Z. Oost aen. Kort daer aen kregen wy by nagt harde valwinden en zwaren regen, hoedanige buien men gemeenlyk verneemt ontrent de westkust in de quade *Muson*, zoo als hier het wintersaizoen genoemt wort. Hierom most men telkens zeil minderen. Nu hielden wy O. Z. O. en ten Oosten aen met kleen zeil, omdat wy vermoeden hadden van onder den wal te zyn. Des hielden wy al Oost aen om den wal in 't gezicht te loopen. Hier op kregen wy de hoogte of Zuiderbreette van 4 gr. 38 min. de lengte van 127 gr. 25 min. verscheide dagen dus geslingert door de verandering van wint en weder kregen wy den 11 der maent eenen Z. westen wint, die lustigh doorwoei. Op den middagh bevonden wy de hoogte van 5 gr. 3 min. latende het by den koers van O. Z. Oost nogh heen loopen met donker weder en regen. Wy worpen des nagts het loot, maer vonden geenen gront. Den voorleden dagh haddenwe een Starmeeutje, en twee witte meeutjes gezien, dat de zeeluiden nemen voor een teken van lant, dat naby is. Want deze vogels begeven zich noit verre in zee. Des daegs daer aen vernamen wy weder zulk een Meeutje. Wy leiden het des nagts Z. West aen, en lieten het schip met weinig zeil dryven: totdat wy na verscheide buien van regen en harden wint, en ongestadige koelte, onzen koers dan dus dan zoo nemende, naer gelegenheit van zaken, eindelyk het eilant *Engano* ontdekten, leggende in 't Zuidwesten, zeven of agt mylen van ons, en daer nevens de bergen der vaste kust, of 't hooge lant van Zillabaer ten Noortoosten van ons. Tusschen welke beide wy voortzeilden, wel verheugt zynde in het lant te zien, daer wy zeer naer verlangt hadden. Wy hielden nu Oost Zuidoost aen, hebbende weder ongestadigen wint en regen. Wy namen den

Meeuwen, een teken van nabyheit des lants.

Het eilant Engano.

Digitized by Google

den koers van 't Zuidoosten tot het Oosten, en daer na Oost en Oost ten Noorden. Wy waren nu naer gissing 7 of 8 mylen van het lant van de Westkust. Wy worpen hier het loot, maer hadden op 80 vademen geenen gront. Den 16 der maent zagen wy het hooge lant in het Noortoosten ontrent 5 mylen buiten den wal, en bevonden op den middagh de hoogte van 6 gr. 15 min. Toen vertoonde zich het Keizers eilant O. N. O. half Oost 6 of 7 myl van den vlakken hoek. Wy stierden nu Oost aen met schoon weder, nemende voor den avont de wint zoodanigh toe, dat wy naer onzen wensch op de Straet *Sunda* aenzeilden. Hier zagen wy verscheide stukken houts, waer op eenige vogels zaten, ontrent het schip heen dryven. Onze koers was nu Oost ten Zuiden aen, en voortvarende bevonden wy ons den 17 der maent met het begin van den morgenstont heel buiten onze verwachtinge, dewyl de lucht zeer betrokken was, maer een vierde deel van een uur van het Prinseneilant af. De schipper was de eerste die dat bemerkte, en geen kleene ontsteltenisse hier over gevoelde, dewyl het om het schip gewedt was, dat ligtelyk verloren zou geweest zyn, indien de dag zich niet geopenbaert hadt. Twee of drie uitkykers waren, als men gewoon is, gelast hier op te passen: Maer zy hadden door onagtsaemheit dit verzuimt, en werden daerom hier over voor den mast gestraft. Wy leiden het aenstonts ten N. westen en Noortwest ten Westen, en bevonden door peilen den hoek Oost ten Noorden drie mylen van ons te hebben. Op de laetste peilingh gegist Oost half Zuid 8 en een half myl waren wy door den sterken stroom om de Zuidwest gedreven 7 en een half myl: niet tegenstaende dat wy den ganschen nacht eenen doorgaenden goeden Westelyken wint gehadt hadden, hoewel de lucht somtyts onstuimigh en betrokken was. Wy besloten hier op zonder toeven den koers naer de veilige streek of *behoude Passagie* te vervolgen, dewyl wy nogh Zuidwest behouden konden voortraken. Dit wert ten eerste in 't werk gestelt. Dus stierden wy Z. Zuitoost aen, om boven het rif van den Westhoek te komen, gaende dus voort van het Z. Zuitoosten tot het O. en O. Noortoosten; waer door wy twee uren na den middagh binnen den eersten hoek van Java quamen, daer de diepte bevonden wert te zyn 42 vademen grof zantgront met schulpjes en kleene keisteentjes. Tot ons geluk bleef de brave koelte duren. Anders waren wy zekerlyk voorbygedreven, waer door de reize ligt 3 maenden veragtert zou geweest zyn: omdat men zou genootzaekt zyn geweest tot eene der naeste plaetsen in te loopen, om den tydt van den goeden *Mousson*, of voorspoedigen lantwint, af te wachten.

Keizers eilant.

De Straet Sunda.

Prinseneilant.

Deze Straet Sunda, of het begin der *behoude Passagie*, wort gerekent ontrent anderhalf myl breet te zyn, zynde van daer in de lengte tot Batavie 36 of 38 myl. Zy is een doorvaert of engte der Indische zee in het zuiderdeel van Oostindie, tusschen de Zuidoostkust van het eilant Sumatra, en de Westkust des eilants Java, waer by de stadt Bantam gelegen is. Een weinigh innewaert gekomen tekende ik het gezicht daer van, leggende het Prinsencilant ten Noorden van Java, en het eilant Java in 't Zuiden: waer voor zich een groote streek heen een ander lager eilant vertoont, genaemt het Nieu Eilant. Deze afbeelding wort gezien op N°. 193, daer het Prinseneilant aengewezen wort met de letter A: Java met B: het Nieu Eilant met C. Dit inkomen wort genoemt *de behoude Passagie*, om dat men daer in maer weinigh voortgevaren zynde ankergront heeft op 30 of 40 vademen waters; zynde met het inkomen aen d'andere zyde ten Noorden van 't Prinseneilant geen ankergront, daer het veel wyder is. Met den ondergangh der Zon wendden wy het O. N. Oost ontrent drie vierde deelen van een myl van den wal, hebbende den wint N. Westelyk met weinigh koelte en tegen stroom. Des nachts hadden wy weder veranderlyke winden, daer na stilte, en regen. Wy sukkelden dus ook de volgende dagen, geslingert door storm en onweder: tot dat wy den vierden hoek in 't Noortoosten ontrent twee mylen van den wal *Krackatouw* genaemt kregen. Hier quamen verscheide visschers met hunne vaertuigen van 't lant: zoo dat wy de sloep uitzonden om eenige ververschinge van hun te bekomen. Eenigen naderden ons van zelfs en quamen aen boort, verziende ons van *Pampes*, een soort van vischjes als botjes, en van *Masbanker*, een kleener en smaller soort, maer slegter. Zy veilden ons ook lantvruchten, als Klappers, Pompelmoesen, Piesang, Kaffers, een vrugt ront en roodt van koleur als een zeekastanje, dogh kleener en rondom met stekels bezet. Deze Kaffers zitten aen groote trossen in meenigte te samen, dogh elk heeft een byzonder steeltje. Van binnen is een groote steen, die als een pruim omzet is. De smaek tusschen zuur en zoet is niet te verwerpen. Ook bragten zy *frute lanse* megede ront, van koleur geel en ros, d'abrikoosjes niet ongelyk. Deze hangen als een tros druiven aen een. Hier nevens waren ook jonge Areek en Betelsbladeren, waer van wy in de beschryvinge van Batavie afzonderlyk zullen spreken.

De Straet Sunda afgetekent.

Visschers aen boort.

Lantvruchten.

De vrucht Kaffer.

Digitized by Google

Op den 19 der maent hadden wy veranderlyke winden. Wy liepen N. N. West, en lichtten het anker, zeilende Noort ten Oosten en N. Noortoost aen. Maer wy waren genootzaekt door de veranderlyke winden, en stilte, en tegenstroom voor den middagh te ankeren op 20 vademen waters. Maer kort daer aen lichtten wy het anker weder, stierende by den wint om de N. Noortoost en Noortoost ten Noorden. Dus raekten wy op den middagh weder voor het Tuianker op 19 vademen gronts met schoon weder. Na den middagh zeilden wy voort met wat gunstiger wint, maer niet langh daer na al weder ten anker, hebbende den hoek van Bantam N. O. ten Noorden anderhalf myl van ons. Des nagts was de wint veelerhande en meest met regen vermengt. Des morgens gingen wy weder onder zeil, nemende den koers N. en N. ten Oosten, rakende door de diepten van 19 tot 22 en 23 vademen waters. Voor den middagh ankerden wy weder door ongunstigen wint, en zagen veele eilanden meest al in hooge bergen bestaende. Na den middagh kregen wy den wint uit den Zuitwesten, en gingen onder zeil, hebbende met den ondergangh der Zonne den hoek van Bantam N. O. ten Noorden 2 mylen naer gissinge van den wal af. Weinigh in den avont leiden wy het ten anker op 27 vademen waters, dewyl wy by nacht uit vreeze voor de eilanden niet durfden voortzeilen. Want wy hoorden ook donderslagen, en zagen weêrlicht, en wederzyts aen den wal eenige vieren. Den 21 der maent hadden wy den wint nogh al tegen uit den Noortoosten, ook harden tegenstroom, zoo dat wy geankert bleven leggen. Dezen morgen quam van de kust Java een vaertuigh, waer van het volk ons weder vrugten als de vorige, en weinige kleene magere hoenders te koop bragt. Nu hadden wy den hoek van Bantam Noortoost, en het Eilant, genaemt *Toppers hoedtje* Noortoost ten Noorden anderhalf myl van ons, voor zoo veel wy gissen konden. De wint na den middagh een weinigh uit den Zuitwesten waejende, gingen wy weder onder zeil, hebbende den stroom te baet, houdende den koers N. O. ten Noorden. Met den ondergangh der Zonne hadden wy den hoek van *Karackatouw* N. N. Oost anderhalf myl van ons, gelyk het eilant *Toppers hoedtje* ontrent 2 myl. Met den avont zagen wy vyf of zes vieren aen den vasten wal, ook veel weerligt. Twee uren voor middernagt wert het weder stil: waerom wy het ten anker leiden op 27 vademen tusschen het eilant *Dwars in den wegh*, en het *Brabants hoedtje*, krygende kort hier op eenen zwaren storm en slagregen.

Het eilant Toppers hoedtje.

Hoek van Karackatouw.

Op den 22 der maent bragt ik twee gezichten op het papier, waer van het eerste ter regter zyde verbeelt is op N°. 194, waer in al wat genaemt is met letteren wort aengewezen. Dus betekent D het eilant *Dwars in den wegh*: E het eilant *Selebese*: F een gedeelte van het vaste lant der binnenwestkust, namelyk den noordhoek. In de tweede afbeelding N°. 195 toont de letter G den hoek van Bantam: H de kust Java: I het Brabants hoedtje, zynde een ronde rots of klip met geboomte bezet. Op dezelve wyze ziet men ook alle de bergen en eilanden vol geboomte; dat een zeer aengenaem gezicht geeft. Nu hadden wy den hoek van Bantam ten N. Oosten, en het Toppers of Brabants hoedtje ten N. N. Oosten ontrent 1½ myl van ons. Ontrent den middagh zagen wy een schip komende van Batavie, ook een boot der Maetschappye, en na 3 uren bevonden wy dat het een groote fluit was, geschikt naer het vaderlant. Zoo als wy zyn vlag zagen, toonden wy ook de onze, en zonden een sloep uit om te hooren dat we gaerne weten wilden. De sloep wederkeerende had twee stierluiden in, die na weinigh tydts weder vertrokken. Ondertusschen quam ook (gelyk gemeenlyk op deze streek geschiedt, om de schepen waer te nemen, en daer van bericht te brengen) een boot der Maetschappye, waer van de Stierman aen onzen schipper eenen brief toonde, waer by door de regering van Batavie de boekhouder van ons schip belast wert met de brieven der Maetschappye aenstonts met deze boot af te komen om die over te leveren. Dit zonder toeven geschiedt zynde, gingen wy voort onder zeil, dewyl de wint uit den Westen begon te waejen, en de stroom ons voordeligh was. Nu hadden wy den hoek van Bantam O. ten Zuiden, en het Topershoedtje W. Z. West, rakende door de diepte van 32 vademen waters. Ontrent een uur voor middernagt leiden wy het door stilte ten anker op 16 vademen waters met regenagtigh weder, zynde nu den hoek van Bantam voorby, en derhalven, gelykmen gemeenlyk rekent, agtien uren van Batavie. Wy gingen den 23 met het aenbreken van den dagh onder zeil met eenen West N. Westen wint, die styf doorwoei. Hier zagen wy den inham van Bantam, die zich wydt heen strekt. Hier voor of hier nevens legt *Pon. Panjang*, of het lang Eilant, dat men in het varen ter regterzyde laet leggen. Nu hadden wy ook den blaauwen bergh in het gezicht. In de verbeelding van 196 wyst de letter K *Pon. Panjang*: L den blaauwen bergh, die zeer hoogh is: M den inham van Bantam: N den hoek van Bantam. Wy voeren ook voorby de stadt, waer

Gezichten afgetekent.

Inham van Bantam.

Lang eilant.

Blaeuwe bergh.

Afbeelding dezer streken.

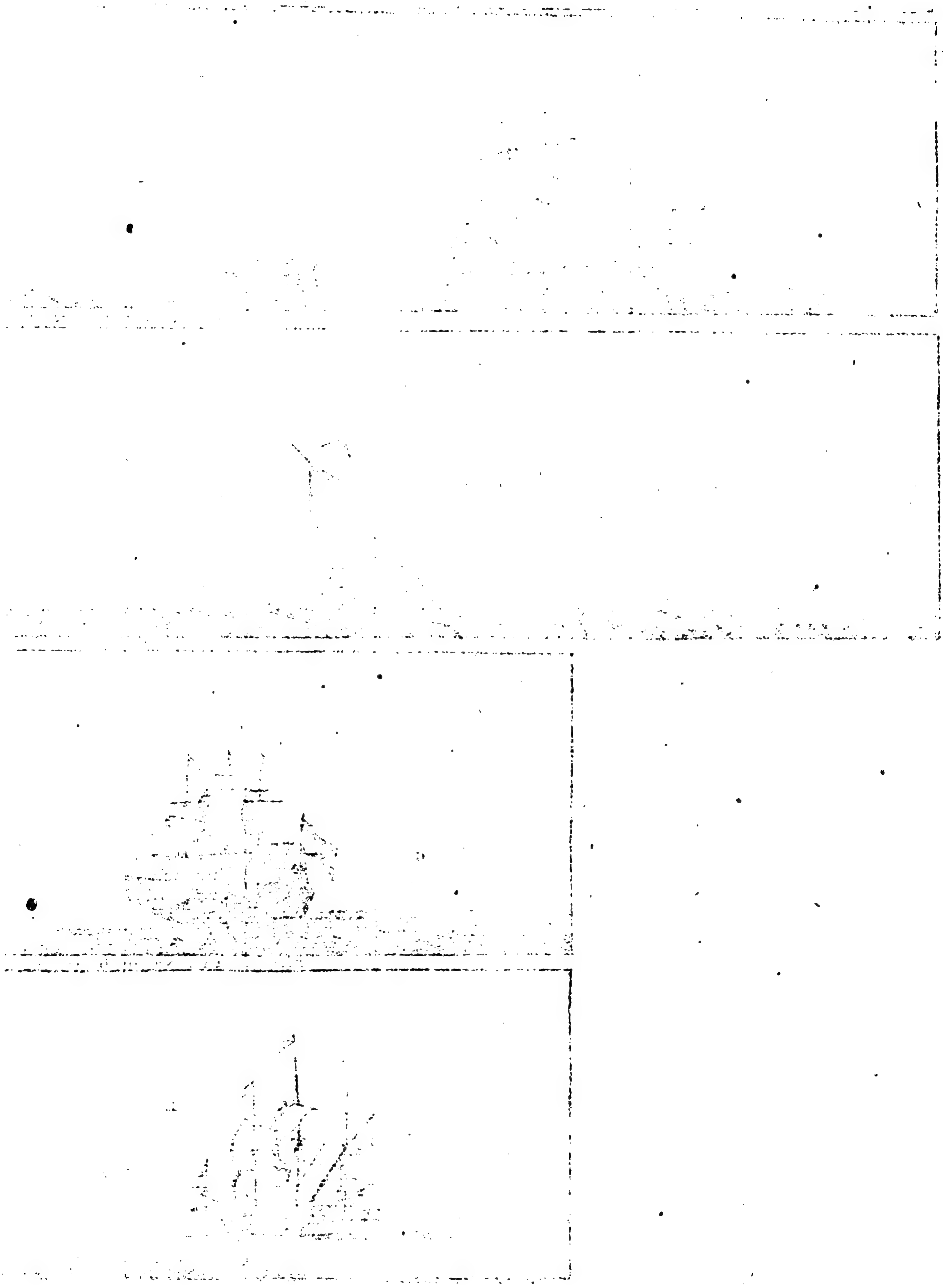

Digitized by Google

D

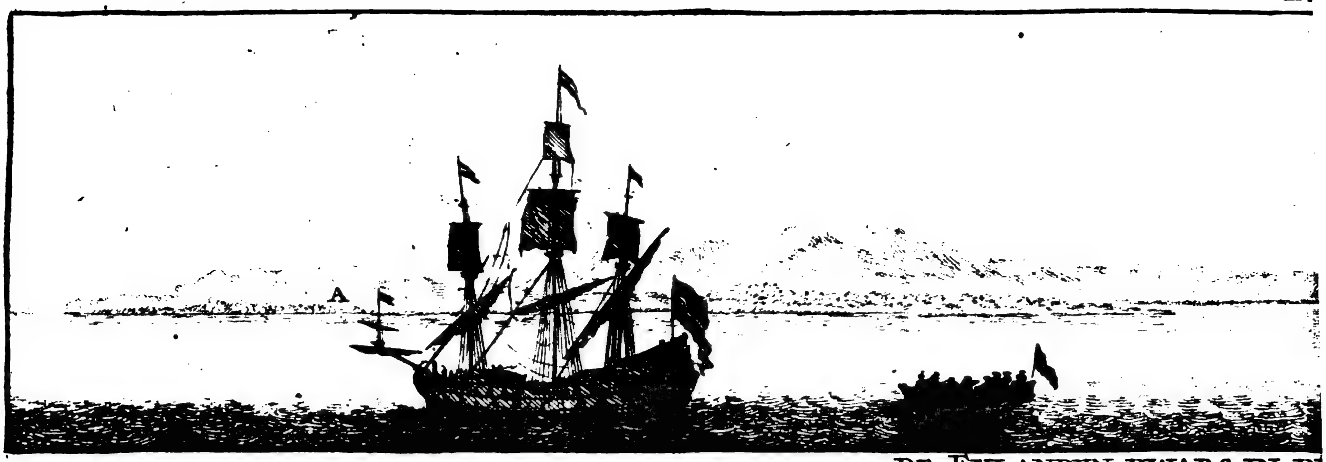

DE EYLANDEN DWARS IN D

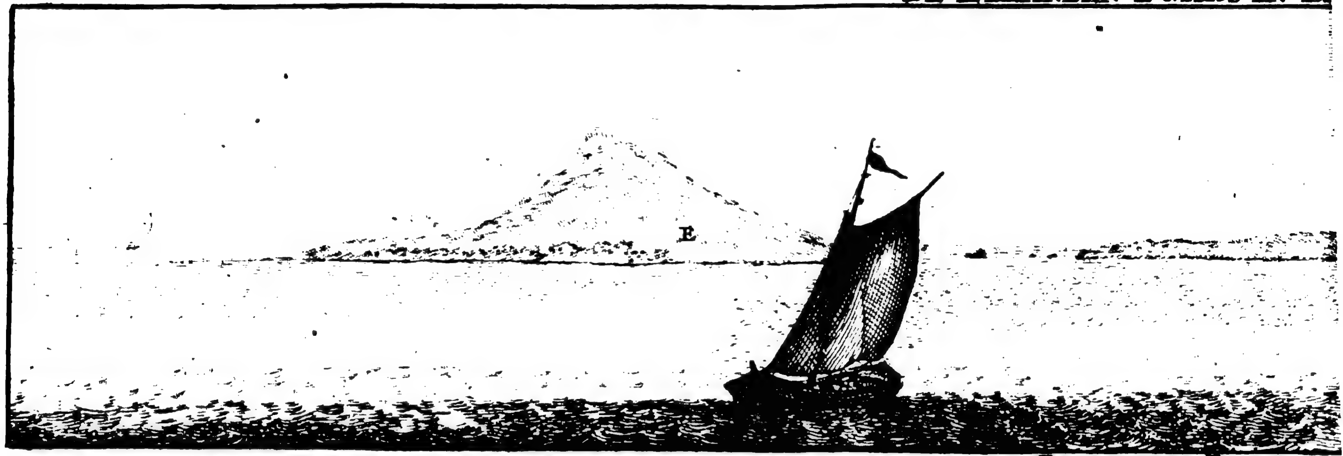

DE HOEK VAN BANTAM.

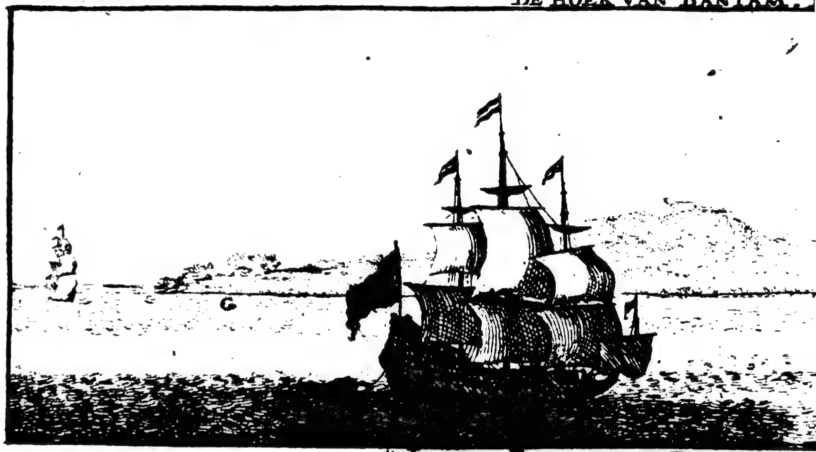

'T LANGE EYLANT, DE BLAEUWE

Digitized by Google

DE STRAET SUNDA. 193.

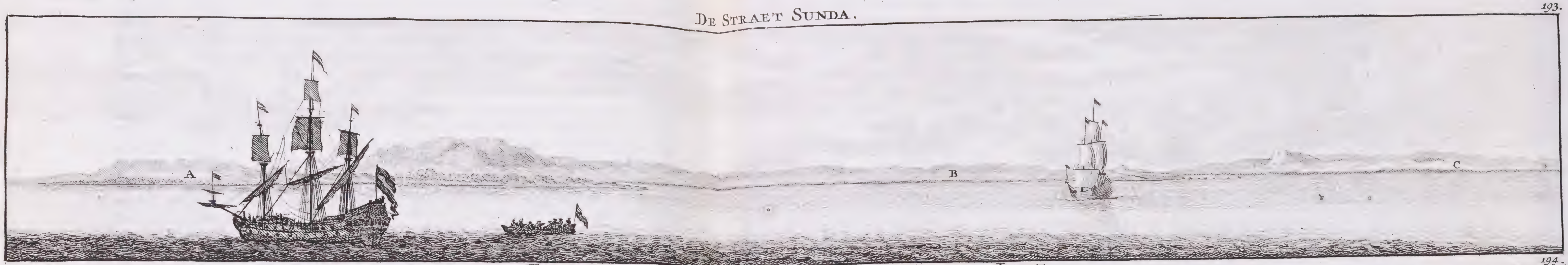

DE EYLANDEN DWARS IN DEN WEGH. SELEBESE, EN'T VASTE LANT. 194.

DE HOEK VAN BANTAM, DE KUST JAVA EN BRABANTS HOEDTIE. 195.

'T LANGE EYLANT. DE BLAEUWEN BERGH. DEN INHAM EN HOEK VAN BANTAM. 196.

Digitized by Google

Digitized by Google

waer van men eenigszins de grootste gebouwen kon bemerken. Hier hadden wy *Baby*. N. N. West 1½ myl naer gissingh van ons, zeilende met eenen N. West en Z. Westen wint O. N. Oost, en O. ten Zuiden aen op 10, 12, en 15 vademen waters. Wy hadden het gezicht veler eilanden: en door stilte gedwongen dikwyls het anker uit te werpen naderden eindelyk op den 24 der maent de stadt Batavie. Dus verre gevordert zynde quam de Commandeur *Broeng* met zyn vaertuigh aen ons schip met gewenschte tyding voor my, te weten dat zyn Edelheit de Gouverneur Joan van Hoorn my verwachtte, als zynde van mynen togt onderregt door voorschryven van den Edelen Grootagtbare Heere Nikolaes Witsen, Burgermeester der stadt Amsterdam. Hy verzogt my derhalven dat ik in zyn vaertuigh zou overkomen. Ik toefde op dit verzoek niet lang, stak met hem af, en quam ten tien uren te Batavie aen. Hier verstondt ik dat de Gouverneur naer buiten gereden was om den dagh op zyne lustplaets door te brengen; en nam voort een besluit tot derwaerts heen te trekken. Hier toe boot my de Heer Geerlagh, opperkoopman van het Kasteel, zyn koets aen, waer in ik my begaf. Ik bevond den wegh buiten de stadt zeer lustigh en aengenaem, van beide de kanten beplant met geboomte, en langs den zelven veele fraeie hofsteden. Een goedt half uur gereden hebbende quam ik aen de lustplaets, daer ik, my hebbende aengegeven, door zyn Edelheit beleefdelyk binnen, en ter tafel op het middagmael genoodigt wert. Want ik vond dezen Heer met eenigh gezelschap van Heeren en Juffrouwen ter tafel gezeten. Wel onthaelt vertrokken wy na den middag weder van daer, en nam door de gunst zyner Edelheit myn verblyf in zyn hof binnen het Kasteel. Hier gaf hy my een pakket met brieven over, onder welke ook een was van den Heer Burgermeester Witsen, gedagtekent den eersten Mei des jaers 1705. My wert na het avontmael een vertrek tot myn gemak aengewezen: waer naer ik zeer verlangt had. Want ik was zoo zeer vermoeit, dat ik naeulyx staen kon, hebbende al twee of drie dagen te voren zekere soort van zugt onder aen beide de beenen gekregen, waer van ik veel ongemak gevoelde, dat nu nogh veel grooter was, om dat ik my dezen dagh zeer vermoeit hadt.

Baby. — *Afhaling des Schryvers uit het schip.* — *Komst te Batavie.* — *Begroeting des Generaels van Indie.* — *Herberging des Schryvers in het Kasteel van Batavie.*

LIV. HOOFTSTUK.

Zwaer ongemak des Schryvers. Bezoek gegeven aen den oud-Gouverneur en andere Heeren. Zuitlanders. Zware straffe. Vremde vruchten. Toneelspelen der Chinesen. Lanthuis van den Directeur Generael.

MYN ongemak nam zoo zeer toe dat ik gedwongen wiert myn kamer te houden. Waerom de heer Brouwer, Opperste Heelmeester van het Kasteel, en Administrateur van het Medicinael pakhuis der Maetschappye, door last zyner Edelheit naer my quam zien. Dees de quael onderzogt hebbende gaf my hope van daer af te zullen zyn na verloop van vyf of zes dagen: en hy queet zich hier in zoo wel dat ik met het begin van Maert myn kamer begon te verlaten, en by zyne Edelheit ter maeltydt te gaen. Sedert de ziekte, die my binnen Gamron was aengekomen, hadt ik tot dezen tydt toe geenen smaek in wyn of bier kunnen krygen, behelpende my derhalven gestadigh met water en somtyts een weinigh brandewyns. Maer nu begon (dat een goedt teken was) de lust weder te keeren. Waer toe niet weinigh holpen de velerhande verversschingen, die men my tot myne verquikkinge gaf. Myn gezontheit dus aenwassende hielt ik my bezigh met eenige Indische vruchten op doek af te schilderen, om my den tydt te vermakelyker te doen zyn. Allengs sterker geworden gingh ik de stadt in, om mynen plicht te gaen afleggen by den Heer Mr. Willem van Outshoorn, onlangs geweest Gouverneur Generael van Indie, die my met groote minzaemheit en beleeftheit ontfingh. Hy was een man meer dan zeventigh jaren out, maer zoo fris en vast van gestalte des lichaems, dat ik my deswegen niet genoegh konde verwonderen. Want dit wigtigh ampt had hy dertien volle jaren bekleedt. Nu leefde hy in eenen amptelozen staet, hebbende zich van alle staetzorgen ontslagen, om het overige van zyn leven gerust door te brengen. Ik had met dezen heer veel gesprek, en overladen van beleeftheit scheidde ik tegens den avont van hem af, na dat hy my verzogt hadt hem dikwyls te willen komen zien,

Indische vruchten afgebeelt. — *Begroeting des ouden Generaels.*

Digitized by Google

zien, niet ongenegen om eenige vremdigheden die ik met my gebragt hadt, te beschouwen, en my daer over te hooren redeneren. Hier na besteedde ik voornamelyk den tydt aen het begroeten van den Directeur Generael van Riebeeck, den Veltoversten de Wilde, en andere Raden van Indie, die ik nogh tien in getal vont, ook den eersten Sekretaris Garsin, wordende van yder beleefdelyk ontfangen, voor al van mynen ouden vrient Jacobus Hoogkamer, voor dezen Gezant van het Hof van Batavie aen den Koningh van Persie, en nu Vicepresident onder de Raden van Justitie. Dewyl dit de eenigste kennis was, die ik hier vont, vernieuden wy met veel genoegen onze oude vrientschap.

Eenige dagen hier aen den heer de Roy, Major van het Kasteel, bezoekende zagh ik daer vier mannen, die met het schip de Geelvink in het laetste des voorleden jaers met gewelt, naer men voorgaf, van het Zuidlant waren afgehaelt, nevens twee of drie vrouwen, die weder vry gegeven waren. De manspersonen zes in getal werden naer Batavie gevoert, van waer twee zyn wechgevlugt, en de andere vier in handen der Maetschappye gebleven, wordende op de schepen en elders gebruikt, om hen onze tael te doen leeren: het welk naer allen schyn wort in 't werk gestelt om meerder opening van hun lant te bekomen. Zent men hen ook weder in volle vryheit te rugh, het magh zyn om hunne lantsluiden te vertoonen van wat aert de Indische Maetschappy is, of 'er by avontuur hoop was om handel in dat lant te dryven, of zich op eene andere wyze met dien lantaert te vereenigen. Want tot dezen tydt toe begeren ze niet dat iemant by hen onbekent op hunnen bodem komen zal. Ook is'er noit een schip buiten dit gemelde aen die kust geweest. Om de vremdigheit hunner gedaente schilderde ik eenen van hun verzien met boogh en pylen zoo als zy die gewoon zyn te gebruiken, als op het getal 197 gezien wort. Daer blykt, hoe deze menschen geheel naekt gaen, hebbende alleen een wit of graeu doekje voor hunne schamelheit, dat met een dun bantje om 't lyf vast is. In hun hoofthaer steken ze een smal kammetje van been. Onder aen 't eene been hebbenze een bandt van ivoir of been, die maer ten deele daer om loopt, als enkel tot sieraedt dienende. Ik nam uit zinlykheit eenen hunner bogen met verscheide soorten van pylen, om die nevens andere aerdigheden te verzenden. Hunne pylen zyn van riet, de eene dikker dan de andere, hebbende voor aen vele punten als weerhaken, waer door zeer gevaerlyk is gequetst te worden. Maer om dat ze zoo licht zyn, kunnen ze niet verre toereiken: zoo dat ze veele pylen moeten spillen.

Zuidlanders.

Hun gedaente afgeschildert.

Terwyl ik my met deze vremdigheden ophielt, wert'er een zware straf gepleegt aen drie personen, waer van d'een een Maleier, en de andere Chinesen waren. Want zy werden eerst met gloeiende tangen genepen, en toen gerabraekt.

Strafpleging.

Hier na zond de oud Gouverneur my zyn karos om by hem in zynen lusthof, weinigh buiten de stadt gelegen, waer toe hy my den vorigen dag verzogt hadt, het middagmael te komen houden: om by die gelegenheit eenige uren door te brengen met het bezichtigen myner aftekeningen van het Persische Ryk, waer mede de dagh tot zyn groot genoegen wert doorgebragt. De avont gekomen zynde reedt ik weder van daer naer Batavie. Van waer het Galjoot de Hazenoot den 30 der maent naer het vaderlant trok, alleen om de brieven der Maetschappye over te voeren. By welke gelegenheit ik ook brieven aen myne vrienden afzond.

Bezoek gegeven aen den oud Generael.

Ondertusschen was ik al voortgegaen met het afschilderen van verscheide vruchten, waer van hier twee stukken nevens gaen. In het eerste der zelve zyn op No. 198 de navolgende met letteren aengewezen. A verbeelt dan *Froete Kafri*, met zyne groote bladeren. Deze vrugt is schoon roodt, rondom bezet met stekelen, als een zeekastanje, waer mede zy in grootte overeenkomt. Zy is zoet en byna rins van smaek. B toont den *Mangustangus*, dus gemeenlyk genoemt, dog van de Maleiers *Mangees*. Dit is een aengename en zoete vrucht zoo groot als een Chinaesappel, van binnen wit, en van buiten kastanjebruin. Die hier geheel afgetekent daer nevens leggen, hebben aen den steel hun natuurlyk bladt. Men hout dit voor eene gezonde vrucht. C Verbeelt twee rype *Gojaves*, welker eene zich hier open vertoont. Deze zyn van binnen root, en van gedaente als de Watermeloenen. Men ziet'er onrype by leggen, die nog kleen en groen zyn met de bladeren. Deze vruchten zyn zoet. De rype beslaen twee duim in haer diameter: maer daer zyn'er ook kleener. D geeft de beeltenisse van een *Konings klapper*, waer in water is, dat voor lekkerny gedronken wort. Men ziet hier van verscheide soorten verbeelt. De Maleiers noemen deze vrucht *Klapperaia*, by ons met den naem van Kokusnoot bekent. Doorgaens zyn ze zoo groot als een Meloen, van binnen wit: welke wittigheit hart en vast aen den bast zit, en gegeten wort. E vertoont *Froete Rottan*, gemeenlyk dus, maer in 't Maleis *Boeasalalak* genoemt. Deze vrugt, rins van smaek, is zeer geagt. Zy is blaeuagtigh paers, en vol

Afschildering van vruchten.

Froete Kafri.

Mangustangus, of Mangees.

Gojaves.

Konings klapper.

Froete Rottan.

Digitized by Google

ZUIDLANDER. 107.

Digitized by Google

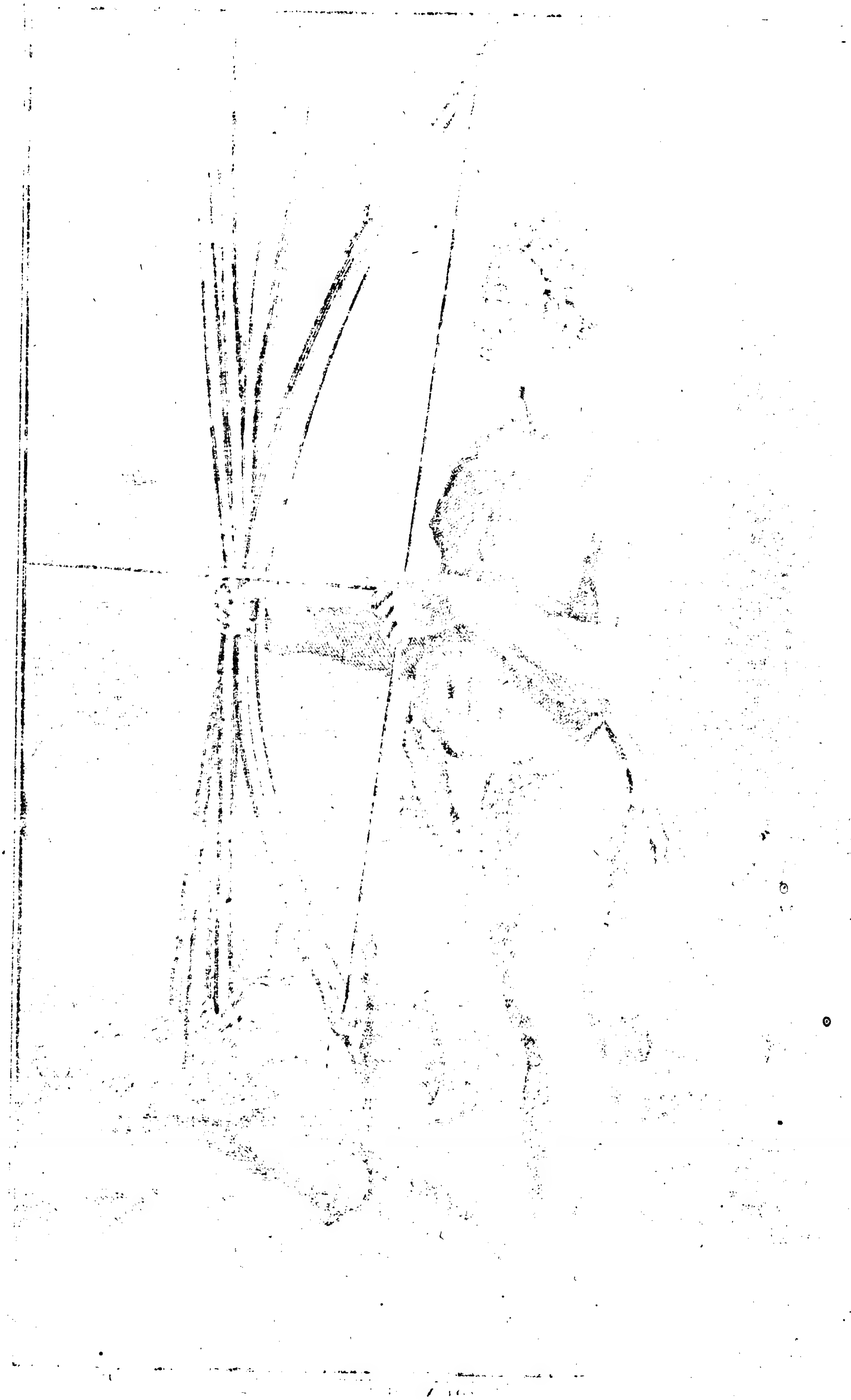

Digitized by Google

Digitized by Google

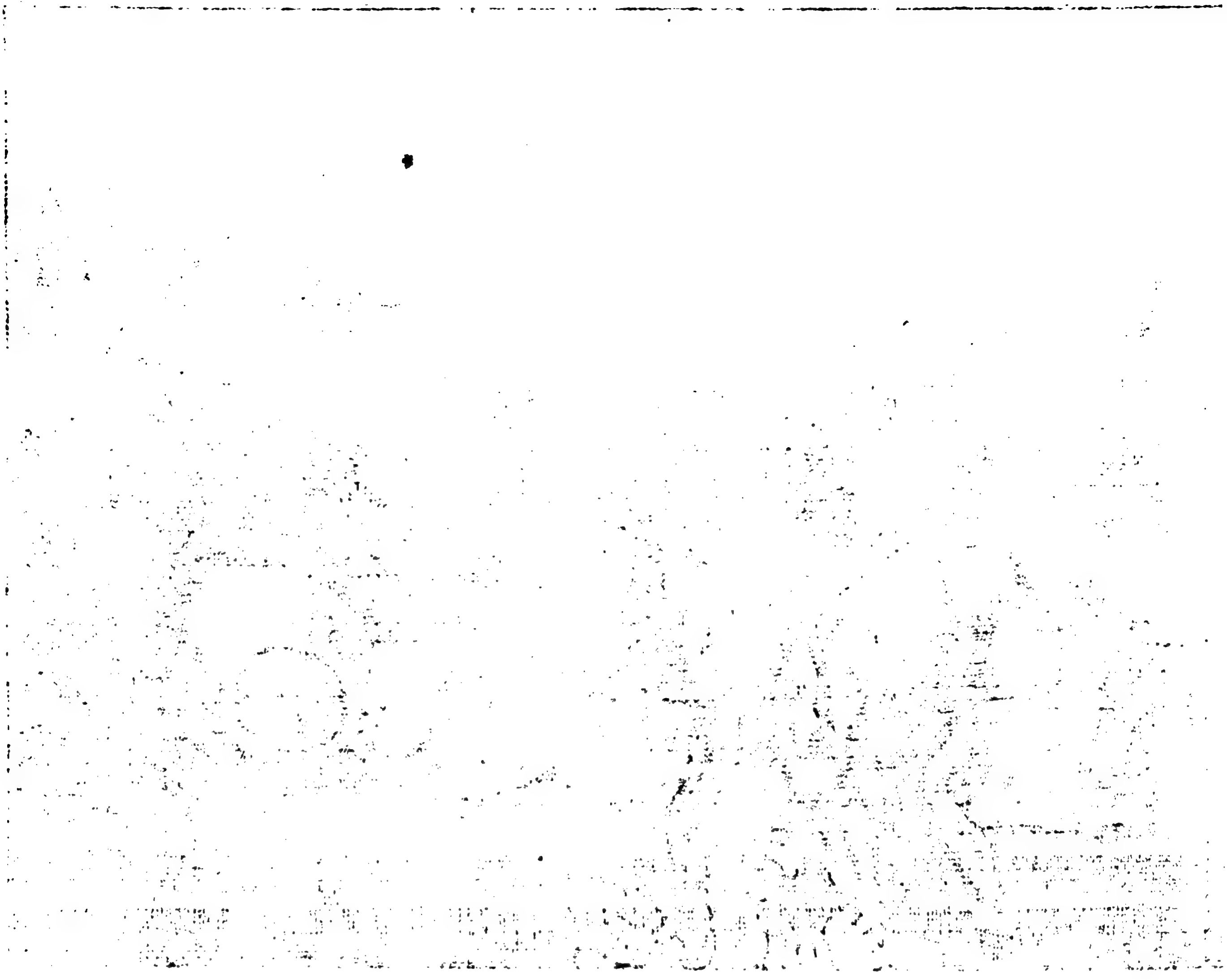

Digitized by Google

vol bruine kleene vlekjes. F toont ons een Oranje *Piepienje*, of groote komkommer met bloem en bladen, in het Maleis genaemt *Bon-ting*. G een roode en witte *Jamboes* met de bladen: welke vrucht eenigszins den geur van eenen Persik heeft. Twee kleener ziet men aen den zelven steel.

Piepienje. Jamboes.

By het getal van 199 vertoont A de *Tamati*, of schulpvrucht, dus genoemt om dat ze als een schulp geribt is. Van buiten is zy schoon hoogh roodt van koleur, van binnen als een komkommer. Zy is vol korrels, en wort tot *'t Sambal* bereit om by spys te gebruiken, gelyk de *Atsia* by luiden van aenzien, dewyl men 'er geenen grooten overvloedt van vint. Zy wort ook raeu gegeten, en is rins van smaek. Onryp wort ze voor een middel tot Ambeien gebruikt, dogh ryp en volwassen in hoendernat gestooft, en dit nat gedronken. B de *Annona*, die onryp en graeu van koleur en knobbelagtigh is. Als ze ryp is, is ze root en paersagtigh, en wat grooter dan de Chinaesappels. De bladeren zyn smal en ontrent eenen vinger langh. De smaek is zeer zoet en aengenaem. C eenen grooten *Citroen*, die aengenaem van smaek, vol van sap, en dun van schel is. D twee *Pompelmoezen*, eenen grooten in zyn geheel, en den anderen open. Deze vrucht is van binnen root. Maer daer zyn ook andere soorten, die wit zyn, en weinigh korrels hebben. De reuk zweemt zeer naer de Chinaesappels, de smaek ook eenigszins. Evenwel vint men veele slechte, voornamelyk onder de witte. Men vint'er ook, in welker midden nogh een kleene afgescheiden in zyn geheel zit. De gedaente hier van is als van een groote Meloen. E is de *Piesang*, een vrucht, die zoet en aengenaem van smaek is. Men trekt'er de schel af, gelyk men de versche vygen doet. Deze vruchten zitten aen de halve ronden der steel, die vry zwaer is, met veele partyen, elke van 6 of 7 by een. Onryp zyn ze groen, ryp geelachtigh. Zy beslaen 5 duimen in de lengte, hoewel eenige wat korter zyn. Zy hebben aen de uiterste einden eene bloem, die paers en root is, en afvalt, als de vrucht ryp wort. Dit ziet men aen de uiterste party, die ryp is. Aen het einde der steel zit een groote bloem, die een voet en een duim in de lengte, en vyf duimen in haer diameter heeft. Zy is paers, blaeuagtigh, en root van koleur. Als men de bladen daer van open slaet, zyn de binnenste zyden schoon hoogh root. Tusschen de zelve en de bloem schieten veele lange bloemen uit, waer van eenige geel, andere licht blaeu, ook roodt van koleur zyn, dat een aengenaem gezicht geeft. De bladen dezer boomen zyn ontrent twee vademen langh, en eene breet. De boomen zyn ontrent drie vademen hoog, en tamelyk dik. De schors is waterachtigh, waer van men het binnenste wel stooft als kool.

Schulp-vrucht. Piesang.

Kort hier aen bezagh ik de Tooneelspelen der Chinesen. Hun tooneelen stonden op de openbare straet tegen hun wooningen over, dat is voor de wooningen der genen die zulke spelen doen aenrechten, of de onkosten daer in helpen dragen: dat gemeenlyk de voornaemste onder hen zyn. In het voorhuis van eenen der zelve vond ik een hooge groote tafel of bank, verzien met veele soorten van koude spyzen in schotelen sierlyk opgedischt: in eenige van welke waren schoone gekookte hoenders, in andere groote visschen, in een ander het hooft van een varken midden door geklooft, dogh evenwel aen een vast, in andere weder verscheide versnaperingen van suiker gebak, banket, en andere zoetigheden. Hier by lag een meenigte van ronde platte brooden op elkander gestapelt. Wat hooger verheven, (want al de toestel was altaerswyze gemaekt) zagh men veele vruchten en tot meer sierlykheit bloemen daer by. De plaets was vol lichten. Voor de tafel stont een van hun in priesterlyk gewaedt, hebbende voor zich een vremt gefigureert opgeslagen boek. Verscheide malen worp hy stukken van kopere munt op den gront, ziende daer op weder in het boek. Ondertusschen quam een der tooneelspelers zich nevens hem voegen, makende beweging van eenige Ceremonie, waer uit ik besloot dat 'er iets geestelyx mede gemengt was, gelyk in het spel zelf de eene of andere geschiedenis van hunnen afgodischen godtsdienst scheen te zullen vertoont worden. Maer dewyl zy nogh geenen aenvangh van spelen maekten, ging ik verder een ander spel bezien, dat reets begonnen was. Dit was al van eene natuur, maer zoo groots niet. Hier in vertoonden zich agt of tien personen aerdigh gekleedt, waer onder twee in vrouwelyke kleederen, nu sprekende dan zingende. By wylen zeide elk zyn rol in 't byzonder op, by wylen alle te gelyk met verscheide bewegingen en draejingen des lichaems, werdende dit spel besloten met eenen ronden dans, waer door zy alle in goede orde door elkander zwierden, en dus d'een na den anderen zich naer binnen begaven onder het gespeel op verscheide instrumenten. Want men sloeg 'er op bekkens, die men ook twee tegen een sloeg, gelyk ik van zulk spelen in Spahan verhaelt heb. Ook was 'er een kleene bazuin, nevens een soort van een zoete fluit, met veele aerdige Chineese lantaernen behangen, en met andere lichten en kaerssen omzet. Hier van daen scheidende keerde ik naer de plaets, daer ik te voren geweest was, te rug. Hier

Tooneel-spelen der Chinesen.

Digitized by Google

vond ik het ſpel nu begonnen, en meerder getal van perſonen, en grooter toneel, aen welx eene zyde ik twee vrouwen, aen de andere twee mannen zagh, die op den grondt eene wyle tydts nederzaten op dezelve wyze, als ik by de vorige ſpelers gezien hadt. Dit ſpelen geſchiedt op veele plaetſen der ſtadt, en duurt al den nagt over. Hoewel eenige Toneelliſten vroeger, eenige later beginnen. Deze ſpelen worden gemeenlyk aengevangen in het begin van Maert, en geeindigt in April. Vernemende naer den aert dezer ſpelen verſtond ik datze oude geſchiedeniſſen behelſden, en ſtoffe tot treur- en blyſpelen, als by ons, gaven. Men zeide my ook dat alle de perſonen, die in die ſpelen voorkomen, jonge maegden waren, van kintsbeen af hier toe opgevoedt en onderwezen, en dat zy hare ſexe door het masker verborgen. Ik hebbe deze ſpelen in Indie dikwyls gezien, maer geloof dat zy in het lant der Chineſen beter vertoont worden. My mishaegde meeſt dat de gebaerden en bewegingen des lichaems wat ſtyf waren, als hebbende in ons Europa beter proeven daer van gezien, waer by deze natie niet halen kan.

Myn genoegen hier aen gehadt hebbende wert ik ontboden van den Heer Directeur Generael van Riebeeck, die my verzogt na den noen van den volgenden dagh met hem te willen naer buiten ryden om zyn lantgoet te gaen bezien. Wy reden op den beſtemden tydt daer heen in de karos zyner Edlt., en na een uur rydens ſtegen wy te paert om de ongemakkelykheit des wegs te gemoet te komen. De luſtplaets was ten Zuiden anderhalf uur gelegen. Alles in het ronde, zoo als ik te paert gezeten was, bezichtigende vond ik dat de plaets naeſt aen Batavie lag, daer al het land vol verandering van rooder aerde en vol laegte en hoogte was, als zynde eenige heuvels daer in, waer uit een aengenaem gezicht in de vlakte komt Al het lant, ook dat van den gemelden Heere, is hier met rys bezet: tot welke te verzamelen een kleen ſcherp yzertje in hout gezet gebruikt wort, waer mede plant voor plant wort afgeſneden. Een deel wert 'er nogh in d'aerde gezet: andere partyen weder waren half volwaſſen, andere byna geheel ryp. Op het zelve lant zagh men alle ſoorten van vrucht- en andere boomen, ſchoon het nogh niet geheel tot volkomenheit gebragt was, waer toe dagelyx gearbeit wert. Want ſchoon het huis voltoit was, moſt de ſtalling en keuken nogh opgemaekt worden. Tot het beploegen van dit lant en ander werk werden over de hondert buffelſs gebruikt. Benevens dit huis was een ſmalle waterlooping, komende van het gebergte hooger op ten Zuiden, en ſtroomende vervolgens door het landt naer de ſtadt. Wy reden met het vallen van den avont weder van daer langs den zelven wegh, dien wy gekomen waren, rydende naer de zyde der ſtadt een goedt ſtuk wegs benevens de rivier, daer veele luſtige hofſteden leggen, even als in ons vaderlant by de trekvaerten. Binnen Batavie gekeert vond ik my zeer vermoeit, dewyl ik nogh zwak was, en nu de groejende warmte my begon te vervelen, en myne nagtruſt te ſtooren ter oirzake ook van het Roodt Hout, welke quale ik reedts genoemt heb. Zy beſtaet in kleene vierige puiſtjes, hier te lande een gemeene plaeg, maer echter voor gezont gehouden, dat ik ook door de ondervinding geloooft heb. Want daer door werd ik dagelyx beter. Maer het ongemak, dat men daer van lydt, is ongemeen groot om het gebrek van ruſt. Want men magh van geluk ſpreken, als men twee of drie uren in een etmael ruſten kan. Daer zyn geneesmiddelen tot het verjagen dezer quale, maer weinigh in gebruik, dewylze de vierigheit dikwyls doen inſlaen, waer uit dan veeltydts ziekten ontſtaen. Ik leed dus groot ongemak door de warmte. Ook bleef de duiſterheit myns gezichts duren, zoo dat ik niets doen kon als door middel van een bril. Ondertuſſchen liet ik niet na te denken dat de jaren zelfs, buiten andere ongemakken, veel hindernis met zich ſlepen.

Luſtplaets des Direkteurs Generael.

Rys.

Roodt hout.

Zwakheit des Schryvers.

Digitized by Google

LV. HOOFTSTUK.

Lustplaetsen buiten Batavie. Deugden der Baliers. Vermakelyke Hofstede. Pepergewas. Meenigte van Apen. Dragt der Balische vrouwen. Vreugdetekens over het innemen van Batavie.

HOEWEL ik in het einde der maent April weder van de koorts wert aengetast, begaf ik my egter nevens ander gezelschap, daer toe verzogt, op wegh om het lantgoedt des Heeren Kastelein te gaen bezichtigen. Gekomen buiten Batavie ten Zuiden der stadt voor de plaets genaemt *Wellevrei*, gelegen een weinig boven de kleene sterkte, die *Noortwyk* genaemt wort, vond ik den Heer Kastelein, en zyn rytuig met twee paerden gereedt staen, zynde het verdere gevolgh nevens de beesten reedts vooraf gezonden tot aen de wacht van *Mr. Kornelis*, om ons daer ter plaets af te wachten. Wy zonder vertoeven voortgereden quamen na 3 vierde deelen van een uur daer aen. Ik bevond het gebouw gemaekt van hout, geheel omzet met doornen, naer de wyze van een vierhoekigh schansje, hebbende in elke punt een verheven wachthuisje, dat zyn uitzicht over de vlakte heeft. Hier legt gemeenlyk een luitenant of vendrigh met 30 of 40 Europeesche soldaten in bezettingh. Wy hielden ons hier niet op, maer trokken voort, bestaende ons gezelschap in 7 personen, geleid van drie dienaren, alle Europeers, en daer onder den koetsier. Hier by waren 5 of 6 inlanders te paerde, en 18 Baliers te voet. Het geweer, dat deze luiden voeren, zyn lange pieken, van welke ik 'er twee met gout beslagen zagh. Het hout der zelve is zeer zinlyk zwart gevlakt. Andere waren root geverft, en volgens hunne manier met zilver beslagen. Tusschen den gordel dragenze een kris, een geweer gelykende naer eenen grooten Turxen *Gansjaer* of pook. Dit volk is van een eilant gelegen aen het Oosteinde van Java, bekent voor het strytbaerste van al wat in deze gewesten is. Ja men geeft hun na dat ze eer zouden besluiten hun leven te verliezen, dan voor hunne vyanden te wyken. Hierom durft men 40 of 50 van hun stellen tegen 200 Javanen. By deze dapperheit is gevoegt dienstbaerheit en trou voor hunnen Heere, zoo nogtans dat ze niet zouden willen smadelyk gehandelt, of op eene onbillyke wyze geregeert worden. Een half uur voort gereden zynde quamen we aen de Suikermolens van den Chinees *Tansianko*, gelegen aen de groote rivier, onder de Javanen bekent met den naem van *Tsuliwan* of Vrouwen-rivier, die hier 8, daer 10, en elders twee roeden breet is. Op deze plaets, daer een tamelyk goet gebouw en aengename Tuin is, hielden wy een deftig middagmael, blyvende daer tot 3 uren. Ik vond hier verscheide soorten van fraeie kapellen, waer van ik 'er tien opving, waer toe ik een netje en doosje met my genomen hadt. Middelerwylen was de meeste trein met de paerden vooruitgereden naer 't lant *Tanjong* genaemt, om voor onze komst daer van de Oostzyde door de rivier naer de Westzyde gevoert te worden, om tydt uit te winnen. Wy volgden dan van hier met drie karren, die elk door eenen buffel getrokken werden. Maer driemael in den tydt van een uur mostenwe die voor versche verwisselen. De wegh was ook zoo hobbeligh en strompeligh dat wy gestadig gehotst en geschud elkander zonder lachen niet aenzien konden. Wy geraekten eindelyk na zulk een ongemakkelyk ryden aen de rivier, daer we met praeuwen of *Kanoos*, een soort van lange smalle vaertuigen, uit den stam van eenen boom gehouwen, werden overgezet. Nu weder met al den trein voorttrekkende quamen wy na verloop van een kleen uur op het lantgoedt en hofstede van den Heer Kastelein, genaemt *Sering-sing*. Dit lusthuis doet zich fraei op, leggende een weinigh in de laegte op eenen uitspringenden hoek, van welker twee zyden men de groote rivier ziet. Deze hoek heeft de gedaente van een *Amphitheater*, of ouden Roomsen Schouburgh. Het geheele gebouw is van Kiatenhout, net en in goede orde samengestelt, staende alle zyne stylen op Arduinsteene voeten, ontrent drie voet hoogh van den gront tot voortkoming van verrotten, en tegen de schade der witte mieren, die groot quaedt doen aen het houtwerk, daer ze bykomen. De woning had twee verdiepingen boven elkander, waer van de onderste alleen strekte tot woning voor de huisdienaren, lyfeigenen, en tot berginge van allen voorraedt: zoodat het bovenste gedeelte eigentlyk de woning van den Heer is, bestaende in een fraeie voorzael, met twee kleene kamertjes, in elken hoek een. Hier by was een groote ruime kamer in 't kruis, die uitzagh op de voorplaets en de

Togt naer het lantgoedt des Heeren Kastelein.

Baliers.

Hunne dapperheit en trou.

Lusthuis des Heeren Kastelein.

Digitized by Google

de poort. Deze heeft ook twee verdiepingen, zynde beneden aen beide de zyden zitplaetsen voor de wagters. Boven is een vertrek rondom halverwegh in de hoogte open. De onderste party is met ruitwerk beschoten. Dit is de plaets, daer de Gomspelers zich laten hooren, dat Balische slaven zyn, waer van ik in het byzonder hierna spreken zal. Dit plein leggende in 't vierkant is rondom met een sterk fraei groen geverft hek omtrokken. Aen beide de zyden van het zelve is een gebou dat op zich zelve alleen staet. Het eene is geschikt voor de keuken met twee kamertjes voor de slaven: het ander daer tegen over voor een *Pody* of Ryspakhuis. Beide hebbenze zulk een slavekamertje op zyde. Elk wort van eenen huishouder bewoont. Achter het laetstgenoemde komt een ruim hoender- en ander veehok. Buiten de voorpoort is nogh een veel grooter plein, waer op, als men aen de Zuid- of regterzyde aenkomt, een groote overdekte loots staet, dienende voor een vertoef- of rustplaets voor de inlanderen, en stalling voor karossen en mindere rytuigen. Vlak hier tegen over aen de Noortzyde staet de koestal en de paerdestal beide onder een dak, zynde dit voorplein met eene breede schoone doorne hegge van *Carinda* omzet, aen welker voorsten ingangh nogh een fraeie poort stont gemaekt te worden. De tuin legt aen d'Oostzyde van 't huis, dalende van de hoogte ontrent 36 voet van alle de zyden allengs nederwaert naer de rivier. Aen de Zuidzyde staet een geheim gemak in 't water. Om hier te komen gaet men 36 trappen nederwaert, die verdeelt zyn in drie partyen. De bovenste is van 14 trappen, daer een rustplaets is van wederzyden met banken verzien. De tweede party heeft 12 trappen, daer ook zulk een rustplaets is. De derde heeft 'er 10, daer men over een kleen bruggetje naer een ruim gemaekt geheim of sekreet gaet. Aen deze trappen is van boven tot beneden wederzyts een leuning; zynde alles zoo sierlyk en fraei gemaekt, dat ik niet weet ergens anders oit zulk eenen fraejen gangh naer een sekreet gezien te hebben. Ter Noordzyde van het huis is ook een afgangh naer de rivier, bestaende in trappen dienende tot overgang der rivier. Hier nevens staet een sierlyk gemaekt speelhuisje, maer aen de Oostzyde, daer de tuin eindigt, is een speelhuis dat grooter is, daer gemeenlyk om de fraeje uitzichten het middagmael gehouden wort. Wederom in de rivier staet nogh een ander speelhuisje op palen, dat met een bruggetje aen 't eerst gemelde vast gehecht is, zynde het een en 't ander ook met nette leuningen besloten, ook met een trapje dat naer de rivier strekt. Ik bragt het gezicht dezer plaets op papier

Lustplaets afgeteкent.

ter Westzyde zoo als men van vooren inkomt, gelyk het vertoont wort door het getal 200. Ten midden boven de poort ziet men de spelers zitten, die zich by wylen met tienen, twaelven, of veertienen te gelyk laten hooren, slaende op verscheide soorten van bekkens en trommeltjes, en spelende op fluiten van riet samengehecht op de wyze der oude harderen. Zy hebben ook een soort van een Citer, waer onder op eenen grooten trom de bas of bovenzangh geslagen wort, dat maer nu en dan geschiedt, en wel maer naer myn beste geheugen met eenen stok: dat niet onaengenaem te hooren is.

Spelers.

Hier wel onthaelt, en door de gezichten dezer lustplaets vermaekt zynde stegen wy met onzen gastheer te paert, en reden verder Zuidwaert op naer zyne landeryen, genaemt *Mampang* en *Depok*. In 't eerst hadden wy in het voortryden aen beide de zyden aengename wel beplante suikervelden, en kleene spruitjes, genaemt *Seringtingh*, waer naer dit lant genoemt is, als of men in onze tale zeide, *Grof biesgras*. Dit groeit daer veel aen de boomen. Vervolgens quamen wy aen een jongh bosch, zynde de wegh doorgaens zuiver en fraei met kort gras bewassen. Een uur gevordert zynde ontmoetten wy op zyde aen den wegh eenen diepen kuil, daer de oirsprong was van een kleene rivier, spruitende met andere aderen uit het hooge lant, en wordende van groote boomen overschaduwt, daer de voorbytrekkende luiden gemeenlyk wat rusten, en zich verfrissen. Nogh een half uur gereden hebbende quamen wy op *Depok*, leggende in eene valei aen den boort der groote rivier. Hier zagh ik twee peperplantaedjen, die om zekere soort van geplante groene stokken of boomen *Dapdap* genaemt geleit, en als gewonden waren: niet anders als men gewoon is de boonen in ons vaderlant te handelen, dogh veel digter en zwaerder. Deze stokken zyn naer gissing ontrent 18 voeten hoogh, staende op ryen 6 voet van elkander af geplant: tusschen welke het ongemeen aenlokkelyk was om te wandelen, dewyl men op het heetste van den dag zonder het minste ongemak der zonne daer kon gaen of zitten. De peper groeit aen risten, even als de aelbezien. Eerst zyn de bessen groen, en ryp geworden wordenze oranje. Welke koleur veroirzaekt wort door een dun vliesje, dat men 'er met de hant kan afwryven, vertoonende zich de peper dan zuiver en wit. Ik nam 'er een takje van met my, om wedergekeert wezende het op papier in zyn eige grootte te verbeelden, gelyk nu op 201 vertoont wort.

Landeryen des Heeren Kastelein.

Peperplantaedjen.

Peperge- was afgetekent.

Ons middagmael gehouden hebbende voe-

SERING-SING. 200.

PEPERTAKJE. 201.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

voeren wy met een lange smalle *Kano* de rivier af, die hier over de klippen en keisteenen vry snel, dogh zeer bogtigh afloopt. Dus voortvarende stapten wy na twee uren tydts weder op *Sering-sing* aen lant. Wy waren in het varen verscheide Negeryen, in weinig huizen bestaende, voorbygetogen. De oever aen beide de zyden der rivier was zeer hoogh, en dicht met boomen bezet, waer op we meenigte van apen zagen, springende van den eenen op den anderen tak, ook by troepen langs den gront loopende. Meest al warenze graeu, eenige ook zwart, hoedanige wy ook in het heenryden in de bosschen gezien hadden.

Apen.

Balische slavinnen afgetekent.

Nu tekende ik ook twee der Balische slavinnen van den Heere Kastelein, zoo zy in haer lant, ook in dit gewest gekleedt gaen. Haer onderkleedtje gemeenlyk gestreept slaenze eenige malen om 't lyf, stekende het laetste einde aen den middel vast. Dit hangt haer tot op de voeten toe. Het bovenste is van andere koleur, en yder neemt dat naer verkiezinge. Dit wort tot half over de borst geslingert en zoo aen het einde in gesteken. Naer beneden hangt het tot ruim halver wegen de dyen. Gemeenlyk hebbenze eenen neusdoek in de hant, het haer agter met een tuit samengeslagen, waer op zy wel een bloem steken, en de armen bloot, gelyk de beenen en voeten. Wyders hebbenze geene andere kleeding aen 't lyf. Dezer afbeelding is op No. 202. Een andere is verbeelt, zoo als zy met ons te paert had gezeten, op No. 203. hebbende een zwart bovenkleedtje. Het onderste is als het voorgemelde. Om het hooft is een los gefigureerde doek geslingert, en daer op een *Toedon* of Maleise hoedt van fyne rotting gemaekt, meest al root van koleur. Deze heeft ook eenen neusdoek in de hant.

Dit uitgewerkt zynde besloot ik, omdat de tydt my begon te dringen, van hier te scheiden, en het gezelschap te verlaten. Ik schikte my dan daer toe, bedankende den Heer Kastelein voor alle beleeftheit en onthael zoo rykelyk genoten. Hy gaf my ook twee zyner slaven mede, den eenen te paert, en den anderen te voet, tot weghwyzingh en geleide. Toen ik op wegh gingh stont het ganse gezelschap gereedt om verder op te trekken, en na drie dagen eerst weder te keeren op deze plaets. Men zette my dan met een *Kano* over de rivier, om een beter en bequamer wegh door 't bosch te hebben. Dus quam ik weder te Batavie aen, waer van Sering-sing gerekent wort ruim 5 uren af te leggen. Na myn aenkomst vielen hier des anderen daegs twee zulke donderslagen, dat 'er een huis wonderlyk door beschadigt wiert.

Weder-komst te Batavia.

Des schryvers besluit om uit Indie te scheiden.

In dezen tydt nam ik een vast besluit van niet verder Indie in te trekken, heel anders dan myn voornemen geweest was. Want ik was van meening geweest de kust van Kormandel te bezoeken, om daer eenige outheden, ook beelden, en Pagoden te beschouwen. Maer zwak van lichaem zynde vreesde ik door de groote hitte en andere ongemakken der reize weder te zullen instorten, te meer omdat ik op Sering-sing nogh eens eenen aenval van koorts gehad had. Ook stont my vooral zorge te dragen voor myne gezontheit, omdat my sterkte noodig was om myne reize weder over lant voort te zetten, dewyl dat met een zwak lichaem niet te ondernemen is. Ook had ik andere redenen, die ik daerna zeggen zal.

Vreugdebedryf over de verjaring der verovering van Batavie.

Op den 30 der maent Mei, dagh van de verovering van Batavie, geschiedt in den jare 1619 onder het bestier van den Generael Jan Pietersz Koen, wert hier, gelyk alle jaren, feest gehouden. De Generael rechtte een groot festein aen voor alle de Raden van Indie, en Regenten dezer stadt, ook voor die dezen dagh tot Regenten gekoren waren. Hier by werden genoodigt twee Raden van Justitie, de twee Opperkoopluiden van 't Kasteel, vier Predikanten, en eenige anderen, waer onder ik mede was. De vreugt begon ten 5 uren na den middagh op zondagh. Hier toe was een lange tafel gestelt op de openplaets in de woninge des Generaels, aen welke stoelen gezet waren voor den Generael en Raden van Indie, waer op zy gingen zitten. Hier aen schikte zich yder naer zynen staet en rangh, dogh staende, hoewel 'er banken gezet waren aen de eene zyde der gemelde plaets of het voorhof. Hier gingen de glazen om op de welvaert van Batavie en zyne Regeerders, onder het balderen van al het kanon, dat binnen het kasteel, rondom de stadt, op de bygelegene sterkten, en eilanden, en andere plaetsen gevonden wert. De schepen ook op de reede leggende lieten zich ook hooren door hun kanon. Middlerwylen vertoonden zich in de stadt eenige burgers in 't geweer, bestaende tegenwoordigh maer in 15 mannen uit elke compagnie met hun vendel. Want in het geheel zyn'er maer 6 compagnien, twee namelyk der Pennisten, twee der Burgeren, een van de Werfwerkers, en een van de wyk der Ambagtsluiden. Ook reed 'er door de stadt een compagnie ruiteren met alle de officieren, die 'er toe hoorden. Nadat wy deftigh onthaelt waren onder het gespeel van trompetters en pypers, scheidde het gezelschap des avonts ten negen uren.

Banket in 't hof des Generaels

Digitized by Google

LVI. Hoofstuk.

Gelegenheit des eilants Edam. Afbeelding van zeltsame visschen. Chineesche Feestdagh. Manier van Suiker te bereiden. Indigo.

De maent Junius gingh nu in met ongestuimigh en regenigh weder, hoewel niet zonder warmte. Ik begaf my met eenen Stierman in zyn vaertuigh, om over te steken naer een eilant zyn Edelheit toebehoorende, dat genaemt wert *Edam*, gelegen ontrent vyf mylen van Batavie. Dit had voorheen de Generael Kamphuizen in eigendom bezeten, en het by uitersten wille gemaekt aen den tegenwoordigen Generael. Eer wy daer aenquamen ontmoette ons het schip Munster, komende van Amboina, en op hebbende den oud Gouverneur *Coyett*. De stierman, die my overvoerde, was zoo veel als Gezaghebber op het Eilant Edam, daer de schepen by wylen tot nader last, of ook wel aen 't eilant *Onrust* moeten blyven. Waerom hy nu den schipper toeriep, hy had maer voort te zeilen naer de reede van Batavie, dat hy ook aenstonts in het werk stelde.

Het eilant Edam.

Wat dit eilant aengaet, het heeft in zynen omkring een goedt half uur, zynde de gront rondom niet anders dan van steen en korael. 't Eilant is beplant met veele vrugtdragende en andere boomen. Als men'er aenkomt vint men een braef sterk hooft, dat zich tamelyk wydt in zee uitstrekt. Hier nevens is nogh een ander niet verre van het zelve af. De Generael laetst gestorven heeft daer een groot ruim en aenzienlyk huis gebout van steen, verzien van byzonder groote vertrekken. Het is van voren en van agteren op eene en zelve wyze getimmert, hebbende eenen trap, die aen beide de zyden opgaet. Deze plaets heeft de Heer Kamphuizen eenigen tydt bewoont, strekkende zyne zinlykheit om hier veele fraeie zeegewassen op te zamelen. De zelve zucht dreef my ook derwaert, hoopende daer by eenige zeltsame vischjes te zullen vinden. Het geluk diende my ook, waerom ik 'er eenige dagen agter een bleef, brengende den tydt dagelyx door met de keurlykste uit te schilderen, waer toe ik verf en doek met my genomen hadt, nevens eene groote fles met *Spiritus*, om ze daer in te bewaren. Ik kreeg 'er ook een byzonder grooten Kreeft, schoon gevlekt en gekoleurt, wiens wedergade ik noit ergens gezien heb. Zoodanig een Krab quam my ook in handen, wiens lichaem bruin blaeuagtigh en doorgaens wit getekent was. De twee grootste klaeuwen waren schoon licht van koleur als lakverf, vol witte vlakken, en scherpe stekels. De andere pooten waren meest geheel blaeu, en de binnenzyden der zelve vol roode stekels, die'er langs heen liepen: gelyk boven om het lyf witte stekels waren. In twee verscheide printen zal ik'er eenige van vertoonen. Het getal 204 behelst vyf visjes levens grootte. De letter A wyst 'er een op het Maleis genaemt *Ikam-peti*, dat zoo veel zeggen wil als *Kistvisch*. Want *Ikam* betekent *visch*, gelyk *Peti* een *kist* betekent. Het is van gedaente vierkantigh, boven, onder, en aen beide de zyden vlak, en zoo hart als hout. Het is geel van koleur, doorgaens met kleene zwarte vlakjes bezet. Onder benevens den kop is aen beide de zyden een vin, gelyk ook agter aen het bovenlyf by den staert. Het geen door B aengewezen wort, is blaeu en lakagtigh, hebbende eenen ringh om 't oogh als gout, ook ten deele over het lyf. De bek is vol lange witte tanden. De oogen zyn groot en zwart. De staert is paers, geel, en wit. De vinnen ziet gy klaer. Dit vischje heet in 't Maleis *Ikam-batoe*, of Steenvisch, als wordende meest tusschen de klippen der rotsen gevonden. C vertoont een zeer kleen vischje, dat zeer schoon root van koleur is, met drie schoon blaeuwe breede streepen, die aen de kanten zwart zyn, over het lyf. Het grootste dat ik van deze soort bequam, was maer van twee gemeene duimen breette in de lengte. Het zydevinnetje is aen de einden zwart, gelyk het staertje, dat fraei om te zien is. De visschers van my om dit goedt op te vangen uitgezonden bragten 'er my drie, waer van het eene byzonder kleen was. Men ziet 'er gemeenlyk maer drie by elkander zwemmen. Dit heb ik zelf ondervonden en kunnen zien in het water, hier zoo klaer als kristal, zoo dat men tot op den gront zien kan. Deze soort is door geenen naem bekent. D vertoont een plat langwerpigh visje, dat naer den buik en boven licht blaeuagtigh, en voor de rest donker bruin is. Het heeft om den kop eenen zwarten kring, in wiens midden de oogen komen. De bek is boven

Gelegenheit des eilants.

Vischjes afgeschildert.

Kreeft.

Krab.

Kistvisch.

Steenvisch.

ZELTSAME VISSCHEN.

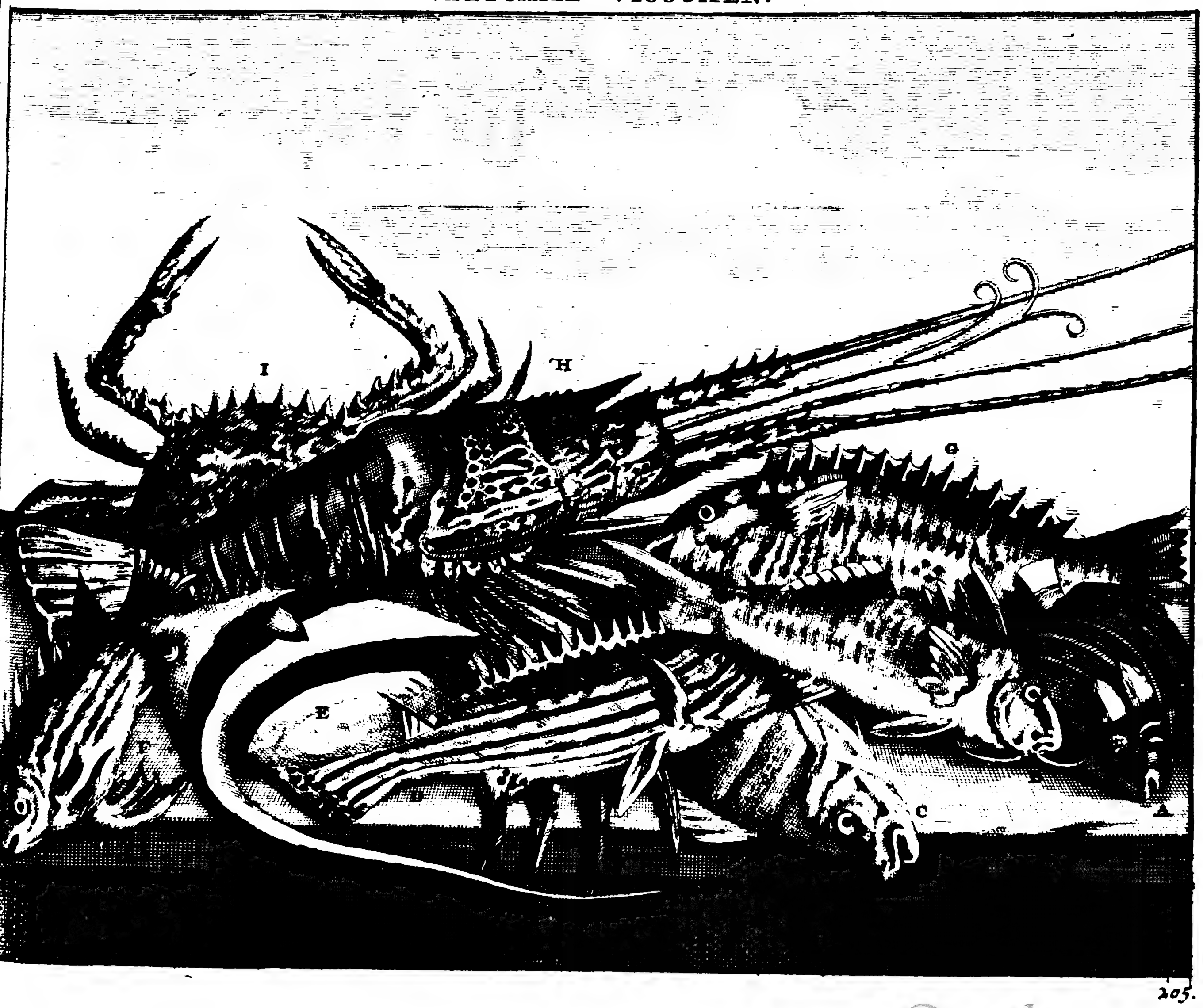

Digitized by Google

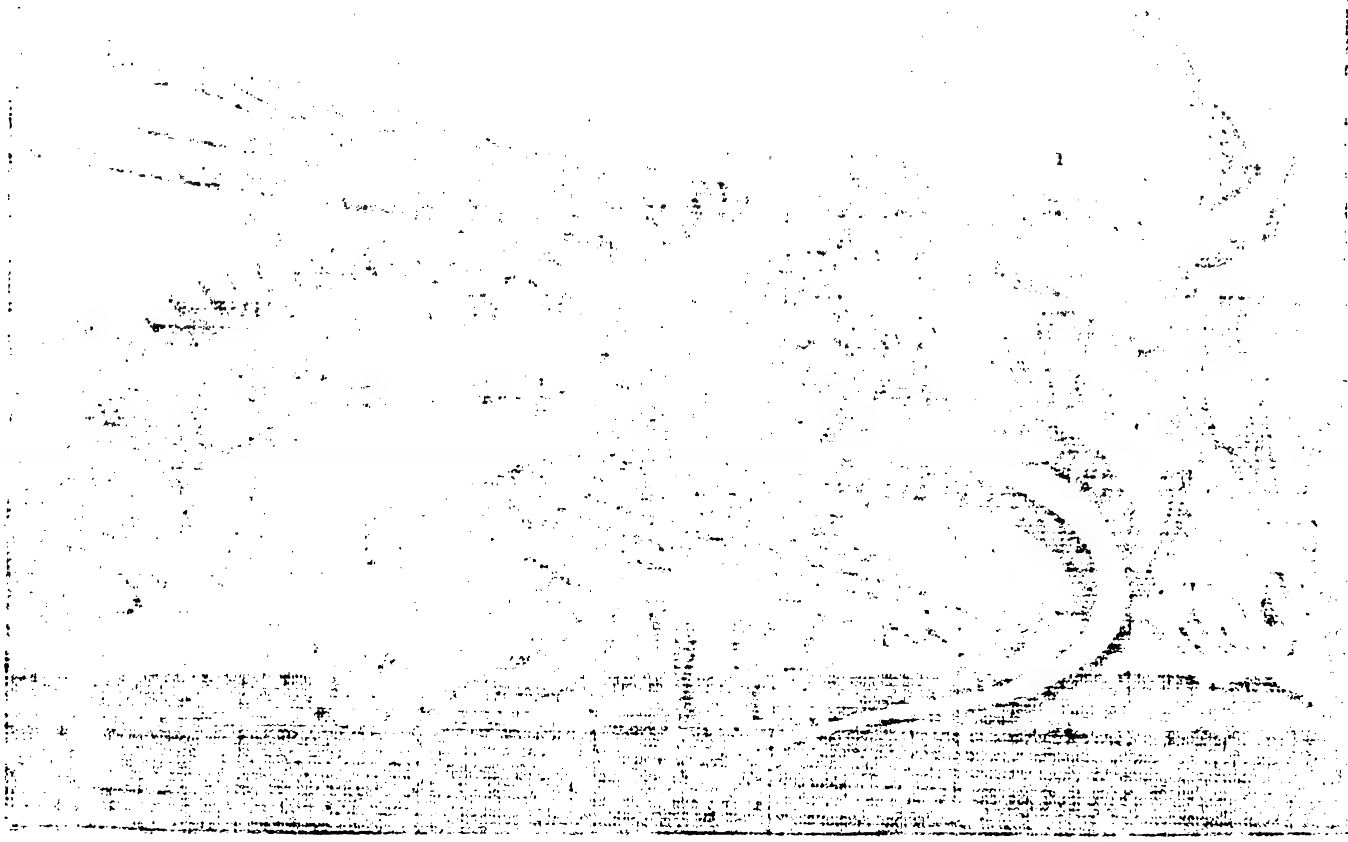

Digitized by Google

ven en onder ook zwart. Tusschen den zelven en den kringh is het schoon geel, gelyk de staert. Boven langs den rugh loopt een zwarte vin, ook eene van den staert tot by den buik. Aen beide de zyden van het lyf is mede een vin, en twee zyn'er onder aen den buik. Dit vischje heeft al mede geenen naem. Het geen de letter E toont wort in 't Maleis genaemt *Ikam-kajoe*, ofte houtvisch, dewyl deze visch altydt gevonden wort by palen of ander houtwerk. Van gedaente is hy als Voren, van koleur licht blaeuagtigh, langs den rugh geel. Over 't lyf tot by den buik zyn vier donker bruine breede streepen. Op den rugh is een lange scherpe vin, en een andere tusschen den zelven en den staert. Twee vinnen zyn'er nogh onder en boven aen den buik.

Hout-visch.

In de print van 205 vertoont de letter A een rondagtigh vischje genaemt *Ikam-batoe*, of *Klipvisch*, zynde als een der voorgaende. Het lichaem hier van is ros blaeu, loopende 7 of 8 smalle blaeuwe streepen over het lyf, dat onder zwart is. De staert is kort en wit, hebbende de gedaente van een beitel, en een doorgaende root streepje aen het einde. Aen beide de zyden van het hooft is een vin meest geel, en ten deele blaeu. De kop is bruin blaeu: de gedaente van den visch is als die van een Botje. Hy is goedt van smaek, maer dik van huit. B vertoont *Ikam-tamar*, of Karpervisch. Deze visch valt meest root en wit blaeuagtigh, hebbende een hooft, dat ten deele schoon root is. Onder aen den bek zyn twee spitse dunne punten, die de lengte van twee duimen hebben. Onder aen den buik zyn twee roode vinnen, en nogh een vin tusschen den zelven en den staert. Op den rug zyn'er twee met scherpe punten, en aen beide de zyden van 't hooft een, die root en wit is, gelyk de staert, die zich aen het einde afscheit, en puntigh uitloopt. De buik is doorgaens wit blaeuagtigh. Hy heeft de lengte van eenen voet, en vier duimen, waer uit de grootte der andere af te meten is. Want ze zyn alle in 't klein op papier gebragt.

Klipvisch.

Karper-visch.

C vertoont *Ikam-Kakap*, of eenen rooden Steenbraessem, hebbende den kop boven en aen beide de zyden uitnemend schoon roodt, onder wit blaeuagtigh. Het lyf is blaeu met breede paerse streepen van den rugh tot halver wegh. De vinnen zyn schoon roodt. D tekent af *Ikam-Gargasje*, of Zaegvisch. Zyn bovenlyf is licht blaeu, de buik wit. Langs het lyf loopen donker bruine of zwarte streepen. De bek is geel. Zoo zyn ook de vinnen: inzonderheit is die langs den rugh loopt schoon geel, en doorgaens met zwarte vlakken. De punten zyn boven spits als een zaegh. De staert is donker geel met zwarte vlakken. Door E wort vertoont *Ikam-boeron* of Vogelvisch. Hy heeft de gedaente van een Schol, en de koleur wit, met twee zwarte breede streepen over het lyf: tusschen welke beide op het bovenlyf iets als een witte wimpel uitkomt, die naer het einde heel smal afloopt, hebbende de lengte van eenen voet van elf duimen. Het agterste van het lyf met den staert is geel: gelyk ook de wederzydsche kleene vinnen, die uit de zwarte streep komen. De kop is kleen, de bek spits. Deze soort van visch wort zelden gezien.

Steen-braessem.

Zaeg-visch.

Vogel-visch.

F verbeelt eenen *Ikam-maes* of Goutvisch, die wit blaeuagtigh is. Hy heeft roode streepen langs het lyf, doorgaens met schoon geel, als of het gout ware, getekent. De vinnen en staert zyn root, geel, en wit. Boven op den kop is hy schoon roodt.

Gout-visch.

Door G wort aengewezen een visch genaemt *Ikam-kakatoua* naer eenen vogel, die dezen naem draegt, en zodanigh een blaeuwe koleur heeft. Het lichaem van dezen visch is groen blaeu, hebbende eenen weerschynenden glans. Hy is ros getekent, even als een net, over het geheele lyf. Aen de zyde van 't hooft is een rosse geele vlek. De kop is groen en root getekent, de vin langs den rugh is schoon groen blaeu en geel. De twee zydevinnen zyn groen blaeu en lakverwigh, gelyk de staert, De onderste vin is blaeu en lakverwigh. Ik heb vergeten te zeggen dat het gansche lichaem van den Kreeft, daer wy van gesproken hebben, groen, dogh voor aen de snuit roodt was: gelyk ook waren de twee groote voor uitstekende snuitangels tot op 4 duim, zynde 3 derde deelen van eenen duim breet: waer uit dan nogh de spitsen als horens komen die zwart zyn. Deze hebben de lengte van 1 voet 7 duim. Tusschen deze beide komen nog twee smaller horens uit, waer van d'een wit, en d'ander meest zwart is. Deze zyn maer ontrent half zoo lang als d'eerst genoemde, en voor aen als omgekrult. Deze visch is over het geheele lyf wit en zwart gevlekt en gestreept, ook over den staert. Ten midden aen beide de zyden van het lyf zyn twee breede geele en witte strepen. De pooten zyn smal en langh, groen, zwart, geel en wit doorgaens gestreept van koleur. Het lichaem heeft de lengte van een voet en 5 duim. Daer werden'er ook andere kleener gevangen, waer van ik 'er verscheide kookte en goedt van smaek bevond. Ik schilderde alles af in zyn wezentlyke grootte op doek om het in het vaderlant te kunnen vertoonen, doende ook

De visch Ikam-kakatoua.

Digitized by Google

alle de gemelde visschen in *Spiritus*, om hen voor bederving te bewaren, en aen de minnaers dezer vremdigheden te laten zien. Deze Kreeft in 't Maleis genaemt *Oedang* wort vertoont door de letter H: de Krab, in 't Maleis *Kapitein* door I.

Ik bequam hier ook eenige vliegende beesjes, Kapellen, en andere soorten, maer weinigh van belang.

Om deze zeevruchten, om zoo te spreken, op te sporen, gingh ik meest zelf heen by stil weder: dewyl ik dan het water zoo helder en klaer vond, dat alles op den gront en de rotsen duidelyk te onderscheiden was. Hier door geraekte ik aen verscheide soorten van Zeekorael verzien van fraeie takken. Maer 't was al meest korte soort. Eenige koralen hadden de gedaente der bladeren van bloemkool, die zich in een sluiten. Ik kleedde my aen de strant uit om dieper in zee te komen, daer ik al wat my best behaegde met myne eige handen afbrak. Hier mede bezigh zynde bevond ik dat dit korael zyn begin neemt van een vette of slymige qualsterheit des waters, dat zich als tot een wezentlyke stoffe op de rotsen vast zet, en dus allengs tot die gedaente en vastigheit voortgroeit. Als het nogh week is, vertoont het zich egter uitnement fraei in 't water. Want het is byzonder schoon geel, ook wit, en rosagtigh van koleur. Uit nieusgierigheit brak ik eenige stukken, die reets vry vast met de rotsen vereenigt waren, daer af, om ze in de Zon of lucht te droogen, op hoop dat ze die zelve koleur behouden zouden, waer in ik my geweldigh bedroogh. Want de stukken werden altemael bruin zwart en afzichtigh. Ook was'er geen droogen aen; zoo dat ik alles weder most wech werpen.

Zeekorael.

Oirspronghdes Koraels.

Ziende dat voor my hier niet veel meer te halen was keerde ik weder in het vaertuigh, waer mede ik digt by het eilant *Alkmaer* heen zeilde, dat'er naest aen legt. Het eilant *Enkhuizen* legt wat verder ten Zuiden af. Het eilant *Leiden* wort gerekent halver wegh te zyn. Hier waren geen menschen op. Het eilant *Hoorn* legt hier tegen over, waer op eenige Makassaren en andere visschers woonen; zynde het eilant *Smit* ter zyden verder naer het Zuiden afgelegen. De wint voorspoedigh zynde bragt my in korten tydt weder te Batavie.

De Eilanden Alkmaer, Enkhuizen, Leiden, Hoorn, en Smit.

Hier na reed ik met den Heer Generael door de stadt om een gezicht te nemen van zyne nieuwe en herboude huizen. In dien tydt zagh ik aen de Chineesche huizen, die nog gesloten waren, eenen groenen tak hangen, dewyl deze dagh de laetste was van hun feest *Phelonaphie* genoemt.

Het Chineesche feest Phelonaphie.

Te voren al had ik de vaertuigen van dit volk sierlyk toegestelt, en met Chinesen gevult, in de haven zien zeilen. Dit ging met veel omslag toe.

Men moet aenmerken dat de Chinesen iemant, die onder hen iets nutbaers of gedenkwaerdigs voor het vaderlant gedaen, of uitgevonden heeft, houden in dierbare gedagtenisse, en hem zoo veel eere na zyn doot bewyzen, als was hy nog by hen in levenden lyve. Men zegt dan dat voor dezen by hen is geweest zeker man, genaemt *Phelo*, die de allereerste het zout uitgevonden zou hebben. Welke vond by hen verwaerloost en veragt, was de vinder van daer geweken, zonder dat men hem sedert oit weder vernomen heeft. Ondertusschen bevond men daer na de nutbaerheit en noodwendigheit van het zout. Het welk hen tot zulk een berou bragt van hunne onagtsaemheit en onkunde, datze uittogen om dezen *Phelo* te gaen opzoeken, om hem hunne dankbaerheit en eerbiedt te bewyzen. Maer hem niet hebbende kunnen opsporen hebben ze tot zyne gedagtenis dit feest van *Phelo-naphie* ingestelt, dat ze met veel godtsdienstigheit onderhouden, gaende met vaertuigen te water, en daer mede omzwervende, als wilden ze dezen heiligh nog heden ten dage opzoeken.

Phelo, vinder van het Zout.

Kort hier na noodigde my de Heer Kastelein op zyn hofstede, genaemt *Wel te vrede*. Daer gekomen zynde zag ik op het lantgoet van dezen Heer, op welk een wyze de Suiker toebereit wiert. Hier toe was een molen gestelt, die door twee Buffels omgetrokken wert. Een man zat voor het gat van den molen, waer in het Suikerriet gestoken wert, dat voor d'eerste mael alleen maer in het doorgaen gekneust wort, wordende aen d'andere zyde door een diergelyke openingh uitgeschoten. Het sap daer uit loopende valt onder in eenen put, en van daer in een goot, die het onder door de aerde in een daer nevens staende plaets leit, daer het ontfangen wort. Hier zyn de Suikerpotten en fornuizen. Ten tweeden male word'er uit het zelve riet meerder sap gemalen: en ten derden male al het overige. Dan wort het, in de fornuizen gekookt zynde, in aerde potten gedaen, die onder een gat hebben, waer door zich het slechtste deel ontlast. Deze potten worden boven met versche klei toegestopt. Dit is de eerste en beste soort. Dan volgt van 't uitgelopene een tweede, en daer na ook een derde soort. Het Suikerriet vond ik hier staen op de zelve wyze als ik het voorheen in Egipten gezien hadt. Het heeft gemeenlyk de hoogte van 7 of 8 voeten. De dikte is in 't rond 3, ook wel 4 duim.

Hofstede des Heeren Kastelein.

Suikermolen.

Hier

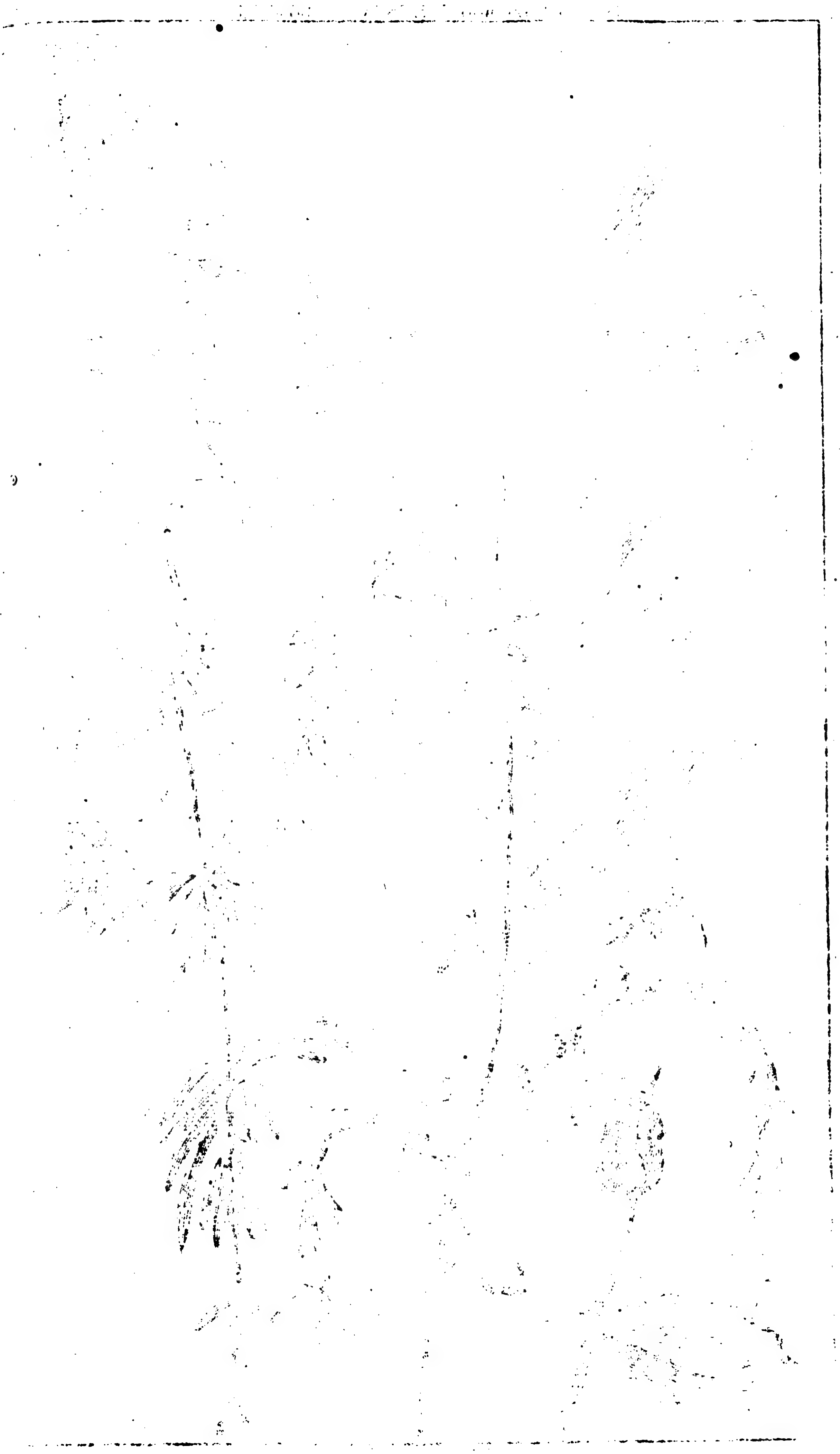

Digitized by Google

INDIGO, KOFFIBOONEN, EN WILDE BOSCHBLADEREN. 20

Digitized by Google

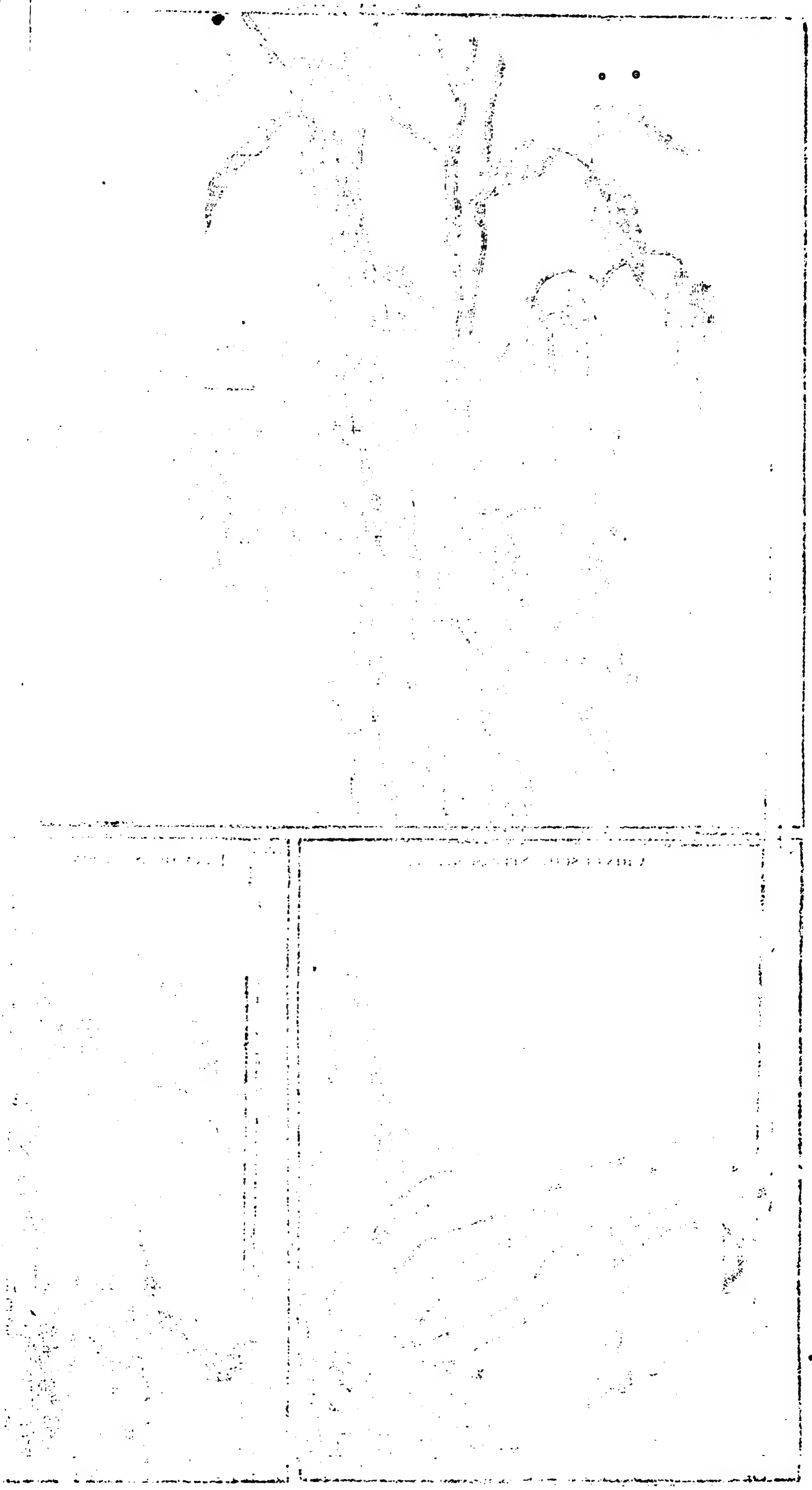

Digitized by Google

Kakauw Vrugt.

208. Chineesche Sitroen.

209. Jaka of Soorsacke

Digitized by Google

207.

Soorsacke.

Nam-Nam Boom. 210.

212. Blim-bing Boom.

Digitized by Google

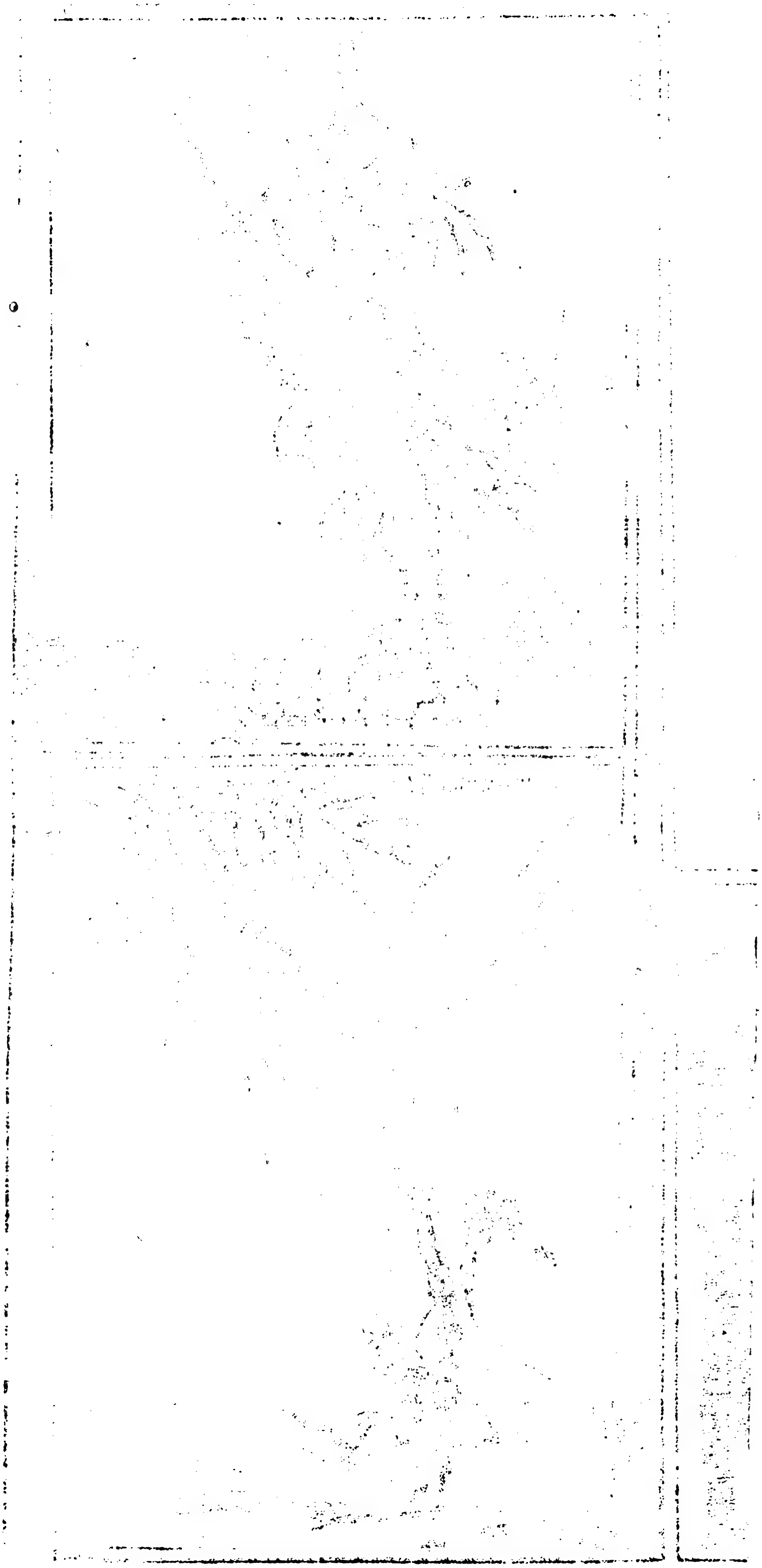

Digitized by Google

Digitized by Google

AREEK-VRUGT EN BETELBLAT.

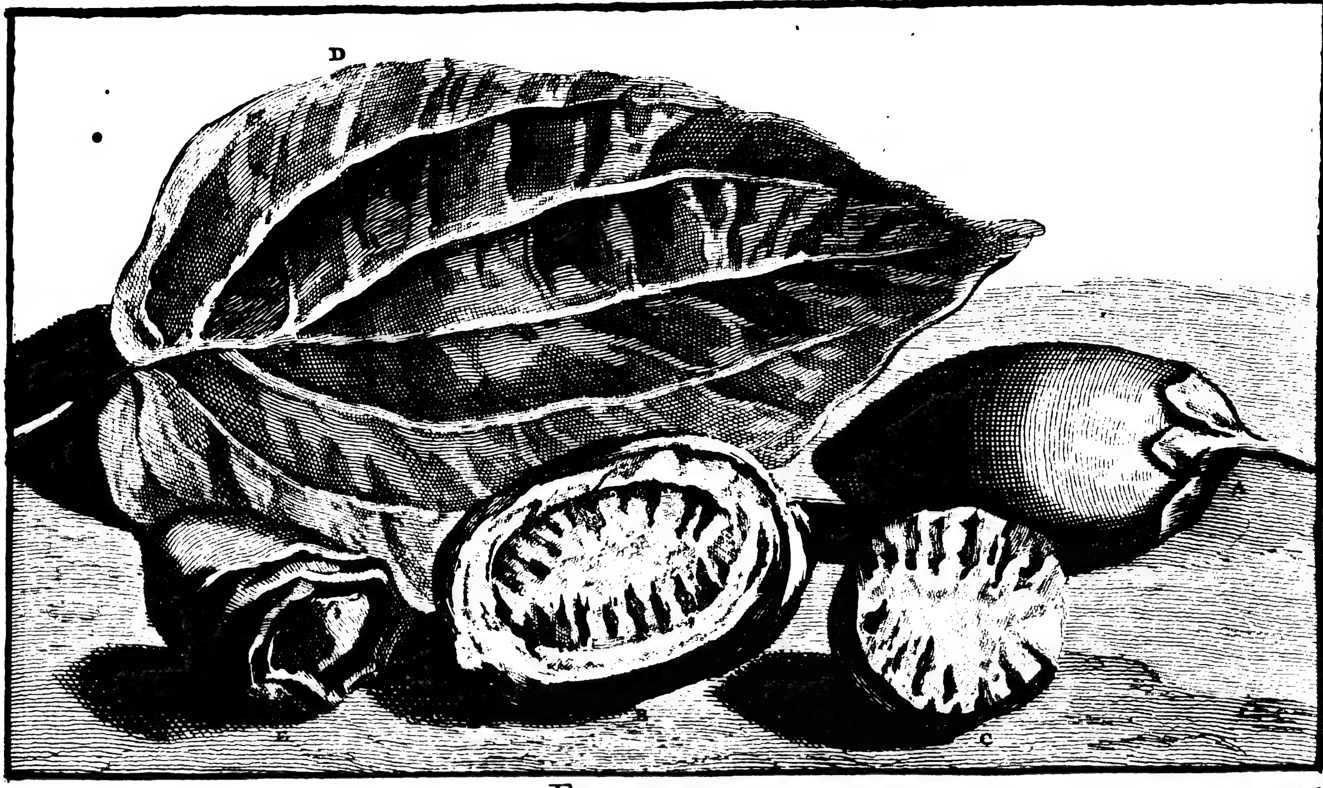

FILANDER.

Digitized by Google

Indigo. Hier vond ik ook de *Indigo*, die in kleene boomtjes als plantjes groeit, met verscheide takjes aen een. Zy zyn gemeenlyk anderhalven voet hoogh. De bladeren zyn kleen, daer de *Indigo* uit geperst wort. Het zaet wast daer aen in lange ristjes, gelyk het getal van 206 vertoont, aengewezen met de letter A.

Koffiboonen. Hier verbeelde ik ook eenen tak van de *Kauwa* of Koffiboonen, getoont door B. Deze zyn onryp groen van koleur, half ryp geel, en geheel ryp zynde, purper root. De bloem is als een kleene Jasmyn. Zy is in het midden geel, en heeft zes blaedtjes in het ronde. De bladeren zyn langwerpigh en spits. Deze boonen zyn voor eenige jaren uit Arabie hier gebragt en voortgeteelt. Dogh in den aenvangh des jaers 1697, toen Batavie zoo deerlyk geschud wierd door aerdbeving, die eene onnoemelyke schade en verwoestinge veroirzaekte, zyn veele ongemeene planten, door liefhebbers in hunne lusthoven aengequeekt, verloren of vergaen. Zoo dat de tegenwoordige Generael my zeide niet te weten, dat hy'er eenige meer in zynen hof hadt. Maer andere kenners kregen eenige opkomende spruitsels in 't oogh, en bevonden dat het planten dezer boonen waren. Hier op viel men weder aen het bezorgen en aenqueken der zelve, zoo dat'er ook nu reedts een groote meenigte is aengefokt, waer uit binnen weinigh jaren groote overvloedt verwagt wort. Zy doolen derhalven, die wanen dat deze vrugt alleen onder de Arabieren gevonden wort: gelyk zy ook bedrogen zyn, die van gevoelen waren, dat deze boonen in geene andere landen zouden kunnen voortgeteelt worden, als of die lantaert deze planten zodanigh vergiftigt hadt, dat ze niet bequaem zouden zyn om elders dan by hen eenige wortels te schieten.

Kaffée aengefokt.

Wilt boschbladt. Hier nevens gaet by de letter C een wilt boschbladt. Eenige dezer bladen vallen groen, andere wit, en hebben eenen rooden bloessem. Deze drie soorten zyn wat kleener verbeelt dan de wezentlyke gedaente medebrengt.

Kakauw. Nogh is'er de *Kakauw*, waer van voornamelyk de Chokolade toebereit wort. Deze vrugt vertoont zich byzonder aengenaem aen den boom, zynde root en geel van koleur. Men ziet ze 4, 5, of 6 ontrent den anderen hangen, hebbende gemeenlyk de lengte van ontrent 6 duim. De bladeren zyn groot en langwerpigh. Zommige hebben geele, andere roode vlakken. De gedaente wort vertoont door het getal 207.

Chineesche Citroen. Ik bequam ook een aerdigh gewas van een *Ceder* of Chineeschen *Citroen* met veel uitspruitende punten. Hy was ontrent van die gedaente, als ik in myn eerste reis te Rama van Gasa had bekomen, hoewel veel kleener. Deze vrugt is zonder pitten en schoon geel van koleur. Zy is hier gebragt en aengequeekt. Gy ziet de beeltenisse op 208.

Het gewas Jaka. My wert ook vertoont het gewas by de Portugesen genoemt *Jaka*, by de Maleiers *Nanka*, en by de Hollanders *Soorsacke*. Het is groot by uitnementheit, zwemende naer eenen Zakpyp, groen en wat rosagtigh van koleur, dogh heel ryp zynde geel graeu. Inwendigh heeft het veele groote witte vrugten, die geel zyn, met witte pitten. Veele menschen vinden'er grooten smaek in. Want ze zyn zeer zoet. Men hout ze voor gezont. Twee der zelve aen den boom hangende zyn verbeelt op het getal 209.

Nam-nam. Nu volgt de *Nam-nam*, dus genoemt by de Portugesen. De Maleiers heeten ze *Poekie-ansjing*. Het is een vrugt zeer aengenaem om te eten, raeu of gestooft. Zy is rins en zoet van smaek, graeu geelagtigh van koleur. Eenige zyn wat krom van gedaente als een peer. De bloem is root geel en wit in trossen by een. Men ziet'er de bladeren by en het geheele fatsoen op N°. 210.

De vrucht Blim-bing. N°. 211 toont ons de boomen met de vrucht, genaemt *Blim-bing*. Zy is groot en langwerpigh. De bloessem is roodt lakkigh van koleur. De smaek is als die van onze kruisbezien, die zy ook behouden, als ze gestooft zyn. Als men zynen mond door azyn of eenige andere zurigheit heeft raeu gemaekt, is 'er geen beter middel, dan deze vrugt raeu te gebruiken. Gy ziet haer aen den boom hangende afgebeelt.

Areek. Ook is 'er de *Areek*, een vrucht, die aen hooge dunne boomen wast, met trossen aen een tot een groot getal. De bladeren der zelve zyn lang, even als die der Klapperboomen. Deze vrucht wort in 't algemeen zonder onderscheit gebruikt zoo van mannen als van vrouwen door geheel Indie, zonder dat'er eenige natie van uitgezondert blyft. Jong zynde is zy groen van koleur, hebbende het fatsoen van een eierpruim. Op de kruin heeft zy als een akerkapje, daer de steel aen vast is, in grootte als op N°. 212. met de letter A wort aengewezen. Out geworden zynde is zy roodt en geel van koleur, gelyk de letter B aenwyst. C toont een gedeelte der andere helft zonder bolster. Deze binnenpit half doorgesneden wort in 7 of 8 stukken verdeelt: maer jong zynde gemeenlyk in vier. Dan wort elk stuk in een Betelbladt gerolt, dat te voren met Siamse roode of witte kalk besmeert wort. Dit nemen ze dus in den mont en kaeuwen het, tot dat hun speeksel door de kalk bloetroodt wort. Men

Digitized by Google

wil dat dit een goedt middel is om den mondt en het tantvleesch zuiver te houden. Maer ik heb 'er noit de proef van willen nemen, dewyl ik genoegh aen het gezicht hadt, dat my misselyk en onaengenaem voorquam. Ook worden by wylen menschen, die dit niet gewoon zyn te gebruiken, daer zoo qualyk van, dat ze wel, gelyk ik zelf gezien heb, van hun zelven vallen. Maer dat gebeurende hebben die menschen zich vertast aen een soort, die niet goedt is. Dit is dan het zeggen. Maer de allerbeste soort kon my niet bekooren. Het gemelde Betelbladt wast als de Turxe boonen. Ik heb 'er een met de letter D aengewezen. Het is donker graeu van koleur: maer daer zyn bladeren, die licht groen zyn, en die worden wel meest by luiden van aenzien gebruikt. De manier van het rollen dezer bladen tot dit geneesmiddel wort getoont op de letter E.

Filanders. Myne oogen verlustigt door deze vruchten vielen nu op de dieren *Filanders* genoemt, waer van 'er de Generael eenige op zyne lustplaets hadt. Deze beesten liepen daer met de konynen in volle vryheit; waer toe met voordagt een bergje gemaekt was, waer inze hunne holen hadden. Dit was met een hek omtrokken. My beving de lust van een dezer dieren af te tekenen. (afgetekent.) Hunne agterste pooten zyn langh, en de voorste kort. Van grootte en koleur zynze als een goede haes. De kop heeft veel van eenen vos. De staert is spits. Onder aen den buik, die witagtigh van koleur is, hebbenze eene opening als eenen zak, daer het jong, als het al vry groot geworden is, in en uit gaet. Deze jongen zitten ook dikwyls daer zodanigh in dat ze het hooft en ten deele den hals daer buiten steken, gelyk ik dikwyls gezien heb. Als de moer loopt, trekkenze den kop meest binnen, dewyl zy in 't loopen zich moet op en nederwerpen, omdat, gelyk gezegt is, de voorste pooten kort, en d'agterste langh zyn. De beeltenis is op No. 213.

Bougies. Eenige dagen hierna vertoonde zich een compagnie der *Bougies* in haer volle geweer binnen het kasteel, om zich van den Generael te doen zien, die zich ten dien einde verzelt van den Veltheer de Wilde op den voortrap van het paleis vertoonde. Ik voegde my om dit gezicht te hebben mede derwaert. Hier zag men, hoe de officiers tot voor zyne Edelheit genadert elk in het byzonder, na het doen van hunne eerbiedenissen, den hellebaert of piek by hun *Hasegaey* in den gront staken, en hun kris, een spits geweer, datze tusschen den gordel dragen, als boven gezegt is, uittrokken. (Hunne snorkeryen.) Hier mede maektenze geene kleene bravaden, breedt opgevende van al wat hun van vyanden voorquam te zullen den hals breken, en wat meer naer zulke snorkeryen smaekte. Hier by maektenze byster vremde sprongen om hunne behendigheit, die verre by hen te zoeken was, te vertoonen. Alle hunne gebaren geleken meer naer de potsen van den eenen of anderen marktgek, als naer de tekenen van eenen manhaftigen krygsman. Hun moedt was verdubbelt doordat zy, anders gewoon blootsvoets te loopen, nu pronkten met kousen en schoenen; waer door ze zoo parmant voorttraden, om quansuis de deftigheit van een krygsbevelhebber te verbeelden, en onze krygsoversten niet toe te geven, dat men zich van lachen niet kon bedwingen. Zoo dat de Heer de Wilde tegens my zeide: *Wy geven in 't vaderlant ons gelt uit voor het zien van het een of ander Toneel- of Kluchtspel: maer deze vertooning verdient beter beschouwt te worden.* Het was ook zoo, dewyl dit geen spel, maer ernst was.

Deze soldaten verschillen in kleeding geweldigh van elkander. (Hun kleedingh.) Want eenige hadden hooge mutsen op, een licht rokje en smal broekje aen: voorts de beenen en voeten bloot. Andere weder droegen eenen breet geranden hoedt, by hen *Toedongs* genoemt, gemaekt van Bamboezen, zynde een soort van struiken, die uitschieten. Men eet 'er de uitspruitsels van. Andere hadden hooge opstaende mutsen, andere maer eenen doek om het hooft geslingert. Drie of vier van dit volk, die my de koddigste voorquamen, hadden aen beide de zyden van het hooft iets als eenen langen vergulden hoorn. Eenige waren verzien van een gemalyt harnas. Hun wapens zyn vierroers, patroontassen, (Hun wapens.) en krissen, ook pieken, maer langer dan die der officieren, die by het gezeide geweer een pistool tusschen den gordel steken.

Terwyl deze bezigh waren met hunne ceremonien te verrichten, trokken eenige andere compagnien voorby om hun geweer te halen, dewyl zy lastbrieven hadden om te scheep te gaen, als zullende dit jaer weder optrekken naer *Samaran*, een koningklyk gebiet der Oostersche kust Java, gelegen ontrent 60 mylen van Batavia, staende onder den Koning *Pangeran Poega*, (De Koning Pangeran Poega door de Maetschappy aen zyn Ryk geholpen.) dien de Maetschappy aen dat Ryk geholpen heeft. Want hy was in oorlogh met zyns Broeders zoon, genaemt *Ade-patti*, die reedts het ryk in zyn gewelt hadt. Hy wert derhalven daer weder uitgedreven met hulpe der Maetschappye, die hem nogh blyvende aenslagen smeden tegen zynen Oom tragt onder te brengen, en hem, nu gevlucht, zoo het doenlyk is, in handen te krygen, opdat de regerende Koning rust magh hebben.

Weinigh tydts hierna gaf zyn Edelheit my te kennen dat 'er een schip binnen weinigh

nigh dagen naer Bantam zou zeilen, vragende my of ik nogh van voornemen was dien togt te doen. En myn besluit hoorende oordeelde hy dat ik deze goede gelegenheit van het weder en schip most waernemen. Ik schikte my dan tot de reis, en ontfing van zyn Edelheit des avonts voor den dagh van myn vertrek twee brieven van aenbeveling aen den Commandeur van Bantam, en aen den Koopman en Administrateur der Maetschappye.

LVII. Hooftstuk.

Togt naer Bantam. Beschryving van dat Ryk. Gesprek des Schryvers met den Koningh.

Togt naer Bantam.

Op den elfden der maent Julius nam ik afscheit van den Generael, en begaf my met een roeischuit van den Commandeur Broegh naer het fluitschip, genaemt *Munster*, waer van schipper was Jan Walburgh. Het voerde 26 stukken kanon, en 6 bassen, en was bemant met 67 personen, waer van 'er 57 Europeers, en 10 inlanders waren. Het lagh een goet half uur van de stadt, en was reedts onder zeil. Daer aen komende vond ik den schipper nogh niet aen boort, maer het liep niet lang aen, of hy quam. Dus gingen wy voort, en kregen ontrent den middagh het eilant *Hoorn*, dat over 't eilant *Onrust* gelegen is, nevens ons. Maer de wint begon zoo te wakkeren dat wy wel haest d'eilanden *Amsterdam* en *Middelburgh* ten Zuiden van ons voorby voeren, en daer nevens een klip, die 5 of 6 voet onder water was, waer van wy de barningen bequamelyk konden merken. Zy was niet grooter dan een gemeen schip. Een diergelyke lagh 'er ter regter zyde. Wy hielden onzen koers meest West aen, zettende het op de eilanden *de kleene* en *groote Combuis*, die wy met eenen gewenschten Oostenwint ter regter zyde van ons voorby voeren. Ten 5 uren hadden wy het eilant *Menscheeter* ter slinke zyde nevens ons, zynde nu ontrent op 4 uren afstants van Bantam genadert. De donkere nagt deed ons het anker uitwerpen. Maer des morgens met het eerste licht van den dagh gingen wy weder onder zeil met donker en vochtigh weder begunstigt van een mooi koeltje. Dus was het ontrent agt uren, als wy voorby den uitkomenden hoek van 't vaste lant *Pontang* quamen. Toen kregen wy dicht benevens ons het eilant *Groot Poelemady*, leggende ter regter zyde van ons. Hier waren wy op zes vadem waters. Weinigh verder lagh *Kleen Poelemady*, daer wy vier en een half vadem waters vonden. Toen verschenen de twee eilanden by de Maleiers genaemt *Poele-doa*, dat zoo veel is, als *de twee eilanden*. Dus raekten wy voor 10 uren ten anker op de reede van Bantam, naer gissing een uur van de stadt, daer wy ten elf uren naer toe roeiden, en op den middagh aenquamen. Ik begaf my aenstonts by den Commandeur Bitter van Rheede, dien ik den brief zyner Edt. overgaf. Hy ontfing my beleefdelyk, en wees my te gelyk een plaets tot myn verblyf in zyn woning aen. Na den middagh vertoonde ik my ook voor den gemelden Koopman, den Heer Wys, dien ik mede eenen brief van zyn Edelheit overhandigde. Ik genoot hier even dezelve beleeftheit, zoodat ik by hem bleef tot in den avont.

De eilanden Hoorn, Onrust, Amsterdam, Middelburg.

Kleene en Groote Combuis.

Menscheeter.

Groot Poelemady.

Kleen Poelemady.

De eilanden Poele-don.

Komst op de reede van Bantam.

Beschryving der Plaets.

Des anderen daegs ging ik deze plaets ten deele van buiten, ten deele van binnen bezichtigen. Ik ging eerst door de waterpoort, die by de buitenwacht staet, dat een kleene poort is van den ouden muur, die geenen naem draegt, staende weinigh buiten de punt Speelwyk, die ten Noorden legt. Van daer gingh ik ten Oosten op langs den wegh by de zee. Deze wegh staet veeltydts met hoogh water onder. Waerom ik, dewyl hy slordigh om te betreden is, langs den zelven heengingh naer de lantzyde. Daer is het vol tuinen bezet met klappers en ander geboomte. Men vint die zyde ook bezet met slechte huizen, niet veel beter dan hutten, opgestelt van Bamboezen, en overdekt met Adabsbladeren. De menschen, die zich hier onthouden, zyn alle visschers, en woonen hier in groot getal, brengende hunnen meesten visch naer Batavie om daer te verkoopen. Het eerste, dat men hier ontmoet, is de punt *Caranganto*, die van steen ontrent in 't vierkant is opgehaelt, en verzien met 10 stukken kanon. De zes voornaemste, die vry groot zyn, staen naer den zeekant. Een der andere staet ten Oosten, en drie kleene ten Westen. Van hier gaet men over een groote steene brugh, die opgehaelt wort, leggende over de rivier, die door het lant vloeit. Zy neemt haer begin in het gebergte, en eindigt hier in de zee. Hier is het einde der stadt, daer zy aen den zeekant legt, bestaende in een goet vierde deel van een uur gaens. Vervolgens vint men zich op de groote Basaer, be-

De punt Caranganto.

Lantrivier.

Digitized by Google

bezet met Chineesche winkels, waer in vruchten en andere eetwaren te koop zyn. Hier benevens staet een groot Chineesch gebou, dat de woning is van den Kapitein of Oversten der Chinesen. Als men langs den zeekant verder opgaet, vint men langs de geheele streek ook woningen der visschers. Hier achter zyn by den zeekant veel zoutpannen, daer het zout bereit wort. Hier ontrent is de plaets daer de Hollanders landden op den 7 April des jaers 1682. Den zelven wegh wederkeerende vintmen tusschen de gemelde punt, en de *Pagger* of sterkte *Speelwyk* eenen breeden korten wegh, die zich recht op 's Konings plein uitstrekt. Aen het begin van dit plein legt een groote steene brugh, genaemt de *Ketenburg*, over de reedts gemelde rivier, die met eenen anderen arm daer door heen vloeyende in zee stort. Over deze brugh en op het plein, genaemt de *Passei-baen* vermaekt zich de Koning met de grootsten des Ryx gemeenlyk op den laetsten dagh der weke met het steekspel. Als men over deze brugh inkomt staet ter regterzyde de voornaemste Tempel of Kerk, die zy, even als de Persianen, *Mit-zid* noemen.

Ten elf uren weder in myn verblyfplaets keerende bevond ik dat het gelt voor de peper tot lading van het schip overgegeven, reedts gewogen en nagetelt was: zoodat ten vier uren na den middagh de Ryxbestierder by den Commandeur quam om de gereet zynde gelden wegens de peper, die het schip Munster voor Persie in te nemen hadt, te ontfangen. Deze gelegenheit dagt my dienstigh te zyn om hem te doen aenspreken wegens het gehoor, dat ik gaerne by den Koningh zou hebben. Zyn Majesteit ook was 'er reedts van verwittigt door den Commandeur, die uitdrukkelyken last van zyn Edelheit had om dat voor my te bewerken. Ik voegde by myn verzoek dat ik wenschte hoe eer, hoe liever, hier toe te geraeken, om den haest dien ik maekte met myne reize weder met de eerste schepen naer Persie voort te zetten. De Ryxbestierder deet my aenzeggen dat hy het dezen zelven dagh den Koningh nogh zou aendienen, en my dan eenen zekeren tydt stellen. Ik hiel my dan om dezen stondt af te wachten by de hant, en in huis. Deze Amptenaer was genaemt *Pangeran* of Prins *Pour-ba-nagara*. Hy was verzelt van agt of tien koningklyke schryvers en opzieners van den peperhandel, zittende benevens den Commandeur en den eersten Opziener van den Boom op eenen stoel, daer d'andere naer d'Oostersche wyze beneden op den gront zaten. Zyn gevolgh buiten het genoemde gezelschap bestont in vyftien of zestien personen, alle met vaertuigen gekomen tot aen Speelwyk. De Commandeur onthaelde hen met veelerhande confituren, met vruchten, met kaes en broot, met tee en tabak, dienze uit Hollantsche pypen, even als wy, rookten. Hierna gingen zy naer boven om de gelden te ontfangen, die zy na telden, en in zakken, yder van duizent Spaensche Makassaersche of Spaensche Realen, verzegelden. Toen vatte de Commandeur den Ryxbestierder by de regterhant, en geleidde hem tot buiten de poort aen het water. Des anderen daegs ten negen uren quam de eerste Koninglyke Opziener van den Boom my aenzeggen, dat ik ten twee uren na den middagh voor zyne Majesteit te verschynen hadt, die zoo aenstonts buiten de stadt gereden was naer een Lusthuis, een half uur ten Z. Westen van Bantam gelegen. Hier op vraegde hy my of ik genegen was te paert te ryden, of liever te voet te gaen. Ik hem voor zyne aenbieding bedankende koos het laetste. De bestemde tydt gekomen zynde, wert ik door hem uit het huis van den Commandeur afgehaelt. Ter zelver tydt was ook gehoor vergunt aen den Heer Kaef, die voordezen te Bantam, eer het in handen der Maetschappye was, voor Resident gelegen hadt, en nu voor tien of twaelf weken wegens de Maetschappye over eenige zaken derwaerts gezonden was. De Sekretaris, die de Maleise en Javaense tael verstont, wert ons mede gegeven. Buiten de poort gekomen zynde vonden wy daer vier paerden gereedt, die wy nevens ons lieten leiden, en te voet gingen. Wat voortgegaen zynde vonden wy den Ryxbestierder, by het kasteel des Konings, daer men voorby moet, gereet, om zich met ons derwaert te begeven: gelyk geschiedde, zonder dat iemant zich van paerden bediende. Wy namen onzen wegh langs een steene waterleiding, twee of drie voeten hoogh boven den gront opgemetselt, en van binnen met een loode pyp verzien, strekkende zich van het Lusthuis af tot binnen het Koningklyk kasteel. Deze waterleiding was voor drie jaren gemaekt. Dit water komt van het gebergte, dat hier twee uren van daen legt, vloeiende in dezelve met een rivier door het lant. Het was drie uren, toen wy aen dit lusthuis aenquamen. Na een korte vertoeving aen de voorpoort, quam, als onze komst aengedient was, eene der vrouwen van 't Hof, ons orde brengen van binnen te naderen. Wy zagen hier onder eene opgeslage logie drie karossen van den Koning, waer van de karossiers Hollanders, en op onze wyze fraei in 't roodt gekleedt waren. Wy traden dan naer binnen over een lange houte brug, ten deele met smalle planken belegt, en met leuningen bezet. Vervolgens naderden wy door een kleene poort in de voorplaets

De Schryver verzoekt gehoor by den Koning.

Komst in het lusthuis des Konings.

plaets van 't gebou, daer de Koning aen d'eene zyde op eenen armstoel gezeten was, staende nogh vier of vyf andere gemeene stoelen daer nevens. Hy verwelkomde ons minnelyk met hanttasting, en belastte ons neder te zitten. Dogh eer ik zulx doen wilde verzogt ik den Sekretaris aen den Koning te zeggen, dat ik my verheugde in het zien dat zyne Majesteit welvarende was, op wiens gezontheit ik op den avont voor myn vertrek met zyn Edelheit gedronken hadt, die zyne Majesteit wel hartelyk hadde doen groeten. Hier op bedankte de Koning my met hantreiking en een vriendelyk wezen, bevelende my nevens hem neder te zitten. Hy zat aen het hooge ende van een lange tafel, en wy alle van wederzyden. Ondertusschen werden 'er konfituren, banket, vruchten, en andere versnaperingen opgedragen. Ook wert 'er Tee geschonken, staende ook twee zilvere schenkborden met pypen en tabak gereedt, twee brandende kaerssen ook om den tabak aen te steken. Waer toe de Koning zelf ons verscheide maelen noodigde. Dog eer het daer toe quam, werden vast andere schotels opgedragen, gevult met warme spyze, als Rys, of *Pylauw* met zyn toebehoren, verscheide soorten van gehakt hoendervleesch, op de wyze van onze frikkadellen, en aen lange stokjes gestoken, waer mede het gebraden of gesruit was, hart gekookte hoendereiers, en radyzen aen lange stukken gesneden. Yder wert met een servet of hantdwael verzien, ook met een bort gevult met dergelyke spyzen. Het vremst dat my voorquam was een groote schotel vol stukken als van styssel, even als schyven van peeren, dogh wat plat, zeer goedt van smaek, te gelyk rins en zoet. De drank was niet dan water, dat in een pot, even als een teepot, daer een tuit aen was, gedurigh rontom de tafel gereedt stondt, dienende ook tot het wasschen der handen, waer toe ook een kleen keteltje gezet was.

Gehoor des Schryvers by den Koning.

Onthael den Schryver door den Koning aengedaen.

Over niets verwonderde ik my zoo zeer, als dat 'er geen mannen in dit vertrek gezien werden buiten den Koning en ons, wordende hy, en wy alle, door vrouwen opgepast. De Ryxbestierder zat beneden op den gront voor het ondereinde der tafel met de beenen onder het lyf, op d'Oostersche wyze, zonder eenige spyze te nuttigen. Zyn egte gemalin diende mede de tafel, staende benevens my ter slinke zyde, en niet naer de zyde des Konings, zoodat ik de eere had van door haer gedient te worden. De Heer Kaef was geplaetst ter regterhant van den Koning, aen wiens regter zyde gedurigh drie of vier Juffrouwen, naer allen schyn van den eersten rang, tot zynen dienst gereedt stonden. Dicht agter zynen stoel zaten op den gront drie of vier vrouwen, waer van eene een vierroer in d'armen had, tegen welk zy met de borst leunde, en de tromp om hoogh hielt. Een ander hadt een korte piek of worplans. Een andere weder 's Konings wandelstokje dat zwart vernist was, en gesiert met een zilver hantvatsel. By wylen stondenze ook overende. Dogh hier van zal ik in het byzonder spreken, en dan naeukeurigh noemen al het gene den Koning altydt wort nagedragen.

Achter deze waren op den gront gezeten vyf of zes jongste zoontjes van den Koning, out twee, drie, vier, vyf, of ook zes jaren. By zyne eerst getroude vrou heeft hy noit kinderen geteelt. Zyn tweede was zyns Ooms dochter, ook geweest de echte vrou zyns overleden broeders. Deze vrou heeft by haren eersten man, broeder van dezen Koning, ook geene kinders gewonnen: dogh deze tegenwoordige Koning heeft by haer agt kinders, zoo zoonen als dogters: waer van de oudste princes den ouderdom van dertien jaren bereikt. Zy zyn alle schoon van koleur, niet bruin. By de derde (want hy heeft drie vrouwen) heeft hy verscheide kinders. Hy heeft nogh een vierde tot zyn echte vrou aengenomen: maer die voert den titel niet van Koningin. Zyne overige bywyven worden wel op een getal van veertigh gerekent. Hier by zyn 'er nogh 850 vrouwen, die dagelyx in zyn Kasteel dienst doen, zoodat het 'er grimmelt van vrouwen.

Achter de genoemde jonge Prinsen zaten vystien of zestien juffrouwen, vervolgens op deze voorplaets drie of vier andere troepen: ook aen het einde tot by den muur verscheide buiten die gedurigh omliepen om te dienen, en in het huis gevonden worden. Alle welke samen genomen wy rekenen konden dat wel een getal van tweehondert uitmaekten. Zy waren alle met het bovenlyf tot op de borst naekt, gelyk ook de armen en beenen: hebbende alleen een kleedtje om het onderlyf geslagen, dat met de enden om den middel vast ingesteken was, benevens een ander, dat tot op de borst ook op dezelve wyze vast gemaekt was. Het hair was agter by een gedraeit, even als een losse tuit.

Voor het tegenwoordige was de Koning dus gekleedt. Hy had op zyn hooft een styf gemaekt mutsje, ontrent vyf duimen hoogh. De onder- en bovenrant eenen vinger breet was wit, de rest paers. Hy had eenen Turxen rok aen kastanjebruin van koleur, bezet met zilvere knoopen. De middel was met eenen gemeenen paerssen gordel omwonden, waer van de enden voor neder hingen. In de linker zyde had hy den kris steken, waer

Gewaedt des Konings.

van

van de scheede met gout overtrokken was. Zyn beenen waren bloot, uitgezeit dat hy gemeene roode Hollantsche muilen aen de voeten hadt.

De spys na een groot uur wechgenomen zynde boodt hy ons den tabak aen, doende my vragen, of ik wel tabak rookte. Ik antwoordde ja, maer dat my zulx echter onverschilligh was, zoodat ik het doen en laten konde naer myn believen. Dit prees hy. Ik ook hebbende doen vragen of de Koning zelf wel tabak gebruikte verstondt ja, dogh spaerzaem. Hy deedt my hier op vragen, als hy een pyp aenstak, of ik hem dan volgen zou. Waer op ik met eerbewyzing antwoordde, dat ik my schikken zoude naer de zinlykheit zyner Majesteit. Toen wert my uit zynen naem weder gevraegt, of ik ook tabak met my gebragt hadt, omdat die by avontuur licht beter zyn mogt. Hier op wert myn jongen, die de doos by zich had, binnen geroepen. Ik nam hem de doos af, en stopte 'er een pyp uit, die ik den Koning overgaf, die ze half uitgerookt hebbende aen den Sekretaris overreikte, die nogh geen pyp had aengesteken. Omdat onze redenen over en weder zoo meenigvuldigh en veelerhande waren, wert 'er van elk maer een pyp gebruikt. De Koning zeker toonde zich byzonder spraekzaem en nieusgierig: zoodat hy my veele dingen afvraegde: hoe de gelegenheit was van deze en gene landen, hoe groot zy waren, en wat 'er aenmerkelyk in was: wie de voornaemste Koningen van den aertbodem waren, hoe verre hun gebiet zich uitstrekte, en wat zeden verscheide volkeren hadden. Van dit alles onderrecht vraegde hy ook welke de grootste en meest befaemde rivieren in de werrelt waren. Hier op ontdekte ik hem de hoedanigheit van den Nyl in Egipten, van de Wolga in Ruslant, waer van ik het begin en einde gemeten hadt, nevens den aert van andere vloeden my bekent.

Spraekzaemheit des Konings.

In het gemeen ook sprekende van de gansche werrelt vraegde hy hoe lang de zelve naer de rekening der Christenen gestaen hadt. Ik beduidde hem hier op wat de geleerden in Christenryk hier van gevoelden, nevens het oordeel dat zommigen velden wanneer de werrelt een einde nemen zou. Dat ik dit evenwel door hen by maenden en dagen uitgerekent zyne Majesteit zoo net niet kon uitleggen zonder myne papieren in te zien, die ik nu niet by my hadt. De Koning nam zulk een behagen in myn antwoort, dat ik breeder deet, dan hier noodig is uit te drukken, dat hy my beval het gene ik gezegt, en verder in myne papieren aengetekent had, hem in geschrift van Batavie toe te zenden. Ik antwoordde hier op met eerbiedigheit, op my nemende myne gedenkschriften aen zyne Edelheit ter hant te zullen stellen, om ze dus zyne Majesteit toe te schikken.

De Koning dus verre vernoegt met myne antwoorden en onderrechtingen verhaelde my op zyn beurt, hoe in vorige tyden al het lant hier ontrent was Heidensch geweest. Dogh dat de inwoners door toedoen van eenen zyner Voorvaderen, genaemt *Soesoehoenan Aboel Machasin*, die by hen voor heiligh wert gehouden, den Mahometaenschen godtsdienst aengenomen, en zich onder zyne gehoorzaemheit begeven hadden. Zoodat ze dus van dien tydt af tot nu toe als lyfeigenen gebleven waren; dat nu styf driehondert jaren geleden was. Hy sprak ook van Turkye, en het heiligh lant van Jerusalem. En het was of het wezen wilde dat juist binnen dit zyn lusthuis een Turx koopman, te Bethlehem geboren, tegenwoordigh was, die alle zyne goederen door ongeluk op zee verloren had. De Koningh deed dezen man aenstonts roepen om eenige samenspraek over deze zaken te hebben.

Dus hadden wy zeer veel gesprek, waer in de Koningh zoo veel gevallen nam, dat hy my van vreugde verscheide malen de hant gaf tot bewys zyner vernoeginge. Hy begeerde ook, dat ik myn bezoek zoude hervatten. Waer op als ik met behoorlyke eerbiedenisse betuigde dat ik verheugt was over zoo groot een geluk, en zeide dat aen 's Konings bevelen stondt my tydt en plaets daer toe te stellen, belastte hy my den volgenden dagh des morgens ten negen uren in zyn Kasteel te verschynen, en de Beschryvinge myner eerste Reize mede te brengen. Want ik versta, zeide hy, dat uw boek hier berust onder den koopman Wys. Voorts keerde hy zich naer den Heer Caef, zeggende tot hem, dat hy niet behoefde weder te keeren, dewyl de brieven, die hy had mede te nemen naer Batavie, gereedt waren, die hy des anderen daegs kon krygen en vertrekken. Toen geleidde my de Koningh, om dit huis van boven tot beneden te bezichtigen. Het had drie verdiepingen, elke met verscheide vertrekken. Overal bleef hy al een wyle tydts staen, sprekende met my van vele dingen, die de regeringe der Vorsten betroffen. Hy ontdekte vooral zyn gevoelen over den toestant der Grooten, en Raden der Vorsten, en hoe hy meende datze te straffen en te beloonen waren. Voor de deugt en trou liet hy veel agtingh blyken, oordeelende dat de Vorsten hunne trouwe dienaers niet genoegh konden beloonen, noch hunne diensten naer waerde vergelden. Hy voegde daer by, dat een Vorst, al haddenze al eens, gelyk de menschelykheit dat mede brengt, eenen misslagh begaen, altydt

Digitized by Google

tydt aen hunne vorige verdienſten moſt gedenken, en daer mede deze vlek uitwiſſchen; geenszins van gevoelen zynde dat men aenſtonts vier moſt gebruiken, maer zich van water te bedienen hadt, dat bequaem tot verkoelen was. Want met vier betekende hy de oploopenheit en verbolgenheit, die den menſch dingen doet beſtaen, waer van hy daerna berou heeft. Hem was ook, zeide hy, niet onbekent, wat quaedt de afgunſt dikwyls in de Hoven uitwerkt. Ik zeide het myne hier op, en bragt eenige voorbeelden uit de ouden by, om myn zeggen te bekrachtigen.

Gelegenheit van het huis. Wat wyders dit huis aengaet, men had in het opperſte door de hoogte byzonder aengename gezichten over het lant en in de zee. Om het huis liep een ſchoone breede vyver, waer van de gront met ſteenen bevloert was.

Terwyl de Koning my dus geleidde en onderhielt had hy ſteedts het gevolgh der gemelde Staetjuffrouwen met haer geweer by zich. De avondt begon nu reedts te vallen: zoodat wy beneden gekomen zynde ons afſcheit kregen.

Vertrek. Toen wy de gemelde brug overgekomen waren, ſtonden 'er drie karoſſen gereedt: in welker eene zyn Majeſteit begeerde dat wy ons begeven zouden. Wy gehoorzaemden. Waer op de Koning zelf te paerd ſteeg, en te gelyk na hem drie of vier der jonge Prinſſen. De vrouwen van 't hof traden in de andere karoſſen, onder welke men zeide dat ook was de Koningin *Ratoe-anoem*, die buiten het huis in een plaets aen 't water zich met hare Staetjuffrouwen met viſſchen en andere vermaeklykheden had bezigh gehouden. De overige gemeene vrouwen liepen bloots beens te voet. Eenige der zelve waren beladen met eenige pakkaedje, die ze op den rugh droegen. Dit maekte geen kleen gekrioel en gewoel. Want hier by waren nogh tweehondert lyfwachten des Konings gewapent met pieken. Lyfwachten des Konings. Die naeſt aen hem gingen, werden genoemt *Kajorans*: de andere *Sourana-garas*, die achter de eerſte volgden. De onderdanen van dezen Koningh zyn alle Javanen: de andere vremde natien, die men in zyn gebiedt vint, zyn Maleiers, Makaſſaren, en Baliers. Deze alle moeten, als ze niet in zynen dienſt zyn, van den wegh afgaen, als hy ergens met zyne vrouwen komt, volgens het gebruik der Ooſterſche landen. Wy quamen dus met den avont aen het kaſteel, daer wy uittredende van zyne Majeſteit afſcheit namen, werdende door eenen Hofdienaer met twee groote lantaernen in onze herberge gebragt. Afſcheit van den Koningh.

LVIII. HOOFTSTUK.

De Schryver heeft andermael gehoor by den Koningh. Aerdige danſerinnen. Afſcheit van den Koningh. Gedaente des Konings. Hofprael. Spraek der Javanen. Hun godtsdienſt. Afkomſt en lyſt der Koningen van Bantam.

IK begaf my dan des anderen daegs op den beſtemden tydt met den Sekretaris Gobius eerſt by den Ryxbeſtierder, om van daer met eene der Hofjufferen in 't kaſteel by zyne Majeſteit geleit te worden. By dezen heer een weinigh nedergezeten liet ik myne oogen gaen over zyne woning, die ik byzonder gemeen vondt voor zoo groot een perſonaedje. Onderwylen quam eene der Jufferen aen, met welke wy naer het kaſteel wandelden. Hier zagh ik op deszelfs muur boven de voorpoort den Koningh onledigh met het beſchouwen eener groote karoſſe, nu wegens de Regeringe van Batavie tot een geſchenk overgezonden met het Bombardeergaljoot, dat des daegs te voren aengekomen was. Zy wert in orde geſtelt, en de paerden daer voor geſpannen om de plaets voor het kaſteel eens rondt te ryden. De Koningh ons vernemende wenkte ons om boven te komen: terwyl my een Europeeſche Lieutenant, die binnen het kaſteel woonde, wyn en bier deed aenbieden. Ik aenvaerdde den drank, en ledigde een glas op zyn Majeſteits gezontheit. De Koning ſtondt omzet van vele Jufferen: en zes zonneſchermen, twee van gemeene, en vier van witte koleur, werden achter hem van mannen gehouden. Deze plaets bezichtigt hebbende gingen wy naer beneden. Hier traden wy door de poort in een voorzael; zynde de gehoorplaets ter regter zyde der woninge afgeſcheiden. Deze was vol Jufferen. Hier onder waren drie danſſerinnen, gereedt om te danſſen als de Koningh dat bevelen zou. De voornaemſte was byzonder fraei, ſierlyk, en op een vremde wyze gekleedt en toegeſtelt. In deze Ge- Danſſerinnen.

 hoor-

Digitized by Google

hoorzael ſtondt een lange tafel bereit even als des daegs te voren. Zyn Majeſteit zette zich aen het ende der zelve, my gebiedende aen de regterzyde te zitten, en nevens my den Sekretaris, blyvende de reſt van de tafel met ſtoelen bezet ledigh.

Tweede gehoor by den Koningh.

Na een kort geſprek onder het drinken van Tee vertoonde zich de Koningin, voor wie de Hofjuffers plaets maekten om haer aen de tafel te doen naderen. Zy voegde zich aen de ſlinke zyde des Konings, aen het zelve einde der tafel. Op haer aennaderen ſtonden ik en de Sekretaris overende, en deden onze eerbiedeniſſen: dogh de Koningh geboodt ons aenſtonts weder te gaen zitten. Ondertuſſchen werden vele gekookte ſpyzen, vruchten, en andere gerechten opgebragt: waer onder ook een ſchoteltje met geſnede Hollantſche kaes. Dit ſchoof de Koningin voor my, als willende daer mede te kennen geven dat die ſpyze myns vaderlants my beſt gevallen zoude. Ik maekte eenige beweginge van dankbaerheit, en nam 'er een weinigh af, proevende voorts alles wat my voorquam: het welk de Koning ziende my van alles deed toedienen en vragen hoe deze ſpyze, dus bereit, my ſmaekte. Gelyk het grootſte gedeelte vry wel toegemaekt was: zoo had ik reden van te antwoorden dat ik de ſpys ſmakelyk vond, en geen krachtiger bewys daer van kon geven dan dat ik 'er myn deel wel van nam. De Koning lachte my hier op toe, betuigende dat hem lief was my vergenoegt te zien. Ondertuſſchen begonnen de danſſerinnen vaſt haere gaven te toonen. De Koningin, zynde zyn Majeſteits tweede vrou, ook de voornaemſte, genaemt *Ratoe-anoem* (wy hebben 'er reets van geſproken) was nogh jongh, welgemaekt, minlyk, en ſchoon, niet bruin, maer aengenaem van koleur, hebbende eene ſtatigheit en deftigheit in haer wezen en manieren. Zy was gekleet volgens de wyze van 't lant, als van de Staetjuffrouwen gezegt is. Als zy een vol uur aen tafel gezeten hadt, ſtontze op, en vertrok. Toen de tafel opgenomen was, doorzagh de Koning voor een gedeelte myne Reisbeſchryvinge, tot dat einde mede gebragt: waer van ik de verbeeldingen naer gelegenheit des tydts, zoo veel my doenlyk was, uitleidde, waer in hy genoegen nam. Midderwylen wert een der bywyven regt over my aen tafel gezet uit laſt zyner Majeſteit. Zy was grof en dik van lichaem, maer blank en blond van haer. 'T gezicht was heel gezwollen, d'oogen half toe. Dus gezeten vraegdeze my, van wat landt ik meende dat zy was. Ik antwoordde dat ik dat niet weten kon, maer als ik 'er naer mogt raden, half zou geloven dat zy eene Ruſſiſche ſlavin was, dewyl ik in Konſtantinopolen, daer vele zulke zyn, wel een diergelyke gezien hadt. Het was evenwel mis. Want deze vrou was uit het gebergte, gelegen meeſt om de Z. Ooſterſche eilanden by Ternate, welker inwoners *Kackerlacken* genoemt worden. Dit volk ziet beter by nacht dan by daegh: zy kunnen ook de zon niet wel verdragen. Het heeft gedurigh de oogen half toe, en zit veel by den dagh in donkere hoeken. Deze vrou was zodanigh vet, dat men haer gezicht naeuwlyx bemerken kon. Een weinigh tydts daerna gingze by d'andere vrouwen op den gront zitten. Toen deed de Koning zes zyner voornaemſte kinderen aen tafel zetten, twee aen twee, dewyl zy kleen waren, op elken ſtoel. Deze kinderen waren van de gemelde Koninginne. Zy waren fraei en wel beſneden, zoo ſchoon en blank van koleur, als eenige van de onze op Batavie, die al veel bruiner vallen. Twee der zelve waren Prinſſen, en de andere vier Princeſſen. De oudſte mogt ontrent negen jaren zyn, voorts minlyk van wezen, blank, aerdigh en welgemaekt. De Koning liet my eindelyk vragen, hoe my het onthael geviel. Als ik met eerbiedt myn genoegen betuigde ſprak hy vervolgens: *De gunſt, die ik u in deze myne Gehoorzael bewyze, heeft niemant der Raden van Indie, nochte de Commandeur, oit genoten. En ik begunſtige u hier mede, om dat gy een vremdeling zyt, in wien ik gevallen hebbe. En ik zeg het u met mynen eigen mont, opdat gy 'er van verzekert moogt zyn.* Ik opſtaende toonde my verheugt over de ongewoone eere my bewezen, en dankte den Koning in alle onderdanigheit. Hier op reikte hy my zyn hant tot verder blyk zyner genegenheit. Te voren al toen de Koningin aenquam had de Sekretaris my gezegt, dat hy zulk eene gunſtbewyzing noit gehoort of gezien hadt. Want dat de Commandeur en zyn vrou by de Koninginne geweeſt zynde altydt boven of in een ander byzonder vertrek ontfangen waren: maer de Koningin zich noit in deze openbare plaets aen vremden vertoont hadt. Ondertuſſchen rookten wy tabak: en de voornaemſte danſerin begon nu eerſt recht haer werk te doen. Zy was, als wy begonnen hadden te zeggen, ſierlyk dogh vremt toegetakelt. Want op het hooft hadze een groote goude kroon, vol afhangende ſierſelen, van bloemen ſamengezet, en komende tot op den middel des lichaems. Boven het hooft vertoonden zich nogh andere aerdigheden. Haer kleeding beſtondt in een ſierlyke bovenveſt, en onderrok. De armen waren bloot tot aen de ſchouders, waer aen groote breede gulde armbanden zoo boven als onder by de handen tot ſieraedt dienden. Een gou-

Tweede onthael des Konings.

Afbeelding der Koningin.

De Koning beziet het Reisboek des Schryvers.

Bywyf des Konings.

Kackerlakken.

Kinderen des Konings.

Bewys van gunſt aen den Schryver.

Toeſtel eener danſſerinne.

gouden gordel had ze om 't lyf, de voeten bloot. Op haer aengezicht en het voorhooft hadze verscheide groene vlekken. De winkbraeuwen hadden dezelve koleur. Al het danssen bestondt in bewegingen des lichaems, wordende de armen en voeten als langsaem voortgeschoven. Het hooft en bovenlyf hieltze gedurigh voor over. Dit quam my misselyk voor, kunnende daer geene de minste bevalligheit in vinden. Dan by dit volk moet het een fraejigheit zyn. Voorts nam zy twee bloote krissen, waer van zy de eene met de punt op haren blooten hals zettende egter haren dans vervolgde. Diergelyke beweginge deedze meer, maer betoonde in alles een groote zedigheit.

Andere dansserinnen. De twee andere hadden het aengezicht geheel vol zwarte vlakjes, als of het korenten waren geweest. Deze waren in gemeene kleeding, die bestont in een bovenrokje en eenen langen broek boven het hemde. Zy dienden allebeide voor kluchtspeelsters, waer in zy by uitnementheit afgerecht waren. De eene verbeeldde eenen man, als van onze natie.

Kluchten aengerecht. De vrou, onze spraek nabootsende, klaegde over dezen, als of hy by andere vrouwen bragt, dat haer gerechtigh toequam. Hier onder maekte zy vele bewegingen en trekken van wezen en lichaem, vermengt met onkuische gebaerden, en dit alles met zulk eene zwakheit en gezwintheit van leden en lichaem, als of ze daer toe gemaekt scheen. Dit was de inhout der klucht, die wel verdiende gezien te worden, en waer over niet weinigh gelacchen wert.

Dwergen. Hier na quamen twee dwergen des Konings voor den dagh springen, die hun best deden om dit danssen na te bootsen. De aerdigste was de kleenste, dien de Koningh had uitgetrout aen eene Juffer van 't hof, die daer tegenwoordigh zynde my van den Koningh gewezen wert. Ondertusschen quam de voornaemste dansserin met een zilvere kom gevult met *Picsang*, welke vrucht, gelyk gezegt is, hier te lande gekaeut wort. Zy bood my en den Sekretaris dezelve aen, en wy leiden eenigh gelt in de plaets, volgens de onderrechtinge, die my de Sekretaris deswegen te voren gedaen hadt.

Spys aengebracht. Onder dit kluchtspelen wert nogh al warme spys opgebragt in de gedaente van groote frikkadellen, elk in een groen bladt gerolt. De Koning gaf 'er een van aen de geestigste kluchtspeelster, die dezelve met voordagt zeer onbeschoft aen stukken brak, werpende de brokken in haren mont, die hier door overladen (want zy sprak evenwel) woeste en onverstaenlyke woorden uitbragt. Terwyl zy den eenen brok in den mont worp, vloogh 'er d'ander weder uit. In deze gedaente als met ons willende spreken quam zy nader, trekkende haer zwart bepekte troni in hondert vremde ploien, dat een byster gezicht gaf. Dit duurde tot twee uren na den middagh, wanneer het danssen en spelen een einde nam. Toen wert ons het gelt, dat wy in de schael gelegt hadden, wedergebragt. Maer weigerende dat aen te nemen bad ik haer dat zy het voor zich zelve wilden behouden, met byvoeginge dat dit ook een gewoonte by de Christenen was. Toen geleidde my de Koningh om het Hof van onder tot boven te bezichtigen, nadat hy zelf de muilen van zyn voeten gedaen, en wy daer op ook onze schoenen uitgetrokken hadden, dewyl deze plaets voor heiligh gehouden wiert. Ik bezag dan alle de bovenwoningen, zelf die der Koninginnen. Zeer vele vertrekken waren 'er, maer de meeste kleen. Als ik hier en daer wat gezeten, en van verscheide zaken met den Koningh gesproken hadt, gaf hy my eindelyk afscheit met bevel om zyne Edelheit weder hartelyk te groeten. Ik dankte zyne Majesteit voor de overgroote eere aen my bewezen, met toewensching van lange gezontheit en gelukkige regering, en bede dat 's Konings erfgenamen hem en hunne voorouders in beroemtheit van naem mogten volgen. De Koning wenschte my hier op van zynen kant ook allen zegen, en eene gelukkige wederkomst in myn vaderlant. Toen leidde hy my van daer langs eene houte galery tot aen een ander gebou, altoos verzelt van zyne twee oudste dogteren, die toen boven bleven. De Koning ging met ons naer beneden, daer hy zyne muilen en wy onze schoenen gelaten hadden. Hier nam ik myn laetste afscheit van den goeden Vorst, die my met hanttasting verliet. Dus keerde ik weder in myne herbergh. Afscheit van den Koningh.

Wat aengaet de gestalte van dezen Koningh. Hy is bruinagtigh van koleur, dogh gloeiende en aengenaem van wezen. Bruine oogen heeft hy, en byna zwarte winkbraeuwen, en een baert waer van de knevels kleen en smal zyn, loopende naer beneden tot de einden des monts. Zyn kleeding hebben wy gemelt. En ik heb daer niets by te voegen, als dat de muts of bonet nu paersser van koleur was. Hy is ontrent drie en dertigh jaren out, en heeft ook net drie en dertigh kinderen. Gedaente des Konings.

De beschryving van den toegangh en het gehoor, deze laetste reize by dezen Vorst genoten, heb ik hier als iet vremts zynde willen byvoegen. Waerom ik 'er daer ter plaetse een kleene schets af maekte zonder dat het iemant wist, dewyl men meende dat ik iets aentekende: hoewel ik den Koningh had doen zeggen dat ik het geluk my by hem te beurt gevallen

 door

Digitized by Google

door eene afbeeldinge der geheugenisse bevelen zoude. Hier over schenen de vrouwen zich te verheugen. Ik stelde het in het werk, en geef'er u de verbeelding van op No. 214.

Eertekens des Konings.

My lust hier by te voegen de sieraden en eertekens, die tot de staetsie van dezen Koningh behooren, als die hy meest altyt by zich heeft. Tien edele vrouwen dragen een *praelkris* of *Tsjelor*; eenen gouden Haen, of *Sawoenggaling*: eenen vergulden houten vogel, of *Ardawalika*, waer op 's Konings kleeding gedragen wort; een *Siry-pienangdoos*, zynde een soort van *klappus*, die op de Maldivische eilanden valt, en hier *Podjenggi* genoemt wort; voorts een *lante* of staetmatje, een *Souasse kuispidoor*, een hantrottingske, of wel een stokje van zekeren boomwortel met souas beslagh; twee pistolen; twee karabyns; een waterkannetje genaemt *'t Sjaratan*, met een Souasse kom. Dit zyn zoo de gewoonlyke stacysieraden, die de Koningh naer zyne zinlykheit en gelegenheit des tydts verandert, vermeerdert, of vermindert, nadat hy het een of 't ander tot zyn gemak noodigh of onnoodigh acht.

Spraek der Javanen.

Van de sprake der Javanen heb ik niet te melden dan de afbeeldinge der twintigh letteren, die hun A, B, C (om zoo te spreken) uitmaken. Gy ziet ze hier nevens uitgedrukt.

Hun godtsdienst.

Wat aengaet hunnen godtsdienst. Die

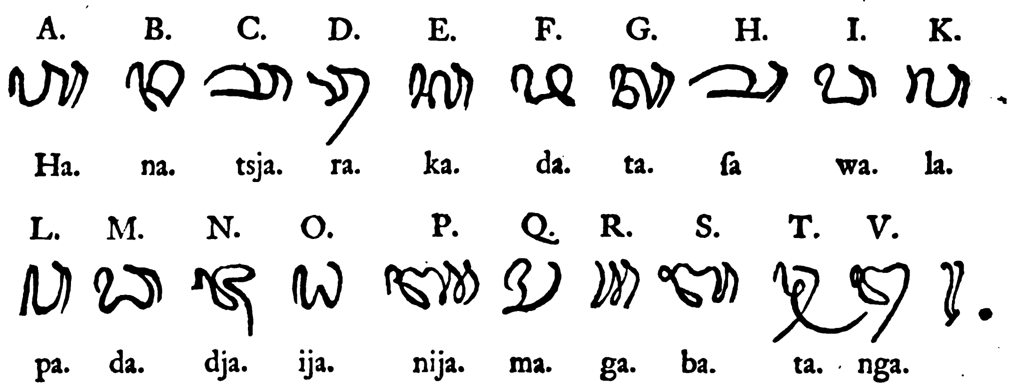

van Mahometh gaet in zwangh over gansch Java, zynde al over drie hondert jaren van deze natie aengenomen, gelyk ik uit het verhael des Konings reedts gemelt heb. Evenwel zyn de Javanen aen 't Oostelyke end van Java op verre na zoo godtsdienstigh niet, als aen 't Westelyke; hebbende deze laetste nevens de Chirebomesen ook aengenomen de Arabischen naem van *Sultan*, die over 't geheele lant nog niet aengenomen, maer geweigert is door den *Soesoehoenang* of Koningh der Javaensche Oostkust. Men zegt ook dat meer dan een derde deel van Java nogh onkundigh is van den Mahometaenschen godtsdienst. De beeldendienst geschiedt doorgaens, naer het voorbeelt der oude Javanen, nu nogh op het eilant Baly.

Geslacht des Konings.

De gemelde Koningh *Machdoem* of *Soesoehoenang Goenoeng Diati* was volgens aentekening van oude Bantammers een zoons zoon van den Koningh *Bani Israel*, die zynen stoel hielt in Arabie, en van daer om de werrelt te bezien, reisde over China naer het eilant groot Java, daer hy aenquam op een plaets, genaemt *Dammak*. Hier eenigen tydt geweest zynde, vertrok hy vervolgens naer *Chirebon*, daer hy veele aenhangers kreegh. Hy storf daer endelyk, en wert'er begraven. Men zegt ook dat zyne grafstede nogh heden daer gezien en in eere gehouden wort ter gedagtenisse, dat hy de eerste insteller van den Mahometaenschen godtsdienst geweest is.

Koningkyke Grafstede.

Deze grafstede is omringt van veele gebouwen en muuraedjen, en heeft een prachtigh gezicht, wordende zoo heiligh gehouden, dat veele Grooten en Geestelyken zoo van de Mahometaensche als Bantamse zyde zelfs in den naem hunner vorsten daer jaerlyx hunne offerhanden en bedevaerten komen doen. Nu zal ik hier byvoegen de lyst der Koningen van Bantam en hunnen oirsprongh, voor zoo veel my ter kennisse gekomen is.

Afkomst der Koningen van Bantam.

De afkomst der Koningen van Bantam is uit Arabie. De eerste is geweest *Bani Israel*, uit wien voortgekomen is de Koningh *Choet*, die eenen zoon won, geheten *Machdoem* ofte *Soesoehoenang Goenoeng Djaty*, die begraven legt op Cirrebon. Deze was het, die den Mahometaenschen godtsdienst op het eilant Java ingevoert heeft. Hy verliet zyne stadt, en quam naer de Javaensche gewesten op Sirrebon, daer hy troude met de dochter van *Kiay Gendheng Babadan* Uit dit huwelyk teelde hy geene kinders: maer nogh eene vrou getrout hebbende, die de dochter was van *Ratou Ajoe*, won hy eenen zoon, dien hy noemde *Paneumbaham Sirrebon*. Hy nam daerna nogh een dogter van *Ratou Ajoe Padjajaran*, die de jongste was, ten huwelyk, en bragt uit haer twee kinders voort, een dogter en zoon. De dogter, die de oudste was, wert genoemt *Ratou Winaon*. De jongste was een zoon, dien hy noemde *Asanocdin*, anders Pang: *Dipatty*

Digitized by Google

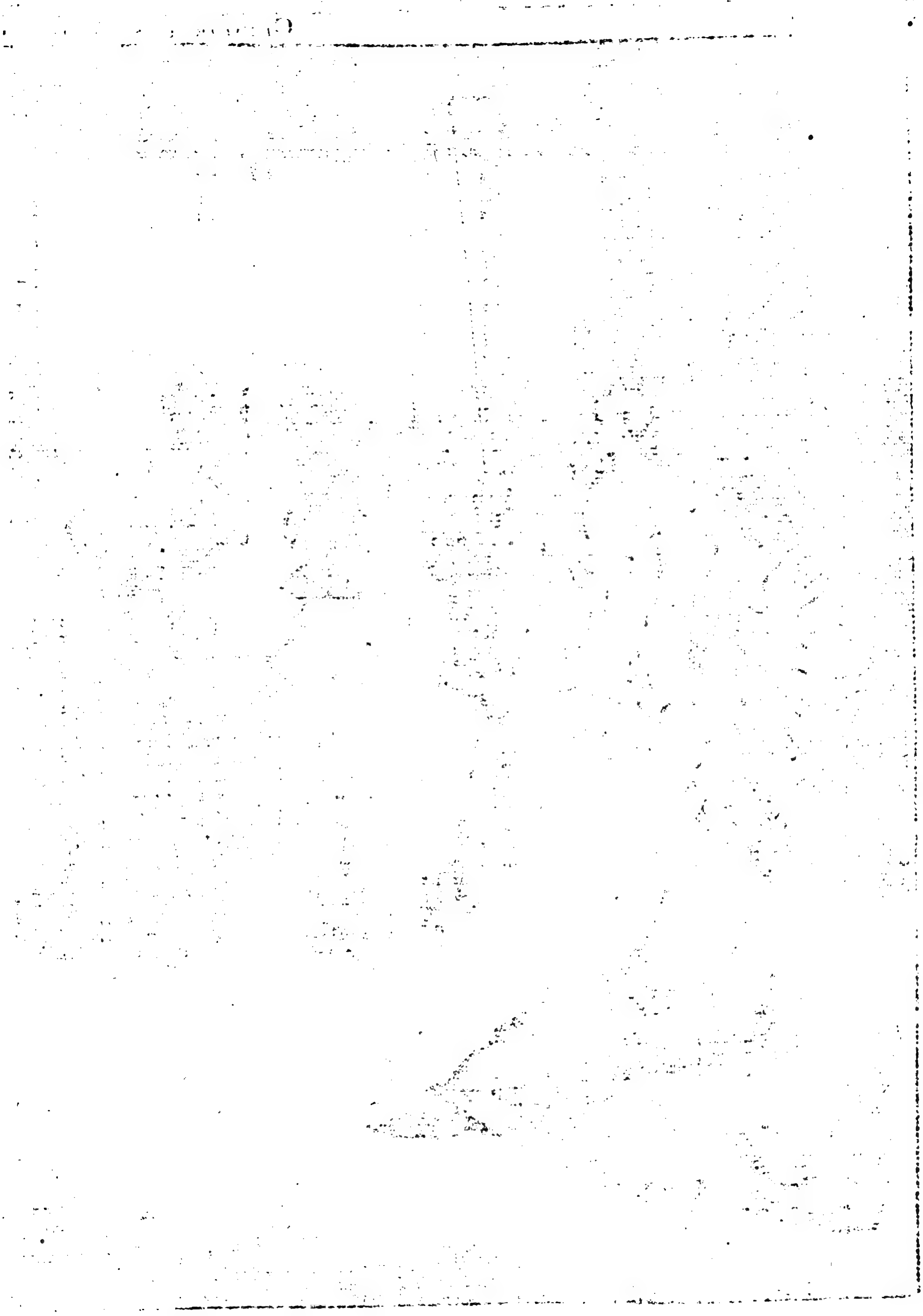

Digitized by Google

GEHOOR DES SCHRYVE

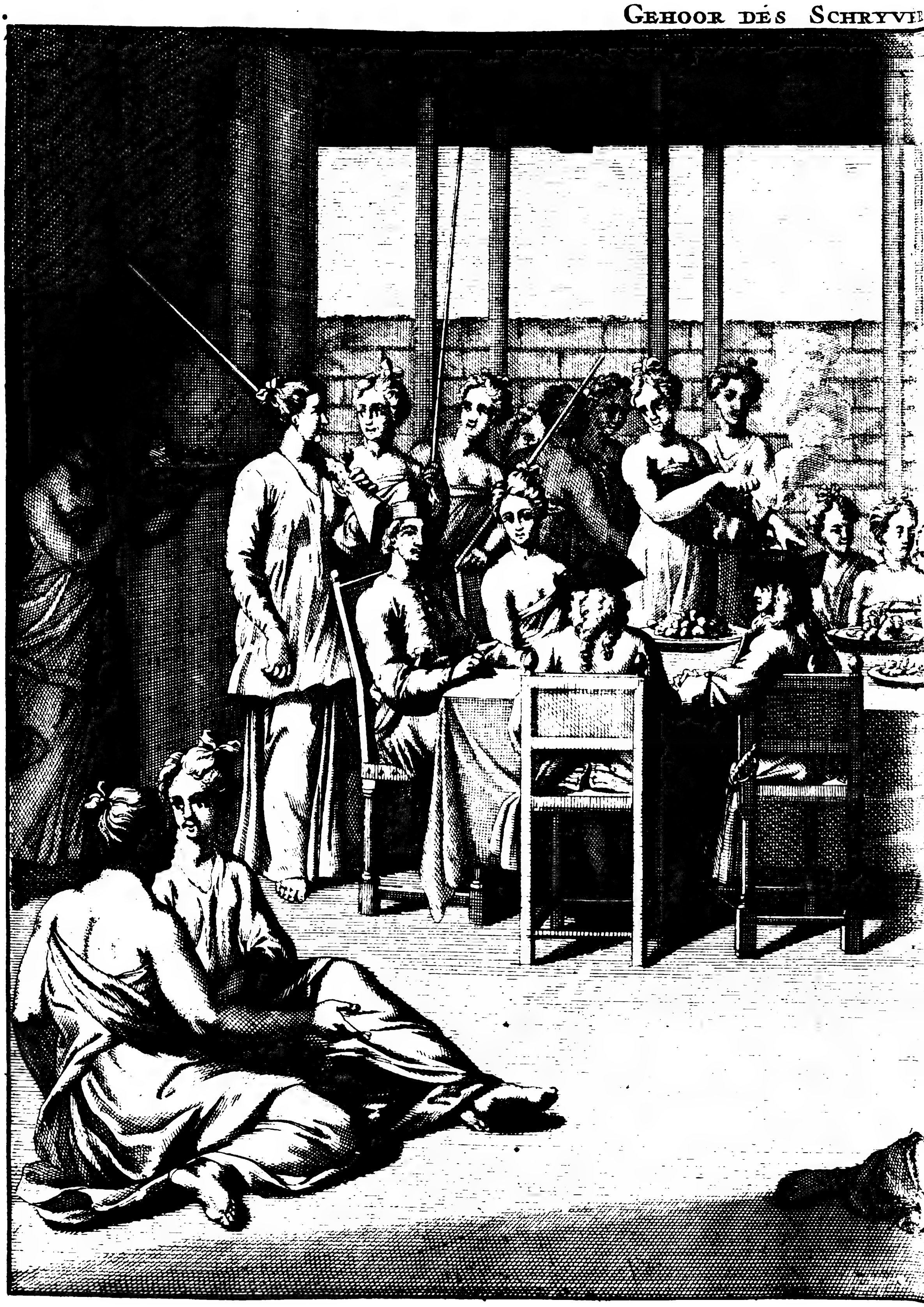

Digitized by Google

VVERS BY DEN KONINGH. 214.

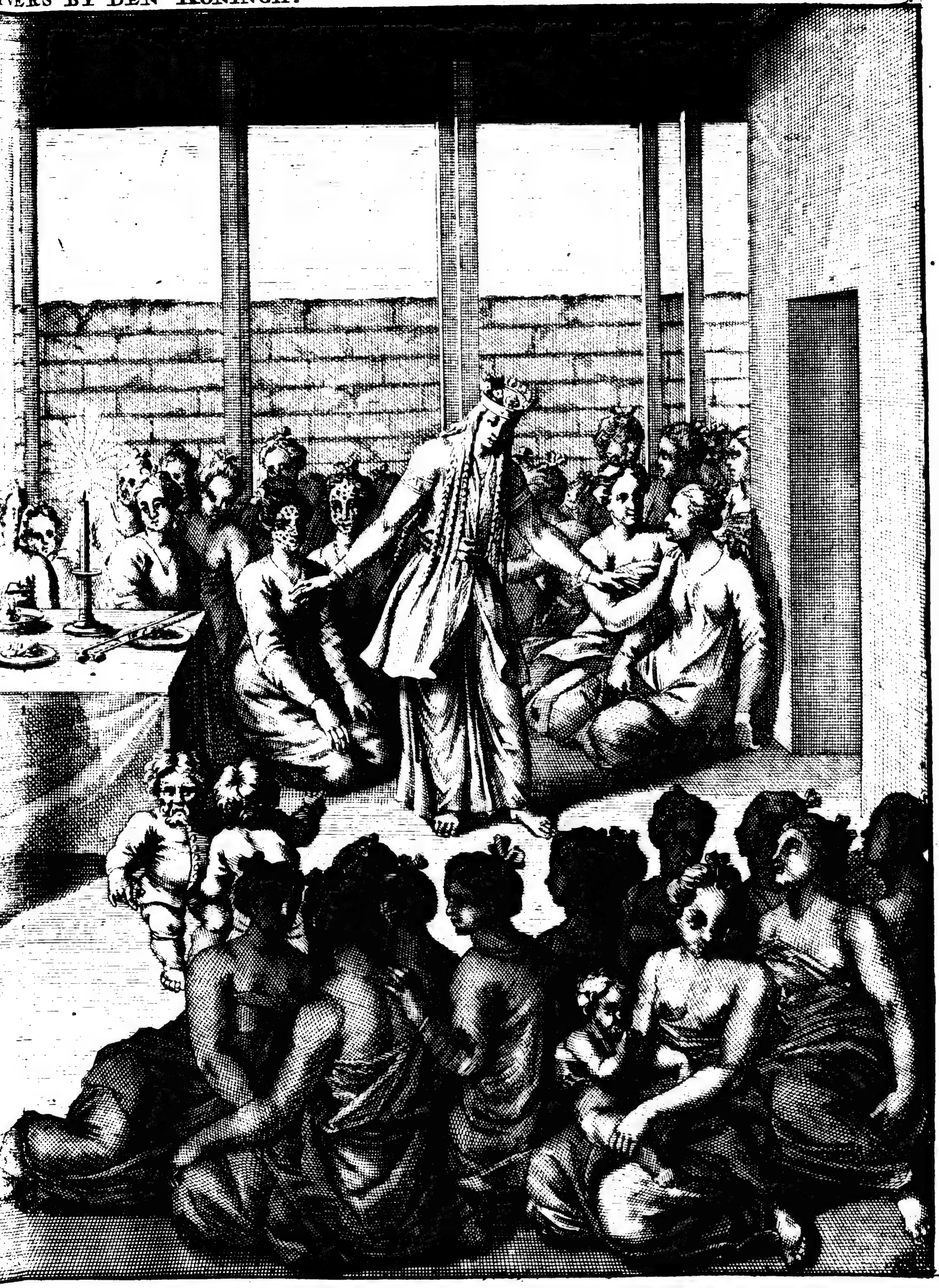

Digitized by Google

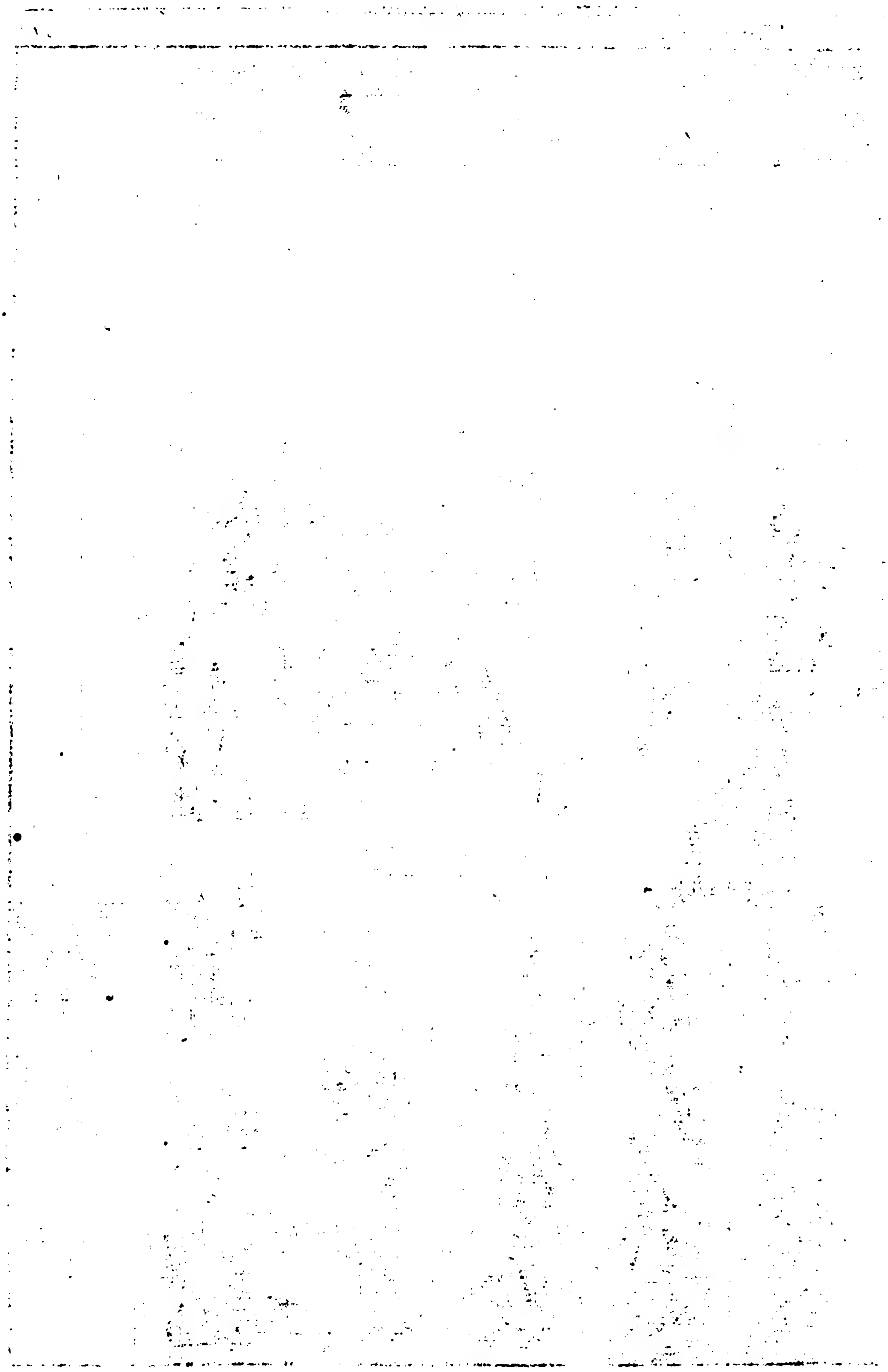

Digitized by Google

patty Socrasowan. Dezen verklaerde hy voor Koningh. En na zyn doot is hy voor Soesoehoenan of Pangeran *Seda Kingkingh* bekent gebleven. De Koningh *Hasanoedin* verliet Sirrebon, en stelde zich tot Koningh van Bantam, onder den naem van *Pangeran*. Zyn vader had hem ten huwelyk gegeven een dochter van den Koningh van Demack, welker vader genaemt was *Aria Tranganoe*. De vader van dezen heette *Aria Soemangsang*, en *Soemangsangs* vader was *Copo* tot Moechoel; hebbende de gemelde Koning van Demack drie kinders gehadt, genaemt *Pangeran Ratoe*, die de dogter was, waer mede *Saba Kingkingh* troude: *Ratoe Japara*, en *Pangeran Ratoe*, waer uit de Koning *Hasanoedin* voortteelde eenige zonen en dogters, genoemt *Ratoe Pambajoen*, *Joesoeph*, die ook Koning wert onder den naem van *Pangeran Passareean*: *Pangeran Japara*: *Pangeran Soenina Raras*: *Pangeran Padjadjaran*: *Pangeran Pringalaya*, *Ratoe Ayoearsanenga*, *Ratoe Ayoe Koemoedaragi*. De kinders van den Koningh *Hasanoedin*, by zyne bywyven gewonnen, zyn geweest *Pangeran Padjajaran*: *Pangeran Sabrangeulor*: *Ratoe Toemeungoen*: *Ratoe Keubeun*: *Ratoe Tirpatra*: *Ratoe Wetau*, en *Ratoe Biroe*. *Hasanoedin* troude nogh een dochter van *Radja Indrapoera*, die met zich bragt de *Sillabaresen*, een volk van *Banca Houlon*, of de westkust *Pollawbang*. By deze vrou won hy eenen zoon, genaemt *Pangeran Sabrang wetan*. Hierna troude Ratoe *Pambayoen* met den grooten Heer ofte Priester van Angke. Uit dit huwelyk teelde zy *Djaja Karta*, en Ratoe *Ajoesokawanna*. De Pangeran *Djaja Karta* troude met de dochter van *Pangeran Padjajaran*, die hy noemde *Ratoe Ajoe Pambayoen*, dogh verwekte geene kinders uit haer. Uit zyne bywyven won hy *Ratoe Marta Koesoema*, en *Pangeran Aria Andikara*. De Koningh *Hasanoedin* overleedt in den ouderdom van hondert en twintigh jaren, wordende in zyn plaets tot Koningh van Bantam gekoren *Josoeph*, die ten huwelyk nam de dogter van *Ratoe Winaon*, genoemt *Chatidja*, waer by hy won eenen zoon, dien hy *Machomed* noemde, dat is, *Pangeran Seedangrana*, die de derde Koningh van Bantam geweest is: ook *Pangeran Aria Oupapati*: *Pangeran Aria Adikara*: *Pangeran Aria Mandalika*: *Pangeran Aria Ranamangala*: *Pangeran Aria Mandoeraradia*: *Pangeran Aria Seuminingrat*: *Ratoe Toemeungoen*: *Ratoe Patsjadangrana*: *Ratoe Panga*: *Ratoe Manis*: *Ratoe Wijoos*, en *Ratoe Balingbing*. Wyders troude de Koning *Machomet* op Sirrebon, nemende ten huwelyk de dochter van den *Paneumbahan* van Sirrebon, genaemt *Ratoe Radjadewi*. Hier by troude de Koningh *Machdoem* nogh eene dochter van den Keay-maas *Aria Djambi*, die hy noemde *Ratoe Ayoeingalengkab*: waer na de Koning *Moechamad* ten huwelyk nam de dochter van *Keay-maas Patimangkoeboemi*; die genoemt wert *Ratoe Srenganawati*, daerna ook de dochter van *Pangeran Aria Kilen*. Uit een zyner bywyven won hy *Aboema Vachir Abdul Kadir*, die de vierde Koning van Bantam geweest is, en d'eerste den naem van *Sultan* gevoert heeft. Dees nam ten huwelyk de dochter van Pangeran *Aria Ranga Singa Sari*, die genoemt wert *Ratoe Adjoe*, waer by hy vyf kinders won. De oudste der zelve was *Aboel Maali*, die de vyfde Koning was, en den naem voerde van Sultan *Aboel Maali*. De andere waren Ratoe *Dewi*, Ratoe *Ayoe*, Pangeran *Aria Bantam*, Ratoe *Mira*, Pangaria *Soebamangala*, Ratoe *Balinghingh*, Ratoe *Gedong*, Ratoe *Dalem*, Pangeran Aria *Mandoeraradia*, Pangeran *Aria Rana Mangala*, Ratoe *Elor*, Pangeran *Aria Sminingrat*, Ratoe *Kidoul*, Pangeran *Aria Soeta Mangala*, Pangeran *Aria Wiratmaca*, Pangerang *Aria Danoewangsa*, Pangeran *Ariaprabangsa*, Pangeran *Aria Wira Soeta*, Ratoe *Pandan*, Pangeran *Aria Wira Smara*, Pangeran *Ariadjaya ningrat*, Ratoe *Sendi*, Ratoe *Tsjitra*, Pangeran *Aria Diwangsa*, Pangeran *Soeta Koesoema*, Pangeran Aria *Djayasantica*, Ratoe *Aphsa*, Ratoe *Patsjar*, Ratoe *Bangsal*, Ratoe *Gendong*, Ratoe *Poeljoek*, Ratoe *Salama*, Ratoe *Ratuala*, Ratoe *Gasanna*, Ratoe *Hoesena*, Ratoe *Koulampok*, Ratoe *Djoung-out*, en Ratoe *Wourachil*. De Koning *Aboelma-aliachmad* tradt in huwelyk met de dochter van den Pangeran *Djayakarta*, die eerst genoemt Ratoe *Marta Koesoema*, na het voltrekken haers huwelyx hernoemt wert Ratoe *Koelon*. Buiten deze troude hy nogh een dochter van *Kimas Demang Astrang Paty*, gewonnen by zyne gemalinne Ratoe *Mira*, die, na dat hy eene dogter genaemt *Bayoen* by haer geteelt had, geworden is *Ratonwetan*. Hy troude ook nogh een dogter van Ratoe *Bagus Sariyasing-andarou*, genaemt Ratoe *Elor*: daerna ook de dogter van Pangeran *Aria Wangsapaty*, genaemt Ratoe *Kidoul*. De Koningh *Aboema-aliachinad* won by Ratoe *Koelon*, Ratoe *Pambayoen*, Ratoe *Poetra*, den Koningh *Aboel Phatachi Abdoel phata*, Pangeran *Aria Koelon*, Pangeran *Aria Koelon*, Pangeran *Aria Elor*, en Pangeran *Aria Aywaradia*. Uit Ratoe *Wetan* won hy den Pangeran *Aria Wetan*, Pangeran *Aria Kidoul*, Ratoe *Inteun*, Ratoe *Tinoempoek*, Ratoe *Neungeuck*, Ratoe *Wijos*, Ratoe *Nenng-a*, Ratoe *Poespita*, Pangeran *Ariadipa Nagara*, Pangeran *Abdoel Moechdsena Boeloher*, en *Abdoelphatachi*, *Abdoelphata*. Deze geworden de zeste Koningh van Bantam tradt in huwelyk, en

Eerste Koningh van Bantam.

Tweede Koningh van Bantam.

Derde Koning van Bantam.

Vierde Koning van Bantam.

Vyfde Koning van Bantam.

Zeste Koning van Bantam.

Zevende Koningh van Bantam.

en won *Abdoel Kahar Aboenasar*, die hem in 't Ryk volgde, Pangerang *Ingajodia*, Pangeran *Poerobaya*, Ratoe *Radjami*, Ratoe *Marta*, Ratoe *Ora*, *mou*, Ratoe *Madjida*, Ratoe *Phatima*, Ratoe *Asikach*, Ratoe *Oemoemoe*, *Raden Aria Mandaraka*, *Raden Roem*, *Raden Mensir*, *Raden Mochamad*, *Atiph*, *Ratoe Bagus*: *Radja Soetra*, Ratoe *Bagus*, *Radjasoeta*, Ratoe *Bagus Mouhsin*, Ratoe *Bagus Wetan*, Ratoe *Bagus Abdul*, Ratoe *Bagus Ouseen*, Ratoe *Ajoe*, Ratoe *Bagus Moechammad*, Ratoe *Kidoel*, Ratoe *Ajoe Koemoedaragi*, Pangeran *Aria Kalih*, Pangeran *Aria Bantam*, Pangeran *Aria Ingawangsa*, Ratoe *Bagoes Soeliman*. De Koningh *Abdoel kahar Aboenasar* troude de dochter van Ratoe *Ajoe Inga Leungka*, en daerna ook *Rocaima*, en Ratoe *Sultan Sepoe*. Hier uit won hy vele kinders, als *Moechamed Jachein*, die de agtste Koning wert, en *Aboe Ma-chasin Moechamad dsjenoel abidin*, die de negende Koning is, en nu nogh regeert. De andere kinders waren Ratoe *Rachima*, *Sultan Aboe Falal*, Ratoe *Oembad*, Pangeran *Cassatrian*, Ratoe *Amid*, Ratoe *Bagus Moechamad*, Ratoe *Bagus Oeseen*, Ratoe *Bagus Aboetahier*. Voorts troude hy Ratoe *Panembahan*, waer by hy won Ratoe *Safija* en den *Panembahan*. Hy troude ook nogh Ratoe *Sanya*, en won by haer eenen eenigen zoon, dien hy noemde Pangeran *Moechamad*.

Agtste Koningh van Bantam. Negende Koningh van Bantam.

LIX. HOOFTSTUK.

Gelegenheit van Bantam. Adelyke vrou van hoogen ouderdom. Vertrek van Bantam, en wederkomst te Batavie.

NADAT ik deze byzonderheden opgezamelt had, bleef my de lust by van de stadt Bantam af te beelden. Hier toe gaf my de Commandeur een bark, om op de reede voor de stadt myne tekeningh op het papier te brengen. Ik lagh ter Noortzyde der zelve, gelyk dit gezicht hier nevens vertoont. Al wat

Afstekening der stadt Bantam.

BANTAM.

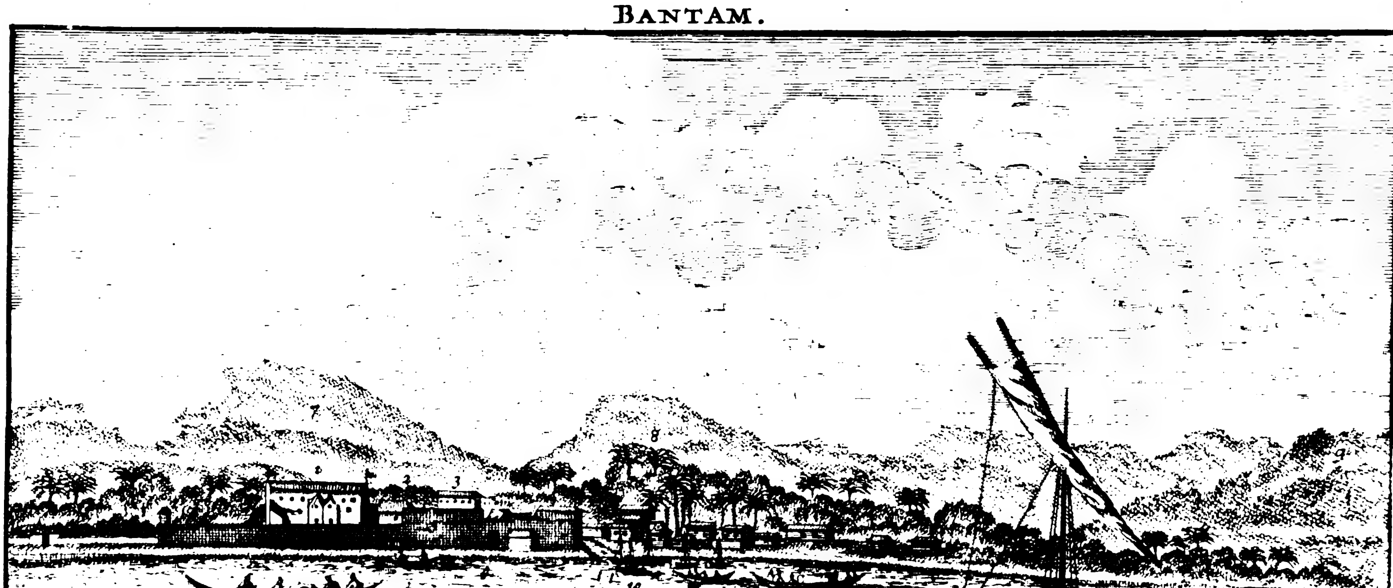

kennelyk is wort aengewezen door getalen. 1 Verbeelt het huis des Commandeurs, dat geheel wit is, hoewel alle de daken van roode pannen zyn. 2 De wagt op de punt Speelwyk. 3 Het hoekhuis op de speelpunt, zynde een speelhuis, waer in de Koningh, als hy by den Commandeur komt, gemeenlyk zich ver-

Digitized by Google

vermaekt. Voor dezen was het van hout, maer daer na is het van steen opgebout. Boven om loopt'er een hek van houte roode latten, van waer men een vermakelyk gezicht heeft. 4 de poort der Buitenwacht. 5 den muur. 6 de poort, waer door men in het huis treedt van den Commandeur. 7 den Peperbergh. 8 't hoog lant van Seringa. 9 den Pienangbergh. 10 de haven, waer in de kleene vaertuigen komen, strekkende een stuk wegs in zee, of reede, daer het ondiep is. Deze haven loopt door de geheele stadt, en agter benevens het Koningklyk Kasteel heen. De weinige kleene huizen, die'er staen, zyn van geen belangh. Het overige van de stadt, noch het Kasteel, kan door de menigvuldige boomen van den waterkant niet bezien worden, dewyl alles als in een bosch besloten legt. Terwyl ik met tekenen bezigh was, verscheen niet verre van my een groote Krokodil, die eenige malen voor een gedeelte boven 't water quam, dat hier nevens ook wort aengewezen.

Het Kasteel. Wat verder het Kasteel aengaet, het is een langh vierkant gebouw, met eenen redelyk hoogen muur omtrokken. Het heeft vier punten en twee halve manen in 't midden, beslaende ontrent een vierde van een uur in zynen omkringh. Het is wel verzien van geschut. De bezetting, die 'er in legt, is geheel van onze natie. Zy is by wylen vier hondert mannen sterk.

Gelegenheit der stadt. De stadt zelve legt langs den zeekant, en strekt zich in de lengte wydt heen. Zy heeft, gis ik, twee uren in haer begrip. De woningen, die'er zyn, zyn meest slecht, en van arme luiden, al meest van Bamboezen opgeslagen, en met Adabbladeren bedekt. Buiten de stadt vint men nogh vele woningen, als voorsteden, zoo langs de rivier, als elders. Groote rykdom van volk is'er, en daer onder byzonder veel kinders, zoodat het gewest schynt bequaem te wezen tot de voortteelinge.

Eetwaren. Onder de eetwaren was'er byzonder goede palingh, waer van ik een gedeelte deed opkoopen, en in vyf groote potten met water gevult leggen, om met my te nemen naer Batavie, en ze daer aen myne vrienden uit te deelen.

Handel. Al de handel, die hier omgaet, bestaet in peper. De haven der stadt is groot by uitnementheit, zoo dat de schepen daer veiligh leggen. Ik zeker heb noit zoo groot een haven gezien. Als men inkomt is de lengte ontrent zoo als de breette, beslaende naer gissing ontrent drie uren. Dit Koningkryk is gelegen in het Zuiderdeel van Oostindie op de Noortkust ten Westen van 't eilant Java digt by de straet Sunda, gelyk ik reedts gezegt heb, en ontrent 24 of 25 uren ten Westen der stadt Batavie.

Kanoos. Op dezen namiddagh nam ik een kleen vaertuigh van 't lant, by de Javanen genoemt *Jou-con*, en by onze natie bekent met den naem van *Kano*. Dit tuigh is smal en langh, voor en agter spits, gehouwen uit een *Bayer-souriam*, somtyts ook uit Satiboomen, waer van eenige drie, vier, of vyf voeten dik zyn. Men gebruikt voor eenige der zelve riemen, voor andere scheppers. Onder dusdanige boomen vint men'er, die ongelooffelyk dik zyn.

Tot dezen watertogt nam ik tot myn gezelschap den Oppermeester David Hein, geboren van Marienburgh in Pruissen, eenen man door lange ervarenheit kundigh des lants en der tale. Wy gingen een plaets bezichtigen, die genaemt wort *Caranie*, bestaende in menigte van grafsteden,

Grafsteden. gelegen ontrent een uur ten Westen van Bantam, nevens de groote rivier, die van het gebergte komt. Deze grafsteden zyn altemael van de huizen der Koningen van Bantam. Het voornaemste gebouw vond ik zeer vervallen, en alle de andere zeer gemeen in overdekte plaetsen, daer vele lyken by een lagen zonder zerken, alleen wat verheven boven den gront, en met eenige kleene steenen samengezet zerkswyze, smal en laegh. Alle deze graven waren samen met eenen gemeenen steenen muur omtrokken.

Van daer wedergekeert namen wy ons vermaek met in de rivier te zwemmen, of liever, om ons te wasschen, voor eenen tuin, daer de Koningh zich op die wyze vermaekt.

Nadat wy nu wat digt onder de stadt gekomen waren, traden wy aen lant, om te gaen bezien eene oude edelvrouwe, waer van de Koningh my gesproken hadt. Want hy had my gevraegt, hoe veele jaren de oudste mensch wel gehadt had, dien ik oit gezien hadt, en op myn antwoort my gezegt dat eene zyner edelvrouwen den ouderdom van hondert en dartigh jaren bereikte. Zy woonde by 's Konings Oudmoeje, die het opzigt heeft over alle de dansserinnen, en dezelve onderwys geeft. Ik had hier op den Koning verzogt om verlof van haer te mogen bezoeken, en hy my dat gunstigh toegestaen. Nadat wy dan op ons verzoek waren ingelaten in het vrouwentimmer, meende men dat ik daer gekomen was om te zien dansen, dat voor my geschiet zou hebben, zoo ik het begeert hadt, dewyl het aenmelden van my uit 's Konings naem geschiet was. Men bragt my by 's Konings Outmoeje, die ik de reden myner komst te kennen gaf, en haer te gelyk bedankte voor de beleeftheit, die ze my betoonde van de

Hooge ouderdom eener Edelvrouwe.

Digitized by Google

Juffrouwen voor my te willen doen dansſen, ſlaende het zelve met eerbiedigheit af, dewyl ik het reeds by den Koningh gezien hadt. Hier op geleidden my eenige juffrouwen, die zelve nieusgierigh ſchenen te zyn om my te zien, en by de oude vrou, om welke ik gekomen was, te brengen. Ik vond haer zitten in een ſlegt en kleen vertrek op eenige verhevenheit als een tafel, al vry hoogh. Haer lyf was met een graeu linnen kleedt omſlingert. Zy was nog helder en ſterk van ſpraek, maer zoo krachteloos van beenen, die ze my vertoonde, dat ze'er niet meer op ſtaen kon. Het vleeſch ook was zodanigh verteert, dat 'er weinigh meer dan het gebeente overig was. De dagh was nu al vry aen het dalen. Waerom ik verzogt een kaers te mogen hebben, om alles beter te konnen zien. Ik nam de kaers in myn eene hant, en hielt d'andere ter zyden daer voor, doende haer vragen of zy het licht wel zien konde. *Gy hout'er*, zeide zy, *uwe handen voor*: en ſtak hier op zeer gezwind beide hare handen om hoog. Het wezen evenwel der menſchen kon zy, niet bekennen. Ik wilde hare geheugeniſſe ook toetſen, waerom ik haer deed afvragen waer ze geboren was. *Ik ben*, zeide zy, *te Jakatra geboren* (dus was voorheen over 97 jaren Batavie genoemt, eer het in handen der Maetſchappye raekte) *en in myne jeugt te Bantam komen wonen*, *daer ik zeven Koningen gekent hebbe.* Zy noemde hen ook alle elk by hunnen naem. Zy nuttigde nogh, als oit te voren, haer gewone ſpyze. By wylen bevont men dat zy wat kintſch was: op welken tydt zy geene ſpys eiſchte. Maer die moſt haer dan zonder vragen gegeven worden van de genen, die haer gewoon waren op te paſſen. Haer oogen ſtonden vry diep in 't hooft, dat zy na 's lants wyze bloot hadt. Weinigh hair was haer nogh overigh, dogh geheel grys. De langheit des tyds had alle hare vingers krom getrokken naer de binnenzyde der hant. Dit gezicht genoten, en de Outmoeje des Konings bedankt hebbende, vertrok ik weder van daer.

Toereeding tot vertrek.

Des anderen daegs maekte ik gereedtſchap om tegens den avont te vertrekken, zynde het ſchip, waer mede ik gekomen was, des daegs te voren van hier gezeilt. Ik had het laten varen, omdat ik niet dienſtig oordeelde met het zelve weder te keeren, dewyl zulke ſchepen in dezen tydt des jaers door tegenſtrydige winden langh opgehouden worden, en traeglyk voort kunnen. Op myne aenkomſt dan badt ik den Heer Wys een bark van 't lant voor my te willen huren, dewyl men daer mede gemeenlyk binnen een etmael overzeilt. Deze heer boodt my hier op zyn eigen vaertuigh aen, dat vry gemakkelyker en ruimer was dan eenige andere van 't lant. Ik aenvaerdde de aenbieding, en de gemelde heer Kaef nam een beſluit van met my te vertrekken, dat dan des avonts ten zeven uren geſchiedde: op welken tydt de Commandeur en de Heer Wys my de brieven tot antwoort aen zyne Edt. ter hant ſtelden. Ik bedankte hen voor alle genotene eere en vrientſchap: en de Commandeur geleidde my zelf tot buiten de poort dezer beſlotene woonplaetſe, daer vaſt de Heer Wys, de Sekretaris en de oppermeeſter ons ſtonden te wachten om afſcheit te nemen, en elkander veel heils enz egens toe te wenſchen.

De Haven.

De haven, daer men hier in komt, is niet breedt en meeſt al ondiep, maer langh: zoodat'er moet geboomt worden om 'er uit te raken, dat langſaem voortgaet. Toen wy daer uit waren leidden wy het ten anker om den lantwint af te wachten, dien wy na weinig verloop van tydt kregen, wanneer wy onder zeil gingen met zeer aengenaem weder en heldren maneſchyn. Des morgens daer aen raektenwe zoo ſnel voort, dat wy al vroegh ons gemelde ſchip 't geen den wint tegen hadt voorby zeilden. Zoodat wy niet verre van 't lant en tuſſchen de eilanden doorzeilende ten drie uren na den middagh weder te Batavie aenquamen. Ik quam heel onverwagt by zyn Edelheit, aen wie ik de groeteniſſe des Konings deed, en de twee brieven, my toevertrout, overhandigde. Ik deed een kort verſlagh van myn wedervaren, daer zyn Edelheit veel genoegen in nam, en begroette nog voor den avont zyn Outedelheit, die zich ook verheugde, omdat ik alles zoo naer myn genoegen gevonden hadt.

Wederkomſt te Batavia.

Uitheemſche vogeltjes.

Van Bantam had ik met my gebragt eenige vogeltjes, waer van ik'er eenige opzette, en de overige in *Spiritus* bewaerde. Zy waren meeſt al groen, de Parokietjes in koleur niet ongelyk, onder welken naem zy ook hier te lande bekent zyn. Het fraeiſte had op zyn hooft een paerſe vlak. De borſt was ſchoon roodt, gelyk de ſtaert. De reſt was boven en onder groen. Andere waren wat kleener, maer ook groen. Het onderlyf en ſtaert was roodt. Van andere was het onderlyf en ſtaert graeu.

Digitized by Google

216. FROETE MIERI EN TJACKOU.

Digitized by Google

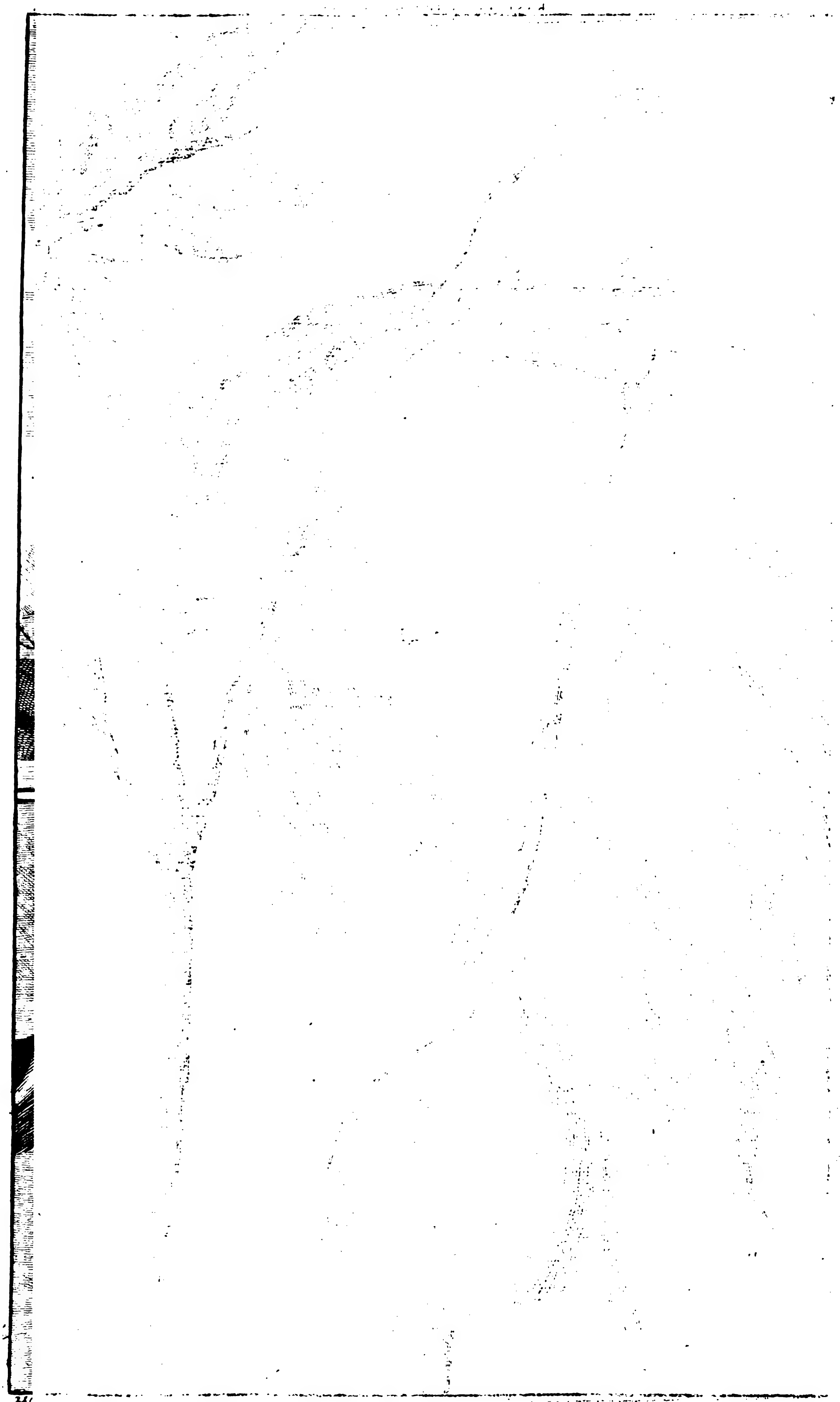

Digitized by Google

LX. HOOFTSTUK.

Manier van het ontfangen der brieven des Konings van Bantam te Batavie. Wilde boschvruchten. Geschenken en brieven van den Keizer van Java. Aenkomst des vermaerden Zeezwervers Dampier.

HET was den negentienden der maent July, als te Batavie binnen gebragt wert een brief van den Koningh van Bantam, die met den heer Kaef gezonden was; dat zich dus toedroegh. Het was een uur voor den middagh, als de *Sabandhaer* of meester der Ceremonien, die gebruikt wort ontrent alle natien, zoo wel inlanders, als Europeers, nevens zes of agt aenzienlyke dienaers der Maetschappye, eenige Opperkoopluiden en anderen, gelast wert dezen brief van de reede te gaen afhalen. De brief (want anders was'er geen pakkaedje) afgehaelt zynde wert gedragen van eenen helbardier in eene groote zilvere schotel, overdekt met een geel gebloemt kleedt van Damast, gehouden door eenen lievreidragenden slaef. Alsze binnen het Kasteel quamen, gingenze door de bezetting van 't Kasteel, die in orde gerangeert stondt in dubbele ryen van de lantpoort af tot aen de woningh zyner Edelheit met vliegende vendels, en slaende trommen, onder het geluit van trompetten en schalmeien; wordende na het ontfangen van den brief door het gemelde krygsvolk driemael met mosketten geschoten onder het losbranden van 't kanon. Voorts werdenze in de zael der Raden van Indie met een banket onthaelt, zittende in die gelegenheit de Generael, en de Veltoverste van Indie, en staende de Sekretaris daer by, en in 't ronde de helbaerdiers zyner Edelheit.

Manier van het ontfangen der brieven des Konings van Bantam.

Den drieentwintigsten der zelve maent werden hier 33 paerden tot een schenkaedje aen de Maetschappy binnen Batavie gebragt, afgezonden van *Soesoenang Pakoeboana*, of Keizer van Java: waer op den 26 zyne brieven volgden, weder op dezelve wyze afgehaelt. By dit geschenk waren gevoegt vyftien of zestien slaven, meest al kleene jongens, die'er misselyk uit zagen. Dit is dezelve Keizer, die in het voorleden jaer door de Maetschappy op den troon gezet is, zynde zyns broeders zoon *Adepattie*, die het Matarmse Ryk reedts onder zyn gebiet gebragt had, daer van gejaegt. Dit Keizerryk, genaemt *Sematarm*, is van de Oostkust Java, gelegen ontrent zestigh mylen van Batavie. Het is nu al in het derde jaer dat die oorlogh duurt. Want de verdreven vorst is niet genegen de Kroon te verlaten. Hier van moet de tydt de uitkomst leeren.

Paerden tot een schenkaedje gezonden van den Keizer van Java.

Keizer van Java aen zyn Ryk geholpen.

In deze dagen werden my eenige wilde vruchten uit de bosschen gebragt, waer van ik de volgende zes soorten op het papier bragt, en wel eerst den *Atap*, of *Piekboom*, van wiens vrucht het binnenste gegeten wort, even als van de Klappers, waer mede het in smaek overeenkomt. Deze vrugt zit met byzonder groote trossen aen een, ontrent een voet en vyf duim in haer diameter. Dit geeft groote zwaerte aen zulk eenen tederen stam, dien ik bevonden heb zeven of agt voeten hoogh te zyn. De bladeren zyn lang en smal, gelyk door het getal van 215 vertoont wort. Hier by is de *Froete Mieri*, een vrucht met groote witte pitten, zodanig vergiftig, dat men daer van etende sterven zou. Zy heeft ontrent de grootte der Klappervrucht. Bezie dezelve open met een der pitten, en bladen daer by op het getal van 216. aengetoont door letter A en *Froete Tjackou* met B, van deze vrugt wort het binnenste gegeten, en is van smaek als de *Kojaves*. Zy is groen van koleur. De kruin springt met agt bladeren of spruitjes om. Twee vertoon ik hier in haer wezentlyke grootte. Een lange vrugt is'er, genoemt *Kandeke*, in fatsoen als de *Kassie*. Uit de bloem komen geene zaden. Zy wort met takjes voortgeteelt. De bladeren zyn groot en fraei, gelyk de verbeelding der zelve op 217 met de letter C aenwyst, maer in gedaente ontrent de helft kleener dan zy is. De letter D toont een vrugt, waer van my de naem niet genoemt kon worden. Zy is onryp groen, en ryp zynde schoon root van koleur. De bladeren lang en smal hangen digt by een. De zeste of laetste vrucht is *Baple-kammie* genoemt. Van deze worden de middelste pitten, die vry groot zyn, gegeten, en ook geplant, als zynde het zaet der vrucht, zacht en zonder eenige hardigheit daer binnen. De bladen zyn als die van Klimop, verbeelt in de wezentlyke groo-

Vruchten afgetekent.

Piekboom.

Froete Mieri.

Baple-kammie.

Digitized by Google

grootte op No. 218. Ik schilderde hier by een sierlyke roode bloem met haer koleur, zynde als een dichte roos. by een gezamelt, dogh evenwel in kleene afgescheide bloemtjes bestaende, als het getal 219 aenwyst.

Bergstoffen. Onder andere aenmerkelykheden, die de zinlykheit eens weetgragen menschen kunnen bekoren, bequam ik hier eenige bergstoffen uit de goutmynen van Cillebaer op de Westkust van Sumatra, bestaende in Gout, Zilver, Antimoni, Kristal, en Bloem van gout. Hier onder

Aerdigh zeegewas. was ook een zeegewas, dat in Amboina gevonden wort, bestaende uit lange takken op de wyze van rottingen, hoedanig eenen tak, om voor een rotting te dienen, ik van daer met my gebragt heb. Het is zwart van koleur. De Maleiers noemen het *Akkaer-bahaer*, waer van de eerste helft van 't woort een *wortel*, en de laetste de *zee* betekent, als zeide men *Zeewortel*. De Arabieren geven het den naem van *Kal-bahaer*, waer van de eerste lettergreep een *hart*, en de volgende de *zee* betekenen, komende dus by een gevoegt uit op *hart van de zee*, of *zeehart*. Men hout het voor een zeer krachtigh

Genees-middel. geneesmiddel in de opstoppinge des waters, als men het in water kleen wryft, en een kleen Teekopje daer van inneemt. Het red ook de zware baringe der vrouwen, op de gezeide wyze gewreven, als men by een derde deel twee derde deelen mengt van *Den-ty de bada*, en *Adas* en *Poele-sary*; en drie malen een middelmatigh Teekopje dezer mengelingh uitdrinkt.

My dunkt ook niet ongevoegelyk hier aen te roeren de zeltsame boomen genaemt *Gabbe-gabbe*. Hun takken zyn als die der Klapperboomen, maer vry lager en dikker. De Maleiers noemenze *Roem-bia*. Men vint in Amboina en Ternate gansche bosschen van deze boomen. De inlanders maken'er een gebruik van spys van in plaets van Rys op deze wyze. Zy splyten den boom, en nemen'er het binnenste dat zagt als een spongie is uit, en bereiden het als rys. Als de boom tot zyne rypheit gekomen, of zeven of agt jaren out geworden is, wert hy af, en tot kleene stukjes gekapt. Uit welke

Sagoe. stukjes in het water gezuivert de *Sagoe* met veele moeite bereit wort. Dit is het geen de Amboinesen en andere Oostersche volkeren voor broot gebruiken. Zy maken'er ook biscuit of tweebak van, dat lange jaren kan goedt blyven, gelyk ik ondervonden, en de bewyzen daer van in handen heb.

Gelegenheit van Sumatra. Wat aengaet het gemelde eilant *Sumatra*, het is lang, gelegen tegen over *Malacca*. Men gelooft dat het de streek is van het oude *Ophir*, daer die van Tyrus zulke merkelyke schatten haelden, even als de hofdienaers van den Koning Salomon (*a*), gelyk ik dat in myne eerste Reisbeschryvinge aengetekent heb. Want voor *Malacka* legt nu nogh een kleen eilantje, dat by de Inlanders *Ophir* genoemt wort, en by het zeevarent volk en kaertschryvers bekent is onder den naem van het Roode eilant. Ook wort nu nog op Sumatra veel gout gevonden, zoo aen de Oost-als Westzyde, waer van ik byzonder fraeje stukken gezien heb, waer mede de minste steen niet vermengt was: stukken, zeg ik, byna rond, en ontrent zoo groot als een duivenei, behalven ook langwerpige brokken.

(a) 1 Reg. 9. ℣. 28.

De stadt Achin. Op den Noortwesthoek van Sumatra legt de stadt *Atchem* of *Achim*, binnen welke de Koningin haer hof hout. Want deze streek, gelyk men my bericht heeft, wort alleen van vrouwen geregeert, die hare voornaemste inkomsten of rykdommen uit eenige mynen trekken. Voorheen heeft de Hollantsche Maetschappy hier een kantoor gehadt, dat sedert eenigen tydt opgehouden heeft.

My lust hier aen te roeren het ongeval en ontmoetting eeniger menschen op deze kust. Te weten in den jare 1691 is

Beklaeglyk geval. gebeurt dat het schip *Waveren* in zee door ongeluk verbrandde: zoodat zeventigh menschen zoo Hollanders, als slaven (daer was ook een Hollantsche juffrou by) zich uit den brant redden, en met de boot en sloep wech vluchtten. Zy zworven 19 etmael op zee, en quamen eindelyk aen de gemelde kust van Sumatra, en tien dagen daer na te Achin in een zeer elendigen staet, te landen, hebbende op zee zulk een gebrek van montkost geleden, dat ze al een besluit genomen hadden tot het dooden van eenen der jongens, om het vleesch voor spys te gebruiken. Dogh door Godts goetheit quam het zoo verre niet, dewyl zy zich op het lant bergden. Alwaer opgetreden kusten zy de aerde schreiende van blyschap. De Koningin

Weldadigheit der Koninginne. hun aenkomst verstaen hebbende quam zelf aen, die den noot ziende, daer ze in waren, hun milddadiglyk de hant reikte, doende aen alle de Officieren elk twee stukken lywaet, 't een blaeu, en 't ander wit, geven, en aen de gemeene luiden elk een om zich te kleeden. Zy troostte de elendigen zelf met goede woorden, betuigende hoe zy zich verblydde over hunne verlossing uit de gevaren der zee, en hunne aenkomst in haer lant, daer zy verdere hulpe van haer te wachten hadden. Zy deed haer ook spyzen en andere nootlykheden toebrengen, handelende en onthalende hen met zoo minnelyke bejegeningen, als men van een edele en welgeborene vrouwe zou kunnen wachten. Zy volhardde in het bewyzen dezer

wel-

Digitized by Google

BAPLE-KAMIE VRUCHT. 218.

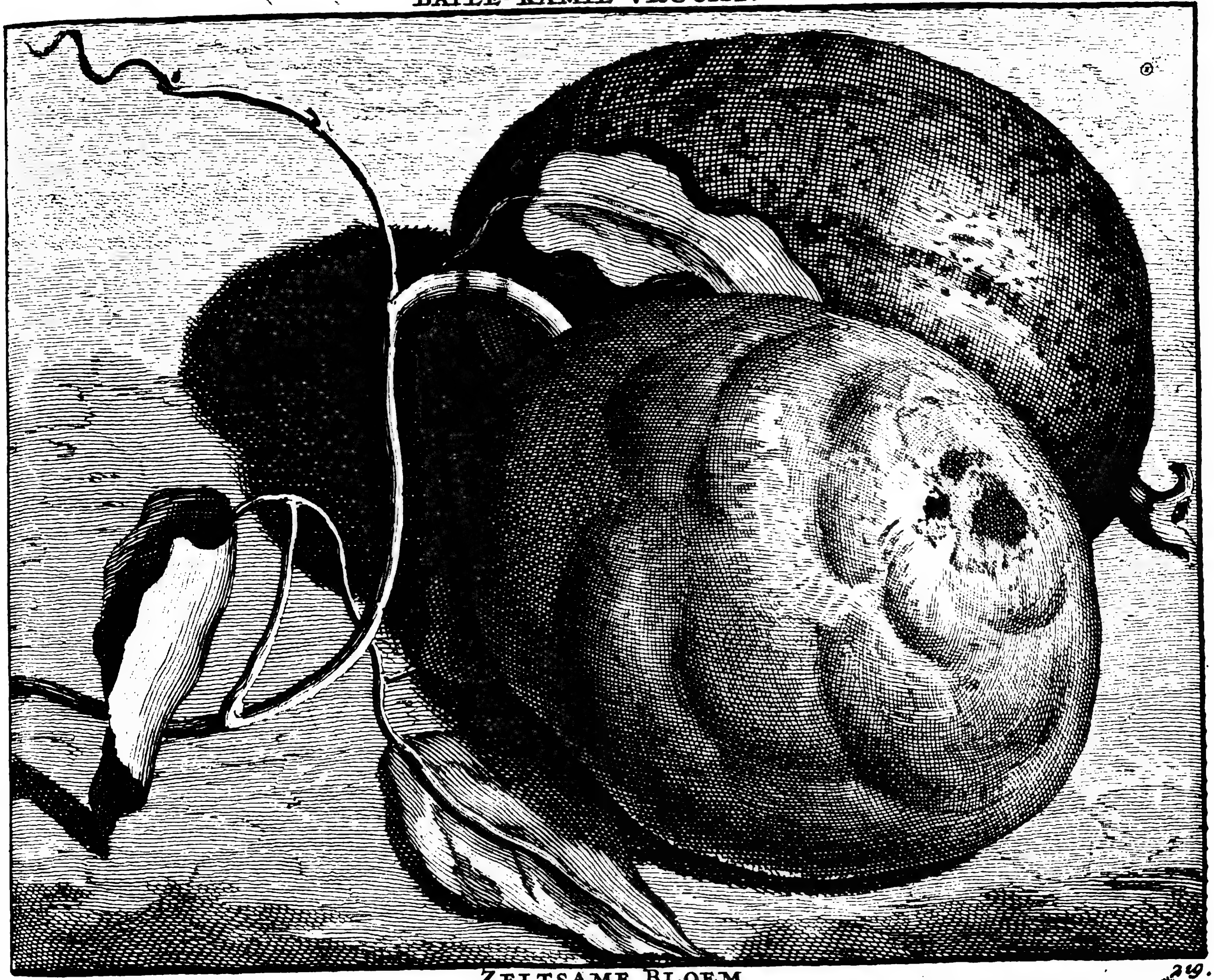

ZELTSAME BLOEM. 219.

Digitized by Google

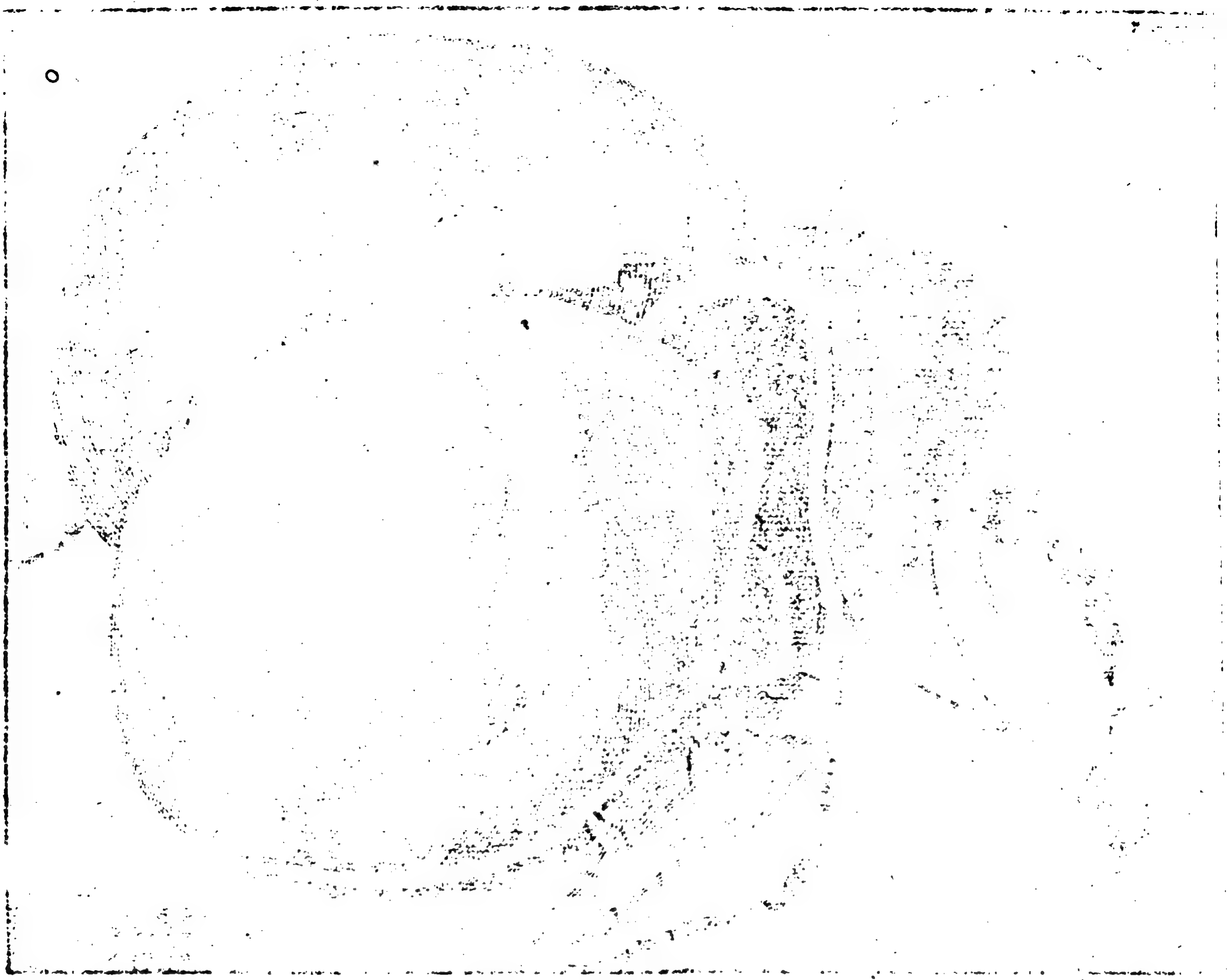

weldadigheden, tot dat zy gelegenheit kregen van met een vrymans vaertuygh van daer naer Malacka te zeilen, van waer zy met een schip der Maetschappye te Batavie gelukkigh aenquamen.

Aenkomst des zeezwervers Dampier. In het laetste dezer zelve maent quam te Batavie met het schip der Maetschappye, genaemt den Eenhoorn, uit Ternate aen de vermaerde zeezwerver Kapitein Willem Dampier, nevens 28 mannen van zyn volk. Hy was in de maent September des jaers 1703 met twee schepen uit Engelant gevaren zynde, over Madera, St. Jago, Ilka, Granida, en voorts langs de Zyn avonturen. kust van Brasil op 60 gr. Zuiderbreette de kaep Hoorn voorby gevaren. Op den 10 February des jaers 1704 aen Ilka van Fernando in de zuidzee gekomen ontmoette hy een Fransch schip, dat hy en de zynen na een scherp gevecht weder verlaten mosten. Zy begaven zich op het ontdekken van nogh twee andere schepen naer de kust van Chili en Peru. Vervolgens tot op 8 gr. Noorderbreette gekomen zynde landden zy met slegt gevolg aen de rivier van St. Maria. Want hier werdenze afgewezen: waerna het kleenste der twee schepen, genaemt de *Cinq Ports*, Dampier by Panama verliet, zonder dat men sedert gehoort heeft, waer het gebleven magh zyn. Kort daer aen, ontrent half Mei, gaet de stierman Jan Clipton met 20 man op een Spaense veroverde bark in de bogt van Nicaija ook van hun af. Hy dus alleen gelaten ontmoet een groot Manilkas schip, waer tegen hy den ganschen dagh slaet, zonder dat hy het egter kon veroveren. Ondertusschen ontstont hier over tusschen hem en den Factoor Eduart Morgan, benevens den stierman Jan Ballasch, en de meesten van 't gemeene volk, groote oneenigheit, die zoo verre uitborst dat de twee eerst genoemde hunnen Kapitein met 32 man ook verlieten, en zich met een Spaensche bark in January des jaers 1705 naer Indie begaven, vervallende op den 28 Mei in eenen elendigen staet in Amboina, van waer zy (nadat zy hun vaertuig de St. Jan, dat niet meer bequaem was, verkocht hadden) met de schepen der Maetschappye naer Batavie zyn overgevoert, en vervolgens naer Europe vertrokken. Zy hadden voor hun scheiden van Dampier te samen ontrent 12 of veertien zoo kleene scheepjes, als Spaensche barken van tydt tot tydt in de Zuidzee verovert, zonder daer egter eenen aenmerkelyken buit in te vinden. Dampier door deze laetste verlatinge verzwakt tot op 28 of 29 koppen volhardde des onaengezien nogh eenigen tydt in zyn kruissen, en bequam nogh vier pryzen: totdat hy zyn schip de St. George zoo qualyk gestelt bevindende, dat hy het niet langer boven water kon houden, genootzaekt was daer af te scheiden, en in eene zyner genomene barken over te gaen, die hy weder den naem van St. George gaf. Hier mede besloot hy insgelyx Indie te gaen zoeken: terwyl zy na eenigen tydt zwervens eindelyk mede in de Oostersche provincien en by de Noordelyke Oostindische Maetschappye aen 't eilant Bathan in eenen soberen staet belanden, en hun vaertuig, geheel vergaen, verkoopen, en dus, als reedts gezegt is, uit Ternate overkomen. Dampier ook kort daerna met eenigh volk op het Engelsch schip Fetersan zich begevende vertrok daer mede naer Engelant. De overige met hunnen Kapitein zeer over hoop leggende stonden met de Nederlantsche schepen, die naer het vaderlant keeren mosten, hem te volgen.

LXI. HOOFTSTUK.

Beschryving van Batavie. Het Kasteel. Vermakelyke buitenplaetsen. Vremde natien. Groot getal van Chinesen. Wilt gedierte. Overvloedt van visch, en groente.

Beschryving van Batavie. NU kome ik tot de beschryvinge van Batavie, te voren *Jacatra* genoemt, eer het in den jare 1619 door den Gouverneur Generael Jan Pietersz Koen bemagtigt, en onder de heerschappye der vereenigde Nederlanden gebragt wert. By hem en zynen Raedt wert goet gevonden hier een stadt en kasteel te bouwen, als zullende zyn de plaets, daer voortaen alle landen en steden, onder de gehoorzaemheit der Nederlanden behoorende, in deze gewesten zouden geregeert worden. Van dien tydt af is de oude naem door last der Maetschappye verandert in BATAVIE.

Dit koningkryk is gelegen in Asie, in 't Zuiderdeel van Oostindie op de Noortkust, ten Westen van het eilant Java. Het heeft een goede reede en haven voor de schepen. De stadt zelve legt op de Gelegenheit. hoog-

Digitized by Google

hoogte van 6 gr. 10 min. De lengte is 127 gr. 15 min.

Wapen van Batavie.

Het wapen der stadt is een zwaert van Azuur in een Oranje velt, waer van de punt opwaerts steekt door een bruin groene laurierkrans. De lantpalen der zelve strekken zich uit tot aen de Oostzyde van het koningkryk *Serebon*, ter Westzyde tot aen Bantam, ter Zuidzyde over het geheele lant tot aen de Zuidzee, en ter Noortzyde over de zee, en alle de eilanden daer ontrent gelegen.

Godtsdienst onder het gebiedt der Maetschappye.

Binnen de lantpalen van het gebiet der Maetschappye wort geen andere godtsdienst gepleegt, veel min geleert of voortgeplant, het zy in 't heimelyk, het zy in het openbaer, dan alleen de gereformeerde, die in de openbare kerken van Nederlant gepredikt wort. Hier wort zulke strenge orde op gehouden dat iemant, van wat natie, geene uitgezondert, hy ook zy, bevonden wordende hier tegen aen te gaen, gestraft wort met verbeurtmaking van alle zyne goederen, voorts aen een keten geklonken, uit den lande gebannen, of ook naer eisch der zaken aen den lyve gestraft. Ook op de zon- en heilige dagen wort alles gedaen dat men ontrent den godtsdienst in de vereenigde Nederlanden gewoon is te doen.

Gelegenheit van Batavie.

Wat de gelegenheit der stadt aengaet, zy is eene der vermakelykste plaetsen, die ik oit in de werrelt gezien heb, en in vyf of zes jaren, gelyk my bericht is, magtigh verbetert zoo in meenigte van brave gebouwen binnen, als schoone hofsteden buiten, ook tuinen en vermakelyke woningen. Tusschen deze rydt men door langs wegen van wederzyden beplant, of langs vermakelyke rivieren. Maer dat het lant zelf geeft steekt boven alles uit. Want overal is 't groen, en met veele soorten van boomen zoodanigh bezet, dat 'er niets lustigers aen het gezicht zich zoude kunnen vertoonen.

De omtrek der stadt bestaet ontrent in anderhalf uur. De gragt, die daer om loopt, is twaelf of vyftien roeden wyt, omtrokken met eenen aerden wal van anderhalve roede, dat is 21 voeten hoogh, van buiten met steenen bezet. Zy heeft vyf poorten, eene aen het Vierkant, genaemt de Waterpoort, staende ten Noorden. Van de vier aen de lantzyde is d'eerste genaemt de Utregtse poort, die ten Westen legt: de tweede de Diestpoort, leggende ten Zuiden, gelyk ook de Nieuwe poort. De vierde aen d'Oostzyde wort de Rotterdamsche poort genaemt.

Het kasteel.

Het kasteel heeft twee poorten. Die aen de lantzyde is ten Zuiden, wort genoemt de Lantpoort: die ten Noorden is de Waterpoort. Het heeft een vierde van een uur in zynen omkringh, verzien met vier punten, den Robyn, den Diamant, de Parel, en den Saffier, alle wakker met metael kanon verzien. Het heeft eenen braven hoogen steenen muur, en binnen deftige Magazynen wel voorzien van krygs behoefte, voorraedt, en koopmanschappen. Door de Lantpoort komende gaet men over een ruime plaets tot de woningh zyner Edelheit den Gouverneur generael, zynde langs dit plein fraeie huizen gebout, maer minst aen de zyde van het Hof. Over het zelve woont de Heer Directeur generael. Tusschen de woninge van dezen en het Hof staet de kerk van 't kasteel, die wel niet groot, maer net en rondt gebout is, overdekt met een tamelyk hooge koepel. Vooraen heeftze eenen ruimen opgang, waer van het eene ende der plaets beslagen wort, als zynde wederzyts tegen de huizen getimmert. De Generael gaet uit zyne woningh door een kleene deur in de kerk, hebbende daer zyn afgescheiden gestoelte nevens den predikstoel: waer nevens een andere bank is voor den Directeur generael, den Veltheer, en verdere Raden van Indie. Voorts hebben anderen hunne zitplaetsen naer hunnen rangh en waerdigheit. De vrouwen zitten op stoelen voor den predikstoel, waer van niet dan twee of drie der voornaemste, die binnen het kasteel wonen, in deze kerk komen. Aen de eene zyde langs het plein heen wonen, als gezegt is, de Directeur generael, de Veltheer de Wilde, en nogh twee of drie andere Raden van Indie. Van de gemelde poort regt over het plein komende gaet men tusschen eenige Magazynen, zynde aen elk ende een poort met woningen of vertrekken overdekt. Tegen over de laetste staet de Waterpoort, daer ook zulk een plein is, mede aen de eene zyde met brave huizen bezet, waer in de twee opperkoopluiden van 't kasteel, en andere bedienden der Maetschappye wonen. Aen de zyde der poort vint men Magazynen, ook de sekretarye of schryfplaets voor de luiden der penne. Op deze plaets kan men ook door een agterdeur uit het paleis zyner Edelheit komen. In al dit gemelde bestaet het voornaemste van het kasteel. Benevens de lantpoort in het kasteel gaet men vele trappen op naer de woningh van den Major, daer het geschut en de bezetting is. Van de hoogte der zelve heeft men veele vermakelyke gezichten zoo van de schepen op de reede, als van 't lant.

Het Hof des Generaels.

Wat aengaet het Hof des Generaels, het heeft van wederzyden eenen aenzienlyken opgaenden trap met vaste steene leuningen. 'T gebou heeft eenen deftigen hoogen en breeden voorgevel, op d'Italiaensche wyze. De ingang en voorzael doet zich aenzienlyk op. Hier hebben de hellebardiers hunne wacht: en altydt staet 'er een soldaet met zyn kasket en piek ge-

wa-

Digitized by Google

wapent op den trap. 'Ter rechterhant der voorzael zyn brave vertrekken langs het voorplein heen. Door de voorzael komt men ter slinke hant in een schoone lange galery, die ter regterzyde door groote glaze vensteren 't gezicht op eene groote opene plaets heeft. Aen de andere zyde zyn verscheide vertrekken, die hun gezicht scheppen op het voorplein. Het einde dezer galery dient tot de eetzael zyner Edelheit, en tot een vertrek om dagelyx met de gaenden en komenden te spreken. Boven deze galery is een diergelyke met vertrekken, staende boven het gebouw een fraei torentje, waer uit men aengename uitzichten heeft. Aen de andere zyde der opene plaets zyn de vertrekken der voornaemste huisgenooten. Ook is daer de keuken, waer voor langs heen een overdekt poortael onder met een hek loopt. Om het einde der plaets heeft men nogh verscheide vertrekken. In het inkomen door de voorzael is een kleen tuintje, waer benevens men doorgaet tot de plaets der vergaderinge, die vry groot en hoogh van verdieping gebout is. Hier hangen de afbeeldingen der voorgaende Generaels, elk byzonder levens grootte tot de knien toe afgemaelt, uitgezondert alleen den laetst afgeganen, en den nu regerenden: welke beide ik daerom, hoe zwak myn gezicht ook was, zoo veel geschieden kon, op doek gebragt heb. Evenwel kon ik aen de afbeeldinge des ouden Generals niets anders ten einde brengen dan de troni, ten deele om de onpasselykheit van dezen Heer, ten deele om het opkomen van andere beletselen.

Afbeeldingen der Generalen van Indie.

Lyst der Generalen van Indie.

My lust hier te laten volgen eene lyst van alle de Gouverneurs generael, die van de Maetschappye aengestelt het bewint in deze gewesten gevoert hebben.

Pieter Both.

De eerste is geweest PIETER BOTH, by de kamer van Zeventienen aengestelt in den jare 1609, hebbende dit ampt bekleedt tot het jaer 1615. In dit zelve jaer den tweeden van January zeilde hy van Bantam herwaert aen met vier schepen. Dogh als hy aen 't eilant Mauritius lagh om te ververschen, zyn twee van deze schepen door een orkaen overvallen en in zee gedreven, en daerna met het veranderen van den wint op den wal verongelukt met de helft ontrent van 't volk, waer onder deze Generael dus ongelukkigh zyn leven eindigde.

Geraert Reinst.

In zyn plaets wert in den jare 1613 aengestelt GERAERT REINST, die den tweeden van July uitgevaren in Jakatra aen den Rooden Loop quam te sterven op den zevenden der maent December des jaers 1615.

Laurens Reael.

Toen wert den 19 Juny des jaers 1616 by de Raden in Ternate aengestelt LAURENS REAEL, die den 25 October des volgenden jaers t'huis geroepen wert; komende in zyn plaets JAN PIETERSZ KOEN, van hier vertrokken in den jare 1618. Deze was het die Jakatra innam op den dertigsten van Mei in het jaer 1619, dat toen den 28 van Augustus 1621 zynen naem in dien van *Batavie* verwisselde. Hy vertrok den tweeden van Februarius des jaers 1622 naer het vaderlant met het schip Mauritius, hebbende voor zyn vertrek by voorraedt tot zynen navolger aengestelt PIETER DE KARPENTIER, die naer het vaderlant vertrok den 12 November 1627 met het schip, genaemt Frederik Henrik.

Jan Pietersz Koen.

Pieter de Karpentier.

Op den 25 September 1627 quam JAN PIETERZ KOEN weder in Indie met het schip de Galeas, zynde nu voor de tweede mael Generael. Maer hy overleed den 20 September 1629 des nagts ontrent ten twaelf uren.

Jan Pietersz Koen.

In dat jaer wert op den 25 September tot Generael aengestelt JAKOB SPELX, die den vierden van December 1632 naer het vaderlant vertrok met het schip Prins Willem.

Jakob Spelx.

Toen wert des daegs te voren tot Generael gekoren HENRIK BROUWER, die den 31 December 1635 naer het vaderlant keerde met het schip Nieu Amsterdam.

Henrik Brouwer.

Voor zyn vertrek wert ANTONI VAN DIEMEN Generael, die den 9 April 1645 overleedt, en den 22 der zelve maent begraven wert.

Antoni van Diemen.

In dit zelve jaer den 19 der zelve maent wert deze bediening opgedragen aen KORNELIS VAN DER LYN, die den 11 January 1650 vertrok met het schip Westvrieslant voor de kamer van Hoorn.

Kornelis van der Lyn.

In zyn plaets wert des daegs te voren gestelt KAREL REINIERSZ, die den 18 van Mei des jaers 1653 der werrelt overleedt, en den twintigsten daer aen ter aerde bestelt wert, wordende op dien zelven dagh by voorraedt aengestelt JOAN MAETSUIKER, en den zestienden Juny daer aen in zyn ampt bevestigt. Hy storf den 4 van January 1678 des avonts, en wert den zevenden daer aen begraven.

Karel Reiniersz.

Joan Maetsuiker.

Op den zevenden dezer zelve maent wert in het zelve jaer in deze waerdigheit gestelt RYKLOF VAN GOENS, die den 25 November 1681 op zyn eigen verzoek naer het vaderlant keerde, en in zyn plaets liet KORNELIS SPEELMAN, die den 11 van January 1684 overleedt, en den vyftienden der zelve maent des morgens begraven wert.

Ryklof van Goens.

Kornelis Speelman.

Toen wert op den 11 January des jaers 1684 by voorraedt aengestelt JOANNES KAMPHUIZEN, en den 7 van Augustus des jaers 1685 in zyn ampt be-

Joannes Kamphuizen.

Digitized by Google

bevestigt. Dees leide op den 24 van November des jaers 1691 zyne bediening neder, en overleedt den 18 July 1695, en wert den 20 begraven.

Op den 24 September des jaers 1691 wert Mr. WILLEM VAN OUTSHOORN tot Generael verheven, die den 15 van Augustus des jaers 1704 zyn ampt verliet, dat op denzelven dagh aenvaert wert van JOAN VAN HOORN, die den 29 October des jaers 1709 zyne bediening afleidde, stellende op den zelven dagh in zyn plaets ABRAHAM VAN RIEBEECK; vertrekkende Van Hoorn nogh den zelven dagh met het schip Zandenburgh naer het vaderlant, als Hooft eener vloot van twintigh schepen.

Willem van Outshoorn.

Joan van Hoorn.

Abraham van Riebeeck.

Deze zael, daer de Generaels in afbeeldinge ten toon hangen, is om hare outheit afgebroken, en wort tegenwoordigh vernieut. Zoodat de buitenzael aen de vyver nu tot de vergaderplaets strekt. Hier in gaet men door twee verscheide deuren van het einde dezer plaets. Deze zael is langh en ruim: de grontleggingen der zelve staen in 't water. Aen het einde is een speelhuis, waer uit men een aengenaem gezicht op het water heeft langs het kasteel en verder. De zael is wederzyts bezet met groote glaze vensteren, die met houte besloten worden. Wederzydts aen het inkomen dezer zael loopt langs den muur van het kasteel een smalle tuin, waer in aen d'eene zyde verscheide vruchtboomen en wyngaerden op latten gelegt gezien worden. Tegens den waterkant of vyver is een lage muur, waer over men, als men een of twee trappen op treedt, bequaemlyk heen zien kan. Tusschen dezen muur en den tuin is een fraei bevloerde steene wegh van het eene tot het ander einde, hebbende ter regterzyde eenen uitgangh om te lande en te water te kunnen gaen, daer men wezen wil, als zynde nevens den buitenkant der waterpoort.

Nu zal ik mynen lezer leiden uit het kasteel door de Lantpoort naer de stadt, daer men vooreerst gaet over eene lange steene brug, leggende over de gracht van het kasteel: vervolgens langs een groote vlakte op eenen breeden wegh, die aen beide de zyden beplant is. Aen het einde van dezen wegh staet een wachthuis by een loopende rivier, over welke men door middel van een brug met een besloten hek, daer een schiltwagt staet, moet gaen. Aen de andere zyde tegen over het wagthuis staet de paerdestal des Generaels, en de woningh des stalmeesters. Hier digt by staet voor de plaets van het Gerecht een schavot, dat altydt blyft staen, ten behoeve van de Raden der Justitie des kasteels; geschiedende het regt der stadt voor het stadthuis. Als men deze brug overgegaen is, bevint men zich in de Prinsestraet, die zeer wydt en breet is, aen welker einde op een groote vierkante plaets het stadthuis gebout staet, dat breet, tamelyk hoogh, en met eenen aenzienlyken voorgevel verzien is. Maer het is zoo veroudert, dat men het afbreekt om te vernieuwen. Als men het ter slinke hant laet, gaet men door de Nieuwe straet, en zoo vervolgens door de Nieuwe poort in de Zuidvoorstadt. Als men ontrent hondert roeden voortgegaen is, komt men aen de waterplaets. Dit water komt van 't gebergte afloopen door eenige riolen. Dit wort in vaertuigen opgevangen, en binnen de stadt gebragt, als zynde zeer goedt om te drinken. Dit en vyf kruitmolens benevens vele fraeie tuinen laet men ter slinke zyde, en ter rechter veele kalkbranderyen en steenbakkeryen, die de rivier genaemt het *Molenvliet* ter slinke, en de rivier *Corrot* ter regterhant hebben. Een uur verder op gegaen komt men aen de buitenwagt van Ryswyk; een half uur verder ten Zuiden op het voorgemelde lant van den Directeur Generael van Riebeeck, genaemt *Tanna-aban*, dat, in het Maleis Roode aerde betekent, dewyl die verandering van aerde daer begin heeft. Ontrent vier uren verder op is *Sering-sing*, het lant van den Heer Kastelein, waer van gesproken is. Van hier wort de Blaeuwe Bergh gerekent nogh ontrent twintigh uren af te leggen.

Als men uit de gemelde poort komende de groote rivier aen de regterhant laet, gaet men over eenen byzonder fraeien wegh, die zeer breet, wederzyts met boomen beplant, en met schoone hofsteden verzien is, tot aen de sterkte genaemt *Jakatra*, waer ontrent men voorby de Chineesche graven of kerkhoven komt, die daer in meenigte zyn. Als men vervolgens den grooten Zuiderwegh opgaet, komt men aen den meergemelden tuin zyner Edelheit. Als men een weinigh verder de punt Noortwyk ter regterhant laet leggen, heeft men de plaets van den Heer Kastelein, voerende den zelven naem van *Noortwyk*. Hier niet verre van daen legt het lant des Generaels, genaemt *Struiswyk*, daer zyn koestal is. Een half uur hooger op is de wagt, genaemt *Mr. Kornelis*, die veeltydts in vyftigh soldaten bestaet, zynde een buiten- of brantwagt. Hooger op legt ook de wegh naer *Sering-sing*, daer men veele suikermolens aen de groote rivier ziet.

Van de Rotterdamsche poort Oostwaert aen een kleen uur voortgegaen zynde komt men aen de punt *Ansjol*, eenen inham uit de zee, die met dertigh Europeesche soldaten bezet is. Op die plaets is een schoone Oesterbank. Van hier laet men zich over-

overzetten, en gaet langs de ſtrant tot *Tanjompree*, zynde daer een vermakelyke hofſtede, die met tuinen en vyvers verzien is, en aen de erfgenamen behoort van den overleden Kapitein *Egberti*. Zy heeft mede een ſchoon gezicht in zee. Verder langs de ſtrant komt men op de kleene en groote *Maronde*, daer de rebel Kapitein Jonker voorheen zyn lant en woning aen de zee gehadt heeft. Deze plaets is drie goede uren van Batavie, en meeſt al het branthout, dat op Batavie gebruikt wort, komt hier van daen. Wyders wort de wegh geſtopt door vele wilde bosſchaedjen.

Van de Dieſtpoort een half vierde van een uur Ooſtwaert aen draeit de wegh naer het Weſten, en men komt een half uur van de ſtadt af aen de punt genaemt *Vyfhoek*, omdat ze vyf hoeken heeft. Een half uur verder is de *Zevenhoek* anders *Ankee* genaemt. Vervolgens komt men na een vierde deel van een uur aen de Mookervaert, die van *Tangerang* haren loop heeft, zynde deze rivier door den Lantdroſt Moock doen graven, aen wien het groot gelt, datze gekoſt heeft, betaelt is. Evenwel is ze geheel onbruikbaer, zoodat dat gelt voor wechgeworpen moet gerekent worden. Anderszins ware zy zeer voordeeligh geweeſt voor Batavie, dewyl die lantſtreek een meenigte van branthout uitlevert. Men komt door deze rivier heen tot *Tangerang*, dat vyf uren van Batavie afgelegen is. Daer is ook de afſcheiding van Bantam.

Dezelve wegh is ook te nemen van de Utregtſe poort aen de Noortzyde tot aen de Fluit. Deze is bezet met een wagt van vyftien ſoldaten, nevens eenen Serjant en twee Corporaels. Zy legt aen den Weſthoek der zeeſtrant. Waerom men niet verder komen kan.

Buiten alle de genoemde poorten heeft men overal vermakelyke tuinen en vruchtdragende boomen. De ſtadt is vry volkryk, gelyk ook de buitenplaetſen, of voorſteden, van welke zich eenige al vry verre heen ſtrekken, en daer nevens vele aengename waterloopingen.

Chineſen. Door de ganſche ſtadt zyn de Chineſen in meenigte verſpreit, een volk zeer arbeitſaem en vernuftig om na te doen dat hun voorgedaen is, wat het ook zy. Zy bebouwen ook het meeſte lant, en hebben onder zich ook alle de ſuikermolens, als ook de branderyen van *Arak* of brandewyn. Hier by hebbenze alle ſoorten van winkels en gaerkeukens, waer in het ſcheepsvolk met hoopen te ſamen loopt, gelyk ook in hunne drinkhuizen, daer meeſt toegemaekte ſterke drank of koornbrandewyn vertiert wort, een vogt, waer uit de dronkenſchap voor eenen geringen penningh te bekomen is.

Wat de ſchepen op de reede aengaet, ik vond op myne aenkomſt dat 'er ontrent dertigh lagen, en even zoo veel toen ik weder van daer ſtont te vertrekken, om nu niet te ſpreken van de inlantſche vaertuigen. Schepen.

Als men het voornaemſte der ſtadt zal aenmerken, zal men de gragten niet in den laegſten rang ſtellen, als waer op veele deftige huizen ſtaen. Aen beide de zyden zyn ook fraeie boomen geplant. Deze zyn voornamelyk de Tygersgragt, de Jonkersgragt, de Kaeimansgragt, de Rhinocerosgragt, en de groote Rivier. De andere zyn kleener en van zulk aenzien niet. De voornaemſte ſtraten zyn de Prinſe-, de Heere- en de Nieupoortſtraet. Drie kerken zyn 'er, de Hollantſche, waer in het Nederduitſch gepredikt wort, de Portugeeſche, en de Maleiſe, waer in deze talen gebruikt worden. Vyf predikers zyn 'er, die in 't Nederduitſch prediken. De Portugeſen hebben 'er vier, de Maleiers twee. Buiten deze elf predikanten zyn 'er nogh andere, die hier en daer naer de buitenkantoren verzonden worden. Grachten. Straten. Kerken. Predikers.

Meenigte van vremde natien vint men hier, waer van veele zeer geeſtigh gekleet zyn. Eenige der zelve loopen half, andere byna geheel naekt. De Chineſen maken wel het grootſte getal uit. Deze gaen bedekt als met een wit hemde, waer onder ze eenen langen broek dragen, die tot de voeten ſmal toeloopt. Veele hebben de mouwen der hemden wydt: andere dragen ze by de hant dicht toe. Zy hebben muiltjes aen de bloote voeten. Het haer zit hun agter als een tuit te ſamen gevlogten even als de vrouwen dat dragen. Zy ſteken'er eene lange naelt door, en gaen voorts altoos blootshoofts, houdende gemeenlyk eenen waejer in de hant. De vrouwen zyn gekleet op de gemeene wyze dezer inlanderen. Mexſtietſen vint men'er ook in groot getal, menſchen voortgeteelt uit blanken en zwarten of half zwarten. De *Kaſtietſen* komen nader aen de blanke. Nogh is'er een derde ſoort genaemt *Poeſtietſen*, die nogh nader komen, en nogh een vierde geheten *Criſtietſen*, die weinig in koleur van de onzen verſchillen. Alle zynze op eene wyze gekleedt, namelyk, zoo als gezegt is in het gewagh maken van het eilant Ceilon. Zy geven voor dat hun natuurlyke ſpraek de Portugeeſche is: maer zy is vry verbaſtert. De meeſte ſpreken ook de Nederlantſche tael, of verſtaen dezelve ten minſten. Eenigen ſpreken ook Maleis. De andere vremdelingen, die men hier heeft, zyn *Makaſſaren*, *Bougies*, *Balyers*, *Maleyers*, *Mooren*, *Amboineſen*, *Ternaters*, en diergelyke. Vremde natien. Gewaedt der Chineſen. Mexſtietſen.

Digitized by Google

Levens-middelen. Vleesch.

Wat de levensmiddelen aengaet, daer valt niet veel te roemen op het vleesch. Want de Ossen zyn in 't algemeen mager en slecht. Schapen zyn'er niet, of ze moeten'er van buiten gebragt worden. Ook geven de beesten, die men daer vint, zoo weinigh melk dat het te verwonderen is. Kleen wilt is'er veel in de bosschen. Maer het wort weinigh gebruikt, schoon het al te koop gebragt wort, zynde de hoenders de dagelyxe spys. Deze worden meest van de Javaensche kust hier gebragt, gelyk ook Entvogels en Ganzen. Harten ook en Elanden. Van wilde varkens heeft men hier ontrent genoeg in de bosschen, waer in zich ook Tygers, Rhinocerossen, Apen, en andere beesten onthouden.

Visch.

In tegendeel is hier groote overvloedt van visch, waer van de grootste voor de beste geagt wort. Zodanigh zyn de *Kakap* of *Kaelkop*, *Jacob Evertsen*, de *Steenbraessem*, de *Goutse Kabeljaeu*, de *Koningsvis* en *Karper*. Van kleener soorten heeft men goede Spiering, Tongen, een soort van Botjes, ook Leervisch groot en kleen, die van de beste soort is, de Bot niet ongelyk. De *Letivisch* ziet'er uit als Voren. De andere soorten zyn slegter en onsmakelyker, hoewel meest fraei gekoleurt. Men vint'er ook goede Kreeften, Krabben, Garnalen, Oesters, en Paling. Daer is ook een soort van groote Krabben, die lekker zyn by uitnementheit, alsze wel toebereit worden. Men noemt ze Beurskrabben.

Moes-kruiden.

Van moeskruiden heeft men alle soorten, ook witte boonen, groene Erweten, Roomsche boonen, Karoten, geele Peen, groote en kleene Radys, waer van men de groote in vleeschnat en anderszins, gelyk by ons de rapen, gebruikt. Maer hier toe heeft men nogh een bequamer vrucht, genaemt *Patattes*. Deze is droogh en vast, en byna de Aerdekels in grootte gelyk. Deze vrugt wort zelf van eenigen voor broot gebruikt.

Batavie afgetekent.

Ik had middlerwylen het gezicht der stadt Batavie op het papier gebracht, zoo als ik het tekende van een der Vaertuigen van de Maetschappye, dat dichter aen de stadt dan de schepen lagh; en dat ter Noortzyde, zoodat de stadt ten Zuiden gezien wort. Wat kenbaer is wort met cyffers aengewezen, gelyk op No. 220 te zien is. 1 verbeelt het huis der wyk daer de klok hangt. 2 de buitenwacht regt onder het gemelde. 3 het Olipakhuis. 4 de Houtkappery. 5 de Ryspakhuizen. 6 het Kasteel. 7 de Waterpoort. 8 een hek aen den muur van het Kasteel. 9 de Smids winkel. 10 de Werf. 11 een pakhuis voor de Kruitnagelen en andere waren. 12 de Vrymanshaven. 13 't Oosthooft. 14 't Westhooft. 15 de Rivier. 16 de Duc d'Alven strekkende voor tekenen der ondiepten voor de rivier. Het gezicht is zodanigh, dat men niets van de stadt door hare laegte, als men op 't water is, zien kan, uitgezeit alleen de waterkant, en de zyde des kasteels met het gebergte, daer 't alles vol boomen is.

LXII. HOOFTSTUK.

Uitryding des Generaels van Indie. Hoogwichtigheit zyns Ampts. Zyn Staet en die der aen hem volgende Bewintsluiden. Besluit tot het wederkeeren over lant. Eerbewyzing aen den Schryver gedaen. Onthael van den Directeur generael.

Ik heb nu te spreken van de eertekenen der wyd uitgestrekte bestieringe der Maetschappye, te bespeuren in haren Stedehouder, die gansch Indie uit haren naem regeert. Deze heer is gewoon tot zyn vermaek tweemael ter weke, des woonsdags en saterdags uit te ryden naer zyne lusthoven, om zich in de daer loopende rivier te wasschen, en eenige andere uitspanninge te nemen. In zulk een geval is zyne stacy op deze wyze geregelt.

Uitryding des Generaels.

Vooraen ryt zyn Quartiermeester met zestien ruiteren. Dan volgt de trompetter zyner Edelheit in zyne volle rusting, blazende den tredt. Na hem komen twee helbardiers ook te paert. Dan volgt zyn Edelheit in de Karos, die licht en op de Spaensche wyze gemaekt is, en door twee paerden getrokken wort. Ter regterzyde benevens dezelve rydt de Stalmeester, volgende agter de karos zes helbardiers twee aen twee ook te paert. Hier aen komen nogh twee karossen, met de vrienden, die den Generael verzellen. Dan komt het overige der Compagnie, bestaende in agtenveertigh ruiteren, nevens eenen Ritmeester, drie Quartiermeesters en eenen Trompetter.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Als het ryden binnen de ſtadt geſchiedt, gaet het op dezelve maniere toe, behalven dat dan voetvolk in plaets van ruitery agteraen volgt. De Stalmeeſter evenwel en helbaerdiers zitten te paerde, ten zy het uitryden om eene bruiloft of begraefſenis geſchiet, wanneer de Stalmeeſter alleen nevens de karos ryt, gaende de helbaerdiers gewapent met hunne helbaerden te voet.

Oeffening van het Krygsvolk.

Des zondags na de predikaetſie laet zyn Edelheit de Parade doen binnen het Kaſteel voor 't Paleis, wordende tweemael rond getrokken op de volgende wyze. Eerſt komt een paert van ſtaet met koſtelyke montering, geleit door eenen Europeer. Hier na de Compagnie Ruiters met hunne Kuraſſen. Vervolgens een Compagnie Granadiers, en eindelyk het bataillon, beſtaende in Fuſeliers, Piekeniers, en Muskettiers, hebbende alle een marlion op 't hooft. De Ruiters hebben hunnen Trompetter. Het bataillon heeft zes Schalmeiſpelers. Dit alles geſchiet in goede orde, dewyl het volk altemael wel afgerecht is.

Zwaerwichtig ampt des Generaels.

Deze verpozingen dienen tot eenige verlichting der laſten van het ampt, dat deze heer bekleedt, gaende in zwaerwigtigheit verre boven myn verwachten: dewyl deze Staetdienaer noit einde ziet van zynen arbeit, heel anders dan in ons Vaderlant gebeurt, daer de amptenaers in eenige tyden des jaers met vacantien of ruſtdagen begunſtigt worden. De dagh zeker is naeulyx gerezen of men ziet den Generael beladen met pakketten en brieven, en ſcherpende zyn vernuft tot overweging van al wat noodigh gedaen dient. Deze zorgen en bezigheden vallen geſtadigh voor om de meenigte der plaetſen, die onder het gebiet der Maetſchappye zyn, en andere, daer zy handel dryft. En dit betreft maer alleen de bezigheden, die de zaken hier te lande raken. Want ik heb nogh niet geſproken van de moeite, die veroirzaekt wort door de ſchepen, die jaerlyx uit het vaderlant aenkomen, en weder derwaert vertrekken. De Zon is naeulyx op, of men ziet verſcheide bedienden der Maetſchappye verſchynen, byzonder de twee Opperkoopluiden van het Kaſteel, den Commandeur, den Major van 't Krygsvolk, den boumeeſter van 't Ambagtsquartier, en den Conſtapel Majoor, om noodigh verſlagh der verrichte zaken te komen doen, en nieuwe bevelen te ontfangen. Ten half elf komt de Sabandhaer den Generael aenzeggen wat vaertuigen, goederen, volkeren, en van wat plaets zyn aengekomen, en waer ze willen heen trekken. Waer toe de vrygeleibrieven dan van zyne Edelheit getekent worden: om nu niet te ſpreken van eenige Chineſen en andere luiden, die vroegh in de weere zyn om aen het hof iets te bejagen.

Met deze en diergelyke bezigheden gaet de voormiddagh door. Dan gaet men ter maeltydt, die alleen in een groot half uur beſtaet, en zelden gedaen wort zonder geſprek te houden over zaken van gewicht: wordende ook tydt doorgebragt met eenigen, die op hun vertrek ſtaen, of nieulyx aengekomen zyn. Dan neemt de middaghruſt een uur voor zich: welke verſtreken zynde wort de arbeit hervat tot den tydt des avontmaels toe. Zeker die zich aen den uiterlyken ſchyn vergaept, ziet niet dat deze man, die zulk een uitgeſtrekt gebiet voert, geen meeſter, maer eer een knecht is, zoo zeer overrompelt van zorgen en bezigheden dat 'er geen tydt voor hem overſchiet om zich eenigh vermaek aen te doen, en hy geen vryheit heeft van oit eenen eenigen nacht buiten het Kaſteel te ſlapen.

Beſchryving der Kuſten en Kantoren.

Het werk des Generaels is ook de ganſche kuſt van Java, en wat daer onder hoort, te beſchryven, en den geheelen ſtaet van Batavie in eenen algemeenen brief te bevatten en naer het vaderlant te zenden, opdat de Maetſchappy gedurigh nette kenniſſe van zaken hebbe: moetende elke Raed dit zelve verrichten ontrent het byzondere Kantoor, dat hy te beſchryven heeft.

Vergaderingen.

Twee malen ter weke worden 'er gewoonlyke, dikwyls buiten gewoone vergaderingen gehouden.

Gehoor der Gezanten.

De uitheemſche Gezanten mogen op hunne aenkomſt niet aen lant komen, maer zyn gehouden te wachten tot dat zy afgehaelt, en in de Vergaderplaets by zyne Edelheit ter gehoor gebragt worden.

Zulk een drukheit en gewoel van bezigheden, die my daeglyx voor de oogen ſpeelden, deed my gedenken aen myn verblyf in Moskow, daer ik ſomtyts myne vrienden afvraegde wanneer de vrolyke byeenkomſten en gaſtmalen eens een einde zouden nemen. Men antwoordde my dan, dat deze vermakelykheden gemeenlyk aenvangh namen met den eerſten van January, en eindigden den laetſten van December. Wat onderſcheit zag ik hier in de maniere van leven by de luiden, die in eenigh aenzien of waerdigheit geſtelt waren! zoodat ik mynen ſtaet hier mede vergelykende my wel gelukkigh mogt noemen, als hebbende vryheit van te doen wat ik begeerde, en te gaen daer en wanneer het my luſte; groote reden voorwaer om te vrede te zyn in myne nedrigheit zonder nydt te voeden over de Grooten, die om deze laſten myns oordeels meer te beklagen dan te benyden zyn.

Ongeruſte ſtaet der luiden van bewint.

Directeur Generael.

Na zyne Edelheit volgt de Directeur generael, wiens bediening byzonder zwaer-

Digitized by Google

De last zyns ampts.

zwaerwichtigh is, dewyl hy den ganſchen inkoop en verkoop der goederen moet waernemen, van wat nature die zyn, en waer ze ook heen gezonden worden, buiten veele andere noodige beſtellingen, die ook van hem af hangen. Want hy is gehouden den ganſchen koophandel te beſtieren, moetende alle Opperkoopluiden, Koopluiden, Onderkoopluiden, en die eenigh bewint hebben, alle morgenſtonden hem komen verſlagh doen van zaken, en de ſleutels hunner pakhuizen, die by den Directeur bewaert worden, doen halen. Ook worden door hem alle ontwerpen van ladinge in de ſchepen bevolen of opgeſtelt.

Veltoverſte der Maetſchappye.

Terwyl ik daer was, was de derde perſoon de Heer Herman de Wilde, Veltoverſte en Raedt van Indie, om zyne verdienſten en fraeie gaven van elk geacht en bemint. Het getal der verdere Raden van Indie heb ik reedts genoemt. Van deze, noch andere van laager rangh luſt my niet veel te ſchryven, noch van het gemeen iets aen te roeren, dewyl dit onder onze lantgenooten genoegh bekent is. Miſſchien mogt ik ook door eenig misverſtant eenigen misnoegen geven. Anderen ook hebben zich over deze ſtoffe zoo wydt uitgebreit, dat ik alleen zou moeten herhalen het geen van hun te boek geſtelt is. Dit zal ik'er alleen byvoegen dat ik oordeele dat in geen gebiet ter werrelt zoo veel als in deze geweſten, die onder de Maetſchappy ſtaen, geſchreven wort. Waerom'er ook zeer veel fraeie ſchryvers gevonden worden.

Meenigte van Schryveren.

Dus verre de zaken van Indie beſchout en onderzogt hebbende vond ik myne gezontheit zoo verre herſtelt, dat ik beſloot deze landen niet verder in te trekken, maer over Perſie weder te rugh te gaen. Hier toe bewoogh my eensdeels dat vier Franſche Oorlogſchepen zich ontrent de Kuſten van Indie onthielden, en reeds het ſchip den Vogel Fenix van Bengale komende ontrent de kuſt van Kormandel, nevens twee Engelſche ſchepen in den beginne des voorleden jaers genomen hadden: ten anderen ook dat'er onmin ontſtaen was tuſſchen den Grooten Mogol, en de Maetſchappye, om welke wech te nemen de ſchepen der zelve nu al tweemael vrugteloos waren wedergekeert. Ook was op de kuſt van Kormandel, leggende onder 't gebiet van den Mogol, de handel aen de Maetſchappye ontzegt. Ziende derhalven dat hier door nergens byna eenige zekerheit was, oordeelde ik beſt zoo haeſt als my mogelyk was over lant naer het vaderlant te keeren: hoewel dit my ſterk af, en het wederkeeren met de te rugſchepen ſterk aengeraden wert, waer toe ik om vele redenen niet genegen was. Zyn Edelheit dan ziende dat myn

Overlegh des Schryvers over het te rug reizen.

Onmin tuſſchen den Grooten Mogol, en de Maetſchappye.

beſluit vaſt ſtondt gaf my te kennen dat twee ſchepen naer Perſie geſchikt binnen agt of tien dagen ſtonden onder zeil te gaen, van welke gelegenheit ik my gevoegelyk bedienen kon. Hier toe verzogt ik van den Heer Directeur Generael een Ordonnantie, om weder uit deze landen te mogen vertrekken. Hy ſtont myn verzoek met veel beleeftheit toe, met byvoegingh dat hem leet was my zoo te zien ſcheiden, zonder dat ik nogh zyn lantgoet, dat hooger op gelegen was, dan daer ik met hem geweeſt was, bezichtigt hadt. Dogh de kortheit myns verblyfs en de gedurige bezigheden, waer mede zyn Edt. zelve belemmert was, verſchoonden dit genoegh.

Eene der laetſte uitſpanningen nam ik met zyn Edelheit, den Veltheer de Wilde, en ander gezelſchap, wanneer wy uitreden naer Struiswyk. Deze luſtplaets zyner Edelheit beſtaet in ſchoone onbekrompe plantaedjen, en lanen, en wandelryen, bezet met allerhande vruchtboomen, loopende daer nevens de groote rivier. Hier toe is voor zyn Edelheits Koebeeſten een deſtige ſtalling van hout gemaekt. Het huis ook van dezelve ſtoffe getimmert beſtaet in eene lange zael, en eenige binnenvertrekken. Hier met den morgenontbyt wel onthaelt zynde keerden wy door deze aengename lantſtreek te rugh, naer de meer gemelde Hofſtede zyner Edelheit om daer het volgende van den dagh door te brengen, komende daer ook nogh voor den middagh eenige Raden van Indie en andere vrienden, die nevens ons met een koſtlyk mael onthaelt werden. Zyn Edelheit zeide my dezen avont dat de Directeur generael den elfden der maent zich ſtont te begeven naer het eilant *Onruſt*, van welke gelegenheit ik my bedienen konde om het te gaen zien. De Directeur zelf liet my daer ook twee dagen te voren toe verzoeken, het welk ik met dankzegginge aennam. Dezelve Heer deed my ook dien dagh overhandigen de verzogte Ordonnantie, die van dezen inhout was:

Luſtplaets des Generaels.

De Overheden van 't ſchip den prins Eugenius nemen over met noodige pakkaedje den Lantreizer CORNELIS DE BRUIN, *om daer mede als paſſagier naer Perſie over te varen, zullende gedurende de reize in de Kajuit gelogeert en getracteert worden.*

Batavie in 't Kaſteel den 6 Auguſti 1706.

A. VAN RIEBEECK.

Zoo dra de beſtemde dagh verſchenen was, begaf ik my naer het huis des Directeurs,

Digitized by Google

'T EYLANT KUYPER. 122.

'T EYLANT ONRUST. 121.

LYKSTAETSIE DER CHINESEN. 124.

GRAFSTEDE DER CHINESEN. 123.

Digitized by Google

Digitized by Google

teurs, daer ik meer gezelschap vondt, zoodat wy ontrent twintigh personen uitmaekten. Met verscheide vaertuigen voeren wy af naer het eilant Onrust, gelegen drie kleene mylen N. W. ten Westen van Batavie. Deze togt geschiedde onder 't geluit van trompetten en schalmeien, terwyl de schepen, die op de reede lagen, alle hunne vlaggen en wimpels lieten waejen, dat een aengenaem gezicht gaf. Wy quamen ten agt uren daer aen, en deden te samen een keer om het eilant, beziende het eerste gedeelte van boven dat van hout, en vervolgens van louter steen gebout is. Het is wel verzien van geschut en brave manschap. Hier wort bearbeit alles wat noodigh is tot het herstellen der ontrampeneerde schepen. Waerom 'er een groot gewoel is, geen minder geraes ook door het kloppen en slaen der smeeden en timmerluiden, zoodat de plaets niet zonder reden de benaminge van *Onrust* gekregen heeft. Zy is gelegen aen een groote droogte, waerdoor zy te sterker is. Want geen schip kan 'er bykomen. Alleen kunnen maer gemeene vaertuigen tusschen het zelve eilant en het eilant *Kuiper*, dat 'er digt tegen over legt, doorvaren, hoedanigh was het bombardeergaljoot, dat last had daer te blyven, opdat wy, indien de wint diende, met het zelve mogten te rugh keeren. Ondertusschen deed ik my met een roeischuit op het eilant Kuiper overzetten, van waer ik het voorgemelde eilant aftekende. Terwyl ik hier mede bezigh was, quam 'er ook de Heer Directeur met eenige Raden, die het begin van myn werk opnamen. Op het naderen van den middagh wert een sloep afgezonden om my aen te zeggen dat de maeltydt gereedt was. Ik stak dan weder over: want ik had eenen schoonen ontbyt door het ontwerpen dezer verbeeldinge, die op No. 221 gezien wort, verzuimt. Het gemelde bombardeergalioot lagh op den hoek aen het hooft. De drie kranen, die men daer heeft, staen voor aen den waterkant, langs welken heen verscheide vaertuigen gezien worden.

Togt naer het eilant Onrust.

Het eilant Onrust.

Het eilant Kuiper.

Het eilant Onrust afgetekent.

Weder overgekomen zynde werden my eenige fraeie soorten van visschen vertoont, waer onder de Leervis, waer van wy hier boven gesproken hebben, uitmuntte. Ik bevond dat 'er nogh eenige tydt overigh was, eer wy aen tafel zouden gaen: waerom ik my haestig in een der sloepen aen den steiger leggende zette, en het gezicht van 't eilant *Kuiper* nogh op het papier bragt, gelyk het hier op No. 222 vertoont wort. Want ik kon wel denken dat 'er na den middagh geen tydt toe zou kunnen uitgevonden worden, dewyl toegelegt was om dezen dagh in vrolykheit te besteden, dewyl de Gemalinne des Directeurs jarigh was. De tafel was gedekt in eene ruime van hout opgestelde loots, die voor de kerk gebruikt wort. Hier werden wy zeer deftigh met visch en vleesch onthaelt, wordende de spys met schoonen wyn wel begoten. In dit gezelschap was ook de veltheer de Wilde, nevens vyf Raden van Indie. In het midden dezer vreugt vertoonden zich drie of vier Hollanders, waer van 'er twee gekleedt waren als vrouwen uit Waterlant, die in het aenregten van snakeryen hunnen rol vry wel speelden.

Het eilant Kuiper afgetekent.

Onthael by den Directeur genoten.

Ondertusschen naderde de tydt van vertrekken: waer op wy alle in het Bombardeergalioot traden, en in het zelve niet vergaten de vreugde te vervolgen, en onder het lossen van 't kanon op de gezontheit des Gouverneurs Generael onze glazen te ledigen. Gekomen zynde ontrent Batavie, traden wy weder in onze vaertuigen over, daer het water nu en dan door den harden wint dapper insloegh. Het was zeven uren in den avont toen wy scheidden, en onze dankzegging en verjaerwenschen aen Mevrou van Riebeeck afleidden.

Vertrek.

My nu zettende tot de afreize naer Persie maekte ik des anderen daegs een begin van alle de Raden van Indie te gaen begroeten, en de groote verplichting, die ik aen hun had, te betuigen. De Heer de Wilde hielt my dien middagh nogh by zich ter maeltydt, met wien ik de vaderlantsche vrienden met alle heilwenschen bedagt, dewyl dit de laetste byeenkomst was, die ik by dezen beleefden Heer hebben zoude.

Begroetingen van afscheit.

Digitized by Google

LXIII. HOOFTSTUK.

Graffteden der Chinefen. Manier van het begraven hunner dooden. Gaftmael des Generaels aen de aengekomene en vertrekkende Heeren en Schippers. Ongemeene gunftbewyzing des Generaels aen den Schryver.

EER ik deze lantftreek verlaet vinde ik my verpligt mynen Lezer nogh eenigh bericht te geven van de Graffteden der Chinefen, die ik twee dagen hier aen met den Stalmeefter te paerde gingh befchouwen, omze op het papier af te tekenen, gelyk ik gedaen hebbe op No. 223. Zy zyn alle op eene en zelve manier, uitgezeit dat de eene grooter en aenzienlyker dan de andere is. Van dusdanig eene begravinge gevenze deze rede. Zy zeggen namelyk dat de menfch, eer hy ter werrelt komt, in zyn moeders lichaem zodanigh befloten legt dat hem niets kan hinderen, en dat hy daerom na zyn doot op dezelve wyze moet bewaert worden. Zy graven dan vooreerft eenen langen kuil, dewyl hunne kiften langer dan d'onze zyn, evenwel niet dieper. Het lyk by 't graf gebragt zynde wort daer overtogen met Chineefch papier, en met touwen omwonden. Eer zy den kift, die byzonder dik en hecht van verlakt hout gemaekt is, nederzetten, werpenze eenigh gelt op den grondt, veel of weinigh, yder naer zyn vermogen of rangh. Hier zettenze den kift op, die eenigen tydt dus blyft ftaen, terwyl de paft of het ciment tot de toemetfelingh bereit wort, die van fyne ftoffen als het wit van eieren en andere dingen tot zulk eene hardigheit gemaekt wort, dat 'er geen breken aen is. Het opperfte van 't graf is eenige voeten hoogh boven den gront verheven, en rond van gedaente met twee omloopende fieraden als trappen boven elkander. Aen de voorzyde makenze tot fieraedt verfcheide banken en vierkante voetftutten, waer op verfcheide beeften of beeftekoppen leggen, als Leeuwen, Tygers, en diergelyke, die meeft al met een groene kleur verbeelt zyn, ook hier en daer wat roodt, alleen tot meerder fieraedt. Vooraen het ronde des grafs in 't midden van den voortrap vertoont zich een verheven werk, hebbende de vorm van een altaertje, dat aen 't midden des voormuurs een roodt geverfde lyft heeft. Binnen zyn eenige vergulde Chinefche karakters. De voorgrond beftaet uit het zelve metfelwerk geheel wit in drie verfcheide deelen, elk van het ander met eene lage verhevenheit afgefcheiden. Hier agter vertoont zich een heuvel: want de graffteде wort gemeenlyk tegens eenen heuvel of hoogte geftelt. Ter regterzyde op den voorgront ftaet een verhevenheit op de wyze van eenen altaer, ftrekkende mede tot fieraedt. In 't midden deszelfs is een ingewerkt vakje. De bovenlyftjes, twee achter elkander, worden in drie deelen gefcheiden, en gaen fpits op.

Graffteden der Chinefen.

Gevoelen der Chinefen over den menfch.

Deze graven vallen zeer koftelyk, komende wel op twee, of drie, ja vierhondert Ryxdalers te ftaen. Veele evenwel zyn fimpel gemaekt zonder eenigh fieraet of bywerk, dogh het metfelwerk en fatfoen van het graf is op dezelve wyze zoo gemaekt dat de dooden in alle zekerheit ruften mogen.

Koftelykheit dezer graven.

Wanneer ik met aftekenen dezer graffteden bezigh was, wilde het geval juift dat 'er een graf nevens my voor eenen overledenen bereit wierde, komende middlerwylen een groote meenigte van Chinefen aen met eenen grooten toeftel van tenten, tafelen, keukengereetfchap, banken, en andere nootlykheden. Ik gaf agt op het aenkomen der lykftaetfie, die ik bevond zeer ftatelyk te zyn, en te zwemen naer eene fierlyke proceffie, door den aengenamen toeftel van verfcheide vertoningen, en meenigte der menfchen, welker eenigen vaendels, zonnefchermen, en hemels droegen, waer onder een hunner voorname Heiligen gedragen wert, die onder den naem van *Joosje* bekent is. Men hoorde 't geluit eeniger klokjes. Als men ter plaetfe der begravinge gekomen was, was alles naer behooren haeftigh in orde geftelt. Teweten voor een der nevensftaende graven was een paveljoen, en verfcheide zonnefchermen, waer onder een lange tafel vol allerhande fpyzen ftondt, die tot dit einde toebereit en mede gevoert waren. Hier onder was een geheel fchoon gemaekt tamelyk groot varken, dogh ongekookt. Aen 't ander einde zagh men eenen bok op dezelve wyze bereit tot offer aen den gemelden Heiligh, daer tegenwoordigh. Ondertuffchen wert eenigh zilver gelt in 't opgedolven graf op den gront geworpen, en de kift daer op inge-

Lykftaetfie.

gezet. Aen 't een einde ftont de Priefter, lezende eenige gebeden of formulieren uit een boek. Benevens hem ftont een ander, die een zilvere fchotel met zaet gevult hadt, waer uit hy telkens een gedeelte met zyne hant wech worp naer de byftaende perfonen, ook over den kift, en op het zoontje, wiens moeder begraven wert, dat aen 't ander einde des grafs ftont, bekleet met een rok van ruw linnen, waer mede ook zyn hooft overdekt was. Op welke wyze men in oude tyden zich gewoon was by gelegenheit van rou met zakken te bekleeden, en op den gront neder te werpen. Dit zelve deedt dit kint, ontrent tien jaren out, verfcheide reizen, en gingh dan weder zitten; zoo als het van de byftanders, waer onder zyn vader was, heel in het wit gekleedt, onderregt wert. Toen deed de Priefter dit kint nader by zich komen, en belaftte het eenige handen met aerde op den kift zyner moeder te werpen; doende zulx niemant anders van 't ganfche gezelfchap. Hier mede nam deze plegtigheit een einde: waer in myne gedagten meeft fpeelden op het werpen van 't zaet, waer uit ik niet anders kon befluiten dan dat dit een teken was eener toewenfchinge dat de overgeblevenen zoodanigh mogten hun geflacht door kindertelen voortzetten.

Dootmael. Terwyl in dezen toeftant der grafftede de kalk of het ciment toebereit wert, fchikte zich yder vaft tot het mael met groot gewoel, dewyl 'er ontrent vyfhondert menfchen byeen waren, en daer onder vele vrouwen in 't wit gekleedt met een bovendexel van dezelve koleur, dat tot over het hooft fpits heen komt, en tot over het halve lyf nederhangt. Dus bleven ze hier tot den avont, zynde voor myn aenkomft reedts eenige vrouwen met keukengereedtfchap en andere nootlykheden bezig geweeft om de tafel toe te ftellen onder het luftige geboomte. Deze plaets legt nogh geen uur van de ftadt af. Andere graven, die men by meenigte ziet, leggen al meeft nader by Batavie. Ik nam ondertuffchen een ontwerp van deze geheele toeftel, waer van het gezicht zich vertoont op No. 224. De gewoonte dezer maeltyden komt overeen met het geen ik te voren heb bygebragt van het brengen der fpyzen by de graven der verftorvenen. Waer by ook eenigen komen om tabak te roken, koffe te drinken, en wat des meer is. Eenigen gaen terwyl hunne godtsdienftigheit by de graven plegen, het geen ik dikwyls buiten Zjie-raes in Perfie gezien heb. Ook plegenze dikwyls het zelve kort na de begravinge, fpreiende dan tapyten op den gront, en rechtende fierlyken toeftel voor maeltyden aen. Dit gaet ook in zwangh by de Oofterfche Chriftenen, Georgianen, Armeniers, en Grieken, die ook de graven doen beweenen, als ik in myn verhael van Spahan heb aengetekent. Zeker hoe dat 'er meer droefheit by zodanige gelegenheden vertoont wort, hoe de magen des overledenen daer meer eere van hebben. Hierom worden 'er vrouwen, die zich op deze kunft verftaen, gehuurt. Deze maken een magtigh misbaer, met huilen, op de borft te flaen, het aengezicht op te krabben, en het hair uit te trekken. Welke tekens van rou in overoude tyden al zyn gebruikt geweeft. Want men weet dat de Propheet Jeremias daer al van gewaegt, die uit Godts naem het volk geboodt de ervarenfte rouklaegfters op te zoeken, om den algemeenen ondergangh, waer mede de ftadt Jeruzalem gedreigt wert, te beklagen en te beweenen. Roubewys.

Maeltydt by den Generael. Ontrent den middagh weder in het kafteel komende vond ik het gaftmael gereedt, dat zyn Edelheit gaf tot welkomft eeniger verfch aengelande Heeren en Schippers, en tot affcheit der genen, die naer 't vaderlant en elders ftonden te vertrekken. Als den Outgouverneur Coyet van Amboina, den out Gouverneur Rozelaer van Ternate, den Opperkoopman Six van Suratte, en den Commandeur de Boer, commanderende het fchip de Liefde, nevens de fchippers der fchepen Monfter, Reigersdael, Vosmeer, Karel den derden, en Ellemeet. Die op hun vertrek ftonden naer Suratte, waren de Heer Jan ten Grootenhuis, nu gekoren Directeur aldaer, de koopman Hurgronje nevens vyf fchippers der fchepen derwaert gefchikt, als de herftelde Leeu, Beieren, Nichtevecht, en de reets genoemde Vosmeer en Reigersdael. Hier onder waren ook de drie fchippers der fchepen, die gefchikt waren om over Ceilon naer het vaderlant te zeilen, te weten koning Karel de derde, Poppenburgh, en Woerden, nevens de vier fchippers, die naer Perfie moften zeilen met de fchepen den Prins Eugenius, Monfter, Waffenaer, en het kafteel van Batavie. Onder dit gezelfchap bevond ik my ook, als mede den Directeur generael, nevens den veltheer de Wilde, en nogh zeven Raden van Indie; ook den Sekretaris der Heeren Raden J. Garfin, en de meefte Raden van Juftitie. Nogh waren 'er twee opperkoopluiden van 't kafteel, de Major, de Sabandhaer, de Commandeur, en eenige anderen, loopende het getal wel uit op 55 perfonen, zynde daer meer dan zeftigh genoodigt. Deze maeltydt wert gehouden in de gemelde Vergaderzael. Wy werden alle deftigh onthaelt, en met allen uitgelezen drank befchonken onder de toewenfchingen van een gelukkige reize voor die ftonden te vertrekken. Ten

vyf

Digitized by Google

Affcheit. vyf uren verliet het gezelſchap zyne Edelheit met dankzegging voor zulk een heerlyk onthael. Op deze wyze bragt ik de laetſte dagen myns verblyfs in dit geweſt, in en ontrent de ſtadt Batavie, door. Den zelven avont vraegde my zyne Edelheit, of ik my nu heel gereedt vont tot het aennemen der reize. Waer op ik antwoordde dat myne pakkaedje vaerdig was om gebragt te worden aen 't boort der ſchepen, die de weêromreis naer het vaderlant ſtonden te doen, en het overige ook gereedt was om gebragt te worden in het ſchip, waer mede ik ſtondt te vertrekken, zynde my niets overigh dan noghmael met alle eerbiedeniſſe en dankzegging affcheit te nemen van zyne Edelheit. Hier op had deze Heer de goedtheit van my af te vorderen, of ik nogh eenigh verzoek aen hem te doen had, zeggende dat het geen ik verzogt had reets gedaen was, en wat ik 'er nogh by begeeren zoude gedaen ſtont te worden, en dat ik 'er my voor myn vertrek op bedenken kon. Ik betuigde myne uiterſte verplichting, en verliet hier op zyne Edelheit.

Ik nam dien zelven dagh ook affcheit van zyn Outedelheit met dankzegging voor alle genotene eere, bewyzingh van vrientſchap, goeden raedt, en geſchenken van zeltſaemheden, my gulhartigh bygezet. Des anderen daegs vroegh nam ik ook affcheit van den Directeur generael Riebeeck, en den Heer Kaſtelein, die my buiten oneindige weldaden, waer van ik meer geſproken hebbe, ook in vele zaken goede onderrechting gegeven had. Hy quam nogh voor myn vertrek zelf by my om zyne nieusgierigheit te voldoen in het bezichtigen van het geene ik aenmerkenswaerdigh had met my gebragt. Ik gedenk niet alleen uit plicht, maer ook uit vermaek aen alle deze Heeren, welker namen te verbergen my geenſzins paſſen zou, dewyl ik in zulk een geval hen dan gelyk zou ſtellen met menſchen, waer aen ik geene verplichting hebbe, dat zeer onredelyk zyn zou. Want zoo eenen reiziger niet ontmoette de gunſt en beleeftheit van luiden van aenzien en vermogen, zou het wandelen door vremde landen verdrietigh voor hem zyn: daer hy door deze gunſtbewyzingen zyne gelede ongemakken vergeet, en de toekomende licht ſtelt. Hier na begroete ik ook mynen ouden vrient, den Heer Jacobus Hoogkamer, geweeſt gezant der Nederlantſche Ooſtindiſche Maetſchappye, aen 't Hof van Perſie, en nu Outonderpreſident der Raden van Juſtitie; eenen man, wiens gedagtenis my lief en waert is, en dien ik meer dan agtentwintigh jaren gekent heb. Van dezen dan ook affcheit genomen hebbende, zond ik myn goedt naer het ſchip, waer mede ik naer Perſie ſtont over te ſteken.

Ik deed dezen avont het ſcheimael by zyne Edelheit, blyvende daer ook ten eten de Commandeur Broegh, die my vervolgens verder ſtont te geleiden. Men dronk een glas op myne goede reize: waer op ik voor het laetſte met dankbaerheit affcheit nemende het goedt, dat ik naer het vaderlant te verzenden hadt, liet onder de zorge van den hofmeeſter zyner Edelheit Jeremias Pauli, eenen man van zeer goede hoedanigheden.

Na dit alles begaf ik my met den Commandeur in zyn roeiſchuit om in zyn huis, gelyk beſloten was, het laetſte affcheit te nemen, alwaer zich ook lieten vinden de Heer Sabandhaer Heirmans en andere vrienden, nevens de twee ſchippers, die de reize naer Perſie ſtonden aen te nemen. Hier tot laet in den nagt vrolyk geweeſt zynde begaf ik my met den ſchipper Jakob Helma, geboortigh van Leeuwaerden naer het ſchip, dat hy voerde, genaemt, als ik gezegt heb, den prins Eugenius, hebbende veertigh ſtukken kanon op en agt baſſen, en bemant met hondert en dertigh perſonen, zynde groot 145 voeten. Laetſte affcheit van Batavie.

LXIV. HOOFTSTUK.

Vertrek van Batavie. Ontmoeting van vaderlantſche ſchepen. Gelegenheit van verſcheide Eilanden. Hoedanigheit van water ontrent de linie. Zuidkuſt van 't gelukkigh Arabie. Vaert tuſſchen het Roode Meer en de Perſiſche Golf. De Baei van Musketta. Arabiſche kuſt. Komſt tot Gamron.

Vertrek van Batavie. WY gingen op den vyftienden der maent Auguſtus, des morgens vroegh, onder zeil, gelyk ook het ſchip Monſter, ſtaende de twee andere ſchepen, waer van geſproken is, ons na eenige weken te volgen. Vooraf was ons ter zake van den oorlogh belaſt by elkander te blyven. Wy voeren met den on-

onderganghe der zonne voorby het schip Beverwyk, dat uit het vaderlant aenquam, en leiden het door stilte ten anker tusschen de groote en kleene Combuis op elf vademen waters. Toen de dageraet gerezen was gingen wy weder onder zeil, en ontmoetten het schip de Suikermolen, dat ook uit het vaderlant quam. Des avonts ankerden wy weder op zeventien vademen, en preiden hier by ons 't schip Berkel van Palmbang. Des anderen daegs het anker weder gelicht hebbende dreven wy met den stroom voorby het schip Barsande, komende ook uit het vaderlant. De schipper quam by ons over. Des namiddags voeren wy voorby de schepen Heer Jans lant en Wateringen, die van de kust quamen. Des anderen daegs leiden wy het door den Westelyken tegenwint over en weder, komende ons een kleene kano van 't lant aen boort, die verscheide vruchten en andere eetwaren te koop hadt, waer van wy het een en 't ander kochten. Des avonts ankerden wy op 23 vademen waters, en gingen met den morgen weder onder zeil, leggende met een Z. Z. Oostenwint W. Z. West aen. Dezen dagh quam de schipper van het schip Monster aen ons boort, om een zeinbrief met elkander te maken. Des nagts ankerden wy ontrent den tweeden hoek van Java, en gingen des morgens, zoodra de zon gerezen was, weder onder zeil. Voor den middagh leiden wy het tusschen den tweeden hoek en het Nieuwe Eilant ten anker op vierentwintigh vademen waters. Hier vonden wy een Engels scheepje tusschen 't Nieu Eilant en de kust Java geankert leggen. Het was voor weinigh dagen van Batavie gezeilt. Na den middagh zonden wy de boot naer den hoek van het vaste lant om water, dat daer zeer goet is. Hier tekende ik middlerwylen het Nieu Eilant, gelyk het op No. 225 vertoont wort, zoo als ik 'er ten Noorden van lagh. Het zelve wort aengewezen met het getal 1: de hoek van het vaste lant Java, daer men 't water haelt, met 2: het geheele lant Java, waer van men den uitersten hoek ter regterhant ziet, met 3. Ik tekende ook het Prinsencilant, dat daer tegen over lagh, aengewezen met No. 226. De uiterste twee kleene klippen deszelfs maken den Westhoek.

Nieu eilant afgetekent.

Prinsen-eilant afgetekent.

Des anderen daegs haelden wy weder water, zettende toen de boot in 't schip, en gingen onder zeil. Het Engelsch schip bleef daer nogh leggen, voor hebbende naer allen schyn peper van dat lant, en geen water te halen. Wy hadden Z. Z. Oosten wint en raekten des avonts voorby de *Behoude passagie*, hebbende den Westhoek van Java Z. Oost naer gissing twee mylen van ons. Wy gingen W.Z. West en half Zuid aen, en verloren binnen korten tydt met eenen wakkeren wint het lant uit het gezicht. Des nagts woei de wint Z. Oost, en 't was goedt weder, gelyk ook de twee volgende dagen. Den derden dagh daer aen namen wy onzen koers regt West aen, behoudende al meest eenen O. Z. Oostenwint, waer mede deze maent ten einde liep, zonder dat wy veel regen of onstuimigh weder gehadt hadden. Den eersten van September zeinden wy den schipper van 't schip Monster aen boort, die na onderzoek met onzen schipper genomen bevond de gemiddelde lengte van des daegs te voren te zyn 104 gr. en 45 min. Daer wert besloten den koers van West te houden tot op 89 gr. en 50 of 40 min. lengte, en 9 gr. Zuiderbreette, voorts den koers Noord te nemen door de linie tot op 10 gr. Noorderbreette, en van daer N. N. West tot *Cabo Rasalgato* voort te gaen, of d'Arabische kust in 't gezigt te loopen. Den 4 der maent liet het schip Monster de wimpel van zynen grooten mast waejen. Wy haelden tegens den avont onze wimpel in, en deden eenen schoot, dewyl nu veertien dagen, die wy voorgezeilt hadden, om waren. Wy staken onder den wint om hem zyn beurt ook den gemelden tydt te laten waernemen. Dit schip zeilde zoo slecht, dat wy gestadigh genootzaekt waren het in te wachten, en daerom weinigh zeil te gebruiken, dat ons zeer speet, dewyl wy ons niet konden bedienen van den gewenschten wint, zoodat wy een lange reis te gemoet zagen. Den vyfden des nagts verloren wy het vier van 't schip Monster uit ons gezicht, dogh hielden het even als te voren, regt West aen met kleen zeil. Den 6 met den morgenstont was het zoo verre te loefwaert of ten Z. Westen van ons, dat men het naeulyx zien kon: waerom wy een halve streek bezuiden het Westen stierden, zynde des avonts genadert tot op ontrent twee mylen. Den agtsten deed het gemelde schip sein om den koers te veranderen, die W. N. West genomen wert. Den 9 was het ongestadigh weder vermengt met regen. Den 10 deed het schip Monster Pitchjaersein. Wy stierden N. aen, en bevonden des avonts 15 gr. Noordwestering. Des anderen daegs zagen wy het schip Monster in 't Noortwesten 2 groote mylen van ons, zynde op 6 gr. 42 min. Zuiderbreette en 88 gr. en 30 min. de lengte. Den 12 der maent des middags gisten wy Noorden te zyn 25 mylen tot op 5 gr. 2 min. Z. breette, en stierden N. half West aen om het schip wat te naderen, dat des avonts nogh een myl ten Westen van ons was.

Tot den vyftienden der maent voortgeraekt wezende ontrent de Linie bevonden wy dat het water daer veel zouter was, dat

Zout water ontrent de Linie.

Digitized by Google

dat niet alleen wel te proeven, maer ook klaer te bemerken was, dewyl het water aen het voorschip als van een gescheiden zynde een zekere klomp van troebelheit nevens het schip deed dryven, zynde graeu, witagtigh, en als wolkschuimend zout. Eenigen de linie naderende zyn voordezen hier door misleit geweest, wanende dat deze troebelheit eenige ondiepten te kennen gaf, zoodat ze ook het loot uitwierpen, dogh geenen gront vindende hunnen misslagh erkenden. Den 16 hadden wy by gissing N. half West 23 mylen tot op 0 gr. 14 min. Noorder breette, en 88 gr. 21 min. lengte: zoodat wy gisten de Linie voorby gevaren te zyn. Dit wort van Batavie tot hier toe gerekent 686 mylen, en van de Linie tot Gamron ontrent 480 mylen. Wy hadden den wint W. ten Noorden en W. N. West: des nagts W. ten Zuiden, en hielden onzen koers by den wint over. Den 18 bevonden wy na goede peiling 13 gr. 4 min. N. Westelyk. Des middags gisten wy N. ten Westen te zyn 18 mylen tot op 2 gr. 31 min. Noorder breette, en 88 gr. lengte; zoodat wy nu de zon voorby waren. Tegens den avont haelde 't schip Monster zyn wimpel in. Den 19 lieten wy de onze waejen, en deden eenen schoot, zynde des middags tot op 3 gr. 44 min. N. breette en 87 gr. 21 min. lengte. Nu was het schip Monster ongevaer 3 mylen agter uit. Waerom wy het nu weder lieten dryven. In de volgende dagen vernamen wy veele roode kleene krabben ontrent het schip. Wy deden den 23 sein, en zetten den koers N. N. West aen met eenen Z. Z. Oostenwint, die weinigh, gelyk in de vorige dagen, doorwaeide. Den 24 leiden wy onze kompassen van 15 op 10 gr. N. Westering, en namen den 26 onzen koers N. ten Westen aen: waerom wy sein deden. Hier zag ik eenige lantvogeltjes en graeuwe zwaluwen, waer van wy 'er een in de kajuit kregen, dogh weder lieten vliegen. Ik zagh ook een witje of kapel.

Op den 27 begon de wint braef door te waejen met schoon weder, dat my deedt uitzien, vernemende veel kroost; waer onder eenige visjes zwommen, ook verscheide witte horens, die my als eiers voorquamen, zynde zoodanigh aen de strant door de zon uitgedroogt, datze van lichtheit op het water dreven. Hier by vertoonde zich een byzonder groote visch, wiens gelyken niemant van ons oit had gezien. Hy had eenen kop ontrent eenen vadem breet: maer hy verdween, eer men zyne gestalte regt kon bemerken.

Dezen dagh hadden wy aen boort den schipper en boekhouder van 't schip Monster, en besloten met hun den koers van N. ten Westen te houden, tot dat wy de Arabische kust zien zouden. Wy wierpen des avonts tweemael het loot, zonder gront te krygen.

Het schip Monster deed des nagts een teken dat het lant zagh, het welk zich zeer hoogh vertoonde. Wy zagen het van 't West Z. Westen tot N. W. ten Noorden, hebbende sedert den middagh tot nu toe gezeilt 17 mylen N. ten Westen aen. Toen namen wy onzen koers N. Oost ten Oosten tot des morgens, wanneer wy met den dagh het Westelyke lant begonnen te kennen, zynde een hooge, steile, en als afgekapte hoek W. Z. West met een gelyke uitstrekkinge van hoogh lant naer het Noordwesten, en in 't Noorden een ronde heuvel, dat wel een eilantje scheen te zyn, leggende naer gissinge drie mylen van ons. Wy zagen het lant meest O. en O. ten Noorden, zynde dit de Zuidkust van het gelukkigh Arabie ontrent *Puntas Curia Muria*, volgens de aenwyzinge der zeekaerten. Met den morgenstont tekende ik het zelve. In het N. Westen van ons vertoonde zich iet als een inham half maens wyze, zynde inderdaet een zeer hoogh gebergte, leggende in het midden des inhams een eilant, gelyk op N°. 227 gezien wort. Als men wat verder is, volgt het gebergte daer aen, dat wy met N°. 228 aenwyzen. Hier voor legt een groot en hoogh eilant, dat, gelyk de voornoemde inham, in de kaert niet gevonden wort. Want men vint daer in maer twee of drie puntjes, die geene aenwyzinge van eilanden geven. Het was nu wel zonneschyn, maer evenwel dyzigh weder, zoodat men niet duidelyk al het lant bekennen kon. Wy zeilden tusschen het Roode Meer, en de Persische Golf, en hielden 't Z. Oost en vervolgens Z. O. ten Oosten aen. De wint was Z. W. ten ten Westen en W. Z. West, waejende fris door. Anderhalf uur voor den middagh zagen wy 't laetste lant N. N. West naer gissinge vier of vyf mylen van ons. Kort te voren brak onze Fokkeree, waer op aenstonts twee lyspieren, en drie barkoenen gelegt werden, en met woelingen en wiggen, zoo men best konde, verzorgt tegen verdere breuke. Wy bevonden op den middagh te hebben 17 gr. 12 min. Noorder breette. Des stierden wy regt Oost aen, kunnende geen lant meer zien. Na twee uren stierden wy weder recht O. N. Oost aen den geheelen nacht door met eenen W. Z. Westen wint. Den 30 der maent was de wint Z. West met braemzeils koelte. Wy hielden met den dagh den koers N. ten Oosten aen. Des middaghs gisten wy dit etmael N. Oost en Oost 25 mylen gezeilt te hebben tot op 18 gr. 8 min. Noorder breette en 81 gr. 15 min. verbeterde lengte. Wy konden hier nogh geen lant bemerken, of eeni-

Hoogh lant.

Digitized by Google

225. 'T NIEUWE EILANT.

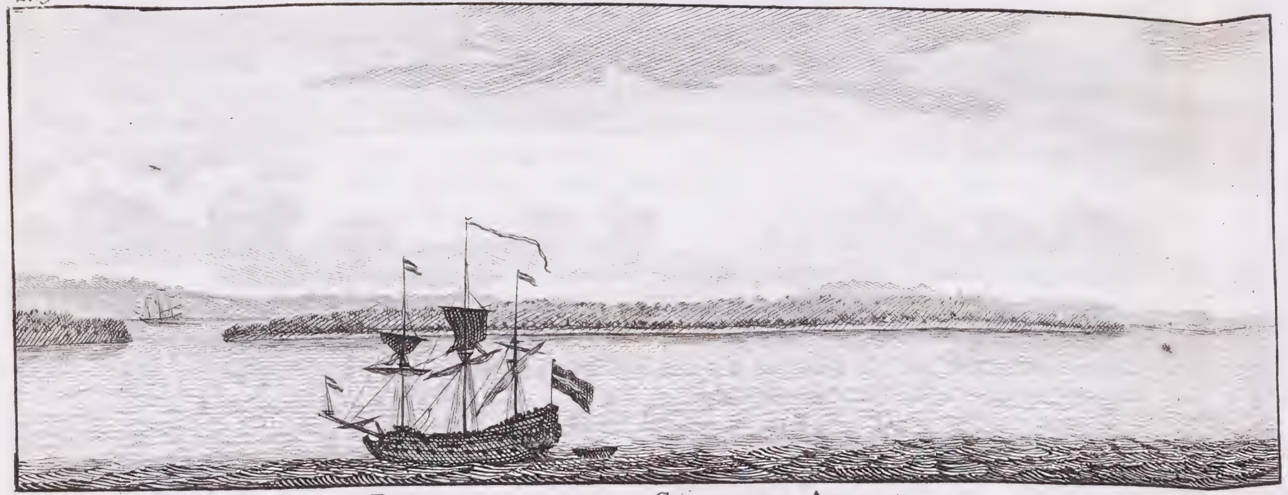

'T PRINSEN EILANT. 226.

227. DE ZUIDKUST VAN 'T GELUKKIGH ARABIE

DE ZUIDKUST VAN 'T GELUKKIGH ARABIE. 228.

229. DE BAEI VAN MUSKETTA.

D'ARABISCHE WAL BY DE KAEP MONSANDON 230.

231. 'T EILANT LAREKE.

'T EILANT KISMUS. 232.

225

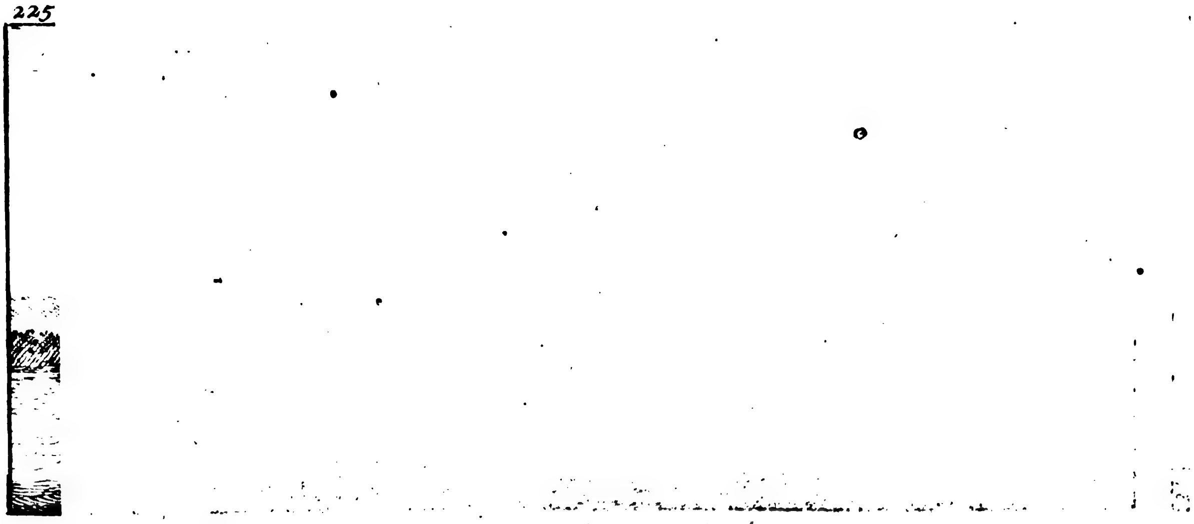

227.

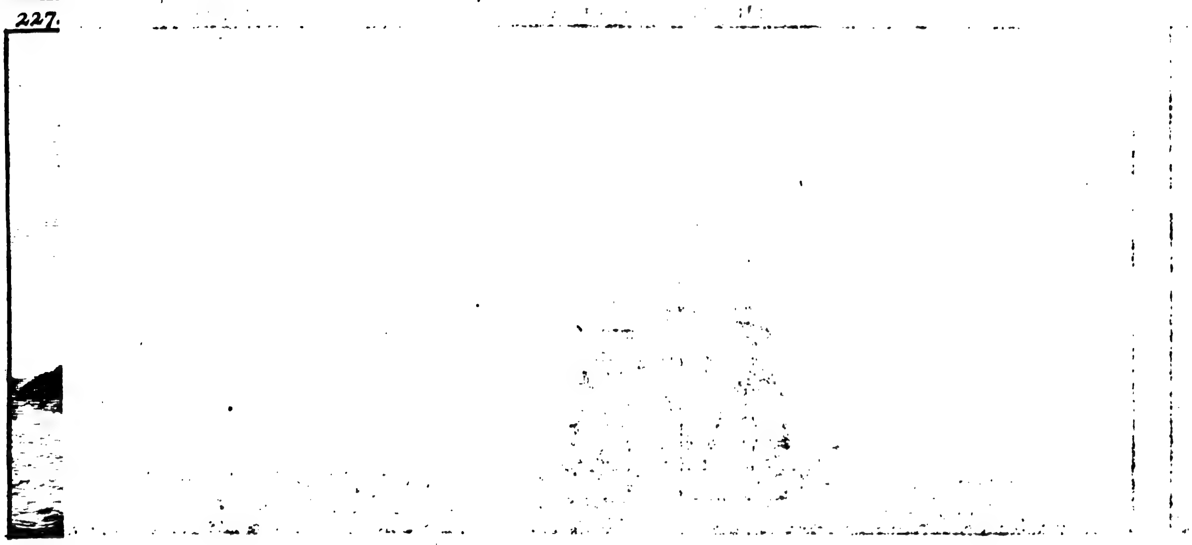

229.

231.

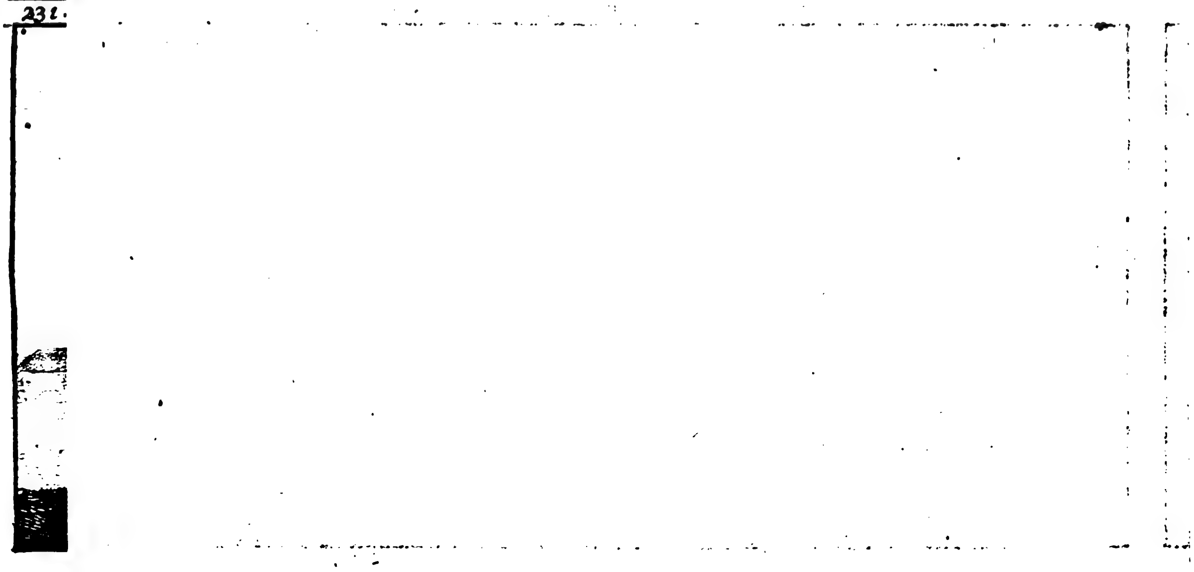

Digitized by Google

eenigen gront vinden. Wy bogen onzen koers O. N. Ooft. Des avonts op het vyfde glas der eerfte wacht deed het fchip Monfter eenen fchoot, halende een vier op, zoo als wy beft konden bemerken aen de befaensroede, zynde in 't Weft van ons. Een half uur daerna fchoot het nogh tweemalen. Wy zagen weder vier als te voren. Dit was een teken om grondt te werpen, als men lant of droogte gewaer wierde. Maer by ons kon met 150 vademen geen gront gepeilt worden. Wy wagten het in tot het begin der tweede wacht, hebbende twee lichten achter op, opdat wy zouden gezien worden. Dogh wy zagen zyn licht niet meer. Waerom wy weder afbraften, en met de marszeilen onzen koers vervolgden, als te voren, O. N. Ooft aen, zynde de wint Z. W. en W. Zuidweft met fchoon weder en heldere ftarren; dogh aen de kimmen was het wat dyzigh. Wy wierpen fomtyts het loot uit, maer vonden geenen gront. Den eerften der volgende maent zagen wy het fchip Monfter niet meer, waer uit wy afnemen moften dat het zyn koers mogt verandert hebben, zonder dat wy weten konden waerom. Wy befloten dan niet meer te wachten, en weder zeil makende ftierden N. O. ten Noorden aen met eenen Z. W. wint, en weinigh koelte, ook dyzige lucht. Met den ondergang der zonne gingen wy N. Ooft aen langs den wal, zonder dat wy dien egter zagen. Nogh hadden wy al geenen gront. Des anderen daegs vroeg ftierden wy recht Noort aen, om den wal te bekennen, met eenen Z. Weften flappen wint, en fchoon weder. Des middags bevonden wy 20 grad. 8 min. Noorder breette te hebben.

Op den derden der maent na den middagh zagen wy den wal in 't Noortweften, zynde een zeer hoogh gebergte. Wy leidden vervolgens N. N. Weft aen. Des avonts hadden wy het Weftelyke lant W. ten Zuiden naer giffing agt mylen van ons. Des nagts vonden wy eenige verandering van water, daer wy om de Ooft afhielden, latende het voorts dryven. Op den vierden was het wel fchoon weder, dogh zoo niet dat wy regt befcheit van het lant konden krygen van wegen de dyzigheit. Des middags zagen wy een fchip in 't W. N. Weften, naer giffingh 3 mylen van ons. Wy flaekten eenen kanonfchoot, en haelden ons groot Marszeil tweemael op en neder, het welk het kenteken was tuffchen ons en het fchip Monfter. Dogh dewyl het geen wederteken gaf, twyffelden wy of wy 't regte wel voor hadden. Vervolgens wert het ftil. Met den ondergangh der zonne peilden wy het hooge lant der kaep *Rafalagata*, zynde naer giffingh agt of negen mylen buiten den wal. (De kaep Rafalagata.)

Met weinig wint naderden wy het gemelde fchip, en bevonden evenwel dat het het fchip *Monfter* was. Op den middagh hadden wy 23 gr. 30 min. Noorder breette, regt onder den *Tropicus Capricornu.* Toen de zon onderging bevonden wy dat de wal ontrent zes mylen van ons was. Wy hielden het des nagts W. N. Weft met eenen O. Z. Ooftenwint. Den volgenden dagh met het ondergaen der zon peilden wy een kleen eilantje of klip in 't Z. Z. Weften ontrent twee mylen en een half van ons. Wy hadden geenen gront. Wy bevonden dat de wegh der kaep *Rafalagate* tot *Musketta* korter was dan de paskaert aenwyft. Dit voorgenoemde eilantje of klip legt voor de baei van *Musketta*, en wort van eenigen de graeuwe klip genaemt. Ik tekende het af, zoo veel myn gezicht toeliet, gelyk het op No. 229 vertoont wort. (Graeuwe klip.) Den zevenden vonden wy ons op 24 grad. 26 min. des avonts ontrent agt mylen buiten het naefte lant. Nogh al geen gront. Des daegs daer aen op den middagh giften wy in dit etmael 7 mylen gevordert te zyn, ziende de Arabifche kuft van 't Zuiden tot N. Weft ten Weften. Den volgenden dagh bevonden wy 24 graden 25 min. Nogh was 'er ftilte, en geen gront te vinden. Op den 11 peilden wy het hooge lant der kaep *Jafques* N. O. half Noort. Op den middagh bevonden wy 25 gr. 25 min. en peilden de klip buiten de kaep Jafques O. Z. O. half Zuid. (De kaep Jafques.) Hier hadden wy gront op vyf en zeftigh vademen. Wy ftierden ten Noorden aen, en hielden des avonts den koers naer 't Weften. Des nagts naderden wy de eilanden, die voor de kaep *Monfandon* leggen. Hier kregen wy van 60 tot 40 vademen gront. (De kaep Monfandon.) De koers ging Noordelyk aen met eenen Z. Z. Weften wint en braemzeils koelte in goedt weder. Des anderen daegs tekende ik met den opgangh der zon van de Ooftzyde den Arabifchen wal by gemelde kaep met de klippen, hier vertoont met het getal van 230. (Arabifche wal.) De *Leeft* wort aengewezen met A, de *Leffenaer* met B. Zy leggen by elkander, en daer van af nogh twee kleener klippen. Met den zelven wint in den koers van N. N. Weft peilden wy de klip, genaemt *de Leeft*, N. ten Zuiden, en 't eilant Ormus N. N. Weft. Hier ftelden wy den koers op aen, en vonden over de 40 tot 30 vademen gront. Op den middagh peilden wy den hoek van Ormus N. O. half Noort, en den binnenhoek van *Kifmes* Z. Weft half Weft.

Ik tekende het eilant *Lareke* van de Ooftzyde, te zien op het getal van 231, (Eilant Lareke.) met een gedeelte van het eilant *Kifmes* daer agter, vervolgens ook het eilant Kifmes, te zien op No. 232. (Eilant Kifmes.)

Nu hielden wy het midden van 't vaer-

Digitized by Google

water, over de diepten van 24 en 22 vademen vlak opdroogende, tot dat wy een uur voor 't ondergaen der zonne op 4 vademen en 2 voeten ten anker quamen. Wy peilden van daer de Nieuwe Logie N. N. West, en het Tempeltje by de waterplaets N. O. ten Noorden. Ik begaf my aenstonts met den Schipper en Boekhouder met de sloep naer 't lant, en in de nieuwe Logie: waer in de Directeur sedert myn vertrek van daer met de bedienden der Maetschappye getrokken was. Ik quam hem onverwagt voor, dewyl ik, als gezegt is, in 't voorleden jaer in zeer soberen staet vertrokken was. Ondertusschen waren hier de Schafmeester Zypestein nevens twee Onderkoopluiden overleden, welker een op de reize naer Spahan te Zje-raes gestorven was. Hen was ook gevolgt de Heer Alexander Prescot, Gezant der kroone van Engelant aen het Persische Hof. Eer ik dit hoofdstuk eindige zal ik den lezer nogh een gezicht geven van 't eilant *Ormus*, zodanigh als men het uit de nieuwe Logie met helder weder ziet, nevens het kasteel op den hoek ter slinke zyde. Zie hier de regte afbeelding van het zelve.

Komst te Gamron.

Eilant Ormus.

'T EYLAND ORMUS.

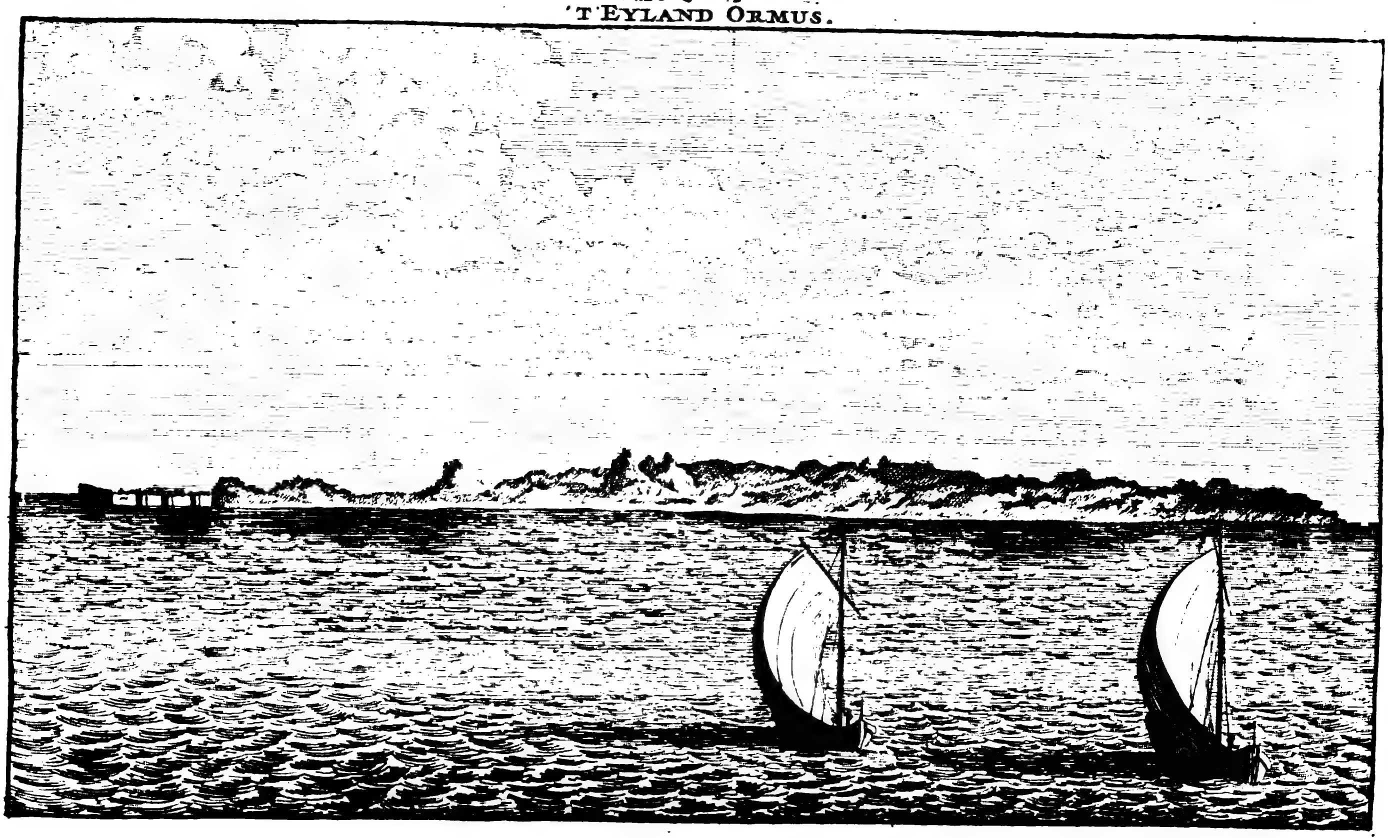

LXV. HOOFTSTUK.

Aenmerkelykheden op de wederkomst tot Gamron. Gelegenheit der plaets Essin. Katoenboomen. Zeltsame plant. Snelle Ezels. Komst des Hartogs tot Gamron. Vertrek van Gamron. Komst tot Laer en Jaron.

TOEN ik hier aengekomen was, nam ik voor aenstonts naer Spahan voort te reizen. Dogh geen een lastbeest te bekomen zynde, was ik gedwongen te wachten naer het eerste dat van Zjie-raes komen zou. Middlerwylen reedt ik met den Heer Directeur naer zyne buitenplaets, genaemt *Naeibaen*, een goedt uur van de stadt afgelegen. Deze plaets is een lusthof leggende aen den voet van eenen bergh, waer op men een aengenaem gezicht heeft van Gamron en de Zee. Op dezen wegh is de boom, van wien Tavernier in zyne beschryving, die met de waerheit niet overeenkomt, breedt opgeeft. Want daer is niets anders

Lustplaets des Directeurs.

Misslagh van Tavernier.

Digitized by Google

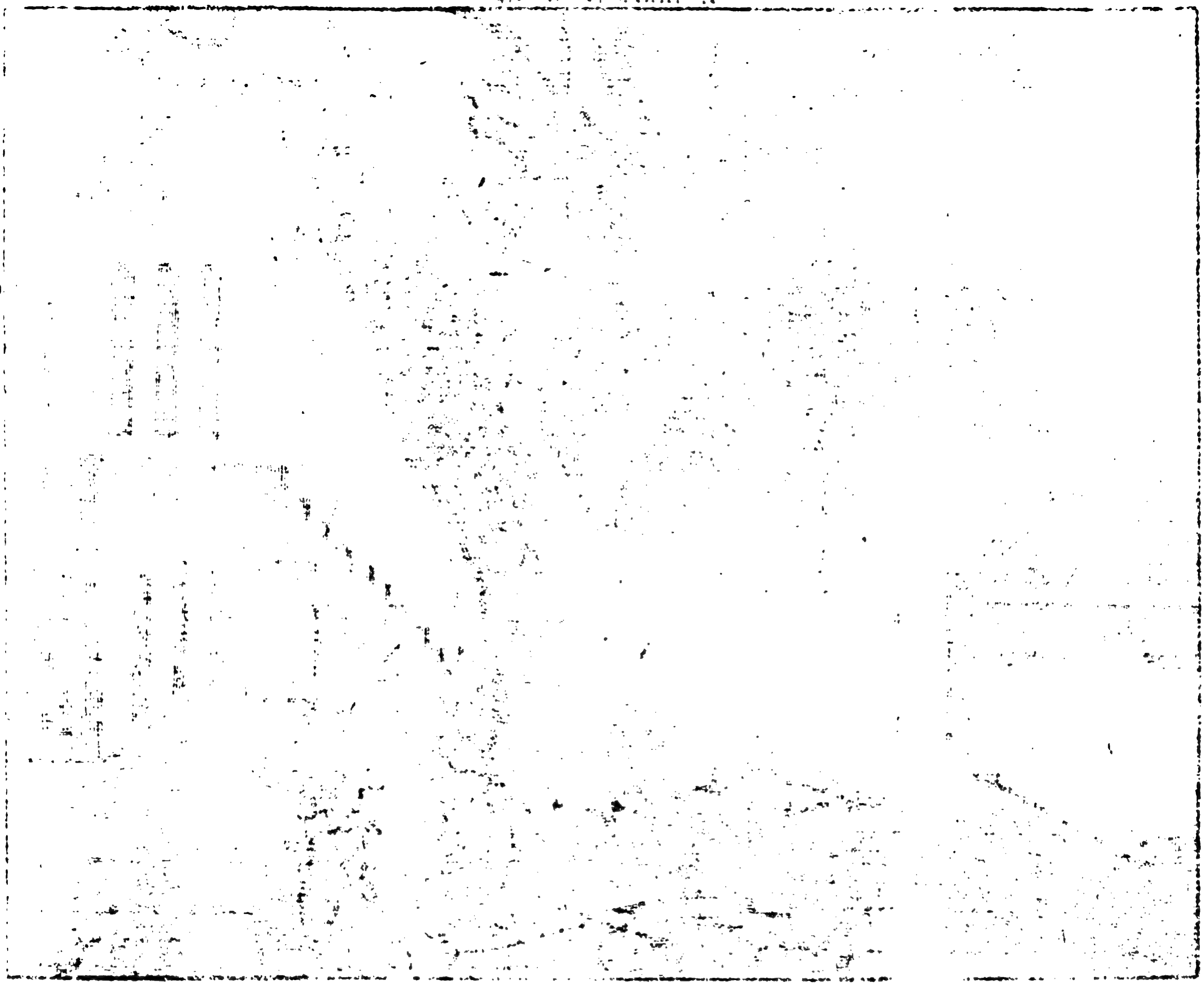

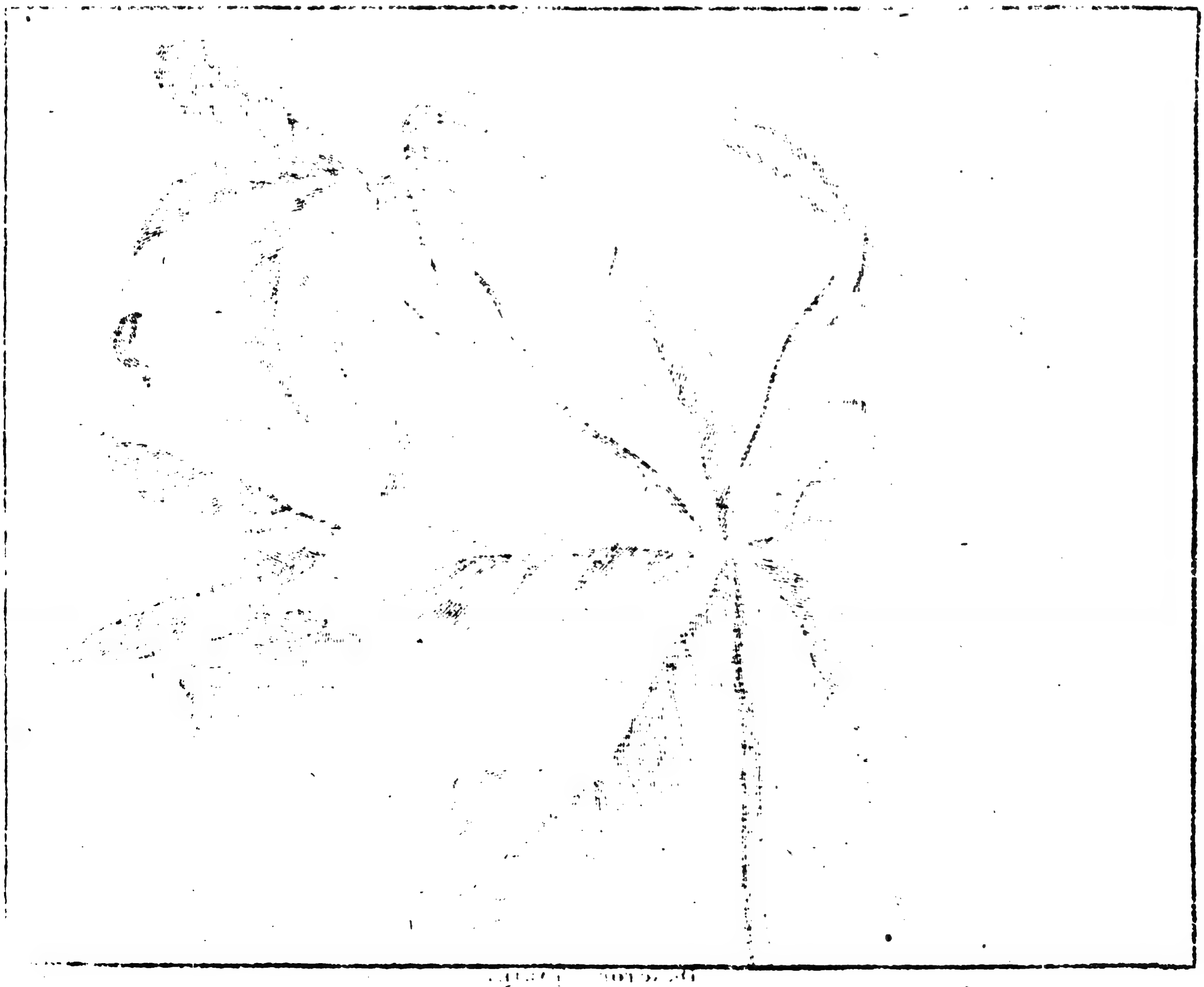

Digitized by Google

DE BOOM DRAGTOE. 233.

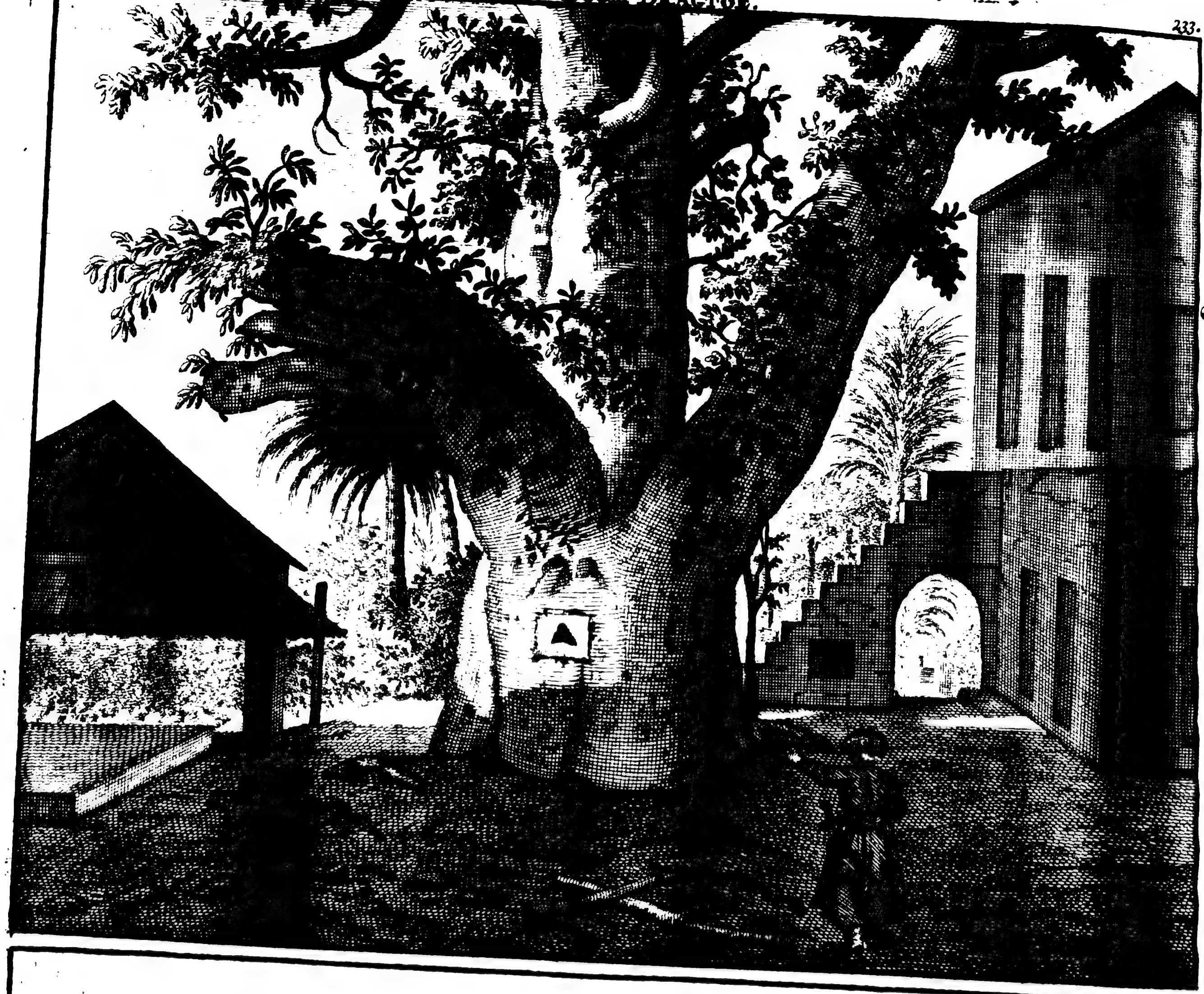

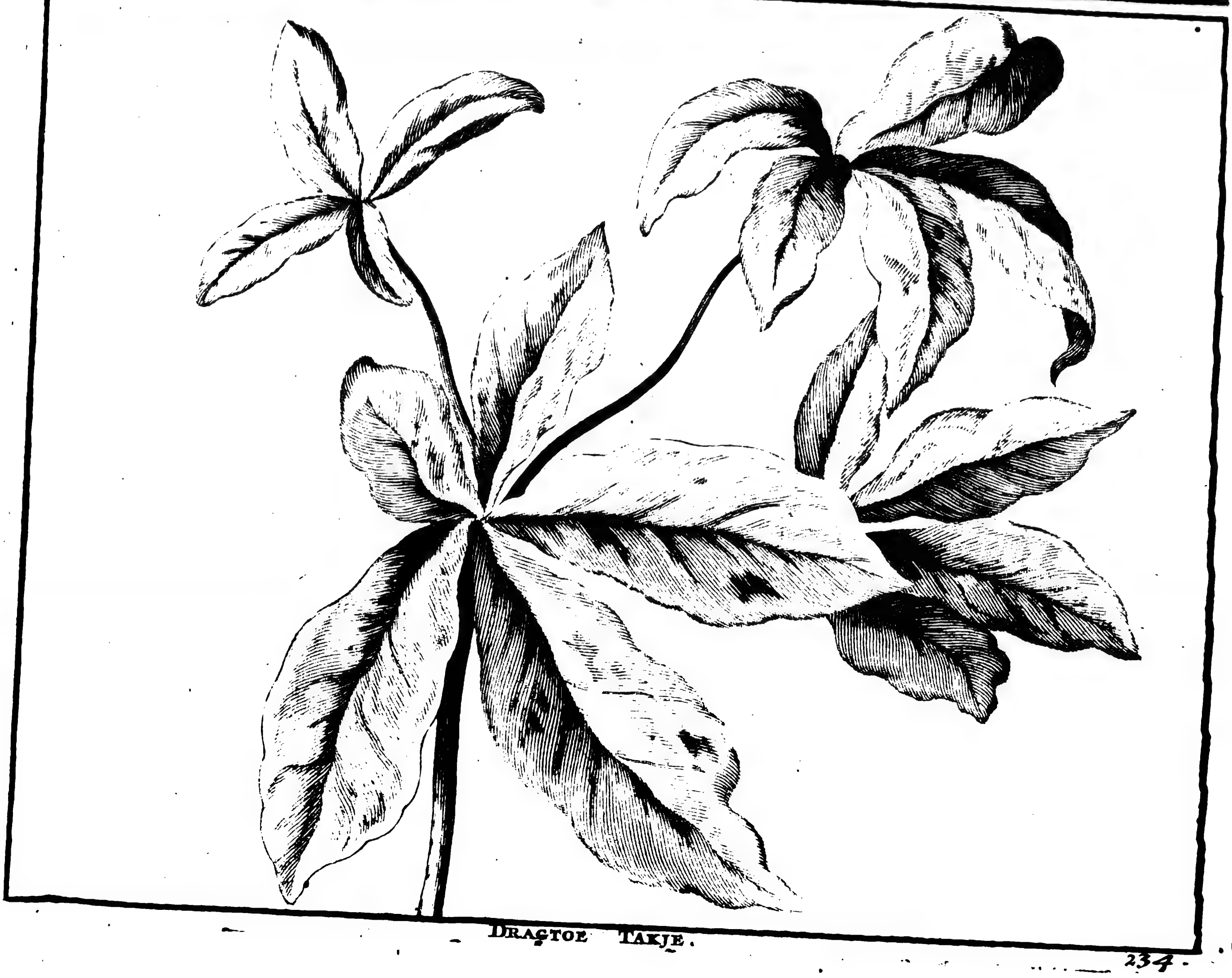

DRAGTOE TAKJE. 234.

Digitized by Google

ders van te zeggen dan dat de takken van dezen boom rondom in den gront gelegt zyn, zoodat ze door hun aengroejen veele uitspruitsels als nieuwe boomen voortgebragt hebben. Daer is derhalven niets vremts aen te zien, bestaende de geheele rondte maer in eenen kleenen ommetrek. Daer by is hy niet hoogh opgeschoten, zoo dat 'er niet veel menschen onder zyn schaduw staen kunnen. Ook vint men diergelyke boomen genoegh in Indie, zelf wel een uur gaens verre by een, voornamelyk ontrent Malakke en aen de kust, wordende van de Maleiers genaemt *Passjaer* of Raetboomen. Hier ziet men een kleen huisje, dienende tot een bedeplaets voor de Benjanen. Wy vonden in het naer huis keeren de Benjaensche makelaers in 't velt vrolyk nederzitten, hebbende twee dansserinnen van dit lant tot hun vermaek, die in gedurige beweging waren, nevens andere bootsemakers en spelers. Op het gehoor, en het licht dat wy zagen (want de avont was gevallen) begaven wy ons derwaert, om dit vermaek aen te zien. Hier een half uur getoeft en onthaelt zynde met warmen drank, met suikerbanket, vruchten, en andere versnaperingen reden wy naer de Logie.

Benjaensche makelaers.

Den 23 der maent huurde ik twee persoonen met twee ezels volgens het gebruik der plaets, nevens eenen derden, die binnen Essin wonende my daer zou herbergen, spys en drank, en gelegenheit geven van alles wat ik wilde naer mynen zin te beschouwen. Deze plaets is drie goede uren ten N. Oosten van Gamron afgelegen in de vlakte, een half uur van het hoogh gebergte, bestaende in meenigte van tuinen, en woningen van gemeene luiden. De Maetschappy heeft hier ook eene woninge. Van hier is het dat het beste water gehaelt wort, dat men binnen Gamron drinkt.

Het voornaemste dat ik hier vont was een boom binnen zekeren tuin, wiens stam de dikte van twee en vyftigh palmen hadt, gaende in 't midden regt op, en zynde vol takken die boven uit staken. De dikte was naer gelangh van den stam. De bladen waren kleen. Hy wort genoemt *Dragtoe*. De vrucht is een soort van kleene wilde appelen. Gy ziet de afbeeldingh hier van op No. 233, ook een takje met bladeren, zoo groot als die zyn, op No. 234. Men ziet in den stam menigte van namen gesneden. Daer in is ook een kleen wit metselwerk, waer aen de Benjanen eerbewyzinge doen, dewyl deze boom toegewydt is aen eenen hunner heiligen. Zy hebben dezen tuin voorheen in eigendom bezeten: maer door ik weet niet welk een bygeloof gedreven hebbenze begonnen te gelooven dat alle die dezen hof bewoonden vroegh quamen te sterven: zoodatze hem verkogten. Waer door hy nu toebehoorde aen den Engelschen tolk, die nu ontrent twintigh dagen geleden gestorven was. Evenwel gelooven ze dat luiden met koortsen of andere ziekten gequelt daer van bevryt worden, alsze dezen boom komen bezoeken. Van hoedanig eene inbeelding ik in de beschryving dezer gewesten ontrent Samachi gesproken heb.

Vremde boom afgetekent.

Ik vond hier katoenboomen zoo groot als gemeene Appelboomen, daer d'andere maer als planten zyn, gelyk ik in verscheide landen gezien, ook hier boven afgemaelt heb. De bladen hier van zyn ontrent eveneens.

Katoenboomen.

Ik vond hier ook een witte bloem of bladen van de plant of boom met den naem van *Juca* bekent. De Persianen geven 'er den naem aen van *Golie-kielie*. Deze plant is als een gansche boom, gevende niet als eenen aengenamen reuk van zich, die wakker doorsteekt. Zy komt van Suratte. Men geeft voor dat de slangen geweldigh naer dezen reuk loopen. Zy dient, omdat zy niet veel gevonden wort, tot geschenken. Deze bloem heeft de hoogte van negen duimen, hangende, als men van de voetmaet spreekt, met veele partyen van eens duims hoogte aen elkander. Zy is in de bladeren besloten, die de hoogte van tien duimen begrypen. Ook zyn eenige kleener, die uit het midden der bloem naer boven schieten. Ik heb 'er een, die my vereert is, bewaert, en bevonden dat zy, hoe zeer ook gedroogt, nogh den vorigen reuk behout. Zy begrypt met de bladeren in de rondte vyf of zes duimen.

De plant Juca.

Des anderen daegs reedt ik weder van daer, en quam voor den avont binnen Gamron, hebbende eenen wegh afgelegt, die voor een gedeelte bergagtigh en rotsigh is, waer men veele smalle en moejelyke paden ontmoet, daer men niet wel door kan trekken dan met Ezels, die hier kleen maer snel in 't loopen zyn, niet veel verschillende van die in Egipten, inzonderheit te Caïro, zyn.

Des anderen daegs quam hier de Hartogh van Gamron Mhamet Alie Chan, op wiens aenkomst het kanon van de kasteelen en omleggende eilanden wert afgeschoten. Hier op deed het schip de Prins Eugenius, waer mede ik gekomen was, vyftien schoten, en 't schip Monster 13.

Aenkomst des Hartogen van Gamron.

Na verloop van een uur reed ik met den Directeur, zynen Stedehouder, den Fiskael, en Sekretaris om den Hartogh te bewellekomen, hebbende de Directeur zyn gewoonlyk gevolg van Bedienden by zich. Wy werden naer 's lants gebruik met warmen drank, tabak, en suikerbanket onthaelt, en na weinigh

Begroeting des Hartogen.

Digitized by Google

tydts afscheit nemende keerdenwe na wat omrydens in de Logie.

Twee dagen daer aen quam de Hartogh in de Logie om den Directeur op zyn beurt te begroeten, hebbende by zich ontrent veertigh personen te paerde, en vyf en dertigh voetloopers, waer onder twintigh, die kleene vendeltjes droegen. Dit gezelschap vertrok na het genot der gewone onthalinge mede in weinigh tydts.

Tot het overbrengen van de goederen des Hartogen waren eenige muilezels gebruikt, die weder naer Zjie-raes te keeren hadden. Deze gelegenheit waernemende quam ik tot zekeren prys met den meester der zelve overeen wegens myne pakkaedje, nadat ik te voren al een paert voor my zelven bestelt hadt. Ondertusschen had ik alles tot de lantreize bereit, en gekogt wat my op wegh noodigh stont te zyn, dewyl ik vast gestelt had op den dertigsten der maent te vertrekken. Ik nam dan dezen avont nogh afscheit van den Schipper Helma, die dezen dagh met voordagt hierom was aen lant gekomen, hebbende om onpasselykheit eenige dagen aen boort moeten blyven, daer ik hem, had het niet beter met hem geworden, zelf zou bezogt hebben, om afscheit van hem te nemen, en hem voor alle beleeftheit, op de reize genoten, te bedanken. Inderdaet ik houde my verplicht den naem des eerlyken mans te melden, die my met veel genoegen en beleeftheit hier overgebragt heeft.

Ik gaf dan des anderen daegs myne brieven, die ik naer Batavie te verzenden had aen den tegenwoordigen en den out Generael, en andere Heeren, aen den Directeur over, en nam myn afscheit met schuldige dankzegging, begroetende ook den heer de Klerk, mynen vrient Oets, en anderen.

Affcheit van Gamron.

Het was een uur voor den avont als de Directeur uitreedt naer de Engelsche Logie, om de begraeffenisse des Heeren Eduart Crown, opperhooft der Engelsche natie, by te wonen. Op den zelven tydt reed ik ook uit de Logie, en tot op drie mylen van Gamron nevens den muur van een huis in de plaets genaemt *Bandalie*, die meest in tenten bestaet. Drie uren na middernagt trok ik weder voort, hebbende alleen den meester der muilen en eenen voetlooper by my, zynde de andere beesten des daegs te voren reets vooruit gezonden. Des morgens quamen wy aen de karwansera *Getje*, gelegen vyf mylen van de plaets daer wy vernagt hadden. Hier gingen wy onder eenen boom nederleggen. Een uur voor den ondergangh der zonne trokken wy weder voort meest al over vlakken gront tot laet in den nagt, waer van zeer vermoeit zynde nam ik myn verblyf in de vervalle karwansera by het dorp *Koreftan*, hebbende nu zes mylen gewonnen, te rekenen naer de groote mylen van dat lant.

Des anderen daegs vroeg reden wy weder van daer, en bleven twee uren voor den middagh in de vervalle karwansera *Goer-basergoen* na het afleggen van vier mylen. Den volgenden morgen een uur voor den dagh togen wy weder op wegh, en quamen ten tien uren binnen de karwansera *Beloen*, nadat wy vyf mylen hadden afgelegt. Hier vint men, gelyk by de laetst gemelde plaets, geene menschen, maer hier ontrent eenigh volk, waer van men hoenders en andere eetwaren kan koopen. Voorts is hier alles woest, en meest steenagtige vlakte tusschen 't gebergte met weinigh geboomte. Hier lagh een kleene *kafla* of *karavane* in de schaduwe van eenen boom. Daer by komende bevonden wy dat het de onze was, die van Gamron voor af was gezonden. Zy trok den 4 der maent kort aen den middagh voort, en wy volgden 3 of 4 uren daerna, rydende meest tusschen de bergen over steenagtige wegen. Ten negen uren traden wy af in de karwansera *Germoet*, na vyf mylen reizens. Wy vonden hier veele waterbakken, waer van ik in myne heenreis reets gemelt heb. Het gezicht dezer karwansera, een gedeelte van het dorp, en den daer bystaenden waterput, die met een grooten steenen koepel overdekt is, tekende ik af: en gy ziet de print daer van op No. 235.

Gezichten afgetekent.

Des anderen daegs twee uren na den middagh trokken wy met de gemelde *Kafla* voort. Het water in deze lantstreek is slecht en zoutagtig. Waerom wy onder wege by eene karwansera onze ledere kruiken met beter water vulden. Voorts reden wy meest door vlakten. Des avonts ten negen uren raekten wy in de karwansera *Samsomgien*, gelegen zes mylen van onze leste rustplaets. By dagh hadden wy warmte, by nacht koude. Het weder was zoo byzonder droogh dat byna alles in stukken borst.

Des anderen daegs twee uren na den middagh vervolgden wy onzen wegh door eene schoone vlakte voor het grootste gedeelte met dorpen en tuinen bezet tot aen de stadt Laer, daer wy ons aen deze zyde in de karwansera neder leiden kort na het ondergaen der zon, zes mylen van de laetste rustplaets af. Hier vonden wy vele reizigers. Ook quam'er een karavane aen van Zjie-raes, geladen met wyn voor de Hollantsche natie te Gamron. Hier bleven wy tot den agtsten der maent, wanneer wy ontrent den middagh voort-

trok-

Digitized by Google

De Karwansera Gormoet. 235.

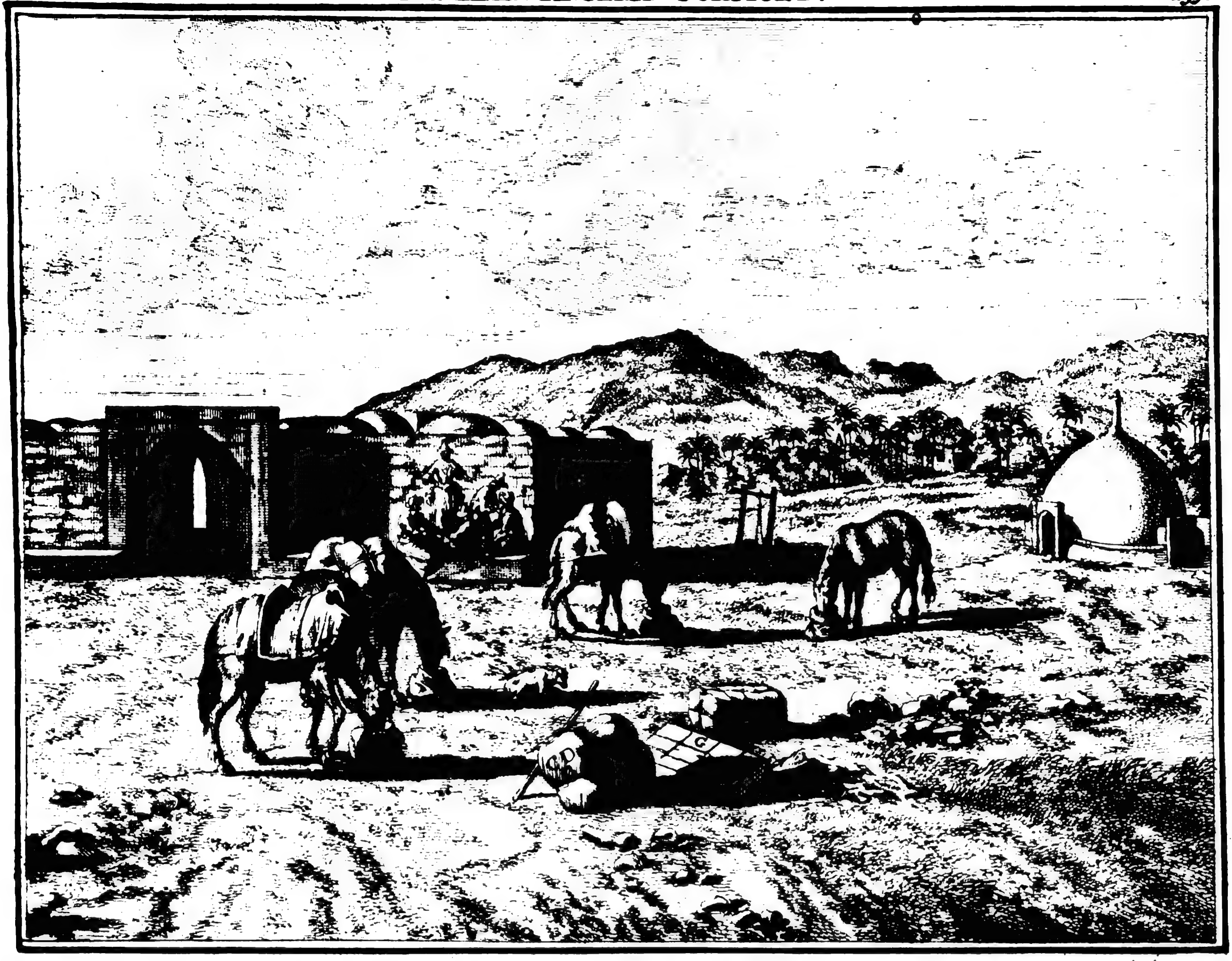

Gesigt van een Waterleiding. 236.

Digitized by Google

Digitized by Google

trokken, dogh weinigh door de vlakte, die aen deze zyde woest is. Aen het einde der zelve tegen het gebergte is een waterleiding, waer aen een gebou staet, waer van ik boven gesproken heb, toen ik 'er by nagt voorby getrokken was. Het water wort daer in door een langh kanael, dat verre door het gebergte bemuurt is, ontfangen. Ik tekende het zelve, gelyk het op No. 236 vertoont wort. Vervolgens trekt men over een hoogh gebergte, van het welk steil nedergegaen zynde vint men zich in een schoone groote vlakte, in welker begin een deftige steene karwansera en veele woningen gezien worden, dewyl daer menschen woonen, van welke eenigh lant bezaeit wort. Als men deze vlakte ontrent twee en een half myl overgereden is, komt men weder in gebergte. Twee uren in den avont bleven wy in de karwansera by het dorp *Dekoe* na het afleggen van zes mylen wegs. Dit dorp tamelyk groot is met veel vermakelyk geboomte en tuinen bezet, leggende ontrent twee mylen van de eene tot d'andere zyde van het gebergte. De vlakte is als rond en ten deele beploegt.

Het dorp Dekoe.

Des anderen daegs trokken wy een uur na den middagh weder voort. Dewyl wy meest trokken door 't gebergte, quamen wy kort voor 't ondergaen der zonne binnen het dorp *Bieries*, hebbende drie mylen afgelegt. Hier bleven wy in de karwansera, die fraei van steen gebout is. Hier uit kan men het vervallen kasteel op den bygelegen bergh zien. Wy hebben het reets voorheen verbeelt. Dit is een groot en fraei bebout dorp, gansch niet vervallen, ja aenzienlyker dan zommige Persiaensche steden. Hier wert myn voetlooper ziek, waerom ik hem besloot daer te laten: maer des morgens daer aen zich wat beter bevindende steegh hy op eenen ezel, trekkende wy kort na den middagh weder voort door de vlakte, die de lengte heeft van een goedt uur. Vervolgens reden wy over gebergte, totdat wy voor den ondergangh der zon in een schoone vlakte quamen, daer wy voorby een vervalle karwansera togen, en veele troepen van vee zagen weiden. Wy ontmoetten ook eenige karavanen zoo met kamelen als paerden en muilen. De zon was twee uren onder geweest als wy bleven aen het dorp *Aes-Zjierasie* vyf mylen gelegen van de vorige rustplaets. Hier was geen karwansera, maer een byzonder huis, dat daer toe gebruikt wert, gelyk wy boven gezegt hebben.

Het dorp Bieries.

Het dorp Aes-Zjierasie.

Des anderen daegs ten drie uren na den middagh gingen wy weder op wegh gestadigh door eene vlakte, die wel zandigh, maer hart van gront is, zynde op veele plaetsen bebout lant. In den avont trokken wy digt voorby eenen ronden rotsbergh, die in 't midden der vlakte legt, en later voorby een plaets gelegen by eenen grooten waterbak, die ten deele door eenen boom overschaduwt wort, loopende met een kanael door 't lant. Ten agt uren hielden wy rust in de vervalle karwansera by het dorp *Dedomba*, gelegen vier mylen van de laetste rustplaets.

Den 12 der maent ten 3 uren na den middagh reden wy vervolgens voort nogh eenige uren in de vlakte, daer verscheide tuinen en wooningen gezien worden, en quamen ten negen uren in de karwansera *Mousel*, vier mylen afgelegt hebbende. Hier vond ik den voorgemelden vader Petro d'Alkantara, by wien ik te Zjie-raes myn verblyf gehadt had. Hy had by zich nogh vier Italiaensche priesters. De vaders waren al in de rust. Echter deed ik den vader Petro wekken, met wien ik in gezelschap van eenen der priesteren een goedt uur zat te praten, terwyl wy eenige glazen ledigden op elkanders goede reize en welvaren. Want zy mosten ook twee uren na middernagt vertrekken naer Gamron, daer de Directeur my reets van zyn aenkomst verwittigt hadt. Teweten hy was vereert met de waerdigheit van Bisschop en Apostolischen stedehouder, en gelast deze ampten in de Ryken van den grooten Mogol te gaen bekleeden in een plaets, genaemt *Sicopolis*, werwaert hy trachtte van Gamron over te schepen. Wy waren blyde dat wy elkander nogh eens zagen, komende ik hem heel onverwagt voor.

Des daegs daer aen ten drie uren na den middagh togen wy weder voort. Maer myn looper weder arger geworden most daer blyven. Ik gaf hem teergelt, en last van my, als hy gebetert was, naer Spahan te volgen.

Na het ryden van weinigh uren in de vlakte vonden wy ons in een steenagtigh gebergte, hebbende met het dalen der zon eenen moejelyken hoogen rotsbergh overgetrokken. Toen reden wy door eenen vlakken wegh tusschen de bergen, daer men veel wilt geboomte ziet, nevens eenige woonplaetsen, waer van het vier zich hier en daer vertoonde. Ten agt uren quamen wy binnen de karwansera *'t Zatal*, nu weder vyf mylen afgelegt hebbende. Den volgenden dagh badt my de Opziener dezer karwansera, dewyl hy zich niet wel bevoelde, om een weinigh wyns. Dit gaf ik hem nevens wat suiker en kruit: waer voor hy my aenstonts tot dankbaerheit eenige versche Citroenen en Oranjeappels bragt, om dezen kleenen dienst te erkennen.

Kort na den middagh trokken wy weder voort over het hoogh gebergte van Jaron, dat niet dan rots zynde zeer moejelyk

Het gebergte van Jaron.

lyk en gevaerlyk is, zynde daer veel smalle paden, die ons nootzaekten veeltyts te voet voort te trekken. Zoodat het al twee uren in den avont was, eer wy'er doorquamen. Dogh de helderheit der maen hadden wy tot ons voordeel. Wy trokken vervolgens nogh een groote myl door vlakte, en quamen ontrent ten tien uren binnen de karwansera aen deze zyde der stadt *Jaron*, gelegen vyf mylen van de plaets, daer wy vernagt hadden, hebbende over wegh veele *Kaflaes* of karavanen ontmoet.

LXVI. HOOFTSTUK.

Vertrek van Jaron. Oude overblyfsels ontrent het dorp Tadurwan. Wederkeering in de karwansera uit vrees voor roovers. Komst tot Zjie-raes. Ontmoeting van den Baron Larix. Arabische koopluiden beroost.

Vertrek van Jaron.

WY vertrokken van Jaron op den vyftienden der maent kort aen den middagh, rydende door de stadt, die van ons in de vorige bladen van de andere zyde verbeelt is, wanneer wy daer van gezegt hebben dat ter zake dienende was. Wy trokken toen door eene zeer aengename vlakte, waer in wy meenigte van beesten zagen weiden. Ook zagen wy vier of vyf schoone tuinen met muren omtrokken. Hebbende het genot van eenen schoonen wegh reden wy over verscheide steene bruggetjes, dewyl hier veele waterloopingen door het lant vloejen. Ons ontmoetten veele ezels geladen met rys, om die te brengen in de stadt Laer. Hier zagh ik eenen tamelyk hoogen toren zonder eenigh ander werk in den gront staen. Hier by lagen verscheide vervalle grafsteenen, ook eenige graven met twee of drie woningen van arme luiden. Deze plaets wort genoemt *Demonaer*.

Demonaer.

Na eenige uren reden wy over een groote steene brug met zeven bogen, waer van de grootste in 't midden is. By hoogh water vloeit de rivier door alle, dogh nu was'er weinig. Met den avont reden wy door een rivier, welker kanten van beide zyden hoogh zyn: vervolgens over gemeene bergen al meest vlak maer steenachtigh. Na het afleggen van zes mylen quamen wy ten tien uren binnen de karwansera *Moogack*.

Den volgenden dagh trokken wy op den middagh weder voort al veel over eenen steenagtigen wegh en veel geberghte. Hier ontmoetten wy twee loopers der Maetschappye, met brieven van Spahan naer Gamron afgezonden. Van hier reden wy een kleen uur van den gewoonlyken wegh af naer het dorp *Tadurwan*, daer wy nogh een uur nevens het dorp by de rivier reden, eer wy door dezelve in het dorp geraken konden; dat niet zonder veel gevaer, moeite, en sukkelingh geschiedde even voor het ondergaen der zon. Op deze moejelyke wegen waren wy maer vier uren gevordert, vallende twee of drie beesten om verre, welker een wy meenden dat op de plaets, daer 't was, zou gestorven zyn. Echter kregen wy het nogh met groote moeite voort, en des morgens ongeladen mede. Dit dorp heeft de gedaente van een bosch, zynde geheel met tuinen in een gesloten, hebbende elke tuin eenen afgescheiden muur. Het legt van buiten aen de zyde der rivier geheel op een afgaende hoogte, met eenen lagen muur der tuinen omtrokken, dat zeer vremt te beschouwen is. Aen deszelfs einde ryt men door de rivier, die verder door het lant haren loop heeft. Dan trekt men den hoogen kant op, en vervolgens door 't lant naer het dorp, dat nevens de tuinen als afgezondert legt naer de zyde van 't gebergte ten Noorden. Het dorp is dicht met huizen bezet. Hoewel ik voor dezen hier geweest was met den Heer Kastelein, gelyk ik toen verhaelt heb, van den anderen kant ingekomen zynde, daer het veel gemakkelyker is: tragtte ik het echter nogh eens te beschouwen; omdat ik uit de handschriften der genen, die met den Gezant Cuneus in den jare 1652 naer Spahan gereist waren, op Batavie bespeurt hadt, dat hier eenige merkwaerdige zaken zouden te vinden zyn. Want daer wert gemelt van veele onderaertsche vertrekken, die hunnen loop tot Zjie-raes, dat vyfentwintigh mylen van daer is, zouden uitstrekken: ook van eenen zeer diepen waterput in het gebergte. Als wy dan des nagts benevens de huizen onze rust genomen hadden, begaf ik my vroegh in den morgenstont met den knecht van de *Kafla*, en eenen per-

Het dorp Tadurwan.

soon

Digitized by Google

OVERBLYFSELS EENER OUDE STERKTEN. 237

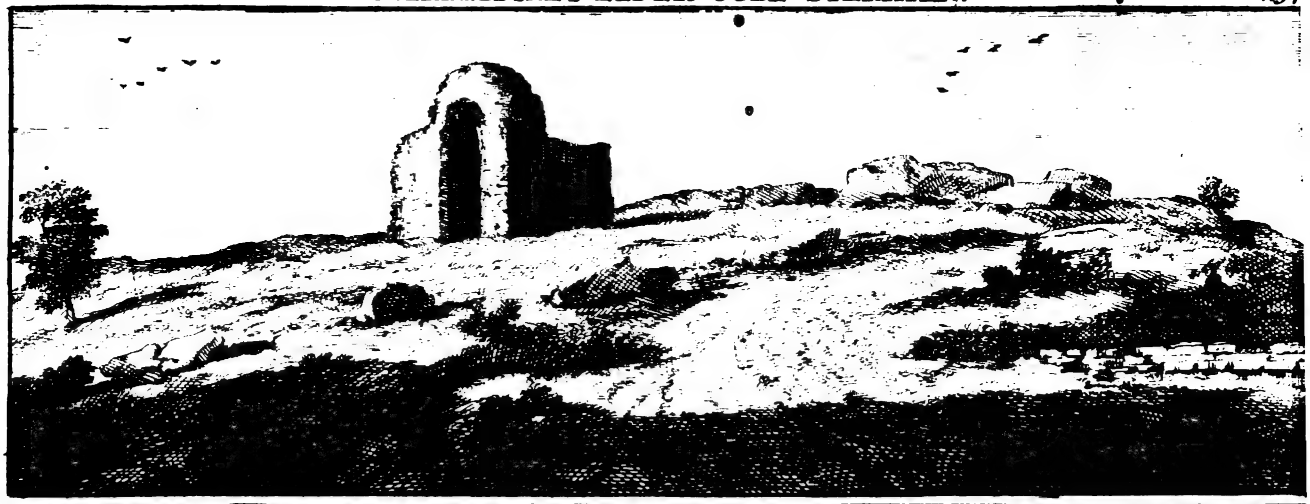

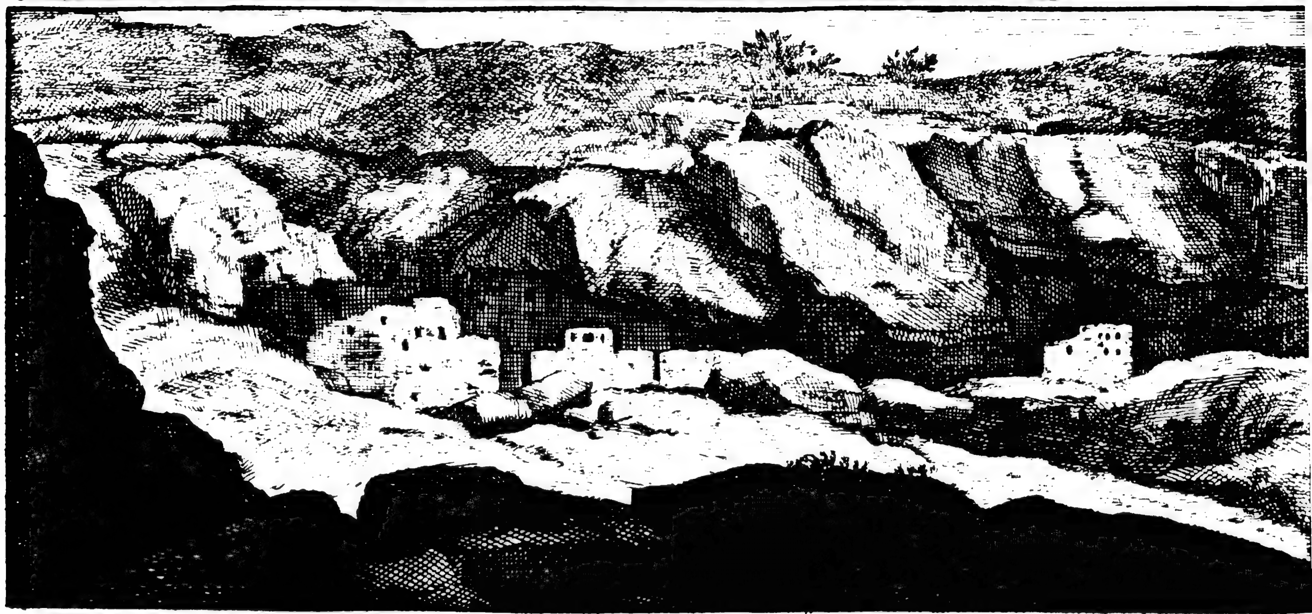

OVERBLYFSELS VAN OUDE VREMDE GEBOUWEN. 238

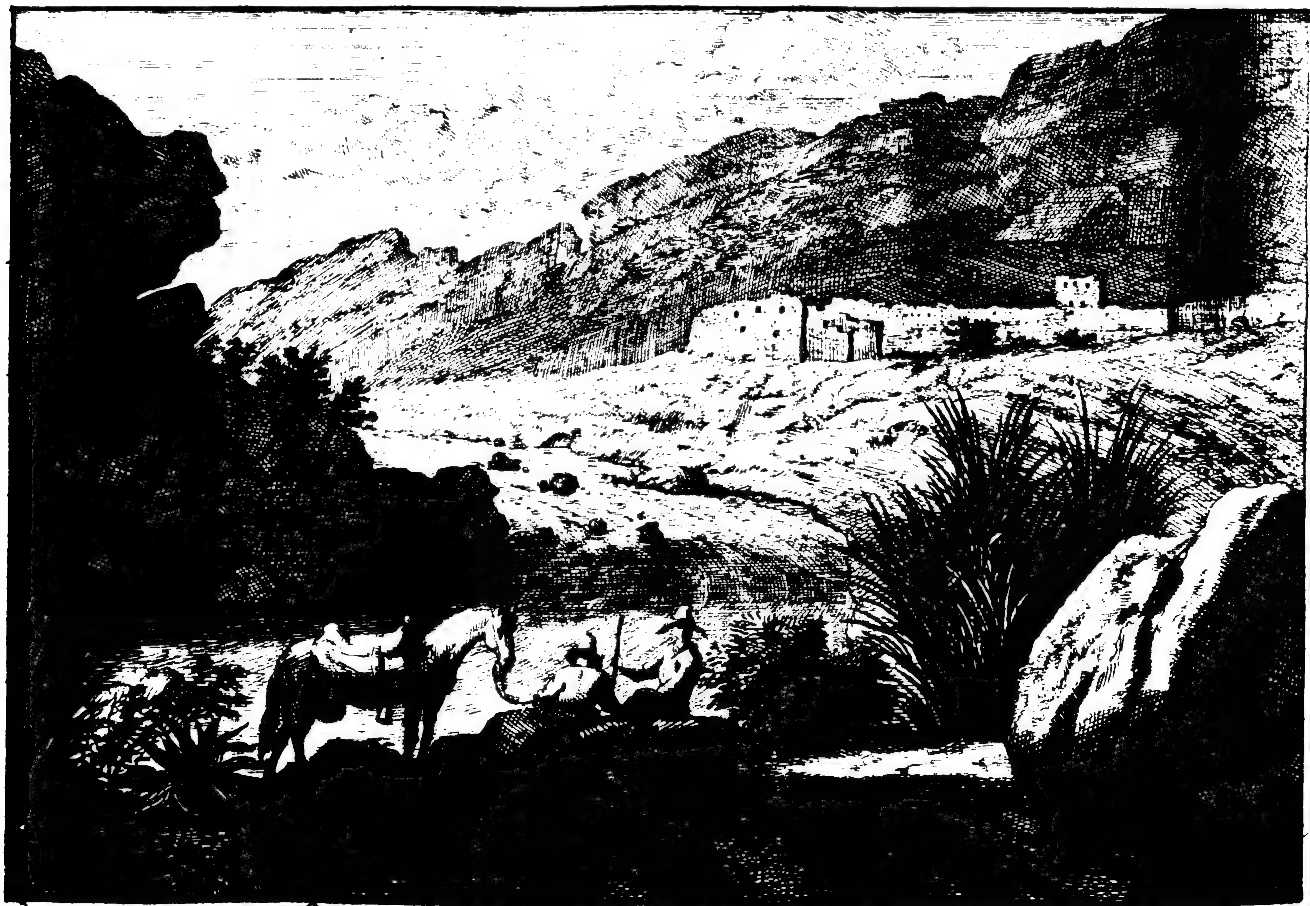

OVERBLYFSELS VAN OUDE VREMDE GEBOUWEN. 239

soon van het dorp, tot het onderzoeken van alles. Ik ging vry verder dan ik in de vorige reize geweest was, en bevond dat 'er een grot in de rots was, die hare openingh in den bovengront hadt, waer door ik den dorpman deedt nederdalen, kunnende den gront door twee of drie openingen, die digt byeen waren, zien. Ik boven blyvende deet hem beneden al voortgaen, en merkte dat by na ontrent 30 schreden het einde daer van bereikt hadt, komende wy by elkander op den gemeenen wegh, die nevens de rivier loopt. Vragende waer men vervolgens verder naer Zjie-raes gingh wees hy my den vlakken wegh aen. Hier door bevond ik dat de voornoemde aentekenaers zich zulks hebben laten wys maken, zonder dat ze zelfs de waerheit onderzogt hadden. Zoo was het ook gelegen met den byzonder diepen put met venstergaten, die men zeide dat in 't gebergte was. Want ik beklom wedergekeert zynde den bygelegen bergh ten Noorden leggende, ten deele te paert, ten deele te voet. Ik bevond dat daer een sterkte geweest is, waer van men nogh eenige overblyffels en verbroke muren ziet met afgescheide byzondere brokken der plaetsen, gelyk op den kruin een vierkant kleen gebouw met een koepeltje daer boven, zoo als wy dat op No. 237 vertoonen. De wonderlyke kloot, waer van in de aentekening gemelt wort, is niet anders dan een afscheidinge van 't gebergte, zich hier zeer vremt ten Oosten uitstrekkende. De rivier loopt in de laegte. Het gebergte is vry hoogh en steil. De gebouwen, die de Heidenen of Vieraenbidders daer tegen gemaekt hebben, zyn ongelooffelyk vremt: zoodat my noit iets zodanigs is voorgekomen. Zy hebben hun woningen gehadt wederzyds langs de steilte der rots heen. Ter naeuwer noot is langs de steile rotsen heen op eenige plaetsen een smalle doorgangh te bekennen. Van deze weinige overblyffelen heb ik het eene zodanigh als ik het van beneden gezien heb, getekent op No. 238, en 't ander van d'Oostzyde naer het dorp ziende op 239 met de rivier tusschen de bergen, ook de smalle waterloopingh op den hogen kant, met biezen en andere ruigte bezet. Men vertelt dat die menschen twee yzere ketens hadden gespannen van de eene tot de andere zyde van 't gebergte, om in tyden van oorlogh by een te kunnen komen: ook dat 'er nogh aen de andere zyde (dit zou naer den Westkant moeten zyn) een diergelyke kloof of scheidinge van 't gebergte is. Maer ik heb de geschapenheit der zake uit de inwoonderen niet kunnen verstaen, die aen deze plaets den naem geven van *Goenegabron*, of woning der Heidenen. Zy gelooven ook dat zy gesticht is door grooter en sterker menschen, dan 'er tegenwoordigh gevonden worden, en dat zy voor dertienhondert jaren geweest is onder het gebiet van eenen Rustan. Maer deze dingen gaen zoo zeker als raetsels. Wy hebben'er reets van gesproken in de beschryvinge van Persepolis. Deze woningen zyn ontrent een half uur van het dorp, en de gemelde onderaertsche gangh ontrent een kleen uur. Weinigh aen deze zyde ziet men een groote waterstorting vallende van 't Oosten af, en nemende haren koers voorby het dorp door het lant ten Westen. Hier is alle overvloedt van vruchten. Ik bequam'er goede meloenen, waer aen ik mynen lust boette, nemende ook eenige met my. Ter plaets daer wy ons nevens de huizen nederleiden was het tamelyk kout: waerom wy gedurig goedt vier maekten.

Onderzoek eener grotte.

Dwaling der Reisbeschryveren.

Vremde gebouwen.

Des anderen daegs twee uren na den middagh trokken wy weder van daer langs d'andere zyde van het dorp, daer wy beter gelegenheit vonden van met gemak door de rivier te ryden, komende na een ure tydts op den gemeenen wegh, daer een wachthuisje staet.

Vervolgens reden wy door een schoone vlakte tusschen de bergen, daer veele dorpen en tuinen leggen, dat een lustigh gezicht in dit lant geeft. De Zon was nu al twee uren onder geweest, als wy ons bevonden binnen de karwansera *Asmongeer*. Het lant hier ontrent was voor het meeste gedeelte beploegt, en de luiden waren tegenwoordigh bezigh met het water daer te doen overloopen. Met hier te komen hadden wy vier mylen afgelegt.

Wy reden des anderen daegs kort aen den middagh vervolgens door dezelve vlakte, die wy eveneens als des daegs te voren bevonden. Hier zagen wy veele met zwart overdekte tenten, en ontmoetten veele huisgezinnen met hun vee, zittende zommige vrouwen met hare kinderen op Kamelen, andere op Ezels. Ons ontmoetten ook verscheide *Kaflaes* of Karavanen met wyn, ook drie of vier Persianen, die een Kasua met vrouwen by zich hadden. Eer de Zon ondergingh reden wy over eenen vlakken bergh, die geheel steenagtigh was. Een uur daer na weder door de vlakte tot twee uren in den avont, wanneer wy het nederleiden in de karwansera *Payra*, vyf mylen voortgetogen zynde, niet tegenstaande de harde Noorde wint, dien wy vlak van voren hadden. Hy duurde ook des nagts, en den volgenden dagh was het ook byzonder guur en kout weder. Evenwel zaten wy ontrent den middagh weder op. Maer wy waren nogh geen 300 schreden van de karwansera af, als ons volk de beesten stil

Digitized by Google

Waer-schuwing voor struikro-vers. hielt om de waerschuwinge van twee loopers, die ons zeiden dat'er tien roovers op den wegh waren, wachtende naer eenige *Kafla*, of andere menschen, die ze mogten overvallen, zynde hier toe alle met schietgeweer gewapent. Hier op vonden wy geraden weder in onze rustplaets te keeren, besluitende met een andere Kafla, die daer lagh, des nagts te vertrekken. Wy deden dit een uur na middernagt, trekkende over steenagtigh gebergte. Met het begin van den dageraet ontmoetten wy een Kafla. Met het ryzen der Zon hadden wy den quaedsten wegh afgelegt zonder de gemelde roovers te vernemen. Wy daelden tot ontrent agt uren in de vlakte, en zagen veele plaetsjes met geboomte. Ten negen uren quamen wy binnen de karwansera *Moesafarie*, leggende vyf mylen van de plaets, daer wy vernagt hadden. Hier had zich een groote Kafla nedergeslagen. Deze plaets, schoon zeer wydt en ruim, was te kleen voor alle de menschen en beesten, zoodat'er veele buiten bleven. Wy reden een uur na middernagt weder voort door de schoone lange vlakte met helderen maneschyn tot twee uren in den dagh, wanneer deze wegh veranderde in steenigh gebergte. Hier ontmoetten wy verscheide Persiaensche reizigers, veel ezels ook met rys beladen. Vervolgens quamen wy weder in een fraeie vallei, aen welker begin men eene karwansera vint genaemt *Babasjie*, daer wy ten negen uren introkken, nadat wy zeven uren wegs afgelegt hadden. Hier vonden wy nogh een Kafla, ook eenen Persiaenschen heer, die zeven of agt personen by zich hadt, willende naer Gamron reizen. Dezen namiddagh hadden wy wat regen, zynde anders tot nu toe van gewenscht weder gedient geweest. Wy zaten den volgenden dagh ten zeven uren weder op, om de laetste *mansel* tot Zjie-raes, bestaende in vyf mylen, af te leggen. Na anderhalf uur door de vlakte gereden te hebben trokken wy over steenagtigh gebergte, van daer gerakende in de schoone vlakte van Zjie-raes, die byzonder langh is, leggende verscheide plaetsjes daer in. Van hier heeft men ook de stadt en verscheide tuinen in 't gezicht, die aen 't einde der zelve twee goede uren verre leggen. Een uur alleen voor uitgereden zynde quam ik daer ten drie uren na den middagh aen, nat van den regen, die ons een half uur te voren overviel. *Komst tot Zjie-raes.*

Ik begaf my in myne vorige herberge by de vaders Karmeliten, daer ik den ouden Vader en dien van Vlaenderen vont, dien ik in het voorleden jaer op den wegh van Gamron ontmoet hadt. Zy ontfingen my met uitbundige beleeftheit. Des anderen daegs quamen myne oude kennissen Alexander Latoul, en Batar, een Fransch uurwerkmaker, my bewellekomen. Zy waren hier bezigh met wyn te maken, gelyk ook onze Wynmaker Buskens deet. Ik gaf hun op myn beurt ook een bezoek, en sprak vervolgens met den meester van de Kafla om des anderen daegs de reize weder aen te nemen. Dogh hy quam op den bestemden tydt niet te voorschyn. Middlerwylen ontfingh ik door eenen looper regelregt hierom afgezonden uit Mahyn, drie mansels of dagreizen van hier gelegen, eenen brief van den Heer Baron van Larix, gedagtekent den agtentwintigsten der maent; zynde door den zelven heer ook een brief naer Persepolis afgevaerdigt, om te weten of ik dien wegh, gelyk de Directeur van Gamron aen hem geschreven had, genomen hadt, dewyl hy verlangde naer myn gesprek. Deze heer was ook Opperhooft te Spahan geweest, en stont nu voor tweeden persoon te Gamron te blyven. Ik beantwoordde den brief dezen zelven avont, daer in te kennen gevende dat ik op zyn verzoek hier ter plaets zou blyven wachten en hem met verlangen te gemoet zien. Ik steegh hier op met den Nederlantschen Vader ten twee uren na den middagh te paert om hem te ontmoeten, die zich in eenen tuin buiten de stadt op de hoogte van 't gebergte nedergeslagen hadt, daer wy elkander met blyschap ontfingen, en tot een uur voor den avont bleven. Ook quamen de drie genoemde vrienden daer, die met ons gelykelyk naer de stadt reden. De Heer Larix nam zyn verblyf in het Wynmakershuis der Maetschappye, als zynde verzelt van zulk gevolgh, als voorheenen van de Opperhoofden gezegt is.

Den tweeden der maent December gingen wy den gemelden Koopman Hazjie Nebbie begroeten. Wy reden derwaert door de stadt met groote staetsie, als zittende op schoone paerden, die overkostelyk gemonteert waren. Want twee hadden loutere goude toomen, en schoone met zilver geborduurde schabrakken. Op een der zelve reed ik. Wy leiden dit bezoek af, en keerden wel onthaelt ontrent den middagh weder te rugh. Deze Persiaen had den heer Larix reets te voren bewelkomt, en ettelyke geschenken van kostelyke oliflesjes en vrugten gezonden, zynde de brengers met geen ledige handen te rugh gekeert. Des avonts had de Heer Larix de goetheit van by my in het Convent te komen spyzen, brengende met zich het geen voor hem bereit was. Hier waren wy in vreugde by een tot het midden van den nacht. Des anderen daegs deden wy dezen Heer uitgeleide tot aen het dorp, dat een groot stuk wegs buiten Zjie-raes gelegen is.

Monsr.

Digitized by Google

Monsr. de Latoul verzelde hem tot Gamron. Op dezen wegh deden wy een Rhee op, waer op twee van de winthonden werden los gelaten, welker een de vangst opdeed, na dat wy van elkander afscheit genomen hadden, gelyk my des morgens bericht wert door eenen der wedergekeerde dienaren. Onderwylen had ik besloten den wegh niet over Persepolis te nemen, gelyk ik eerst gedagt had, om nogh een plaets vier of vyf uren verder afgelegen te bezichtigen, die genaemt was *Ma-zjit madre Sulmoen*, of Kerk van Salomons moeder. Hoe dit volk aen het gewagh van Salomon komt is my onbekent, dewyl ik de reden hier van by hen niet kon uitvorschen. En ik kan met alle myne zinnen niet bevatten, hoe by dit volk een tempel van Koningh Salomons moeder komen zou, gelyk zy dat echter gelooft willen hebben. Want noch uit de heilige schriften, noch uit eenige historien blykt dat die Koningh oit in deze gewesten zy geweest, maer zich altydt in 't heiligh lant onthouden heeft. Deze tempel is dan alleen toegewydt aen de moeder van eenen Persiaenschen Koningh, die dezen naem zal gedragen hebben. Wat deze plaets en het zichtbare aldaer aengaet, deswegen heb ik bericht ontfangen door den Gezant Hoogkamer, en naderhant te Spahan door ons Opperhooft den Heer Bakker, die zelf van 't eene gebou, toen hy Sekretaris van den gemelden Gezant was, eene aftekening gemaekt heeft, wel te verstaen van het gebou, dat hoog opgetrokken van groote steenen samengestelt is. Een bloot vertrek is'er binnen zonder grafstede. Andere gebouwen zyn 'er by gelegen. Want ontrent twee musketschoten van daer staen nogh in de vlakte ten Noorden verscheide vervallen, aen welker een zich een groote voorpoort of Poortael vertoont zonder eenigh beeltwerk. Ontrent anderhalf uur hier van daen is om eenen bergh een muur van byzonder groote steenen. Op den bergh moet iets voornaems geweest zyn, maer nu is'er luttel van overigh. Dit is ontrent een uur van het dorp *Sefahoenia*.

Kerk van Salomons moeder.

Ik had op myn aenkomst tot Zjie-raes verstaen dat onlangs by middernacht een Kafla van *Iman-sade* komende, en ontrent een half uur van *Ma-yn* genadert zynde van meer dan 20 rovers overvallen was. Deze namen drie Christensche Koopluiden al hun welvaren af, bestaende in 13300 goude dukaten, en in een gedeelte van zilvere munt. Zy beroofden hen ook van hunne ringen, dieze aen hunne handen droegen. Deze drie elk eenen knecht hebbende losten altemael hun geweer, dat in negen schoten bestont, op de roovers, waer van zy'er eenen doot schooten. De roovers geen schietgeweer hebbende bragten met hunne sabels verscheide wonden aen eenen der Koopluiden, door wien een hunner gezellen gedoot was. De Koopman bestorf het ook op deze plaets, en de roovers gingen met den buit stryken.

Koopluiden beroost.

Roover doorgeschoten.

Koopman nedergehouwen.

By deze Kafla waren Latoul en Battar, die ik flus genoemt heb. De eerste ging voor den opperften der Fransche natie, schoon hy een Armenier van geboorte was, waerom deze Koopluiden zich onder zyne bescherminge op deze reize begeven hadden. Maer deze luiden begaven zich op het gerugt van dieven aanstonts op de vlucht, zonder eenige teegenwere te toonen, en quamen een uur daer na weder op dezelve plaets; daer ze de zaken, als ik gezegt heb, gestelt vonden; tot schande zeker der Europeers, te meer dewyl deze Koopluiden zich onder de bescherminge van Latoul begeven hadden. Want zoo hy met den anderen behoorlyken tegenstant geboden hadt, daer ware niet aen te twyffelen geweest, of dit onheil zou afgewend zyn geweest, dewyl maer eenige roovers sabels, en d'andere maer stokken hadden zonder eenigh schietgeweer, daer deze lafhartigen zeer wel van voorzien waren. Dezer Koopluiden een was van *Aleppo*, d'andere twee van *Die-eerbeckeer*, de hooftstadt van Mesopotanie, gelegen veertien of vyftien dag reizen van Aleppo af. Zy waren van voorneemen om naer Indie te reizen, om hunnen handel te dryven. Men beschuldigde hen eenigermaten van onvoorzichtigheit: omdat zy binnen Spahan in de karwansera opentlyk deze penningen getelt en verwisselt hadden. Hier op hadden de roovers agt genomen, ja zelf op den tol, zoodatze net wisten op wat beest het geladen was. Van deze en andere onveiligheden op de wegen vernemende nam ik een voornemen, dewyl ik alleen reisde, den rechten wegh te behouden, en te verwerpen dat ik eerst dagt te doen; ja ook myn pakkaedje durfde ik aen geen Kafla vertrouwen. In deze gelegenheit speet my dat ik voor dezen te Persepolis zynde geen onderrechting deswegen genomen hadt. De jongste der Koopluiden was hier: d'ander was wedergekeert naer Spahan, om te zien of'er kans was van het gestolen goet te herkrygen, en de dieven by den hals te grypen. Hier toe, zeide men, was reedts last gegeven. Wat my aenging, ik quam over een met den meester eener Kafla over twee lastbeesten om my naer Spahan te brengen, hebbende eenen anderen looper van den Baron Larix tot mynen dienst verkregen. Waerom ik tot de reize alle toebereidselen maekte.

LXVII. Hoofstuk.

Vertrek van Zjie-raes. Aenmerkelyke sterkten. Schoone karwansera. Komst te Spahan. Vertrek des Konings met het Hof.

Vertrek van Zjie-raes.

IK vervolgde dan myne reize op den vierden dezer maent twee uren voor den avont, uitgeleidt door den vader Josef Buskens en Battar tot de plaets, daer wy den Baron Larix bewelkomt hadden. Hier dronken wy een glas op de goede reize, en namen van elkander afscheit.

Twee uren na den ondergangh der zon quam ik binnen de karwansera *Baet-sjega*, die zeer groot en ruim is, drie mylen van Zjie-raes afgelegen. Met het einde der zon gingh ik weder voort volgens het voornemen van myn nergens op te houden, dat ik genomen hadt, ten deele om bevryt te zyn van de koude des nagts, ten anderen om alle gevaren te ontgaen, dewyl men by dagh beter van zich zien kan. Hierom reisde ik met voordagt alleen, omdat de kaflaes gemeenlyk maer by nagt reizen. In den beginne had ik mynen wegh voor een gedeelte over bergen, en quam vervolgens in de vlakte van het dorp *Sergoen*, latende die plaets ter regterzyde leggen. Voorts reed ik door de verdere vallei, waer in ik nu geen water vond. Als ik aen de brugh *Pol-chanie* quam, liet ik die leggen aen de regterhant. Vervolgens vernam ik in de vlakte geen water, trekkende, om den naesten weg te kiezen, door een rivier. Hierna reed ik nogh door een dorp, en quam dus anderhalf uur voor het ondergaen der zon binnen de karwansera *Abgerm*, agt mylen afgelegt hebbende. Met het ryzen der zon toogh ik weder voort, komende na een kleen uur over de groote steene brugh, die over de rivier legt, waer by twee bergen leggen, waer op voorheen sterkten geweest zyn. Van de laetste rustplaets was met my een kafla vertrokken uit vreeze, naer ik konde bemerken, voor roovers, dewyl die zich in't gemeen hier ontrent onthouden. Om den wegh te korten reden wy twee- of driemael door 't water, daer men den grooten bergh, waer op weleer een aenmerkelyke sterkte geweest is, ter slinke zyde laet. Hier vond ik de eerste sneeu in 't verschiet op het gebergte. Aen 't einde van dit gebergte ter regter zyde reden wy door de rivier, waer in wy nu geen water vonden; voorts door de vlakte tot kort aen den middagh, wanneer wy aen het dorp *May-ien* quamen, daer wy traden in eene karwansera vyf mylen van de laetste rustplaets afgelegen. Aldaer quamen verscheide reizigers, waer onder een

Het dorp May-ien.

Persiaensch Heer van aenzien, die volk en schietgeweer by zich hadt. Hy vertoonde my het zelve. Ik vond het ongeladen en zonder goede steenen, die hy echter by zich had. Hy toonde my ook een goede halve Europesche musketton, daer ik eenen goeden steen op zette. Ik liet hem hier op myn schietgeweer zien, dat wel geladen was, bestaende in vier pistolen en een vierroer. Twee pistolen had ik op myn lyf, en twee op het paert. Deze Heer stont zynen wegh te nemen naer Zjie-raes, en ik vervolgde den mynen, latende de Kafla, die langzaem voorttrok, agter. Een goet stuk wegs afgelegt hebbende reed ik over een moejelyk gebergte, dat byzonder steenigh en rotsigh was, hier by ook zoo gevaerlyk, dat ik gedwongen was dikwyls af te stygen, en te voet te gaen. Want een myner lastbeesten viel twee- of driemael om, waer door ik genootzaekt was de pakkaedje telkens af en op te doen. Middlerwylen naderden my drie reizigers, die mede na Spahan trokken, houdende zich meest al den dagh ontrent my. Een uur na den middagh waren wy dit quaedt gebergte overgeraekt, en vonden ons in de vlakte, daerwe ten drie uren na den middagh binnen de karwansera *Oedsja* aenquamen, en rekenden zeven mylen afgelegt te hebben. Toen wy de zon zagen ryzen gingen wy voort, vindende het meeste water nu met ys bezet. Wy reden gedurigh door een schoone vlakte bestaende voor een gedeelte in beploegt lant en verscheide dorpen. Wy namen ons verblyf by het dorp *Assepas* binnen de karwansera. Nu hadden wy weder vyf mylen afgelegt. Hier was een kafla met wyn geladen van Spahan voor onzen Heer Directeur te Gamron. Gewekt door de zon gingenwe vervolgens over het hier aen leggende gebergte over eenen goeden vlakken wegh. Hier ziet men by wylen veel gevogelte in een poel met rys bezet: dogh nu vernamen wy alleen wat verder in 't lant, daer veel water is, eenige Snippen, Entvogels, een soort van Ojevaren, en Kievitten. De wegh was door de groote droogte byzonder goet: zoodat wy ten twee uren na den middagh binnen de karwansera quamen aen het dorp *Koeskiesar*, gelegen zeven mylen van de leste rustplaets, daer men, als voorheen gezegt is, op een vremde wyze over de

Het dorp Koes-kiesar.

hui-

huizen gaet. Des anderen daegs gingen wy voort door dezelve vlakte, waer in ter regter zyde zich verſcheide dorpen opdoen. Hierom is hier veel beploegt lant, vervolgens heuvels en bergen. Hier ontmoetten wy veele aenzienlyke Perſianen, met een gevolg van wel vyfentwintigh perſonen, alle met ſchietgeweer gewapent: ook verſcheide kaflaes en andere reizigers, eenigen ook met hunne kamelen in 't velt leggende. Een uur na den middagh kregen wy weder eenen vlakken wegh, en quamen ten drie uren binnen de karwanſera te *Degerdoe*, gelegen 7 mylen van de laetſte plaets, daer wy ſtil hielden tot den morgen, wanneer wy weder voorttrokken over de bygelege bergen. Op den middagh togen wy over een plaets, daer het water voorby loopt. Het ſchynt een vervalle kaſteel te zyn. Vervolgens reden wy veele heuvels op en neder. Toen kregen wy eenen moejelyken wegh, die my van het paert deed ſtygen. Hier over geraekt quam ik in de vlakte van *Jes-dagaes*, waer by men in de laegte nederwaerts gaet, zodanigh ſteil dat men genootzaekt is van 't paert te gaen. Ten drie uren quam ik daer binnen de karwanſera, gelegen zeven mylen van de laetſte ruſtplaets, zeer vermoeit, dewyl het dien dagh hart gewaeit hadt. Met de zon voorttrekende reed ik door ſchoone vlakten, waer in ter ſlinke zyde verſcheide plaetsjes lagen. Weinigh voor den middagh reed ik door een dorp, en quam ten twee uren na den middagh te *Magſoebegi* binnen eene der karwanſeraes, die daer veel zyn, afgelegt hebbende zes mylen wegs. Hier vond ik den Engelſchen Heer *Jean*, die van Spahan voor Opperhooft ging naer Gamron in de plaets des overledenen, van wien wy geſproken hebben. Hy hadt by zich den gemelden Italiaen Signor Franciſco, dien ik in den voorleden jare te Zjie-raes gevonden hadt, zynde toen den wynmaker der Engelſche natie. De Engelſche Heer ontfingh my beleefdelyk, en hielt my dien avont by zich ten eten. Maer ik nam vroegh myn afſcheit, dewyl ik wiſt dat hy des nagts had voort te trekken met de groote kafla, die hy by zich hadt. Na zyn vertrek vorderde ik ook mynen wegh door dezelve vlakte, die zeer vermakelyk was, om de bemuurde tuinen en luſthoven, daer zy ter ſlinke zyde van alle kanten mede bezet was. Vele duiventoorens waren hier ook tot *Cominsja* toe, dat een luſtige plaets is, loopende een aengename rivier ten deele met een groote kloof door het lant, waer over op verſcheide plaetſen bruggen leggen, daer men over rydt, inzonderheit by *Cominsja*, daer ik een goedt uur na den middagh in eene der karwanſeraes tradt, die daer ook veele zyn, en met veele gemakken verzien. Nu was ik vyf mylen verder gekomen dan de laetſte ruſtplaets is. Des anderen daegs trok ik tegen den avont van hier nogh al door dezelve vlakte, daer een goet ſtuk wegs tuinen en woningen aen een leggen. Hier ſtroomt een waterloop tot aen *Majaer*, waer nevens men ten deele voortrydt, en verſcheide malen over het zelve water door middel van kleene bruggetjes trekt. Ten twee uren na den middagh quam ik binnen de ſchoone karwanſera *Majaer*, van de laetſte plaets 6 mylen afgelegen. Ik tekende deze welgeboude en befaemde plaets voor een derde deel zittende in myn vertrek van waer ik het gezicht hadt op de voorpoort, waer door men in dezelve komt, met de verheve plaets in 't midden der karwanſera, gelyk hier nevens te zien is. Van het gebou en de buitenſtreek hebben wy voorheen al geſproken, ook iets daer van in print vertoont. Nu had ik de laetſte *munſel* van zeven mylen af te leggen. Waerom ik met het aenbreken van den dagh weder voorttrok ten deele door vlakte. In welke een uur van het gebergte af een brave ſteene karwanſera is. Dan trekt men 't gebergte over, dogh om de ſteilte te voet, tot dat men weder in de vlakte komt, daer zich veele plaetſen ter regterhant opdoen. Twee uren voortgetogen zynde reed ik voorby de karwanſera *Mierſa-elraſa*, drie mylen van Spahan gelegen. Een goet ſtuk wegs van dezelve moet men weder over gebergte trekken, het welk byna over zynde ziet men de ſtadt, die zich byzonder aengenaem opdoet. Ten drie uren na den middagh Komſt tot
quam ik 'er aen over de Zjie-raeſche brug. Spahan.
Ik begaf my terſtont naer het Convent der Capucinen, voor dezen gemelt. De opperſte van dit Convent was daer negen of tien jaren langh geweeſt vader Jan Baptiſt, een ſtil en zedigh man, die my beleefdelyk ontfing. Dit verblyf had ik uitgekozen om meerder zekerheit en vryheit te hebben dan in de karwanſera. Hier by was ik gezint myn verdere reis, zoo veel mogelyk was, voort te zetten. Op myn aenkomſt verſtond ik dat de Koningh uit Spahan den 28 Auguſty dezes jaers vertrokken was, eerſt naer den tuin *Sadets-abaet*, even buiten de ſtadt gelegen, en van daer den 16 September naer eenen anderen tuin, genaemt *Coes-gonna*, en den 24 der zelve maent naer *Donwiet-abaet*, drie mylen verder van deze ſtadt gelegen. Hy was op wegh getoogen met alle de Grooten van zyn hof, en alle zyne bywyven, of geheelen *Haram*. Hier by had hy een ongemeen geſleep van volk by zich. Deze uittogt ſtrekte tot het gaen bezien van eenige plaetſen en uiterſte grenzen des Ryx, volgens gebruik der oude Koningen. Hy had voor zyn ver-

DE KARWANSERA MAJARR.

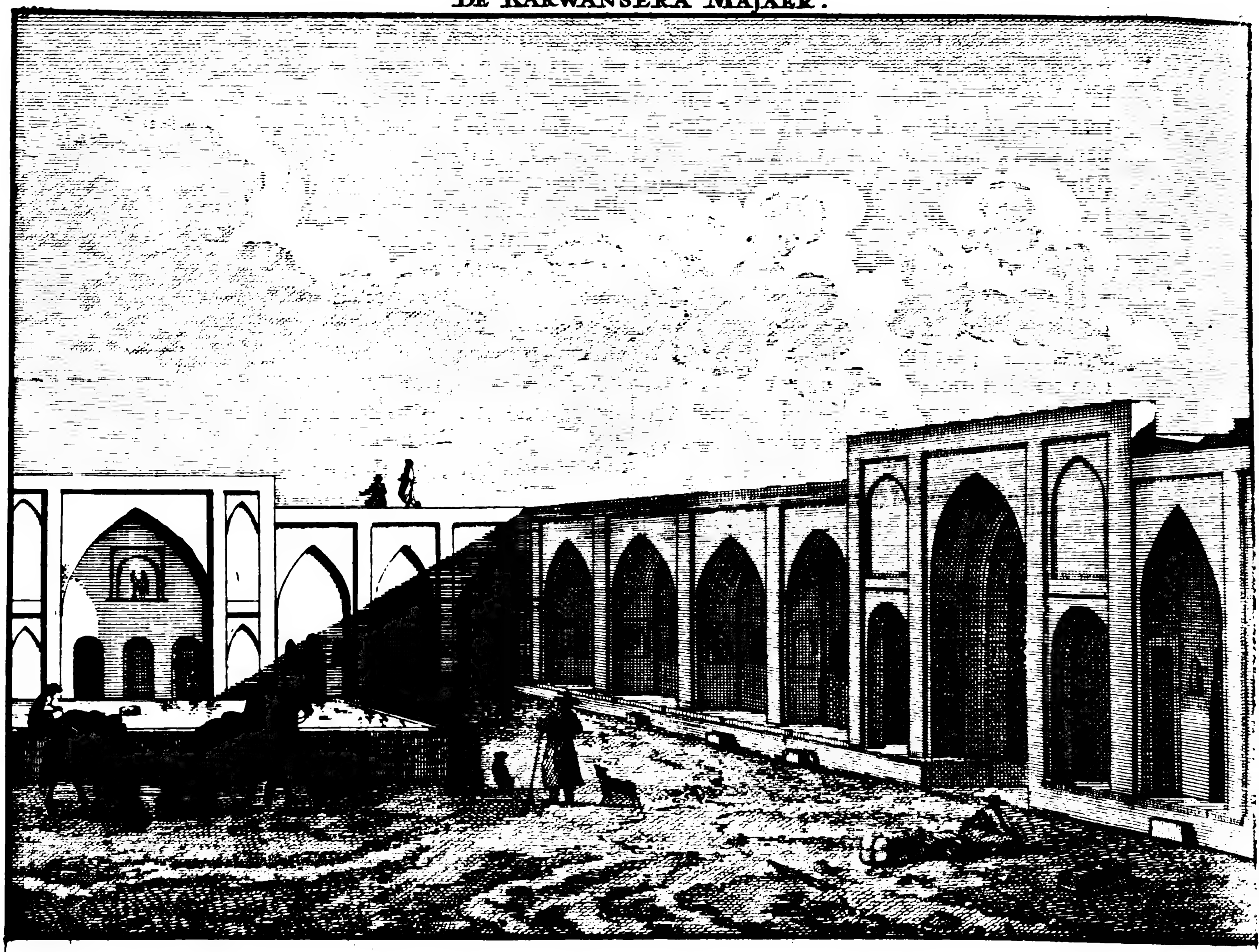

vertrek tot zynen *Nahy-paesja* of stedehouder gelaten *Sefi Coelic Aga*, eenen zyner Capaters, die het bewint in handen had met zoo veel gezagh als de Koning zelf, wordende alles, wat door hem geschiet, voor goedt gekeurt is.

Des anderen daegs na myn aenkomst deed my ons Opperhooft de Heer Willem Bakker door zynen Hofmeester bewellekomen, en tegen den middagh ter maeltydt verzoeken, dat ik met dankzegging ontgingh onder belofte van nogh voor den avont hem te zullen komen begroeten. Ik deed het, en wert beleefdelyk ontfangen. Deze Heer boot my de Logie tot myne herberg aen, waer over ik hem bedankende egter weder naer het Convent keerde.

Des daegs daer aen ging ik myne plichtpleging doen by den Engelschen Agent den Heer John Lok, die my insgelyx beleefdelyk ontfing, en zyne woning tot myn verblyf aenboot.

In de daer aen volgende dagen quamen de bekende vrienden my bewellekomen, waer onder een Italiaen genaemt Signor Josef, die sedert myn vertrek hier gekomen was, en zich voor Arts en wondheeler laet gebruiken.

Kort hier na gaf ik myne brieven, die ik naer Gamron afzond aen den Heere Directeur Kastelein, en den Baron Larix, en andere vrienden, aen eenen looper over, die derwaert afgezonden wert. Toen reed ik met ons Opperhooft en den vader Antonio buiten de stadt, om ons te verlustigen in den tuin *Koes-gonna*, waer in de Koningh voor zyn vertrek geweest was. In het midden van dezen lusthof vint men een braef gebou, waer van het voornaemste bestaet in een groote zael, die fraei met bloemwerk beschildert is. Boven beschout men van dit gebou het omleggende lant. Nevens het zelve staet de Haram of het Vrouwentimmer afgescheiden, bestaende in veel kleene gemeene vertrekken. Wedergekeert zynde bleef ik des nagts in de woninge der Maetschappy, waer in ik des anderen daegs met ander gezelschap onthaelt wert.

De Koningklyke tuin koes-gonna.

LXVIII.

Digitized by Google

LXVIII. HOOFTSTUK.

Nieujaerwenschen by het Hollantsch Opperhooft. Gelukwenschingen op het Kersfeest aen den Engelschen Agent. Onthael van eenen Armenischen koopman. Nieus wegens den Franschen Gezant. Gebbers, hun tydtrekening, godtsdienst, en zeden.

Nieujaerwenschen.

HET jaer 1707 ging nu in, met wiens aenvangh ik ons Opperhooft veel geluk en zegen voor dit en de volgende jaren toewenschte. Ik bleef by hem dezen dagh, latende zich daer ook vinden vader Antonio, de Calantaer of Burgermeester van Julfa, eenige der voornaemste Armenische koopluiden, en de meeste Europeesche geestelyke vaders; makende samen een getal uit van wel vyf of zesentwintigh personen. Wel onthaelt zynde vertrokken wy alle met den avont van daer. Hier viel nu de eerste sneeu, waer mede men des morgens de bergen voor het meeste gedeelte bedekt zagh. Dezen morgen bezocht my myn vrient Adriaen Bakker, die des nagts ook by my bleef.

Op den 6 der maent wenschte ik den Engelschen Agent een gelukkigh Kersfeest, latende zich ook het voorgenoemde gezelschap vinden, zoodat'er een tafel was van ontrent dertigh menschen, die hier banketteerden onder het geluit van muzyk en het losbranden van vyf stukjes kanon. Wel onthaelt zynde namen wy met den avont ons afscheit.

Des anderen daegs eindigde de groote Vasten der Persianen, die den zevenden der voorlede maent begonnen was. Na eenige dagen quam ons Opperhooft my en de vaders van het Convent begroeten; met wien ik des anderen daegs in gezelschap van zynen Stedehouder naer Julfa reedt om ter maeltydt te zyn van eenen Armenischen koopman, genoemt Gregoor de Sumael. Als wy over de vlakte by de rivier quamen, deed het paert van het Opperhooft zulk eenen spronghter zyden uit, dat het met zynen beryder zoodanig in een drooge sloot met sneeu bedekt nederstortte, dat men noch hem nogh het paert zien kon. Hy quam echter haestigh weder te voorschyn, zynde tot zyn groot geluk maer weinigh door den trap van't paert aen zyn been bezeert. By den Armenier in huis komende vonden wy reets een groot gezelschap byeen, te weten den Patriarch, met zynen Stedehouder den vader Antonio Destiro, den secunde der Engelsche natie, eenige Fransche Geestelyken, en verscheide voorname Armenische koopluiden, makende samen wel vyftigh personen uit. Na het gewoonlyk onthael van suikerbanket, van warmen drank, van brandewyn en tabak, wert'er overvloedt van spyzen opgedischt, bestaende in eene meenigte van gerechten. Het gebet wert door den Patriarch gedaen, die een groot plat broot in zyne handen had, dat hy aen stukken brak, en veelen der gasten mede deelde, eene plechtigheit, die ik noit te voren gezien hadt. De eetzael vry groot zynde was met een katoene tafelkleedt geheel overdekt, daer wy 't volgens 's lants wyze rondom op neder zaten. Ettelyke voordieners deelden de spyze op tafelborden aen yder om: hebbende ook de wynschenkers druk werk, die tusschen de opgestelde schotels doorliepen, dat by dezen toestel een aerdige verbeeldinga gaf. Men dronk op de gezontheit van alle, die hier tegenwoordigh waren, ook van verscheide afwezenden. Het gezelschap scheidde ontrent den avont.

Maeltydt by een Armenisch koopman.

Op den 17 der maent was hun kruisdoop geschiet, waer van ik boven gesproken heb.

Hier hoorden wy zeggen dat de Heer Fabre, komende als Gezant van Vrankryk aen dit hof op den 20 van Augustus in de stadt Erwan overleden was. Men had na zyn doot maer vier goude dukaten by hem gevonden, hebbende (dus ging de spraek) een schult van wel honderd duizent gulden nagelaten, waer van het grootste gedeelte te Constantinopolen gemaekt was, daer hy zyn huisvrou, een Griekinne, gelaten hadt. In dit gezantschap had hy van Parys met zich genomen een vrouwe, die na zyn doot als Ambassadrice wilde herwaert komen, en zich te paert als een Amazone met ongedekten hoofde vertoonen, vlak tegen de zeden van dit lant. Wy bleven in verwachting wat hier op volgen zou. Sedert verstonden wy dat Monsr. Michel, Sekretaris des Ambassadeurs aen het hof van Constantinopolen, herwaert stont te komen, ook daerna uit brieven van Aleppo, dat daer orde van wegen den Koningh van Vrankryk was gekomen dezen Fabre geboeit naer Vrankryk te zenden. En dit

Doot des Franschen Gezants.

dit zou hem overgekomen zyn, ten zy hy tot zyn geluk reedts van daer getrokken was.

Wy verstonden in de maent February des jaers 1707 uit brieven gezonden van Erivan, dat daer eenige onlusten ontstaen waren tusschen de Franschen van dat gevolgh, en de Persianen, waer van men zeide dat die genoemde Ambassadrice oirzaek geweest was. Men was hantgemeen geworden, en verscheide Persianen waren op de plaets doot gebleven, en andere gewond; evenwel met de nederlaeg der Françoisen, die in het eind overmeestert en gevangen wierden, nevens eenige Armeniers, die de Françoisen geholpen hadden; van welke Armeniers twee door het Gerecht met den zwaerde gestraft zyn. Op deze tyding hoorde ik zeggen, dog zonder eenige zekerheit, dat'er van het Persisch Hof last gegeven was tot het te rug zenden dezer vrouwe. Het welk yder, die'er van hoorde, gaerne gezien hadt, dewyl zulk een exempel strekken most tot eene schandvlek voor alle Europeers, die zich in dit Ryk onthouden; waer van ik hierna breeder spreken zal.

Hier zynde beving my een lust om in gesprek te treden met de Gebbersche Priesteren. Hier toe vond ik goede gelegenheit door de vrientschap, die ik onderhielt met den Engelschen Agent, een man van groote beleeftheit, en zinlykheit in alles te onderzoeken, die ook goet Hollantsch sprak, als hebbende in zyn jeugt in onze landen ter schole gelegen. Hy ontboodt dan eenen der Priesteren by zich, niet alleen om my hier in te wille te zyn, maer ook zynen eigen lust te voldoen. Hier was ook by een Serfiaensch wetgeleerde, die de Agent gebruikte tot het opstellen van brieven, die in de Persische tale mosten geschreven worden.

Gesprek met de Gebbersche priesteren.

Het geen ik te vragen had stelde ik in geschrift. Myn eerste vraegh was wat de Gebbers geloofden of meenden te weten van de scheppinge der werrelt, en van Godts almogentheit. Hy antwoordde my dat naer hun gevoelen de lieve

Hun gevoelen van de Godtheit.

Godt een en alleen was, en naer hunne verbeeldingh een geest of licht, van geen menschelyk vernuft te begrypen. Zy hielden voor vast dat hy overal tegenwoordigh en alwetende was, en alles doen kon wat hem behaegde; dat hy ook Godt van eeuwigheit was, en zonder einde zyn zou: dat zonder zyn willen en weten niets ter werrelt geschiedde. Zy hadden ook eene overleveringe dat eenige Engelen Godt den oorlogh hadden willen aendoen, en een der zelve hierom uit den hemel gestooten was, wiens naem voor zynen val *Ab-lies* ware geweest, en daerna *Zeyloen* of duivel, hebbende nu zyn plaets in de *Doesag* of helle, die zy geloofden dat onder de aerde was. Godt, zeggen zy, heeft de werrelt gemaekt in zes tyden, by hen genoemt *Mey-deserem*, *Mey-doesjem*, *Petie-sjaeyhem*, *Eoos-aen*, *Meydie-jerihen*, en *Ammaespas-mediehem*. Dogh of deze tyden jaren, maenden, weken, of dagen waren geweest, wist deze Priester niet wel te zeggen. Zyn naeste meening was egter, dat het dagen waren geweest. Na het scheppen der werrelt hadt Godt den mensch gemaekt, die van hem genoemt wiert *Babba Adam*, naer wien alle menschen in't byzonder onder de Persen en Turken *Adam* genoemt worden. Deze Adam was gevormt uit de vier Elementen, het vier, de lucht, het water, en d'aerde. Toen schiep Godt een ziel in den mensch, die zy agten dat wint is. Hierna nam Godt uit de slinke zyde van Adam iets van zyn lichaem, en iets van zyn ziel, waer van hy naer Adams gelykenisse eene vrou gevormt heeft. Na eenigen tydt, zeggen zy, wert aen Adam door iemant, dien zy niet noemen kunnen, een soort van terw aengeboden, hebbende de grootte van een meloen, waer van hy zou gegeten hebben. Hier op hadt Godt hem uit de plaets, waer in hy gestelt was, verstoten. Nogh zeggen zy dat Adam, toen hy eerst geschapen was, de oogen boven op zyn hooft hadt, maer dat die na het eten dezer vrucht in zyn voorhooft gekomen zyn. Hier uit is te bemerken dat zy gelooven dat Adam voor den val naer den hemel, en sedert naer de aerde gezien heeft. Dus voor Godt verschynende had die hem gevraegt, wat hy eerst gezien hadt; waer op hy geantwoort hadt, Godt. Dat Godt hem wedervraegde wat hy nu zagh, en hy daer op zeide, my zelven in eenen elendigen staet. Hoe zich Adam en zyne Gemalin verder gedragen hadden, wist hy niet te zeggen, houdende het alleen daer voor dat ze de werrelt door aenteelen van kinderen hadden vermenigvuldigt; en dat na verloop van langen tydt opgestaen is een propheet, by hen bekent onder den naem van *Zaer-sjos*, dien de Persianen nu nogh voor *Abraham* houden. Deze propheet in de werrelt gekomen zynde predikte den menschen het goedt doen aen, en het quaet doen af. De menschen morden hier tegen aen, zeggende: *Hoe komt gy ons te gebieden dit te doen, en dat te laten?* Hy antwoordde: *Ik kome van Godt.* Zy streefden hier tegen aen, zeggende: *Zoo gy de waerheit spreekt, zoo kruip onbeschadigt door ons gout en zilver, dat wy smelten zullen. Het welk als gy doen kunt, zullen wy u gelooven, en gehoorzamen.* Zy namen deze proef, en hy voldeed hun: sedert

wel-

Digitized by Google

welken tydt zy hem den naem van *Zaer-sjos* of *Zaer-sjoest* gegeven hebben, dat iemant betekenen wil, die in gesmolten gout en zilver gewasschen is. Van dezen haddenze hunne wetboeken ontfangen, om daer uit te leeren zyne geboden en wille na te komen, en te onderhouden, voor zoo veel Godt en hunnen naeste betrefte. In deze wetten was hun belast agting te hebben voor al wat grooter was dan zy, te weten de zonne, het vier, het water en de aerde, maer niet om goddelyke eere daer aen te bewyzen, schoon veel menschen hun den naem van vieraenbidders geven. Want zy hebben alleen agting voor het vier, omdatze daer genot en dienst van hebben; gelyk het gelegen is met het water, dat ze voor drank en om zich te reinigen gebruiken. Van de lucht scheppenze licht, gelyk van de zon en maen, en hebben daerom eenige eerbiedigheit daer voor, gelyk voor de aerde, omdatze voornamelyk daer uit voortgekomen zyn. De agting voor het vier is hun bygebleven sedert den tydt der oude Persianen, die by de tyden van Cyrus, Darius, en Alexander gebloeit hebben, wanneer het vier van hun heiligh en eeuwigh genoemt wert, en met staetsie op zilvere altaren voor't heirleger omgedragen. Het beelt der zonne was ook in een glas van kristal besloten, en stak boven uit de hutte om van yder te kunnen gezien worden. De propheet Ezechiel maekt hier ook gewagh van, zeggende: *Uw zonnebeelden zullen verbroken worden.* Maer wy hebben van dit alles in de beschryvinge van den staet van Persie breet genoegh gesproken.

Spyzen by hen verboden.

De spyzen, die hun niet geoorloft is te eten, zyn voornamelyk raven, serpenten, kamelen, ook bloet van welke dieren het zyn magh. De varkens zyn zy gehouden twee of drie maenden binnen hunne huizen te bewaren, en te zorgen datze geene vuiligheit eten. Welke tydt om zynde zy die mogen slachten en eten.

Hunne zeden ontrent de geboorte der kinderen.

Wat de zeden ontrent de geboorte der kinderen aengaet, hier van moet men weten dat een kint ter werelt gekomen zynde, komt eenen der Priesteren drie dagen na de geboorte met een geheiligt water, waer van hy het kint wat in den mont geeft, gelyk ook aen de moeder. Dan krygt het zynen naem, naer iemant zyner voorouderen. Voorts wert 'er een gebedt gedaen, dat Godt, die de gansche werrelt gemaekt heeft, dezelve wil doen duurzaem zyn, en met alle nootlykheden verzien. Van besnydenis wetenze niet.

En huwelyken.

Ontrent het trouwen houdenze deze manier. Als een dogter huwbaer geworden is, en ten huwelyk verzogt wort, kiest zy een volmagtigden, die uit haren naem voor het Gerecht verschynt nevens eenige getuigen. Als deze de zaken, deze dogter betreffende, te kennen gegeven heeft, ondervraegt het Gerecht de getuigen, of deze man met zulk eenen last gesterkt is. Als hier antwoort op gegeven is, verschynt ook de man, die de dogter ten huwelyk verzoekt. Men vraegt hem af, of hy genegen is zulk eene maegt ten huwelyk te nemen: en deze vraegh wort driemael herhaelt. Hier op gebiet hem het Gerecht veertigh Toman in zilver en vyf in gout (dit bedraegt 1575 gulden) aen de bruit te geven, zoo ze die begeert. Dit belooft hy, en betaelt deze som gemeenlyk in juwelen. Maer is hy, onmagtigh om dit gelt op te brengen, ontslaet hem de bruit van die verplichtinge. Als dit by het Gerecht zoo beschikt is, neemt de bruidegom vier of vyf van de oudste vrienden, en gaet met hun in het huis der bruit, die by andere vrouwen gevonden wort, hebbende eenen doek over haer hooft. De volmagtigde neemt dan de bruit by de hant, en levertze aen den bruidegom. Hier op gaen alle de vrienden elk met een kaers in de hant, en geleiden de bruit in 't huis des bruidegoms tot binnen de kamer, daer zy zich onthouden zullen. Onder luiden van aenzien is het een gebruik, dat de gelieven niet by een komen, zoodat de minnaer zyn beminde niet ziet; dat heel anders is by gemeene luiden. Als ze by hunne vrou die ze nu getrout hebben, geen kinders teelen, mogenze nogh een vrou daer by nemen, dogh met bewilliging der eerste.

Begraeffenissen.

Ontrent de begraeffenis der dooden hebbenze deze zeden. Als iemant op zyn uiterste legt, komt'er een priester by hem, die hem eenige plechtelyke dingen, op zulk een geval passende, voorleest. Na 't overlyden brengenze het lyk om de onzuiverheit uit het huis naer eene plaets, die daer toe geschikt is, genaemt *Lescona*, of sterfhuis. Hier latenze het vier of vyf uren blyven totdat de vrienden by een komen. Dan leggen ze het in een hemt en ander linnen gewonden op een dootbaer, die van yzer gemaekt is, en vervoeren het naer eenen bergh, waer in een kamer gemaekt is, die verscheide kleene afgezonderde begraefplaetsjes heeft, in welker een het gelegt wort. Eer het daer komt wort over wegh gedurigh uit een boek gelezen. Als ze van daer gaen, sluitenze de begraefplaets toe, en laten het doode lichaem een gansch jaer dus leggen. Dan nemenze het gebeente by een, en begraven het onder de aerde. Zy gelooven dat de ziel na het scheiden uit het lichaem in eene andere werrelt overgaet, zonder Godt te zien,

Digitized by Google

tot datze op den *Doensdagh* of dagh des Oordeels weder zal verryzen, en zuiver zynde den hemel tot loon, onzuiver de helle tot straffe ontfangen.

Van de Zon- of Rustdagh weten zy niet. Alleen houden zy vier biddagen in elke maent, komende dan in de kerk te samen, en hunne ceremonien verrichtende. Het gewoonlyk gebedt geschiet driemael des daegs: de eerste reize met het opgaen der zonne, de tweede des middags, en de derde, als de zon ondergaet. Mahometh houden zy voor eenen valschen propheet, en vervloeken hem.

Biddagen.

Deze Gebbers hebben door de rampen van zware oorlogen hun lant verloren, en bestaen nu alleen in een kleen getal, onthoudende zich in eenige Persische steden, daer ze meer vryheit dan te Spahan hebben. Want die te Julfa zyn heeft men voor eenige jaren gedwongen het Mahometaensch geloof aen te nemen, hebbende ten tyde des Konings Abbaes, even als de Armeniers en anderen, in volle veiligheit geleeft, opdatze niet op de grenzen van Turkye blyven zouden. Men gaf hun ook hier ontrent en verder eenigh lant te bebouwen: met welk werk nogh veel Armeniers aen verscheide oorden zich generen; gelyk ik hier boven in de beschryvingh van Samachi gemelt hebbe.

Deze Gebbers of Gauren zyn slechte luiden. Hunner vrouwen kleeding is meer naer de Arabische, als dezes lants wyze, zynde haer aengezicht altydt ongedekt volgens het oude gebruik dier natie. Zy hebben ook een heel andere tael, zoodat ook hun letters van een heel ander maeksel zyn, als die der Persianen.

Tydtrekening.

Zy maken hunne tydtrekening van Adam af, dien zy, als gezegt is, dus noemen, even als wy. Maer zyne afkomelingen hebben andere namen. Zy geven voor dat, na dat Adam dertigh jaren in de werrelt geweest was, een opgestaen is, dien ze *Ouschyn* noemen, en voor een opperhooft eener familie erkennen. Na dezen erkennen ze ook eenen *Sjem-siet*, die zy zeggen hun eerste Koningh geweest te zyn. Dezen schryven zy zeven hondert jaren levens toe. Na hem volgde, zeggen ze, *Soobaet*, die duizent jaren leefde, en na dezen *Frey-doem*, die vyf hondert jaren geleeft hebbende zyn Koningkryk overgaf aen *Psoom*, die ze niet weten wanneer geleeft en geregeert heeft. Hier aen volgt *Mamoet-sie-her*, die hondert en twintigh jaren geregeert heeft, en na hem *Nousar*, die twaelf jaren het Ryk behielt, wanneer *Aes-raesija* uit Tartarie komende het Ryk van Persie veroverde, en het zelve vyftigh jaren regeerde. Na hem quam *Khekobaet*, die hondert en twintigh jaren regeerde: toen *Khekohoes*, die hondert en vyftigh, en na hem *Loraes* en *Gostaes*, die te samen hondert en twintigh jaren regeerden. Toen quam *Baman*, die 99 jaren het ryk behielt; daerna *Homa*, dochter van Baman, die dertigh jaren regeerde, wordende gevolgt van *Darop*, den zoon van Darius, die ze willen dat veertien jaren en drie maenden op den troon gezeten heeft. In zyn plaets quam de zoon van Baman, en regeerde twaelf jaren. Op hem volgde *Schandaz-roemie*, of Alexander uit Europa, die veertien jaren regeerde. Na de twee eerste vaders stellenze alle de volgende voor Koningen te boek. In Alexanders plaets quam *Asht*, de zoon van *Asht-poes*, met *Nieroessein-Cossoro*, zoon van *Ardewoen*, nevens *Babokoen*, regerende met hun drien tweehondert en vyf en zestigh jaren. Hierna quam *Ardesjier Babokoen*, en zat eenenveertigh jaren, en op hem *Armoos*, zoon van *Sjapoer*, die vyf jaren regeerde. Op hem volgde *Baroen Senogormoes*, die drie jaren en drie maenden zat. Na hem regeerde *Pieroes-ger* tien jaren. Na hem *Baroem*, zoon van *Baroem-mioen* vier maenden en vyf dagen, gevolgt van *Narsje*, zoon van *Baroem*, die negen jaren zat. Toen quam *Ormoes*, de zoon van *Narsje*, die ook negen jaer regeerden, na hem *Sapoer*, zoon van *Sapoer*, en regeerde vyf jaren en vier maenden. Toen *Za-ardezjer af zja*, dat zoo veel als Koningh betekent. Dees regeerde tien jaren, gevolgt van *zja Poer*, zoon van *zja Ardezjer*, die elf jaren het ryk bezat. Toen regeerde *Jesdegerd* dertigh jaren langh, en na hem *Baroem Migier* 66 jaren. Na dezen *Jesdegeer*, zoon van *Baroem*, 18 jaren en vier maenden. Toen *Fhiroes* zoon van *Jesdegeer* 14 jaren. Na hem regeerde *Narsie*, zoon van *Fhieroes* zeven jaren: in wiens plaets *Bellaes*, zoon van *Fhieroes* vyf jaren regeerde. Hem volgde *Cobaet Sinneferoes*, die veertigh jaren regeerde, en na hem *Nouseer-woen*, zoon van *Cobaet*, een zeer regtvaerdigh Koningh, die zevenenveertigh jaren het Ryk behielt. Na hem quam *Ormoes*, zoon van *Nosjeva*, die twaelf jaren zat, en na hem *Cosro*, zoon van *Ormoesja*, die agtendertigh jaren regeerde. Na hem regeerde *Cobaet*, zoon van *Cosro*, zeven maenden. Na hem regeerde *Aerde-sjier Sinnecobaet* een jaer en zes maenden. Hierna regeerde *Asermien*, dochter van *Cosrow*, 6 maenden, en na haer *Keswarbonne*, dogter van de gemelde, een jaer. Toen regeerde *Jesdegeer* twintigh jaren. Toen quamen de Mahometanen. Het getal dezer jaren van Adam afgerekent, als men uitzondert de genoemde, welker tydt of leven zy niet weten te noemen, maekt uit 3632 jaren, een maend, en vyf dagen; daer by gedaen zynde de 1135 jaren van Mahometlis komt tot nu toe maekt een getal uit van 4767 jaren, een maent en vyf dagen.

Gebbersche Koningen.

Dit

Digitized by Google

Dit is al wat ik heb kunnen vernemen wegens den toestandt dezer zaken en Vorsten, die volgens voorgeven der Gebbers uit dit geslacht Persie beheerscht hebben. Hier boven heb ik gegeven eene lyst der Koningen, die tot Alexander den Grooten toe het gebiedt bekleedt hebbende in het verhael van Chilminar, of het beroemde Paleis van Persepolis groot belang hadden en daer meest te pas quamen; welke lyst opgestelt is niet alleen naer het voorschrift der oude Griexe en Latynsche, maer ook naer dat der nieuwe Persiaensche en Arabische schryveren, die hier over aentekeningen gemaekt hebben. De Koningen daer op volgende, die het minste belang in dat verhael niet hadden, oordeelde ik toen ter tydt niet dienstig by te brengen, te meer dewyl ik in den beginne niet voornam daer iets van te melden. Dogh naderhant overwegende dat het gewag hier van een zaek was, die den staet eens Ryx betrof, om welk te gaen bezichtigen al myn toelegh gestrekt heeft, heb ik eindelyk goetgevonden den lezer ook van deze naeukeurigheit niet te versteken. Waerom ik, eer ik de beschryving van Persie eindigde, een naeukeurig Register heb opgestelt van alle de Koningen, die op Alexander gevolgt zyn, verlicht door korte dogh noodige aenmerkingen daer toe dienende, hoopende dat ik der nieusgierigheit des lezers, zoo niet geheel, ten minste voor een gedeelte, zal voldaen hebben. Ik trede hier dan toe over, eer ik voortga met het verder verhael myner reize.

LXIX. HOOFTSTUK.

Lyst der Koningen van Persie sedert Alexander den Grooten, tot deezer tydt toe, uit de oude Griexse en nieuwere Persise Schryvers by een getrokken.

NADAT Alexander de Groote zes volle jaren Asie, en te voren even zoo langen tydt, Macedonie geregeert hebbende, der werrelt overleden was, rees 'er onder de voornaemste Vorsten des Ryx en Veltoversten groote twist en oneenigheit over de kroon, die yder voor zich zelven begeerde. Na lange krakkeelen wert eindelyk tot voorkominge van verdere onheilen Arideus, Alexanders broeder, door Filips by eene Philinna gewonnen, met eenparige stemmen tot Koningh verkoren, maer, dewyl hy zwak van herssenen was, het Ryxbestier aen Perdikkas toebetrout. Den andere Grooten wert het bewint gegeven over verscheide groote koningkryken en lantschappen, die ze eerst als stedehouders des Konings regeerden, maer daerna smaek in de regeringe gevonden hebbende zich eigenden, en als koningen het gebiet voerden. Onze meening is niet ons in te laten in het wydt beslagh dezer zaken, van de Historischryveren uitgebreit, maer alleen de orde en namen aen te tekenen der Vorsten, die na Alexander tot dezen tydt tot over Persie als koningen geheerscht hebben.

Vooraf evenwel moet aengemerkt worden dat het gezagh der Griexe Vorsten over Persie niet zeer langh geduurt heeft. Want zy onder elkander oneenigh zynde, en uit nydt elkander gedurigh beoorlogende, hebben zich zelven in 't ende verzwakt, en gelegenheit gegeven aen anderen van af te vallen en geheele landen te ontvreemden. Niettemin is by de oude Schryvers eene reex van Macedonieren bekent, die het oppergebiet over Persie gehadt hebben. Alexander zelf had by zyn leven tot Lantvoogt enkel over Persie aengestelt eenen Peucestes, die ook na zyn doot deze waerdigheit behouden heeft, totdat hy daer van door Antiochus, onechten zoon van Filips, en broeder van Alexander, toen Eumenes overwonnen was, door list en gewelt beroofť wert. Deze Antiochus dan heeft den voorrang gehadt der Macedonieren, die sedert koningen van Persie geweest zyn, die wy vervolgens zullen optellen.

I. De eerste is dan geweest de gemelde *Antiochus*, die het bewint had over kleen Asie. Nadat hy Eumenes overwonnen had, bemagtigde hy de opperheerschappy van Asie, Syrie, Babilonie, Persie, en de landen daer onder behoorende. Alle deze mogentheden nochtans most hy afstaen aen Seleucus Nicanor, van wien hy overwonnen wert. Dus wert in zyn plaets koning van Persie.

II. *Seleucus Nicanor*, of *Nicator*, gelyk anderen willen, welke naem eenen *overwinnaer* betekent. Deze regeer-

Digitized by Google

de dertigh jaren langh, makende toen plaets voor

III. *Antiochus Soter*, of den Behouder. Dees regeerde eenentwintigh jaren, en na hem

IV. *Antiochus Theos*, of de goddelyke, die vyftien jaren het Ryk bezat. Na hem quam

V. *Seleucus Callinicus*, of de schoone, die agtien jaren op den troon zat.

Onder de Schryvers is een groot verschil onder welken dezer twee laetste de Parthen afgevallen zyn. Hunne verscheide meeningen by een te halen ware een werk van te grooten omslagh. Volgens het gevoelen van Scaliger en anderen, die wy hier in volgen, is de afval onder beleit van eenen Arsaces, dien Strabo eenen Scyth van geboorte, anderen eenen roover noemen, in het twaelfde jaer van Antiochus Theos geschiet, zynde het derde der CXXXII Olimpiade, en volgens de tydtrekening van Helvicus het 3700 na de scheppinge der werrelt, dat is 248 jaren voor Christus geboorte. Evenwel volgt daer niet uit dat Arsaces aenstonts na zynen afval Persie en de aengrenzende lantschappen bemagtigt heeft. Hierom zyn wy mede van gevoelen, dat Arsaces toen eerst Persie verovert heeft, toen Seleucus Callinicus tegen zynen broeder Antiochus Hierax, dat is, den Onrustigen, oorlogh voerde, zynde ontrent het zeventiende jaer zyner regeringe. Maer men rekent in 't gemeen van den afval af, dat de Parthen CCCCLXXIX, of, als anderen willen CCCCLXXVI jaren over Persie geheerscht hebben.

Lyst der Persiaensche Koningen genaemt Arsaciden. De lyst der koningen, die ter eere van de eerste altemael den zelven bynaem van *Arsaces* behielden, is deze. Maer daer staet te letten, dat de getalletters achter de namen gestelt de jaren hunner regeringe beteekenen, zynde die, waer van geene zekerheit is, overal uitgelaten.

Koningen der Persen.

		jaren.
1.	*Arsaces* de I. regeerde	
2.	*Arsaces* de II. . . .	20
2.	*Pampatius* of *Phrahartes*, anders *Arsaces* de III. . . .	12
4.	*Pharnazes* of *Arsaces* de IV.	8
5.	*Mithridates* I. of *Arsaces* de V.	47
6.	*Phraates* of *Arsaces* de VI.	28
7.	*Artabanus* I. of *Arsaces* de VII.	2
8.	*Pacorus* de I. of *Arsaces* de VIII.	
9.	*Phraates* de II. of *Arsaces* de IX.	
10.	*Mithridates* de II. of *Arsaces* de X.	
11.	*Orodes* of *Arsaces* de XI.	
12.	*Phraates* de III. of *Arsaces* de XII.	
13.	*Tiridates* of *Arsaces* de XIII.	
14.	*Phraataces* of *Arsaces* de XIV.	
15.	*Orodes* de II. of *Arsaces* de XV.	
16.	*Boaones*, anderen noemen hem *Vonones*, of *Arsaces* de XVI.	

Zyn zoon Meherdates verkreegh het Ryxbestier niet. Maer daer volgde, uit een ander geslacht.

17.	*Artabanus* de II. of *Arsaces* de XVII.
18.	*Bardanes*, of *Vardanes*, of *Arsaces* de XVIII.
19.	*Gotarzes* of *Arsaces* de XIX.
20.	*Vologeses* de I. of *Arsaces* de XX.
21.	*Artabanus* de III. of *Arsaces* de XXI.
22.	*Pacorus* de II. of *Arsaces* de XXII.
23.	*Cosdroes* of *Arsaces* de XXIII.
24.	*Vologeses* de II. of *Arsaces* de XXIV.
25.	*Vologeses* de III. of *Arsaces* de XXV.
26.	*Artabanus* de IV. of *Arsaces* de XXVI.

Deze Artabanus is de laetste der Partische koningen geweest, die over alle de lantschappen van Persie geheerscht, en met de oude Romeinen zware oorlogen gevoert hebben. Want hy wert in het vyfde, gelyk Agathias zegt, of, gelyk anderen willen, in het tiende jaer des gebiets van Alexander Severus, Roomsch Keizer, (dit is volgens de tydtrekeninge van Scaliger en Helvicus 228 of 232 jaren na Christus geboorte, en 4176 of 4179 jaren sedert de scheppinge der werrelt) door eenen geboren Persiaen, genaemt Artaxerxes, van zyn ryk en leven berooft. Eenigen willen dat de vader van dezen Vorst zekere Pavecus, leertouwer van zyn hantwerk, geweest zy. Anderen weder zeggen dat Pavecus geene kinders hebbende, en uit de starren voorziende dat de afkomst van zekeren soldaet, genaemt Sannus, die by geval ten zynen huize was komen herbergen, vermaert en gelukkigh zyn zoude, zyn huisvrou by hem heeft doen leggen; uit welke vermenginge Artaxerxes zou geboren zyn. De lezer heeft zyne vryheit van hier geloof aen te slaen zoo verre het hem belieft. Maer het is zeker dat Artaxerxes in verstant en de kennisse der *Magie*, of Persiaensche wysheit zeer uitmuntende geweest is. Van hem ook zyn alle de volgende koningen afkomstigh, die (a) Agathias en anderen uit de schriften der Persianen getrokken, en ons in deze orde ter gedagtenisse nagelaten hebben.

(a) Vid. L. IV. de bell. Goth. & al. peregr. hist. c. 11. seqq. coll. lib. II, c. 14.

Het geslacht van Koningh Artaxerxes.

		jaren,	maend.
1.	*Artaxerxes* de I. regeerde	14	10
2.	*Sapores* de I. . . .	31	
3.	*Ormisdas* de I. regeerde 1 jaer en 10 dagen.	1	
4.	*Uraranes* de I. .	3	
5.	*Uraranes* de II. . .	16	
6.	*Uraranes* de III. bygenaemt *Seganesna* . .		4
7.	*Narses*. . . .	7	9
8.	*Misdates*. . .	7	9
6.	*Sapores* de II.		

Dees wert nogh ongeboren zynde, in zyns moeders lichaem, tot koning verklaert, wordende de kroon, die men op zyn hooft niet zetten kon, op haer lichaem

Digitized by Google

lichaem gelegt. Hy regeerde 70 jaren.

10. *Artaxerxes* de II. zyn broeder . . 4
11. *Sapores* de III. zoon van Artaxerxes. . . 5
12. *Uraranes* de IV. bygenaemt *Kermensat*. . . 11
13. *Izdigertes* de I. dien Procopius wil, dat de Keizer Arcadius tot voogt over zynen zoon Theodosius den II. gestelt heeft. Hy regeerde het Ryk van Persie. . 21
14. *Uraranes* de V. . . 20
15. *Uraranes* de VI. zoon van den voorgaenden, by anderen genaemt *Izdigertes* de II. regeerde 17 jaren en 4 maenden.
16. *Perozes*. . . 20
17. *Valens*, broeder van Perozes, by anderen genoemt *Obalas*. . 4

18. *Cabades*, zoon van Perozes. Deze willende eene wet invoeren, waer by yder man vry zou staen gemeenschap te hebben met alle vrouwen, het zy zy getrout of ongetrout waren, wert hierom in het elfde jaer zyner regeringe afgezet, en in het kasteel der vergetenheit gevangen gehouden. In zyn plaets wert gekoren zyn broeder Zambases, of Zamaspes, die maer vier, of, zoo anderen willen, maer twee jaren regeerde. Want Cabades ontvluchtte zyn wachters door hulp zyner Gemalinne, die zich zelve voor hem aen den kerkermeesters wellust opofferde, nemende zyn toevlucht tot de Hunnen, genaemt *Enthaliten*. Hier troude hy de dogter des konings van dit volk, en verworf een groot heirleger, waer mede hy naer Persie getrokken zyn koningkryk hernam, dat hy sedert de boven genoemde elf, nogh dertigh jaren bezat. Zoodat al de tydt van Cabades en Zambases regeringe samen uitmaekt 41 jaren.

19. *Cosroes de Groote*, zoon van Cabades heeft zware oorlogen gevoert tegen de Keizers Justinianus en Justinus, en geregeert . . . . . 48 jaren.
20. *Ormisdas* de II. . . . 8
21. *Cosroës* de II. . . . 39
22. *Siroes*. . . . 1
23. *Ardeshir* regeerde 7 maenden.
24. *Baraz* of *Sarbaras*, regeerde 6 maend.
25. *Baram* of *Barnarim*, regeerde 1 jaer en 7 maenden.
26. *Ormisdas* de III. . . 2 jaren.
27. *Jezdegird* of *Jazdgerd* de II. 20 jaren.

De koningen hier opgetelt worden by de Arabische en niewe Persische Schryvers met andere namen, met hunne tael overeenkomende, uitgedrukt: welke hier op te tellen de wytloopigheit niet toelaet. Ook kan de lezer zyn genoegen hier ontrent vinden in het kort vertoogh van de Persiaensche koningen, opgestelt door den Heer D. T. V. Y., Edelman van de betkamer des konings van Vrankryk (*a*).

(*a*) des Etats, Empires, Royaumes, & Principautes du monde p. 702. seqq.

Ondertusschen staet kortelyk aen te merken dat Persie onder de zes laetste koningen wederom niet weinigh geleden heeft, en eindelyk onder een vremt jok gebragt is. Want nadat *Muhammed*, de verleider, in het agthondert en tweede jaer der Alexandrynsche jaerrekeninge, op den tweeentwintigsten dagh der maent Nisan, dat is den 22 van April 572 na Christus geboorte, in de werrelt gekomen was; in het zeshondert en elfde, wanneer hy veertigh jaren out was, zyne gewaende Prophetische openbaringen verbreit had; in het zeshondert en tweeentwintighste van de *Koreischthen* uit *Mecca* gedreven, en naer *Medina* gejaegt was; en sedert in het jaer 629 en de volgende *Chaibar*, *Mecca*, het lantschap *Tebac*, en byna geheel *Arabie* door de wapenen overweldigt hadt; en eindelyk in den jare 634, het elfde der *Hechira*, of zyner vlucht naer *Medina*, aen eene vallende ziekte en koorts gestorven was; is *Abubecr*, of *Abubakar*, zoon van *Amer* en *Salma*, en vader van *Aijischa*, de derde gemalinne van *Muhammed*, door het volk tot eersten Kalife, of Opperhooft van het werreltlyk en geestelyk bewint der Muhammedanen verkoren. Hem volgde in de regeringe *Omar* of *Homar*, zoon van *Elkateph*, die ontrent den jare 640 na Christus geboorte den koning Jezdegird op de vlucht gedreven, de stadt *Madajina*, waer in *Cosroës* eermaels zyn hof hielt, verovert, en byna geheel Persie onder zyn gewelt gebragt heeft. Zyn hof was te Bagadat. Hy zat over de drie jaren, wierd in het vierde jaer zyner regeringe van eenen Persiaenschen knecht, genaemt *Abululua*, met drie wonden vermoort. Na hem wert tot Kalife aengestelt zeker *Othman* of *Osman*, zoon van *Affan* en *Bisa*, die *Idzgird*, die zich weder eenigsins herstelt hadt, in de 31 *Hechira* of in't jaer sedert Christus geboorte 651, overwonnen, gedoot, en dus alle de landen van Persie overweldigt heeft, nadat die door de nakomelingen van Artaxerxes in het geheel 461, of, als anderen willen, 457 jaren beheerscht waren. Dus volgen nu hier in orde de Kalifen, of Persiaensche Koningen, die Muhammedanen van geboorte geweest zyn, zoo als ik die uit de Persische schryvers Mirkond, Abulpharaji, en andere getrokken heb.

Regeerders van Persie uit de Kalifen, genoemt Omniaden.

1. *Othman* of *Osman*, de III Kalife van Abubecr afgerekent, en eerste Koning van Persie, regeerde 11 jaren, 6 maenden.
2. *Aly*, de IV Kalife. . 4 9
3. *Al Hasen* of *Acem*. . . 6
4. *Muavi* of *Mauvya* de I. 19 6
5. *Jezid* of *Thezid* de I. . 3 8

6. *Mua-*

6. *Muavi* of *Mauvya* de II. regeerde 4 maenden.
7. *Abdalla.* } met malkander
8. *Marwan* de I. } een jaer.
9. *Abdolmalec.* . . 21 1
10. *Walid* of *Oelid* de I. . 9 8
11. *Soleyman Ben Abdolmalek.* 2 6
12. *Omar* of *Homar.* . 2 5
13. *Jezid* of *Thezid* de II. . 4 8
14. *Ochon*, van anderen genaemt *Hisiam*, *Haschan*, *Heschan*, of *Evelid.* . . 19 8
15. *Walid* of *Oelid* de II. . 1 2
16. *Jezid* of *Thezid* de III. . 6
17. *Ibrahim* of *Ebrahem.* . . 3
18. *Harwan* de II. . 5

De zeste Kalife, of vierde heerscher over Persie, met name *Muavi*, anders *Muaviah Ben Abu Sofian*, was afkomstigh van eenen aenzienlyken Arabier, genaemt *Ommiah.* Daerom worden hy en zyn navolgers tot Maruan den II. toe gemeenlyk by de schryvers *Ommiaden*, en van de nakomelingen van Aly spotsgewyze *Farae-na Beni Ommiah*, dat is, Foraoos of tyrannen uit den geslachte van Ommiah genoemt. De leste der Ommiaden Maruan de II. wert in het hondert en dertighste, of, zoo anderen willen, in het hondert en tweeendertighste jaer der *Hechire*, zynde het 747 of 749 na Christus geboorte door de *Abbassiden* in Syrie overwonnen, in de vlucht gegrepen, en in een dorp van Egipten omgebracht. Toen quam het Kalifaet of Oppergebiet aen *Abul-Abbas Saffah*, eenen *Abbasside*, dus genoemt, om dat hy in den vierden graet der nedergaende linie afkomstigh was van *Abbas*, zoon van Abdalmothleb, Muhammets grootvader. Zyne nakomelingen hebben het Ryk ontrent 500 jaren bezeten. Zy volgen elkander in dezen rangh.

De Kalifen genoemt Abassiden.

1. *Abbul Abbas Saffah*, zoon van Muhammet, zoons zoon van Aly, den zoon van Abdalla, en zoons zoon van Abbas, den Oom van Muhammeth den valschen propheet, regeerde 4 jaren, 9 maenden.
2. *Abugiafar*, zoon van Almansor, broeder van Saffah, regeerde 22 jaren.
3. *Mahadi Billa*, zoon des voorgaenden, regeerde 3 jar. 1
4. *Hadi* of *Eladi Billa*, zoon van Mahadi. . 1 3
5. *Harum Raschid Billa*, broeder van Hadi. . 23 2½
6. *Abu Abdalla Amin*, zoon van Harum. . 9 9
7. *Al Mamun*, broeder van Amin. . . 20 8
8. *Abu Ezach Motassem*, of *Matacon*, zoon van Harum. . . 8 8
9. *Harum Watec*, zoon van Motassem. . . 5 9
10. *Al-moto Wakkel*, zoon van Motassem. . . 14 9
11. *Montasser*, zoon van Motowakkel. . . 6
12. *Ahmed Abul-abbas Mustain*, zoon van Motassem. 3 9
13. *Motaz*, dien anderen noemen *Almatez Billa*, zoon van Moto-wakkel. . 3
14. *Mothadi Billa*, zoon van Wathec. . . 11
15. *Ahmed Abul Abbas Motamed Billa*, zoon van Moto-wakkel. . 23
16. *Motadhed* of *Motazed Billa Ahmed*, zoon van Muaffic, en zoons zoon van Moto-wakkel. . 9 9
17. *Moctafi Billa*, zoon van Motadhed. , 6 7½
18. *Giafar Abul Fadlus Moctader Billa*, zoon van Motadhed. . 24 11
19. *Mohammed Al Mansur Al Kaher Billa*, zoon van Motadhed. . 1 5
20. *Ahmed Al Radhi* of *Razy Billa*, zoon van Moctader. . . 6 10
21. *Ibrahim Abu Ishacus al Moctafi Billa*, zoon van Moctader. . . 6 11½
22. *Abdalla Abulcasin Moctacfi*, zoon van Moctafi den I. . . 1 4
23. *Fazele Abulcasin Mothi Billa*, zoon van Moctader. 29 6
24. *Abdel Kerim Abubecr Al Thai* of *Tayaha*, zoon van Mothi. . . 17 20½
25. *Ahmed Abulabbas Al Kader Billa*, zoon van *Ishac*, en zoons zoon van Moctader. . . 41 4
26. *Abdalla Abugiafar Al Kayem*, *Beamaryla*, zoon van Kader. . . 44 6
27. *Al Moctadi Billa*, zoon van Muhammed, zoons zoon van Kayem. . . 19 5
27. *Ahmed Al Mostadher*, of *Al Mostazer Billa*, zoon van Moctadi. . 25 6
29. *Al Mostarshed Billa*, *Abu Mansur*, zoon van Mostadher. . . 17 7
30. *Abu Iaafar Al Mansur*, gebynaemt *Al Rashed Billa*, zoon van Mostarshed. . 2
31. *Muhammed Al Moctafi Beamrilla*, zoon van Mostadher. . 24 11
32. *Issuf Al Mostanjed Billa*, zoon van Moctafi. . 11
33. *Abu Muhammed Al Hasan Al Mostadhi Beamrilla*, zoon van Mostanjed. . 9 8

Digitized by Google

34. *Aleman*, *Al Naser Ledinilla*, zoon van Mostadhi. . . 40 11
35. *Al Dhaer Billa Odatoddin Abu Nasr Mohammed*, zoon van Al Naser. . . 9½
36. *Abujaafar Almansur*, *Al Mostanser Billa*, zoon van Al Dhaher. . . 18 11
37. *Al Mostazem Billa*, zoon van Mostanser. . 11 7

Deze laetste is in het 654, of, als anderen zeggen, in het 656 jaer *de Hechire*, zynde het 1256 of 1258 jaer na Christus geboorte, van den Mogolschen of Tartaersen Keizer *Hulacu Chan* overwonnen, en met zyne zoonen omgebragt: met wiens doot het Kalifaet van Bagadet een einde genomen heeft. Dus zyn alle de Kalifen, die mede over Persie geheerscht hebben, samen in getal geweest zevenenvyftigh, als men Muhammet den gewaenden profeet uitzondere. Hier staet weder te letten op eene nieuwe verandering. Want deze Kalifen hadden al iets van hun aenzien onder de regeringe hunner veltoversten en andere nieu opkomende Sultanen ten tyde van *Ahmed al Rhadi* verloren, zoodat ze naeulyx den naem van Oppervorsten behielden. Echter wordenze by *Tarik al Abbas*, *Akhbar Beni al Abbas*, en *Abdalla Ben Hussan* in zyn boek, genoemt *Assas fifadhl beni Abbas* als Koningen en Opperheerschers van Persie gemelt: Doch hun grootste magt is voornamelyk gebroken door de Mogolsche Tartaren, die al ten tyde van den *Calife al Naser* begonnen te stroopen door gansch Persie, Armenie en kleen Asie, hedensdaegs Natolie genoemt. Evenwel zynze door den Kalife *Al Monstanser Billa* in het 623 jaer der *Hechire*, zynde het 1226 jaer na Christus geboorte, door gewelt van krygsbenden uit Persie verdreven. Maer eindelyk hebben zy inzonderheit onder Hulacu Chan hunne heerschappy over Persie bevestigt. Nu geef ik hier in orde op alle de Mogolsche koningen van den beginne af aen dat ze Persie bemagtigt, en het zelve geregeert hebben, naer het bericht van Abul Pharajus, *Maraschi* of *Marakschi*, *Mirkond*, Eduard Pococki, en anderen.

1. *Gengiz Khan*, of, als Abul-Pharaius zegt, *Ingiz Chan*, wert in het voornoemde jaer door den Calife Abujaafar Al Mansur, Al Mostanser Billa, in zyne overwinningen gestuit, en uit het grootste gedeelte van Persie gedreven. Hy regeerde in't geheel zoo over zyn eige lant, als over Persie . . . . 25 jaren.
2. *Oktaji* of *Jogtai Khan*, zyn zoon. . . 13
3. *Gajuk Khan*, zoon van Oktaji. . . 1
4. *Manchuka Khan*, zoon van Tuli, en zoons zoon van Jingiz Khan. . . 9 of, als andere willen 13
5. *Hulacu Khan*, of *Holagu Chan*. . . 6 hoewel anderen zeggen 9
6. *Abaca Khan* of *Haib Kai Chan*, zoon van *Hulacu Khan*. . 17
7. *Ahmed*, of *Hamed Khan*. 2 2
8. *Argun Khan*. . . 7
9. *Caichtu Khan*, dien Teixera en anderen noemen *Ganiatu Khan*, zoon van Abaca, regeerde ontrent 4 7
10. *Baidu Khan*, zoon van *Targihi* of *Targai*, zoons zoon van *Hulacu Khan*, regeerde . . 1
11. *Kazan Khan*, of *Gazun Khan*, zoon van *Argun Khan*. . . . 8 10
12. *Giyatho' ddin Chodabanda Mohammed Khan*, by anderen ook enkel genoemt *Mohammed* of *Alyaptu Khan*, zoon van *Argun*. . . 12 9
13. *Abu said Bahadur Khan*, zoon van *Mohammed Chodabandah*, regeerde 19 anderen zeggen . . 9

Dees was de laetste van het geslacht van *Genghiz Khan*, hoewel *Maraschi* in zyne historie van de Mogols nogh eenen bybrengt, genoemt *Arba Khan*, die tot vader had *Senghi Khan*, en tot grootvader *Malec Timur*, die een zoon van *Artak Boga*, zoons zoon van *Tuli*, en overkints kint van *Genghiz Khan* was. Niettemin voegt hy 'er by dat *Arba* niet langer dan vyf maenden geregeert heeft. Hier uit blykt dan dat dit geslagt der Persische koningen ontrent het 736 jaer der *Hechire*, of na Christus geboorte het 1335, uitgestorven is, en dus opgehouden heeft. Want na de doot van *Bahadur*, of, als anderen willen, *Arba Khan*, trokken de Lantvoogden het gebiet der landen, waer over ze door de koningen gestelt waren, naer zich, willende langer niemant boven hun hooft erkennen. Zulk een gebiet bleef niet zonder onderlinge twist in wezen tot dat *Timur*, voerende den bynaem van *Lenc*, dat is, *hinkende* of lamme, en van de Europesche schryvers gemeenlyk genoemt *Tamerlan*, in den jare 771 der *Hechire*, of 1369 na de geboorte des Heilants, met algemeene stemmen der Tartaren tot koning verheven wert, en zeventien of (want dus willen anderen) agtien jaren daerna het koningkryk van Persie bemagtigde, waer over hy en zyne nakomelingen in de orde, die hier volgt, het gebiet gevoert hebben. 1. *Ti-*

1. *Timur Lenc Soltan*, regeerde de Tartaren en Persianen te gelyk in 't geheel . . . 30 jaren.
2. *Shah Ruch Bahadur Soltan*, zoon van *Timur Lenc*. 43
3. *Al Malec, al Said, Mohammed Ulug Beg*, zoon van *Shah Ruch*. . . 2 9
4. *Abdo' llatif Mirza*, zoon van *Ulug Beg*. . . 6
5. *Mirza Abdollah*, zoon van *Ibrahim*, en zoons zoon van *Shah Ruch*. . 1
6. *Mirza Soltan Abusayd*, zoon van *Mohammed*, zoons zoon van *Miran Shah Gurga*, en overkints kint van Timur. . 18
7. *Mirza Soltan Mohammed*, zoon van *Abusayd*, of, als anderen willen, van *Baisankor*, wiens vader was *Shah Ruch* regeerde 28
8. *Mirza Babor Soltan*, zoon van *Omar Scheikh*, en zoons zoon van *Abu Said*.
9. *Mirza Al Malec*, dien anderen noemen *Mohammed Soltan*, zoon van Aby Said, die een overkints kint was van *Timur Lenc*. . . . 20
10. *Soltan Hosain Mirza*, zoon van *Manzur*, en kints kint van *Baikra*, wiens vader was *Omar Scheikh*, zoon van *Timur*, regeerde ontrent. . . 28
11. *Mirza Badio 'zzaman* of *Badi Alzaman*, zoon van *Hosain*, regeerde te gelyk met zynen broeder *Mirza Modhaffer*.
12. *Abu'l Mahan Mirza* en *Gil Mirza*.

Deze twee zyn de laetste Vorsten geweest uit het geslacht van Tamerlan, die Persie geregeert hebben: aengemerkt zynde evenwel dat deze Vorsten altemael juist niet over alle de landen tot Persie behoorende geheerscht hebben, maer al meest gestelt zyn geweest over eenigh gedeelte van dat Ryk, even als de volgende ook het zelve gedaen hebben. Want nogh in de vyftiende eeu na Christus geboorte zyn 'er twee andere geslagten, gesproten uit de Turcomannen bekent geweest, die ook een deel van Persie bezeten hebben, en daerom mede onder de regeerders dier landen gerekent worden. Het eerste wert genoemt *Kara Koyunli*, dat is het *zwarte schaep*, waer uit de volgende koningen gesproten zyn;

1. *Kara Issuf*, dat is *Josef de Zwarte*.
2. *Amir Scandar*, zoon van *Issuf*.
3. *Ioon-xa* of *Johan Shah*, zoon van *Scandar*.
4. *Acen Ali*, zoon van *Joon Xa*.

Deze beide, vader en zoon, zyn verdelgt door *Hasan Al Tawil*, gesproten uit het tweede Turcomannische geslacht, by de schryvers genoemt *Ak Koyunli*, dat is, het *witte schaep*. De koningen hier uit gesproten zyn de volgende:

1. *Tur Ali Beg*.
2. *Phacro' ddin Kosli Beg*, zoon van *Tur Ali*.
3. *Karah Ilug Othman*, die in den oorlogh sneuvelden, dien hy had met *Amir Scandar*, ontrent het jaer 809 der *Hechire*, out geworden zynde over de 90 jaren.
4. *Hamzah Beg*, zoon van *Ilug Othman*, regeerde ontrent 39 jaren.
5. *Johan Gir*, zoon van *Ali Beg*, en zoons zoon van *Othman* regeerde 24 jaren.
6. *Hasan' Al Tawil*, dat is, *de Lange*, dien Teixera noemt *Ozun Azenbek*, en Leunclavius in zyne Turkse geschiedenissen *Usun Chasan*, waer ontrent aen te merken is dat *Usun* in de Turxe tael ook zoo veel zeggen wil als *de Lange*; was ook een zoon van *Ali Beg*, en broeder van *Johan Gir*, hebbende (gelyk men voorgeeft) tot gemalinne gehadt *Despina*, dogter des Griexen Keizers *Calo-Iohannes*, die gebiet voerde over Trapezunde en Pontus. Hasan storf in het jaer 883 der *Hechire*, zynde anders het jaer na Christus geboorte 1478, hebbende geregeert ontrent 11 jaren.
7. *Chalil Beg*, of, gelyk hem Teixera noemt, *Sultan Kalil*, zoon van *Hasan*, regeerde zes maenden en een halve.
8. *Yacub Beg*, zoon van *Hasan*, en broeder van *Chalil*, een geleert en vernuftigh dichter regeerde 12 jaren 2 maenden.
9. *Masih Beg*, vierde zoon van *Hasan*, behielt de kroon niet, wegens den tweespalt der Ryxvorsten. Waerom van eenigen *Ali Beg*, zoon van *Chalil* koningh verklaert wert. Evenwel omdat alle de grooten niet even veel gevallen hadden in deze keure, quam *Bai Sankar Mirza*, zoon van *Yacub Beg*, maer tien jaren out zynde tot de kroon. Dees bleef in eenen veltslagh nadat hy een jaer en 8 maenden geregeert had.
10. *Rustam Mirza*, of *Rostambek*, zoon van *Maksud*, en zoons zoon van *Hasan*, regeerde 5 jaren, en 6 maenden.
11. *Soltan Ahmed*, of *Hagmed Beg*, zoon van *Ogurlu Mohammed*, en zoons zoon van *Hasan*, regeerde ontrent een jaer.
13. *Alwand Mirza*, dien Teixera noemt *Alwan Bek*, zoon van *Yuseph* of *Issuf Bek*, en zoons zoon van Hasan, regeerde een jaer.
13. *Morad*, zoon van *Yacub Beg*, heeft geregeert ontrent zeven jaren.

Deze *Morad* is de laetste van dit koningklyk geslagt geweest; zynde van *Shah*

Ismael

Ismael in het 914 jaer der *Hechire*, of naer onze rekening in het 1507 op de vlucht gedreven, en van zyne landen en ryk berooft; zoo dat al van over de twee eeuwen af Persie van een ander koningklyk geslacht tot op onze tyden toe is geregeert. Wy zullen deze Vorsten tot dezen tegenwoordigen toe in deze orde afleiden, en hunne namen kortelyk aentekenen.

Sceich Haidar, een zoon van *Jonaid*, die eenigen zeggen dat afkomstig geweest is van *Ali*, schoon zoon van *Mohammed*, is de stamheer der volgende koningen geweest. Zyn vader *Jonaid*, of *Gioneid*, gelyk anderen zeggen, wert, even als zyn outovergrootvader *Sheik-sefi* of *Saffio'ddin*, zoon van *Gabriel*, die zyn afkomst van *Hosain*, zoon van *Ali* afrekende, voor eenen Heiligh gehouden, en had te *Ardavel* of *Ardebil*, gelegen in de provincie *Adirbaizam*, grooten toeloop van volk. Zulk een opgang van naem en aenhang van menschen verveelde geweldigh *Joon Xa* koningh van Persie uit het geslacht van *Kara Koyunli*, of het *zwarte schaep*, zoodat hy hem de byeenkomst van zoo veele menschen verbood. *Jonaid* gestoort over dit verbodt week hier op met zynen aenhangh naer *Diarbek*, zynde de lantstreek van *Bagdad* en *Mosul*, daer hy van den koning dier gewesten *Hasan al Tawil*, by anderen genoemt *Azenbeck* en *Usun Chasan* vriendelyk ontfangen wert, die hem daerna zyn eige dogter, of zuster (want hier in verschillen de gedenkschriften) genaemt *Kadija Katum*, ten huwelyk gaf, by welke vrou hy dezen zoon *Scheich Haidar* gewonnen heeft. Naderhant stroopten *Jonaids* aenhangers onder voorwending van heiligheit en yver voor hun gevoelen door geheel *Gurgestan*, dwingende al wie ze gevangen kregen hun toe te vallen. Dus voortrukkende overweldigdenze ook *Trebizonda*, en den koning dier lantstreek omgebragt hebbende steldenze *Haidar* zoon van *Jonaid* op den troon. Ondertusschen had ook zyn schoonvader of zwager *Hasan* of *Azenbek* den koning *Joon Xa* nevens zynen zoon *Acen Ali* overwonnen, en omgebragt, bemagtigende aldus het grootste gedeelte van het Persiaensche Ryk. *Jonaid* door de gelukkige gevolgen zyner ondernemingen tegen die van *Gurgestan* aengemoedigt begaf zich met zyne aenhangelingen verder op naer *Schirvan*, een provincie van Persie aen de Kaspische zee: maer wert daer geheel met alle de zynen geslagen van de inwoners, die geen goedt oogh op hem hadden. Men wil dat *Haidar* zyn zoon ook eene dogter van *Hasan* of *Azenbek*, genaemt *Alemcha*, getrout, en met eenige troepen, die hy van zynen schoonvader ontfangen, of, naer het gevoelen van anderen, zelf verzamelt hadt, geheel *Gurgestan* afgelopen heeft: dogh, als hy tegen *Feroxhzad*, koningh van *Schirvan*, te velde getogen was om zyns vaders doot te wreken, met zyne zonen in den slagh gebleven is, twee alleen uitgezondert, namelyk *Ismaël* en *Yar Ali*, dien anderen noemen *Ali Parcha*. Deze werden van hunnen oom *Yacub Beg* na huns vaders doot gevangen genomen, dogh eindelyk van *Rustam Mirza*, die hem in het gebiet volgde, in vryheit gestelt onder deze voorwaerden, dat ze by 's vaders grafstede in het gewaedt van arme luiden zich zouden ophouden. Zy deden 't, totdat *Rustam Mirza* quam te sterven, wanneerze weder van daer vloden uit vrees voor *Ahmed Soltan*, die in *Rustams* plaets den troon beklom. Eindelyk bragt *Ismael* ten tyde des konings *Alwand Mirza* een geheel heirleger op de been, by een getrokken uit menschen, die het gevoelen van *Aly* aenhingen. Met deze krygsmagt sloegh hy *Alwand* nevens zynen zoon *Morad*, ook de overige koningen van *Schirwan*, *Diyarbek*, *Bagdad*, en anderen, overweldigende dus alle de landen van Persie met zulk een geluk, dat hy in dat Ryk gevestigt wiert, en zyne naneven tot dezen tydt toe de kroon van Persie dragen. Hy noemde zich *Sofi*, dat in het Arabisch iemant betekent, die slecht in wolle gekleet gaet, en een yverigh Muzulman is. Met welk gewaedt *Ismaël* naer allen schyn zynen vorigen staet heeft willen te kennen geven. Hy was veertien jaren oudt, als hy koningh wert, regeerde vierentwintigh jaren lang, en ging agtendertigh jaren out geworden den wegh van alle vleesch. De koningen van Persie dan uit dit geslacht volgen elkander in deze orde.

1. *Shah Ismaël Sofi* regeerde 24 jaren.

2. *Shah Tahmasp*, of *Xa Tahmas*, wert van zyne gemalin, die hem eenen zoon genaemt *Haidar* gebaert had, vergeven, stervende in den jare na Christus geboorte 1576 in den ouderdom van 68 jaren, hebbende geregeert 54 jaren.

3. *Shah Ismaël* de II, zoon van *Tahmasp* storf in den jare 1578, geregeert hebbende een jaer, en 10 maenden.

4. *Shah Muhummed Chodabandah*, zoon van *Tahmasp*, en broeder van *Ismaël* den II. was blint. Hy storf in den jare 1585, nadat hy zes of, als anderen willen, zeven jaren geregeert hadt.

5. *Shah Abbas*, zoon van *Chodabandah* een staetkundigh Vorst, storf in den jare 1629, oud geworden zynde 63 jaren, nadat hy geregeert had 45 jaren.

6. *Sam Myrza*, zoon van *Sefi Myrza*, dien zyn vader *Abbas*, omdat hy van het volk bemint was, vermoorden liet. Toen nu *Sam Mirza* koningh wiert, noemde hy zich, uit bevel zyns grootvaders *Shah*

Digitized by Google

Sefi. Hy ſtorf in den jare 1642, hebbende geregeert 12 jaren.

7. *Shah Abbas* de II. zoon van *Shah Sefi* regeerde 24 jaren, en ſtorf in den jare 1666.

8. *Shah Selim*, zoon van *Abbas* den II, ſtorf in den jare 1694 op den negenden van Oogſtmaent, nadat hy 28 jaren geregeert hadt. Hem volgde in het gebiedt zyn zoon

9. *Shah Selim* de II, of *Soliman Huſſain*, de tegenwoordige Koningh van Perſie, die na zyns vaders doot in den jare 1694 het gebiet aenvaerd heeft.

Hier mede zal ik het verhael der Koningen van Perſie beſluiten, niet twyffelende of de lezer zal myne beloften voor nagekomen houden, en zyn genoegen hier ontrent vinden. Nu is het tydt dat wy met onze Reisbeſchryvinge voortgaen, en onzen verderen togt tot onze aenkomſt in het vaderlant vervolgen.

LXX. Hooftstuk.

Uitgraving eener rivier. Toereding tot vertrek uit Perſie. Vertrek van Spahan. Komſt tot Kasjan, Cohm, en Sauwa. Ontmoeting van den Franſchen Gezant. Beſchryving der ſtadt Kasbin. Sultanie. Komſt tot Zim-gan en Ardevil.

Uitgraving eener rivier.

IN deze dagen zag men een begin van den arbeit aen het uitgraven der rivier Zenderoe by de brug *Alla Werdie-Chan*, waer aen wel vyf of zes hondert menſchen werkten. Hier toe was een getal geſchikt van zeventigh duizent mannen, waer toe de Armeniers van Julfa op hunne eige koſten 6000 moſten leveren. Dit geſchiedde om het water des te beter zynen doorloop te doen hebben, daer anders, gelyk voorheen gezegt is, by wylen groote ſchade door de afſpoeling veroirzaekt wort. Maer hoe zy 't maken, de kanten, die ze met aerde of ſlyk ophoogen, worden door de kracht van het hooge water lichtelyk weder afgeſpoelt, dewyl al deze arbeit geſchiet zonder eenige inheijing van palen, of andere hulpmiddelen.

Op den 25 der maent February quam hier tydingh met brieven uit *Taurus*, dat de gemelde Gezant Michel van Conſtantinopolen daer was aengekomen, gelyk ook de voornoemde byzit van Fabre, zynde Michel voor eenige weken van daer naer dit Hof vertrokken met laſt om haer van Erivan weder te rug over Aleppo naer Vrankryk te zenden. Maer zy zyn aenkomſt verſtaen hebbende had zich verder op wegh begeven, en was, als gezegt is, te Taurus aengekomen, van waer hy herwaert aen gereiſt was. Het gemelde wyf, in beſcherming genomen van den Gouverneur der plaets, begaf zich op den zelven wegh, zynde van hem begiftigt voor onderhout met dertig *Mamoedjes*, bedragende ontrent twee dukaten, des daegs. Men zeide dat'er nog een overgebleve François by haer was, nevens ontrent 30 perſonen, die in dienſt des Gouverneurs waren. Dit baerde verſcheide aenmerkingen en overweegingen by alle menſchen, verlangende te weten hoe dit werk eindelyk zou afloopen. Maar wy zullen hier van daer na breeder ſpreken.

Ondertuſſchen vaſtgeſtelt hebbende te vertrekken maekte ik alles tot de reize gereedt, en nam afſcheit van den Engelſchen Agent en verdere vrienden, zoo die in de ſtadt, als die te Julfa waren. Ik gaf een pakket met brieven over, om te verzenden naer Batavie en Gamron, en begaf my in de woninge van ons Opperhooft, waer in ik tot den volgenden dag bleef, nemende des middags myn afſcheit van dezen Heer, wiens Secunde, Diſpenſier, en Aſſiſtent my uitgeleide deden buiten de ſtadt, hebbende by zich zeven voetloopers. Wy quamen ontrent den avont binnen de karwanſera, gelegen tegen over den voorgemelden Koninglyken tuin, genaemt *Koesgonna*. Wy deden ons avontmael by fakkellicht, dewyl de duiſternis begon te vallen, met de koude ſpyzen, die wy met ons genomen hadden. Na den leſten dronk van afſcheit reden deze vrienden weder heen, en ik leide my te ruſt, zeer onluſtig geworden door zware verkoutheit, den vorigen dagh gekregen. Twee Armeniers, quamen des anderen daegs tegens den avont by my: met welker eenen ik beſloten hadt de reis naer het Vaderlant te doen. Want hy was daer nogh eens geweeſt, en verſtont eenigermaten de Nederduitſche ſpraek.

Toereeding tot vertrek.

Wy zetten onze reize voort des morgens ten negen uren op den tweeden dag van

Vertrek van Spahan.

van Maert, vindende in deze vlakten veele waterloopingen, daer wy door middel van kleene bruggen over reden. Wy hadden het gezicht over veele plaetsen en tuinen, en bespeurden veel waters over het lant. Ten drie uren na den middag quamen wy binnen de karwansera tot het dorp *Riek*, na het afleggen van vyf mylen. De harde wint bragt veel koude by, zynde vele bergen met sneeu bedekt, die op de bergen ontrent Spahan meest gesmolten was. Ons gezelschap bestont in twaelf mannen te paerde. Hier by waren agt lastbeesten, op welker eenige de knechts by het goedt zaten. Drie paerden had ik voor my, de overige waren voor de twee Armeniers, zynde drie of vier voetloopers by de beesten: nog twee andere Armeniers met weinigh Koopmanschap; eenen Georgiaen, en den meester der lastbeesten, mede Armeniers als de voetloopers. Wy hadden besloten gestadigh by dagh, en niet by nacht, te reizen, niet alleen tot meerder zekerheit, maer ook om de koude des nagts te myden. Wy begaven ons des morgens ten zeven uren weder op wegh, en kregen ten twee uren na den middag het einde dezer vlakte, daer twee karwanseraes zyn. Toen raekten wy in 't gebergte, daer wy om de beslotenheit des zelfs weinigh van ons konden zien. Voor den ondergang der zon quamen wy binnen de karwansera *Sardahan*, hebbende agt uren afgelegt. Hier mosten agt stuivers aen tol voor yder lastbeest betaelt worden. Des morgens zaten wy weder op, en het gebergte door zynde raekten in 't begin der vlakte nevens des Konings tuin, genaemt *Garf-tasjabaet*. Hier zagen wy verscheide dorpen en tuinen, ook een andere groote vlakte tusschen de wederzyds leggende bergen, die men ter rechterhant laet. Wy vonden het meeste water op de wegen met ys bezet. Vervolgens over gebergte trekkende quamen wy ten twee uren na den middagh binnen de karwansera aen het dorp *Garf*, na het afleggen van vyf mylen. Deze karwansera vonden wy vry flecht. Ten vier uren na middernacht gingen wy in de voornoemde groote vlakte, die zeer fraei is, voort: tot dat wy ten drie uren na den middagh bleven in de karwansera aen het dorp *Boes-abaet*, agt mylen gevordert zynde. Wy waren meest N. West aengegaen, zonder eenige Lustplaets of woninge te vernemen. De wegh echter is zeer goedt. Dit dorp doet zich tamelyk groots op. Wy scheidden van hier den volgenden dagh, en reden door dezelve vlakte. Dezen morgen reden ons twee Mahometaensche Georgianen voorby, hebbende een gevolgh van dertien of veertien personen by zich, alle voorzien van schietgeweer, lansen, schilden, bogen, en pylen. Zy togen op naer den Koningh, nemende ondertusschen hun vermaek met het schieten met den boogh, en het loopen der paerden, stonden by wylen ook stil. Waerom wy een wyle tydts by elkander bleven. Kort voor den middagh sterkten wy ons hart met spyzen, en wachtten onze lastbeesten af. Ten twee uren quamen we te *Kasjan*, gelegen zes mylen van onze laetste rustplaets. Hier de Basaers doorwandelende kocht ik verscheide stukjes zyde stoffen, die, gelyk ik boven gemelt heb, hier zeer fraei en met uitnemende koleuren gemaekt worden.

Den zevenden der maent nam de groote Vasten der Armeniers eenen aanvang, in welken tydt, bestaende in negenenveertigh dagen, aen deze menschen niet geoorloft is eenigh vleesch, visch, boter, eiers, of melk te eten, al zynze ook op de reize. Het welk hun van hunnen Patriarch hoogh aenbevolen zynde, zy ook stiptelyk onderhouden, etende niet anders dan broot, rys, olie, groente en vruchten: een slechte hartsterking zeker voor reizigers, die gewoon zyn ruimer te leven. Wyn echter, dat nogh iet is, mogenze drinken. Vasten der Armeniers.

Des anderen daegs trokken wy door de zelve vlakte, waer in men aen beide de zyden veele plaetsen ziet. Dezen voormiddagh quamen de voornoemde Georgianen weder by ons ontrent het dorp *Siesjen*, nemende uit onzen voorraedt eenige hartsterkinge. Hier hadden wy het hoogh gebergte meest agter ons. Ten vier uren hadden wy zes mylen afgedaen, begevende ons toen in de karwansera *Ab-bi-sjisjerien*. De andere reizigers begaven zich ook onder dak: want hier zyn verscheide karwanseraes. Des morgens vervolgden wy onzen wegh met het gemelde gezelschap voor een groot gedeelte, ontmoetende verscheide karavanen. Vyf mylen voortgeraekt traden wy ten een uur na den middagh in de karwansera aen het dorp *Gassum-aba*. Den volgenden dagh door dezelve vlakte rydende, hadden wy het gezicht van verscheide plaetsjes, vindende de bouluiden bezigh met het beploegen van het lant, gaende voor elken ploegh twee ossen. Een uur na den middag leiden wy ons neder in de karwansera aen de stadt *Cohm*, vier mylen van onze leste rustplaets. Met den dagh trokken wy door dezelve vlakte, die hier meest woest en onbewoont is. Een uur na den middagh quamen we ontrent eenige vervalle karwanseraes en andere gebouwen. Nog een uur voortgetogen bleven wy in de karwansera *Sjassalaba*, hebbende zes mylen gewonnen. Voor het ryzen der zon spoeiden

Digitized by Google

wy voort door de zelve vlakte, en reden over een brug leggende over eenen waterloop, die door het lant vloeit. Toen trokken wy nogh door verscheide waterloopingen, in welker eene door onvoorzichtigheit van 't volk twee lastbeesten vielen, waer van een het myne was. Men kreeg ze egter daer weder uit, zonder dat ze heel nat waren. Een uur voor den middagh reden wy door een sterk stroomende rivier, waer in de paerden tot den buik door 't water gingen, dogh raekten alle gelukkigh over; uitgezeit een der Armenische dienaers, die van zyn paert, voor een gedeelte met goet beladen, aftuimelde, toen hy de rivier byna doorwaed had. Wy verheugden ons, dat wy dezen zwaren doortogt zoo wel hadden afgelegt. Want onze paerden waren slecht, en daerom in gevaer van vallen, zoodat ik zelf myn lastbeest by den toom leidde, vreezende dat myn goedt, zoo het omviel, nat mogt worden, hoewel ik twee kistjes te Spahan met katoen en wasdoek zorgvuldigh had laten overtrekken, en daerenboven in eenen dikken zak naejen en inpakken. Nu hadden wy nogh verscheide andere waterloopingen door te trekken, hebbende ondertusschen het gezicht van eenige plaetsjes en opgestelde zwarte tenten. Ten drie uren na den middagh hadden wy zes mylen afgelegt, en quamen te *Sauwa*. Aenkomst te Sauwa. Deze plaets is tamelyk groot, en gelykt beter een stadt dan een dorp, leggende ten deele omringt van eenen aerden muur. Zy heeft verscheide torens, en een fraeie groote *Mad-Zjid* ofte Kerk, overdekt met een blaeuw verglaesde koepel. Buiten vint men ook een tamelyk fraeie begraefplaets. Daer is ook veel geboomte even als een bosch, waer aen wy nu om 't saizoen geen aengenaemheit zien konden. Ik bragt aenkomende van de Zuitzyde een gezicht daer van op het papier, De stadt afgeteekent. gelyk hier nevens vertoont wort.

SAUWA.

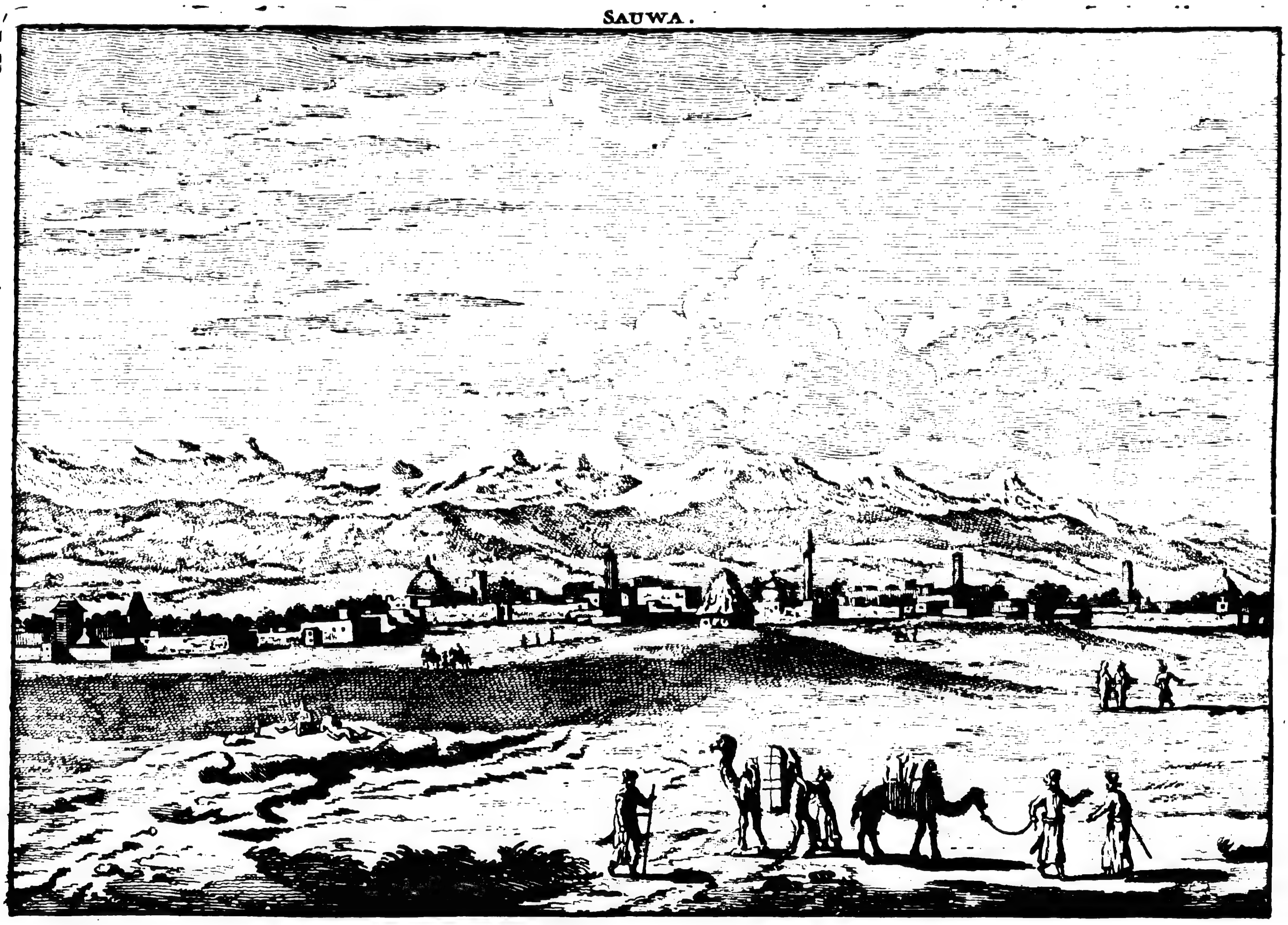

Voor dezen is het een brave stadt geweest, dog nu is zy geheel vervallen, hoedanig het met veel steden in Persie gestelt is. Verscheide karwanseraes zyn'er, tamelyk bequaem om menschen en beesten te herbergen. Hier wort ook tol voor de goederen betaelt, te weten ontrent twaelf stuivers voor elk lastbeest.

Uit den Tolmeester, die onlangs by den Koningh was geweest, verstonden wy dat de byzit van den Gezant Fabre, waer van wy nu al meer dan eens gesproken hebben, daer aengekomen, en Mahometaensch geworden was. Hy had haer zelf gezien, en wist te zeggen dat zy een litteken by haer een oog had. Hy voeg-

Digitized by Google

voegde hier by dat de ſpraek ging, dat ze van den Koning van Vrankryk tot een geſchenk aen den Koning van Perſie gezonden was.

Georgiaens Chriſten berooft.

Hier verſtonden wy dat de wegen zeer onveilig waren, en zelf binnen onze karwanſera een Georgiaens Chriſten was, dien op den wegh vyf mylen van hier door de rovers al zyn goedt was afgenomen. Het waren, zeide hy, tien of twaelf mannen te paert, en twee te voet, alle met ſchietgeweer verzien. Hy hadde zyne karavane laten voorttrekken, en zich te ſlapen gelegt, hebbende ontrent zeventigh gulden aen gelt by zich gehadt. Ik en de twee Armeniers geraekt van medodogen gaven hem zoo veel, dat hy de reis verder naer Kasjan konde voortzetten. Wy namen hier twee perſonen te paerde met eenen brief van den Bevelhebber, dewyl hier geen ſoldaten waren, op dat wy in het naeſt gelegen dorp vyf of zes perſonen mogten hebben met ſchietgeweer gewapent tot onze veilige hoede. Wy bleven hier, om de beeſten te doen uitruſten, tot den veertienden der maent, wanneer wy met het begin van den dageraet voortgingen. Ten tien uren kregen wy het einde der vlakte en het begin van 't gebergte, het welk in een uur overgereden zynde quamen wy in een andere vlakte, en ten twee uren na den middagh aen de plaets *Gangh* genaemt, beſtaende in eenige tuinen en karwanſeraes. De twee mannen, die wy met ons genomen hadden, waren op ons bevel voor uit gegaen, die op ons aennaderen vyf perſonen, met roers en ſabels gewapent, met zich bragten. Met dit gevolg trokken wy zonder vertoeven voort, komende hier ook by ons een karavane met Kamelen. Ten vyf uren leiden wy het neder binnen de karwanſera *Goskaroe*, agt mylen van de plaets daer wy laetſt van afgetrokken waren. Des anderen daegs ten zes uren trokken wy weder voort, en quamen ten tien uren in 't gebergte, daer wy veel water vonden van de ſneeu, die ten deele geſmolten was. Op den middagh waren wy de gevaerlykſte plaetſen, daer de roovers zich onthouden, doorgeraekt. Hier op gaven wy het krygsvolk, dat wy met ons genomen hadden, affcheit. Twee uren na den middagh reden wy voorby de karwanſera *Hoskaroet*, een groot gebou, waer in de roovers zich by wylen onthouden, en zoo'er weinigh menſchen in zyn, die overvallen. Ik reed'er alleen gins en weder in, en vont het huis wilt en woeſt, en vol vertrekken, die ten deele vervallen waren. Ten vier uren quamen wy met eenen zeer harden wint binnen een kleene karwanſera tot het dorp *Alla-ſangh*, dat in veele tuinen beſtaet, zynde nu zes mylen voortgetogen. Den volgenden dagh begaven wy ons weder in dezelve vlakte, waer in veele dorpen en tuinen leggen. Dezen nagt was'er veel regen gevallen, zoodat de wegen vol water lagen. Wy moſten ook verſcheide kleene rivieren doortrekken, hebbende het hoogh gebergte met ſneeu bedekt voor ons. Ten elf uren waren we drie mylen voortgetogen, en quamen in de karwanſera aen het dorp *Abbeſabath*. Met den dagh trokken wy nog door de zelve vlakte met harden wint en koude, zoo dat 'er veel ys in 't water was. De dorpen en tuinen in deze valleien met de rondomleggende hooge ſneeubergen geven geen onaengenaem gezicht aen het oogh, byzonder in goet weder. Ten elf uren doorwaedden wy een breede ſterk loopende rivier, daer de paerden tot den buik in 't water doorgingen. Wy raekten gelukkig over, en reden voorts door veel water, dat op het lant lagh, ook over verſcheide ſteene bruggen, en eenen langen ſteenen ſtraetwegh. Wy ontmoetten eenige Karavanen met Kamelen, en reden kort aen den middagh weder door een groote rivier, vallende een der Armeniſche knegten met zyn laſtbeeſt om verre. Dogh hy wert haeſtigh geholpen. Hier waren wy dicht by een groote karwanſera, en reden vervolgens voor een groot gedeelte over eenen ſteenen ſtraetwegh, waer nevens aen beide de zyden een waterloop vloeide, ſtaende het meeſte lant onder water, behalven nader aen de ſtadt *Kasbin*, daer het hooger en drooger is. Wy hadden dezen dagh eenen wegh van agt groote uren af te doen, en de Zon was al drie uren onder geweeſt, toen wy hem afgelegt hadden: zoodat ons het licht der mane, die toen helder ſcheen, wel te paſſe quam. Aen de ſtadt gekomen zynde reden wy nogh wel een half uur door dezelve, eer wy binnen de karwanſera geraekten; zoo dat wy veertien uren over deze dagreis bezigh geweeſt waren.

Komſt te Kasbin.

Des morgens quam my de tolk van den meergemelden Gezant den Heer Michel verwellekomen, dewyl het gerucht zich verſpreit had dat een Frank of Europeer in deze ſtadt, daer zich de Gezant eenige weken hadt opgehouden, gekomen was. Ik gingh hem na den middag begroeten, om den plicht van beleeftheit te voldoen. Hy ontfing my zeer minnelyk, als zynde een man van groote beleeftheit. Hy was nogh jongh van jaren, en echter van zynen Koningh aen vier andere hoven gebruikt geweeſt, en had den oorlog in Polen bygewoont. Wy bleven een wyle tydts met groot genoegen by elkander. Hy ontdekte my het misnoegen dat hy hadt van in dit Ryk te zyn, daer hy zoo ſlegt onthaelt wiert;

Digitized by Google

wordende voorgegeven dat hy niet als een Gezant van den Koning zynen meester aen dit Hof gezonden was. In tegendeel toonde hy dat hy de eerste was, die door de kroon van Vrankryk in dit Ryk gezonden was. Hier van, zeide hy, mosten zyne brieven en aenzienlyke geschenken, bewys genoeg zyn, als zynde klare blyken van de waerdigheit, waer mede hy vereert was. Met een vertoonde hy my de brieven en geschenken, en daer by een brief van het boven genoemde wyf binnen Parys aen Fabre geschreven: waer in zy verzoekt met hem de reize te mogen doen, om zyn linnen te wasschen, en op andere nootlykheden te passen. Zy had op deze reize zich zeer schandelyk gedragen. Evenwel was zy ten hove by den Koningh gebragt. Want men had haer aen hem niet willen overgeven, die last had om haer geboeit naer Vrankryk te rug te zenden, of naer eisch der zaken zelf te straffen. Dus was het hier met hem gestelt, en men wilde hem niet toelaten zich naer den Koning te begeven. Hy nam evenwel een opzet van in weerwil van hun, die 't hem beletten wilden, derwaert te gaen, en vertrok vervolgens by nacht in stilte van hier, latende alleen twee of drie personen van zyn gezin in zyn herbergh. De spraek ging dat hem twintigh mannen te paert nagezonden waren, om hem hier te doen blyven. Maer hy deswegen niet bekommert had een gevolg van ontrent tagtentig menschen by zich, en wel zoo veel geweer, dat hy een gelyk getal daer mede kon wapenen.

Wy vonden ons gedwongen drie dagen hier te blyven, omdat onze paerden te slecht waren tot het doen van de verdere reize. Wy verkogten 'er dan eenige, en namen andere in de plaets.

Gelegenheit der stadt.

Wat deze stadt aengaet, zy is gelegen in het Noorderdeel des lantschaps *Ayrack*, ten N. Westen der stadt *Spahan*, in de vlakte, wel een uur van het gebergte ten Noorden af. Zy is zeer groot, vol tuinen, ook Zenaer- en andere boomen. Het voornaemste is hier de *Jumma Mat-zjit*, of Zondagkerk, die met een fraei blaeu verglaesde groote koepel overdekt is, hebbende twee zulke torens. Zy heeft een groot voorportael even als wy de kerken van Spahan verbeelt hebben. Behalven deze zyn 'er nogh twee of drie andere van aenzien, de overige zyn maer gemeen. Voorts is 'er een groot koningshuis. De Chjaer-baeg is kleen, en wederzyts met zenaerboomen en andere bezet. De Meydoen of het marktvelt is tamelyk groot, dogh niet aenzienlyk. Hier wort alles te koop gebragt. De winkelplaetsen zyn zeer gering. De meeste huizen vallen ook slecht, en zyn al veel vervallen, gelyk de karwanseraes. In de karwansera, waer in wy geherbergt waren, stonden in 't midden vier zenaerboomen by een loopent kanael. Hier onthouden zich de Armeniers, hebbende boven op den eenen hoek hun kapelletje om dienst te doen, dat byzonder kleen is: zoodat men het van buiten eer voor een Duiven- of Hoenderhok zou aenzien, dan voor eene Kerk. Hier in komen ook hunne vrouwen van buiten over de karwansera. Men vint 'er ook eenige arme Jooden. Ontrent den avont hoorden wy de speelluiden op de *Nagroe-choue*, of het Trommelhuis, die een lustigh geluit verwekten.

Op den 22 der maent trokken wy des morgens weder voort, en vonden in deze vlakte veele dorpen. Kort aen den middagh quamen wy in 't gebergte, en ten drie uren aen het dorp *Kriskin*, daer wy bleven, nadat wy vyf uren gereist hadden. Des anderen daegs gingen wy weder voort, trekkende door veel water, dewyl de sneeu nu meest gesmolten was. Wy bespeurden verscheide dorpen in de vlakte. Ten drie uren sloegen we ons neder binnen een slegte karwansera in het dorp *Corondara*, gelegen zes mylen van de plaets, daer wy gerust hadden. Des anderen daegs zaten wy vroegh weder op, en zagen het meeste lant beploegt. Wy ontmoetten verscheide karavanen. Ten vier uren trokken wy voorby de stadt *Sultanie*, een goet uur van ons afgelegen, komende een uur daerna in de karwansera *Kara-boelag*, gelegen agt mylen van onze laetste rustplaets. In deze vlakte vingh myn jagthont een zeker diertje, dat hy nogh levende aenbragt. Ik steegh van het paert, nam het hem af, en met my. Kort hier aen bragt hy 'er my nogh een. Op de rustplaets gekomen nam ik het ingewant daer uit, en zette ze den volgenden dagh op om ze te bewaren. Zy schynen een soort te zyn van lantratten. Men vertelde my dat ze het lyf hielden by aerde, en graen, als het gezaeit wort. In deze lantstreek zynze bekent onder den naem van *Zits-jan*. Zy zyn zoo groot als een Wezel of Inkhoorn, maer korter van haer en staert. Van gedaente en koleur zweemen ze naer een jong Konyn. Maer de kop is korter. De twee onderste tanden zyn wel de helft langer dan de bovenste. Aen de voorste pooten, die wat korter dan de agterste zyn, hebbenze vier klaeutjes, met een kleener, en aen de agterste vyf, hebbende de gelykenisse van een hant eens aeps. Dewyl ik deze dieren noit gezien had, tekende ik ze af, gelyk gy hier nevens ziet.

Komst te Zingan.

Des anderen daegs ten drie uren na den middagh quamen wy binnen de stadt *Zingan*, daer wy de karwansera zoo slordigh en vuil vonden, dat wy aen het ander einde der stadt ons in eene stalling begaven,

die

Digitized by Google

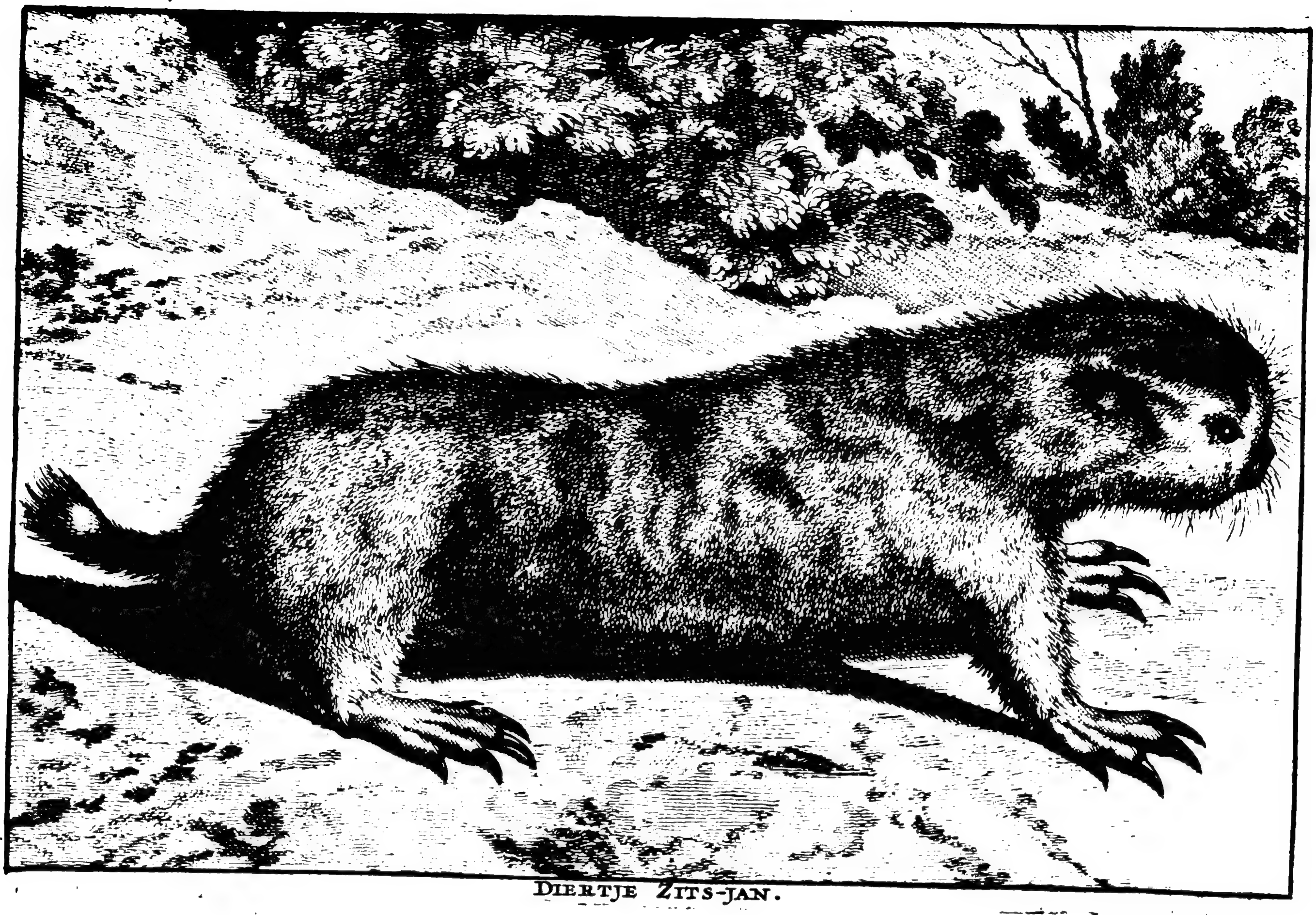

DIERTJE ZITS-JAN.

die aen elk einde een verheve plaets hadt. Hier beholpen wy ons in twee partyen, en bleven 'er den volgenden dagh om het koude weder dat hagel en harden wint veroirzaekte. Deze plaets is slegt, en niets aenmerkelyx is 'er in. Den volgenden dagh begaven wy ons vroegh weder op wegh door heuvelagtige vlakten, leggende het gebergte wederzyts verder van ons af. Wy gingen veel door water, ook door eenen sterk loopenden vloet, tot tweemael toe, vallende de laetste mael een paert met Koffiboonen geladen om verre. Op de rustplaets stortte men, dewyl het schoon weder was, de boonen uit, en droogdeze. Op den middagh namenwe ons verblyf in het dorp *Muhul*, ontrent vier mylen voortgekomen zynde. Des avonts begon het 2 of 3 uren langh hart te regenen, en te waejen, dat des nachts bleef duren, dat groote koude verwekte, en ons in het huis hielt, daerwe ons hadden nedergeslagen. Hoewel ik van het hooft tot de voeten in het bont stak, had ik evenwel werx genoegh om my met twee dubbele dekens warm te houden. Ik deet daerenboven te vooren een groot vier aensteken, terwyl anderen in kleene hokken kropen, die zy nogh naeulyx voor gelt konden bekomen.

Des anderen daegs togen wy weder voort, en quamen ten tien uren in 't gebergte, gestadigh opwaert gaende. Wy ontmoetten verscheide diepten tusschen het gebergte, daer het water zynen loop heeft, ziende nu en dan een plaetsje zich opdoen. Ten drie uren namen wy ons verblyf in het dorp *Serg-Abeth*, zynde vier mylen gevordert. Deze plaets was al zoo slecht als de vorige, dat ons qualyk quam, dewyl wy meest ten Noorden aengegaen waren met harden wint en groote koude. Wy kregen evenwel nogh een tamelyk goede verblyfsplaets in een byzonder huis, daerwe tot den volgenden dagh bleven. Toen gingen wy voort met den zelven harden wint, en regen daer onder. Na het trekken door eenige dorpjes namen wy ons verblyf in een slechte karwansera aen het dorp *Agkant*, hebbende maer vier mylen gevordert, dewyl wy meest zachten gront, en op veele plaetsen water gehadt hadden, ook hooge bergen over gereden waren. Des avonts voelde ik eenige koorts, veroirzaekt door de koude en den regen. Ik nam heeten wyn met suiker

Het dorp Serg-Abeth.

ker en kruit, en begaf my ter ruste, dat ik ook den volgenden dagh hervatte, dewyl wy hier, om de paerden te doen rusten, tot den laetsten der maent bleven. Toen trokken wy weder voort in den zelven wint over hoogh gebergte, en door veel water. Na den middagh ten twee uren quamen wy in 't hoogh gebergte van *Taurus*, by de inwoners *Caselusan* genaemt. Hier van is boven gesproken, en het gezigt der brug nevens de rivier *Kurp* vertoont. Wy trokken over deze brugh, en nogh een groote streek verder door een ander vlietend water, *Kurpu-koebaey* genaemt. Vervolgens wat hooger in het gebergte gekomen zynde leiden wy het ten vyf uren na middagh daer neder, nu weder vier mylen genadert zynde. Hier gebruikte ik voor de eerste mael sedert twee dagen wat spyze.

Op den eersten dagh van April trokken wy den anderen bergh op, daer wy veel graven vonden der verstorvenen van de bygelege dorpen tusschen de bergen leggende, en daerom onzichtbaer. Hier ontrent vint men eenige stukken beploegt lant. Wy waren gedwongen hier eenige uren te blyven, dewyl de gelade beesten niet verder voort konden, zynde dezen morgen al een der zelve op den wegh gebleven, omdat het, schoon ledigh, niet voort te krygen was. Verscheide reizigers, en een brave karavane, die wel van geweer verzien was, ontmoetten wy hier. Nu waren wy vier mylen voortgeraekt, en bleven een uur na den middagh in het dorp *Paggesjiek*. Het volk met de lastbeesten had zich in het gebergte nedergeslagen, kunnende door vermoeitheit niet verder voortkomen. Den volgenden dagh quamen zy 't gebergte af voor by ons, zynde des nagts nogh een hunner paerden gestorven. Ontrent den middagh zaten wy mede weder op in schoon weder, gelyk den vorigen dagh. Ten twee uren quamen wy aen het dorp *Ries*, daer zy zich nevens de huizen nedergelegt hadden. Wy bleven daer ook tot den volgenden dagh, wanneer wy weder voort reisden over op- en nedergaende bergen, en diepe klooven, daer het water doorvloeit. Voor den middagh hadden wy drie of vier dorpjes in het gezicht. Uit een derzelve quamen eenige luiden te voet op den wegh, die ons den tol afvorderden, waer mede wy veel haspeling hadden. Evenwel mostmen hen met eenige Mamoedjes te vrede stellen. Kort daer aen quamen 'er drie of vier anderen te paerde, gewapent met lansen, die het zelve begeerden, niet tegenstaende men hun zeide dat de tol al betaelt was. Zy zeiden dat ze nergens van wisten, en dat de tol aen hun most betaelt worden, zoo dat de Armeniers, wildenze ontslagen zyn, nogh agt of tien mamoedjes aen hun geven mosten. Van deze moejelykheit verlost reden we nevens een kleen lak of stilstaende water, zynde hier schoon lant en meest beploegt, ook bezet met gras, wilde spinage, en menigte van witte bloemen, die elk zes lange smalle blaetjes hadden, waer van 'er zommige drie aen een waren, dogh zonder reuk. Ook veel kleene blaeuwe Hyacinthen. Dit gaf een aengename vertooning, dewyl men daer weinigh van verneemt in deze dorre landen. Ten vyf uren quamen wy in eene kleene karwansera in het dorp *Koere-ien*, zes mylen gelegen van de gemelde rustplaets. Hier vond ik my weder zeer onpasselyk. De Armeniers begaven zich des morgens naer de stadt: maer ik rustte met eenige knechten by myn goedt wat uit, en bleef tot den volgenden dagh. Toen trokken wy mede van daer, en quamen ten drie uren na den middagh binnen de stadt *Ardevil*, nadat wy vyf mylen hadden afgelegt. In dezen nagt storf de Georgiaen, die met ons van Spahan gereist was. Men bevont toen buiten yders vermoeden dat hy Mahometaensch en besneden was. Twee der Armeniers ziekelyk zynde werden beter. Komst te Ardevil.

In de volgende dagen ging het treuren over Hussein weder aen, waer van wy voordezen gesproken hebben. Nu was het weder geweldigh ongestadigh, windigh, kout, en somtyts regenende, en op den negenden der maent viel 'er zulk een meenigte van sneeu, dat de straten en huizen in korten tydt daer heel van bedekt waren. Des stookte ik gedurigh vier in myn vertrek, te meer dewyl ik nogh onpasselyk was. Wy waren genootzaekt hier te vertoeven, om ons te voegen by een groote karavane, die voor ons van Spahan afgereist, en nu hier aengekomen was: om des te zekerder door het Moganse lant, daer het om de rovers heel onveiligh is, te kunnen reizen. Veele Armeniers trokken van hier naer de stadt *Gilan*, om van daer de Kaspische zee over te steken naer Astrakan. Een van hun gaf ik gelt om voor my daer ter plaetse eenige stukjes zyde stoffen te koopen, die daer zeer fraei gemaekt worden. Die stadt wort van hier gerekent ontrent zes dagreizen te leggen. In deze stadt Ardevil wort maer een slegter soort gemaekt van half zyde en half katoen, maer vry goet naer den prys, dien men 'er voorgeeft. Roubedryf over Hussein.

LXXI.

Digitized by Google

LXXI. HOOFTSTUK.

Vertrek van Ardevil. Onbillykheit der Tollenaren. Ongelukkigh geval van eenen Persiaen. De rivieren Kur en Aras. Komst tot Samachi. Moetwil der Persianen. Vruchtbare lantstreek.

Vertrek van Ardevil.

WY vertrokken van hier op den zeventienden der maent naer het dorp *Mierasiraef*, daer wy in de woning des meesters der Karavane wonder wel geherbergt werden. Den volgenden dagh, hoewel het weder niet beter was, en nogh al gestadigh sneeu viel, trokken wy twee mylen verder tot aen het dorp *Sabbad-daer*. Hier vonden wy een groote Karavane op den wegh, die slikkerigh en vol water was. De huisvestingh was hier byzonder slecht, dewyl de rook van het vier zynen weg nam door de deur, en wy door de meenigvuldige sneeu genootzaekt waren binnen te blyven. Maer op den negentienden zaten wy weder op, en reden over een groote steene brug, leggende over de rivier *Karassoe*, die eenen sterken loop heeft. Hier quamen de Tollenaers alle de lastbeesten tellen, moetende voor yder vier mamoedjes betaelt worden, en voor elk paert, dat bereden wort, een. Ik had reeds voor het uitryden aen de poort der stadt drie mamoedjes voor het myne betaelt, en binnen de karwansera twee voor myn goedt. Men berichtte my dat het gelt, dat aen deze brug betaelt wort, hun niet toe komt, maer dat ze den luiden zoo veel als ze krygen kunnen afperssen. Wy trokken nogh voorby eenige plaetsjes, en leiden ons toen neder in het velt by het dorp *Koroet-Sjaey*, drie mylen gevordert zynde. Des morgens voor den dagh gingen wy in sneeu en duister weder voort, en bleven na drie mylen reizens in het velt. Des anderen daegs trokken wy in beter weder over heuvelagtigh gebergte, en bleven na drie uren weder in 't velt by het dorp *Barsand*, vier mylen van de laetste rustplaets af. Deze lantstreek hoort niet onder Ardevil, nochte onder het Mogansche gebiet, maer op zich zelve. Daerom moeten hier voor elk lastbeest drie Mamoedjes aen tol betaelt worden. Onze wegh was meest N. Oost aen. Den volgenden dagh reisden we om het slegte weder maer twee mylen voort, slaende ons neder by een loopend water, daer ons alles te koop gebragt wert uit het bygelegen dorp *Baesje-Zaboran*. Hier neemt het lant Mogan zynen aenvangh. Het volk van alle de hier leggende dorpen is bekent voor groote dieven: waerom wy des nagts goede wacht hielden. Den volgenden dagh reden wy door de sterk loopende rivier *Balharoe*, en een groote streek langs de zelve. Toen mosten wy'er ten tweeden maele door, daer ze evenwel veel smaller was. Wy lieten ze toen ter regter zyde leggen. Hier vonden wy in 't rond meenigte van tenten en vee. Ook had zich een karavane van Samachi naer Spahan willende hier nedergeslagen, waer by wy ons voegden, na dat wy nu twee mylen voortgeraekt waren. Wy lieten de beesten hier in het velt loopen om gras te eten, daer dit lant geheel mede bezet is, dat lustigh om te zien was, dewyl het in de streken van Persie niet veel voorkomt. Men zagh het alom bezet met kleene geele, witte, en paerse bloemtjes. Den volgenden dagh zynde zondagh hielden de Armeniers hier hun Paeschfeest met een schoon jong lam, daer toe met voordagt gekogt. Den volgenden dag gingen wy weder op wegh, en de karavane vertrok ook voort naer Spahan in gewenscht weder. Wy reden gestadigh door de groene vallei, maer vonden slecht water, toen wy drie mylen verder waren.

Nest van Dieven.

Ongeval van een Persiaensch Koopman.

Den volgenden dagh had een der Persiaensche Koopluiden het ongeluk van met zyn paert te vallen, waer door de ribben in zyn lyf gebroken werden. Hy was aenstonts buiten verstant en spraek. Een van 't gezelschap nam hem in de armen op zyn paert, om hem te voeren tot de naeste rustplaets, waer mede nogh twee uren heen liepen, wanneer we drie mylen gevordert waren, zonder dat we dien dagh menschen of beesten zagen, of eenige eetwaren konden bekomen. Men zogt middlerwylen den gequetsten, zoo veel mogelyk was, te helpen, dat inzonderheit geschieden most met de mumy, waer van wy hier voor gesproken hebben, en waer van ik alleen maer verzien was. Men gaf hem hier van zoo veel als noodigh was met versche boter gemengt in. Maer men kon genoegh zien dat 'er niet veel werking van komen, en hy het niet langh maken zou. Hy

Digitized by Google

ſtorf ook des nagts. Toen voerden ze hem weder te rugh naer Ardevil om hem daer te begraven.

Als wy den 27 der maent twee mylen voortgetogen waren, bleven wy weder in 't velt. Het was ſchoon weder, waer door wy het gezicht genoten der bergen van *Schirwan*. Des morgens vroegh gingen wy weder voort, en quamen ten agt uren aen de rivieren *Kur* en *Aras*. Wy leiden ons neder ter plaetſe, daer deze ſtroomen zich met elkander vereenigen. Ik vond het hier heel anders geſtelt dan voor dezen. Want te voren was deze plaets met hoogh riet bezet, en nu was alles effen en vlak. Den ganſchen dagh bragten wy door met al het goedt over te voeren even als voor dezen, waer toe het ſchoon weder ons zeer dienſtig was. Den 29 vervolgden wy onzen wegh een goedt ſtuk langs de rivier ten Noorden, en daer na met eenige kromte naer 't Ooſten. De lantſtreek was hier, als ik van de andere zyde gezegt heb. Wy ſloegen ons voor den avont in het velt neder zonder water te vinden. Des morgens den laetſten der maent togen wy weder voort, en vonden nu in het hoog gebergte komende goet water, dat onder den gront doorvloeit, zoo dat men het als uit den mont der rotſe ontfangt. Een uur voor den ondergangh der Zon quamen wy binnen *Samachi*. Hier begroette ik een Ruſſiſch heer, genaemt *Bories Fedowits*, dien ik voor dezen te *Aſtrakan*, daer hy kolonel was, gekent had, en die nu in deze ſtadt lagh als Conſul zyner Czaerſe Majeſteit. Hy ontfing my met veel beleeftheit, en ik had zyn gunſt van doen, dewyl ik gaerne met hem myne reize wilde voortzetten, dewyl hy naer *Vicſawaey* en *Aſtrakan* te reizen had.

Komſt te Samachi.

Op zekeren avont gebeurde hier dat eenige Perſianen grooten moetwil bedreven binnen de woninge der Vaderen Jeſuiten, vallende in hun klooſter, om hen van kant te helpen. Maer 't alle geluk quam een der Jeſuiten, die te gelyk een arts en by hen wel bekent was, t'huis. Dees bragt met goede woorden zoo veel te weegh, dat zy zich naer huis begaven. Echter quamen zy ten tweedenmale aenzetten, dogh zonder verder vervolgh. Dusdanige dartelheden geſchieden hier nu dagelyx: waer van alleen oirzaek is de tegenwoordige Gouverneur, een man overgegeven aen de welluſten, die zich met zyne aenhangers in den drank te buiten gaet, latende verluiden dat de Koning vryheit verleent heeft van wyn te mogen drinken. Zoodat het gemeene volk zich ook tot deze onmatigheit overgeeft, en hier door zoo veele quade ſtukken aenregt, dat voor de vremdelingen niet mogelyk is de ſtraten te gebruiken, ten zy ze begeren dat men hun met ſteenen naer 't hooft werpe. Om dit gevaer te myden hielt ik my in huis, daer ik zelf naeulyx veiligh was, dewyl'er ettelyke malen met ſteenen tegen gegooit wert. Al dit quaet, zeg ik, ontſtaet uit de handeling des Stadtvoogts, die geen verſtant hebbende tot het oeffenen van zulk een bewint niemant, die beledigt is, recht doet, en daerom niet meer dan een kint geacht wort: daer in tegendeel de laetſt overlede Gouverneur, toen ik daer door trok, met alle ontzagh gevreeſt wiert, als zynde een man die misdadigen naer hunne verdienſten met de doot ſtrafte. Veel doet hier ook toe, dat de krygsknechten hunne ſoldye niet op den behoorlyken tydt ontfangen, hier door aengezet om tot moetwilligheden uit te ſpatten. Dit worden zelfs de Moskoviters, die hier zyn, gewaer, wordende niet gehandelt, zoo als behoorlyk was. Hier door is wel gebeurt dat iemant van dit volk hun voor oogen ſtelde, hoe na hun de Czaer was, en hoe licht hy eens in hun lant zou kunnen vallen. Maer zy gaven tot antwoort, dat zy zulx wel mogten lyden, en geloofden beter onder de regeringe van dien vorſt te zullen zyn, dan onder het beſtier van Perſie, dewyl zy wel afnamen dat de inwoners van Moskovie en Ruſlant beter dan zy wierden gehandelt. Zy wilden dan, zeiden ze, als de Ruſſen quamen, hun geweer niet eens opnemen, maer hun zonder toeven de ſtadt in handen geven. Ja zy baden Mahometh hunnen Profeet, dat dit maer eens geſchieden mogt. My deze wanorde hier gepleegt, en den ſtaet der ſlordige regeringe overdenkende, dunkt zeker dat eene kans te wagen op deze lantſtreek voor zyne Czaerſe Majeſteit der moeite wel waerdigh zyn zou. Want het geweſt is niet van de geringſte in Perſie, dewyl de voornaemſte inkomſten aen dezen kant vallen, die door de rivier Aras van de andere lantſtreken afgeſcheiden is. Zeker de merkelyke inkomſten van zyde van Gilan, van katoen, van Safraen, en wat des meer is, zyn genoegh bekent. Wyders geeft dit lant ſchoone Wynen, witte en roode, waer van de eerſte wel ſterk, maer, als hy met water gemengt wort, zeer goedt is. Vruchten heeft men'er ook van alle ſoorten, ſchoone appels, peren, kaſtanjes, en diergelyke meer. Inzonderheit is dit geweſt, daer het zich uitſtrekt naer den kant der Georgianen, byzonder ſchoon en vruchtbaer. Maer geen volk is'er om het te bebouwen. Overvloedt is'er ook van paerden, en dieren, die tot de levensmiddelen behooren, oſſen, ſchapen, en wilt gevogelte by meenigte. Voorts veel rys en koorn, en daerom ook ſchoon broot. Hier by

Moedtwil eeniger Perſianen.

Slappe tucht.

Vruchtbare lantſtreek.

Digitized by Google

by is'er een schoone haven voor de schepen tot de stadt *Baggu*. Die hier dan het opperbewint hebben, zyn genoegh in staet om zich in weinige jaren te verryken. Het zoude myns oordeels een schoone parel aen de kroon zyner Czaerse Majesteit zyn, en niemant beter passen in het bezit hier van te zyn, dewyl deze Vorst hier naest aen grenzende de beste gelegenheit daer toe heeft, en zyne onderdanen, als hier handel dryvende, den staet des lants kennen, dat, zoo ik my niet bedriege, met een kleine macht van volks in te nemen en te behouden was, als men maer eenige sterkten opwierp tot veiligheit des bezitters.

Nu bereidde ik alles tot de verdere reize om met den Consul, die my myn verzoek toegestaen had, te vertrekken. Myne brieven, die ik naer Spahan te zenden had, gaf ik aen den Jesuit, van wien ik even gesproken heb, over. Want deze Vader toonde my veel bewys van beleeftheit, en quam my dagelyx uit vrientschap bezoeken. Hierom beklaegde ik hem en zyne medegenoten te meer. Want deze luiden zeker leven hier in zeer groote onveiligheidt, altydt in vreeze dat door de ongebondenheit van 't graeu hun eenigh ongeluk wedervaren zal.

LXXII. HOOFTSTUK.

Vertrek van Samachi. Komst tot Niesawaey. Vertrek van Niesawaey, en komst tot Astrakan.

Vertrek van Samachi. IK verliet deze stadt den 24 dezer maent tegens den avont, nadat de Consul met alle de Russen reeds voor af gegaen was, en zich nedergeslagen hadt tusschen de bergen, ter zyde van den gemeenen wegh af, een uur van de stadt. De zon was pas onder, toen ik my by hen voegde. Veele andere partyen van Armeniers en Indianen onthielden zich dicht aen den gemeenen weg. Wy trokken des anderen daegs vroegh voort, rydende ten negen uren nevens een overblyfsel van een vervallen gebouw, dat ik geloofde een grafplaets geweest te zyn, dewyl'er veele fraeje, dogh verbroke zarken om stonden, en eenige gemeene daer ontrent lagen. Een weinigh van daer reden wy door een rivier, en verscheide waterloopingen. Het gebergte is groen en aengenaem bezet met meenigte van kleene wilde bloemen en kruiden. Ons by eene der waterloopingen wat opgehouden hebbende reden wy eenige reizen tusschen de bergen door de rivier. Ten agt uren sloegen wy ons neder benevens een rivier, by een krepelbosch. Des anderen daegs begaven wy ons weder op wegh, rydende een groot stuk langs de rivier, van waer wy in bergen quamen, die meest in bosch bestaen. Toen gingen wy weder door de rivier, en leiden ons ten zeven uren daer by neder. Hier vonden wy veele beesten en opgeslagene hutten. Des morgens onze reis voortzettende quamen wy na weinigh tydts in de vlakte der Kaspische zee, daer zich meenigte van dorpjes, tenten, en beesten in het groen vertoonde. Veel bezaeit lant was hier ook, dog om de laegte ook veel water, daer we telkens moesten doorryden. De Russen hadden zonder de lastbeesten eenen anderen wegh genomen. Ten zeven uren kregen wy tusschen de zantheuvels het gezicht der genoemde zee. Wy hielden de binnenzyde des lants tot by den avont, rydende toen de zeestrant langs, dewyl wy een inham daer van, die in het lant loopt, doortrekken mosten. Hier vond ik meenigte van toetsteenen in het zant, waer van ik 'er eenige met my nam. Ten tien uren quamen wy te *Niesawaey* aen. De Russen hadden zich van de strant af nedergeslagen, nevens welke ik ook myn plaets nam. Komt te Niesawaey. Hier lagen zes Russische vaertuigen gereedt. Veele tenten stonden 'er ook langs de strant, waer onder een gedeelte van het goedt der Koopluiden lag, en het overige onder dekkleeden voor den regen bewaert wert. Op de plaets, daer wy ons verblyf hielden, was een houte huis, opgestelt door de Russen, die hier overwinteren. Het overige bestont in tenten. Ik bragt 'er het gezicht van op het papier, gelyk het zich op de volgende bladtzyde vertoont. Gezicht getekent. Twee of drie dagen daer na braken de Russen het geen ze hier opgestelt hadden weder af. Toen begaven wy ons naer den zeekant, die hier maer een vierde deel van een uur af was. Hier begon men de goederen in te schepen. Maer door het sterk waejen van den Oosten wint stoof het zant zoo vervaerlyk, dat men hier eenige dagen uitstel mede nemen most. Van dit ongemak, door het zant veroirzaekt, hebben wy boven in de beschryvinge dezer ge-

GEZIGT TE NIESAWAEY.

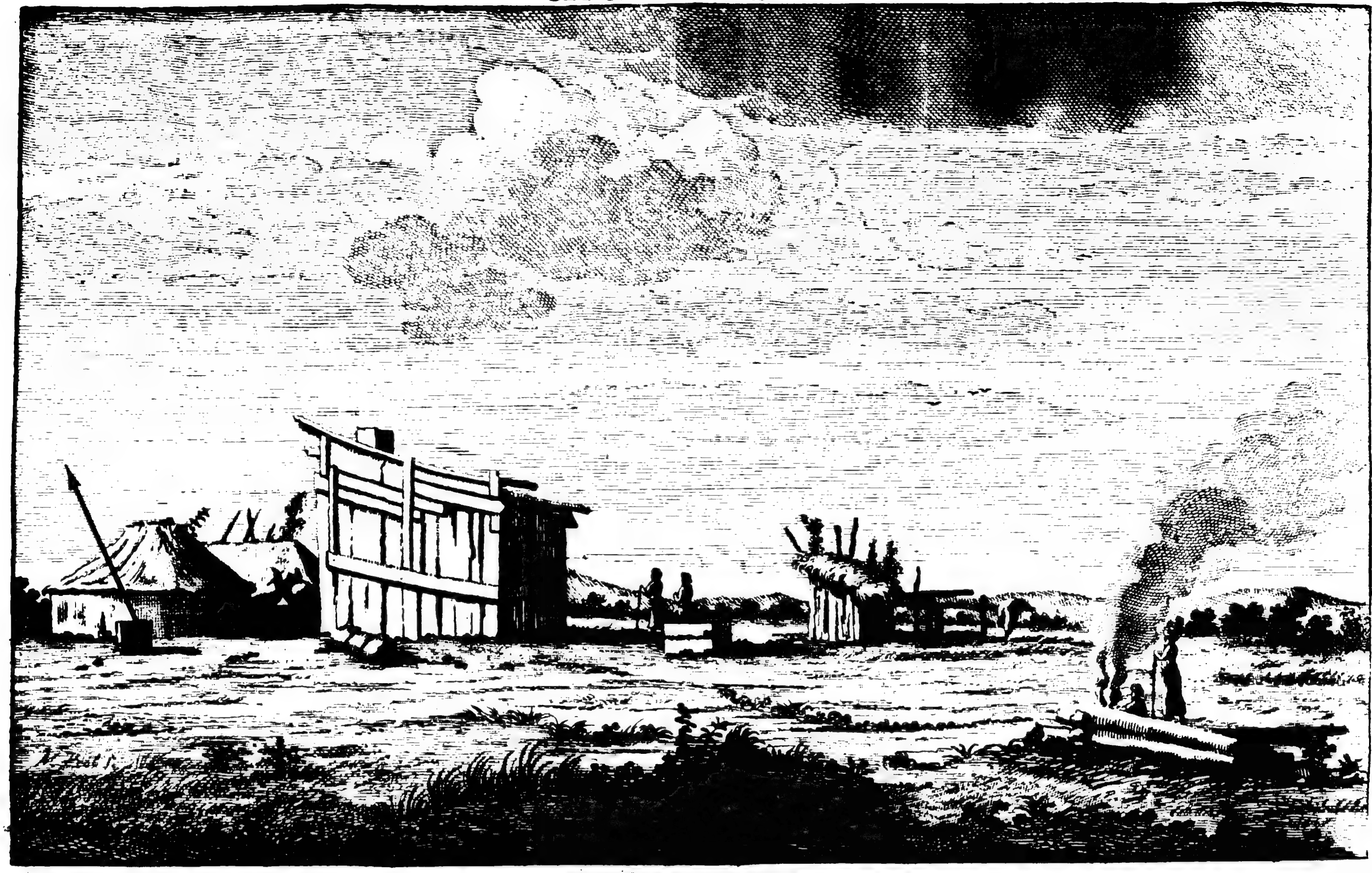

westen gesproken. Deze goederen bestonden meest in zyde en rys. Terwyl wy hier dus draelden, tekende ik de gelegenheit dezer strant van de Z. Oostzyde, gelyk het getal van 240 aenwyst. Ik voegde'er by de tenten en eenige opstelsels van hoogh riet, nevens de touwen, waer mede de vaertuigen op de strant vast gemaekt, en, als het noodigh is, op het lant gewonden worden.

Den agtsten der maent Juny was al het goedt ingescheept. Het kleenste vaertuigh ook vertrok naer Astrakan. Nu quam hier ontrent een ander van *Tirck* of *Tarku* ten anker. Hier by zagen wy twee vaertuigen aenkomen van Astrakan. Ontrent den avont begaf ik my aenboort van het grootste vaertuigh, waer mede de Consul met de Russen gezint was over te schepen, nevens nogh drie of vier Armeniers. Des morgens daer aen tekende ik het gezicht van *Niesawaey* op de zee in het vaertuig leggende ten N. Oosten van de strant. Gy ziet deze afbeeldingh op No. 241. met het hoogh gebergte, dat altydt met sneeu bedekt is, daer achter. Op den middagh quam een der twee gemelde vaertuigen van Astrakan hier ten anker, en deed drie schoten. Ten twee uren quam de Consul met het volk, dat hy by zich hadt, ook aen boort, wanneer wy nevens de drie andere vaertuigen onder zeil gingen. Wy hadden op ons

Niesawaey afgetekent.

schip 80. menschen, en daer onder dertig matrozen. De overige waren reizigers. Met den avont gingen we om de stilte op anker leggen. Des morgens dreven we den ganschen dag door de stilte, en raekten met den avont voor de stadt *Derbent*, gerekent vyf uren van *Niesawaey*, dogh zoo verre daer af in zee dat wy de stadt niet konden bekennen. Des nagts hielden wy onzen koers ten Noorden aen. Met den morgenstont zagen wy geen lant meer. Na den middagh kregen wy door den Noorder tegenwint het lant van *Tirck* in 't gezicht: waerom wy het ten anker leiden op dertigh vademen waters tot den veertienden der maent. Toen raekten wy met eenen Oosten wint onder zeil, maer des avonts door het omkeeren des zelven weder ten anker tot den 16 der maent, wanneer wy weder met een brave koelte uit den Westen voortzeilden tot den volgenden dagh. Toen dwongh ons de tegenwint weder te ankeren op 24 vademen waters. Den 18 met den opgang der zon was de wint Oost Noortoost, en het weder schoon, zoodat wy weder voortzeilden. Ontrent den avont vonden wy tien vademen waters, des nagts 9 en 8, des morgens 7 en 6, en ontrent den middagh vier. Hier wert het water witter, en zoo zout niet. By ons quam hier een vaertuigh van Astrakan, den wil hebbende naer Niesawaey, ten anker. De Con-

Digitized by Google

NIESAWAEY. 240.

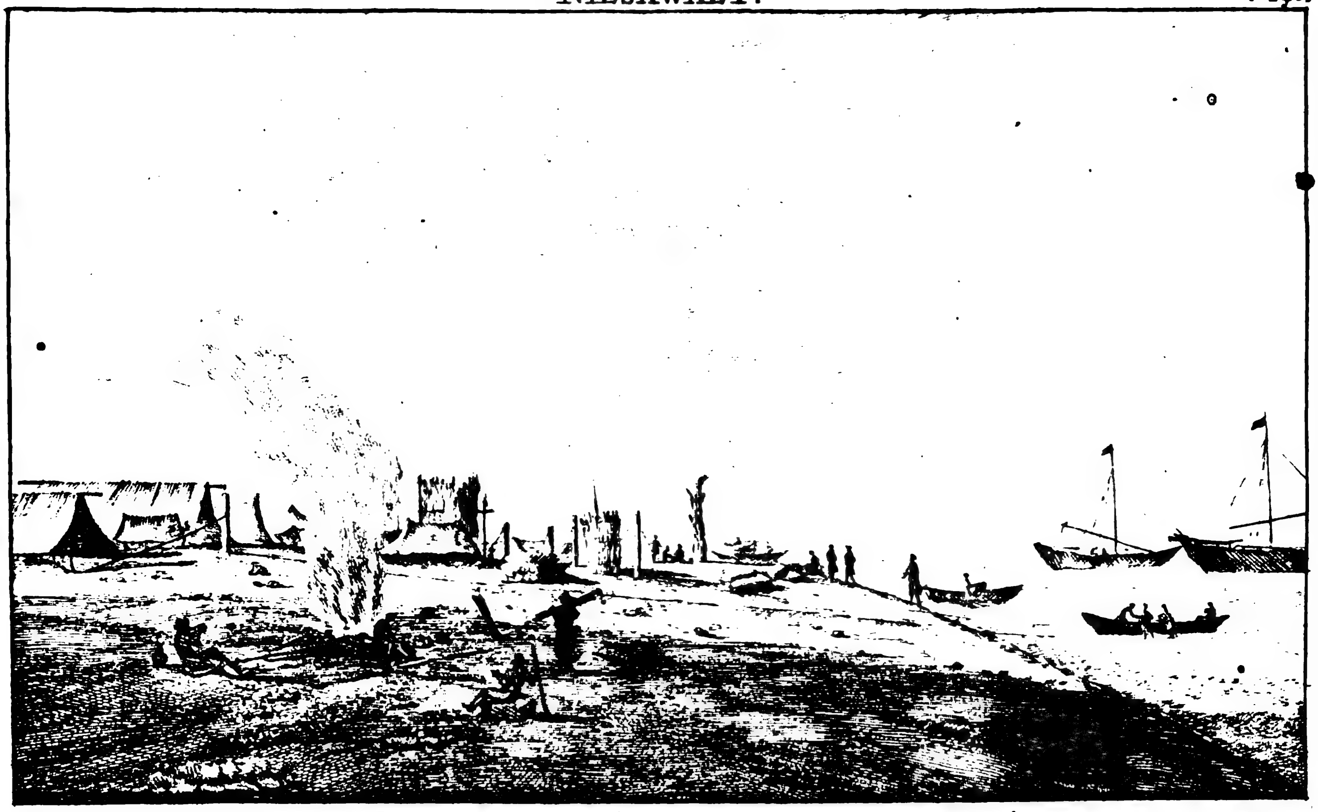

NIESAWAEY. 241.

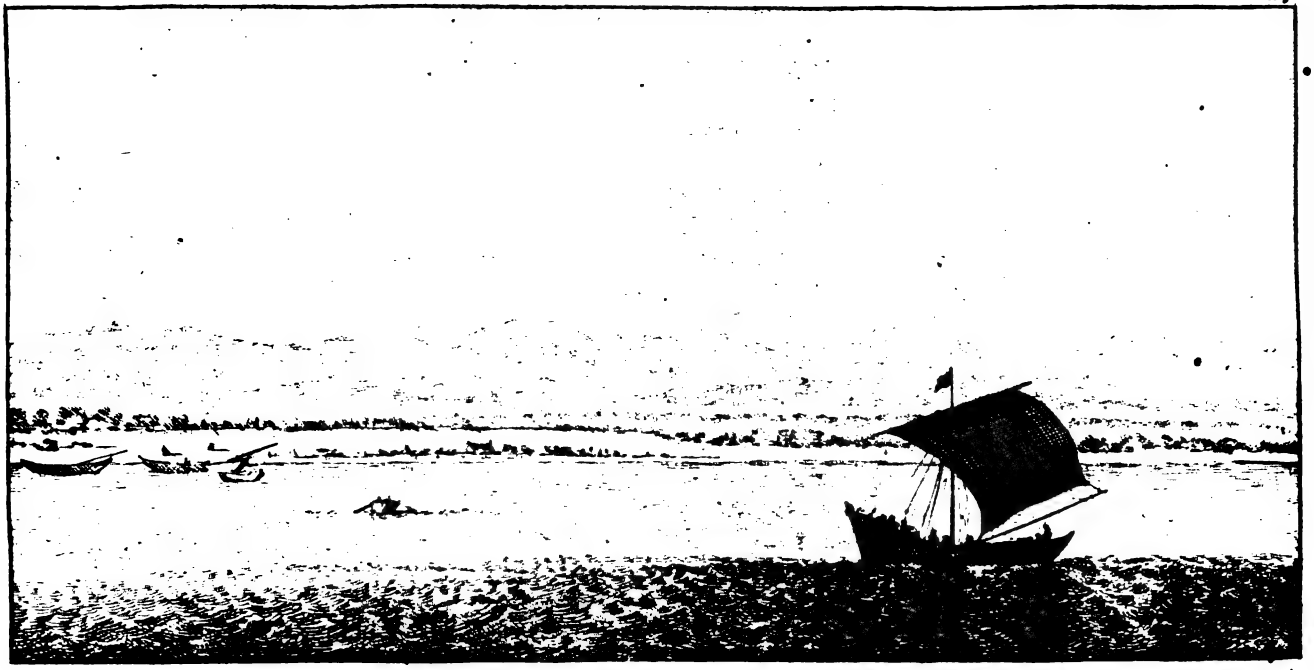

Digitized by Google

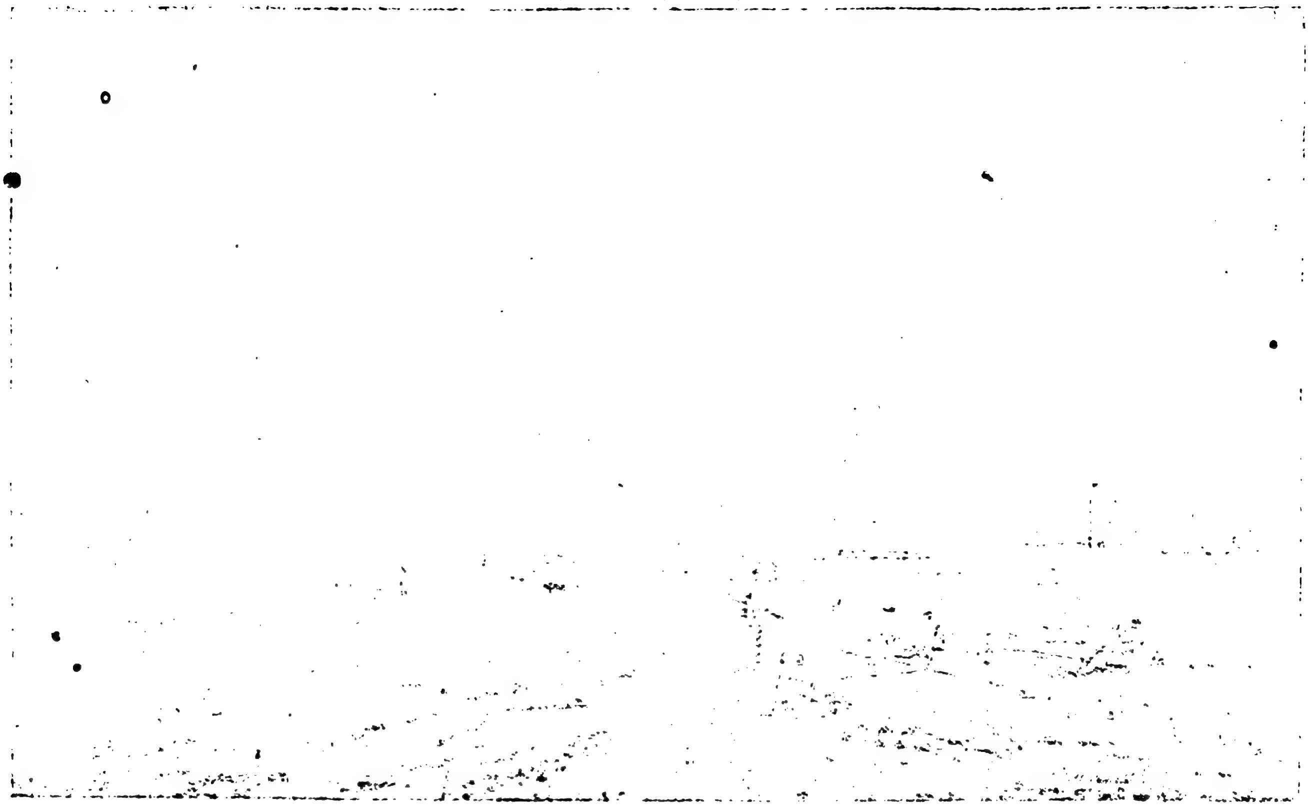

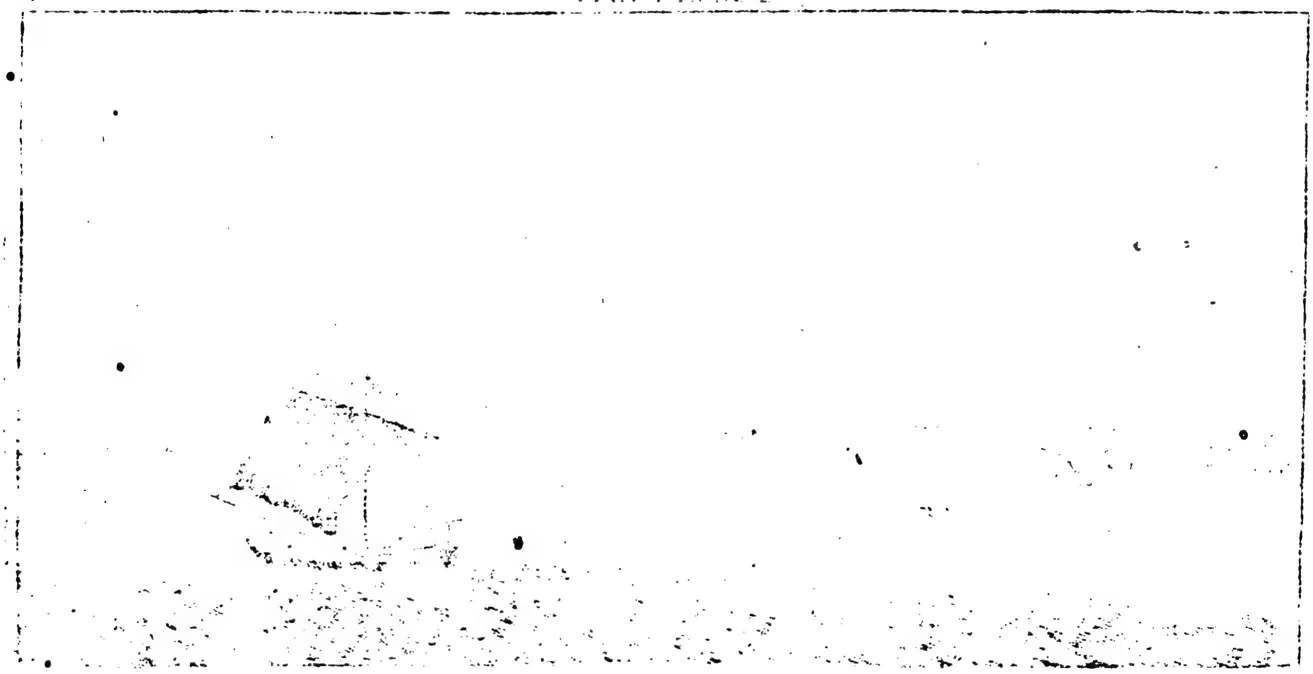

Digitized by Google

Consul deet door een seinschoot het volk daer van met de boot aen ons boort komen, en het hebbende hooren spreken weder vertrekken. Ten vier uren geraekten wy zoodanigh in het zoet water, dat wy het dronken, en zeer aengenaem van smaek bevonden, dat ons byzonder wel te passe quam, dewyl het water, dat wy in hadden, reets begon te stinken, en daerenboven schaers te worden, zoo dat het schrael voor yder wert uitgedeelt. Nu vonden wy voor den avont drie en een half vademen waters. Na het ondergaen der zon viel ons de wint tegen, zoodatwe het anker uitwierpen op tien palmen, gaende het vaertuigh 8 palmen diep. Door dezen tegenwint, waer naer het water dezer zee zynen loop neemt, gebeurde het dat wy somtyts aen den gront raekten. En dus bleven wy leggen tot den 21, gaende toen ten 3 uren na den middagh weder onder zeil met eenen O. N. Oosten wint. Met den avont liep de wint wederom, en het wert stil, zoodat wy op de ondiepten bleven leggen, hebbende des nagts en de twee of drie volgende dagen eenen harden Noordelyken wint. De Consul zond onze roeischuit naer het ander vaertuig, dat ons op zee steedts bygebleven was, met orde om ze naer Astrakan te zenden, opdat wy, de wint niet gunstiger wordende, door andere vaertuigen zouden afgehaelt worden. Nu kregen wy den wint zeer hart uit den Westen, en kort daer aen donder en regen. Hier hadden wy maer agt palmen waters.

Op den 27 ten drie uren na den middagh ontdekten wy drie vaertuigen, die wy voor roofschepen aenzagen: zoo dat wy gereetschap maekten om ons te verweren. Wy hadden twee metale stukken, eenige byzonder groote vierroers, en ander geweer. Zy naderden vast, dewylze sterk aenroeiden. Wy zonden een kogel naer het eene, waer op het terstont wendde, dogh kort daer aen weder naderde. Men schoot nogh eens, en als men hun toeriep van waerze quamen, was t'antwoort, van Astrakan. Hier door bevonden wy dat het de barken waren, die wy zelfs ontboden hadden, waer op de vrees van ons hart streek, en de zorg in blyschap veranderde, te meer omdat zy ons ververssching van bier en andere nootlykheden toebragten. Onze vrees was evenwel niet heel ongegront geweest, dewyl de roovers dikwyls hunnen buit op deze zee zoeken, een stout en moedigh volk, dat van alles wel verzien is. Het argste van hun is dat zy zich niet te vreden houden met de goederen, maer ook meenigmael de luiden, die ze op de vaertuigen vinden, ombrengen. Deze rovers komen uit het gebergte, en zyn al meest Samgalen, waer onder zich ook mengen eenige rebellen, die van de Russen wechgeloopen zyn. *Roovers.*

Op den 30 der maent ligtten wy met eenen Z. Westenwint het anker, en namen den koers Zuidelyk aen, hebbende hier agt palmen waters. De wint ons weder tegenvallende nootzaekte ons op anker te blyven leggen. Hier vonden wy des nagts weder de oude plaeg van de muggen, waer tegen elk zyn muggenet voor den dagh kreegh. *Lastige muggen.*

Den tweeden July begaf ik my ten agt uren van boort met een kleene bark, die ik alleen nam, om des te meer gemak te hebben, ten deele om niet langer te wagten naer den goeden wint, ten deele ook omdat alle de montkost, hoe wel ik my ook verzien had, op was. Wy roeiden en zeilden met hulp des wints N. en N. ten Zuiden aen, hebbende 7, 6, en 5 palmen waters. Een uur na den middagh kregen wy het lant N. N. West in 't gezicht. Eerst vertoonde zich een rosse lange lage bergh, en twee zulke andere verder ten Westen. De vierde was nogh verder, zoodatze alle vry verre van een leggen. Deze zyn de vier *Roode bergen*, die wy in onze heenreis genoemt hebben. Hier by doet zich een lager lant op, dat om dien kant der Kaspische zee naer Persie strekt. *Roode bergen.*

Als men binnen de golf of inham komt, wort het goet, dat men by zich heeft, van het volk, dat op een bark daer ontrent legt, bezichtigt. Het lant hier om heen is geheel met biezen of hoogh riet bezet. Hier bleven wy een gedeelte van den nagt door stilte op anker.

Den derden der maent ten agt uren quamen wy aen een Visschery, daer andermael het goet bezichtigt wert: op den middagh nogh aen een tweede Visschery, die voor het grootste gedeelte in 't water stondt, zoodat men weinigh lant kon betreden. Evenwel deed ik daer myn middagmael met een goede zoode. Ten vier uren quamen wy aen een derde Visschery, en bleven des nagts door stilte en harden tegenstroom ten anker. Den 4 der maent gingenwe des morgens vroegh weder voort, ziende overal het lant onder water, dat nu by uitnementheit hoogh was, waer door veele tenten der Tartaren ten deele in het water stonden. Dus quamen wy allengs ten tien uren tot Astrakan, daer ik aenstonts den Gouverneur der plaets, Knees Peter Iwanits Gawanske, een braef en verstandigh heer, die over 20 jaren hier nogh eens Gouverneur geweest is, ging begroeten, en myne brieven van voorschryven vertoonen. Hy de brieven gelezen hebbende bewellekomde my minnelyk met aenbodt van zynen dienst ontrent alles wat ik mogt van nooden hebben, zoo langh als ik hier te bly- *Komst te Astrakan.* *Begroeting des Gouverneurs.*

 ven

Digitized by Google

ven hadt. Ik antwoordde met dankzegging dat ik vergenoegt was met zyne gunst, en alleen verzogt huisvestingh in een byzonder huis, daer ik meer gemak dan in de karwanfera mogt hebben. Hy gaf my hier op eenen tolk nevens eenen zyner dienaren mede, die met my de stadt ingingen, en een verblyfplaets tot myn genoegen vonden.

Den elfden quam ons vaertuigh voor de stadt. De Gouverneur stelde orde dat myn goedt, zonder bezichtigt te worden, in myn herberg gebragt wert. Ik vond hier in deze wederkomst nu geenen myner vorige goede vrienden. Want die waren in de beroerten, voorgevallen in Augustus des jaers 1705, door de oproerige strelsen of soldaten omgebragt, die den Gouverneur Timafe Ivanewits Ursofskie, en den Kolonel de Wigne in het zelve bederf brokten. Alleen drie of vier waren tot hun geluk weinig dagen te voren naer Moskow vertrokken, namelyk de zoon des Gouverneurs met zyn Gemalin, de Consul, van wien ik gesproken heb, de Kapitein Wagenaer, en zeker wontheeler, zynde alle andere Duitsen met vrouwen en kinderen, met alle die eenigzins van hun afhingen, jammerlyk omgebragt. Sedert heeft zyn Czaerse Majesteit krygsvolk naer Astrakan gezonden, en hier door de strelsen altemael doen by den hals grypen, en voor 't meeste gedeelte met de doot straffen, en nevens hen veele, die hun aenhingen. De goede Godt zy gedankt, dat ik toen van daer gescheiden, en reets in Persie was. De Gemalin des Gouverneurs was nogh van de woedende meenigte verschoont en in 't leven gehouden. Maer haer ongelukkig lot verzelde haer op de reize naer Moskow. Want op de rivier Wolga quam het vaertuig, waer op zy zich gescheept hadt, te verbranden, waer door ze alles, wat ze had, verloor, en dus berooft te Moskow quam, daer ze niet lang daerna overleed.

Schepen verwaerloost.

Op myn wederkomst vond ik hier veertien smakken by elkander in den gront leggen, schendigh verwaerloost door den boven gemelten Kapitein Meier, die ook in de beroerte omgebragt is. Vyf andere smakken waren reets door het bestier van den Commandeur Laurens vander Burgh, man van groote bequaemheit, tot den dienst zyner Majesteit, voor drie maenden hier aengekomen. Deze had hy met veel moeite uit den gront doen lichten, en in staet brengen van de Kaspische zee te kunnen bevaren. Tot het lichten der andere wert dagelyx gearbeit, maer tot nu toe maer door 20 mannen, waer van de helft wel ziek was. Voor de stadt lagen ook drie zulke smakken in den gront, vyf andere ook verder van de stadt af op dezelve wyze.

Nu quamen hier dagelyx meer Hollanders in dienst zyner Majesteit aen, en daer waren 'er nogh meer op wegh. Hier verstond ik met droefheit dat de Engelsche Edelman, genaemt Maeynard, van wien ik in de beschryvinge myns verblyfs te Zjie-raes gesproken heb, in deze stadt blint, en zoo krepel geworden was, dat hy zich van krukken most bedienen, en in dien staet de reize naer zyn vaderlant aengenomen hadt.

Zeltzaem gedragh eener kraemvrou.

Terwyl ik in deze herberge was, gebeurde het dat de vrou van den huize, die haer kamer dicht over de myne hadt, van eenen zoon verloste, zonder dat ik en myn gezelschap daer het minste van gemerkt hadden. Alleen hadden wy vele vrouwen zien binnenkomen, die de dronkenschap uit den brandewyn quamen halen. Maer dat was meer geschiet: zoodat ik maer in die meening was, datze bezoek naer gewoonte hadt. Toen myn gezelschap gescheiden was, verstont ik wat 'er omgegaen was. Ondertusschen quam de man, een schryver in de Kanselary, t'huis, dien ik beschonk met eenige Persiaensche vruchten, als Pistatsjes, Dadels, en Amandelen ten behoeve der vrouwen. Den zelven avont begonnen de vrouwen voor het bedt der kraemvrou helder op te zingen op een wyze, die my dagt dat naer den geestelyken kant helde. Ik noit iets diergelyx by vrouwen, die in dezen staet waren, gehoort hebbende, vraegde mynen dienaer, die de Russische tael verstont, waerom de vrouwen dus zongen. Hy antwoordde, *omdat ze dronken zyn*. Ik hervraegde of hy niet verstont hoedanigh een gezangh het was: waerop hy my te kennen gaf dat het was op de geboorte van het kint. Des anderen daegs voor den avont t'huis komende vond ik de kraemvrou beneden in de opene lucht alleen zitten, hebbende het kindeken voor zich in een wiegje hangen. Den tweeden dagh beschonk zy op de benedenplaets de vrouwen, dienende haer zelf den brandewyn voor, waer van zy ook haer deel nam. Ik had hier van wel veel hooren zeggen, maer noit iets dergelyx gezien.

Vremde vogel.

By avontuur uitgaende vond ik hier op de markt eenen vogel, by de Russen genaemt *Babbe*, by ons *Waterhaler*. Voordezen had ik 'er hier, daerna ook te Spahan in Persie, naer gezogt, maer dien niet kunnen vinden. Ik gaf hem verschen visch, maer hy wilde niets nuttigen, werpende het telkens weder van zich. Men kon hem niet wel met den hals overende aen het staen krygen: maer hy bleef gestadigh zitten met den hals ingetrokken, als of hy sliep. Ik tekende hem in deze gestalte af, zoo als hy hier vertoont wort.

Afgetekent.

Hy

Digitized by Google

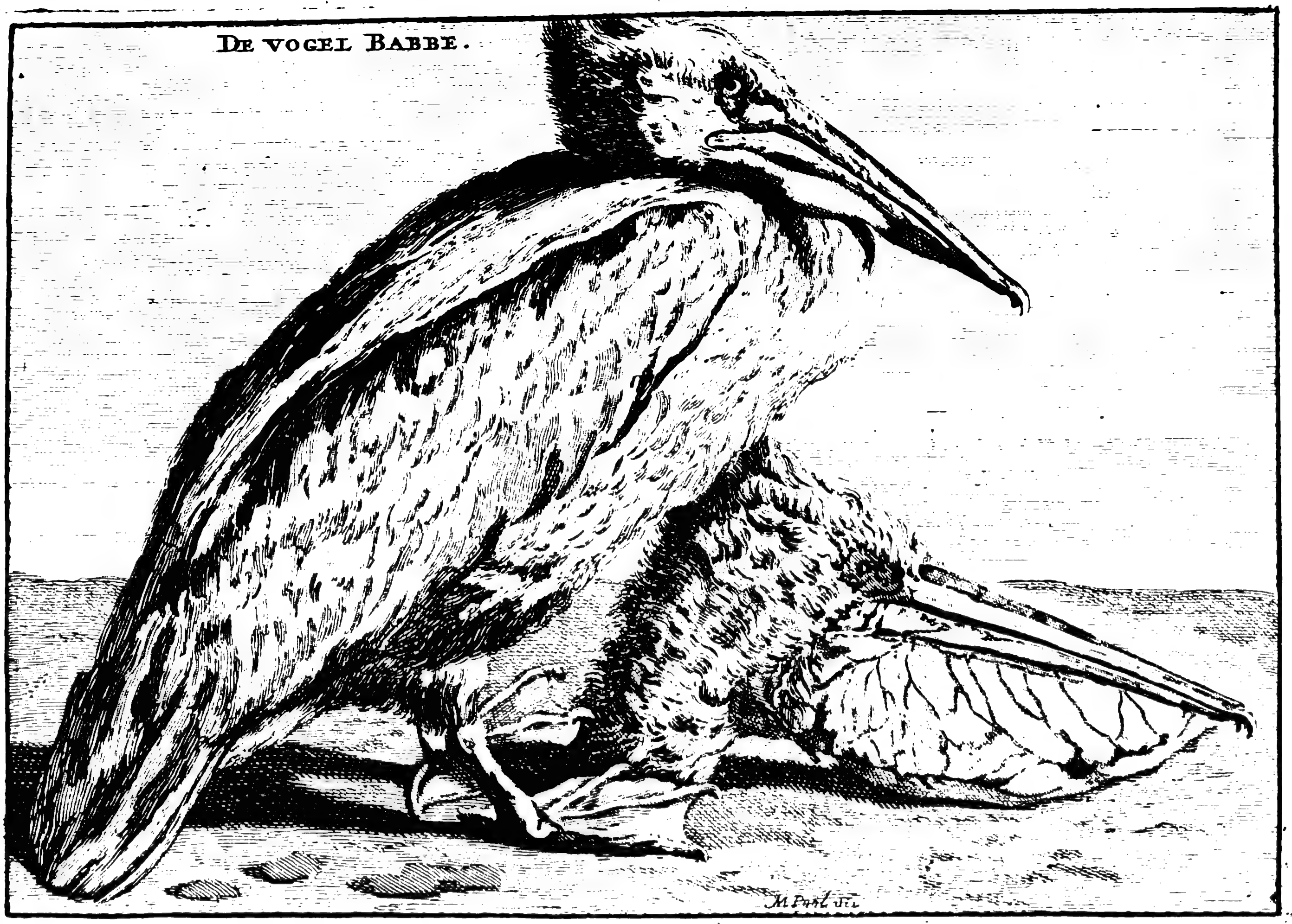
De vogel Babbe.

Hy was nogh jongh, nochte had zynen volkomen wasdom, ſchoon hy reets wel drie- of viermael grooter dan een gans was. Het lichaem en koleur zwemen daer ook naer. De bek is een voet en drie duimen langh, en byna anderhalf duim breet. Aen het einde daer van is een kleene geele kromte, even als de Papegaeisbek. Aen het einde van den onderbek neemt de waterzak zyn begin, loopende vervolgens onder voorby den krop aen den hals. Deze zak is zoo groot, dat deze vogels meer dan twee kannen waters daer in kunnen bergen. De pooten zyn kort, en onder plat en breet, aen welker einde vier kleene klaeutjes zyn. Ik dit beeſt gekogt hebbende ſneet 'er den kop met een gedeelte van den hals af, latende den krop of waterzak daer aen om hem te behouden. Ik zette hem dusdanigh op, als gy hier by ziet.

Terwyl ik hier was, ontſtont 'er verſcheide malen brant, dogh meeſt buiten de ſtadt by de Tartaren, die in korten tydt daer tegen in de were waren. Ik hebbe van deze volkeren reedts geſproken, dogh zal 'er deze byzonderheit, die ſedert tot myne kenniſſe gekomen is, nogh byvoegen.

In den jare 1246 wert *Kuyne*, genaemt *Gog-Cham*, dat is Koning of Keizer, aengenomen voor Opperſten van alle de Tartaren, die zich zelven ook *Mougles* of *Mongolen* noemen. Deze Keizer en zyne nazaten noemden zich doorgaens in hunne brieven de kracht Godts, Keizer der geheele werrelt. Op hun zegel ſtonden in 't ronde deze woorden: EEN GODT IN DEN HEMEL, EEN CUYNE CHOM OP AERDE, GODTS KRACHT EN HET ZEGEL VAN DEN KEIZER VOOR ALLE MENSCHEN. Zy hadden altydt vyf legers gereedt om daer mede alle de geenen, die zich niet gewilligh onder hunne gehoorzaemheit begaven, te dwingen. Deze eerſte Keizer had op de grenzen van Perſie den Vorſt *Bajothnoy*, die alle de landen der Chriſtenen en Saracenen tot aen de Middellantſche zee, en Antiochie, en die nogh twee dagreizen verder leggen, vermeeſtert heeft, hebbende dus van Perſie af tot daer toe veertien koningkryken ingenomen. *Bajot* was zyn eigen naem, *Noy* die van zyn waerdigheit. Keizer der Tartaren.

De Tartaren hebben noit grooter Vorſt gehadt dan *Bathii*. Zyn leger beſtont uit zesmael hondert duizent koppen, te weten hondert en zeſtigh duizent Tartaren, en vierhondert vyftigh duizent Chriſtenen, Naemhaftigheit eens Tarterſchen Keizers.

nen, en andere ongeloovige soldaten. Dus had die Chom altydt vyf legers, waer van het getal der soldaten niet op te rekenen was.

Het lant Mongal.

Dit lant naer het Oosten leggende wort *Mongal* genoemt, welcer bewoont van vierderlei volkeren, de groote *Mongalen*, of *Moals*, *Saniongal* of wateragtige *Mongalen*, die ook Tartaren genaemt worden naer een rivier genaemt *Tartar*, die door hun lant loopt. De derde soort heette *Merkat*, de laetste *Metrit*. Deze vier natien waren van eenerlei gestalte, en hadden eene manier van leven en spraek, alle onderscheiden door byzondere Vorsten, Hoofden, en lantschappen. Men gewaegt ook van zekeren *Gingis* in het lant van Jeka Mongal.

LXXIII. Hooftstuk.

Vertrek van Astrakan. Schipbreuk op de Wolga. Tartaersche rovers. Komst tot 't Zenogar en Zaritsa. Ontmoeting des Gouverneurs van Astrakan. Aenkomst te Saratof.

De tydt van hier van daen te scheiden gekomen, en het besluit door my en een Georgiaensch Heer, die gezant aen den Koningh van Polen geweest zynde nu ook weder derwaert stont te keeren, genomen zynde, om samen de reis naer Moskou voort te zetten, verzogten wy van den Gouverneur een vaertuigh te mogen hebben, dat ons kon overvoeren tot de stadt Saratof, nevens vrygeleibrieven, die kragtigh genoegh waren om vervolgens van die stadt wagens en paerden tot de reize te krygen. Deze Heer stont my drie wagens toe, en den Gezant zoo veele als hy zou noodigh hebben. Deze brieven kregen wy den negentienden dezer maent, en vonden daer op het volk met het vaertuig gereedt.

Affcheit van Astrakan.

Wy namen hier op den volgenden dagh met dankzegginge affcheit van den Gouverneur, en begaven ons na den middagh t'scheep. Onder zeil geraekt leiden wy het aen d'andere zyde der rivier tegen over de stadt ten anker, om nogh twee of drie mannen van het agtergebleven scheepsvolk in te wachten. Deze quamen ons voor den avont by. Wy raekten voortgetrokken met de lyn een goet einde weegs voort, en leiden het des nagts op anker. Des anderen daegs gingen wy weder, geholpen door de lyn en boomen voort, wordende het zeil ten agt uren met eenen sterken Oostenwint opgehaelt. Maer het vaertuigh slingerde zoo geweldigh over en weder, dan over de eene, dan over de andere zyde, dat wy het gevaer van om te slaen voor oogen zagen. Men begon nu te spreken van een ander vaertuigh te gaen halen, of dit zelve, als we wat verder zouden gekomen zyn, met meerder ballast te verzien: maer geen besluit wert 'er genomen of tot het eene of tot het andere. Ook schortte het aen 't maexel van het schip. Myn raed was dan het schip aen lant te zetten, dewyl anders geschapen stont dat wy een ongeluk zouden hebben af te wachten. Ons gezelschap bestont ontrent in dertigh personen, waer by twee paerden waren van den Gezant: en 't vaertuigh was byzonder kleen. In deze vreeze begonnen wy vast veel water in te krygen. Ondertusschen geraekten wy ontrent den middagh by de kruitmakery *Seliter Gorod* genaemt, daer wel eer de oude stadt Astrakan gestaen heeft, gelegen ontrent zeven of agt wursten van het tegenwoordige. Eer wy 't hier aen een goede plaet konden zetten, was 'er al zoo veel water in 't schip, dat het meeste goedt al nat wierde. Wy deden derhalven zoo veel als mogelyk was om maer aen den gront te komen, om ons zelven en het goedt voor verdere schade te bevryden. Dit wert bewerkt door het volk, dat hierom in 't water sprong, met hulp onzer twee kleene roeischuiten. Middlerwyl liep het schip zoo vol water, dat het meeste goedt daer heel nat uit quam. Myn eerste zorg was voor twee myner kassen, daer alle myne papieren en beste goederen in waren. Den voorraedt van spys en andere kleenigheden most ik verlaten. De twee paerden sprongen, toen het vaertuig geheel op de eene zyde viel, zonder eenige moeite daer zelfs uit in de rivier, als of ze zelfs reets in 't water staende het gevaer begrepen hadden, en zich redden wilden. Hier liepen twee groote uren mede door, wanneer het vaertuigh vol water op den gront bleef zitten; en wy op strand werk vonden om elk ons goet te droogen. Wy dankten Godt dat wy 'er tot zoo goeden koop afquamen. Want zoo wy in het midden der rivier waren omgeslagen geweest, geen mensch was 'er afgekomen, dewyl het water zeer sterk zynen loop heeft, en de rivier hier zeer breet is; zoodat het schip aenstonts

Schipbreuk des Schryvers.

zou

Digitized by Google

zou gezonken hebben. In dezen ſtaet beſloten wy den opziener en bezorger, door den Gouverneur aen den Ambaſſadeur op de reis mede gegeven, benevens zynen tolk naer Aſtrakan te zenden met eene onzer roeiſchuiten, om den Gouverneur kenniſſe te geven van ons ongeluk, en een ander vaertuigh van hem te verzoeken. Maer dewyl de wint niet afnam, moſt dit uitſtel lyden tot den volgenden dagh. Zy gingen dan ten zes uren heen, en met hun ging ook myn dienaer om nieuwen montkoſt te koopen, en eenen brief te brengen aen den Commandeur Vander Burgh, waer by ik hem van het gebeurde kenniſſe gaf, en verzogt den Gouverneur te bidden dat hy my wilde toeſtaen, indien 'er binnen weinig dagen geen ander vaertuigh kon gezonden worden, met de eerſte gelegenheit, die op een andere wys mogt voorkomen, te vertrekken; voegende hier by, dat ik wenſchte, als hy mynen voorſtel goedt vond, een roeiſchuit te mogen hebben, om met myn goet weder te rugh te keeren, totdat 'er niewe gelegenheit zou voorvallen. Middlerwylen tekende ik deze plaets met ons verdronken vaertuigh, en het gezicht aen beide de zyden der rivier, ter regterzyde naer de ſtadt ziende, van den N. Weſtkant, zoodanigh als wy ons daer onder 't zeil van 't ſchip hadden neêrgeſlagen, gelyk hier nevens vertoont wort. Afteke-ning der plaets.

SCHIPBREUK OP DE RIVIER.

Dezen zelven avont ten negen uren quam de Commandeur Vander Burgh met zyn ſloep by my, om zelf te komen zien hoe het met ons geſtelt was. Hy had mynen brief aen den Gouverneur doen voorlezen, die daer op antwoordde dat ons ongeluk hem leet was, en dat hy binnen weinigh tydts een ander en beter vaertuigh zenden zou, met orde, dat wy het verdronken vaertuigh, zoo het mogelyk ware, zouden doen ophalen, en tot Aſtrakan opzenden. Des morgens dan begon het volk het water daer uit te halen, het welk ten deele volbragt zynde wert het weder vlot. Maer het liep niet langh aen of het wert weder vol, en zonk in eenen dieperen gront. Men nam het touwerk daer dan af, en verliet het. De Commandeur quam den volgenden avont weder by ons, brengende den verzogten lyftogt voor my mede, en de tyding dat het begeerde vaertuigh reets op wegh was, het geen hy zeide zelf bezichtigt, en goedt bevonden te hebben, ook grooter dan het verongelukte. Hy verhaelde hier by, dat de ſtroek of het vaertuigh door den

Digitized by Google

Gouverneur met vrugten en andere dingen geladen, en aen zyne Majesteit afgezonden, en eenen dagh voor ons vertrokken, ook gezonken, dogh het volk daer van behouden, en dien dagh tot Astrakan aengekomen was. Maer de Tartaren hadden hun aen lant gekomen zynde voorts alles dat hun nogh overigh was afgenomen. Wel waren wy gelukkigh, dat wy het schip zoo na aen de stadt verloren hadden. Des morgens quam het gezeide vaertuigh, dat veel beter dan 't eerste was. Men viel aenstonts aen 't arbeiden om alles in dien staet te brengen, dat men den volgenden dagh zou kunnen vertrekken. Hier ter plaets wort nu niet of weinigh gearbeit. Wy zagen 'er maer zes of zeven menschen.

Roovers. Dezen avont geviel het dat de Gezant tusschen 8 en 9 uren een weinigh ter zyden van ons afwandelende agt of tien personen gewaer wiert, die hy ziende terstont om volk riep. Maer zy wechduikende agter de groente begaven zich stil op de vlucht, zoo dat wy hen met geen schietgeweer of andere wapenen agterhalen konden van wegen de hooge groente, en heuvelachtigen gront. In dit nieuwe vaertuigh hadden wy nu 15 soldaten, die mede het werk van matrozen deden, daer wy 'er maer 12 in 't andere gehad hadden. Wy hielden des nagts gestadigh met twee soldaten de wacht. Men ging onderwylen voort, niet tegenstaende dat het hart waeide, met alles gereet te maken dat dienstigh was om het vaertuigh voort te helpen. Hierop scheepten wy onze goederen en personen, ook de twee paerden weder in, en staken ten twee uren na den middagh met eenen tegenwint af. Waerom tien soldaten aen de lyn gingen om het schip voort te trekken. De rivier was hier ontrent een half uur breet, maer na twee uren tydts wertze wel de helft smaller. Nu veranderde de wint, en het water wert stiller. Hier hoorden wy dat 'er nogh al een vaertuigh, weinigh voor ons vertrokken zynde, verongelukt was. Het was met veele vlaggen opgepronkt geweest, dewyl het eenen Burgermeester van Astrakan op hadt. Het volk hier van, zeide men, was ook behouden. Wy voerden ook twee vlaggen, een voor, en een agter op het schip. Ook hadden wy vier lansen, en aen twee derzelve ook vlaggen. Daer by waren twee kleene stukken kanon den Gezant toebehoorende buiten ander schietgeweer, ook bogen en pylen. De soldaten hadden elk een vierroer, en ik het myne met twee groote en twee kleene pistolen. Dus warenwe redelyk wel gewapent, en vonden goet gemak in dit schip. Ik zal hier van deze rivier niet veel melden, dewyl ik daer van in de heenreize gesproken, en de voornaemste plaetsen afgetekent heb. Dit is 'er ontrent dezelve aen te merken dat men zich by ongunstigen wint altydt van de lyn moet bedienen, dewyl men den loop der riviere tegen heeft, waer door men traegh voortraekt. Hier door legt men by harden tegenwint al veel op anker. Wy zagen hier en daer eenige Kalmukken.

Den 28 der maent voeren wy voorby een wagt op den hoek ter regterzyde der rivier, alwaer het lant van zich is afgescheiden, waer door de Wolga in de Kaspische zee vloeit. Men ziet de rivier tusschen deze afscheidinge door het lant als een volle zee. In het midden der rivier legt voornamelyk voor den nacht ook een wagtschuit. De wachters quamen met de roeischuit aen ons boort, dogh gingen aenstonts weder heen. Vervolgens quamen wy voorby veele Kalmukken, die hier met den hengel vischten. Wy wierpen hun broot toe, daer ze naer zwommen. Men ziet by deze menschen veel kamelen, die alle twee bulten hebben. Veel der voorgemelde vogelen, genaemt Waterdragers, deden zich hier op. Nu werden wy met de lyn getrokken dan aen de regter, en dan aen de slinker zyde der rivier, zoo als zulx aen de strant bequaemst vallen wilde. Ook mydde men de zyden daer de Tartaren meest gevonden worden. Twee dagen daer aen roeiden wy over eenen inham der rivier aen de Oostzyde, daer zy het lant omloopende weder in de Wolga valt. Hier ontrent traden wy by de Kalmukken aen lant, bestaende in mannen en vrouwen, die byzonder begerigh waren om myne kleedinge te beschouwen, dewyl zodanige hun zelden hier voor oogen quam. Zy bezagen my niet alleen van het hooft tot de voeten, maer betastten alle myne kleederen, om te weten hoe veel'er over elkander quamen. Zy zetten hunne voeten, die kleen en bloot waren, by de myne, om het onderscheit der grootte af te meten. Zoo deden zy ook met hunne bloote beenen om het onderscheit van de hoogte der knie te zien, die zy tamelyk kort hadden. De vrouwen vond ik ook kort van statuur, gezet en rond in 't vleesch, gelyk de mannen in 't algemeen zyn. Ik most myn borst tot op het hemde ontblooten ten gevallen der vrouwen, die het zelve met groote naeukeurigheit bezagen en betastten. Toen ik hun alle voldaen had, toonde ik dat ik dezelve nieusgierigheit ontrent hen had: waer over de vrouwen begonnen te lachen, en myn begerigheit voldeden. De kleeding dezer gemeene luiden bestaet meest in eenen rok van schapen- of ander vel naer den tydt des jaers. Want in dit saizoen (ik

Kalmukken.

Hun gewaet.

(ik spreek van de slegte soort) gaen ze maer met het halve lyf bedekt. De jongens loopen meest naekt. 'T haer hunner hoofden bestaet in eene vlecht of tuit, gelyk'er de vrouwen twee hebben. Andere hebben een soort van een mutsje, ook wel een *binsel* om het hooft. Sommige hebben het hooft bloot, en eenen rok aen van slechte stoffe, en loopen zonder hemden, dragende alleen eenen broek onder dien rok. Hunne aengezichten zyn meestendeel plat en breet, hunne wangen uitpuilende, en hunne oogen langwerpigh. Ziende dat ik tabak rookte eischten zy een weinigh daer van om in de neus te steken of te kaeuwen, zynde de vrouwen daer ook op gezet.

Vervolgens hielden wy het aen den Oostkant om de Westzyde, daer het vol van Tartaersche dieven is, te myden. Wy ontmoetten dagelyx nogh verscheide vaertuigen. Wy hadden nogh verscheide inhammen der rivier door te trekken, dat met riemen en boomen geschiedde; een werk dat veel sukkelens heeft by hart weder, byzonder als men onervaren volk in heeft. Aen deze plaetsen komen dikwyls visschers, van welke men somtyts een goede zode koopen kan.

Den 2den September gingen wy op anker leggen ontrent de plaets, daer de Operste of Gouverneur der Kalmukken het gebiet voert over deze natie. Hy had tagtentigh man aen de Westzyde der rivier overgezonden, alle van schietgeweer verzien, om de lantstreek daer zuiver te houden, en te veiligen voor de roovery der Tartaren. Wy zagen derhalven veelen van hun met schuitjes de rivier over en weder roejen. Dit geschiedde voornamelyk omdat de Tartaren by nacht met vaertuigen waren overgekomen en ontrent tagtentigh paerden van de Kalmukken wechgehaelt hadden, nevens eenen hunner mannen. Zy dagten hen te agterhalen, maer keerden vruchteloos weder.

Weinigh verder gekomen zynde verstonden wy dat veel Kosakse roovers ontrent deze lantstreek zich onthielden. Wy pasten derhalven vlytigh op de wacht.

Den 7 der maent quamen wy ontrent de stadt *Tzenogar*, daer wy door tegenwint op anker bleven, en het volk met de roeischuit naer de stadt om voorraedt van montkost zonden.

Dezen nagt ontstont'er een harde wint, die ons in groote vreeze bragt, zynde door het slepen van 't anker reets verre van den wal geraekt. Men bragt, om verder ongemak voor te komen, twee touwen aen het lant, dat steil en hoogh was, blyvende dus leggen, dewyl de wint niet afnam. Eenigen van ons gezelschap begaven zich tot rusten: maer ik, dien de geledene schipbreuk nogh vers in de geheugenisse lagh, kon niet besluiten tot eenige rust, maer wachtte met gedult den dagh af. Welke gerezen zynde zonden wy ons volk weder ter stadt in om verversching, dewyl wy genootzaekt waren hier te blyven leggen.

Ik had voor gewoonte dagelyx het scheepsvolk elk een Teekopje met brandewyn te geven. De Gezant deed my hier over door den tolk berispen, zeggende dat zy als domme beesten zulx niet waerdigh waren, en dat'er nu weder te veel naer de stadt geloopen waren. Ik gaf hier op tot antwoort dat ik den brandewyn met voordagt daer toe gekocht hadt, en hem uitdeelde aen de scheepsluiden om hun gunst te winnen, of ons een ongeluk mogt overkomen, dewyl'er buiten hen niemant was, die my zou kunnen helpen, het geen ik door ervarenheit geleert hadt. Dat men ook met kyven en schelden, en met onder elkander oneenigh te zyn, hen niet kon beter of ervarener maken, en in allen gevalle de reize met hun voort te zetten hadt volgens het spreekwoort: *Die met den drommel gescheept is, moet mede een' riem in de hant nemen om met hem over te komen.*

Dezen zelven dagh nogh voor de stadt komende losten wy al ons schietgeweer. Wy zagen 'er verscheide vaertuigen leggen.

Den tweeden dagh hier aen gingen wy weder voort, in zulk een koude, dat men zich van de bonte kleederen bedienen most, dat vry vremt was in dezen tydt van 't jaer, te meer omdat wy te vooren grootte warmte gehad hadden. In de volgende dagen zaten wy verscheide malen door de onkunde der Russen aen den gront, en verloren ons werpanker door hun onagtzaemheit, dewyl 'er gansch geen orde op het schip was, en de soldaet zoo veel als de stierman te zeggen hadt, waer door de zaken geensins wel konden gaen, dat my myn gedult deed verliezen. Want des morgens, als men zou voortgaen, mostmen de soldaten, die met een ook voor matrozen varen, even als de kinders, tien of twaelfmael opwekken, en met woorden aenmoedigen om voor den dagh te komen; daer gemeenlyk, omdatze in hunne hemden sliepen, een uur mede doorliep. Ik dankte alle dagen Godt dat ons by nagt geen ongelukken overquamen, inzonderheit van de roovers, dewyl ik boven op het schip onder het muggenet leggende dikwyls bevond dat die op de wacht stont zich mede te slapen gelegt had. Als wy dan ten anker lagen om hart weder of regen hadden wy groote moeite om het volk weder voort te krygen.

Ongemakkelyk varen.

 gen.

gen. Hier zagen wy een groot vaertuigh by de rivier in een bosch, daer het met hoogh water verongelukt was.

Komst te Zaritsa.

Den 16 quamen wy aen de stadt *Zaritsa*. Men ziet'er een witte kerk, nieulings van steen gebout. Want de stadt is in dit jaer voor het grootste gedeelte afgebrant, en nogh niet geheel hermaekt. Hier bleven wy ook den volgenden dagh, dewyl wy ander scheepsvolk innemen mosten. Den vorigen dagh was hier een vaertuigh van *Saratof* aengekomen, dat de Kasakse Russen geplondert hadden, die met kleene schuiten dit water onveiligh maken. Wy vernamen ook dat dit volk zich in meenigte, ja by wylen hondert te samen, liet zien. Ik sprak des wegen met den Gezant, en stelde hem voor nogh eenige soldaten tot onze verzekering by den Gouverneur te verzoeken, die ze wel laten volgen zou, als men hem een vereering toeschikte. Want zonder gelt is van deze natie luttel te verwachten. De Gezant, schoon ik myn deel daer toe gewilligh aenboot, had 'er geen ooren naer, zoodat ik gedult most hebben. Middlerwylen quam het volk van twee andere hier leggende vaertuigen ons te' kennen geven hun besluit van met ons des anderen daegs tot meerder zekerheit te zullen vertrekken, welk besluit ook van den Gouverneur was goet gekeurt. Een derde was voor ons afgesteken, en wy vonden het onderwege op de strant, als half verzonken, leggen, dewyl het door een kleen gat veel waters ingekregen hadt. Hier door waren de meeste goederen, die 'er in waren, nat geworden, en de Russische Koopluiden waren nu onledigh met die te droogen, hebbende het lekgat reets weder gestopt. Zy stonden, zeidenze, ons binnen weinigh tydts te volgen, en quamen twee uren in den avont by ons ten anker.

Den 19 voeren wy voorby twee visscheryen, waer ontrent wy de rivier vry smal vonden. Dezen avont weder ten anker leggende hielden wy alle den geheelen nagt met het geweer boven de wacht, dewyl het hier zeer gevaerlyk was, latende de soldaten rusten, een uitgezondert, omdat zy den ganschen dagh in de lyn loopen mosten. Deze menschen waren beter dan de vorige, en wy leiden door hun toedoen dagelyx grooter wegh af. Eenigen onder hen waren niet verzien van buspoeder, dat ik hun mededeelde. Des morgens ontmoetten wy een vaertuigh, dat den vorigen dagh door veertigh rovers geplondert was. Ook zagen wy drie vaertuigen aenkomen, waer op wy ons met al het geweer boven hielden. Maer toenze naderden bevonden wy dat ze van *Saratof* en *Kasan* quamen, zynde het eene een opene roeischuit met soldaten, geschikt naer Astrakan. Vervolgens raekten wy door eenen inham der rivier, een rechte schuilplaets voor dieven, om met hun kleene schuiten uit en in te komen zonder gezien te worden, dewyl zy met boomen bezet is. Wy hielden des nachts weder als te voren de wacht, en gingen ten drie uren, eer de dagh aenquam, met de lyn weder voort aen dezelve Westzyde, dewyl het aen den Oostkant niet bequamelyk te doen is. Kort hier aen raekten wy vast aen een droogte, waer op wy eenige uren bleven zitten, en daerna door den harden wint aen den Oostkant gesmeten werden, daer wy in eenen inham der rivier genootzaekt waren het anker uit te werpen, en hier te blyven tot 's morgens ten agt uren, wanneer wy 't langs deze zyde hielden, dewyl wy aen den anderen kant niet konden komen om de groote zantplaet, die in het midden der rivier legt. Hier op zetten wy met het zeil aen, en bearbeidden door hulp van lyn en boomen den hoek, wanneer wy met eenen voorspoedigen wint voortzeilden; gelyk een der andere vaertuigen, dat des nagts aen de Westzyde geankert hadt, terwyl d'andere voortgegaen waren.

Op den middagh vonden wy ter slinke of Westzyde eenen kleenen inham der rivier, daer ons volk in de lyn loopende eenen grooten hoop Ajuinen vond, die de rovers uit het laetst gemelde vaertuigh genomen en hier laten leggen hadden. Een weinigh verder zagen wy twee kleene roeischuiten met volk aen den oever, dat wy eerst voor roovers aenzagen, maer daerna bevonden visschers te zyn.

Dezen avont voer ons een bark voorby, die van Saratof quam, en na ons van Astrakan vertrokken, en nu tot hier toe wedergekeert was. Hier na ontmoetten wy den nieuwen Gouverneur van Astrakan, genaemt Peter Matfewits Apraxim.

Dees had by zich ontrent dertigh vaertuigen, waer onder zeven groote waren. Het zyne was boven met een roodt schanskleedt overtrokken, en had een paveljoen. Van agter en van voren had het een groote vlagh, gelyk op den mast, met een wimpel daer boven, beide wit van koleur. Eenige andere waren blaeu, wit, en root, gelyk de onze, maer de koleuren het onderste boven. In eenige waren twee arenden afgebeelt, het wapen zyner Majesteit. In eenige der groote vaertuigen vertoonden zich vrouwen uit de wederzydsche venstergaten. Wy hielden tegen de strant om ze te laten voorby varen: dat een lustigh en aengenaem gezicht op de rivier gaf. Middlerwylen zond de Gezant aen den Gouverneur eenige Watermeloenen, komende daer op zyn sloep, volgens onze manier gemaekt,

met

met eenen zyner bedienden, nevens eenen Georgiaen om den Gezant te bedanken, die met een schaeltje brandewyns beschonken zynde weder gingen van waer zy gekomen waren. Ik bragt ondertusschen het gezicht van dezen toestel op het papier, en geef u de verbeelding daer van op N°. 242. Zy hadden om de ongestadige winden geene zeilen bygezet.

Gezicht getekent.

Hier ontrent vertoont zich een bergh, die boven plat is, vereenigt met ander gebergte. Hy wort genoemt de Dievenbergh, omdat de roovers voorheen zich daer op onthouden hebben. In de volgende dagen kregen wy by wylen den wint zoo gunstigh, dat wy eindelyk den 28 der maent voor den avont aen de stadt *Saratof* quamen. Wy begaven ons wel haest van boort, zynde het reizen en sukkelen te water al lang moede, en traden met blyschap de stadt in, daer wy ter herbergh gingen in de huizen, ons door den Gouverneur aengewezen.

LXXIV. Hoofstuk.

Beleefstheit des Gouverneurs van Saratof. Manier van leven der Kalmukken. Vertrek van Saratof. Komst tot Petroskie, Pinse, Insere, Troyetskie, Djmink, Kasjiemo, Wolodimer, en vervolgens tot Moskow.

Bezoek gegeven aen den Gouverneur van Saratof.

Om eenig bewys van plichtpleging te geven aen den Gouverneur ging ik hem den volgenden dagh begroeten, en aenbieden eenige Watermeloenen, van Astrakan medegevoert, en andere Persiaensche fraejigheden. Ik vertoonde hem voorts myne brieven met verzoek van my het noodige te verschaffen tot de lantreize naer Moskow. Hy ontfing my zeer heuschelyk, zeggende dat de drie verzochte paerden en wagens, en andere dingen, die ik mogt noodigh hebben, tot mynen dienst gereet waren. Den volgenden dagh zond hy my zynen tolk met verzoek dat ik hem eenigen tydt wilde komen tot gezelschap zyn. Ik gaf hem te kennen myne genegenheit om aen de andere zyde der rivier de Kalmukken te gaen bezien. Waer toe hy overbodigh was om my een roeischuit hier toe te beschikken, die ik aennam. Ik daer komende bevond dat dit volk, zoo mannen als vrouwen, zich met meenigte aen de strant vertoont. Het zelve doen ook de Russen van de zyde der stadt, met zich brengende veele eetbare waren, als rys, broot, en andere: ook linnen, kistjes, doozen, en wat verder de gading is der Kalmukken, die daer tegen paerden en andere beesten brengen, ook boter, en wat zy verder te verhandelen of te verkopen hebben. Ik tekende ontrent de rivier op een hoogte daer van afgelegen deze menschen, zoo als zy zich by den oever vervoegen. In deze afbeeldinge vertoont zich ook van den anderen kant een gedeelte der stadt, gelyk het getal van N°. 243 aenwyst. Ik begaf my een goet half uur landewaert in, om hunne Tenten te bezien, die ik slecht bevont, gelyk trouwens alle die menschen ook slecht waren. Want de voornaemsten waren twee of drie dagen voor onze aenkomst verre het lant ingetrokken. Deze onthielden zich met verscheide partyen in slechte tenten, gelykende naer die hutten der Tartaren, die wy in de beschryvinge van Astrakan afgebeelt hebben, hoewel die der Tartaren fraeier zyn. Alle zynze boven open, en met geringe stoffe omtrokken. Als ik weder in de stadt gekeert was, zond de Gouverneur zynen dienaer aen myn herberge, my noodigende by zich op den avontontbyt. Hy had ook den Gezant by zich verzocht, dien ik op myn aenkomst al vond. Het onthael was beleeft en heusch. Wy vertoefden hier eenige dagen langer, dan onze meening geweest was, omdat de Gouverneur veel volk had uitgezonden op de roovers, om hunne strooperyen te beletten, en eenige gevluchte gevangenen op te zoeken. Zoodat wy hier tot den zesten van October wachten mosten. Ondertusschen vervaerdigden wy de wagens, daer wat werk aen vast was. Want de wagens, die men hier bekomt, zyn alle open. Weshalven luiden van soorte die laten bezetten met houte hoepels, even als men aen onze kalessen ziet, en met matten of dekkleeden behangen, niet alleen eershalven, maer ook om veiligh te zyn tegen sneeu, regen, en wint. Vier lieten wy 'er dus toestellen, maer op zulk een manier dat men, als men in andere steden versche paerden, andere wagens nemen zou, gelyk de wyze is, die daer kon afnemen, en op de nieuwe wagens binden. Wy vertrokken dan

Zyn beleefstheit.

Kalmukken.

Onthael by den Gouverneur.

dan na dankzegging aen den Gouverneur ten twee uren in den morgenstont met drie en twintigh wagens, waer van 'er de Gezant 20 tot zynen dienst hadt, zynde de overige voor myn gebruik.

De wegh van hier is een schoone en vlakke zantgront. Het dekken der wagens quam ons wel te passe. Want het was door den harden wint zeer kout. Een uur na den middagh quamen wy op een eenzame plaets binnen een kabak met hout omtrokken, daer men in rydt, en een kleen houte huisje tot zynen dienst heeft. Dit was warm gestookt, dat ons verstyft van koude wonder wel quam om 'er het middagmael te houden. Ons hart gesterkt hebbende reden wy voort ten deele over heuvelagtigh gebergte. Des avonts ten negen uren waren wy 30 wursten van de stadt af, en quamen by een kabak, daer wy zulk eenen steilen wegh mosten afryden, dat drie wagens het onderste boven rolden. Des morgens voor den dagh trokken wy weder van daer, en vonden den wegh met sneeu bedekt. Wy deden ons mael in 't velt, dewyl 'er geen rustplaets of geboomte vernomen wert. Dogh wy verzamelden zoo veel houts, dat wy twee of drie brave vieren maekten. Ten vyf uren quamen wy binnen de stadt *Petroskie*, daer ons terstont door den Gouverneur huizing wert aengewezen. Deze plaets is tamelyk groot, en van buiten meest omtrokken met palen, die aen een gezet zyn. De stadt zelve is ten deele bekleedt met eenen houten muur, gelyk alle de huizen, naer het gebruik van dit lant. Verscheide kerken zyn'er van hout, gelyk ook de poorten, die wat van de stadt af leggen. De stadt heeft breede straten van harden kleigront. Hier kregen wy andere wagens en versche paerden, en reden des volgenden namiddags ten drie uren van daer over eenen goeden vasten heigront. Een uur voortgereden zynde quamen wy over een tamelyk groote houte brugh, gelegen tusschen de afscheidinge van den hoogen gront, daer 't water, dat nu weinigh was, doorvloeit. By de stadt is mede een rivier of waterloop. De zon onder zynde bleven wy in 't velt, hebbende weder tien wursten afgedaen. Hier stelden wy de wagens in eenen ronden kring, en maekten in het midden een groot vier. De dienaers deden het zelve buiten om. Twee uren na middernacht trokken wy weder voort in vriezent weder door eenen quaden moerasgront, daer wy drie of vier malen door mosten. Vervolgens kregen wy eenen goeden wegh, en quamen op den middagh aen het dorp *Kondee*, dat in twee verscheide partyen van huizen bestaet. Ten drie uren weder van daer rydende trokken wy door twee dorpen. Nevens het

Aenkomst te Petroskie.

Gelegenheit der stadt.

Het dorp Kondee.

eene genaemt *Apaneka* loopt de rivier *Kaminke*. Deze plaets is zeven of agt wursten van de stadt *Pinse*. Wy bleven hier in eenige huizen, daer men maer zonder vragen in trekt. Wy kozen het beste, en genoten de warmte der stoven. Den 10 der maent twee uren voor den dagh trokken wy weder voort, en quamen ten tien uren aen de stadt *Pinse*, daer men eerst door middel van een groote houte brug over de rivier *Pinse* trekt, die smal is. De voorgemelde rivier loopt in deze, die ten Z. Z. Oosten der stadt in de laegte heenstroomt. Veelerhande visch wort 'er in gevangen, als baers, braessem, snoek, en andere. De stadt is zeer groot. Zy legt ten W. Z. Westen der rivier, tegen, en voor een gedeelte op den bergh, gelyk het kasteel, dat mede groot, en met eenen houten muur, waer aen eenige torens zyn, omtrokken is. Verscheide houte kerken zyn 'er, en breede straten. De stadt strekt zich meest in de lengte uit. Zy is niet onvermakelyk door de veelheit van 't geboomte. Vele huizen ook zyn aen d'andere zyde der rivier. Men rekent deze stadt zestig wursten af te leggen van de laetst gemelde. Hier mosten wy weder andere wagens hebben, die men nogtans hier zoo gereedt niet vint, als in andere steden, omdatze van de omleggende dorpen gehaelt moeten worden. Terwyl wy daer naer wachtten, zagen wy hier verscheide Zweedsche gevangene krygshoofden. Den volgenden dagh reden wy na het ondergaen der zonne weder voort, en door twee dorpen getrokken sloegen wy ons in het derde neder, genaemt *Bessin*, blyvende daer tot tien uren toe. Toen reden wy den ganschen nacht met heldren maneschyn voort door verscheide dorpen. Met den dageraet komende by het dorp *Persiene* moesten wy over een houte brugh trekken door een plaets, die zoo moerassigh was, dat we langh te arbeiden hadden, eer wy 'er door raekten. Op dezen wegh vonden wy veel beploegt lant, en meenigte van hoibergen. Wy bleven hier tot tien uren, en quamen met den ondergang der zon binnen het dorp *Pettin*, nu afgelegt hebbende vierentwintigh wursten. Den 13 vertrokken wy een uur voor den dagh, hebbende nogh 5 of 6 wursten af te doen, eer we aen de stadt *Insere* konden komen. Wy quamen daer ten agt uren aen, en begaven ons in de huizen, om weder versche paerden af te wachten. Wy vonden hier, gelyk op de vorige plaetsen, de eetwaren zeer goedt koop. Want een goet hoen kogt men voor eenen stuiver, en voor het zelve gelt veertien of vyftien eiers, ja zomtydts wel twintigh. Het gebeurde by wylen dat men 'er wel 40 of 50, en ook twee hoenders voor het zelve gelt

Aenkomst te Pinse.

Gelegenheit der stadt.

Komst te Insere.

Kleene prys der eetwaren.

Digitized by Google

gelt heeft. Ik kogt een schoon kalkhoen voor 3 stuivers, ook voor dat gelt een speenvarken, en een volwassen varken voor eenen gulden. Een volwassen schaep voor 10, een lam voor 5 stuivers, een gans voor 2, en het broot naer gelangh.

Gelegenheit der stadt. Wat deze stadt aengaet, zy is gemeen. 'T Kasteel is met eenen houten muur omtrokken, en heeft verscheide torens. Het overige der stadt zweemt heel naer een dorp. Dewyl nu de Gouverneur buiten de stadt was, konden wy niet met de paerden klaer raken voor den 15 der maent; waer van ook de Gezant ten deele oirzaek was, die niet betalen wilde dat 'er toe stont, houdende zich aen zynen brief, die luidde dat hy tot deze plaets toe niets te geven hadt. Eindelyk quamenze op de helft met elkander.

Dus trokken wy ten leste weder voort, en twee uren gereden hebbende vonden wy ons op den middagh agt wursten van de stadt aen het dorp *Jems-koy*, dat tamelyk groot, en met een houte kerk verzien is. Het dorp Jems-koy. Men trekt hier over een houte brugh. Voor den avont quamen wy aen het dorp *Katsjalava*, zynde agt wursten verder. Op den 16 vroegh in den morgen even buiten het dorp komende trokken wy langs een lange steene brugh over de rivier *Moksa*, die haren loop in de rivier *Ocka* heeft. Vervolgens reden wy door een bosch, dat agt wursten langh was, vervolgens door een dorp, dat in twee ryen van huizen bestondt, op eenen middelwegh, die zeer breet was. Op dezen wegh vint men veel zoodanige dorpen. Toen raekten wy over een brugh, dekkende de gemelde rivier, die met ys bezet was. Op den middagh quamen wy aen de stadt *Troyetskie*, nu 3 wursten verder gekomen zynde, van waer wy ten 5 uren weder 6 wursten voort reden tot het dorp *Belt-soja-tsjas*, gelegen 30 wursten van de stadt *Insere*. Des anderen daegs na den middag ten 3 uren gingen wy weder van daer, en vorderden agt wursten tot het dorp *Abresna*, daer wy eenige uren bleven. Vervolgens spoeiden wy voort door verscheide plaetsjes op het dorp *Msegaloskie*, gelegen 15 wurst van de laetste verblyfplaets. Den agtienden gingen wy met den dagh op wegh, en reden door veel bosschaedje, waer door de gemelde rivier Moksa tamelyk breet haren loop heeft. Men trekt 'er over door middel eener houte brugge, waer aen een wachthuis staet. Ten negen uren quamen wy aen de stadt *Djmnik*, waer van niet veel te zeggen valt, als zynde maer gemeen, zonder eenigh kasteel, en open leggende als een vlek. Komst te Djmnik. Den 20 der maent was ik wel weder gereet met myne drie paerden en wagens: dogh de Gezant raekte weder aen moeite. Zy wilden hem de paerden niet laten volgen zonder de gewoonlyke betalinge, zoodat 'er weder veel tydts verloren gingh voor my, die de reis zonder gezelschap niet durfde voortzetten. Men wert ten leste met elkander eens: en dus reden wy een uur na den middagh van daer, en voor een korte poos buiten de stadt benevens de gemelde rivier, die ook voorby de stadt loopt. Vervolgens raekten wy in 't bosch, daer ze ook door stroomt. Hier ontmoetten wy veele Russische reizigers. Voorts hadden wy een' quaden wegh in 't bosch, daer we eerst met den avont door raekten. Toen bleven wy een weinigh buiten in het dorp *Vedenapina*, nu 15 wursten voortgeraekt zynde. Des morgens vroeg togen wy weder voort, rydende buiten het dorp nevens dezelve rivier. Toen quamen wy in het bosch, daer wy langs een lange houte smalle brugh ook over de rivier trokken. Vervolgens hadden wy eenen quaden wegh dicht tusschen de boomen met veel diepe kuilen, zoodat wel zeven of agt malen de assen der wagens braken, in welke door middel van jonge boomen te herstellen veel tydts gespilt wert. In dit bosch reden wy nevens een kapelletje, waer in zich eenige Geestelyken onthielden. Maer wy waren gedwongen hier te blyven door het breken van eenen der wagenen, dewyl de avont ons overviel, en deze wegen by nagt niet te gebruiken zyn. Wy stookten dan om den harden Vorst groote vieren, en hielden goede wacht. Nu waren wy ontrent 15 wursten voortgeraekt. Den nagt voorby zynde gingen wy weder voort, rydende na twee uren tydts nevens de gemelde rivier, daer wy een half uur verder gekomen met een houten vlot, op twee roeischuiten gestelt, overgevoert werden, wordende telkens twee wagens gelyk overgebragt. Ik vond deze rivier hier naer gissinge tweehondert schreden breet. Aen de andere zyde is een kleene vlakte voor het bosch, waer in wy bleven tot twee uren na den middagh, dewyl 'er weder twee wagens gebroken waren. Na meer dan twee uren geraekten wy uit het bosch op eenen vlakken wegh. Nogh een uur voortgetogen bleven wy in het dorp *Koelikove*, gelegen tien wursten van de plaets, daer wy in 't bosch vernagt hadden. Het dorp Koelikove. Deze plaets legt op de hoogte, en een lange straet in de laegte, daer eenigh water doorvloeit dat nu bevrozen was. Rondom ziet men bosch. Den 23 met het begin van den dagh op wegh zynde trokken wy weder over de meer gemelde rivier langs een houte brug. Vervolgens hadden wy in het bosch quade wegen, en drie- of viermael laegte tusschen 't gebergte, daer wy houte bruggen vonden, dewyl eenige wateren, die nu bevrozen waren, daer hunnen loop ne-

Digitized by Google

nemen. Een uur voor den middagh quamen wy aen het dorp *Aloffa*, nu 15 wursten afgelegt hebbende. Toen nogh 15 wursten voortgereden kregen wy het dorp *Zawata*, daer wy onze nachtrust namen. Twee knegts van den Gezant waren met de wagens in het laetste dorp agtergebleven uit dronkenschap, waer in ze door den brandewyn waren verzopen geweest. De Russen hadden hen in dien staet wakker afgerost, en hen van hun meeste kleeding en mutsen berooft. Dus gestelt quamen ze in den avont by ons. Hier over werden verscheide raetslagen genomen. Volk derwaert te zenden evenwel vonden wy niet raedsaem: waerom wy het daer by lieten, vervolgende des morgens twee uren voor den dagh onzen wegh, die nogh al door boschaedje lagh. Eenige malen trokken wy door inhammen van de rivier, en daer op nevens de rivier *Occa*, daer wy ten tien uren aenquamen om overgezet te worden, nadat wy vyftien wursten gewonnen hadden. Deze overvaert geschiedde weder op de wyze, die wy boven gemelt hebben, maer nu telkens met vier wagens, wordende de paerden uitgespannen. Eenige Russische reizigers waren reets bezigh om overgezet te worden. Ondertusschen tekende ik dit gezicht naer gissingh van de Zuitzyde, van waer men eenen grooten inham der rivier ziet, die hier, voor zoo veel ik merken kon, van 't Oosten naer 't Westen loopt. Want zekerheit kon ik naer myne gewoonte niet nemen, omdat den vorigen dagh de naelt van myn kompas gebroken was. Gy ziet hier de verbeelding. Gezicht getekent.

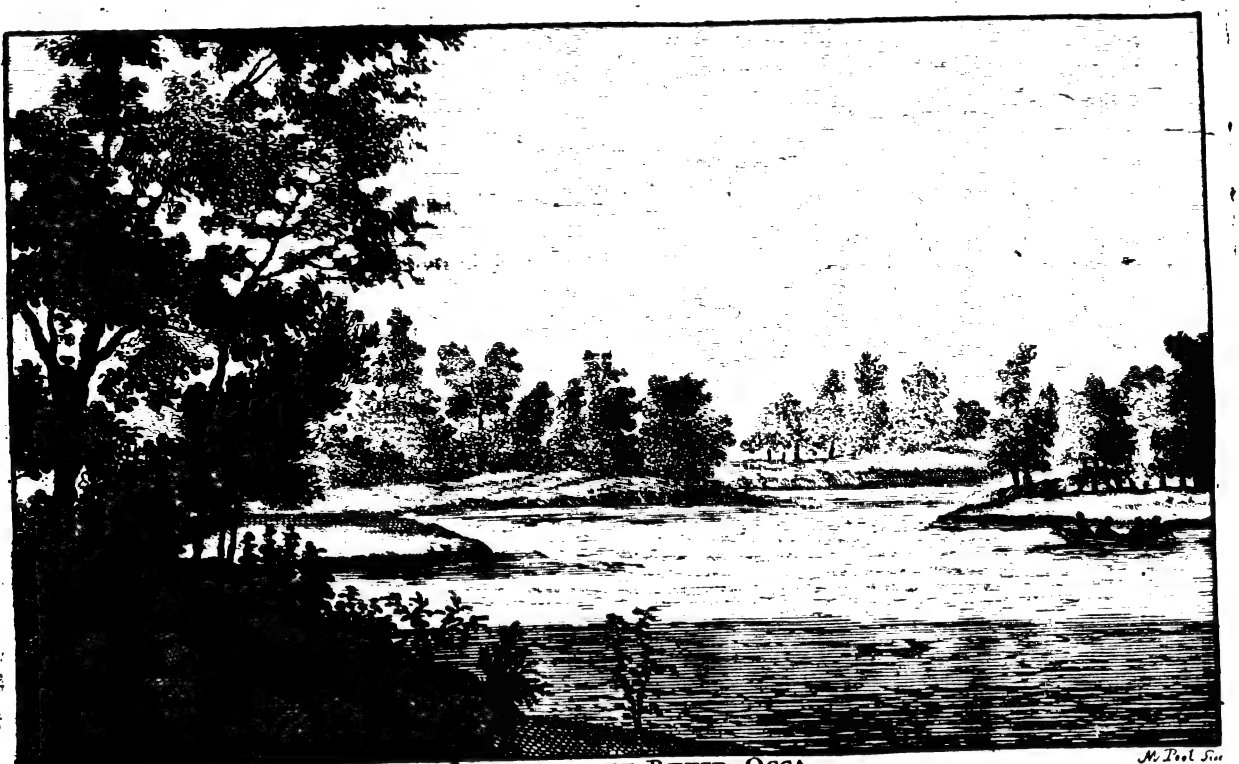
GESIGT VAN DE RIVIER OCCA. M. Pool sc.

Met dit oversteken waren wy bezigh tot twee uren na den middagh. Vervolgens reden wy door boschaedje nevens de zelve rivier. Ontrent den avont vernachtenwe in het dorp *Monso*, dat buiten 't bosch benevens de rivier op een hoogte legt vyftien wursten van daer wy over de rivier gezet waren. Des morgens vorderden wy nogh vyftien wursten tot de stadt *Kasjemo*, die weinig van belang is. Den volgenden dagh kregen wy andere wagens en paerden, en gingen op den middagh voort over zandige wegen. Wy hadden 't gezicht van verscheide plaetsjes. Vervolgens togen wy door een bosch van kleen geboomte, en geraekten ten vier uren binnen het dorp *Zerbalova*, gelegen 15 wursten van de stadt. Ontrent den avont trokken wy van daer gestadigh door bosch met zeer donker weder en quade wegen, waer door verscheide wagens omvielen, ook eenige braken. Hier door waren wy gedwongen vier uren na middernagt ons neder te slaen. Een uur daerna reedt de Gezant met eenigen van zyn gevolgh voort. Ik niet genegen in de duisternisse te ryden wachtte den dagh af, en begaf my toen met myne drie wagens op wegh,

wegh, latende de reft van 't volk nogh daer. Ten negen uren quam ik aen het dorp *Nove dereefne* of 't Nieuwe dorp, gelegen een weinigh buiten het bosch 25 wurften van *Zerbalova*. Op den middagh reden wy te gelyk weder voort in digten ftofregen, langs eenen quaden wegh. Tien wurften afgelegt hebbende vernachtten aen het dorp *Jikefowa*, en reeden den volgenden dagh vroegh weder voort meeftendeel door bosfchaedje, maer evenwel langs beter wegen. Zeventien wurften afgelegt hebbende deeden ons mael in het dorpje *'t Sookwa*, van waer weder vertrekkende eenigh volk met losfe paerden ontmoette die voor de onze verwisfelt werden, dewylze aen den anderen kant in de fteden t'huis hoorden. De wegh wert vorders arger, zoodat 'er weder eenige wagens braken, ook de myne op zulk een wyze dat het paert met de voorfte wielen heen ging, en my met de reft in eenen kuil liet zitten. Met dit ongeval verliep weder veel tydts, zoodat wy eerft met den donkeren avont binnen het dorp *Orfamaghiene* quamen, hebbende 20 wurften afgelegt. Dezen dagh waren we al verfcheide dorpen doorgetrokken, en kregen des morgens weder zoodanige ongemakken door de quaetheit der wegen, dat wy tien wurften voortgereift zynde een wyle bleven vertoeven in een kleen dorpje. Verder op den wegh komende brak het radt van eenen wagen, dat ons weder zoo langh deed wachten, totdat 'er een ander uit het zelve dorpje gehaelt wert. Toen reden wy 20 wurften verder tot het dorp *Siegonava*, waer by nogh eenige andere leggen, die wy ook doortrokken. Den 30 voortrydende vonden veel water, daer wy verfcheide malen door moften ryden. Ontrent den middagh kregen wy uit de openingh van 't bosch voor een gedeelte de ftadt *Wolodimer* in het gezicht, die op een hoogte gelegen is, en door de veelerhande fteene kerken, die gemeenlyk wit zyn, een aengenaem gezicht geeft. Wat verder gekomen vonden wy ons aen de rivier *Clefma*, die ten Zuiden voorby de ftadt loopt, en in de Wolga vloeit. Hier werden wy met een groote fchuit overgezet telkens met zeven of agt wagens. Van daer gingen wy door eenen flykerigen wegh opwaert in de ftadt, die 20 wurften van de laetft gemelde plaets gelegen is. Ik vond haer vry groot, leggende op verfcheide van elkander afgezonderde bergen wyt en zyt verfpreit, ook tegen en langs dezelve tot by de rivier. Zy heeft zeven of agt kerken van fteen gebout, verfcheide ook van hout. Het kafteel is met eenen houten muur omtrokken. Men noemt deze ftadt ook wel *Wlodimer*. Zy is eigentlyk een Hartogdom, en legt 150

De ftadt Wolodimer.

De rivier Clefma.

Gelegenheit der ftadt.

wurften van de ftadt Moskou, leggende tusfchen dezelve naer het Noort of Noordooften, en tusfchen de ftadt *Nisi-novogorod* naer het Zuidweften. Wy bleven hier tot den eerften van November, wanneer wy na den middagh in zeer miftigh weder vertrokken. Eindelyk kregen wy hooger lant en beter wegen, ziende verfcheide dorpen. Ten vier uren reden wy over een houten vlot van balken aen een gehecht op de rivier *Wortfa*, waer aen een dorpje legt van den zelven naem. Nu waren wy 13 wurften voortgekomen. Dezen avont quam hier ook de Gouverneur der ftadt *Pinfe*, dien wy by ons ter maeltydt noodigden. Hy ftont ons verzoek toe, en vertrok na het mael naer Moskow. Hy had maer twee perfonen by zich, zonder belemmering van eenige pakkaedje. Vier uren na middernagt trokken wy mede van daer over een vlakte, rakende vervolgens in een bosch, daer een zeer breede wegh tusfchen door loopt, en het geboomte zich aen beide de zyden als een plantaedje of wandelgalery vertoont. Ten elf uren togen wy over de rivier *Lietma*, voorts door het dorp *Boediena*, 20 wurften afgelegt hebbende. Wy hadden een meenigte van voorgangers, gewapent met groote ftokken, die al veel voor aen, even als de fpiesfen, een fpits yzer hadden. Dit dorp is gelegen in een groote beboude vlakte, die rondom met bosch bezet is. Twee uren na den middagh reden wy weder voort, en quamen ten vier uren over een kleener rivier, en door het bos aen het daer aengelegen dorp, vervolgens weder in 't bosch tot het dorp *Petoeske*, daer wy bleven na het afleggen van nogh 12 wurften. Den 3 zaten wy voor dagh weder op door eenen zandigen vlakken wegh met weinigh geboomte, en quamen ten tien uren aen het dorp *Sallo-pokro*, dat groot en met een fteene kerk verzien is. Hier kregen wy allerhande eetbare waren, ook bier, dat op eenige der vorige plaetsen niet te krygen geweeft was, en zeer wit broot. Dogh alles was hier dierder. Men moft 4 ftuivers voor een hoen geven, en voor al het ander naer gelangh betalen. Nu waren wy 13 wurften van de plaets, daer we vernagt hadden. Vervolgens quamen wy door drie of vier dorpen by houte bruggen in de laegte, daer wy kleene rivieren of waterloopingen vonden. Ten 6 uren bleven wy in het dorp *Sjeleve* 18 wurft gelegen van de laetfte verblyfplaets. Des morgens reden wy weder voort in donker en miftigh weder, dogh over goeden wegh, en door verfcheide dorpen. Ten 9 uren quamen wy aen de rivier *Clefma*, daer wy met een vlot van balken op het water leggende werden overgezet, telkens met vier of vyf wagens. Hier wilde ik van de hoogte naer de

Dierte van eetwaren.

de rivier gaen om zelf te passen op 'den wagen, daer myn pakkaedje in was; maer myn regtervoet op den hart bevrozen gront uitschietende wert zoodanigh verstuikt dat ik nederviel, en een lange wyl in groote pyn bleef leggen, meenende in 't eerst dat myn been gebroken was. Men droegh my in den wagen, waer mede ik de rivier over quam, die 15 wurften van de laetste rustplaets af is. Nogh 5 wursten hadden wy af te leggen tot het dorp *Ragosa*, daer wy ten elf uren binnen quamen. Hier bevond ik dat myn been onder aen den buitenenkel bezet was met twee knobbels twee vingerbreetten hoogh, zoodat ik 'er niet op staen kon, en men my met groote moeite in en uit den wagen most helpen. Ik bestreek het met de Mumy, die ik met my uit Persie gebragt, en altyt by my hadt, en nam 'er ook een weinigh van in, latende het zoo met doeken omwonden rusten op kussens, zoo goedt als dat op den wagen wezen kon, dewyl ik 'er evenwel mede voort most. Wy vertrokken ook kort na den middagh, en door vyf of zes kleene plaetsjes gereden hebbende bleven met den avont in het dorp *Teggera* 25 wursten verder. Nu waren wy nogh 15 wursten van Moskow. Des morgens gingen wy twee uren voor den dagh weder voort in zeer mistigh weder over eenen zeer goeden vlakken wegh, ontmoetende meenigte van wagenen. Ten negen uren quamen wy eindelyk aen de stadt *Moskow*. De Gezant bleef nevens de zynen in eenige huizen buiten de stadt, om zich aen te geven, en een huisvesting binnen de stadt af te wachten. Dogh ik begaf my naer de Slabode in myn vorige herbergh. Hier uit den wagen geholpen zynde bevont ik dat myn voet geheel geslonken was. Ik ververschte het zelve geneesmiddel, en my latende voorstaen dat het quaedt geheel over was reed ik in den avont met de slede naer den Hollantschen Resident den Heer Vander Hulst, dewyl ik my in staet vond van met eenen stok te kunnen gaen. Maer des anderen daegs was de voet door deze al te groote beweging zoodanigh ontstoken, dat ik my genootzaekt vond in huis te blyven. Ik gebruikte weder de Mumy, dogh zonder vrucht, waer van ik my zelven de schult gaf, dewyl ik my hadt moeten stil houden. Den volgenden dagh was het 'er nogh arger mede gestelt, zoodat ik geraden vond my van eenen Wondheeler te bedienen, en andere middelen te gebruiken. Ik liet het been dan nogh wel 14 dagen rusten op kussens, en in zes weken daerna kon ik nogh zeer weinigh gaen.

Verstuiking van des Schryvers been.

Komst te Moskow.

LXXV. HOOFTSTUK.

Rebellen gestraft. Statelyk Geboortefeest. Komst van den Czaer te Moskow. Gesprek des Schryvers met zyne Majesteit. Schoone Apoteek, en andere nieuwe gebouwen. Vierwerk. Vertrek van den Czaer.

De Schryver bezoekt den Prins Knees Bories,

OP het einde dezer maent reed ik met den Resident buiten de stadt naer het Hof van den meer gemelden Knees Bories, om mynen plicht van dankzeggingh by hem af te leggen voor de brieven van aenbeveling, my medegegeven aen de Gouverneurs van Kasan en Astrakan. Hy onthaelde ons dien middagh in het gezelschap zyner Gemalinne, en andere vrouwen. Ik begroette ook den Heer Charles Witworth, Gezant wegens de kroone van Engelant, die my met byzondere beleeftheit ontfingh, en daerna meenigmael ten eten hielt. Hy quam ook zelf in myne herbergh om uit zinnelykheit te beschouwen het geen ik aenmerkenswaerdigh met my gebragt hadt.

en den Engelschen Gezant.

Strafpleging.

Den eersten van December werden binnen de stadt Moskow dertigh personen onthalst, hebbende deel gehad aen den moort, die aen de Duitschen en anderen te Astrakan, waer van ik hier voor gesproken heb, gepleegt was. De verwezenen stonden als in eenen ronden kring, waer nevens vyf balken driehoekswyze op den gront gelegt waren, wordende op elken balk zes menschen met hun hoofden gelegt, en dus door den scherprechter met de byl onthalst. Men begon hier mede ontrent den middagh, en binnen een half uur was alles ten einde gebracht. Men zou naeulyx gelooven, met hoe kleenen omslagh zulke straf hier geschiet, en minder nogh, hoe gedwee zich die menschen, heel ongebonden, als lammeren, schikken tot het lyden derzelve, daer men in andere landen zoo veel omslagh maekt om eenen eenigen misdadigen van kant te helpen.

Drie dagen hier aen wert hier in de Duit-

Digitized by Google

Naemdagh geviert. Duitsche Slabode de Naemdagh geviert van den Vorst Alexander Danielewits die Mensikof, het welk geschiedde in het huis van den Heer Generael la Fort, zynde de noodiging der gasten, die men daer hebben wilde, eenige dagen te voren geschiet. Hier waren tegenwoordigh de Princes, zuster zyner Majesteit, de Czarenne met haer drie dochteren, en de Georgiaensche of Militieusche Czaer, die op den troon van 't Georgiaensche gebiedt gezeten hebbende, en door zynen broeder daer af gestoten zynde, toevlucht tot den Czaer van Moskovie genomen heeft, van wien hy nogh wort onderhouden, nevens zynen zoon, die Generael Velttuigmeester zyner Czaerse Majesteit zynde voor Nerva gevangen is, en nu staet uitgewisselt te worden tegens den hier gevangen Zweetsen Oversten Wagtmeester, nevens vyf Kapiteins, zes Lieutenants, zeven vendrigs, en den koningklyken Secretaris Tepati, voor Nerva gevangen, die nu om deze wisseling te bevorderen losgelaten is, om van Moskow naer Stokholm te vertrekken. Wyders waren op dezen vreugdedagh veele Russische Heeren en Vrouwen, nevens den Engelschen Afgezant, den Consul en anderen van die natie. Veel Duitschen waren 'er ook. De mannen en vrouwen werden yder in een byzonder vertrek onthaelt. Onder het drinken der gezontheden werden telkens dertigh schoten, zoo uit kleen kanon, als mortieren gedaen. Na den maeltydt wert'er gedanst, en des avonts een vierwerk aengestoken, staende de naem van den gemelden Vorst, tot sieraet in vier brandende.

Komst des Czaers te Moskow. Den zestienden der maent quam de Czaer op den middagh binnen Moskow, waer op het geschut van de wallen gelost wert onder groote vreugde der inwoners, die zyne Majesteit in twee jaren hier niet gezien hadden. Ik begaf my twee dagen daer aen met den Resident naer *Preprefenske* om den Vorst te bewellekomen, dien wy reets in de stede nedergezeten vonden. Hy ontfing my vrolyk van wezen met hanttasting, verwellekomende my in zyn lant. Voorts begaf hy zich naer het Hof der Princesse zyne zuster, niet verre daer van daen gelegen, gaende eerst in de kerk, die een kleene kapel is. De kerkplechtigheden verricht zynde, gingh hy met zyn gevolgh een uur daerna binnen 't Hof; daer wy hem volgden. Hier ontmoette hy de Princes, die aen yder van 't gezelschap een gulden schaeltje met brandewyn, op een zilver schenkbort gezet, zelf aenboodt. Waer op yder toetredende met behoorlyke eerbiedigheit daer een afnam. Die hun schaeltje geledigt hadden, gaven het aen de daer oppassende Heeren over, die het telkens weder lieten vullen. Onder dit gezelschap waren eenige voorname Russische vrouwen, ook twee of drie Duitsche. De Princes aen de aengekomenen deze eerbewyzing gedaen hebbende voegde zich weder by den Czaer haren broeder, die my toen met de hant een teken gaf van by hem te komen, dewyl hy begerig was een kort verhael myner reize te hooren, en de manieren en levenswyze der Persische Koningen, en hunne hofhouding te verstaen, ook hoe het gelegen was met de meenigte hunner vrouwen in het Serraglio. Een gelyke nieusgierigheit had hy ontrent den staet des Konings van Bantam. Waer van door my onderrecht zynde verhaelde hy alles aen zyn zuster en de voornaemste Mevrouwen in de Russische tael. Een half uur liep met dit vertellen door, wanneer een tweede schaeltje met brandewyn door de Princes overgereikt wert. Nu verzogt ik van zyn Majesteit een vrygeleibrief om weder veiligh uit dit Ryk naer myn vaderlant te keeren, waer op ik tot antwoort kreegh dat ik het hebben zou. Ontrent elf uren vertrok zyn Majesteit weder van daer, en ik te gelyk met den Resident naer zyne woning, daer wy dien dagh vrolyk doorbragten; zynde ik wel vernoegt over de eere, my aen dit Hof bewezen.

Op den 23 der maent vertrok de Poolsche Bisschop van hier weder naer zyn lant, staende uitgewisselt te worden tegens Knees Jakof Feuderowits, algemeen veltkrygscommissaris, die onder Nerva gevangen genomen wert. In dezen tydt verstonden wy hier uit brieven dat de Groote Mogol, een man over de hondert jaren out, overleden was. Doot des grooten Mogols.

Eer ik van Moskow afscheide zal niet ondienstigh zyn te melden het stichten eeniger gebouwen, dat sedert myn vertrek naer Persie geschiet is. Dat my allereerst aenmerkingswaerdigh voorquam, was een groot gebou van steen, dat voor zeven jaren is begonnen aengelegt te worden tot een Munt, en sedert anderhalf jaer is verandert en verbetert van eenige vertrekken om te dienen tot een groote Apoteek. Het gebou is prachtigh en hoogh opgetrokken, hebbende eenen fraejen tooren op de voorste party. Het staet ten Oosten buiten het slot of kasteel ter plaetse daer de Hoender- en duivemarkt geweest is. Het heeft in 't geheel twee verdiepingen, en boven naer den tooren vyf verdiepingen boven elkander. Als men eerst door de groote voorpoort ingekomen is, vint men zich in een opene plaets. Dan gaet men langs eenen breeden trap opwaerts. Hier is het eerste vertrek de Apoteek, die 15 goede schreden diep, en 20 breet is. Het is hoogh van verdieping koepelswyze, dat in Fresko, (Niewe gebouwen te Moskow.) (Apoteek.)

toen ik daer was, beschildert wert. De zydemuren zyn met hooge glaze vensteren. De overige zullen met schoone Chineesche potten, die reedts volgens overgezondene modellen gekomen zyn, bezet worden. Op elken pot is volgens de Chineesche wyze voor een gedeelte met gout ingebrant het wapen zyner Czaersse Majesteit. Dit vertrek heeft twee deuren, door welker eene men in de kamer gaet, daer de voorraet van kruiden legt. Door de andere gaet men in de *Prikaes* of kanselery. Beide deze gestichten zyn fraei en groot, koepelswyze ook gemaekt, en hoogh van verdiepinge. Nogh is 'er diergelyk een vertrek geschikt tot het stookhuis, een ook voor de Boekery, en zeltsame gewassen en dieren, die hier bewaert worden. Nogh zyn 'er verscheide andere vertrekken, waer onder een ten dienst is van den President of Doktoor. Een ook voor den Apotekaris, de gezellen, en jongens. Deze alle zyn aen eene en de zelve zyde. Onder dezelve zyn verscheide zeer groote en schoone kelders. Over de *Prikaes* of kanselery heeft deze Doktoor het bewint. Na hem volgt een Onderkanselier en andere luiden van de pen. Deze Doktoor heeft wyt uitgestrekte magt over alle die onder hem staen, zoodat hy hen met de doot vermagh te straffen, alsze die quamen te verdienen. Uit deze kanselarye worden alle Artsen, Kruitbereiders en Wontheelers betaelt. Het getal der Apotekers hier aen behoorende bestaet in agt, vyf gezellen, en nogh over de veertigh, die hier toe arbeiden. Want hier gaet veel om, dewyl de gansche krygsmagt, zoo te water, als te lande hier uit met geneesmiddelen moet verzien worden.

Bewintsman der Apoteek. Deze Doktoor of Opperbewintsman is een Engelander, genaemt *Robbert Areskine*, latende zich gebruiken voor Lyfarts zyner Czaerse Majesteit, van wie hy volgens geslotene verbintenis jaerlyx vyftien hondert goude dukaten tot een wedde trekt. Sedert vier jaren is hy hier gekomen, en heeft veel achting onder de menschen gewonnen niet alleen om zyne ervarenheit en wetenschap, maer ook om zyne minzaemheit en beleeftheit. Toen hy dit groot werk stont aen te vangen, heeft zyne Majesteit hem beschonken met een gift van tweeduizent Ryxdalers, om hem aen te moedigen tot voltooijing van dit nutbare werk. Hy maekte staet, toen ik daer was, dat hy binnen een jaer tydts alles zou volbragt hebben. Hy was ook bezigh met alle de voornaemste kruiden, zoo die hier ontrent als die in de wildernis groejen, te doen opzoeken. Deze kruiden en bloemen wel gedroogt leide hy op papier zodanigh vast, datmen ze daer even kon aflichten, het welk sierlyk was uitgewerkt. Ik heb reets een groot boek met dusdanige kruiden belegt by hem gezien. Hy vertoonde my ook een groot stuk bruin broot, dat in steen verandert was, gelyk men veele andere dingen op deze wyze in steen verandert vint. Hy nam ook in overlegh eenigh volk naer *Siberie* te zenden, om daer kruiden, bloemen, en wat van die natuur is, te doen opzoeken. Tot deze Apoteek worden ook enkel twee tuinen onderhouden.

Gasthuis. Sedert myn vertrek naer Persie is hier ook opgerecht een Gasthuis voor zieken en gequetsten, zynde in de lengte van hout gebout ten N. Oosten der Duitsche Slabode aen de rivier *Jouse*. Het bestaet in twee partyen. In de eerste vint men zeven bedtsteden, elke voor twee personen, en in het midden negen, elke voor een mensch: aen de vensterzyde weder tien, elke voor twee menschen. Zoo is ook de andere party. Elke party heeft drie ovens of stoven. Tusschen de twee verdiepingen is de Snykamer. De bovenste verdieping bestaet in veel kleene kamers, als een voor den Arts van het Gasthuis, een tot dienst van den Apoteker, en een voor de Wontheelers. De Apoteek bestaet in drie kamers. Twee zyn 'er voor de geneesmiddelen, en een voor de droogen en kruideryen, waer van de geneesmiddelen toegestelt worden.

Lakenbereidery. Hier nevens is een Lakenbereidery opgerecht, en daer toe een meester uit Hollant ontboden. Ook een Spiegelmakery, by het Jufferenklooster aen ginse zyde der rivier Moscua. Hier worden allerhande spiegels gegoten, zelfs die drie ellen en een vierde hoogh zyn. Men was toen ook bezigh met de stadt om den rooden muur, *Kitaes* genaemt, te versterken, meest aen de Oost- en Noortzyde, ook met eenige vastigheit aen het Slot te brengen. Hier by hebben de drie Jesuiten, die hier zyn, twee Hoogduitsche, en een Engelsche, een kleene kerk van steen in de Duitsche Slabode gebout, die reets ten deele van binnen in Fresco beschildert is. Men sprak toen ook van de Drukkery te verzien van Latynsche letteren, om daer boeken en andere dingen mede te drukken, die hier toe reets uit Hollant waren aengekomen.

Feest van het Nieu Jaer. Nu gingh het jaer 1708 in, wiens eerste dagh met vreugde geviert wert, wordende des avonts binnen de stadt een groot vuurwerk aengestoken op dezelve plaets, die ik voorheen betekent heb. Zyn Majesteit had hier toe een deftige maeltydt binnen de daer staende logie doen vervaerdigen. Eenige dagen daerna onthaelde zyn Majesteit het zelve gezelschap binnen de Duitsche Slabode in het huis van den meer gemelden Heer la Fort, dat nu toebehoort aen den Vorst Alexander Danie-

nie-

Digitized by Google

nielewits die Menſikof, die het met daer nogh aen te bouwen aenzienlyker gemaekt heeft. Na den maeltydt begon de Czaer de overzeeſche Koopluiden te vereeren met zyn bezoek, komende dus des avonts met zyn gewoonlyk gezelſchap by den Heer Reſident, op dezelve wyze, als ik verhaelt heb in de beſchryvinge van myn eerſte verblyf alhier. Na twee uren verblyfs vertrok hy weder van hier, om nogh ander bezoek af te leggen, dat dien avont ophielt. Want hy ſtondt, gelyk de ſpraek gingh, binnen twee of drie dagen naer het leger te vertrekken. Ondertusſchen quam de Heer Grundt, afgezant van den Koningh van Deenmarken, hier aen.

In het laetſte dezer maent quamen de meeſte overzeeſche Koopluiden van Archangel weder hier, hebbende door de groote ſneeu en harden wint zulk een quade reize gehadt, als in veele jaren niet gebeurt was.

Den 6 van February werden hier nogh 70 van de voornoemde Aſtrakanſe rebellen onthooft, en zes gerabraekt, zynde weinigh dagen te voren nogh 45 derzelve buiten de poorten der ſtadt opgehangen. Rebellen onthalſt.

Eindelyk geraekte ik aen myne twee Vrygeleibrieven, en nam afſcheit van den Reſident, en alle myne goede vrienden, dewyl ik vaſtgeſtelt had den tienden der maent te vertrekken. Hier toe hadden wy, gelyk het gebruik is, de voerluiden tot Koningsbergh aengenomen. Volgens afſpraek begaf ik my op den geſtelden dagh naer het Hof van den Engelſchen Afgezant, daer al de natie zich liet vinden. Wy bragten den avont in vreugde door, en maekten ons gereedt om te gelyk met alle de ſleden te vertrekken.

LXXVI. HOOFTSTUK.

Vertrek van Moskow. Komſt te Waeſma, Dorgoboes, Smolensko, en Boriſof. Dorpen door de Ruſſen verbrant. Wederkeering naer Moskow.

Vertrek van Moskow. WY vertrokken dan een uur na middernagt, en quamen ten agt uren des morgens in het dorp *Weſomke*, waer over wy 35 wurſten gereiſt hadden. Ons gezelſchap beſtont in zeven perſonen, waer onder vier Engelſche Koopluiden waren, namelyk de Heeren Wiliam Engliſh, James Hewit, François Beeſlei, en Joſef Wilkins; voorts de Koopman Daniel Pell, en Joan Joachim Schroder, geboortigh van Hesſenkasſel. Wy hadden elk onze ſlede, nevens twee ſleden voor de knegten. Hier by hadden wy vyf losſe paerden, of 'er by toeval ons eenige op de reis mogten begeven, gelyk dikwyls gebeurt. Wy hadden ook zes of zeven dagen te voren de paerden naer de ſtadt Smolensko gezonden, om hen tot onze komſt te laten ruſten, nemende van Moskow andere tot die ſtadt toe. Op den middagh trokken wy weder voort tot het dorp Modenovo, daer wy ten zeven uren binnen quamen, nogh 49 wurſten voortgetogen zynde, over eenen vlakken wegh door vele dorpjes. Op middernagt weder voortgaende ontmoetten wy meenigte van ſleden, en vonden ons op den middagh aen het dorp *Oſtrosjok*, leggende in een boſch. Nu hadden wy vierenveertigh wurſten afgedaen. Des middags reden wy weder van daer, ten deele door boſch en verſcheide dorpen. Wy quamen den 18 der maent ten agt uren aen de ſtadt *Waesma*, en bevonden dat wy 37 wurſten gevordert waren. Deze ſtadt is groot en wydt verſpreit. Zy heeft een houten kaſteel, waer aen verſcheide ſteene torens zyn. Ontrent den middagh reden wy weder van daer, ontmoetende eenige ſleden geladen met hennip. Nogh 40 wurſten afgedaen hebbende bleven wy in het dorp *'t Sobottowo* tot middernagt, en quamen den 14 ten 6 uren binnen de ſtadt *Dorgoboes* na het afleggen van 29 wurſten. Deze plaets is ſlecht. Het voornaemſte dat 'er valt is hennip, die voor de beſte gehouden wort. Hier togen wy over de rivier de *Niper*: ten tien uren vervolgens door veel bosſchaedje tot het dorp *Phova*, 44 wurſten verder op gelegen, daer de gemelde rivier ook haren loop heeft. Na middernagt trokken wy weder van daer, en quamen den 15 aen de ſtadt *Smolensko*, gelegen 36 wurſten van *Phova*. Wy toonden den Gouverneur onze vrygeleibrieven. Hy ontfing ons minnelyk, wees ons herberg aen, en verzagh ons van eenen algemeenen vrygeleibrief om te kunnen voortreizen tot de grenzen, nevens een geleide tot onze veiligheit: voor welke beleeftheit wy hem met een anker wyns beſchonken. Deze ſtadt is vry groot. Eenige der kerken zyn van ſteen gebout, de reſt is alles van hout. Men heeft hier eenen Bisſchop.

Komſt te Waesma.

Komſt te Dorgoboes.

Digitized by Google

Ondertusschen maekten de voerluiden, door ons vooruit gezonden, zich met de paerden vaerdigh, en wy trokken ten vyf uren weder voort, vindende veel waters op de wegen. Het was weinigh in den avont als wy door een afgeslotene plaets reden, even als een poort, daer eenige soldaten de wacht hielden. Twee uren na middernagt quamen wy aen het dorp *Krana-selo*, 44 wursten afgelegt hebbende. Des morgens ten zeven uren gingen we weder op wegh met harden vorst. Hier ontmoeten wy veel pakkaedje van den Vorst Alexander Danielewits die Mensikof, ook eenige karossen, en in een der zelve zyne Gemalin, die zich in een dorpje, daer wy door reden, ophielt, en den wil had naer *Smolensko*. Op den middagh quamen wy in het Poolsche gebiet, daer men van een hoogte afrydt. Ten twee uren quamen wy aen het dorp *Dobroosna*, 23 wursten afgedaen hebbende, over heuvelagtigh gebergte. Des avonts ten negen uren reden wy weder van daer, en quamen ten 3 uren voor de stadt *Copies*, na het af leggen van 6 mylen wegs. Want aen deze zyde der stadt *Smolensko* begint men met Duitsche mylen te rekenen, wordende gemeenlyk (als voorheen gezegt is) vyf wursten voor een myl genomen.

Komst in het Poolsche gebiedt.

Vroegh in den morgenstont toonden wy onze vrygeleibrieven aen den Generael Allert, eenen Schot, die ons zeer beleeft ontfing. Hier maekte men ons eenige zwarigheit over het doortrekken te Koningsbergh, dewyl eenige Zweedsche troepen herwaert in aentogt waren. Evenwel dewyl alles onzeker was wert by ons besloten de reis op de stadt *Wilda* voort te zetten. Wy begaven ons hier ter herberge by den voornoemden Engelschen Arts Areskine, die zich juist in deze stadt bevont, dewyl het overal zoo vol krygsvolk was, dat alle huizen daer mede bezet waren. Wy bragten hier den tydt in vreugde met elkander door, komende des avonts de gemelde Generael voor eenige uren by ons. Hier hadden de Russen hunne linie getrokken, die meest om de stadt en de rivier Niper, die benevens de stadt stroomt, loopt. Zy maekten staet de Zweden hier af te wagten en hun slagh te leveren.

Den 18 der maent twee uren na middernagt vervolgden wy onzen wegh, die al meest was door bosschaedje van Denneboomen, die hier te lande veel zyn. Na het doorryden eeniger plaetsjes quamen wy ten tien uren in het dorp *Kroepka*, daer een bezetting van 500 soldaten lagh. Drie uren na middernagt togen wy weder op wegh, en quamen twee uren voor den middagh binnen de stadt *Borisof*, een gemeene plaets, welker huizen wyt en zyt verspreit staen. Men heeft 'er een houten kasteel met eenen wal van aerde omtrokken. Hier in onthielt zich te dezer tydt de Heer Keizerling, Afgezant des Konings van Pruissen. Nadat wy onze vrygeleibrieven vertoont hadden, gingen wy ten twee uren na den middagh weder van daer, trekkende al door digte bosschaedje. Wy vonden daer den wegh zeer smal, en dwaelden door onkunde der voerluiden van onze regte streek af, zoodat wy ten agt uren in het dorp *Julejewa* quamen.

Komst te Borisof.

Een uur na middernagt trokken wy met eenen wegwyzer voort tot het dorp *Belaroes*, daer wy een groot huis van eenen Poolschen Edelman vonden. Nu hadden wy zes mylen afgelegt. Ten twee uren gingen wy weder voort, eerst nogh al door bosschaedje, daerna door vlakte, trekkende door een dorp, daer een regement soldaten lagh. Na middernagt quamen wy in het dorp *Krasnasel*, hebbende zes mylen afgedaen.

Wy trokken den 21 des morgens ten 6 uren weder voort, en quamen ten 3 uren in het dorp *Mollodesna*, van waer de Vorst Alexander dezen morgen ter zyden af vertrokken was. Dit en de hier ontrent gelegene dorpen stonden reets ten deele in den brant, die door de Russen met voordagt gesticht was, die al wat zy niet met zich voeren konden in brant staken, om den Zweeden de middelen van leeftogt te benemen. Een beklaegelyke zaek zeker voor de ingezetenen dezer gewesten, daer men zyn groot leet aen zag. Meenigte van Poolsche boeren schuilden in de bygelege busschen, daer ze zich versteken hadden. Anderen zagh men met het weinige, dat zy uit den brant met zich konden voeren, nevens hun vee wechvluchten. Eenigen ook stonden vol droefheit, en zagen hunne brandende huizen met betraende oogen aen, naeulyx wetende werwaert zy zich te wenden hadden. Anderen stelden zich bloot voor hun nootlot, wachtende vol vrees den vyant af, die hen stont te verdelgen. In dezen droevigen schyn van zaken werden onze voerluiden met zulk eene vreeze bevangen, datze bitterlyk begonnen te weenen, en ons met smeken aen te gaen, dat wy hen niet verder met ons wilden doen reizen, maer hen te rug laten keeren. Geraekt door medelyden stonden wy hun verzoek toe, en besloten, zoo als wy hier midden in dit brandende dorp stonden, zonder hun de reize voort te zetten. Wy kogten derhalven agt paerden van hun, om met een paert voor elke slede naer de stadt Wilda, daerwe nogh zestien mylen af waren, heen te trekken, en hen dus met de overige paerden te laten te rug gaen. Dit zoo vast gestelt zynde, waren

Elende der lantluiden.

Vrees der voerluiden.

wy

Gevaerlyke togt. wy echter zelfs in eenen gevaerlyken ſtaet. Want wederkeerende ſtonden wy den partyloоperen der Walachen, die in dienſt der Ruſſen zyn, in den mont te loopen, en voorttrekkende wy het krygsvolk der zelve natie, dienende onder de Zweden, af te wachten. Want deze menſchen zien noch vrient noch vyant aen, en zouden in zulk een geval hun eigen vader of moeder niet verſchoonen. Te weten zy zyn heel verwildert, trekkende geene ſoldy, maer enkel op den roof levende. Behalven dit volk zyn 'er ook eenige Tartaren en Kalmukken, die niet veel beter dan de genoemde zyn. Wy ſtonden dan hier op den gemeenen wegh tot ontrent den middagh, terwyl een goet gedeelte van huizen in dit dorp ter wederzyde van ons afbrandde. Yder zette zich dan in zyn ſlede, en wy reden dus zonder de voerluiden op Godts genade voort. Wy waren maer even buiten het dorp gekomen, als we een party van ontrent dertigh Koſakken of Walachers te paerde, die in dienſt der Ruſſen waren, ontmoetten. Deze ruiters hebbende hunnen bevelhebber by zich deden ons ſtil ſtaen. Wy vertoonden hun onze vrygeleibrieven, zeggende wie wy waren. Zy bekreunden zich des weinigh, en begonnen tegen ons uit te varen, ons ſcheldende om verraders, die in den zin hadden tot den vyant over te gaen. Wy gaven hun bezadigt antwoort, en bleven dus vaſt ſtaen, niet wetende hoe wy het met hun hebben zouden. By avontuur was onder hen een Hoogduitſche jongen, die hun ſtoutelyk tegenſprak, hen beſtraffende om de onbehoorlyke bejegening ons aengedaen. Een van hun gaf hier op den jongen eenen ſlagh met zyn zweep; dogh dees zich niet ontzettende gaf'er hem wel drie in de plaets, en keerde zich voorts tot ons, zeggende, *Myn Heeren, daer komt een Generael aen met een party ruiters, die vaſt dicht by ons zyn.* De party, daer wy mede te doen hadden, ook wel wetende dat zy niet verre konden af zyn, liet ons met onze ſleden heenryden. Het is bekent dat deze Walachen wel ſtout op den roof, maer tegenſtant vindende zeer bloode en kleenhartigh zyn, en, zoodra ze maer iemant van de hunnen zien nedervallen, zich in deryl op de vlucht begeven. Het leedt geen vierde deel van een uur, of de party, waer van de jongen geſproken hadt, quam aen. By dezelve waren twee Adjutanten generael, waer van d'een een Engelsman, d'ander een Hoogduitſch was. Hier by was nogh een Major, en een Kapitein. Zy hadden by zich tweehondert troepen van wel geregelde ruitery. De Engelſche Bevelhebber kende aenſtonts de onzen, zoo dat wy ons by vrienden bevonden. Wy hielden derhalven een wyle ſtil, verhaelden ons wedervaren, en vraegden naer gelegenheit om verder te kunnen voort raken, met bede om goeden raedt. Men antwoordde ons dat het voorttrekken onmogelyk was ten deele, omdat de Ruſſiſche Koſakken nogh agter waren, om wat 'er nogh overigh was in den brant te zetten, ten deele ook omdat alle bruggen afgebroken waren. Dat ook (het geen het quaedſte van alles was) de Koſakken, die in Zweedſchen dienſt waren, den voortogt hadden, plonderende en roovende alles wat hun maer voorquam, ja zich niet ontziende de menſchen van 't leven te berooven. Dat wy, zoo wy voort wilden, alle deze gevaren te ondergaen hadden. Waerom 'er niet raetſamer voor ons ware, dan met hun weder te rug te keeren. Wat zouden wy doen? wy moſten dezen raedt volgen, of in onze gewiſſe doot loopen. Wy trokken dan onder dit geleide voort, en zonden eenen der ruiteren naer onze voerluiden, om hen te doen wederkeeren. Zy keerden weder, en ſpanden twee paerden voor elke ſlede. Dus quamen wy wel haeſt by de bende der voorgenoemde Koſakken, welke de Engelſche Bevelhebber van de ruitery, die ons geleidde, vernomen hebbende, groette hy hunnen Officier met eenige zweepſlagen tot belooningh der onheuſche bejegening, aen ons gedaen.

Wy verſtonden dat de Zweedſche Koſakken maer vier of vyf mylen van ons waren. Drie mylen weder te rugh gekeert zynde bleven wy in het huis van eenen Poolſchen Edelman tot negen uren, wanneer het in brant geſtoken wert. Wy reden nogh drie mylen voort, en quamen aen een adelyk huis, dat nogh grooter, en op de wyze eener ſterkte gemaekt was, waer in de Overſte Geheim met eene bezetting lagh. Deze Heer riet ons, dat wy daer niet lang zouden vertoeven, dewyl de voortroepen der Zweden in korten tydt te gemoet gezien werden. Wy aenvaerdden zynen goeden raedt, en vertrokken ten negen uren van daer. Rydende voorby twee of drie poſten, daer ſoldaten lagen, quamen wy ten drie uren na den middagh by den Vorſt Alexander Danielewits die Menſikof, tot Leſcova, een adelyk paleis. Wy hadden gemeent hem eer aen te treffen, maer hy was telkens van twee of drie plaetſen vooruitgetrokken. Wy hadden een geleide van vier ruiteren uit de voorgemelde troepen by ons genomen, omdat wy ons afſcheiden moſten van den ganſchen hoop, om eenen anderen wegh bezyden af te nemen, langs welken wy by den Vorſt quamen, van wien wy minnelyk ontfangen werden. De rede, die ons dreef om hem op te zoeken, was wel meeſt om uit hem te hooren, of ook mogelyk wa-

Digitized by Google

ware op de eene of andere manier over lant voort te raken, het zy met eenen anderen wegh te kiezen, het zy met eenen trompetter onder gunst van hem in het Zweedse leger te zenden, door wiens voorspraek wy veiligh de reize mogten vervolgen. Op het eerste antwoordde hy, dat het doortrekken onmogelyk was, dewyl 'er nergens een plaets was, daer men zekerheit hebben konde, dewyl de Zweedsche troepen alles bezet hadden. Op het laetste, dat aen geenen trompetter gehoor verleent wert, dewyl zy reets al twee of drie, zoo trompetters als tromslagers, die afgezonden geweest waren, doot geslagen hadden, hier mede toonende dat ze geene boden ontfangen wilden. Hy kon derhalven, wat hem aenging, ons niet anders raden dan weder naer Moskow te keeren. My inzonderheit riedt hy dit aen, wetende dat ik de zeltsame dingen, in Persie en Indie verzamelt, met my voerde. Ik bedankte hem, en deed een kort verhael van de gedane reize, en hoe verre die zich uitgestrekt hadt. Hy maende ons toen aen twee of drie dagen met hem voort te trekken, om beveiligt te zyn tegen de Poolsche boeren, die zich meer dan tweeduizent sterk onthielden in de bosschen, die wy hadden door te trekken. Want hier warenze in gevlucht, en loerden op de voorbygangers, om, zoo de kans zich wel opdeed, hun alles te benemen wat zy krygen konden. Zeker wy waren wel hoogh verplicht aen de goede voorzorge van dezen Vorst. Want hier ontfing hy de tyding dat de voortroepen der Zweeden drie uren na ons vertrek van het laetst gemelde adelyk huis waren aengekomen, en wel 100 Russen, die zy daer vonden, hadden doot geslagen. Wy trokken dan met onze pakkaedje na een uur tydts voort onder de beschermingе van hem en zyn lyfwacht. Ons vertrek dus verhaest wordende, wert dit palcis, gelyk de vorige plaetsen, in brant gestoken, zonder dat het hooi, dat 'er in lagh, daer eens uitgenomen wert: waer door de vlam zoo snel voortsloegh dat de Vorst naeulyx tydt hadt om met zyn goedt zich daer uit te begeven. Dus trokken wy den ganschen nacht voort, dogh dikwyls genootzaekt stil te houden, nu om de ruitery, en dan om de pakkaedje te laten voorttrekken. Dit nam door de smalle wegen in de bosschen veel tydts wech, dat zeer verdrietigh was om de vrees dat de vyant mogt naderen. Eindelyk na het trekken door verscheide plaetsjes quamen wy kort aen den middagh binnen het dorp *Nilnikof*, zes mylen afgelegt hebbende door regen en sneeu.

Om het ongemak der reize te verzoeten waren wy niet spaerzaem geweest in ons zelven goede siere aen te doen. Waer door wy te spade bevonden dat ons broot het eerst van al den voorraedt op was. Hier was goede raedt dier, dewyl hier ontrent geen broot voor gelt te bekomen was. Het eenigste middel was den Vorst hier om aen te spreken, welken last men my, die hem meest bekent was, opleidde. Ik trof hem aen zittende over 't mael, en ons gemeen gebrek voorgestelt hebbende verwekte ik het gansche gezelschap tot lachen. Hier op beval my de Vorst by hem te gaen nederzitten, dat wel goedt voor my, maer tot last myner reisgenooten was, die met verlangen naer my uitzagen. Men stont my myn verzoek toe, en dewyl wy van alle andere dingen nogh genoegh verzien waren, hadden wy verder geenen noodt.

Voor den avont trokken wy te gelyk weder voort, en quamen ten tien uren in een plaets, van waer wy des morgens weder vertrokken, om nogh vier mylen af te leggen, al meest door bosschaedje, waer in zich de boeren onthielden. Ten drie uren sloegen wy ons neder in eenige dorpjes buiten de stadt *Sjebena*, hebbende de Vorst ons des daegs te voren daer ter maeltydt verzogt. Maer wy te laet aenkomende vonden hem reedts van de tafel opgestaen: zoodat wy hem begroet hebbende van alle de Officieren in een ander vertrek onthaelt wierden.

Op den 25 der maent namen wy met dankzegging afscheit van den Vorst, die driehondert zyner ruiteren vooraf zont, onder welker hoede wy konden voort reisen. Hy voegde hier by nogh zes dragonders onder 't bevel van eenen Poolschen Edelman, om ons tot Smolensko toe te geleiden. Dogh myn gezelschap vergat zich zoo verre in goede siere te maken met de vrienden, dat de ruiters, zonder langer naer ons te wachten, heenreden. Wy volgden hen na den middagh ten drie uren met de dragonders, en quamen ten zeven uren aen het stedeken *Borissova*, vier mylen voortgetogen zynde. Drie uren na middernagt weder opgezeten vonden wy ons ten tien uren in het dorp *Kroepka*, agt mylen verder. Ten vier uren in den morgen gingen wy weder voort door verscheide dorpen, waer onder wy 'er een vonden, waer in geen menschen waren. Ontrent den middagh bleven wy in het dorp *Tollothin*, zeven mylen afgelegen van de laetste rustplaets. Den 27 gingen wy met het begin van den dagh weder voort, en quamen na het trekken door veele dorpen ten twee uren na den middagh aen de stadt *Copies*; over welken wegh wy agt mylen gereist hadden. Van hier waren vertrokken de genoemde Overste Allard, en de Afgezant van Pruissen, die voor weinigh dagen hier aengekomen, met den Engelschen Arts Ares-

Komst te Copies.

Areskiene verreist was om zyne Czaerse Majesteit, die zich te *Solensō*, agt mylen van hier, onthielt, te gaen vinden. Des avonts ten negen uren trokken wy weder voort, en quamen den laetsten dezer maent des morgens ten agt uren aen het dorp *Dobroosna*, zeven mylen hier toe afgelegt hebbende. Wy bevonden dezen nagt dat wy door den Poolschen Edelman met zyne dragonders in het bosch van den wegh afgeleit, en wyders van hun verlaten waren. Want zy waren voortgereden. Hier door hadden wy groote moeite om hier weder uit, en op den rechten wegh te komen, vreezende dat we in de sneeu, die zwaer gevallen was, zouden blyven steken. Ondertusschen mosten wy nu de reize alleen voortzetten, gelyk twee uren na den middagh geschiedde. Eenige plaetsen doorgereden zynde bleven wy ten zeven uren aen het dorp *Bageva*, vyf mylen voortgetogen zynde. Hier waren wy op de laetste plaets van het Poolsche gebiet, daer wy by de Joden goede herbergh vonden, vertrekkende na middernagt weder van daer. Des morgens ten tien uren quamen wy in het dorp *Kareetna*, daer wy voorheen door de afgeslote plaets gereden hadden. Het wert gerekent agt mylen van de Poolsche grenzen te leggen. Twee uren na middernagt trokken wy weder voort, en quamen des morgens ten zeven uren tot Smolensko, na het afleggen van vier mylen. Hier begroetten wy den Gouverneur, en verhaelden hem ons wedervaren, verzoekende versche paerden om de reis des te beter voort te zetten. Die waren niet te bekomen. Wy kregen evenwel nogh agt paerden van voerluiden, die na ons met andere reizigers uit Moskow vertrokken, en des daegs te vooren over eenen anderen wegh voortgereist waren. Hoe het met hun, en nogh twee andere partyen van reizigers zou afloopen, stont af te wagten. Geen meerder paerden kunnende krygen, besloten wy twee van deze agt voor elke slede te zetten, en drie van d'onze voor elke der andere sleden. Want zy waren zeer afgemat, ook eenige der zelve op den wegh gestorven. Dus trokken wy een uur na middernagt voort, en quamen ten agt uren binnen het dorp *Glowa*, 33 wursten gevordert zynde. Weinigh voor den middagh van daer gereden ontmoetten wy veele sleden. Ten zeven uren quamen wy aen de stadt *Dorgobusch*, gelegen 41 wursten van de laetste plaets. Op middernagt weder voortgetogen leiden wy 48 wurst af tot het dorp *Simlova*, daer wy tot den middagh bleven, en ten vier uren aen de stadt *Weesgna* quamen. Hier twee uren langh ons opgehouden hebbende trokken wy een uur verder binnen het dorp *Fedrofske*, 33 wursten afgelegt hebbende. Des middernagts van daer rydende vonden wy ons ten negen uren aen het plaetsje *Bollekowo*, 48 wursten verder. Twee uren na middernagt trokken wy weder voort meest door bosch 44 wursten verder tot de stadt *Moschaiofskie*, waer van we weder afscheidden op middernagt. Dus quamen wy des morgens ten zeven uren in het dorp *Selagoebienski*, zynde 44 wursten verder. Hier trokken wy ten tien uren van daen, en nogh 54 wursten voortgereist zynde quamen wy te Moskow aen. Komst te Moskow. Het was ontrent zes uren, als ik binnen de Duitsche Slabode in myn voorige herbergh tradt. Men schrikte schier, toen men my zagh. Want elk meende dat ik al digt by myn vaderlant was. Ik deed een verhael van myn wedervaren, waer uit d'oirzaek myner wederkomst kon begrepen worden. Het zelve verslagh deed ik des anderen daegs aen den Hollantschen Resident.

Den 10 dezer maent quamen hier ook te rugh de zes Hollantsche Koopluiden, die na ons vertrokken waren. Na hen quamen ook zes dagen daer aen de laetst vertrokkene reizigers, twee uitgezondert, die zich in het leger zyner Czaerse Majesteit ophielden, op hoope van nogh te zullen voort raken. In deze dagen quam hier weder de Heer Keizerling, Gezant der kroone van Pruissen. 'T gewelt van dezen krygh bragt te weegh dat 'er geen tyding uit Hollant quam: en daer ontbraken reets vyf of zes posten. Waerom de overzeesche Koopluiden een besluit namen van eenen bode afzonderlyk af te vaerdigen, op avontuur van dat hy door raken zou. Maer ik nu geen ander middel ziende dan over Archangel naer het vaderlant te keeren besloot de reize te water te kiezen, en vertrok van hier in gezelschap van Myn Heer Isaack Kinsius, met wiens broeder ik voorheen naer Moskow was opgekomen.

Digitized by Google

LXXVII. HOOFTSTUK.

Laetste vertrek van Moskow. Doortogt door de steden Preslaw en Rostof. Komst te Jareslaw. Beschryving der stadt. Komst te Wologda. Aenmerkelykheden der rivieren. Manier van reizen te water.

Vertrek van Moskow.

Op den 23 der maent Maert vertrokken wy dan van Moskow, nevens ander gezelschap, ten zes uren na den middagh, zynde onze sleden zoo met menschen als met pakkaedje vyftien in getal. Veele dorpen doorgetogen zynde bleven wy in het dorp *Bratoffsina*, gelegen 30 wursten van Moskow. In deze plaets, die vry groot is, waren wy 3 uren stil. Des morgens weder voortgetogen vonden wy ons ten negen uren aen het dorp *Trooytske*, van welke plaets, gelyk van 't klooster, dat den zelven naem voert, wy voorheenen gesproken hebben. Vervolgens reden wy voort door eenen ongelyken wegh, bergagtigh, dogh vol geboomte, dat des zomers naer allen schyn een aengenaem gezicht geeft. Hier ontmoetten wy zes of zevenhondert jongelingen, gaende agter elkander, staende geoeffent en opgebragt te worden in den krygsdienst. Zy waren toen nogh zonder geweer. Hunne opzieners of bevelhebbers zaten in sleden. Ten agt uren raekten wy binnen het dorp *Selnovo*, en hadden nu 45 wursten afgelegt. Ten 2 uren na middernacht gingen wy weder voort. Na het ryden door eenige dorpen trokken wy den 25 der maent ontrent ten 7 uren door de stadt *Preslaw*. Toen reden wy nogh door eenige plaetsjes, en 20 wursten afgelegt hebbende bleven tot twee uren na middernacht in het dorp *Waska*. Vervolgens togen wy weder door verscheide dorpen, en nevens de stadt

Rostof.

Rostof, die ten N. Westen van 't Rostoffse meer legt, waer om heen men veele dorpjes ziet. De meeste menschen generen zich hier met plantaedjen van knoflook en ajuin. De stadt is gebout langs de rivier of 't meer. Een Metropolyt heeft hier zyn Hofhoudingh. Een half uur verder ter regterzyde is het klooster, genaemt *Peuter Zarewits*, dat met meenigte van huizen omzet is. Vyfenveertigh wursten afgedaen zynde quamen wy ten zeven uren aen het dorp *Nikola*, daer men by zomertydt met een vlot over de rivier *Oetsje-reka* gezet wort. Een uur na middernagt weder voortgetrokken zynde quamen wy den 26 der maent ten 9 uren tot de stadt *Jareslaw*, gelegen 25 wursten van de laetste verblyfplaets, of 55, zoo men naer den zomertydt rekent; dat dan geschiet, omdat men driemael de rivier *Kotris* moet oversteken. Hier aenkomende namen wy ons verblyf in de buitenstadt genaemt *Troepenoe*, van waer ik my met eene slede op de rivier *Wologda* deet voeren, om deze plaets wel te bezichtigen, en, voor zoo veel de tydt my toeliet (want wy mosten binnen weinigh uren weder vertrekken) op het papier af te tekenen. Van de Oostzyde wort zy door het getal van 244 aengewezen. Het begin met de letter A getekent is de Z. zyde der stadt, daer de rivier Kotris haren loop heeft, en zoo in de Wologda vloeit. In dezelve lagen toen vyf smakken of fluitscheepjes met drie masten, die van Kasan tegen den loop der rivier Wolga op met groote moeite en veel volk door het trekken der lyn hier zyn gebragt, om verder naer Petersburg gevoert te worden. Daer benevens zagh men veele andere vaertuigen in 't ys bevrozen leggen. Niet verre van de stadt ter zelve zyde legt een buitenplaetsje, dat met eene steene kerk versiert is, gelyk wederzyts de voorsteden. De stadt zelve legt op eene hoogte, en is ten deele met eenen steenen muur omtrokken; want men liet dit werk steken, doordien men bevont dat het zakte: zoodat deze muur nu vervallen is. De stadt is vry groot, leggende ontrent in het vierkant. Zy vertoont zich van buiten zeer fraei door de meenigte der sierlyke steene kerken, die zich alle wit vertoonen. Ook heeft men 'er veel steene huizen; de overige zyn van hout. Van de huizen naer beneden de rivier leggen vier houte bruggen. Het Noortende der stadt wort getoont door de letter B. Hier aen volgen nogh veel huizen buiten de stadt, ook een steene kerk; welken wegh men weder heenrydt, als men vertrekt. Aen die zyde des lants vertoont zich de stadt op het fraeiste en grootste, dewyl men van daer veel meer gezicht zoo van de kerken, als van de stadt heeft. Zy magh wel gaen voor eene der fraeiste steden van geheel Ruslant. Veel voorname Russische koopluiden zyn 'er. Hier worden de beste Jugten gemaekt. Ook is 'er veel talk, borstels, en linnen. Maer het alleraengenaemste is dat 'er zeer veel fraeje

Gelegenheit der stadt. (Rostof)

Komst te Jareslaw.

De stadt afgetekent.

Gelegenheit der stadt.

JERESLAW. 244.

245. WOLOGDA.

CEDER TAKJE. 246.

Digitized by Google

245.

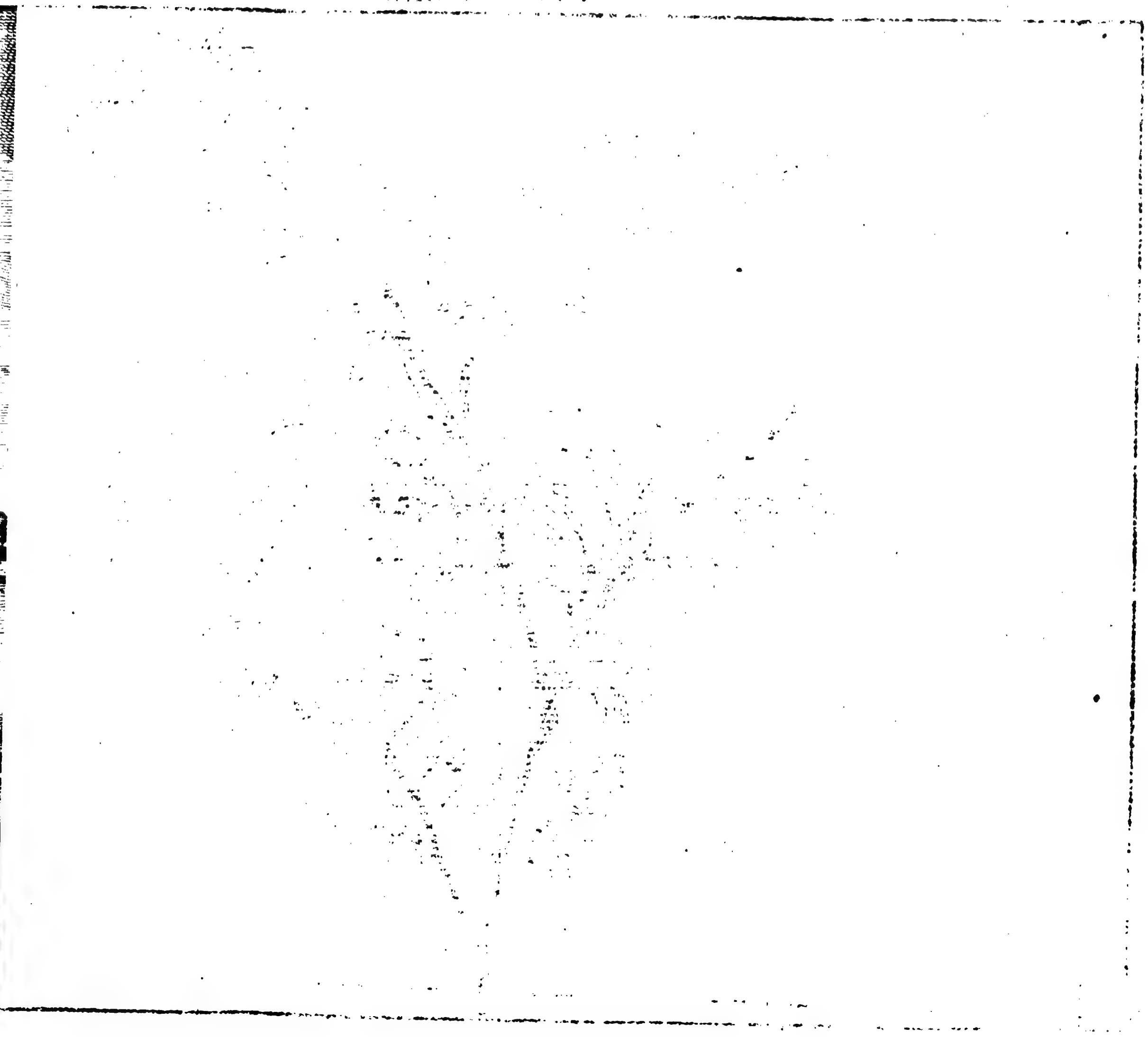

fraeje vrouwen zyn. Want deze plaets heeft den roem van binnen hare muren de keurlyxte schoonheden van gansch Ruslant te begrypen.

Wy vertrokken van hier ten twee uren na den middagh meest, als te voren, ten Noorden aen. In korten tydt geraekten wy in boschaedje, vervolgens door verscheide dorpen. Ten agt uren 40 wursten wegs afgelegt hebbende quamen wy in het dorp *Wakfere*. Een uur na middernagt reden wy voort door vele dorpen, waer onder het groote vlek was genaemt *Danie-jeloske*, dat op een hoogte gelegen, en met eene kerk van steen gebout verzien is. Den 27 ten agt uren hadden wy weder 30 wursten afgelegt, en quamen in het dorp *Oegaskiejam*. Op den middagh reden wy van daer door veele dorpen en bosschaedjen langs zulke quade wegen, dat eenige sleden verscheide malen omvielen. Want hier zyn byzonder groote kuilen in de bevroze sneeu door het veelvuldigh ryden der sleden, waer van wy veele ontmoetten, en eenige voorby gingen. Ten agt uren hadden wy 55 wursten afgelegt, als wy quamen aen het dorp *Agargua*. Wy reden weder van daer en quamen in het dorp *Markowa*, gelegen 48 wursten van de plaets daer wy vernagt hadden, en bleven 'er twee uren stil. Ten twee uren na den middagh quamen wy te *Wologda* aen, daer ik voorgenomen had te blyven tot dat het open water zyn zou, om dan de rivier af naer Archangel te varen, zynde begerigh de tusschen beide leggende rivieren naeukeurigh waer te nemen, te meer omdat 'er tot nu toe van de schryveren weinigh aengetekent of in't licht gebragt is. Daerenboven heeft men in deze lantstreek, buiten de vermakelykheden der rivieren, in het zomersaisoen zeer fraeje gezichten van dorpen en geboomte, als zynde een van de voornaemste gewesten van geheel Ruslant. Eenige dagen hierna quam hier van *Dorpat*, de hoofdstadt van Lyflant, een meenigte van sleden bezet met Zweedsche huisgezinnen, bestaende in ontrent zevenhondert menschen, die besloten hadden zich hier neder te slaen. Daer wert derhalven plaets in de wooningen der Russen voor hun verschaft. Des daegs hier aen vertoonden zich alle de Zweden op de rivier, daerze opgeschreven werden. Ondertusschen verstont men uit brieven dat de gemelde stadt na het vertrek dezer menschen verdelgt was. Nu waren alle de Grooten (vier of vyf alleen uitgezondert) op bevel zyner Majesteit na Petersburgh vertrokken: staende van eenige overzeesche en andere koopluiden gevolgt te worden. Hierna quamen hier ook aen de Zweedsche huisgezinnen uit de stadt Nerva, bestaende in 1700 zielen. Deze hadden ook last om tot nader orde hier te blyven, nevens nogh eenige andere menschen uit de buitenplaetsen, bedragende dus het geheel getal te samen 2700 zielen.

Komst te Wologda.

In het laetst dezer maent begon het zich recht (want het had al eens gedoit, maer dan quam 'er weder vorst, die het ys in't water hielt) tot dojen te zetten, waer door de wegen zeer slikkerigh werden. De rivier begon zich reets hier en daer zonder ys te vertoonen. Op den eersten van Mei hadden wy, gelyk in de vorige dagen, zeer harden wint; waer door het ys los geraekt zynde in groote meenigte de rivier afdreef. De wint bleef duren vermengt met regen. Inzonderheit ontstont 'er den 15 ontrent den avont een zware storm van onweêr, met donder, blixem, en hagel, waer van vele steenen zoo groot als een knikker waren. Hier op volgden verscheide zeer harde regenvlagen. In de volgende dagen was het weder geweldigh veranderlyk: dogh den 25 der maent ontrent vyf uren na den middagh ontstont 'er zoo zwaer een stormwint, dat veel dexels der huizen, van planken en balken gemaekt, wierden weechgerukt. Een gedaente zeker van eenen orkaen. Veele voorpoorten der woningen, veele schoorsteenen werden omgeworpen, ja weinigh huizen in de stadt bleven onbeschadigt. Op het dak van myn kamer raekten ook eenige planken los. Maer ik rondom ziende bevond dat van binnen alles hecht en vast was, zoodat ik zitten bleef, om buiten komende geen stukken op myn hooft te krygen.

Zware storm.

Den 30 der maent quamen hier van Moskow de Engelsche heeren, die met my geweest waren op de reis naer Poolen, nevens andere, die des nagts naer Archangel vertrokken. Zy hadden door het quade weder veel op den wegh geleden, zoodat verscheide van hunne wagens het onderst boven geworpen waren.

Ik tekende, om iets van deze plaets te vertoonen, uit myn herbergh ten Westen de rivier Wologda, waer van het gezicht op No. 245 wort aengewezen. Ik tekende ook een takje van eenen Cederboom. Van welke soort van boomen men 'er veele buiten deze stadt vint. Inzonderheit is 'er een boom, die vry groot is, voor veele jaren van een geplante korrel of pit voortgegroeit, die een liefhebber uit Siberie, daer deze boomen in overvloedt gevonden worden, herwaert gebragt hadt. Eenige dezer boomen vint men ook ontrent de stadt Moskow. Gy ziet in deze verbeelding het loof en de vrugt naer de wezentlyke grootte op N°. 246. Men vint 'er ook zoo groot, als die op den bergh Libanon gevonden worden.

De rivier Wologda afgetekent.

Gelegenheit der rivier Wologda.

Wat de rivier Wologda aengaet, zy is voorheen genoemt *Nasson*. Zy neemt haer begin 100 wursten ten Westen boven de stadt Wologda uit groote moerassen, tusschen de Koebensche Oser en Beloser, en neemt haer einde in de *Wiegna Soegna*, ontfangende boven Wologda verscheide kleene rivieren. Het water dezer rivier loopt by zomertydt zoodanigh wech, dat men byna droogsvoets daer over komen kan, stappende van de eene op de andere droogte. Haer breette begrypt hier ontrent vyftigh schreden. Andere wateren zyn hier nogh ontrent. Daer is de *Beloser*, gelegen 90 wursten ten Westen van deze stadt. Dit water is zeer vischryk, leverende overvloedigh veel schoone visschen, als Soedakken, Sterlotten, Baerzen, een soort van Spiering, en meer andere, alle by uitnementheit blank. Hierom wort dit water *Beloser* of witte meer genoemt. In tegendeel is vyftigh wursten van daer ten N. Westen een ander meer, dat zich strekt tot onder de stadt *Kargepool*, waer niet dan zwarte visch van alle soorten gevangen wort. Deze *Oser* of meer ontlast zich in de rivier *Donega*, die in de witte zee valt. De *Beloser* vloeit door de rivier *Soxna* in de Wolga, eenige wursten boven de stadt *Pereslaew Resanske*.

Eer ik nu melde van myne verdere reize te water, heb ik vooraf te zeggen, dat men gewoon is by zomertydt van hier naer Archangel te vertrekken in gezelschap van drie, vier, of vyf personen in een vaertuigh, dat hier toe alleen gemaekt wort. Al wat daer toe noodigh is, wort vervaerdigt. Dit bestelt men te voren, als men nogh te Moskow is, van waer men orde zend dat hier ter plaetse zodanigh een vaertuigh moet gemaekt worden; opdat men hier aenkomende binnen weinigh uren zou kunnen vertrekken. In zulk een vaertuigh, *Kajoek* genaemt, heeft men alle gemak. Elk heeft 'er zyn byzondere bedstede, tafels, banken, en wat verder noodigh is. Maer men is gehouden deze vaertuigen te koopen, dewyl 'er geene verhuurt worden. Zy kosten gemeenlyk 25 Roebels, dat op 125 guldens uitkomt. Hier toe huurt men 12 of 14 roejers, yder voor 6 of 7 gulden. Daer zyn ook kleener vaertuigen, genaemt *Karbassen*, die bequaem zyn tot het voeren van een of twee menschen. Deze komen met hun toebehooren op vyf roebels en een halve. Hier op zyn zes roejers, die voor de reis elk ontfangen 4 gulden: de stierman 11 of 12 gulden; zoodat een kleen vaertuig ontrent 13 roebels komt te kosten. Op het zelve roejen twee personen nagt en dagh, die elkander alle 10 of 15, of ook wel 20 wursten (zoo als zy dat onder zich begrypen) verpoozen. Zelf gaet de beurt somtyts om van den genen die aen 't roer zit. Deze plaetsen van verwisseling, die zy *Pereminen* noemen, zyn alle kennelyk door een kerk, een dorp, een rivier, eenen boom, of een kruis. De gemeene rekening van Wologda tot Archangel te water wort gestelt op 1000 wursten, dogh over lant maer op 630; het welk bykomt door de kromten der rivieren.

Gemakkelyke vaertuigen.

Wisselplaetsen voor de roejers.

LXXVIII. Hoofstuk.

Vertrek van Wologda. Komst tot Todma. Rivier van den zelven naem. Beschryving van Oest-joega. Samenvloejing der rivieren Oest-joega, Niesna Soegna, en Dwina. Zoutmakery. De rivier Wietsigda. Albastbergen. De bergh Orlees. Komst tot Archangel.

Vertrek van Wologda.

NADAT ik dan een kleen vaertuigh had gekocht, en voor my alleen laten gereedt maken, om des te beter alles op deze reize tot myn oogmerk waer te nemen, stak ik daer mede van deze stadt af op den 17 Juny des avonts ten zeven uren. In den beginne ging het vaertuig een weinigh naer 't Zuiden, maer kort daer aen draeide het naer 't Oosten. Aen beide de zyden hadden wy bosch van kleen geboomte. Ten elf uren quamen wy aen de eerste wisselplaets of *Peremin* van 10 wursten. Zy was ter slinke zyde der rivier, afgetekent door een houten kruis. Hier stondt veel geboomte in het water. De twede ook van 10 wursten, was de rivier *Soegna*, waer in de rivier *Wologda* loopt, gelyk reedts gezegt is. Des nagts gingen wy op de Soegna voort. Ik bevondze breeder dan de Wologda. De derde was een dorpje met een kleene kerk ter regterzyde. Zoo ook de vierde. De vyfde was weder een kleen riviertje, genaemt *Sie-*

Eerste wisselplaets.

Tweede wisselplaets.

Derde wisselplaets.

Vierde en vyfde wisselplaets.

Digitized by Google

Zesde wisselplaets. Zevende wisselplaets. *Siedroske*, ter slinke zyde. De zeste, een kruis. De zevende, een verdorde boom, genaemt *Sosna*, staende veel hooger dan de andere, ter regter zyde. Hier draeide de rivier ten Noorden. Men kan hier door de meenigvuldige kromten weinigh van zich zien. Waerom men nu en dan het zeil gebruikt, dat kleen, en van matten samengevoegt is. Wy voeren voorby het dorpje *Marema*, daer een kleen kerkje staet, leggende ten Noorden der rivier. Wy gingen dus al Oostelyk aen. Agtste wisselplaets. Den 18 op den middagh hadden wy de agtste *Peremin* of wisselplaets, zynde een kleen riviertje *Lomme vietse* genaemt, dat Negende wisselplaets. landewaert in loopt. De negende was het riviertje *Dwinitse* ter slinke zyde. Wy gingen al Oost aen, en kort daer aen Zuidelyk. Men heeft een zeer vermakelyk gezicht op deze rivier, en hoort in't geboomte, dat aen den oever staet, het gezangh veler vogelen, en vooral der nachtegalen. Tiende wisselplaets. De tiende was het dorp *Soeskooy*, gelegen ten deele aen de Zuidzyde. De rest is aen den Westkant der rivier, waer langs heen aen strant de bouwery der vaertuigen gezien wort, die daer gemaekt worden tot afzendinge der goederen van Wologda naer Archangel. Wederzyts staet een kerkje met eenen kloktooren daer nevens. Deze menschen generen zich ook met den lantbou. Wy kregen al voortvarende vervolgens hooger geboomte, al meest Sparren en Dennen, varende voorby verscheide eilantjes. Elfde wisselplaets. De elfde *Peremin* was de boom genaemt *Jellove*, staende ter slinke zyde. Wat verder is het plaetsje genaemt *Motterie* ter slinke zyde in een kleene vlakte zonder geboomte dicht aen de rivier, die hier smaller is. Wy gingen hier nogh al meest Oost aen. Twaelfde wisselplaets. De twaelfde wisselplaets ter zelve zyde is een kleene inham van het riviertje *Moterige*. Ten agt uren voeren wy voorby het dorp *Weeksinje* ter rechter zyde zonder eenigh geboomte aen beide de zyden der rivier. Gaende nu Oost ten Noorden aen quamen wy een weinigh verder aen een lang smal eilant in de rivier, die hier breeder is. Met het ondergaen der zon Dertiende wisselplaets. kregen wy de 13, zynde een inham van de rivier *Lomme wierse*, daer het dorp *Adriane* legt. Toen kregen wy het klooster *Gollobeeldtske* ter slinke zyde, zynde een gebou met eenen houten muur omtrokken. Veertiende, Vyftiende, Zestiende, Zeventiende, Agttiende, Negentiende en Twintigste wisselplaets. De 14 was het riviertje *Sterrietse*. De 15 't riviertje *Gollebel*. De 16 de boom genaemt *Wees*. De 17 het dorp *Kosoegowa*. De 18 't riviertje *Kamenietse*. De 19 het dorp *Aostsosma*, dat een kerkje heeft en huizen, die wederzyts aen de rivier staen. Wy hielden Oost aen en kregen den 19 der maent ontrent den middagh de twintigste wisselplaets, zynde een kleene dorre boom. Hier begaf ik my in schoon weder aen lant, daer ik veel wilde aertbezien in haren bloei vond, ook framboisen, en eenige slechte bloemen, en rozeboomen. Hier waren wy op de hoogte van 59 gr. 50 min. De eenentwintigste wisselplaets was het riviertje *Selnunga*, leggende ter slinke zyde. Eenentwintigste wisselplaets. Vervolgens lagh ter regterzyde het dorp *Wassieljefe*, leggende een weinigh van de rivier op een' heuvel. Nu kregen wy aen wederzyden hooger lant, en bosschaedje bestaende in Sparren en Berkeboomen, ook veel Elzen; vervolgens fraeje vlakten van schoon boulant en weiden ter regter zyde, daer zich eenige huizen vertoonden, draejende hier de rivier ten Noorden. Tweeentwintigste wisselplaets. De 22 *Peremin* was het riviertje *Sidrofke* ter regter zyde, waerby het dorp *Borosnie* gelegen is, zynde wederzyts de rivier eenige huizen, en ter slinke zyde dicht aen de rivier het kerkje. Hier vonden wy veel visschers, die my met een kleene roeischuit een gedeelte van hunnen vangst bragten. Hier draeit de rivier met groote kromte weder naer het Oosten, en dan weder naer het Noorden. Drieentwintigste wisselplaets. De 23 *Peremin* was het riviertje *Zarewe* ter slinke zyde. Het loopt ten Noorden wel 30 wursten landewaert in. Ten zeven uren voeren wy ter slinke Eilant Jado. zyde voorby het eilant *Jedo*, leggende in het midden der rivier, en beslaende meer dan een wurst. Men kan 'er ten wederzyden omvaren. Op het zelve staet een kleen kerkje gebout. By het einde De stadt Todma. daer van begint weder een ander eilant, dat vol boomen staet. Vierentwintigste wisselplaets. Ten negen uren quamen wy aen de stadt *Todma*, de 24 *Peremin*, daer de *Niesna Soegna* in de rivier *Todma* vloeit. De stadt afgetekent. Ik tekende dezelve van de Z. Westzyde aenkomende naer de stadt, gelyk die op No. 147 verbeelt wort. Zy legt op 60 gr. 14 min. 250 wurst van Wologda, ten Noort Westen langs de rivier, ten deele op de hoogte. Zy is maer een gemeene plaets, en niet groot. Alle gebouwen zyn van hout. Daer onder zyn vier of vyf kenlyke kerken. Men rekent ze ook te leggen 250 wursten ten Noorden van *Oest Jooga*. Daer ontrent staet een groote korenmolen op onze wyze gemaekt, dogh maer met twee wieken, en ten deele verbroken. De eerste rivier wort de *Wergna Soegna* genaemt, en deze de *Niesna Soegna*; waer van het eerste woort de boven- en 't ander de benedendroogte betekent. Nogh agt wursten verder van de stadt af ziet men eenige zware steenen boven water: maer veele hier van vertoonen zich niet dan in de maent July, wanneer de rivier ten deele half droogh legt. Nu hadden wy ter regter of Zuidzyde ruim twee vademen waters. Hier in 't midden vertoont zich eenige groene gront boven 't

Digitized by Google

water; dat evenwel aen de Zuidzyde altoos te bevaren is. Wy gingen al meest Oostelyk aen, en somtyts ten Noorden. Naer gissing heeft deze rivier op veele plaetsen de breette van 150 schreden. Een weinigh voor den middagh hadden wy de 25 *Peremin*, zynde de oude stadt *Todma*, of de plaets, daer men die voor dertigh jaren begon te bouwen. Dit werk bleef toen steken, en wert hervat ter plaets, daer nu de stadt van dezen naem staet. Hier ziet men aen wederzyden van de rivier een kerkje met weinigh huizen. Hier kon ik op middernagt bequamelyk zien te lezen of te schryven zonder kaerslicht, daer ik te Wologda tot myn vertrek toe maer tot tien uren zien konde. Deze plaets wort genaemt *Stare Todma* of 't *oude Todma*. Hier loopt de rivier sterk af, waer door men harder voortgaet. De 26 *Peremin* was het dorp *Kasoega* ter regter, en de zevenentwintigste 't riviertje *Siedetena*, ter slinke zyde. De 28 het dorp *Kossinga*, ter slinke zyde. De 29 een kleen riviertje *Briwees* genaemt. Eenige kleene watervallen uit hooger gelegene moerassen ziet men van het gebergte in de rivier storten, die zich naer 't Zuiden, en daerna weder naer 't Oosten draeit. De 30 was een scheiding van het hooge lant. Hier voeren wy voorby het dorp *Broesinnis*, dat voor een gedeelte, gelyk meer andere, wederzyts de rivier legt. Wy bleven eenigen tydt daer ontrent aen een Kabak om den harden wint, die ons eenige malen deed rondom draejen met het vaertuigh. Nu was de 31 een waterloop *Jorde* genaemt aen de slinke zyde. De 32 het dorp *Slabootske* aen dezelve zyde ten N. Westen der rivier voor een bergh zonder geboomte, die meest beploegt legt. Verder was nogh bosschaedje, en hoogh en schoon bergagtiglant. De 33 het dorp *Oesgorodiesa* ter regter zyde, daer men fraeje gezichten van 't lant heeft. De 34 't riviertje *Storowietsa* ter slinke zyde. Wy gingen Oost aen, en voeren aen d'andere zyde voorby eenen hoogen en steilen bergh. De 35 het dorp *Selminga*, dat zich in de opening van het bosch schoon vertoont. Vervolgens een eilant in de rivier voorby gevaren zynde quamen wy aen de 36, zynde eenen hoogen boom, waer van de onderste takken tot een kenteken afgehouwen waren. De 37 was het dorp *Boberoofske* ter regter- of Zuidzyde der rivier beneden den bergh. Hier zagen wy dat de koepels der kerke en de kloktoorn met blek belegt waren. Het dorp is tamelyk langh, bestaende in eene ry van huizen. De 38 het dorp *Sabelottena* aen de slinke zyde. De 39 't riviertje *Monasteriga*, dus genaemt naer een klooster daer by gelegen. De 40 het dorp *Andreanewa* ter zelver zyde. De 41 wisselplaets was 't riviertje *Oesjorde*, ter slinke zyde. De 42 een inham tusschen het lant, *Belosloede* genaemt, wanneer wy vyf of zes andere dorpen voorbygetogen waren. Hier is veel steenagtige gront, en een bosch met kleen geboomte. Den 21 der maent voeren wy ten agt uren voorby het dorp *Apocko*, dat wederzyts de rivier huizen heeft, verzien van een kerk en kloktoorn, zynde de koepels der zelve met blek belegt. Hier is schoon korenlant. Wederzyts de rivier heeft men schoone gezichten, daer, gelyk doorgaens, veele dorpen leggen, die men dikwyls ter oirzake van het geboomte niet zien kan. Hier draeiden wy geheel ten Zuiden met eenen zeer sterken stroom, en toen weder ten Oosten. De 43 wisselplaets was het riviertje *Oestrelna*, ter regterzyde. Hier ontrent vonden wy eenigh volk bezigh met afgehakt hout uit de bosschen nederwaert aen de rivier te storten, daer eenige ovens op gestelt waren, om den steen daer tot kalk te branden. Ten tien uren kregen wy de 44 wisselplaets, te weten het dorp *Fedossewa* ter slinke zyde, nadat wy vier of vyf andere dorpen voorby waren. De 45 was het dorp *Koreetjena*. Na het varen voorby nogh eenige dorpen quamen wy aen de 46, eenen inham der rivier ter regter zyde. Verder ontmoeten wy nogh veele dorpen, en wederzyds laeg lant zonder geboomte, daer men verre heen het gezicht van het Zuiden naer het Oosten heeft. De 47 was een houte kruis. Hier aen quam schoon hoogh boulant veel met koren bezet, ook groene weiden en gestadigh dorpen. Een inham van de rivier verstrekte de 48 wisselplaets. Vervolgens was de loop der rivier zoo sterk niet, en de diepte der zelve was van twee vademen. Hier zagen wy twee verscheide partyen van lange palen in de rivier gestelt, dienende tot het zetten der netten om visch te vangen. Men ziet hier meenigte van dorpjes, zoo langs de rivier, als verder landewaert in, zynde het gezicht naer de stadt zeer aengenaem, dewyl de rivier zeer verre regt uit te zien is ten N. Oosten, en zy hier veel breeder is, zoodat zy naer gissing wel 250 schreden beslaen zou, en kort daer aen wel een wurst breet wort. Al wat hier naer de stadt strekt is vlak lant, hier tien, daer twintigh, ook wel minder voeten hoog van wederzyden des oevers. Ontrent vier wursten van de stadt legt een kloosterdorpje op de hoogte, genaemt *Monastirske dereefne*, geheel van hout, ook met eenen houten muur omtrokken: van waer men de stadt zeer fraei in 't gezicht krygt. Ten negen uren quamen wy aen de stadt *Oest-joega*, die de 49 wisselplaets was. Zy wort gerekent vyf hondert wursten van Archangel af te leggen.

De oude stadt Todma. Vyfentwintigste wissel-plaets.

Zesentwintigste, Zevenentwintigste, Agtentwintigste, Negenentwintigste en Dertigste wissel-plaetsen.

Eenendertigste, twee, drie, vier, vyf, zes, en zevenendertigste wisselplaets.

Agt en negenendertigste, veertigste, en eenenveertigste wissel-plaetsen.

Tweeenveertigste wissel-plaets.

Het dorp Apocko.

Drienveertigste.

Viereñveertigste.

Vyfenveertigste.

Zesenveertigste.

Zevenenveertigste.

Agt, en negenenveertigste wissel-plaetsen.

De stadt Oest-joega.

Zy

Negen-enveertigste wisselplaets.

Zy doet zich wel en groots op, verzien van tien of twaelf steene Kerken, die alle wit zyn, de koepels daer van uitgezondert, waer van 'er twee met blek belegt zyn, gelyk de torentjes. De andere kerken en huizen zyn altemael van hout. Het Hof des Aertsbisschops, die in deze stadt zyn verblyf heeft, is een groot gebou. Het grootste gedeelte der stadt legt aen de slinke, het overige aen de regterzyde der rivier, daer eene kerk van steen, en twee van hout zyn. De voornaemste ter slinke, of ten N. Oosten strekt zich halve maens wyze langs de rivier, een goedt uur naer gissing in de lengte, en een vierde deel van een uur in de breette; hoewel op veele plaetsen zoo veel niet, inzonderheit naer de einden. De breette der rivier begrypt ontrent een wurst. Als men deze stadt voorby is, loopt de rivier Oost en half Zuid. Wederzyds is laegh vlak lant. Een kleen half uur Oost ten Zuiden van de stadt ter regterzyde der rivier legt het Trooytse Klooster op een hoogte, geheel van steen: dogh de huizen daer by zyn van hout, gelyk de muur. Om den hoek des zelven ten Zuiden komt de rivier *Joega* in de *Niesna Soegna*; nemende hier ook de rivier *Dwina* haren aenvang, zoodat deze drie Vloeden hier te samen vereenigen en samenkomen met verandering hunner namen, wordende het begin *Dwina* genaemt, dat soo veel betekent als *samenvoeging*. Dus is dese stadt gelegen aen het einde van de *Niesna Soegna*, en aen den mont van de *Joega*, ook aen het begin van de *Dwina*, op 61 gr. 15 min. De rivier *Joega* komt van de stadt *Glienooy*, dertigh of veertigh wursten van hier gelegen.

Gelegenheit der stadt.

Zy is hier ontrent rykelyk een wurst breet. Men vint 'er veel Russische Koopluiden. Want van hier wort veel koorn vervoert, gelyk de lantstreek daer in, ook in rogge voort te brengen, zeer vruchtbaer is. Deze stadt nevens het klooster voorbygevaren zynde, tekende ik van de Oostzyde ontrent middernacht het gezicht daer van op den aenvang van de rivier *Dwina*, gelyk dat door No. 248. getoont wort, daer de letter A den mont der rivier aenwyst: B den mont der rivier Joega: C den endloop van de Niesna Soegna: D het Trooytse Klooster: E de stad, waer voor aen die zyde een eilant gelegen is. Aen de regte en slinke zyde vertoont zich het vaste lant. Deze rivier Dwina is tot op een uur van de stad wel een uur breet. Dan loopt zy smaller tot ontrent op 100 schreden. Vervolgens komt zy kort daer aen weder op een half uur. Wy hielden onze streek N. ten Oosten aen, varende voorby vele dorpen. Hier zagen wy een vaertuigh met Hennip geladen op een droogte zitten voor een eilant; van waer het goet met een kleener vaertuig daer stondt uitgehaelt te worden.

Gezicht der stadt afgetekent.

Vyftigste wisselplaets.

Nu quamen wy aen de vyftigste wisselplaets, een dorp, genaemt *Czaer Constantin*, gelegen ter slinke zyde tegen over twee eilanden. De 51 was het kerkje *Sienega* aen den zelven kant. De 52 het kerkje *Jaarkoelja*. Hier hadden wy gestadig dorpen, en verscheide eilanden, lage en zeer vermakelyke schoone landsdouwen. Den 22 der maent zagen wy ter slinke zyde het Klooster *Nicola* van hout, ook met eenen muur van dezelve stoffe omtrokken. Ten twee uren leidden wy het ter zelve zyde 30 wursten van de stadt aen 't lant; om te gaen bezien de Zoutmakery van den Gooft *Wasieli Groetin*. Deze plaets legt weinig van de rivier af, bestaende in eenige opgestelde houte huizen, strekkende ten deele om in te wonen, en ten deele om'er in te arbeiden. Daer zyn vier Zoutputten of bronnen van zout water uit den gront opkomende. In elke staet een uitgeholde boom, dicht met touwen bewoelt, komende de hoogte van twee mannen boven den gront, en 27 vademen diep onder den gront. Zy zyn van zes of agt stukken samengestelt, waer door het water gedurigh boven komt. Boven aen elken boom heeft men een houte goot, waer door het water tot de plaetsen, daer het wezen moet, geleit wort. Elke put staet in een houte huisje besloten. Ik deet een dezer huisjes openen om het water te proeven, dat ik zoo zout bevond als noodigh zou zyn om visch te kooken. Deze vier bronnen geven zoo veel waters als 'er tot het kooken van 20 bakken noodigh is, hoewel 'er maer zes toe gemaekt zyn, en maer een der zelve gebruikt wort. Zy staen elk byzonder in een afgescheiden huis, in welks midden een groot fornuis staet, dat gestadig sterk gestookt wort. Op het zelve is een groote vierkante yzere bak van 15 voeten tot elken hoek. Deze heeft 60 voeten in den omkring, en een diepte van anderhalven voet, waer in het water gedurig blyft koken den ganschen tydt van twee en een half etmael. Dan heeft het zich tot zout gezet. Indien het water verkookt is, wort de bak onderwylen weder aengevult. Dusdanig een bak levert in den gezeiden tydt 40 poet zout, zynde 1333 ponden. Hier boven zyn veel dikke stokken met yzere haken, die dezen bak van onder ophouden, zoo wel in 't midden, als aen de zyden, opdat hy niet neder zou zakken, waer toe boven langs het werk heen balken zyn, waer aen de stokken vast gehecht zyn. Het water in zout verkeert halenze met een

Eenenvyftigste.
Twee-en-vyftigste.

Zoutmakery.

Digitized by Google

een recht ftaende yzere fchup naer zich. De gemeene prys van yder poet zout was, toen ik daer was, twee ftuivers, maer voor weinigh jaren heeft men het voor 2 of 3 ftuivers te Archangel en elders gekocht. Sedert dien tydt heeft zyn Majefteit die verkooping aen zich genomen.

Drieen-vyftigfte. Nu kregen wy de 53 Wiffelplaets, zynde het dorp *Wodnooy-Koereskom*. Ter flinke zyde van 20 wurften hadden wy het gezicht veler dorpen, leggende in het midden der rivier een groote bank, en een eilant, wel twee wurften lang, en vol geboomte. Noortweftelyk, ook ten Noorden aengaende, kregen wy ten zeven uren de rivier *Wietfigda* ter regter zyde. Men berichtte my dat die komt uit Sibirie, loopende hier van het Noord-Ooften in de Dwina, daer zy ontrent even breet is. Hier door vint men den loop der rivier Dwina op deze plaets veel fterker. Wy gingen al Weft Noordweft aen, vindende de rivier op verfcheide plaetfen een half uur breet, en doorgaens weinig minder. Zoo is ook de Wietfigda. Een half uur voortgevaren kregen wy ter flinke zyde eenen uithoek van het lant, die ten Zuiden een kom of meer dan een halve maen maekt van volle grootte, die ze den naem van een *Ofer* geven. De uithoek begint van het Noorden naer het Weften, en loopt naer het Noordweften om. Wy nu ten Noordweften voortgaende kregen weder een eilant, en doorgaens dorpen. De rivier had hier twee en een halven vadem diepte, en verder op nogh meerder, in het midden anderhalven vadem.

Vieren-vyftigfte. De 54 wiffelplaets van 20 wurften was het dorp *Comarietfe*, leggende op de hoogte by aengenaem geboomte. Het heeft twee Kerkjes met eenen Kloktoren. Weinigh verder zyn vier eilanden in de rivier met groot geboomte bezet even als een bofch, waer van eenige meer dan een ja twee wurften langh zyn. De rivier loopt hier byzonder fterk af, en is ontrent 4 wurften breet.

Vyfen-vyftigfte. De 55 van 15 wurften is het kerkje *Nawollokke Juyjenoe* ter flinke zyde. Hier leggen doorgaens dorpen. Den 23 der maent ontrent den middagh kregen wy
Zesen-vyftigfte. aen de zelze zyde de 56 van 15 wurften. Dit was het dorp *Peremogora* met twee kerkjes, leggende op de hoogte dicht aen de ftrant. Hier by vloeit aen deze zyde het riviertje *Levele* in, ftrekkende zich ontrent 10 wurften in 't lant. Men befchout de rivier hier zoo veer als men kan beoogen. Zy loopt hier en daer met groote bogten halve maens wyze innewaert, wel een wurft breet. Het gezicht daer van vertoont zich op No. 249. Nu kregen wy verfcheide groote zantplaten, welker eene het grootfte gedeelte der rivier beflaet. Na het varen voor by verfcheide plaetfen kregen wy ten twee uren na den middag het dorp *Peremogorie* ter flinke zyde, zynde de 57 wif- Zevenen-vyftigfte.
felplaets vau 12 wurften. Hier vonden wy een groote ftreek heen de rivier wel de helft fmaller. Wy gingen meeft N. ten Weften aen, vindende geftadig dorpen en vermakelyk geboomte. De 58 Agten-vyftigfte.
van 20 wurften was het riviertje *Weekfingda* ter regterzyde dicht aen een eilant vol geboomte. Weinigh verder legt nogh een ander. Hier is de rivier weder breeder, en twee en een halven vadem diep. Ten tien uren kregen wy ter flinke zyde het dorp *Jagries*, dat de 59 Negenen-vyftigfte.
was van 20 wurften. De 60 was het Zeftigfte.
dorpje *Wergna Tooyma*, leggende ter regter zyde, na vyftien wurften. De 61 't Eenen-zeftigfte.
riviertje *Siftra* na 12 wurften aen dezelve zyde. De 62 *Niefnooy Toyma* ter zelver Twee-en-zeftigfte.
zyde. Des nagts voeren wy nogh voorby vele dorpen. Den 24 der maent was de 63 een huisje, genaemt *Borok*: en op Drieen-zeftigfte.
het midden de 64 van 15 wurften het Vieren-zeftigfte.
dorp *Koppa* ter regterzyde. Het heeft eene fraeie Kerk, waer van de Koepel met blek belegt is. Als men is op de hoogte van 63 gr. 10 min. rekent men ter halver wegh te zyn van de ftadt *Oeftjoega* tot *Archangel*, dat is naer myne rekening 224 tot hier van *Ooeft-joega*. Weinigh verder vonden wy een groote bark met hennip geladen op een droogte zitten, daer ze voor drie weken op geraekt was. De 65 was het dorp *Koneesgorja* ter Vyfen-zeftigfte.
regterzyde na 15 wurft. De 66 ter zelver zyde het dorp *Sielinge* na 12 wurft. Hier Zesen-zeftigfte.
ontrent was weder een lang eilant vol geboomte, draejende hier de rivier W. N. Weft en half Noord. Hier zagen wy veele mans en vrouwen langs de rivier met den hengel viffchen. De 67 was een Zeventen-zeftigfte.
riviertje ter flinke zyde, genaemt *Pende*, na 15 wurften. Het komt van over de 40 wurften verre uit het lant, en is vry diep. Het dorp beflaet een groote ftreek Daer is een bofch van kort geboomte, waer door men geen dorpen zien kan.

De 68 wiffelplaets is van 20 wurften, Agten-zeftigfte.
te weten het Kerkje *Jpkiena* ter flinke zyde. Den 25 der maent ontrent 6 uren kregen wy fteenagtiger en hooger lant wederzyds. Gaende ten Noorden aen hadden wy ten 8 uren den hoek der Albaftbergen ter flinke zyde. Wy leidden het om den hoek aen lant, om deze Albaftbergen, die ze *Piffoertje* noemen, dat zoo veel zeggen wil als *Ovens*, te gaen bezichtigen. Wy vonden deze plaets overvremt wegens de onderaertfche grotten en gangen, door de Natuur hier gemaekt. De voorfte inkomft ruft als op pilaren, die hier en daer den rotsbergh on-

Digitized by Google

247. Todma.

248. Oest-joega.

249. Gesicht op de Rivier-Dwiena.

250. Grot in d'Albast-bergen.

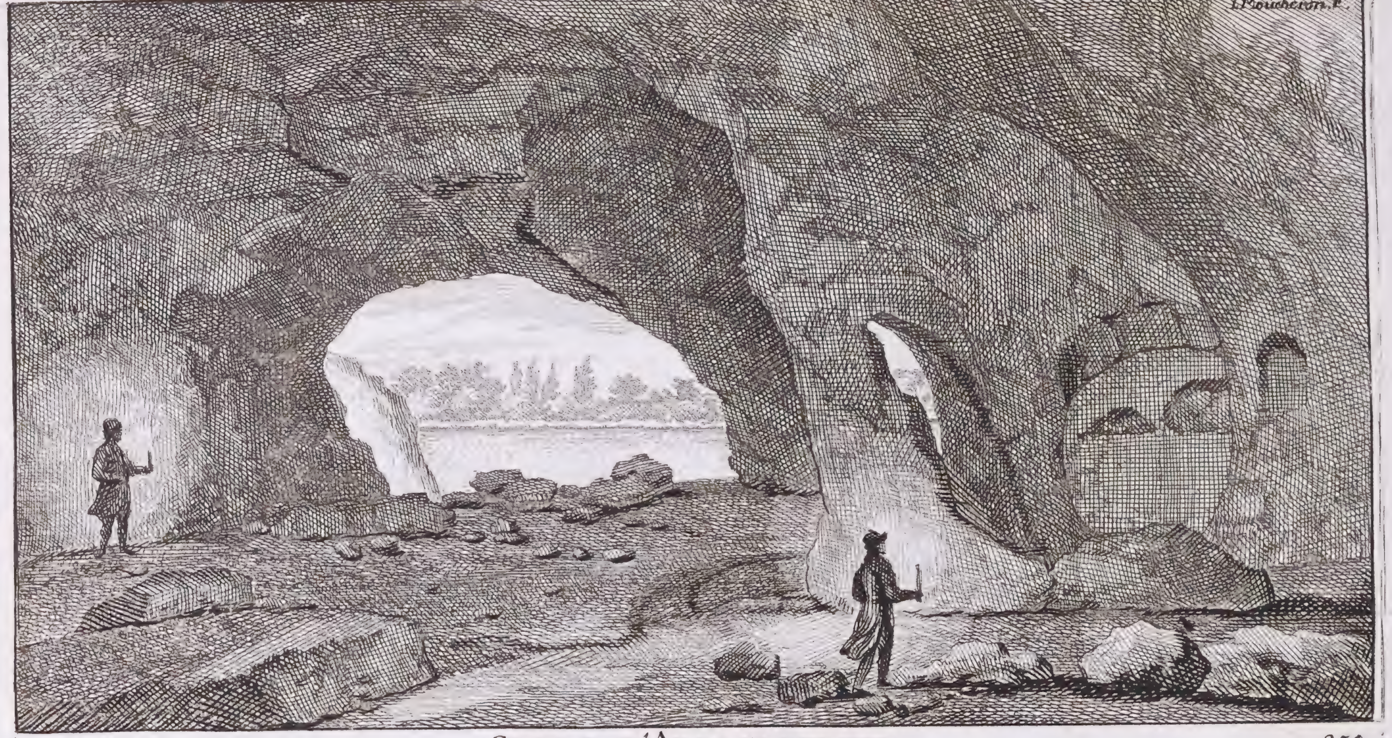

251. Grot in d'Albast-bergen.

252. De bergh Orlees.

Digitized by Google

247

248

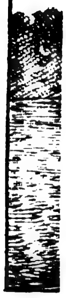

249.

Digitized by Google

onderſteunen met zydeſtukken. Veel andere gangen en ſmalle grotten vint men hier. Ik begaf my in eene der voornaemſte, meer dan hondert ſchreden groot, met kaerslicht. Men geeft voor dat de dezelve wel 30 wurſten onder den bergh of aerde heen loopt: hoewel anderen dat tegenſpreken. Ik had dit gaerne zelf net onderzogt: maer wy konden om den natten en ſlikkerigen gront (want het water was 'er niet langh uitgeweeſt) niet verder voortkomen. De voornaemſte ingangen vertoonen zich niet anders als poorten. Ik tekende hier binnen zynde een party daer van af met een doorzicht van de rivier, en de andere zyde daer van, zoo als het getal 250. aenwyſt. Voor in den gangh daer men dan verder doorgaet, en wederzyds andere gangen en grotten vint, waer van'er eenige in korten tydt ſluiten, is een tweede gezicht nader voor aen, daer men het begin des doorgangs tuſſchen beide de rotſen ter regterhant ziet, gelyk van voren het inkomen; daer twee openingen als bogen of poorten zyn, in 't midden van de berg, Pilaſters wyze door de natuur onderſchraegt, waer tuſſchen door men de rivier met myn vaertuigh en de andere zyde des lants ziet, met een gedeelte van de buitenzyde des bergs, en den voorgront, daer men op komt, met No. 251. aengewezen. Men vint dezen ſteen wit als Albaſt, waer van verſcheide fraejigheden gemaekt worden. Dog de ſtof is te week. Want ik nam'er een ſtuk van mede dat ik afſloeg, nevens iets van het geen boven aen zit, als van de rots. Men rekent deze plaets 150 wurſten van Archangel af te leggen. Men ziet deze ſteenbergen ontrent twee uren langh nevens de rivier. Buiten deze plaets evenwel zyn'er geen andere grotten. Boven is het vooraen vol geboomte. De reſt is al beploegt lant. Dit gebergte eindigt binnen een half uur tydts. Dan ziet men geen ſteen meer. Nu kregen wy de 69 wiſſelplaets het dorp *Zwoos* na 20 wurſten ter zelver zyde. Wy voeren hier weder voorby een groot vaertuigh, dat op de droogte zat, en zagen het volk bezigh met den nat geworden hennip te droogen, ook vele eilanden. De 70 wiſſelplaets van 15 wurſten was het dorpje *Gabregore* ter regterzyde. Hier ontrent raekten wy onder eene zware regenvlaeg vermengt met donder en harden wint op den gront, daer wy een vierde deel van een uur in dat harde weder bleven zitten, moetende het ſcheepsvolk te water gaen om ons weder vlot te helpen. Ondertuſſchen bleef de regen duren. Wy hielden het al geſtadigh tuſſchen Noord en Weſt aen. Ik bevond de rivier hier doorgaens een kleene wurſt breet, nu min,

Negenen-zeſtigſte

Zeventig-ſte Wiſſel-plaets.

dan meer. De 71 was van 25 wurſten, te weten het dorp *Oeſea* ter ſlinke zyde met twee Kerken. Aen den zelven kant ook de 72 van 20 wurſten, zynde het dorp *Ragoela*. Den 26 gingen wy met het zelve weder na den middagh veel O. N. Ooſt aen, maer zeer langſaem door den tegenwint. Veeltyts werden wy met de lyn getrokken aen de N. Weſtzyde, daer het ondiep was, en vol ſteenen lag. Aen den anderen kant konden wy om den harden wint niet komen. Hier ontrent lagen eenige vlotten met teer geladen, van de ſtadt *Wage* naer Archangel geſchikt. Deze vlotten zyn van veele boomen ſamengezet. Het water loopt 'er ten deele over heen. Ten drie uren na den middagh voeren wy ter regterzyde voorby het dorp *Stoepina*, dat groot en dicht betimmert is, en twee tamelyk groote Kerken en eenen Kloktoren heeft. Daer is uitnemend ſchoon boulant. De wint bleef zoo langh tegen waejen, dat wy niet voortkonden, en over 15 wurſten, die wy hadden af te leggen, elf uren doorbragten. Ten zes uren hadden wy den bergh *Orlees* aen de ſlinke zyde nevens ons. Hier aen arbeidden veel honderden van menſchen, om den ſteen daer uit te halen, en tot gebruik te hakken. Deze ſteen moſt gebruikt worden tot het opbouwen of voltrekken van het Kaſtteel buiten Archangel, genaemt *Nove Dwinko*. Hier toe lagen hier vyf groote vaertuigen om den ſteen af te voeren. Hier is ook een dorp, dat de benamingh van den bergh heeft. Ook zyn'er huizen en hutten voor het werk opgeſtelt. Daer tegen over aen de andere zyde der rivier zyn ook verſcheide huizen geſchikt tot het bereiden van kalk en andere bouſtoffen. Van die ſtoffen zagh men hier eenige hoopen leggen. Hier ontrent komende gingen wy ten Noorden aen: maer de bergh, die vry hoogh is, en met eenen hoek uitſteekt, doet de rivier draejen ten Ooſten, en dan weder naer het Noorden, en N. Weſten. Zy is hier maer ontrent 50 ſchreden breet. Ik geef u de verbeeldinge van dezen bergh, op wiens bovenſten uithoek veel volk ſtont, nevens drie der vaertuigen, die daer lagen, op No. 252. De ſteenen aen die zyde in den bergh vertoonen zich, als of ze gebout lagen. Boven op is geboomte, en daer agter en verder ſchoon boulant. Hier kregen wy nu de rivier weder breeder, ook aen de ſlinke zyde Steenbergen, maer zoo hoog niet als de vorige, ook zoo veel niet. Ten negen uren quamen we aen de Kabak, of het Bier-en brandewynhuis zyner Majeſteit. Het volk daer van riep ons toe dat zy beſtolen, en geſlagen waren van het volk van het vaertuigh, dat daer digt on-

Een-en twee-en zeventigſte.

Het dorp Stoepina.

Gebergte afgebeelt.

Digitized by Google

ontrent lagh, en dat 'er een byna doot lagh. Dit was het zelve volk, dat ſteenen naer Archangel moſt voeren. Ik quam daer by, en na gedaen onderzoek bevond ik dat het maer al te waer was. Wy gingen van daer, en weder voort, dogh waren gedwongen des nagts door den harden wint op anker te leggen.

Den 27 der maent ontrent den middag roeiden wy weder voort N. Ooſtelyk aen. Hier vonden wy eene groote droogte, daer wy niet voorby konden, zonder aen de regterzyde over te ſteken. Een uur daer na hadden wy een groot dorp voor ons, dat twee molens en een kerk hadt; leggende op het eilant *Marielo-Oſtrof*, welken naem ook het dorp draegt. Het lant daer van wort ten deele beploegt. Voor het zelve legt een groote Zantdroogte. De 73 wiſſelplaets van 15 wurſten beſtont in eenige huizen ter ſlinke zyde *Mekintje* geheten. Nogh een eilant en verſcheide dorpen voorby zynde quamen wy ten zes uren voor de Scheepmakery *Waſſiga*, toebehoorende aen twee Ruſſiſche Gebroederen, Koopluiden in hout, genaemt *Aſip* en *Feddor Basènien*. Deze timmeren daer verſcheide ſchepen, zoo fluiten als andere. Men ziet'er een fraei luſthuis met vyf beſchilderde torens en eenige huizen. Aen d'andere zyde der rivier, die hier breeder wort, zyn in de vlakte by hoogh gebergte verſcheide dorpen. Vervolgens ook verſcheide eilanden ter ſlinke zyde, waer op een meenigte van dorpen legt. Men kan dit ook aen de andere zyde omvaren, wanneer men de ſtadt *Kolmogora*, die 50 wurſt van Archangel gelegen is, over het vlakke lant ziet leggen. Wy gingen Noordelyk aen. Na verſcheide dorpen gehad te hebben ter regterzyde quamen wy ten negen uren aen het riviertje *Joera*. De 74 wiſſelplaets van 15 wurſten ter zelve zyde loopt om een eilant. Hier gingen wy Weſt aen, behoudende ter ſlinke zyde een groot eilant, waer op veele dorpen, ook molens, en ſchoon boulant gezien worden. Aen de regterhant der rivier hadden wy ook geſtadigh dorpen. Hoe nader men aen Archangel komt, hoe de wurſten grooter zyn.

Drieenzeventigſte.

Vierenzeventigſte.

Ten elf uren hadden wy het gezicht over de eilanden der ſtadt *Kolmogora*, ontrent op een en een half uur afſtants. Een uur verder vonden we ons nevens het ſteenen Klooſter *Nowoy Preloetkoy* ter regter zyde, waer by eenige huizen op den bergh gebout zyn. Het lant hier langs heen is hoogh en bergagtigh. Schuins tegen dit Klooſter over komt de rivier van Kolmogora achter de eilanden, loopende weder hier in. Nu Z. Z. Weſt aen gaende trokken wy des nagts voorby de 75 wiſſelplaets van 12 wurſten, het dorp namelyk *Loskowa-gora* ter regter zyde. Den 28 der maent ten agturen voorby de 76, namelyk het riviertje *Leeſla* aen de zelve zyde ook 12 wurſten. Gaende nu meeſt Weſt aen hadden wy ter ſlinke zyde veele eilanden. De 77 was het dorp *Oeyma* ter ſlinke zyde ook 12 wurſt.

Vyfenzeventigſte.

Zeſenzeventigſte.

Zevenenzeventigſte.

Dit legt wat landewaert in aen het riviertje *Oeyma*, dat wy na anderhalf uur in de rivier zagen vloejen. Nu waren wy ontrent tien wurſten van Archangel, en hadden de ſchepen voor de ſtadt leggende in 't gezicht. Nu quamen wy al voort aen verſcheide dorpen en eilanden, ook het Klooſter *Michaël Archangel*, waer van de kerk van ſteen gebout is. De huizen zyn van hout, ook met eenen houten muur omtrokken. Nu waren wy een wurſt van de ſtadt, daer wy ten vyf uren aenquamen, zynde de 78 wiſſelplaets.

Agtenzeventigſte wiſſelplaets. Komſt t'Archangel.

Deze ſtadt Archangel legt op 64 gr. 22 min. Op de reede vond ik hier 22 ſchepen, en daer onder 13 Hollantſche, drie Engelſche, vyf Deenſche, en een van Hamburgh. Den volgenden dagh quamen hier noch twee Engelſche ſchepen.

Gelegenheit der ſtadt.

Op den 9 dezer maent July onthaelde de Gouverneur Knees Petrus Alexewits Gallitzin op het Kaſteel Nove Dwinko alle de hier zynde overzeeſche en andere Koopluiden, dewyl het de naemdagh was zyner Majeſteit.

In de volgende dagen quamen hier nogh al meerder ſchepen, zoo Hollantſche en Engelſche, als andere.

Hier verſtont ik dat onder 't Convoi der ſchepen van Archangel vertrokken in den jare 1707 den 8 October het ſchip, genaemt het blaeuwe Poſtpaert, was lek geworden: door welken noot gedrongen de ſchipper Jan de Lange zich met zyn ſloep naer 't oorlogſchip Kampen, gevoert door Kapitein van Buren, begaf, om middelen te beramen tot reddinge van het ſchip. Ondertuſſchen nam de wint zoo fel toe dat de ſchipper niet weder aen zyn ſchip kon komen, noch zyn volk in den noodt helpen. Zy vergeefs wachtende naer verloſſingh, noch eenigh teken van 't oorlogſchip gewaer wordende, beſloten in den voornagt een haven naer den wal te zoeken. Dus zwervende tot den 3 November zynze des avonts genadert aen de zeven eilanden: dog hun oogmerk niet kunnende bereiken, zyn zy den volgenden dagh agter de eilanden van *Swetenoes* geankert. Middlerwylen haddenze groote moeite gehadt om het ſchip met pompen boven te houden, en het toen, zoo veel doenlyk was, op het lant gehaelt, zynde zoo vol water dat het met de zee gelyk ſtont. Dus waren zy genootzaekt daer te overwinteren, en geheele vyf weken door te brengen zonder

Elendige ſchipbreuk.

Digitized by Google

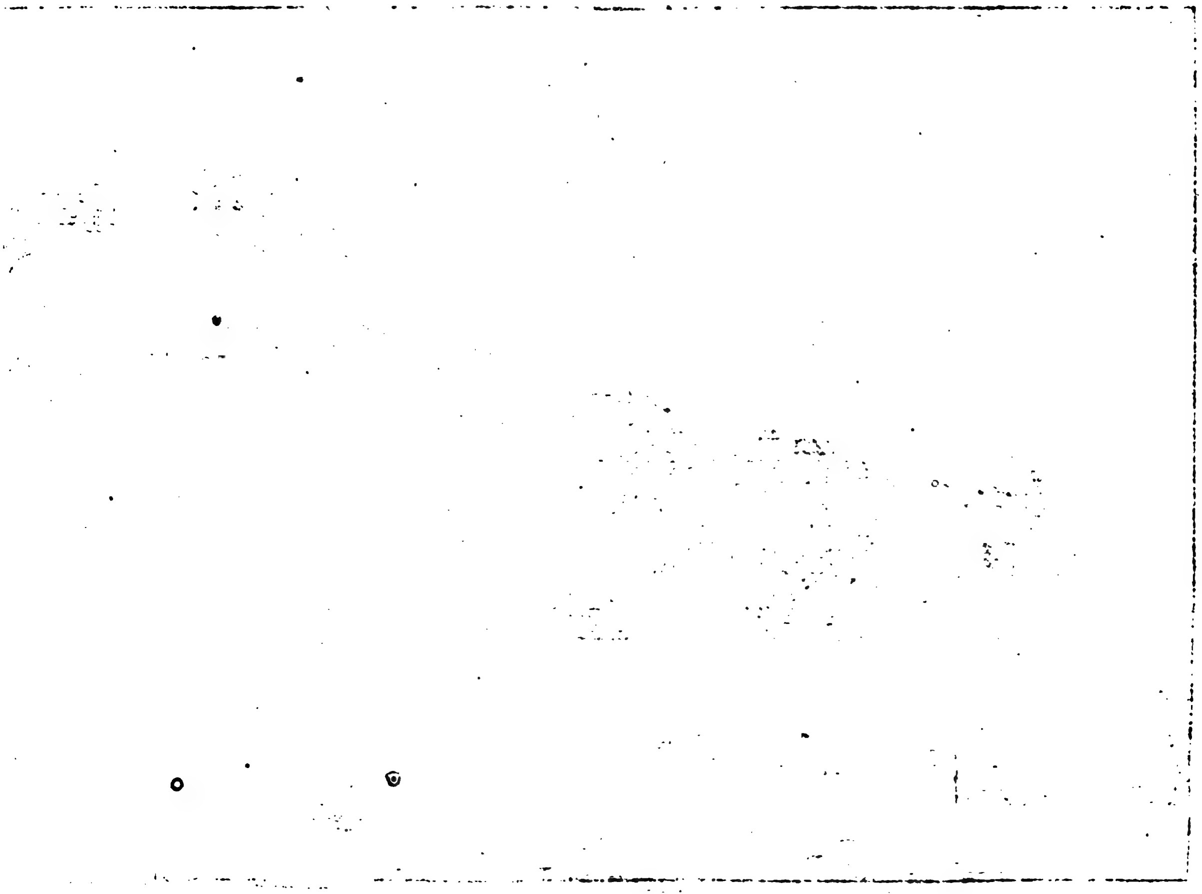

Digitized by Google

RUSSISCHE HEILICH. 253.

BEESTJE BORN-DOESKIE. 254.

Digitized by Google

der eenige menschen te vernemen. By deze benaeutheit quam gebrek van levensmiddelen zoo verre, datze ontrent drie maenden langh hun voedsel gehad hebben van geerst met talk gemengt. In dit gewricht van zaken quamen om de drie of vier weken eenige Lappen met hun sleden over de sneeu, om te zien of zy noch in 't leven waren. Maer niemant van hun kon met dit volk spreken. Hout was 'er niet te bekomen. Derhalven slooptenze het schip om zich by het gesloopte hout te warmen. Hun drank was sneeuwater. Zy bergden zoo veel goet als zy konden, dat voornamelyk in Jugten bestont. In dezen staet bleven zy tot den 12 Mei, en besloten dien dagh met hun tienen, zynde de helft van 't volk, zich in de boot naer Archangel te begeven. Maer komende aen de rivier *Pennooy* warenze gedwongen daer zeven of agt dagen te blyven, dewyl zy door de meenigte van het ys niet verder voort konden raken, noch eenig water zien. Eindelyk quamenze den 3 Juny tot Archangel aen, hebbende eenen man verloren, dien ze aen lant begraven hadden. Deze ongelukkige menschen waren egter nogh somtyts door de Lappen met verschen visch gespyst, waer toe zy dan geerst in plaets van broot aten. In het laetst der zelve maent quamen zeven schepen uit het vaderlant agter de eilanden van *Swittenoes*, op welker Schippers de Stierman van 't verongelukte schip, genaemt Klaes Bunschoten, verzogt het scheepsgereetschap, en de koopmanschap, die 'er overigh mogt zyn, naer Archangel te voeren. Deze luiden deden dit, halende het goet nevens zeven matrozen uit het schip. De Stierman met twee personen bleef aldaer tot dat 'er nader orde van Archangel komen zoude. Deze orde quam eindelyk met een kleen Russisch vaertuig in het lest van Juny met meer dan 20 Russen, om het overige goedt te droogen, en t' Archangel te brengen. Dus quam de Stierman nevens de twee luiden, die hy by zich hadt, met het zelve vaertuigh gezont t'Archangel aen met een gedeelte van het goedt, staende het overige te volgen. Myn begeerte om een net verhael van dit onheil te hebben was zoo groot, dat ik den gemelden Stierman in myne herbergh verzogt, die my al dit bericht heeft medegedeelt.

Russische Heiligh. Ik vond hier eenen Rus, die onder dezen lantaert voor eenen Heiligh gehouden wort. Hy was een man van ontrent zestigh jaren. Hy was voor dezen getrout geweest, maer had zyn vrouwe verlaten, en sedert eenige jaren geheel naekt langs de wegen en door eenige steden geloopen, inzonderheit hier en te Wologda. Hy liet zich veel zien op de marktvelden, in de kerken, ook wel binnen in 't hof van den Gouverneur. Hy quam my voor als een mensch geheel onbedreven in den godtsdienst, en begaeft met geen verstant altoos. Waerom myn gevoelen is dat hy zulk een schaemteloos leven heeft aengevangen enkel om voor eenen Heiligh gehouden te worden, en dus rykelyk aen zyn onderhout te geraken; in welke verwachtinge hy zich geenszins bedrogen heeft. Somtyts liep hy met een out verbroke netje van tou gebreit, dat hem ten deele voor de schamelheit hing, en met een toutje om zyn middel vast was: somtyts ook zonder het zelve; en dit zoo by winter, en by zomer. Ik bragt door middel van een vrient, die hem kende, zoo veel te weegh, dat ik hem in myn herberg kreegh, en hem geheel met verf op eenen doek afmaelde, onder beding dat hy nogh eens zoude wederkomen. Dit beloofde hy, maer hielt zyn woort niet. Ik wendde vergeefs veel moeite hier toe aen: en het quam my vremt voor, dewyl ik hem voor zyn zitten wel beloont hadt. Zyn haer en baert hingen als een touw in een, dewyl 'er noit kam aen gebezigt wert. Gy ziet zyne afbeelding op No. 253. Zyne afbeelding.

Russische diertjes. Ik zagh hier een beestje, genaemt *Born-doeskie*, en kogt het nevens eenige andere van dezelve soort, en liet 'er hokjes voor maken, waer in ik ze hielt aen kleene ketentjes vast gebonden, met inzicht om ze in het vaderlant te brengen. Maer alle de jonge storven my af, blyvende de oude in 't leven. Deze beestjes hebben veel gelykenis van den Inkhoorn, hoewelze kleener zyn, voorts graeu van koleur en bruin gevlakt. Zy worden gevoedt met Framboisen, die ik op de reize voor hun met my nam. Zy zyn ook graeg naer haesnoten, die zy aerdigh weten te kraken. Zy eten ook broot, waer toeze scherpe tanden hebben, zoodatze zelf hout aen stukken byten. Zy worden allengs zeer tam, zoodat de Juffers hen veeltyts, als ze uitgaen, by zich houden. Ik zette twee der gestorvene op voor myne zinlykheit, en geef u de verbeelding van het eene in zyn eige grootte op N°. 254.

Op den 25 dezer maent quam hier aen het schip de Hoogepriester Aäron, gevoert door den schipper Simon Slost, verzien van een Fransche vrygeleibrief. Met dezen besloot ik de reize, die my overigh was, af te leggen. Ook quamen 'er nogh vier andere schepen voor de stadt ten anker.

Rebellen gedempt. Den 13 der maent Augustus gingen wy den Gouverneur geluk wenschen met de goede tyding, die 'er wegens de rebellen gekomen was, welker hooft, genaemt *Bolowien*, van zyn eigen volk ge-

Digitized by Google

vangen om het mislukken des aenslags, zich zelven doorschoten hadt. De Gouverneur van Asof was zelf op de rebellen, die de stadt meende te vermeesteren, uitgevallen, en had hen alle verjaegt: waerna als deze Bolowien de handen aen zich zelven gelegt had, hadden hem zyne eige vloekverwanten het hooft afgeslagen, en het met zich nemende naer Asof zich op genade en ongenade aen den Gouverneur overgegeven.

Eenige dagen hierna verzogt ik aen den Gouverneur, dat ik myn goedt, zonder dat het bezichtigt wierde, aen boort mogt doen brengen. Hy stont myn verzoek beleefdelyk toe, daer by voegende een geschrift van zyn eige hant, waer by my verlof gegeven wert, om vryelyk uit dit lant te mogen vertrekken, om aen de onderzoekers der schepen, als ik by het kasteel *Nove Dwinko* zou gekomen zyn, te vertoonen.

Lof des Gouverneurs van Archangel

Deze Gouverneur is een man van groote deftigheit en beleefthcit, en daerom in groote agtinge by d'overzeesche natie. Vyf jaren lang heeft hy wegens zyn Czaerse Majesteit voor Gezant aen 't hof van Weenen gelegen. Hy spreekt de Duitsche, ook de Italiaensche tael, en heeft zyne huishouding geheel op de Duitsche manier geregelt.

Blyde tyding.

Eer ik van hier scheidde quamen hier twee Hollantsche schepen aen met de gewenschte tyding der overwinning door de Bontgenooten op de Françoisen by Oudenaerden bevochten; bevestigende ook het aenkomen der Transportschepen, dat hier groote vreugde veroirzaekte.

LXXIX. HOOFTSTUK.

Vertrek van Archangel. Aftekening van het kasteel Nove Dwinko. Aftekening van het Gebergte Poots-fioert. Aftekening der Noortkaep, en der Eilanden Inge, en Surooy. Aenkomst t'Amsterdam, en in 's Gravenhage. Besluit van dit werk.

Vertrek van Archangel.

IK begaf my op den 23 der maent Augustus met een kleene roeischuit van Archangel af, en quam na een uur varens aen 't gemelde schip den Hoogen Priester Aäron, dat reets onder zeil was. Binnen scheeps boort zynde quam ik wel haest aen het kasteel *Nove Dwinko*, daer we ten anker bleven om verlof af te wachten van te mogen voortvaren, komende middlerwylen de bezichtiger der vreigeleibrieven aen boort. Ten drie uren na den middagh wert de vlagh van 't kasteel tot teken van door te mogen zeilen opgehaelt. Over de rivier legt hier een houte brug, die zoo wydt opgehaelt wort, dat twee schepen nevens elkander kunnen dooryaren. Ik tekende ondertusschen dit nieuwe kasteel af, waer van ik de verbeelding hier nevens stelle.

Het kasteel Nove Dwinko afgetekent.

Nu deed ons de tegenwint nevens verscheide andere schepen op anker leggen tot den 26 der maent, wanneer het harde weder bedaerde. Dus gingen wy ten zeven uren weder onder zeil, wordende met de sloep voortgeboegseert tot twee uren voor den middagh, wanneer wy weder door ongunst des wints mosten ankeren by de drie uitleggende scheepjes zyner Czaersche Majesteit, waer van het een 18, en de twee andere 12 stukken kanon voerden. Den 28 quamen nogh drie schepen by ons ten anker: en den 29 zagen wy met den morgenstont alle de nogh verwagt wordende schepen het een na 't ander aenkomen, en vervolgens ons voorby zeilen, makende wel een getal van hondert en vyftigh schepen uit, waer onder negen waren van oorlogh, die buiten ten anker bleven: namelyk vyf Engelsche, drie Hollantsche, en een van Hamburgh. De Engelsche koopvaerdyschepen waren 68 sterk, de Hollantsche vyftigh, de Hamburgse 18, en de Deensche drie, waer by nogh een Russisch was, dat van het Beereneilant met Walrusspek af quam. Dit was het eerste schip, dat de Russen derwaert gezonden hadden met zeer gelukkigh gevolgh, zynde de Schipper en Stierman van het zelve schip Hollanders. Dit voorbyvaren van zulk een aenmerkelyk getal van schepen was zeer vermakelyk te zien, zynde het wel vyf uren na den middagh, eer het laetste ons voorby zeilde. Ook was zulk gelykelyk aenkomen eener vloote hier noit gezien; en het was te meer te verwonderen, dewyl het geschiedde zonder dat zy eenen eenigen loots binnen hadden.

Het Deensche schip, voerende den wimpel van den grooten mast, was voorzien met agtentwintigh stukken kanon, hebbende binnen boort den Heer Ismeyhof,

Digitized by Google

KASTEEL NOVE DWINKO.

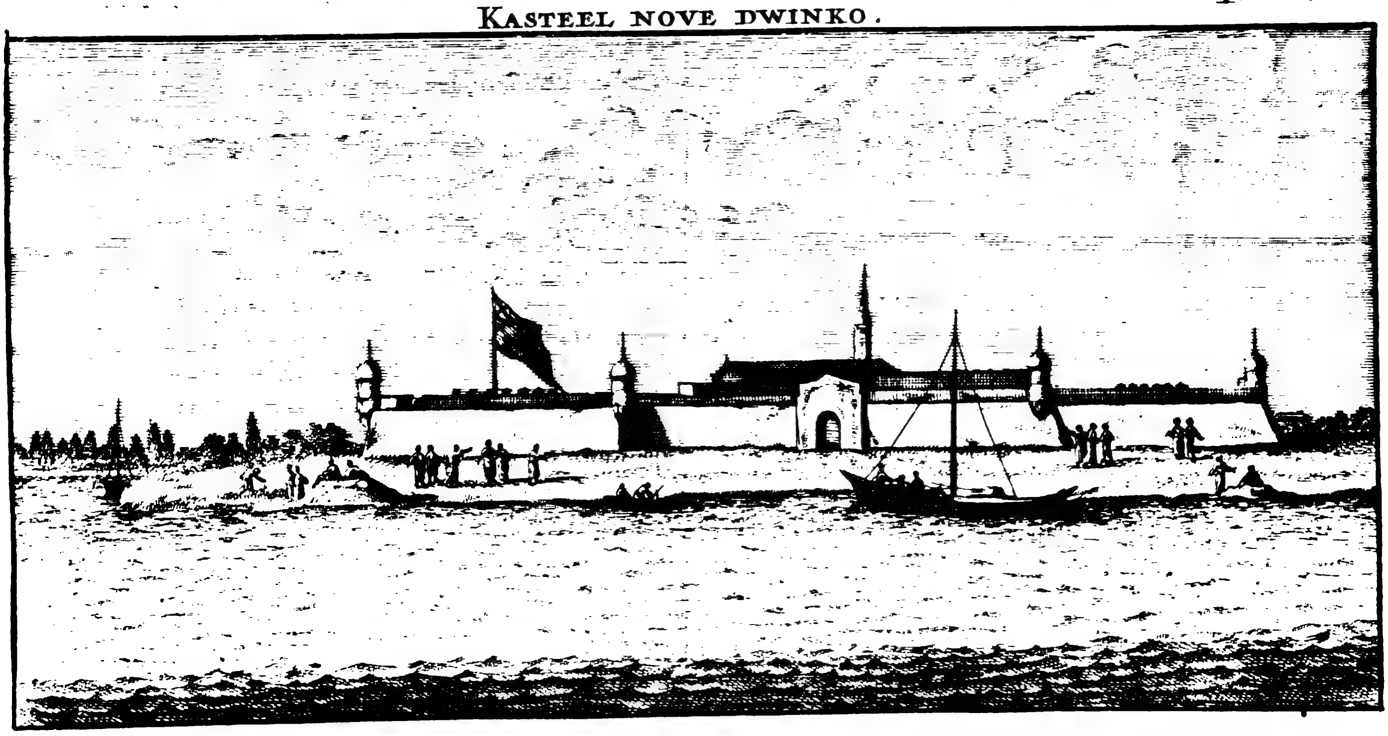

hof, die aen het Hof van Deenmarken wegens zyne Czaerse Majesteit voor Gezant geweest was, nevens zyn hofgezin. Welk gezelschap aen lant gezet zynde had het te gelyk orde om in te nemen de Gemalinne des Gezants Dolgerocke, welke Gezant reets aengekomen was aen het Hof van Koppenhage, om daer by beurte wegens den Czaer de waerdigheit van Ambassadeur in de plaets van den Gezant Ismeyhof te bekleeden. Dit schip niet willende zynen wimpel stryken bleef hier by de Czaerse uitleggers, om zich weder naer buiten te begeven, ten anker, dewyl het zonder dit teken van eerbiet niet voorby kon zeilen. Ook waren reets door de schepen zyner Majesteit ontrent twintigh kanon schooten met scherp gedaen, omdat eenige schepen meenden door te zeilen zonder hun braem- of marszeil te stryken; waer toe ze toen wel gedwongen werden, moetende daerenboven voor elken schoot 50 gulden betalen. Alle de schepen bleven by het kasteel Nove Dwinko ten anker.

Komst in de Witte zee.

Op den 30 der maent gingen wy weder met eenen Z. Oostenwint onder zeil, en quamen des avonts ten agt uren in de Witte zee, daer ons de Lootsen verlieten. Toen gingen wy Noortwest aen, en hadden met den morgestont den graeuwen hoek ter regterzyde nevens ons. Op den middagh overviel ons zulk een zware mist, dat wy geen der schepen, die by ons waren, konden onderscheiden, en schier niet van ons zien. Ten zes uren klaerde het weder wat op, zoodat wy de kust van Laplant ter slinke zyde zagen, daer wy des nagts en des morgens van den eersten September met schoon weder nevens zeilden, zonder eenige dorpen, geboomte, of menschen te zien. Hier kregen wy weder negen onzer schepen agter uit in 't gezicht, vindende gront van 22 tot 26 vademen. Den volgenden dagh gingen wy met harden Noorden wint en holle zee Noort West aen. Toen zagen wy noch lant, noch onze schepen. Op den middagh vonden wy de hoogte van 60. grad. 50 minuten. Ontrent het eilant *Kildum*, leggende ten N. Westen van ons, omtrent 70 mylen van Archangel. Den 4 der maent zagen wy het vorige lant weder, zynde het begin van het Deensch gebiet. De bewoners des zelfs zyn Vinnen, zich onthoudende in het gebergte, genaemt *Poorsfioert*, waer op zich veel sneeu vertoonde. De gelegenheit des zelfs ontrent vyf mylen van ons wort door No. 255. verbeelt. De inham vertoont zich met drie of vier verscheide deelen agter elkander. Wy hadden het ten Zuidwesten van ons, gaende Noortwestelyk aen. Des morgens zagen wy weder eenen inham, genaemt *Tanebaey*, strekkende zich verre landewaert in, om den hoek van 't gebergte, gelyk op No. 256. aengewezen wort. Na weinigh tydt ontdekte zich agter den hoek verder lant. Hier be-

Kust van Laplant.

Gebergte afgetekent.

De inham Tanebaey.

Digitized by Google

bevonden wy de hoogte van 70 graden 8 minuten. Nu door tegenwint zeewaert in laverende zagen wy geen lant meer, en hadden voorts weinigh nacht. Des volgenden daegs hadden wy met het zelve weder de voornoemde Baey Zuidwest ten Zuiden ontrent zes mylen van ons. Zoo als my bericht wert, moet deeze Baey wel twee mylen wyt zyn. Op den middagh vonden wy de hoogte van agtenzeventigh en een halven graedt. Den 7 kregen wy beter wint, die het dyzigh weder en regen verdreef, zoodat wy de Noortkaep in 't gezicht kregen. Ik tekende die zodanigh als zy ten Zuid Zuidwesten van ons was, terwyl wy ten Zuiden aen gingen. De grootste voorste klip wort de *Moeder*, de wederzytsche kleene de twee *Dogters* genaemt. Het agterste gebergte is 't lant van de Kaep; zynde de affscheiding der zee tusschen het zelve, en 't ander lant ter zyde van *Jelmshuy*. Wy geven'er u de verbeeldingh van op N°. 257.

De Noortkaep afgetekent. Klippen der zelve.

Ten 6 uren des avonts hadden wy ter zyde de Eilanden *Inge*, makende een groot lant dat aen elkander vast is. Ter rechterzyde legt een kleene klip *Schipsholm* genaemt, die afgescheiden is. Hier strekt het verdere lant zich achter. Zie N°. 258. Nu zeilden wy met eenen O. Z. Oosten wint Z. West aen met stilte, en hadden des morgens ten zeven uren het eilant *Surooy* ter slinke zyde ontrent vier mylen van ons, gelyk het van ons vertoont wort op N°. 259.

De Eilanden Inge.

Het Eilant Surooy.

In het midden van het gebergte vertoont zich een groote Baey of inham der zee, daer de schepen kunnen in zeilen, en vervolgens tusschen de bergen en ter slinke zyde weder uitkomen ter plaetse, daer men het gebergte van elkander afgescheiden ziet. Dit wort met de letter A aengewezen. Een andere inham wort ter slinke zyde aengewezen door B. De Westhoek ten Zuiden van ons door C. De schepen kunnen ook tusschen de eilanden doorzeilen. De bewoners dezer kust zyn visschers, die hunne vangst naer Bergen en Dronte voeren. Het lant behoort onder het gebiet van Deenmarken.

Groote Inham.

Ten vyf uren quamen wy aen de klippen of eilanden, genaemt *Noort-* en *Zuidfoele*, of anders de onbekende klippen, die men in d Zeekaerten niet aengetekent vint. Alle de klippen worden rondom van de zee bespoelt. Wederzyts ziet men nogh veele andere, en eenige der zelve met sneeu bedekt. De gestalte der zelve is te zien op N°. 260.

De Eilanden Noort-en Zuidfoele.

Den 9 der maent voor den avont kregen wy een schip dicht by ons, dat wy inwachtten, en elkander toeriepen: waer toe het eenen spreekhoorn in hadt; waer by wy de onze, en zy, die 'er op waren, ook hunne vlagh hadden opgehaelt. Het was een kleen Fregat van Londen, geschikt naer Archangel om aen de Engelsche schepen, voor zoo veel wy bemerken konden, eenige ordres te brengen.

Den 11 vonden wy de hoogte van 68 gr. 38 min., zeilende met eenen goeden Noorden wint Z. West ten Westen aen. Wy waren op de streek van *Loef-foert*, gerekent 250 mylen af te wezen van Archangel, en even zoo veel van Amsterdam. Des nagts hielden wy het door tegenwint in zee, en bevonden des morgens 69 gr. 9. min.: den volgenden dag 67 gr. 8 min., gelyk ook den 14 der maent met stil weder. Dezen morgen ten half agt was'er een groote zonnezwym, zoodat de zon een groot half uur verduistert was, waer door wy veel van het daglicht verloren, ziende maer alleen een streek of kant van de zon, even als een begin van de maen. Vervolgens gingh de zon wech achter eene wolk, dogh quam met eene zyde nogh weder bedekt te voorschyn. Het weder was eenigszins beroert, en de hoogte 66 gr. 44. min. de wint ongestadigh. Den volgenden dagh hadden wy 65 gr. 55 min. met eenen stillen Noordelyken wint. Wy gingen Z. Z. West aen. Des nagts ten elf uren vertoonde zich aen den hemel een wonderlyk licht met zeer groote stralen, als of alles rondom in den brant stont, zoodat men daer by bequamelyk kon zien te lezen. Dogh het duurde maer 2 of 3 min. Het was zeltsaem, en men hoort daer weinigh van.

Loef-foert.

Zonnezwym.

Licht aen de lucht.

Des morgens viel de wint ons tegen uit den Z. Z. Westen, die ons bybleef, zoodat men den 17 het roer van 't schip vast bont, dat dus alleen met het groot zeil en de bezaen voortgingh dezen en den volgenden dagh. Des nagts woei de wint uit den Oosten. Ten Noorden komende ontbonden wy het roer, en gingen ten Zuiden aen. Den 19 bevonden wy 65 gr. hebbende 4 of 5 mylen naer gissinge om de Noord verloren. Vervolgens kregen wy weder tegenwint en regen. Den 21 hadden wy 64 gr. 14 min. Voor den avont verhefte zich de wint zeer sterk, zoodat wy den ganschen nacht een vliegenden storm hadden en zeer holle zee, die door de duisternisse van den nacht zich als een licht van vier vertoonde. Den 22 hadden wy al het zelve weder, gaende alleen met het schoverzeil en het vastgebonden roer. Des morgens het water bedaert zynde, bevonden wy dat wy, voor zoo veel wy gissen konden, tien mylen waren agter uit geraekt. Den 26 hadden wy 62 en een halve gr. hoogte al veel in zwaren regen,

Digitized by Google

Digitized by Google

255. 'T GEBERGTE POOTSFJOERT.

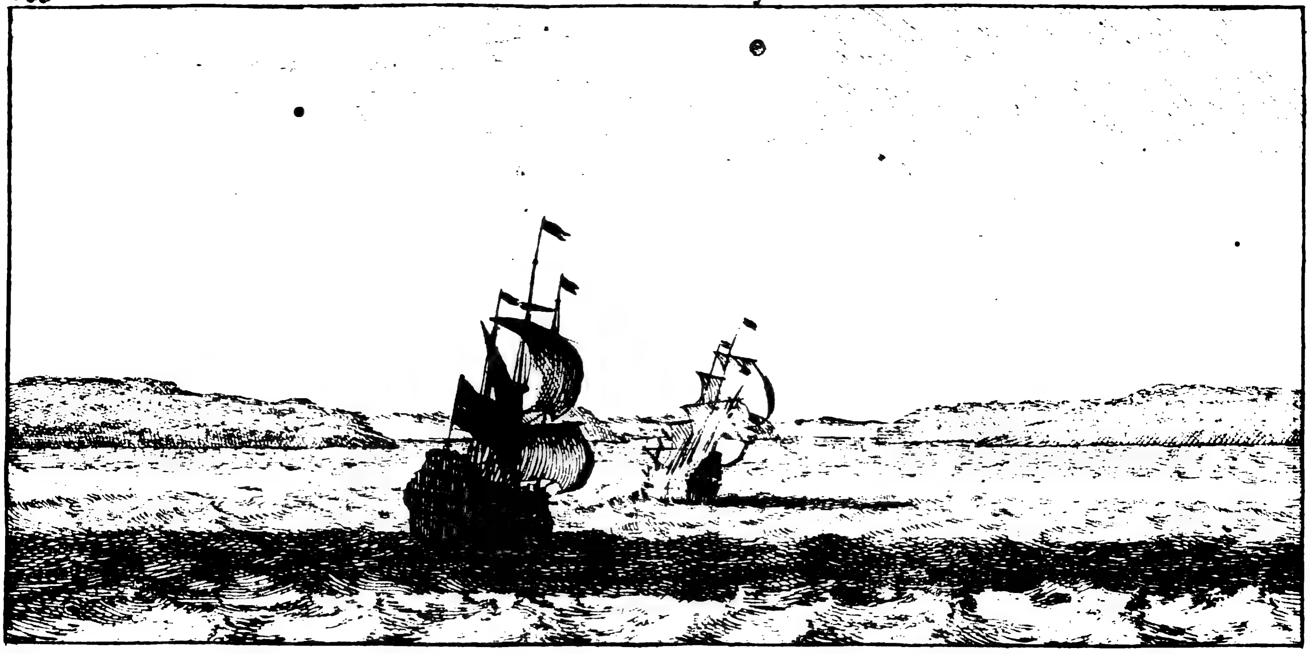

257 DE NOORTKAEP.

259. 'T EILANT SUROOY.

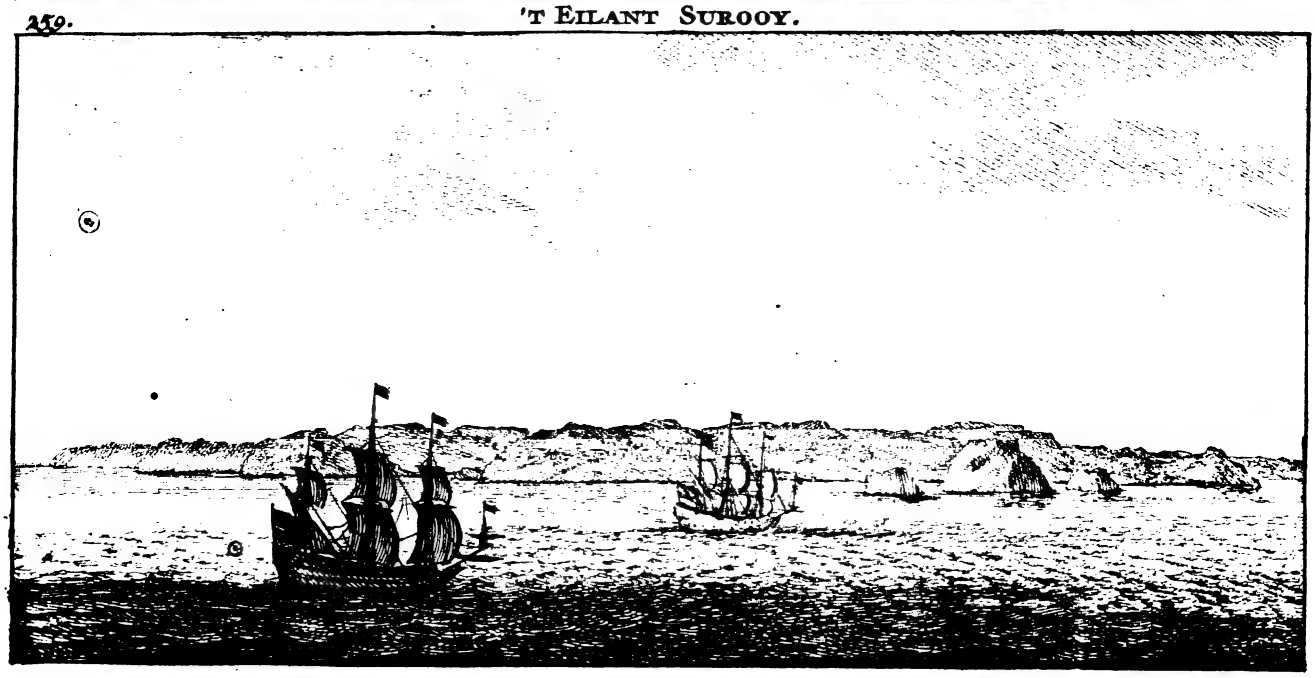

Digitized by Google

DE INHAM TANEBAEY. 256.

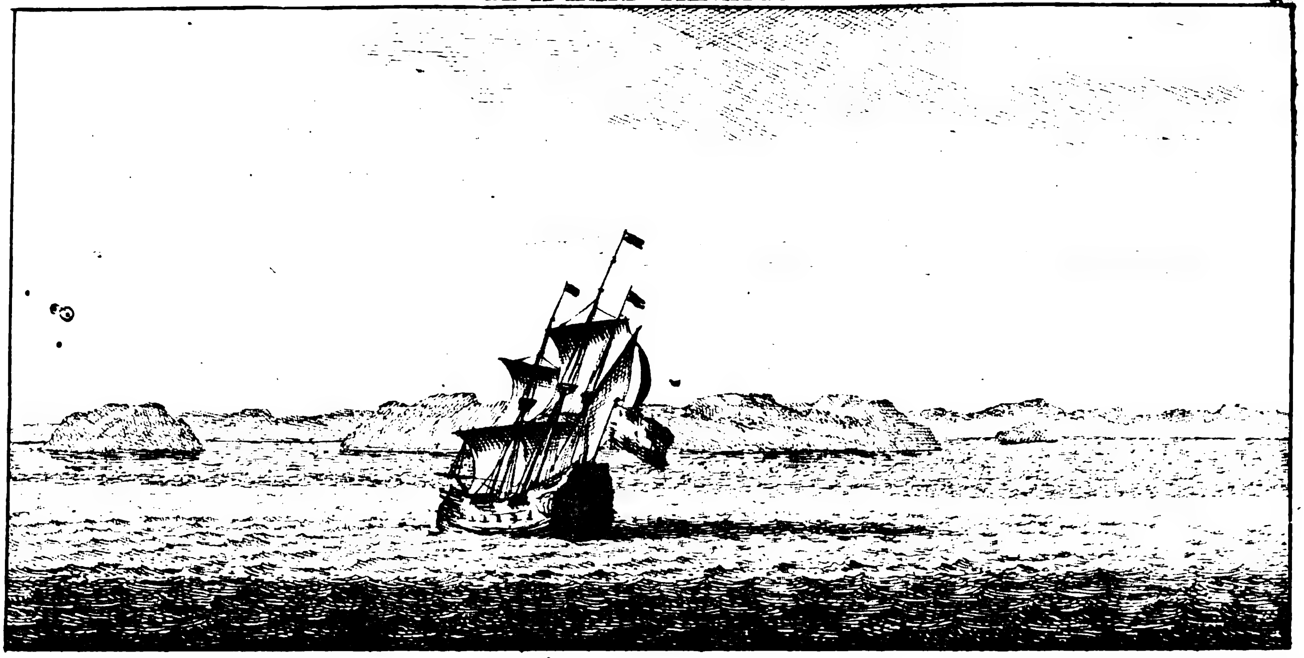

DE EILANDEN INGE. 258.

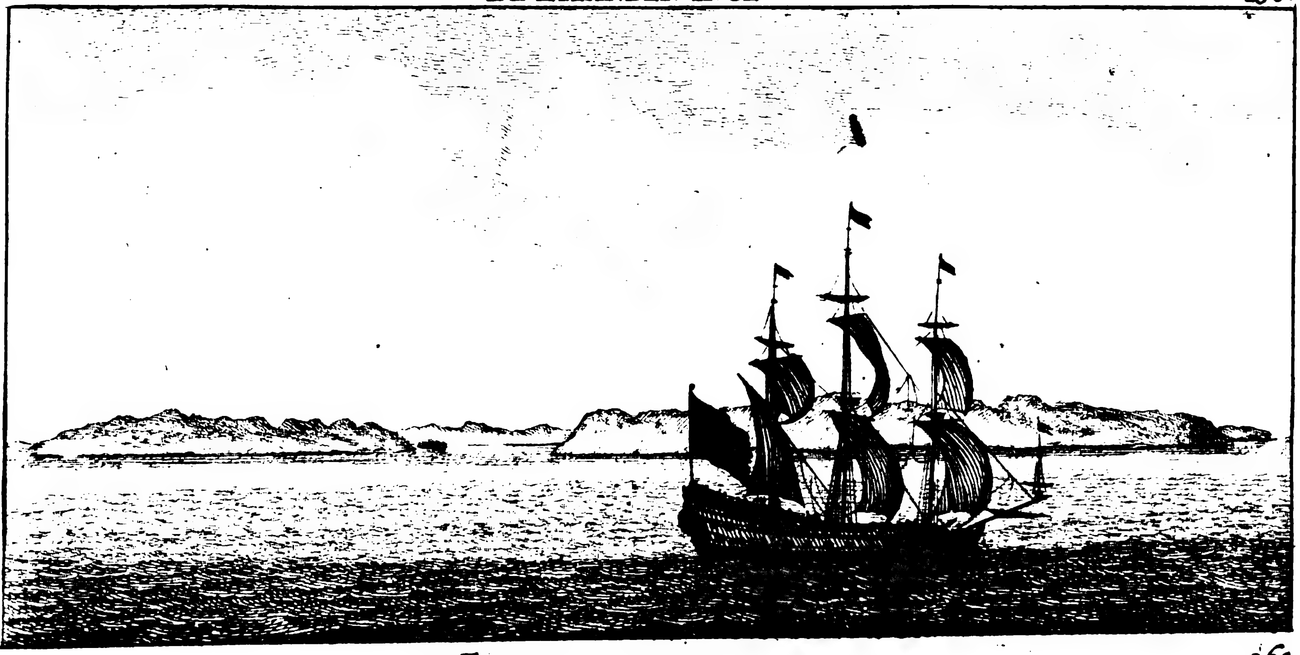

DE EILANDEN NOORT EN ZUIDFOELE 260.

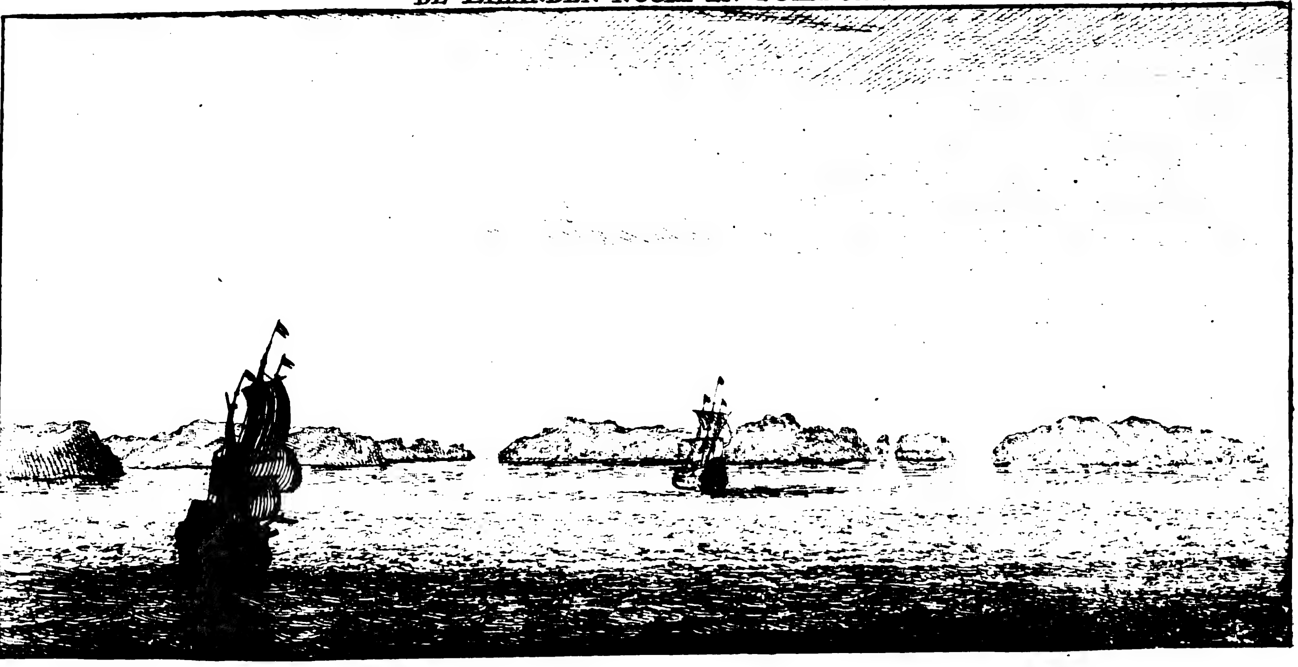

Digitized by Google

Digitized by Google

gen, die donkere nagten veroirzaekte. Den 28 bevonden wy 62 gr. 10 min., en des morgens 61 gr. 40 min.

Maen-zwym.

Dezen avont ten half negen vernamen wy verdonkering in de volle maen, die voor het overige helder scheen, zynde ruim een derde deel verdonkert. Deze duisternis duurde tot ontrent elf uren, zynde ten half tien de maen meest heel verdonkert geweest. Den laetsten dezer maent liep de wint Westelyk. Des gingen wy Z. en Z. ten Westen aen, hebbende tot dezen dagh toe nu 14 dagen langh door tegenwint, zonder veel te vorderen gezworven.

De Noort-hoek van Hitlant.

Op den eersten dezer maent October vonden wy ons op 61 gr. 24 min. en zagen den Noorthoek van Hitlant Z. ten Oosten 7 of 8 mylen van ons, gaende Z. O. ten Zuiden aen. Den volgenden dag leiden wy het met eenen Westenwint ten Zuiden in den Tregter, en zagen nogh het vorige lant in 't Zuidwesten van ons op 61 gr. 10 min., zes mylen, naer gissing, van 't lant, zynde ontrent van de zelve hoogte, die de Kaep heeft. Den derden hadden wy 60 gr. 10. min. Den volgenden dagh negenenvyftig graden zestien minuten. Wy hadden den wint Noordelyk, en den koers Z. ten Westen. Wy zagen vier schepen ontrent ons. Dezen morgen vingen wy vier Kabeljaewen, in welker eenen een visje gevonden wert, dat twee duimen lang en ontrent een pink dik was. Het had aen beide de zyden een loopende vin, en boven langs het lyf heen eenige scherpe stekels, en vlakken, glinsterende als zilver en gout. Diergelyk was noch my, noch ons gezelschap oit voorgekomen. Waerom ik het bewaerde. Des middags hadden wy de hoogte van agtenvyftigh graden tien minuten, en zeilden des morgens met eenen Noordwesten wint Zuid Zuidwest aen. Des middags kregen wy zesenvyftigh en een halven graed, en bevonden des nachts gront van zeventien tot veertien vademen.

Kabeljaeuwen gevangen. Vremt Vischje.

Met den morgenstondt des zevenden der maent waren wy de Doggers bank voorby geraekt, met goedt weder en wint, zynde op drieentwintigh vademen waters. Wy raekten ook voorby de droogte, genaemt *de Welle*. Ontrent vier uren kregen wy tien of twaelf schepen in 't gezicht, waer van wy des nagts de vieren klaer konden zien, en quamen des morgens ten agt uren dicht by de zelve. Het waren drie voorname schepen, een Fluit van Viktaelje, en de overige Galjoots en Buizen. Wy preiden een der Galjoten, en verstonden uit hun, datze op de Oostindische schepen gekruist hadden, en die alle reets in 't vaderlant wel waren aengekomen. Zy verhaelden ons met eenen dat zy des daegs te voren eenen Franschen Kaper gezien hadden. Als wy met hun voortzeilden wert ons volk van den mast meer dan vyftigh (anderen gisten wel hondert) schepen gewaer. Wy vernamen ook den gemelden Kaper, die den vorigen avont ter slinke, en nu ter regter zyde van ons was, dogh geenen lust had om tot ons te naderen.

Ten elf uren begonnen wy het lant te bekennen, varende by den middagh voorby de twee tonnen, daer na ook voorby de andere, ook voorby een schip, dat in den voorleden jare op de droogte daer aen de strant van de Helder verongelukt was. Om by den hoek binnen te zeilen voeren wy voorby het dorp *Huisduinen*, en een ander, genaemt de *Helder*. Het was maer weinigh na den middagh, als wy binnen zeilden, en de schepen in Texel leggende vernamen, die al veel in getal waren, zynde het meeste gedeelte onzer oorlogschepen. Nu gingen wy met eenen Noordwesten wint Zuidoost ten Oosten aen, en zagen in den avont het vier van 't eilant Urk, daer wy het op aen zetten, en dus ten zeven uren in de Zuiderzee, en vervolgens ontrent Durgerdam ten anker quamen. Den negenden der maent gingen wy, zoo dra de dag gerezen was, weder voort, terwyl onze Schipper zich naer Durgerdam, daer hy woonde, met een roeischuit liet brengen, en ons van daer een schuit toezond om naer Amsterdam over te steken, dewyl wy den wint tegen hadden. Wy laveerden met dit vaertuigh naer de stadt, daer wy ten negen uren met blyschap aenquamen, komende het schip na ons des avonts eerst binnen.

Komst in Texel.

Komst t'Amsterdam.

Hier verstond ik dat de dingen, door my uit zinlykheit opgegaert, en van Batavie afgezonden, op het Oostindisch huis reets een jaer langh waren bewaert geweest door de goede voorzorge van den Edelen Grootagtbaren Heere den Burgermeester Witsen, aen wiens goedtheit ik my doorgaens zeer verpligt gevonden heb. Ik vond ook de brieven aen my gericht zoo van den Heer van Hoorn, Generael van Indie, en anderen, onder de bewaringe van dezen Heere, die ook het beelt van Persepolis, waer van ik hier boven gemelt heb, wel ontfangen hadt. Eenige dagen doorgebragt hebbende in deze groote stadt, om myne vrienden en bekenden te bezoeken, begaf ik my naer 's Gravenhage, myne Geboorteplaets, daer ik den 24 der maent des morgens ten negen uren gelukkigh aenquam, wordende van myne vrienden met vreugde bewelkomt, die zoo veel te grooter was, omdat de tydingh van myn

Komst in 's Gravenhage.

Digitized by Google

Einde der Reize.

myn doot al eenige malen in 't Vaderlant was verspreit geweest. Ik zeker, die niet alleen myne Reize van negentien jaren, waer van ik de beschryvinge heb uitgegeven, maer ook deze van zeven jaren en ontrent drie maenden, zoo gelukkigh had afgelegt, vond my wel dier verplicht om de Goddelyke goetheit en genade te bedanken, waer door ik niet alleen ontgaen heb zoo veele gevaren, als den Reizigers, in vremde en onbekende landen, over 't hooft hangen, maer ook vele zegeningen, en goet onthael alom genoten heb. Myne dankzeggingh had zich ook zoo veel verder uit te strekken omdat myn doorgestane arbeit niet vergeefs was geweest, en de zeltsaemheden van vremde gewassen en dieren, en aftekeningen van al wat opmerkelyks van my gezien was te water en te lant, niet tegenstaende zoo vele sukkelingen en ongemakken, behouden waren overgevoert en onbeschadigt gebleven. Aen u, myn waerde lezer, zal ik my ook verplicht rekenen, indien gy dit verhael myner Reizen met zulk eenen lust zult ontfangen en doorloopen, als het van my met liefde, met vlyt, met vermaek, en zware kosten is opgestelt, en der gedachtenisse myner lantgenooten aenbevolen.

R E-

Digitized by Google

REGISTER

der voornaemste zaken in deze Reisbeschryvinge verhandelt.

A.

Abaca Khan. Pag. 423
Abbul Abbas Saffah, Koning van Persie. 422
Abdalla, Koning van Persie. 422
Abdalla Abulcasin Moctacsi. 422
Abdalla Abugiatar Al Kayem. 422
Abdel Kerem Abubecr Althai. 422
Abdo' llatif Mirza. 424
Abdolmalec, Koning van Persie. 422
Abnabaet, een dorp. 327
Abr. van Riebeek, Generael van Indie. 392
Abraham. 416
Abu Jaafar Almansur, 422
Abrikozen. 178
Abu Jaafar Almansur, Al Mostanser &c. 423
Abu Abdalla Amin, Koning van Persie. 422
Abu Ezach Motassem, Koning van Persie. 422
Abu Jaafar Al Mansur Koning van Persie. 422
Abu Muhammed Al Hasan &c. 422
Abu Said Bahaduz Khan. 423
Abu 'l Mahan Mirza. 424
Acem. 421
Acen Ali. 424
Achemenes. 255
Achin, een stadt in Indie. 388
Adam hoe geschapen naer het gevoelen der Gebbers. 416
Adams Piek. 353
Aeb-Chieran, een rivier. 154
Aerde en Water, tekens van onderwerpinge. 255
Aerde voor steen gebruikt. 130
—— by de Persen ge-eert. 417
Aerdbezien in Ruslant. 36
Aerdvruchten in Ruslant. 36
Aerdgewassen in Persie. 179
Afbeelding der stadt Veron... 60
—— des Konings van Persie. 163
—— der stadt Rostof. 458
—— van Jareslaw. 458
—— der rivier Wologda. 459
—— der stadt Todma. 461
—— der stadt Oest-Joega. 463
—— van Grotten. 465
—— van den bergh Orlees. 465
—— eener schipbreuk. 440
—— eens Russischen Heiligs. 467
—— van Poetsfioert. 469
—— der Noortkaep. 470
—— van Eilanden. 349
—— van 't eilant Suroy. 470
Affonassy, Aertsbisschop van Kolmogora. 18
Afgod der Egiptenaren gedoot. 249
Afgoden der Samojeden. 11
Afkomst der Koningen van Bantam. 382
Afragboomen. 205
Afval van Megabyzus. 280
Afwatering. 129
Ahmed Abul-abbas Motamed &c. 422
Ahmed Abul-abbas Mustain. 422
Ahmed Al Radhi Billa. 422
Ahmed Abul-abbas Al Kader &c. 422
Ahmed Al Mostadher. 422
Ahmed Khan. 423
Al Dhaer Billa Odatoddin Abu &c. 423
Al Mostazem Billa. 423
Al Mamum Koning van Persie. 422
Al Moctadi Billa. 422
Al Mostarshed Billa, Abu Marsur. 422
Al Malee, al Said, Mohammed &c. 424
Alaetma. 74
Albastbergen. 464
Alcibiades benadeelt zyn vaderlant. 284
Aleman, Al Naser Ledinilla. 423
Alexander de Groote Tweehoornig genoemt. 231
Alinda-Loeka, een eilant. 82
Alkmaer, een eilant in Indie. 372
Al-moto Wakkel, Koning van Persie. 422
Alwand Mirza. 424
Aly, Koning van Persie. 421
Amandeltakjes en andere afgetekent. 205
Ambergrys. 134
Amestris. 281
Amir Scandar. 424
Amma-nabaet, een dorp. 202
Ammianus Marcellinus berispt. 253
Amptenaers van den Czaer van Moskovie. 43
Amsterdam, een eilant in Indie. 375
Angoertvogel. 126, 176
Annaebboomen. 178
Antiochus Koning van Persie. 419
Antoni van Diemen, Generael van Indie. 391
Apen. 120, 121, 369
Apocko, een dorp. 462
Apollonides gestraft. 281
Apoteek te Moskow. 43, 451
Apis van Cambyses gedoot. 249
Appels in Persie. 178
Arabier berooft. 99
Arabieren. 203
Arabische vrouwen. 203
Arabische wal. 403
Aras, een groote rivier. 115
Araxes, een beroemde rivier. 206
Arbaces. 235
Arbianes. 235
Archangel. 14, 466
Ardeshir. 421
Ardevil. 286
Arecq. 357, 373
Argun Khan. 423
Ariaramnes. 255
Armenier omgebragt. 191
Armeniers vermoort. 112, 191
Armenische vrouwen onbevalligh. 185
Arsaces. 286, 240, 255
Arses. 300
Arseus. 236
Arsytes valt van Ochus af. 283
Artabanus. 420
Artabanus bemagtigt Persie. 277
Artael. 180
Artaxerxes. 420, 278
Artaxerxes wreekt zyns vaders doot. 277
Artias. 235
Artibarnas. 237
Artoxares staet naer 't Ryk. 283
—— Zyn lof. 282
Aspada. 238
Asperges zeer dier te Spahan. 141
Assyriers, eerste monarchen van Asie. 234
Astrakan beschreven. 85
Astyages 238
—— van Cyrus overwonnen. 242
Attemaed Douleth, of eerste staetdienaer in Persie. 156
Atossa. 255
Atynes. 236
Ayner, een Persiaensche werpstok. 102

B.

BAchu, een oude ftadt. 104
Baden ontrent Ardevil. 121
Baeker-kara, Perfiaenfche vogel. 126, 177
Baerden in Ruslant afgefchoren. 46
Bagoas gevangen. 297
Baidu Khan, Koning van Perfie. 423
Baldadigheit eeniger dorpelingen 122
—— van Alexander den Grooten. 302
Baliers. 367
Balifche flavinnen. 369
Ballen in oly gefteken en voor fakkels gebruikt. 134
Banket by den Generael van Indie. 369
Bantam afgebeelt. 384
Baple-kammie, Indiaenfche vrucht. 387
Baram. 421
Baraz. 421
Barfan, een dorp in Perfie. 117
Baron van Larix. 410
Batavie befchreven. 389
—— afgetekent. 394
Bathii Keizer der Tartaren. 439
Bazaers, of winkelftraten. 103, 131
Bedelaers geweert in Moskow. 47
Beelden te Chelmenar 216, 217, 222
—— te Naxi Ruftan. 225
Beeldendienft. 382
Beenbreuk wonderlyk genezen. 181
Beglerbegie, een groot Heer in Perfie. 158
Begraeffeniffen der Gebbers. 417
Begraefplaets der Perfiaenfche Koningen. 118
Begraving der Samojeedfche kinderen, 10, 11
—— mannen en vrouwen. 11
—— Ruffen. 55
—— des Konings van Perfie. 163
—— der Perfianen. 175, 316
—— van Eduart Crown. 406
Beker van gout. 315
Beleeftheit des Gouverneurs van Saratof. 445
—— van Smolensko. 453
—— eeniger barbaren. 12
—— van 't Hof van Moskovie. 32, 51, 200
—— des Gouverneurs van Aftrakan. 84, 89
—— des Ondergouverneurs van Aftrakan. 88
—— van 't Hollantfch Opperhooft te Spahan. 137
—— des Gezants van Perfie. 89
Belofer, of 't witte meer. 460
Benjaenfche makelaers. 405
Benjanen. 199
Berg Taurus. 123
Bergen, genaemt de Gebroeders. 121, 206
Bergkat. 339
Bergftoffen. 388
Befnydenis der Perfiaenfche kinderen. 174
Bevelhebber der flaven in Perfie. 157
Bewintsluiden in Perfie. 130
Bewintsman der Apoteek te Moskow. 452
—— der Gerechtkamer in Perfie. 158
Beyram, of Vaften der Perfianen. 137
Bezien, genaemt Brufnitfa. 35
Biddagen der Gebbers. 418
Bygeloof der Perfianen. 108, 171
Bywyven der Perfianen. 174
Byzit van den Franfchen Gezant. 426, 428, 430
Biffchoppen in Spahan. 138
Blim-bing, Indiaenfche vrucht. 373
Bloemen by de Ruffen bemint. 37
Bloemen in Perfie. 179
Bloemgewas afgetekent. 113
Bloemkool in Perfie. 179
Bogen en pylen merktekens der Perfianen. 232
Boges werpt zich en de zynen in 't vier. 275
Bolowien, hooft der rebellen. 467
Boomen voor de Zywormen. 115
Boomgewaffen in Ruslant. 36
Boomvruchten in Perfie. 178
Bootfemakers in Perfie. 102, 136
Bories Fedowits, Conful zyner Czaerfche Majefteit. 434
Born-doeskie, een Ruffifch diertje. 467
Bofchbladt afgetekent. 373
Boter in Perfie. 101
Bougies, Indiaenfch krygsvolk. 374
Boumeefter des Konings van Perfie. 160
Brandemir, een rivier. 205
Brandewyn onmatigh gebruikt by de Samojeden. 10
Brantftof der Tartaren. 60
Brieven des Konings van Bantam. 387
Broedermoort in den Joodfchen tempel. 295
Broot in fteen verandert. 452
Broot in Perfie. 180, 202
Brug van byzondere grootte. 152, 154, 123, 150
Bruggen der aenmerkinge waerdigh. 208
Bubaftum verovert. 297

C.

CAbades Koning van Perfie. 421
Cai Cobad. 318
Cai Caous. 318
Cai Chozrou. 318
Caichtu Khan. 423
Cajoumaras. 317
Calantaers, Hoofden der Gemeente in Perfie. 159
Cambyzes. 239, 246. zyn wreedtheit. 249. zyn doot. 251
Cafan, een fraje ftadt. 77
Ceder of Chineefche citroen. 373
Ceilon. 353
Chaans, amptluiden in Perfie. 158
Chamama, een Perfiaenfche vrugt. 116
Chan van Samachi. 101. zyn volftrekte regering. 103
Chef-tereck, Perfiaenfch kruit. 336
Chelmenar, het oude hof van Perfie. 209
Chiaer-baeg te Spahan. 151
Chinefen. 393. hun gevoelens. 398
Cimon flaet de Perfen. 279. wort Amirael gemaekt. 281
Cipresboomen. 321
Clefma, een rivier. 449
Comarietfe, een dorp. 464
Conon tot veltheer gekoren. 289
Corogh roepen wat het is. 164, 189
Cofroës Koning van Perfie. 421
Crefus door Cyrus verwonnen. 243
Cyaxares. 237
Cyrus, Koning van Perfie. 243, 287
Cyrus, een rivier. 206
Cyrus wonderlyk behouden 240
—— wapent zich tegen Aftyages. 242
—— gefchil der Schryveren over zyn doot. 244
Czaer, wat het betekent. 42
Czaer van Moskovie vergaft de Koopluiden en anderen. 22, 453. zyne zorgvuldigheit in geval van brant. 32. zyne volftrekte monarchye. 43. zyne pryffelyke regering. 48
Czarietje wat het betekent. 42

D.

DAgen ongelukkigh genoemt. 331
Daghettan. 97
Daghrekeningen der Ruffen. 45
Dampier, een zeezwerver. 389
Dankzegging des Schryvers voor het afleggen zyner reize. 472
Danfferinnen. 379, 380, 381
Dapperheit door eenen leeu verbeelt. 231
—— van Leonidas. 291

Digitized by Google

Darab. 318
Darius doot eenen *Magus*. 253
—— Wort Koning van Persie. 255
—— beoorlogt de Scythen. 258
—— zyn deugden. 265
—— en ondeugden. 266
—— zyn doot. 267. 277
Darius Codomannus. 300
—— veragt Alexanders jonkheit. 371
Dekmantel van Godtsdienstigheid, oirzaek van veel quaedt. 155
Dekoe, een dorp. 407
Derbent. 96. 97
Derrogaes, Amptluiden in Persie. 195
Derwasiers, Amptluiden in Persie. 159
Deugden van Koning Darius. 265
Deurwagter des Konings van Persie. 158
Diana van de Persen geeert. 305
Dief-salon, een bergh. 330
Dierte in Persie. 101
Dieven uitgeroit. 117
Dievenbergh. 445
Djmnik, een stadt van den Czaer. 447
Diodorus Siculus. 228. 229
Directeur Generael van Indie. 395
Doezinke, een rivier. 82
Dohak. 317
Dolfyn afgetekent. 352
Dolfynen gevangen. 351
Doot des Konings van Persie. 163
— des Franschen Gezants. 414
Dootmael by de Chinesen. 399
Dorgoboes. 453
Dorpen verbrant. 454
Dorphoofden in Persie. 159
Dragt der Tartarische Vrouwen. 91
Dragten in Moskovie ingevoert. 46
Dragtoe, een boom in Persie. 331
Druiven voor kleenen prys gekogt. 124
—— manier van ze in te leggen. 178
Druivetorens. 151
Dwergen. 381
Dwina, rivier in Ruslant. 18

E.

EDam, een eilant in Indie. 370
Eduard Oouwien, Agent te Spahan. 133
Eerkleederen in Persie. 101. 102
Eerpoorten voor den Czaer opgerecht. 49
Eertekens des Konings van Bantam. 382
Eetwaren overvloedig in Persie. 179
Eiergiften. 141
—— in ongebruik geraekt. 33
Eilanden Noort-en Zuidboele. 470
—— Inge. 470
Elamiten. 234
Elementen voor heilig gehouden. 305
Engano een eilant. 360
Engelschen in gevecht met Persianen. 190
Enkhuizen, een eilant in Indie.
Espenboom. 37
Euagoras geslagen. 290
Evenredenheit in de beelden van Persepolis. 223
Evilmerodach. 317
Europeers in Persie. 321

F.

FAbre Gezant van Vrankryk. 415
—— Zyn verkeering met een lichte Vrouw. 416
Fazele Abulcazin Mothi Billa. 422
Feest der Waterwydinge. 23. 24
—— der gedagtenisse van Maria. 34
—— van 't Zonnejaer. 140
—— van Abrams offerhande. 142
—— van Aidi Kadier. 143
—— van 't Nieu jaer te Moskow. 252
Feridoun. 317
Filanders, Indiaensche dieren. 374
Filips van Macedonie. 299
Fontein. 132
François Kastelein, Directeur te Gamron. 346
—— Opperhooft te Spahan. 133. 200.
François Sahid, tolk der Maetschappye. 199
Françoisen hantgemeen met Persianen. 416
Froete Kafri, Indiaensche vrucht. 364
Froete Rottan, Indiaensche vrucht. 364
Froete Mieri, Indiaensche vrucht. 387

G.

GAddernabie, feestdag in Persie. 139
Gorjuk Khan, Koning van Persie. 423
Gale. 358
Gamron beschreven. 347
Gangen onder de aerde. 313
Gansie, een stadt in Persie. 104
Gasthof der Koopluiden. 41
Gasthuis te Moskow. 452
Gastmael buiten Moskow. 31
—— des Konings van Persie. 138. 140. 271
—— by den Gouverneur van Astrakan. 92
—— by den Engelschen Agent te Spahan. 136
Gebbers. 411
—— Hun gevoelen van de Ziel. 171
—— Hun biddagen. 418
Gebbersche Koningen. 418
Gebiet van Persie tot de Macedoniers overgebragt. 301
Gebergte afgebeelt. 465
Geboorte van Mahometh geviert. 332
Gedenkpenning door den Czaer aen den Schryver geschonken. 30
Geestelyke amptluiden in Persie. 160. 164
Gehoor des Schryvers by den Koning van Bantam. 377. 380
Gehuil van wilde honden. 87
Gelt der Persianen. 175. 176. 316.
Gelukwenschen op het Kersfeest. 415
—— aen den Czaer. 50
Generael van Indie bekleedt een zwaer Ampt. 295
Generaels van Indie. 391
Gengir Khan, Koning van Persie. 423
Georgiaen berooft. 429
Georgianen. 172
Geraert Reinst, Generael van Indie. 391
Geschenken aen de Moscovische Keizerin. 51
—— aen den Koning van Persie. 140. 141
Geschil tussen Xerxes en Artaphernes. 265
Geslacht des Konings van Bantam. 382
Gesnedenen in agting aen 't hof van Persie. 164
Gesprek des Schryvers met den Czaer. 22. 29.
—— met de Keizerinne. 29
Gevaer des Schryvers. 65
—— op eenen berg. 194
Gevangenen in Ruslant. 38. 48
Geveinstheit der Persiaensche Hovelingen. 162
Gewaedt der Chinesen. 393
—— der Meden door de Persen aengenomen. 311
Gewassen op 't eilant Ceilon. 359
Gewelf onder de aerde. 104
Gezaghebber der huizen in Persie. 157
Gezant van Persie in verzekering gehouden. 89
—— zyne beleefdheit aen den Schryver bewezen. ibid
Gezanten in 't Hof van Persie. 158. 168
Giafar Abul Fadlus Moetader Billa. 422
Gierigheit der Persianen. 162. 173
Ghor, een dorp in Persie. 120
Gihura, een dorp in Persie. 126

Digitized by Google

Gil Mirza. 424
Giyatho'ddin Chodabanda Mohammed &c. 423
Godtsdienst der Javanen. 382
—— onder de Maetschappy. 390
—— der Grieken by de Persen gehaet. 299
—— der Samojeden. 11
—— der Persianen. 173. 303. 306
Goiaves, Indiaensche vrucht. 364
Goutvisch. 371
Gouverneur van Astrakan. 437. 444
—— van Saratof. 445
—— van Archangel. 466. 468
—— van Asof verjaegt de Rebellen. 468
Grachten te Batavie. 393
Graeuwe klip. 403
Graf by Persepolis. 232
Grafplaetsen. 225
Grafstede eens Konings van Bantam. 382
—— van Tiribbabba. 111
—— Semiramis. 266
—— Seid Ibrahim. 112
—— Belus. 290
—— Sefi. 119
—— Directeur Kreits. 342
—— Sultan Muhammed. 125
—— Abdulla. 134
—— een Persisch Poëet. 322
—— eenen Heilig. 201. 336
—— eens Konings zoon. 332. 336
—— den broeder van Sefi. 204.
—— Darius. 221
Graffteden ontrent Bantam. 385.
—— der Chinesen. 398
—— te Veronits. 61
—— buiten Samachi. 106. 108
Graffteenen buiten Derbent. 96
—— buiten Ardevil. 121
Granaetboomen. 178
Graven van Persiaensche Koningen. 119. 221
—— aenzienlyke Vrouwen. 129
—— Heiligen. 321
—— Europeers. 324. 348
—— Christenen. 328
Griexe Vrouwen. 188
Grootvorsten van Moskovie. 45
Grotten. 339. 465
Gystaspes. 318

H.

HAdi Koning van Persie. 422
Hacien. 352. 356
Haerlokken by hoornen vergeleken. 228
Haet der Grieken tegen de Persen. 299
Halsstraf te Moskow. 26
Hamzag Beg. 424
Handel des Konings van Persien met de Maetschappy. 176
Handel te Bantam. 385
Harpagus wreekt zig over Astyages. 242
Hartogh van Gamron mishandelt. 320
—— door den Schryver begroet. 405
Harwan, Koning van Persie. 422
Harum Rafcid Billa. 422
Harum Watic. 422
Hasan' Al Tawil. 424
Haven der Stad Bachu. 104
Heilig van de Persianen geëert. 186. 111
Heilig in Ruslant. 467
Henrik Brouwer, Generael van Indie. 391
Heremiten by de Russen gevangen. 37
Herman de Wilde, Veltheer der Maetschappye. 390
Hillen. 2
Historie van eenen bedelaer. 47
—— van Christus rok. 67
—— van Adam. 416
—— van eenen Tartarischen Vorst. 79
Hitte te Gamron. 348
Hof van Archangel. 14
—— des Generaels van Indie. 390
—— van Probrofensko. 30
—— des Konings van Persie. 146. 148
—— der oude Koningen van Persie. 209
—— van Persie door Alexander vernielt. 227. 302.
Hofmeester des Konings van Persie. 160
Hof-portier afgebeelt. 166
Hollanders tot den Mahometaenschen Godsdienst vervallen. 189
Hollantsche Woning te Gamron. 348
Homam. 318
Hooiland. 4
Hoorn, een eilant in Indie. 372. 375
Houtscheng. 317
Houtvisch. 371
Huichelarye der Persiaensche Geestelyken. 161
Huizen op de markt te koop in Moskou. 42
Hulacu Khan. 423
Hussein, een Heiligh by de Persianen. 167
—— Zyn historie. 168
Hussein betreurt. 432
Huwelyken der Samojeden. 11
—— Der Persianen. 174
—— Der Gebbers. 417
Hystaspes. 255

I.

JAcobus Hoogkamer Gezant in Persie. 191
Jaffian, een vergiftig kruidt. 116
Jagt der Samojeden op de Rendieren. 9
Jakoeten, een soort van Tartaren. 12
Jaka, Indiaensch gewas. 373
Jakob Spelx, Generael van Indie. 391
Jan Pietersz Koen, Generael van Indie. 391
Jamboes, Indiaensche vrugt. 365
Jareslauw, een voorname stadt in Ruslandt. 20. 458
Jaron, een stadt in Persie. 340. 408
Jasmynen. 179
Ibrahim Koning van Persie. 422
Jedickombet, of Zeventorens. 106
Jedigertes, Koning van Persie. 421
Jenoarskie, een berg. 84
Jes-dagaes, een dorp in Persie. 202
Jezid, Koning van Persie. 421. 422
Ikam-Kakatoua, Indiaensche Visch. 371
Indianen in Persie. 320
Indigo. 373
Indische zee. 350
Inham afgetekent. 470
Inham, genaemt Tanebaey. 469
Inkomsten der tollen t'Archangel. 16
—— van Ruslant. 45
—— der Maetschappy uit Ceilon. 357
Intrede van den Czaer in Moskou. 48. 49
Inwyding van het Hof der Moskovische Keizerinne. 51
Joan Six van Chandelier, dichter der Psalmen. 134
Joan van Hoorn, Generael van Indie. 329. 392
Joan Maetsuiker, Generael van Indie. 391
Joannes Kamphuizen, Generael van Indie. 391
Johan Shath, Koning van Persie. 424
Johan Gir, Koning van Persie. 424
Jouwert, een soort van dikke melk. 114
Iskander. 318
Isocrates hitst Filips ten oorlog aen. 299
Issuf Al Mostanjed Billa. 422
Juca, een Persische plant. 405
Jugten best te Jareslauw. 458
Julfa, woonplaets der Armeniers. 133. 181

K.

K.

KAckerlakken. 380
Kaduliers gebeten op de Meden. 236
Kaep Rasalagata. 403
Jasques. 403
Mourandon. 403
Kaffée aengestokt. 373
Kaffer, een uitlantsche vrucht. 361
Kajoek, een Russisch vaertuig. 460
Kakauw. 373
Kalakulastahan. 104
Kalantaer of Burgermeester van Samachi. 103
Kalian, of Persiaensche Tabakfles. 102
Kalifen. 422
Kalmukken. 442. 445. 455
Kameel geoffert. 142
Kameeldrek voor turf gebruikt. 117, 114, 180
Kameelooren, een Persische plant. 342
Kamerling des Konings van Persie. 158
Kanalen in de Lusthoven. 89
Kaneel. 357
Kanoos. 355
Kanseleryen in Moskow. 42
Kara Illuf, Koning van Persie. 424
Karah Iluh Othman. 424
Karel Reinierfz Generael van Indie. 391
Karpervisch. 371
Karwansera afgebeelt. 198
Karwanseraes of herbergen in Persie. 131. 132. 201
Kasakse Russen. 444
Kasbin. 430
Kasian. 130
Kasiemof. 73
Kaskur. 79
Kasteel van Bantam. 385
—— van Derbent. 96
—— van Batavie. 390
—— van Moskow. 40
—— van Spahan. 146
Kasua, of Persiaensche Draagstoel. 333
Katoen afgetekent. 126
Katoenboomen. 405
Kazan Khan. 423
Keizer van Java aen zyn ryk geholpen. 387
—— der Tartaren. 439
Keizerin van Moskovie. 31
Kerk van Salomons Moeder. 410
Kerken in Moskow. 42
—— in Astrakan. 86
—— in Samachi. 103
Kerschasaf. 317
Kerssen. 178
Khom, stadt in Persie. 128
Kirkins, een dorp in Persie. 108
Kismis, een eilant. 403. 349
Kistvisch. 370
Kleeding der Gebberschc vrouwen. 418
—— der oude Persianen. 230
—— der hedensdaegse Persianen. 165
—— des Konings van Bantam. 377
—— der Singelezen. 358
—— der Armeniers in Julfa. 183
Klippen der Noortkaep. 470
Klipvisch. 371
Klok van groote zwaerte. 41
Klooster genaemt het Trooytse. 20
Kloosters in Moskow. 42
Kluchten in 't hof van Bantam. 381
Knoflook in Ruslant. 36
Knollen in Ruslant. 36
Kochin afgetekent. 352
Koedrek, brantstof der Tartaren. 90
Koelikove, een dorp. 447
Koes-kiesar, een dorp. 412
Koffiboonen. 373
Kokschaga. 77
Kolmogora. 18
Kolommenske. 71
Kolomna beschreven. 57. 71
Kolomnensko, Lustplaets van den Czaer. 33
Kombuis, kleene en groote, eilanden in Indie. 375
Komkommers in Ruslant. 36
Komminsja, een dorp. 201
Koning van Bantam onthaelt den Schryver. 377. 378. 380.
—— afgebeelt. 381
Koning van Persie. 163
—— veracht. 155. 165
—— zyn krooning. 163
Koningen van Bantam. 383
—— van Persie sedert Alexander den Grooten. 419
—— genaemt Arsaciden. 420
Koningin van Bantam afgebeelt. 380
Koningin van Sumatra. 388
Koningkryk van Persie beschreven. 155
Koningsklapper, Indiaensche vrucht. 364
Kool in Ruslant. 36
Koopluiden berooft. 411
Koopmanschappen t'Archangel. 16
Koordedanser. 106
Korael waer uit gesproten. 372
Kornelis van der Lyn, Generael van Indie. 391
Kornelis Speelman, Generael van Indie. 391
Kozakken een wreet volk. 455
—— gehangen. 87
Krab afgetekent. 370
Kraemvrou, en haer gedrag. 438
Kraenvogel geschoten. 32
Kreeft afgetekent. 370
Krygsmagt van Xerxes. 290
—— van den Czaer van Moskovie. 45
—— in Astrakan. 87
Krygsvolk te Batavie. 395
Krokodil gevangen en beschreven. 355
Kruidtkennis in Moskow aengequeekt. 452
Kruis hoog geagt in Ruslant. 19
Kruisdoop in Ruslant. 24
—— in Persie 138.
Kruisfeest der Armeniers. 139
Kruisseneilant. 3
Kuiper, een eilant. 397
Kusmademianski. 77

L.

LAborosoarchodes. 239
Lacedemoniers verliezen het zeegebiet. 289
Laer, een vermaerde Koopstadt. 343
Lakenbereidery te Moskow. 452
Lamsvleesch zeer smakelyk in Persie. 143
Lant van Samachi 104
Lantbou door Ossen betekent. 230
Lantluiden elendig door den oorlog. 454
Lantvoogden in Persie. 158
Lantvoogdyen in Persie. 158
Laplant. 3
Lareek, een eilant. 346
Lareke, een eilant. 403
Laurens Reael, Generael van Indie. 391
Leerzaemheit der Russen. 47
Leeu, zinnebeelt van dapperheit. 231
Leiden, een eilant in Indie. 372
Leonidas vernielt een groote meenigte van Persianen. 291
Letters der Javanen. 382
Levensmiddelen overvloedig t'Archangel. 15
Licht aen de lucht. 470
Lyfartsen des Konings van Persie. 158
Lyfwachten des Konings van Bantam. 379
Lykdienst over eenen Armenier 81
Lykstaetsie des Konings van Persie. 163
—— des Engelschen Agents. 192
—— der Chinesen. 398
Lywaten. 357

Linie. 401
Linnen, dat in 't vier ongeraekt blyft. 70
Loef-foert. 410
Lootsmannekens, een soort van visch. 352
Loppe, een eilant. 3
Lucht tweederlei in Gamron. 348
Lucht ge-eert by de Persianen. 417
Luiden van de penne in Persie. 162
Lusthuis des Konings van Persie. 144
—— des Konings van Bantam. 376

M.

MAdroen, een Persisch kruidt. 335
Maeltydt des Konings van Persie. 315
—— buiten Moskow. 31
—— by den Gouverneur van Astrakan. 93
—— by eenen Armenier. 415
by den Generael van Indie. 399
Maenzwym. 190. 471
Maetschappy in onmin met den grooten Mogol. 396
Magi, of Persiaensche Wysen omgebragt. 254
Mahadi Billa. 422
Mahometanen in aenzien in Persie. 187
Malabaer, wel eer een Keizerryk. 353
Malabaersche kust. 350
Mameth Alie Chan, Gouverneur van Gamron. 246
Manchuka Khan. 423
Mandauces. 235
Mangeloor. 351
Mangustangus, Indiaensche vrucht. 364
Manhaftigheit van Artaxerxes. 277
Mansel, of Persiaensche dagreis. 338
Manusjeher. 317
Mardasjo. 208
Mardonius bemagtigt Olynthus. 291
—— wort geslagen van de Atheneren. 291
Marktgekken te Spahan. 147
Mazig Beg. 424
Meeuwen, een teken van nabyheit des lants. 360
Megabyzus valt van den Koning af. 280
Melkvisch. 134. 136. 138
Menscheter, een eiland in Indie. 375
Mextietsen. 393
Meydoen of markt te Spahan. 147. 148
Michel, Fransche Gezant. 429
Middelburg, eilant in Indie. 375
Mier-Chas-koen, een dorp by Persepolis. 207. 224
Miersa Moerella, Stedehouder des Gouverneurs van Gamron. 347
Mirza Abdollah. 424
Mirza Soltan Abusayd. 424
Mirza Soltan Mohammed. ibid.
Mirza Baboz Soltan. ibid.
Mirza Al Malec. ibid.
Mirza Badio 'Zzaman. ibid.
Misdates, Koning van Persie. 420
Mithridates, Koning van Persie. 420
Moetasi Billa. 422
Moeder met hare dogters, namen van Klippen. 470
Moedwil eeniger Persianen. 434
Moerellen. 178
Mogol. 396. 451
Monarchy van Persie. 155
Mongal. 440
Mongalen. 440
Monstering van Persische ruitery. 112
Montasser. 422
Moort in de Slabode bedreven. 66
—— te Astrakan aengeregt. 438
Morad. 424
Moruma. 74
Mos, spys der Rendieren. 8. 10
Moskovie beschreven. 44
Moskow beschreven. 39
Motadhed Billa Ahmed. 422
Motar. 422
Mothadi Billa. 423
Mousson, of Wintersaizoen. 360
Muavi, Koning van Persie. 421. 422
Muggenet. 93, 94, 437
Muhammed de verleider. 421
Muhammed Al Moetasi Beamrilla. 422
Muhammedaensche Koningen. 421
Muilezels vyanden der beeren. 139
Mumy, een geneesmiddel. 180
Munt op 't eilant Ceilon. 358

N.

NAbonidus. 239
Nabuchodonosor. 238
Naemdag geviert. 451
Nam-nam, Indiaensche vrucht. 373
Narses, Koning van Persie. 410
Naudar. 317
Naxi Rustan. 225
Nectanebus verlaet zyn Ryk. 298
Nederlaeg van Mardonius. 270
Nicanor, Koning van Persie. 419
Nieu eilant afgetekent. 401
Nieujaersdag geviert. 415, 136, 347, 349, 225
Nirighsserooros. 239
Nisawaey. 98, 435, 436
Nisen of Niesna. 75
Nootolie. 104
Noten in Persie. 178
Notenburg verovert. 48
Nove Dwinko, een eilant. 5
—— Kasteel. 468

O.

OCca, een rivier. 71
Ochon, Koning van Persie. 422
Ochus. 294, 283
Oessa, een rivier. 78
Oesjoen, een dorp in Persie. 204
Oest-joega. 462
Offerhande aen het Water. 305
—— aen de Aerde en Winden. 305
Oktasi Khan, Koning van Persie. 423
Oli in Persie. 180
Olifanten. 357
Omar, Koning van Persie. 422
Ommegangh der waterwydingh te Moskow. 23.
van Hussein. 328
Ommegangh in Persie. 169, 171
Onbeschaemtheit der Persianen. 162
Ondankbaerheit der Persianen. 162
Onthael by den Gouverneur van Saratof. 445
—— by den Czaer genoten. 29, 58
—— by den Koning van Bantam. 377, 380
Onthael in Persie. 172
—— by den Directeur Generael. 367
—— by den Gouverneur van Archangel. 466
Onrust, een eiland in Indie. 375, 397
Ontmanden in aenzien by den Koning van Persie. 164
Oogwit des Schryvers in 't reizen. 1
Opperboumeester van Persie. 160
Opperjager des Konings van Persie. 157
Optogt der Wyken in Persie. 170
Opvoeding der Koningen van Persie. 155
Opvoeding der Armenische kinderen. 185
Opziener der Rekenkamers in Persie. 158
—— der Wegen in Persie. 159
Opziener des marktgangs in Persie. 160
Oranjenburgh. 58
Orlees, een steenbergh. 465
Ormisdas, Koning van Persie. 420, 421

Digitized by Google

Ormus, een eilandt. 349, 404
Orodes, Koning van Persie. 420
Ossevleesch, niet geagt in Persie. 143, 180
Otanes, hooft der samenzweerders tegen de *Magi*. 254
Ovens in Persie. 203
Overblyffels van sterkten. 321
Overblyffels van Heiligen. 69
—— van Persepolis. 208
Overblyffels afgetekent. 409
Overste der soldaten in Persie. 157

P.

PAcorus Koning van Persie. 420
Paerden schrikken voor de Rendieren der Samojeden. 9
—— van outs zeltsaem in Persie. 234
—— geoffert. 305
—— aen de Maetschappy vereert. 387
Paerden in Tartarie. 92
Paerels uit de rivieren van Ruslant. 17
Paerelvisschery. 358
Paesscheiers uitgedeelt. 32
Paeschfeest der Russen. 32
Palaet in Moskow. 43
Pampatius, Koning van Persie. 420
Pangeran Poega aen zyn ryk geholpen. 374
Parruwas. 358
Pasargade. 243
Patriarchen van Moskovie. 45
—— binnen Spahan. 139
Pausanias met een vloot in zee gezonden. 272
gestraft over zyn verradery. 273
Pelusium belegert. 297
Pepergewas. 368
Peperplantaedjen. 368
Peperwortel in Ruslant. 36
Pereminen, of wisselplaetsen voor de roejers op de reis naer Archangel. 460
Pereslaw Soleeskoy, hooftstadt van Pereslaw. 20
Pereslaw Resanske. 72
Perozes. 420
Persepolis vernielt. 224. hoe eertyts genaemt 227
door wien gesticht. 228
Persianen onagtsaem ontrent de gebouwen. 130
—— genegen tot pracht. 140. trouloos. 157
—— door Cimon geslagen. 276
—— van waer dus genoemt. 233
—— Hun gedaente. 307
Persie, het voornaemste oogwit van des Schryvers reis. 133
—— met Europe vergeleken. 162
Persische zeeboezem. 351
Pest in 't leger van Xerxes. 270
Petro d'Alcantara. 407
Petroskie. 446
Peucestes, Lantvoogt van Persie. 419
Phaero'ddin Kosli Beg. 424
Pharnazes, Koning van Persie. 420
Phelo, vinder van het zout. 372
Phelonaphie, feest der Chinezen. 372
Phraataces. 420
Phraortes. 236
Piekboom. 387
Piepienje, Indiaensche komkommer. 365
Piesang, Indiaensche vrucht. 365
Pieter Both, eerste Generael van Indie. 391
Pieter de Karpentier Generael van Indie. 391
Pietro della Valle. 188
Pylen der Samojeden. 9
Pinse, een stadt en rivier. 446
Pissoertje, of Albastbergen. 464
Pistatsjes. 177
Plantaedjen des Konings van Persie. 195, 196
Plowooy, een bergh. 83
Poele-doa, eilanden. 375
Poelemady, groot en kleen, eilanden. 375
Poetsfioert, gebergte. 469
Portalen van 't oude hof van Persie. 218
Potskoppen. 2
Pracht der Persianen. 140, 165
Priesters der Samojeden. 11
Prikaesen of kanselaryen. 43
Princessen afgeschildert. 31, 38
Prins der koopluiden in Persie. 159
Prinseneilant. 401
Pruimen. 178
Put van ongemeene diepte. 323, 329
Pyramide. 129, 130
Pyrmaraes, een dorp in Persie. 110

Q.

QUeen in Persie. 178
Quisting der Persiaensche Koningen. 315

R.

RAmp eens Persiaenschen Amptenaers. 164
Rapen van verscheide koleur. 7
Rasalagata. 403
Regering van Astrakan. 86
Reis naer Archangel te water. 460
Reisbeschryvers onagtsaem ontrent de outheden. 223
—— berispt. 409
Reisbeschryving aen den Czaer van Moskovie geschonken. 32
—— vertoont aen den Koning van Bantam. 380
—— ge-eindigt. 472
Reisverhael aen den Czaer gedaen. 451
Rekenmeester van 't Hof van Persie. 158
Rendieren der Samojeden. 9, 10
Renspel te Spahan. 147
Reuzenbergh. 329
Rhabarberspruiten. 141
Rheejagt der Samojeden. 10
Ridderorde van St. Andries. 43
Ryk van Persie beschreven. 155
Ryklof van Goens, Generael van Indie. 391
Rys ingezamelt. 366
Rytuig der Samojeden. 9
Ryxprins van Moskovie. 48
Ryxraden in Moskow. 45
Rivier Wologda afgetekent. 459
Rivieren in Ruslant visschryk. 16
—— in Georgie. 104
Robbert Areskine, Lyfarts van den Czaer. 452, 454
Roebel, Moskovisch gelt. 16
Rok van Jesus Christus. 67
Rokken der Meden. 231
Romeinen naeukeurigh in 't bouwen. 105
Roode bergen. 437
Roodt hout, een Indische ziekte. 366
Roover doorschoten. 411
Roovers. 437, 442
Rostof. 20, 458
Rotsen van vremde gedaente. 128
Rou over Willem den derden Koning van Engelant. 34
—— over Hussein. 432
Roubewys by de Chinesen. 399
Ruynaswortels. 180
Russen genegen tot sterken drank. 76
—— leerzaem in den aert. 47
Rustan. 226
Rustam Mirza. 424

S.

SAbakzar. 177
Saffraenbloemen. 179
Sagoe. 388

Digitized by Google

Sakfawa, een dorp in Perfie. 127
Salamis belegert. 290
Salmafius wederlegt. 255
Salpeter ontdekt. 89
Sam Myrfa. 425
Samachi afgetekent. 102
Samar, een rivier. 79
Samara. 79
Samgael, een bergh. 96,97
—— een ftadt. 124
Samojeden. 6,7,8. hun hantwerk. 6
—— hun fchaetfen. 9. godtsdienft. 11
—— loosheit. 12
Sanuta, een voornaem dorp. 428
Sapores, Koning van Perfie. 421
Sara Jacoba Six van Chandelier, gemalin des Opperhoofts te Spahan. 134,187
Saratof, een ftadt in Ruslant. 80
Sardanapalus. 235
Saroegamis een nieuwe ftadt. 82
Sawalan een bergh. 124
Schalen, beeltenis der Geregtigheit. 231
Schans ter Nyen ingenomen. 85
Schapen in overvloed vertiert. 142
Schatten den Konings van Perfie. 301
—— van Moskovie. 48
Schatting den Joden opgelegt. 295
Scheepbouwery van den Czaer. 14,59,75,77
Scheepbouwery. 466
Scheich Haidar, Koning van Perfie. 425
Scheimael by den Generael van Indie. 400
Schepen verwaerlooft. 438
Schepping der werrelt naer het gevoelen der Gebberfche priefteren. 416
Schering van het hoofthair by de Tartaren. 92
Schildery door den Euangelift Lukas gemaekt. 68
Schilderkunft der Perfianen. 173
Schilders in Perfie. 173
Schiltpadden. 116
Schip verongelukt. 5,440
Schipbreuk. 466. des Schryvers. 440. afgetekent. 441
Schipbreukelingen door de Lappen gefpyft. 467
Schipsholm, naem van een klip. 470
Schoenen der Perfianen. 312
Scholen te Gale. 358
Schommelfpel in Ruslant. 37
Schoonheden te Jareslaw. 459
Schoonheit van Darius. 259
Schryfwyze der Ruffen. 37
Schryvers te Batavie. 396
Schulpvrucht. 356
Scincus marinus, of zeehagedis. 134
Scythen van outs Veehoeders genoemt. 237
Seleucus Koning van Perfie. 420
Semaegboomen. 177
Serkaffen. 62
Serpinske, een eilant. 83
Sfinx waerom gevleugelt. 231
Sgawad, een dorp in Perfie. 114
Shah Ruch Bahadus Soltan. 424
Shah Ifmaël Sofi. 425
Shah Mohummed Chodabandah. 425
Shah Abbas. 425,426
Shah Selim. 426
Sjagbandars, amptluiden in Perfie. 159
Sjakallen, of wilde honden. 321
Sjegzady, Perfiaenfch poeët. 322
Sjemfchid. 317
Sieferon. 80
Simbierska, een oude ftadt. 78
Singelezen hoe gekleedt. 358
Sinfin, een dorp in Perfie. 130
Sjoerakan, Perfiaenfche vogel. 336
Siroës Koning van Perfie. 421
Slabode, of Duitfche vryheit. 21
—— gezuivert. 32,33,34
Slang beeltenis eens Konings. 232
Slaven berooft. 37
Slawaeyen. 22
Sleden in Ruslant. 18
Slot van Veronits. 59
Slotvoogden in Perfie. 160
Smerdis, een der Wyzen in Perfie. 252
Smit, een eilant in Indie. 372
Smolensko. 453
Snykamer te Moskow. 452
Sogdianus 282
Soharmus. 235
Soldy der Perfiaenfche krygsluiden. 113
Soleyman Ben Abdolmalek. 422
Soltan Hofain Mirza. 424
Soltan Agmed. 424
Spahan, Hooftftadt van Perfie. 144
Speeltuigh in Perfie. 149
Spyzen by de Gebbers verboden. 417
Spook aen Xerxes verfchenen 267
Spraek der Javanen. 382
Staert van een zeepaert tegen de vliegen gebruikt. 214
Staet des Generaels van Indie. 394
Staetdienaers in Perfie. 155
Staetfie in het uitryden des Chans van Samachi. 101
—— des Opperhoofts te Spahan. 332
Stal des Czaers van Moskovie. 31
Stalmeefter helpt zynen heer aen de kroon. 257
Stalmeefter des Konings van Perfie. 157
Stantvaftigheit eens Egiptifchen Konings. 246
Statira vergeven. 288
Steenbezien. 35
Steenbraeffem. 371
Steengelden. 358
Steenvifch. 270
Sterfte des zomers te Gamron. 348
Sterletten. 87
Stichter van Perfepolis. 228
Straffen in Moskow. 43,66,67,450
—— te Batavie. 364
Straet Sunda. 361
Straten in Moskow. 42
—— in Aftrakan. 86
Stroek; een Ruffifch vaertuigh. 71
Struikroovers. 203,204,207
Struiswyk, luftplaets des Generaels van Indie. 396
Suikermolen. 372
Sultaans amptluiden in Perfie. 158
Sultan Kalil. 424
Sultanie. 125
Sumatra. 388
Surooy, een eilant. 470
Swyatski. 77
Syroop van Rhabarberfpruiten. 141

T.

TAbakshuizen in Perfie. 131
Tadurwan, een dorp in Perfie. 408
Tagte-Ruftan. 195
Talaet of Gehoorplaets. 153
Tangerang. 393
Tanebaey, een inham. 469
Tartar, een rivier, waer naer de Tartaren genoemt zyn. 440
Tartaren en hun levenswyze. 90
—— een woeft volk. 455
Tearus, een rivier. 258
Tenten der Tartaren. 90,94
Terpentynboomen. 335
Themiftokles ontvout het orakel van Delphis. 291
—— raekt in ongunft. 273
—— begeeft zich onder de befcherming van Xerxes. 274

zyn

—— zyn doot. 275
Tiara, een hooftdexel der oude Persianen. 225
Tydt gerekent by wursten. 18
Tydrekening der Persianen. 137
—— der Gebbers. 418
Timur Lenc Soltan, Koning van Persie. 424
Todma. 461
Togt naer Polen. 455
—— van Xerxes naer Grieken. 291
Tollen t'Archangel. 16
—— te Samachi. 101
Tollenaers t'Archangel. 15
—— buiten Ardevis. 433
Tolmeesters in Persie. 159
Tomyris wreekt zich over Cyrus. 145
Toneelspelen der Russen. 41
—— der Chinesen. 365
Toppershoedtje, een eilant. 362
Trapvisschen. 2
Treurdagen in Persie. 167, 190, 328
Trou van Zopyrus. 257
Troulooshcit der Persianen. 157
—— eens Tolks. 190
Trouftaetsie in Moskow. 26, 53
—— der Persische princesse. 193
Tucht slap in Persie. 160, 164, 202, 207, 434
Tuin des Konings van Persie. 121, 131, 132, 172, 323, 328, 414
—— des Hartogen van Gamron. 340
Tuinen in Ruslant. 36
—— tot de Apoteek van Moskow. 452
Tur Ali Beg, Koning van Persie. 424
Turcomannen, beheerschers van Persie. 424
Turf in Ruslant. 58
Turken zedigh in gewaedt. 165
Tzenogar. 83

V.

VAl van een Persiaensch Koopman. 433
Valens, Koningh van Persie. 421
Valerius Maximus berispt. 253
Vangst der Krokodillen. 356
Veltoverste der Indische Maetschappye. 396
Venus van de Persen ge-eert. 305
Veronits beschreven. 59
Vertrekken onder de aerde. 408
Verval des Hofs van Persepolis. 221
—— van den bergh Kallay Fandus. 322
Verwen in Persie. 173
Verwinning der Moskoviten op de Zweden behaelt. 38
Verzameling van Rys. 366
Vier by de Persen ge-eert. 304, 417
Vieraenbidders. 417
Vierwerk over de zege op de Zweden. 24
Vyandlykheden der Zweden by Novo Dwinko. 4
Vyvers in Ruslant. 36
Vinder van 't zout. 372
Vinnen. 469
Vischen in 't witte meer. 460
Vischeryen buiten Astrakan. 94
Visier minder in waerdigheit dan Chan. 130
Uitlegging eens statelyken ommegangs in Persie. 170
Uitryding des Chans van Samachi. 101
—— des Konings van Persie. 235
—— des Schryvers buiten Spahan. 137, 135
Vleesch overvloedigh t'Archangel. 16
Vloot der Persen geslagen. 279
—— tegen de Atheners uitgerust. 284
Voerluiden in angst voor de Zweden. 454
Voetloopers afgebeelt. 201
Vogel, genaemt Waterhaler. 438
Vogels geschoten. 202
Vogelvisch. 371
Volk van den Houwer in Persie. 162
Vonones, Koning van Persie. 420
Uraranes, Koning van Persie. 420, 421
Vredeverbont tusschen Artaxerxes en de Grieken. 281
Vreugdebedryf over het verkiezen van eenen Generael van Indie. 319
—— over den nieuwen Gouverneur van Gamron. 346
—— over de veroveringh van Batavie. 369
Vreugdemaeltydt buiten Moskow. 31
Vreugt over de krooning des Konings van Persie. 163
—— over den Vorst Alexander Danielewits die Menzikof. 451
Vrou van hoogen ouderdom. 385
Vrou van Adam hoe geschapen. 416
Vrouwen dienen den Koning van Bantam. 377
—— uitnemende te Jereslaw. 459

W.

WAesma. 353
Wagens tot de reize. 445
—— der Tartaren. 90
Walachen, een wilt volk. 455
Walid, Koning van Persie. 422
Wapen van Batavie. 390
Wapenrusting der Persianen. 313
—— der Persiaensche paerden. 313
Wapens der Persianen. 312
Wassiele, een rivier. 79, 80
Wassieligorod. 77
Waskaers van ongemeene grootte. 136
Water by de Persen ge-eert. 417
—— zout ontrent de Linie. 401
Waterdrager, Persiaensche vogel. 188
Waterhaler, een vogel. 438
Waterleidingen. 344
Waterleidingen in de Lusthoven. 89
Waterloopingen. 109
Watervermaek op de Moskovische stroomen. 32, 33
Waterwyding in Moskow. 23
—— in Persie. 138
Watervloedt. 33, 34
Weelde der Persianen. 315
—— bederft de erfprinsen van Persie. 155
Wegh naer Zjie-raes. 319
Weldadigheit der Koninginne van Sumatra. 388
Wellustigheden der Koningen van Persie. 156
Wet van Cambyses. 307
Wetgeleerde in Persie. 161
Wykmeesters in Persie. 159
Wynen in Persie. 137
Wyngaert van gout. 315
Wyzen tot offeraers aengestelt. 307
Willem van Outshoorn Generael van Indie. 329, 363
Willem Bakker, Opperhooft te Spahan. 331
Winden zoo heet als vier. 342
Wolodimer. 449
Wologda. 19, 459
Wonderen van den heiligen Antoni. 69
Wondheeler omgebragt. 52
Wormen, een ziekte te Gamron. 348
Wreetheit der Persianen tegen eenen Armenier. 191
—— van Astyages. 240
—— van Xerxes. 291
—— van Darius. 266
—— van Parysatis. 287
Wursten hoe gerekent. 18

X.

XErxes de Groote. 267
Xerxes tot Koning van Persie gekoren. 265,

Digitized by Google

de magtigste van alle Koningen. 267. kostelyke maeltyden voor hem aengerecht. 290. hy beoorlogt de Grieken. 290. schreit in 't monsteren zyns volx. 291. zyn onkuisheit en bloetschande. 271. van de Grieken beoorlogt. 275. van zyne onderzaten veracht. 276. zyn doot. 276
Xerxes de tweede. 282

Y.

YAcub Beg, Koning van Persie. 424

Z.

ZAntstuiving. 203, 99, 108
Zaegvisch. 371
Zaergoen, een dorp. 206
Zaer-sjos, een Profeet by de Gebbers. 417
Zaritsa. 82, 83, 444
Zeden der Samojeden. 11
——der Gebbers. 417
——der Russen. 37, 54
——der overzeesche natie. 54
——der Persianen. 173, 308
——der Armenieren. 183
——der Persiaensche Koningen. 314
Zedige kleeding der Turken. 165
Zeeduivel. 352
Zeegewas. 388
Zeehagedis. 134
Zeehaven der stadt Bachu. 104
Zeehonden. 99
Zeekorael, 372
Zeerovers. 437
Zegevier over 't innemen van Notenburg. 51
Zenaerboomen. 127, 143, 177
Ziekte des Schryvers. 66, 347, 363, 366
——van eenen Armenier. 80, 81
Zyde hoe afgewonden. 115
Zjie-raes levert de beste wynen in Persie. 137
Zingan. 431
Zinlykheden des tegenwoordigen Konings van Persie. 149, 164
—— der Persianen. 149
—— der Armeniers. 186
Zits-jan, Persiaensch gedierte. 430
Zon, Godtheit der oude Persianen. 233, 417
Zonneloop door paerden afgebeelt. 230.
Zonneschermen by de oude Persen gebruikt. 231
Zonnezwym. 470
Zotheit van Xerxes. 291, 292, 270
Zou, Koning van Persie. 317
Zout op den nek der Walvisschen. 3
Zout water ontrent de linie. 401
Zoutmakery. 463
Zoutvinder. 372
Zwaert van ongemeene grootte. 51

Digitized by Google

BERICHT
VOOR DEN
BOEKBINDER.

De Boekbinder zy gedachtigh dat de getalen, die op de printen ſtaen, alleen dienen om te weten de hoeveelſte verbeelding vertoont wort, zonder dat zy de bladtzyden aenwyzen, en de printen met deze getalen getekent moeten ingezet worden volgens dit onderſtaende Regiſter: en dat de printen, die een half vel beſlaen, met het gezicht tegen de aengeweze bladtzyde geſtelt, en agter in den rug aengeplakt moeten worden, om voor in het afſnyden niet te ſmal te komen. De printen, die een geheel vel en langer zyn, moeten met een ſtrook aengeplakt worden, opdat de print vlak legge, nochte te diep in den rugh kome, waer door veeltyts een boek bedorven wort. De enkele langer printen der groote papieren kunnen met eene dubbele vouw toegeſlagen worden, als de ſtrook aen d'eene zyde op de breette van een half vel gezet wort. De twee kaerten moeten voor pag. 1. aen een wit half vel geplakt worden, zoodat ze geheel uitkomen, om van de lezers altydt gezien te kunnen worden. Daer moet ook aengemerkt worden dat aen het bladt G van het tweede A.B. maer een enkele G in plaets van G g ſtaet. Dus zy derhalven de orde der printen:

De Tytelprint voor aen.	
De Afbeelding des Schryvers voor d'opdragt.	
Nom. 1 en 2.	pag. 2
Nom. 3 en 4.	pag. 4
Nom. 5 en 6.	pag. 7
Nom. 7 en 8.	pag. 8
Nom. 9 en 10.	pag. 9
Nom. 11.	pag. 14
Nom. 12.	pag. 39
Nom. 13 en 14.	pag. 47
Nom. 15.	pag. 60
Nom. 16 en 17.	pag. 61
Nom. 18, 19, 20 en 21.	pag. 72
Nom. 22 en 23.	pag. 74
Nom. 24, 25, 26 en 27.	pag. 77
Nom. 28, 29, 30 en 31.	pag. 82
Nom. 32.	pag. 86
Nom. 33, 34 en 35.	pag. 90
Nom. 36 en 37.	pag. 90
Nom. 38.	pag. 102
Nom. 39 en 40.	pag 104
Nom. 41, 42, 43 en 44.	pag. 107
Nom. 45, 46 en 47.	pag. 115
Nom. 48, 49 en 50.	pag. 121
Nom. 51, 52 en 53.	pag. 124
Nom. 54, 55, 56 en 57.	pag. 125
Nom. 58, 59 en 60.	pag. 126
Nom. 61, 62, 63 en 64.	pag. 128
Nom. 65 en 66.	pag. 130
Nom. 67 en 68.	pag. 132
Nom. 69, 70 en 71.	pag 134
Nom. 72 en 73.	pag. 141
Nom. 74.	pag. 146
Nom. 75.	pag. 148
Nom. 76.	pag. 148
Nom. 77.	pag. 152
Nom. 78, 79, 80 en 81.	pag. 152
Nom. 82.	pag. 152
Nom. 83 en 84.	pag. 153
Nom. 85.	pag. 164
Nom. 86 en 87.	pag. 166
Nom. 88.	pag. 166
Nom. 89 en 90.	pag. 167
Nom. 91 en 92.	pag. 176
Nom. 93 en 94.	pag. 177
Nom. 95 en 96.	pag. 177
Nom. 97.	pag. 178
Nom. 98, 99 en 10.	pag. 179
Nom. 101.	pag. 183
Nom. 102.	pag. 193
Nom. 103, 104, 105 en 106.	pag. 194
Nom. 107 en 108.	pag. 197
Nom. 109 en 110.	pag. 200
Nom. 111 en 112.	pag. 201
Nom. 113 en 114.	pag. 203
Nom. 115 en 116.	pag. 204
Nom. 117.	pag. 216
Nom. 118.	pag. 216
Nom. 119.	pag. 216
Nom. 120.	pag. 216
Nom. 121.	pag. 216
Nom. 122. en 123.	pag. 216
Nom. 124 en 125.	pag. 216
Nom. 126.	pag. 216
Nom. 127.	pag. 216
Nom. 128.	pag. 218
Nom. 129 en 130.	pag. 218
Nom. 131, 132, 133, 134, 135 en 136.	pag. 218
Nom. 137, 138, 139, 140 en 141.	pag. 218
Nom. 142.	pag. 219
Nom. 143, 144, 145 en 146.	pag. 219
Nom. 147, 148, 149 en 150.	pag. 220
Nom. 151, 152 en 153.	pag. 220
Nom. 154, 155, 156 en 157.	pag. 220
Nom. 158.	pag. 221
Nom. 159, 160 en 161.	pag. 222
Nom. 162, 163, 164 en 165.	pag. 222
Nom. 166, 167, 168, 169, 170 en 171.	pag. 225
Nom. 172 en 173.	pag. 319
Nom. 174.	pag. 323
Nom. 175, 176 en 177.	pag. 324
Nom. 178 en 179.	pag. 324
Nom. 180, 181, 182 en 183.	pag. 335
Nom. 184, 185 en 186.	pag. 342
Nom. 187 en 188.	pag. 348
Nom. 189, 190 en 191.	pag. 352
Nom. 192.	pag. 359
Nom. 193, 194, 195 en 196.	pag. 362
Nom. 197.	pag. 364
Nom. 198 en 199.	pag. 364
Nom. 200 en 201.	pag. 368
Nom. 202 en 203.	pag. 369
Nom. 204 en 205.	pag. 370
Nom. 206.	pag. 373

Digitized by Google

BERICHT VOOR DEN BOEKBINDER.

Nom. 207, 208, 209, 210 en 211.	pag. 373	Nom. 233 en 234.	pag. 405
Nom. 212 en 213.	pag. 373	Nom. 235 en 236.	pag. 406
Nom. 214.	pag. 382	Nom. 237, 238 en 239.	pag. 409
Nom 215, 216 en 217.	pag. 387	Nom. 240 en 241.	pag. 436
Nom. 218 en 219.	pag. 388	Nom 242 en 243.	pag. 445
Nom. 220.	pag. 394	Nom. 244, 245 en 246.	pag. 459
Nom. 221, 222, 223 en 224.	pag. 397	Nom. 247, 248, 249, 250, 251 en 252.	pag. 464
Nom. 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231 en 232.	pag. 402	Nom. 253 en 254.	pag 467
		Nom. 255, 256, 257, 258, 259 en 260.	pag. 470

D R U K F E I L E N

dus te verbeteren.

A *betekent de eerste Kolom* , B *de tweede.*

Pag. 51. Reg. 35 a *howel* l. *hoewel.*
74. 26 a *zien komen.* Voeg hier agter: *Men ziet'er de verbeelding van op No. 23.*
83. Reg. 58. *Zaritha* l. *Zaritsa.*
17. 1. a *Klocknitse* l. 11. *Klocknitse.*
5. a *Nikooske* l. *Nikoolske.*
6. a *Bogasloef* l. *Bogasloof.*
90. 10. a *Goli* l. *Goey.*
96. 51. a *geberte* l. *gebergte.*
100. 50. a *hoeden* l. *hoede.*
101. in 't opschrift *kata-kulustaban* l. *kala-kulustahan.*
106. 44. a *Mahometans* l. *Mahometaens.*
115. 16. a *nemem* l. *nemen.*
152. 40. b. *syffergetal* l. *syffergetal* 1.
158. boven aen in 't kantschrift, *der gerechts* l. *der gerechtskamer.*
191. boven 't Hooftstuk *Sagte-Rustan* l. *Tagte-Rustan.*
244. 51. b *Tamyris* l. *Tomyris.*
248. 39. b *Memplis* l. *Memphis.*
316. 42. b *instantelyk* l. *ernstigh.*
43. b *geleerde* l. *geleerden.*
320. 45. b *stadt* l. *kerk.*
327. 27. a *Aed-loen* l. *Aed-joen.*
331. 52. a *Maent* l. *Maen.*
Pag. 339. Reg. 18. b *vier Aenbidders* l. *Vieraenbidders.*
342. 19. a *Dom-banje* l. *Dombanie.*
344. 2. b *Basiele* l. *Basielie.*
345. 34. b *Gesje* l. *Getje.* Zoo ook in 't kantschrift.

354. 4. b *Zoete kryn* l. *Tatocoreyn.*
359. 42. a *Metsietse* l. *Mextietje.*
360. 15. b *Musor* l. *Mousson.*
370. 16. a *Munster* l. *Monster.* Zoo ook pag. 375. a en 376. a.
375. a in 't kantschrift *Poele-don* l. *Poele-doa.*
382. 32. a *Chirebomesen* l. *Chierebonesen.*
415. 19. b *wy 't volgens* l. *wy volgens.*
25. b *verbeeldinga* l. *verbeeldinge.*
416. 42. a *Sersiaensch* l. *Persiaensch.* *die* l. *dien.*
417. 9. a *naeste* l. *naesten.*
435. b in 't kantschrift *kom* l *komst.*
446. 1. b *Apanska* l. *Apaneka.*
447. in 't kantschrift b. *koeliko-* l. *koelikove.*
449. 9. a *vernachtten* l. *vernachtten wy.*
13. a *deden* l. *deden wy.*
14. a *ik* l. *wy.*
16. a *ontmoette* l. *ontmoetten.*
455. 5. a *voorttrekkende wy* l. *voorttrekkende het krygsvolk.*
32. a *om* l. *voor.*
458. boven 't hooftstuk *Preslaw* l. *Pereslaw.* zoo ook Reg. 30. a. en dus ook in 't Regifter, en elders.
Op dezelve plaets *Jareslaw* l. *Jereslaw.* zoo ook hier 52. a. en 't in Regifter, en waer het verder zou mogen voorkomen.
461. b Reg. 42. 147. l. 247.

E I N D E.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google